

تصویر ابو عبد الرحمن الکردي

حبیب محمد سعید

ژیانی

صالحی و صالحہ
الذاتی و اجتماعی

نُازیزمان

بہرگی دووہم

سوز
کتابخانہ

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ژيانى نازيزمان

صلى الله عليه وسلم

به رگى دوو هه م

نووسينى

حبيب محمد سعيد

ژيانى نازيزمان صلى الله عليه وسلم

به رنگى دووهم

نووسينى

حبيب محمد سعيد

- * ناوی كتيب : ژياني نازيمان ﷺ
- * ناوی نووسەر : حبيب محمد سعيد
- * بهرگى : دووهه م
- * چاپى : يه كه م
- * سالى چاپ : ۱۴۲۸ ك - ۲۰۰۷ ز
- * پيت چينيى : سۆز كۆمپيووتەر
- * هه موو مافيكى ئەم بهر هه مه پاريزراوه بۆ نووسەر
- * له بلاو كراوه كانى كتيب خانهى سۆز - له سليمانىيى
- * ژماره ي سپاردنى (۳۳۴) ي سالى ۲۰۰۶ ز پى دراوه

پیشکش

نہم بہرہمہ پیشکش بیٹ بہ :

* گیانی پاکی پیغہمبہری خوا ﷺ و ، ہمموو
برا پیغہمبہرہکانی تری سہلامیان لی بی و ،
ہمموو ہاوہلان و ، شوین کہوتووان و ، زانایان و ،
نہولیایان و ، خزمہت گوزارانی دینی خوا .

* بہو مامؤستایانہی کہ دەستیان گرتین و ، بہ کتیب ، یا
بہ نامؤژگاریی ٹہلف و بیی ٹیسلامیان فیّر کردین و ،
نہیان ہیشت سہرگہردانی بیابانی ٹیلحداد و بی دینی بیین .
* بہ دایک و باوک و ، کہس و کاری خہم خۆری دەوروبہر
و ، نہو برایانہی کہ برایانہ دەستیان گرتین و ہہردہم دلّیان
خۆش نہ کردین تا لہ سہرچہمہی زولائی قورٹان دوور
نہ کہوینہوہ .

* بہ ہمموو چاک ویستیک کہ خوا ہیدایہتی دابیت بو
سہر ریباری ٹیسلام و ، بریاری دابی تہمہنی بو خزمہتی
ٹیمان ، بو سہر فرازیی مہردومہکان لہ دۆزخ ، بہخت
بکات .

پیشہ کی

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على سيد المرسلين وعلى آله وصحبه
جمعين ، إلى يوم الدين .

وا به پشتیوانی خوی گہورہ بہرگی دووہمی ژیان نامہ کہی نازیمان ﷺ
مخہینہ بہر دەستی خوینہری بہرپیز ، بہو ہیوایہی ہممو لایہ کمان لہ رحم و سۆزی
خوای گہورہ بہرہمہند ببین . داواکارین خوای بالادہست نیمہ و ہممو موسلمانیک
سہرہرزی دنیا و قیامت بکات و ، دینی نیسلامی پیرویش پہخشانی سہرزہوی
بکات ، بہو ہیوایہی مرۆقہکان لہ ناگری دۆزہخ سہرفراز بن و ، موسلمانہ
دسۆزہکانیش بہ پلہی بہرزی خویمان بگہیہنیت .

سلیمانیی

۲۷ / رہیبعی یەکەم / ۱۴۲۷ ک

۲۵ / نیسان / ۲۰۰۶ ز

به‌شی بیست و شه‌شهم

رووداوه‌کانی نیوان نوحود و نه‌حزاب

هر چه‌نده شکستی رۆژی نوحود کاریگه‌ریی زۆری هه‌بوو له‌سه‌ر سومعه و وره‌ی موسلمانه‌کان ، له‌گه‌ڵ نه‌وه‌ش‌دا به‌ته‌واویی ده‌سه‌لاتی ناوچه‌که‌ له‌ ده‌ستی نه‌وان‌دا بوو و ، هیچ هه‌یژیک نه‌ی توانیی شان له‌ شانیان بدات ، به‌تایبه‌ت دوا‌ی نه‌نجام‌دانی نه‌وه‌لمه‌ته‌ سه‌ریازی‌یه‌ گورج و گۆلانه‌ که‌ ترسی خسته‌بووه‌ دل‌ی هه‌موو بت په‌رسته‌تیکه‌وه .

موسلمانه‌کان هه‌موو وزه‌یه‌کیان خسته‌ کار تا سومعه‌ی سوپاکه‌یان بپاریژن و ، بت په‌رسته‌ درونده‌کانی دوورگه‌ هه‌ڵ نه‌کوته‌ سه‌ریان . بۆ نه‌مه‌ چه‌ند هه‌لمه‌تیکیان نه‌نجام‌ دا و ، شیره‌نه‌ توانی‌یان گورزی کاریگه‌ر له‌و دوژمنانه‌ بوه‌شینن که‌ نیازیان ده‌ره‌ق به‌ مه‌دینه‌ خراب‌ بوو .

دیاره‌ یه‌که‌م هه‌لمه‌تیک که‌ نه‌نجامیان‌ دا هه‌لمه‌تی (حمراء الأسد) بوو ، که‌ نه‌وه‌بوو دوا‌ی کۆتایی هاتنی جه‌نگی نوحود به‌ چه‌ند سه‌عاتیک موسلمانه‌کان که‌وتنه‌ دوا‌ی قوره‌یش و راویان‌ نا ، وه‌ک له‌ پێشه‌وه‌ به‌ دره‌یژه‌ باس‌ کرا . ئه‌م هه‌لمه‌ته‌ سومعه‌ی سوپای ئیسلامیی یه‌که‌جار به‌رز کرده‌وه .

موسلمانه‌کان به‌ سه‌رکردایه‌تی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ خه‌ریکی دامه‌زراندنی ده‌وله‌تی نه‌ونه‌مامی ئیسلام بوون .. بیریان‌ له‌ هیچ ده‌ست دره‌یژی‌یه‌ک نه‌ئه‌کرده‌وه ، که‌چی هۆزه‌ عه‌ره‌به‌کانی ده‌ورویه‌ری مه‌دینه‌ که‌وتبوونه‌ ته‌ماعی نه‌وه‌ی که‌ ده‌ستیک‌ له‌ مه‌دینه‌ بوه‌شینن ، تا ده‌ست به‌ تالان‌ و برۆ بکه‌ن و ژن و مندالیش به‌ دیل بگرن . موسلمانه‌کان له‌ ده‌ست‌خسته‌نی ده‌نگ‌وباسی ناوچه‌ جو‌را و جو‌ره‌کانی دوورگه‌دا یه‌که‌جار چالاک بوون .. بۆیه‌ هه‌ر هۆزیک‌ نیازی خرابی ده‌ره‌ق به‌ مه‌دینه‌ ببوایه ، خه‌را پی‌یان نه‌زانیی و ، به‌ر له‌وه‌ی نه‌و ناچه‌زه‌ بیه‌ته‌ سه‌ر مه‌دینه‌ و ده‌ست‌دره‌یژی بکاته‌ سه‌ریان ، هه‌یژی موسلمانان ته‌پی نه‌کوته‌یه‌ سه‌ر شوپین و مه‌نزلی نه‌و هۆزه‌ و له‌ گۆی نه‌خست ..

نهوه بوو دواى جهنگى نوحود چند هه لمه تيكيان دا و ، نهو عه ره به بت په رستانه يان دهرس دادان .

په كهم : نه من كودنن نه وه من نه سه د

په كهم هه لمه تيكيان كه سوپاي موسلمانان كرده سهر دوژمنان بريتيى بوو له دهوړى يديه كه پيغه مبهري خوا ﷺ ناردى بو ليدانى هوژى نه سه د له ناوچه ي نه جد .
 فرماندايه تىي مه دينه هه والى نه وه وهرگرت كه هوژى نه سه د ، به سهر كرده تىي جهنگاوهرى ناوداريان طوله يچه ي كورى خويليد^۱ و سه له مه ي براى ، نيازى نه وه يان كرده وه سوپا كو بكه نه وه و هيرش بكه نه سهر مه دينه .
 خيرا پيغه مبهري خوا ﷺ له موهاجير و نه نصار هيزيكي ريك خست كه سه د و په نجا سوار بوون و ، نه بوسه له مه ي كورى عه بدولنه سه دى مه خزومى^۲ كرده فرمانده يان و ، تالاكه ي دايه ده ستى .

ناردنى تم سريه يه يان له ذولحه ججه ي سالى سى هم دا بووه ، يان له په كهم روژى موچه رپه مى سالى چواره م دا بووه . شايانى باسه كه نه بو عوبه يده ي كورى جه رراح و ، سه عدى كورى نه بووه ققاص و ، هى تريش له گه وره پياوانى موهاجير و نه نصار له گه ل تم سريه يه دا سهر باز بوون .

^۱ طوله يچه ي كورى خويليدى نه سه دى ، له هوژى نه سه دى كورى خوزه يه بووه . داواى پيغه مبهرايه تىي كرده وه ، بويه پنى و تراوه طوله يچه ي دروزن . نازا و زمان پاراو بووه و ، له نازايه تىي دا به هزار پياو له قه لم دراوه . له جهنگى نه حزاب دا سهر كرده ي نه وه نه سه د بوو . له گه ل نوينه رى نه وه نه سه د دا ، له سالى نوى كوچيى دا ديتنه مه دينه و پيكه وه موسلمان نه بن . كه گه رانه وه طوله يچه هه ل نه گه رپته وه و ، ههر له ژباني نازيزدا ده ست نه داته داواى پيغه مبهرايه تىي . پيغه مبهري خوا ﷺ ضيرارى كورى نه زوهرى بو نه نيزى تا بى كوژى . كه ضيرار ششيري لى نه دا نه چه ميته وه و ناى برى .. تمه له ناو خه لك دا بلاؤ نه بيته وه . كه پيغه مبهري خوا ﷺ كوچى دوايى كرد شوين كه وتوانى طوله يچه په رپه يان سه ند . واى نه گه ياند كه جبيريل ديتنه لاي .. هه ندى سه ججه عى ده ست هه ل به ستى بو خه لك خوينه ده كه تيايا فرمانى به وازه ينان له سوچه ي نويز نه دا .. ته ماعى كرده مه دينه و هيرشى كرده سهرى به لام دانيش تان هيرش به رانيان گيرايه دواوه . خه ليفه نه بوه كر خاليدى بو نارد و ، طوله يچه تيكيان شكا و ، دواچار هه لات بو شام . پاشان كه نه سه د و غه طه فان موسلمان بوون ، نه وپش هاته وه مه دينه خزمه تى خه ليفه عومهر و ، به يعه تى پى دا و ، شمشيره كه ي هه ل گرت و به ره و عيراق كه وته رى ، مه رده انه چوو بو جهاد و به شدارى جهنگى قادسيه ي كرد و ، له جهنگى نه هاهه ندى نيزان دا ، له گه ل سوارچاكي يه منن (عه مرى كورى مه عدى كه ريبه ي زوبه يدي) به شه يديى سهر يان نايه وه .

^۲ نه بوسه له مه : ناوى عه بدوللاى كورى عه بدولنه سه دى كورى هيلالى مه خزومى يه . په كيكه له وانى كه زوو به زوو له مه ككه دا موسلمان بووه . به شدارى جهنگى به در و نوحودى كرده وه . له نوحودا زامدار بووه و پاشان چاك بوته وه ، كه چيى كه بو تم سريه يه دهر نه چى خويني زامه كه ي بهر نه بيت و ، دواى گه رانه وه له و سريه يه كوچى دوايى نه كات .

نه‌وه‌بوو پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌خشه‌ی هه‌نگاوه‌کانی نه‌م هه‌لمه‌ته‌ی بو
 نه‌بوسه‌له‌مه‌ی فه‌رمانده‌ کیشا تا له‌ سه‌ری بپوا . گه‌رنگ‌ترین خالی نه‌م نه‌خشه‌یه
 پاراستنی نه‌ینیی و ، گورج و گۆلایی بو ، تا له‌ ناخۆف‌دا به‌سه‌ر هۆزه‌کانی نه‌وه‌ی
 نه‌سه‌ددا بدن ، به‌ بی نه‌وه‌ی بتوانن خۆیان جه‌م بکه‌ن .

به‌ پێی نه‌خشه‌که‌ سه‌ریه‌ ئیمان‌داره‌که‌ ، به‌ره‌و شوین و مه‌نزلی نه‌وه‌ی نه‌سه‌د له‌
 ناوچه‌ی نه‌جد ، که‌وته‌ ری ، به‌ تایبته‌ به‌ره‌و چیایه‌کیان به‌ ناوی قه‌طن .
 نه‌بوسه‌له‌مه‌ به‌ په‌له‌ که‌وته‌ ری و ، بو نه‌وه‌ی چوونه‌که‌ی ئاشکرا نه‌بی ، به‌ شه‌ودا
 به‌رپۆه‌ نه‌چوون و ، به‌ رۆژدا خۆیان نه‌شارده‌وه . موسلمانه‌کانی به‌ ری‌یه‌که‌دا ته‌برد که‌
 تا ئیسته‌ که‌سی پێدا نه‌چوو بو هه‌تا گه‌یشته‌ مه‌نزلی نه‌وه‌ی نه‌سه‌د .

هه‌لمه‌تییکی سه‌رکه‌وتوو بو .. له‌ ناخۆف‌دا دایان به‌سه‌ر نه‌وه‌ی نه‌سه‌ددا ، که‌
 هیشتا سوپایان کۆ نه‌کردبوویه‌وه‌ و توانای هێرشیان نه‌بوو ..

نه‌وه‌ی نه‌سه‌د که‌ له‌ به‌ره‌به‌یانیکی زوودا دی‌یان وا ده‌وره‌ی ماله‌کانیان دراوه‌ و
 نه‌وانیش ده‌ستیان به‌ هیچ ناگات ، نه‌وه‌نده‌یان بو هات ، مال و منداڵ و ، ماوا و
 مه‌نزلیان به‌جی هیشته‌ و ، به‌بی هیچ به‌رگری‌یه‌که‌ هه‌لاتن و ، سوپای موسلمانان
 ناوچه‌که‌ی گه‌ته‌ ده‌ست و ، نه‌بوسه‌له‌مه‌ی سه‌رکرده‌ له‌ پیاوه‌کانی دوو مه‌فره‌زه‌ی پێک
 هیتا و ، ناردنی بو راوانانی خه‌لکه‌که‌ و ، له‌ نه‌جم‌دا ده‌ستیان به‌سه‌ر ژماره‌یه‌کی زۆر
 مه‌ر و وشتری نه‌وه‌ی نه‌سه‌ددا گرت و ، مه‌فره‌زه‌یه‌کیشیان سی به‌نده‌ی شوانی وشتری
 نه‌وانیان به‌ دیل گرتن . تیر پیاوانی تری هۆزه‌که‌ له‌ شیوه‌کان و له‌سه‌ر لووتکه‌ی
 چیاکان خۆیان هه‌شار دا ..

به‌م شیوه‌یه‌ نه‌م ده‌ورییه‌ کاری سه‌رشانی خۆی به‌ جوانیی نه‌جم‌دا و ، نه‌وه‌ی
 نه‌سه‌دیان به‌ شیوه‌یه‌که‌ ته‌می کرد که‌ هه‌رگیز به‌ بیریان‌دا نه‌ته‌هات و ، نه‌بوسه‌له‌مه‌ش
 به‌ سه‌رکه‌وتویی گه‌رایه‌وه‌ مه‌دینه .

نه‌م هه‌لمه‌ته‌ له‌ ده‌ رۆژ زیاتری پێ چوو و ، کاریکی چاکیشی کرده‌ سه‌ر دل و
 ده‌روونی نه‌و خه‌لکه‌ ، چونکه‌ هۆزی نه‌سه‌د له‌ ناو هۆزه‌کان‌دا زۆر به‌ هێز بوو و ،
 موسلمانه‌کان توانی بی‌تیان ده‌ستی لی بووه‌شینن ، که‌واته‌ نه‌وانی تر به‌رگه‌ی هیچ
 ناگرن ..^۳

^۳ غزوة الأحزاب لباشمیل : ۱۹ - ۳۰ ، الرجیق المختوم : ۲۹۶ ، السیره النبویه لأبی شهبة : ۲ / ۲۳۳ ، السیره
 النبویه للصلابی : ۵۲۸ - ۵۲۹ .

دووهم : كوشتنى فرماندهى هوذهيل ، خاليدى كوپى سوفيان

فرماندهى بالائى موسلمانان ههوائىكى پى گه‌يشت كه فرماندهى هوذىيل، خاليدى كوپى سوفيان خهريكه سوپا له ئه‌عرابى ناوچه‌ى عوره‌نه كو ته‌كاته‌وه ، به نيازى نه‌وه‌ى كه هيرش بكاته سهر مه‌دينه بو تالان و برؤى موسلمانان ..

پيغه‌مبهرى خوا ﷺ كه نم هه‌واله‌ى بيست ، يه‌كى له هاوه‌لاى ، كه پالئه‌وانى به جه‌رگ و شاه‌زاي ناوچه‌كه عه‌بدوئلاى كوپى ئونه‌يس بو ، بانگ كرد و ، ناردى بو ئه‌و ناوچانه تا هه‌واله‌كه ساغ بكاته‌وه . جا نه‌گهر هه‌واله‌كه راست بو ، فرمانده‌ى هوذهيل بكوژى ، چونكه به كوشتنى ئه‌و پياوه كاره‌كه كوژتايى پى دى و ، پيوست ناكات سوپا بو ئه‌و ناوچه دوورانه ره‌وانه بكرى .

فرمانى به‌سهردا دا كه به ههر شيوه‌يه‌ك بووه ئه‌و پياوه له ئاو به‌رئيت . عه‌بدوئلا خاليدى كوپى سوفيانى نه‌ئه‌ناسيى ، بو‌يه داواى له پيغه‌مبهرى خوا ﷺ كرد تا بو‌ى وه‌صف بكا .

فرمووى : ((اذا رأيته هبته ، وفرقت منه ، وذكرت الشيطان)) . فرمووى : كه چاوت پى كهوت لى ئه‌ترسيى و ، سامت لى ئه‌نيسيى و ، شه‌يتانت بير نه‌كه‌ويته‌وه . عه‌بدوئلا ئه‌ىوت : من له هيج پياويك نه‌ئه‌ترسام .

جا عه‌بدوئلا ، بو ئه‌وه‌ى كاره‌كه‌ى له‌و شوينه دوورهدا سهر بگرى ، ماوه‌ى خواست كه نه‌گهر لاي ئه‌و پياوه هه‌ندى شتى ناراست بلئى ، ئه‌ويش ماوه‌ى دا .. عه‌بدوئلا به‌ پله‌ به‌ره‌و ناوچه‌ى هوذهيل كه‌وته رى . كه گه‌يشته ئه‌و شوينه ديتى وا هه‌واله‌كه راسته و كابرا خه‌ريكى كوژكرده‌وه‌ى سوپايه .. عه‌بدوئلا له‌و ناوه‌دا وه‌ها خوى ناساند كه له هوذى خوزاعيه .

به‌ره به‌ره خوى له فرمانده‌ى هوذهيل نزيك خسته‌وه . كه خاليد پرسىيى ئه‌م پياوه كى‌يه ؟ وتى : پياويكى نه‌وه‌ى خوزاعه‌م . بيستوومه بو جه‌نگى موحه‌مه‌د خه‌لك كو نه‌كه‌يته‌وه ، منيش هاتووم بكه‌ومه گه‌لتان . ئه‌ويش پتى خوش بو ..

كه چاوى پى كهوت ، به‌و شيوه بووه كه پيغه‌مبهرى خوا ﷺ بو‌ى باس كردبوو . كه كابرا له عه‌بدوئلا هيمن بوويه‌وه ، كه‌وته نه‌گه‌ران و گيژانه‌وه‌ى ده‌نگ و باسى خويان ، هه‌تا ئه‌وه‌بوو عه‌بدوئلا كه‌نارى به‌ كابرا گرت و پاسه‌وانه‌كانى لى دووركه‌وته‌وه و ، عه‌بدوئلا هه‌لى بو ره‌خسا و به شمشير داى گرته‌وه و ، يه‌كسه‌ر

كوشتى . خيٲرا سهرى كابراى له لاشهى جيا كردهوه و ، بوٲ شهوى دار و دهستهكهى نهى گرن و نهى دۆزنهوه ، خۆى گهيانده نهشكهوتيتك و تيايا خۆى هشار دا .. پياوهكانى خاليد ماوهيك گهٲان به دوايا و هيچيان نه دۆزى يهوه .. تيتٲر عهبدوللاٲ بهرو مهدينه ، كهوته رى .. به شهودا نهٲرؤيشت و به رۆژ خۆى نهشاردهوه .

كه گهيشتهوه مهدينه نه بينىٲ وا پيٲغه مبهرى خوا ﷺ له مزگهوت دايه ، كه چاوى به عهبدوللاٲ نه كهوى ، نه فهرموى : ((أفلح الوجه)) .

نهوئش نه لىٲ : رووى خۆت گهشاوه بىٲ ، نهى پيٲغه مبهرى خوا !

سهرى خاليدى ههذه لىٲى نه خاته بهردهستى و ههوالله كهشى بوٲ نه گيٲرٲتهوه . شايانى باسه نهه ههلمهتهش له مانگى موچهٲرٲه مى سالى چوارهم دا بووه و ، عهبدوللاٲ ههژده شهوى پىٲ چووه .

نهه كارهى عهبدوللاٲ نه وهندهى ههلمهتى سوپايهك به كهلك بسو ، چونكه ورهى خهلكه كۆكراوه كهشى رووخاند و ، سهلماندى كه موسلمانان خاوهنى غيره تيتكن كه ههموو كارٲيكيان پىٲ نه نجام نه درى ..

شايانى باسه كاتيتك كه عهبدوللاٲ سهرى دوژمنى خواى خسته بهردههه پيٲغه مبهرى خوا ﷺ ، نهوئش داردهستهكهى خۆى داىٲى و فهرموى : ((هذه آية بيني و بينك يوم القيامة)) . فهرموى : نهمه نيشانهى نيوان من و توٲه له رۆژى قيامهت دا . عهبدوللاٲ له كاتى سهره مه رگى دا وهسيهتى كرد نهو داردهسته بجهنه ناو كه فنه كه يهوه .

لهه رووداوه دا بوٲمان دهه نه كهوى كه پيٲغه مبهرى خوا ﷺ نهى نه هئيشت دوژمن نه خشه بكيشىٲ ، نهه به زووترين كات و به كه مٲرين زيان نهو مهترسى يهى له موسلمانان دوور نه خستهوه .

ههروهها ههلبؤاردنى عهبدوللاٲى كورٲى ئونهيس بوٲ نهو كاره گه ورهيه نهوپهٲرى سه ليقه جوانى پيٲغه مبهرى خوامان ﷺ بوٲ دهه نه خات ، چونكه نهو كاره به ههموو كهسيك نه نجام نهته درا ، به تايبه تىٲى مهنزلىٲى نهو هۆزانه له مهنزلىٲى هۆزه كهى نهوهوه (جو ههينه) نزيك بوو .^٤

^٤ غزوة الاحزاب لباشميل : ٣٠ - ٣٣ ، الرجيق المختوم : ٢٩٦ ، السيرة النبوية لأبي شعبة : ٢ / ٢٣٤ ، السيرة النبوية للصابي : ٥٢٩ - ٥٣٢ .

سٔهم : رووداوی ره جیج^۵

له مانگی صفه فیری سالی چواره م دا کۆمه لیک له هۆزی عه ضهل و قاره هاتنه مه دینه خزمه تی پیغه مبه ری خوا ﷺ و ، خۆیان به موسلمان خسته پیش چاو و وتیان : نه ی پیغه مبه ری خوا ! خه لک له لای نيمه موسلمان بووه ، جا چهنده که سیك له هاوه لانت بنیره له گه لمان تا له دین شاره زامان بکه ن و ، قورنمان پی بلین و ، شه ریعه تی نیسلامان فیر بکه ن .

بۆ نه م داوايه پیغه مبه ری خوا ﷺ نۆ هاوه لی هه ل بژارد و ، وه که له لای بوخاریی هاتوو و صحیح تریشه ، مورثیدی کوری نه بومورثیدی غه نه ویی کرده سه رۆکیان ، که یه کی له و هاوه لانه ش عاصیمی کوری ثابتی کوری نه بوته فله ح بوو ، که له تیرهاویشته دا پالنه وانیکي به ناوبانگ بوو و ، له رۆژی نوحوودیشدا یه کی له نه رکانی جهنگی سوپای نیسلام بوو و ، به تیری شه ویش دوان له هه ل گرانی تالای قوره ییش له و جهنگه دا کۆژرا بوون .

له ریوايه تیکي ترده عاصیم سه رۆکی هاوه له کان بووه .
نه و دهسته قورنان خوینه له گه ل نه و کۆمه له ناپاکه دا به ره و مه که که که و تنه ری ، هه تا گه یشتنه سه ر ناوی ره جیج که ناوچه ی هوذه یله ، له نیوان عوسفان و مه که که دا .. موسلمانه کان له سه ر تاوه که دا لایان دا و هیه خه میان نه بوو ، که چیی مونافیقه کان ناپاکییان له گه لیان کرد و ، یه که له دوا ی یه که خۆیان دزی یه وه و ، به ره و رووی هۆزی هوذه یل چوون و ، هاواریان لی کردن تا بینه سه ر موسلمانه کان . نه وه بوو دووصه د پیاو تیکیان هاتن و هیرشیان کرده سه ر موسلمانه کان .. موسلمانه کان که سه یریان کرد چوار ده وریان به پیای شمشیر به ده ست گیراوه . خیرا هه ر ده موسلمانه که ده ستیان دایه شمشیره کانیان ، تا به رگری له خۆیان بکه ن .

جهنگ گه رم بوو .. که کافران ده ست و شمشیری موسلمانه که مه کانیان دیی زانیان چاریان ناکه ن ، بۆیه که و تنه فپو فیل و داوای وه ستانی جهنگیان کرد و وتیان : نيمه به خوا نامانه وی بتان کۆژین ، عه هد و په یمانی خوا بیته که نه تان کۆژین .

موسلمانه کان که نه مه یان بیست دوو رایان هه بوو .. به شی زۆریان ده ریان بریی که به هیه شیوه یه که پروا به به لین و په یمانی کافر ناکه ن .. هه وتیان نه مه رایان بوو ،

^۵ ره جیج ناوی شوتینیکه له ولاتی هوذه یل ، له نیوان مه که که و عوسفان دا که هه شت میل له عوسفانه وه دووره .

بۆیه ههلمه تیان دا و دهستیان به کوشتاری کافران کرد .. بهلام کافران یه کجار زۆر بوون .. هیرشیان کرده سهر ئه و به پرتزه پاک و خاوینانه و هه موویان شه هید کردن . بهلام سیانه که ی تر که دییان وا بهرگریی تهوان که لکیکی نیه و ههر نهیان کوژن ، پڕوایان به به لینه که بیان کرد و ، خۆیان به دهسته وه دا ..

ههر که نه مان - که زهیدی کورپی ده شینه و ، ^۶ خویه بیی کورپی عه دیی و ، ^۷ عه بدوللای کورپی طاریق بوون - ^۸ خۆیان به دهسته وه دا ، تهو ناپاکانه قۆل بهستیان کردن و ، به په له به ره و مه که که دایاننه بهر ، تا له وی بیان فرۆشن به کافران مه که که ، که دهیان زانیی قوره یش یه کجار شادمان نه بن هاوه لانیان ده ست بکه ون . که عه بدوللای کورپی طاریق ناپاکیی تهو بت په رستانه ی دیی خیرا په شیمانی خۆ به دهسته وه دانه که ی بوو . که گه یشتنه ظه هران ، له سه ر ریی مه که که ، عه بدوللای دهستی خۆی دامالیی و ، شمشیریکی فراند و دهستی دایه جهنگ . بت په رسته کان نهیان و پرا بچه مهیدانی شه ره شمشیری عه بدوللای وه ، ناچار ههر له دووره وه به ردیان تی نه گرت ، هه تا شه هیدیان کرد و ، گیانی سپارد خوا لئی رازیی بی ..

پاشان هوه ذیل خویه یب و زهیدیان بردن بۆ مه که که .. جا له بهر ئه وه ی مه که که و مه دینه نا کوک بوون ، سه ردارانی قوره یش ته م کاره ی هوه ذیلیان زۆر به دل بوو و ، که وتنه سه ر و خوار له گه ل هوه ذیل دا تا له سه ر نرخه که یان ریک بکه ون و ، به کوشتنیان تۆله ی کوژراوانیان وه ر بگره وه .

سه ره نجام قوره یش دیل به دیل له گه ل هوه ذیل دا ریک که وتن و ، دوو دیلی هوه ذیلیان نازاد کرد ، که له جهنگیکی له وه و پیش دا ده ست قوره یش که وت بوون و ، هوه ذیلیش خویه یب و زهیدیان دایه ده ست قوره یش .

جا تین سه عد باسی ئه وه ی کردوه که سه فوانی کورپی ئومه بییه ی جو مه حیی زهیدی کریوه ، تا له بریی ئومه بییه ی کورپی خه له فی باوکی دا ، که موسلمانان له به دردا کوشت بوویان ، بی کوژیتته وه و ، حوجهیری کورپی ته بوئیها بییش خویه بیی کریی و

^۶ زهیدی کورپی ده شینه ی کورپی مو عاو به ی به یاضیی نه نصاریی ، یه کیکه له وان ه ی که له مه دینه دا زوو به زوو موسلمان بووه و ، به شداریی به در و نوحودی کردوه .

^۷ خویه بیی کورپی عه دیی کورپی مالیکی ته وسیی نه نصاریی به .. نه میش زوو به زوو موسلمان بووه و ، به شداریی به در و نوحودی کردوه .

^۸ عه بدوللای کورپی طاریقی کورپی عه مری کورپی مالیکی به له ویی ، که موسای کورپی عوقبه له نه هلی به در ی له

دایه دهست عوقبهی کوری حاریشی خوشکهزای تا له بریسی باوکی دا ، که موسلمانان کوشتبویان ، بی کوژیتتهوه .

نهم رووداوه له مانگهکانی حرام دا روهی دا ، بۆیه دانیشتوانی مهککه جی بهجی کردنی له سیدارهدانی نهم دوو هاوهلهیان دوا خست ، تا نهم مانگانه بهسهر بچن و پاشان به شیوهیهکی درندانه شههیدیان کردن .

لهو ماوهیهدا خوبهیب له مالتیکی نهوهی حاریثدا بهند کرابوو .. که ماوهی شههیدکردنهکی نزیك بوویهوه له کهنیزهکیکی مالهکه گوژانیکی وهرگرت تا خوی پاک بکاتهوه ، نیتر کهنیزهکهکه به شتی ترهوه پهشوکا و مندالتیکی ساوای مالتی ناغاکهی له یاد چوو و ، مندالهکesh رویشت بۆ لای خوبهیب و ، نهویش مندالهکی لهسهر رانی خوی دانا . که کهنیزهکهکه نهوهی دیی داچلهکا و ، به ترس و لهرزیکهوه له دلّی خوی دا وتی : به خوا کابرا به کوشتنی مندالهکه تۆلهی خوی سهند . خوبهیب ههستی به ترس و پهشوکانی نافرتهکه و نهوهش که به دلّی دا هات کرد ، بۆیه پیی وت :

نهترسیت بی کوژم؟! إن شاء الله شتی وهها ناکهم!!

کهنیزهکهکه دواي نهوهی که موسلمان بوو باسی نهکرد : ههرگیز دیلی چاکی وهک خوبهیب نهدیوه .. چاوم لی بووه که له هییشووهر تریی خواردوو و ، نهو روژهش له مهککهدا هیچ میوهیهک نهبووه و ، کوژت و زنجیریش له دهست و پیی دا بووه و ، نهوهش رزقینک بوو که خوا پیی بهخشیی بوو !!

قورهیش ههروهک له مانگه حهرامهکان دا خوینیان نههریژا ، ههروهها له ناوچهی حهرهمی مهککیش دا خوینیان نههریژا .. بۆیه ههردوو هاوهلهکهیان له حهرهم بردنه دهروه و ، له ناوچهی تهنعیم شههیدیان کردن .

کاتیک که ههردوو دیلهکه بهرهو نهو شوینه نهبران ، زۆریک له دانیشتوانی مهککه له ژن و پیاو و مندال و بهنده ، ههتا نهبوسوفیانی سهرداری مهککه ، دوايان کهوتبوون . بۆیه لهم ههلویتسهدا پیویست بوو ههردوو هاوهله مهزنهکه ، نهوپهپری نازایهتی و چاونهترسیی بنوینن ، تا ناستی سهربازی موسلمان به بهرز و بلند بیته بهرچاوی خهلکیک که دوژمنی دینهکهیانن . خوا پاداشتیان بداتهوه ههردووکیان نمونهی پالهوانی بهجهرگ بوون ..

ئه‌وه‌بوو سه‌فوان زه‌یدی دایه‌ ده‌ست به‌نده‌یه‌کی که ناوی (نسطاس) بوو و فه‌رمانی به‌سه‌ردا دا که بی‌کوژی .

کاتی‌ک که زه‌یدی کوری ده‌شینه‌ هیترایه‌ پێشه‌وه‌ تا بی‌کوژن ، بۆ تاقیی کردنه‌وه‌ی ئه‌بوسوفیان لیتی پرسیی : ئه‌ی زه‌ید ، بۆ خوا لیت ته‌پرسم ، ئایا پیت خۆش ته‌بوو ئیستا موحه‌مه‌د له‌ جیی تۆدا بوايه ، بدرايه‌ له‌ ملی و ، تۆش له‌ ناو ماڵ و منداڵی خۆت دا بوویتایه ؟

زه‌ید خوا لیتی رازیی بی‌ وه‌لامی دایه‌وه : نا ، به‌خوا ، پیم خۆش نیه‌ ئیسته‌ موحه‌مه‌د له‌ شوینه‌ی خۆی دا درکیتیکی پیا بجی و نازاری بدات و ، منیش له‌ ناو که‌س و کاری خۆم دا دانیشتم .

ئه‌بوسوفیان وتی : نه‌م‌دیوه‌ هیچ که‌س که‌سیکی خۆش بوی وه‌ک هاوه‌لانی موحه‌مه‌د موحه‌مه‌دیان خۆش نه‌وی .

به‌ر له‌وه‌ی نسطاس بیته‌ پێشه‌وه‌ بۆ شه‌هیدکردنی زه‌ید ، بت‌په‌رسته‌کان ده‌ستیان کرد به‌ نازاردانی .. به‌ستیانه‌وه‌ و ده‌ستیان کرد به‌ تیرهاویشتن بۆی ، به‌لام له‌ شوینی وه‌هایان نه‌ئه‌دا که‌ بی‌کوژی ، به‌و هیوایه‌ی به‌لکو په‌شیمان بیته‌وه‌ و له‌ دین وه‌ریگه‌ری ، که‌چی تا نه‌هات تیمانی دامه‌زراوتر نه‌بوو و زیاتر خۆی ته‌سلیمی خوی گه‌وره‌ نه‌کرد .

به‌لام خویه‌بیی شه‌هید ، قورپه‌ش ناهه‌نگیکی یه‌کجار گه‌وره‌یان بۆ شه‌هیدکردنی ساز دا .. خه‌لکیکی زۆر هاتبوو ته‌ماشای پارچه‌ پارچه‌کردنی لاشه‌ی مرۆفی نیمان دار .. پیتش ته‌وه‌ی بی‌کوژن به‌ سیداره‌وه‌ هه‌لیان واسیی .. ده‌ستیان کرد به‌ هه‌ره‌شه‌کردن لیتی به‌لکو واز له‌ دینه‌که‌ی به‌ینی .. به‌لینیان پی‌ دا که‌ نه‌گه‌ر له‌ دینی موحه‌مه‌د پاشگه‌ز بیته‌وه‌ ، نازادی بکه‌ن و له‌ کوشتن رزگاری بیی ، جا که‌ وازی نه‌هه‌ینا به‌ رم لی‌یان نه‌دا ..

ئه‌ویش خوا لیتی رازیی بی‌ وه‌ک نیمان‌داریکی راستگۆ که‌ شه‌هیدبوونی به‌ لاوه‌ شیرین بی‌ نه‌یوت : کوشتنی من له‌ پیناوی خوادا کاریکی یه‌کجار که‌مه .. شایانی باسه‌ که‌ خویه‌ب پیتش هه‌لواسینی داوای له‌ کافرانی قورپه‌ش کرد که‌ مۆله‌تی بده‌ن دوو ره‌که‌ت نوێ بۆ خوا به‌جی به‌ینی . ته‌وانیش ریگه‌یان دا .. ئه‌ویش خوا لیتی رازیی بی‌ دوو ره‌که‌تی به‌ جوانیی و به‌ خشوعه‌وه‌ بۆ خوا به‌جی هه‌ینا ، وه‌ک بلتی : خوی په‌روه‌ردگارم ! وا هاتم بۆ خزمه‌تت .. خویه‌ ! هه‌ر تۆم لی

رازیی بی نیتر هیچی ترم ناوی .. خواجه ! بهوپری زهلیلی یهوه له ده رگانهی تودا وهستاروم ناومیدم نهکی .. له رهجمتی خۆت بی بهشم نهکی .. خواجه ! که لی بوویهوه ، روهی له موشریکهکان کرد و وتی : بهخوا له بهر نهوه نهبوایه که نهترسم وا بزنان له ترسی مردن دریژه به نویژه کهم نهدهم نویژی زۆرم به جی نههینا .. نین نیسحاق وتویه : خوبهیی کوری عهیدی به کهم کهسیکه که بهجی هینانی نهو دوو ره کههتهی له کاتی کوشتندا کرده سوننهت .

کاتی که خوبهیب بهسهر سی داره کهوه هه لواسرا بوو له خوی گهوره پارایهوه و وتی : خواجه ! هیچ کهس لی ره نیه ههتا سهلام به پیغه مبهره کهت رابگهینهی ، خۆت سهلامی منی پی رابگهینه و ، پییشی رابگهینه که چیمان پی نهکری .. خوی گهوره به سۆز و شهفه قهتی فراوانی دعای شهیدی ستهم لی کراوی گیرا کرد و ، پیغه مبهری ده باره ی خوبهیب ناگادار کرد که چیی پی نهکری ..

نوسامه خوا لئی رازیی بی گتپراویه تهوه که پیغه مبهری خوا ﷺ - لهو رۆژه دا که خوبهیب له سیداره درا بوو - له ناو هاوه له کانی دا دانیشتبوو و ، نهو حاله تهی که له کاتی وه حیی دا بهسهری دا نه هات ، بهسهری هات و ، گویمان لی بوو نهی فهرموو : ((وعلیه السلام ورحمة الله وبرکاته)) . پاشان فهرمووی : ((هذا جبریل یقرنی السلام ، خیب قتلته قریش)) . دواي وه لآم دانه وهی سهلامه که فهرمووی : نهوه جیبریله هاتوه و سهلام لی نه کات . قوره هیش خوبهیبیان کوشتوه .

پاشان خوبهیب له خوا پارایهوه تا قوره هیش له ناو بهریت و نهی وت : ((اللهم أحصهم عدداً ، واقتلهم ببدأ ، ولا تغادر منهم أحداً)) ..

لهو رۆژه دا نه بوسوفیان موعاویهی کوریشی ، که هیشتا مندال بوو ، له گه خۆی دا هینا بوو بۆ ناوچهی (تهنعیم) ، که خوبهیب دعای له قوره هیش کرد ، خیرا نه بوسوفیان موعاویهی کوری لهسهر زهوی به که راکشاند ، چونکه بروایان وه ها بوو که ههر کهسی دعای لی بکری ، نه گهر پال بکهوی نهو دعایه کاری تی ناکا .

پاشان قوره هیش چل گه نجیان بانگ کردن ، له وانهی باوکیان له رۆژی به دردا به دهستی موسلمانه کان کوژرا بوون و ، ههریه کهیان رمیکیان دایه دهستی و پیان وتن : نه مه باوکی تیوهی کوشتوه . نهوانیش ههر به که له ناستی خۆیهوه به رم لی پان نه دا ، ههتا لاشه یان شیتال شیتال کرد ، خوی گهوره لئی رازیی بی .

له ریوایه‌تییکی تردا نه‌لێن که عوقبه‌ی کورپی حاریث خویره‌ییی کوشتووه ، له کاتێک‌دا که مندالیکی بچووک بووه ، به‌وه‌ی که پیاویکی قورهبه‌شییی حه‌ربه‌ی نه‌خسته ده‌ستی عوقبه‌وه و ، کابرا به ده‌ستی خۆی ده‌ستی عوقبه‌ی نه‌گرت و نه‌ی‌دا له لاشه‌ی خویره‌یب تا کوشتی . دوایی که عوقبه موسلمان بوو بوو ، نه‌ی‌وت : به‌خوا من خویره‌ییم نه‌کوشتووه ، چونکه من له‌وه بچووکتر بووم .. واته : به‌هه‌یزی ده‌ستی من نه‌کوژراوه ، با حه‌ربه‌که‌ش له ده‌ستی من‌دا بووی .

ئهم شه‌هیدکردنه‌ی خویره‌یب به‌ره‌می دا .. خۆی به سه‌ری به‌رزه‌وه به‌ره‌و به‌هه‌شت که‌وته ری . کافران به چاوی خۆیان غه‌یره‌تی نیمان‌داریان دیی .. هه‌ریه‌که له ده‌ستی خۆی‌دا پرسیا‌ری نه‌کرد : ئایا دینی موحه‌مه‌د نه‌وه‌نده گرنه‌گه تا خه‌لکی ئاوه‌ها خۆیان به قوربانی بکه‌ن ؟!

له‌و رۆژه‌وه که نیسلام هاتووه هه‌زاران نیمان‌دار به‌وه‌په‌ری فه‌خر و شانازی‌یه‌وه خۆیان به قوربانی دینه پاکه‌که‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا کردووه .. ته‌وانه له چینی زۆر به‌هه‌یزی مرۆفه‌کان بوون .. چونکه نه‌خه‌ی ته‌لایان نه‌زانیی و ، به فه‌خره‌وه باوه‌شیا‌ن بۆ نه‌گه‌رتوه !!

به‌ره‌مه‌میکی تری شه‌هیدکردنی خویره‌یب هۆشیا‌ری‌بوونه‌وه‌ی سه‌عیدی کورپی عامیری جومه‌حیی^۱ بوو .. که دوایی بووه کارمه‌ندییکی زاهیدی خواناسی به‌ناوبانگ بۆ نیسلام .

سه‌عید یه‌کێ بوو له‌وانه‌ی که که‌وتبوونه‌وه‌ی خوه‌یبه‌یی دیل کراو و ره‌وانه‌ی ته‌نعیم‌یان نه‌کرد .. واته هه‌یشتا موسلمان نه‌بوو بوو .. ئاماده بوو چۆن قورهبه‌ش به‌بێ ره‌حمانه لاوچاکی نیمان‌داریان شه‌هید کرد ، بۆیه هه‌رچی له‌وه و دا ، دوای موسلمان بوونی ، خویره‌یی ته‌هاته‌وه یاد بی‌هۆش نه‌که‌وت .

ئین هه‌شام ته‌لێت : عومه‌ری کورپی خه‌ططاب سه‌عیدی کورپی عامیری کردبووه کاربه‌ده‌ستی هه‌ندی ناوچه‌ی شام . جاریکیان له‌لای عومه‌ر باسیان کرد که جار جار

^۱ سه‌عیدی کورپی عامیری کورپی هه‌دی کورپی سه‌لامانی قورهبه‌شییی جومه‌حیی یه‌کێ له هاره‌له‌مه‌زن و پایه‌داره‌کان بووه . دره‌نگ موسلمان بووه .. موسلمان بوونی پێش خه‌زای خه‌یبه‌ر بووه و ، له خه‌مه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ به‌شداریی خه‌یبه‌ر و له‌وه و دوای کردووه . یه‌کێ بووه له زاهید و پیاوچاکه ناوداره‌گانی هاره‌لان ، بۆیه خه‌لیفه عومه‌ر زۆری خۆش نه‌ویست و کردی‌یه‌ والیی ناوچه‌یه‌کی شام . له سالی بیسته‌می کۆچی‌دا کۆچی دوایی کردووه .

له نه نجوومهنی نه میری دا نه بووریتهوه . عومهریش له هاتنیکی دا بو لای سه عید لئی پرسی و پیوت : نهوه چی به تووشت نه بیته ؟
وتی : به خوا نهی نه میری نیمان داران ! هیچ نه خوشی به کم نیه ، به لام منیش به کی بووم له وانهی که نامادهی کوشتنی خوبه بیی کوری عدهی بوون و ، گویم له دو عاگردنه کهی بوو . ده به خوا هه رچی جاری له نه نجومهن دا بم و بیرم بکه ویتتهوه نه بووریتهوه .

بهم هه لویتسه سه عید نه وهندهی تر به لای خه لیفه وه خو شه ویست بوو .
خوبه یب خوا لئی رازی بی شیعریکی گرم و گوری نیمانی لهو کاته ناسکه دا دا به گویی ناماده بووان دا تا بزائن سه ربازی نیمان له مردن به کجار بی پاکه و هیچ هیزیکیش کۆلی پی نادا و ، له سه ر خوا هه موو شتی قبول ته کات که نهی وت :
لقد أجمع الأحزابُ حولي وألبوا
وقد قرَّبوا أبناءهم ونساءهم
إلى الله أشكو غربتي بعد كربتي
فذا العرش صَبْرني على ما يراد بي
وقد خيروني الكفرَ والموتُ دونهُ
ولستُ أبالي حين أقتلُ مسلماً
وذلك في ذات الإله ، وإن يشأُ
قباثلهم واستجمعوا كلَّ مجمع
وقربت من جذع طويل ممنع
وما جمع الأحزاب لي عند مضجعي
فقد بضعوا لحمي وقد ياسَ مطمعي
فقد ذرَّفتُ عیناي من غير مدمع
على أي شقِّ كان في الله مضجعي
يبارك على أوصالِ شلِّو مُمزع
پاشان دایان له سی داره و پاسه وانیان بو لاشه کهی دانا تا هیچ کهس دای نه گری و نه نیژریت .

تیمام نه جهه د (له موسسه دا : ۴ / ۱۳۹) و طبه رانی له عه مری کوری نوم ده یه ی ضه مری به وه خوا لئی رازی بی ته خریمان کردوه که پیغه مبه ر ﷺ به تا قی ته نیا ناردویه بو هه وال زانینی قوره یش . نهویش نه لیت : هاتمه لای سیداره کهی خوبه یب خوا لئی رازی بی و نه ش ترسام خه لک به چاوه وه بیته ، سه رکه وتم پیایا و خوبه یب لی کرده وه و ، که وته زه ویی . که می که نارم گرت بی ته وهی دوور بکه ومه وه ، پاشان که ناروم دایه وه خوبه یب نه دیی ، ههروه ک زه ویی قووتی دابی . نیتر هه تا ئیستاش شوینه واری خوبه یب نه بینرا ..

له پیشه وه باسی شه هیدبوونی عاصیمی کوری ثابیتمان کرد ، که نهویش به کی بوو لهو حدوت هاوه لهی که بر وایان به به لئین و په یمانی کافران نه بوو و خو یان به

دهسته وه نه دا .. جا هه وه پیل ویستیان سه ری له لاشه ی جیا بکه نه وه و ، بی بهن بی فرۆشن به سولافه ی کچی سه عد ، که هه ردوو کوره که ی نه وی له ئو خود دا کوشته بوون . نه و نافرته نه ذری کرد بوو که نه گه ر سه ری عاصیمی ده ست بکه ویت له کاسه ی سه ری دا عه ره ق بخوا ته وه ! به لام خوی گه وه ویستی وه ها بوو لاشه که ی بیاریزیت ، نه وه بوو کو مه له زه رده وه اله یه کی بو سه ر لاشه که ی نارد که وه ک په له هه ور وه ها بوون و پاریزگاریان لی ته کرد . هه روه ها قوره ی شیش هه ولیان دا ده ست له لاشه ی بوه شیئن ، به لام له بهر نه و زه رده وه اله نه یان توانیی ، بو یه وتیان : وازی لی بهینن تا شه و به سه ردا دیت و زه رده وه اله نامینن . که ئیواره هاته نه وه بو شوینه که ی نه یان دۆزی یه وه ، به لکو خوی گه وه له شیوه که دا مه حوی کرد بو وه .

عاصیم به لینی به خوا دا بوو که له بهر پیسی کافر هه رگیز نه هیلی لاشه ی کافر بهر لاشه ی بکه وی .

عومه ریش که بیستی زه رده وه اله ماوه یان نه دا وه که س ده ست بو لاشه که ی به ری ، فه رموی : خوی گه وه به نه ده ی نیمان داری خوی ته پاریزی ، چونکه عاصیم نه ذری کرد بوو که هه رگیز له ژیا نی دا لاشه ی کافر بهر لاشه ی نه که وی ، وا خوی گه وه له دوای مردنیشی له وه پاراستی .

به شه هید بوونی نه م دهسته خواناسه جووله که و مونافیقانی مه دینه که و تنه ده رپینی خو شیی و ده ست به سه ر دل دا هیئان و ، پی یان نه وتن : ما ل کاولیی بو نه و خه له تا وانه که تیا چوون ، نه نه وه بوو له ناو که س و کاریان دا بو خو یان دا بنیشن و ، نه نه وه ش بوو کاری گه وه که یان رابه پینن .

له وه لامی نه م ناپا کانه دا خوی گه وه قورئانی نارد ه خواره وه :

﴿ وَمِنَ النَّاسِ مَن يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيُشْهَدُ اللَّهُ عَلَىٰ مَا فِي قَلْبِهِ ۗ وَهُوَ أَلَدُّ الْخِصَامِ ﴾ وَإِذَا تَوَلَّىٰ سَعَىٰ فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ ۗ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفُسَادَ ﴿ (البقرة : ۲۰۴ - ۲۰۵) .^{۱۰}

^{۱۰} غزوة الأحزاب : ۴۲ - ۵۲ ، السيرة النبوية لأبي شهبه : ۲ / ۲۳۵ - ۲۳۸ ، الرحيق المختوم : ۲۹۶ - ۲۹۸ ، السيرة النبوية للندوي : ۲۴۲ - ۲۴۳ ، شرح حياة الصحابة : ۱ / ۷۹۷ - ۸۰۶ ، ۴ / ۴۲۲ - ۴۲۵ ، ۴۹۴ - ۴۹۵ ، السيرة النبوية للصلاحي : ۵۳۲ - ۵۳۶ .

چوارهم : رووداوی (بنر معونة)

هر له هه مان مانگدا ، له مانگی سه فیری سالی چوارهم دا ، رووداویکی تری دل ته زین هاته بهردهم موسلمانان کان ، که هیشتا به سهر رووداوی نوحودا چل و پینج شهویش تی نه پیری بوون . نهم رووداوه نه وهندهی نوحود زیانی به موسلمانان گه یاند . . نه وه بوو له هاوه له قورئان خوینه شاره زاکان هفتا پیاری چاکیان له ولاتی نه جددا به ناروا شهید کران . . باسه کهش بهم شیوه بووه :

یه کی له پیاره ناوداره کانی نه وهی عامیر ، که سوار چاکیکی به ناویانگ نه بیت به ناری نه بو بهراء عامیری کوری مالیکی کوری جعفر که نازناوه که شی (ملاعب الأسنه) بووه ، دیتته مه دینه خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ و ، شهویش باسی نیسلامی بۆ نه کات ، به لام عامیر موسلمان نابیت و ، دووریش ناکه ویتته وه هتا داوا له پیغه مبهری خوا ﷺ ته کا که کۆمه لیک له هاوه لانی بنیری بۆ ناوچهی نه جد تا خه لکه که بۆ سهر نیسلام بانگ بکن .

پیغه مبهری خوا ﷺ کاره کهی به دل بوو ، به لام نه وهی ده ریری که ترسی نه وهی هیه دانیشتوانی نه جد ده ست له هاوه لانی بوه شینن ، که فهرمووی : ((إني أخاف عليهم أهل نجد)) .

(ملاعب الأسنه) ده ری بری که نه وه هاوه لانه له په نای نه ودا نه بن و با له ناوچهی نه جددا خه لک بانگ بکن بۆ سهر دینه کهی . بۆ نه مه پیغه مبهری خوا ﷺ کۆمه لیک هاوه لی گه نجی هه ل بژارد ، که زۆر به یان له نه نصار بوون و ، موندیری کوری عمیری نه نصاری . که یه کی بوو له دوانه نه قیبه کهی په یانی عه قبه سی دووه م - کرده سه رۆکیان .

شایانی باسه که نهم هفتا هاوه له له گه نجی خوین گهرمه قورئان خوینه کان بوون ، که له بهر زۆر شاره زایی یان له دین ناویان نابوون ((القراء)) ، سه ره پای نازایه تی و چاونه ترسی یان له جهنگدا . نه مانه به رۆژدا نه چوون داریان نه هینا و به پاره ی داره کان خۆراکیان بۆ نه هلی صوفه نه کپی ، که هه ژاره کانی مزگهوت بوون و ، خه ریکی دیراسه ی قورئان نه بوون و ، به شهویش خه ریکی شهونویژ و پارانه وه بوون .

^{۱۱} نه بو بهراء ، عامیری کوری مالیکی عامیری یه کی بووه له سوار چاکه به ناویانگه کانی عه رب . له وه نه چی که موسلمان بووی و ، هه ندیکیش له میژوونوسان پله ی هاوه لیتی یان بۆ تۆمار کردوه . کاتیک که نه بیستی و عامیری کوری طوفه لی برازی ناپاکی کردوه و دهستی له موسلمانان وه شانده وه و ، په یانه کهی نه ی شکانده وه ، له بهر نه وهی موسلمانان له په نای نه ودا بوون ، له مه راتی نهم رووداوه دا نه مرئ .

له باسه کانی پیشه وه دا باسی دامه زراویی و نازایه تیی حاریشی کوری صیممه مان کرد ، که چنده نازا و به جهرگ بوو له پاراستنی پیغه مبهری خوادا ﷺ له رۆژی ئو خوددا و له و کاته دا که موسلمانه کان شپزه بوو بوون . جا نه دمامانی ئەم کۆمه له قورئان خوینه یه کیکیان نهو حاریشه بوو و نهوانی تریش هدر هاوشانی نهو بوون ، وه که حهرامی کوری میلحان و ، عامیری کوری فوههیره ی بهنده ی نازاد کراوی نه بو به کری صدیق و ،^{۱۲} عوروه ی کوری نه سماتی کوری صهلت و ، نافیعی کوری بو ده یلی کوری وه رقاء .

ئەم کۆمه له رۆشنبیره له گه له عامیری کوری مالیکی سهردار ی نه وه ی عامیردا ، به بی خۆ ناماده کردن بۆ جهنگ ، مه دینه یان به جی هیشت و روویان له ناوچه ی نه جد نا ، به نیازی نه وه ی که دانیشتوان بانگ بکه ن بۆ سه ر ئیسلام و ، سهردار یکی خاوه ن پله و پایه ش مۆله تی داو ن ..

رۆیشتن هه تا گه یشتنه (بتر معونه) که نه که و یتته نیوان نه وه ی عامیر و ناوچه به رده لانه که ی نه وه ی سوله ییم . له وی لایان دا و یه کی له موسلمانه کان یان هه له بژارد ، که حهرامی کوری میلحانی برای ئوم سوله ییم بوو ، تا نامه که ی پیغه مبهری خوا ﷺ به ریت بۆ عامیری کوری طوفه ییل ، که برزای عامیری کوری مالیک (ملاعب الأسنه) بوو ..

کوری طوفه ییل پیاویکی دپونده ی داخ له دل بوو به رامبه ر به ئیسلام و موسلمانان ، جا که نامه که ی بۆ برد ، ته ماشای نه کرد و ، فه رمانی دا به یه کی له پیاوه کانی له دواوه رمیکی ئاراسته ی ناوشانی حهرام کرد و رمه که له سه ر سنگی ده رچوو و ، خیرا وتی : **اللّٰهُ أَكْبَرُ !** به په روه ردگاری که عبه سه رکه وتم و برده مه وه !!

نه وه ی که حهرامی کوری میلحانی کوشت ناوی جه بباری کوری سووما بوو ، که نه و ته یه ی له ده می حهرام بیست ، سه ری سوپ نه ما ، نه م پیاوه چیی نه لئ ؟

^{۱۲} بوخاریی له عوروه وه ته خریمی کردوه (۲ / ۵۸۷) که وتویه : کاتبک که هاوه لانی (بتر معونه) شهید کران و عه مری کوری ئومه ییه ی ضمه ربی به دیل گیرا ، عامیری کوری طوفه ییل ، ده ستی راکیشا بۆ لای کوژراویک و وتی : نه مه کی یه ؟ عه مری کوری ئومه ییه پئی وت : نه وه عامیری کوری فوههیره یه . خوانه ناسه که وتی : دوا ی کوژرانی چاوم لئی بوو به رز کرایه وه بۆ ناسمان ، به راده ییک که له نیوان نه و و زه ویی دا ناسمان نه بینی ، پاشان دانرایه وه سه ر زه ویی .

هه روه ها له (مغازی) موسای کوری عوقبه دا له عوروه وه ها تووه که وتویه : جهسته ی عامیری کوری فوههیره نه دۆزرایه وه و ، وای بۆ نه چن که مه لاتیکه ناشتبیته یان .

رمة که له سەر سنگیهوه دەرچووه و ، ئەشلی : به پەروردگاری که عبه ، سەرکه وتم و بردمهوه . چیی بردۆتوه ؟ ئەی من کابرام نەکوشتووه ؟ دوایی که پرسیار ئەکا له واتای ئەو وتەیهی ، پیتی ئەلین : ئەوه مەبەستی ئەوه بووه که به پلەهی شەهیدی گەیشتووه . جەبباریش ئەلئیت : دە بەخوا سەرکه وتووه . ئەمە ئەبیتە هۆی موسلمان بوونی جەبار .

پاشان عامیری کۆری طوفەیل هاواری کردە هۆزەکانی ئەوهی عامیر تا به هەموویانەوه هەلمەت بەرنە سەر هاوڵەکانی تر و ، تاقیان بپنەوه . بەلام ئەو هۆزانە هەر چەندە نیمانیان نەهینا بوو و ، لەسەر شیرک بوون ، بە گۆتی ئەو ستم کارەیان نەکرد و ، پێیان راگەیاندا که ئەوپەری شوورەیی یە هەلمەت بپێتە سەر کۆمەلێکی بێۆهی ، له کاتێکدا که له پەنای سەردارێکی خۆشیاندا هاتوونەتە ناوچەکه و ، هیچ خراپەیه کیشیان لی نەوهشاو تەوه .

که عامیری کۆری طوفەیل دەستی له ئەوهی عامیر شۆرد ، هاواری کردە هۆزەکانی ئەوهی سولهیم : رەعل و ، ذەکوان و ، عوصەییە تا بێنە سەریان . ئەوان نامەردانە دەستیان دایە شمشیر و هەزار سوارێک جەم بوون و له ناکاودا هەلمەتیان برده سەر نوێنەرە موسلمانەکان که لەلای کەل و پەلەکیان بەبی خەم دانیشتبوون و ، چاوەروانی نیژاوەکیان نەکرد که بگەرپێتەوه لایان . نیتەر به بیرایان نەتەهات که ئەو هۆزانە به چهکەوه هەلمەت بدەنە سەر کهسانیکێ بێۆهی ، به مەرچی به پەنا هاتن . له ناکاودا ئەسپسوارانی عامیری کۆری طوفەیل ، به کۆمەکی و پشت گیری هۆزەکانی ئەوهی سولهیم ، چوار دەوری موسلمانە زانست دۆستهکانیان گرت ..

موسلمانەکان که ئەمەیان دیی ، پێیان وتن : بەخوا مەبەستمان نەبووه بێنە لای ئێوه ، ئیمە بۆ کاری پێغەمبەر ﷺ تێپەر نەکەین . که ئەم قسانەیان لی نەبیستن و ، موسلمانەکان ناچار بوون بۆ بەرگری له خۆیان دەست بدەنە شمشیرەکانیان و ، کوشتاریکی مەردانەیان کرد .. بەلام زۆری پیاو و تفاقێ دوژمن لەویدا نەبوو که بەو موسلمانە که مانە چار بکری . بۆیه یەکه له دوای یەکه شەهید بوون و ، ئەو کۆمەلە پاکە تەنها یەکیکیان دەرچوو که ئەویش کەعبی کۆری زەید^{۱۳} بوو و ، له ناو

^{۱۳} کەعبی کۆری زەیدی کۆری قەسی کۆری مالیکی نەججاری ئەنصاری ، بەشداری جەنگی بەدري کردووه . له جەنگی خەندەق دا شەهید بووه ، به هۆی تیریکهوه که ضیاری کۆری خەطابی فیهری تیی گرت .

کوژراوه‌کان‌دا وه‌هایان زانیی بوو کوژراوه ، به‌لام گیانیکئی تیا مابوو . نه‌و ده‌ریاز بوو ، که‌چی له‌خنده‌ق‌دا شه‌هید بوو ..

به‌لام دووان له‌و‌هفتایه ، که‌عه‌مری کوپئی ئومه‌بییه‌ی ضه‌مریی^{۱۴} و ، مونذیری کوپئی عوقبه‌ی کوپئی عامیر بوون ، له‌و‌کاته‌دا له‌وی نه‌بوون و به‌لای ئاژه‌لی موسلمانه‌کانه‌وه‌ بوون و دوور که‌وتبوونه‌وه‌ و ، ناگیان لی نه‌بوو موسلمانه‌کان چی‌یان به‌سه‌ر هاتوو ، تا که‌سه‌رنجی ئاسمانیان گرت نه‌بینن بالنده‌ به‌سه‌ر شوینی بارخستنه‌که‌یانه‌وه‌ نه‌سووپینه‌وه‌ . وتیان : به‌خوا بوونی نه‌و بالنده‌ شتیکی تیا به .

که‌گه‌رانه‌وه‌ نه‌بینن وا موسلمانه‌کان له‌ناو گۆمی خوین‌دان و ، نه‌و نه‌سپ سوارانه‌ش که‌موسلمانه‌کانیان کوشتون ، له‌وی وه‌ستاون ، مونذیر به‌عه‌مر نه‌لیت : چیی به‌چاک نه‌زانیت ؟ نه‌لیت : وای نه‌بینم خۆمان بگه‌یه‌نینه‌وه‌ خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و هه‌واله‌که‌ی پی بگه‌یه‌نین . مونذیر وتی : به‌لام من پیم خۆش نیه‌ له‌شوینیک‌دا که‌مونذیری کوپئی عه‌مری - واته‌سه‌رۆکی کۆمه‌له‌ موسلمانه‌که‌ - تیدا کوژرا بی خۆم بپاریزم و ، پییشم خۆش نیه‌ هه‌والم بگه‌یه‌نریت ..

ده‌ستی دایه‌ کوشتار هه‌تا به‌سه‌ری به‌رزه‌وه‌ به‌شه‌هیدی سه‌ری نایه‌وه‌ ..
عه‌مریش جه‌نگی کرد هه‌تا به‌دیل گیرا . کاتیک که‌هه‌والی دانئ نه‌و له‌تیره‌ی موضره ، عامیری کوپئی طوفه‌یل قژی پیشه‌وه‌ی سه‌ری بریی و نازادی کرد ..
عه‌مر به‌ره‌و مه‌دینه‌ که‌وته‌ ری . له‌ریگا دوو پیای نه‌وه‌ی عامیری پی گه‌یشتن ، که‌نه‌مانی پیغه‌مبه‌ریان ﷺ پی بوو . عه‌مر وازی لی هیئان هه‌تا خه‌وتن ، هه‌ردووکیانی کوشتن ، بی نه‌وه‌ی له‌نه‌مانه‌که‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ناگادار بی و ، وایشی نه‌زانیی که‌تۆله‌ی له‌نه‌وه‌ی عامیر سه‌ندوو . که‌گه‌یشته‌وه‌ خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر و هه‌واله‌که‌ی پی دا فه‌رمووی : « لَقَدْ قَتَلْتَ قَتِيلَيْنِ لِأَدِينِنَاهُمَا » . فه‌رمووی : دوو پیاوت کوشتون و مه‌گه‌ر من خویننه‌که‌یان بده‌م . پاشان فه‌رمووی : « هَذَا عَمَلُ أَبِي

^{۱۴} عه‌مری کوپئی ئومه‌بییه‌ی کوپئی خوه‌یلیدی کوپئی نه‌یاسی ضه‌مریی یه‌کیکه‌ له‌هاوله‌ ناوداره‌کان و ، زوو به‌زوویش موسلمان بووه ، فه‌رموده‌شی ریاوبه‌ت کردوو . نه‌م بوو که‌ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ناردی بۆ لای نه‌جاشیی له‌حه‌به‌شه‌ تا ئوم حه‌بییه‌ی کچی نه‌بوسوفیانی بۆ ماره‌ بری . یه‌کئی بووه‌ له‌ ئازا و به‌جه‌رگه‌کانی عه‌ره‌ب . کاتیک که‌قوره‌یش خوه‌بییان شه‌هید کرد پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ناردی تا لاشه‌ی خوه‌یب به‌سه‌ر داره‌که‌وه‌ داگرئ که‌ کافرانی مه‌ککه‌ به‌سه‌ریه‌وه‌ له‌ سه‌‌دازه‌یان دا .. عه‌مر تا سه‌رده‌می خه‌لیفه‌ موعاویه‌ ژیاوه‌ و ، له‌ مه‌دینه‌ - به‌ پیی وتی نه‌بوونه‌یم - پیش سالی شه‌ستی کۆچی کۆچی دوایی کردوو .

البراء ، قد كنت لهذا كارها متخوفاً » . فہرموی : تمہہ کاری عامیری کوپی مالیک بوو ، من کارہ کہم بہ دل نہ بوو و نہش ترسام .

کہ تمہہ بہ عامیری کوپی مالیک گہیشتہوہ ، زوری بہ لاوہ گران بوو وا نہو برازا نامہردہی ، عامیری کوپی طوفیل ، پیمانہ کہی نہوی شکاندوہ و ، نہو موسلمانہ پاکانہی شہید کردوہ ، بی نہوہی تاوانیکیان نہنجام دابی . . نہوہندہی بہ لاوہ گران بوو ، لہ خفہت و مہراقی نہو کارہ ناشیرینہدا و ، لہ داخ و خفہتی دا عامیر گیانی لہ دەست دا .

پاشان رہببعہی کوپی عامیری کوپی مالیک چووہ خزمہتی پیغہمبہری خوا ﷺ و وتی : نایا نہ گہر من شمشیریک یان رمیک لہ عامیری کوپی طوفیل بدہم نہو ستمہ لہ سہر باو کم نہ شوریتہوہ ؟ فہرموی : بہئی .

بؤ تمہہ رہببعہی کوپی (ملاعب الأسنۃ) ہولئی دا تۆلہ لہ عامیری کوپی طوفیل بستینئی ، نہوہبوو لہ شونئی کۆر و کۆبونوہویان دا ہلمہتی دایہ سہری و رمیکئی تی گرت و زامداری کرد ، بہ لآم چونکہ بہر رانی کہوتبوو نہی کوشت . خیرا دەستہی عامیری کوپی طوفیل کہوتنہ بہینیان و رہببعہیان گرت و نہیان ہیشت رمی تی بگری و ، بہ عامیری کوپی طوفیل یان وت : تۆلہی خۆتی لی بسینہ . کہچی نہو تۆلہی لی نہسند و وتی : نہ گہر مردم خوینہ کہم بؤ (ملاعب الأسنۃ) ی مامہم ، واتہ باو کی رہببعہ .

دہنگ و باسی تمہ شہیدانہ گہیشتہوہ مدینہ و ، خہم و خفہتیکئی زوری بردہ دلی موسلمانہ کانہوہ ، زیاتر لہ خفہتی توحود . پیغہمبہری خوا ﷺ یہ کجار پیی خفہت بار بوو . چونکہ نہو بہر پیزانہ بؤ جہنگ نہ چوو بوون و ، ماوہشیان لہ سہرداری ناوچہ کہ خواستبوو . . نین سہعد لہ نہنہسی کوپی مالیکوہ ریوایہتی کردوہ کہ وتویہ : نہم دیوہ پیغہمبہری خوا ﷺ بؤ ہیچ کہسیکی تر نہوہندہی ہاوہ لانی (بئر معونۃ) خفہت بار بیی .

لہ پیشہوہ و تمان کہ عہمری کوپی نومہیبہی ضہمری ہوا لہ کہی گہیانہ مدینہ . لہ (السیرۃ الحلبيۃ) دا ہاتوہ کہ : کاتیک نہسپ سوارانی عامیری کوپی طوفیل چواردہوری قورٹان خوینہ کانیان گرت ، وتیان : خوابہ ! جگہ لہ خۆت کہسیکی تر شک نابہین تا سہلامان بہ پیغہمبہرہ کہت بگہینئی . جا خۆت سہلامانی پی بگہینہ . نہوہبوو لہو بارہوہ و ہحی بؤ پیغہمبہری خوا ﷺ ہات ، نہویش

سهرکه‌وته سهر مینبهر و سوپاس و ستایشی خوای کرد و پاشان فه‌رمووی : ((إن إخوانکم قد لقوا المشرکین وقتلوهم)) . فه‌رمووی : براکاتان به دهستی بت‌په‌رستان کوژراون .

گه‌یشتنی هه‌والی شه‌هیدانی (ره‌جیع) و (بیئر مه‌عوونه) له یه‌ك شه‌ودا بووه . پیئغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌وه‌نده پیئی نار‌ه‌ح‌ه‌ت بووه ، بۆ ماوه‌ی مانگیك له پیئنج فه‌رزهی نوێژدا و ، به تایبه‌تی له نوێژی فه‌جردا دوعای له هۆزی ره‌عل و ذه‌کوان و عوصه‌یه کرد . شایانی باسه که خوای گه‌وره تو‌له‌ی له عامیری کوپری طوفه‌یلی تاوانبار سه‌ند . دوا‌ی نه‌وه‌ی که ره‌بیه‌ی نامۆزای هه‌والی دا بی‌کوژی و به‌و لی‌دانه نه‌مرد ، عامیر به‌ره‌و مه‌دینه که‌وته ری بۆ سه‌ردانی پیئغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ، نه‌مه‌ش به نیازی ده‌ست لی وه‌شاندنی . به‌لام خوای گه‌وره ماوه‌ی نه‌دا .. نه‌وه‌بوو پیئغه‌مبه‌ری خوا ﷺ دوعای لی کرد تا خوا له کو‌لی بکاته‌وه ، که فه‌رمووی : ((أَللّهُمَّ اَکْفِنِی عَامراً)) . که گه‌یشته مه‌دینه له مائی نافره‌تیکی نه‌وه‌ی سه‌لوول تووشی جو‌ره تا‌عوونیک بوو که تووشی وشتر نه‌بیئت . جا نه‌یوت : تا‌عوونیک وه‌ک تا‌عوونی وشتر له مائی نافره‌تیکی سه‌لوولیی دا تووش بووم .. له داخانا سواری نه‌سپه‌که‌ی بوو و ، له ده‌شت دا هه‌ر به‌سه‌ر نه‌سپه‌که‌یه‌وه گیانی ده‌رچوو و ، بی‌ک‌ه‌س و بی‌ده‌ر له چۆله‌وانیی دا بووه خۆراکی بالنده و درونده‌ی کیویی .. پاک و بی‌گه‌ردیی بۆ خوا .. هیوادارم هه‌ر که‌سی نیازی دژایه‌تی پیئغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به دل‌دا بیئت ، خوای گه‌وره له‌وه خراب‌تری پی بکات .. سوپاس بۆ خوا . زۆریک له‌وانه‌مان به چاوی خۆمان دیوه و چاوه‌روانی نه‌وانی تریشین . چونکه نه‌و (رحمة للعالمین) هه‌ر که‌س دژی خۆی و دینه‌که‌ی بووه‌ستی خوا رسوای نه‌کات و ، نه‌ی‌کاته په‌ندی زه‌مانه.^{۱۵}

پیئجه‌م : نه‌زانی نه‌وه‌ی نه‌ضیر

وه‌ک له پیئشه‌وه باس‌مان کرد ، جووله‌که زۆر داخ له‌دل بوون بۆ موسلمانه‌کان ، به‌لام ترسنۆک و حیزه‌له بوون و ، پی‌اوی جه‌نگ نه‌بوون ، به‌لکو ته‌نها نا‌ژاوه و پیلان و فروفیلیان نه‌زانیی . بۆیه هه‌ولیان نه‌دا داو بۆ موسلمانه‌کان بنیئنه‌وه ، بی ته‌وه‌ی

^{۱۵} غزوة الاحزاب لباشمیل : ۳۳ - ۴۱ ، السیره النبویه لأبی شه‌به : ۲ / ۲۳۹ - ۲۴۱ ، السیره النبویه للندوی : ۲۴۳ ، الریحق المختوم : ۲۹۸ - ۳۰۰ ، شرح حیاة الصحابة : ۱ / ۸۰۶ - ۸۱۰ ، ۴ / ۴۲۰ - ۴۲۱ ، السیره النبویه للصلابی : ۵۳۷ - ۵۴۲ .

خۆیان پیوهی بتلینن . جا دوی دهرکردنی جووله کهی قهینوقاع و ، کوشتنی کهعبی کورپی نه شرفی گهوره پیایان ترس چوو بووه دلئانه وه .

نه وه بوو موسلمانان کان له ئو خوددا کۆمه لئیکیان لی شههید کرا ، به مه جووله که سامیان شکا و ، ده میان به ره لا بوو ، به لام پیغه مبهری خوا ﷺ پیی خوش بوو نارامیان له گه لا دا بگری ، که چپی که له روودای ره جیع و بیرمه عووندها موسلمانانی تر شههید کران که وتنه پیلان گیزان بو له ناو بردنی پیغه مبهری خوا ﷺ .

باسی نه وه شمان کرد که نه وهی قهینوقاعی جووله که پیش هموان ناپاکی یان له گه لا موسلمانان کان کرد و ، پدیانیان شکاند ، جا که جهنگ به رپا بوو ، نه وهی نه ضیر و نه وهی قوره یظه پشتی نه وهی قهینوقاعیان نه گرت و ، پدیانیان له گه لا موسلمانان کان نه شکاند .

به لام نه وهی نه ضیر هه ردهم له پیلان دا بوون دژی موسلمانان کان ، تا ئاواتیان بیتنه دیی که نه ویش له ناو بردنی ئیسلام و موسلمانان کانه . بو نه مه بریاریان دا به هر شیوه یه که بووه دهست له پیغه مبهری خوا ﷺ بووه شینن و له ناوی بهرن ، بهو نیازهی دینه کهشی تیا بجی .. هه روا چاره پوانی رۆژیک بوون که هه لیان دهست بکهوی .

نه وه بوو یه کی له هاوه لان که عه مری کورپی ئومه ییهی ضه مری بوو ، نه وه هاوه لهی که له (بتر معونه) رزگاری بوو و گه راپه وه ، وه که له پیشه وه باسان کرد تووشی دوو پیای نه وهی عامیر بوو ، نه وه هۆزه ی که هاوه لانی (بتر معونه) یان شههید کردن عه مر نه ی زانی نه وه دوو پیایه له لایه ن پیغه مبه ره وه ﷺ عه هد و پدیانیان وه رگرتوه ، بۆیه به هه لی زانی و ، که خه ویان لی کهوت هه ردووکیانی کوشت ، بهو نیازه ی که نه مانه دوژمنن و تۆله یان لی بستینی . که پیغه مبهری خوا ﷺ نه م هه والهی زانی ، له کاره کهی عه مر نارازی بوو و ، بریاری دا خوینی هه ر دوو پیایه عامیری یه که بداته کهس و کاریان ، هه رچه نده نه وه هۆزه ی نه وان به نامه رد ترین شیوه نه وه هفتا هاوه له گه نجبه قورشان خوینه رۆشنبیره ناشتی خوازانه یان شههید کردن ، تا بو هه موو لایه که دهر بکهوی که ئیسلام هیه کات ماوه نادات موسلمانان دهست بو هیه ک کهس دریز بکهن و ، تا توانایشیان هه بی به رامبه ر به ستم و دهست دریزی دان به خۆیان دا نه گرن و ، هه ر که سیش له سنوور دهر چوو دهر سیکه وه های دا نه دان له میژوودا تۆمار بکریت ..

نه‌گەر خوینهری به‌ریژ له یادی بی له کاتی کۆچ کردن دا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌گه‌ل جووله‌که‌دا په‌یانی به‌رگریی هاوبه‌شیان له مه‌دینه مۆر کرد و ، هیشتا نه‌و په‌یانه هه‌ر مابوو، به‌و پی‌یه نه‌بوایه نه‌وه‌ی نه‌ضیر یارمه‌تی موسلمانه‌کان به‌دن ، به‌ تابه‌ت له خوینی نه‌و دوو کوژراوه‌دا ، سه‌ره‌رای نه‌وه‌ش عه‌هد و په‌یانی دوستانه‌تی له نیوان نه‌وه‌ی عامیر و نه‌وه‌ی نه‌ضیر هه‌بوو . بۆ نه‌مه پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ، له‌گه‌ل کۆمه‌لێک له هاوه‌لان دا ، که نه‌بویه‌کر و عومه‌ر و عه‌لی‌یان تیدا بوو ، به‌ره‌و خانوبه‌ره‌ی نه‌وه‌ی نه‌ضیر که‌وتنه‌ ری ، تا پی‌یان رابگه‌یه‌نی که به‌ پی‌ی په‌یانی نیوانیان مافی خۆیانه به‌شداریی خوین‌دانی نه‌و دوو کوژراوه‌ بکه‌ن . جووله‌که‌ش بۆ نه‌مه ره‌زامه‌ندی‌یان ده‌رپیری و ، داویان لی کردن له په‌نای دیوارێک دا دابنیشن هه‌تا یارمه‌تی‌یه‌که‌یان بۆ ناماده بکه‌ن .

خیرا سه‌ردارانی نه‌وه‌ی نه‌ضیر له یه‌کی له قه‌لاکانیان دا که‌وتنه ته‌گبیری له‌ناو‌بردنی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و کۆ رونه‌وه‌یه‌کی نه‌ینی‌یان بۆ نه‌مه ته‌نجام دا . به‌ یه‌کتری‌یان راگه‌یاند که جاریکی تر نه‌م پیاوه به‌م شیوه‌یه و به‌م ئاسانی‌یه نایه‌ته به‌ر ده‌ستیان ، جا وا چاکه یه‌کیکیان سه‌رکه‌ویته سه‌ریانه‌که و به‌ردیکی زله - له ریوايه‌تێک دا به‌ردی ده‌ست هه‌ر هاتوه - بخات به‌سه‌ریا و بی‌کۆژی و ، هه‌موویان له ده‌ستی رزگار بن .

به‌ درێژایی میژوو هه‌یج قه‌ومێک نه‌وه‌نده‌ی جووله‌که خوینی پیغه‌مبه‌رانی خویان نه‌رێژاوه ، وه‌ک له قورئان دا هاتوه . جا نه‌جاره‌ش ویستیان پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له ناو به‌رن . له‌ناو کۆبوونه‌وه‌که‌دا سه‌رداریکیان به‌ ناوی سه‌للامی کوری میسکه‌م ناره‌زایی له‌و هه‌نگاوه ناپاکه پرمه‌ترسی‌یه ده‌رپیری و پی‌ی وتن : شتی وه‌ها نه‌که‌ن به‌خوا نه‌وه‌ی نیازتان کردوه لی ئاگادار نه‌کری ، سه‌ره‌رای نه‌وه‌ی که نه‌وه هه‌ل وه‌شاندنه‌وه‌ی نه‌و په‌یانه‌یه که‌وا له نیوان ئیمه و نه‌ودا ..

ناره‌زایی ده‌رپیری سه‌للام ده‌وریکی نه‌بوو ، چونکه هه‌موو به‌ لایانه‌وه مسۆگه‌ر بوو که له ناوی نه‌به‌ن و ، کاره‌که‌ش یه‌که‌جار ئاسانه .

که پرس‌ی‌یان کی نه‌و پیاوه‌یه که سه‌رکه‌ویته سه‌ر نه‌و سه‌ریانه و به‌ردیکی بخات به‌سه‌ردا و له ده‌ستی ده‌ریازمان بکات ؟ به‌دبه‌ختیکیان ، که ناوی عه‌مری کوری جه‌حاش بوو خۆی ته‌رخان کرد بۆ نه‌و کاره .. بۆ کۆژاندنه‌وه‌ی نووری خوا له‌سه‌ر زه‌ویی دا ..

وهنه بئى هر نهم بهدبهخته دژايه تىي پيغهمبهرى خواي ﷺ كردي ، بهلكو زورتيك ههوليان داوه و ، زورتيكي تريش ههول نهدهن زيان به نيمان بگهيهنن و ، ههول نهدهن روناكيي خوا بكوژيننهوه ، بهلام هر همويان يهك چاره نووس چاوه پرييان نهكات ، نهويش نهويه كه بينه پهندي زهمانه .. سه رشوري دنيا و قيامت .. خه جاله تىي و سه رشوري ..

تا بهدبهخته كه سهركهوته سهريان و بهردى هينا تا بيدات به تهوقه سهري پيغهمبهرى خوا ﷺ ، نهم وهحي بو هات و لهو پيلانه پيسه ي جووله كان ناگادار كرا .. بهلئى ، له ناسمانه وه ههوالئى درايه كه نياز يانه بي كوژن و له ناري بهرن .. بهلام پيغهمبهرى خوا ﷺ هيچ خوئى تيك نهدا ، بهلكو له سهر خو ههستا وهك يه كيك بيهوي دهست به ناو بگهيهنئى .. ههتا هاوه له كانيشي ناگادار نه كردن ، بهلكو به تنيا ههستا و شوينه كه ي به جي هيشت و ، يهك وشه قسه ي له گهل جووله كه كاندا نه كرد .. دواي كه ميك هاوه له كانيشي ههستان و خانوبه ره ي نهوي نه ضير يان به جي هيشت ، بي تهوي هوئى نهم به جي هيشتنه بزنان .

پيغهمبهرى خوا ﷺ وه هاي دهر نه خست كه به پيلانه كه ي زانيوه ، نهوه كو جووله كه بكهونه خو و به همويان هوه دوره ي خوئى و هاوه له كه مه كانى بگرن و بيان فهوتينن . له بهر نهوه له سهر خو خوئى له كوژه كه دزي يهوه و ، بي تهوي جووله كه ناگادار بن خوئى گه يانده وه مه دينه و ، هاوه له كانيشي كه ههوالئى گه رانه وه ي نهويان زانيي گه رانه وه بو مه دينه و ، نهويش ههوالئى پيلاني جووله كه ي دانئى كه چوئن نيازى ناپاكي يان هه بووه .

نهم ههلوئسته ي جووله كه ههلوئستيكي دوژمنانه بوو ، كه هموو په يمان و رتيك كهوتنيكي پئى ههل نهوه شايه وه ، بوئه پيغهمبهرى خوا ﷺ نهم رووداوه ي وه ها له قه لهم دا كه په يمانيان له نيوان دا نه ماوه و ، برياري دا نهو جووله كه پيسانه له ناوچه ي يه شريب دهر بكرين ، تا له شهر و خراپه و فروفيليان رزگاريان ببئى .

دكتور (علي الصلابي) ش هوئه كي تري باس كردوه كه برتي يه له پشتگيري كردن له ناحه زاني موسلمانان .

نهوه بوو نه بوسوفيان به دووصد جهنگاوه ره وه ، ههلمه تي دايه سهر مه دينه ، نه مهش له غه زاي (سهويق) دا و ، سهلامى كوري نه بولحوقه يقى سهروكي

جووله که ی نه وهی نه ضیریش میوان داریی له ته بوسوفیان کرد و ، هه وائی موسلمانانی پئی گه یاند و ، بز جهنگی موسلمانان هه لئی نا ..

نه وه بو پیتغه مبهری خوا ﷺ موحه ممدی کورپی مه سله مه ی نارد بو لایان و پیتی فرممو : ((اذهب إلى يهود بني النضير وقل لهم : إن رسول الله أرسلني إليكم أن أخرجوا من بلادي ، لقد نقضتم العهد الذي جعلت لكم ما همتم به من الغدر ، لقد أجلتكم عشراً ، فمن رؤي بعد ذلك ضربت عنقه)) . فرموی : برۆ بو لای جووله که ی نه وهی نه ضیر و پئی یان بلئی : پیتغه مبهری خوا ناردوومی بو لاتان که نه فرموی : له ولاتم ده رچن ، چونکه به و نیازه خراپه ی که ویستتان غه در بکه ن نه و پدیانه تان هه لوه شانده وه که پیتانم دابوو . ده رۆژ مؤلته تم بۆتان داناوه ، جا له وه و دوا هه ر که ستان له م ولاته دا ببینری له گه ردنی نه ده م .

موحه ممدی کورپی مه سله مه به په له بریاره که ی پیتغه مبهری ﷺ به جووله که گه یاند و ، نه وانیش که نه مه یان بیست زانی یان پیلانه که یان ناشکرا بووه .. شایانی باسه که له لاپه ره کانی میژوودا هیچ بهرگری به کی جووله که تۆمار نه کراوه ده بریاره ی نه وه ی که نه و کاره یان نه نجام نه دابی .

نه م بریاره ی پیتغه مبهری خوا ﷺ کارتیکی گه وره ی کرده سه ر جووله که و ، به جارئ وره یان رووخا و ، سه رنجیان دا که جگه له کوچ کردن هیچ چاره به کی تریان نه . بۆیه خیرا ناردیان نه و وشترانه ی که بهر درابوون کۆیان بکه نه وه و ، هه ندئ وشتری تریشیان له نه وه ی نه شجعه به کری گرت ، به و هیوایه ی که بار بکه ن و مه دینه به جئ به یلن ، چونکه نه یان زانیی نه گه ر مله جه ره بکه ن له لایه ن سوپای نیسلامه وه گورزی کاریگه ریان تی نه سه ره ویتیری و بهرگه ی هه لمه تی شیر و پلنگه کانی نیسلام ناگرن ..

که نه م ده نگ و باسه گه یشته لای سه رۆکی مونافیقان عه بدوللای کورپی ئوبه ی کورپی سه لوول ، زۆری پئی ناخۆش بوو ، چونکه ههستی به تیاچوونی خۆیشی نه کرد .. دوینی نه وه ی قهینوقاع و ، نه مپۆ نه وه ی نه ضیر و ، سه به ینیش نه وه ی قوره یظه مه دینه چۆل بکه ن ئیتر کی پشت و پشتیوانی مونافیقان بی ؟ که واته هه ر له ئیسته وه نه وانیش تیاچوون !! که بیری له م بارودۆخه کرده وه که وته په له قازهی نه وه که به لکو ده وری چۆل نه بی .. مونافیقیش چونکه هه موو گیانی هه ر ترس و نامردیی و درۆکردنه ، ناردی بو لای جووله که ی نه ضیر که دان به خۆیان دا بگرن و ،

مال و حالتی خوځيان به جی نه هیلن و ، نهو هه ره شهیهی موسلمانان بده نه دواوه و ،
 نه ترسن .. نه گهر موسلمانان هیرشی سهریزیان بکهنه سر ، وانه مان پشتیان
 نه گرن و ، نه گهر جهنگیش داگیرسا نهوا یارمه تی یان نه دهن و له گه لیان نه جهنگن و ،
 گهر دهریش چوون و ناوچه که یان به جی هیشت ، نه مانیش له گه لیان دهرته چن .

سه روکی مونافیقان به نهینیی جوابی بو ناردن که تا دواهه ناسه و له گه لیان که
 پیی وتن : له ناوچهی خوځتان دهرنه چن و له قه لاکانتان دا میتنه وه ، چونکه من له
 خزمه کام و له عهره بی تریش دوو هه زارم له گه ل دایه و ، دینه نارو قه لاکانتانه وه و
 مه گهر دواپیویان بکوژی و ، قوره یظه و غه طه فانی هاویه یانیشتان کو مه کیستان بو
 نه نیرن .

دوای تم هموو وره بهرزکردنه وه و به لاین پی دانه ، جووله که غیره تیان خسته بهر
 خوځیان تا دامه زراو بن و بهرگریی بکهن ، به تایبته دوای نه وهی که جووله که ی نه وهی
 قوره یظه پالیان پی یانه وه دا و به ئاشکرا ئاماده بوونیان بو جهنگی موسلمانان
 دهریری .^{۱۶}

نه وه بوو پیویان ناره خزمته پیغه مبهری خوا ﷺ و ئاگاداریان کرد که ماوا و
 مدنلی خوځیان چول ناکهن و چیی پی خوشه با و بکات . پاشان دهستیان کرد به
 مه حکم کردنی قه لاکانیان و ، له شه قام و کولانه کان دا سه نگریان لی دا بو خو
 پاراستن و ، دهستیان کرد به کیش کردنی بهرد بو سهریانی قه لاکانیان ، تا نه گهر
 موسلمانان هیرشیان کرده سهریان ، بیان خهن به سهریان دا .. ههروه ها خو راکی یه ک
 سالیان خزنده قه لاکانیانه وه . به لام خه می ئاویان نه بوو چونکه له نارو قه لاکانیان دا
 بیری زوریان لی دابوون .

به لی ، حویه یی کوری نه خطببی سه روکی نه وهی نه ضیر ، که به لینی سه روکی
 نیفاقی پی گه یشت ، جوابی نارد بو پیغه مبهری خوا ﷺ ، که نیمه دهرناچین و چیت
 پی خوشه بی که .

^{۱۶} نیمام بوخاریی له صحیح که ی دا تنکیددی له سر نه وه کردوتموه که قوره یظه شان به شان نه ضیر له گه ل
 موسلمانان دا جهنگون ، به لام پیغه مبهری خوا ﷺ دوای سه رکوتن و ریکهوتن نه وهی نه ضیری بار پی کردوون ،
 به لام چاوپزیشی له نه وهی قوره یظه کردوه ، تا نه وه بوو نه وانیش له جهنگی خه ندهق دا ناپاکی یان کرد و ، بوونه
 دهسته ی جهنگاوه ر دژی موسلمانان کان ، نیت پیغه مبهری خوا ﷺ به فرمانی ئاسمان پیواه کانی کوشت و ژن و مال و
 منداله کانی شینی به سر موسلمانان دا دابه ش کرد ..

وه‌نه‌بی موسلمانه‌کان پی‌یان خۆش بوویی له‌و کاته ناسکه‌یان دا جه‌نگ یه‌خه‌یان پی‌ بگریته‌وه ، چونکه له‌و کاته‌دا عه‌ره‌به‌کان دژیان وه‌ستا بوون و ، له‌ هه‌موو لایه‌که‌وه ده‌ستیان له‌ موسلمانه‌کان نه‌وه‌شاند و ، نه‌وه‌ی نه‌ضیریش به‌شی خۆیان نازا و لی‌هاتوو بوون و ، خۆ به‌ ده‌سته‌وه‌دانیان کاریکی ناسان نه‌بوو . بۆیه‌ چوون به‌ گۆیان دا کاریکی بی‌ مه‌ترسیی نه‌بوو . به‌لام‌ دوای نه‌و پیلانه‌یان موسلمانه‌کان ناچار بوون له‌ گه‌لیان دا بجه‌نگ .

که‌ وه‌لامه‌که‌ی سه‌رۆکی نه‌وه‌ی نه‌ضیر گه‌یشت ، پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ (الله أكبر) ی فه‌رموو و هاوه‌لانیش بۆیان سه‌نده‌وه‌ و ، یه‌کسه‌ر فه‌رمانی دا ئابلووقه‌ی نه‌وه‌ی نه‌ضیر بدری و هه‌لمه‌ت بگریته‌ سه‌ر قه‌لاکانیان . شایانی باسه‌ که‌ قه‌لاکانیان یه‌که‌جار سه‌خت و مه‌حکمه‌ بوون ، بۆیه‌ جووله‌که‌ بی‌باک له‌سه‌ر قه‌لاکانه‌وه‌ به‌رگری‌یان نه‌کرد . که‌ پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ مانگی ره‌بیعی یه‌که‌می سالی چواره‌می کۆچی دا ، به‌رامبه‌ر به‌ مانگی ئابی ۶۲۵ زاینی ، هه‌لمه‌تی برده‌ سه‌ر نه‌وه‌ی نه‌ضیر ، (ابن أم مکتوم) ی هاوه‌لی موهاجیری نابینای کرده‌ ته‌میری مه‌دینه‌ و ، نه‌وه‌بوو شه‌ش شه‌و، یان پانزه‌ شه‌و ئابلووقه‌ی قه‌لاکانیان دا .

که‌ پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ سه‌رنجی دا وا جووله‌که‌ی نه‌ضیر باکیان نیه‌ ، ری‌یه‌کی تری گرت به‌ر بۆ رووخاندنی وره‌ی دوژمن . نه‌وه‌بوو فه‌رمانی دا ده‌ست به‌ پرینی دارخورمای باخه‌کانی جووله‌که‌ بکه‌ن ، ته‌مه‌ش تا وره‌یان پرپوخنی ، چونکه‌ جووله‌که‌ به‌ درێژی میژوو هه‌ر پوله‌کیی و ماده‌ده‌په‌رست بوون .

له‌ راستیی دا نه‌و باخه‌ دارخورمایانه‌ له‌ ده‌ستی جووله‌که‌ ده‌رچوو بوون ، چونکه‌ نه‌و ناوچانه‌ له‌لایه‌ن سوپای نیسه‌لامه‌وه‌ ده‌ستیان به‌سه‌ردا گیرا بوو و ، بووبوونه‌ موڵکی موسلمانه‌کان . جا موسلمانه‌کان نه‌یان ته‌ویست به‌ راستیی هه‌موو باخه‌کان بپرن ، یان هه‌موو جوۆره‌ دارخورماکان بپرن ، به‌لکو ته‌نها نه‌و دارخورمایانه‌یان ته‌بپری که‌ جوۆری چاک نه‌بوون و پی‌یان نه‌وترا (لینه‌) و خورمای ته‌م دارانه‌ زیاتر ده‌رخواردی و شتر ته‌درا .

ته‌م هه‌ولّه‌ تا راده‌یه‌کی چاک سه‌ری گرت . هه‌ر نه‌وه‌بوو که‌ جووله‌که‌ چاویان له‌ لقی دارخورما بوو ته‌که‌وته‌ زه‌ویسی و ، قه‌ده‌که‌یان دووکه‌لی لی‌ به‌رز نه‌بوویه‌وه‌ ، چاویان په‌ری‌یه‌ ته‌وقه‌ سه‌ریان و ، ترس و له‌رزبان لی‌ نیشت و ، هاواریان لی‌ به‌رز

بوویه وه ، ههروهك له دلئی خۆیان دا هه ره به تامای باخ و باخاتی خۆیان بن .. له ترسی نهو کاره دا هاتنه سه ره نهوه که خۆیان به دهسته وه بدهن .

نهوه بوو جووله که ناره زایی یان له برین و سووتاندنی دارخورماکان ده ره نه بریی و هاواریان کرد : نهی موحه ممد ! تو جارن قه ده غهی فسادت نه کرد و ، هه رکه سه نه جمای بدایه به شووره بییت له قه له م نه دا ، نیستا بۆچ دارخورماکان نه بریی و نه سووتینی !؟

نه م ناره زایی یه له جووله که نه نه بیسترا ، چونکه نهوه جهنگه و هه ره که سه هه موو ری یه که نه گریتته بهر هه تا به رامبه ره که ی ناچار ی خۆ به دهسته وه دان بکات . هه ندی له موسلمانانیش برین و سووتاندنی دارخورماکانیان به لاهه قورس بوو ، هه ره چه نه ده پیغه مبه ری خوا ﷺ فرمانی ده ره کرد بوو ، تا نهوه بوو قورنانی پیروژ هاته خواره وه و پشت گیری له فرمانیسته که ی پیغه مبه ری خوا ﷺ نه کرد که نهی فرموو :

﴿ مَا قَطَعْتُمْ مِّن لِّينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَىٰ أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيُخْزِيَ الْفَاسِقِينَ ﴾ (الحشر : ۵) .

لیره دا پتویسته سه رنج له هه له ویستی هه ندی له هاوه لان بدهین ، که هه رگیز نه یان ویستوه به کویرانه گوئی رایه لیبی فرمان بن ، نه که رچی نیه وه فرمانه شه له پیغه مبه ری خواوه بی ﷺ چونکه نهوان به مه رجی سه رومالیان نه کرده قوربانی نیسلام ، نهو نیسلامه نهو داد و عه داله ته ی تیا بی که خوا پیی رازی یه ، نه که بۆ به رژه وه ندیی خۆیان چاو بنوو قینن و ، بۆ پینه کردنی ناته واوی لایه نه که ی خۆیان ده مه لاسکی بکه ن .. به لی ، ناره زایی یان له دلا بوو هه تا قورنات هات و ره وانندی یه وه .

ته نه ا به برینی چه ند دارخورمایه کی جوړی خراب وره ی نه وه ی نه ضیر رووخا .. هه ستیان کرد چاری سوپای نیسلامیان پی نا کری و ، پیغه مبه ری خواش ﷺ کۆل نادا هه تا مه دینه به جی نه هیلن . خۆ نه گه ر بیینه وه تاقیان لی نه بریتته وه ، چونکه نهوه بری ناپاک یان لی ده رکه وت و ، جاریکی تر بره و به به لیین و په یمانیان ناکات . جووله که ماوه یه که دانیان به خۆیان دا گرت به و هیوایه ی که یارمه تی یان بگاتی . به ته ما بوون عه بدوللای کوری تویه ی مونا فیک و ، غه طه فانی هاوه یمانیان بیتن به

ده‌میانه‌وه ، به‌لام بی‌سوود بوو . کورپی ئوبه‌ی له مائی خوئی دا پائی لی دایه‌وه و ، جووله‌که‌ی ترسنۆک و بی‌تارامیش چاوه‌روانی ده‌ست و بازووی مونا‌فیع بوون . . له‌ولاره غه‌طه‌فانیش ده‌نگ و باسی هی‌ز و بازووی سوپای ئیسلامیان به‌رگویی که‌وتبوو ، که چۆن قوره‌یشیان ته‌می کردبوو ، نه‌وانیش نه‌یان و ئی‌را بی‌نه پێشه‌وه . به‌مه ترس و له‌رزیک‌ی بی‌وینه چوه دئی جووله‌که‌وه .

موسلمانه‌کان له‌سه‌ر ئابلوو‌قه به‌رده‌وام بوون و ، جووله‌که‌ش له‌سه‌ر جه‌نگینکی دۆراوی بی‌ته‌نجام به‌رده‌وام بوون . نه‌وه‌بوو به‌سه‌ر قه‌لا‌کانه‌وه تیر و به‌ردیان نه‌گرته موسلمانه‌کان . پی‌غه‌مبه‌ری خواش ﷺ چاده‌که‌ی خزی له بنکه‌ی فه‌رمانده‌یی‌دا ، له ده‌وری قه‌لا‌کان هه‌ل‌دا بوو ، بۆیه تیرهاو‌پێژانی جووله‌که به زۆری تیریان نه‌گرته چاده‌که‌ی نه‌و ، به‌لام زۆریه‌ی نه‌و تیرانه نه‌نه‌گه‌یشتن . جووله‌که بانگیان کرده جه‌نگاوه‌ریکی نازایان که تیری زۆر نه‌پۆیشت تا تیر بگرتنه چادری فه‌رماندا‌یه‌تی . نه‌وه‌بوو موسلمانه‌کان له تاوتیری نه‌و جووله‌که‌یه چاده‌که‌یان گواسته‌وه بۆ شو‌تینیک که تیری نه‌گاتی .

نه‌م جووله‌که‌یه ناوی (غه‌زوه‌ل) بوو و به‌ خوئی و ده جه‌نگاوه‌ری تره‌وه ، به نیازی ده‌ست وه‌شاندن له موسلمانه‌کان ، له قه‌لا‌هاتنه ده‌ره‌وه . نیمام عه‌لیش له‌گه‌ل سه‌هلی کورپی حونه‌یف و نه‌بود‌جانه خوا لی‌یان رازی بی بۆسه‌یه‌کیان بۆ نابوونه‌وه . نیمام هی‌رش‌ی کرده سه‌ر غه‌زوه‌ل و کوشتی و ، نه‌بود‌جانه و هاوه‌لانیشی هی‌رش‌یان کرده سه‌ر نه‌وانی تر و هه‌ر ده‌یان کوشتن . نیمامیش سه‌ری نه‌و جووله‌که تیرهاو‌پێژه‌ی هینا بۆ خزمه‌تی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ . .

له‌و کاتانه‌دا که جووله‌که ده‌وریان درابوو دوو پیاوی جووله‌که ، که ناویان یامینی کورپی عومه‌یر و ^{۱۷} ، نه‌بوسه‌عدی کورپی وه‌هب ^{۱۸} بوو و ، یامین ئامۆزای عه‌مری کورپی جه‌ح‌حاش بوو که ویستی سه‌ر بکه‌و‌پته سه‌ر بانه‌که و به‌رده‌که بکیشی به پی‌غه‌مبه‌ردا . نه‌م دوو پیاوه یه‌ک‌تیکیان به‌وی تیرانی وت : به‌خوا تو چاک نه‌زانی که نه‌و پی‌غه‌مبه‌ری خوایه . نه‌وه‌بوو له‌سه‌ر نه‌وه ریک که‌وتن که خۆیان بگه‌یه‌ننه لای موسلمانه‌کان و موسلمان بن . هه‌ر له‌و رۆژانه‌دا که گه‌مارووی قه‌لا‌کان درابوو ، شه‌و

^{۱۷} یامینی کورپی عومه‌یری کورپی که‌عبی نه‌ضری بۆته یه‌کی له گه‌وره‌هاوه‌لانی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ . می‌زوی کۆچ کردنی دیار نیه .
^{۱۸} نه‌بوسه‌عدی کورپی وه‌هبی نه‌ضری فه‌رموده‌یه‌کی ریوا‌یه‌ت کردوه .

به نهیینی له قهلاکانهوه دابهزین و په یوهندیان به پیغه مبهری خواوه ﷺ کرد و موسلمان بوونی خوځانیان دهرپری . .

هر له و چهند روزه دا که گه مارووی قهلاکانی نه وهی نهضیر درا بوو یامین دلسوزی راسته قینهی له گهلاک نیسلام دا نواند ، به وهی که بهر له وهی جووله که ی نهضیر خوځیان به دهسته وه بدن ، یامین هه ولتی دا عه مری کورپی جه حاشی ناموزای بکوژیت و تو له ی نه و ناپاکی یه ی لی بستینی ، چونکه نه ک هه نه و ، به لکو جووله که هه هه موویان چاک نه یان زانیی موحه ممدی کورپی عه بدوللا ﷺ پیغه مبهری خوایه و ، به بونه ی خوار و خپچی دهروونیانه وه دانیان پیا نه نه نا . هه رواش بوو یامین به لینی به پیاویکی نه وهی قهیس دا که نه گه ر عه مری کورپی جه حاش بکوژی پینچ ویسق خورمای بداتی ، کابرای قه سیسیش هه لی به دهست هیتا و ، بهر له وهی نه وهی نهضیر خوځیان به دهسته وه بدن عه مری کوشت .

جووله که خوځیان زور پی نه گرا ، به لکو دوی ماوه یه کی کهم نوینه ریان ناره خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ بو وت وویژ کردن و ، پیغه مبهری خوایش نه وهی قبول کرد و ، وت وویژه که به ریک که وتن له سه ر چول کردن کو تایی هات به م مه رجان هی خواره وه :

۱ - جووله که ی نه وهی نهضیر ناوچه ی یه شریب به جی به یلن و بو هه ر کوی نه چن به ویستی خوځیانه .

۲ - جووله که چیی چه کیان هه یه ، به هه موو جوړه کانیا نه وه ، ته سلیمی موسلمان هه کانی بکه ن و ، کاتیک که مه دینه به جی نه هیلن چه کیان به دهسته وه نه مابی .

۳ - جووله که چیی مال و سامانیان هه یه و توانیان هه یه له گهلاک خوځیان دا بی بهن ، جگه له چه ک ، نه توانن بی بهن .

۴ - هه رچی یان لی به جی نه میتنی هه ر هه مووی نه بیته دهست که وتی موسلمانان .

۵ - فه رماندایه تیی موسلمانان له مه دینه دا لی پرسراوه له سه لامه تیی گیانی جووله که ی نه وهی نهضیر تا له ناوچه ی دهسه لاتی موسلمانان دهرنه چن .

جووله که خوځیان پیچایه وه و چیی که ل و په لیک بو یان نه برا باریان کرد و مه دینه یان چول کرد . شایانی باسه نه و جووله کانه زور دهوله مهنه د بوون . نه وه بوو شه ش صد و شتریان بار کرد ، که زوریک له نالتوون و زیویان هه بوو . هه تا نه لین که

سهلامی کورپی نه بولخوقه بقی خۆی به تهنیا پر به چه رمی گاجووتیک زیپر و زیوی له گه لّ خۆی دا بردووه . ئەم جووله که به له کاتی دهرچوونی دا ، دهستی نه دا له چه رمه پر له زیپر و زیوه که و به داخ و خهفت و هه ره شه وه به موسلمانانی نهوت : ئەمه مان ناماده کردووه تا زهویی پی بهرز و نزم بکهینه وه و ، گهر ئیمه دارخورمامان به جی هیشتی ، له خه بیهریش دارخورما هه به .

به درتوایی میژوو جووله که شهیدای دهسه لات بوون و ، هه ولّیان دا به پاره دهستی بخهن ، بۆیه چیی رینگای ناشه رعیی هه بوو گرتیانه بهر بو پیداکردنی پاره ، که چیی ههر به ئاوات نه گه یشتن و ، ههر نه حه سانه وه !!

کاتی که ماله کانیا ن به جی نه هیشت به تایه تیی دیوار و کۆله که کانیا ن نه خست تا خانووه کان پرووخین و موسلمانان که لکیان لی وهرگرن .

کاتی که نه وهی نه ضیر له مه دینه دهرچوون خۆیان به دامه زراو له قه لّم نه دا .. ژنه کانیا ن سواری کاژاوه کردبوو و کاژاوه کانیا ن رازاندبووه و ، به جل و بهرگی ئاوریشم و قه دیفه ی سهوز و سوور و خشلی زیو و زیپر نافه ره ته کانیا ن رازاندبووه و ، دهف و شمشالّیا ن لی نه دا .. ههروه که هه ره شه له موسلمانان بکه ن . ههروایش بوو ، دوا ی که می که عه ره به بت په رسته کانی دوورگیان له دژی موسلمانان هه لّ نا و جهنگی نه حزب رووی دا ، به لّام خوا ی میه ره بان موسلمانان پاراست !

پیش هاتنی ئیسلام هه ر ژنی که مندالی بو نه مایه ، نه وه خرا بووه سه ر زاری خه لکیی که هه ر که سه بیهوی منداله که ی نه مری با بی کاته جووله که ، ئەمه فیلی جووله که بوو بو زیادکردنی دینی جووله که . به م پی به هه ندی له مندالی نه نصار بوو بوونه جووله که و ، که نه وهی نه ضیر مه دینه یان چۆلّ کرد ، نه وه عه ره بانه ش کهوتنه گه لیا ن و له گه لّ جووله که کان دا باریان کرد . نه وه بوو که سه و کاریان ویستیا ن قه ده غه یان بکه ن و ، نه هیلن بار بکه ن ، که چیی پیغه مبه ری خوا ﷺ ماوه ی دا به و جووله کانه که با سه ره ست بن و له کۆچ کردن قه ده غه نه کرین ، چونکه له دین داری دا زۆرکاری نیه .

هه ندی له و جووله کانه باریان بو (اذعات) ی شام کرد و ، به شی زۆریشیا ن بو خه بیهر ، که حویه یی کورپی نه خطب و سه لامی کورپی نه بولخوقه بقی و کینانه ی کورپی ره بیعیان له گه لّ دا بوون و ، به گه یشتیا ن خه بیه ریا ن کرده بنکه ی دژایه تیی موسلمانان و ، له نه بجا م دا خه بیه ریشیا ن قوربه سه ر کرد .

نهوهی نهضیر تا توانی یان بار و کهل و په لیان له گهل څویان برد و ، دهست کهوتیکي زوریشیان بو موسلمانان به جی هیشت ، وهک په نجا قه لغان و ، په نجا حه ربه و ، سی صهد و چل شم شیر و ، دانه ویله یه کی زور و ، باخ و باختیکی یه کجار زور له دارخورما و دار و دره ختی تر .

شایانی باسه دهست کهوته کانی نهوهی نهضیر له لایه ن پیغه مبهری خواوه ﷺ به وینه یی دهست کهوتی جهنگ دابهش نه کران به سهر موسلمانان کان دا ، به لکو دابهشی کردن به سهر موهاجیره کان دا . له بهر نهوهی که نه م دهست کهوتانه به بی جهنگ و کوشتار ، به لکو به ریگ کهوتن دهستیان کهوتبون . نه مهش دوی راویژکردن له گهل نه نصاردا و وهرگرتنی ره زامه ندی یان .

نهوه بو نه نصاری کوکردنه وه و ، دهستی به وتاردان کرد و فرموی : « إِنْ إِخْوَانِكُمُ الْمُهَاجِرِينَ لَيْسَ لَهُمْ أَمْوَالٌ ، فَإِنْ شِئْتُمْ قَسَمْتُ هَذِهِ الْأَمْوَالُ الَّتِي أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيَّ وَخَصَّنِي بِهَا مَعَ أَمْوَالِكُمْ بَيْنَكُمْ جَمِيعاً ، وَإِنْ شِئْتُمْ أَمْسَكْتُمْ وَقَسَمْتُ فِيهِمْ هَذِهِ خَاصَّةً » . فرموی : برا کوچ کهره کاتان مال و سامانیان نیه . جا نه گهر بتانه وی نه م دهست کهوته ی که خوی گه وره به تایبه تیی بو منی جیا کردوته وه له گهل مال و سامانه که ی خوتان دا به سهر هه مووتان دا به شی نه کم و ، گهر بشتانه وی مال و سامانی خوتان بو خوتان و نه مه به تایبه تیی به سهر نه وان دا دابهش نه کم .

نه نصار خوا لی یان رازی بی وتیان : به لکو نه م دهست کهوته به سهر نه وان دا دابهش بکه و ، له مال و سامانی نیمهش چهندت پی خوشه دابهشی بکه .

پیغه مبهری خوا ﷺ نه م ره زامه ندی یه ی نه نصاری زور پی خوش بو و ، بهو سنگه فراوان و دلّه پاکانه گه شایه وه که نه نصار بهرام بهر به براکانیان نواندیان ، هه تا نهوه بو فرموی : « أَللّٰهُمَّ اَرْحَمِ الْاَنْصَارِ ، وَاَبْنَاءِ الْاَنْصَارِ » .

قورنانی پیروز هه لوئیستی به رزی نه نصاری نر خاند و فرموی :

﴿ وَيُؤْتِرُونَ عَلَىٰ اَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ ﴾ (الحشر : ۹) .

به م شیوه یه پیغه مبهری خوا ﷺ دهست کهوته کانی نهوهی نهضیری به سهر موهاجیره کان دا دابهش کرد و به شی نه نصاری لی نه دان جگه له دوو پیاوی هه ژاریان که سه هلی کورپی حونه یف و ، نه بود و جانه سه ماکي کورپی خه ره شه بوون ، که هه ردو و کیان دوو پالنه وانی دامه زراوی نوحود بوون له کاتی شپره بوونی موسلمانان کان دا . هه روه ها به شیوه ی دیاری شم شیر هه کی سهر داری نهوهی نهضیر سه للامی کورپی

ته بولخوقه یقی دا به سهررداری نهوس سه عدی کورپی موعاذ ، که شمشیرییکی ناودار بوو له ناو عه ره ب دا !!

به تیک شکانی نه وهی نه ضیر پشتی مونافیه کانیش شکا ، بویه تووشی خهم و خه فه تیککی یه کجار زور بوون ، چونکه جووله که بۆ نه وان پالپشت بوون و ، نه مانیان نیشانهی نه مانی نه وانیش بوو . .

به بۆنه ی دوورخستنه وهی نه وهی نه ضیر له مه دینه خوای گه وره سوره تی (الحشر) ی به ته واوی ناره خواره وه که سهره تا پاک و بی گه ردیی و ته قدیسی ناسمانه کان و زهویی و هه رچی و تیا یانا بۆ نهو خواجه ده ره نه بری که نه وهی نه ضیری له کوچ کردنی یه که م دا له مه دینه ده ره په راند . . نهو جووله کانه نه وهنده به هیز بوون و خاوه نی قه لای سه خت بوون ، به بیری موسلمانه کان دا نه ته هات نهو مال و حاله یان چۆل بکه ن . به لām به شیوه یه که که به بیریا ن دا نه یه ت ، خوای گه وره ترس و له رزی خسته دلایانه وه و ، وره یان نه ما و ، ده ستیا ن دایه رووخاندنی خانوه کانیا ن به ده ستی خو یان و نیما ن داران ، تا نه مه په ند و نامۆژگاری بی بۆ هه مو ژیر و سه لیه داریک که نه کا دژی خوا و پیغه مبه ره که ی بوه ستی . خو نه گه ر نهو جووله کانه مه دینه یان چۆل نه کردایه نهوا به کوشت و دیل کردن خوای گه وره سزای نه دان و له قیامه تیش دا ناگری دۆزه خ به شیان بوو . چونکه نه وانه نامه ردانه دژی خوا و پیغه مبه ره که ی وه ستان و ، هه رکه سیش دژایه تیی خوا بکات ، خوای گه وره سزای سه ختی نه وانه ته دات . پاشان قورنات پشتیوانیی له پیغه مبه ر نه کات له برینی دارخورماکانیا ن ، تا نهو فاسقانه سه رشۆر بن . (الحشر : ۱-۵) .

پاشان (فیء) روون نه کاته وه که نه وهیه به بی جهنگ و کوشتار و ماندوو بوون ده ست که وتبی و نه وهش به شی موجهیدانی پیوه نیه و ، بۆ پیغه مبه ری خواجه ﷺ تا به ویستی خۆی بی دات به هه ر که سی که ناتاج بی ، تا هه ژاران که لکی لی وه ریگرن . دوا ی نه وه قورنات فه رمان نه دا به موسلمانان تا به جوانیی گوی پرایه لی فه رمانه کانی پیغه مبه ر بن و شه رمی خوا بکه ن ، چونکه خوای گه وره خاوه نی سزای سه خته . (الحشر : ۶-۷) .

پاشان خوای گه وره موسلمانه کان ناگادار نه کات که نهو ده ست که وتانه با بۆ موه له فه قیر و هه ژاره کان بن ، چونکه نه وان مال و سامانیان به جی هیشتوه .

پاشان به ریزهه باسی سه خاوهت و سنگ فراوانیی و نیمان داریی نه نصار نه کات که چۆن باوهشیان بۆ میوانه نازیزه کان کردهه و ، له گهلا نه وه دا که هی وایان هه بوو دهست کورت و هه ژار بوو هیچ درییغی به کیان نه نه کرد . (الحشر : ۹) .

پاشان باسی (تابیعین) نه کات که دواي نهو بهره پاک و خاوینهیی سهرده می نازیزه دین ، چۆن له خواي گهوره نه پارینهه بۆ نیمان دارانی پیشی خۆیان و ، داوا نه کهن خواي گهوره دلّه کانیان پاک بکاته وه . نه مهش نامۆژگاری به بۆ هه موو موسلمانیک که ره خنه له هیچ هاوه لیک نه گری ، نه گینا له خزمهتی قورشان دا بی نه ده بیی کردوه . (الحشر : ۱۰) .

پاشان باسی به لینی پووچ و درۆینهیی مونافیقان نه کات که چۆن دهستی نهوهی نهضریان بریی و نهشیان ویرا بچن به هانایانه وه . (الحشر : ۱۱ - ۱۳) .
دواي نهوه باسی ترسنۆکیی جووله که نه کات که مه گهر له قهلاي سهخت دا بتوان له گهلتانا بجهنگین ، که جهنگیش رووی دا هیژ و ورهیان نه رووخی و بهرگه ناگرن . به روالهتیش وا ده نه که وی که جووله که و مونافیقان به ک بن که چیی واین ، چونکه کۆمه لیکي نه فام و نه زانن . (الحشر : ۱۴)^{۱۹}

شه شه م : غه زای نه جد

دواي نهوهی که موسلمانان له غه زای نهوهی نهضیردا ، به بی قوریانی دان ، سه رکه و تینیکی چاکیان به دهست هیئا ، له مه دینه دا ده سه لاتیان پهیدا کرد و ، سه رشۆرپیش به سه ر مونافیقان دا هات ، پیغه مبهری خوا ﷺ به ک لای بوویه وه ، تا ناوړیک به لای نهو نه عربانه دا بداته وه که به نارپه دا دواي ئو حود دهستیان له موسلمانان وه شاندا ، هاتنه سه ر نه وهش که جورتهت بکن و هه لمهت به رنه سه ر مه دینه .

نه وه بوو پیغه مبهری خوا ﷺ له جومادیی به که می سالی چواره می کۆچی دا ، به خۆی و چوار سه د موسلمانان وه هه لمه تیان برده سه ر ناوچهی غه طه فان له ولاتی نه جد که نه که وته نیوان سه عد و شه قره ، نه مهش بۆ ته می کردنی نهو نه عربانه له ناو جه رگی ناوچهی خۆیان دا ، که نه وه بوو هه وال گه یشتبووه مه دینه که نهوهی

^{۱۹} غزوة الأحزاب لباشمیل : ۵۲ - ۷۳ ، السیرة النبویة لأبی شهبة : ۲ / ۳۹۹ - ۴۰۵ ، الریح المختوم : ۳۰۰ - ۳۰۳ ، السیرة النبویة للصلاهی : ۵۴۸ - ۵۶۲ .

موحاریب و نه‌وهی ثعلبه به له هۆزی غه‌طه‌فان ، موسلمانه‌کانیان به‌لاوه بی‌ده‌سه‌لاته و ته‌ماعی نه‌وه‌یان هه‌یه که ده‌ست له مه‌دینه بوه‌شیتن و ، بۆ نه‌مه خه‌ریکی کۆکردنه‌وهی سوپان .

خیرا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ سوپای له هاره‌لان جه‌م کرد و ، به په‌له هه‌لمه‌تی برده سه‌ریان ، چونکه نه‌و هۆزانه زۆر جه‌نگاوه‌ر بوون و ، به ماوه‌یه‌کی که‌م و به ناسانیی جه‌نگاوه‌ری زۆریان کۆ نه‌کرده‌وه و ، له هه‌مان کاتیش دا زۆر داخ له دلێ حکومه‌تی مه‌دینه بوون و ، پیاوانی نه‌م هۆزه‌ش برپه‌ری پشتی نه‌حزاب بوون کاتی که هیرش کرایه سه‌ر مه‌دینه .

شایانی باسه که له نیوان به‌در و نوحوددا هه‌لمه‌تیکی تر براهه سه‌ر نه‌م هۆزه به ناوی (ذی أمر) .

که موسلمانه‌کان ویستیان له مه‌دینه ده‌رحن پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ عوثمایی کوری عه‌ففانی له ماوه‌ی ده‌رحوونی دا کرده نه‌میری مه‌دینه .

به‌لێ له مانگی جومادیی یه‌که‌می سالی چواره‌دا به‌ره‌و ناوچه‌که که‌وتنه ری . موسلمانه‌کان دوو قۆناغیان برپیی و گه‌یشته‌نه (نه‌خلا) ، نه‌بینن وا غه‌طه‌فان سوپایان تاماده‌یه ، به‌لام سوپایه‌کی زۆر .

هه‌ر دوو سوپا له یه‌ک نزیك که‌وتنه‌وه ، به‌لام هه‌یج لایه‌ک ده‌ستی به هیرش نه‌کرد ، به‌لکو ماوه‌یه‌ک به‌بێ جه‌نگ به‌رامبه‌ر به یه‌ک وه‌ستان ، تا نه‌وه‌بوو سه‌ره‌نجام غه‌طه‌فان کشانه‌وه و ، پشتیان له جه‌نگ کرد و ، به چیاکان دا بلا‌وه‌یان کرد . به‌لام موسلمانه‌کان دوايان نه‌که‌وتن ، به‌لکو به پرژ و بلا‌وبوونه‌وه‌یان وازیان لی هینان و ، موسلمانه‌کان هه‌یج مال و سامانیکی دوژمنیان ده‌ست نه‌که‌وت ، به‌لام چه‌ند ئافره‌تیك، وه‌ک باوی نه‌و سه‌رده‌مه ، که‌وتنه ده‌ست موسلمانه‌کان .

له‌م غه‌زایه‌دا ، له‌به‌ر نه‌وه‌ی که ماوه‌یه‌ک هه‌ردوو سوپا به‌رامبه‌ر به یه‌ک وه‌ستان ، موسلمانه‌کان ناچار بوون که (نویژی ترس) به‌جی به‌یتن . جا غه‌طه‌فانی یه‌کان نه‌یان زانیی له چه‌ند کاتیک دا موسلمانه‌کان نویژی به کۆمه‌ل نه‌نجام نه‌ده‌ن ، بۆ نه‌مه که‌وتنه چاودیری ، به‌و نیازه‌وه که له ناخه‌لۆف دا هیرش بکه‌نه سه‌ریان و ده‌ستیان لی بوه‌شیتن .

نه‌وه‌بوو خوای گه‌وره وه‌حی بۆ پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی ﷺ نارد تا نه‌خشه‌ی نویژی کاتی جه‌نگ پیشانی سوپای نیسلام بدات .

نهوهبوو نایهتی (۱۰۲) ی سوورهتی (النساء) هاته خوارهوه و به وردیی نویژی

ترسی پیشانی موسلمانهکان دا :

﴿ وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَآئِفَةٌ مِّنْهُمْ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِن وَرَائِكُمْ وَلْتَأْتِ طَآئِفَةٌ أُخْرَى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ ۗ وَذَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً ۗ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِن كَانَ بِكُمْ أَذًى مِّن مَّطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَن تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ ۗ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ﴾ (النساء: ۱۰۲) .

به دریژی میژوو موسلمانهکان بهم پی‌یه نویژی کاتی جهنگیان نه‌نجام نه‌دا .

جا له‌بهر نهوهی که سوپای دوژمن له‌لای قیبلهوه نه‌بوو ، نه‌وا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ سوپای هاره‌لانی له کاتی نویژدا کرده دوو به‌شوه : به‌شیکیان ده‌ست به نویژ نه‌کات به‌لکو به‌رامبه‌ر به دوژمن بوه‌ستی و ، به‌شیکیشیان خوی بیته نیامیان و یه‌ک ره‌کعت نویژیان پی‌ به‌جی بهینئ . کاتی که هه‌ل نه‌سیته‌وه بو ره‌کعتی دووه‌م نه‌و ده‌سته‌یه لئی جوئ نه‌بنه‌وه و بو خویان ره‌کعتی دووه‌م به‌جی نه‌هینن و ، پاشان له (مصلی) نه‌کشینه‌وه و ، له رووی دوژمن‌دا نه‌وه‌ستن و ، به‌شی یه‌که‌م دین و فریای ره‌کعتی که‌ون و پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ چاره‌پران نه‌بی هه‌تا نه‌وانیش ره‌کعتی دووه‌م به‌جی نه‌هینن و فریای (تشهد) ی کوژی نه‌که‌ون له‌گه‌لیا و پاشان پیکه‌وه سه‌لام نه‌ده‌نه‌وه .

دوای نهوهی سوپای نه‌عراب بلاوه‌یان لی کرد ، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به خوی و سوپاکه‌یه‌وه به سه‌رکه‌وتووپی به‌ره‌و مه‌دینه‌ گه‌رانه‌وه ، که نه‌وه‌بوو نه‌م غه‌زایه پانزه روژی پی‌ چوو و ، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ یه‌کی له هاره‌لانی به‌ ناوی جو‌عالی کوری سورا‌قه له پیشه‌وه به‌ره‌و مه‌دینه‌ ره‌وانه کرد هه‌تا مژده‌ی سه‌رکه‌وتن بگه‌یه‌نی به مه‌دینه .

جه‌وته‌م : غه‌زای به‌د‌ری بچوو‌ک

له مانگی شه‌عبانی سالی چواره‌م‌دا ، به‌رامبه‌ر به‌ کانوونی دووه‌می سالی ۶۲۶ ز ، موسلمانه‌کان خویان کوژده‌وه تا به‌ره‌و به‌در بکه‌ونه ری و له‌وی به‌ سوپای

مه ککه بگهن ، نه مهش تا له بهردهم هه موو دنیا دا بسه لمی که سوپای نیسلام هه رگیز له سوپای قورپه پش سل ناکاته وه و ، هه ردهم ناماده به دهستی لی بوه شیئنی و ته میتی بکات ..

نه مه له لایه که وه ، له لایه کی تر وه سالی پار له کو تایی جهنگی ئو خود دا ، سه ر له ئیواره و بهر له کشانه وهی سوپای قورپه پش له مهیدانی ئو خود ، نه بو سو فیان به ئینی له موسلمان هکان وه رگرت که سالیکی تر له م رۆژه دا و له به دردا به یه ک بگهن و ، دهست بده نه جهنگ ، تا یه کیکیان یه کیکیان به زه ویی دا بدات .

هه ر دوولا خو یان بو نه و رۆژه ناماده کرد ، هه ر چه نده له ما وهی نه م ساله دا موسلمان هکان تووشی چه ندين کاره سات بوون وه ک رووداوی دل ته زینی ره جیع و بینر مه عونه و ، چه ند جهنگی کیش هاتنه به رده میان وه ک : ته می کردنی نه وهی نه سه د و ، کوشتنی فه رمانده ی هه ذه ییل و ، غه زای نه وهی نه ضیر ، به لام قورپه پش هیه چی له مانه یان نه هاته ری . خو یان ناماده کرد تا له به دردا غه زای به در ی دو وه م نه انجام بدن ، که وا نه خه ملیت را له جهنگی یه که م گه وره تر و سه خت تر بیست ، چونکه هه ر دوولا هیز و سوپای زیاتریان ناماده کرد بوو .

نه وه بوو نه بو سو فیان سی هه زار جهنگا وه ری ناماده کرد بوو و ، له (الرحیق) دا دوو هه زار هاتوه ، که په نجا نه سپیان پی بووه و ، قوناغیک له مه ککه وه ری نه برن ، هه تا نه گه نه (الظهران) و ، له (مجنته) بار نه خه ن .

به لام سوپای موسلمانان هه زار و پینج سه د جهنگا وه ره نه بوو ، که ته نه ها ده نه سپیان پی بوو .. پیغه مبه ری خوا ﷺ خو ی فه رمانده بوو و ، به ره و به در که وته ری و ، به بی وه ستان سوپاکه ی گه یانده به در و ، له وی مؤلگای دروست کرد . به مه نه و پش قورپه پش به ئینی خو ی برده سه ر .

له رۆژی ئو خود دا نه بو سو فیان یه که جار دل خو ش بوو ، بۆیه نه و داوای کرد ، با سالیکی تر له به دردا به یه ک بگهن .. که رۆژان تی په برین و ، بریسکه ی سه ر که وته نی ساخته نه ما و هۆشی به خو ی دا هاته وه که سوپای مه ککه نه و سوپایه نیه به رگه ی گورزی کاریگه ری سوپای مه دینه بگری ، گیری خوارد . له لایه که وه به ئینی داوه ، بگره نه و خو ی را وه شان دووه و داوای کردوه ، له لایه کیشه وه نه زانی هه ر له یه که م سه عات دا سوپاکه ی ته فرو توونا نه بیست و نابرووی هه تا هه تایی نه چیت ، بۆیه پیی

خۆش بوو کارتيك بکری ئەم دوو سوپايه به يهك نهگهن و ، لهولاشهوه تهفردهانی نهخریته نهستی قورهيش .

ئهبوسوفيان که ئەمەي ئەزانی هەر زوو خەمی ئەو تهفردهانی خوارد .. بهر لهوهي سوپای مهدينه بکهويته ري ، ههولتي دا تهفردهانه که بخته نهستی موسلمانهکان .

ئهبوسوفيان وای به چاک زانی به پاگانده ترس بخته دلي سهربازانی مهدينهوه تا ئەوان نهين و بهلین بهسەر نهبردن بکهويته سهرشانی ئەوان .

بۆ ئەمه پياويکی ژيري قسهزانی وهك نوعهیی كورپی مهسعودی نهشجهعی غهطفانیی به كری گرت تا بيت بۆ مهدينه و ، موسلمانهکان سارد بکاتهوه و ورهيان بپروخيني ، بهوهي که سوپای مهککه يهکجار زۆره و به هيچ کهس چارناکری .

ئهبوسوفيان به نوعهیی وت : بۆم دهركهوتوه که دهرنهچم بۆ جهنگ و ، پيشم ناخۆشه موحهمهدهرچيت و من دهرنهچم ، چونکه ئەو کاته موسلمانهکان نازاتر نهبن . من پيم خۆشه دواکوتن لهوانهوه دهرکهوي ، نهك له منهوه . جا تۆ بچۆ بۆ مهدينه و تيان بگهينه که نيمه خهلكيکی زۆرمان کۆ کردۆتهوه و ، ئەوان توانايان نيه لهگهلمانا بچنگن . ئەو کاته تۆش ئەوهنده و ئەوهنده وشتت بهلای منهوه نهبيت و بهسەر دهستی سوهيلي کورپی عهمردا تهسليمت نهکەم .

دوای ئەوهي سوهيل بووه کهفيلي ئەبوسوفيان که ئەو وشترايهي بداتي ، نوعهيم بهروه مهدينه کهوته ري و ، دهربارهي زۆري سوپای ئەبوسوفيان دهستی به پاگانده کرد ، ئەمەش بۆ ترساندنی موسلمانهکان . لهولاهه مونافيقان و جووله که پاگاندهکانی نوعهيميان بلاو نهکردنهوه ، تا ئەوهبوو ترسيکی زۆر چووه دلي موسلمانهکانهوه ، به رادهيهک که خهلكيکی نهتی دهرچوونيان نهبوو . بهمه جووله که و مونافيقان زۆر دلخۆش بوون و ، ئەشيان وت : موحهمهده له دهستی ئەو سوپايه رزگاری ناييت .

کاتيک که نهبويهکر و عومهری جووته وهزيري پيغمهبهري خوا ﷺ ، خوا ليسان رازيی بي ئەم تۆقاندن و تهفردهانیان بيست ، بۆ وره بهرزکردنهوه ، هاتنه خزمهتی پيغمهبهري خوا ﷺ و ههوليان لهگهلا ئەدا تا سوپا بهروه بهدر بخته ري ، تا بت پهستان به لاوازيان نهزانن و ، ههولتي له ناوبردنيان بدن . بۆيه فهرمويان : نهی پيغمهبهري خوا ! خواي گهوره پيغمهبهرهکهي سهر نهخات و ، دینه کهشي پايه دار

نه کات . جا ئیمه به ئیننیکمان بهو خه لکه داوه و ، پیمان خو ش نیه لهو به ئینه دوا بکهوین ، تا نهوان به ترسنۆکیی بزنان . له کاتی دیاریی کراودا ته شریف بهره .. به خوا نهوه خیری تیا به ..

بهم غیره تهی نه بو به کر و عومهر پیغه مبهری خوا ﷺ به کجار شادمان بوو ، بۆیه موسلمان هکانی ناگادار کردن که نه گهر به تا قی ته نیاش بووه نهو خو ی به ره و به در نه روات ، که فرمووی: ((والذي نفسي بيده لأخرجنَّ وإن لم يخرج معي أحد)) . پاشان فرمانی دا موسلمان هکان خو یان ناماده ی غهزا بکهن .

نهوه بوو خوی گهوره ترس و له رزی له دلی موسلمان هکان دوور خسته وه و ، پیلانه که ی نوعه می کوری مه سهوودیش سه ری نه گرت و ، موسلمان هکان که وتنه پیش برکیی خو یی چانه وه و نزیکه ی هه زار و پینج صد که س کو بوونه وه و ، ئالاش درایه ده ست عدلی کوری نه بو طالیب و ، نه میری مه دینه ش به فرمانی پیغه مبهری خوا ﷺ سپی ترا به عبده وللای کوری عبده وللای کوری ئوبه ی کوری سه لول و ، له ریوایه تی تر دا به عبده وللای کوری ره و احه سپی ترا وه .

موسلمان هکان گه یشتنه به در و هه شت شهو لهو ی چاوه پروانی سو پای مه ککه بیان کرد ، به لام سو پای مه ککه به خو ی و فرمانده کانی وه نهو پیاوه نه بوون بو یزن بی نه بهرده م سو پای نیسلام ، بۆیه ناچار بوون قبوولی هه موو سه رشو یی یه ک بکهن بهو مه رجی له ده ست و بازووی موسلمانان رزگاریان بی ت .

به هه ر حال قورپه یش گه یشتبوونه عوسفان ، لهو ی وه ستان و ، فرمانده کانی لهو ی کۆبوونه وه یه کیان نه نجام دا و ، سه ره نجام هاتنه سه ر نهو بریاره که سو پای مه ککه چیی تر به ره و پیش نه روا و بگه ریته وه به ره و مه ککه .. بیانوشیان بو ئه م بریاره نهوه بوو که باروود خو یان بو جهنگ نه گو نجاوه و ، ساله که یان سالیکی وشکه و بو نهوان ده ست نادات جهنگی تیا بکهن . نهوه بوو نه بو سو فیان فرمانده ی گشتی سو پای مه ککه ده ستی به وتاردان کرد و ، تیا یا فرمانی بو سو پای مه ککه ده رکرد که بگه ریته وه که وتی :

نه ی کۆمه لتی قورپه یش ! سالیکی به پیت به که لکی ئیوه دیت که گیا زۆر بی و ناژه له کانتان بله وه ریتن و شیر بو خواردنه وه تان زۆر بی . به لام نه م ساله تان سالیکی وشکه ، بۆیه من نه گه ریته وه و ئیوه ش بگه ریته وه .

یہ کہس ناپرہ زایی لہم کشانہ وہیہ دہرنہ بپری ، ہر ہموو گوی پاپہ لی وتارہ کہی
 نہ بوسوفیان بوون و ، لہ خویان نہویست نہو شتی وہا بلی ، نہ گہرچیسی شورہ بی
 یہ خہیان پی نہ گری ، بہ لآم لہوہ چاکترہ بکہونہ بہر پلاری سوپای نیسلام و بہ راست
 و بہ چہ پدا لہ دہشتی بہ دردا کوژراویان لی بجات و ، پاشماوہ کانیش قول بہست
 بکات .

ہر لہویوہ گہرانہوہ و ، موسلمانہ کانیش نہوہندہی کہ پیویست بوو لہ بہدر
 مانہوہ و لہوی نہو ہشت رۆژہ چاوہروان بوون و ، چیی کھل و پہلی بازرگانی یان پی
 بوو لہوی فروشتیان و لہ ہموو درہم میٹکا دوو درہم میان قازانچ نہکرد و ، پاشان
 بہ سہری بہرزوہ ، بہ شاہیدی ہموو ہۆزہ کانی دوورگہ بہرہو مہدینہ گہرانہوہ و ،
 نہم غہزایہ شیان - وہک ہلمہتی (حمراء الأسد) - کردہ شاہیدیکی تر لہسہر
 قورہیش کہ نہوان ہرگیز پیای نہوہ نین بچنہ میدانی پالہوانہ کانی نیسلامہوہ ،
 نہ گہرچیسی زۆر بن و لہ تفاقیشدا لہ موسلمانان زیاتر بن .

بہمہ بۆ ہموو دوورگہیان سہماند کہ موسلمانہ کان لہ رۆژی نوحوددا نہدۆراون ،
 بدلکو بہ ہوی ہلہیہ کہوہ چہند کہسیکیان لی شہید بوون و بہس . نہوہتا
 نہمپۆش گہورہترین و ریک و پیٹکترین سوپای دوورگہ ، کہ سوپای قورہیشہ ناویری
 بیٹہ میدانی سوپای نیسلام . دہی کہواتہ ہیچ ہیتیکی تری دوورگہش توانای نیہ
 بیٹہ میدانی موسلمانہ کان ..

بہلگہیہ کیش بۆ دہسہلاتی سوپای موسلمانان لہ ناوچہ کہدا ، نہوہیہ کہ
 مہخشیی کورپی عہمری ضیمیری کہ یہکی بوو لہ سہرۆک ہۆزہ کانی ناوچہی بہدر ،
 ہاتہ خزمہتی پیغہمبہری خوا ﷺ ، نہمہش لہو کاتہدا بوو کہ موسلمانہ کان
 چاوہروانی ہاتنی سوپای مہککہ بوون و ، وہک بیانو بگری وتی : نہی موحممہد!
 نایا ہاتووی لہسہر نہم ناوہ لہ گہل قورہیشدا بچہنگیتی ؟ مہبہستی لہ ناوی بہدر بوو
 کہ گویا والہ خاکی نہوہی ضیمرہدا .. شایانی باسہ کہ پیش غہزای بہدری گہورہ
 نہم ہۆزانہی نہوہی ضیمرہ پیمانی دہست دریژی نہکردنیان لہ گہل موسلمانہ کاندا
 بہستبوو ..

کہ سہرۆکی نہو ہۆزہ نہو قسہیہی کرد ، پیغہمبہری خوا ﷺ بہوپہری متمانہ و
 ہیز و تواناوہ وہلامی کابرای دایہوہ و فہرموی : ((نعم یاأخا ضمرة ، وإن شئت
 رددنا علیک ما کان بیننا و بینک ، ثم جالذناک حتی یحکم اللہ بیننا و بینک)) .

تیی گه‌یاند نه‌گه‌ر نه‌یه‌وی با ریک‌که‌وتنه‌که‌ی نیوانیان بداته‌وه‌ دوا و ، پاشان ده‌ست
 بده‌نه‌ یه‌خه‌ی یه‌کتری تا خوا یه‌کیتکیان سه‌ر بخت .
 خیرا کابرا ده‌ستی دایه‌وته‌ی نه‌رم و وتی : نه‌به‌خوا نه‌ی موحه‌مه‌د شتی وه‌هامان
 ناویت .^{٢١}

هه‌شتم : رووداوی تومی سالی چواره‌مه

سه‌ره‌پای نه‌و هه‌موو رووداوانه‌که‌له‌ سالی چواره‌مه‌دا هاتنه‌رتی موسلمانان ، وه‌ک
 له‌پیشه‌وه‌ باسمان کردن ، هه‌ندی رووداوی تریش روویان دا و وا چاکه‌ بیان خه‌ینه
 به‌رده‌م خوتنه‌ری به‌ریز :

(١) کۆچی دوا یی نه‌بوسه‌له‌مه :

له‌م سالی‌دا نه‌بوسه‌له‌مه ، عه‌بدوئلائی کۆری عه‌بدولنه‌سه‌دی کۆری هیلالی
 قوره‌یشیی مه‌خزوومی ، که‌دایکی ناوی به‌رپه‌ی کچی عه‌بدولموطه‌للیب بووه ،
 کۆچی دوا یی کرد . واته‌پورزای پیغه‌مبه‌ری خوا بووه و ، هه‌ردووکیشیان برای
 شیریی بوون ، چونکه‌له‌ شیریی ثوبه‌یه‌ی که‌نیزه‌کی نه‌بوله‌هه‌ب شیریان خواردبوو ..
 نه‌بوسه‌له‌مه‌یه‌کئی بوو له‌وانه‌ی که‌زوو به‌زوو له‌مه‌که‌دا موسلمان بوو بوو ..
 له‌گه‌ل ئومسه‌له‌مه‌ی هاوسه‌ری‌دا کۆچیان بۆ حه‌به‌شه‌کرد و ، له‌وی له‌ولائی حه‌به‌شه
 چند مندالتیکیان بوو . پاشان گه‌رانه‌وه‌ بۆ مه‌که‌که . یه‌که‌م که‌سیک بوو که‌له‌گه‌ل
 هاوسه‌ره‌که‌ی‌دا بۆ مه‌دینه‌کۆچ بکات ، که‌چیی که‌س و کاری هاوسه‌ره‌که‌ی ئوم
 سه‌له‌مه‌یان له‌کۆچ کردن قه‌ده‌غه‌کرد ، پاشان دوا یی سالیکن هیتشتیان بگاته‌لای
 می‌رده‌که‌ی .

نه‌بوسه‌له‌مه‌به‌شداری غه‌زای به‌در و ئوحوودی کرد و ، له‌ئوحوودا زامدار بوو و ،
 مانگیکن خه‌ریکی ده‌رمان کردنی زامه‌که‌ی بوو هه‌تا چاک بوویه‌وه . پاشان پیغه‌مبه‌ری
 خوا ﷺ له‌موحه‌رپه‌می سالی چواره‌مه‌دا کردیه‌فرمانده‌ی نه‌و سه‌ریه‌یه‌ی که‌ناردیه
 سه‌ر هۆزی نه‌سه‌د تا ته‌می‌یان بکات . له‌وه‌له‌مه‌ته‌دا به‌سه‌رکه‌وتوویی گه‌رانه‌وه ،
 که‌گه‌یشتنه‌وه‌مه‌دینه‌زامه‌که‌ی کولایه‌وه‌ و سی‌رۆژ له‌مانگی جومادی یه‌که‌م
 مابوون کۆچی دوا یی کرد . خوا یی گه‌وره‌لیی رازی بی .

^{٢١} غزوة الأحزاب : ٨٢ - ٩٠ ، الرحيق المختوم : ٣٠٤ - ٣٠٥ ، السيرة النبوية لأبي شهبه : ٢ / ٢٤٣ - ٢٤٤ ،
 السيرة النبوية للصلابي : ٥٦٦ - ٥٦٨ .

رؤژتیکیان نوم سله‌مه به نه‌بوسله‌مه‌ی می‌ردی وت : پی‌م گه‌یشتووه که ههر نافرته‌تیک می‌رده‌که‌ی بمری و نه‌هلی به‌هشت بیت و ، ژنه‌که‌ی شووی نه‌کرده‌وه ، خوا له به‌هشت‌دا یه‌کیان پی نه‌گریته‌وه . ده وهره با په‌یمانته بده‌می که دوا‌ی من تو ژن مه‌هینه و ، منیش دوا‌ی تو شوو نه‌کم .

نه‌بوسله‌مه وتی : نایا گوی‌زایه‌لیم بۆ نه‌که‌ی ؟ وتی : به‌لی . وتی : نه‌گر من مردم تو شوو بکه . خوابه ! دوا‌ی من پی‌او‌تیک به نوم سله‌مه ببه‌خشه که له من چاکتر بی ، که نه خفه‌تی بداتی و ، نه نازاری بدات .

کاتیک که نه‌بوسله‌مه مرد ، نوم سله‌مه وتی : جا کی له نه‌بوسله‌مه چاکتره ؟ نه‌ونده‌ی پی نه‌چوو پی‌غه‌مبهری خوا ﷺ ته‌شرفی هینا و ، له ده‌رگادا وه‌ستا و ، خوازینیبی نوم سله‌مه‌ی به‌لای سله‌مه‌ی کورپه‌وه کرد . حاشیه

(٢) کوچس دوا‌یس عه‌بدو‌ل‌لای کورس عوشان :

له مانگی جومادیی یه‌که‌می سالی چواره‌م‌دا عه‌بدو‌ل‌لای کورپ عوشانی کورپ عه‌فان خوا لیتی رازی بی کوچی دوا‌یی کرد ، که له خاتوو روقیه‌ی کچی پی‌غه‌مبهری خوا بو‌بوو و ، ته‌مه‌نیشی شش سالان بو . نه‌وه‌بوو پی‌غه‌مبهری خوا ﷺ نویژی له‌سهر کرد و ، عوشانی باوکیشی دابه‌زی یه ناو قه‌بره‌که‌یه‌وه .

(٣) له دایک بوونه‌س نیمام حوسه‌بین :

دوا‌ی چند شه‌وتیک له مانگی شه‌عبانی سالی چواره‌م ، حوسه‌بینی کورپ عه‌لیی له خاتوو فاطیمه له دایک بوو خوا له هه‌موویان رازی بی ، که سهر‌داری گه‌نجه‌کانی به‌هشته .

پی‌غه‌مبهری خوا ﷺ ده‌ریاره‌ی نه‌و و حه‌سه‌نی برای فه‌رموویه : ((هما ریحانتای من الدنيا)) . هه‌روه‌ها نه‌وه‌ش ریوایه‌ت کراوه که پی‌غه‌مبهری خوا ﷺ هه‌ردوو‌کیانی بۆن ته‌کردن و ماچیشی ته‌کردن .

(٤) شوو‌کردن زه‌ینه‌بی کچی خوزه‌یمه :

له مانگی ره‌مه‌زانی پی‌روزی نه‌م ساله‌دا ، که سیی و یه‌ک مانگ بوو کوچ بۆ مه‌دینه کرا بوو ، پی‌غه‌مبهری خوا ﷺ زه‌ینه‌بی کچی خوزه‌یمه‌ی کورپ حاریشی کورپ عه‌بدو‌ل‌لای ماره کرد ، که له سهر‌ده‌می نه‌فامیی‌دا پی‌تی نه‌وترا : دایکی هه‌ژاران ، به بۆنه‌ی نه‌وه‌وه که خیر و صه‌ده‌قه‌ی زۆری نه‌کرد و ، له‌گه‌ل هه‌ژاران‌دا زۆر چاک بوو . له‌وه و پیش زه‌ینه‌ب هاوسه‌ری طوفه‌یلی کورپ حاریشی کورپ موطه‌للیب بوو ،

پاشان میردی به عوبه یدهی کورپی حاریشی کورپی موطهللیب کرد . موطهللیب برای هاشمی باپیری پیغه مبهره ﷺ و ، عوبه یدهش یه کئی بوو لهو سیّ که سهی که چوونه مهیدانی سیّ قورپه یشی یه که له جهنگی به دردا بوّ زۆران بازی . نهوه بوو عهلیی و حمزه عوتبه و وه لیدی کورپیان گوشت و عوبه یدهش به دهستی شهیه زامدار بوو و پاشان له ریگا کۆچی دوایی کرد و ، بووه یه کئی له شهیدانی به در . له ریوایه تیکی تردا هاوسه ری عه بدوللای کورپی جه حش بووه که پوروزای پیغه مبهر بووه و له جهنگی ئو حوددا شههید بووه .

زهینه ب هه ر له سه رده می پیغه مبهردا ﷺ کۆچی دوایی کردووه . هه ندی تیکیش نه لێن ته نها هه شت مانگ هاوسه ری پیغه مبهر بووه و ، چوار سه د دیره مه می کردۆته ماره یی .

ئه م ماره کردنه له بهر ریز و پایه داریی ئه و نافرته بووه ، که خیزانی موسلمانیکیی موهاجیری شههید بووه ، سه ره پای دلّ گو شادیی و سنگ فراوانی یه که ی به رامبه ر به هه ژاران و ده ست کورتان ، ته گینا وه نه بی نافرته تیکی گه نج یان جوان بوویت ..

(٥) شوو کردنی نوم سه له مه :

ههروه ها له شه والی سالی چواره م دا پیغه مبهری خوا ﷺ نوم سه له مه ی ماره کرد .. نوم سه له مه ناوی هیندی کچی نه بو ئومه ییه ^{٢٢} کورپی موغیره ی مه خزوومیی قورپه یشی بووه ، که نامۆزای خالیدی کورپی وه لید بووه . سه ره تا هاوسه ری نه بوسه له مه ، عه بدوللای کورپی عه بدولنه سه دی کورپی هیلالی کورپی عه بدوللای مه خزوومیی بوو که نامۆزای خۆی و باوکی منداله کانی بوو ، که له جو مادیی یه که می هه مان سالّدا - وه ک له پیشه وه با سمان کرد - کۆچی دوایی کرد بوو . شایانی با سه که نه بوسه له مه و نوم سه له مه دوو کوپ و دوو کچیان بووه به ناوی سه له مه و عومه ر و زهینه ب و روقیه .

له پیشه وه عومه ری کورپی خه ططاب خوا لیتی رازیی بی بوّ خۆی خوازیینی کرد ، چونکه نوم سه له مه خزمی دایکی بوو ، به لام نوم سه له مه عوزری بوّ هیتایه وه که به که لکی ئه و نایه ت و ، مندالیشی وردن ، بوّیه پیغه مبهری خوا ﷺ خۆی ناچار بوو بوّ دلّ دانه وه ی ئه و شیره ژنه خوازیینی بکات بوّ خۆی .

^{٢٢} نه بر ئومه ییه ناوی حوذه یفه یان سو هیل بووه و ، نازناوی (زاد ال راکب - توتیشوی کاروان) یان لی ناوه ، نه ویش له بهر نه وه ی که له سه فردا نه بو نا و مه سه رفی هه مو نه وان ه ی که له گه لیا بوون له سه ر نه و بوایه .

نیمام نه حمد له (المسد) دا له نوم سه له مه وه ریوایه تی کردووه که وتوویه :
 روژژیکیان نه بوسه له مه له خزمه تی پیغه مبهری خواوه ﷺ گه رایه وه و وتی : له
 پیغه مبهری خوا ﷺ فرمایشتی کم بیستووه دلّم پیی شادمان بووه ، نهی فرموو :
 ((لا یصیب أحداً من المسلمین مصیبة فیسترجع عند مصیبتہ ثم یقول : اللّٰهم آجرنی
 فی مصیبتی ، وأخلف لی خیراً منها ، إلا آجره الله ، وأخلف له خیراً منها)) . نهی
 فرموو : هدر یه کئی له موسلمانان موصیبه تی کی تووش بیی و ، بلئی : ((إنا لله وإنا
 إلیه راجعون)) ، پاشان بلئی : خویه ! له سر نه م موصیبه تم پاداشتم بدهره وه و ،
 چاکتریش بخره شوینی وه بوّم ، نهوا خوی گه وره پاداشتی نه داته وه و ، چاکتریش
 نه خاته شوینی وه بوّی . نوم سه له مه نه لیت : منیش نه وه له بهر کرد . کاتی
 نه بوسه له مه کوچی دوی کرد ((إنا لله وإنا إلیه راجعون)) م وت و ، وتیشم : خویه !
 له سر نه م موصیبه تم پاداشتم بدهره وه و ، چاکتریش بخره شوینی وه بوّم . پاشان به
 خۆم دا هاتمه وه و وتم : جا له نه بوسه له مه چاکترم چۆن دهست نه که وی ؟!

که عیددهم ته واو بوو پیغه مبهری خوا ماوهی خواست تا بیته ژووره وه و منیش
 خهریکی پیسته چاک کردن بووم ، خیرا دهستم شوورد و ، ماوهم دا و ، پشتی یه کم
 بوّی دانا که به ریشال پر کرابویه وه و ، له سهری دانیش و ، خوازی نیمی کرد بوّ
 خوی . که له فرمایشته که ی بوویه وه ، وتم : نهی پیغه مبهری خوا ! شتی نیه که من
 نه مه وی شووت پی بکه م ، به لام من نافرته تی کی زور تووره م و ، نه ش ترسم شتی کم
 پیوه بیینی و خوا له سهری سزام بدات . ههروه ها من نافرته تی کم چوم به سال دا و ،
 مندالی شم وردن .

فرمووی : ((أما ما ذكرت من الغيرة فسيزهبها الله عنك ، وأما ما ذكرت من
 السن فقد أصابني مثل الذي أصابك ، وأما ما ذكرت من العيال فإنما عيالك
 عيالي)) . فرمووی : نهو تووره بی یه که باست کرد نهوا خوی گه وره لای نه بات ،
 نه ویش به دوعای پیغه مبهر خوی وه که له ریوایه تی کی ترده هاتوه .. نه وهش که
 چوویت به سال دا ، منیش وه که تو چوم به سال دا .. نه وهش که مندالت هه ن ،
 مندالی تو مندالی منن . وتی : خۆم دایه دهست فرمانی پیغه مبهری خوا . نوم
 سه له مه نه لیت : خوی گه وره به پیغه مبهری خوا ﷺ شوینی نه بوسه له مه ی به چاکتر
 بو پر کردمه وه ..

ئه‌وه‌بوو سه‌له‌مه‌ی كورپی ، ئوم سه‌له‌مه‌ی له پینغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ماره‌ كرد و ، منداله‌كانی له مائی پینغه‌مبه‌ردا په‌روه‌رده‌ کران و هه‌ستیان به‌بئی باوکی و ده‌ست کورتیی نه‌کرد ..

حیکمه‌تی ماره‌کردنی ئوم سه‌له‌مه‌ له‌لایهن پینغه‌مبه‌ری خواوه ﷺ بۆ دڵ دانه‌وه‌ی بووه ، که هاوسه‌ری پالئه‌وانییکی نیسلام بووه و ، له‌گه‌ڵ می‌رده‌که‌ی دا کۆچی بۆ حه‌به‌شه و بۆ مه‌دینه‌ کردوه و ، سه‌ره‌نجام می‌رده‌که‌ی به‌ شه‌هیدی له‌ پیناوی نیسلام دا سه‌ری ناوه‌ته‌وه . ئهم ئافره‌ته‌ به‌ریزه‌ نه‌هاتوه‌ به‌ بی‌ری دا که پینغه‌مبه‌ری خوا ﷺ داوا‌ی بکات ، بۆیه‌ که‌سی تریش شک نابات بۆ ئه‌و جیئ نه‌بوسه‌له‌مه‌ بگریته‌وه ، چ‌جای له‌و چاکتر بیټ ، به‌ تاییه‌تیئ نه‌و که ئافره‌تیئکه‌ چووه‌ به‌ سال‌دا و منائی وردیشی به‌سه‌ردا که‌وتوون . هه‌تا عومه‌ری کورپی خه‌ططاب که داوا‌ی نه‌کات شووی پی ناکات . که‌واته‌ به‌ ته‌مای شوو‌کردن نه‌بووه‌، ته‌نها ئه‌وه‌نده‌یه‌ که‌ فه‌رمایشتی پینغه‌مبه‌ری نه‌شکاندوه‌ و ، پینغه‌مبه‌ریش بۆ دڵ دانه‌وه‌ی ئه‌و و ، سه‌روکاریی منداله‌کانی ماره‌ی کردوه .

ئوم سه‌له‌مه‌ ئافره‌تیئکی ژیر و زانا و ریوایه‌ت که‌ری فه‌رمووده‌ بووه . خزمه‌تیئکی چاک‌ی به‌ زانستی شه‌ریعه‌ت کردوه و ، هه‌ندی‌ جاریش به‌ هۆی پرسیا‌ری ئه‌وه‌وه‌ نایه‌تی قورئانی پی‌روژ هاتونه‌ته‌ خواره‌وه . ئوم سه‌له‌مه‌ له‌ ناو دایکانی ئیمان‌داران‌دا داوا‌ی هه‌موویان ، له‌ سالی شه‌صت و یه‌ک یان دووی کۆچی‌دا ، داوا‌ی شه‌هیدبوونی نیمام حوسه‌ین ، کۆچی داوایی کردوه و ، سی‌صه‌د و هه‌شتا و هه‌شت فه‌رمووده‌ی ریوایه‌ت کردوه ، که‌ بوخاریی و موسلیم له‌سه‌ر سیانزه‌ فه‌رمووده‌یان ریک‌که‌وتوون و ، بوخاریی به‌ ته‌نیا سیان و موسلیمیش به‌ ته‌نیا سیانزه‌ فه‌رمووده‌ی ریوایه‌ت کردوه .

(٦) زه‌یدی کورپی ثابیت و فی‌بوونی زه‌انی جووله‌که‌ :

له‌م ساله‌دا زه‌یدی کورپی ثابیت ، به‌ فه‌رمانی پینغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فی‌ری زمان و نووسینی جووله‌که‌ بوو .

له‌ سه‌حیحی بوخاریی‌دا ، له‌ خاریجی کورپی زه‌یدی کورپی ثابیت‌ه‌وه ، له‌ زه‌یدی کورپی ثابیت‌ه‌وه‌ ریوایه‌ت کراوه‌ که‌ : پینغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمانی به‌سه‌ردا داوه‌ خۆی فی‌ری نووسینی جووله‌که‌ بکات ، بۆ ئه‌وه‌ی که‌ نه‌گه‌ر نامه‌یان بۆ پینغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نووسیئ نه‌و بۆی بخوینیته‌وه .. ئه‌وه‌بوو به‌ پانزه‌ رۆژ فی‌ری بوو .

له (المسند) ی نمام نه همه دیشدا هاتووہ که کاتی پیغهمبهری خوا ﷺ ته شریفی هاته مه دینه زهیدیان برد بۆ لای و وتیان : نهی پیغهمبهری خوا ! نه مه مندا لیتکی نه وهی نه ججاره (خالوانی پیغهمبهر) ، ده و نه وهنده سوورتهی له قورنان له بهره . نه مه سهرنجی پیغهمبهری راکیشا و فرموی : « یا زید ! تعلم لی کتاب یهود ، فإني والله ما آمن يهود على كتاب)) . فرموی : نهی زهید ! فیتری نووسینی جووله که ببه ، چونکه به خوا من دلّم له خویندنه وه و نووسینی جووله که بی خهم نیه . زهید نه لئى : خویندن و نووسینیان بۆ پیغهمبهری خوا فیر بووم . پانزه شهوی پی نه چوو چاک شاره زای بووم .. نیتر ته گهر نامه یان بۆ بنووسیایه بۆم نه خویندنه وه و ، که نامه شی بۆ بنووسینایه من له بری نهو بۆم نه نووسین .

نهمهش نهوپه ری زیره کیی و هیزی له بهرکردنه ، چونکه شاره زابوونی نووسین و خویندنه وهی ههر زمانیک ماوهیه کی زۆری پیویسته ، به لام خوا بهره که تی به زهید به خشیه . ههتا سریانی و عبرانی چاک شاره زابوو ، سهره رای نه وهش که ههر له سهرده می نازیزدا هه موو قورناتی له بهره بووه و ، له نووسره ناوداره کانی وه حیی بووه و ، له سهرده می خه لیفه نه بویه کریشدا به تنیا هه موو قورناتی نووسی یه وه و ، له سهرده می خه لیفه عوثمایشدا یه کی بووه له کاتبانی موصحف .^{۲۳}

نۆهههه : غه زاس (دومة الجندل)

پیغهمبهری خوا ﷺ له بهدر گه پرایه وه .. نه من و ناسایش به سهر ناوچه که دا رزا .. ده ولته تی نیسلامیش په ره ی نه سه ند و ، رۆژ به رۆژ خه لکیش شهیدای عه داله تی نیسلام نه بوو .. حکوومه تی مه دینه باخچۆله یه کی سه وز و گه شاوه ی بیابانی گهرم و وشک و برینگ بوو .. هه موو که سی به ناوات بوو به و خۆشی یه بگات .. به لام هه ندی دل پیس و زیانه خرۆ هه میشه نازاوه یان نه نایه وه ..

نه وه بوو شهش مانگیک به سهر به دری بچوک دا تی په ری ، هه وال گه یشته مه دینه که هۆزه کانی ده وره بری (دومة الجندل) به شیوه یه کی درندانه له گه ل خه لک دا نه جوولینه وه .. ری له ریواران نه گرن و ، ههر که سی هه رچی پی بی لئی نه سینن .. سهره رای نه وهش خه ریکی کۆکردنه وه ی خۆیانن به و نیازه ی هیرش بکه نه سهر مه دینه .

^{۲۳} السيرة النبوية لأبي شعبة : ۲ / ۲۴۵ - ۲۴۹ ، السيرة النبوية للصلابي : ۵۴۲ - ۵۴۸ .

(دومة الجندل) شویتنیکی دوور بوو له مه‌دینه‌وه و نه‌که‌وته باکووری خۆرئاوای دوورگهی عه‌ره‌بی‌یه‌وه که پانزه تا شانزه شه‌و ری دوور بوو له مه‌دینه‌وه ، به‌لام پینج شه‌و ری ته‌ما بو دیمه‌شق .

جا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ عاده‌تی وه‌هابوو له ناکاودا شه‌ی‌دا به‌سه‌ر شه‌و نه‌عرا‌به‌ دو‌اکه‌وتوو‌انه‌دا و ، جه‌نگی نه‌گه‌ی‌انده‌ ناوچه‌که‌ی ته‌وان . ته‌وه‌بوو هیتنیکی سووکه‌له‌ی پیکه‌وه‌ نا ، که هه‌زار جه‌نگاوه‌ر ته‌بوون و ، به‌ په‌له‌ به‌ره‌و (دومة الجندل) خسته‌نیه‌ ری و ، له‌ به‌ر نه‌شاره‌زایی موسلمانان چاوساغیکیان به‌ ناوی (مذکور) به‌ کری گرت که له‌ هۆزی عوزه‌ بوو ، نه‌مه‌ش پینج شه‌وی ما‌بوو مانگی ره‌بیعی یه‌که‌می سالی پینجه‌م کۆتایی پی بیت .

پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌ر له‌وه‌ی مه‌دینه‌ به‌جی به‌یلتی ، به‌ پی‌ی فه‌رمانیکی پیغه‌مبه‌رایه‌تی خۆی سه‌بب‌اعی کوری عه‌رفه‌طه‌ی غیفاریی^{۲۴} کرده‌ ته‌میری مه‌دینه‌، تا له‌ ماوه‌ی ده‌رچوونی‌دا له‌ مه‌دینه‌ ته‌و چاودیری کاروباری موسلمانان بکات .

سو‌پای نیسلام به‌ سه‌رکردایه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌ په‌له‌ مه‌دینه‌ی به‌جی هیش و ، به‌ گورجیی ریگای ته‌بریی تا له‌ ناکاودا بدات به‌سه‌ر دوژمن‌دا و به‌ خۆیان نه‌زانن . بو ته‌مه‌ به‌ روژدا خۆی هه‌شار ته‌دا و ، به‌ شه‌ودا ری ته‌بریی .

به‌لام دانیشه‌توانی ته‌و ناوچانه‌ روژی پیتش گه‌یشه‌تنی موسلمانه‌کان هه‌والیان زانیی و ، یه‌که‌سه‌ر ترس و له‌رز چوه‌و دلپانه‌وه‌ و ، به‌ په‌له‌ بلاوه‌یان لی کرد و ، بو خۆده‌ریازکردن ماوا و مه‌نزلیان به‌جی هیش و .

که‌ گه‌یشه‌تنه‌ ماوا و مه‌نزلی چۆلیان ، مه‌ذکووری چاوساغی سو‌پا له‌وه‌پرگای مه‌رومالاتی نه‌وه‌ی ته‌میمی پیشان‌دا . ته‌وه‌بوو سو‌پای نیسلام هه‌لمه‌تی دایه‌ سه‌ر ته‌و له‌وه‌پرگایانه‌ و بریکی زۆر له‌ مه‌رومالاتیان ده‌ست به‌سه‌ردا گرت و ، هه‌ندیکیشی شو‌انه‌کان فراندیان و ده‌ریازیان کرد .

که‌ گه‌یشه‌تنه‌ شویتنی نیشته‌جی‌یان که‌سیان ته‌دا نه‌دی ، بو‌یه‌ چه‌ند روژیک له‌وه‌ی هه‌لیان‌دا و ، به‌ هه‌موو لایه‌که‌دا سه‌ریه‌ و ده‌وری‌یه‌یان نارد و هه‌یج که‌سیان ته‌دا

^{۲۴} سه‌بب‌اعی کوری عه‌رفه‌طه‌ی غیفاریی ، له‌ میژووی بچوکی بوخاریی‌دا ، له‌ ته‌به‌هوره‌یره‌وه‌ هاتوو‌ه که‌ وتوو‌یه‌ : هاته‌ مه‌دینه‌وه‌ و پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ خه‌بهر بوو و ، سه‌بب‌اعی کوری عه‌رفه‌طه‌ی کردبووه‌ ته‌میری مه‌دینه‌ . ته‌وه‌بوو نوژی به‌یانییمان له‌گه‌لیا به‌ ده‌نگی به‌رز به‌جی هیتا . نه‌مه‌ش ته‌وه‌ نه‌گه‌یه‌نی که‌ دوو جار کراوته‌ ته‌میری مه‌دینه‌ .

نهدی جگه لهوهی که موحه ممدی کوری مهسلمه تاقه پیاویکی گرت و هینایهوه خزمهتی پیغه مبهری خوا ﷺ ، که ههوالی خه لکه که ی لی پرسین ، وتی: دوینی رایان کرد . پیغه مبهر ﷺ داوای لی کرد موسلمان بیی ، نهویش موسلمان بوو .
 نهم ههلمهته سهرکه وتوانهیه که شانزه شهویان پی چوو ههتا گه یشتنه نهوی ، کاریکی یه کجار گرنگ بوو :

یه کهم : تا نهو کاته موسلمانان به رهو شام نهوهنده له مه دینه دور نه که وتبونهوه ، که تنها پینج شهو ریگای بو دیمه شق مابوو ، نه مهش بهو نیازهوه که دانیشتوانی نهو نارچانه دهنگ و باسی دینی تازه بزنان ، له لایه کی تریشهوه تا قه یصه ناگادار بی که سوپای نیسلام سل له هیچ هیژیک ناکاتهوه و، روژبه روژیش به هیژتر نه بی ..

دهههم : برینی نهو هه موو ریگایه راهینان بوو بو سه ربازانی نیسلام تا خویمان نامادهی جیهادی ولاته دووره کان بکهن و ، گهلانی سه رزهویی چاوه پروانی رزگار کهرن ، بگاته لایان و ، له زولم و ستهم رزگاریان بکهن .

له ریگای گه رانهوه دا پیغه مبهری خوا ﷺ له گهل سه روکی هۆزی فه زاره دا ، که عویهینهی کوری حیصن بوو ، په یمانی دهست درێژی نه کردنی بهست . عویهینه دادی بی بارانی و بی له وه پبی ناوچهی نه جدی کرد ، بو نه مه پیغه مبهری خوا ﷺ ریی دا هۆزی عویهینه له ناوچهیه کی موسلمانان دا ، که سیی و شهش میل له مه دینهوه دور بوو ، نازه له کانیاں بله وه پینن . شایانی باسه که پیغه مبهری خوا ﷺ عویهینهی ناو نابوو ((الأحمق المطاع – نه حمقی گوی پرایه لئی کراو)) ، چونکه ههزار پیاوی هۆزه که ی ، له بهر دواکه وتوویی و نه زانیان به کویرانه شوینی که وتبوون .

له کو تایی نهم ههلمهته دا سوپای نیسلام گه یشتنهوه مه دینه که په نجا شهو ، یان مانگیکی پی چوو .^{۲۵}

دهههم : غه زانی نهوهی موصطه له ق

نهم غه زایه زوری پی نه چوو و ، جهنگیکی قورس و کاریگه ریش نه بوو ، به لام رووداوی زور و سهیر تیدا روویان دا ، که بوونه مایه ی نارچه تیی موسلمانان و ،

^{۲۵} السیرة النبویة لأبی شهبة : ۲ / ۲۵۱ - ۲۵۲ ، الرقیق المختوم : ۳۰۵ - ۳۰۶ ، غزوة الأحزاب لباشمیل : ۹۰ - ۹۳ ، السیرة النبویة للصلابی : ۵۶۸ - ۵۷۱ .

ناشکراپوونی پیلانی مونافیقان ، تا نه‌وه‌بوو قورنانی پیروز ده‌باره‌یان هاته خواره‌وه و ، بووه مایه‌ی حسانه‌وه و دل‌تارامیی موسلمانان و ، به‌رزبوونه‌وه‌ی وره‌ی نیمان‌داران .

نهم غه‌زایه به پیتی هندی ریوایه‌ت له مانگی شه‌عبانی سالی پینجه‌م‌دا بووه و ، به پیتی هندی‌کیش له مانگی شه‌عبانی سالی شه‌شم‌دا بووه . واته به پیتی رای به‌که‌م پیش غه‌زای خنده‌ق و له‌ناوبردنی جووله‌که‌ی نه‌وه‌ی قوره‌یظه و ، به پیتی دووه‌میش دوا‌ی هه‌ردووکیان بووه .

دیاره بارودۆخی پیش غه‌زای خنده‌ق بۆ موسلمانه‌کان جوړیک بووه جیاواز له بارودۆخی دوا‌ی نه‌و غه‌زایه‌یان . چونکه هه‌لمه‌تی سوپا گه‌وره‌که‌ی نه‌حزاب که له جه‌نگاوه‌رانی قوره‌یش و هه‌موو عه‌ره‌به‌کانی دوورگه پیک هاتبوو و ، جووله‌که‌ی قوره‌یظه‌ش په‌یمان‌یان شکاند و چوونه پالیان ، نهم هه‌لمه‌ته گه‌وره‌ترین ته‌کان بوو که کوفر و بت‌په‌رستی دایانه خویان بۆ نه‌هیشتنی نیسلام . جا نهم هه‌لمه‌ته هیچی پی نه‌کرا ، نیتر هیچ که‌س له بیری نه‌وه‌دا نه‌بوو بینه سه‌ر مه‌دینه ، که‌واته ناگونجی سه‌رداری نه‌وه‌ی موصله‌ق دوا‌ی سوپای نه‌حزاب سوپایه‌کی بچکۆله ریک بجات و ته‌ماعی هه‌بی ده‌ست له حکومه‌تی مه‌دینه بووه‌شینی .. ته‌مه به‌ک ..

دووه‌میش سه‌رۆکی نیفاق پیش هاتنی سوپای نه‌حزاب و پیش له‌ناوبردنی جووله‌که‌ی قوره‌یظه جوړیکی تر بیری نه‌کرده‌وه و هه‌ستی به پالپشتی کافر و جووله‌که نه‌کرد ، به‌لام دوا‌ی تیک‌شکانی نه‌و دوو لایه‌نگیره‌ی ناتوانی هه‌ره‌شه بکا له موسلمانان ، وه‌ک له غه‌زای نه‌وه‌ی موصله‌ق‌دا هه‌ره‌شه نه‌کات که نه‌گه‌ر گه‌یشتنه‌وه مه‌دینه نه‌بی ده‌سه‌لات‌داره‌کان بی‌ده‌سته‌کان ده‌ره‌په‌رینن .. که‌واته جیتی خۆیه‌تی نهم جه‌نگه پیش غه‌زای نه‌حزاب و غه‌زای نه‌وه‌ی قوره‌یظه رووی دا بی .

هۆی نهم غه‌زایه‌ش نه‌وه‌یه که هه‌وا‌ل‌زانانی سوپای نیسلام نه‌و هه‌وا‌له‌یان گه‌یانده پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ که حاریشی کوری ته‌بوضیراری^{۲۶} سه‌رۆکی نه‌وه‌ی موصله‌ق^{۲۷}

^{۲۶} حاریشی کوری ته‌بوضیراری کوری خویه‌یی کوری عاتیذی کوری مالیکی کوری موصله‌قی خوزاعیی ، فه‌رمانه‌ی نهم هۆزه بووه له‌و جه‌نگه دۆرپاوه‌دا . باوکی جوهریه‌ی دایکی نیمان‌دارانه . دوا‌ی غه‌زای نه‌وه‌ی موصله‌ق به چاکی موسلمان بووه .

خهریکی کۆکردنهوهی سوپایه له خزمه‌کانی و لهو هۆزانهی که لیوهی نزیکن و گوی
رایه‌لیی نه‌کن ، تا هیترش بکاته سهر مه‌دینه .

خیرا پیغه‌مبهری خوا ﷺ یه‌کی له پیاوه وریا و گورج و گۆل و دلسۆزه‌کانی بۆ نه‌م
کاره تهرخان کرد تا بزانی نهو هه‌واله راسته یان نهء ، نهو پیاوه‌ش بوره‌یدهی کورپی
حه‌صیبی نه‌سله‌می بو .^{۲۸}

بوره‌یده بهر له‌وهی بچیته به دهم کاره‌که‌یه‌وه ، داوای له پیغه‌مبهری خوا کرد تا
ماوهی بدات درۆ له‌گه‌ل دوزمن دا بکات ، کاتی که له ناوچهی نه‌وان دا ناچار نه‌بی .
نه‌ویش ماوهی دا ..

دوای چهند رۆژیکی کهم بوره‌یده گه‌یشته ناوچهی نه‌وهی موصله‌لق و ، که ورد
بوویه‌وه نه‌بینی هه‌واله‌که راسته . هه‌تا خۆی گه‌یاند ه لای فه‌رمانده و ، به ناویکی تر
و ، له هۆژیکی تره‌وه خۆی پی ناساند و ، هه‌والی هیترشی مه‌دینه‌ی له ده‌می حاریت
وه‌رگرت و ، به په‌له گه‌رایه‌وه بۆ مه‌دینه .

که هه‌واله‌که ساغ بوویه‌وه پیغه‌مبهری خوا ﷺ فه‌رمانی دا هاوه‌لان خۆیان ناماده
بکه‌ن . نه‌وه‌بوو به سوپایه‌کی حه‌وت سه‌د نه‌فه‌ری یه‌وه که سیی نه‌سپیان له‌گه‌ل دا بوو
، له دووه‌م رۆژی شه‌عبان دا ، که‌وته ری و ، کۆمه‌لیکی زۆریش له مونافیقان
که‌وته‌ گه‌لی و ، زه‌یدی کورپی حاریشی کرده نه‌میری مه‌دینه و ، سوپاکه‌شی کرده
دوو به‌شه‌وه :

به‌شیککی که موهاجیره‌کان بوون ، ئالا‌که‌یانی دایه ده‌ست نه‌بویه‌کری صددیق خوا
لیی رازی بی .

به‌شیکیشی که نه‌نصاره‌کان بوون ، ئالا‌که‌یانی دایه ده‌ست سه‌رداری خه‌زرج
سه‌عدی کورپی عوباده خوا لیی رازی بی .

^{۲۷} نه‌وهی موصله‌لق لقیکی خوزاعه‌ن که قه‌حطانیین و له دوای رووخانی به‌ندی مه‌تره‌ب له یه‌مه‌نه‌وه کۆچیان
کردوه . موصله‌لقی بایره گه‌وره‌یان ناوی جوذه‌یه‌ی کورپی عه‌مری کورپی ره‌ببعه‌یه ، که له سه‌رده‌می نه‌فامیی دا
له‌گه‌ل هۆزه‌یلی عه‌دنایی جه‌نگی به‌ناویانگ له نیوانیان دا رووی نه‌دا ..

^{۲۸} بوره‌یده‌ی کورپی حه‌صیبی کورپی عه‌بدوللای نه‌سله‌می ، له کاتی کۆچ کردنی پیغه‌مبهردا ﷺ موسلمان بووه .
یه‌کی له هاوه‌له پایه‌داره‌کان بووه . له بوخاریی و موسلیم دا هاتوه که له‌گه‌ل پیغه‌مبهردا شانزه غه‌زای کردوه .
بوره‌یده یه‌کی بووه له فه‌رمانده‌کانی فده‌قی ئیسلامیی و ، له سه‌رده‌می خه‌لیفه‌ عثمان دا خۆراسانی رزگار کردوه . له
سه‌رده‌می خه‌لافه‌تی یه‌زیدی کورپی موعاویه‌دا کۆچی دوایی کردوه .

بۆ ئەم غەزایە زۆرێک لە موناڤیقان هاتبوون کە بۆ هیچ غەزایەکی تر ئەوەندە زۆر بەشدارییان نەکردبوو ، بە تاییه‌تی عەبدوڵلای کۆری نوبە‌ی سەرۆکی نیڤاق .

سوپای نیسلام بە پەله‌ کەوتە ری تا لە ناخۆف دا بدەن بەسەر دوژمن دا .. لە ریگادا پیاویکیان دەست‌گیر کرد کە گومانی لی ئەکرا و هینایانە خزمەتی پیڤه‌مبەری خوا ﷺ و ، کە پرسیاری لی کرا دەرکەوت لە پیاوانی حاریشی کۆری ئەبوضیرارە و بۆ سیخوڕیی ناردووێه‌تی تا هەوائی سوپای نیسلام بزانی‌ت . دوا‌ی ئەوه پیڤه‌مبەری خوا ﷺ هەولێ دا موسلمان ببی ، کەچی نە‌ی‌ویست موسلمان ببی . ئیتر لەسەر سیخوڕی‌یه‌کە‌ی کە لەسەری ساغ بوویه‌وه ، پیڤه‌مبەر ﷺ فەرمانی دا بەسەر عومەری کۆری خەططاب دا تا بە شمشیر بدا لە ملی .

کە دەنگ و باسی هیرشی موسلمانان و ، کوژرانی سیخوڕه‌کە‌ی لە‌لایەن موسلمانانە‌وه‌ گە‌یشتە‌وه‌ لای حاریشی کۆری ئەبوضیرار و سوپاکە‌ی ترسیکی زۆر چووه‌ دلیانە‌وه‌ و ، چیی عەرەبی هۆزه‌کانی لە‌لا جەم بووبوون بلا‌وه‌یان لی کرد .

سوپای نیسلام لەسەر رەوتی خۆی بە‌رده‌وام بوو هەتا گە‌یشتە ناوچه‌ی قوده‌ید ، لە نزیکی کەناری دەریای سوور و ، لە ناکاودا گە‌یشتە لای نە‌وه‌ی موصطه‌له‌ق کە لەسەر ئاویکیان بە‌ناوی مورە‌سیع جەم بووبوون و ، سوپای نیسلام لە‌و‌ی‌خستیان .

پیڤه‌مبەری خوا ﷺ بەر لە‌وه‌ی کە فەرمان بە جەنگ بدات فەرمانی بەسەر عومەردا دا تا روو لە نە‌وه‌ی موصطه‌له‌ق بکات و داوا‌ی موسلمان‌بوونیان لی بکات ، تا خوین و سامانیان پارێزراو بن .. چونکە ئەوان لە کوژدە‌نه‌وه‌ی سوپادا دەست پیش خەری‌یان کردبوو .

عومەر بە‌رامبەریان وه‌ستا و بانگی کرد : ئە‌ی نە‌وه‌ی موصطه‌له‌ق ! بلی‌ن : « لا إله إلا الله » تا خۆتان و سامانتان بپاریزن . کەچی ئەوان ملیان بادا و بە کوفر و جەنگ رازیی بوون .

پاشان هەردوو لا دەستیان کرد بە تیر وه‌شاندن و ، دواتر پیڤه‌مبەری خوا ﷺ فەرمانی هیرش‌کردنی بە موسلمانە‌کان دا و ، ئەوانیش بە وینە‌ی پلنگ هەلمە‌تیان دا ، خیرا چوار دەوری سوپای نە‌وه‌ی موصطه‌له‌قیان گرت و ، پیاویکیان لی دەر‌نه‌چوو . سوپای دوژمن دوا‌ی ئە‌وه‌ی کە دە کەسیان لی کوژرا ، هەر هە‌موویان خۆیان دا بە دەسته‌وه‌ و دیل کران . پاشان سوپای نیسلام دەستی بەسەر مارا و مە‌نزلیان دا گرت ، هەرچی نە‌سپ و وشر و مەر‌وما‌لاتیکیان هە‌بوو هینا و ژن و مندالە‌کانیشیان بە

دیل گیران . به لّام له سوپای موسلمانان تهنها پیاویک کوژرا که ناوی هیشامی کوری صه بابا بو ، که نه وه بوو پیاویکی نه نصاریی شهیدی کرد چونکه نهی ناسی بوو و ، له وایه جهنگاوه ری دوژمنه . دروشمی موسلمانان رۆژی جهنگی مورده یسیع نه مه بوو: ((یا منصور ! اَمِتْ ، اَمِتْ)) .

دهست کهوته کانی ئەم غهزایه یه کجار زۆر بوون .. دوو هزار سهر و شتر و ، پینج هزار سهر مهر و ، ژن و مندالیی دیل جهوت صه د کەس که یه کینکیان جوهرییهی کچی حاریشی سرداریان بوو .

که دهست کهوته کان کۆ کرانه وه و ، دهست و پیتی پیاوه جهنگاوه ره کان به ستران ، له مهیدانی جهنگ دا دهست کهوته کان به سهر موسلمانان دا به پیتی یاسای جهنگ له نیسلام دا به ش کران . نه وهی نه سپ سوار بوو سی به شی وه نه گرت ، دوو بهش بۆ نه سپه کهی و به شیک بۆ سواره که و ، پیادهش به شیکی وه نه گرت ، نه مهش دواي نه وهی که پیغه مبهری خوا ﷺ پینج یه کی ، به پیتی قورنان ، بۆ خۆی دانا ، تا به پیتی به رژه وه ندیی گشتیی سهر فی بکات .

به لّام دیله کان هه ندیکیان به بی بهرام بهر بهر دران و ، هه ندیکیش هه ره له مهیدانی جهنگ دا کهس و کاریان فیدیه یان بۆ هینان و نازاد کران و ، هه ندیکیشیان هینرانه وه بۆ مه دینه .

یه کی له وانهی که به دیل گیرا بوون جوهرییهی کچی حاریش بوو که له ریوایه تیک دا وه ها هاتوه که بهر ثابیتی کوری قه یس ، یان نامۆزایه کی که وتوه .. جوهریه پیتی خو ش نه بوو ، که کچی سهرداری هۆزه کهی بیت ، ببیته که نیزه ک ، بۆیه به (مکاتبه) له گه لّ ثابیت دا ریک کهوت تا مه بله غیک پاره ی بداتی و نازادی بکات . پاشان دیته خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ و نه لیت : نه ی پیغه مبهری خوا ! من جوهرییهی کچی حاریشی کوری نه بوضیرارم ، که سهرداری هۆزه که یه تی . ناگاشت لی یه که تووشی چ به لّایه ک بووم .. بهر ثابیتی کوری قه یس ، یان نامۆزایه کی که وتوووم . منیش بۆ نازاد کردنم به (مکاتبه) له گه لّی ریک که وتوووم و ، هاتوووم بۆ ئەم (مکاتبه) یه م داوای یارمه تییت لی ته که م .^{۲۹}

^{۲۹} له ریوایه تیک تدا (سیره ابن هشام : ۲ / ۲۹۵) وه ها هاتوه که پیغه مبهری خوا ﷺ بۆ ریزنان لینی ، که کچی سهرۆکی هۆزه که یانه ، نه ی داوه به هیه کەس هه تا باوکی هاتوه و ، وشتری هیناوه بۆ فیدیه دانی کچه کهی . که حاریش نه گاته (عقیق) - شیوی نزیک می مه دینه - له وی دوان له وشتره کان لا نه دات ، گوایه زۆر بهرخیان نه زانی . که

پيغه مبهري خوا ﷺ نهم هه لويستهي به هه ليكي چاك زانيي بو موسلمان بووني هوزي نه وهی موصطه لهق تا له كافر يي و له ديلى رزگار يان بي . نه وه بو كه جوهر يه داواي يارمه تيبى بو نازاد بووني كرد ، پيغه مبهري خوا ﷺ پتي فرموو : ((فهل لك في خير من ذلك ؟)) . فرموي : نهى تايا له وه چا كتر ناوى ؟ وتى : نه وه چي به نهى پيغه مبهري خوا ؟ فرموي : ((أقضي عنك كتابتك وأتزوجك)) . فرموي : پارهي (مكاتبه) كه ت بو بدهم و ماره ت بكهم . وتى : باشه .

كه نهم دهنگ وباسه به ناو خه لك دا بلاو بوويه وه و ، بيستيان كه پيغه مبهري خوا ﷺ جوهر يه ماره كردوه ، وتيان : خه زوراني پيغه مبهري خوا بكرينه كويله ؟!! هه كه سه له ناستي خو يه وه چيي ديلى به لاره بوو نازادي كردن .

خاتوعايشه نهم باسه ريوايه ت كردوه نه لیت : به ماره كردنى جوهر يه له نه وهی موصطه لهق صه د خانه واده نازاد كران . به راستيي هيج نافرته تيك شك نابهم فەر و به ره كه تى بو كه س و كارى له و زياتر بوويت .

نه وه بوو نه وهی موصطه له قيش نهم ره فتاره جوانانه ي پيغه مبهري و هاوه لانيان بينيي هه ره موويان به ويستى خو يان موسلمان بوون و ، بوونه سه ربازى نيسلام . شايانى باسه كه له وانهى به ديلى كه وتنه دهست موسلمانان هيج كه سيان لي نكوژرا ، به لكو هه ره موويان نازاد كران .

له راستيي دا خاتو جوهر يه نافرته تيكى شايان بوو كه ببينه هاوسه ري پيغه مبهري خوا ﷺ و دايكى نيمان داران .. چونكه هه شتيكى له دين نه بيست فيرى نه بوو و ، هه رچييشى بزانيايه ره فتارى پي نه كرد .. نافرته تيكى زاناي خواناس و خاوه ن ته قوا و وه ره ع و ، دل پاك و سينه ساف و ، ژير و به سه ليقه بوو و ، خوا و پيغه مبهري خو ش نه ويستن و ، خير و چاكه ي بو موسلمانان نه ويست .

خاتو جوهر يه فرمووده ي له پيغه مبهري خواوه ﷺ ريوايه ت كردوه ، كه نيبين عه بباس و ، عوبه يدى كور ي سه بباق و ، (كريب) ي به نده ي نازاد كراوى نيبين

كه يشته خزمه تى ، پيغه مبهري پتي فرموو : ((أين البعيران اللذان غيبتهما في شعب كذا ؟)) . نه فرموي : نه و دوو وشتره ي كه له فلان شيودا شاردن ته وه كران ؟ كه حارث نه مه ي بيست خو ي پي نه گيرا و شاهيدي حقه وت و موسلمان بوو و وتى : به خوا ، جگه له خوا كه س ناگاي له وه نه بووه . نه وه بوو دوو كور ي و كۆمه لئ له خزماني له گه لئ موسلمان بوون و ، ناردي به دواي دوو وشتره كه دا و ته سليمي كردن و ، كه كه ي پتي درايه وه و ، نه ويش موسلمان بوو و ، پيغه مبهري خوا ﷺ له لاي باوكى خوازيني كرد و ، نه ويش لتي ماره كرد .

عەبباس و ، موحاهید و ، ئەبوئەبیبووب یەحیای کورپی مالیکی ئەزدیی لێیان
وەرگرتووه .

خاتوجوهرییه زۆر خەریکی ذیکر و تەسبیحات بووه .. نزا و پارانهوه و ، لالانەوهی
لە حزووری خوادا زۆر بووه . خۆی بۆمان ئەگێرێتەوه که : پیغەمبەری خوا ﷺ
بەیانیی زوو ، دواى بەجئەینانی نوێژی بەیانیی ، لەلای جوهرییه دەر ئەچیت و
ئەویش لە شوێنی خواپەرستی یەکەیدا ئەبیت . پاشان دواى ئەوهی که نوێژی
چێشتەنگاوی بەجئەینابوو ئەگەرێتەوه مالهوه ، هێشتا جوهرییه لە شوێنی خۆی دا
دانیشتبوو . فەرمووی : ((ما زلت على الحال التي فارقتك عليها ؟)) . فەرمووی :
هێشتا لەو شوێنەت دای که بەجیم هێشتی ؟ وتی : بەلێ . پیغەمبەری خوا ﷺ
فەرمووی : ((لقد قلت بعدك أربع كلمات ، ثلاث مرات ، لو وُزنت بما قلت منذ اليوم
لوزنتهن : سبحان الله وبحمده عدد خلقه ، ورضا نفسه ، وزنة عرشه ، ومداد
كلماته)) .^{۳۰} فەرمووی : دواى تۆ چوار وشەم سێ جار وتۆتەوه ، ئەگەر کێشانه
بکرتن بەو ذیکر و وێردەى ئەم بەیانییە تۆ وتوتە وه کێشی ئەو دەرئەچن . یەکەم :
((سبحان الله وبحمده عدد خلقه)) ، دووهم : ((ورضا نفسه)) ، سێهەم : ((وزنة
عرشه)) ، چوارەم : ((ومداد كلماته)) .

خاتوجوهرییه خوا لێی رازیی بێ لە سالی پەنجایان پەنجایان و شەشی کۆچی دا کۆچی
دواى کردووه .

لە کاتی گەرانهوه دا لە غەزای ئەوهی موصطهلهق موسلمانەکان تووشی دوو
رووداوی گەرە بوون ، که هەریه کهیان تاقیی کاری یەکی گەرە بوو بۆ کۆمەلای
موسلمان .. لە هەر دوو رووداوه که دا مونافیقان دەوری وێران کارییان بینیی و
بێ بەزەیی یانە پێیان خۆش بوو لەرزە بە دەولەتی نەونە مامی موسلمانان بجن .

یە که میان خەریک بوو نازاوه یەکی گەرە لە نیوان موسلمانان دا بەریا ببی ، ئەگەر
پیغەمبەری خوا ﷺ بە ژیری و سەلیقەى خۆی فریای بارودۆخە که نە کهوتایە ..

دوو هەمیشیان ئەو بوختانە نەشیاره بوو که مونافیقان خستیانە دواى خاتو
عائیشە و سەرەنجام قورئان بووه شاهیدی پاکیی و پاک داوینیی خاتو عائیشە و ، بەو
بۆنەشەوه شەریعەت نامۆزگاریی خۆی بە موسلمانان پیشکەش کرد ..

^{۳۰} مسلم ، کتاب الذکر والدعاء ، باب التسیب أول النهار رقم (۲۷۲۶) .

رووداوی یه کهم : به ریابو هنی ناژاوه

له کاتی که دا که موسلمانان له سهر ناوی (موره سیع) خه ریکی ئاودان بوون ،
 عومهری کوری خه ططاب غولامیکی له گه لدا بوو به کریسی گرتبوو و جلوهی
 ولاغه کهمی بوو را نه کیشا ، ناوی جه هجاهی کوری مه سعودی غیفاری بوو ، له گه ل
 سینانی کوری وه بری جو هینی ، که هاو په یانی خه زره ج بوو ، له سهر ئاودانه که تی
 گیران و ، دهستیان دایه لیدانی یه کتری . دوا ی نه وه کابرای جو هینی هاواری کرده
 نه نصار و ، کابرای غیفاریش هاواری کرده موها جیرین .. هه ردوولا کو بوونه وه و
 خه ریک بوو دهست بده نه یه خه یه کتری و به شهر بین . خیرا پیغه مبه ری خوا ﷺ
 ته شریفی برده لایان و دهستی دایه نامۆزگاری کردنیان و فرمووی : ((أبدعوی
 الجاهلیة وأنا بین أظهرکم ؟ دعوها فإنها منتنة)) . فرمووی : من وام له نیوانتان دا
 و به نیسلام بوونه ته برا و ، تازه نه گه پینه وه سهر کار و کرده وهی نه فامیی ؟ واز له
 ده مارگیری و په رته وازهیی بهینن نه وه شتیکی بۆگه نه .

بهم شیوه یه هه ر دوولای دامرکاندنه وه و ناوی به سهر ناگره که دا کرد .

نهم دهنگ و باسه گه یشته سه رۆکی نیفاق عه بدوللای کوری ئوبه ی و ، نه ویش له
 بیانوو بوو تا شتیکی وه های دهست بکه وی و ناژاوه یه کی پی دروست بکات . له و
 کاته دا له نیوان کۆمه لیک خزمی دا دانیشتبوو و ، له ناو دانیشتوو هکانیش دا
 مندالیککی بچکۆله ی ئیمان دار دانیشتبوو ، که ناوی زهیدی کوری نه رقه م بوو .
 سه رۆکی نیفاق به توورپه یی یه وه وتی : شتی وه هایان کردوه ؟ به راستیی زۆریان بۆ
 هیناوین و ، له ولاته که مان دا په رپه یان سه ندوه ، به خوا ئیمه و نه وان وه که نه وه مان
 لی هاتوو که پیشینه وتویانه : ((سَمَّنْ کَلْبَكَ یَا کَلْبَكَ)) واته : سه گه که ت قه له و
 بکه تا بت خوا . به خوا که گه پاینه وه بۆ مه دینه نه بی نه وهی ده سه لات داره ،
 بی ده سه ته کان ده رپه رینی . پاشان رووی کرده ناماده بووان و پی وتن : نه مه خۆتان
 به خۆتان کرد .. هیناتان نه ولاته که تانه وه و ، ما ل و سامانتان له گه لیان به ش کرد .
 ده به خوا نه گه ر نه وهی وا له ده ستان دا لی یان بگر نه وه و بۆیان خه رج نه که ن بار
 نه که ن بۆ شوینیکی تر .

زهیدی کوری نه رقه می بچکۆله ، له بهر مندالیککی هیه چ حیسابیککی بۆ نه کرا ،
 چونکه گوی گرانی تر هه موویان مونا فیک بوون ، له وته که ی سه رۆکی نیفاق بی دهنگ
 بوون ، به لام زهیدی ئیمان دار نه مه ی به نا پاکیی له قه له م دا بۆ سه رۆکی نیفاق و ، بۆ

خویشی به ناپاکیی نه زانیی نه گهر نهی گه یه نیتته خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ .
 سه ره تا هه و الله کهی گه یانده لای سه عدی کورپی عوباده ، که له بهر نه وهی سه روکی
 خه زره ج بوو حیسابی مامهی بو نه کرد و نه ویش گه یانده لای پیغه مبهری خوا ، که
 عومهری به لاره بوو .

عومهر داوای کرد فرمان به عه ببادی کورپی بیشر بدری تا بی کوژی . به لام
 پیغه مبهری خاوهن ره وشتی بهرز و ، پیوای دامه زراو و دوورین ، وته کهی عومهری به
 دل نه بوو و فرمووی : ((فکیف یا عمر إذا تحدث الناس أن محمداً یقتل أصحابه ،
 ولكن أذن بالرحیل)) . فرمووی : عومهر ! شتی وا چون نه بی ؟ خه لک بلین :
 موحه محمد هاوه لانی خوئی نه کوژی ته وه . فرمان بده با بکه وینه ری .

به لئی پیغه مبهری خوا ﷺ هه و الله کهی زور پی ناخوش بوو و رهنگی دهم و چاری
 گورپا . به لام نهو پیویسته بهر گهی له وه زیاتریش بگری . پیویسته نه هیلی فیتنه و
 نازاوه سهر دهر بهینئی ، بویه وه های دهر خست که گومانی له وته کانی زهید هیه ،
 چونکه منداله ، بویه پی فرموو : ((یا غلام ! لعلک غضبت علیه)) . فرمووی :
 رو له ! له وانیه لئی زیز بووی . وتی : به خوا نهی پیغه مبهری خوا ! گویم لئی بوو
 وای نهوت . فرمووی : ((لعله أخطأ سمعک)) . فرمووی : له وانیه خراب تی
 گه یشتی .

چهند پیواییکی خه زره جیی خزمی زهید هاتن و لومه ی زهیدیان کرد و وتیان : چون
 قسه به دهم سهرداری خزمه کاتته وه هه ل نه بهستی بی ته وهی شتی وه های وتبی ؟
 زهید وتی : به خوا گویم لئی بوو وه هایشی وت ، خو نه گهر نهو قسه یه له باوکیشم
 بیستم نهی گه یه نه پیغه مبهری خوا ﷺ و ، هیواداریشم خوی گوره بو دهر خستنی
 راستیی قسه کهی من وه حی بو پیغه مبهره کهی بنیری .

کاتی که سه روکی نیفاق نه وهی که وته گوئی که زهیدی کورپی نهرقم هه و الله کهی
 به پیغه مبهری خوا گه یاندوه ، به په له خوئی گه یانده خزمه تی پیغه مبهر و ،
 سویندی به خوا خوارد که شتی وه های نهوتوه و باسی نه کردوه .

هه ندی له وانیه که له وی ناماده بوون له دوستانی سه روکی نیفاق وتیان :
 له وانیه نهو منداله باسه کهی لی تیک چوبی و ، چاک قسه کهی وه رنه گرتبی که کابرا
 جیی وتوه . نه مهش بو رازی کردنی دلی پیغه مبهر و لادانی نهو تاوانه له کورپی
 نوبهی .

ههتا هندی له گهوره پیاوانی خزمانی سهروکی نیفاق هاتن بو لای و وتیان :
 نه گهر شتی وههات وتوو که لیتی نه گپرنهوه ، نهوا به پیغه مبهری بلی ، تا داوای
 لی خوش بوونت بو بکات ، نهک نینکاری بکهیت و ، داوایش لهو بارهوه قورنان بیته
 خوارهوه و بکهووته درۆه . نه گهر نهشت وتوو بهچۆره خزمهتی و عوزری بو
 بهینهروه . که چیی سویندی بو خزمه کانیسی خوارد که شتی وهه ای نهوتوو و ،
 پاشان نهوه بوو چوو خزمهتی پیغه مبهریش و سویندی بو نهویش خوارد .

پیغه مبهری خوا ﷺ وهک فرماندهی بالای سوپا و ، سهروکی دهولهتی لی پرسراو ،
 که نهو بارودوخه ی بهو شیوه بینی و ، که سهرنجی دا ناگری ناژاره خهریکه خوش
 بکری ، وای به چاک زانیی ههنگاوکی ژیرانه بنی تا خه لکه که بهه شوکینی و ، لهو
 باسه بگه پین .

نهوه بوو فرمانی دا سوپای نیسلام به پهله بکهووته ری .. له یادمان نهچی که
 سوپا نه رکی گرانه : خه لکیکی زۆری نهوهی موصطه لهق دیلن و ، مهرومالاتیکی
 زۆریش دهست کهوت بووه و ، سوپای نیسلام لهو ناوچانه دا که له مه ککهوه نزیک تره
 لهوهی که له مه دینهوه نزیک بیته ، یه کجار بهسام و هه بیته . بهره و مه دینه کهوتنه
 ری .. نزیکه ی سیی ساعات سوپا بهرپوه چوو ، بهبی وهستان .. بو نهوهی خه لکه که
 یه کجار ماندو و هیلاک بن و ، خه لکه که بیران به لای وته ناشیرینه کهی سهروکی
 نیفاقه وه نه مینتی .

ئین که شیر نه لیت : پاشان پیغه مبهری خوا ﷺ نهو رۆژه ههتا ئیواره و ، شهو
 ههتا به یانی و شتیکیش له رۆژ رۆیشت خه لکه که ی بهرپوه برد ، ههتا خۆر گهرمی
 کرد و نازاری خه لکه که ی نهوا ، نیتر باریان خست . ههر نهوهنده بوو تلان به
 زهوی یهوه یه کسه ر خهویان پیا کهوت . پیغه مبهری خوا ﷺ نه مه ی بۆیه کرد تا
 خه لکه که له باس کردنی قسه که ی دوینی عه بدوللای کورپی نوبه ی بهه شوکینی .

که پیغه مبهری خوا ﷺ کهوته ری ئوسهیدی کورپی حوضییری تووش بوو ، که
 یه کی بوو له سهردارانی نهوس و ، سهلامی لی کرد و وتی : نهی پیغه مبهری خوا ! له
 کاتی که وتیته ری ، لهوه و پیش له کاتی وهه دا نه نه کهوتیته ری . پیی فرموو :
 «أوما بلغک ما قال صاحبکم ؟» . فرمووی : نهی پیته نه گه یشتوو خزمه که تان
 چیی وتوو ؟ وتی : چ خزمی کمان نهی پیغه مبهری خوا ؟ فرمووی : «عبد الله بن
 أبي» . وتی : چیی وتوو ؟ فرمووی : «زعم أنه إن رجع إلى المدينة ليخرجن الأعز

منها الأذلّ)) . فرموی : وهای دهرپریوه که نه گهر گه رایه وه مه دینه ، نه وهی دهسه لات داره بی دهسه لاته کان دهرپه پرتنی . وتی : دهی به خوا ، نهی پیغه مبهری خوا ! نه گهر بتهوی تو نهو دهرته پرتنی . به خوا نهو بی دهسه لات و زه لیله و ، تو ش دهسه لات دار و عزیز .

پاشان وتی : نهی پیغه مبهری خوا ! نهرمی له گه لدا به کار بهینه . به خوا کاتیک که خوا تو ی کرده خه لاتی نیمه ، خزمه کانی تاجیان بو نه هونی یه وه تا بی کسه نه پادشا . بویه نهو وه ها نه بینی که تو پادشایه تیبت لی سهندوه .

نهم باسه نهی سه لی نی که پیغه مبهری خوا ﷺ به ته واره تیی پروای به زهیدی کوری نهرقم کردوه ، به لام له بهر په رنه سه ندنی باسه که پیی فرمووه : ((لعلک غضبت علیه)) یان : ((لعله أخطأ سمعک)) .

لهم رووداوه دا خوی گه و ره سووره تی ((المنافقون)) ی به ته واری ناره خواره وه ، که له نایه تی (۸ و ۷) دا نه فرموی :

﴿ هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنْفِقُوا عَلَيَّ مِنْ عِنْدِ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّىٰ يَنْفَضُوا ۗ وَاللَّهُ خَزَائِنُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَكِنَّ الْمُنْفِقِينَ لَا يَفْقَهُونَ ﴿۷﴾ يَقُولُونَ لِنِ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لِيُخْرِجَنَا الْأَعْرَابُ مِنهَا الْأَذَلَّ ۗ وَاللَّهُ الْعَزِيزُ الرَّسُولُ ۗ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَكِنَّ الْمُنْفِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿﴾ (المنافقون: ۷-۸) .

سووره ته که هاته خواره وه تا هه لویستی هیچ و پروچی نهو دلانه که له نیمان خالیین دهریخت ، که سه ره نجامیان هه سه رشوری یه . به تایبته نهو دوو نایه ته : هه و ته م و هه شته م به جوانیی و ته کانی سه روکی نیفاقیان سه لماند ، بویه پیغه مبهری خوا ﷺ دهستی دایه گوئی زهیدی راستگو و فرموی : ((هذا الذي أوفى الله بأذنه)) .

به ره له وهی سوپای نیسلام بگاته وه مه دینه ، نهم دهنگ و باسه ی عه بدوللای کوری ثویه گه یشته وه لای عه بدوللای کوری عه بدوللای کوری ثویه ، که نمونه ی گه نجیکی نیمان دار بو و ، قورنان دله که ی زاخا دابوو .. که نهم هه له گه و ره یه ی باوکی بیست ، نیمان و خو ش ویستنی نیسلام هه موو په یوه ندیی یه کی له بیر برده وه ، هه تا په یوه ندیی باوک و فرزه ندیی .. گه نجیکی نیمان داری وه که نهو ری نادا هیچ که سه دست درئیویی بکاته سه ره پیغه مبه ره که ی که به دل و به گیان نیمانی به راستگوئی

ئەو هیناوه ، ئەگەرچی ئەو کەسەش باوکی خۆشەویستی بیت .. خۆشویستی باوک پلەیه کی زۆر نزمە لە چاوی خۆشویستی خوا و پیغەمبەرە کەیدا . کە عەبدوڵلای جگەرگۆشە ئەم هەوالەییست بە پەلە هاتە خزمەتی پیغەمبەری ئازیزی ، تا بۆ هەموو جیهانی بەسەلمی ئیچ سەربازێکی گیان فیدای ئیسلامە ..

هاتە خزمەتی و وتی : ئەو پیغەمبەری خوا ! پیغم گەشتوووە کە ئەتەوی عەبدوڵلای کورپی ئوبەیی باوکم بکوژیت لەسەر ئەوێ کە وتووێتی و پیت گەشتوووە . جا ئەگەر ئەو کورپی ، ئەوا فەرمان بە خۆم بدە بۆ ئەو کارە ، من خۆم سەری باوکمت بۆ دینم .. دە بەخوا خەزەرەج هەمووی ئەزانێ کە لە ناویاندا پیاویکی تر نەبووە لەگەڵ باوکی دا لە من چاکتر بیت . من ئەترسم فەرمان بە کەسیکی تر بدە و بی کورپی و ، ئەو کاتە دەروونم ریم پێ ئەدا سەیری بکوژی عەبدوڵلای کورپی ئوبەیی بکەم لەناو خەڵک دا هات و چۆ بکات و بی کورمەووە . ئەو کاتە من موسلمانێ لە بری کافرێ بکوژم و بچمە ناگرەو !!

بەلام پیغەمبەری سنگ فراوان و هەها بیر ناکاتەووە .. خوای گەرە بەم دینە پاکەیی ئەم لاوێ و هەها پەرورەدە کردوووە کە ئامادەییە لەبەر خوا باوکی خوێ سەر بپێی .. سوپاس بۆ خوا ..

بەلێ عومەر دلسۆزی ئیسلامە ، بەلام هیشتا قوتابی یە ، نەبۆتە مامۆستا ، پیویستی بەوێهە لە خزمەتی مامۆستادا وانە بخوینێ ، تا کە کاروباری موسلمانانی کەوتە دەست ئەو کاتە بزانی کاروبار هەڵ بسوورپینێ ..

پیغەمبەری خوا ﷺ وەلامی گەنجی ئیمان داری دایەووە : ((ما أردت قتلہ ولا أمرت بہ ، ولنحسنن صحبتہ ما کان بین أظهرنا)) . فەرمووی : ئەم ویستوووە بی کورم و فەرمانیشم بە کوشتنی ئەداوە . هەتا لە ناوماندا بسمینیتەووە ئیمە بە چاکیی هاورەلێی ئەکەین .

ئەم هەلوێستە جوانە وای کرد زۆرێک لەو خزمانەیی عەبدوڵلا کە پشتیان ئەگرت دلیان بۆ خۆشەویستی خوا و پیغەمبەر کرایەووە و ، سەرۆکی نیفاق هەر هەلەییەکی بکردایە ئەو خزمانەیی پیش هەموو کەس لۆمە و سەرزەنشتیان ئەکرد .

عەبدوڵلای کورپی عەبدوڵلا هەر بەوێندە وازی نەهینا ، مادام پیغەمبەری خوا باوکی ناکورپی ، ئەبیت ئەمیش سنوورێک بۆ باوکی دابنێ و لەوہ زیاتر پێی لی رانەکیشی ..

نه گهر نهو ئیستا وا بزانی گهوره و به دهسه لاتی مه دینه خۆیه تی و ، ههر که ی بیهوی پیغه مبهری خوا ﷺ و موسلمانه میوانه مه که یی یه کان نه توانی دهر بکات ، نهوا به هه له دا چوه ، چونکه نهو عه زیزی شار نیه و پیغه مبهری خوا ﷺ زه لیل ، به لکو به پیچه وانده .

عه بدوللای ئیمان دار بو نهوه ی سنور بو باوکی دابنی و تیی بگه یه نی که حاکمی مه دینه پیغه مبهری خوایه ، به په له خۆی گه یانده پیشی پیشه وه ی سوپا و یه که م که س خۆی گه یانده ته نگه به رای مه دینه و لهوی شمشیره که ی بهرز کرده وه و ، موسلمانان له ژیر شمشیره که یه وه نه چونه ناو شار ، هه تا نه وه بو باوکی هات ، پیتی وت : بو وه سته ، به خوا ناچیته ناو شاره وه هه تا پیغه مبهری خوا ماوه ت نه دا . هه روا سه رۆکی نیفاق وه سته هه تا پیغه مبهری خوا ﷺ ته شریفی هات و داوای مۆله تی لی کرد و ، نهویش ماوه ی دا و ریی بو چۆل کرد ، به لام روه ی له باوکی وه رگی پرا هه تا تی پهر بو .

نهم هه لو ئیسته ی عه بدوللای ئیمان دار به رامبه ر به باوکی مونافیقی ، پینه که ری هه له که ی باوکی بو و ، بو هه موو که سینکیش سه لما که سه رۆکی نیفاق نه وه نده خوار و خیچه کوره که شی پشتی ناگری ..

که نهم شتانه روویان دا پیغه مبهری خوا ﷺ به عومه ری فه رموو : « کیف تری یا عمر ؟ أما والله لو قتلته يوم قلت لي لأرعدت له أنف لو أمرتها اليوم بقتله لقتلته !! » . فه رموی : عومه ر ئیسته پیت چۆنه ؟ به خوا نه گهر نهو رۆژه که پیت وتم بت کوشتایه ، که سانیک نه بوونه پالپشتی ، نهوانه نه گهر نه مرۆ فه رمانیان پی بدهم بو کوشتنی نه ی کوژن !!

عومه ر فه رموی : به خوا نهم زانیی کاری پیغه مبهری خوا ﷺ له کاری من به ره که تی زیاتره !!

پیغه مبهری خوا ﷺ له سه ره تای مانگی ره مه زانی سالی پینجه م دا گه یشته وه مه دینه که نه وه بوو بو غه زای نه وه ی موصله ق بیست و هه شت و رۆژی پی چوو . که موسلمانان گه یشته وه مه دینه ، پیاوێک که برای هیشامی کوری سه باببه ، نهو هاوه له ی که به دهستی هاوه له نه نصاری یه که ، به نه زانیی شه هید بوو ، ناوی مه قیسی کوری سه باببه بوو ، له مه که که وه هات بو مه دینه و به درۆ وتی : نه ی پیغه مبهری خوا ! موسلمان بووم و هاتووم بو لاتان ، تا خوینی نهو برایه مم بدهنی

که به هه‌له کوزراوه . پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فرمانی دا خوینی هیشامی برای پیّ بدری و ، نه‌وبوو ماوه‌یه‌کی کهم له مه‌دینه مایه‌وه . پاشان هه‌لمه‌تی دایه سه‌ر نه‌و نه‌نصاری‌یه‌ی که به نه‌زانیی براکه‌ی کوشتبوو و ، کوشتی . پاشان له دین وهر‌گه‌راو به‌رهو مه‌ککه هه‌لات و رویشته‌وه . له‌سه‌ر نه‌م کاره ، که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌تعی مه‌ککه‌ی ، یه‌کی له‌وانه‌ی که خوینیان هه‌لال کرا و نه‌گه‌ر خۆشیان به‌ په‌رده‌کانی که‌عبه‌وه هه‌ل بواسن نه‌بی له ملیان بدری ، مه‌قیسی کوپی سه‌بابه بوو ، چونکه کاریکی زۆر نامه‌ردانه‌ی کرد .

رووداوی دووه‌هم : بوختان بوّ خاتو عانیشه

مونافیقان هه‌ر به‌وه کۆلیان نه‌دا که خه‌ریک بوو ریزی موسلمانان له‌ت بکه‌ن و جه‌نگیکی گه‌وره له نیوان موهاجیر و نه‌نصاردا بنیته‌وه ، به‌لکو هه‌ولیان دا نا‌زاوه‌ی له‌وه گه‌وره‌تر بوّ موسلمانان بخولقیتن . نه‌مجاره‌یان هه‌ولیان دا شه‌ره‌فی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌که‌دار بکه‌ن .

جا وا خاتوعانیشه خۆی چه‌رۆکه‌که نه‌گه‌یتره‌وه که له ریوایه‌تی هه‌ردوو نیمامی پایه‌دار بوخاریی و موسلیمه .. نه‌لّیت :

هه‌ر کاتی که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بیویستایه بوّ سه‌فه‌ریک له مالّ ده‌ریچی له‌نیوان خیزانه‌کانی‌دا قورعه‌ی نه‌کرد و ، ناوی هه‌رکامیان ده‌رچوایه پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌وه‌یانی له‌گه‌لّ خۆی‌دا نه‌برد .

نه‌وه‌بوو له یه‌کی له غه‌زاکانی‌دا قورعه‌ی له نیوانمان دا کرد و ناوی من ده‌رچوو . منیش دوا‌ی نه‌وه‌ی که باسی حیجاب هاته خواره‌وه ، له خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌رچووم . من له‌ناو که‌ژاوه‌که‌م دا سوار نه‌کرام و تیایشیا دانه‌گیرام . رویشته‌ن تا نه‌وه‌بوو پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌وه غه‌زایه‌ی بوویه‌وه و گه‌راپه‌وه و ، له مه‌دینه نزیک که‌وتینه‌وه و شه‌ویکیان فرمانی دا بکه‌وینه ری . که ویستیان بکه‌ونه ری . منیش هه‌ستام و رویشتم هه‌تا له سوپا تیّ په‌ریم - واته بوّ کاری پیویستی خۆی - ، که کاری خۆم ته‌واو کرد گه‌پامه‌وه بوّ لای که‌ژاوه‌که‌م ، که ده‌ستم له سنگم دا ، ملوانکه‌یه‌کم ، که له شه‌وه‌ی ضه‌فاری (شاریکی یه‌مه‌ن) دروست کراوه ، په‌چراوه . منیش گه‌پامه‌وه تا بی‌دۆزمه‌وه و ، گه‌پان به‌ دوا‌ی‌دا دوا‌ی خستم .

نه‌وانه‌ی که که‌ژاوه‌که‌ی منیان هه‌لّ نه‌گرت دین و ده‌ست نه‌ده‌نه که‌ژاوه‌که و هه‌لی نه‌گرن و نه‌ی‌خه‌نه سه‌ر نه‌و وشتره‌م که من سواری بووبوو و ، وا نه‌زانن منی تیدایه .

نافره تان لهو کاته دا سووکه له بوون و گوشت قورسی نه کړد بوون ، چونکه خواردنی که میان نه خوارد .

کاتی که پیاوه کان که ژاوه که یان بهرز کرده وه ، ههستیان به سووکی که ژاوه که نه کرد و هه لیان گرت ، منیش کچوله یه کی که تمه من بووم ، وشتره که یان خسته ری و رویشان .

دوای نه وهی که سوپا جوولا ملوانکه که مم دوزی یه وه و ، هاته وه شوینی بارخستیان و که سی تیدا نه مابوو . رووم لهو مه نزله ی خوم کرد که تیای دا بووم و ، وام ته زانیی نه وان هه ست به نه بوونی من نه کهن و نه گه ریته وه بو لام . له کاتیک دا که لهو مه نزله م دا دانیشتبووم خهو زوری بو هی نام و خهوم پیا کهوت . سه فوانی کوری موعه طهلی سوله مییش ^{۳۱} به دوای سوپاوه بوو و ، له کوتایی شهودا که وتبووه ری و که روژ بوویه وه گه یشته مه نزله که ی من ، ره شایی مرؤفیک کی خهوتوو ته بینئ . لیم نزی که وته وه و ، که بینمی ناسیمی . چونکه پیش هاتنی نایه تی حیجاب ته ی بینم . به نیستیر جاعه که ی (وتنی : انا لله وانا الیه راجعون) کاتی که ناسیمی به خه بهر هاتم . خیرا به سه ری شه که م دهم و چاومم داپوشی . به خوا یه که وشه قسه ی له گه لدا نه کردم و جگه له نیستیر جاعه که شی وشه یه کم لی نه بیست ، هه تا نه وه بوو چوکی به وشتره که ی دا دا و منیش سواری بووم ، نیر که وته ری و جلوه ی ولاغه که ی رانه کی شا ، هه تا گه یشتینه لای سوپا که نه وه بوو له کاتی که رمای نیوه روډا بو حسانه وه لایان دابوو . نیر نه وه ی تیاچوو تیاچوو و ، به شی هه ره زوری تاوانه که ش بهر عه بدوللای کوری توبه ی کوری سه لول کهوت .

گه یشتینه وه مه دینه . که گه یشتم مانگی نه خوژ بووم و ، خه لکییش خه ری کی باس کردنی قسه ی کو مه لی بوختان بوون و ، منیش هه ستم به هیچ له وه نه کړدوه . پیغه مبهری خواش ﷺ بهو نه خوژی یه م گومانی بو دروست نه کردم ، چونکه لوتف و

^{۳۱} سه فوانی کوری موعه طهلی کوری روبه یه ی کوری خوزاعی کوری موحاریبی سوله میی ، پاشان ذه کوانی ، یه کی که له وانه ی زوو موسلمان بووه . هاوه لیک کی پایه دار و خاوهن ریژ بووه . نم غه زایه یه کم غه زا بوو که به شداری تیدا بکات و ، نه میری به شی دواوه ی سوپا بووه ، بویه دوا که سی سوپا بووه که بکه ویته ری . نه وه نده پاک بووه پیغه مبهری خوا ﷺ شاهیدی بو داوه که فرمویه : « ما علمت علیه الا خیرا » . له بوخاری و موسلیم دا چه سپاوه که کاتی نهو بوختانه نه بیستی نه لی : سبحان الله ! بهو خوایه ی گیانمی به ده سته هه رگیز کوشی هیچ نافره تیکم نه دیوه . تا سه رده می خه لیفه عومر نه ژی و ، له نه غام دا له یه کی له غه زاکانی ولاتی نه رمینیه دا ، له سالی نوزده ی کوزچی دا شهید نه بیت . وتراویشه که تا سالی په نجا و چوار ژیاوه و له سه رده می موعاویه دا له خاکی روژ شهید بووه (فتح الباری : ۸ / ۳۷۱) .

سۆزی جارنم به پیغه‌مبهری خواوه نه‌ته‌بینی کاتی که نه‌خۆش ته‌که‌وتم ، ههر نه‌وه‌نده نه‌هاته ژووره‌وه لام و سه‌لامی نه‌کرد و پاشان نه‌ی فهرموو : «کیف تیکم ؟» ، واته : چۆن ؟ نیتەر نه‌رۆیشت . نه‌وه گومانی بۆ دروست نه‌کردم ، به‌لام هه‌ستم به هیچ خراپه‌یه‌که نه‌ته‌کرد . هه‌تا به‌ره‌و چاک بوونه‌وه نه‌رۆیشتم ..

جارنیکیان له‌گه‌ڵ ئوم میسطه‌ح دا ^{٣٢} نه‌چووین بۆ (مناصح) که شوینی ده‌ست نوێژگرتنمان بوو و ، ته‌نها شه‌وا و شه‌و بۆی ده‌رته‌چووین ، ته‌مه‌ش به‌رله‌وه‌ی له‌ مالان دا شوینی ده‌ست‌نوێژ دروست بکریت ، ئیمه ههر وه‌ک عه‌ره‌بی پیشینه‌مان نه‌کرد ..

من و ئوم میسطه‌ح ، دوای ته‌واوکردنی کاری خۆمان ، به‌ره‌و ماله‌وه گه‌راینه‌وه . نه‌وه‌بوو ئوم میسطه‌ح کراسه‌که‌ی که‌وته ژێر پێی و پێی هه‌ڵ که‌وت و ، وتی : به‌ده‌بخت بێ میسطه‌ح ! پیم وت : شتیکی خراپت وت . نایا جنیو به‌ پیاویک نه‌ده‌ی که به‌شداریی به‌دری کردبێ ؟ وتی : داده گیان ! نه‌ی نه‌ت‌بیستوهه چیی و توهه ؟ وتم : چیی و توهه ؟ نه‌وه‌بوو قسه‌که‌ی بوختان که‌رانی بۆ گێرامه‌وه .

نه‌خۆشی یه‌که‌م لیمی هه‌ڵدایه‌وه .. که گه‌رامه‌وه ماله‌وه و ، پیغه‌مبهری خوا ﷺ هاته ژووره‌وه لام ، سه‌لامی کرد و پاشان فهرمووی : «کیف تیکم ؟» . وتم : ماوه‌م نه‌ده‌ی سه‌رێک له‌ باوک و دایکم بده‌م ؟ ته‌م ویست هه‌واڵه‌که لای نه‌وان روون بکه‌مه‌وه . پیغه‌مبهری خوا ﷺ ماوه‌ی دام و ، هاته لای دایک و باوکم و ، به‌ دایکم وت : دایه گیان ! خه‌ڵک باسی چیی نه‌کات ؟ وتی : که‌چه‌که‌م ! دان به‌ خۆت دا بگره . ده‌ به‌خوا ههر ئافره‌تێک به‌لای پیاویکه‌وه جوان بووبی و خۆشی ویستبێ و هه‌ویتی بووین ، ههر شتیان بۆ هه‌ڵ به‌ستوهه . وتم : پاک و بێ‌گه‌ردیی بۆ خوا ، خه‌ڵک باسی نه‌مه‌ی کردوه ؟

عائیشه نه‌ئیت : نه‌و شه‌وه هه‌تا به‌یانیی ههر گریام .. بێ‌ته‌وه‌ی فرمیسکم وشک بینه‌وه و ، بێ‌ته‌وه‌ی چاویشم بچنه‌ خو هه‌تا به‌یانیی ههر گریام ..

^{٣٢} ئوم میسطه‌ح کچی نه‌بووه‌می کوری موته‌للیبی کوری عه‌بده‌مه‌نافه ، واته نامۆزازی عه‌بدوللای کوری عه‌بدولموته‌للیبه . دایکشی کچی سه‌خری کوری عامیره ، که خوشکی دایکی نه‌بویه‌کری صددیقه . میسطه‌حی کوریشی کوری ئوثا‌ه‌ی کوری عه‌ببادی کوری عه‌بدولموته‌للیبه . واته ئوثا‌ه‌ی می‌ردی ئوم میسطه‌ح نامۆزای پیغه‌مبهری خوایه ﷺ .

دواي نهوه پيڼغه مبهري خوا ﷺ بانگي کرده عهليي کوري نه بوطاليب و نوسامه ي کوري زهيد ، نهمه ش کاتي که وه حيلي ماوه يه ک وهستا بوو ، تا بو جيا بوونه وه له هاوسهري پرسيان پي بکات . نوسامه دهر باره ي نهوه ي هدر چيي له باره ي پاكيي خيترانيه وه نه ي زانيي و ، هدر چيي له دلي خو شيا ري زي بزيان هه بوو ناماژه ي بو کرد و وتي : نه ي پيڼغه مبهري خوا ! خيترانه کت ، جگه له چاکه هيچي ليوه نازانين .

به لام عهليي کوري نه بوطاليب نه فهرموي : نه ي پيڼغه مبهري خوا ! خوا دنياي ليت نه هيتاوه ته وه يه ک و ، نافرته ي تريش زورن ، جا نه گهر له که نيزه که که ش پرسيار بکه يت راستييت پي نه لي .

[لي ره دا نوسامه پاكيي خوشکي يکي نيمانيي خو ي دهر نه خات ، که له ژيانيا گوماني هيچ خراپه يه کي لي نه کردووه . به لام عهليي نهوه ي گرنگ بي به لايه وه دورر که و تنه وه ي پيڼغه مبهري خوا يه له هه موو کارينک که گوماني نهوه ي لي بکري که له که بو نيسلام دروست بکات . که نافرته ي گوماني نه که ويته سهر ، با نهو گومانه نه که ويته سهر بانگه واز و ديني خوا .. نيت نهو چووزاني عانيشه نه وه ننده پاکه ، قورنان له حوت طبعه قه ي ناسمانه وه دانه به زيت بو به پاک دهر کردني ؟!]

به ناماژه ي نيمام عهليي پيڼغه مبهري خوا ﷺ به ريره ي که نيزه کي بانگ کرد و فهرموي : ((أي بريرة ! هل رأيت من شيء يريبك ؟)) . فهرموي : نيا شتيکت پيوه ديوه که گومانت بو دروست بکات ؟

به ريره وتي : نه ، بهو که سه ي تو ي به حه ق ره وانه کردووه ، هيچ شتيکم پيوه ي نه ديوه که به عه يبه ي دابنيم له سهري ، جگه له وه ي که کچو له يه کي منداله و که هه ويتر نه شيلي خه وي پيا نه که وي و مهرومالات ، يان بالنده دين و نه ي خون .

[که پيڼغه مبهري خوا ﷺ پاكيي عانيشه ي ساغ کرده وه و ، زانيشي نه مه فروفيتلي کوري نويه ي سه روکي نيفاقه] ، ههر نهو روژه چووه سهر مينبر و له موسلمانه کان داواي کومه کيي کرد تا تو له ي لهو مونافيقه بستينن که به تاواني شهرف و نابرووي خاوخيتران نازاري نه دا و ، سوينديشي خوارد که چاكيي و پاكيي نه بي به هاوسه ريه وه هيچي نه ديوه ، هه روه ها نهو پيا وه ش که ناوي براوه ، که فهرموي : ((يا معشر المسلمين ! من يعذرني من رجل قد بلغني أذاه في أهل بيتي؟ فوالله ما علمت على أهلي إلا خيراً ، لقد ذكروا رجلاً ما علمت عليه إلا خيراً ، وما كان يدخل على أهلي إلا معي)) .

سهعدی کورپی موعاڌی نه نصاریی ههستا و وتی : من تو لهی لی نه سینم بۆت ،
 نه گهر له تهوس بوو نه دههه له گهر دنی و ، گهر له خه زره جی برامان بوو ، نهوا
 فرمانان پی نه دهیت و ئیمهش فرمانه کهت جی به جی نه کهین .

سهعدی کورپی عوباده - که سهرداری خه زره ج بوو - ههستا ، که لهوه و پیش
 پیاوئیکی صالح بوو ، به لام لهو کاته دا ده مارگیری به سه ریا زال بوو ، به سهعدی
 کورپی موعاڌی وت : به خوا درۆت کرد ، نای کوژی و ناش توانی بی کوژی . ئوسهیدی
 کورپی حوضهیریش ، که نامۆزای سهعدی کورپی موعاڌ بوو ، ههستا و به سهعدی
 کورپی عوبادهی وت : به خوا خۆت درۆت کرد ، نهی کوژین و ، نهه کارهی تۆش که
 له سهه مونا فیقان نه که یتهوه ، له کاری مونا فیقان نه چیت .

تهوه بوو ههر دوو هۆزه که ، تهوس و خه زره ج ، ههه چوون ، به رادهیه که که
 ویستیان دهست بدهنه کوشتاری یهک و ، پیغه مبهری خواش ﷺ به سهه مینه رهوه
 وهستاوه . ههروا بهردهوام هیوری نه کردنهوه ههتا نهوان بی دهنگ بوون و تهویش
 له سهه مینه ره که دابهزیی .

تهو رۆژه ههروا فرمی سکم وشک نه ته بوویهوه و ، خهویش نه ته چووه چاوم و ، دایک
 و باو کیشم له لام بوون .. دوو شهو و رۆژیک بهو شیویه مامهوه .. له کاتیک دا که
 نهوان له لام بوون و منیش نه گریام ، نافرته تیککی نه نصاریی داوای مۆلتهی کرد و ،
 منیش ماوهه دا هات دانیشته و له گه له ما نه گریا . که ئیمه لهو حاله دا بووین
 پیغه مبهری خوا ﷺ ته شریفی هیئایه ژوره وه و ، سهلامی کرد و ، پاشان دانیشته ،
 که لهو کاته وه نهو قسهیه کرابوو له لام دانه نیشتبوو و ، مانگیکیش نه بوو ده باره ی
 ئیمه وه حیی بۆ نه ته هات . که دانیشته شایه تمانی هیئا و پاشان فرمووی : ((أما
 بعد : یا عائشة ! فإنه قد بلغني عنك كذا وكذا ، فإن كنت بريئة فسيبرنك الله ، وإن
 كنت أئمت بذنب فاستغفري الله وتوبي إليه ، فإن العبد إذا اعترف بذنبه ثم تاب إلى
 الله تاب الله عليه)) . فرمووی : عائشه ! له باره ی تۆوه واو وام پی گه یشتوه ،
 جا نه گهر پاک بیت ، نهوا خوا به پاکت دهر نه کات و ، گهر تاوانیکیشته کردوه نهوا
 داوای چاوپۆشیی له خوا بکه و بگه رپیره وه بۆ لای ، چونکه نه گهر بهنده دانسی به
 گوناھی خۆی دا نا و گه راپیه وه بۆ لای خوا ، خواش تهویه لی وه رنه گری ..

که فرمایشته که ی تهواو بوو ، (له خه فته دا) فرمی سکه کانم وشک بوونه وه به
 رادهیه که که دلۆپیک نه ته هاته خواره وه . جا به باو کمم وت : بۆ نهه فرمایشته ی

وهلامی پیغهمبهری خوا بدهروه . فرموی : بهخو نازانم چیی به پیغهمبهری خوا بلیم . وتم به دایکم : تو وهلامی پیغهمبهری خوا بدهروه . نهویش وتی : نازانم چیی به پیغهمبهری خوا بلیم . منیش که کچۆلهیهکی کم تهمن بووم و قورنانی زۆریشم لهبهر نهبوو ، وتم : بهخو من نهزانم که نیوه نهو باسهتان بیستوهه و ، چۆته دلتانهوه و ، پرواتان پی کردوهه ، جا نهگهر پیتان بلیم من بی تاوانم - خوایش نهزانئ که من بی تاوانم - نهوا پروام پی ناکهن ، بهلام نهگهر دان بنیم به کاریکدا - که خوا نهزانئ له تاوانی وهها دوورم - نهوا پروام پی نهکن . بهخو جگه له فرمایشتهکهی باوکی یوسف : ﴿ فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ ﴾ هیچ نموندهیک بو نیوهش و بو خۆیشم شك نابهم ..

پاشان ههلا گهپامهوه و لهسهه نوینهکم راکشام و ، لهو کاتهشدا چاک نهمزانیی بی تاوانم و ، خوایش به بۆنهی بی تاوانییمهوه به پاک دهرم نهکات ، بهلام هههگیز نهوه به دلمدا نهتههات که خوی گهوره دههبارهی من قورشان بنیئرئ و بخوینریتسهوه و ، بهلای خۆمهوه خۆم لهوه زۆر بی ترخ تر نهزانئ که خوا دههبارهی من فرمایشتیک بکات که بخوینریتسهوه ، بهلام هیوادار بووم که پیغهمبهری خوا ﷺ خهویک بیینی و تیایا خوی گهوره پاکسیم دهههجات . ده بهخو پیغهمبهری خوا ﷺ له شوینی خۆی نهجوولا و ، کهسیش له مالهکهدا نهچوهه دهروه ههتا وهحی بو هات . نهوهبوو نهو . حالتههی بهسهردا هات که له کاتی وهحی دا به سههردا تههات ، به رادهیهک که به وینهی دهنکه مرواریی عهههق لیئ دانهچۆرپی به بۆنهی سههنگینی نهو وهحییهوه که نههاته سهههه .

که پیغهمبهری خوا ﷺ لهو حالتهه رزگاری بوو ، پیکهنی و ، یهکهم وشهیهک که فرمایشتی کرد فرموی : « يا عائشة ! أما والله عزوجل فقد برأك » . فرموی : خوی گهوره پاکیی توئ ناشکرا کرد ..

دایکم وتی : ههسته بهچۆره خزمهتی . وتم : بهخو ههلا ناسم و ، تهنها سوپاسی خوی عزوجل نهکهم . نهوهبوو خوی گهوره کۆمهله نایهتی :

﴿ إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنْكُمْ لَا نَحْسَبُهُ شَرًّا لَّكُمْ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ لِكُلِّ آمْرٍ مِّنْهُمْ مَا أَكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ وَالَّذِي تَوَلَّىٰ كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١﴾ لَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنْفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هَذَا إِفْكٌ مُّبِينٌ ﴿١٢﴾ لَوْلَا جَاءُوا

عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ ۚ فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشَّهَادَةِ فَأَوْتَيْتُكَ عَنْدَ اللَّهِ هُمْ الْكَذِبُونَ ﴿۱۳﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ لَمَسَّكُمْ فِي مَا أَفَضْتُمْ فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿۱۴﴾ إِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِأَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُمْ مَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُ هَيِّنًا وَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمٌ ﴿۱۵﴾ وَلَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُمْ مَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَتَكَلَّمَ بِهَذَا سُبْحَانَكَ هَذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ ﴿۱۶﴾ يَعِظُكُمُ اللَّهُ أَنْ تَعُودُوا لِمِثْلِهِ أَبَدًا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿۱۷﴾ وَيُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿۱۸﴾ إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ ءَامَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۗ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿۱۹﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿۲۰﴾ (النور : ۱۱ - ۲۰) ناردنه خواره وه .

كاتيك كه خواى گه وه نه و نايه تانهى ده رياره ي پاكيى و بى تاوانى من ناردنه خواره وه ، نه بويه كرى صديق - كه يارمه تىي خه رج و مه سره فى ميسطه حى كورى نو تاشى ، به بو نهى خزمه تىي و هه ژارى يه وه نه دا - فه رموى : به خوا هه رگيز له هيچ خه رج و مه سره فى تىك دا يارمه تىي ميسطه حى ناده م ، دواى نه وهى كه ده رياره ي عايشه وه هاى وت . نه وه بوو قورناني پيرۆز هاته خواره وه :

﴿ وَلَا يَأْتِلْ أَوْلُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولَى الْقُرْبَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا ۗ أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ ۗ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾ . (النور : ۲۲) .

نايه ته كه فه رماني به سه ر نه بويه كر و هه موو نيمان دارىك دا نه دا تا سويندى نه وه نه خوۆن كه يارمه تىي خزم و كه س و كار و هه ژاران و كوچ كه رانى پىناوى خوا نه ده ن . با چاوپۆشى يان لى بكه ن .. نايا ، نيمان داران ! پىتان خوۆش نيه خوا لىتان خوۆش بى؟

نه بويه كر فه رموى : به لى ، به خوا پىم خوۆشه خواى گه وه لىم خوۆش بى !! نيتر نه وه بوو وهك جاران يارمه تىي خه رج و مه سره فى ميسطه حى نه دا و نهى فه رموو : به خوا هه رگيز لىي ناگرمه وه ..

عايشه نه لىت : ده رياره ي من پىغه مبه رى خوا ﷺ پرسىارى له زهينه بى كچى جهش نه كرد و نهى فه رموو : ((يا زينب ! ماذا علمت أو رأيت ؟)) . نهى فه رموو :

زهیندب! چیی پیّ نه زانیی ، یان چیت دیوه ؟ نهویش نهی وت : نهی پیغه مبهری خوا ! گویم و چاوم نه پاریزم ، جگه له چاکه هیچم نه دیوه .

عائیشه نه لیت : له ناو هاوسه رانی پیغه مبهری خوادا ﷺ نه م زیاتر به رابه رکیتی نه کردم ، که چیی خوی گه وره به هوی و هره عیه وه پاراستی ، به لام حه منه ی خوشکی له سه ری نه کرده وه ، نه وه بوو وه ک کۆمه لی بوختان که ران تیاچوون ، نهویش تیاچوو...^{۲۳}

له ریوایه تی تری بوخاریی و موسلیم و غهیری نهوانیش دا روون کراوه ته وه که نهوانه ی له م بوختانه گه وره یه دا ده ستیان هه بوو و تیا یا رۆچوو بوون سه رۆکی نیفاق عه بدوللای کورپی نوبه ی و ، حه منه ی کچی جه حش و ، میس طه حی کورپی نو ثاشه و ، حه سسانی کورپی ثابت بوون ، که سه رۆکی نیفاق رۆلی گرنگی نه و بوختانه ی دیی و ، دوا ی نهویش حه منه . نه مانه هه موویان ، جگه له کورپی نوبه ی ، ته وه بیان کرد ، به تایبه تی حه سسان که به شیعریک ستایشی عائیشه نه کات .

له یه کۆ له و نایه تانه ی که هاتنه خواره وه بۆ بی تاوان ده رکردنی عائیشه ، خوی گه وره نمونه ی ژنان و پیاوانی نیمان دارانمان ته خاته پیش چاو که کاتی نه و بوختانه نه شیوا ه بیان بیست ، هه ر یه که له ناستی خۆیه وه شاهیدی دا که نه وه بوختانیکی روون و ناشکرایه ، که نه فهرمو ی :

﴿لَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنْفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هَذَا إِفْكٌ مُّبِينٌ﴾

(النور : ۱۲) .

نه م نایه ته پیرۆزه مه به ستی له نه بوئه ییووبی نه نصاریی و هاوسه ره که ی بوو خوا لی یان رازیی بی . نیمام موحه مده ی کورپی نیسحاق ریوایه تی کردوه که نه بوئه ییووب ، خالیدی کورپی زهید ، نوم نه ییووبی خیزانی پیی نه لیت : نه بوئه ییووب ! نایستی خه لکیی ده رباره ی عائیشه چیی نه لین ؟ وتی : به لی . به لام نه وه درۆیه . دایکی نه ییووب ! نایا تو شتی وه هات نه کرد ؟ وتی : نه به خوا شتی وه هام نه نه کرد . وتی : ده ی عائیشه له تو چاکتره .

له ته فسیری نیمام (زمخشری) ش دا هاتوه که نه بوئه ییووبی نه نصاریی به نوم نه ییووبی هاوسه ری نه لیت : نایینی چیی نه وتری ؟ ژنه که ی وتی : نه گه ر تو له جیی

صهفوان دا بوویتایه ، ئایا شتی خرابت بۆ حورمهتی پیغه مبهری خوا ﷺ روجوا نه بینیی ؟ وتی : نه . ژنه که ی وتی : دهی نه گهر منیش له جیتی عایشه دا بوومایه ، ناپاکیم له گهڤ پیغه مبهری خوادا ﷺ نه نه کرد . عایشه له من و ، صهفوانیش له تو چاکترن . راستیش نه کات چونکه صهفوانیش و عایشه ش موهاجیرین و نهوان خۆیان نه نصارن .

دوای نهوهی که قورنان هاته خواره وه و باسی پاکیی عایشه ی نه کرد ، دهست کرا به لیکۆلینه وه ده رباره ی نهوانه ی که نه م بوختانه یان بلاو کرده وه . به م لیکۆلینه وه یه تنها سی که س پیوه بوون و تاوان بار بوون ، که حسسانی کوری ثابت و میسطه حی کوری ئوئاشه و حه منه ی کچی جهش بوون . نه مانه هه رسیکیان هه شتا جلد داری حه دیان لی درا له سه ر نه وه ی که قورنان سه لماندی نه مانه بوختانیان بۆ ئافره تی پاک داوین کردوه ، بی نه وه ی هیچیان دی بی . به مه رجی نه م سیانه موسلمانان ریك و پیک بوون و هیچ کامیان مونا فیک نه بوون ، به لکو دوانیشیان موهاجیری بوون و زۆر خزمی پیغه مبهری خوا بوون . دایکی حه منه کچی عه بدو لموطه للیبه و ، دایکی میسطه حی ش نامۆزازی عه بدو لئالی باوکی پیغه مبهره و ، ئوئاشه ی کوری عه ببادی کوری عه بدو لموطه للیبه و نوم میسطه ح و نه بویه کریش دایکیان خوشکن . حسسانیش شاعیری دلسۆز و به ئیمانی نیسلام بووه . نه مانه به پاکیی و نه زانیی پیوه بوون ، که چیی نه وه هه مووه مونا فیکه و له سه رووی هه موویانه وه سه روکی نیفاق ، چونکه فیلباز بوون و به وردیی پاگانه یان نه کرد هیچیان پیوه نه بوون ، هه ر چه نده هه مووه کس نه ی زانیی ، هه تا پیغه مبهری خواش خۆی ، که جوولینه ری یه که می نه بوختانه سه روکی نیفاق و حیزبه که ی بوون .

جا ئیبنو لقه ییم وای بۆ نه چی که جلد نه کردنی سه روکی نیفاق حیکمه تیک بووه بۆ راگیر کردنی دلی خزمه کانی . به لام ئین حه جهر له (الفتح) دا وای بۆ نه چی که جلد کرابی به پیتی نه و ریوایه ته ی حاکم له (الإکلیل) دا . (فتح الباری : ۸ / ۳۸۸) . له ولاره صهفوانی کوری موعه ططل که موسلماننیکي خه لکی مه که که یه و له پیناوی خوادا کۆچی کردوه و ، سه رومالی کردۆته قوریانی دینه که ی پیغه مبهر و ، پیغه مبهری خوا ﷺ خۆی به چاکیی شاره زای دین و نه مانه ت و پاک داوینیی صهفوانه .. نه م پیاره که نه بوختانه نه بیستی خۆی پی ناگیری ، چونکه شه ره ف و دین و نه مانه تی زامدار کراون ، هه له مه ت نه داته شمشیر و به شمشیر حسسان

دانه گریته وه .. له ناو مه دینه دا و له ناو نه نصاردا نه چي به گړی حسسان دا ..
 نه وه بوو خزمه کانی حسسان صفوان نه گرن و نه بیبه نه خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ
 و نه ویش به حکمت ناو نه کات به سر ناگردا ، که خه ریک بوو جهنگ له نیوان
 نه نصار و موهاجیرین دا هلا بگریسی ، چونکه صفوان موهاجیری یه و حسسانیش
 نه نصاری یه .

نیستاش وا چاکه له بهردهم نه م تا قیی کردنه وه گه وره یه دا که میک هه لویسته بکه یین
 تاهندی پند و ناموژگاریی وه بگریین ..

۱ - خوای گه وره که خوی پیغه مبهرانی له بهر زترین پلهی ته خلاق و نه ده ب دا
 ره وانه کردوه بو هیدایه تی مرؤ ، به سوز و به زهیی خوی نه و پیغه مبهرانی که
 هه موو له که یه کی بی پره وشتی پاراستوه ، به تایبته له که ی زینا و ناپاکیی
 خیزانیی ، چونکه نه وانه ی که شوین نه و پیغه مبهره نه که ون بو پاکیی و ره وشت
 به رزیی شوینی نه که ون ، جا ته گهر شوریه یی له ماله که ی خوی دا هه بی دینی خوای
 پی سوک نه بی .. به لام نه گونجی کوفر و بی دینی له هاوسهر و کهس و کاری
 پیغه مبهران دا هه بی ، چونکه نه وه نابیته مایه ی سووکیی بو نه و پیغه مبهره و
 دینه که ی . نه وه بوو هاوسهرانی نوح و لوط دوژمنی دینی میړده کانیان بوون ،
 هه روه ها باوکی نیبراهیم و کوری نوحیش کافر بوون .

۲ - له سر زهویی دا هه ر ته نها بوختان بو عانیسه نه کراوه ، به لکو زوریک له
 نافرته تیمان داره ره وشت به رزه پاک داویننه کان بوختانیان بو کراوه و بوختانیشیان بو
 نه کری .. جا نه م چیرۆکه ی عانیسه ی دایکی تیمان داران که خوی صددیقه یه و ،
 کچی سهرۆکی صددیقانی هه موو نه وه ی ناده مه و ، هاوسهری به ته قوا و خزمته
 که ری قورنانی پیغه مبهره و ، له حدوت طبه قه ی ناسمانه وه بهرگریی له داوینی پاکي
 کراوه ، نه بیته دل خژیی دانه وه بو نه و خوشک و دایکه پاک داوینانه ی که مونافیقان
 بوختانیان بو نه که ن . نه وه تا صددیقه ی نه وه ی نیسرائیلیش ، حه زره تی مه ری ه می
 به تبول ، که په روه رده کراوی به رده ستی زه که ریا پیغه مبهر بووه ، به زینا تاوان بار
 نه کریت ، که چیی لای خوا زیاتر پایه دار نه بیته و قور به سر نه وانه ی که به نارپه و
 شه رهی خه لک له که دار نه که ن .

۳ - له م چیرۆکه دا نه ده ب و ره وشتی هاوه لاثمان بو ده رنه که وی ، که چون سهیری
 نافرته موسلماننه کان بکه ن ، به تایبته دایکانی تیمان داران ، که هاوسهرانی

پیغهمبهرن ﷺ ، به‌وهی که زۆر به وردیی خویان و نه‌وانیش له گومان و دوودلیسی و تاوان‌بارکردن بیاریژن . نه‌وه‌بوو سه‌فوان هه‌ر که دایکه عانیشه‌ی ناسیی یه‌کسه‌ر ((
 انا لله وانا اليه راجعون)) ی وت ، تا عانیشه به‌خه‌به‌ر هات ، که به‌و وشه‌یه نه‌وه
 ده‌رنه‌خات که زۆر به‌داخه نهم دایکه‌ی نیمان‌داران به‌جی ماوه ، نیتر هیچ وت و
 وژیکی له‌گه‌ل ناکات ، به‌لکو وشتره‌که‌ی بۆ ناماده نه‌کات و له کاتی سوار بوون‌دا
 پشت هه‌ل نه‌کات و ، که سواریش نه‌بی جله‌وی بۆ راته‌کیشی و دوای وشتره‌که
 ناکه‌وی ..

له میژووی کۆنیش‌دا موسای پیغهمبهری خوا سه‌لامی لی بی فه‌رمانی دا به
 کچه‌که‌ی شوعه‌یب پیغهمبهری خوا سه‌لامی لی بی له دوایه‌وه پرۆا و ریگی پیشان
 بدات نه‌وه‌کو شه‌مان بدا له کراسه‌که‌ی و شیوه‌ی لاشه‌ی بۆ ده‌رکه‌وی .. کاتیک که
 کچه‌که نه‌مه‌ی به موساوه بینیی و ، پیشتیش دیتی چهنده لی هاتووه که به ته‌نیا
 پیاویتی غه‌ریب توانیی له‌و قه‌ره‌بالغی یه‌دا مه‌رومالاته‌که‌یان بۆ ئاو بدات ، بۆیه
 دوو سیفه‌تی جوانی : به‌هیز و نه‌مانه‌ت‌داری دایه پال ، وه‌ک قورئان باسی نه‌کات :

﴿ قَالَتْ إِحْدَاهُمَا يَا أَبَتِ اسْتَجِرْهُ إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَجَرْتُ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ ﴾

(القصص : ۲۶) .

٤ - له‌م چیرۆکه‌دا به‌سۆز و شه‌فه‌قه‌تیکی بی‌ته‌ندازه‌وه پیغهمبهری خوا ﷺ
 ده‌رنه‌که‌وی ، له‌وپه‌ری غه‌ره‌ت‌دا ده‌رنه‌که‌وی ، که نایه‌وی به هیچ شیوه‌یه‌ک چاوپۆشی
 له هه‌له‌یه‌ک بکات که نه‌گه‌ر خۆشه‌ویست‌ترین هاوسه‌ریشی نه‌نجامی دابی .. له
 هه‌مان کات‌دا نایه‌وی به‌ په‌له په‌ل و هه‌له‌شه‌یی سته‌م له ئافه‌ره‌تیکی بی‌تاوان و پاک
 داوین بکات هه‌تا شتی له‌سه‌ر ساغ نه‌بیته‌وه .. نه‌وه‌بوو ماوه‌ی مانگیك به‌و نازاره‌وه
 نه‌تلایه‌وه بی‌ته‌وه‌ی ته‌نیا قسه‌یه‌ک له نه‌زه‌ری بدات .. به‌لکو بی‌ته‌وه‌ی بی‌دات له‌ رووی
 که چیی بیستووه ده‌ریاره‌ی ، هه‌تا دوای یه‌ک مانگ نه‌خۆشی و دوای نه‌وه‌ی به‌ره‌و
 چاک‌بوونه‌وه نه‌رۆیشت له‌ نوم میسظه‌حی بیست .

ریژی مرۆڤ له‌ دینی خوادا به‌ په‌له‌یه‌ک گیراوه ، مانگیك تیش و نازار نه‌چی به‌ دلێ
 پیغهمبهری خوادا ، به‌لام یه‌ک وشه‌ رووبه‌رووی عانیشه نادرکینێ .
 که عانیشه باسه‌که‌ی به‌لاوه‌ ناشکرا بوو و ، رۆشتبووه‌وه سه‌ردانی دایک و باوکی ،
 له‌وی پیغهمبهری خوا ﷺ به‌وپه‌ری یه‌قین و دامه‌زراویی و عه‌قیده‌ی ساغه‌وه
 نامۆزگاری عانیشه نه‌کات . زۆر به‌ ناسایی : نه‌گه‌ر عانیشه پاک بیته‌ نه‌و پاک‌یه‌ی

خوا دەرى ئەخات . ئەگەر هەلەيه كيشى كردوو دەبا تەوبە و پەشيمانىي بۆ خوا بنويىتى . .

خۆ پيغەمبەرى خوا ﷺ ئەي توانيى عايشە تەلاق بدا و بپرېتەوه ، بەلام لەسەر چيى ؟ بە پيى شەرع نابى شتى لەسەر ئەو نافەرته ساغ بيتهوه ؟

۵ - بۆ ريزلينان لە پيغەمبەرى خوا ﷺ ، لە ناسمانەوه قورنان هاتەوه خوارەوه ، تا پاك داويىنى داىكە عايشە بۆ موسلمانان دەربخات و ، هەتا رۆژى قيامەتيش ئەو قورنانه بخويترېتەوه ، چونكە ئەبويه كر شايانى ئەوه بوو خاوخيزانى بە نارەوا تۆمەت بار نەكرين . چونكە ئەبويه كر بە سەر و بە مائەوه ، لە يەكەم رۆژەوه خەريكى خزمەتى دين بوو . . كە بە گر و كلپەي ئەو بوختانەوه ئەتلايهوه هيچى بۆ نەمايهوه ئەوه نەبى كە بفەرموى : بەخوا لە سەر دەمى نەفاميش دا شتى وەهامان پى نەوتراوه ، چ جاي دواى ئەوهى كە خوا بە دينى نيسلام پايەدارى كردين !!

هەر وهه عايشەش شايانى ئەوه بوو ، چونكە بە دل و بە گيان خزمەتى نازيزى نەكرد و ، هەتا دواى كوچى دوايى پيغەمبەرىش ﷺ عايشە بووه بەرپۆه بەرى قوتابخانەيه كى شەرعىي گەوره كە ژنان و پياوان بە نۆبه كەلك لە دەرس و زانستەكهى وەريگرن . كاتيكيش بەو هەموو تەقوا و خواناسى يەيهوه ئەو بوختانە نەشيارەى درايە پال هيچى بۆ نەمايهوه ئەوه نەبى وەك حەزرەتى يەعقوب عليه السلام بلتى :

﴿ فَصَبْرٌ جَمِيلٌ ۖ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ ﴾ (يوسف : ۲۸) .

۶ - بە پيى دەقى قورنان هاوسەرانى پيغەمبەرى خوا ﷺ ، خوا لى يان رازيى بى دايكانى نيمان داران هەتا رۆژى قيامەت . . مليونه ها مرۆفى صالح و خواناس شانازيى بەوه نەكەن كە هاوسەرانى پيغەمبەر ﷺ دايكى بن . كەواتە نەبى ئەو دايكانە لە پاكيى و خواناسيى دا شايانى ئەوه بن كە ببەن دايكى ئەو هەموو نيمام و خواناسانە . سەرەراى ئەوهى كە عايشە پلەيه كى تايبەت يى هەيه سەربارى هاوئليتىي كە ئەويش پلەي صدديقييه تە ، كە ئەگەر تەنها پلەي هاوئليتييشى هەبى ئەوه نەدى بەسە تا لە هەموو لەكەيهك بە دوور بيىت .

۷ - ليژەدا پرسيارىك دېتە بەردەمان : بۆچ بەرگريى لە پاكيى عايشە بە شتيكى تر نەكرا ، بەلكو قورنان لە بارەيهوه هاتە خوارەوه ؟

أ - له بهر نه وهی که ئهم بهرگری یه تنها له عایشه و بنه ماله ی نه بویه کر به تنیا نیه ، به لکو بهرگری یه له پیغه مبه و دینه که ی و شهرفی هموو ئیمان داریک، به سیفته ی نه وهی که عایشه دایکی هموو ئیمان داریک . پیغه مبه ری خواش ﷺ یه کسه له عایشه ی هاوسه ری ، به لکو به بی لایهن وهستا ههتا خوی گه وره خوی بریار بدا . جا له بهر ئهمه و له بهر نه وهش که ئهم بوختانه په یوه ندیی به عه قیده و یه قین و ئیمان دامه زراوی موسلمانانوه هه یه ، تا له گومان و دوو دئی بی پاکیی خانه واده ی پیشه واکه یان به دوور بن ، پیویست بوو بهرگری یه که وهها به هیتر بی ، له هموو چه رخیک و له هموو شوئینیک دا به رده وام بی . که واته شیایوی نه وه یه قورنانی له سه ر بیته خواره وه تا نه و بهرگری یه هه ر بیئیی ، نه و نایه تانه تا رژی قیامت به رده وام به خوئینینه وه ..

ب - بهرگری له شهرف و نابروو پیویسته له هموو بهرگری یه کی تر به هیتر بی . نه و هتا خوی گه وره چه زه ته ی عیسا سه لامی لی بی دینیتته زمان تا بهرگری له شهرف و نابرووی دایکی بکات ، که پاک داوینه و ، به فرمانی خوا ، ئهم به بی باوک له دایک بووه . هه روه ها منداله که ی سه رده می جو ره یی خواناس دینیتته زمان تا بهرگری له پاکیی و به دینی جو ره یج بکات ، چونکه له که داربوونی مه ریهم و جو ره یج - بو نمونه - له که داربوونی شهرف و پاکیی دینی خویه ، چونکه هه ر یه که له مه ریهمیش و جو ره یجیش ئیمان داری تا قانه ی زه مانه و ناو کۆمه لی خویانن . جا نه گه ر نه وان بشکین بروا به دین و ته قوای هیج که سی تر نا کریت و ، ته وه ککول و به خوا پشت به ستنی ئیمان دارانیش لاواز نه بیته . که واته نه وانه شیاون ، له بهر خویان و له بهر تیگرای ئیمان دارانیش خوی گه وره بهرگری یان لی بکات .

که واته هه ر دهسته و تا قمه ده که خوا بهرگری لی نه کردن ، نه وه دینی خویان وه ک پیویست هه ل نه گرتوه و ، که م و کوپی له تی گه یشتن و خزمهت کردنیان دا هه یه . واته نه بوونه ته جی متمانه ی په روه ردگار و ، هه رچیشیان به سه ر بیته به لای خواوه گرنه نیه .

جا له بهر نه وهی که بهرگری کردن له عایشه له چاو بهرگری کردن له مه ریهم و جو ره یج ، بو بهرزه وه ندیی دینی خوا ، پیویست تره ، نه وا به شیوه ی گرنه تر له هیئانه زمانی مندالی تازه له دایک بوو بهرگری خوی لی کرا ، که نه ویش ناردنی قورنان بوو . چونکه شاهیدی دانی چه زه ته ی عیسا و منداله که ی سه رده می جو ره یج

تنها کۆمه لئیک خه لک ناماده ی بوون و به چار و گوئی خۆیان لئی ناگادار بوون ، به لّام بهرگری عایشه له قورنان دایه و ، تا تاخرزه مان هه موو نیمان دارئیک لئی ناگادار نه بیّت ..

ج - مرۆفی به ناهق تاوانبارکراو ، چونکه لانی زه بوونه و ، کهس ناتوانی شان بداته ژیر لی قهومانه که ی ، به تاییهت له کاری مه عنه ویی دا ، به لکو خۆی به ته نیا و بی کهس نهو تاوان و بوختانه ی نه درئ به کۆل دا ، خوی گه وره به زه یی زیاتری پی دا دیته وه ..

حه زه ته ی عایشه ی دایکمان ، هیشتا کچۆله یه کی کهم ته مه نه و ، تاقیی کاری دنیا ییشی هه ر که مه .. به لّام که چاری هه ل هیناوه دین و نیمانی به باوک و دایکیه وه دیوه و ، که گوئی بهر بووه قورنان چوه به گوئی دا .. هه رچی تاوان و گونا ه بیّت لئی نزیك نه که وتۆته وه ، وا نه م بوختانه روو به رووی نه بیته وه .. هه تا پیغه مبه ری خوا ﷺ نه وه نه ده ی لی دئ که نه فه رموی : نه گه ر پاک بیت خوا پاکییست نه خاته روو و ، گه ر تاوانباریشی ته وه به که ..

به لّام که نایه ته کان هاتنه خواره وه ، مژده ی پی دا ، که خوا به پاک ی دهر کردوه : ((یا عائشة ! أما الله عزوجل فقد برأك)) .

۸ - بۆ نه م بوختانه مادام قورنان هاتۆته خواره وه ، نیتر جگه له رووره شی و به دبه ختی بۆ مونا فیقان هیچی تیدا نامینیته وه ، چونکه به لگه و ده لیل له قورنان به هیتر نیه .. نه وه بوو له ناو کۆمه لگای نیسلامیی دا یه ک کهس نه ما به ته واوی دئی تاو نه خواته وه و ، به درئزایی میژووش نیمان داران به و په ری شانازی یه وه نهو نایه تانه ی به پاک دهر کردنی عایشه ی دایکیان نه خویننه وه ، چونکه نه وانه بهرگرین له نابرووی نیمان داران هه ر هه موویان .

نیام زه مه خشه ری ره مه ته ی خوی لی بی له ته فسیره که ی دا دهری بریوه که له هه موو قورنان دا هه ره شه یه کی تری توند وه که هه ره شه له و بوختانه نه شیاه ی عایشه ی دایکی نیمان داران نیه ، که نه لئیت : ((ولوا قلبت القرآن ، وفتشت ما أوعد به العصاة ، لم تر الله قد غلظ في شيء تغليظه في إفك عائشة رضوان الله عليها ، ولا أنزل من الآيات القوارع المشحونة بالوعيد الشديد ، والعتاب البليغ ، والزجر العنيف ، واستعظام ما ركب من ذلك ، واستفظاع ما أقدم عليه ...)) .

هه‌روه‌ها نهم ریوایه‌ته‌شی له نیبن عه‌باس هه‌ خوا لی‌یان رازی بی‌ وه‌رگرتووه‌ که نیبن عه‌بیاس له رۆژی عه‌ره‌فه‌دا له به‌صره‌ نه‌بی‌ و ، ده‌رباره‌ی ته‌فسیری قورئان پرسیاری لی‌ نه‌کری‌ ، هه‌تا نه‌وه‌بوو ده‌رباره‌ی نهم نایه‌تانه (ی که ده‌رباره‌ی پاکیی عانیشه‌ هاتن) پرسیاری لی‌ کرا ، نه‌ویش وتی : هه‌ر که‌س گونا‌هه‌تکی کرد و ته‌وبه‌ی کرد ته‌وبه‌ی لی‌ وه‌رنه‌گیری‌ ، جگه‌ له‌و که‌سه‌ی که‌ چۆته‌ ناو نه‌و باسه‌ی عانیشه‌وه‌ .

نهم‌ش گه‌وره‌یی و ناهه‌مواریی تاوانی نه‌و بوختانه‌ ده‌رنه‌خات ..

نه‌وه‌بوو خوای گه‌وره‌ به‌ چوار شت چوار که‌سی به‌ پاک ده‌رکردن :

به‌ زمانی شاهیده‌که‌ یوسفی به‌ پاک ده‌رکرد : ﴿ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْ أَهْلِهَا ﴾ .

له‌و قسه‌یه‌ی جووله‌که‌ مووساشی به‌ پاک ده‌رکرد ، به‌و به‌رده‌ی که‌ کراسه‌که‌ی

فراند .^{۳۴}

مه‌ریه‌میشی به‌ پاک ده‌رکرد نه‌ویش به‌ هه‌نانه‌گۆی عیسای کوری که‌ له‌ کۆشی‌دا

فه‌رمووی : ﴿ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ ﴾ .

عانیشه‌شی ، به‌م نایه‌ته‌ مه‌زنانه ، له‌ قورئانه‌ پی‌رۆزه‌که‌ی‌دا ، که‌ به‌ درێژایی

می‌ژوو هه‌ر نه‌خوینریتته‌وه‌ ، به‌ پاک ده‌رکرد ، به‌لام به‌م شی‌وه‌ مه‌زنه‌ ، نهم‌ش هه‌ر

هه‌رمووی له‌به‌ر خاتری پی‌غه‌مه‌بری خوا ﷺ و دینه‌ پاکه‌که‌ی .^{۳۵}

^{۳۴} نهم چیرۆکه‌ی مووسا سه‌لامی لی‌ بی‌ له‌ صدحیحی بوخاریی‌دا ریوایه‌ت کراوه‌ و ، خوای گه‌وره‌ له‌ نایه‌تی :

﴿ يٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ ءَادُوا مُوسَىٰ فَبَرَأَهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا وَكَانَ عِنْدَ اللَّهِ وَجِيهًا ﴾

(الأَحْزَاب : ٦٩) ناماژه‌ی بۆ کردوو . جووله‌که‌ بوختانی نه‌وه‌یان بۆ مووسا کرد که‌ گوايه‌ عه‌وره‌تی ناوساوه‌ نه‌وه‌بوو

رۆژتیکیان له‌سه‌ر ده‌ریا خۆی نه‌شۆرد و کراسه‌که‌ی له‌سه‌ر به‌ردتیک دانابوو ، به‌ فه‌رمانی خوا به‌رده‌که‌ کراسه‌که‌ی فراند و

دوو‌رکه‌وته‌وه‌ . مووساش ناچار بوو به‌ رووتیی به‌ دوا‌ی به‌رده‌که‌ را بکا و ، نه‌شی وت : نه‌ی به‌رده‌که‌ ! کراسه‌که‌م . له‌م

کاته‌دا خه‌لکیی دیان که‌ مووسا نه‌و عه‌یه‌یه‌ی پی‌وه‌ نیه‌ .

^{۳۵} السيرة النبوة لأبي شهبه : ٢ / ٢٥٢ - ٢٧٣ ، الرحيق المختوم : ٣٣٣ - ٣٤١ ، غزوة الأحزاب لباشمیل : ٩٤

- ١٣٠ ، السيرة النبوية للصلابي : ٥٧١ - ٥٩١ .

به‌شی بیست و جه‌وته‌م

غه‌زای ئه‌حزاب

یه‌که‌م : پیلانی جووله‌که

که دینی نیسلام هات ، بۆ ناو کۆمه‌لیکی دواکه‌وتووی می‌شک به‌نج بوو هات . بۆیه دینی تازه له هه‌موو لایه‌که‌وه دژایه‌تی نه‌کرا ، هه‌رچه‌نده هه‌لۆیستی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ و موسلمانان هه‌لۆیستیکی نه‌رم و نیان بوو و ، به هیچ شی‌وه‌یه‌ک دژایه‌تی یان له‌گه‌ڵ هیچ که‌سه‌دا نه‌نه‌کرد ، به‌لام له‌و دهور و به‌ره دواکه‌وتوه‌دا به نار‌ه‌وا دوژمنایه‌تی‌یان به‌رامبه‌ر نه‌کرا ..

ساله‌های سال قوره‌یش سته‌می لی‌کردن و ، سزای نار‌ه‌وای دان و ، سه‌ره‌نجام له مه‌که‌که ده‌ری په‌راندن و ، له دوا‌ییش‌دا نه‌و هه‌مووه جه‌نگه ناهه‌مواران‌ه‌ی به‌ست به کۆلیا و ، ئابرووی خۆی برد و ، هه‌رده‌م له هه‌ل‌دا بوو تۆوی موسلمان‌ه‌کان نه‌هیل‌یت .. له‌ولاوه موسلمان‌ه‌کان په‌یمانی دۆستایه‌تی‌یان له‌گه‌ڵ جووله‌که‌دا به‌ست که نه‌ک ناپاکی له‌گه‌ڵ یه‌ک‌تردا نه‌که‌ن ، به‌لکو له‌کاتی ته‌نگانه‌ش‌دا کۆمه‌کی یه‌ک‌تری بکه‌ن ، که‌چی جووله‌که‌ی قه‌ینوقاع و نه‌ضیر ناپاکی یان کرد و په‌یمان‌یان شکاند و ، دژایه‌تی موسلمانان‌یان کرد ، له‌گه‌ڵ نه‌وه‌ش‌دا پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ چاوپۆشی لی‌کردن و له‌ ناوی نه‌بردن ، به‌لکو ته‌نها له‌ مه‌دینه دووری خسته‌نه‌وه ، که‌چی له‌ خه‌یبه‌ر بۆ خۆیان دانه‌نیشتن ، به‌لکو که‌وتنه دژایه‌تی و پیلان‌گیران تا سه‌ره‌نجام جه‌نگی نه‌حزایان هینایه‌ کایه‌وه و بوونه هۆی له‌ناو بردنی قوره‌یظه‌ش .

له‌لایه‌کی تروه موسلمان‌ه‌کان پی‌یان خۆش بوو له‌گه‌ڵ تی‌کرا هۆزه‌کانی دوور‌گه‌دا دۆستایه‌تی بکه‌ن و ، په‌یمانی ناشتی له‌ نیوانیان‌دا بی ، که‌چی یه‌ک له‌ دوا‌ی هه‌ولێ نه‌وه‌یان نه‌دا بی‌نه سه‌ر مه‌دینه و ، له‌ چه‌ند لایه‌کیشه‌وه ناپاکی یان له‌گه‌ڵ موسلمانان دا کرد و ، به‌ کۆمه‌ڵ موسلمان‌ی بی‌زه‌ره‌ر و زیانیان شه‌هید کردن وه‌ک نه‌وانه‌ی (ره‌جیع) و (بیتر مه‌عوونه) ، تا موسلمان‌ه‌کان ناچار نه‌بوون ده‌ستیان لی‌بکه‌نه‌وه و ، خۆیان له‌ زیانیان په‌اریزن .

ئەم سۆ ھێژە بۆ پەرحەم و بۆ بەزەیی یە : ھێژی قورپەیش و ، ھۆزە عەرەبەکانی ترو ، جوولە کەبە مەدینە و خەیبەر ، بە جیا جیا ھێچ کامیان چاری مۆسڵمانەکانیان نەئەکرد . لە گەڵ ئەو ھەشدا نەھاتنە سەررێک کەوتن و پیکەو ژیانی ناشتیانە ، بە لکۆ لە ھالەتی جەنگ و ھەرادا مانەو ، بە تاییبەت کاتی کە جوولە کە کەوتنە ھەڵ نانیان ئەوا ھەر سۆ ھێژە کە بە کیان گرت و کەوتنە بیری ئەو ھەری رەگ و ریشەیی مۆسڵمانەکان دەربەھێتن .

خۆ ئەگەر جوولە کە نەبوونایە ، کە ھەولیان لە گەڵ قورپەیش و ھۆزە عەرەبەکانی تریشدا دا ، لەو ئەچوو کە ھەموویان تەمیی بووبن و ، لە جەنگ وازیان ھێنا بۆ ، بە تاییبەتی کە قورپەیش نەیتوانیی لە کاتی دیاری کرادا سوپا بگەییە نیتتە بەدر و نەیتوانی لە جەنگی بەدری دوو ھەمدا بەرامبەر بە مۆسڵمانەکان بوەستی . لەو لاشەو ھەر ھۆزێکی ئەعراب بە تەنیا بۆ خۆی نەیتویرا بێر لە جەنگی مۆسڵمانەکان بکاتەو ، چونکە زۆرەیان لە لایەن سوپا و سەریەکانی ئیسلامەو گورزی کاریگەری بەر کەوتبوو . جوولە کەش خۆیان نەیان ئەوتیرا بەرامبەر بە دەست و بازووی ھاو ھەلان شمشیر بە دەستەو بگرن ، ناچار بوون عەرەبە زیر و دواکەوتووەکان ھەڵ بنین . بۆ ئەمە دوورگەیی عەرەبیان دژی مۆسڵمانەکان ھەڵ نا و غەزای ئەحزاب یان خەندەق رووی دا .

دوو ھەم : جوولە کە سوپای ئەحزاب رێک نەخەن

بە ئی غەزای خەندەق بە روالەت و بە سەریاز ھەلمەتێکی قورپەیشیی غەطفانیی بوو ، بەلام لە راستیی دا نەخشەییەکی جوولە کە بوو بۆ لە ناو بردنی مۆسڵمانەکان . ئەم غەزایە بریتی بوو لە پیلانێک بۆ رووخاندنی دەولەتی نەونەمامی ئیسلام ، کە بە دەست کیسەیی سەر کردە لیژانە ئیسرا ئیلی یەکان تەنجام درا و ، بەشی زۆری مەسرفەیی ئەو ھەلمەتە ھەر لە سەر جوولە کە بوو .

ئەو جوولە کەنەیی کە بە درێژایی میژوو سەرچاوەیی فیتنە و تاژاوە و ھەرا بوون ، توانی یان دە ھەزار جەنگاوەر لە نیو ھۆزە عەرەبەکانی دوورگەدا ھەڵ بنین و قەناعەتیان پێ بکەن کە ھێرش بەرنە سەر مەدینە و مۆسڵمانەکان لەناو بەرن ، چونکە جوولە کە قەومیکی ئەو ھەندە دل پیس بوون ، بە درێژایی میژوو دژی ھەموو مۆقئیک بوون لە غەیری خۆیان و ، ھێچ کەسیان ھەرگیز خۆش نەویستووە .

کاتیکیش که پیغمبهری خوا ﷺ کۆچی بۆ مه دینه کرد و ، بۆیان ده رکهوت که پیغمبهری ناخرزه مانه و ، زنجیره ی پیغمبهرایه تیی له دهستی جووله که ده رچوو ، کهوتنه دژایه تیی خۆی و دینه که ی و شوین که وتووانی .

به لئی قورهش رقیان له پیغمبهر و نیسلام بو ، به لام نهک وهک جووله که ، نه وهنده هه بوو جووله که نهو دهسه لاتیهان نه بوو و ، وهک عه ره به کان توانای چهک هه ل گرتن و دژایه تیی و به راهه رکی یان نه بوو ، بۆیه ناچار بوون په نا به رنه بهر پیلان و نه خشه کیشان و فروفیل بۆ له ناو بردنی موسلمانان کان ، چونکه که موسلمانان کان گه یشتنه مه دینه خیرا بوونه خاوه نی هیتییکی سه ریازی یه کجار لی هاتوو که له هۆزه قه حطانی یه کانی یه ثریب (نهوس و خه زه رج) پیک هاتبوو ، سه ره رای کۆچ که رانی مه که که که له بهر ره زامه ندیی خوا نیشتمان و کهس و کاریان به جی هیشته بوو و ، خۆیان گه یانده بووه سه ریازخانه ی نیسلام له مه دینه . به مه پیغمبهری خوا ﷺ بووه خاوه نی سوپایه کی عه قیده یی قیامه تیی که هه رده م هه موو نه ندامینیکی خۆی ته رخان کردبوو بۆ پاریزگاریی له نیسلام و ، هه رده م له خوایش نه پارایه وه که شه هیدی خه لات بکات .

به بوونی سوپایه کی وه ها به غیرهت و کۆل نه ده ر و چاونه ترس ، که سه رومالی به خوا فرۆشتبی ، جووله که چاوه کانیان کویر نه بوون و ، نه شیان نه ویرا ده ست بدنه شم شیر و ، نه شیان زانیی رۆژ به رۆژ موسلمانان به هیتتر ته بن ، بۆیه نه وه ی لی یان نه هات فات و فیت و ناژاوه و پیلان گێران بوو بۆ تیک دانسی یه کیه تیی ریزی موسلمانان ، تا نه وه بوو له دوا هه ول یان دا نه وه ی نه ضیر ته کانیان دا و ، غیره تیان نایه بهر خۆیان و هه ول یان دا پیغمبهری خوا ﷺ که میوانیان بوو بکوژن ، که له وه ش دا سه رنه کهوتن نه وانیش له مه دینه ده رکرا .

جووله که ی خه بیهر و قه ینوقاع و نه ضیر یه کیان گرت و ، سه ردارانیان کهوتنه ته گبیری نه وه که نه خشه یه ک بۆ ریشه که ن کردنی موسلمانان بکیشن ، تا له نه نجامی نه م هه ول و ته گبیره یان دا سوپای نه حزابیان هینایه سه ر مه دینه که ته نها به هیتز و کۆمه کیی خوای گه وره موسلمانان و دینه که یان له تیاچوونییکی حه تمیی رزگاریان بوو .

جووله که ی نه ضیر له خه بیهر چه ندین کۆبوونه وه یان گری دا ، تا باسی بارودۆخی خۆیان بکه ن ، که چۆن له دوورگه دا شوینیان پی لیژ بووه ، به تاییهت دوا ی

داپرووخانی بئەکی سەرەکی یان لە مەدینە و ، بەرپابوونی دەولەتییکی ئیسلامیی وەها بەهێز کە خارەنی نازترین سوپا بێت لە دوورگەدا ..

ئەو بوو دوای لێکدانەوه و سەرنج و هەڵسەنگاندنیکی ورد پەرلەمانی ئەو کاتە ی جوولە کە لە خەبەر گەشتنە ئەو رایە کە نەخشە یەکی ورد داپرێژی تا هێرشییکی گشتیی و هەمە لایەنە بکریتە سەر موسلمانەکان ، بەلام هێرشێک کە زۆرترین ھۆزە عەرەبە بەهێزەکان ، بە تایبەت ھۆزەکانی نەجد و کینانە و قورەیش ، بەشداریی جەنگی تیا بکەن و ، شارەزایانی جوولە کە بانگەواز بو ئەم هێرشە بکەن و ، بەشی زۆری خەرج و مەسەرەفیش لەسەر جوولە کە بێت .

سێھەم : نوینەرانی جوولە کە

بۆ جی بە جی کردنی ئەم بپیارە دوژمن کارییە سەرداران ی جوولە کە لە خەبەر بپاریان دا نوینەرێک لە جوولە کە زۆرزانەکان بۆ ئەم کارە هەڵ بپێژن ، تا پەییوەندیی بە ھۆزە عەرەبەکانەوه بکەن ، بۆ ئەنجام دانی ئەم هێرشە سەرتاسەرییە .

نوینەرەکانیش ئەمانە ناودارەکانیان بوون و لە (الرحیق المختوم) دا ژمارەیان بیست کەس بوو :

- ۱ - حویب یی کور ی ئەخەب ، سەرۆکی نوینەران .
- ۲ - سەللام ی کور ی میشکەم ، ئەندام .
- ۳ - کینانە ی کور ی رەبب ی کور ی ئەبولخوقەیق ، ئەندام .
- ۴ - ھووزە ی کور ی قەیس ی واتیلی ، ئەندام .
- ۵ - ئەبوعمیری فاسیق ، کە خەلکی مەدینە بوو و ، لە ئوحووددا دژی موسلمانەکان ئەجەنگا ، ئەندام .

لە سەرەتای مانگی شەعبانی سالی پینجەمدا (کە ئەمە راستترین میژووی دەست پێ کردنە) نوینەرانی جوولە کە خەبەر یان بە جی هیشت . جا ھەرچەندە ماوا و مەنزلی ھۆزەکانی غەطفان لە نەجددا لە خەبەرەوه نزیک تر بوو ، بەلام نوینەرە جوولە کە کە راستەوخۆ بەرەو مەککە کەوتنە ری ..

سەرەتا پەییوەندییان بە سەرۆک و فەرماندەکانی قورەیشەوه کرد و ، باسی ئەو نەخشەیان بۆیان کرد کە ئەیانەوی یە کگرتوویەکی سەربازیی خێلەکیی گەورە لە

هممو هۆزه کان دروست بکهن بۆ هیرش کردنه سهر مه دینه و ، له ریشه ده هیسانی موسلمانان کان .

که فرمانده و سه رۆکانی مه ککه نه مه یان بیست زۆر پیی شادمان بوون و ، ره زامه ندی یان له سه ری نواند و ، سوپاسی کی بی پایانی جو له که یان کرد له سه ره نهو هممو زه حمت و ماندوو بوونه یان بۆ ریک خستی نه مه هه لمه ته ، چونکه قوره یش خۆیان نه یان نه وێرا جارێکی تر له بهر ده م موسلمانان کان دا به ته نیا شمشیر به رز بکه نه وه ، بۆیه له خویان نه ویست یه کیک بیت به هانا یانه وه .

بۆ نه مه گه وره پیوان و فرمانده کانی مه ککه کۆبوونه وه یه کی تایبه تی یان نه نجام دا تا نه م نه خشه جو له کانه یه تاوتوی بکهن و ، یه کگرتوو یه کی عه ره بیی یه هه وو دی پیک بینن بۆ له ناو بردنی نیسلام و موسلمانان .

که پیوانی (دار الندوة) ی مه ککه له پرۆژه که تی گه یشتن و زانی یان چاک ترین نه خشه یه که بۆ له ناو بردنی ده ولته تی مه دینه ، پیشوازی یه کی چاکیان لی کرد ، هه تا نه بو سو فیانی فرمانده ی گشتی سو پای مه ککه ، به ناماده بوونی نوینه ره جو له که میوانه کان ، له په رله مانی مه ککه دا هه ستایه سه ره پی تا وتاریک پیشکه ش به ناماده بووان بکات .

نه وه بوو به ناوی (دار الندوة) و سو پای مه ککه وه خۆش حالیی به م نه خشه یه ده رپرسی ، به و هیوا یه وه موسلمانان بهارن و ، به جو له که ی راگه یاند که خۆشه ویست ترین که س به لای قوره یشه وه نه و که سه یه که بۆ دژایه تی موحه مه د یارمه تی یان بدات .

هه ره له و دانیشتنه دا هه ندی له گه وره پیوانی مه ککه ، به هه لیان زانی ، پرسیار له زاناکانی جو له که بکهن که تیا دینی موحه مه د چاکتره یان بت په رستی قوره یش خۆیان ؟

لیره دا ناپاکیی و نامه ردیی جو له که ده رته که وی ، که هه رچه نده چاک نه یان زانی نه و عه ره به بت په رستانه چه ند سه رگه ردانن و ، چاک نه شیان زانیی که دینی نیسلام دینی خوا یه و ، موحه مه دیش دوا پیغه مبه ره که خوا نار دوویه تی و ، خۆیان ساله های سال بوو چاوه روانی هاتنی بوون و ، هه موو ناو نیشانیکیشیان به جوانیی پیوه بینیه .. له گه ل نه مه دا به پیچه وانهی راستی یه وه وه لامیان دایه وه و وتیان : دینی ئیوه له دینی نه و چاکتره و ، ئیوه له سه ره حه قن . هه تا جو له که به و بوختانه وه

نەوەستان ، بەلکو ، که قورپەیشی یەکان بۆ دڵمتمانەیی داوایان لە جوولە کە کرد کە سەجدە بۆ بەتەکانیان بەرن ، بەبێ شەرمانە سەجدەیان بۆ بردن !!

بەم بۆنەو قورئانی پیرۆز هات و ئەو کارە نامەردانەیی جوولە کەیی بە کاریکی ناشرین لە قەڵەم دا و جوولە کەیی خستە بەر لەعەنتی خوا ، که فەرمووی :

﴿ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيحًا مِّنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْحِجَابِ وَالطَّعْفُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هَؤُلَاءِ أَهْدَىٰ مِنَ الَّذِينَ ءَامَنُوا سَبِيلًا ﴿٥١﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ وَمَن يَلْعَنِ اللَّهُ فَلَن نَّجِدَ لَهُ نَصِيرًا ﴿٥٢﴾ . (النساء : ٥١-٥٢) .

نەوەتا یەکی لە جوولە کە خوێندەواریەکان ئەو کارەیی جوولە کە بە کاریکی هەلە لە قەڵەم ئەدا ، که ئەویش دکتۆر نیسرائیل ولفنسۆنە و ، لە کتیبی « تاریخ اليهود في بلاد العرب » دا ئەو تۆمار ئەکات که جوولە کە نەنەبوو هەلەیی و هەبا بکەن و بلیین که بت پەرستی لە تەوحیدی نیسلامیی چاک ترە ، ئەگەرچی قورپەیش نەخشە کە یانیشی بەدایەتە داوای .

داوای ئەوێ که نوێنەرە جوولە کەکان قورپەیشیان رازی کرد و ، کاتی هێرشە کەشیان دیاری کرد ، بەرەو نەجد ، بۆ ناو هۆزەکانی غەطفان کەوتنە ری . ئەو بوو بەناو هۆزی ئەوێ مورپە و ، ئەوێ فەزارە و ، ئەوێ ئەشجەع و ، ئەوێ سولەیم و ، ئەوێ سەعد و ، ئەوێ ئەسەد و ، هەر هۆزیکی تریش دا که داخ لە دڵی موسلمانەکان بن ، گەران و ، دەستیان دایە خراپەوتنی موسلمانەکان و هەل نانی ئەو عەرەبانە لە دژیان و ، ئەوەشیان پێ گەیاندن که نەخشەیی هەل مەت بردنە سەر مەدینەیان بە دەستەواییە و ، قورپەیشیش رەزامەندی لەسەر ئەم پڕۆژەیی نواندوو و ، ئێستە خەریکی خۆ ئامادە کردنە بۆ هەل مەت بردنە سەر مەدینە .

جا لەبەر ئەوێ که عوبەینەیی کورپی حیصن ^{٣٦} بەهێزترین کەسایەتی گۆی پرایەلی کراری نێوان ئەو هۆزانە بوو ، نوێنەری جوولە کەکان بە تاییەتی لە گەل ئەودا وت و

^{٣٦} عوبەینەیی کورپی حیصنی کورپی بەدر سەرداری ئەوێ فەزارە بوو ، که بەشیک لە غەطفان بوو . یەکیکە لەوانەیی که دڵی راگراو (المؤلفات قلوبهم) و پلەیی هاو لەتیییشی هەبوو . بەشداریی فەتعی مەککە و طانیفی لەگەڵ پێغەمبەری خوادا کردوو . پیاویکی رەق و زبیر بوو . پێغەمبەری خوا ﷺ ناوی ناو (الاحق المطاع - نەجمعی گۆی پرایەلی کر) چونکە ، وەک لەناو عەرەبەکاندا بەناوبانگ بوو ، هەزار کەس بە داوایە بوون . عوبەینە لە سەردەمی خەلیفە ئەبو بەرە کەردا لە نیسلام هەل گەراو تەو و ، لە ژێر فەرماندەیی طولەبەیی کورپی خوەیلیدی ئەسەدی دا - که داوای پێغەمبەرایەتی ئەکرد - لەگەڵ موسلمانەکان دا جەنگاوە ، پاشان گەراو تەو سەر نیسلام . .

ویژیان کرد . ههروهها له نیو سه‌رۆکی هۆزه غه‌طه‌فانی‌یه‌کان‌دا حاریشی کورپی عه‌وفی فه‌رمانده‌ی نه‌وه‌ی موپوره و ، نه‌بومه‌سه‌عوودی کورپی روخه‌یله‌ی فه‌رمانده‌ی نه‌وه‌ی نه‌شجعه و ، سو‌فیان‌ی کورپی عه‌بدشه‌مسی فه‌رمانده‌ی نه‌وه‌ی سوله‌یم و طوله‌یمه‌ی کورپی خووه‌یلیدی فه‌رمانده‌ی نه‌وه‌ی نه‌سه‌د به‌شداریی نه‌وت و ویژه‌یان کرد .

سه‌رۆکانی نه‌م هۆزانه‌ش شادمانیی خۆیان بۆ نه‌م پرۆژه جووله‌کانه‌یه‌ ده‌رپرسی و ، زۆریان پێ خۆش بوو به‌ هه‌موویانه‌وه‌ بچنه‌ سه‌ر دوژمنی هاویه‌شی مه‌دینه‌یان و له‌ناوی به‌رن ، چونکه‌ سوپای مو‌سلمانان هه‌موویانی به‌ جیا‌جیا به‌گێر هینابوو . سه‌ره‌نجام نه‌و سه‌رۆکانه‌ له‌گه‌ڵ نوێنه‌ره جووله‌که‌کان‌دا له‌سه‌ر جێ‌به‌جێ‌کردنی نه‌و نه‌خشه‌یه‌ رێک‌که‌وتن . به‌م شێوه‌یه‌ جووله‌که‌ توانیان نه‌و یه‌که‌گرتوه‌ عه‌ره‌بیی و جووله‌کانه‌ سه‌ربازی‌یه‌ فه‌ره‌هم بێنن .

گرنگ‌ترین به‌نده‌کانی نه‌م رێک‌که‌وتنه‌ نه‌مانه‌ بوون :

۱- پێویسته‌ هۆزه غه‌طه‌فانی‌یه‌کان سوپایه‌کی شه‌ش هه‌زاری بۆ نه‌م هه‌لمه‌ته

پێکه‌وه‌ بنین .

۲ - جووله‌که‌ی خه‌یبه‌ریش ، به‌رامبه‌ر به‌و کاره‌ی غه‌طه‌فان ، به‌ره‌می سائیکی

هه‌موو دارخورماکانی خه‌یبه‌ر بده‌ن به‌ غه‌طه‌فان .

دوای نه‌م رێک‌که‌وتنه‌ نوێنه‌ره جووله‌که‌کان فه‌رمانده‌کانی قو‌ره‌یشیان له‌م رێک

که‌وتنه‌ش ئاگادار کرد و ، قو‌ره‌یش یه‌که‌جار خۆش‌حال بوون .

چوارهم : جه‌م کورده‌ی سوپا

به‌م شێوه‌یه ، به‌ ته‌گبیری جووله‌که ، به‌ره‌یه‌کی فراوان له‌ دوژمنی داخ‌له‌دل له‌

دژی مو‌سلمانه‌کان یه‌کی گرت و ، که‌وتنه‌ خۆ‌نامه‌کردن بۆ هه‌لمه‌تییکی گه‌وره‌ی چر

و پر تا ده‌وله‌تی مه‌دینه‌ له‌ناو به‌رن .

قو‌ره‌یش ، به‌ سه‌رۆکایه‌تییه‌ی نه‌بوسو‌فیان‌ی کورپی حه‌رب ، توانیی چوار هه‌زار

جه‌نگاوه‌ر له‌ قو‌ره‌یش و هۆزه‌ هاویه‌یانه‌کانی جه‌م بکات ، به‌لام به‌وپه‌ری رێک و

پێکیی و تفاق‌ی چاکه‌وه ، که‌ نه‌وه‌بوو هه‌زار و پینج سه‌د و شتریان پێ بوو بۆ بار و بۆ

سه‌رپین و ، سی‌سه‌د نه‌سپیش بۆ سواریی و ، هه‌لمه‌تی سه‌ربازی .

بۆ نه‌مه‌ قو‌ره‌یش له‌ (دار الندوة) دا کۆبوونه‌وه‌یه‌کیان کرد و ، ئالایان دایه

ده‌ست عو‌ثماني کورپی طه‌له‌ی کورپی نه‌بو‌طه‌له‌ی عه‌به‌ده‌ریی و ، فه‌رماندایه‌تییه‌

سوپاش بە ئەبوسوفیان سپیڤرا و ، خالیدی کورپی وه لییدی مه خزوومیش
 فرماندایه تیبی ئەسپ سوارانی پی سپیڤرا . ئەم پی سپیڤرانەش بە یاسایه کی تایبه تیبی
 بوو ، که ئەوه بوو له دێززه مانه وه کاره کان له نیو هۆزه کان دا دابهش کرابوون .

فرماندهی گشتیی سوپا ئەبوایه له ئەوهی ئومه ییه دا بوایه .

سیقایه و ریفادهش ئەبوایه له دهستی ئەوهی هاشم دا بوایه .

ههڵگرتنی ئالای جهنگیش تایبهت بوو به ئەوهی عبودوداره وه ، له گهڵ حیجابه .

فرماندایه تیبی ئەسپ سوارانیش هه میسه له دهستی ئەوهی مه خزووم دا ئەبوو . جا
 بۆ ئەوهی ئەم کاره به راستیی دهستی بدریتتی و بکریته کاریکی پیروز که لیبی
 پاشگهز نه بنه وه ، له هه موو ئەوه کانی قورپهیش دا په نجا پیاو هاتن بۆ لای که عبه و ،
 سنگیان نا به که عبه وه و خۆیان به په رده کانی که عبه دا هه لئاسیی و ، به لئین و
 په یانیان دا که هه یچ که سیکیان پشتی ئەوانی تر بهر نه دات و ، به یه که دهست و یه که
 هه یز ، هه تا تاچه پیاویکیان مابی ، بچن به گژی موحه مه ددا ..

هۆزه کانی غه طه فانیش شهش هه زار جهنگاوه ری دورونده یان کۆکردنه وه . به لام
 غه طه فان وه که قورپهیش خاوه نی یاسای دابهش کردنی کاروبار نه بوون ، بۆیه نه یان
 توانیی فرمانده یه کی گشتیی بۆ سوپا که یان دابنن ، بۆیه هه یزه کانی غه طه فان له ژیر
 فرمانده یه تیبی چوار فرمانده دا بوون :

۱ - ئەوهی فه زاره ، که فرمانده که یان عویه یه نی کورپی حیصن بوو که هه زار
 سوار چاکی له گهڵ دا بوو . به مه رجی پیغه مبه ری خوا ﷺ چاکی له گهڵ دا کردبوو و
 پارچه زهوی یه کی پی دابوو بۆ له وه راندنی ئاژه له کانی .

۲ - ئەوهی ئەسه د ، که فرمانده یان طوله یه ی کورپی خوه یلید بوو .

۳ - ئەوهی ئەشجه ع ، که فرمانده یان مه سه وودی کورپی روخه یله ی کورپی نووه یه
 بوو .

۴ - ئەوهی مورپه ، که فرمانده یان حاریشی کورپی عه وف ؛ که جهار سه د
 جهنگاوه ریان هه بوو .

ههروه ها ئەوهی سوله یم پش هه وت سه د جهنگاوه ریان هه بوو .

لەم هۆزانه و له هۆزی قورپهیش و هاره یانه کانی ده هه زار جهنگاوه کۆ کرانه وه
 و ، ئەبوسوفیان کرایه فرمانده ی گشتیی سوپای ئەحزاب و به ره و مه دینه که وتنه ری .

وهنه بئی حکومتهتی مه دینه له م هموو رووداوانه بی تاگا بووبی ، که له مه ککه و له بیابانی نه جددا پیلانیکی ترسناک بۆ دواړوژی نیسلام دانه پریژن ، چونکه هه وال زانه کانی یه کجار وریا و گورج و گۆل بوون .

هه ره له و کاته وه که نوینه ری جووله که له خه یبه ره وه مه ککه ده رچوو بوو ، نه وان ناگیان لی بوو و ، به جوانییش ناگاداری هه موو ری که وتن و ته گبیریکی نیوان نه نوینه رانه و قوره یش و غه طه فان بوون و ، یه که به یه که نه وه والانه یان ره وان هی مه دینه نه کرد . بۆیه موسلمانان کان ته واو هۆشیار و ناگادار بوون و چاوه پروان بوون بزانه گفت و گۆی شهیتان په رستان به کوئی نه گات .

که نه وان ری که وتن ، هه والی ری که وتنه که گه یشته موسلمانان و ، به وردیسی ژماره ی جهنگاوه رانی هه موو لایه که و ناوی فه رمانده کان و کاتی دیاریی کراوی هیرشیان زانیی .

پینجه م : پروژته که هی سه لمان

پیغه مبه ری خوا و موسلمانان کان هه ستیان کرد که مه ترسی یه کی گه و ره رووی له ده ولته تی مه دینه ناوه و ، پیویسته دوا ی پشت به ستن به خوا و له خوا پارانه وه ، نه خشه یه کی ورد بکیشن تا بتوانن به رگریی له مه دینه بکه ن و دینه که یان و ده ولته ته ساواکه یان له م گه رده لولو له ره شه پیاریژن .

بۆ نه مه پیغه مبه ری خوا ﷺ کۆبوونه وه یه کی به گه و ره فه رمانده کانی سوپاکه ی ، له موهاجیر و نه نصار ، کرد تا به وردیسی باسی مه ترسیی نه م نه خشه و پیلانه جووله کانه بکه ن .

موسلمانان کان نه وه یان لا روون بوو که سوپای نه حزاب مه به ستی نه وه یه پایته ختی نیسلام بگری و ، قه تل و عامی موسلمانان کان بکات و ، هه رچی تیایه تالانی بکات ، بۆیه له کۆبوونه وه که دا باسی پاریزگاریی له پایته خت نه کرا و ، دوا ی وت و ویژ بریار درا که له شاردا بیئنه وه ، چونکه سوپای هیرش که ره له ده هه زار که س که متر نیه و ، به هیچ شیوه یه که سوپای مه دینه له سی هه زار که س زیاتر نیه ، که زوری که مونافیقی ناپاکی تیدایه و له کاتی جهنگ دا نابی موسلمانان لی یان بی خه م بن . نه وه بوو ناوچه ی باکووری مه دینه له لایه ن موسلمانان کانه وه هه ل بژیرا تا بی که نه هیللی به رگریی سه ره کیی . له هه مان کات دا هاتنه سه ر نه و بریاره که سوپای بچکۆله ی

ئىسلام توانای خۆپاڭگىرى نابى له دهشتىكى بەر بلاوى وهك دهشتى به دردا ، تا له گهلا سوپايه كى وها گه وره دا بجهنگى ، چونكه نهو سوپايه يه كجار زۆره و ، نه گهر هيرش بكات، به سوپاي هاوه لان پهرچ نادرىته وه .

موسلمانان خهريكى بير كردنه وه بوون بۆ دۆزىنه وهى هۆيه كى كارى گهر تا له سوپاي ئەحزاب رزگار بن و له گه ليا نه كه ونه جهنگى راسته وخۆوه . خواى گه وره ش نه خشه كانى زۆر جوانن .. له ولاتى فارسه وه ، پياويكى ئەم شار و نهو شار گه ياندۆته مهدينه تا ده رمان و چارهى ئەمپۆرى پى بيت . تاقه پياويك نه كاته هۆى سه ر فرازى دىنه كهى .. نه وه بوو سه لمانى فارسى لهو كۆپه دا ناماده بوو .. نه وىش وهك به شدار بووان پرۆژهى خۆى پيشكش به فرماندهى بالاى سوپاي ئىسلام كرد .. نهو پرۆژهيهى سه لمان كارىكى ناوازه بوو و به بىرى هيج عه ره بيك دا نه هاتبوو ، بۆيه پيغه مبهرى خوا ﷺ ره زامه ندى له سه ر نواند و دوعاى خيريشى بۆ كرد و ، موسلمانانىش يه كجار دل خۆش بوون پى .

پرۆژه كهى سه لمان برىتى بوو له هه ل كهندى چالنى قول له هه موو نهو ناوچه يه دا كه نه كرى سوپاي ئەحزاب هيرشى لىوه بكه نه سه ر مهدينه ، به مه رجى ئەم خه نده قه بهر له گه يشتنى سوپاي ئەحزاب ته واو ببى ..

نه وه بوو سه لمان وتى : ئەى پيغه مبهرى خوا ! ئيمه له ولاتى فارس دا نه گهر له هيرشى نه سپ سواران ترسمان ببوايه چالمان به ده ورى خۆمان دا هه ل نه كهنده .

بۆ بهرگىرى كردن له مهدينه فرمانده كانى سوپاي ئىسلام له سه ر ئەم خالانه ريك كه وتن:

۱ - موسلمانان له ناو شاردا بىننه وه و هه ر له وى بهرگىرى له شار بكن .

۲ - لاي باكوورى شار بكنه هىلى بهرگىرى سه ره كى ، كه نه كه وىته بهر ده م چىاى (سه ل) به مه رجى ئەم چىايه بكه وىته پشتى فرماندهى ئىسلامى يه وه .

۳ - موسلمانان چالنى وها قول هه ل بكنن كه بهر به ست بيت له نىوان خۆيان و سوپاي ئەحزاب دا .

۴ - موسلمانان ناو شار له ژن و مندال و پهك كه وته چۆل بكن و ، له ناو قه لا

سه خته كان دا بيان پاريزن ، نه وه كو دوژمن هيرش بكاته سه ر شار ، به تايبه ت جووله كهى نه وهى قوره يظه ، كه نه گونجى په يمانى ناشتى نىوانيان بشكىنن و هيرش بكنه سه ر ژن و مندالى موسلمانان و ، بيان ده نه ده ست دوژمن .

۵ - پىويسته موسلمانان هه موو شه وىك هه تا به يانى پاسه وان بۆ شار دا بنين .

شەشەم : موسلمانەکان لەو پەس مەترسییەدا بوون

لە راستییەدا سوپای دوژمن یە کجار زۆر بوو ، بەلام مەترسیی موسلمانان هەر لەو هەدا نەبوو کە سوپایەکی مل هوپ هاتۆتە سەریان ، بەلکو لە پال نەمەدا هەندێ لەوانەیی کە بە دەم دەریان نەبەری موسلمانان مونا فایق بوون و ، بۆ هەل نەگەرێان هەتا زیان بە موسلمانان بگەیهنن . دیسان هەر لە مەدینەدا موسلمانەکان دوژمنییکی تری فیلبازی ناژاوەچی یان هەبوو ، کە بە روالت و لە کاتی ناسایی دا دۆست بوو ، بەلام لە کاتی تەنگانەدا ناگری ژیر پووش بوو و ، بۆ هەل نەگەرێا وەك مار موسلمانەکان بگەزی ، کە ئەوەش جوولەکەیی نەوێ قورەهێظە بوو . .

پیش هەموو شتی سوپای ئیسلام کاریکی ژیرانەیی کرد کە ناوچەیی باکووری مەدینەیی کردە بنکەیی سوپا بۆ پارێزگارییی لە شار ، چونکە هەر کەس بیەوی هێرش بکاتە سەر مەدینە ، لەو قۆڵەو نەتوانی هێرش بکات ، چونکە لایەکانی تری شار بە درەخت و دارخورمای چر و پر ، یان بە خانووبەرە ، یان بە کۆسپی سروشتیی وەك بەرد و بەرزایی گیرابوون و ری یان نەتەدا سوپای وەك سوپای نەحزاب لەوێو هەلمەت بەرن . کەواتە ناوچەیی باکوور ، روو بە کێوی ئوحد شوینی گونجاو بوو کە دوژمن هێرشی لێو بکات ، بۆیە فەرماندەیی سوپای ئیسلام بریاری دا لەو ناوچەییەدا خەندەق هەل بکەن .

شایانی باسە کە هەردوو لای مەدینە ، لای خۆرەلآت و لای خۆرناوای ناوچەیی بەردەلان بوو . . ئەو هەبوو (حرة الوبرة) لە خۆرناوای و (حرة واقم) ییش لە خۆرەلآتەو هەبوو ، لە باشووری شەو هەندیکیی دارستان و هەندیکیی بەردەلان بوو . کەواتە ئەبوابی لە خۆرناوای هەتا خۆرەلآت لە باکوورەو خەندەق هەل بکەنرایە . بەمە کە سوپای نەحزاب لە ناکاری ئوحد و (جمع آسیال) هەو نەهات ئەو خەندەقه ئەبوو کۆسپ و نەئەگەشتنە شار .

نەخشە کێشرا بۆ شوینی هەل کەندن و پیاوانی ئیسلام خیرا دەستیان بە چال هەل کەندن کرد و ، پیغەمبەری خواش ﷺ وەك هەر ئەندامیکیی کۆمەلگای ئیسلامیی کاری نەکرد هەتا خەندەق تەواو بوو . موسلمانەکانیش کە نازیزی نازداریان ئەدی و لە کارکردن و ماندوو بوون باکی نیە و ، وەك ئەوان ماندوو و برسیی ئەبیئ ، دلیان ئەهاتە جۆش و بەو پەری غیڕەتەو کاریان نەکرد ، بەو هیواییەو بەر لە گەشتنی سوپای نەحزاب لی ببنەو و ، تەواوی بکەن .

له یادمان نه‌چیّ که په‌یانی ناشتی و دۆستایه‌تی له نیوان موسلمانان و جووله‌که‌ی قوره‌یظه‌دا هه‌بوو ، که هه‌ر کاتی دۆژمنی بیته سه‌ر مه‌دینه هه‌ردوولا دژی نه‌و دۆژمنه بووه‌ستن ، واته هه‌ر کامیان که‌وته ته‌نگانه‌وه نه‌وی‌تریان کۆمه‌کیی بکات . به پیی نه‌مه بیّ نه‌بوا جووله‌که‌ی قوره‌یظه بهاتنایه و یارمه‌تی سوپای نیسلامیان بدایه و ، به‌شداری هه‌ل‌که‌ندنی خه‌نده‌قیان بکه‌ردایه .. که‌چیی به‌ک جووله‌که به‌شداری‌یان نه‌کرد و ، نه‌مه‌ش به‌که‌م نیشانه بوو که نه‌وان به پیچه‌وانه‌ی نه‌و په‌یمان ره‌فتار نه‌که‌ن ..

بۆ نه‌وه‌ی زوو خه‌نده‌قه‌که هه‌ل‌که‌نریّ و پیش ته‌واوبوونی سوپای نه‌حزاب نه‌گاته به‌روهه ، موسلمانان به‌بیّ وچان هه‌ر له به‌یانی‌یه‌وه هه‌تا ئیواره کاریان نه‌کرد و ، ته‌نها به شه‌ودا نه‌حسه‌ساره‌وه و ، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ خۆی چاودێریی نه‌کرد و به ده‌ستی پیروزیی چالی هه‌ل‌که‌ند .

نه‌م کاره کاریکی به‌که‌جار گران بوو ، چونکه نه‌بوا موسلمانان پینج هه‌زار بالّ چالیان هه‌ل‌که‌ندایه ، سه‌ره‌پای نه‌وه‌ش که له‌و ساله‌دا موسلمانان له گرانی‌دا نه‌ژیان و به‌که‌جار ده‌ست‌کورت و بی‌خۆراک بوون ، بۆیه زۆریه‌ی موسلمانان که نه‌و کاره قورسه‌یان نه‌نجام نه‌دا خواردنی پیوستیان ده‌ست نه‌نه‌که‌وت تا له برسیتی زه‌گار بن ، هه‌تا پیغه‌مبه‌ری مه‌زنیش ﷺ که کاریکی نه‌کرد ، له تاو برسیتی‌دا به‌ردیکی به‌سکیه‌وه به‌ستبوو و ، خۆراکی سه‌ره‌کیشیان ته‌نها خورما بوو .

حه‌وته‌م : فه‌ر و به‌ره‌که‌ت

به‌لگه‌ی ده‌ست‌کورتیی و هه‌ژاری موسلمانان له کاتی هه‌ل‌که‌ندنی خه‌نده‌قه‌دا نه‌م ریوایه‌ته‌ی ئین نیسحاقه که له سه‌عیدی کورپی میناوه ته‌گیڕیته‌وه که بۆی باس کردووه : که‌چیکی به‌شیری کورپی سه‌عد ، واته خوشکی نوعمانی کورپی به‌شیر وتویه : دایکم ، عومه‌ره‌ی که‌چی ره‌واحه ، بانگی کردم و ، مشتیی خورمای کرده کۆشه‌وه و وتی : که‌چه‌که‌م ! خۆراکی نیوه‌پۆ بۆ باوکت و عه‌بدوللای کورپی ره‌واحه‌ی خالت به‌ره . که‌چه‌که نه‌لیت : خورماکانم وه‌رگرت و رویشتم ، نه‌وه‌بوو به‌لای پیغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ تپه‌په‌رم کرد و ، منیش بۆ باوکم و خالم ته‌گه‌پام ، فه‌رموی : ((تعالی یا بنیّة ما هذا معک ؟)) فه‌رموی : که‌چی خۆم وه‌ره ، نه‌وه چی‌یه پیت؟

نه لیت : وتم : نهی پیغهمبهری خوا ! نه مه خورمایه و دایکم به من دا ناردوویه بۆ به شیری کوری سهدی باوکم و عهدوللای کوری ره واحدی خالم تا بۆ نیوه پۆ بی خۆن .
 فهرمووی : ((هاتیه)) . نه لیت : خورماکانم کردنه ههر دوو مشتی پیغهمبهری خواوه ﷺ و پریان نه کردن . پاشان فهرمانی دا کراسیکیان بۆ راخست ، پاشان خورماکانی کردنه سهر کراسه که و ، به سهری دا پرژ و بلاؤ بوونه وه . پاشان به هاوه لیکي فهرموو : به ناو نه هلی خنده قدا جار بده و بلی : وهرن بۆ خواردنی نیوه پۆ . نه وه بوو نه هلی خنده ق هه مووی کۆبوویه وه و ده ستیان به خواردنی خورمای سهر کراسه که کرد و ، نه ویش ههر زیادی نه کرد ، هه تا نه هلی خنده ق ده ستیان لی هه ل گرت و کشانه وه دا و ، خورماش له هه موو لایه کی کراسه که وه نه پرژان .
 له لایه که وه دوژمنیکی سه رسه خت و ، له لایه کی تریشه وه گرانیی و برسیتی . .
 سه ره پای نه مانهش زستانیکی سارد و سه رما و ره شه بایه کی توند موسلمانه کانیان به گیر هی نابوو . .

بوخاریی له سه هلی کوری سه عده وه ریوایهت نه کات که وتوویه : له کاتی هه ل که ندنی خنده قدا له خزمه تی پیغهمبهدا بووین که موسلمانه کان هه لیان نه که ند و نیمه ش خۆلمان به سه ر شان نه گواسته وه ، پیغهمبهری خوا ﷺ نهی فهرموو :
 اللَّهُم لا عیش إلا عیش الآخرة فاعفر للأنصار والمهاجرة
 هه روه ها بوخاریی له نه نه سه وه ریوایه تی کردوه که (له به یانی یه کی سارددا) موهاجیر و نه نصار خه ریکی چال هه ل که ندن بوون و ، به نده و خزمه ت گوزاریشیان نه بوون هه تا کاریان بۆ بکه ن ، که پیغهمبهری خوا ﷺ دیتی وا ماندوو و برسین ، فهرمووی :

اللهم إن الأجر أجر الآخرة فارحم الأنصار والمهاجرة

نه وانیش وه لامیان نه دایه وه :

نحن الذين بايعوا محمداً على الجهاد ما بقينا أبداً

نه یان وت : نیمه نه وانه ین که هه تا ماوین به یه تی جهادمان به موحه مه د ﷺ داوه .

پیغهمبهری خوا ﷺ نه و کاته له ته مه نی په نجا وه شه ت سالیی دا بوو له گه ل نه وه ش دا وه ک موسلمانیکی چالاک کاری نه کرد . بوخاریی و موسلیم له به رانی کوری عازبه وه ریوایه تیان کردوه که وتوویه : که رۆژی نه حزاب هاته به ره وه و پیغهمبهری

خو ﷺ خەندەقى ھەل ئەكەند ، چاوم لیتی بوو ئەوەندە خوئی خەندەقى گواستبوو ەو ە
 کە تۆز و خوئی پیتستی سکی داپۆشیی بوو ، کە سکی تووکیشی زۆر بوو ، کە خوئی
 ئەگواستەو ە شیعری عەبدوئلائی کورپی رەواحی دووبارە ئەکرده ە و ئەی فەرموو:

أَللّٰهُمَّ لَوْلَا أَنْتَ مَا اهْتَدَيْنَا
 وَلَا تَصَدَقْنَا وَلَا صَلَيْنَا
 فَأَنْزِلْ سَكِينَةً عَلَيْنَا
 وَثَبْتَ الْأَقْدَامَ إِنْ لَاقَيْنَا
 إِنْ الْأَلَىٰ قَدْ بَغَا عَلَيْنَا
 وَإِنْ أَرَادُوا فِتْنَةَ أَبِيْنَا

ھیدایەت وەرگرتیان و صەدەقە و نوێژکردنیان ئەگێریتەو ە بۆ بەخششی خوای
 گورە و ، داوای دامەزراوی و دل ئارامی ئەکات و ، بەئینیش ئەدا کە بە گوئی
 ئەوانە ئەکا کە ئەیانەوئ موسلمانان لە نیمان پاشگەز بکەنەو ە ، ھەر چەندە
 ستەمیان لئ ئەکەن .

نمونه یەکی تری فەرۆ بەرەکەت و کۆمەکیی خو بۆ موسلمانەکان نەم ریوایەتە
 جابیری کورپی عەبدوئلائیە کە ئەلئ : رۆژی خەندەق خەریکی ھەل ئەکەندن بووین ،
 ئەو ەبوو بەردیکی رەق دەرکەوت . موسلمانەکان ھاتنە خزمەتی پیغەمبەر ﷺ و
 وتیان : بەردیک ھاتۆتە ناو خەندەقە کەو ە . فەرموو : ((انا نازل)) . فەرموو : من
 خۆم بۆی دانەبەزم . پاشان ھەستا و بەردیکیشی بە سکیو ە بەستبوو و ، ئیمەش سئ
 رۆژ بوو تامی خواردنمان نەکردبوو . پیغەمبەر ﷺ دەستی دایە پیکە کە و لە
 بەردەکە ی دا و ، بە وینە ی لم ورد و خاش بوو . وتم : ئە ی پیغەمبەری خوا ! ماو ەم
 بەدە بچمەو ە مالمەو ە . بە ھاوسەرە کە مەم وت : پیغەمبەرم ﷺ و ەھا دیو ە کە ئارامم لا
 نەماو ە ، نایا ھیچت بەلاو ە ھە ی ە ؟ وتی : جۆ و گیسکە مێچکە یە کم لەلایە .
 گیسکە کەم سەر بریی و ، جۆکەشم ھاریی ، گۆشتە کە مان خستە ناو قابلمەو ە .
 پاشان ھاتمە خزمەتی پیغەمبەر ﷺ ھەویرە کەش نامادە بوو بوو و ، قابلمە کەش
 خرابوو ە سەر سئ بەردە کە و خەریک بوو پئ بگات . وتم : کە مێک خواردنم بە لاو ە ی ە ،
 جا ئە ی پیغەمبەری خوا ! خۆت و یە ک دوو پیاو ھەستن . فەرموو : ((کم ھو ؟))
 فەرموو : چەندە ؟ منیش بۆم باس کرد . فەرموو : ((کثیر طیب ، قل لها : لا
 تنزع البرمۃ ولا الخبز من التنور حتی آتی)) . فەرموو : زۆر و چاکە . بە
 خیزانە کەت بلئ نە قابلمە کە داگری و ، نە نانە کەش لە تەنورە کە دەرپهینئ ھەتا
 دیم .

فەرموو : ((قوموا)) ھەستن . ھەموو موھاجیر و ئەنصار ھەستان .

که چوومه ژووره لای خیزانه کم و تم : مالت ناوابی ! پیغه مبهەر ﷺ به موهاجیر و نه نصار و هدرچی و له گه لیانا هم موویان ته شریفیان هیئا . وتی : نایا پرسیری لی کردوی (که خوراکه که چنده ؟) و تم : به لی .

فهرمووی : « اُدخلوا ولا تضاعطوا » . فرمانی دا هاوه لان بچنه ژووره وه . خویشی دهستی به دهرهینانی نان کرد و گوشتی نه خسته سهری و ، هدرچی نان و گوشتی دهرته هیئا ، قابله مکه و تنوره که شی سهر نه گرتن و ، پیشکه شی هاوه لانی نه کرد ، پاشان هی تری دهرته هیئا . ههروا خهریکی نان دهرهینان بوو و ، گوشتی نه خسته سهر ههتا هم موویان تیر بوون .

له نه نجام دا هندی مایه وه ، فهرمووی : « کلي هذا وأهدی ، فإن الناس أصابتهم مجاعة » . فهرمووی : نه وه بخون و لییشی به هه دیه بنیرن ، چونکه گرانیسی یه خهی بهو خه لکه گرتوه .

له ریوایه تیکی تردا جابیر نه لی : هاتمه خزمه تی و ، چپاندم به گوئی دا و ، تم : نه ی پیغه مبهری خوا ! هدیوانی کمان سهر بریوه و صاعیک جومان هه بوو هاریومانه . جا له گه ل چهند که سیک دا ته شریف بهینن . نه وه بوو پیغه مبهەر ﷺ به دهنگی بهرز فهرمووی : « یا أصحاب الخندق ! إن جابراً قد صنع سوراً » . فهرمووی : نه ی نه هلی خندهق ! جابیر دهعهه تی کردوه .

هه شتهم : سوره های سه رفوازیس

بهراء نه لیئت : له رژی خندهق دا له شوینیکی خندهقه که دا بهردی کمان لی هاته پیش ، که بیکه کان چاریان نه نه کرد ، نیمه دادی نه وه مان برده خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ و ته شریفی هیئا و دهستی دایه بیکه که و فهرمووی : « بسم الله » . پاشان یه ک جار لیی دا و سی یه کی شکاند و فهرمووی : « الله أكبر ، أعطیت مفاتیح الشام ، والله إنی لأبصر قصورها الحمر الساعة » . فهرمووی : کلله کانی شامم پی دران ، به خوا له م سعاته دا چاوم له کوشکه سووره کانیه تی . بو جاری دووه م لیی دا و سی یه کیکی تری په راند و فهرمووی : « الله أكبر ، أعطیت مفاتیح فارس ، وإنی والله لأبصر قصر المدائن الأبيض الآن » . فهرمووی : کلله کانی ولاتی فارسم پی دران . به خوا ههر نیستا چاوم له کوشکه سپیه که ی مه دانینه . پاشان بو جاری سی هم لیی دا و فهرمووی : « بسم الله » . نه وه بوو پاشماوه ی بهرده که ی په راند و فهرمووی :

«اللّٰهُ أَكْبَرُ ، أَعْطَيْتُ مَفَاتِيحَ الْيَمَنِ ، وَاللّٰهُ إِنِّي لِأَبْصُرَ أَبْوَابَ صَنْعَاءَ مِنْ مَكَانِي السَّاعَةِ »
 . فەرمووی : کلیلەکانی یەمەنم پێی دران . بەخوا هەر ئیستە و لەم شویتەم دا چاوم لە
 دەرگاکانی صنعا ئە .

لە ریوایەتیکی تردا وا هاتوووە کە بەردیکی سپی رەق دیتە بەردەمیان کە ناتوانن
 بێشکینن ، خێرا سەلمانی فارسیی ئەچیتە خزمەتی پیغەمبەری خوا ﷺ و هەوالەکە ی
 ئەداتێ . ئەویش تەشریف ئەبا و پیکە کە لە سەلمان وەرئەگرێ و ، یەك پیک لە
 بەردەکە ئەدا و ئەی شکی نێی و ، بریسکە یەکی وەهای لێ دیت ، بە وینە ی چرا لە
 شەوی تاریک دا ، ئەم بەر و ئەوبەری مەدینە ی رووناک کردووە ، ئەو بوو پیغەمبەری
 خوا ﷺ (اللّٰهُ أَكْبَرُ) ی فەرموو موسلمانەکانیش دووبارەیان کردووە . پاشان پیک ی
 دوو هەمی لێ دا و بە هەمان شیوە و ، پاشان سێ هەمیشی لێ دا . دەربارە ی ئەو
 پرسیاریان لە پیغەمبەری خوا ﷺ کرد و ئەویش فەرمووی : « لَقَدْ أَضَاءَ لِي مِنَ
 الْأُولَى قُصُورَ الْحَيْرَةِ ، وَمَدَاتِنَ كَسْرِي ، فَأَخْبَرَنِي جَبْرِيلُ أَنَّ أُمَّتِي ظَاهِرَةٌ عَلَيْهَا ، وَمِنَ
 الثَّانِيَةِ الْقُصُورَ الْحَمْرَ مِنْ أَرْضِ الرُّومِ ، وَأَخْبَرَنِي جَبْرِيلُ أَنَّ أُمَّتِي ظَاهِرَةٌ عَلَيْهَا ، وَمِنَ
 الثَّلَاثَةِ قُصُورَ صَنْعَاءَ ، وَأَخْبَرَنِي جَبْرِيلُ أَنَّ أُمَّتِي ظَاهِرَةٌ عَلَيْهَا ، فَأَبْشُرُوا » .
 فەرمووی : بە لێدانی یە کەم کۆشکەکانی حیرە و مەدائینی کيسرام بۆ دەرکەوتن و ،
 جیبریل هەوائی دامی کە ئوممەتە کەم بەسەریان دا زال ئەبن و ، بە لێدانی
 دوو هەمیش کۆشکە سوورەکانی ولاتی رۆم بۆ دەرکەوتن و ، جیبریل هەوائی دامی
 کە ئوممەتە کەم بەسەر ئەوانیش دا زال ئەبن و ، بە لێدانی سێ هەمیش کۆشکەکانی
 صنعا ئەم بۆ دەرکەوتن و ، جیبریل هەوائی دامی کە ئوممەتە کەم بەسەر ئەوانیش دا
 زال ئەبی . مژدە بی لێتان ئە ی موسلمانەکان .

موسلمانەکان بە مژدە یەکی چاکیان وەرگرت و وتیان : بەلێنیک ی راستە .

ئەم بەلێنانە دوا ی چارە کە سەدە یە کە هەموویان هاتنە دی و دینی ئیسلام پەرە ی
 سەند و بە خۆرەللات و خۆرئاوا دا بلاوی کرد و ، گەلانی سەرزەوی باوەشی
 خۆشەویستی و ریز و تەقدیریان بۆ کردووە ، کە ئەمەش بە یەکی لە موعجیزەکانی
 پیغەمبەری خوا ﷺ لە قەلەم ئەدریت .

شایانی باسە کە ئەم خەندەقە لە نیوان موسلمانەکان دا بەش کرا بوو ، هەر دە
 موسلمان چل بال خەندەقیان پێی درا بوو و ، پێویست بوو بە پەلە بەشی خۆیان تەواو
 بکەن . لە کاتی بەش کردنی موسلمانەکان دا چ موهاجیری و چ ئەنصار هەر یە کە

نه یان ویست سلمان له سهر خویان حیساب بکن ، چونکه نهو نه خه لکی مه ککه و نه خه لکی مه دینه بوو ، به لکو خه لکی ولاتی فارس بوو . نهو بهوو پیغه مبهری خوا ﷺ پله یه کی بهر زتری به سلمان دا که له نال و بهیتی خوی حیسابی کرد ، که فهرمووی : ((سلمان منا اهل البيت)) .

موسلمانان هه کجار دل خوښ و شادمان بوون .. هه چهنده چاوه پروانی دوژمنیتی سهرسهختیان نه کرد که بریتی بوو له یه کگرتوی بی نیمانیه هموو دورگه ی عهره بیی ، سهره پای سهرمای زستانی سهخت و ، گرانی و برسیتی و که میی جل و بهرگ . که چپی هدردهم خهریکی سرود خویندن بوون . یه کی له هاوه لان ناوی جوعیل بوو ، پیغه مبهری خوا ﷺ نهو ناوه ی به دل نه بوو و ناوی نا عهر . بو نه مه موسلمانان شیعریکی ساده یان ریک خست و به سرود دوباره یان نه کرده وه :

سَمَاءُ مِنْ بَعْدِ جُعَيْلِ عَمْرًا وَكَانَ لِلْبَائِسِ يَوْمًا ظَهْرًا

هه چپی نهوان نه گه یشته عهر پیغه مبهری خوا ﷺ به دهنگی بهرزه ی فهرموو : عَمْرًا ، هه چپی نه گه یشته ظهه ریش دیسان به دهنگی بهرزه ی فهرموو : ظَهْرًا . نه سروده یان بو یه که نه سنده وه و به شوق و تاسه وه چالیان هه له نه کهند و ، به خاکه ناز لایان نه دا و به سه به ته نه یان گواسته وه و ، پیغه مبه ریش ، به برسیتی له گه لیان دا کاری نه کرد ..

یه کی له وانیه که کاری نه کرد زهیدی کوری ثابت بوو . که هیشتا مندالیکی بچکۆله بوو و خهریکی خۆل گواسته وه بوو . که پیغه مبهری خوا ﷺ چاوی پی کهورت و وا بهو مندالی یه خهریکی کارکردنه ، ستایشی کرد که فهرمووی : ((أما إنه نعم الغلام)) .

زهید دوا ی ماندوو بوون و چه شتی سهرما و سو له ، ههستی به که می گهرمای کرد و خه و زوری بو هینا و چاوی چوه خه . یه کی له موسلمانان به ناوی عیماره ی کوری حیزام بو گالته شمشیره که ی شارده وه . که منداله که ههستا شمشیره که ی دیار نه بوو ، ترسا و پیغه مبهری خوایش ﷺ ناماده بوو بو شوخی پی فهرموو : ((یا أبارقاد ! نمت حتی ذهب سلاحك)) . فهرمووی : خه وتیت و شمشیره که له دهست چوو . پاشان فهرمانی دا شمشیره که ی بو بهینه وه و ، ترساندن موسلمان و شارده وه ی کهل و په لی بو گالته له موسلمانان قه دهغه کرد .

له کاتیک دا که موسلمانان سهرگرمی کار بوون و نهوپه‌ری کوششیان نه‌کرد تا به‌وپه‌ری نیخلاصه‌وه کار بکمن ، به‌لکو له هه‌ل‌که‌ندنی خنده‌ق زووتر لی ببنه‌وه ، تا که سوپای ته‌حزاب گه‌یشتن ته‌واو بووی ، هه‌ر له یه‌که‌م ساته‌وه کۆمه‌لی مونا‌فیکی گیره‌شیوین هه‌ولیان دا هه‌ل‌که‌ندنی خنده‌ق ته‌فره‌ بدن و دوا‌ی بخهن .. ته‌مانه به‌ ناو له‌سه‌ر موسلمان نه‌ژمی‌ران ، که‌چی هه‌موو کاریکیان دژی نی‌سلام و موسلمانان بوو .

که ده‌ستیان نه‌دایه کار به‌ ته‌مه‌لی و لاژگی کاریان نه‌کرد و ، هه‌ر کاریکی سووک و ناسان و هیچ بوا‌یه نه‌وه‌یان نه‌کرد . له هه‌مان کات دا نه‌گه‌ران بو که‌سیکی لاواز هه‌تا له کارکردن ساردی بکه‌نه‌وه ، به‌لکو هه‌ل‌که‌ندن دوا بکه‌وی ، یان په‌کی بکه‌وی .

فرمانی سهر‌کردایه‌تی موسلمانان وه‌هابوو که هیچ که‌س به‌بی مؤلته وه‌رگرتن شوینی کار به‌ جی نه‌هیل ، که‌چی نه‌و مونا‌فیکانه کاریان به‌جی نه‌ه‌یشت و به‌بی مؤلته نه‌گه‌رانه‌وه ناو مال و مندالیان .

به‌لام موسلمانان راستگۆکان ، که خۆیان به‌ خوا فرۆشتبوو ، هه‌تا کاریکی گرنگیان نه‌بوا‌یه و ، مؤله‌تیشیان وه‌رنه‌گرتایه له کار وازیان نه‌ه‌ینا . نه‌وه‌بوو قورنانی پی‌رز له ستایشی نه‌و نی‌مان‌دارانه‌دا هاته‌ خواره‌وه و ، ده‌ری ته‌ب‌ری که نی‌مان‌داره راسته‌قینه‌کان به‌بی وه‌رگرتنی مؤلته ده‌ست له کار هه‌ل‌ناگرن ، که نه‌فرموی :

﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ لَّمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوهُ ۚ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ۚ فَإِذَا أَسْتَأْذِنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ فَأَذِّنْ لِمَن شِئْتَ مِنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمُ اللَّهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٦٢﴾ لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا ۚ قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنْكُمْ لِوَاذًا ۚ فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ ۚ أَن تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦٣﴾ (النور : ٦٢ - ٦٣) .

که موسلمانان مؤله‌تیشیان وه‌رنه‌گرت خیرا نه‌گه‌رانه‌وه سهر کار و به‌ پاکیی و دلسۆزی خه‌ریک نه‌بوون . به‌لام مونا‌فیکان نه‌وه‌نده‌ خوار و خه‌یج بوون قورنان هه‌ره‌شه‌ی لی نه‌کردن که با نیتر له فرمانی سهر‌کردایه‌تی ده‌رنه‌چن ، نه‌گینا تووشی فیتنه‌ نه‌بن ، یان سزایه‌کی سه‌ختیان تووش نه‌بیته .

موسلمانان هەر بهره‌وام خه‌ریک بوون و ، لارو وئیری مونا‌فیکان ده‌ورئیکی نه‌وتۆی نه‌بوو ، تا نه‌وه‌بوو خه‌نده‌قه‌که ته‌واو بوو .

درئییی نه‌و خه‌نده‌قه پینچ هه‌زار بالّ بوو ، به‌لام قوولییی نه‌ته‌بوو له‌حه‌وت بالّ و ، پانییشی له‌نۆ بالّ که‌متر بیّ ، نه‌گینا نه‌سپ سوار نه‌ی‌توانییی بکاته نه‌وبه‌ر . نه‌وه‌بوو هه‌ر ده‌کەس و چل بالّ له‌خه‌نده‌قیان به‌ش درا و ، به‌ماوه‌ی مانگیك هه‌لیان که‌ند . به‌م شتیه‌یه به‌ته‌واو‌بوونی خه‌نده‌قه‌که له‌لای باکووره‌وه و ، بوونی سیّ ناوچه‌ی به‌رده‌لان له‌هه‌ر سیّ لاکه‌ی تری مه‌دینه‌دا و ، بوونی داروده‌خت و خانوبه‌ره ، مه‌دینه‌بووه قه‌لایه‌کی سه‌خت له‌رووی هه‌ر که‌سیک‌دا که‌بیه‌وی هه‌رش بکاته سه‌ری . چونکه وه‌ک خه‌نده‌قه‌که ریی له‌سوار و پیاده نه‌گرت ، هه‌روه‌ها هه‌ر سیّ (حه‌رپه‌ه‌ه‌ه) که‌ش : یه‌کیکیان له‌باشووره‌وه و ، حه‌رپه‌ی وه‌بره له‌خۆرئاواوه و ، حه‌رپه‌ی واقم له‌خۆرهلّاته‌وه به‌ریه‌ستی سروشتیی بوون که‌نه‌پیاده و نه‌سوار نه‌یان‌نه‌توانییی به‌ناو نه‌وه‌به‌رده‌ره‌شه نووک تیرانه‌دا به‌ناسانی هات و چۆ بکه‌ن . به‌مه‌مه‌دینه‌قه‌ده‌غه‌کرا و سوپای نه‌حزاب ده‌ستی نه‌ته‌گه‌یشته‌موسلمانان . دیاره‌سه‌رکردایه‌تی نه‌حزاب نه‌مه‌ی نه‌ته‌ویست ، به‌لکو بوّ نه‌وه‌هه‌رشیی نه‌کرد که‌مه‌دینه‌رامالّن و ، تاقی موسلمانان به‌رنه‌وه و ، ولّاته‌که‌ش تالان بکه‌ن .

که‌خه‌نده‌ق ته‌واو بوو سیّ هه‌زار موسلمان جل و به‌رگ و تفاقیی جه‌نگیان پۆشیی و ، به‌سه‌رکردایه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌پشتی خه‌نده‌قه‌که‌وه سه‌ربازگیان دروست کرد و پالیان دا به‌چیای سه‌لع هوه و ، عه‌بدوئلاّی کورپی نوم مه‌کتوو‌میش کرایه‌نه‌میری مه‌دینه و ، موسلمانان دوو تالایان پیّ بوو : تالای موهاجیران که‌به‌ده‌ستی زه‌یدی کورپی حاریشه‌وه بوو و ، تالای نه‌نصاریش که‌به‌ده‌ستی سه‌عدی کورپی عوباده‌وه بوو . فه‌رمانیش درا هه‌رچی ژن و مندالّ و په‌ک که‌وته‌ن بچه‌قه‌لاکانه‌وه و ده‌رگا له‌سه‌ر خۆیان دا‌بخه‌ن . له‌هه‌مان کات دا پاسه‌وانه‌موسلمانان به‌ده‌وری شاردا نه‌سوورانه‌وه و ، به‌ده‌نگی به‌رز خه‌ریکی و تنی « لا إله إلا الله » و « الله أكبر » بوون ، نه‌وه‌کو دوژمن له‌ناکاودا ده‌ست بووه‌شیتنّ ، به‌تایبه‌ت جووله‌که‌ی قوره‌یظه ، که‌له‌وانه‌یه په‌یمان بشکینن و ، ده‌ست له‌موسلمانان بکه‌نه‌وه .

دیاره‌به‌شی زۆری سوپا له‌نه‌نصار بوو ، چونکه‌کوچ که‌رانی مه‌ککه له‌چار نه‌نصاردا که‌متر بوون . که‌سوپا ریز بوو چه‌ند گه‌نجیک خرا‌نه به‌رچاوی پیغه‌مبه‌ری خوا تا به‌شداریی جه‌نگ بکه‌ن ، به‌لام هه‌ر که‌س له‌پانزه‌سالان بچوکتر بوو فه‌رمانی

دا بگەرپتەوه و ، لە ناویشیان دا ماوهی دا چوار گەنجیان ، که گەشتبوونه پانزه سالیی ، بەشداریی بکەن که عەبدوللای کورپی عومەر و ، زەیدی کورپی ثابیت و ، ئەبوسەعیدی خودریی و ، بەرائی کورپی عازیب بوون .

هەر وهه هیتی تاییەت بۆ پاسەوانی شار کرایە دووبەش و ، فەرماندایەتییی یەکیکیان بە زەیدی کورپی حاریشە و ، ئەوی تریشیان بە مەسلەمەیی کورپی ئەسلەم^{۳۷} سپییرا ، تا چاویان لە قەلای ژن و مندالەکان بێ نەوه کو جوولە کەیی ترسنۆکی قورەهێظە هەلمەتیان بۆ بەرن .

نۆهەم : سوپای ئەحزاب ئەکەوێتە ری

ئەمە ئەخشە و تەگبیری مەدینە بوو .. با سەریکیش لە بیابان بەدین بزانی سوپای

ئەحزاب چییان کردووه و خەریکی چین ؟

دوای ئەوهی که سوپایان جەم کرد و کەرەسە و تفاقیی جەنگ نامادە کرا ، فەرماندەکانی سوپای ئەحزاب فەرمانیان دا که سوپا بەرەو مەدینە بکەوێتە

ری ..

لە ناوچەیی غەطفان و هاو پەیمانانیانەوه شەش هەزار جەنگاوەر بە فەرماندەییەتییی

چوار سەرۆکیان بەری کەوتن که :

عوپەینەیی کورپی حیصن فەرماندەیی ئەوهی فەززارە و ..

ابراھیمەیی کورپی خوەیلید ، فەرماندەیی ئەوهی ئەسەد و ..

مەسعوودی کورپی روخەیلە ، فەرماندەیی ئەوهی ئەشجەع و ..

حاریشی کورپی عەوف ، فەرماندەیی ئەوهی مورپەر بوون ..

هەر وهه لە ناوچەیی قورەهیش و هاو پەیمانانیانەوه چوار هەزار جەنگاوەر بە

فەرماندەییەتییی ئەبوسوفیانی کورپی حەرب بەری کەوتن ، که ئەوانە حەوت سەدیان

جەنگاوەری ئەوهی سولەیم بوون و سوفیانی کورپی عەبدشەمسەیی هاو پەیمانی ئەوهی

نومەییە فەرماندەیان بوو و ، لە (مر الظهران) بە سوپای قورەهیش گەشتن .

هەر وهه جوولە کە و قورەهیش لەسەر ئەوه ریک کەوتبوون که جوولە کەش بە سوپا

بەشداریی جەنگ بکەن . ئەوه بوو حویبەیی کورپی ئەخطەبەیی سەرۆکی نوینەرە

جوولە کەکان پەیمانی بە فەرماندەکانی ئەحزاب دابوو که قەناعەت بە جوولە کەیی

^{۳۷} مەسلەمەیی کورپی ئەسلەمەیی کورپی حەریشی ئەنصاریی ، نیین عەبدولبیر و هه باسی کردووه که لە جەنگی فارسەکان دا و لە رۆژی جیسردا شەهید کراوه .

نهوهی قورهیظه بکات ، تا له دواوه گورزی کاریگهر و جهرگ بر ، له سععاتی صفردا ، له موسلمانان کان بدهن .

له ههمان کات دا فههمانده کانی سوپای نه حزاب له سهر شهوه ریک که وتن که فههمانده یه تیبی گشتیبی نه م سوپا گه ورهیه بدریته دست نه بوسوفیان سه خه ری کورپی حه ربی کورپی نومه ییه ی کورپی عه بدشه مسی کورپی عه بدمه ناف ، که عه بدشه مسی باپیری برای هاشمی باپیری پیغه مبه ری خوایه ﷺ و ، له سهر شهوه ش ریک که وتببون که له مانگی شه ووالی سالی پیئجه م دا له دهوری مه دینه یه ک بگرن .

دههم : شماره سوپای موسلمانان

بهم شیوهیه له سه ره تایی شه ووال دا ده ههزار جهنگاوه ری قوره ییش و غه طه فان و هاوپه یانه کانیان له دهوری مه دینه جه م بوون ، سه ره رای نو صد جووله که ی ناو مه دینه که بو کاتی تهنگانه ناماده کرابوون ، که چیبی به زورترین تهقدیر سوپای موسلمانان کان له سی ههزار که س تیپه ری نه نه کرد .

له راستیبی دا سوپای موسلمانان کان له کاته دا زور له وه که متر بووه ، شه وه تا نیبن جهزم له کتیبی (جوامع السیره) دا ده ری بریوه که سوپای موسلمانان کان له نو صد که س زیاتر نه بووه .

نه مه زور راسته ، به تایبته دوا ی شه وهی که مونافیقان خو یان دزی یه وه و ، له کاتی تهنگانه دا ده ست به رداری موسلمانان کان بوون . چونکه نه بو حوده ییه و نه بو خه بیهر موسلمانان کان خاوه نی سوپایه کی سی ههزاری نه بوون ! ههروه ها له جهنگی نوحود دا ، که هیچ موسلمانانی دوا نه که وت ، بگره مناله کان پی یان خو ش بوو به شدار بن و ، هه ندی نافره تیش له ناچاریی دا ده ستیان دایه شمشیر بو کوشتاری کافران ، سوپای موسلمانان حه وت صد که س بوون که حه فتایان لی شه هید کران و هه شتای تریان له ره جیع و بیتر مه عونه دا لی شه هید کران ، که واته پیئنج صد و په نجایان مانه وه ، که دیاره دوا ی دوو سالیش بی ، که موسلمانان کان له جهنگ و پشیوی دا بوون ، شه وه ندیه یان زیاد نه کردوه که بگه نه سی ههزار جهنگاوه ر .

له لایه کی تره وه ، نه گهر سه ره نجی روژانی دوا یی غه زای نه حزاب بده یین که موسلمانان کان گیان گه یشتبووه لووتیان له وه نه چی سی صد که سی ک له قه راغی

خەندەقە کەدا مابنەوه ، چونکە رۆژە کە یە کجار سەخت بوو و ، هەر تەنھا ئەو بەچکە شیرانە بەرگە ی ئەو هەلۆیستەیان ئەگرت .

خۆ ئەگەر موسڵمانەکان خاوەنی سێ هەزار سوپا بوونایە زۆر بە ئاسانی لە بەردەم سوپایە کەدا ئەوستان کە سێ قاتی خۆیان بێت . خۆ لە جەنگی بەردا موسڵمانەکان لە سێ یە کە مەتر و ، لە ئوحوودیشدا لە چوار یە کە مەتر بوون . کەواتە پێویستی بە هەلکەندنی خەندەق نەتەبوو .

جا ئەگەر موسڵمانەکان سێ هەزار بوونایە ئەوا لە دەشتدا بەرامبەر بە دوژمن ئەوستان ، نە کە لە پشت خەندەقەوه و ، پشتیان بە چاکیی بە بەردەلان و دارو درەخت و بینا گیرا بێت ، ئەوسا گیان بگاتە لووتیان .. خۆ موسڵمانەکان هەر لە رۆژی دوو هەمی ئوحووددا قورەیشیان راو نا .. خۆ یە کە بە یە کە هۆزە عەرەبە نیاز خرابەکانیان تەمی کردن .. خۆ ئەمان چون بۆ بەدر و قورەیش نەیان و پێرا بێن بۆ جەنگ .. خۆ ئەو ی نەضیریان لە مەدینە دەرکردبوو .. کەواتە موسڵمانەکان ورەیان لە جاران بەرزتر بوو و ، هەر ئەوانیش بوون بەو کەمی یە دانیان بە خۆیان دا گرت و ملیان لە بەردەم رەشەبای کوفردا نەچە مایەوه ، چونکە خۆیان کەم و دوژمنیان زۆر بوون و ، وە کە دوورگە یە کە وەها بوون لە چار دەر یایە کە گەرەدا ..

خۆ ئەگەر سەرەتا سوپای موسڵمانان دوو هەزار یە کە بووی ، ئەویش بە مونا فیکە کانهوه . بەلام بەرە بەرە مونا فیکە کە خۆیان دزیو تەوه ، دوا ی ئەوه ی کە چاویان بە سوپایە کە زۆری دوژمن کەوتوو و ، تەنھا ئیمان دارە دامەزراره بەغیرە تەکان ماونە تەوه کە نۆصەد کەس ئەبوون وە کە ئیمان ئین حەزم دەری بریوه ..

یانزەهەم : نەخشەس کافران

ئەوه بوو پێغەمبەری خوا ﷺ بەر لە گەیشتنی سوپای ئەحزاب دوو پیاوی لە هەواڵ زانانی سوپای ئیسلامیی رەوانە کرد تا هەواڵی جم و جووڵی سوپای دوژمن بزائن . ئەو دوو پیاو هەش سولەیط و سوفیانی کوری عەوف بوون . لە کاتی کەدا کە خەریکی هەواڵ وەرگرتن بوون تووشیان بوو بە تووشی دەوری یە کە سوپای ئەحزابەوه و دەوریان گرتن و پاشان قۆل بەسیان کردن و دایانە دەست فرماندە یە تیبی ئەحزاب . هەر کە زانیان کار بۆ سوپای مەدینە ئەکەن خێرا هەردووکیان کوشتن . ئەوه بوو موسڵمانەکان هەر چۆن بوو توانی یان تەرمی هەردوو شەهیدە کە بەرنەوه بۆ مەدینە و

پینگه مبهری خوا ﷺ هردوو کیانی له قهبریکدا ناشت . ئەم دووانه یه کهم شه هیدی جهنگی نه حزاب بوون .

دوای ئەوهی که سوپای ئەحزاب گه‌یشتنه مه‌دینه ، سوپای مه‌ککه له (مجمع الأسیال) له نیوان (جُرف) و (زغابة) سه‌ریازگه‌ی دروست کرد و ، سوپای غه‌طه‌فانیس له (ذنب نُقْمی) له‌لای خۆرئاوای ئوحد سه‌ریازگه‌ی دروست کرد .

شایانی باسه که سه‌رۆکی گه‌وره‌ی جووله‌که ، حویه‌یی کورپی ئەخطه‌ب که توانیی سوپای ئەحزاب پینکه‌وه بنی له‌گه‌ل سوپای ئەحزاب‌دا بوو و له نیوان هه‌ردوو سه‌ریازگه‌ی قوره‌هیش و غه‌طه‌فان‌دا هاتوچۆی ئەکرد و ، هه‌میشه په‌یوه‌ندی به هه‌ردوولایانه‌وه هه‌بوو و نه‌خشه‌ی نه‌کیشا و راویژی نه‌کرد .

سوپای ئەحزاب به‌ر له‌وه‌ی بگه‌نه مه‌دینه نه‌خشه‌ی داگیرکردنی مه‌دینه‌یان کیشا بوو ، به‌و شیوه که له‌لای باکووره‌وه ، هه‌ر له‌لای باکووری خۆرئاواوه هه‌تا باکووری خۆرهلآت ، هه‌رشیکێ توندی خه‌یرای راماله‌ر بکریته سه‌ر سوپای موسلمانان که له ده‌روازه‌کانی باکووری مه‌دینه‌دا سه‌ریازگه‌ی دروست کردوه . به‌و مه‌رجه‌ی که له سه‌عاتی صفدا ، وه‌ک ئەوه‌ی که سه‌رۆکه جووله‌که‌کان و فه‌رمانده‌کانی ئەحزاب ریک که‌وتبوون ، نو‌صه‌د جه‌نگاوه‌ری نه‌وه‌ی قوره‌یظه ، که که‌وتبوونه لای باشووری مه‌دینه‌وه و له دوای سوپای ئیسلامه‌وه بوون ، له دواوه گورزی کاریگه‌ر ، له کاتی گه‌رم‌بوونی جه‌نگ‌دا ، له سوپای ئیسلام بده‌ن و جه‌رگی به‌رن ، تا موسلمانه‌کان له ریشه‌ ده‌رهه‌ینن ، هه‌ر چه‌نده په‌یمانی ناشتی له نیوان موسلمانه‌کان و جووله‌که‌ی قوره‌یظه‌دا به‌سترا‌بوو که هاویه‌شیی به‌رگری له مه‌دینه بکه‌ن . به‌لام جووله‌که جووله‌که‌یه و ته‌نها به‌رژه‌وه‌ندی خۆی له‌به‌رچاو نه‌گرئ . تیت‌ر گوی ناداته ناپاکیی و نابرووچوون ، بۆیه به‌ درێژایی میژوو هه‌ر سووک و ریسوا بوون .

ئهو نه‌خشه‌یه‌ی که سوپای ئەحزاب ، بۆ داگیرکردنی مه‌دینه ، کیش‌ابوویان نه‌خشه‌یه‌کی مه‌حکه‌م و سامناک بوو . وایان دانا بوو مه‌دینه به‌ هیچ شیوه‌یه‌ک له‌به‌رده‌م زۆر و زه‌به‌نده‌یی سوپاکه‌یان‌دا خۆی پی نه‌گیرئ و ، به‌ ناسانی موسلمانه‌کان ریشه‌که‌ن بکه‌ن و ، ناسه‌واری دینه‌که‌شیان نه‌هیلن .. به‌لام خوای گه‌وره به‌ سۆز و به‌زه‌یی خۆی له ولاتی فارسه‌وه سه‌لمانی گه‌یاند تا هه‌لکه‌ندنی خه‌نده‌ق بخاته به‌رچاوی موسلمانان .. سوپاس بۆ خوا بۆ نه‌خشه‌ جوانه‌کانی .

خۆ ئەگەر ئەو خەندەقە نەبوايە ئەوا یانزە ھەزار سەربازی داخ لە دل زۆر بە ناسانیی ئەیان توانیی تۆصەد سەربازی موسلمان لەناو بەرن ، ئەیان توانیی ھەموو پیلانیک دژی موسلمانەکان بگێرن .

بەلام خوا ئەوێ خستە دلی موسلمانانەو تا خەندەق ھەل بکەن ، تا نەخشەئەحزاب پووچەل ببیتەو و ، دەستی ئەو مل ھوڤە بە سوپای بچووک و کەم تفاقئەئیسلام نەگات .

ھەر کە فەرماندەکانی ئەحزاب گەیشتنە سەر خەندەقە کە سەرسام بوون لەم فیلە کە موسلمانەکان بۆ خۆپاراستن نەجمیان داو ، کە لەو و پێش عەرەب شتی وەھای نەکردوو و نەزانیو .

ئەو خەندەقە ئەو ھەزاران سەربازەئەحزابی قۆل بەست کرد ، تا نەتوان دەست لە موسلمانەکان بوەشێن ، مەگەر جاروبار چەند کەسیک ھەل بە دەست بەینن و لە خەندەقە کە بکەنە ئەوێر .

فەرماندەکانی ئەحزاب لەگەل حویبەئە کورئە خطەبئە جوولە کەدا ، کە سەری ناژاوە کە بو ، چونە پێشەو تا شوین بۆ ھەر سوپایەک دیاری بکەن و ، چونەئەھێرش کردنیان نەخشە بکیشن ، کەچیی شتیکی سەیریان بینیی .. تا ئیستە عەرەب فیلئە وای نەزانیو .. خەندەقئەکی دوو ھەزار مەتر درێژ و چوار مەتر پان و سئ مەتر قوول ھاتە بەردەمیان کە شەو و رۆژ سەربازە گیان فیداکانی ئیسلام لەو بەرەو ، وەک شیرئە پێشە چاوەروانی نیچیر بی ، پاسەوانن .

بە راستیی سەریان لەم فیلە سوڤ مابوو کە ھەرچیی نەخشە و تەگبیریان بوون ھەموویانی پووچەل کردنەو .

دوای ئەوێ کە فەرماندەکانی ئەحزاب بە دەوری خەندەقە کەدا سوڤانەو و بۆیان دەرکەوت کە ناتوانن لئەوێ بکەنە ئەوێر ، بە داخ و خەفەتیکی زۆرەو و تیان : ئەمە فیلئە کە تا ئیستا عەرەب نەزانیو .

ئەوانیش راستیان نەکرد لەو و بەر لە مئژووی عەرەب دا کاری لەو جۆرە نەکرابوو . جا ھەر چەندە زانیان کە خەندەقە کە دەست و پەلی ھەموویانی بەستوو ، لەگەل ئەوێش دا بریاریان دا لە دوای خەندەقە کەو بئیننەو و ئابلووقە بچەنە سەر موسلمانەکان و بەردەوام ، بە شەو و بەرۆژ ، بۆ ئازاردانیان تیریان تئ بگرن و ،

چاوه پروانی هلیک بن بۆ په پینه وه ، سه ره پای نه وه ش که چاوه پروان بوون نه وه ی قوره یظه له دواوه ده ستیک له موسلمانان کان یان له مال و مندالیان بووه شینن .. موسلمانان کان به که میی و که م تفاقیی خویانه وه که چاویان به سوپای بی شو ماری نه حزب که وت ، چونکه دلّه کانیان پر له نیمان بوون ، هه ستیان کرد که نه مه نه وه به لینه یه که خوی په روه ردگار و پیغه مبه ره که ی ﷺ به نیمان دارانیان داوه و ، قه ناعه تیشیان کرد که خوا و پیغه مبه ره که ی راستیان فرمووه و ، به مه ش هه تا نه هات نیمان و خو ته سلیم کردنیان له زیاد کردن دا بو . نه وه تا قورنانی پیروز نه وه مان بۆ نه گتیر پرتته وه که نه فرمو ی :

﴿ وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا ﴾ (الأحزاب : ۲۲) .

دوانزه هه م : ناپاکیی قوره یظه و مونا فیقان

هه ر چه نده خه نده قه که ده ورکی باشی نه بینیی بۆ پارێزگاریی موسلمانان کان ، به لام نه وان له وه پهری وریایی دا بوون .. ترسیان هه بوو نه وه ی قوره یظه په یان بشکینن و ، ترسیشیان هه بوو مونا فیه کان به پاگانده وه ی نیمان لاوازه کان برووخینن و درز بجه نه نیوان ریزه کانی سوپاوه . به تایبه تیی جهنگاوه رانی قوره یظه به ته نیا نه وه نده ی سوپای موسلمانان نه بیته و ، نه گه ر په یان بشکینن موسلمانان کان نه که ونه نیوان دوو ناگروه : سوپایه که که نه وه نده ی خویان بیته له دواوه و ، ده هه زار نه عرابیش له وه بری خه نده قه که وه ، وه که بلتی نیتر خه نده قه که ده ورکی نه وتوی نامینی ، چونکه نه گه ر موسلمانان کان تا ور به لای نه وه ی قوره یظه وه بده نه وه ، نه وا ناتوانن پاسه وانیی خه نده قه که بکه ن و نه وسا نه حزب هه ل به ده ست نه هینن و ، نه که نه نه م به روه ، یان نه وه تا به په پینه وه ی ته سپه کانیان ، یان به رووخاندن و پر کردنه وه ی خه نده قه که .

سه ره نجام نه وه ی موسلمانان کان خه میان بوو ، یه که م په یان شکاندن قوره یظه و ، دووه م ناپاکیی و نازاوه گتیرانی مونا فیقان بۆ چۆل بوونی پشتی خه نده ق ، هه ردووکیان روویان دا .

موسلمانان کان زۆر به وردیی چاودیری هه لئس و که وتی نه وه ی قوره یظمیان نه کرد و ، هه ر هه والیک تازهیان ده ست نه که وت نه یان گه یانده سه رکردایه تیی ، تا

موسلمانەکان لە کاری خۆیان ناگادار بن ، چونکە ئەوەیان لا روون بوو کە حویەیی کۆری ئەخەببە سەرۆکی نەضیر ، تۆ بلی سەرۆکی جوولەکەیی دوورگە ، وەک پەیوەندیی بە قورەیش و غەطفانەوه کرد و دژی موسلمانەکان سوپای پی دروست کردن ، بە هەمان شێوە پەیوەندیی بە ئەوەی قورەیظەشەوه ئەکات و ، هەولیان لەگەڵ دا ئەدات تا پەیمانەکیان کە لەگەڵ موسلمانەکاندا بەستوویانە بشکێنن و ، پال بە سوپای ئەحزابەوه بدەن .

میژوونوسان لەسەر ئەوه یەك دەنگن کە کەعبی کۆری ئەسەدی سەرۆکی جوولەکەیی قورەیظە بە هیچ شێوەیەك حەزی نەئەکرد پەیمانی نیوان خۆی و موسلمانان بشکێنن و ، نەشی ئەویست ناپاکیان لەگەڵدا بکات ، ئەوه کو جوولەکەیی ئەوهی قورەیظەش تووشی مەترسیی بن و وەک ئەوهی قەینوقاع و نەضیر قوریان بۆ بگیریتەوه ، چونکە سەرکەوتنی سوپای ئەحزابی بەلاوه زۆر دوور بوو .

بەلام ئەوه بوو حویەیی نەگبەت وەک نەضیری قور بەسەر کردن ، بەلێنیشی بە فرماندەکانی قورەیش و غەطفان دابوو کە قورەیظە رازیی بکات بۆ بەشداریی جەنگ . ئەوه بوو چوو بۆ لای ئەوهی قورەیظە تا ئەم هەلە بقۆزنەوه و ، تا سوپای ئەحزاب نامادەیه ، با بە هەموویانەوه موسلمانەکان ریشەکەن بکەن . کەعبی کۆری ئەسەدی سەرۆکی ئەوهی قورەیظە ئەم هەولە پر مەترسییەیی دایە داوه و ، بیره کەیی حویەیی بەلاوه ناپەسەند بوو ، چونکە لەوانەیه بەم ناپاکییە ئەوهی قورەیظە دووچاری نەگبەتی بن .

کەعب ئەوه نەده سوور بوو لەسەر هێشتەنەوهی پەیمانەکە ، کە زانیی وا کۆری ئەخەبب هاتوو بۆ لای و ئەیهوی چاری پی بکەوی ، فرمانی دا دەرگای قەلاکە داخەن و ، بریاری دا چاری پیی نەکەوی ، بگرە داوای کرد لە کۆتۆه هاتوو بگریتەوه . چونکە ئەه زانیی بۆ پەیمان شکاندن هاتوو و ، ئەشی زانیی کۆری ئەخەبب چەندە داخ لە دلی پیئەمبەری خوایه ﷺ .

هەرچەندە دەرگای قەلا داخرا بوو و ، داواشی لی کرا ناوچەیی ئەوهی قورەیظە بەجی بهیلتی ، خۆی نووساند بوو بە دەرگای قەلاکەدا و ، بەبی کۆلدان داوای ئەکرد کە دەرگای بۆ بکاتەوه تا قسەیی لەگەڵدا بکات ، تا ئەوه بوو کەعبی شەرەمەندە کرد و ، ناچار بوو دەرگای بۆ بکاتەوه ..

هردوو سهرۆکی نهضیر و قورهیظه کهوتنه وت و ویژ .. حویهیی له دهرگای قهلاڤا وهستا و ، بانگی کرده کهعبی کورپی نهسه د تا دهرگای بۆ بکاتهوه :
 - مالت کاول بی ، کهعب . دهرگاگه م بۆ بکهروه .
 کهعب وتی :

- مالتی تو کاول بی ، حویهیی ، تو مرۆفینکی شوومی و ، منیش پهیمانم به موحهمحمد داوه و ، پهیمانکهشی ناشکینم و ، جگه له وهفا و راست گۆیش هیچم پیوه نه دیوه .

وتی : مالت کاول بی ، دهرگاگه م بۆ بکهروه تا قسه ت له گهلاڤا بکه م .
 وتی : شتی وهها ناکه م .

حویهیی زۆر تووره بوو و ، به کهعبی وت : بهخوا بۆیه دهرگاگه ت داخست له ترسی نهوهی نهوه کوانه زبره که ت بخۆم .
 بۆ نه م وته رهقی حویهیی ، کهعب شهرمهزار بوو و دهرگای بۆ کردهوه .

که چوه ژووره وه وتی : مالت کاول بی کهعب ، سهرهزیمی دنیام بۆ هیناوی ..
 قورهیشم هیناوه و له (مجمع الأسیال) ههلیان داوه ، غهطفانیشم هیناوه و له تهنیش توحوددا ههلیان داوه .. هه موویان بهلین و پهیمانیان پی داوم که نه م شوینه چۆل نه کهن ههتا موحهمحمد و هاوهلاتی له ریشهوه دهرهینن .

کهعب پیی وت : بهخوا سهرشۆپی دنیات بۆ هیناوم . نهوهی که مهترسیی لی نه کری ، من تهنه راستگۆیی و وهفام به موحهمحمدوه دیوه . نهی حویهیی ! تو کۆمهله خه لکیکت بۆ هیناوم وه که ههوری گهوره وههان که گرمی گوی کهر نه کات و ، بریسکهی چاو کویر نه کات بهلام دلۆپینک ئای پیوه نیه .

پاشان کهعب وتی : مالت کاول بی حویهیی ! وازم لی بینه و بهرۆکم بهر بده ، من تهنه راستگۆیی و وهفام به موحهمحمدوه دیوه .

بهلام کورپی نه خطهب ههر کۆلی نه دا و ، به شیوازه خه له تینه دهست پره کهی بهردهوام بوو ، بۆ نهوهی کار بکاته سهر کهعب ، سهرهنجام کهعب ناچار بوو و داوای کرد سهرۆک و فهرمانه کانی قورهیظه کۆ ببهوه ، تا له م کاره دا راویژ بکهن و ، بزانه چ بریارینک له سهر راکهی کورپی نه خطهب بدهن .. ئایا رازی یانه پال به سوپای نه حزابه وه بدهن و پهیمانی نیوان خۆیان و موحهمحمد تیک بدهن ؟

بە مەرجی ئەوەی قورەیظە ، لەسەر ئەوەی پائیان دا بە ئەوەی ئەضیرەو ، جارێکی تر چاوپۆشیان لێ کراوە و ، ئەگەر ئەم جارە ناپاکیی بکەن ، بە تاییەت ئا لەم کاتەدا کە هەموو عەرەب هاتۆتە سەر مەدینە و ، موسلمانەکان گیان گەییووتە لووتیان ، ئەوا مەرج نیە پێغەمبەری خوا ﷺ ، کە لە ئەحزاب رزگاری بوو ، بۆ ئەوانیش بە بارکردن و دوورکەوتنەوە رازیی بێی ، چونکە کە پێغەمبەری خوا ﷺ قەتل و عامی قەینوقاق و ئەضیری نەکرد و ، بە بارکردن بە سەلامەتی رزگاریان بوو ، نامەرد بوون و لە پیلان و ئاژاوە نەکووتن . بۆیە ئەمجارە فەرماندەیی گشتیی موسلمانان بەو ئاسانییە لە قورەیظە خۆش ناییت ئەگەر پەیمان بشکێنن و ، خەیبەریش ، لەسەر ئەم کارە نامەردانەیی ، کە گیانی هەموو موسلمانانی بە مال و مندالیانەووە خستە مەترسییەو ، هەرۆا بە ئاسانیی بەسەریا نارۆا ، بەلکو رۆژێک دیت ئەویش تۆلەیی ناپاکیی خۆی لێ ئەسەنری .

کە کۆرگیرا و دەست بە وتووێژ کرا ، کۆرپی ئەخەتەب بەرە بەرە گەورە پیاوانی جوولەکەیی رازیی نەکرد ، بەلام زانایەکی ژیریان ، کە ناوی عەمری کۆرپی سوعدا بوو هاتە قسە و ، قورەیظەیی ئاگادار کرد کە کارێکی چاک ناکەن ئەگەر پەیمان بشکێنن ، چونکە موخەمەد هەمیشە لە هەموو هەلس و کەوتییکی دا وەفا و راستگۆیی پێووە بینراوە و ، پێویستە لەم جەنگەدا کۆمەکیی بکەن ، نەک شمشیری بۆ بەرز بکەنەووە و کۆمەکیی دوژمنەکەیی بکەن .. داوای لێ کردن پارێزگاریی لە پەیمانی خۆیان بکەن و ، گوێ بۆ کۆرپی ئەخەتەب نەگرن ، خۆ ئەگەر لەگەڵ موسلمانەکان دا چەک هەڵ ناگرن و پارێزگاریی لە مەدینە ناکەن ، با هیچ نەبێی بێلایەن بوەستن کە ئەیوت : ئەگەر پشتگیری لە موخەمەد ناکەن ، دەی واز لە خۆی و دوژمنەکەشی بەیتن ..

بەلام قسەیی لووسی حویەیی کۆرپی ئەخەتەب زۆر کاریگەر بوون و ، یەک بە یەکی جوولەکەکانی قەناعەت پێی نەکرد ، تا ئەوێبوو رازیی بوون و ، بە گوێی عەمری کۆرپی سوعدایان نەکرد و ، هاتنە سەر ئەو بڕیارە کە پەیمان بشکێنن و ، بچنە پال سوپای ئەحزاب .

ئەوەی قورەیظە رازیی بوون پەیمان بشکێنن ، بەو مەرجەیی کە حویەیی کۆرپی ئەخەتەب لە قەلاکانیان دا ، لەگەڵیان بیتیتهو ، تا کە ئەگەر قورەیش و غەطفان لە جەنگ کۆلیان دا و گەڕانەووە و ، موسلمانەکانیان لەناو نەبردن ، ئەمان چییان بەسەر دێی حویەییان لەگەڵ دا بێ .

که کورپی نه خطب نهو به لئینهی به قوره یظه دا ، که عبی کورپی نه سه دی سه روکی قوره یظه له په یانه که پاشگهز بوویه و ، له هر ریک که وتنیك له گه ل پیغه مبهردا بووی خوی دامالیی ..

پاشان که عبی کورپی نه سه د سه روکانی نه وهی قوره یظه ی وهک : زویه یری کورپی باطا و ، عه زالی کورپی مه یوون و ، شاسی کورپی قه یس و ، عوقبه ی کورپی زهید و ، عه مری کورپی سوعدا ی بانگ کردن و ، نهو نوو سراو هشی ناماده کرد که په یانی نیوان مؤسلمانان کان و قوره یظه ی تیدا نوو سرا بوو ، داوای لی کردن که هه موویان ره زامه ندیی له سه ر نه وه بنویتن که بی درپتن و ، بچنه پال سوپای نه حزب .

هر هه موویان ره زامه ندی یان دهر پیری جگه له سه روکی قه ره ظیی عه مری کورپی سوعدا ، که به ناشکرا دهری پیری نهو له تاوانی ناپاکیی ناوه ادا به شداریی ناکات و تی : به خوا هه رگیز له گه ل موحه مه ددا ناپاکیی ناکه م . نه م له سه ر په یانی خوی مایه وه . نه وه بوو سی جووله که ی تری ناوداریش نه م هه لویسته ی عه مریان به دل بوو و له سه ر په یان شکانندن رازیی نه بوون . نهو سیانه ش ناویان شهعله به و نوسهیدی کورپانی سه عیه و نه سه دی کورپی عوبهید بوو .

نه م هه لویسته مهردانه یه ی عه مری کورپی سوعدا بووه هوی رزگار بوونی لهو تیاچوونه ی که یه خهی به نه وهی قوره یظه گرت و له کوشتن دهر یاز بوو . به لام سیانه که ی تر هه رسیکیان هاتنه خزمه تی پیغه مبهردی خوا ﷺ مؤسلمان بوون . که عبی کورپی نه سه د گیلانه قورپی بو خویشی و بو نه وهی قوره یظه ش گرت ه وه ، نه وه بوو له گه ل گه وره پیاوانی جووله که دا په یمان نامه که یان هیتنا و دراندیان . به مه بوونه به شیک له سوپای نه حزب و که وتنه جهنگه وه له گه ل مؤسلمانان دا .

سیانزه هه م : ساغ کردنه وهس هه واله که

له بهر نه وهی که مؤسلمانان کان به وردیی چاود پیری نه وهی قوره یظه یان نه کرد ، نهوا چاک ناگایان لهو کاره پر مه ترسی یه بوو که جووله که خه ریکی بوون ، بویه خیرا هه واله که یان گه یانده پیغه مبهردی خوا ﷺ . که به نهیسی هه واله که یان گه یانده پیغه مبهردی خوا ﷺ ، زوری پی گران بوو ، به لام نهی هیشت بلاو بیته وه .

بو نه مه پیغه مبهردی خوا ﷺ سه عدی کورپی موعادی سهرداری نهوسی بانگ کرد که گه غیچیک بوو و ته مه نی نه گه یشت بووه چل سالیی و ، هار په یانی هوی قوره یظه بوو . هه روه ها سه عدی کورپی عوباده ی سهرداری خه زره ج و ، عه بدوللای کورپی ره واحه

و، ئوسەیدی کۆری حوضیری^{۳۸} بانگ کردن و ، هەمووشیان ئەنصار بوون . که ناماده بوون فەرموی : « انطلقوا حتی تنظروا أحق ما بلغنا عن هؤلاء القوم أم لا؟ فإن كان حقاً فألحنوا لي لحناً أعرفه ، ولا تفتوا في أعضاد الناس . وإن كانوا على الوفاء ، فأجهروا به للناس » .

فەرمانی بەسەریاندا دا تا بچن بۆ ناو جوولەکەمی نەوهی قورەیظە و بزانی که نەو دەنگ و باسەمی گەیشتووە راستە یان نە .

پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمانی دا که ئەگەر راست بوو جوولەکە پەیمانیاں شکاندبوو و حالەتی جەنگیاں راگەیاندبوو بلاوی نەکەنەو هەتا کار نەکاتە سەر ورەمی سەربازە موسڵمانەکان ، که بەر لەوهی ئەوێش بە راست دەرچی لەوپەری ناپەرەستی دان ، بەوهی که بە شەو و بە رۆژ بەرامبەر بە سوپای ئەحزاب وەستان و پاسەوانی خەندەقن .. فەرمانیشی پێ دان که ئەگەر راست بێ بە شیوەیکە بیگەینن که خۆی تی بگات . خۆ ئەگەر لەسەر شەرت و پەیمانی خۆشیاں بوون ئەوا بە ناشکرا بی دەن بە گۆیی خەلکەکەدا .

نۆینەرەکانی پێغەمبەر رویشتن بۆ ماوا و مەنزلی نەوهی قورەیظە تا راستیی بزانی چۆنە و ، گەر پەیمانیاں شکاندوو هەولیاں لەگەڵ بدەن تا بێنەو سەر ریتی راست . که گەیشتنە بەرەو سەرۆکانی نەوهی قورەیظە هاتن بە پیریانەو و بردیانە ناو قەلاکانیانەو و ، لەوی موسڵمانەکان هاتنە سەر ئەو باسە که با پەیمانەکیان بیاریزن، یان هیچ نەبێ ئەوان بیلایەن بۆ خۆیاں دا بنیشن .. هەر که جوولەکە ناوی پێغەمبەری خویان ﷺ و ، باسی عەهد و پەیمانیاں بیست، بەوپەری بی تەدەبی یەو پرسی یان : ئەو پێغەمبەری خویە کێیە ؟ پاشان بە موسڵمانەکانیاں وت : هیچ پەیمانیکە لە نێوان ئێمە و موحمەددا نیە . بە غرور و لە خۆبایی بوونیکیشەو نەیان وت : ئێستە ئێو هاتوون داوای بەسەر بردنی ئەو پەیمانەمی نێوان ئێمە و موحمەد نەکەن ، که ئەو ئەو پیاوێ بوو بەلای ئێمە شکاند و نەوهی نەضیری برامانی دەرکرد؟ بۆن نە پەیمان و نە بەلێن لە نێوان ئێمە و موحمەددا نیە .

لێرەدا سەرداری هۆزی خەزرج ، سەعدی کۆری عوبادە (که کەمی توورەبی لە سروشتی دا هەبوو) توورەبوو و دەستی کرد بە قسە و تن بە جوولەکە و ، ئەوانیش دەستیان کرد بە قسە و تن بە سەعد و یەکجار توورەیان کرد .

^{۳۸} لە ریبوایەتیک دا لە جیاتی ئوسەید خەواتی کۆری جوبەیرە .

به لآم سهرداری نهوس سهعدی کورپی موعاذ که هاوپه یمانی جووله که کان بوو داوای له سهعد کرد که خوی بگری و پیی وت : واز له قسه پی و تنیان بینه ، نهوهی وا له نیوانمان دا له قسه پی و تن گه وره تره .

سهعد دوا ههولئی له گه لّ جووله که کان دا تا واز لهو هه لوئسته یان بهیئن و ، نهجمای خرابی په یان شکاندیشی خسته بهرچاویان که پیی وتن : نهی نهوهی قوره یظه ! ئیوه چاک ناگاداری نهو په یمانه ی نیوانمان . جا من نه ترسم روژیک وهک روژه که ی نهوهی نهضیر یان سهخت تر بیته ریتان !

جووله که نه یان نه زانی سهعد چهنده خهم خوریانه بویه به شیوه یه کی ناشیرین وه لامیان دایه وه . که چپی سهعد ، که زور له سهرخو بوو پیی وتن : نهی نهوهی قوره یظه ! وا چاکتر و جوانتر بوو بو تان که نه م قسانه نه کن .

نهوهی قوره یظه دهستیان کرد به قسه وتن به پیغه مبهری خوا ﷺ و ، سهعدیش لی یان بیزار بوو و دهستی لهوه شوورد که بگه ریته وه سهر ریی راست ، بویه گه پرانه وه بو سهر یازگه ی موسلمانان و چونه خزمه تی پیغه مبهر و ، سه لامیان لی کرد و ، به هوئی و تهی نهیئیی نیوانیانه وه پی یان راگه یاند که جووله که په یمانیان شکاندوه . و تهی نهیئیی نیوانیشیان که هیچ کهس تی نه گا (عضل وقاره) بوو ، که ناوی نهو دوو هوژه بوو له سهر ناوی (ره جیع) ناپاکی یان له گه لّ موسلمانان کان دا نهجمام دا ههر که پیغه مبهری خوا ﷺ نهوهی بیست زانیی که جووله که ناپاکی یان کردوه ، له خهفته تی نهوه دا پیغه مبهری خوا ﷺ کراسه که ی دا به سهری خوئی دا و پال کوهوت و ماوه یه کی زور هه لّ نه سایه وه ، به راده یه ک که خه لکه که بی تاقهت بوون ، پاشان هیوای سهر که وتن به سهری دا زال بوو و ، هه ستایه وه و نهی فه رموو : « الله أكبر ! أبشروا یا معشر المسلمین بفتح الله ونصره » . مؤده ی به موسلمانان کان دا که خوا سهر که وتنی بو ناردن .

بهر له وهی قوره یظه په یمان بشکیئنی سوپای نه حزب چالاکی یه کی نهوتوی نه بوو ، نه وهنده نه بی که به نه سپه کانیانه وه به دهوری خهنده قه که دا نه سوورانه وه ، نیتر نه یان نه توانی به کو مه لّ هیرش بکن و له گه لّ موسلمانان کان دا دهست بده نه یه خه ی یه کتریی . سوپای ئیسلامیش ههر هه مووی پاسه وانی خهنده قه که بوو .

به لآم که نه حزب به ناشکرا دیتیان وا نهوهی قوره یظه پالیان داوه پی یانه وه . چالاکی یان زیاتر بوو و ، هیوایان به وه په یدا بوو که بتوانن له خهنده قه که به پر نه وه .

چونکه به هه‌ل‌گه‌پانه‌وه‌ی قوره‌یظه له موسلمانان کان ، سوپای نیسلام ناچار نه‌بی به‌شیکی زۆر له سوپاکه‌ی بگپرتته‌وه دواوه ، تا په‌رچی هپرشى نه‌وه‌ی قوره‌یظه به‌ده‌نوه که نه‌وان هیچ به‌ریه‌ستیک له‌به‌ر ده‌میان‌دا نیه و ، به ناسانی ته‌توانن هپرش بکه‌نه سهر سوپاش و سهر قه‌لای ژن و منداله‌کان .

چوارده‌هه‌م : هه‌ل‌ویستی به‌کجار سه‌خت

شایانی باسه که موسلمانان خۆیان زۆر که‌م بوون تا له‌به‌رده‌م ده هه‌زار جه‌نگاوه‌ردا خۆراگری بکه‌ن ، بۆیه زۆر نا‌ره‌حه‌ت بوون . به‌لام که قوره‌یظه‌ش پالی دا به نه‌حزابه‌وه نه‌وه‌نده‌ی تر باری موسلمانان قورس بوو .. جاران ههر خه‌می نه‌وه‌یان بوو که خه‌نده‌قه‌که بپارتین ، که‌چی نیستا خه‌می دواوه‌شیان هه‌یه که قوره‌یظه ناپاکی بکا و هپرش بکاته سه‌ریان . به راستی موسلمانان له بارودۆخیک دا نه‌ژیان که هیچ که‌س به‌رگه‌ی نه‌نه‌گرت ، چونکه ترس و له‌رز له راده به‌ده‌ر بوو ، نیت به‌سه‌رما و سوئه‌ی زستانی سه‌خت و ، برسیتی و ناتاجی سالی گرانی لا‌ولاوه بوه‌ستن .

قورنای پی‌رۆز باسی نه‌و بارودۆخه ناهه‌مواره‌ی موسلمانان نه‌کات که وای نه‌گه‌یه‌نی چاوه‌کان زاق بن و دل‌کانیش خه‌ریک بی له قورگیانه‌وه ده‌ره‌پن .. ترسه‌که نه‌وه‌نده زۆر بوو نازاترین کۆمه‌لی سه‌رزوه‌یی تیایا چه‌یران بوو بوو ، چونکه له هه‌موو لایه‌که‌وه .. له سه‌ره‌وه و له خواره‌وه .. هپرش کرابوه سه‌ر موسلمانان .. له باکووره‌وه سوپای نه‌حزاب و له باشووریشه‌وه سوپای قوره‌یظه . قورنان نه‌فه‌رموی :

﴿ إِذْ جَاءَكُمْ مِنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَنَظُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَ ﴾ هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا ﴿ (الاحزاب : ۱۰ - ۱۱)

به‌لایه‌کی به‌کجار گه‌وره و ترستیکی زۆر زۆر روویان له دلی هه‌موو موسلمانیک کردبوو .. وه‌ک بلی نه‌م دینه پیتیستی به‌پیاوی تاقی‌کراوه هه‌یه .. پیتیستی به‌پیاو هه‌یه ، به‌لام پیاوی پیاوانه .. مه‌رد و قاره‌مان .. نه‌م دینه پیتیستی به‌کۆمه‌لیتیک هه‌یه که هیچ هپرتیک چاریان نه‌کات .. نه‌بی بخرینه کوره‌ی تاقی کردنه‌وه‌وه تا له دوا‌رۆژدا شایان بن دینه‌که‌ی خویان پی بسپیری . سه‌ره‌نجام نه‌و پیاوانه به‌په‌روه‌ده‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ پی گه‌یشتن و ، به‌رگه‌ی نه‌و رۆژه سه‌خته‌شیان گرت .

به لّام نهوانه‌ی که خاوه‌نی نهو نیمانه نه‌بوون و ، وهك نهوان دانه‌مه‌زرا بوون ، به لّکو خۆیان بۆ به‌رژه‌وه‌ندی به نیسلام دا هه‌لّ واسیی بوو ، نهوانه ده‌رکه‌وتن .. نه‌یان و پیرا لهو رۆژه سه‌ختانه‌دا خۆیان تووشی مه‌ترسیی بکه‌ن و ، به‌رگه‌ی نهو تا‌قی‌کردنه‌وه‌یان نه‌گرت .. نهوانه دلّیان نه‌خۆش بوو .. هه‌موو رۆژی له ترسانا نه‌مردن .. به لّام به یه‌کجاریی نه‌نه‌مردن و رزگاریان بیّت .. نه‌مردن و نه‌ژیانه‌وه .
 نهو ترسنۆکانه خۆیان به موسلمان له قه‌لّم نه‌دا ، که‌چی له دلّ‌هوه دژی نیسلام بوون و ، به تاوات بوون موسلمانان تیا بچن .

نه‌مانه له دوژمنی ده‌روهه خراب‌تر بوون بۆ موسلمانان ، چونکه به پاگانده خه‌ریک بوون ترسیان نه‌خسته دلّی موسلمانانه‌وه ، به تاییه‌ت لهو کاته ناسکه‌دا و ، تاییه‌ت‌تریش دوا‌ی نه‌وه‌ی که قوره‌یظه دوژمنایه‌تی خۆیانان راگه‌یاند ..
 ئیتر لهو کاته‌وه مونا‌فیکان دلّیان بی‌خه‌م بوو و هاتنه سه‌ر نهو رایه که تیا‌چوونی ده‌وله‌تی نیسلام یه‌کجار نزیکه و ، هه‌یچ هه‌یزیک ناتوانی موسلمانان له ده‌ستی نه‌حزاب رزگار بکات ، بۆیه سامیان شکا و ، ترسیان له دلّ‌دا نه‌ما و ، به ناشکرا قسه‌ی وره رووخینیان نه‌کرد .

یه‌کی له مونا‌فیکان ، دوا‌ی نه‌وه‌ی که په‌یغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌رده‌که‌ی ناو خنده‌قی تیّک شکاند و ، مژده‌ی فه‌تح‌کردنی ولّاتی رۆم و فارس و یه‌مه‌نی دا به موسلمانانه‌کان ، له ناو سه‌ربازگه‌دا وه‌ستا و به گالته‌په‌ی‌کردنه‌وه نه‌یوت : موحه‌مه‌د مژده‌ی نه‌داینی گه‌نجینه‌کانی کیسرا و قه‌یصه‌ر بخۆین ، که‌چی هه‌یچ کام له ئیمه ناوی‌ری ده‌ست به ناو بگه‌یه‌نی . هه‌رچی به‌لّینیک خوا و په‌یغه‌مبه‌ره‌که‌ی به ئیمه‌یان دا غرور و له خۆیایی‌بوون بوو . قورنانی پی‌رۆز نه‌وه‌ی به مونا‌فیک و به خاوه‌نی دلّیکی نه‌خۆش له قه‌لّم دا و وته‌که‌شی گه‌ی‌په‌یه‌وه :

﴿ وَإِذْ يَقُولُ الْمُنْفِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ مَّا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا ﴾

(الأحزاب : ١٢)

که‌واته موسلمانانه‌کان به‌ره‌نگاری سیّ دوژمنی سه‌رسه‌خت بوو بوونه‌وه : یه‌که‌م سوپای نه‌حزاب ، دووه‌م : جووله‌که‌ی نه‌وه‌ی قوره‌یظه ، سی‌هه‌م : مونا‌فیکانی ناو سوپای مه‌دینه . سه‌ره‌پای گرانیی و سه‌رما و سوّله‌ی زستانی سه‌خت .. سه‌ره‌پای نه‌فس و شه‌یتانی‌ش که له هه‌موو دوژمنیک دوژمن‌ترن .

مونافیقان هدر به‌وه‌وه نه‌وه‌ستان که گالته بکه‌ن و ترس و لهرز بلاؤ بکه‌نه‌وه ، به‌لکو ده‌ستیان دایه کشانه‌وه و هه‌ل‌نانی خه‌ل‌کیش به کشانه‌وه ، به‌و نیازه‌وه پشتی خنده‌ق چۆل ببی و ، نه‌حزاب توانای په‌رینه‌وه‌یان هه‌بی‌ت و ، به ناسانی مه‌دینه بگرن ، به بیانوی نه‌وه‌ی که ماله‌کانیان له که‌ناره‌وه‌یه و ترسیان هه‌یه جووله‌که هیرشیان بکه‌نه سهر .

له‌و کاته ناسکه‌دا یه‌کی له‌و مونافیقانه‌ی که له‌ناو سوپای موسلمانان‌دا بوون ، به ناوی چهند خزمیکیه‌وه ، داوای له پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ کرد که ماوه‌یان بدا له‌و سه‌ربازگه‌یه‌دا که به‌رامبه‌ر به سوپای نه‌حزاب وه‌ستا بوون بکشینه‌وه ، نه‌ویش به‌و بیانوه‌وه که بچه‌ ماله‌وه تا پارێزگاری له ماله‌کانیان بکه‌ن ، چونکه ده‌وریان چۆله و ماله‌کانیان له‌ویه‌ری شاره‌وه‌ن .

له راستیی‌دا مه‌به‌ستیان پاراستنی ماله‌کانیان نه‌بوو ، به‌لکو نه‌یان‌ویست هه‌لین و ، ترس و لهرز و تیک‌شکاویی له‌ناو سوپا بچکۆله‌که‌ی تیمان‌دا بلاؤ بکه‌نه‌وه .

نه‌و مونافیق‌ه‌ش ناوی نه‌وسی کوری قه‌یظی بوو که له نه‌وه‌ی حاریشه‌ی کوری حاریث بوو . نه‌وه‌بوو قورنان هاته‌ خواره‌وه و ده‌ری‌پری که نه‌وانه درۆ نه‌که‌ن نه‌گینا ماله‌کانیان پاراستنی نه‌وانی نه‌وه‌ویست ، به‌لکو نه‌یان‌ه‌وی له جه‌نگ را بکه‌ن که نه‌فه‌رموی :

﴿ وَإِذْ قَالَتْ طَآئِفَةٌ مِّنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا ۖ وَكَسَبَتِذُنُ فَرِيقٌ مِّنْهُمْ أَلْسِنًا يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ إِن يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا ۝﴾ (الأحزاب : ۱۲) .

سات به سات هه‌ل‌ویستی موسلمانه‌کان ناس‌تر نه‌بوو .. پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌ستی نه‌کرد چ پاله‌په‌ستۆیه‌ک له‌سه‌ر شانی هاوه‌له‌کانیه‌تی، به تاییه‌تی نه‌نصار که له خاک و ناو و مال و حالی خۆیان‌دا چۆن گه‌ریان خوارده‌بوو و ، هه‌موو عه‌ره‌بی دوورگه‌ رزاوته‌ سه‌ریان .. هه‌ستی نه‌کرد ته‌م به‌رپه‌زه‌ پاکانه چهند دل‌سۆز و به‌غیره‌تن بۆ دینه‌که‌ی خوای گه‌وره . بۆیه‌ وای به چاک‌زانیی بیریک له‌م هه‌ل‌ویسته‌ بکاته‌وه و ، باری سه‌ر شانی سوپا بچکۆله‌که‌ی سووک بکات و ، نه‌و پاله‌ په‌ستۆیه‌ش له‌سه‌ر شانی نه‌نصار لا به‌ریت ، چونکه مه‌ترسیی نه‌وه‌ش نه‌کریت که جووله‌که‌ نامه‌رده‌کانی نه‌وه‌ی قوره‌یظه له‌ دواوه‌ هیرش بکه‌نه سهر موسلمانان .

جا بهر لهووی موسلمانان کان شپړزه و سرگردان بڼ وای به چاک زانیی ، وهک
 فرماندهیه کی سهریازی دنیا دیده ، ناکوکی یهک بخته نیوان سوپای نه حزابهوه ، ههتا
 باری سهرشانی موسلمانان سووک بیی و ، له هه مان کات دا جووله کوش دل سارد
 بڼ له جهنگه که و ، هیرش نه کهن ، چونکه نهو هیرشه کاریکی سامناک بوو و ،
 موسلمانان کانیس هه موو ساتیک چاوه روانی بوون .

بو نه مبهسته ، مبهستی تیک دانی یه کیتی ریزه کانی نه حزاب و ، سووک
 کردنی باری سهرشانی موسلمانان ، پیغه مبهری خوا ﷺ به نهیسی په یوه ندی کرد به
 ههردو فرماندهی غه طه فانوه ، عویهینه کوری حیصنی فه زاری و حاریشی
 کوری عهوفی مورپی ، که سه روکی نهوهی فه زاره و نهوهی مورپه بوون . نهوه بوو له
 تاریکی شه ودا یه کی له پیاوه نه مینه زیره که کانی هه وال زانانی سوپا که ی نارد بو
 لایان تا پیان رابگه یه نی که پی خو شه له مه لبه ندی فرماندهیه تی خو ی دا له
 پشتی خنده قهوه ، به نهیسی چاوی پیان بکه وی .

پیغه مبهری خوا ﷺ ، به وینه فرماندهی گشتی لی پرسراو و ، سیاسی لی زان
 و خاوهن تاقی کاری ، خه لکی چاک نه ناسی . بو یه نه ی زانی مبهستی هه ر یه که له
 سه رو کانی سوپای نه حزاب له هاتنه یان دا چی یه ؟

نه ی زانی غه طه فان و فرمانده کانی خاوهن مبهده ء و سیاسهت و فیکره نین ،
 بیان هو ی بیرو باوه پیک سهر بختن و بلاوی بکه نه وه . نه مانه خاوهنی عه قیده یه ک نین
 بهرگری لی بکه ن . به لکو له م به شداری کردنه یان دا مبهستیان نه وه یه هه ندی
 تالانیان ده ست بکه وی .

به لام قوره یش و نهوهی قوره یظه خاوهنی عه قیده و سیاسهتن .. خاوهنی دین و
 بیرو باوه رن ، نه گهر چیی به لارو ویری دهستیان پیوه گرتی . بو یه پیغه مبهری خوا
 ﷺ نه ویست په یوه ندی به حویه یی کوری نه خطب ، یان ته بوسوفیانه وه بکات ،
 چونکه مبهستی جهنگ کردنی نهو دوانه بو ده ست خستنی پاره و سامان نه بووه ،
 به لکو مبهستی سهره کیی نه مان خستنی نهو دینه یه که هاتووه و عه قیده ی نه وان
 ههردو کیان له ناو نه بات . بو یه قوره یش و قوره یظه پاره یان ناوی و ، به پاره ش رازی
 نابن . به لام غه طه فان و عه ربه ی تری دوورگه مبهستیان سامان ده ست خستنه و
 هیچی تر .

هەرواش بوو کە پێغەمبەری خوا ﷺ ناردی بە دوايان دا هەردووکیان هاتن و لەگەڵ چەند یارمەتی دەریکیان دا نامادە بوون و ، بی تەوہی هیچ کەس پێیان بزانی لە مەلبەندی فەرماندەیی سوپای نیسلام دا پیکەوہ کەوتنە وت و وێژ .

پێغەمبەری خوا ﷺ پێشنیاریکی خستە بەردە میان تا غەطفان و موسلمانەکان رێک بکەون و جەنگ لە نێوانیان دا هەڵ بگرن . دواى وت و وێژ هاتنە سەر ئەوہی کە بپاری لەسەر ئەم خالانە بدن :

۱ - هەردوو لا ، موسلمانەکان و غەطفان لە نێوان خۆیان دا بە دوو لایەنە رێک بکەون ، واتە صلح بکەن .

۲ - غەطفان بە هیچ شتوہیک بە چەکەوہ بەرامبەر بە موسلمانەکان نەوہستیت ، بە تاییەت لەم ماوہیەدا ..

۳ - غەطفان گەمارووی سەر مەدینە هەڵ بگری و سوپای ھەموو ھۆزە غەطفانی یەکان بگێریتە دواوہ .

۴ - بەرامبەر بەم کارانہی غەطفان ، موسلمانەکان سێ یەکی ھەر ھەموو بەربوومی مەدینە ، بۆ ماوہی سالتیک بدن بە غەطفان .

ھەردوو فەرماندەیی غەطفان ، عویہینەیی کورپی حیصن و حاریشی کورپی عەوف ئەم پێشنیاریان بە دڵ بوو و ، زۆریش پێی دڵ خۆش بوون ، بەلام داوايان کرد لە جیاتی سێ یەکی نێوہی دەست ہاتی مەدینەیان پێ بدری ، کە چینی پێغەمبەری خوا ﷺ پێی لەسەر سێ یەکی داگرت و ، سەرەنجام ئەوانیش رازیی بوون و ، ھەردوو لا نامادەیی یان دەربیری و ، فەرمان درا بە عوٹمانی کورپی عەففان بەندەکانی ئەم رێک کەوتنە بنووسیت . ئەویش نووسینی و جگە لە مۆرکردنی لەلایەن ھەردوو لاوہ و ناگاداریبوونی شاھید ھیچی نەما ..

دیارە پێغەمبەری خوا ﷺ مەرجیکی تری داناوہ بۆ ئەم رێک کەوتنە کە ئەویش رەزامەندیی سەرۆکەکانی ئەوس و خەزرجە لەسەر ئەم رێک کەوتنە ، چونکە بەربوومی باخ و باخاتی مەدینە ھی ئەنصارە و بی پرسی ئەوان ناکریت دەستی بۆ ببری . لەبەر ئەمە دواى نووسینی رێک کەوتن نامەکە و ، پێش تێمزاکردنی ، پێغەمبەری خوا ﷺ سەعدی کورپی موعاذی سەرۆکی ئەوس و ، سەعدی کورپی عوبادەیی سەرۆکی خەزرجی بانگ کردن و ، بە نامادەبوونی ھەردوو سەرۆکە غەطفانی یەکە ، رێک کەوتن نامەکە بۆ باس کردن ، کە چۆن لەگەڵ غەطفان دا رێک کەوتووہ بەو

مەرجهی شەش ھەزار جەنگاوەری غەطفەفان لە مەدینە بکشیننەو و ، دەست لە جەنگ ھەڵ بگرن ، بەرامبەر بە سەییەکی بەروبوومی مەدینە .

جا پێغەمبەری خوا ﷺ داوای لێ کردن رای خۆیان دەربرین ، بە تایبەت دەرپارەیی سەییەکی بەروبوومی مەدینە . چونکە باروودۆخەکە پڕمەترسییە و ئەنصار ئەگەر ھەندێ لە بەروبوومی سائیکی باخەکانیان بدەن ، لەو ئەسان ترە کە دوژمنان بنیشنە ملیان و ژن و مندالیان بە دیل بگرن و مال و سامانیان تالان بکەن و ، باخ و باخات وزەویی و زاریان داگیر بکەن .

ئەمە لێک دانەوێ پێغەمبەری خوا بوو کە پێی خۆش نەبوو ئەنصار ، کە بە سنگی فراوانەوێ جێی خۆی و ھاوێلانیان کردەو ، تووشی ناپەھەتییی لەو زیاتر بێن . داوای لێ کردن رای خۆیان بۆ ئەو باسە گرنگە دەربرین .

کە ھەردوو سەعد گوییان بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ گرت و ، چاویکیان بە خالەکانی رێک کەوتن نامە کەدا خشان ، ئەو باسەیان بە دل نەبوو ، بە تایبەت ئەو خالەیی کە سەییەکی بەروبوومی مەدینە بدری بە غەطفەفان . دلایان وەری نەگرت و بە لایانەوێ کاریکی نەگونجاو بوو .

بەلام ھەردووکیان وەك دوو سەربازی گوی پرایەل ، کە ھەرگیز ماوێ بە خۆیان نەدەن لە فەرمانی پێغەمبەری خوا ﷺ دەرچن ، ئەگەر مردنی ھەردووکیانی تێدا بێ ئەو فەرمانە ، بەرێز و ئیحترامەوێ و ، بە ناوی ھەموو ئەنصارەوێ بەم شێوێ داوای روون کردنەوێیان لێ کرد .

ھەردوو سەعد وتیان : ئەو پێغەمبەری خوا ! نایا ئەمە کاریکە خۆت حەزی لێ ئەکەیت ، یان کاریکە خوا فەرمانی بەسەردا داوی و ھەر ئەبێ ئەنجامی بدەین ، یان شتیکی و بۆ ئیمەیی ئەکەیت ؟ ئەگەر فەرمانییکە لە ئاسمانەوێ ھاتووێ ئەوا بپۆ بە دەمیوێ و ئەنجامی بدە . ئەگەر کاریکیکیشە فەرمانت پێ نەدراوێ بەلام حەزی پێ ئەکەیی ، ئەوا گوی پرایەل و فەرمان بەردارین . ئەگەر رادەبرپینیشە ، لە لایەن ئیمەوێ ھیچیان پێ نادری شمشیر نەبێ .

پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی : ((لو أمرني الله ما شاورتكما ، والله ما أصنع ذلك إلا لأني رأيت العرب قد رمتكم عن قوس واحدة ، وكالبوكم من كل جانب ، فأردت أن أكسر شوكتهم إلى أمر ما)) .

فەرمووی : ئەگەر خوا فەرمانی پێم بکردایە راویژم پێتان نەتەکرد . بەخوا ئەو
لەبەر ئەوە ئەکەم کە ئەبێنم هەموو عەرەب بۆتە دوژمنتان و ، لە هەموو لایەکەو
هێرشیان کردۆتە سەرتان . جا ویستم تا رادەیهک چزوویان بشکێنم .

سەرۆکی ئەوس ، سەعدی کورپی موعاذا وتی : ئەی پێغەمبەری خوا ! تێمەش و
ئەوانەش - مەبەستی لە غەطفانە - شەریکمان بۆ خوا دائەنا و بتمان ئەپەرست ..
نە خوامان ئەپەرست و نە ئەشمان ناسیی ، ئەو کاتە تەماعی ئەوەیان نەبوو یەک
دەنکە خورمامان بۆن ئەگەر بە میوانداریی یان کرین نەبواوە . ئایا کاتێک کە خۆی
گەرە بەم ئیسلامە ریزی لی ناوین و ، هیدایەتی داوین و ، بە هاتنی تۆیش بۆ
ناومان پایەداری کردووین ، ئیستە مال و سامانمان بەدەین پێیان؟! بەخوا
پێوستیییمان بە شتی وەها نیە . بەخوا جگە لە شمشیر هیچیان نادەینی ، هەتا خوا
حوکمی خۆی بۆ هەردوولامان دەربکات .

کە پێغەمبەری خوا ﷺ غێرەتی هەردو سەرداری ئەنصاری بینی کە چۆن بەو رێک
کەوتنە نارازین ، کە نووسرا بوو بەلام نە تێمزا کرابوو و نە شاهییدیشتی لەسەر
گیرابوو، پێغەمبەری خوا ﷺ وازی لە راکەیی خۆی هێنا و ، چوووە سەر رای هەردوو
سەعد و بە سەعدی کورپی موعاذای فەرموو : ((أنت و ذاک)) .

لێرەدا سەعدی کورپی موعاذا دەستی دایە ئەو پەرەیهی کە رێککەوتن نامەکە
تێدا نووسرا بوو و درپاندی . پاشان رووی کردە هەر دوو سەرکردهی غەطفان عویەینە
و حاریث و ، بە توورەبوونەو ئەی نەراند بەسەریان دا : بگەرێنەو ، تەنها شمشیرمان
هەیه بۆتان .

ئەوانیش بێ دەنگ گەرانیووە بۆ بنکەیی سەرکردایەتییی خۆیان .
درپاندنی نووسراوی ئەو رێککەوتن نامەیه ، بەلی ئەو هیوایە نەهێشت کە باری
سەرشانی موسلمانەکان سووک ببی ، بەلام لە هەمان کاتدا بۆ فەرماندەیی هەردوو
لای سەلماند ، چ موسلمانەکان و چ ئەحزاب ، کەوا لەناو ئەو سوپا بچکۆلەدا شیر و
پلنگ وەها خۆیان نامادەیی نەبەرد کردوو ، کە بە هیچ هێزێک کۆل نادەن .. ئەوانە
هەر پیاویکیان هەزار پیاو .. هەتا بەلا و موصلبەتیان بەسەردا بیاری ئەوان بە
هێزتر و ، تیمان دامەزرانتر ئەبن و ، چاکتریش دەوری پێغەمبەری نازیزیان ئەدەن .
کە موسلمانەکان سەرنجی ئەو هەلوێستە پتەویان دا و رەیان ئەوەندەیی تر بەرز
بوویووە .. لە هەمان کاتدا هەردوو سەردارەکەیی غەطفان سەرسامی ئەو نەپەرە

شیرانه بووبون .. ئەمانە لە ھەزار کەس کە مەترن و ، بە سوپایەکی دوژمنی سەر سەختی یانزە ھەزاریی ، لەم سالا گرانیه دا و ، لەم زستانە سەختەدا ، دەوریان گیراوه ، کەچی ئەوەندەش بەغیرەتن !! ئەمانە ژیان و مردنیان بەلاوہ یە کسانە ، تەنھا ئەوەندەیان لەلا مەبەستە کە خوا رازی بی و بیروباوەری خوایی سەرکەوی .. سەریان لەو وتە بە جەرگەیی نەپەشیر سور ئەما ، کە چۆن لەو ھەلۆیستەدا نەتوانی قسەیی و ھا بکات ..

بەلێ ، ئەمە کاری عەقیدەییە و ، ھەر بەو عەقیدەییەش موسلمانان توانییان جیھانی تاوہدان کراوہی ئەو رۆژە بە ئیسلام ناشنا بکەن و ، ھەر بە وازھێنان لەو عەقیدەییەش موسلمانانی چەرخێ نوێ بوونەتە ژێرچەپۆکی کافران و ، بە نۆکەریش لێیان رازی نابن و ، نەوت و خورماکەشیان ئەخەنە ژێر پێی دوژمنانەوہ ھێشتا بە نۆکەریش وەریان ناگرن .. ئەمە ناوێشان موسلمانانی سەردەمی نووسینی ئەم ژیان نامەییە .. لەگەڵ ئەوہشدا یەقینمان ھەیە کە رۆلەکانی خاکی ئیسلام لە وریابوونەوہدان و ، خەریکە باوہش بە قورئانەکیاندا ئەکەن .. جا کە رۆژی خۆی ھا ت حسابی بۆ زالمان و خوین مژان ئەکەن ..

ھەندێ لە میژوونوسان و ھەبای بۆ ئەچن کە پیغەمبەری خوا ﷺ بە راستیی نەویستووە ئەو صلحە لەگەڵ غەطفاندا بکات ، بەلکو ویستوویەتی پلەیی پتەویی و دامەزراویی ئەنصاری بۆ دەربکەوی ، تا بزانی تا چ رادەیک نامادەیی پاراستنی مەدینەن و ، تا چەندێ ئارامی لەلا ھەلگرتوون . ئەوہبوو بۆی دەرکەوت کە ھەردوو سەعد و ، ھەموو ئەنصاریش لە دوایانەوہ میشتیک میوانیان نیە و ھەموو ئاواتیکیان ئەوہیە رەزامەندیی خویان دەست بکەوی . ھەر وہا بۆی دەرکەوت کە ئەنصار دینی ئیسلام بە دەست کەوتیکی یە کجار بەنرخ ئەزانن .. وا ئەزانن خەلاتیکی گەورەییە و ، خوای گەورە لەناو ھەموو مەردومدا ئەوانی خۆش ویستووە و ئەوانی بە شیواو زانیوہ کە خەلاتەکیان پیشکەش بکات .. ئەوان خواوہنی رەوشتیکی و ھا بەرزن کە پیغەمبەری خوا و ھاوہلانی ببنە میوانیان !!

کە جوولەکەیی قورەیظە ھەلگەرانەوہ و ، لەگەڵ غەطفانیشدا پەیمانی ناشتییی مۆر نەکرا ، ناپەختیی موسلمانان گەیشتە چلەپۆپە . لەبەر ئەوہ پیوست بوو موسلمانان لە جاران وریاتر بن و ، زیاتریش خۆیان ماندوو بکەن . جا ھەندێ شوێن ھەبوون لە خەندەقەکەدا کە تەسک بوون و دوژمن ئەتوانیی بپەریتەوہ ، ئەگەر بە

چاکیی پاسەوانیی ئەکرایە . هەتا پێغەمبەری خوا ﷺ خۆی کام شوینە پر مەترسیی بوو لەویدا پاسەوانیی ئەکرد و ، ئەوانەش کە بە هەمیشەیی بە دەوری خەندەقەدا ئەسوورنەوه و پاسیان ئەکرد لە جاران زیاتر چالاکییان ئەنواند . هەر وەها هێزێکی تاییبەتییان تەرخان کردبوو بۆ چاودێریی جۆلە کە و ، بەرھەڵستی هێرشیان بکەن .

لەو لاوه موناڤیقه کان بەرە بەرە شوینە کانیان چۆل ئەکرد و خۆیان ئەدزی یەوه .. بەلام هاو ئە ئیمان داره تاییبەتی یەکانی نازیز پالەوانانە لە دەوری پێغەمبەری خوا ﷺ جەم بوو بوون .. لەو شەوه تاریک و ساردانەدا کە جەرگی پیاو لە ترسا ئەپررا ، ئەوان ئەوپەری دامەزراوییان نواند ..

خۆ میژوو .. ژیان .. شارستانی .. دەوڵەت .. یاسا .. ماف .. نرخ .. ریز .. سەر بەرزیی دنیا و قیامەت بە ئاسانی و بە گالته نایەنە دیی .. ئەمانە هەر هەموو پیاو .. غیرەت .. فیداکاریی .. لە خۆ سووردن .. خزمەت .. نازایەتی .. کۆلنەدانیان ئەوی .

لە دەور و بەرماندا هەندێ ئەبینین کە بە ناوی ئیسلامەوه ، یا غەیری ئیسلامەوه ، بە پیتاۆ ماچ کردنی خەلک و ، بە نۆکەریی و ، بە کۆکردنەوهی مرۆقی خۆپەرست و فەشەباز و ، زەلیل و ، ترسنۆک ئەیانەوی شتی صەوز بکەن .. ئەوانە تەنها سووکیی و ریسوایەتییان بۆ ئەمینیتەوه ..

هیوادارین دلتسۆزانی ئیسلام بە سەراب نەخەلەتین .. هیوادارین هەول بەدن پیاوی قیامەتی پێ بگەینن .. ئەوانە کە هەلپە ناکەن .. دنیایان ناوی .. بە زەلیلیی و نۆکەریی ناچنە پێشەوه .. راستییان ئەوی و ، لە پیناوی دا خۆیان بەخت ئەکەن ..

پانزەهەم : وەرەبوو خانە ئەحزاب

بەلێ ، سوپای ئەحزاب تا ئەهات لە بی ئەنجامیی هەلمەتە کەیان روژ بە روژ پینزار ئەبوون ، تەنها خۆشی یەك هاتە بەردە میان پەیمان شکاندنی قورەیظە بوو .. هەر کە فەرماندەکانی مەککە ئەوهیان بیست چالاکییان زیاتر بوو ..

ئەوه بوو چەند فەرماندە یەك وەك ئەبوسوفیان و ، خالد و ، عەمری کورپی عاص و ، ضیراری کورپی خەططابی فیهریی و ، عیکریمە کورپی ئەبوجەهل و ، هوبەیرە کورپی ئەبوو هەب و ، ئەوفەلی کورپی عەبدوللا لەسەر ئەوه ریک کەوتن کە خۆیان فەرماندەیی ئەو هێزانە بکەن کە تیر ئەگرەنە موسلمانەکان و پینزریان ئەکەن . لەسەر

ئەوھش رېك كەوتن كە ھەر رۆژەي يەككىيان فەرماندەيى بىكات و ئەو رۆژە بۆ ئەو و پىاوەكانى دەوربەرى ئەبىت .

قورپەيش ھەروا خەرىكى ترساندن و نارەھەت كەردنى موسلمانەكان بوو ، تا ئەوھبوو رۆژئىكىيان چەند سوارچاكيكى نازا و بەجەرگيان ھەليان دەست كەوت و ، لە شويئىكى تەنگە بەرەو ھەردىانە ئەوبەرى خەندەقەكەو ھە و ، جەنگيان خستە پشتى خەندەقەو ھە .

ئەوھبوو ھەمرى ھەبەد وددى ھامىرىي و ، ھەكرىمەي كورپى ئەبوجەھلى مەخزوومىي و ، ضىرارى كورپى خەططابى فيھرىي و ، ھوبەيرەي كورپى ئەبوجەھلى مەخزوومىي و ، ئەوفەلى كورپى ھەبەدوللاي كورپى موغىرەي مەخزوومىي ، كە ھەموويان قورپەيشىي بوون ، كەردىانە ئەوبەر و ، خىرا كۆمەلئىك پالەوانى موسلمان بۆيان دەرىپەرىن . يەكەم جار ھەوليان دا ئەو رىيەيان لى بگرن كە كەردويانەتە ئەم بەر تا را نەكەنەو ھە و ، دووھەم جار ھەلمەتيان بەرە سەريان و بە جەنگىكى پەلە و كوت و پرىي و سەخت زۆرىەيان لە ناوېردن و ، ئەوانەشيان كە مابوون ناچارى ھەلاتنيان كەردن . .

شايانى باسە كە سەرزكى ئەو ھاوھالانە كە تەپپان كوتايە سەر سوارچا كە قورپەيشى يەكان ھەلىي كورپى ئەبوتاليب بوو .

ھەمرى كورپى ھەبەد ود يەكەم كەس بوو كە لە خەندەقەكە كەردىە ئەوبەر . ئەوھبوو لە جەنگى بەدردا بەشدارىي كەردبوو و زامدار بووبوو ، بە رادەيەك كە بۆ جەنگى ئوھود ھىشتا چاك نەبووبوويەو ھە . زۆر داخى لى ھات پالەوانىكى ھەك ئەو لە دژى موسلمانەكان دەورئىكى نەبى ، بۆيە لە رۆژى خەندەقدا نىشانەيەكى بۆ خۆي دروست كەردبوو تا ديار بىت . كە ھاتە پىشەو ھەداوى پالەوانى كەرد بۆ زۆران بازىي . ئەوھبوو ھەلىي كورپى ئەبوتاليب خوا لىي رازىي بى لىي ھاتە پىش . بە مەرجى تەمەنى ھەلىي لە دەوربەرى بىست و شەش سالىي دا بوو و ، ھەمريش سوارچاكيكى بەناوبانگى بەتەمەن بوو ، كە تەمەنى لە ھەشتا سالىي تىپەرىي بوو . كە ھەلىي بەرەو ھەمەر رۆيشت تا زۆران بازىي بگەن ، پىي فەرموو: ئەي ھەمەر ! تۆ جارەن ئەت وت : ھەركەسى داوام لى بكا لە سى شت يەككىيان ھەل بىژىرم ، ئەوا قىوولئى نەكەم . وتى : بەلئى وايە .

فەرمووی: دەی من داوات لى ئەكەم شاھىدىيى بە (لا إله إلا الله محمد رسول الله)
بەدەيت و خۆت تەسلىمى پەرورەدگارى جىھانەکان بەكەيت .

عەمر وتى : كورپى برام ! ئەمەم لى دوور خەرەوہ .

عەلىيى فەرمووی : دەي يەككىكى تر .. بەگەرپىتەوہ بوؤ ولاتەكەت .. جا ئەگەر
موحەممەد پىغەمبەرى خوا بوو بە راستىيى ، ئەوا تۆ لە ھەموو كەسى زىياتر پىيى
بەختەوہر ئەبى و ، گەر درۆزنىش بوو ئەوہى تۆ ئەتەوى دىتە دىيى .

عەمر وتى : ئەمە شتىكە ھەرگىز ژنانى قورەيش باسى ناكەن . من ئىستە ھەلم
دەست كەوتووہ تا ئەوہى كە نەذرم كەردووہ جى بەجىيى بەكەم ، چۆن وازى لى دىنم .

پاشان عەمر وتى : ئەي سى ھەم چى يە ؟

عەلىيى فەرمووی : زۆران بازىيى ..

سوارچاكي قورەيش دەستى داىە پىكەنن و ، پاشان بە شانازى يەوہ وتى : ئەمەيان
پروا ناكەم تا قە كەسىك لەناو عەرەبدا ھەبى كە منى پى بترسىنى .

پاشان بە عەلىيى وت : كورپى برام ! بۆج داواي زۆران بازىيى ئەكەيت ؟ دە بەخوا من
پىم خۆش نىە بت كوژم .

عەلىيى (كرم الله وجهه) فەرمووی : دە بەخوا من پىم خۆشە تۆ بەكوژم .

عەمر ھىچ حىسابىكى بوؤ عەلىيى گەنج و كەم تاقىيى كارىي نەئەكرد ، بۆيە كە
وہلامەكەي عەلىيى بىست يەكجار توورە بوو .. بە پىيى باو و نەرىتى عەرەبەكانى ئەو
سەردەمە ، عەمر لە ئەسپەكەي دابەزىيى و چوار پەلى قرتاند و بە پىادەيى ھاتە
مەيدانى عەلىيى و بە شمشىر دەستيان بە لىدانى يەك كەرد تا ئەوہ بوو لە ئەنجامدا
عەلىيى عەمرى كوشت و موصلمانانى لە دروندى وازگار كەرد . ئەوہ بوو لە كاتى
شەرە شمشىردا سەرى عەلىيىش كەمى زامدار بوو بوو .

حافىظ بەبەھقىيى لە كىتەبى (دلائل النبوة) دا وتوويە : كاتى كە عەمر بە
عەلىيى گەيشت وتى : تۆ كىتەيت ؟

فەرمووی : من عەلىيم .

وتى : كورپى عەبدمەناف ؟ (ناوى ئەبو طاليبە) .

فەرمووی : عەلىيى كورپى ئەبو طاليبم .

عەمر وتى : كورپى برام ! با لە مامەكانت يەككىيان بىت كە لە تۆ بە تەمەن تر

بىت . من پىم ناخۆشە خوئىنى تۆ پرژىنم .

عەلیی پیتی فەرموو : بەلام بەخوا من پێم ناخۆش نیە خوینی تۆ برژینم .
بەمە عەمر توورە بوو و ، لە ئەسپەکەمی دابەزیی و شمشیرەکەمی ، کە وەك بلیسەمی
ناگر وەها بوو ، لە کیتلان دەرھینا ، پاشان بە توورەیی یەوہ بەرەو عەلیی هات و ،
عەلییش بە قەلغانە چەرمەکە یەوہ لە رووی دا وەستا و ، عەمریش شمشیرێکی بۆ
قەلغانەکەمی داھینایەوہ و ، لەتی کرد و شمشیرەکە تیا یا وەستا و بەر سەری عەلییش
کەوت و ، کەمی زامداری کرد ..

عەلییش کە نۆبەمی هات شمشیرێکی بۆ کۆنەسوار داھینایەوہ و ، دای لە دەماری
سەرشانی و ، کەوتە زەویی و ، تەپ و تۆزێکی زۆر بەرپا بوو و ، پێغەمبەری خوا
ﷺ فەرمووی : (اللہ اکبر) . بەمە موسلمانەکان زانیان کە عەلیی عەمری کوشت .
عەمر لەم ھەلمەتەدا فەرماندەمی ئەو کۆمەڵە فیداکارە بوو .. کە ئەو کۆژرا
ئەوانی تر وایان بە چاک زانیی خۆیان بگەییەننەوہ تەنگە بەرایی یەکەمی خەندەق تا
خۆیان دەرپاز کەن .

ھەرواش بوو ئەسپەکانیان خەریک بوو بەل بگرنەوہ ، ھەندی لە سوارچاکە
موسلمانەکانیش دوايان کەوتن .. ئەوہبوو زوبەیری کورپی عەووام نیشتە سەر نەوفەلی
کورپی عەبدوللا و بە شمشیر دای گرتەوہ و ، کردی بە دوو کەرتەوہ و شمشیرەکە دوا
پرینی نەوفەل گەیشتە سەر لاشەمی ئەسپەکەش .

کە موسلمانان ئەمەیان دیی بە زوبەیریان وت : ئەبوعەبدوللا ! تا ئیستە وەك ئەم
شمشیرەمی تۆمان نەدیوہ .. وتی : بەخوا ئەوہ شمشیر نیە .. بەلکو بازۆلەییە .
ھەروہا زوبەیر سوارێکی تری لەو کۆمەڵە فیدائیی قورەیشییەمی راو نا ، کە
ھوبەیرەمی کورپی ئەبووہەب بوو . دای لە دەمی ئەسپەکەمی و بریسی ، بەلام ھوبەیرە
توانیی ھەل بێت .

ئەوہبوو دوان لەو سوارانە ھەولیان دا تۆلەمی عەمری فەرماندەیان لە عەلیی کورپی
ئەبوطالب بکەنەوہ ، کە ئەو دوانەش ضیاری کورپی خەططاب و ^{۳۹} ھوبەیرەمی کورپی

^{۳۹} ضیاری کورپی خەططابی کورپی میرداسی فیھری قورەیشیی ، یەکی بوو لە سوارچاکە دیارەکانی قورەیش و ، لە
شیعردا دەستیکی بالایی ھەبوو و ، جەنگاوەرێکی بەناوبانگ بوو و زۆر دژایەتی موسلمانانی کردووہ .. باوکی
سەرۆکی ئەوہمی فیھر بوو .. لە قورەیشدا کەسێ نەبوو لەو شارەزاتری شیعربێ . ضیاری لە سەردەمی نەفامییدا
ئەبوت : (حور العین) م کردوونتە ھاوسەری دە ھاوہلی موحەممەد ، مەبەستی ئەوہمی شەھیدی کردوون . لە سالی
فەتھی مەککەدا موسلمان بوو . ھەر ئەو بوو بە خەلیفە ئەبوبەکر و تەبوو : ئیمە لە ئیوہ بۆ قورەیش چاکترین . ئیمە
ئەوانان خستۆتە بەھشتەوہ (مەبەستی لەو موسلمانانەمی کە بە دەستی کافرە قورەیشییەکان شەھید کران) بەلام

ئەبووھەب بوون ، بەلام ئەلیی پالەوانانە لەبەر دەمیاندا دامەزرا و ھەردووکیانی راو نا .

ئەوانەى پەریپوونەوہ بۆ ئەم جەنگە بچکۆلەییە تەنھا سیانیان دەرچوون کە ضیاری و ھوبەیرە و عیكریمە بوون ، نیتەر ئەوانی تر ھەر ھەموویان کوژران ، ھەتا عیكریمە لە کاتی ھەلاتندا ناچار بوو رمەکەى فریّ بەدا و بە جیتی بەھیتلیّ .
بەلام موسلمانەکان ھەموویان سەلامەت بوون ، جگە لە ئەلیی کوپی ئەبو طالیب کە کەمى سەرى زامدار بوو .

دوای کوژی ھاتنی ئەم جەنگە لاوەکى یە فەرماندەکانى قورپەیش دە ھەزار دیرھەمیان لە نرخى جەستەى عەمرى کوپی عەبد و ددا نارد بۆ موسلمانەکان تا لاشەکیان پىّ بەدەنەوہ ، بەلام پیغەمبەرى خوا ﷺ پارەکەى وەرنگرت و فەرمووی : ((ھو لکم لا ناکل ثمن الموتى)) . فەرمووی : بۆ خۆتان ئیمە لەسەر مردووان پارە ناخۆین .

لە رىوایەتەکەى نىمام ئەحمەددا ، وەك لە (البداية والنهاية) دا ھاتوہ پیغەمبەرى خوا ﷺ فەرموویە : ((ادفعوا إليهم جيفته ، فإنه خبيث الجيفة ، خبيث الدية)) . فەرمووی : لاشەکەى بەدەنەوہ پىّ یان ، ئەوہ ھەم لاشەکەى پیسە و ، ھەم پارەى خوینەکەشى .

لەم کاتاندا تیریک بەر قۆلى سەعدى کوپی موعاذ کەوت و دەمارى قۆلى بریى ، کە لە ئەنجامدا دوای غەزای قورەیظە پىّ کوچی دوایی کرد .
ئەمە ھەموو ھەلمەتیکى قورەیش و پالەوانەکانى بوو ..
بەلام لەلایەن ھۆزەکانى ترەوہ کە لەگەڵ قورەیشدا ھاتبوون و ، ھەر ھەموو ھۆزەکانى غەطفەنیش ھیچ جوولە و ھەلمەتیکیان نەبوو ..
دوای ھەلمەتى ئەم کۆمەلە پالەوانەى قورەیش ، نیتەر سوپای ئەحزاب ھیچ ھەلمەتیکى تری لەو جوۆرەى نەدا ھەتا کشانەوہ لە مەدینە .

ئێوہ ئەواتان خستۆتە دۆزەخوہ (مەبەستى ئەو کافرانەى قورەیشە کە بە دەستى موسلمانەکان کوژراون) . جارێکیان ئەوس و خەزرج باسى ئەوہ ئەکەن کە لە جەنگى ئوچوددا کام لایان نازاتر بووی . لەو کاتدا ضیاری تێپەر ئەکات و ئەلین : ئەوہ نامادەى بووہ و چاک ئەزانى . گەنجیکیان نارد بۆ لای تا پرسىارى لىّ بکا . وتى : من ئەوس و خەزرجتان نازانم . بەلام لە رۆژى ئوچوددا (حور العين) م لە یانزە پیاوتان مارە کردوہ . مەبەستى ئەوہیە کە لەو رۆژدا ئەوئەندەى لىّ کوشتوون . ضیاری بەشداریى جەنگى یەمامەى کردوہ و ، لەوئى بە شەھیدى سەرى ناوئەوہ .

به لأم سوپای نه حزاب نابلووقه ی سهر موسلمانانی توند کرده وه و ، نهو سوپا بچکۆله ی پشتی خندهق تووشی به لآ و نارپه حه تیی زۆر هات که تنهها نهو به پریزانه بهرگه یان نه گرت نهویش به هو ی نیمانی دامه زراویانه وه و ، پشت به ستیان به خوی به ده سه لات .

ههر له کاتی هه ل کهنندی خندهقه که دا بوو موسلمانان کان دادی برسیتی و گرانی یان بوو و ، سه رمای زستانی سه ختیش نازاری نه دان چونکه نهو سه لاله موسلمانان کان یه کجار ده ست کورت و که مده رامه ت بوون .

له یه کۆ له وه شه وانده دا که موسلمانان کان یه کجار موحتاج بوون ، خوی گه وه رزقیتی بۆ ناردن . نه وه بوو جووله که بیست وشتریان له خورما و جۆ و کا بار کرد و ویستیان شهو به نهینیی بی نیرن بۆ قوره ییش بۆ یارمه تیی و کۆمه کیی . خوی گه وه وه های ریک خست نهو شه وه موسلمانیتی که نصار کۆچی دوایی کردبوو و ، نهو پیوانه ی که نهو شه وه پاسه وان بوون نهو پیوانه یان بۆ قه برستان نه برد ، له ریگا تووشی نهو کاروانه وشتره بوون و ده ستیان به سه ردا گرت و ، هینایانه خزمه تی پیغه مبه ری خوا ﷺ . نه وه بوو تا راده یه ک باری برسیتی سه رشانی موسلمانانی سووک کرد ..

کاتی که نهو هه واله به نه بو سو فیان گه یشت که موسلمانان کان ده ستیان به سه ر کاروانه که دا گرتوه وتی : حویه یی کوری نه خطب نه وه نده شوومه نانی نیمه ی پریوه و ، که گه راپنه وه ولاغ و شتمان نیه تا سواری بین ..

جار له دوای جار چالاکیی نه سپ سواری قوره ییش زیادی نه کرد و به کۆمه لیتی یه کجار زۆر هه موو شه وی به ده وری خندهقه که دا نه سوورانه وه و هه تا به ره به یان ده ست کۆتا نه نه بوون . که رۆژیش نه بوویه وه ده ستیه کی تر نهو کاره یان هه تا نیواره نه بجام نه دا و ، به ناواته وه بوون موسلمانان کان بی ناگا بن و ، له ناخۆف دا بکه نه نهویه ر . به مه موسلمانان کان به ته واره تیی ماندوو نه بوون ، چونکه له شه وه کانی کۆتایی دا ناچار بوون هه تا به ره به یان ههر به خه به ر بن و نه خه ون ..

شانزه هه م : غیبه نه ی نازین ﷺ

که موسلمانان کان نه وه نده نارپه حه تی ده ستی کافره کان بوون ، پیغه مبه ری خوا ﷺ خۆیشی ناچار بوو له کام شوینه دا زیاتر مه ترسیی لی نه کری ، بیته پاسه وان .

له خاتوو عاتیشهوه خوا لیتی رازیی بی ریوایت کراوه که پیغه مبهری خوا ﷺ به شهودا له که لینیکی خندهقه که دا پاسه وانی نه کرد ، تا نه هیللی دوژمن لی یهوه هیترش بکات . نه وه بوو نهی فهرموو : ((ما أخشى أن يؤتى المسلمون إلا منها)) . نهی فهرموو : تنها لهم که لینهوه نه ترسم بیته سهر موسلمانان کان .

جا نه گهر سهر ما زوری بو بهینایه نه هاتهوه ناو چادره که ی تا که می گهرمی بیتهوه . که گهرمی نه بوویهوه نه گه رایهوه بو که لینه پرمه ترسی به که و خوئی تیایا پاسه وانی نه کرد ..

شه ویتکیان که زور سارد بوو و ، پیغه مبهری خوا ﷺ هاتبووهوه ناو چادره که ی که له نزیکه که لینه که دا بوو و ، بیریشی ههر به لای نهو که لینهوه بوو ، فهرمووی : ((لیت رجلاً صالحاً يحرس هذه الثلثة الليلة)) . فهرمووی : خوژگه نه مشهو پیس ویتکی صالح ته هات و نه بووه پاسه وانی نه م که لینه .. نه وه بوو له ناو تاریکایی شهوه که دا و له نزیک چادره که یهوه دهنگی چهک هات ، فهرمووی : ((من هذا ؟)) .

سه عدی کوری نه بووه ققاص وتی : سه عده ، نهی پیغه مبهری خوا ! هاتووم پاسه وانییت بکه م .. نه ویش فهرمانی به سهر دا دا که نهو شهوه له جیاتی خوئی لهو که لینه گرنه گدا پاسه وان بیت ، که پیی فهرموو : ((عليك هذه الثلثة فاحرسها)) . سه عدیش گوی رایه لیلی فهرمانی کرد و به خوئی و نهو پیوانه وه که له گه لیا بوون پاسه وانی نه شوینه بیان کرد ..

که پیغه مبهری خوا ﷺ بی خه می پاسه وانی نهو خاله گرنه گه بوو ، که پاله وانیکی متمانه پی کراو چاودیری نه کات و ، له بهر شهوه ش که ماوه یهک بوو بی خه م نه خه وتبوو و ، زور هیلاک و ماندوو بوو ، سهری نایه وه و به شیک له شهوه که خهوی پییا کهوت به راده یهک (وهک خاتوو عاتیشه نهی گپریته وه) پر خه ی لی دا .. دوا ی نه وه ی که پیغه مبهری خوا ﷺ به شی خوئی خهوت ، بهر له وه ی شهو ته و او بیی ، له خه وه سستا و ، دوو ره کهعت نویژی به جی هینا ، پاشان له چادره که ی چوه دهره وه و ، به ره و روخی خندهقه که رویش هتا له پاسه وانی دا به شداری بکا و چاودیری دوژمن بکات که به دریشایی شهو به ولاغوه به دهوری خندهقه که دا نه سوورانوه .

له کاتیک دا که خۆی نه سوورپایه وه ، نه مهش له سییه کی دوایی شهودا بوو ، ههستی به چرپه ی نه سپی بت په رسته کان کرد له و بهری خهنده قه که وه ، خیرا هاوه لانی ناگاداری شوینه که بیان کرد و فرمووی : «هذه خیل المشرکین» .

پاشان بانگی کرده سه رۆکی پاسهوانی تایه تیی خۆی و ، فرمانی به سه ردا دا تا به خۆی و پیاوه کانیه وه چاودیری نه سپ سوارانی دوژمن بکن که فرمووی : «یا عبّاد بن بشر !» . وتی : لیبک ، نه ی پیغه مبهری خوا . فرمووی : «هل معک أحد ؟» . فرمووی : کهست له گه لایه ؟ وتی : به لئی ، نه ی پیغه مبهری خوا ! به خۆم و چند که سیکه وه پاسهوانی دهوری چادره که تین .

فرمانی دا نه ویش به دهوری خهنده ق دا بسوورپیته وه .

له شهویکی تری شهوه سه خته کانی خهنده ق دا خالیدی کوری وه لید له گه ل کۆمه لیک نه سپ سوارای قورده شیی ههولیان دا له شوینیکی تنگه به ره ی خهنده قه که وه بکنه نه و بهر . به لām دهوریه و پاسهوانه کانی سوپای نیسلام له وان شاره زاتر بوون به که لینه کانی خهنده قه که ، بۆیه هه میسه پاسهوانی چاکیان به دیاره وه بوون .

که خالید ویستی له تاریکایی دا بکاته نه و بهر ، نه بینئ و دهوری یه یه کی چه کداری گه وره ی موسلمانه کان ، به سه رکردایه تیی نوسهیدی کوری حوضهیری نه نصاری ، که دووصه د کهس نه نه بوون ، وان له و بهریانه وه . نیتر نه وه بوو خالید کشایه وه دوا ..

به لām پیاوه کانی خالید له و شهوه دا له و بهری خهنده قه وه تیر و حه ربه یان نه گرت ه موسلمانه کان ، نه وه بوو له دهست وه شانندی نه و شهوه دا یه کی له موسلمانه کان ، به ناوی طوفه یلی کوری نوعمان ، به دهستی وه حشیی کوری حه رب ، که بکوژی حه مزه بوو ، به حه ربه یه ک ، که له و بهری خهنده قه وه تیی گرت ، شه هید بوو .

هه تا فرمانده ی گشتیی سوپای نه حزاب ، نه بسوفیانی کوری حه رب خۆی بووه فرمانده ی چند نه سپ سواریک تا به دهوری خهنده قه که دا بسوورپیته وه نه مهش به هاویه شیی له گه ل نه سپ سوارانی خالیدی کوری وه لید و عیکریه ی کوری نه جه هل و عه مری کوری عاص . به لām هه یچ که لکی نه بوو .

له راستیی دا خهنده قه که پشتی نه حزابی شکاندبوو و ، زیاتر له بیست رۆژ بی کار له و ناوه دا به ند بوو بوون ، نه مهش له خۆی دا بیزارایه کی دروست کردبوو ، به تایه تیی بۆ سوپایه کی وه ها گه وره که له کهس و کسار و ناوچه ی خۆیانه وه دوور بن .

جەقۇدەھەم : ھانا بۆدەن بۆ خوا

ئەمجارەھیان فەرماندايەتیی ئەحزاب ھاتە سەر ئەو رایە کە دوا ھەول بەدریت بۆ ناچارکردنی موسلمانەکان بۆ ئەوہی بێنە مەیدانی جەنگەوہ ، چونکە ئەیان زانیی لەوہ زیاتر جەنگاوەران ناتوانن چاوەروانیی بکەن .

بۆ ئەمە فەرماندەکانی قورەیش ھەر ھەموویان چیی ئەسپ سواریان لەگەڵدا بوون ھیتانیانە کەناری خەندەقەکە و زۆرێک جەنگاوەری پیادەشیان لە دایانەوہ بۆ کاتی پیتیست وەستاند .

ئەم ھەولە بریتیی بوو لەوہی ئەسپ سواریکی زۆر خۆیان نامادە ی پەرینەوہ بکەن ، بەشکوم کۆمەلێکی زۆریان بچنە ئەو بەری خەندەق و ، لەوی بئکە یەکی سەربازیی بە ھێز دروست بکەن . بەمە چەند شوینیکی خەندەق لەم بەرو لەو بەرەوہ لە ژێر دەسلاتی خۆیاندا ئەبن و ، سوپای ئەحزاب بە پاسەوانیی ئەو ھیتانەیان ئەتوانن لە خەندەقەکە بکەنە ئەو بەر ، ئەویش بە پڕکردنەوہ ناوچە یەکی خەندەقەکە ، بەمە ئەتوانن لەگەڵ موسلمانەکاندا جەنگ بەرپا بکەن و ، ئەو قەیرانە ئالۆزە کۆتایی پی بەینن .

فەرماندەکانی ئەحزاب لایان یەقین بوو کە ئەگەر بچنە مەیدانی موسلمانەکانەوہ ، بەسەریاندا زال ئەبن ، بە تاییەت دوا ئەوہی کە قورەیظە پەیمانان شکاند ، چونکە سوپای مەدینە زۆر بچکۆلە یە و ، بەرگە ی شالاری سوپاکانی ئەحزاب ناگری .

بۆ ئەمە ئەحزاب فشاری زۆریان ئەخستە سەر سەربازگە ی موسلمان کە لەو بەری خەندەقەوہ بوو . جاران ئەبوسوفیان چەند کەسیکی ئەناردە سەر خەندەق ، کەچی لەم دوا یی یەدا خۆی سەرکاریی ئەو ھەلمەتانە ی ئەکرد .

ئەم ھەولە بەش بە حالی خۆی فشاری خستە سەر سوپای مەدینە و ، ترس و نارەحەتیی زیاتری بۆ ھیتانە پیش ، سەرەرای برسیتیی و سەرما و سۆلە ی زستانی سەخت و ، سەرەرای ترسی ئەوہش کە قورەیظە لە دواوہ ھێرش بکەنە سەریان .

ئەم فشار و نارەحەتی یە بوو ھۆی ئەوہی ھەندیکی تر لە ئیمان لاوازن ریزەکانی سوپای ئیسلام بەجی بەیتلن . تا سەرەنجام لەو شەوہ تاریکانە ی کۆتایی دا ئەنھا کۆمەلێکی کەم لە ھاوہلە یە کجار دئسۆزەکان لە خزمەتی پیغەمبەری خوادا ﷺ مانەوہ ، ئەوانە ی کە چارەنووسی خۆیان بەستبوو بە چارەنووسی ئەوہوہ ، بە ویتە ی ئەبو بەکر و عومەر و عثمان و عەلی و طەلحە و زوبەیر و سەعدی کوری

موعاذ و طلحه‌ی کورپی عوبه‌یدوللا و ، نه‌وانه‌ش که له نازایه‌تیی و یه‌قین و نیمان‌دا هاوشانی نه‌وان بوون .

هه‌تا نهم به‌پرتزه نیمان دامه‌زرارانه‌ش نارپه‌حه‌تیی و به‌لا و ترس و له‌رز کاریکی زۆری کردبووه سه‌ریان ، به راده‌یه‌ک له دوا ساته‌کانی نه‌و مه‌ینه‌ته ترسناکه‌دا هاتنه خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری فه‌رمانده ﷺ و ، راسته‌وخۆ ده‌ریان برپی که له چ ترس و له‌رز و نارپه‌حه‌تیی و ته‌نگانه‌دان .

پی‌یان وت : نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ! گیانمان گه‌ییوه‌ته قورگمان ، نایا شتیک بلیین؟
فه‌رمووی :

((نعم ، قولوا : أَللّٰهُمَّ اسْتِرْ عوراتنا وَاْمِن رَّوْعَاتنا)) .

فه‌رمووی : به‌لئی ، بلیین : خواجه شه‌ره‌ف و نامووسمان بپارێزه و ، ترس و له‌رزیش له دلّمان ده‌ر بکه .

له‌و ساتانه‌دا که موسلمانان به ته‌واویی به‌لا و نارپه‌حه‌تیی یه‌خه‌ی پی‌ گرتبوون ، جیبریل هاته لای پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ مژده‌ی نه‌وه‌ی دایه که تیک‌شکانی سوپای نه‌حزاب نزیک بۆته‌وه و ، خوای گه‌وره له‌لایهن خۆیه‌وه ره‌شه‌با و سه‌ریازیان بۆ نه‌نیڕی . نه‌و هه‌واله‌ی که جیبریل هی‌نای ، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به موسلمانه‌کانی گه‌یانده و ، هه‌ردوو ده‌ستیشی به‌ره‌و ناسمان به‌رز کردنه‌وه و ، نه‌ی فه‌رموو : شکرأ ، شکرأ .

له سه‌حیحی بوخاریی‌دا هاتوو که کاتئ موسلمانه‌کان ته‌نگیان پی‌ هه‌ل چنرا و ، گه‌مارووی کافران فشاری زۆری خسته سه‌ریان له شه‌وه‌کانی کۆتایی غه‌زای خه‌نده‌ق دا و ، که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ترسی زۆری به هاوه‌لانیسه‌وه بینیی ده‌ستی به پارانه‌وه کرد و فه‌رمووی : ((أَللّٰهُمَّ مَنْزِل الْكِتَاب ، سَرِيع الْحِسَاب ، أَهْزَمِ الْأَحْزَاب .. أَللّٰهُمَّ أَهْزِمْهُمْ وَانصُرْنَا عَلَيْهِمْ وَ زَلْزَلْهُمْ)) . فه‌رمووی : خواجه ! نه‌ی نی‌ره‌ری قورنان ، نه‌ی نه‌و خواجه‌ی که به زوویی حیسابی به‌نده‌کان ته‌واو نه‌که‌یت ، سوپای نه‌حزاب بشکینه .. خواجه بیان شکینه و سه‌رمان بجه به سه‌ریان دا و له‌رزه‌شیان پی‌ بجه .

پاشان به پی‌وه وه‌ستا و ده‌ستی به وتاردان کرد و فه‌رمووی : ((يَا أَيُّهَا النَّاسُ ! لَا تَمْنُوا لِقَاءِ الْعَدُوِّ ، وَاسْأَلُوا اللَّهَ الْعَافِيَةَ . فَإِنْ لَقِيتُمُ الْعَدُوَّ فَاصْبِرُوا ، وَاعْلَمُوا أَنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ ظِلِّالِ السَّيْفِ)) . فه‌رمووی : خه‌لکینه ! ئاوات مه‌خوازن له‌گه‌ل دوژمن‌دا ده‌ست بکه‌ن به جه‌نگ ، به‌لکو بی‌وه‌یی له خوا داوا بکه‌ن . خۆ نه‌گه‌ر خوا ویستی

لەسەر بوو و لەگەڵ دوژمندا بە جەنگ هاتن ئەوا نارام بگرن و ، ئەوەش چاك بزانن
 كه بەهەشت وا لە ژێر سیبەری شمشیرەكاندا ..

ئیسلام ھەزی لە جەنگ و کۆشتار نیە .. ھەزی لە ناشتی یە .. بەلام بەبێ سوپا و
 ھێز و چەك موسلمانانیش و مەروفاوەتییەش ناھەستینەو ، چونکە بەرھە کوفر زالم و
 ستم کارە و ، ئەگەر موسلمانان بێ دەسەلات بن ئەیان ھارن . بەلام ئەگەر موسلمانان
 بەھێز بوون ، ئەوان خاوی ئەکەنەو ..

یەکیکی تر لە دوعاکانی پێغەمبەری خوا ﷺ لە رۆژی خەندەقدا ئەیفەرموو:
 ((يا صريخ المکرويين ! يا مجيب المظطرين ! اکشف همي وغمي وکربي ، فإنک تری ما
 نزل بأصحابي)) . ئەیفەرموو : ئەی بە ھاناو ھاتووی لی قەوماوان و ، گیرخواردووان!
 خەم و خەفەت و تەنگانەم لەسەر لا بەرە .. خۆت ئەبینی ھاوئەلانی چینیان بەسەر
 ھاتووە .

ھەژدەھەم : ناسەردیسی جوولەکە

دیارە موسلمانەکان یەكجار نارەحەت و گیرخواردە بووبوون . لەولاو
 فەرماندەییەتی سوپاکانی ئەحزابیش چاك ناگادار بوون كە چ ترس و لەرزیک و
 نارەحەتی یەك ، بە بۆنەیی ئەم ھەلمەتەنەیی دواو ، رووبەرۆوی موسلمانەکان
 بوونەتەو . بۆیە چالاکیی خۆیان زیاتر کرد و ناماژەشیان بۆ ئەو قورەیظە کرد
 لە دواو ھەلمەت بەرنە سەر موسلمانەکان ، بەوھەی كە دەست لە قەلائی ژن و
 منالەکانیان بوو شینن ، تا موسلمانەکان پەشۆکیئن . ھەرەھا جوولەکەیان ناگادار
 کرد كە نامادەیی کاتی دیاریی کراو بن بۆ ھێرش گشتیی و ئەوانیش دەست بەکار بن .
 ھەرۆش بوو جوولەکە دەستیان کرد بە ھەرەشە و گورەشە لە قەلائی ژن و مندالە
 موسلمانەکان . موسلمانەکانیش ھیچ شتێك ئەوەندەیی ئەو کارەیی جوولەکە
 دلەپراو کەیی تووش نەئەکردن ، چونکە بە دیل گیرانی ژن و مندال لە ھەموو شتێك
 زەحمەت ترە .

بەلام لەبەر ئەوھەی كە قەلاکان لە سوپای موسلمانانەو زۆر دوور نەبوون ،
 موسلمانەکان ھەمیشە چاودێرییان ئەکرد و پاسەوانی تاییبەتییان بۆیان داھنا ، بە
 تاییبەتی بە شەودا .

فهرماندایه تیبی موسلمانان کان ژن و مندالی قه لاکانیشی ناگادار کردببون که هدرکاتی مه ترسیی دوره ی دان به سهربانی قه لاکانه وه شمشیر هه ل بسوورپینن تا موسلمانان فریایان بکه ون .

طبه رانیی له رافیعی کوری خوده یج هوه ریوایه تی کردوه که وتویه : هیچ قه لایه که نه وه نده ی قه لای نه وه ی حاریشه مه حکم نه بوو ، بویه پیغه مبهری خوا ﷺ ژنان و مندالیی له وی دانه نان و نه شی فرموو : ((إن لم یکن أحد فإلین بالسیف)) . فرموی : نه گهر کهستان به لاره نه بوو شمشیره کان هه ل بسوورپینن تا ببریسیکنه وه . پیاویتک له نه وه ی قوره یظه له تیره ی شعله به ی کوری سه عد که ناوی نه جدان بوو به سه ر نه سپیکه وه هات گه یشته بنی قه لاکه و به ژنه کانی نه وت : دابه زنه خواره وه لای من نه وه چاکه بو تان . نافرته کانیش شمشیریان هه ل سوورانده و هاوه لان به چاوه وه بوون . خیرا کومه لیتک موسلمان هه لمه تیان دا ، که یه کیکیان پیاویتکی نه نصاری له نه وه ی حاریشه بوو و ، ناویشی ظفه ری کوری رافیع بوو وتی : نه جدان و هره پیشه وه بو ژوران بازیی . که هاته پیشه وه ، ته پی کوتایه سه ری و کوشتی و ، سه ری برپی و سه ره که ی برد بو پیغه مبهری خوا ﷺ .

جووله که ی قوره یظه هه ر به وه وه نه وه ستان که هیرش بکه نه سه ر ژنی هاوه لان بو دیل کردنیان ، به لکو هه ولیان دا هیرش بکه نه سه ر دایکانی نیمان داران و نه و ژنانه ی که له گه لیانا بوون .

نه وه بوو پیغه مبهری خوا ﷺ خیزانه کانی و سه فیه ی پوری له قه لایه که دا دانابوون که قه لای سه سسانی کوری ثابیت بوو و ، ناوی قه لاکه ش (فاریع) بوو . سه سسان خویشی له وی بووه . نیتسا له بهر نه خویشی یان برپی بوو بیت ..

سه فیه نه لیت : جووله که یه که به لامان دا تپه برپی و به ده وری قه لاکه دا نه سوورایه وه ، نه وه بوو نه وه ی قوره یظه ش چوو بوونه حالته تی جه نگه وه و ، په یوه نندیی نیتوان خویمان و پیغه مبهری خویان ﷺ برپی بوو . که سیش له وی نه بوو بهرگرییمان لی بکا ، چونکه پیغه مبهری خوا ﷺ و موسلمانان کان بهرامبه ر به دوژمن وه ستابوون و ، نه گهر که سیک به اتبایه ته سه رمان نه یان نه توانیی واز له دوژمن بینن و بین به لای نیمه وه .

سه فیه نه لیت : پشتوینه که مم توند به ست و ده ستم دایه کوله که یه که و ، له قه لاکه وه بوی دابه زیم و به کوله که که نه وه نده م لی دا هه تا کوشتم .

لە رىبوايه ته كهى (بزار) دا وه ها هاتوو كه نهو جووله كهيه سه ركه وتۆته سه ر قه لآكه (نهو قه لآيهى كه داىكانى ئيمان دارانى تيدا بووه) و ، كه صه فيه له كوشتنى نه بپتته وه ، سه رى نه برپتت و ، سه ره كهى به سه ر قه لآكه وه فرى نه دات به سه ر نهو جووله كانه دا كه به ده ورى قه لآكه دا بوون ، نه وانيش كه نه وه يان دىى ترس و له رزىان لى نىشت و ، وا هات به بىريان دا كه نه بى سوپايه ك بو سوپاوه وانى نافرته كان ته رخان كرابى ..

جووله كه كان به هه لاتنه وه نه يان وت : نه بوايه هه ر بمانزانيايه كه مال و منداله كهى بى كهس به جى ناهيلى . نيتر بلاؤه يان لى كرد ..

نهم كارهى جووله كه هه ر چه نده كارىكى پووچهل و هيچ و پووچ بوو ، به لام موسلمانه كانى ته په شوكاند ، بۆيه نه وانيش ناچار بوون كه پاسه وانى زياتر بو قه لآكان دابنن . نهمهش نه بووه هوى كه م بوونه وهى پاسه وانه كانى خه نده ق . بت په رسته كانيش هه ستىان به و كه م كردنه كرد و ، به هه لىان زانىى له هه موو لايه كه وه بىان په شو كينن و ، نه هيلىن وچان بدهن و ، ماوه يان نه بى بجه سيته وه ، بگه ر نه توانن نويزيش ته نجام بدهن ، چونكه ناچارىان كردبوون كه به شه و به روژ له سه ر قه راغى خه نده ق ، به وه رى ناماده باشى يه وه ، بى ته وهى چه ك دابنن ، هوشيار و ناگادار بن ، به تايبه تىى له نزيك نهو شوينا نه دا كه مه ترسىى ته وهى لى نه كرا ، له به ر ته سكيى خه نده قه كه ، كافره كان لىيه وه به رنه وه ، به مه موسلمانه كان له به ر كه مى يان ماوه يان نه بوو پشوو بدهن ..

نه وه بوو له و شه وه سامنا كه تارىكه سه ختانه دا پيغه مبه ر و هاوه له كه مه كانى نه يان توانىى نويزى نيوه رۆ و عه صر و مه غريب و عيشا له كاتى خويان دا به جى به ينن ، به راده يه كه هاوه لان ده نكيان لى به رز بوويه وه كه نويزيان به جى نه هيناوه ، نه وىش نهى فه رموو : « ولا انا والله ما صليت ! » هه تا نه وه بوو خوا بت په رستانى پيچايه وه .

له دوا جarda بت په رسته كان كه تيبه يه كى به هي زيان به ره و مه نزلتى پيغه مبه رى خوا ﷺ نارد كه نهو روژه هه تا شه و جه نكيان له گه ل كردن . كه كاتى نويز هات ، كه تيبه كه نزيك كه وه ته وه ، نيتر پيغه مبه رى خوا ﷺ و هيچ هاوه لىكى له وانهى كه له گه ليا بوون نه يان توانىى وهك پيويست نويزه كانىان به جى به ينن ، تا نه وه بوو له گه ل هاتنى شه ودا كشانه وه .

تا له م کاته ناسکانه دا زۆرێک له خهڵکه که تووشی نیفاق بوون و قسهی نابه جی بیان کرد . جا که پیغه مبهری خوا ﷺ دیتسی وا خهڵکه که به لا و نار په حه تیی زۆری بو هیتاوان ، دهستی دایه مژده دان به خهڵکه که و نهی فهرموو :

((والذي نفسي بيده ليفرجن عنكم ما ترون من الشدة ، وإنني لأرجو أن أطوف بالبيت العتيق آمناً وأن يدفع الله إلي مفاتيح الكعبة وليهلكن الله كسرى وقیصر ولتتفقن كنوزهما في سبيل الله)) .

مژدهی دا که موسلمانان کان لهو نار په حه تیی به رزگاریان نه بیته و ، هیواشی خواست که به دلێکی نارامه وه طهوافی مالتی خوا بکات و ، خوایش کلێله کانی که عبهی پیشکهش بکات و ، کیسرا و قیصرهیش له ناو بهریت و ، گه نغینه کانیان به دهستی موسلمانان کان له پیتاوی خوا دا خه رج بکرین .

له ریوایه تیی بوخارییی دا هاتوه که رۆژی خه ندهق عومه ری کورپی خه ططاب دوای تاوا بوونی خۆر دیت و ، جنیو به کافره کانی قورهیش نه دات و ، نه فهرمووی : نهی پیغه مبهری خوا ! نه م توانی نوێژ به جی بهینم هه تا خۆر تاوا بوو . نهویش فهرمووی : به خوا منیش به جیم نه هیتاوه . له گه ل پیغه مبهری خوادا ﷺ دابه زینه سه ر شیوی بوطحان و ده ست نوێژی گرت و نيمهش ده ست نوێژمان گرت . نه وه بوو دوای تاوا بوونی خۆر نوێژی عه صری به جی هیتا و پاشانیش نوێژی مه غریب ..

له موسندهی نيمام نه حه دیش دا له نيين عه بباس وه ریوايه ت کراوه وتوويه : پیغه مبهری خوا ﷺ جهنگی له گه ل دوژمن دا کرد و لی نه بوويه وه هه تا نوێژی عه صری له کاتی خۆی دوا خست . که نه وهی دبی فهرمووی : ((أَللّٰهُمَّ مِنْ حَسْبِنَا عَنِ الصَّلَاةِ الْوَسْطَى فَاَمَلًا بِيَوْمِهِمْ نَارًا ، وَاَمَلًا قَلْبِهِمْ نَارًا)) . فهرمووی : خوايه ! هه رکهس له نوێژی ناوه راستی کردین مالتیشیان و دلشیشان پر له تاگر بکه .

ههروه ها له موسندهی نيمام نه حه ددا له نيين مه سه عوده وه هاتوه که بت په رسته کان رۆژی خه ندهق پیغه مبهری خوايان ﷺ له چوار نوێژ په شوکاند ، هه تا نه وه ندهی که خوا ویستی له سه ر بوو له شه و رۆیشت . جا فهرمانی به بیلال دا بانگی دا و پاشان قامه تیی کرد و نوێژی نیوه رۆی به جی هیتا ، پاشان قامه تیی کرد و نوێژی عه صری به جی هیتا ، پاشان قامه تیی کرد و نوێژی مه غریبیشی به جی هیتا ، پاشان قامه تیی کرد و نوێژی عیشاشی به جی هیتا ..

نۆزدهههم : سەرکەوتن بە تاقە پیاویک

نزیکەى بیست و دوو شەو موسلمانەکان لە ژێر ئابلووقەى سوپای ئەحزابدا بوون. رۆژ بە رۆژ بەرەو کزیی و بێ دەسەلاتیی ئەرپۆیشتن .. سوپای ئەحزاب بێ شومار و موسلمانانیش سوپایەکی بچکۆلە .. خۆ ئەگەر ئیماندار نەبوونایە بەرگەى ساتیکیان نەتەگرت .. ئەمەش تاقیی کارى یەکی سەخت بوو بۆ ئومەتی موحەممەد ، تا هەموو کەسێ بزانی که متمانە کردنی دینی خوا بە موسلمان دواى تاقیی کردنەووەیەتی ..

بە هەموو حیساییکی دنیایی سوپایەکی وەها بچکۆلە ، لەبەردەم سوپایەکی مل هوردا و ، قورەیظەش لە خوارەو و ، رەشەبا و سەرما و سۆلە و کەم خۆراکیی و کەم بەرگیی سالی گرانییش هەموو لەولاه بووەستن ، بە هەموو حیسابێک ئەو سوپا بچکۆلە ئەبێ تیا بچێ .. هەزار گیانی هەبن گیانێک دەر ناکا ..

هاوەلان هیچیان بۆ نەمایەووە ئەو ئەبێ که لە پیغەمبەرى خوا ﷺ داواى دوعاىەك بکەن فێریان کات تا لەم هەلۆیستە ناسکە رزگاریان بێ .. ئەویش پیشانی دان :

((اللهم استر عوراتنا ، وآمن روعاتنا)) .

هاوەلان بە دل روویان کردە ئاسمان ..

خواى پەروەردگار ! شەرەفمان بپاریزی ..

خواى پەروەردگار ! ترس و لەرزمان لى دوور بسخەیتەو ..

ئیمە بەندەى خۆتین ، پەروەردگار ! چاوت لیمان بێ ..

بگەرە فریامان ..

دوژمنمان بۆ بشکینە ..

جا چۆن ؟

بەم سوپا بچکۆلە ؟

خوایە ! خۆت نەخشە بکیشە ..

هەرکەسێ لەگەڵ خوادا راست بکات ، خوا خۆی نەخشەى بۆ ئەکیشێ ..

ئەو بوو لە دواستەکانی تەواوبوونی وزە و ، نەمانی بەرگەدا خوا هۆی نارد ..

دەرمانی دەرد ..

سوپای نارد ..

سەرکەوتنی نارد ..

چۆن ؟

خوای گه‌وره هیدایه‌تی تاقه پیاویکی دا و بووه هۆی تیک‌شکانی کافران و سهرکه‌وتنی ئیمان‌داران !

چۆن ؟ جا ئیسته وهختی ئیمان‌هینانه ؟

وا خاوه‌ن ئیمان‌هکان دلّیان سارد نه‌بیته‌وه ، نه‌و ئیسته ئیمان نه‌هینی ؟

دیاره پیاویکی ناوازه‌یه ..

پیتغه‌مبهری خوا و دینه‌که‌ی و هاوه‌له‌کانی له‌وپه‌ری مه‌ترسیی دان و ، سوپای مل

هوڤ هه‌ره‌شهی نه‌مانیان لیّ نه‌کات ، نه‌و ئیسته دلّی گه‌رم نه‌بیّ بوّ دینی خوا ؟

نه‌و هه‌مووه هاوه‌لانه ، که هه‌یانه هه‌ژده ساله‌ وا له خزمه‌تی ئیمان‌دا ، ده‌سته

پاچهن و ، نه‌بیّ چاوه‌پروان بن نه‌وموسلمانیک بیت ئیمان به‌ینی و ، که هیشتا

نوێژیکی به‌جی نه‌هیناوه ، نیسلام و موسلمانان سهر بجات ؟

نه‌بیّ نه‌و که‌سه‌ی که نه‌وه‌ی لیّ بیت چهنده به‌غیره‌ت و زیره‌ک و لی‌هاتوو بیت ؟

نه‌بیّ نه‌و که‌سه چهنده خاوه‌ن شانص و ئیقبال بیت ؟

دینی نیسلام هه‌ره‌شهی تیاچوونی لیّ نه‌کریت و تاقه که‌سیک فریای هه‌لویتسه

پرمه‌ترسی‌یه‌که نه‌که‌ویت ؟

به‌لیّ ، نه‌و پیاوه‌ی که گه‌یشته فریای پیتغه‌مبهر و هاوه‌لانی و ، له‌وه‌لویتسه

سه‌خته رزگاری کردن ، دیاره به‌ویست و ده‌سه‌لاتی خوا ، پیاویکه له نه‌وه‌ی

نه‌شجعه‌ی هۆزی غه‌طه‌فان که ناوی نوعه‌یمی کوڤی مه‌سه‌عووده ..

هۆزی غه‌طه‌فان شه‌ش هه‌زار جه‌نگاوه‌ریان هیناوه‌ته سهر مه‌دینه ، که‌چی خوا

گه‌وره به هۆی تاقه پیاویکیانه‌وه سوپای نه‌حزاب هه‌مووی ته‌فر و توونا نه‌کات .

نوعه‌یمی کوڤی مه‌سه‌عوود پیاویکی پیاوانه و ناودار و ناسراو و متمانه پی‌کراوی

هه‌موو دانیش‌توانی دوورگه‌ی عه‌ره‌بیی بوو .. له‌لای عه‌ره‌به‌کانیش و له‌لای

جووله‌که‌ش سه‌نگی تایبه‌تی خۆی هه‌بوو .. له‌ناو سوپای نه‌حزاییش دا خاوه‌نی ته‌گبیر

و راویژ بوو و ، له رای ریک و په‌سه‌ندی که‌لک وه‌رنه‌گیرا .

ئیترا نه‌وه‌بوو ، به پیی حیکمه‌تی خوا گه‌وره شه‌ویک پیش دواشه‌وی نه‌حزاب ،

خوا هیدایه‌تی دا و دلّه‌که‌ی به ئیمان ناشنا بوو و ، له‌و کاته ناسکه‌دا نووری ئیمان

گه‌شهی کرد .

ئەم گەش بوونەوہ ئیمانی یە لای هیچ کەس باس نە کرد .. پیاویکی پیاوانە بوو ..
 خاوەن سەلیقە بوو .. بەبێ دەنگ لە سەربازگە ی ئەحزاب خۆی دزی یەوہ و لەبەردەم
 خەندەقەوہ ، لە تاریکایی شەودا بەرەو سەربازگە ی پیغەمبەری خوا ﷺ کەوتە ری ،
 کە ئەوہ بوو پیغەمبەر و ھاوہلان لەوی پاسەوانی خەندەق بوون .

ئەمەش ئەو پەری نازایەتی یە ، لەو تاریکە شەوہدا بپەریتەوہ .. دیارە
 مەلانیکی تەکانی خوا چاودیری یان کردوہ .. موسلمانەکان ئە ی گەیننە خزمەتی
 پیغەمبەری خوا ﷺ . لەوی بە نەینیی رای ئە گەیننە کە خوا ھیدایەتی داوہ و ، دلی
 چۆتە سەر ئیمان .. نامادە یە بییتە سەربازیکی گوی پرایەتی بە کەلک بو ئەم
 ھەلۆیستە ناھەموارە ..

رای گەیانە موسلمان بووہ و ، ئە یەوی پیغەمبەری فەرماندە فەرمانی بەسەردا
 بەدات ..

نوعەیم وتی : ئە ی پیغەمبەری خوا ! من موسلمان بووم و ، خزمەکانیشم بەم
 موسلمان بوونە میان نەزانیوہ . چیت پی خۆشە فەرمانم بەسەردا بەدە ..
 پیغەمبەری فەرماندە ﷺ فەرمووی : ((أنت رجل واحد فخذل عنا إن استطعت ،
 فإن الحرب خدعة)) . فەرمووی : تۆ تا قە پیاویکی ، ئە گەر توانیت دوژمنمان لی دور
 بخەرەوہ ، چونکە جەنگ خەلە تاندن و فرۆفیلە .

لە ریوایەتییکی تردا داوا ئە کات کە پیغەمبەری خوا ﷺ ماوہی بەدات کە ئە گەر
 پیویست بوو شتانی بلی کەوا نەبن ، فەرمووی : ((قل ما بدا لك فانت في حل)) .
 ئەویش ماوہی دا .

بەمە ماوہی دا کە بە ھەر جۆریک بۆی ریک ئە کەوی با سوپای ئەحزاب تیک بەدات
 و پەرتەوازیان بکات .

نوعەیم بە پەلە ھەستا و بەرەو ناوچە ی ئەوہی قورەیظە کەوتە ری کە بە بۆنە ی
 ھەل گەرانەوہ ی ئەوانەوہ بارو دۆخە کە ئالۆزتر بوو .

نوعەیم لە لای جوولە کە ی ئەوہی قورەیظە کەسیکی ناسراو بوو و ، جوولە کە ھۆگری
 بوو بوون و ، لەسەردەمی نە فامیی دا دۆستایەتی ی و تیکە لیلی لە گەل دا کرد بوون .
 ئەوہ بوو لە باسەکانی پێشەوہ ی ئەم ژیان نامە یە دا باسی ئەوہ مان کرد کە نوعەیم لە
 یەکی لە مە ی خانەکانی جوولە کە دا لە مەدینە (پێش حەرام بوونی عەرەق) .. بە
 سەر خۆشیی باسی تێپەر بوونی کاروانیکی قورەیشیی کرد و ، یەکی لە ھاوہلانی

لهوئى ناماده بوو ، كه نىستىخباراتى سوپاي نىسلام بوو ، به په له ههواله كهى گه يانده پىغه مبهرى خوا و ، نهویش خىرا ههلمه تىكى سه رىازى رىك خست و زه يدى كورپى حارىشه كرده نه مېرى سرىه كه و ، فرمانى به سهردا دا كه هر كاتى نهو كاروانه له شامه وه گه راپه وه رىي پى بگرن . نهو ه بوو زه يد توانى ده ست به سهر نهو كاروانه دا بگرى و نه م ههلمه ته ش نار نرا سرىه ي زه يدى كورپى حارىشه كه پىش جهنگى نوحود رووى داوه .

كاتىك كه نوعه يمى كورپى مه سعود گه يشته قه لاکانى نه وه ي قوره يظه (به لام موملمان بوونى ناشكرا نه بوو بوو) ده ستى كرد به هه ل به ستنى نهو فىله ي كه به ته ما بوو سوپاي نه حزاب و جووله كه ي پى تىك بدات . نهو فىله ي كه به راستى بووه هوئى تىك شكانى نه حزاب و سهر فراز بوونى سوپا بچكوله كه ي نىسلام .

نوعه يم پىي وتن : نهى نه وه ي قوره يظه ! دؤستايه تىي من بوؤ جووله كه و ، به تايبه تىي بوؤ ئىوه هه مووتان چاك نه ي زانن .. به بى ئىنكارى هه موويان پشت گيرى قسه كه يان كرد و وتيان : راست نه كه ي ، به لاي ئىمه وه هىچ تاوان بارى يه كت نه .

نوعه يم ده ستى به كاره كه ي خوى كرد ، كه برىتىي بوو له دروست كردنى گومان و دوودلىي له نىوان جووله كه و سوپاكانى نه حزاب دا ، تا بتوانى رىك كه وتنه كه يان تىك بدات .

سهرؤكه كانى نه وه ي قوره يظه كؤبوونه وه ، چونكه هه موويان نه يان ناسىي و متمانه يان پى نه كرد . نهویش خوى وه ها له قه لاه ته دا كه يه كىكه له وان و ، به چاكىي خه ميان نه خوات ، بوئه پىي وتن : قوره يش و غه طه فان وهك ئىوه نىن .. ئىوه ولات ولاتى خؤتانه .. ماؤ و سامان و ژن و مندالتانى تىدايه .. ناتوانن به جىي به يئلن و بچن بوؤ شوئىنىكى تر . قوره يش و غه طه فان هاتوون له گه ل موحه ممد و هاوه لانى دا بجهنگن ، ئىوه له دژى موحه ممد پشتى نه و انتان گرتووه و ، نه وان ولات و خاو خىزان و سامانىان له شوئىنىكى تره ، نه وان وهك ئىوه نىن . جا نه وان نه گه ر هه لىان ده ست كه وت نهوا ده ستى خؤيان نه وه شىنن و ، گه ر و ايش نه بوو نه گه ر پىنه وه بوؤ ولاتى خؤيان و ، ئىوه و كابرآ له م ولاته ي خؤتانا به جى نه هىلن .

هه روا له سهر ترساندن يان به رده وام بوو تا وتى : دياره ئىوه ش به ته نيا چارى نهو ناكهن ! واته به رگه ي موملمانه كان ناگرن ..

که زانیی ترسیان لەلا دروست بوو و ، راستیشە بەرگەیی سوپای نیسلام ناگرن،
 نوعەیم دواگورزی کاریگەری وەشاند .. رێی بۆ دانان و وتی : جا ئێوە لەگەڵ ئەحزاب
 دا جەنگ نەکەن هەتا حەفتا پیاوتان بەلاره بە شیوەی بارمتە دانەنێن ، تا لە
 مشتتان دا بن و ، بۆ متمانەیی ئەوەی که سوپای ئەحزاب بەبێ کۆڵدان لەگەڵ
 موخەمەددا ئەجەنگن هەتا بێ دەن بە زەوییە دا .

قسەکەیی نوعەیم بە راستیی لە جێی خۆی دا بوو . جوولەکە نەزان کار بوون خۆیان
 خستە ئەو گێژاوەوە .. خۆ هەتا نەیان توانیی وەک پیاو بچنە سەر قەلای ژن و
 مندالەکان ، چ جای بچنە سەر سەنگەری پیاوەکان .. خۆیان خستە جەنگەوە بەبێ
 مانا .. ئەحزابیش سوپایەکی دوورنەدی بۆ سەرۆبەرە و هەر سەعاتیک وێستیان ئەدەن
 لە ناوژەنگیی و ، بەرەو مالهۆە ئەکشین . تەنھا جوولەکەیی قور بەسەر ماوەی
 هەلاتنیان نیە ..

لەبەر ئەمە بە چاکیی برۆیان بە قسەکانی نوعەیم هەبوو و ، هەستیان کرد که
 پێویستیان بە بارمتە و زامن بوون هەیه تا لە ناپاکیی پارێزراو بن .. بەمە
 جوولەکە سوپاسیکی بۆپایانی نوعەیمیان کرد لەسەر ئەم نامۆژگاری یە دۆستانەیه و
 پێیان وت : بە راستیی رای چاکت دەست نیشان کرد . تێتر پریریان دا که لێی لا
 نەدەن .

نوعەیم که هەستی کرد وا قۆناغی یەکەمی نەخشەکەیی ، که بۆ رماندنی
 یەکگرتویی بت پەرستی و جوولەکە دای پێژا بوو سەری گرت و ، لەوەش بێخەم بوو
 که ئەوەی قوریطە برۆیان بە قسەکانی کردوو و ، گومانیان لە دۆستایەتی ئەو نیە
 بۆیان ، بە پەلە خۆی گەیانە بنکەیی فەرماندەیی گشتیی ئەحزاب تا بەشەکەیی
 تری نەخشەکەیی ، که بۆ تێکدانی ئەحزاب دای پێژا بوو ، ئەنجام بدات ..
 که گەیشت لە پێشەوه داوای کرد لەگەڵ فەرماندەیی گشتیی ئەحزاب ،
 ئەبوسوفیانی کورپی حەرب و ، دەستەیی نەرکانی جەنگی قورەیشیی دا کۆ بیئەوه ..
 که دانیشتن (دیارە نەیان ئەزانی موسلمان بوو) هەوائی دانسی که بۆ کاریکی
 گرنگ هاتوو بۆ لایان ، که پەییوەندیی بە سەلامەتی خۆیان و سوپاکانیانەوه هەیه
 و ، لەبەر ئەوەی که بێزەیی بن و ئابرووی سوپاکانیان نەچۆ ، خۆی بە ناچار زانیوه ،
 وەک دۆستیک ، بێت و لە کاریکی گرنگ ، که پەییوەندیی بە ئەوەی قورەیطەیی
 هاوپەیمانانەوه هەیه ، ناگاداریان بکات .

به نه بوسوفیان و دهستهی ئهركانی جهنگی قورپهیشی وت : خوشتان ناگادارن که من دۆستی ئیوه و دوزمنی موحه مدم .

ئهوانیش ئینکاری ئه م قسانه یان نه کرد ، چونکه نه یان زانیسی وهك خو یان بت په رسته و ، یه کیکه له پیاوه ناو داره کانی نه حزاب ، که له ئابلووقه ی مه دینه و ده ست وه شان دن له موسلمان ه کان ده ورئیکی گرنگی هه بووه ..

که نوعه یم زانیسی قورپهیش متمانه ی پی ئه کهن ، وهك ناموژگاریکی دلسۆز لی یان هاته پیش و ، که وته باسی ئه و پیلانه ی که جووله که به ده ستیانه وه یه له دژی قورپهیش و غه طه فان ، که نه ئیرن بۆ لایان و داوای هه فتا پیاو له قورپهیش و غه طه فان نه کهن تا به وینه ی بارمته له لایان بن و ، دلایان متمانه بکات که سوپای نه حزاب ده وری مه دینه چۆل ناکه ن هه تا به ته واوی موسلمان ه کان له ناو بهرن .

جا له لایه ن خو یه وه شتیکی تری بۆ زیاد کرد تا هه ردوولا - چ جووله که و چ نه حزاب - متمانه یان به یه ک نه مینئ .

نوعه یم به فه رمانه کانی قورپهیشی وت : دهنگ و باسیکم بیستوه ، که به پیوستم زانیسی ، وهك ناموژگاری یه ک بۆتان پی تانی رابگه یه نم . به لام بلاوی مه که نه وه . وتیان : باشه .

پیی وتن : نه زانن که جووله که په شیمانی ئه وهن که نیوان خو یان و موحه ممه دیان تیک داوه (واته په یانه که یان شکاندوه) . جا ناردوویانه بۆ لای که ئیمه په شیمانی ئه و کاره مانین . پاشان پی یان راگه یاندوه که ناماده ن سه رله نوی ده ست بجه نه ناو ده ستیه وه و ، ناماده شن له گه لیا بن دژی سوپای نه حزاب . جا بۆ ئه وه ی بی سه ملیتن که راست نه کهن له گه لیا ، پی یان وتوه : ئایا به وه رازیی نه بیت که ئیمه له هه ردوو هۆزه که ، له قورپهیش و له غه طه فان چند پیاویکی ماقوولیان وه ریگرین و بیان دهینه ده ستت و بده ی له ملیان ، پاشان ئیمه له گه لئا بین دژی ئه وانیه یان که ماون هه تا ریشه که نیان بکه ین ، ئه ویش (واته پیغه مبه ری خوا ﷺ) ره زامه ندیی بۆ ئه وه نواندوه .

پاشان به شیوه ی ناموژگاریی نوعه یم به فه رمانه کانی قورپهیشی وت : نه گه ر جووله که ناردیان بۆ لاتان و داوای چند پیاویکیان به بارمته لیتان کرد ، تا قه پیاویکیان نه ده نی .

دوای ئەوێ نووعیم دلّ و میشکی سەردارە قورەیشی یەکانی لە گومان و دوودلایی دەرهەق بە جوولە کە پێ کرد ، خێرا هەستا و خۆی گەیانده لای غەطفانی خزم و کەسی . لە ناو سەربازگەیی گەرەیی غەطفان دا داوای کۆبوونەوێه کی نەیتیی لە گەل سەردار و فەرماندەکانیان (عوبەینەیی کورپی حیصن و ، طولەیحەیی کورپی خوێلیدی ئەسەدیی و ، حاریشی کورپی عەوفی مورپیی) کرد ..

کە لەلای کۆبوونەوێ پێی وتن :

ئەیی کۆمەلئی غەطفان ! ئێوێ بنەرەت و عەشیرەتم و ، خۆشەویستترین کەسەن و ، بڕوا ناکەم بە تاوانبارم بزەنن .

وتیان : راست ئەکەیت و ، بە لامانەوێ هیچ تاوانباری یەکت نێه .

ئەویش ناگاداری کردن کە هەواییکی گرنگی بەلاوێه و پەیوێندیشی بە سەلامەتیی ئەوانەوێ هەیی . جا پێی وتن : ئەم هەوالم بپارێزن و بلاوی مەکنەوێ .
وتیان : باشه .

چی بە قورەیش وت و ، چۆن ناگاداری کردن کە وریا بن و بە جوولە کە نەخەلەتین ، بەوانیشی گەیانده و ناگاداری کردن کە نەکن بارمته بدەنە دەست جوولە کەیی ناپاک ..

زۆر سوپاسی نووعیم یان کرد لەسەر ئەو کارەیی و ، جەختیشیان لەسەر ئەوێ کردەوێ کە خەمی نەبێ تاکە پیاوێکیان بە بارمته نادەنە دەست ئەوێ قورەیظە .
بەم شێوێه نووعیم لە یەکەم رۆژی موسلمان بوونیا ، بە ژیری و سەلیقەیی خۆی ، توانیی داوێک بۆ ئەو سوپا ملهوپرە بنیتهوێ کە ببیته مایەیی تێک چوونیان و ، سەرەنجام پاشەکشەیان لە دەوری مەدینە .

لە راستیی دا فەرماندایەتیی قورەیش و غەطفان بایەخی تەواویان بەو دەنگ و باسەیی نووعیم کورپی مەسعوود دا ، چونکە لەوێ بیگومان بوون کە دۆستیانە و بۆ بەرژوێندی ئەوان ئەم قسەیی کردوێ . لە هەمان کات دا یە کجار پێی بێ تاکەت بوون .. ئەو شەوێ هەردوولا بە داخ و خەفەتییکی زۆرەوێ سەریان نایەوێ و ، رق و قینییکی زۆریشیان لە ئەوێ قورەیظە هەل گرت .

دوای ئەوێ کە سەرکردایەتیی قورەیش و غەطفان بە تەواوەتیی قەناعەتیان بەو پیلانە کرد ، هەر ئەو ئێوارەیی کە رۆژی جومعه بوو بپاریان دا کە کۆمەلە

پیاویکیان له سەرۆك و فەرمانده‌كانیان به نوینه‌ریی بنیتره لای نه‌وهی قوره‌یظه تا له‌وهی جه‌خت له‌سه‌ر راستیی نه‌وه‌واله‌ی نوعه‌یم بکه‌نه‌وه .

جا بۆ نه‌وهی به‌شێوه‌یه‌کی ناراسته‌وخۆ له راستیی هه‌واله‌که ناگادار بن ، به‌وه نوینه‌رانه‌یان وت که داوا له‌ جووله‌که بکه‌ن تا خۆیان ناماده بکه‌ن تا رۆژی شه‌مه‌هه ، واته سبه‌ینیی ، به‌ هه‌موویانه‌وه هێرش بکه‌نه سه‌ر موسلمانه‌کان .. نه‌وه‌بوو هه‌ر نه‌وه شه‌وه ، به‌ نه‌هتییی و له‌ تاریکیی دا نوینه‌ره‌کان گه‌یشتنه مه‌نزله‌گای نه‌وهی قوره‌یظه ، که‌وه‌تبه‌وونه نه‌وه‌دیوی سوپای موسلمانه‌کانه‌وه .

که‌ گه‌یشتن هه‌ستیان به‌ سارد و سه‌ری سەرۆکه جووله‌که‌کان کرد ، به‌لام هه‌رچۆن بوو نوینه‌ره‌کان به‌ نه‌وهی قوره‌یظه‌یان گه‌یانده که فەرماندایه‌تی هه‌وبه‌شی سوپای نه‌حزاب نه‌یه‌وهی هێرشه‌یی ناخۆفیی بکاته سه‌ر موسلمانه‌کان ، وه‌که له‌ بناغه‌دا له‌سه‌ری رێکه‌وه‌توون و داوا له‌وانیش نه‌کری که ناماده بن . نه‌وه‌بوو وتیان : نه‌وهی قوره‌یظه ! ئێمه‌ نین له‌ شوینی خۆمان دا .. نه‌وه‌تا چ و شتر و چ نه‌سپمان هه‌موویان تیاچوون . ئێوه‌ش خۆتان ناماده بکه‌ن هه‌تا بچین به‌ گۆ موحه‌مه‌ددا و ناکۆکیی نیوانمان به‌رینه‌وه .

سه‌رۆکه جووله‌که‌کان نه‌یان‌ویست راسته‌وخۆ به‌ رووی نوینه‌ره‌کانی نه‌حزاب دا هه‌ل چن ، به‌وهی که ده‌ری به‌رین نه‌وان ناماده نین جه‌نگ بکه‌ن هه‌تا بارمه‌ه‌یان له‌لای دانه‌نین ، به‌لکه هه‌نگاو به‌ هه‌نگاو بۆی چوون .

که نه‌حزاب داوای به‌شداریی جه‌نگیان کرد ، جووله‌که نه‌وه‌یان کرده بیانووه که سبه‌ینیی شه‌مه‌یه و ، نه‌وانیش به‌ پێی نامۆزگاریی دینه‌که‌یان له شه‌مه‌دا هه‌چ شتێکه ، بایه‌خی هه‌بێ یا نه‌یه‌بێ ، نه‌عجم ناده‌ن ، بۆیه ناتوانن له‌وه رۆژه‌دا جه‌نگ بکه‌ن .

داوای نه‌وه به‌ره‌به‌ره هه‌اتنه سه‌ر باسه سه‌ره‌کی‌یه‌که ، که نه‌وان ترسیان له‌ دل‌دایه سوپای نه‌حزاب تا سه‌ر له‌سه‌ر جه‌نگ به‌رده‌وام نه‌بن و ، به‌بێ نه‌وهی موسلمانه‌کان ریشه‌که‌ن بکه‌ن بگه‌رینه‌وه بۆ ولاتی خۆیان و ، نه‌وهی قوره‌یظه به‌ ته‌نیا له‌به‌رده‌م سوپای موسلمانه‌کان دا به‌جێ به‌هێلن . نه‌وه‌بوو راسته‌وخۆ به‌ نوینه‌ره‌کانی نه‌حزایان وت : له‌گه‌ل نه‌وه‌ش دا ئێمه‌ جه‌نگتان له‌گه‌ل ناکه‌ین ده‌ری موحه‌مه‌د هه‌تا چه‌ند پیاویکتان به‌ بارمه‌ته له‌لامان دانه‌نین ، تا دل‌مان متمانه بکات بۆ نه‌وهی موحه‌مه‌د بده‌ین به‌ زه‌وییدا ، چونکه ئێمه‌ نه‌ترسین که نه‌گه‌ر جه‌نگ ناره‌حه‌تی کردن و کوشتار

نارهەت بوو بۆتان ، پشتمان تى بکەن و بگەرپنەوه بۆ ولاتی خۆتان و نىمه و کابرا لەم ولاتەماندا بەجى بهیلتن و ، ئەو کاتە نىمەش چارى ئەو ناکەین .

کاتیک کە نوینەرانی ئەحزاب ئەمەیان لە دەم سەرۆکە جوولە کە کان بیست ، بەبى وهلام دانەوه و مشت و مېر گەرانهوه بۆ بنکەى فەرماندايه تى گشتى و ، وهلامى قورەهێمیان بۆ باس کردن . بەمە هیچ گومانیک لە دلایى قورەهیش و غەطەفاندا دەرەق بە نوعەمى کورپى مەسعوود ئەما و ، برۆایان کرد کە ئەو جوولە کانه نیازی خراپیان کردووه و ، راستە ئەو بارمتانەیان بۆ ئەوه ئەوین کە بیان دەنە دەست پىغەمبەرى خوا ﷺ تا ئەویش تۆلەى خۆى بە کوشتنى ئەوانە بکاتەوه ، تا بەم کارە لە جوولە کەش خۆش ببى دەرەق بە پەیمان شکاندنیان .

فەرماندەکانى ئەحزاب هەموو بە یەك دەنگ بە یەكترى یان وت : بەخوا ئەوهى کە نوعەمى کورپى مەسعوود بۆى باس کردن راست بوو . بەمە هەموویان هاتنە سەر ئەو رایە کە جوولە کە ناپاکى یان کردووه و ، بى گومان ئەگەر بارمتەیان بدەنئى تەسلیمیان ئەکەن .

هەر هەموو خۆیان ئەخواردووه بۆ ناپاکى جوولە کە ، بۆیە بە پەلە کۆمەلێکی تر پیاویان رهوانەى لای جوولە کە کرد ، تا پى یان رابگەیهنن کە بارمتە لە لایان دانانین و ، داواى ئەوهش ئەکەن کە بە پى ریک کەوتنى هەردوولا پیکهوه هیش بەکەنە سەر موسلمانەکان .

بۆ جارى دووهم نوینەرى ئەحزاب خۆیان گەیانده مەنزلی قورەهێظه و ، بە ناوى فەرماندايه تى ئەحزابەوه پى یان راگەیاندن کە تاقە پیاویک بە شیوهى بارمتە بە دەستەوه نادەن ، چونکە ئەمە بى متمانەبى یە بە فەرماندايه تى ئەحزاب . جا ئەگەر جەنگیان ئەوى با دەرچن و بەشداریی جەنگ بکەن .

کە گەرە جوولە کە کان ئەم وهلامەیان لە فەرماندەى ئەحزابەوه وەرگرت ، هیچ گومانىکیان بەلاوه ئەما کە نوعەمى کورپى مەسعوود راستى کردووه دەرپارەى قورەهیش و غەطەفان . ئەوه بوو بە یەكترى یان ئەوت :

ئەوهى کە نوعەمى کورپى مەسعوود بۆى باس کردن راست بوو . ئەو خەلکە ئەیانەوى نێوه جەنگ بکەن . جا ئەگەر هەلیان دەست کەوت ئەوا ئەى قۆزنەوه و ، ئەگەر وایش نەبوو ، ئەوا پشت هەل ئەکەن و ئەگەرپنەوه بۆ ولاتى خۆیان و دەست بەردارى نێوه ئەبن لەبەردەم کابرادا ..

دوای ئەم بۆچوونە قورەهێژەش نێراویان نارد بۆ لای سەرکردایەتیی ئەحزاب و پێـ یان راگەیاندن کە جوولەکە بە هیچ شتووەیک بەشداریی جەنگی دژی موسڵمانەکان ناکەن هەتا بارمەتیان لەلا دانەنرێت ، بۆ ئەوەی دلایان پێـ لە متمانە بێـ کە بە تەنیا بەجێـیان ناهێلن .

دیارە فەرماندایەتیی ئەحزاب بۆ جاریکی تر داواکاریی جوولەکەیان دایە داوایە کە بارمەتە دانانێن .

سەرۆکی فیتنە ، گەرە جوولەکە ی ئەوەی ئەهزیر ، حویهیی کورپی ئەخەب ، کە لە بنەرەت دا ناگرەکە ئەو هەلێ گێرساند ، ئەم عەرەبانە ی بۆ ئەو کۆ کردەو موسڵمانان ریشەکەن بکەن . کە سەرئەجی بارودۆخەکە ی دا ، ئەبیینی وا خەریکە ریشەکە ی ئەبیتتەو بە خوریی ، بۆیە هەولێ دا ئەهیلێ بەینیان لەگەڵ ئەوەی قورەهێژە دا تێک بجێـ . ئەو بوو چوو بۆ لای ئەوەی قورەهێژە و هەولێ لەگەڵ دا دان هەتا قەناعەتیان پێـ بکا بۆ هێرش کردنە سەر موسڵمانەکان ، بەلام بێـ سوود بوو ، چونکە جوولەکە لەسەر بیانوی خۆیان سوور بوون کە ئەبێـ حەفتا پیاوی بارمەتە بدرێنە دەستیان تا لە خۆیان بێـ خەم بن .

بەم شتووەیکە فیلەکە ی نۆعەیی کورپی مەسوود سەری گرت و ، ناکۆکیی کەوتە نێوان جوولەکە ی قورەهێژە و ئەحزابەو ، ئەمەش ناسوودەییەک بوو بۆ موسڵمانەکان .

ئیمام بەیەهقیی لە کتیبی (الدلائل) دا ئەوەی گێراوەتەو کە کاتی نێوان جوولەکە و ئەحزاب تێک چوو و ، بارمەتیان ئەدایە دەست جوولەکە ، ئەوەی قورەهێژە پەیوەندیان بە پێغەمبەری خوا ﷺ کرد تا لەگەڵیا رێک بکەون بەو مەرجە ی ئەویش رێگا بدا برا جوولەکەکانی ئەوەی ئەهزیریان بگەرێنەو بۆ مەدینە ، کەچی ئەم داواکارییە لەلایەن پێغەمبەری خواوە درایە داوایە .

هەرچۆنێک بوو نێوان ئەحزاب و ئەوەی قورەهێژە تێک چوو و ، هەریەکەیان ئەوی تری تاوان بار ئەکرد کە بۆتە مایە ی سەرئەهزیری ئەم هەلمەتە ، ئەویش بە تێک دانی پەیمانی نێوانیان .

بێستەم : کەشانهوێ ئەحزاب

کە نێوان یەهوود و ئەحزاب بە تەواویی تێک چوو ، فەرماندە ی گشتیی و هاوبەشی ئەحزاب هاتنە سەر ئەو رایە کە ئابڵووقە ی سەر مەدینە هەڵـ بگرن و ، هەر یەکە

سوپای خۆی بگێڕیتەوه بۆ ولاتی خۆی و ، جووله کەش لەو ناوه‌دا ، وهك سه‌به‌ته‌ی به‌ن بپاوه ، له‌به‌رده‌م موسلمانه‌كان دا به‌جی به‌یئێن تا به‌ چاره‌ی ره‌شی خۆیان بگهن ، به‌ تایبه‌تی که‌ جه‌نگاوه‌رانی ئەحزاب نزیکه‌ی مانگیك ئەبوو که هاتبوونه‌ سه‌ر مه‌دینه و ، له‌ شوینی خۆیان دا دایان کوتا بوو ، بی‌ته‌وه‌ی بتوانن ده‌ستیک له‌ موسلمانه‌كان بوه‌شێنن و ، هه‌لمه‌تیکیان به‌رنه‌ سه‌ر . چونکه‌ جه‌نگاوه‌رانی قورپه‌ش و غه‌طه‌فان رانه‌هاتبوون ناوه‌ها به‌بی کار و چالاکیی له‌ شوینیك دا بیه‌ننه‌وه ، به‌لكو نه‌وان له‌گه‌ڵ هه‌لمه‌ت و راکردن دا راهاتبوون که ده‌ست بوه‌شێنن و تالانیان ده‌ست بکه‌وی .

له‌ولاشه‌وه خوای گه‌وره وهك نوعه‌یی نارد تیکیان بدات ، ره‌شه‌بایه‌کی سه‌ختیشی بۆیان نارد که ته‌وه‌نده به‌هێز بوو چادری هه‌ڵ نه‌کێشا و ، بینای نه‌رووخاند و ، قابله‌مه‌ی به‌سه‌ر ناگروه قه‌ڵ نه‌کرده‌وه و ، نه‌یه‌هه‌شت ناگر بگه‌ی .

ئه‌م بارودۆخه به‌یه‌که‌جاری سوپای ئەحزابی ناره‌حه‌ت کرد ، به‌ راده‌یه‌ك که نه‌بوسوفیانی فه‌رماندی گشتیی ، دوای راویژکردن له‌گه‌ڵ فه‌رمانده‌کانی تردا ، ناچار بوو بیته‌ سه‌ر نه‌و بپه‌ریاره که فه‌رمان بۆ سوپاکانی ئەحزاب ده‌ر بکات تا له‌ ده‌وری مه‌دینه بکشێنه‌وه و ، هه‌ریه‌که بگه‌ڕیتەوه بۆ ولاتی خۆی . ئه‌مه‌ش دوای ته‌وه‌ی که هۆی ئه‌م وازه‌ینانه‌ی بۆیان باس کرد ، به‌تایبه‌تی ته‌وه که بپاویان وه‌ها بوو که جووله‌که له‌گه‌ڵ موسلمانه‌كان ریک که‌وتین و ، ناپاکی‌یان له‌گه‌ڵ ته‌مان دا کردی .

جا له‌به‌ر ته‌وه‌ی که پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌ ته‌ما هه‌بوو سوپای ئەحزاب ، دوای تیک چوونیان له‌گه‌ڵ نه‌وه‌ی قوره‌یظه‌دا ، له‌ ده‌وری مه‌دینه بکشێنه‌وه ، فه‌رمانی به‌سه‌ر یه‌کی له‌ پیاوه‌ دلسۆزه زیره‌که‌کانی دا که به‌جیت بۆ ناو سه‌ربازخانه‌ی ئەحزاب و ، خۆی وا لی بکا که هیچ که‌س نه‌ی ناسیت و ، خۆی له‌وی به‌ وردیی ده‌نگ‌ویاس وه‌ریگری و بی‌هینیته‌وه بۆی . ئه‌مه‌ش له‌ دوا شه‌ودا که سه‌خت‌ترین و تاریک‌ترین و ساردترین شه‌وی خه‌نده‌ق بوو ، که مه‌گه‌ر نه‌و کاره له‌ هاوه‌لان هاتبی و به‌س .

ئه‌و پیاوه‌ی که هه‌لی بژارد حوذه‌یفه‌ی کوری یه‌مان بوو ..
حاکم و به‌یه‌قیی له‌ ریوايه‌تی عیكریمه‌ی کوری عه‌مراهه‌ نه‌گێڕنه‌وه که وتویه :
حوذه‌یفه‌ی کوری یه‌مان باسی نه‌و رووداوانه‌ی نه‌گێڕایه‌وه که له‌ خزمه‌تی پێغه‌مبه‌ری خوادا بووبوون . هاوکۆره‌کانی پێ‌یان وت : به‌خوا نه‌گه‌ر ئیحه له‌وی ناماده نه‌بووین ،
ئه‌وا وه‌ها و وه‌هامان نه‌کرد ..

حوزه یفهش وتی : ناواتی بو مه خوازن .. پاشان وتی : شهوی نه حزاب به دانیشتنانهوه ریز بوو بووین و ، نه بوسوفیان له ژوورمانهوه ، جووله کی قوره یظهش له خوارمانهوه بوون نه ترساین هیرش بکه نه سهر مال و مندالمان .

شهویکی تری وه ها یه کجار تاریک و ، ره شه بای به هیزمان نه دیوه ، که دهنگی ره شه باکی وهک هه وره تریشقه وه هابوو و ، نه وهندهش تاریک بوو که سمان په نجهدی خوی نه نه بینیی . نه وه بوو مونافیقه کان ماوه یان له پیغه مبهری خوا ﷺ نه خواست و نه یان وت : ماله کانمان چۆلن و وه هاش نه بوو .

هه رکهس داوای رویشتنه وهی نه کرد ماوهی نه دا و نه وانیش نه رویشتن . نیمهش نزیکه ی سی صد کهس مابووینه وه ، که پیغه مبهری خوا ﷺ پیاو به پیاو گهرا به سهرمان دا هه تا گه یشته لای من که بوو خۆ پاراستن له دوژمن و له سهرمانه نهها کۆله وانیه کی ژنه که مم به لاره بوو که تا نه ژنوم نه گه یشت .

حوزه یفه نه لئی : پیغه مبهری خوا ﷺ لیتم نزیک که وت هوه و ، منیش هه ر دوو نه ژنوم له سهر زهویی دانا بوو و فهرمووی : ((من هذا ؟ حذیفة ؟)) . فهرمووی : نه مه کی یه ؟ حوزه یفه یه ؟

وتم : حوزه یفه . خۆم نووساند به زهوی یه که وه و ، وتم : به لئی نهی پیغه مبهری خوا ، پییشم خۆش نه بوو ههستم ، به لام ههستم .

فهرمووی : دوژمن هه والئیکی لی رووداوه ، نه وه هه والهم بوو بینه . له ریوایه ته که ی نیین نیسحاق دا ، که له موحه مدهی کورپی که عبی قه ره ظیی وه رگرتوه و توویه : پیاویکی خه لکی کووفه به حوزه یفه ی کورپی یه مانی وت : نهی باوکی عه بدوللا ! نیسته نیوه پیغه مبهری خواتان ﷺ دیوه و هاوه لیتیشتان کردوه ؟ وتی : به لئی ، کورپی برام .

وتی : دهی چۆنتان نه کرد ؟

وتی : هه رچییمان له توانادا بوايه .

پیاوه که (که تابیعی بوو و پیغه مبهری نه دیی بوو) وتی : به خوا نه گه ر نیمه له گه لیا نه بووین نه مان نه هیشت به سهر زهویی دا به پی برآ ، به سهر شان هه لمان نه گرت ..

حوزه یفه وتی : کورپی برام ! له خه نده ق دا له خزمه تی پیغه مبهری خوادا ﷺ بووین که پیغه مبهری خوا به شیکی شهو شه ونویژی کرد و ، پاشان ناوپی دایه وه بوو لمان و فهرمووی : ((من ينظر لنا ما فعل القوم ثم يرجع)) . فهرمووی : کی نه چی بزانی

دوژمن چی یان کردوه و پاشان بگه پرتته وه . مهرجی نه وه شی دانا که بگه پرتته وه . پاشان فهرمووی : «(أسأل الله أن يكون رفيقي في الجنة)». فهرمووی : له سهر نه وه داوا له خوا نه کهم که له به ههشت دا هاوړیم بئ .

حوزه یفه وتی : له بهر ترسی زور و برسیتیی و سهرمای زور پیاوړیکمان هه ل نه سا . جا که هیچ کهس هه ل نه سا ، منی بانگ کرد . منیش چارم نه بوو که بانگی کردم هه ستام .

فهرمووی : «(يا حذيفة ! اذهب فادخل في القوم فانظر ولا تحدثن شيئا حتى تأتينا ...)». فهرمووی : نهی حوزه یفه ! پرؤ خوت بکه به ناو سوپای دوژمن دا و سهیر بکه و هه وائل بزانه ، به لام هه تا دیتته وه لامان هیچ نه کهیت .

حوزه یفه ش هه ستا و ، له گه ل نه وه دا ترس و سهرما و برسیتیی و تاریکیی تنگیان پئ هه ل چنی بوو فرمانی پیغه مبهری خوی ﷺ به جئ هینا .

حوزه یفه نه لیتت : رویشتم (واته له خندهق کرده نه و بهر) و خوم کرد به ناو دوژمن دا ، دیتم ره شها و سه ریزه کانی خوا چی یان پئ نه کردن که نه قابله مه و نه بینایان راگیر نه ته بوون .

نه بوسوفیان پیاوړکی ژیر و دنیا دیده بوو ، ترسی نه وهی له دل دا بوو که به کی بؤ سیخوړی خوی به ناو سوپادا کردبئ ، بویه له ناو سوپاکه ی دا هه ستا و ، بهر له وهی بیهوی و تار بدات ، وتی :

نهی کومه لئ قوره یش ، هه ر به که له نیوه با سه رنج بگری بزانی کی له تنیشتیا دانیشتوه ..

حوزه یفه ش چوته ناویان و نه گهر دوو قوره یشی به که ی نه م دیو و نه ودیوی پرسیاری لی بکه ن ناشکرا نه بئ و نه ی گرن . خیرا زیره کانه هه ولئ دا له و قهیرانه خوی رزگار بکا .. نه وه ستا به دیار دوو سه ریزه که ی تنیشتیه وه تا بلین تو کیی ، نه م خیرا پرسیاری له هه ردوولای خوی کرد و وتی : تو کیی ، نه ویش وه لامی دایه وه فلانی کورپ فلان ، به م شیوه هه ردووکیانی په شوکاند و نه وان نه یان پرسیی نهی تو کیی . به مه خوی ده ریز کرد ، که خه ریک بوو پئی بزانی و بی گرن ..

له ریوایه تیکی تر دا و هها هاتوه که حوزه یفه و توویه : گویم له نه بوسوفیان بوو نهیوت : نهی کومه لئ قوره یش ! با هه ر به که له نیوه بزانی کی له تنیشتیا دانیشتوه و ، ناگاداری سیخوړ و جاسوس بن . منیش دهستی نه وه م گرت که له لای

راستمهوه دانیشتبوو و، وتم : تو کییت ؟ وتی : موعاویسهی کوری نه بوسوفیانم .
دهستی نه وه شم گرت که له لای چه په وه بوو و ، وتم : تو کییت ؟ وتی : عه مری کوری
عاصم . نه مه شم له ترسی نه وه کرد نه وه کو پیم بزائن .

خوذه یفه نه لئى : (پاشان) نه بوسوفیان وتی : نهی کو مه لئى قوره یش ! به خوا نیوه
نین له شوینی خو تانا .. وا هدرچی و لاغمان هدیہ تیاچوو و ، نه وهی قوره یظهش
به لئینیان نه برده سدر و ، نه وهی که پیمان ناخوش بئى له وانوهه پیمان گه یشت و ، نهش
بینن که ره شهبا چیی پئى کردووین که نه قابله مه مان بو نه وهستی و ، نه ناگرمان بو
نه گری و ، نه چادرمان بو راگیر نه کری . جا کوچ بکن و وا من کوچم کرد .. پاشان
ههستا بو لای وشتره کهی که به سترابوو یه وه ، له سه ری دانیشت و پاشان لئى دا و
نه ویش ههستایه وه ..

ههتا خوذه یفه باس نه کات که به ناسانی نهی توانی نه بوسوفیانی فرماندهی
گشتی بکوژی ، نه گهر له بهر فرمانه کهی پیغه مبهری خوا ﷺ نه بوايه که فرمانی
دا ههتا نه گهر پته وه هیچ دهستی نه وه شینی . ههتا هه لئیشی داوه بی کوژی .

نه وه تا خوژی بو مان نه گهر پته وه و نه لئیت : که وتمه ری ههتا نزیکى سه ریا زگه ی دوژمن
بوومه وه نه بینم وا رووناکیی ناگریکیان دیاره و ، پیاویکی ره شی زله یان به سدر ناگره که وه
وه ستاوه و دهست به که لله کهیا نه هینى و نه لئى : (الرحیل .. الرحیل) داواى بارکردن
نه کات . منیش له وه و بهر نه بوسوفیانم نه دیبوو ، تیریکی په سپیم له تیردانه کهم ده رهینا
و ، ویستم بی خمه ناو که وانه که وه و له بهر روشنایی ناگره که بی ته قینم ، خیرا
فرمایسته کهی پیغه مبهری خوا ﷺ هاته وه یاد : « لا تمدن شیئاً حتى تأتیني » ، نیر
دهستم گرتوه و تیره کهم خسته وه ناو تیردانه کهم .

خوذه یفه خوا لئى رازی بی نه لئى : پاشان غیره تم نایه به رخوم و چوومه ناو
سه ریا زگه که وه ، نه بینم نزیک ترین کهس لیمه وه نه وهی عامیرن ، نه لئین : بار بکن ..
بار بکن دانیشتنتان بو نه ماوه .. ره شه باش سه ریا زگه کهی به گیر هیئا بو .. ده
به خوا گویم له دهنگی بهرد بوو له ناو بار و پیخه فه کانیا ن دا ره شهبا لئى نه دان . نه لئى :
گویشم له غه طه فان بوو وه که قوره یش خو یان نه پیچایه وه و گه رانه وه بو ولاتی خو یان .
خوذه یفه له سدر باسه کهی نه روا و نه لئى : پاشان گه رامه وه ، ههروه که به ناو همام دا
به ریوه بچم (له بهر گهرما) . هاته وه بو لای پیغه مبهری خوا ﷺ ، که گه یشتمه نیوه ی
ری ، نه بینم نزیکه ی بیست سوار دهم و چاویان ههلا به ستروه و وتیان : هاوه له کهت ناگادار
بکه که خوا سه رفرازی کرد !

گەرپامەوێ خزمەتی پێغەمبەری خوا ﷺ ، ئەبێنم قوماشییکی لە خۆی پێچاوه و نوێژ ئەکات .. دە بەخوا هەر ئەوه بوو گەرپامەوێ دوا ، نیتێ سەرماکەم بۆ هاتەوه و ، لە سەرمان دا هەڵ ئەلەرزیم . پێغەمبەری خوا ﷺ هەر خەریکی نوێژ بوو و ، بە دەستی ناماژەیی بۆ کردم ، منیش نزیک کەوتەوه ، قوماشەکەیی دا بەسەر منیش دا .. هەرکاتی پێغەمبەری خوا ﷺ ناپەرەحتی یەکی ببوایە دەستی بە نوێژ ئەکرد . هەواڵم دایە کە من ئەحزایم بەجێ هێشتن باریان ئەکرد ..

سوپای کوفر هەر ماندووبوون و ، موناڤیقانیش سەرشوڤیری یان بۆ مایهوه ، موسڵمانە بەغیرەتە دڵسۆزەکانیش ، بە سەری بەرزەوه ، رۆژانسی سەخت و ناهەمواریان تەواو کردن .. سوپای ئەحزاب دەستیان دایە هەڵگرتنی ئابلووقە لەسەر مەدینە و ، کەتیبە لە دواي کەتیبە بە سەری شوڤرەوه کلکیان ئەخستە ناو گەلیان و ، بەرەو ولاتی خۆیان ، بەبێ هیچ قازانجێک ئەگەرانهوه .

بەلام ئەبوسوفیان چونکە شارەزای جەنگ بوو بپاری دا بە حکیمانە بکشینە دواوه . بۆ ئەمە فەرمانی بۆ فەرماندەیی ئەسپسوارانی سوپای قورپەیش ، خالیدی کورپی وەلید و عەمری کورپی عاصی یارمەتی دەری دەرکرد کە دواي سوپای ئەحزاب بگرن ئەوه کو موسڵمانەکان لە دواوه لێی بدەن .

ئەوه بوو خالید و عەمر دووصەد ئەسپسواریان هەڵبژارد و لە نیوان سوپای ئەحزاب و سوپای موسڵمانەکان دا وەستان ، هەتا کەتیبە کەتیبە سوپای ملهوپر کەشایە دواوه .

ئەبوسوفیان پێش ئەوهی بکشیتەوه نامەیهکی بۆ پێغەمبەری خوا نووسیی کە تیایا سویندی بە بتەکانی قورپەیش خوارد بوو بۆ ئەوه هاتبوون کە موسڵمانەکان ریشەکەن بکەن ، بەلام بە خەندەق هەڵکەندن خۆیان دەریاز کرد . پێغەمبەریش ﷺ وەلامی نامەکەیی بەم شیۆهیه دایهوه :

((بسم الله الرحمن الرحيم . من محمد رسول الله إلى أبي سفيان بن حرب ، أما بعد ، فقد أتاني كتابك ، وقديماً غرك - يا أحمق بني غالب وسفيهم - بالله الغرور ، وسيحول الله بينك وبين ما تريد ويجعل الله لنا العاقبة ، وأما ما ذكرت أنك سرت إلينا في جمعكم وأنك لا تريد أن تعود حتى تستأصلنا ، فذلك أمر الله يحول بينك وبينه ويجعل لنا العاقبة وليأتين عليك يوم أكسر فيه اللات والعزى وأسافاً ونائلة

وهبل حتی اذکرك بذلك - یا سفیه بنی غالب - وأما قولك : (من علمك) ، الذي صنعنا من الخندق فإن الله تعالى ألهمني ذلك لما أراد من غيظك به وغيظ أصحابك .
جا که سوپای نه‌حزب له چاو ون بوون ، پیغهمبهری خوا ﷺ فەرمانی دا
موسلمانه‌کان شوینه‌کانیان چۆل بکه‌ن و بگه‌رینه‌وه بۆ مه‌دینه .

له کاتی چۆل کردن‌دا پیغهمبهر ﷺ هاوه‌لانی ناگادار کرد که جاریکی تر دوژمنان ناتوانن ئاوه‌ها سوپا بجه‌نه ری و بیته سهر مه‌دینه ، به‌لکو موسلمانه‌کان هی‌رش نه‌به‌ن که فەرموویه : ((لا یغزونکم بعدها أبداً ولكن أتمت تغزونهم)) .

پیغهمبهر و موسلمانه‌کان به سهری به‌رزوه‌وه گه‌رانه‌وه و له ریگادا خه‌ریکی ته‌کبیر بوون و نه‌یان وت : ((لا إله إلا الله وحده لا شريك له ، له الملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير .. آیبون تاتبون ، عابدون ساجدون ، لرینا حامدون .. لا إله إلا الله وحده ، صدق وعده ، ونصر عبده ، وهزم الأحزاب وحده ، فلا شيء بعده)) .

له راستیی‌دا جه‌نگی نه‌حزب مه‌ترسیی‌دارترین هی‌رش بوو که کرایه سهر نیس‌لام و موسلمانان به درێژایی میژوو ، چونکه له هیچ هی‌رشیک‌دا نه‌و زیانه له موسلمانان نه‌ته‌که‌وت وه‌ک نه‌و زیانه‌ی که له موسلمانان نه‌که‌وت که نه‌گه‌ر نه‌و هه‌لمه‌ته‌ی سوپای نه‌حزب سهری بگرتایه . چونکه نه‌و کاته نیس‌لام نه‌پرووخا و موسلمانه‌کانیش تاقیان نه‌ب‌رایه‌وه .

بیست و یه‌که‌م : کوژراوی هه‌ردوو لا

جا هه‌رچه‌نده ئه‌م غه‌زایه گه‌وره‌ترین غه‌زا بوو که موسلمانه‌کان تیایا توشی ترس و دل‌ه‌راوکه و ماندوو‌بوون بوون ، به‌لام له‌گه‌ل ئه‌وه‌ش‌دا کوژراوی هه‌ردوو‌لا زۆر که‌م بوون . له‌م غه‌زایه‌دا موسلمانه‌کان هه‌شت شه‌هیدیان دا ، که هه‌ر هه‌موویان له نه‌نصار بوون ، که نه‌مانه‌ن :

(أ) له نه‌وه‌ی عه‌بدولنه‌شه‌هلی نه‌وسیی سی پیاو :

(١) سه‌ردار و فەرمانده‌ی نه‌وس سه‌عدی کورپی موعاذ که له کاتی هی‌رش‌دا

تیریکی به‌رکه‌وت و ، دوای تیاچوونی نه‌وه‌ی قوره‌یظه به شه‌هیدی سهری نایه‌وه .

(٢) نه‌ه‌سی کورپی نه‌وسی کورپی عه‌تیک .^{٤٠}

^{٤٠} نه‌ه‌سی کورپی نه‌وسی کورپی عه‌تیک کورپی عه‌مری نه‌نصاریی نه‌وسیی ، به‌شداریی به‌دری نه‌کردوه ، به‌لام ناماده‌ی ئوحود بووه . مووسای کورپی عه‌قبه و ترویه : رۆژی خه‌نده‌ق خالید تیریکی تی گرتوه‌وه شه‌هیدی کردوه .

(۳) عبدوللای کوری سههل .^{۴۱}

(ب) له نهوهی جهشم که خهزره جیی بوون دوو پیاو :

(۱) طوفه یلی کوری نوعمان ، که وه حشیی به حهریه - که له ویهری خهنده قهوه وه شاندى - کوشتی .

(۲) ثعلبه ی کوری غومه .^{۴۲}

(ج) له نهوهی نه ججار که تیره یه کی خهزره جن یه ک پیاو :

(۱) که عبی کوری زهید .^{۴۳}

ئهم شهش شههیده ئیبن ئیسحاق ناوی بردوون ، به لآم دوو شههیدی تریش ههن ، وهک له پیتشهوه باسمان کرد ، که ناویان سوله یط و سوفیانی کوری عهوفه . ئهم دوانه بۆ ههوان زانین ، له مه دینه ، به فرمانی پیغه مبهری خوا ﷺ ده رچوو بوون . شهوه بوو سوپای ئەحزاب گرتنی و شههیدی کردن . به لآم له کتیبه میژوویی یه کان دا ده رنه که وتوون که تایا نه نصارن یان موهاجیر ، به لآم وا ده رته که وی نه نصار بن ، چونکه ئەوان شاره زای ناوچه ی ده ورره ی مه دینه ن ، نهک ئەوانه ی که له مه که وه کۆچیان کردبوو .

سه ره پای ئهم ههشت شههیده کۆمه لێکی تر موسلمان له خهنده ق دا شههید بوون و زامدار بوون بی شهوه ی ژماره یان دیار بی .

^{۴۱} عبدوللای کوری سههلی کوری زهیدی کوری عامیری ئەنصاری ئهوسیی ، که برای رافیعی کوری سههل بووه ، ئهم دوو برایه له ئوحددا ههردووکیان زامدار بوو بوون و ، بۆ سبهینیش ههردووکیان به رهو (حمراء الأسد) کهوتنه ری و ، له ریتگادا ولاغیان پئ نه بوو . ناچار یه کیکیان که زامه کانی ئاسان تر بوون براکه ی تری به کۆن هه ل نه گرت چونکه زامه کانی ئه و سهخت بوون . عه بدوللا به شداری به دریشی کردوه .

^{۴۲} ثعلبه ی کوری غومه ی کوری عه دیی کوری سینانی کوری نابییی ئەنصاری خهزره جیی ، یه کیکه له و به ریزانه ی که به شداری په یانی عه قبه یان کردوه . گه ئیکی تازه پی گه یشتوو بوو که موسلمان بوو . له گه ل موعاذی کوری جه به ل و عه بدوللای کوری ئونه یس هه لمه تیان نه دایه بته کانی نه وه ی سه لیمه له مه دینه و نه یان شکاندن . به شداری به در و ئوحدی کردوه و ، به دهستی هویهیره ی کوری نه بووه یی مه خزومیی قوره ییشی له خهنده ق دا شههید بوو .

^{۴۳} که عبی کوری زهید ، زوو به زوو موسلمان بووه و به شداری به دریشی کردوه ، یه کیکه له و حه فتا قورنان خوێنه ی که پیغه مبهری خوا ﷺ به ئامانهت ناردنی بۆ ناوچه ی نه جد که جیی له (بئر معونه) ناپاکییان له گه ل کرا و ، ته نها ئهم ده رچوو و له گه ل عه مری کوری ئومه ییه گه راپه ره مه دینه . ئیبن ئیسحاق وتویه : تیری ویل لینی داوه و نه زانراوه له کویره هاتوه . به لآم واقیدی ئه لئ : ضیاری کوری خه ططابی فیهری کوشتویه .

شهوٲکیان دوو دهوریه له سوپای نیسلام بۆ پاسهوانیی له خندهق ده‌چوون ، که شهو به یهک گه‌یشتن یه‌کتريان نه‌ناسیی و ، هه‌ریه‌که‌یان به ده‌وریه‌ی دوژمنی زانیی ، بۆیه ده‌ستیان له یهک وه‌شاند و هه‌ندی زامدار و کوژراو که‌وته به‌ینیان ، تا شه‌وه‌بوو دروشمی نیسلامیان به یه‌کتر وت که « حم لا ینصرون » بوو و ، ده‌ستیان گرت‌هوه . که هه‌واله‌که گه‌یشته پینغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی : « جراحکم فی سبیل الله ومن قتل منکم فانه شهید » . فه‌رمووی : زامه‌کانتان له پیناوی خوادا و ، هه‌ر که‌سیشتان لی کوژراوه شه‌هیده . نه‌مانه له هیچ سه‌رچاره‌یه‌که‌دا ناویان نه‌هاتوه . به‌لام کوژراوانی سوپای شه‌حزاب له‌م جه‌نگه‌دا ته‌نها چوار که‌س بوون ، که هه‌مووشیان له قوره‌یش بوون ، که نه‌مانه‌ن :

(أ) له نه‌وه‌ی عه‌بدو‌دار یه‌ک پیاو :

(١) مونه‌ببیه‌ی کوپری عوثمانی کوپری عوبه‌ید .

(ب) له نه‌وه‌ی مه‌خزوم یه‌ک پیاو :

(١) نه‌وفه‌لی کوپری عه‌بدو‌للائی کوپری موغیره ، که زوبه‌یری کوپری عه‌ووام کوشتی ، دوای شه‌وه‌ی به‌ نه‌سپه‌که‌یه‌وه له خنده‌قه‌که په‌ری‌یه‌وه .

(ج) له نه‌وه‌ی عامیری کوپری لونه‌ی دوو پیاو :

(١) عه‌میری کوپری عه‌بدو و د ، که عه‌لیی کوپری شه‌بو‌طالیب کوشتی .

(٢) حسسه‌لی کوپری عه‌میری کوپری عه‌بدو و د ، که به پینی ریوايه‌تی ئیبن هیشام

له زوه‌ری‌یه‌وه شه‌ویش عه‌لیی کوشتوویه‌تی .

بیستا و دووه‌م : قورنان و باسه‌ نه‌م نه‌زابه

شه‌وه‌بوو ده‌ریاره‌ی رووداوه‌کانی شه‌م غه‌زا گه‌وره‌یه خوای گه‌وره حه‌قه‌ نایه‌تی له

سووره‌تی (الأحزاب) ناردنه خواره‌وه :

سه‌ره‌تا شه‌فه‌رموی :

﴿ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا اذْكُرُوْا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ جَآءَتْكُمْ جُنُوْدٌ فَاَرْسَلْنَا عَلَیْهِمْ رِيْحًا

وَجُنُوْدًا لَّمْ تَرَوْهَا وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرًا ﴿ (الأحزاب : ٩) .

قورنان روو له ئیمان‌داران شه‌کات و فه‌رمانیان به‌سه‌ردا شه‌دا که بیر له نیعه‌تی

خوا بکه‌نه‌وه که چۆن شه‌و سوپا مل‌ه‌وره خاونه‌ناسه هاتبووه سه‌ریان ، که‌چی خوای

گەرەره رەشەبایەکی بۆ ناردن کە لاشەیی کوتان و چادری هەڵ کێشان و ، ئاگری کوژاندنەوه و ، قابله مەیی قەلپ کردنەوه ، هەرۆهە سەریازی بۆ ناردن کە موسلمانەکان نەیان تەبیینن ، کە مەلایکە بوون ، تا ترسولەرز بچەنە دێیانەوه و ، ورەیان پرووختین .

پاشان باسی ورەپرووخان و ترس و لەرزى موسلمانەکان ئەکات :

﴿ إِذْ جَاءُوكُمْ مِّن فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنكُمْ وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونًا ﴿١٠﴾ هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زَلْزَالًا شَدِيدًا ﴾ (الاحزاب : ۱۰ - ۱۱) .

باسیان بۆ ئەکا کە بەلایەکی یەكجار گەرەره بەسەر موسلمانەکان دا هاتبوو : قورەیش و غەطەفان لەلای باکوورەوه و قورەیظەیی ناپاکیش لەلای باشوورەوه تەنگیان بە موسلمانان هەڵ چنی بوو ، بە رادەپەك کە چاویان زاق بووبوو و ، دڵەکان لە سنگ دا بەرز بووبوونەوه و ، زەلزەلە بە نیمان داران گەشتبوو .

پاشان باسی هەلۆیستی نامەردانەیی مونا فیکە ترسنۆکەکان ئەکات کە خۆیان دێیان نەخۆش بوو کە چینی گالتهیان بە بەلێنەکانی خوا و پیغەمبەر ئەکرد ، دواییش روژگار سەلماندی کە ئەو بەلێنە راست دەهەرچوون و دینی نیسلام لە هەموو دنیا دا بلاو بوویەوه و ، هەتا ئێستاش هەر دڵە پاکەکان بۆ لای خۆی راتە کێشی :

﴿ وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ مَّا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا ﴾

(الاحزاب : ۱۲) .

هەرۆهە باسی کۆمەلێکیان ئەکا کە چۆن دانیشتوانی یەثریبیان سارد نەکردەوه بۆ ئەوهی بگەرێنەوه دوا و ، هەندیکیشیان داوای مۆلەتییان ئەکرد ، بەلام لە راستیی دا هەڵ ئەهاتن ، بە مەرچی کاتی کە موسلمان بووبوون بەلێنیان داوو کە پشت هەڵ نەکن .

﴿ وَإِذْ قَالَتْ طَافِيَةٌ مِّنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا ۗ وَكَسَتَعْدِينَ فَرِيقٌ مِّنْهُمْ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ إِن يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا ﴿١٣﴾ وَلَوْ دَخَلَتْ عَلَيْهِمْ مِّنْ أَقْطَارِهَا ثُمَّ سَأَلُوا الْفِتْنَةَ لَأْتَوْهَا وَمَا تَلَبَّثُوا بِهَا إِلَّا يَسْرًا ﴿١٤﴾ وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلُ لَا يُولُونَ إِلَّا دُبْرًا ۗ وَكَانَ عَهْدُ اللَّهِ مَسْئُولًا ﴾ (الاحزاب : ۱۳ - ۱۵) .

پاشان ناگاداریان ئەکات کە بە هەللاتن لە مەرگ یان کوژران رزگاریان نابێت و ، گەر خوا بیهوی خرابەپەکیان تووش بکات کێ ئەگاتە فریایان :

﴿ قُلْ لَنْ يَنْفَعَكُمْ أَلْفَرَارُ إِنْ فَرَرْتُمْ مِنَ الْمَوْتِ أَوِ الْقَتْلِ وَإِذَا لَا تَمْتَعُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴾ ﴿۱۶﴾ قُلْ مَنْ ذَا الَّذِي يَعْصِمُكُمْ مِنَ اللَّهِ إِنْ أَرَادَ بِكُمْ سُوءًا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿ (الأحزاب : ۱۶ - ۱۷)

دوای نهوه باسی نهو مونافیقانه نهکات که له ترسان دا پالیان لی دابوویهوه و جہنگیان نه نه کرد . نهوانه له کاتی ترس و له رزدا ، وهک نهو کهسهی که له سدره مهرگ دا بیت چاویان نه جوولینن ، بهلام ترس نهما زمانیان دریش نه بیتهوه . نهوانه بی تیمانن و هیچ چاکهیه کیشیان بو نانوسریت :

﴿ قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الْمَعْوِفِينَ مِنْكُمْ وَالْقَائِلِينَ لِإِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ إِلَيْنَا وَلَا يَأْتُونَ الْبَاسَ إِلَّا قَلِيلًا ﴾ ﴿۱۷﴾ ﴿ شَحَّةٌ عَلَيْكُمْ فَإِذَا جَاءَ الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ كَالَّذِي يُغْشَى عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُمْ بِاللَّسِنَةِ حِدَادٍ أَشْحَةً عَلَى الْخَيْرِ أَوْلَيْتُكَ لَمَّا يَوْمًا فَاْحَبَطَ اللَّهُ أَعْمَلَهُمْ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴾ (الأحزاب : ۱۸ - ۱۹) .

نهو مونافیقانه نهوهنده ترسنوکن ، نهگه جاریکی تر نه حزاب بیتهوه ناواته خوازن له مه دینه دا نه بن به لکو له دهشت بن تا تووشی نازار نه بن . نهو ترسنوکانه که لکیان پیوه نیه :

﴿ سَحْسَبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا وَإِنْ يَأْتِ الْأَحْزَابُ يَوَدُّوا لَوْ أَنَّهُمْ بَادُونَ فِي الْأَعْرَابِ يَسْأَلُونَ عَنْ أَنْبَائِكُمْ وَلَوْ كَانُوا فِيكُمْ مَا قَاتَلُوا إِلَّا قَلِيلًا ﴾ (الأحزاب : ۲۰) .
دوای نهوه روو له نیمان داران نهکات ههتا له خووشیی و ناخووشیی دا چاو له پیغه مبهری خوا ﷺ بکهن :

﴿ لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا ﴾ (الأحزاب : ۲۱) .

پاشان باسی نیمان و عهقیده دامه زراوی موسلمانان نهکات که ههتا به لایان به سدر دا بباری نهوان نیمانیان زیاتر نه بی و ، زیاتریش برپا به به لینه کانی خوا و پیغه مبهره که می نه کهن .

پاشان باسی نهو نیمان دارانه نهکات که به راستیی و پاکیی و هعد و پدیمانان به خوا داوه ، نهوانه دوو بهشن : به شیکیان که شهیدانی بهدر و تووودن ، نهو شهیدیی بهیان دهست که وتروه که خویمان بو ناماده کردوه و ، به شه که می تریشیان

ھەر چاوەروانن و بە ئاواتن بەو پلە بەرزە بگەن و، هیچ ئال و گۆرێکیان بەسەردا نەھاتووہ :

﴿ مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ رَجُلٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَّن قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَّن يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا ﴾ (الأحزاب: ۲۳)

ئەمەش تاقیی کردنەوہ بوو ، تا راستگۆکان پاداشتی چاکی خۆیان وەر بگرن و ، مونا فیکەکانیش یا سزا بدات ، یان چاوپۆشی یان لێ بکات ، چونکە خوای گەورە لێ بوورده و خاوەن بەزەبێیە . ئەو کافرانش کە بە نیازی خراپ ھاتبوونە سەر مەدینە ، واتە سوپای ئەھزاب ، خوای گەورە تێکی شکاندن و ، موسلمانەکانی لە جەنگ پاراست ، چونکە خوا بەھێز و بەدەسەلاتە :

﴿ لِيَجْزِيَ اللَّهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ إِنْ شَاءَ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴾ ﴿٢٤﴾ وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا ﴾ (الأحزاب: ۲۴ - ۲۵)

دوای کشانەوہی سوپای ئەھزاب ، موسلمانەکان بوونە خاوەنی گرنگی و بایەخ و سوپاکەشیان حیسابی چاکی بۆ ئەکرا . لە ھەمان کاتدا قورپەیش و غەطەفان ئەوئەندە تر تێک شکان و ، بە سەری شوڤ و خەجالەت و ماندوو بوونیکی زۆرەوہ خۆیان گەیاندەوہ و لاتێ خۆیان .

لە ھەمان کاتدا خەجالەتی و زەرەژۆمەندی یەکی بی تەندازە تووشی ئەو جۆلەکانە بوو کە لە خەیبەرەوہ خۆیان گەیاندە مەککە و ، پاشان ناوچەیی غەطەفان تا سوپای ئەھزاب بچەنە رێ دژێ مەدینە . لە ھەمان کاتدا پارە و پوولتێکی زۆریان لە کیس چوو ، سەرەرای ئەوہی کە دەستی جۆلەکەیی ئەوہی قورەبەییان بریسی ، کە پەیمانی نێوان خۆیان و موسلمانانیان شکاند و ، وایان ئەزانی ئیتەر موسلمانەکان تەواو بوون و ، ھەلسانەوہیان بۆ نیە .

ماوہ بلیین : چیی جم و جۆول و ھەلمەت و جەنگ و کوشتار و کوژران لە دەوری خەندەق دا رووی دا ، تەنھا قورپەیش پێی ھەلسان ، غەطەفان هیچ بەشداری یەکیان نەکرد و هیچ کەسیان نەکوشت و کەسیشیان لێ نەکوژا .. لەبەر ئەوہی غەطەفان پیای تالان و برۆ بوون ، جا کە خەندەقەکیان دیت ، ئیتەر لایان سەلما کە ئەو کارەیان بۆ نەنجام نادری . خۆ ئەگەر ھەولێ گرتنی مەدینە بەدەن مەگەر قوربانی یەکی

زۆری بۆ بدن ، دیاره ئەوانیش نامادهی ئەو قوربانییە زۆرە نەبوون . سەرەرای ئەوەش کە قورپەیش لە روانگەیی عەقیدە و دینەوێ رقی لە موسلمانەکان نەبوویەو ، بەلام غەطفان لەو لایەنەوێ لە گەڵ موسلمانەکان دا هیچ دژایەتی یەکی نەبوو . بەم شیۆهێ جەنگی سەختی ئەحزاب یان غەزای خەندەق کۆتایی هات و پیغەمبەری خوا ﷺ لە رۆژی چوارشەممدا ، کە جەوت شوو لە مانگی ذولقەعیدە مابوون ، لە دەوری خەندەق گەرایەوێ مەدینە .^{٤٤}

^{٤٤} غزوة الأحزاب لباشمیل : ١٣١ - ٣٠٨ ، الرحیق المختوم : ٣٠٧ - ٣٢٠ ، السیرة النبویة لأبی شهبه : ٢ / ٢٧٥ - ٢٩٣ .

به‌شی بیست و هه‌شتم

غەزای نه‌وهی قوره‌یظه

یه‌که‌م : جووله‌که په‌یمانس نیه

له پیشه‌وه باس کرا که په‌یمانیک له نیوان موسلمانانه‌کان و جووله‌که‌ی مه‌دینه‌دا له‌سه‌ر بناغه‌ی ناشتی و دۆستایه‌تی به‌سترا .. خۆ نه‌گه‌ر دۆژمنیکیش هه‌یرشی کرده سه‌ر مه‌دینه ، به‌هه‌ردوولایانه‌وه په‌رچی نه‌و ده‌ست درێژی یه‌ بده‌نه‌وه و ، به‌رگری له دانیش‌توان بکری .

به‌م پی‌یه نه‌بوايه جووله‌که‌ی نه‌وهی قوریه‌ظه پالپشتی موسلمانانه‌کان بوونایه و ، وه‌ک نه‌وان به‌رگری یان له مه‌دینه بکرايه ، کاتیک که سوپای نه‌حزاب هاته سه‌ری . نه‌بوايه جووله‌که‌ش به‌شیک بوونایه له سوپای نیسلام بۆ ده‌رکردنی داگیرکاران ..

به‌لام نه‌وهی قوره‌یظه نامه‌رد بوون و ، به‌وینه‌ی نه‌وهی قه‌ینوقاع و نه‌وهی نه‌ضیری جووله‌که ، له جیاتیی دۆستایه‌تی ناپاکی‌یان لی ده‌رکه‌وت .. له جیاتیی نه‌وهی کۆمه‌کی موسلمانانه‌کان بن ، له ناسک‌ترین کاتدا و ، له نا‌ره‌حه‌ت‌ترین هه‌ل‌ئویست‌دا شکاندن پهمانه‌که‌یان ده‌رپیری و به‌ناشکرا پالیان به‌ داگیرکه‌رانه‌وه دا ، نه‌مه‌ش دوا‌ی نه‌وهی که لایان یه‌قین بوو که نیتر موسلمانانه‌کان ، له ده‌ست نه‌م سوپا مل‌ه‌وره ، ده‌رچوونیان نیه .

نه‌مه کاریک یه‌که‌جار نامه‌ردانه بوو که قوره‌یظه نه‌نجامیان دا . نه‌و ناپاکی‌یه‌یان به‌و شیوه‌ دژی موسلمانانه‌کان نه‌نجام دا .. به‌مه‌رجی سه‌رۆکه‌که‌یان ، که‌عبی کوری نه‌سه‌د به‌ناشکرا ده‌ری بریی که جووله‌که‌جگه له راستگویی و وه‌فا هیچی به‌ پیغه‌مبه‌ر و هاوه‌لانه‌وه نه‌دیوه . نه‌مه‌ش له کاتیک‌دا بوو که حویه‌یی کوری نه‌خطبه‌یی سه‌رۆکی نه‌وهی نه‌ضیر و هه‌ل‌گیرسینه‌ری ناگری جه‌نگی نه‌حزاب ، چووبووه به‌رده‌م قه‌لاکه‌ی که‌عبی کوری نه‌سه‌د و نه‌یویست قه‌ناعه‌ت به‌ نه‌وهی قوره‌یظه و سه‌رۆکه‌که‌یان بکات ، تا په‌یمانی نیوان خۆیان و موسلمانانه‌کان واز لی به‌ینن و ، ببنه

کۆمهکی نه حزاب . ههرواش بوو حویهیی توانیی کار بکاته سهر کهعب و ، لهو ههلویتسه ناسکه دا له موسلمانهکان ههله بگهڕینهوه .

جا پیغه مبهری خوا ﷺ ههولتی دا جووله که له پهیمانهکیان لانهدهن و ، به جوانیی به گویتی بکهن ، که نهوهبوو چهند پیاویکی ، به سهرکردایهتی سهعدی کورپی موعاذای سهروکی نهوسی هاوپهیمانیان ، نارد بو لایان تا نامۆژگاریان بکهن و ، له نهنجامی خرابی ههله گهڕانهوه و پهیمان شکاندن ناگاداریان بکهن ، چونکه لهوانهیه بپیته مایه تیچوونیان .

بهلام جووله که زۆر به ناشیرینی وهلامی پیاوه نامۆژگاریی کهرهکانیان دایهوه و ، بهوپهپری بیتهدهبییهوه دهریان خست که لهسهر رای خۆیان بهردهوام نهبن و ، تازه نهمان بوونهته کۆمهکی نه حزاب و دوژمنی موسلمانان .. ههتا نهوهشیان دهپرپی که نه موحهمد نهناسن و ، نه هیچ بهلین و پهیمانیکیش له نیوانیان دا ههیه . بهلکو دهستیشیان دایه هیرش بو سهر قهلامی ژن و مندالهکان و ، به نهیتیش خۆراکیان بو سوپای نه حزاب نه نارد بو یامهتیی دانیان ، که نهوهبوو کاروانیکی بیست حوشتیری خۆراکیان کهوته دهست موسلمانهکان .

نهوهی قورهیظه لایان یهقین بوو که سوپای نه حزاب نهتوانن ریشهی موسلمانهکان دهپهینن ، بۆیه پییان خۆش بوو ، نهوانیش بهشداریی نهوههلهته بکهن ، تا نهوهبوو خوی گهوره به سۆزی بهلیشاوی بهزهیی به موسلمانهکان دا هاتهوه و رهشهبایهکی بههیزی نارد هه حزاب و ، نوعهیی کورپی مهسهوودیش نیوانی تیک دان و نه حزاب کشایهوه و ، نهوهی قورهیظه بهدبهختیش ، به تاقی تهنیا و ، بهبی کس لهبهردهم سوپای نیسلام دا مانهوه ، تا سزای نهوه دهغهلیی و ناپاکییهیان بچیتن و ، بینه پهند و نامۆژگاریی تا مرۆقهکان خۆیان تووشی ناپاکیی وهها نهکن ..

کهواته غهزای نهوهی قورهیظه بهشیکه له غهزای نه حزاب و تهواوکهریهتی ، چونکه هیرشی نه حزاب هیرشیکی سی لایهنه بوو که جووله کهش لایهنیکی بوون وهک قورهیش و غهطفان ههریه که لایهنیکی بوون ..

کهواته نهوهی قورهیظه ههر نهوهنده تاوانیان لهسهر نهبووه که پهیمانیان شکاندوه و ، له جیاتی نهوهی داگیرکهران له مهدینه دوورجهنهوه ، بوونهته کۆمهکیان ، که نهمه خۆی له خۆی دا له یاسای مرۆقاییهتی دا به ناپاکیی گهوره (الخیانة العظمی) له قهلام نهدری ، بهلکو سههرهرای نهوهش به دوژمنی چکه ههله گرتوو له قهلام

نهدرتین ، به بۆنه‌ی نه‌وه‌وه که پالیان به نه‌حزابه‌وه دا و ، به ناشکرا ده‌ریان بریی که دوژمنی موسلمانانن و هیچ په‌یمانیکیان له‌نیوان‌دا نیه .

که‌واته نه‌وه‌نده‌ی که خوینی سوپای نه‌حزاب ، به قوره‌یش و غه‌طه‌فانه‌وه ، بۆ موسلمانه‌کان حه‌لاله‌ بی‌پریژن ، که هاتوونه‌ته سه‌ریان و ده‌ست درێژی‌یان نه‌که‌نه سه‌ر ، خوینی هه‌موو جووله‌که‌یه‌کی نه‌وه‌ی قوره‌یظه‌ش بۆ موسلمانه‌کان نه‌وه‌نده حه‌لاله ..
چهنده رشتنی خوینی عه‌مری کوری عه‌بد ود حه‌لال بوو که عه‌لیی کوشتی ، خوینی هه‌موو جووله‌که‌یه‌کی نه‌وه‌ی قوره‌یظه‌ش نه‌وه‌نده حه‌لاله ..

که‌واته که سوپای نه‌حزاب کۆلیان دا و گه‌رانه‌وه بۆ ولاتی خۆیان ، نه‌وه تیک شکانی نه‌حزاب و سه‌رکه‌وتنی موسلمانه‌کان بوو ، له هه‌مان کات‌دا کۆتایی جه‌نگی قوره‌یش و غه‌طه‌فان بوو له‌گه‌ژ موسلمانه‌کان‌دا ، چونکه نه‌وان کشانه‌وه و خۆیان ده‌ریاز کرد ، به‌لام نه‌وه‌ی قوره‌یظه که بالی سیه‌می نه‌وه‌یه‌که‌گرتنه سته‌م کارانه‌یه بوون ، له‌بهر ده‌ستی موسلمانه‌کان‌دا به‌کزیله‌یی و ده‌سته‌پاچه‌یی مابوونه‌وه ، هه‌تا موسلمانه‌کان به‌ جوانیی حیسابیان بۆ بکه‌ن و بی‌خه‌نه مشتیان ..

خۆ جووله‌که‌ی نه‌وه‌ی قوره‌یظه نه‌وه‌یان چاک نه‌زانیی که له‌بهرده‌م موسلمانه‌کان‌دا به‌ته‌نیا نه‌مینه‌وه و ، به سه‌ریشیان‌دا ناپرا ، چونکه نه‌وان تاوانیکیی یه‌که‌جار گه‌وره‌یان ده‌ره‌ق به‌ موسلمانه‌کان نه‌نجام دا ، به‌مه‌رجی جگه‌ له‌ وه‌فا و راستگویی و چاکه‌هیچیان به‌ سه‌رکرده و له‌ سوپای نیسه‌لامه‌وه نه‌دیو بوو . هه‌ر نه‌وه‌وه که حویه‌یی کوری نه‌خطه‌ب چووه لای که‌عبی کوری نه‌سه‌دی سه‌رۆکی نه‌وه‌ی قوره‌یظه تا په‌یمان بشکینیی ، مه‌رجیان له‌گه‌لا کرد که به‌جی‌یان نه‌هیلتی تا هه‌ر مه‌ترسی یه‌که‌روو له‌مان نه‌کات نه‌ویش به‌شدار بیته ..

دووهمه : فه‌رمانی ناسمان

که نه‌حزاب کشانه‌وه ، جووله‌که‌چوونه ناو‌قه‌لاکانیانه‌وه و ، له‌ترسی موسلمانه‌کان هه‌ژ نه‌له‌رزین ، چۆنکه نه‌یان‌زانیی چ تاوانیکیی بی‌وینه‌یان نه‌نجام داوه ، که بریتی‌یه له‌ تیاچرونی دوا نه‌ندامی کۆمه‌لگای نیسه‌لامیی و رووخانی دینی نیسه‌لام بۆ هه‌تا هه‌تایی .. نه‌یان‌زانیی سزاکه‌یان ، له‌بهر گه‌وره‌یی تاوانه‌که‌یان ، یه‌که‌جار گه‌وره‌یه ..

خۆ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌یه‌زانیی که پیوسته‌سزای پرعه‌دالته‌ بخریته‌ مشتیی نه‌وه‌ترسنۆکه‌ تاوان‌بارانه‌وه ، به‌لام وای به‌ چاک‌زانیی پشوویه‌که‌ به‌ سوپا برسییی و

ماندووه که ی بدات ، نهوسا هیرش بکاته سهر قه‌لای غه‌در و ناپاکیی .. که چییی
خوای گه‌وره به‌وه رازیی نه‌بوو .. فه‌رمانی توندی به په‌له ناره‌ده سه‌ری که پشوو نه‌دات
و ، به خوئی و هاوه‌لانیه‌وه چه‌ک دانه‌نین هه‌تا هه‌لمه‌ت به‌رنه سهر قه‌لای نه‌و ناپا‌که
سپلانه‌ی که به‌رامبه‌ر به چا‌که‌ی موسلمانان نه‌و پیلانه گلا‌وه‌یان نه‌خشه کی‌شا .
نه‌خشه‌یه‌ک که خه‌ریک بوو سوپای نی‌سلام به ته‌واویی تیا بجی .

به‌یه‌ه‌قیی له خاتو عانیسه‌وه خوا لی‌ی رازیی بی‌ ریوایه‌تی کردووه که پی‌غه‌مبه‌ری
خوا ﷺ له‌لای نه‌و بووه . ته‌لیت : له ماله‌وه بووین پی‌او‌یک سه‌لامی لی‌مان کرد و ،
پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌ستایه سهر پی‌ و ، منیش به دوا‌ی دا هه‌ستام ، نه‌بینین پی‌او‌یک
وا به‌سه‌ر نه‌سپی‌که‌وه و پی‌غه‌مبه‌ریش ﷺ شانی به‌سه‌ر یالی نه‌سپه‌که‌دا داداوه و
قه‌سی له‌گه‌ل‌دا نه‌کات . ته‌لیت : منیش گه‌را‌مه‌وه دوا . که پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ هاته
ژوو‌روه و تم : نه‌و پی‌اوه کی‌ بوو که قسه‌ت له‌گه‌لا نه‌کرد ؟

فه‌رمووی : ((بن تشبهینه ؟)) . فه‌رمووی : به‌لای تو‌وه له کی‌ نه‌کات ؟
و تم : له دی‌جیه‌ی که‌لیبی نه‌کات .

فه‌رمووی : ((ذاك جبريل عليه السلام ، أمرني أن أمضي إلى بني قريظة)) .
فه‌رمووی : نه‌وه جی‌ریل بوو ، فه‌رمانی به‌سه‌رم‌دا دا تا بچه‌م سهر نه‌وه‌ی قوره‌یظه .
نین نی‌سحاقیش ریوایه‌تی کردووه و وتوویه : که پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ روژی لی‌
بوویه‌وه ، له خه‌نده‌ق به‌ره‌و مه‌دینه گه‌را‌یه‌وه و موسلمانه‌کانیش چه‌کیان دانابوو . که
نیوه‌رۆ هاته به‌روه جی‌ریل هاته خزه‌تی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ و ، می‌زه‌ریکی له
نیسته‌بره‌ق دروست کراوی له‌سه‌ر نابوو و ، سواری نی‌ستریک بوو بوو که که‌ل و
په‌له‌که‌ی به‌سه‌ریه‌وه بوو و ، قه‌دیغه‌یه‌کی ناوری‌شمیش به‌سه‌ر نه‌ودا درابوو ، فه‌رمووی :
تیا چه‌کت داناوه ، نه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ؟
فه‌رمووی : نعم .

جی‌ریل فه‌رمووی : هی‌شتا مه‌لانیکه چه‌کیان دانه‌ناوه و ، هه‌ر نی‌ستا له راوانانی
سوپای نه‌حزاب گه‌را‌ونه‌ته‌وه .. خوای گه‌وره فه‌رمانت به‌سه‌ردا نه‌دا که هیرش بکه‌یته
سهر نه‌وه‌ی قوره‌یظه ، وا من نه‌چه‌م سه‌ریان و دل‌یان دینمه له‌رزه .

له هه‌ندی ریوایه‌ت‌دا وه‌ها هاتووه که پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ داوا‌ی کردووه نه‌و هیرشه
چه‌ند روژی‌ک دوا بخریت ، تا له‌و روژانه‌دا سه‌ربازه ماندووه‌کانی هه‌ندی

بەسینەوہ ، بۆیە بە جیبریلى فەرموو : ((إن في أصحابي جهداً فلو نظرتم
 أياماً)) . فەرمووی : ھاوہ لائىم ماندرون ، خۆزگە چەند روژتیک ماوہت بدانایە .
 جیبریل سەلامی لى بى داوای کرد بە پەلە ھەستى و بەرەو جوولە کە بپروا و ،
 خۆیشی بە کۆمەلئیک مەلائیکەتەوہ ، بۆ لەرزەپى خستنیان کەوتە رى .
 لەبەردەم ئەم فەرمانە بە پەلە یەدا ، بۆ ھێرش بردنە سەر جوولە کەى نەوہی
 قورەھیظە ، پىغەمبەرى خوا ﷺ چارى نەما و ، دەستى دایە جى بە جى کردنى ئەو
 فەرمانەى کە جیبریل بۆی ھینا .

ئەوہ بوو فەرماندەى بالای سوپای نیسلام ، پىغەمبەرى خوا ﷺ بە پەلە فەرمانى
 بۆ سەربازە گیان فیداکانى نیسلام دەرکرد ، تا بەبى وەستان بەرەو مەنزى و ماوای
 قورەھیظە بکەونە رى ، تا سزای دادپەرورەنەى خۆیان وەرئىگرن .

ئەم فەرمانەى پىغەمبەرى پىشەوا لە شىوہى مەرسوومىتکدا بیلالى کورپى رەباحى
 بانگ و ئۆزى پىغەمبەر ﷺ بۆ سەربازانى نیسلامى خۆیندەوہ . ئەوہ بوو بەم شىوہیە
 دای بە گوێی خەلکە کەدا : ھەر کەس گوێ پرایەل و فەرمان بەردارە با لە ناو نەوہى
 قورەھىظەدا نەبى نوێزى عەصر بە جى نەھینى .

بەم فەرمانە داوای نیوہ پۆزى یە کەم روژى گەپرانەوہى موسلمانەکان بوو لە خەندەق .
 خیرا موسلمانەکان فەرمانى فەرماندەى بالایان جى بە جى کرد و ، بە پەلە
 ھەلئەتیان دایە چە کەکانیان و ، موسلمانەکان دەستە لە داوای دەستە خۆیان گەیانندە
 قەلاکانى جوولە کە . پىغەمبەرى خواش ﷺ بە پەلە خۆى پىچایەوہ و ، قەلغان و
 زرئ و حەربەى پۆشىی و رمى بە دەستەوہ گرت ، پاشان سواری نەسپە کەى بوو و ،
 فەرمانیشى بۆ ئىبن (أم مکتوم) دەرکرد کە لە ماوہى دەرچوونى خۆىدا ئەو ئەمىرى
 مەدینە بىت .

کە پىغەمبەرى خوا ﷺ ویستى بکەوێتە رى ، ئالای سوپای دایە دەست عەلىی
 کورپى ئەبوگالیب خوا لى رازى بى ، کە ئەم ئالایە ھەر ئەو ئالایە بوو کە لە
 خەندەق دا موسلمانەکان ھەلئیان کردبوو و ھىشتا دانە گىرا بوو . پىغەمبەر ﷺ
 فەرمانى بۆ عەلىی دەرکرد کە لە پىشەوہى سوپاوە بپروا و ، پىش موسلمانان بگاتە
 خانووبەرى نەوہى قورەھىظە . ئەویش بە خۆى و مەفرەزە یە کەوہ بە پەلە خۆى گەیانندە
 قەلاکانى جوولە کە و لەوئى ئالاکەى داچەقاند و ، نەوہى قورەھىظەش زانىیان ھىرشیان
 کراوہتە سەر .

جا له بهر نه وهی که ماوهی نیوان مه دینه و خانوبه ره ی جووله که نزیك بوو ،
موسلمانان به دهسته دهسته روښتن بۆ نه وی .

له پیشه وه باسان کرد که پیغه مبهری خوا ﷺ نه وهنده به په له بوو موسلمانان کان
بگه نه لای نه وهی قوره یظه فرمانی دا نویژی عصر بهر نه مه نزلگای جووله که ..
موسلمانان کان به په له خوځیان پیچایه وه و که وتنه ری . له ریگادا بوون کاتی نویژی
عصر هاته بهر وه .

لیره دا هاوه لان بۆ گوی پرایه لیبی فرمانیشته که ی پیغه مبهری خوا ﷺ دوو رایان
هه بوو :

هندیکیان وه های بۆ چون تم فرمانه بۆ نه وه نیه که نویژ دوا بخه ن ، به لکو بۆ
نه وه یه که په له بکن و ، به بی خۆدواختن بگه نه نه وی .. بۆیه نه مانه له ریگادا
نویژی عصریان به جی هینا که نه مه فرمانی خواه و ، فرمانه که ی تریشیان به
چاکیی به جی هینا که نه وه بوو به پیی توانا بۆ گه یشتن به مه نزلگی جووله که په له یان
کرد .

به شی دوو هه میان وه ها باسه که یان لیک دایه وه که هیچ که س نویژی عصر به جی
نه هینتی ، هه تا بگه نه بهر وه ، جا هه ر کاتی گه یشتن نه وا نویژی عصر به جی
به یتن .. بۆیه نه مانه له ریگا نویژیان به جی نه هینا و ، به په له خوځیان گه یانده نه وه ی
قوره یظه ، هه رچه نده دوا ی خۆرناوا بوون گه یشتن و ، له وی نویژی عصریان به جی
هینا ..

هه ر دوو دهسته موسلمانان که نیجته یاهدیان کرد و ، هه ر دوو کیشیان مه به ستیان
گوی پرایه لیبی بوو بۆ فرمانی خوا و پیغه مبهره که ی ﷺ .

کاتی که تم هه واله به پیغه مبهری خوا ﷺ گه یشتن گله بی له هیچ لایه کیان نه کرد ،
به لکو دانی به راستیی هه لوښتی هه ر دوو کیان دا نا : نه وانهی له ریگادا و له کاتی
خۆی دا عصریان به جی هینا و ، نه وانه ش که دوا یان خست هه تا دوا ی خۆرناوا بوون
گه یشتنه بهر وه . فرمانی نه دا هیچ لایه کیان نویژه که ی دووباره بکاته وه .

نه مه ش به لگه یه له سه ر نه وه ی که نیسلام دینیکی نه رم و نیانه و ، نه وه ی به
راستی و پاکیی شوینی بکه وی ، بی به ش نابی .. هه رچی بکات ، گرنگ نه وه یه بۆ
خوا ی بکات و ، مه به ستی له گه ل نیسلام دا پاک بیته . نه مه ش تا موسلمانان کان ریژ

له رای کهسانی تری دلسۆز و پاک بگرن و ، هه‌موویان بیر و زانستیان بجه‌نه خزمه‌تی دینی خواوه ، تا سه‌ره‌نجام خوایش خزمه‌تی دینیان بۆ ناسان بکات .

سٔه‌هه‌م : موسلمانه‌کان نابله‌وه‌قه‌س جووله‌که نه‌ده‌ن

کاتیك که عه‌لیی کورپی نه‌بو طالیب خوا لئی رازی بی نزیکی قه‌لاکانی جووله‌که که‌وته‌وه ، جووله‌که به‌بی شه‌رمانه ده‌ستیان دایه هه‌له‌پژانی نه‌و پیسیی و نزمیی و سووکی یه‌ی که له ناو ده‌روونیان دا په‌نگیان خواردبۆوه .. ده‌ستیان دایه جنیودان به پیغه‌مبه‌ر و هارسه‌رانی ، به راده‌یه‌ک که هیچ میژوونووسیک نه‌ی توانیوه نه‌و قسه پیسانه بنووسیت . له‌گه‌له‌ نه‌وه‌ش دا موسلمانه‌کان به ره‌وشتی به‌رزیان بی‌ده‌نگ بوون و ، وه‌لامیان نه‌دانه‌وه ، جگه له عه‌لیی هه‌له‌گری ئالا ، که زۆر داخی لی هات نه‌و قسانه ده‌ریاره‌ی نازیز له ده‌می نه‌و پیسانه بیستی ، نه‌ویش هه‌ر نه‌وه‌نده‌ی فهرموو: شمشیر وا له نیوانان دا ..

که عه‌لیی چاوی لی بوو وا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له دووره‌وه ته‌شریفی هیئا ، خیرا بنکه‌ی که‌تیبه‌ی ئالای به‌جی هیشت و کاری فهرماندایه‌تی که‌تیبه‌ی به نه‌بو قه‌تاده‌ی نه‌نصاریی سپارد و ، خۆی به په‌له گه‌رایه‌وه دوا به پیری پیغه‌مبه‌ری خواوه ﷺ تا له قه‌لائی جووله‌که زۆرنزیک نه‌بیته‌وه و ، له دووره‌وه بی‌وه‌ستیئ . نه‌کا به بیستی جنیوه‌کانی جووله‌که خه‌مبار بیی ..

عه‌لیی فهرمووی : نه‌که‌ی ، نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ! له‌و پیسانه نزیک بکه‌ویته‌وه . فهرمووی : ((لعلک سمعت منهم لی اذی)) . فهرمووی : له‌وانه‌یه ده‌ریاره‌ی من شتی ناخۆشت بیستی ؟

فهرمووی : به‌لی ، نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ! پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فهرمووی : ((لو رأونی لم یقولوا من ذلک شیئاً)) . فهرمووی : نه‌گه‌ر بم بینن هیچی له‌وه‌م پی نالین . هه‌روا به‌رده‌وام له نیوان ده‌سته‌ی نه‌رکانی جه‌نگی سوپای نیسلامه‌وه ، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ته‌شریفی به‌ره‌و پیشه‌وه چوو هه‌تا له قه‌لاکانی جووله‌که‌ی ناپاک نزیک که‌وته‌وه .

نه‌وه‌نده نزیک که‌وته‌وه که قسه‌ی یه‌که‌تری بیستن ، بانگی کرده چهند فهرمانده‌یه‌کیان ، که له‌سه‌ر قه‌لاکانه‌وه ده‌رکه‌وتن فهرمووی : ((یا إخوة القردة و عبدة الطاغوت ، هل أخزاکم الله وأنزل بکم نعمته ؟)) .

فرموی : تهی براكانی مه میون و ، طاغوت په رستان ! نایا خوی گه وره سهر شوړی کردن و ، غه زه بی خوی باراند به سهرتان دا ؟
 که دی یان وا موسلمانان کان بریاریان داوه تۆله یان لی بسینن و له سهر نه و ناپاکی یه سزایان بدن ، چاریان نه ما نه وه نه بی که دهست به پارانه وه له پیغه مبهری خوا بکه ن.

سهره تا ینکاریی نه وه یان کرد که جنیویان به خوی و به هاوسه رانی دابی و ، به درۆ سویندیان نه خوارد که هیچی له وهی که به و گه یشتوه به ده میان دا نه هاتوه . پاشان دهستیان به قسه ی لووس کرد ، بو دل نهرم کردنی پیغه مبهری خوا ، به و هیوایه ی که سزایان له سهر سووک بکات . نه مه سروشتی جووله که یه : که دهستی رو ی یه کجار بی به زه بی و بی و یژدانه و ، که بی دهستی ش کهوت پیللاو ماچ نه کات .

دهستیان کرد به پارانه وه و ، نه وه یان له بیری خویان برده وه که چون په یان یان شکاند و ، وه که نه چوونه یارمه تی موسلمانان کان ، بوونه کو مه کی دوژمنه کان یان . ههروه ها له بیریان چوو که چون نوینه ره موسلمانان کان به دهستی خالی گپرایه دواوه و ، وه هایان ده رنه خست که نه موحه ممد نه ناسن و ، نه په یانیشیان له نیوان دا بووه . ههروه ها له بیریان چوو که چون له ژیره وه به خوراک و به پاره یارمه تی سوپای نه حزابیان ته دا تا موسلمانان کان ریشه که ن بکه ن .

جا نه گهر نه مرۆ موسلمانان کان دهستیان به قوره یش و غه طه فان نه گات ، وا قوره یظه ناماده یه تۆله ی لی بسه نری ، تا خوا دهست بدات قوره یش و غه طه فانیش که ول بکه ن ..

چواره م : نه خشه ی ده رباز بوون

له پیشه وه باسما ن کرد که چوار له سهر داره ژیره کانی قوره یظه ناموژگاریی جووله که یان کرد ، که نه که ن په یان له گه ل موسلمانان کان دا بشکینن و ، به گوئی شهیتانی نه وه ی نه ضیر : حویه بی کوری ته خطه ب نه که ن .

نه و چواره که عه مری کوری سوعدا سه روکیان بوو ، ناماده نه بوون به شداریی له و ناپاکی یه دا بکه ن و به ناشکرا ده ریان برپی که نه وان وان له سهر په یان و به لینی خویان . نه وه بوو دواتریش سیان یان موسلمان بوون ، به لام چواره میان عه مری کوری

سوعدا لەسەر دینی خۆی مایەوہ ، بەلام لەسەر پەیمانی خۆی دامەزراو بوو و بریاری دا ناپاکیی لەگەڵ موسلمانەکان دا نەکات ..

نەم جوولە کە ژیرە هەولتی دا رینگاچارەیک بۆ رزگارکردنی قەومە کەمی بدۆزیتەوہ ، تا لە سزای سەختی نەو غەدر و ناپاکییە دەریاز بن کە چاوەروانی یان نەکات .. نەوہ بوو نەخشەیی بۆ دانان تا شوێن پیتغەمبەری خوا ﷺ بکەون و ، موسلمان بن ، بە تاییبەتیی نەوان بەلایانەوہ روونە و ، خۆیان بە چاوی خۆیان نەبینن کە لە تەورات دا نووسراوە کە موحمەد ﷺ پیتغەمبەری خوایە .

هەرکە عەمری کۆری سوعدا هەوالتی کشانەوہی سوپای نەحزابی بیست ، هات بۆ لای خزمەکانی و ، داوای کۆبوونەوہیەکی پەلەیی کرد .. نەمە هیشتا سوپای موسلمانەکان دەورەیی قەلاکانی نەدابوو .

لەم کۆبوونەوہ دا هەموو سەرۆکەکانی نەوہی قورەھیظە نامادە بوون . سەرەتا لۆمەییەکی باشی کردن لەسەر نەو نەزان کارییەیان کە نەنجامیان دا و شوێن حویەیی شەیتان کەوتن و ، خۆیان کردە دوژمنی موسلمانەکان و نەو ناپاکییەیان بەسەر خۆیان دا هینا . دواي نەوہ نەوہی هینانەوہ یاد کە جوولە کەمی نەضیر لە چ خۆشیی و دەسەلات و پایەدارییە کە دا بوون ، کەچی بە هۆی ناپاکییەیانەوہ ، وا نەو هەموو سامان و دارایییەیان کەوتە دەست کەسانی تر و ، بە زەلیلیی و سەری شۆرەوہ ولاتیان بەجی هیشت .

پاشان وەک زانایەیک و شارەزایەکی تەورات بۆی روون کردنەوہ کە هەر کەسی دژایەتیی موحمەدی ﷺ کردبێ سەرەنجام زیانی کردووە . پیتی وتن : بە تەورات هەر کۆمەلێک کە لکیان پتوہ مابێ ، خوا نەمەیی (واتە پیتغەمبەر ﷺ) بەسەریان دا زال نەکردووە . نەوہ بوو دەستی لە نەوہی قەینوقاع وەشاندا کە خاوەنی دەسەلات و چەک و غیرەت بوون ...

پاشان عەمری کۆری سوعدا داوای لە خزمەکانی کرد کە بچنە سەر دینی ئیسلام تا خوێنی خۆیان بسیننەوہ و شوێن حەقیش بکەون ، کە پیتی وتن :
خزمینە ! خۆتان بە چاوی خۆتان دیتان ، جا بە گوێم بکەن و ، وەرن با شوێن موحمەد بکەوین . دە بەخوا چاک نەزانن کە پیتغەمبەرە و ، زاناگانمان مژدەیان پی داوین .

پاشان به جهنگ و به دیل کردن ترساندن و ، رووی کرد به لای کهعبی کوپی
 نهسهدی سهروکیانهوه و پیی وت :

بهو تهوراتهی که له روژی (طور سیناء) دا هاته خوارهوه سهرو موسا سهلامی
 لی بی ، نهوه (واته موسلمان بوون) پایه داری و شهرفی دنیا به .

لهو کاته دا که عهمر تهم قسانهی بو نهوهی قوره یظه نه کرد پیشهنگی سوپای
 نیسلام ده رکوت و هیرش هینایه سهرو قه لاکانیان .

که عهمر سوپای نیسلامی بینیی قسه کانی بریی و وتی : نا تهمه نهویه که
 پییتام وت .

بهلام نهوهی قوره یظه قسه کهی نهویان وهر نه گرت و ، نه هاتنه سهرو نهوه که
 موسلمان بین .

بو دوا جار ههولتیکی تری له گه لدا دان بهو هیوایه که رزگاریان بکات ، نهوه بوو
 پیی وتن : نیوه دژایه تیی موحه مه دتان کرد و ، منیش لهو غه دره تان دا به شدارییم

نه کردن ، جا نه گه ر ناکه ن بچه سهرو دینه کهی ، دهی له سهرو یه هوودی یهت بمیننه وه و
 جزیه بدهن .. ده به خوا نازام ، نایا لیلتان وهر نه گری یان نه .

نهوهی قوره یظه تهم رایه شیان دایه دواوه و ، بهوپه ری سهرو کهشی یهوه وتیان :
 هه رگیز دان نانین به سهرو انیه که دا عه ره ب لیلمان بسیتن ، کوشتن لهوه چاکتره .

عه مری کوپی سوعدا دهستی له قه ومه کهی شو رد و بو ی ده رکوت مله جه ره و
 عینادی به ره و هه ل دیریان ته بن ، له بهر نهوه خو ی لی یان دامالی و ، بو هه تا

هه تایی به جیی هیشتن .
 لهو کاته دا که قه لاکان دهوره یان گیرابوو ، شهو عه مری کوپی سوعدا چوه ده ره وه

و ، که تووشی پاسه وانانی سوپای نیسلام بوو گرتیان و بردیانه لای فه رمانده که یان
 موحه مده دی کوپی مه سله مه ی نه نصاری . که کوپی مه سله مه عه مری ناسیی و ،

پیشتریش هه والی هه لوئیستی مه ردانه ی نهویان بیستبوو ، فه رمانی دا به ری بدهن با
 به سهرو به سستی بو خو ی بروا ، هه رچه ند ، له سهرو دینی خو ی مابوو یه وه و موسلمان

نه بوو بوو . نهو شهوه به بی خه م له مزگه وتی پیغه مبه ری خوا دا ﷺ له مه دینه
 مایه وه ، پاشان سهرو خو ی هه ل گرت و کهس نه ی زانیی رووی له کو ی نا و چیی

به سهرو هات . که باسه کهشی که وته گوئی پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رمووی : ((ذاک

رجل نجاہ اللہ بوفانہ)) . فەرمووی : ئەوہ پیاویکە بە بۆنە ی بەسەربردنی پەیمانە کە یەوہ خوا رزگاری کرد ..

سوپای موسلمانەکان بە چاکیی ئابلووقە ی قەلاکانی دا و ، دەستیشی بەسەر ھەموو کشت و کال و دارخورماکانی نەوہی قورەھیظەدا گرت کە لە دەرەوہی قەلاکاندا بوون .

سەرەتا جوولە کە بەرگری چاکیان ئەکرد ، بەلام دوا ی تێپەرپوونی بیست روژ بەسەر ئابلووقەدا ، بەرە بەرە ترس و لاوازی سەریان دەرھینا و ، جوولە کە بی تاقەت بوون ، چونکە لایان یەقین بوو کە ھەرگیز موسلمانەکان وازیان لێ ناهینن ، یان ئەبۆ خۆیان بە دەستەوہ بدن ، یان بە زۆر دەرگای قەلاکان ئەشکینن و ئەچنە ژووڕەوہ . شایانی باسە لەناو قەلاکاندا چ ئا و ، چ خۆراک ئەوئەندە زۆر بوون کە بۆ ماوہیەکی زۆر پەکیان نەکوئ . بەلام جوولە کە وریان رووخا و ، کەوتنە بیرکردنەوہ بۆ نەوہی خۆیان لەسەر برین رزگار بکەن .

پینجەم : سە ی بیگا

لەم کاتە یە کجار ناسکەدا سەرداری نەوہی قورەھیظە کەعبی کورپی ئەسەد داوا ی لە سەرۆکەکانی جوولە کە کرد کە کۆبەنەوہ تا تەگبیریکی ئەم ھەلوئەستەیان بکەن و بزانی چ ھەلوئەستەیک و ھەریگرن چاکە .

شایانی باسە کە کەعب پیاویکی ژیر بوو و ، سەرەتا نە پتی خۆش بوو دەرگا لە حویەیی بکاتەوہ و ، نە پییشی خۆش بوو پەیمانی موسلمانەکان بشکینن ، چونکە موسلمانەکان لەگەڵ ئەواندا بە راستیی و پاکیی جوولابوونەوہ .

کە دانیشتن کەعب بیری ھەموویانی خستەوہ ، بە تاییەت حویەیی کورپی ئەخطەب ، کە ئەو ئە ی زانیی بەم چارەنوسە ئەگەن ، بۆیە نارازی بوو پەیمانە کە ی نیوان خۆیان و موسلمانان بشکینن .

لەو کۆبوونەوہ یەدا پتی وتن :

ئە ی کۆمەلای جوولە کە ! ئەبینن چ کاریک ھاتۆتە ریتان ، منیش پەیمان شکاندنم

بەلاوہ ناخۆش بوو .

پاشان ئاوری بۆ لای حویەیی دایەوہ و ، تاماژە ی بۆ کرد کە ھەرچی بەلا و شوروم

ھە یە لەم پیاوہ دانیشتەوہ یە .

نهوهبوو حویهیی لهو کاته‌دا که په‌یانی نهوهی قوره‌یظه‌ی شکاند ، به‌لټینی دا له قه‌لاکانی نه‌وان‌دا بمټنټه‌وه ، تا هه‌رچی هاته ری‌یان شه‌ویش له‌گه‌لټیان‌دا به‌شدار بیټ. خوا وای هټنایه‌ پټش که له کاتی گه‌ماروودان‌دا له قه‌لاکان‌دا بیټ ، تا به‌ری ره‌نجه‌که‌ی ده‌ست‌گیر بیټ .

پاشان که‌عبی کوری نه‌سه‌د سیټ ری‌گای بوټ جووله‌که‌ دانا تا فریای خوټیان بکه‌ون و، له‌و روژه ره‌شه رزگار بن .

یه‌که‌م جار که‌عب نه‌وهی وه‌بیری نه‌وهی قوره‌یظه هټنایه‌وه که‌ ماوه‌یه‌ک له‌وه و به‌ر زانایه‌کیان به‌ ناوی (ابن خراش) وه‌ پټی وتوون که‌ له مه‌دینه‌دا پټغه‌مبه‌رټیک په‌یدا نه‌بیټ و ، داواشی لیټ کردوون که‌ ببنه شوټین که‌وتووی ، به‌مه‌نه‌بنه نټیمان‌دار به‌ هه‌ردوو کتټیپی یه‌که‌م و دوایین (واته ته‌ورات و قورئان) . جا که‌عب رووی تیټ کردن و وتیټ :

ده به‌خوا بوټان ده‌رکه‌وتووه که‌ پټغه‌مبه‌ره و خوا ره‌وانه‌ی کردووه و ، شه‌و پټغه‌مبه‌ره‌یه که‌ سیفات‌ه‌کانی له‌ ته‌ورات‌دا هه‌ن و ، ته‌نها حه‌ساده‌ت بردن به‌ عه‌ره‌ب له‌ موسلمان‌بوون قه‌ده‌غه‌ی کردووین ، چونکه‌ له‌ نه‌وهی نیسرائیل هه‌ل نه‌که‌وتووه . ده‌ی شوټینی بکه‌ون تا سه‌رومال و منالټان رزگار که‌ن .

نه‌وهی قوره‌یظه ری‌گای یه‌که‌می که‌عبیان دایه‌ دواوه و وتیان : هه‌رگیز ده‌ست به‌رداری حوکمی ته‌ورات نابین و به‌ هیچ‌یشی ناگۆرینه‌وه .

دواي شه‌وه پټشنیاری دووه‌می خسته به‌رده‌میان که‌ بریتی یه‌ له‌وه‌ی هه‌رچی ژن و مندال و په‌ک که‌وته‌یان هه‌یه هه‌ر هه‌موویان سه‌ر بېرن و ته‌نها جه‌نگاوه‌ره‌کانیان بمټننه‌وه ، شه‌و کاته به‌ یه‌ک هه‌لمه‌ت له‌ قه‌لاکانه‌وه هټرش بکه‌نه سه‌ر سوپای موسلمان‌ه‌کان و شمشیڕ بجه‌نه گه‌ردنیان و ترسیان له‌ هیچ شتټیک نه‌بیټ ، هه‌تا خوا حوکمی خزی له‌ نټوان نه‌وان و پټغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ ده‌ر بکات . جا نه‌گه‌ر تیا بچن شه‌وا نه‌ ژن و نه‌ مندالیان له‌ دوا به‌جټی نامټنیټ تا خه‌می بخۆن ، خوټ نه‌گه‌ر سه‌ریش که‌وتن به‌ خوا ژنیش و مندالیشیان ده‌ست نه‌که‌ونه‌وه .

نه‌وهی قوره‌یظه شه‌مه‌شیان دایه‌ دواوه و به‌ ترس و له‌رزټیکه‌وه وتیان : شه‌و به‌سته‌زمانانه بکوژین ؟ جا دواي شه‌وانه ژیان بوټ چپی چاکه‌ ؟

پاشان که عب پیشنیاری سی همی خسته بهره میان که بریتی به لهوهی که شهوی شهمه له ناکاودا هه لمت بهره سهر موسلمانان کان و دهستیان لی بوه شینن، چونکه لهوانه به موسلمانان کان لهوه بی خه بن که نه مان له شه مه دا هه لمت بهره سهریان.

نه مه شیان دایه داوه و وتیان : شه مه که مان لی تیک نه دهی ، سهوهی که شتیک نه نجام بدهین تیایا که پیشینانمان شتی وه هیان نه نجام نه داوه ، جگه لهوانه ی که خویشت نه زانیی که چون مه سخ بوون ..

نیتر که عب دهستی لی شووردن و ، کو تایی به کو پره که ی هیئا و وتی : هیچ پیاو یکتان لهو روژه وه که له دایک بووه شهویک به پیوانه سهری نه ناوه ته وه .

که لهم کو بیوونه وه یه دا هیچیان بو نه کرا هاتنه سهر نه وه که له گه ل پیغه مبهردا ﷺ ههول بدهن تا به لکو وازیان لی بهینن .

یه کهم ههولیان نه وه بوو پیویان ناره لای پیغه مبهری خوا ﷺ تا پیی رابگه یه نن که نامادهن وه که نهوهی نه ضیر دوی جهنگی ئو حود کو چیان کرد ، نه مانیش بهو شیویه مه دینه به جی بهیلن .

نه م پیشنیاره یه کی له سهرو که کانیا ن بردی که ناوی نه بباش ی کو ری قهیس بوو . داوای مو لته تی کرد که له بنکه ی فرماندایه تی موسلمانان به خزمه تی پیغه مبهری خوا بگات . کاتیک که پاسه وانه کانی نیسلام نه م سهرو که جووله که یان هیئا به خزمه تی پیغه مبهردا ﷺ پیشنیاره که ی نهوهی قوره یظه ی خسته روو که بریتی به لهوهی که ری یان پی بدری به خو یان و مال و مندالیانه وه ده رچن و هه رچی یان به کو لی و شتر بو نه روات ، جگه له چهک ، له گه ل خو یان دا بی بهن و هه رچی له یه ثریب به جی نه هیلن بو موسلمانان کان بیت ..

به لام پیغه مبهری خوا ﷺ نه م رایه ی وه نه گرت و به نیروای نهوهی قوره یظه ی راگه یاند که هیچ شتی له نهوهی قوره یظه وه رناگری جگه له خو به دهسته وه دانیا ن ، نهویش به بی هیچ مه رجیک ..

کابرا به دهستی خالی گه رایه وه ، که چیی قوره یظه کابرایان بو جاری دووه م ناره وه تا پیشنیاریکی تر بخاته بهره م موسلمانان کان ، که بریتی به لهوهی ری یان پی بدری به پیاو و نافرته و منداله وه له یه ثریب ده رچن و ، گیانی خو یان ده رکه ن ، نیتر هه رچی مولک و سامان و پاره و پوولیان هه یه هه مووی بو موسلمانان کان به جی بهیلن ..

نهمه دیاره بهو نیازوهه که وهک جاری پیشوو حویهیی کورپی نه خطهب چاوپوشیسی لیّ کرا ، که چییی چوو سوپای نه حزابی کۆ کردهوه ، نه مجار نه مانیش کاریکی تری لهو شیوه ته نجام بدن .

دیشان پیغه مبهری فرمانده ﷺ نهمه شی دایه دواوه و ، دووباره ی کردهوه که نه بیّ به بیّ هیچ مه رجیک خۆیان به دهسته وه بدن ..

شه شه م : نه وه ی نه بولوبابه

که نه وه ی قوره یظه نهم وه لامه یان وه رگرت ترس و لهرز دای گرتنه وه و ، نه یان نه زانیی چییی بکن ، به تایبته که نابلووقه دانه که به کجار شپرزهی کردبوون .
نه مجار که وتنه بیر کردنه وه له وه ی که کۆمه کی یان بو بیت و ، هیژیک بگاته فریایان ، به لکو له کوشتن رزگاریان بیت ، که خۆیان نه یان زانیی سزای نه و ناپاکی به گه وره یان هه ر کوشتنه .

بیریان کردهوه که نه وان به دهستی خۆیان قوره ییش و غه طه فانیشیان له خۆیان زیزکردن ، هه ر چه نده نه و هۆزانه به و ناسانی به سوپای ماندوو و مردوو یان جاریکی تر بو کۆ نابیتته وه ، بگره هه ر ناویرن روو له مه دینه بکن !
نه ی په نا بو جووله که ی نه ضیر و خه بیهر به رن ، که له بهر نه وه ی سوپای نه حزاب هیچی پیّ نه کرا ، ترس و لهرز دای گرتبوونه وه . خو دیاره نه وه ی نه ضیریش به زه لیل و داماویی ده رکرابوون و حویه یی سه رۆکیشیان وا له ناو قه لاکانی نه وه ی قوره یظه دا . که واته نه وانیش شتیکیان پیّ ناکریّ .

به م شیوه به هه موو ریّ یه که له به رده م جووله که دا داخرا ته نها دوو ریّ نه بن :
یه که میان : جووله که ده رگای قه لاکان بجه نه سه رپشت و هه لمه ت بده نه موسلمانه کان و جه نگیکی سه رومالیی له گه لّ موسلمانه کان دا بکن .
دوهه میشیان : ته سلیم به فرمانده ی گشتیی نیسلام بن ، به بیّ هیچ مه رج و په یمانیک .

هه نگاوی یه که م به مردوو ان نه نریت ، به لام به نه وه ی قوره یظه نانریت . چونکه جووله که ن ، جووله که ..

ته گه ر رۆژیک هاته به ره وه موسلمانان جووله که یان به و شیوه ناسیی ، نه وسا نه بنه وه به شییری مه دیدان ..

کەواتە تەنھا رینگایدە لە بەردەمیاندا ماوە کە ئەویش بریتییە لە تەسلیم بوون بەبێ هیچ مەرجێک . دیارە جوولەکە بە هیوا بوون پێغەمبەری خوا ﷺ ئەوانیش وەك نەوہی قەینوقاع و نەوہی نەضیر چارپۆشیی لێ بکا و وازیان لێ بینی مەدینە بەجێ بهێلن .

جا بەر لەوہی تەسلیم بین ، ھەولتکی تریان دا ، بەو ھیوایە سزاکیان شتێک سووکتر ببیت .

ئەوہو بوو دواى پشتگوێخستنى ھەردوو پێشنیارەکانی پێشەوہیان ، جوولەکە کو بوونەوہیەکیان کرد و تیايا رایان بە یەك دەنگی ھاتە سەر ئەوہ کە پیاو بنیترن بو لای پێغەمبەری فەرماندە ﷺ داواى لێ بکەن رێ بە ئەبولوبابەى ھاوپەیمانان بەدات بیت بو لایان و راویژی پێ بکەن .

ئەبولوبابە یەکی بوو لە ھاوہلە پایەدارەکان و ، لە ھەماندا کاتدا لەگەڵ نەوہی قورەھیظەدا دۆستایەتی ھەبوو و ، جوولەکەش متمانەیان پێ نەکرد ..

بو ئەم داوايە پێغەمبەری خوا ﷺ ماوەی دا کە ئەبولوبابە بپروات بو لای نەوہی قورەھيظە . ئەوہو بو بانگی کرد و فەرمووی : ((اذهب إلى حلفائك فإنهم أرسلوا إليك من بين الأوس)) . فەرمووی : بپۆ بو لای ھاوپەیمانەکانت ، لە ناو ئەوسدا بە دواى تۆیاندا ناردووہ .

ئەبولوبابە چوو بو ناو جوولەکە و ، ھەر کە چووہ ناو قەلاکەیانەوہ ژنان و مندالان ھاتن بە روویدا و لە تاوی ئابلوقەدا دەستیان بە گریان کرد . ئەوہ ئەچێ ئەمەیان بە دەست قەست رێک خستبێ تا کار بکاتە سەر دلێ ئەبولوبابە و بەزەیی پیایاندا بیتەوہ ..

کە ئەبولوبابە لەگەڵ سەرۆکەکانیان دانیشت ، باسی بارودۆخی سەختی خۆیان بوی کرد و ، پرسیشیان پێ کرد کە تايان لە بەرژەوہندیی ئەوان ئەبیت نەگەر بێ مەرج تەسلیم بین ؟

کە ئەبولوبابە ژن و مندالەکانی بینیی وا ئەگریان و ھاواریان ئەکرد ، بەزەیی پیاوانا ھاتەوہ و دلێ نەرم بوو بویان ، بۆیە - وەك خۆی دوايى دانى پيا نا - ناپاکیی گەورەى دەرھەق بە نىسلام و موصلمانان ئەنجام دا ..

ئەبوايە ئەبولوبابە خوا لێی رازیی بێ بە شێوہیەکی تر بەزەیی بەو ژن و مندالاندا بەھاتبایەتەوہ ، کە ئەم بەستەزمانانە بوون بە تووشی ئەو مارە ژەھراویانەوہ ، کە بە

دریوایی میژوو هەر خەریکی خیانهت و ناپاکیی بوون و ، ژن و مندالیی بهسته زمانیان به خۆیانوه فوتاندوه .. ئەو بهسته زمانانه تا زوو له دهستی ئەو بهرازانه رزگاریان بێ درهنگه .. هەتا ئەگەر به دیل بگیرین و بینه کۆیلهی دهستی موسلمانان گەلێک ژبانی دنیا و قیامەتیان چاکتر ئەبێت . هەرواش بوو ئەوانه له پیسیی جووله کایه تیی رزگاریان بوو و بەره بەره موسلمان بوون و ، له دنیا و له قیامه تیشدا سەرفراز بوون . دواى ئەوهی که کهعبی کورپی ئەسەد باسە کهی خسته بەردەم ئەبولوبابه و ، بەلینیشان دا که ئەگەر ولات بەجی بهینن ، جاریکی تر خەلک له دژی موسلمانەکان کۆ ناکەنوه ، راویژی به ئەبولوبابه کرد که نایا ئەو حوکمەى پیغه مبهرى خوا ﷺ وەرگیرن ؟ نایا له خۆیان بێخەم بن ؟

لیژەدا هەلەیهکی گهوره له دهستی ئەبولوبابه دەرچوو . ئەوه بوو وهلامی کهعبی دایهوه : بەلێ ، له هەمان کاتدا دهستی بو ملی برد و وتی : سەرپرینه . واتە تەسلیم بین ، ئەکوژرین .

ئەبولوبابهی تیماندار هەر ئەوهنده بوو تا دوا وشەى له دەم دەرچوو ، خیرا هەستی به خۆی کرد .. هەستی کرد که چ تاوانیکی گهورهی له دەست دەرچوو دەرەهق به پیغه مبهر و به نیسلام و موسلمانان .

ئەبولوبابه شلەژا .. پاشان (إنا لله وإنا إليه راجعون) ی وت و ، له پەشیمانیی دا هەردوو چاوی له فرمیتسک پر بوون ..

کەس پێی نەزانیوه ، تەنھا کهعبی سەرۆکی جووله که ناگای لی بوو ، چۆن ئەترسا و چۆن شلەژا بوو .. بەسەر سوورمانهوه پرسیی : ئەبولوبابه ! ئەوه چیتە ؟ وتی : ناپاکییم له گەل خوا و پیغه مبهردا کرد . مەبهستی له ناپاکیی ئەو ناماژە کردنهى بوو که به جووله کهی راگیاندا چاره نووسیان مردنه ، ئەگەر بچنه سەر حوکمی پیغه مبهرى خوا ﷺ .

دنیا له ئەبولوبابه هاتوه یەك .. ویژدانی سزای ئەدا .. چ کاریکی ناشیرینی کرد ؟ خیرا به خەمباری یهوه قەلای جووله کهکانی بهجی هیشت و گهرايهوه دوا .. گهرايهوه ، بەلام له شەرماندا نەچوو خزمەتی پیغه مبهرى خوا ﷺ ، بەلکو به چاوی فرمیتسکاوی یهوه رووی له مزگهوتی مەدینه نا .. ئەو شوینە تا قانە پیروژهی که هەموو جاریک ئەو هەولێ داوه دل و دەررونی تیدا زاخا و بدات ، نیستاش وای به چاک زانیی خۆی بگهیهنەتە ئەوی .. لەوی بریاری دا خۆی به یهکی له کۆله کهکانی

مزگه‌وته‌وه ببه‌ستیتته‌وه ، تا یا نه‌وه‌تا نه‌مری ، یان خوی گه‌وره ته‌وبه‌ی لی وه‌نه‌گریت .

نه‌بولوبابه خوی باسه‌که نه‌گی‌ریته‌وه و نه‌لیت : به‌خوا هه‌ردوو پی‌م له شوینی خویان دا نه‌جوولاند بوو ، زانیم ناپاکییم له‌گه‌ل خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی دا کردوه . هه‌رواش بوو خوی به‌ست به‌کۆله‌که‌یه‌کی مزگه‌وته‌وه ، هه‌تا سویندیش نه‌خوا که هه‌رگیز نه‌چیتته لای نه‌وهی قوره‌یظه و ، له ولاتیکیش دا نه‌بیریت که تیایا ناپاکیی له‌گه‌ل خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی دا کردوه ..

به راستیی تاقیی کردنه‌وه‌یه‌کی به‌کجار سه‌خت بوو بۆ هاوه‌لیکی وه‌ها به‌پریزی هه‌ستیار .. خزی به‌ست به‌و کۆله‌که‌وه که دوای نویژی به‌یانیی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ته‌شریفی نه‌هاته لای .

پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ سه‌ری له دواکه‌وتنی نه‌بولوبابه سوپ نه‌ما ، تا نه‌وه‌بوو هه‌واله‌که‌ی پی گه‌یشت و نه‌ویش فه‌رمووی : ((أما إنه لو جاءني لاستغفرت له ، فأما إذ قد فعل ما فعل ، فما أنا بالذي أطلقه من مكانه حتى يتوب الله عليه)) . فه‌رمووی : نه‌گه‌ر به‌هاتایه بۆ لای من داوای لی خۆش بوونم بۆ نه‌کرد ، به‌لام که ناوه‌های کردوه ، نه‌وا من ناتوانم به‌ری بدهم ، مه‌گه‌ر خوا خوی ته‌وبه‌ی لی وه‌ریگری ..

نیتر کاتی ده‌ست نویژگرتن و نویژکردن و پیویستی تر ژنه‌که‌ی نه‌بولوبابه و کچه‌که‌ی نه‌هاتن نه‌یان کرده‌وه ، تا پیویستی جی به‌جی نه‌کرد و ، پاشان نه‌یان به‌سته‌وه هه‌روا مایه‌وه هه‌تا جه‌فده شه‌و ، که له‌و ماوه‌یه‌دا خه‌ریک بوو نه‌بولوبابه چاو و گوپی له ده‌ست بدات .

دوای ته‌واوکردنی ماوه‌ی تاقیی کردنه‌وه‌ی به‌وپه‌ری نارامه‌وه ، خوی گه‌وره ته‌وبه‌ی لی وه‌رگرت و پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌ده‌ستی پیرۆزی کردیه‌وه .

نیبن نیسحاق نه‌لیت : ته‌وبه وه‌رگرتن له نه‌بولوبابه له کاتی به‌ره‌به‌یان دا هاته خواره‌وه سه‌ر پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ، که نه‌وه‌بوو له مالی ئوم سه‌له‌مه‌ی هاوسه‌ری دا بوو ..

ئوم سه‌له‌مه نه‌لیت : له به‌ره‌به‌یان دا گویم لی بوو که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ پی نه‌که‌نیی . نه‌لیت : وتم : به‌چی پی نه‌که‌نیی ، خوا هه‌موو ته‌مه‌نت بکاته پیکه‌نین؟

فه‌رمووی : ((تيب على أبي لبابة)) . فه‌رمووی : ته‌وبه له نه‌بولوبابه وه‌رگرا .

نه لیت: وتم: نهی مژدهی نه ده می، نهی پیغهمبهری خوا؟
 فہرموی: ((بلی)) . نه لیت: نوم سہلہ مہ لہ دہرگای ژوورہ کھی دا و ہستا، تمہ مش
 پیش نہوہی نایہ تی حیجاب بیتہ خوارہوہ و، وتی: نہ بولویابہ! مژدہ بیت، خوا
 تہوبہی لی و ہرگرتیت. نه لیت: خہ لککہ کہ ہہ لہ مہ تیان دا تا بی کہ نہوہ و بہری بدہن .
 وتی: نا، بہ خوا مہ گہر پیغہمبہری خوا ﷺ بہ دہستی خوی بہرم بدات . کہ
 پیغہمبہری خوا ﷺ بۆ نویژی بہ یانی دای بہ لای دا کردیہوہ .
 داخو نہ بولویابہ چہندی پی خوش بووی کہ لہ ناسمانہوہ و ہجی ہاتبی بۆ لی خوش
 بوونی خوا لہ تاوانہ کھی؟

لہ خوشی یانا نہی ویست ہہرچی ہدیہ ہہر ہہموی بکا بہ صدہقہ، بہ لام
 پیغہمبہری خوا ﷺ ناموژگاری کرد کہ سی یہک بکا بہ صدہقہ بہ سیہتی، کہ
 فہرموی: ((یجزیک الثلث أن تتصدق به)) .

نہو نایہ تہی کہ لہو بارہوہ ہاتہ خوارہوہ نہ مہ بوو:

﴿وَأَخْرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا عَسَى اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ
 عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ (التوبہ: ۱۰۳) .

ہدروہا نہو نایہ تہش کہ ناماژہی بۆ ہہ لہ کھی نہ بولویابہ تیایہ، نہم نایہ تہیہ
 کہ ناموژگاری نیمان داران نہ کات کہ نہ کهن ناپاکیی لہ گہل خوا و پیغہمبہر و
 سپارده کانیان دا نہ کهن کہ نہ فہرموی:

﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمْنَتِكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ (الانفال: ۲۷) .

کہ نہ بولویابہ ناماژہی کرد بہ دہستی کہ نہ گہر خویان بہ دہستہوہ بدہن
 چارہ نووسیان مردنہ، جوولہ کہ دوا ہیوایان برپا و، لہ جیاتی نہوہی غیرہت بیان گری
 و دہست بدہنہ جہنگ و کوشتار، ترس و لہرز دای گرتنہوہ و، بہ تہوایی ورہیان رووخوا .
 نہوہی قورہیظہ نہ بیان توانیی چہند مانگیٹک بہرگریی بکهن، تا سہرہنجام سزایان
 لہسہر سووک ببی، چونکہ موسلمانہ کانیش یہ کجار ماندوو و برسیی و دہست کورت
 بوون، بہ بۆنہی نہوہوہ کہ سوپای نہ حزب زیاتر لہ بیست و پینج روژ نہی ہیشت
 تیریش بخہون، سہرہ پای سہرمای زستانی سہخت کہ تہوانیش دہست کورت و
 بی بہرگ بوون .

جه‌وتهم : هیترشی موسلمانان

که موسلمانان گه مارووی جووله‌کیان دابوو له دهشت‌دا بوون و سه‌رما و برسیتییی یه‌کجار بیتراری کردبوون ، به‌لام جووله‌که زور ده‌وله‌مهند بوون و ، له‌ناو قه‌لای مه‌که‌ما هیچ باکیان نه‌بوو .. سه‌ره‌رای نه‌وهی بییری زوریش له‌ناو قه‌لاکان‌دا هه‌بوون و ، بو‌ناویش په‌کیان نه‌نه‌که‌وت ..

جووله‌که هه‌ر جووله‌که‌ن . به‌لام نه‌لئی چیی له‌م زه‌مانه‌ی ئی‌مه‌دا موسلمانانی به‌غیره‌ت که‌م بو‌توه‌ه و ا جووله‌که بو‌ته‌ شیری میدان ؟ ها‌کا شیری ئی‌سلام روژی هاته‌وه و شیره‌ به‌فرینه‌ش توایه‌وه !!

به‌وه‌ه‌موو چه‌ک و تفاقه‌وه خه‌ریک بوو زی‌په‌ه‌ بکه‌ن .. بیریان له‌ه‌موو شتی نه‌کرده‌وه جگه‌ له‌ شمشیر و به‌رگریی ..

موسلمانان‌کان نه‌یان‌زانیی جووله‌که‌ چهنده‌ رووخاو و بی‌وره‌ن ، له‌گه‌ل نه‌وه‌ش‌دا ته‌سلیم نه‌نه‌بوون و ده‌ستی‌یان نه‌کرد ، به‌لکو شتیکیان بو‌بگات و رزگاریان بیی .. بو‌نه‌مه موسلمانان‌کان که‌وتنه‌ هه‌ره‌شه‌ لی‌یان که‌ نه‌گه‌ر خو‌یان به‌ ده‌سته‌وه نه‌ده‌ن ، به‌ زوری شمشیر ده‌رگای قه‌لاکانیان پی‌نه‌که‌نه‌وه . چونکه‌ موسلمانان‌کان یه‌کجار ماندوو بوون یه‌که‌م به‌ بو‌نه‌ی که‌میی خو‌راکه‌وه و ، دووه‌ه‌میش به‌ بو‌نه‌ی سه‌رما و سو‌له‌وه .

بو‌نه‌مه‌ه‌لیی کورپی نه‌بو‌طالیب ، که‌هه‌لگری‌نالای موسلمانان‌کان بوو ، له‌گه‌ل زوبه‌یری کورپی عه‌ووامی پورزای‌دا هه‌ردووکیان به‌ ده‌نگی به‌رز ها‌واریان کرد : به‌خوا یا نه‌وهی که‌ه‌مه‌زه‌ چه‌شتی نه‌ی‌چه‌ژم ، یان ده‌رگای قه‌لاکیان نه‌که‌مه‌وه .

که‌ جووله‌که‌ نه‌م هه‌ره‌شه‌یان بیست و ، به‌ چا‌ویشه‌وه بوون وا که‌تیه‌کانی سو‌پای ئی‌سلام که‌وتنه‌ جم و جوول و خو‌یان بو‌هیرشی گشتیی ناماده‌ نه‌که‌ن ، تا قه‌لاکان بگرن ، دا‌وایان کرد با موسلمانان‌کان هیرش بو‌هسته‌ینن و ، ناماده‌ن خو‌یان به‌ ده‌سته‌وه بده‌ن و ، به‌بی هیچ مه‌رجیک قبو‌لی حوکی پی‌نغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌که‌ن .

موسلمانان‌کان هیرشیان وه‌ستاند و ، جووله‌که‌هاتن ده‌رگای قه‌لاکانیان کرده‌وه و ، هه‌موو چه‌کیان فری‌دا و ، بو‌خو‌به‌ده‌سته‌وه‌دان له‌ قه‌لاکان هاتنه‌ ده‌ره‌وه . خیرا سه‌ریازانی خوا ده‌وریان لی‌گرتن و له‌لایه‌که‌وه کو‌یان کردنه‌وه ، هه‌تا هه‌موویان هاتنه‌ ده‌ره‌وه . پاشان پی‌نغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمانی‌دا هه‌رچی پی‌اوی بالغان بوو بگیرین و

کۆت بجزیته دهستیانهوه . نهمهش به سه‌ره‌رشتیی فه‌رمانده‌ی پاسه‌وانی نی‌سلام موحه‌مه‌دی کو‌ری مه‌سله‌مه‌ی نه‌نصاریی .

به‌لام ژن و مندال له پیاوه‌کان جیا کرانه‌وه و ، خرا‌نه لایه‌که‌وه و ، به‌عه‌بدو‌للا‌ی کو‌ری سه‌لام سپی‌رران . که هه‌موو خه‌لکه‌که‌ جیا کرانه‌وه ، پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمانی دا پیاوه‌کان له به‌ندی‌خانه‌یه‌کی تایبه‌تی‌یی‌دا به‌ند بکری‌ن . نه‌وه‌بوو نزیکه‌ی هه‌شت سه‌د پیاویان له مائی ئوسامه‌ی کو‌ری زه‌ید به‌ند کران .
ژن و مندالی‌ش له شو‌یتیک‌دا ده‌ست به‌سه‌ر کران ، به‌لام وه‌ک پیاوه‌کان به‌ند نه‌بوون . نه‌وان له یانه‌ی میوان‌داری‌دا مانه‌وه ، که مائی کچی حه‌رش‌ی نه‌جاری‌ بوو و ، به‌هه‌میشه‌ بو‌ میوانی مه‌دینه‌ ته‌رخان کرابوو . نهم ژن و مندالانه‌ش نزیکه‌ی هه‌زار که‌س نه‌بوون .

هه‌شتم : بپریاره‌ی سه‌د

له پی‌شه‌وه باس کرا که پیش هاتنی نی‌سلام هۆزی نه‌وس و نه‌وه‌ی قوره‌یظه‌ هاوپه‌یمان بوون و ، که نی‌سلامی‌ش هات قه‌ده‌غه‌ی نه‌و دۆستایه‌تی‌یه‌ی نه‌کرد . که نه‌وس دی‌یان وا هاوپه‌یمانه‌کانیان ده‌ست‌گیر کران ، چه‌ند پیاویکی ناوداریان چوون بو‌ خزمه‌تی پی‌غه‌مبه‌ری خوا تا قسه‌یه‌کی به‌سوود بو‌ جووله‌که هاوپه‌یمانه‌کانیان بکه‌ن . دیاره‌ نه‌مه‌ش له وه‌فای خۆیانه‌وه .

که نو‌ینه‌ره‌کان به‌ خزمه‌تی گه‌یشتن داویان کرد که سزای نه‌و جووله‌کانه سووک بکات . نه‌وه‌بوو نه‌وه‌یان هینایه‌وه یادی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ که چۆن تکای عه‌بدو‌للا‌ی کو‌ری ئوبه‌ی وه‌رگرت کاتی که تکای بو‌ نه‌وه‌ی قه‌ینوقاع کرد تا سزایان سووک بکات ، چونکه نه‌و جووله‌کانه نه‌و کاته هاوپه‌یمانی هۆزی خه‌زهرج بوون . داویان نه‌کرد که هه‌یچ نه‌بی با نه‌وه‌ی قوره‌یظه‌ش له مه‌دینه‌ ده‌ربکری‌ن و نه‌کوژری‌ن .

به‌لای نه‌وه‌ی قوره‌یظه‌ ناپاکیی گه‌وره‌یان نه‌نجام دابوو ، به‌لام پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌بو‌نه‌ی سۆز و به‌زه‌یی دل‌یه‌وه و ، بو‌ راگیرکردنی دل‌ی نه‌و هاوه‌لانه‌ی که باوه‌شی خزمه‌ت‌یان بو‌ نی‌سلام کرده‌وه ، نه‌ی‌ویست پارانه‌وه‌که‌یان بداته دواوه . چونکه به‌ دل‌سۆزی هاوه‌لان بوو وا نی‌سلام بنکه‌ی به‌هیزی وه‌ک مه‌دینه‌ی ده‌ست کهوت و ، هاوه‌لان به‌ ته‌واویی خۆیان کردبووه فیداکاری نی‌سلام .

بۆ ئەمە پیتغەمبەری خوا ﷺ چارەنەووسی ئەو جوولەکانەى داىە دەست ھۆزى ئەوس . ئەو ھەبوو کارى نەوہى قورہ یظہى خستە دەستى سەردارى ئەوس ، سەعدى کورپى موعاڭ و ، ئەوسیش زۆریان پى خۆش بوو و ، ھىوایان ھەبوو سەعدى سەردارىان سزای ھاو پەیمانەکانیان کەم بکاتەوہ ، کەچىبى بە پیتغەوانەوہ برىارى سەعد بەو شىوہ نەبوو کە ئەوس بە تەمای بوون .

ھەر کە ئەوس بیستیان وا کارى نەوہى قورہ یظہ لەلایەن پیتغەمبەرى خواوہ ﷺ درایە دەست سەعدى سەردارىان ، کۆمەلێک لە سەرۆکانى ئەوس گەراندەوہ بۆ مەدینە تا بچنە لای سەعد و داواى لى بکەن کە برىارىکى بەرەھمانە بۆ جوولە کە دەربکات . سەعد بەشداریى ئابلووقەى نەوہى قورہ یظہى نەکردبوو ، چونکە لە مەدینە بوو و ، خەرىکى چارەسەرکردنى برینە سەختەکەى بوو کە لە غەزای خەندەق دا زامدار بوو بوو و دەھماری خۆین بەرى پچرا بوو .

لە مزگوتى مەدینە دا بە فەرمانى پیتغەمبەرى خوا ﷺ چادریک بۆ ئافەرەتییكى ئیماندارى صالحە ھەل درابوو ، کە ناوى (روفەیدە) بوو ، تا لە پیناویى خوادا ، دەرمانى ئەو زامدارانە بکات کە کەسیان نەبوو چارەسەریان بکات .

کە سەعد زامدار بوو کەس و کارى زۆر بوون و دەسەلاتیان ھەبوو دەرمانى سەعد بکەن ، بەلام لەبەر خۆشویستنى سەعد پیتغەمبەرى خوا ﷺ فەرمانى دا بە خزمەکانى تا سەعد لە مزگوت لای ئەو ئافەرەتە شارەزایە بەیتنەوہ ، تا سەعد لە خۆیەوہ نزیك بیئت و زوو زوو ھەوائى بزانی .

بەئى ، ئەو پیاوانە ھاتنە لای سەردارى گەنجى زامداریان و برىارەکەى پیتغەمبەریان پى راگەیاندا ، تا ئەو برىارىک بۆ چارەنەووسی نەوہى قورہ یظہ دەربکات . بۆ ئەمەش پىویستە بچیت بۆ ئەو شوینەى کە سوپای ئیسلاام ئابلووقەى نەوہى قورہ یظہى دا بوو . بەلام زامەکەى سەعد سەخت بوو و ، خۆشى لاشەى بەخۆوہ بوو ، خزمەکانى ولاغیان بۆ ئامادە کرد تا بە سواریى ئەو ولاغە بگاتە خزمەتى پیتغەمبەرى خوا ﷺ . کە کەوتە رى پیاوماقوولانى ئەوس کەوتنە گەلى و ، ئەوھیان بە گوئى دا ئەدا کە بەزەبى بە قورہ یظہى ھاو پەیمانان دا بیئتەوہ .

کە ئەو باسەیان زۆر دووبارە کردەوہ ، پى راگەیاندا کە ئەوہى شیاو بن ئەوھیان بۆ برىار ئەدات و ، ھاو پەیمانیتى سزای شیاوى خۆیانیان لە بیر ناباتەوہ .

پیتی وتن : تیسته کاتی نهوه هاتووه که ساعد له بهر ره زامه ندیی خوا گوی به گلهیی هیچ گلهیی که ریک نه دات .

جا له بهر نهوهی که ساعد خاوهنی پله و پایه کی تایبه تیی بوو به لای پیغه مبهری خوا ﷺ و ، به لای موسلمانان کانیشه وه ، که له بنکهی پیغه مبهری خوا ﷺ نزیک که وتوه ، پیغه مبهر فرمانی به سر نهو موسلمانان دا که له ده ورو بهری دا بوون تا له بهر ساعد هه ل بسنه وه و بچن به پیره وه که فرمووی : ((قوموا إلی سیدکم)) .
نهوانیش هه لسان و دوو ریز وهستان و به خیره اتنیان کرد ، هه تا گه یسته لای پیغه مبهری خوا ﷺ .

که ساعد دانیش پیغه مبهری خوا ﷺ پیتی فرموو : ((أحکم فیهم یا سعد)) .
وتی : خوا و پیغه مبهره کهی به حوکم ده کردن شایان ترن . فرمووی : ((قد أمرک الله أن تحکم فیهم)) . فرمووی : خوا فرمانی داوه تو حوکمیان بو ده ریکهیت .
ساعد نهی زانیی خزمه کانی نهوه یان پی خوشه که بو نهوهی قوره یظه دست دانه گری ، له بهر نهوه پیتی خوش بوو که هه موو لایهک : پیغه مبهر و هوزی نهوس و نهوهی قوره یظه ، ده ری برن ره زامه ندی یان له سره نهو حوکم ده ر بکات و ، هه بریاریکی ده رکرد هه موویان پیتی رازیی نه بن .

بو نه مه له ناو سوپای موسلمانان دا وهستا و به تایبه تیی رووی له هوزی نهوسی که سوکاری و ، به گشتییش له هه موو سه ربازه موسلمانان کان کرد و پیتی وتن : به لاین و په یان به خوا نه دهن که حوکم و بریار بهو شیوه نه بی که من ده ری نه کم ؟ وتیان : به لی . پاشان وهک پرس به پیغه مبهری خوا ﷺ بکات رووی له ویش کرد و ناماژهی بو لای نهو کرد ، پاشان له بهر ری زلی نانی رووی لی و هر گپرا و وتی : نهو که سه ش کهوا لی ره دا ؟ ناماژهی بو ناو چا دره که کرد . فرمووی : ((نعم)) .
پاشان ناماژه شی بو نهوهی قوره یظه کرد که له لایه کی سه ربازه که وه بهند کرابوون و پیتی وتن : نایا تیوه ش به حوکمی من رازین ؟ وتیان : به لی .

دوای تم و ویزانه سه ره ی ساعد هات که بریاری کوتایی بو چاره نووسی جووله کهی نهوهی قوره یظه بدات . جووله که چاک گوی یان هه لول کرد بوو تا جوانتر بریاره کهی ساعد بیستن و ، چاوشیان زاق بوو بوو و ، ته په ی دلشیان نه هات .

سوپای ئىسلامىش ھەرھەموو چرکەيان لە خۆيان بېرى بوو ھەتا بزائن سەعد چ
 ھوکمىك دەرتەكات ، دەرھەق ئەو پېرە پيسەى كە مرۆفایەتیی بە دەست پىلانیا نەوہ
 گىرى خواردووہ؟

بەئى ، سەعد بېرىارى دەرکرد چى نىرینەى بائغى نەوہى قورەيظە ھەيە ھەر
 ھەموویان بە شمشیر لە ملیان بدرى و ، چى ژن و مندائیشیان ھەيە بە دىل بگىرىن
 و ، مال و سامانىشیان ھەمووی دەستى بەسەردا بگىرى . . دواى ئەوہ بە ئىجتىھادى
 خۆى بېرىارى دا خانووەکانى نەوہى قورەيظە بدرین بە موھاجىران ، چونکە ئەوان مال
 و سامان و خانووبەرەيان لە مەككە بۆ كافرەكان بەجى ھىشتووہ و ، لە دەست نازارى
 قورەيش بە خۆيان و دینەكەيانەوہ ھەلاتوون . ئەمەش تا بارى سەرشانى ئەنصارىش
 سووك بىتت .

كە سەعد ئەم بېرىارەى دەرکرد ھۆزى ئەوس ھىچ ناپرەزایى يەكیان دەرئەبېرى ،
 چونکە لە پىشەوہ بەئىنیان پى دابوو كە رازى بن .

بەلام جوولەكە كە ئەو بېرىارەيان بىست وەك ھەورە ترىشقە لىيان بدا واقیان وپما
 و بىدەنگ دەمیان دادېرى ، بەلام ھىچ ناپرەزایى يەكیان دەرئەبېرى چونکە بەبى ھىچ
 مەرجىك تەسلىم بە سوپای ئىسلام بووبوون و ، دواى ئەوہش دواى تەسلىم بوونیان بە
 ھوكمى سەعد رازى بوون .

بەلام پىتغەمبەرى خوا ﷺ كە گووى لە ھوكمەكەى سەعد بوو ، فەرمووى :

((ھكمت فىھم بھكم اللھ من فوق سبع سموات)) . فەرمووى : ئەو ھوكمەى كە

دەرت كرد بۆيان ھوكمى خوا بوو لە سەر ووى ھوت ناسمانەكەوہ .

كە سەرنجى ھەلوئىستى سەعدى كورپى موعاذ ئەدەين كە كارى نەوہى قورەيظە
 دراوہتە دەستى و ، خزمەكانى داواى لى ئەكەن كە رەحم و سۆز بەرامبەر بە
 ھاوپەیمانەكانیان بە كار بەئىنى و ، لەولاشەوہ جوولەكە بە تەماى دۆستایەتیی كۆن
 بوون كە دلى سەعد نەرم بكات بەرامبەريان و ھوكمىكى ئاسانىان بۆ بدات ، سەعد
 وەك پىاوئىكى لى پىرسراو لە چارەنووسى ئىسلام و موسلمانان . . وەك فەرماندەيەك كە
 خەمى دینەكەيان بخوات ، نەوہى لە یاد نەچوو بوو كە كاتىك سوپای ئەحزاب ھاتنە
 قەراغى خەندەقەكە و ، جوولەكەى نەوہى قورەيظە لە جىاتى نەوہى كە بىنە
 كۆمەككى موسلمانەكان ، پەيمانىان شكاند و ، ناپاكىيان لەگەل موسلماناندا تەنجام
 دا . . لە يادى نەتەچوو چۆن ئىسلام و موسلمانەكان و مەدینە و ھەرچى باخ و

به‌روبووم و مال و سامانیان هه‌بوو هه‌ر هه‌مووی چاره‌روانی تیاچوونی لئێ نه‌کرا نه‌گه‌ر
خوای گه‌وره‌ خۆی به‌و ده‌سه‌لاتیه‌وه‌ موسلمانه‌کانی رزگار نه‌کردایه ..

له‌ یادی بوو نه‌گه‌ر سوپای نه‌حزاب سه‌ریکه‌وتایه‌ شه‌ره‌ف و نامووسی موسلمانان
نه‌که‌وته‌ ده‌ست دوژمن ، نه‌وه‌ی قوره‌یظه‌ش بی‌شه‌رمانه‌ پالیان دا به‌و سوپا مل
هوپه‌وه‌، تا نه‌وه‌بوو که‌ کاتی خزمه‌کانی سه‌عد بۆ جووله‌که‌ پارانه‌وه‌ سه‌عد وتی :
ئێسته‌ کاتی نه‌وه‌ هاتوه‌ که‌ سه‌عد له‌به‌ر ره‌زامه‌ندیی خوا گوئی به‌ گله‌یی هیچ
گله‌یی که‌رتیک نه‌دات .. تا نه‌وه‌بوو نه‌و حوکمه‌ی ده‌رکرد بۆیان ..

کاتی که‌ نه‌وه‌ی قوره‌یظه‌ هه‌ل گه‌رانه‌وه‌ ، سه‌عد یه‌کی بوو له‌و نوینه‌رانه‌ی که‌
چوون بۆ لای جووله‌که‌ ، تا نامۆژگارییان بکه‌ن و داویان لئێ بکه‌ن که‌ پارێزگاریی له‌
په‌یمانه‌که‌یان بکه‌ن و ، له‌ جیاتیی نه‌وه‌ی کۆمه‌کیی موسلمانه‌کان بکه‌ن ، نه‌بنه‌
دوژمنیان .. سه‌عد له‌وی بوو نه‌و ناپاکانه‌ چۆن جنیویان به‌ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌دا
و ، له‌و ساته‌ ناسکه‌دا به‌بی شه‌رمانه‌ په‌یمانان شکانده‌وه‌ و ، به‌ شانازی یه‌وه‌ بۆ
ریشه‌که‌ن کردنی موسلمانه‌کان به‌شدارییان نه‌کرد ..

نه‌و رۆژه‌ سه‌عد دلئێ له‌ خۆی دامایه‌ که‌ نه‌و ناپاکه‌ بی‌شه‌رمانه‌ چهند نامه‌ردانه‌
هاتن به‌ ده‌میوه‌ و ، بۆی ده‌رکه‌وت که‌ جووله‌که‌ چهند سووک و بی‌ترخه‌ و ، بۆ هیچ
پیاوه‌تی یه‌ک ناشیت له‌گه‌لیا بگریت .. هه‌تا زوو تۆویان بپریته‌وه‌ دره‌نگه ..

سه‌عد نه‌و رۆژه‌ دانئێ به‌ خۆی دا گرت و ، نامۆژگاریی نه‌وه‌ی قوره‌یظه‌ی کرد ، که‌
با ناگادار بن نه‌وه‌کو رۆژیکی وه‌ک رۆژه‌که‌ی نه‌وه‌ی نه‌ضیر ، یا له‌ویش ره‌ش‌تر
یه‌خه‌یان پئی بگریت . که‌چی جووله‌که‌ به‌ قسه‌ی سووک وه‌لامی سه‌عدیان دایه‌وه‌ و ،
جنیویان به‌ پیغه‌مبه‌ری خوا دا .. بۆ نه‌مه‌ هه‌مووی سه‌عد زۆر داخ له‌ دل بوو .. له‌
خوایه‌کی نه‌ویست رۆژی بیته‌ به‌روه‌وه‌ که‌ به‌ دلئێ خۆی تۆله‌ له‌و ره‌ش مارانه‌ بکاته‌وه‌ ..
کاتیکیش که‌ له‌ جه‌نگی خه‌نده‌ق دا به‌ سه‌ختیی زامدار بوو له‌ خوا پارایه‌وه‌ و ، وتی :
خوایه‌ ! نه‌گه‌ر جه‌نگی قوره‌ییشه‌ شتیکی ماوه‌ ، نه‌وا بم هیله‌ بۆی ، چونکه‌ هیچ
کۆمه‌لێک نیه‌ نه‌وه‌نده‌ی نه‌وان پیم خۆش بی جیهادیان بکه‌م ، چونکه‌ نه‌وانه‌ کۆمه‌لێک
بوون که‌ نازاری پیغه‌مبه‌ره‌که‌تیان دا و به‌ درۆیان خسته‌وه‌ و ده‌ریشیان په‌راند . خۆ
نه‌گه‌ر جه‌نگیشت له‌ نیوانمان دا هه‌ل گرتوه‌ ، نه‌وا نه‌م زامداری یه‌م بکه‌ به‌ شه‌هاده‌ت
بۆم ، به‌لام داوا نه‌که‌م که‌ نه‌م کوژی هه‌تا چاوم به‌ تیاچوونی قوره‌یظه‌ گه‌ش ببنه‌وه‌ .

هروایش بو ، هر چند زامه‌کی سه‌خت بو ، که نهو دوعایه‌ی کرد زامه‌کی خوینی وه‌ستا هتا جووله‌که تسلیم بوون و کاریان درایه دست سعد و شهوش نهو برپاره‌ی بۆ ده‌کردن و ، به‌شداری کوشتنی هم‌موویانی کرد و ، دوا‌ی نهو خوینی ده‌ماره‌کی به‌ر بوویه و ، مرد . دیاره دوا‌ی نیعدام کردنی نهوی قوره‌یظه .

له صحیحی بوخاری و موسلیم‌دا له جابیره وه هاتوه که پیغمبه‌ری خوا ﷺ فرمویه : ((إهتز عرش الرحمن لموت سعد بن معاذ)) . فرمویه : بۆ مردنی سعدی کوری موعاذ عدرشی خوا هاته له‌رزه . دیاره له‌رزه‌ی پیّ خوّش بوون به هاتنی رۆحه‌کی .

له حدیثی نه‌سه‌وه تیرمیدیش به صحیحی ده‌کردوه که وتویه : کاتی که جه‌نازه‌کی سعدی کوری موعاذ هلّ گیرا ، مونافیقان وتیان : جه‌نازه‌کی چند سوکه ! پیغمبه‌ری خوا ﷺ فرموی : ((إن الملائكة كانت تحمله)) . فرموی : مه‌لایکه هلّیان گرتبو .

نه‌وه‌بوو جبه‌یه‌کی نرم و شل پیشک‌ه‌ش به پیغمبه‌ری خوا ﷺ کرا و ، هاوه‌لان له نرم و شلیی نهو جبه‌یه سه‌رسام بوون ، شهوش فرموی : ((أتعجبون من هذه؟ لمناديل سعد بن معاذ في الجنة خير منها أو ألين)) . فرموی : نه‌مه‌تان به‌لاوه سه‌یره ؟ ده‌سته‌سره‌کانی سعدی کوری موعاذ له به‌هشت دا له‌مه چاکترن ، یان نرم ترن .

نۆهه‌م : جنّ به‌جنّ کوردنی برپاره‌که

دوا‌ی نهوی سعد نهو برپاره‌ی ده‌کرد ، پیغمبه‌ری خوا ﷺ فرمانی بۆ سوپای نیسلام ده‌کرد که به‌ره مه‌دینه بگه‌رپته‌وه و خویشی گه‌راپه‌وه ، نه‌مه‌ش له رۆژی هوته‌می مانگی ذولحه‌جه‌ی سالی پینجه‌دا بوو ..

هه‌روه‌ها فرمانی دا نهوی قوره‌یظه به‌یننه‌وه بۆ مه‌دینه .. نه‌وه‌بوو پیاوه‌کان به سه‌روکاری موحه‌مه‌دی کوری مه‌سه‌له‌مه و ، ژن و منداله‌کانیش به سه‌روکاری عب‌دوللای کوری سه‌لام - که زانایه‌کی جووله‌که بوو و ، سه‌ره‌تا که پیغمبه‌ری خوا ﷺ گه‌یشته مه‌دینه عب‌دوللای نیمان‌ی پیّ هیئا - برانه‌وه بۆ مه‌دینه و وه‌ک باس کرا پیاوه‌کان له مائی نوسامه‌ی کوری زه‌ید به‌ند کران و ، ژن و منداله‌کانیش ، به‌بی بندکردن ، له خانه‌ی میوان داری‌دا دانران .

دوا‌ی نهوه فرمان درا به هلّ که‌ندنی چالی قوولّ تا لاشه‌ی پیسی نهو ناپاکانه‌یان تیّ فری بدری ، نه‌مه‌ش له ناو بازاری مه‌دینه‌دا ، که نیسته پیی ته‌وتری : بازاری

(مناخه) . شوینیکیش بۆ دانیشتنی پیغهمبهری خوا ﷺ و هاوه له ناو داره کانی چاک کرا . پاشان پیاوه کانی نهوهی قوره یه که حوکمی ئیعدامیان به سهردا درابوو ناماده کران و ، یه که له دوا یه که و دهسته به دهسته ئیعدام نه کران ، ههتا به کیکیان نه ما . جا هه رچی که کۆمه لیک نه کوژران ، خیرا هاوه لان هه لیان نه دانه چاله کانه وه و به خۆل دایان نه پۆشین .

هه ندی له میژوونوسان نه لێن : شهش سه د تا سه وت سه د و ، هه ندیکیش نه لێن : هه شت سه د تا نو سه د که س نه بوون .

ئه م جووله کانه هه ر هه موویان به شه ویک کوژران و ، نه وهی که سه روکاری کوشتنی نه کردن ، عه لپی کوپی نه بو طالیب و زوبه یری کوپی عه ووام بوون .. جا له بهر نه وهی وه ها له قه له م درابوو که نه وس پی یان خۆش نه بی قوره یظه بکوژرین ، هه ندی له سه رداره کانی نه وس داویان له پیغهمبهری خوا ﷺ کرد که با له ئیعدام کردن دا چهند پیاویکی هۆزی نه وسیش به شداریی بکه ن . نه مهش بۆ نه وهی نه و تاوانه یان لی دوور بکه ویتته وه ..

پیغهمبهری خوا ﷺ خۆی ناماده ی ئه م ئیعدام کردنه بوو .. نه وه بوو سه رۆکی فیتنه و ، هه ل گیرسینه ری جهنگی نه حزاب ، حویه یی کوپی نه خطبه یی سه رۆکی نه وهی نه ضیر سه ره ی هات تا له ملی بدری .. ئه م نازاوه چی یه بوو نه وهی قوره یظه ی له په یان هه ل گپرایه وه و ، هه لیشی نان تا له دواوه خه نجه ری ناپاکیی بۆ موسلمانه کان ، له کاتی یه که جار ناسکی میژوویان دا ، به رز بکه نه وه .

حویه یی ناپاک به ری رهنج و ته قه لای خۆی هاته وه به رده م .. نه ویش وه که نه وهی قوره یظه خۆی به دهسته وه دا و نه و رۆژه له گه ل نه وان دا ، نه ویش ئیعدام کرا .. کاتی که حویه یی هینرایه پی شه وه بۆ کوشتن ، تا له و کاته ش دا هه ر خه ریک بوو دژایه تی و رق بوونه وهی له پیغهمبهری ده رنه برپی . که هینرایه پی شه وه هه ردوو ده ستی به ملیه وه به سترابوون .

که پیغهمبهری خوا ﷺ سه یری کرد وتی : به خوا لۆمه ی خۆم نه کردوو له سه ر دژایه تییت ، به لام هه رکه س پشتی ری خوا به ردا خوایش پشتی نه و که سه بهر نه دات ..

له (الروض) ی سه وه یلیی دا وه ها هاتوو که پیغهمبهری خوا ﷺ کاتی که به بال به سترایی حویه یی کوپی نه خطبه نه بیننی پیی نه فه رموی : ((ألم یکن الله

منك ؟)) . فەرمووی : نایا خوا چاری نەكردیت ؟ وتی : بەئێ ، ھەركەس پشتی تۆ بەربدا خوایش پشتی ئەو بەر ئەدات . لەگەڵ ئەوەشدا حویەیی هیچ ترس و بیمیکی دەرنەئەبڕی ، بەلكو لەوپەری نازایەتیییدا ئە ئیعدام ئەچووہ پیئشەوہ .
كاتی كە ھینایان بۆ مەیدانی كوشتن ، داوای كرد مۆلتی بدری تا قسە بكات .
كە مۆلتی وەرگرت وتی :

خەلكینە ! فەرمان فەرمانی خواہ . ئەمە كتیئب و قەدەرێكە خوا لە چارەئی نەوہی ئیسرائیلی نووسیوہ ..

دوای ئەوہ دانیشت و لە ملی درا و ، موسلمانان لاشەكەیان ھەلداہ ناو چالەكەوہ ..
شایانی باسە كە لەم پیاوہ خراپە صفیەئی كچی حویەیی كەوتۆتەوہ كە دوای فەتھی خەیبەر و كوژرانی مێردەكەئی پیئغەمبەری خوا ﷺ مارەئی ئەكات و ، ئەبیتتە داكی ئیمان داران و ئەچیتتە ریزی ئافرەتە موسلمانە پایەدارەكانەوہ ..

بەئێ لە سەردەمە پیئشووەكاندا مرۆفە زیڕەك و نازاكان ئەبوونە گەورە و بەدەسەلات ، بۆیە بەش بە حالی خۆیان سەردار و گەورەكان غیڕەت و جوامیریان بەلاوہ ھەبوو .. بەلام لەم سەردەمەئی سیاسەتدا ھەرچیئە تەمەل و ترسنۆك و گەندەل بیت ئەبیتتە كاربەدەست .. ئەوانەئی چاوشۆڕی بەردەمەئی ستمكارانی جیھانن و ، ھیچ سیفەتیكی مەردایەتییان تیا بەدیئ ناكړی .. ئەوہتا حویەیی لەو رۆژە رەشەدا دەری ئەخات كە ھەندئ دامەزراویی و نەترسانی بەلاوہ ھەیە و ، باكیشی لە رووداوی رۆژگار نیە ..

دوای ئیعدامكردنی سەرۆكی نەوہی نەضیر ، نۆبەئی كوشتنی سەرۆكی نەوہی قورەیظە ، كەعبی كۆری ئەسەد ھات .. پاسەوانان ئەویشیان ھینایە مەیدانی كوشتن .
شایانی باسە كە كەعب پیاوێكی ژیر و بەسەلیقە بوو و ، ھەزئی لە پاراستنی بەرژەوہندیئ ھۆزەكەئی بوو و ، پیئیشی خۆش نەبوو پەیمانئ نیوان خۆئ و موسلمانان بشكێنتی .. ھەتا ھەزئ لە موسلمانبوونیش بوو ، بۆیە داوای لە جوولەكەكان كرد كە با ئیمان بەینن ، كەچیئ ئەوان بە گوئییان نەكرد و ، موسلمان نەبوون ، سەرەنجام بەدبەختییی یەخەئ بە ھەموویان گرت و ، شەیتانی نەوہی نەضیر ھەلئ خەلەتاندن و قوربەسەری كردن .

كەعب پیاوێكی ھیمن و لەسەرخۆ و بەئەدەب بوو . كاتێك كە سەربازە پاسەوانەكان ھینایان تا ئیعدام بكریت ، پیئغەمبەری خوا ﷺ پیئ فەرموو : ((یا كعب !)) وتی :

بهائی ، نهی نه بولقاسم ! فہرمووی : ((ما انتفعتم بنصح ابن خراش لکم وکان مصدقاً بی ، أما امرکم باتباعی وان رأیتمونی تُقرؤنی السلام ؟)) . فہرمووی : کہلکتان لہ نامؤژگاری یہ کانی نین خہ پراش^{۴۵} و ہرنہ گرت کہ نہو تہ صدیقی منی کردبوو . نہی فرمانی پی نہدان کہ شوینم بکہون و ، گہر منتان دیی سہلامم لی بکہن ؟

کہعب وتی : بهائی ، نہی نه بولقاسم ! بہ تہورات وایہ و ، گہر جوولہ کہش بہوہیان دانہ نابایہ کہ من لہ شمشیر ترساوم ، شوینت نہ کہوتم . بهائی کہعبی جوولہ کہش بہش بہ حالی حوی غیرہت و وہفای لہ لایہ ، چونکہ دہستی سیاسہتی نہم زہمانہی پی نہ گہیشتوہ . پیغہمبہری خوا ﷺ فرمانی دا ہینایانہ پیش و بہ شمشیر ملیان پەراند . ہہموو پیاوہ کانی ہؤزی قورہیظہ لہ سہر ناپاکی یان کوژران ، بہلام ژنان شیوی کوژران نہبوون ، چونکہ نہ حدیان لہ سہر بوو ، نہ قیصاص و ، نہ بہ شداری جہنگیان کردبوو ، جگہ لہ تاقہ نافرہ تیکیان ، کہ پیغہمبہری خوا ﷺ فرمانی دا لہ بری خوینی پیاوئیکی موسلمان بکوژریتہوہ .

نہم نافرہتہ ناوی (مہزینہ) بوو و ، لہ کاتی کوشتنی پیاوہ کاندا لہ مائی خاتوو عانیشہ بوو و ، پاسہوانان ہاتن و لہناو نافرہتہ کاندا تہنہا داوای نہویان کرد .. کہ بانگیان کرد : مہزینہ لہ کوئی یہ ؟ وتی : بہخوا منیان نہوی . عانیشہ پیی وت : نہوہ چیتہ ؟

وتی : نہ کوژریم .. پیاوہ کہم کوشتمی .

عانیشہ پرسیی : میژدہ کہت چؤنی کوشتی ؟

وتی : فرمانی بہ سہرمددا دا کہ دہست ہارپٹک بہ سہر کوئمہ لیک لہ ہاوہ لانی موحمہ مددا بہریدہ مہوہ کہ لہ سیبہری قہ لاکہ دا دانیشتبوون . نہوہ بوو خہللادی کوپی سوہیدی پینکا و سہری لہت کرد و پیی مرد .. وا منیش لہ سہری نہ کوژریمہوہ . شایانی بساہ کہ میژدی نہم نافرہتہ ناوی حسہنی قہرہ ظیی بوہ .

ہہروہا لہ ناو پیاوہ کانی نہوہی قورہیظہش دا تاقہ پیاوٹک لہ کوشتن رزگاری بوو ، کہ ناوی ریفاعہی کوپی سہمہوئہلی قہرہ ظیی^{۴۶} بوہ . پیغہمبہری خوا ﷺ کردوویہ تہ

^{۴۵} وہک لہ پیشہوہ باس کرا نین خہ پراش زانایہ کی گہورہ و خواناسی جوولہ کہ بوہ ، کہ پیش ہاتنی نیسلام مردوہ .

ہہمیشہ نامؤژگاری جوولہ کہی نہ کرد کہ شوینی پیغہمبہری ناخرزہ مان بکہون ..

^{۴۶} ریفاعہی کوپی سہمہوئہلی قہرہ ظیی بہ چاکیی موسلمان بوہ و ، بؤتہ ہاوہ لیک پیادار و لہ صہحیحی

بوخاریش دا ناوی ہاتوہ .

خاتری ئافرەتیکى نەوہى نەججار، کە ناوی سەلمای کچی قەیس بوو،^{۴۷} ئەو پیاوہ بائغ بوو بوو بەلام پەنای بردە لای سەلما و ئەویش چووہ خزمەتی پینغەمبەری خوا ﷺ و وتی : ئەى پینغەمبەرى خوا ! داىک و باوکم بە قوربانى بن رىفاعە بە من ببەخشە ، چونکە وای دەرئەپرۆی کە نوێژ ئەکات و گوشتى و شتر ئەخوات . ئەویش بەخشىی بەو .

دەھەم : وەفای مۆسلمان

لە کاتى ئیعدام کردنى نەوہى قورہیظەدا رووداویکی تری سەیر رووی دا . جەنگاوەرێکی جوولە کە ناوی زوبەیری کورپی باطا بوو و ، لە سەر دەمی نەفامیی دا چاکەى لە گەل یە کۆی لە ھاوہ لاندە کرد بوو ، کە ناوی ئابیتى کورپی قەیسى کورپی شەمەسى خەزەرە جیبى بوو ، جا ئەم ھاوہ لە پیتی خۆش بوو پاداشتى چاکەى ئەو جوولە کە یە بداتەوہ ..

بۆ ئەمە ئابیت چووہ خزمەتی پینغەمبەری خوا ﷺ و باسى چاکەى ئەو جوولە کە یەى کرد و ، داوای لى کرد چاوپۆشىی لەو جوولە کە یە بکات کە فەرمانى کوشتنى دەرچووہ ، تا پاداشتى چاکە کە یە بداتەوہ . پینغەمبەرى خواش ﷺ رەزامەندى لە سەر ئەم پینشيارە دەرپرێى ، بەلام دواى دەرچوونى ئەم پرپارە زوبەیری جوولە کە پیتی رازىی نەبوو ، بەلکو داوای ئە کرد ئەمیش وەك جوولە کە کانى تر بکوژریت .

ئەو چاکە یەى کە زوبەیر لە گەل ئابیت دا کردبووی ئە گەر پیتەوہ بۆ سەر دەمی نەفامیی پینش هاتنى ئیسلام .. کاتیک کە نەوہى قورہیظە و ھۆزى ئەوس لە لایە کەوہ و ، نەوہى قەینوقاع و نەوہى نەضیر و خەزەرەج لە لایە کى ترەوہ ھاوپەیمانى یە کتر بوون .. کاتیک کە جەنگى بوعات رووی دا ، ئابیتى کورپی قەیس کە خەزەرە جیبى بسو بە دیلیی کەوتە دەست فەرماندەى جوولە کە زوبەیری کورپی باطا . زوبەیر دواى ئەوہى قۆی پینشەوہى ئابیتى پرپى ، ئابیتى ئازاد کرد و ، ئابیتیش ھەر لە یادى بوو . بۆیە کە قورہیظە خۆیان بە دەستەوہ دا ، ئابیت پیتی خۆش بوو چاکەى زوبەیر بداتەوہ .

^{۴۷} سەلمای کچی قەیسى کورپی عەمرى کورپی عوبەیدى نەججاریى نەنصارىی ، کە نازناوى (أم المنذر) ە وتوویە : لە گەل ئەو ئافرەتەنەدا کە بەیعدەتیاں بە پینغەمبەرى خوا دا منیش بەیعدەتم دا . سەلما پینشى ئەوترا پوورى پینغەمبەرى خوا ﷺ چونکە داىکی عەبدوللاى باوکى لە نەوہى نەججارە ، کەواتە نەوہى نەججار خالوانى عەبدوللاى کورپی عەبدولموظەلەیین . بەمە بە خالوانى پینغەمبەرىش ئەژمیرین . سەلما لە گەل پینغەمبەردا ﷺ نوێژى ھەردوو قىبلە کەى کردووہ .

ثابیت هات بو لای زوبهیر و پرسیری لی کرد که تایا نهی ناسیتتهوه ؟

وتی : جا پیاوی وه کو من نه گونجی پیاوی وه کو تو نه ناسیت ؟

ثابیت وتی : پیتم خو شه پاداشتی نهو چاکه یهت بدهمه وه .

وتی : پیاوی به خشنده پاداشتی پیاوی به خشنده نه داته وه .

کاتی که ثابیت مژدهی چاوپوشی لی کردنی به زوبهیر دا ، زوبهیر وتی : پیاویکی

پیری به سال دا چوو و بی مال و مندا ل ژبانی بو چی یه ؟

بو نه مه ثابیت دیتته خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ و داوای ژن و مندا له که ی زوبهیر

نه کات تا بیان به خشنی بهو ، که پیی نه به خشنی دیتته وه بو لای زوبهیر تا مژدهی بداتی .

ته لیت : خاو خیزانیک له حیجازدا مال و سامانیکیان نه بی ، مانیان بو چیی چاکه ؟

دیشان ثابیت هه وللی دا مال و سامانه که شی بو وه ربگریته وه و ، که مژدهی

نه وه شی پی دا ، کابرای جووله که پرسیی :

نه ی ثابیت ! نهو که سه ی که دهم و چاوی وه ک ناوینه ی چینیی وه هابوو و کچانی

گه ره کی تیدا دیار بوون ، واته که عبی کوری نه سه د چیی به سه ر هات ؟

وتی : کوژرا .

پرسیی : نه ی سه رداری شار و بیابان ، حویه یی کوری نه خطه ب چیی به سه ر هات ؟

وتی : کوژرا .

پرسیی : نه ی نهو پیاوه ی له کاتی هی رشان دا پی ش نه که وت و ، له کاتی

هه لاتمان دا نه ی پاراستین ، غه زالی کوری سه مه وتل چیی به سه ر هات ؟

وتی : کوژرا .

پرسیی : نه ی هه ردوو نه وه ی که عبی کوری قوره یظه و نه وه ی عه مری کوری

قوره یظه چی یان به سه ر هات ؟

وتی : رویشتن .. کوژران ..

وتی : نه ی ثابیت ، له بهر خاتری نهو چاکه یه ی که له گه لثم کردوو به گه یه نه به

که س و کاره که م .. ده به خوا دوا ی نه وانه ژبان خو شیی تی دا نیه .. هه موو ناواتیکی

نه وه بوو به خو شه ویستانی بگاته وه .

ثابیت بردی ه پی شه وه و نه ویش له ملی درا ..

که باسی گه یشتنه وه به خو شه ویستانی گه یشته لای نه بو به کر فه رموی : له ناو

ناگری دوزه خدا به نه مریی و هه تا هه تایی پی یان نه گاته وه ..

شایانی باسە کە ثابت هەوڵی دا لە منالانی زوبەیر ، عەبدورپەرەحمانی کوری زوبەیر لە کوشتن رزگار بکات و ، ئەویش موسلمان بوو و بوو هاوێش .

یانزەهەم : دەست کەوتەکان

دوای کوشتنی پیاوێ کانی نەوێ قورەپزە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمانی دا لە گەرە هاوێلان دەستەیک هەن بێژیرین بۆ تامارکردنی مال و سامانی نەوێ قورەپزە، لە چەک و ، کەل و پەل و ، کێلگە و ئەسپ و مەرپومالات . ژن و مندالێش هەزار نەبوون .

لە قەلاکانی جوولە کەدا ئەم چەکانە بوونە دەست کەوتی موسلمانەکان :

أ - هەزار و پینج سەد شمشیر .

ب - دوو هەزار رم .

ج - سێ سەد دیرع .

د - پینج سەد قەلغان .

هەرەها کووپیەکی زۆریان دۆزی یەوێ کە پڕ لە عەرەق بوون ، هەموویان رێژا و بەشیان نەکرد ..

کە ئەو شتە سەرژمێری کران ، بە فەرمانی پێغەمبەری خوا ﷺ بەسەر جەنگاوەراندا ، بە پیتی حوکی شەرعیەت ، دابەش کران .

پێش هەموو شتێک قورئان فەرمانی ئەدا کە پینج یەکی دەست کەوتەکان جیا بکریتەوێ تا پێغەمبەری خوا ﷺ بۆ بەرژەوێ گشتیی بە کاری بهینی . چوار بەشەکی تریش بەسەر جەنگاوەراندا دابەش کرا ، کە سوار سێ بەش و پیادە یەک بەشی وەرته گرت .

سەرپرای ئەمانەش شەش ئافرەت بەشداری جەنگیان کردبوو ، ئەمانە شتێکیان پێ درا بەلام نەک وەک بەشی پیاوێکان ، کە ئەمانە بوون :

۱- ئوم عومارە ، نوسەیبی کچی کەعب ، کە بەشداری جەنگی ئوحدیشی کرد ..

۲ - سەفیدی کچی عەبدولموطەلیب ، پووری پێغەمبەری خوا ﷺ ، کە دەوری کاریگری هەبوو لە پاراستنی قەلای ژن و مندالەکان لە جەنگی ئەحزاب دا .

۳ - نوم سوله یط ، که یه کیچکه له نافرته به یعت ده ره کان و به شداری نوحودیشی کردوه . که عومهر نهی فهرموو : نهمه یه کیچکه لهو نافرته تانهی که له روژی نوحوددا کونده ناوی بو نه هینانین . دایکی هاوه لئی پایهدار نه بوسه عیدی خودری یه .

۴ - نوم عدلاء ، کچی حاریشی کورپی ثابت که دایکی خاریجهی کورپی زهید بووه و هاوه لئیکی پایهدار بووه .

۵ - سومهیرائی کچی قهیس .

۶ - دایکی سه عدی کورپی موعاذ ، تا دواي کۆچی دوايي سه عد ژیاوه .

ههروه ها بهشی خه لدادی کورپی سووهید ، که به دهستی مهزینهی جووله که شهید کرا ، درا به کس و کاری و ، پیغه مبهری خوا ﷺ ناگاداری کردن که پاداشتی دوو شهیدی هه یه .

ههروه ها نه بوسینانی کورپی میحصه ن که برای عوکاشه بوو ، به مهرگی خۆی له روژانی ئابلووقه دا کۆچی دوايي کرد و کس و کاری به شه دهست که وته که بیان و هرگرت .

ژن و منداله کانیش دابهش کران به سهر موسلمانان دا ، به لام له پیغه مبهری خواوه ﷺ فرمان ده رکرا که هیچ موسلمانیک دایک و روژه که ی له یه ک جیا نه کاته وه ، یان پیکه وه بفرۆشرین ، یان پیکه وه بهیترینه وه . ههتا خوشک و خوشک و برا و براش جیا نه کرینه وه ههتا بالغ نه بن . ههتا له جهنگه کانی تری نیسلام دا فرمانده موسلمانان کان نهم یاسایه یان به پرپوه نه برد . نیمام شافیعییش فه توای نادروستی کپین و فرۆشتنی نه وانهی داوه که نه گهر لیک جوی بکرینه وه .

پیغه مبهری خوا ﷺ نافرته تیکی لهو دیلانه به ناوی ره یجانهی کچی زهیدی کورپی عه مری نازاد کرد و پاشان داوای لی کرد موسلمان بوو و دواي نه وهش ره زامه ندیی نواند که شووی پی بکات . نه وهنده هه یه پیش کۆچی دوايي پیغه مبهر نه و کۆچی دوايي کردوه .

لهو دیلانه موسلمانان کان هه ندیکیان لی ناردن بو ناوچهی نه جد و هه ندیکیش بو شام تا بفرۆشرین و به پاره که یان نه سپی زور بکرین و به سهر موسلمانان کان دا دابهش بکرین ، نهمهش بو به هیزکردنی سوپای نیسلام .

بهم شیوه یه کۆکردنه وهی سوپای مل هوپی نه حزب به دهستی جووله که ، تا بیته سهر موسلمانان کان و ، شوینه واریان نه هیلن ، ته له یه ک بوو بو موسلمانان کان

نرابووێهە ، کەچی خۆی بەسۆز و عەدالەت فریای موسلمانەکان کەوت و ، سەرەنجام جوولە کە خۆیان بوون بە تەلە کەوہ ..

بەلێ جوولە کە ، بە سەرۆکایەتیی حویەیی کۆری ئەخطەب ، داویکی گەورەیان بۆ موسلمانەکان نایەوہ ، بەلام ئەوہ بوو نەوہی قورەھیظە بوون بە تەلە کەوہ و ، شوێنەواریان بپرایەوہ .. سوپاس بۆ خوا حویەیی نەخشەکیشی ئازاوە کەش لەناو قەلاکانی نەوہی قورەھیظەدا بوو و ، ملی ئەویش بە شمشیری سوپای ئیسلام قرتا ..

لە راستیی دا نەوہی قورەھیظە و کەعبی کۆری ئەسەدی سەرۆکیان بە تەما نەبوون پەیمان بشکێنن ، بەلام حویەیی شەیتان لێیان نەگەرا هەتا فریوی دان و ، بپاریان دا بچنە بەرە ی جەنگەوہ دژی موسلمانەکان .. کەواتە نەوہی قورەھیظە کە دۆستی ھاوپیەمانی موسلمانەکان بوون ، بەبێ هیچ ھۆیکە بوونە دوژمن و چوونە ریزی دوژمنە داخ لە دلەکانیانەوہ .. ئیتەر کە خۆینیان رزا ، تاوان تاوانی حویەیی بوو و ، ئەو لە خۆینیان بەرپرسە کە ئاوەھا سەرگەردانی کردن .

لە راستیی دا ئەگەر یەکیەک بەبێ وردبوونەوہ و ، سەرنج دان سەیری ئەم حوکمە ی ئیسلام ئەکات کە دەریارە ی نەوہی قورەھیظە دەرکراوہ ، بە سادەیی خۆی وا تێ ئەگا کە ستمیەک ، یا دلرەقی یەک رووی داوہ ..

پیش ھەموو شتیەک ئەم حوکمە سەعدی کۆری موعاذ ، بە پیتی عەدالەتی ھاوہلان ، دەری کردوہ ، کە بە راستیی بۆ خوا دەری کردوہ و ، شیایوی ئەو ھەلۆیستە ی جوولە کە یە ، ئەگینا خۆ سەعد دوژمنی جوولە کە نەبوو ، بەلکو دۆستیان بوو .. بەلام کارەکیان ئەوہ ندە ستم کارانە بوو ، ئەتوانین بلێین کە ئەگەر جوولە کە ئەم کارەیان لەگەڵ سوپایەکی تری ھاوپیەمان و بی تاوانا ئەنجام بدایە ، ئەبوا یە سەعدی ھاوہلێ پیغەمبەر ﷺ ھەر ئەو حوکمە پەرەدالەتە ی بۆیان دەری کردایە .. چونکە باس باسی شیایوی حوکمە لەگەڵ تاوان دا ، ئیتەر ئەو تاوانە بەرامبەر بە ھەر کەسێک ئەنجام بدریت .

جا وەک سەعد ئەم بپرایە ی دەرکرد ، یەکسەر پیغەمبەری خوا ﷺ دانێ پیا نا ، کە ئەمە حوکمیەکە خوا پیتی رازی یە و ، ئەوپەری عەدالەتە .. کەواتە حوکمە کە لە دەستی سەعدیش و پیغەمبەریش دەرچوو ، حوکمی خوا یە .. خوا بپاری لەسەر

داوه، چونکه پیغه مبهري خوا ﴿ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۗ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ﴾ (النجم: ۳-۴) .

کهواته بۆ هیچ موسلمانینک نالوی بهو حوکمه نارازی بی، چونکه حوکمی خوایه.. بهلام پیویسته نه مه روون بکهینهوه تا هموو کهسی له پاکیی و راستیی فرمانی خوا ناگادار بی .

جووله که له قوولایی دلایان، به درژیایی میژوو جگه له غه در ناپاکیی هیچیان لی نه هاتوه .. هه رکهی دهستیان برپا نه دینیان ههیه، نه په یان نه پارێزن، نه شوورهیی لیک ته دهنه وه ..

له پیشه وه، له کاتی ههجره ت دا، باسی په یانی نیوان موسلمانان کان و ههرسی هۆزه جووله که کهی مه دینه مان کرد، که گرنگترین بهندی نهو په یانه بریتیی بوو له وهی که موسلمانان کان و جووله که یه ک ئوممه ت بن و، له یه ک نیشتمان دا هاوبهش بن و، پیکه وه بهرگریی له و ولاته یان بکه ن .

نهم په یانه چوار سالی به سه ردا تیپه ری و، موسلمانان کان جگه له راستگویی و وه فا و دراوسیتی چاک هیچیان پیوه نه بینرا، به لام جووله که یه ک له دوی یه ک هه لویستی لار و ویریان نواند و، به رامبه ر به موسلمانان ناپاکییان لی وه شایه وه .. هه رکه هه لیان به ده ست هه تبا یه و بیان زانیایه نه توانن زیان له موسلمانان بده ن هه رچی نامه ردیی بوو لی یان ته وه شایه وه . به تایبه تی که دی یان وا سوپای ته حزاب ده وری شاری گرتوه، ئیتر ده ماری بی وه فایی و نامه ردی یان و، سروشتی لار و ویریان سه ریان ده ره ینا و، هه موو په یان و ریک که و تینکیان له یاد چوو، بگه ره نوو سراوه کانیان دراند و خستیانه ژیر پی یان . که موسلمانان کانیش هاتن تا پی یان رابگه یه نن که وا چاکه پارێزگاریی له په یانه که یان بکه ن، دهستیان دایه گالته کردن به پیغه مبه ر و موسلمانان کان و ده ریان برپی که موحه مه د نانا سن .

خۆ نه گه ر نهو جووله کانه دهستیان به سه ر موسلمانان کان دا برۆیشتایه، له وه خراب تریان به موسلمانان کان ته کرد . هه ر بۆ ته وهش داوایان له سوپای ته حزاب نه کرد که بارمه یان له لا دابنن، بۆ نه وهی نه توانن ده ست له جه نگ هه ل بگرن هه تا تا قی موسلمانان کان برهنه وه .

کهواته نهو سزایه ی که نه وهی قوره یظه چه شتیان مافی خۆیان بوو .. چونکه نهوانیش وه ک موسلمانان کان دانیش تووی یه شریب بوون و، یه شریب نیشتمانی

ھاوہشیان بوو و ، بەئینى ئەوہشیان دابوو کہ بەرگرىی لەو نیشتمانەیان بکەن و دوژمن بێتە سەر ھەر کامیان ئەوى تریشیان لەسەرى بکاتەوہ .

جا جوولەکہ دواى ئەم پەیمانە ، ھەستان بوونە یارمەتیی دەرى ئەحزاب تا مەدینە بگرئ ، کہواتە بە ھەموو عورف و یاسایەك ئەبنە کۆمەڵیکى ناپاکى نیشتمان فرۆش، کہ خیانەتى گەورەیان دەرھەق بە ولاتەکہیان ئەنجام دابئ . چونکہ لە پەیمانەکہدا ئەوہش ھەبە کہ نابئ یارمەتیی دوژمن بەدەن ، بە تاییبەتیی قورەھیش، کہ یەكەم دوژمنى موسلمانەکانە ..

لە پەیمانەکہشدا دانیان بەوہدا ناوہ کہ حکوومەتى مەدینە حکوومەتیکى ئیسلامى یە و کاروبارى بە دەستى پینغەمبەرى خواوہیە و ، جوولەکہ ، جگہ لە کاروبارى دینى خوڤان، ھەموو کارئیکیان لە پینغەمبەرى خواوہ وەرئەگرن ، کہواتە موحمەدى کورى عەبدوللا ﷺ حاکمى بالادەستى جوولەکہیشە و، جوولەکہ ھیچ کارئیک بەبئ پرسى ئەو ئەنجام نەدەن . جوولەکہ ئەم بەئینانەیان داوہ ، لەگەڵ ئەوہشدا ئەو ھەمووہ ناپاکى یەیان لئ ئەوہشایەوہ . بە مەرچئ کاتئیک ئەم پەیمانەیان مۆر کرد کہ ئیسلام ھیشتا سوپای وەھا بە ھیزی نەبوو ، بگرہ جوولەکہ بە ھیزتر بوون .

جا کہ جوولەکہ دواى ئەم رێك کەوتن نامەییە خوڤان گیل ئەکەن و ، دژایەتیی نیشتمان و ئوممەتى خوڤان ئەکەن بە کۆمەڵیکى ناپاک لە قەلەم ئەدرئین کہ لە ھەموو یاسایەكدا لە کوشتن بەولاوہ شیاوئ ھیچ سزایەكى تر نین ، چونکہ جوولەکہ لە جەنگى خەندەقدا سئ تاوانیان ئەنجام دا کہ ھەر یەکیکیان بەسە بۆ ئەوہى شیاوئ کوشتن ببن :

یەكەم : لە ژێرەوہ پەیوہندیان بە دوژمنەوہ کرد و ، نھینیی سەربازى یان داہ دەست دوژمن کہ سوپای ئیسلامى ئەکەوتە مەترسى یەوہ .

دوھەم : دەستى یارمەتیی ماددىی و مەعنەوى یان بۆ دوژمن درئژ کرد ، تا داگیرکردنى مەدینەى بۆ ئاسان ببئ .

سێھەم : کہ لە ھەموویان تاوانەكەى زیاترہ ، چەکیان لە دژى سوپای مەدینە، کہ سوپای پارئیزگارى ولاتەکہیانە ، بەرز کردەوہ و ، خەنجەرى خیانەتیان لە دواوہ بۆ موسلمانان بەرز کردەوہ . ھەر یەكە لەم تاوانانہ ، جگہ لە کوشتن و سەربەپین ، چ سزایەكى تریان ھەبە ؟ بە چ یاسایەكى جیھانىی ئەمانە لە کوشتن دەرباز ئەبن ؟

له لایه کی ترهوه جووله که دوژمنی جهنگاوه نه بوون ، له گه ل سوپای ئیسلام دا جهنگا بن و ، له و جهنگه دا شکا بن و به دیل گیرابن ، تا نازاد بکرین . به لکو نه مانه هاوولاتییی خوڤرووش بوون و ، په یمانیان شکاند .

خۆ نه گهر ته ماشای هه لویستی کافران بکهین له ههر کاتیکی میژوودا دهستیان به سهر موسلمانان دا رویشتییی ، له هیچ خراپه یه که درییغی یان نه کردووه .

هۆلاکو .. گاوارانی نه نده لوس بۆ نمونه به رامبهر به موسلمانان به دهسه لاته بی تاوانه کان چی یان نه کردووه ؟!

نه مریکا و دانیشتوانی هیروشیما .. نه وانهی که جهنگاوه نه بوون .. تاوانیکیان نه نجام نه دابوو .. له سهر چیی بهو شیوه دوروندانه یه سه دان هه زار ژن و مندال و پیر و په که وته یان کوشت ؟!

ههروه ها دانیشتوانی شاری ناجازاکییی بی تاوان و بی دهسه لات چی یان کردبوو ، وه که هیروشیما درانه بهر بومبای نه توم و ، له و شاره ش دا سه ره پای کوشتنی سه دان هه زار ، خه لکیکی زوریان ناته واو و نیفلیج کرد .^{۴۸}

نه ی ریچارد (قلب الأسد) ی فرمانده ی هه لمه تی خاچ په رستان له فه له سطنین به لینی نه مانی به سی هه زار موسلمان نه دا نه گهر بیته و به بی جهنگ خویان به دهسته وه بدن ، که چیی دوا بییش هه موویانی نیعدام کردن ؟

با سه ریکیش له شه ریعه تی نه وه ی قوره یظه به دهین ، بزانی حوکی نه و چونه ده رهق ناپاکی یه که وه نه وه ی که جووله که نه نجامیان دا .. داخۆ نه و حوکه ی که سه عد ده ری کرد و پیغه مبه ری خواش ﷺ جی به جیی کرد له گه ل حوکی شه ریعه تی موسادا گونجاوه یان نه ؟

له ئیصحا حی بیسته م دا ، له (سفر التثنیه) دا هاتووه که نه گهر دهستیان رو ی ، بۆیان هه یه هه موو پیاوانی دوژمنیان بکوژن و بنه خاوه نی ژن و مندال و مال و سامانیان . نه مه ش ده که یه تی : « و ان لم تسالمک آیه قریه بل حاربتک فحاصرها و اذا دفعها الرب إلهک إلی یدک فاضرب جمیع ذکورها بحد السیف ، و أما النساء

^{۴۸} نووسه ری موسلمان ماموستا محمد احمد باشمیل نه گپرتته وه که له سالی ۱۳۸۲ ک - ۱۹۶۲ ز دا سه ردانی ولاتی نه لمانیا نه کات ، سه ردانی شاری هامبۆرگی به ناوبانگیش نه کات و ، کاتی که به ناو گه ره کیکی ناوداری نه و شاره دا پیاسه یان کردووه ، ده لمانیان پیی وتوون : له یه که شه ودا به هو ی هیژی فرۆکه کانی هاوپه یمانه وه بۆ سه ر دانیشتوانی هامبۆرگ لاره شاره دا چل هه زار که س کوژراون . نه مه تنه ا له یه که شه ودا و له شاریک دا .. داخۆ ناشتییی خوازان سه رجه می کوشتاری نارهوای به سه ته زمانانیان چه مند بیته ؟!

والأطفال والبهائم وكل ما في المدينة ، كل غنيمتها ، فتغتنمها لنفسك ، وتأكل غنيمة أعدائك التي أعطاك الرب إهلك .

كەواتە ئەگەر جوولەكە بەسەر موسلمانان دا سەر بکەوتنایە ئەوا هەر وایان ئەکرد ، بە مەرجی ئەو ناپاکییەکی کە جوولەكە ئەنجامیان دا ، موسلمانەکان ئەنجامیان ئەدابوو ، خۆ ئەگەر جوولەكە ناپاکییان ئەکردایە موسلمانان لەسەر پەیمانی خۆیان بە پاکیی ئەمانەوه و ، دژیان ئەئەوهستان :

كەواتە باسەكە زۆر دووره له یەكەوه :

ئەو ئەیهوی تۆی بی تاوان لەناو بەری ..

بەلام ری نادا تۆ ئەوی تاوانبار لەناو بەریت !!

ئەم دوو هەلۆیستە جیاوازییان زۆرە !!^{٤٩}

^{٤٩} غزوة بني قريظة لباشمیل : ١٥١ - ٢٦٨ ، السيرة النبوية لأبي شهبه : ٢ / ٤٠٦ - ٤١١ ، الرجيق المختوم :

به‌شی بیست و نۆهه‌م

هه‌ندی رووداوی سالی پینجه‌م

له‌و ماره‌یه‌دا چند رووداویك له‌ ژبانی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و موسلمانان‌دا روویان
دا که ئەمانه‌ گرنه‌گه‌کانیانن :

یه‌که‌م : ماره‌کردن‌ زه‌ینه‌ب‌س کچی جه‌حش :

زه‌ینه‌بی کچی جه‌حشی نه‌سه‌دی ، خوشکی شه‌یدی لووت و گوی‌کراوی جه‌نگی
ئوحد : عه‌بدوللای کوری جه‌حشه . دایکی خاتوو ئومه‌یه‌ی کچی عه‌بدولموطه‌للیبه
که‌ پووری پیغه‌مبه‌ری خوایه‌ ﷺ .. ئافره‌تیکی قوره‌یشیی خواهن‌ نه‌سه‌ب و
بنه‌ماله‌یه . . دوا‌ی نه‌وه‌ی که‌ زه‌یدی کوری حاریشه‌ی به‌نده‌ی ئازادکراوی پیغه‌مبه‌ری
خوا ته‌لاق‌ی دا ، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ، به‌ فرمانی خوا ، ماره‌ی کردووه ، نه‌مه‌ش
بۆ نه‌نجام‌دانی دوو مه‌به‌ستی شه‌رعیی به‌رز و پیروژ : یه‌که‌میان : به‌تال‌کردنه‌وه‌ی نه‌وه
که‌ ژنی پیاوی به‌کوپ‌کراو مه‌حرم‌ نیه ، واته‌ وه‌ک بووک‌ نیه و ، دووه‌میش :
له‌ناو‌بردنی فیز و ده‌مار و خۆبه‌گه‌وره‌ زانینی سه‌رده‌می نه‌فامیی ..

چونکه‌ عه‌ربه‌کان به‌کوپ‌کردنیان له‌ ناودا باو بوو و ، نه‌و کوپ‌ه‌یان وه‌ک کوری
راسته‌قینه‌ سه‌یر نه‌کرد و ، له‌ میرات‌دا مافی نه‌بوو و ، ژنه‌ک‌ه‌شی بۆ نه‌و که‌سه
مه‌حرم‌ بوو که‌ کریویه‌ کوری خۆی . نه‌م باوه‌ له‌ناویانا ره‌گی داکوتا بوو .
هه‌روه‌ها به‌ لایانه‌وه‌ زۆر گران بوو که‌ کچی پیاوماقوولان شوو به‌ هه‌ژار و
به‌نده‌کان بکه‌ن ، نه‌گه‌رچی ئازادیش کرا بن .

به‌لام‌ تیسلام‌ که‌ هات و نووری په‌خشانی سه‌رزه‌ویی کرد ، یه‌کی له‌ مه‌به‌سته‌کانی
نه‌ه‌یشتنی جیاوازی نیوان‌ چینه‌کان بوو ، به‌و مانایه‌ که‌ هه‌موو له‌ ئاده‌من و ،
ئاده‌میش له‌ گله‌ و ، هه‌یج‌ هۆز و زمان و گه‌لیک‌ له‌ یه‌کیکی تر گه‌وره‌تر نیه و ،
جیاوازی یان ته‌نها به‌ ته‌قوا نه‌کریت .

بۆ چه سپاندنی نهم یاسایه ، ویستی خوا وها بوو که یه کمم که سیک لهو بهنده نازادکراوانه که نافرته تیکی عه ره بیی نهم سب ماره بکات زهیدی کوری حاریشه بی و ، یه کمم سهر دارن کیش که نهم یاسا نهمی یه به تال بکاته وه ، پیغه مبهری خوا بیست ، بۆ نه وهی هموو که سیک چاو له زهینه بکات ، وا میردی به زهید کرد .

ههروه ها دوی نه وهی که زهینه ب و زهید جیسا نه بنه وه ، به فرمانی ناسمان ، پیغه مبهری خوا ﷺ ماره ی نه کات ، تا نهو دهرگایه نهو بی خاته سهر پشت و به هموو جیهانی بگه یه نی که هاوسه ری ته لاق دراوی نهو به کورکراوه حه لاله بۆ به کورک ره که .

سهره تا پیغه مبهری خوا ﷺ زهینه بی پورزای خوازینی نی نه کات بۆ زهید که وه ک کوری جهرگی خوی حسابی بۆ نه کات .. به لئی لهو رۆژه وه که زهیدی مندا ل له گه ل باوک و مامه ی نه رۆیشه وه ، پیغه مبهری خوا ﷺ له ناو کرۆکی دلئی دا جیی کرده وه . نه ک ههر زهید ، به لکو نوسامه ی کوری زهیدیشی وه ک حه سه ن و حوسه نیی کچه زای نه خسته سهر رانی و نه ی لاواند .. که زهینه بی خوازینی کرد بۆ زهید ، زهینه بیش و هندئی که سوکاریشی بهو کاره رازی نه بوون ، به لام نه وه بوو قورنان هاته خواره وه که نابی هیچ نیمان دارنک ، چ ژن و چ پیاو ، له فرمانی خوا و پیغه مبهر دهرچیت ، که فه رموی :

﴿ وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُمْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُّبِينًا ﴾ (الأحزاب : ۳۶) .

به بۆنه ی نهم نایه ته پیروژه زهینه ب ره زامه ندیی نواند و ، شووی به زهید کرد .. به لام زهید ههستی نه کرد که زهینه ب خوی به گه وره تر نه زانی و ، نهمه نه بوه هوی نازاردانی دهروونی .. بۆیه زهید حه زی له جیابوونه وه بوو و ، چوه خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ تا راویژی پی بکا بۆ ته لاق دانی و ، نهویش نامۆزگاری نه کرد که راگیری بکات ..

له لایه کی تره وه جیبریل هه والئی به پیغه مبهری خوا دابوو که زهینه ب نه بیته هاوسه ری و ، نهو باوه نهمی یه ش به تال نه کریتته وه . به لام پیغه مبهری خوا ﷺ به لایه وه زۆر گران بوو که زهید له م فرمانه ی ناسمان ناگادار بکا ، تا ژنه که ی ته لاق بدا و نهم ماره ی بکات .. نهو کاته ده می خه لک به ره لا نه بی که موحه مه د هاوسه ری

کوره‌کھی ماره کردۆتهوه . نهوهنده له دهمی خه‌لك نه‌ترسا نهوهی که خوا نه‌یویست ده‌ریکه‌وی ، نهوهی شارده‌وه . چونکه خوی گه‌وره بۆ حیکمه‌تیک نه‌م کاره‌ی نه‌نجام نه‌دا و ، پیغه‌مبه‌ریش له شتیکی تر نه‌ترسا ، تا سه‌ره‌نجام قورنان هات و عیتابی کرد :

﴿ وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا ﴾ (الأحزاب : ۳۷) .

نایه‌ته‌که نه‌وه ده‌ره‌خات که خوا نیعمه‌تی به زهید داوه ، که به موسلمانیی خه‌لقی کردوه و ، پیغه‌مبه‌ریش چاکه‌ی له‌گه‌ل کردوه به نازاد کردن و ، پیغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌رده‌م نامۆزگاری زهیدی نه‌کرد تا له‌گه‌ل هاوسه‌ره‌کھی‌دا بگۆنجی و ، فه‌رمانه‌کھی جیبریلی له‌دلی خۆی‌دا نه‌شارده‌وه ، له کاتیک‌دا که نه‌وه فه‌رمانه‌ خوا ناشکرای نه‌کات . هه‌روه‌ها گله‌یی له نازیز نه‌کریت که پیویسته له خوا بترسی ، نه‌ک له ده‌می خه‌لکیی . هه‌روه‌ها نایه‌ته‌که ده‌ری نه‌خات که خوا بریاری داوه زهینه‌ب بکاته هاوسه‌ری .. خوا بۆی ماره کردوه هه‌تا نه‌و یاسا نه‌فامی یه به‌تال بیته‌وه ..

خۆ هه‌ر کاریکیش خوا بی‌کات ره‌خه‌ی لی ناگیری :

﴿ مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ ﴾ (الأحزاب : ۳۸) .

پیغه‌مبه‌ره پیشینه‌کان هاوسه‌ری زۆریان بوون ، سه‌ره‌پای که‌نیزه‌که‌کانیان . له هه‌مان کات‌دا یاسای به‌کۆرکردن به‌تال کرایه‌وه :

﴿ مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَٰكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ ۗ وَكَانَ اللَّهُ

بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴾ (الأحزاب : ۴۰) .

هه‌روه‌ها قورنان فه‌رمانی‌دا که به‌کۆرکردن به‌تاله و با به‌ناوی باوکیانه‌وه بانگ بکرتن ، بۆ نه‌مه که زهیدی کۆری حاریشه‌ پیی نه‌وترا زهیدی کۆری موحه‌مه‌د ، خه‌لکیی به‌زهیدی کۆری حاریشه‌ ناویان نه‌برد . هه‌روه‌ها هه‌موو به‌نده‌یه‌کی تریش .

له سه‌حیحی بوخاریی‌دا له نه‌نه‌سه‌وه خوا لیی رازیی بی‌هاتوه که نه‌م نایه‌ته :

﴿ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ ﴾ ده‌رباره‌ی زهینه‌بی کچی جه‌ش و زهیدی کۆری

حاریشه‌هاتۆته‌خواره‌وه ..

له رىوايه تىكى تردا هەر لهوهوه وتوويه : زهيدى كورپى حاريشه هات و شكاتى نه كرد ، پىغه مبهريش ﷺ نهى فرموى : « اتق الله وأمسك عليك زوجك » . نهى فرموى : تهقواى خوات له دلّ دا بى و ، ژنه كهت راگير بكه . نه نهس نه لىت : نه گهر پىغه مبهرى خوا ﷺ شتىكى له وهى بشاردايه تهوه نهوا نه م ئايه تهى نهشاردهوه . واته نه وهنده گلهى تىدايه . نه مهش گه وره ترين به لگهيه كه نهو پىغه مبهره و وهى بو دىت .

حافىظى پايله بهرز نىين چه جهر له (فتح الباري) دا شتىكى جوانى له سهر رىوايه ته كهى بوخارى نووسيوه : (ابن أبي حاتم) له رىسى (السدي) هوه نه م چىرۆ كهى ته خريج كردوه و ، به شىوهيه كى روون و جوان ، به م له فزه هيتاويه تى : پىمان گه يشتوه كه نه م ئايه ته ده ربارهى زهينه بى كچى جهش هاتۆته خواره وه ، كه داىكى ئومه يه كچى عه بدلولوطه لىبى پوروى پىغه مبهرى خوا بووه . نه وه بوو پىغه مبهرى خوا ﷺ ويستى له زهيدى كورپى حاريشه بهندهى نازاد كراوى خۆى ماره بكات و ، زهينه ب نه وهى به دلّ نه بوو . پاشان به كردارى پىغه مبهرى خوا ﷺ رازى بوو و لى ماره كرد . پاشان خواى گه وره - عز وجل - پىغه مبهره كهى خۆى له وه ناگادار كرد كه زهينه ب نه بىته يه كى له هاوسه رانى . نه وىش شهرمى نه كرد فرمان به زهيد بدا به ته لاق دانى . هه روا نهو ناكۆكى يه له نىوان خه لكىي دا نه بىت ، له نىوان زهيد و زهينه بيش دا هه بوو ، بۆيه پىغه مبهرى خوا فرمانى پيا نه دا كه ژنه كهى راگير بكات و ، تهقواى خواى له دلّ دا بىت و ، له وه نه ترسا كه خه لكىي شوورهبى لى بگرن و بلين : بوو كه كهى خۆى ماره كردۆته وه ، چونكه كاتى خۆى زهيدى كرد بووه كورپى خۆى .

ههروه ها (ابن أبي حاتم) و طه به رى له عه لىبى كورپى حوسه ينى كورپى عه لىبى يه وه رىوايه تى كردوه كه وتوويه : خواى گه وره پىغه مبهره كهى ناگادار كرد كه زهينه ب نه بىته هاوسه رى ، نه مهش پيش ماره كردنى . جا كاتى كه زهيد هات و شكاتى له زهينه ب نه كرد ، پىي فرموى : « اتق الله وأمسك عليك زوجك » . خواى گه وره ش ناگادارى كرد كه : من هه والّم پى داوى كه لىتى ماره نه كه م كه چىي ، نهو شتهى كه خوا ناشكراى نه كات ، تو ئه يشاريته وه .

نه مه ته فسىرى (خشية) يه كه نىمامه پايله به رزه كان بۆى نه چن .

کهواته پیش نهوهی زهید بیت بۆ شکاتی زهینهب خوی گهوره پیغه مبهری ناگادار کردووه که زهینهب ماره نکات . بهلام نهم فرمانهی خوا له شهرمانا نهشاریتوه و، دواایش گلهیی دیتته سهری .

بهو شیوهی که خوا ویستی زهید و زهینهب جیا بوونهوه ، ههر چهنده پیغه مبهری خوا ﷺ فرمانی بهسهر زهیددا نهدا که له گهلا هوسهری دا بگوجی . که نایه تهکان هاتنه خوارهوه پیغه مبهری خوا ناچار بوو فرمانی خوا جی به جی بکات .

تیمام نه محمد و موسلیم به سهندی خویان له نهسهوه ریوایه تیان کردووه که وتوویه : کاتیک که عیددهی زهینهب تهواو بوو پیغه مبهر ﷺ به زهیدی فرموو : ((اذهب فاذکرها علي)) . فرمانی دا به زهید بجی بۆ لای زهینهب تا بی خوازی بۆ پیغه مبهر . رویش بۆ لای که لهو کاته دا ههویری نهشیل . زهید نهلی : که چاوم پی کهوت له دلما نهونده گهوره بوو که نهم توانی سهیری بکه م ، به بۆنهی نهوهوه که پیغه مبهری خوا ﷺ بۆ خۆی باسی کردبوو ، بۆیه پشتم تی کرد . (چونکه نهزانی که نه بیته دایکی تیمان داران) . پاشان وتم : زهینهب مژده بیت پیغه مبهری خوا ﷺ ناردوومی بۆ خوازی بییت بۆ خۆی .. وتی : من هیچ شتیک ناکم ههتا پرس به پدروهر دگرم - عزوجل - بکه م . پاشان ههستا و چوو بۆ شوینی خواپه رستی یه کهی . نهوه بوو قورشان هاته خوارهوه و ، پیغه مبهری خواش ﷺ هات و به بی ماوه خواستن چوه ژورهوه ..

جا خوی گهوره خۆی نهی زانیی نهوانهی که تانه و ته شهر نهدهن چیی نهکن ، بۆیه خوی گهوره نهوهی خسته دلّی پیغه مبهره که یهوه که زهید بنیری بۆ خوازی بیی ، تا زمانی نهوانه بپری و په رچی بوختانه که یان بداتهوه .

نهو گهوره بییهی زهینهبیش که زهید دهی نهبری هاتووه به دلّی دا له بهر نهوه بووه که پیغه مبهری خوا ﷺ ناوی بردووه و ، زهید ری به خۆی نهداوه که ههتا چاویشی بۆ بجات ، نه مه له پیاوی که وهیه که ناره زایی یه کی له باسه که دا نه بوویت .^۵

^۵ به سهرنج دانی رووداوه کان دهرته کهوی که زهید نه مه یه که م ژنی نه بوویت ، چونکه پیش نهوهی که خه دیه شوو بکات به پیغه مبهری خوا ﷺ زهید بۆته بندهی نه دیه و ، نهویش دوی شوو کردنی نهی دا به پیغه مبهر و ، لهو کاتانه دا زهید له دهرو بهری ده سالیی دا بووه و ، له کاتی کۆچ کردنی دا تمه منی زهید له دهرو بهری سیی و ههشت سالیی دا بووه ، کهواته پیش زهینهب نهم نهی منی ماره کردووه ، که نوسامه لی بووه و له کاتی کۆچی دواپی نازیزدا به لایه نی که مهوه نوسامه شانزه سالان بووه ، که پیغه مبهری خوا ﷺ نالای سویای نه داته دهست ، تا فرماندهی سویا بیت و بجیت بۆ غهزا .. کهواته که زهید زهینهب ماره نکات و ته لاقیشی نه دا هوسهری تری هه بووه .

ئەم بە شوودانەى زەينەب بە‌لاى پيغەمبەر و بە‌لاى زەينەب و بە‌لاى زەيد و بە‌لاى هەموو موسلمانە نامادەبوو، کەنە ئەوە‌ندە سەنگين بوو ، يەك وشەى لەسەر باس نە‌کراو ، بگەرە بە پيچە‌وانەو ، زەينەب شانازيى بەسەر هاوسەرە‌کانى تری پيغەمبەرى خوادا ﷺ ئە‌کرد و ئەى وت : ئيۆه کەس و‌کارتان ئيۆه‌ى بە شوو داو ، بە‌لام من خواى گەورە لە سەر‌ووى حەوت ناسمانە‌کەو بە شووى داوم .

زەينەب يە‌کئى بوو لەو ئافەرە‌تانەى سەرە‌تا کە لە پيئناوى خوادا کۆچيان کردوو ، هە‌ميشە خەريکى خيّر و صە‌دە‌قە و سيلەى رە‌حم بوو و ، خاتوو عائيشە خوا ليى رازيى بيى ، بە خاوەنى وەرە‌ع و تە‌قواى باس کردوو . لە داوى کۆچى داويى پيغەمبەرى خوا ﷺ يە‌کەم هاوسەرى بوو کە کۆچى داويى بکات .

ئيمان موسليم لە صە‌حیحە‌کەى دا بە سە‌نە‌دى خۆى لە عائيشەى داىکى ئيمان دارانە‌و رىوايەتى کردوو کە وتويە : پيغەمبەرى خوا ﷺ فەر‌موويە : ((أَسْرَعُكَنْ لِحُوقًا بِي أَطُولُكَنْ يَدًا)) . فەر‌موويە : کەمە‌تان خيّر و صە‌دە‌قەى زۆر بکات ئە‌وە‌تان زوو پيتم ئە‌گاتە‌و . ئە‌ليّت : هاوسەرە‌کانى وت و ويژيان ئە‌کرد کە دە‌ستى کاميان دريژتر بيّت . عائيشە ئە‌ليّت : زەينەب لە هە‌موومان خيّر و صە‌دە‌قەى زياتر بوو چونکە بە دە‌ستى خۆى کارى ئە‌کرد و ئەى‌کرده خيّر و صە‌دە‌قە .^{٥١}

زەينەب لە سالى بيستە‌مى کۆچيى دا کۆچى داويى کردوو ، ئە‌ميرى ئيمان داران عومەرى کورپى خە‌ططاب خوا ليى رازيى بيى نوڤيى لەسەر کردوو ، و ، لە بە‌قيع نيژراو ، يە‌کەم ئافەرە‌تيکيش بوو کە بەسەر تە‌رمە‌کەيه‌و ، بۆ داپۆش‌راني قوبەى بۆ دروست بکرى .^{٥٢}

دوو‌هەم : هاتنە خوارە‌وهى نايە‌تى حىجاب :

کاتێک کە پيغەمبەرى خوا ﷺ زەينەبى کچى جە‌حشى گواستە‌و ، دە‌عوە‌تيکى وەرە‌ى بۆ موسلمانان کرد کە بۆ هيج ژنيکى تری نە‌ى کردبوو . ئە‌مە‌ش بوو هۆى هاتنە خوارە‌وهى نايە‌تى حىجاب .

بوخاريى و موسليم لە صە‌حیحە‌کەيان دا لە ئە‌نە‌سە‌و خوا ليى رازيى بيى رىوايەتيان کردوو کە وتويە : بۆ گواستە‌وهى زەينەبى کچى جە‌حش بۆ پيغەمبەر

^{٥١} سەرە‌تا وايان ئە‌زاني مە‌بە‌ست لە دريژيى دە‌ست دريژيى هە‌ستى ، پاشان بۆيان دەرکوت کە مە‌بە‌ست لە

دە‌ستى دريژ ، دە‌ستیکە خيّر و صە‌دە‌قەى زياتر بيّت .

^{٥٢} السيرة النبوية لأبي شهبه : ٢ / ٢٩٤ - ٣٠٩ .

ﷺ نان و گوشتیکی زور دروست کرا و ، منیش نیرام بو خه لک بانگ کردن بو نان خواردن . هه روا کۆمه لیک نه هاتن و نانیان نه خوارد و نه چوونه دهره وه ، پاشان کۆمه لیک تر نه هاتن و نانیان نه خوارد و نه چوونه دهره وه ، هه روا خه لکم بانگ کرد هه تا وای لی هات که سم دهست نه ته که وت بانگی بکه م . وتم : نهی پیغه مبهری خوا ! که سم دهست ناکه وی تا بانگی بکه م . فهرمووی : ((ارفعوا طعامکم)) . فهرمووی : نانه که تان هه ل بگرن . سی دهسته خه لک له ژوره که دا مانه وه و قسه یان نه کرد . پیغه مبهری خوا ﷺ چووه دهره وه و ، چوو بو ژوره که ی عانیسه و فهرمووی : ((السلام علیک أهل البيت ورحمة الله)) . عانیسه ش وتی : وعلیک السلام ورحمة الله . مال و خیزانه که ت چۆنه ؟ خوا فهر و بهره که تت به سردا پرژینی . هه روا سهری له ژوری هه موو ژنه کانی تری دا و ، نه وه ی که به عانیسه ی فهرموو ، به وانیشی فهرموو و ، نه وانیش وه ک عانیسه وه لامیان نه دایه وه .

پاشان پیغه مبهری خوا ﷺ گه رایه وه بو ژوره که و نه بینی هه روا سی دهسته که له ماله که دان و قسه و باس نه که ن . پیغه مبهری خواش زور به شهرم و حه یا بو ، دیسان بهره ژوره که ی عانیسه ته شریفی برده وه ، نیت نازانم نه وه والی دایه یان هه والی بو هات که خه لکه که رویشتون ، گه رایه وه و ، هه رکه قاچیک خسته نه ودیوی ژیر ده رگاکه و قاچیکیشی له دهره وه بو ، بهره که ی له نیوان من و خوی دا دادایه وه (نه نه س قسه نه کات) ، نیت نه وه بو نایه تی حجاب هاته خواره وه .

مه بهست له نایه تی حجابیش نه م نایه ته پیروزه یه :

﴿ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا لَا تَدْخُلُوْا بُيُوْتِ النَّبِيِّ اِلَّا اَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ اِلَى طَعَامٍ غَيْرَ نَظْرِيْنَ اِنَّهُ وَلٰكِنْ اِذَا دُعِيْتُمْ فَاَدْخُلُوْا فَاِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوْا وَلَا مُسْتَعْسِبِيْنَ لِحَدِيْثٍ اِنَّ ذٰلِكُمْ كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ فَيَسْتَحِيْءُ مِنْكُمْ وَاللّٰهُ لَا يَسْتَحِيْءُ مِنْ الْحَقِّ وَاِذَا سَأَلْتُمُوْهُنَّ مَتَعًا فَسْئَلُوْهُنَّ مِنْ وَّرَآءِ حِجَابٍ ذٰلِكُمْ اَطْهَرُ لِقُلُوْبِكُمْ وَقُلُوْبِهِنَّ ﴾

(الأحزاب : ۵۳) .

که نه م نایه ته هاته خواره وه ، فرمان بوو بو ئیمان داران که هه تا ماوه نه خوازن نه چنه مالی پیغه مبهروه ﷺ ، جا نه گه ر بانگ کران ، با بچن و ، که نانیان خوارد بلاوه ی لی بکه ن و دانه نیشن بو قسه و باس کردن . چونکه نه وه کاره تازاری پیغه مبهر نه دات و نه ویش شهرمیان لی نه کات . به لام خوا له حه ق شهرم ناکات . جا نه گه ر

نیمان‌داران داوای که‌ل و په‌لیکیان له‌ دایکانی نیمان‌داران کرد با له‌ پشتی په‌رده‌وه داویان لی بکه‌ن .. چونکه‌ نهم‌ کاره‌ بۆ به‌ پاک‌ پاراستنی دلی هه‌موو لایه‌ک چاک‌تره . که‌ نهمه‌ هاته‌ خواره‌وه ، هه‌ندی مونا‌فییی دل نه‌خۆش ره‌خه‌یان گرت و وتیان : نایا له‌ قسه‌کردن له‌گه‌ل کچه‌ مامه‌کامان‌دا ، له‌ پشتی په‌رده‌وه‌ نه‌بی ، قه‌ده‌غه‌ نه‌کرین ؟ نه‌گه‌ر موحه‌مه‌د مرد من‌ عانیشه‌ ماره‌ نه‌که‌م . نه‌وه‌بوو پاشاوه‌ی نایه‌ته‌که‌ی پێشه‌وه‌ هاته‌ خواره‌وه ، که‌ نابیی هیچ نیمان‌داریک‌ نازاری دلی پێغه‌مبه‌ر بدات و ، ناشیی داوی خۆی هیچ که‌س هاوسه‌ره‌کانی ماره‌ بکاته‌وه ، چونکه‌ نه‌وانه‌ دایکانی نیمان‌داران :

﴿ وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ تَنْكِحُوا أَرْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا إِنَّ ذَٰلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا ﴾ (الأحزاب : ۵۳) .

به‌ر له‌وه‌ی که‌ نهم‌ نایه‌ته‌ پیروژه‌ بیته‌ خواره‌وه ، عومه‌ری کورپی خه‌ططاب خوا لیتی رازی بی ، به‌ فیطره‌تی پاک‌ و هه‌ستیاری خۆی ده‌رکی به‌وه‌ کرد و ، بۆ دایکانی نیمان‌داران غیره‌ت گرتی که‌ نابیی خه‌لک بیان‌بینی .

بوخاریی له‌ سه‌حیحه‌که‌ی دا ، له‌ نه‌نه‌سه‌وه‌ ته‌گی‌پتسه‌وه‌ که‌ وتوییە : عومه‌ری کورپی خه‌ططاب خوا لیتی رازی بی فه‌رموییە : وتم : نه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ! تو‌ پیاوی چاک‌ و پیاوی خراب‌ سه‌رت لی نه‌دا ، خۆزگه‌ فه‌رمانت بدایه‌ دایکانی نیمان‌داران په‌رده‌یان بگیت‌پایه ، نه‌وه‌بوو خوا‌ی گه‌وره‌ نایه‌تی حیجابی ناره‌ده‌ خواره‌وه .

نه‌مه‌ش یه‌کیکه‌ له‌ بۆچونه‌ جوانه‌کانی عومه‌ر ، که‌ پێش ده‌رچوونی حوکمی شه‌رح‌ دلّه‌ پاکه‌ نوورانی یه‌که‌ی نه‌و فه‌رمانی بۆ ده‌رته‌کرد .

نهم‌ فه‌رمانه‌ی قورئان بۆ دایکانی نیمان‌داران بوو له‌به‌ر نه‌وه‌ی که‌ نه‌وان پایه‌دارترن ، بۆیه‌ باوکان و کوران و خزمان به‌ پێغه‌مبه‌ری خوایان ﷺ وت : نیمه‌ش له‌ پشتی په‌رده‌وه‌ قسه‌یان له‌گه‌ل بکه‌ین ؟ نه‌وه‌بوو نهم‌ نایه‌ته‌ش هاته‌ خواره‌وه :

﴿ لَا جُنَاحَ عَلَيْهِمْ فِيءِ آبَائِهِمْ وَلَا أَبْنَائِهِمْ وَلَا إِخْوَانِهِمْ وَلَا أُمَّهَاتِهِمْ وَلَا أُمَّهَاتِهِمْ وَلَا نِسَائِهِمْ وَلَا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ وَأَتَّقِينَ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ﴾ (الأحزاب : ۵۵) .

به‌م‌ پێ‌یه‌ ساوه‌ درا باوک‌ و برا و برازا و خوشکه‌زا و ناهه‌تانی خزمیان و به‌نده‌کانیان به‌بی په‌رده‌ بیان‌بینن .

ہدروہا قورنان ہاتہ خواریہ کہ ہاوسہرانی پیغہمبہر وہک نافرہتانی تر نین ، پیویستہ لہ ہممو کہم و کوریہک خویان بیاریزن و ، لہ مالہوہ دانیشن و خویان داپوشن و ، نویژ و زہکات جی بہجی بکہن و گویڈایہلی فہرمانی خوا و پیغہمبہرہکہی بن ، کہ نہی فہرمو :

﴿ يَنْسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ ۚ إِنَّ اتَّقِيْتَنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ﴿۳۲﴾ وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ ۗ وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۗ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ﴿۳۳﴾﴾ (الاحزاب : ۳۲ - ۳۳) .

شایانی باسہ کہ جو مہووری نہہلی تہفسیر لہسہر نہو رایہن کہ حوکمی نہم نایہتانہ دوا۱ دایکانی نیمان داران فہرمانہ بو ہممو نافرہتیکی موسلمان . فہرمان دان بہ نافرہتان تا لہ مالہوہ بیئنہوہ کاریکی پیویستہ ، مہگر بو ناچاری لہ ماں دہرجن .

تیرمیذی و بہزار لہ عہدوللای کوری مہسعودہوہ تہخریجان کردوہ ، کہ پیغہمبہری خوا ﷺ فہرمویہ : ((إن المرأة عورة ، فإذا خرجت من بيتها استشرفها الشيطان ، وأقرب ما تكون من رحمة ربها وهي في قعر بيتها)) . فہرمویہ : نافرہت عہورہتہ ، کہ لہ ماں دہرہچی شہیتان دہری نہخات و نہی رازینیتہوہ و ، نزیک ترین کاتیشی کہ لہ رہجہتی خواوہ نزیک بیٹ ، نہو کاتہیہ کہ لہناو جہرگی مالہکہی دا بیٹ . ہدروہا بہزار لہ نہنہسہوہ تہخریچی کردوہ کہ وتویہ : نافرہتان ہاتنہ خزمہتی پیغہمبہری خوا ﷺ و وتیان : نہی پیغہمبہری خوا ! پیوان بہ جیہاد لہ پیئاوی خوادا پیشی نیہیان دایہوہ ، نایا کردہوہیہ کیش ہیہ کہ نیہ نہنجامی بدہین تا بگہینہ پایہ و پلہی نہوانہی کہ لہ پیئاوی خوادا جیہاد نہکہن ؟ پیغہمبہری خوا فہرموی : ((من قعدت منكن في بيتها فإنها تدرک عمل المجاہدین في سبیل اللہ تعالیٰ)) . فہرموی : بہلی ، ہدرکام لہ نیہوی نافرہتان لہ مالہکہی خو۱ دا بہ حہیا و حورمہت دابنیشی نہوا پاداشتی نہگاتہ پاداشتی نہوانہی کہ لہ پیئاوی خوادا جیہادیان کردوہ ..

ہہروایشہ ، فہساد۱ ہہرہ زوری نہمرو۱ سہرزہوی ، کہ دین کز بوہ و خراپہ پہرہی سہندوہ ، کہ پیویست بہ جیہاد و ہہول و کوششی پیوان نہکات تا

سه‌رزه‌وى پاك بکه‌نه‌وه ، له تیکه‌ل‌بوونى ژن و پىاو و رووت و قووتى و به‌ره‌لاى نافرته‌تانه . جا که نافرته له مالى خۆى دا به حه‌يا و حورمه‌ت مندالى خۆى له‌سه‌ر ره‌وشته به‌رزى په‌روه‌ده کرد ، دياره نه‌وه‌نده‌ى پىاوآن که جيهاد نه‌که‌ن ، نه‌وانيش فه‌ساد و بى‌دينى که‌م نه‌که‌نه‌وه ..

سى‌هه‌م : ماره‌کوڊنى نوم حه‌بىبه :

هه‌ر له‌م ساڵه‌دا ، به پى پى بوچوونى نىبن که‌شير ، پىغه‌مبه‌رى خوا ﷺ خاتوره‌مله ، نوم حه‌بىبه‌ى کچى نه‌بوسوفىانى کورپى حه‌رى کورپى نومه‌بىبه‌ى کورپى عه‌بدشه‌مسى ماره کرد ، که داىکيشى ناوى سه‌فیه‌ى کچى نه‌بولعاصى کورپى نومه‌بىبه‌ى و ، پيش هاتنى وه‌حى به حه‌قده ساڵ له داىک بووه . نه‌وه‌بوو سه‌ره‌تا هاوسه‌رى عوبه‌يدووللاى کورپى جه‌حش بووه ، عوبه‌يدووللا پوورزای پىغه‌مبه‌رى خوا ﷺ بووه . هه‌ردووکیان دواى موسلمان بوونيان کوچ بو حه‌به‌شه نه‌که‌ن و ، له‌وى کچىکیان نه‌بىت و ناوى نه‌نن حه‌بىبه ، بۆيه پى نه‌وترى : نوم حه‌بىبه . وتراویشه که نه‌و کچه‌ى ، پيش کوچ کردن بو حه‌به‌شه ، له مه‌دينه‌دا بووه . پاشان له‌وى عوبه‌يدووللا نه‌بىته گاور و هاوسه‌ره‌که‌ى له‌سه‌ر دىنى نىسلام نه‌مىنیتته‌وه و ، دواى نه‌وه‌ش عوبه‌يدووللا نه‌مرى ..

دياره نافرته‌تیک که کچى نه‌بوسوفىانى گه‌وره‌ى قوره‌يش ، بگه‌ره گه‌وره‌ى هه‌موو دوورگه‌ى عه‌ره‌بى ، بىت و ، واز له باوکى به‌ئىنى و شوپن دینه‌که‌ى بکه‌وى بو غه‌ربى و ، له‌ویش ميترده‌که‌ى پشتى تى بکات و ، بى‌که‌س دابکه‌وى ، نه‌وپه‌رى لى‌قه‌ومانه و ، شياوى نه‌وه‌يه دل‌نه‌واى بکرى ، به تايبه‌تیی هاوسه‌رىکى گونجاوى بو هه‌ل بپۆئى . جا نه‌و وه‌ک کچى سه‌رۆکىک شایانى نه‌وه‌يه که پىغه‌مبه‌رى خوا ﷺ له به‌رزترين پله‌دا دای‌بنى و ، بو خۆى داواى بکات ..

جا که عیده‌ى ته‌واو بوو ، پىغه‌مبه‌رى خوا ﷺ نامه‌ى بو نه‌جاشى پادشای حه‌به‌شه نووسى تا لى ماره بپۆ . وتراوه که بو نه‌م کاره عه‌مرى کورپى نومه‌بىبه‌ى سه‌مى ناردوه . نه‌جاشى کاره‌که‌ى نه‌فجام داوه و ، له برى پىغه‌مبه‌رى خوا ﷺ چوارسه‌د دینار ماره‌بى داوه و ، خالىدى کورپى سه‌عیدی کورپى عاصىش ، که نامۆزای نوم حه‌بىبه بووه ، بۆى ماره بپوه ..

نوم حه‌بىبه له حه‌به‌شه مايه‌وه هه‌تا له‌گه‌ل موسلمانه‌کان دا ، له سالى حه‌وته‌م‌دا گه‌رانه‌وه .

نهم کاره‌ی پیغهمبهری خوا ﷺ کارئیکی بهرزی مروثانه بوو و ، به تهوایی بسوه مایه‌ی لابردنی خهم و خهفته‌ی نهو نافرته به‌پریزه‌ی که له‌سهر دینه‌که‌ی نهو دوو جار لئی قهوما بوو . جارئیکیان باوکی دهستی لئّ بهردا بوو ، له‌سهر نهوه‌ی که دهست بهرداری دینی قوره‌یش بوو بوو و ، جاری دووه‌میش می‌رده‌که‌ی دهستی لئّ بهردا بوو، چونکه نه‌ته‌چووه سهر دینی گاوران .

نوم حه‌یبیه ، له مه‌دینه‌دا و ، له سالیّ چل و چواره‌مینى کۆچی دا کۆچی دوایی کردووه .

چوارهم : فهرزکودنن حه‌ج :

ههر له‌م ساله‌دا ، سالیّ پینجهم ، به پئی بۆچوونی زۆرئیک له زانایان خوای گه‌وره به پئی فرمایشتی : ﴿ ولله على الناس حج البيت من استطاع إليه سبيلاً ﴾ حه‌جی له‌سهر موسلمانان فهرز کرد . به رای ئیمام شافعی‌یش له‌سالیّ شه‌شم‌دا بووه .

فهرزبوونی حه‌ج به قورئان و سوننه‌ت و ئیجماع چه‌سپاره ، به راده‌یه‌ک که بۆته یه‌کئّ له روکنه‌کانی ئیسلام و ، پئویسته ههموو موسلمانئیک ناگاداری بیّت ..

له سه‌ره‌تای نهم ژیان‌نامه‌وه باسی ته‌وه‌مان کردووه که ئیبراهیم پیغهمبهر له‌گه‌ئّ ئیسماعیلی کورپی‌دا سه‌لامیان لئّ بیّ که‌عبه‌یان دروست کرد و ، پاشان خوای گه‌وره فرمانی به‌سهر ئیبراهیم خه‌لیل‌دا دا تا له‌سهر کئوی نه‌بوقوبه‌یس له مه‌که‌که‌دا بووه‌ستئّ و ، خه‌لک بانگ بکات بۆ حه‌ج . ئیبراهیم سه‌ری سور ته‌ما و فهرمووی : په‌روه‌ردگارم جا ده‌نگی من به کوی ته‌گات ؟

خوای گه‌وره‌ش فهرمووی : نه‌ی ئیبراهیم ! تو جار بده و ، منیش نه‌ی گه‌یه‌نم .^{۵۳}
ئیبراهیمیش جارپی دا و فهرمووی : خه‌لکینه ! خوای گه‌وره حه‌جی له‌سه‌رتان فهرز کردووه ، ده بیّن حه‌ج بکه‌ن . ته‌وه‌بوو خوای گه‌وره‌ش ده‌نگی نه‌وی گه‌یانده‌وه‌انه‌ی که له پشتی پیاوان و ، له ره‌حه‌می دایکان و ، له جیهانی (ذر) دان پئیش نه‌وه‌ی بن، ئیتر له‌و رۆژه‌وه تا ناخرزه‌مان خوای گه‌وره کئیی ویستبئّ حه‌ج بکا ، ههر ههموویان وه‌لام نه‌ده‌نه‌وه و نه‌لئین :

^{۵۳} با ههموو موسلمانئیک که‌لک له‌م نامۆژگاری‌یه وه‌برگرت و ، له‌سهر بچوکی و که‌م و کورتیی خزمه‌ته‌که‌ی دئی

سارد نه‌بیته‌وه . نه‌و با خزمه‌ت بکات و ، خوای گه‌وره خۆی به‌ره‌ت نه‌خانه نه‌و خزمه‌ته‌یه‌وه .

« لیبیک اللھم لیبیک ، لیبیک لا شریک لک لیبیک . إن الحمد والنعمۃ لک والمملک ، لا شریک لک » .

ئیتەر لە ماوەی نیتوان ئیبراھیم و پێغەمبەری خۆمان دا سەلامیان لێ بێ عەرەبەکان
 حەجی مائی خویان ئەکرد ، بەلام بەوەی کە کەعبەیان پەر لە بت کردبوو و ئەیان
 پەرستن ، حەجیان تێک داوو و ، شیوە روونەکیان لێ کردبوو ، بەوەی کە هەندئ لە
 مەناسیکیان دەستکاری کردبوو و ، بیدعەیی زۆریان داھێنا بوو . جا کە ئیسلام
 ھات ھەموو داھینراوەکانی لە حەج کردووە و ، حەجی بردووە سەر شیوە پاکەکەیی کە
 مایەیی تەوحید و ناسینی خۆی تاک و تەنیاہ .

حەج حیکمەت و فەلسەفەیی زۆری ھەبە ، کە یەکی لەو حیکمەتانەیی بریتی یە
 لەوە کە کۆبوونەوہیەکی سالانەیی موسلمانانە و ، لە ھەموو گۆشەبەکی زەوی یەوہ
 موسلمانان روونەکەنە ئەو شوینە پیروژە و ، لەوئ دەوایی بەجی ھینانی کاروباری
 حەج ، لە خۆشیی و ناخۆشیی موسلمانانی سەرزەوہیی ناگادار ئەبن و ، بە پێی توانا
 و ، تێ گەیشتنی خۆیان نەخشە بۆ بەرژەوہندی موسلمانان ئەکیشن و ، بە پێی
 تواناش دەستی یارمەتی بۆ موسلمانان درێژ ئەکەن !

یەکی تر لە حیکمەتەکانی ئەوہیە کە ئەبیتە مایەیی پاک کردنەوہی دل و دەروون و ،
 بەرزبوونەوہی پلەیی ئیمان .. چونکە ئەو کەسەیی گەیشتە ئەو شوینە پیروژە ھەست بە
 فرینی رۆح ئەکات : ئەمە ئەو شوینە کە ئیبراھیم و ئیسماعیل و دایکی
 ئیسماعیل خۆیان فرۆشت بە خوا .. ئیبراھیم ژنەکەیی و کۆرہەکەیی ھینا یە ئەو شوینە
 چۆلە و بۆ رەزامەندی خوا بەجی ھیشن . کە ھاجەرە خاتونیش زانیی فەرمانی
 خۆیە رەزامەندی نواند و ، پشتی بە خوا بەست - ھەر چەندە بە روالەت ھیچ
 ھۆبەکی ژیانیان نیە - کە خوا چاودیری یان ئەکات .

ھەر وہا ئیبراھیم و ئیسماعیل تەسلیمی خوا بوون بۆ سەرپرینی ئیسماعیل .
 لەم شوینە پیروژەدا پێغەمبەری خوا ﷺ بە تاقیی تەنیا دەستی دا یە بلاو
 کردنەوہی ئیسلام ، تا یەکە یەکە مرۆفە خوا پی داوہەکان ئیمانیان ھینا و ، لە پیناوی
 ئەو ئیمانەش دا ھەموو نارەحەتی یەکیان قبوول کرد ، تا سەرکەوتن .
 ھەر وہا لەم شوینە پیروژەدا مرۆفە فیتری تەقوا ئەبیت .. لە واتای یەکسانیی تێ
 ئەگات ، کە ھەموو یەک جل و بەرگیان پۆشیوہ و ، ھەر ئەلئیی ساحەیی مەحشەرە ..

نیتر به هیچ شیوهیهك پیروزیی بو دار و بهرد دانانی . عومهری کورپی خه ططاب
 خوا لیتی رازیی بی ، وهك بیهوی بیری موسلمانانی بخته وه که نه کهن بت په رستی
 تیکه ل به نیسلامی بی گهرد بکهن ، نهی فهرموو :
 بهرده ره شه که ! من نه زانم تو بهردیکی نه زیانت لایه و نه که لک .. خو نه گهر
 له بهر نه وه نه بوایه که چاوم لی بووه پیغه مبهری خوا ﷺ ماچی نه کردی ، ماچم
 نه ته کردی .^{۵۴}

به‌شی سببی هه‌م

رووداووه‌کانی نیوان قوره‌یظه و خوده‌یبیه

که نیسلام هات هه‌موو هۆزیکێ بت‌پهرستی دوورگه‌ی عه‌ره‌بیبی ده‌ستی دایه دژایه‌تیبی و به‌ربه‌ره‌کانی له‌گه‌لیا ، هه‌تا نیسلام زیادێ نه‌کرد و ده‌سه‌لاتی په‌یدا نه‌کرد ، نه‌وان په‌له‌ی دژایه‌تی‌یان به‌رزتر نه‌کرده‌وه ، به‌تایبه‌ت کاتیک که نیسلام کۆمه‌لیک پیایوی مه‌ردی وه‌های په‌روه‌رده‌ کردن ، که چه‌نده‌ غیره‌تیان بۆ به‌رگریی ژن و مندالیان نه‌جوولا ، چه‌ند قاتی نه‌وه بۆ پاراستنی نیسلام به‌په‌ره‌ۆش بوون . هه‌تا نه‌وه هۆزه دژانه زۆریان هه‌ولتی نه‌وه‌یان نه‌دا که سوپای گه‌وره کۆیکه‌نه‌وه و ، مه‌دینه‌ی پایته‌خت بگرن ..

به‌لام که سوپای نه‌حزاب شکستی هینا و ، لۆژه لۆژ جه‌نگاوه‌ره‌کان گه‌رانه‌وه ولاتی خۆیان ، وه‌ی سوپای نیسلام به‌رز بوویه‌وه و ، ناویانگی نه‌وه سوپا خواناسه دوورگه‌ی پر کرد ..

بۆ نه‌مه پیغه‌مه‌به‌ری خوا ﷺ له‌وه ناگادار بوو که نه‌گه‌ر نه‌وه بت‌په‌رستانه بۆیان بلوی له‌گه‌ل خه‌یبه‌ردا سوپایه‌کی تری وه‌ک سوپای نه‌حزاب دیننه‌وه سه‌ر مه‌دینه ، بۆیه به‌ پیوستی زانیی که یه‌ک به‌ یه‌کی نه‌وه هۆزانه ده‌رس دابدات .. بۆ نه‌مه سوپای نیسلام نه‌م چالاکی‌یانه‌ی نواند :

یه‌که‌م : هه‌لمه‌ته‌س (القرطاء)

له‌ ناو هۆزه بیابان نشینه‌کاندا عه‌شیره‌ته نه‌جدی‌یه‌کان له‌ هه‌موو هۆزیک زیاتر دوژمنی موسلمانان بوون ، چونکه نه‌وانه یه‌که‌جار در و لی‌هاتوو و ، زۆر بوون . هه‌تا نه‌وه‌بوو به‌شی زۆری سوپای نه‌حزاب ، که نه‌گه‌یشته شه‌ش هه‌زار جه‌نگاوه‌ر، له‌ غه‌طه‌فان و نه‌شجعه و نه‌سه‌لم و فه‌زاره و نه‌سه‌د بوو ، له‌به‌ر نه‌م هۆیه هه‌ر که پیغه‌مه‌به‌ری خوا ﷺ له‌ غه‌زای نه‌حزاب و قوره‌یظه ده‌ستی به‌تال بوویه‌وه ، یه‌که‌م هه‌لمه‌تی سه‌ریازیی به‌ره‌وه هۆزه نه‌جدی‌یه‌کان ، له‌ نه‌وه‌ی به‌کری کوری کیلاب ، خسته

ری ، که له ناوچهی (القرطاء) دا ئەژیان و حەوت شەو ریگا له مەدینەوه دور
بوون ..

ئەو بوو له دەی مانگی موخەرپەمی سالی شەشەمی کۆچی دا ، پیغەمبەری خوا
ﷺ ، هەلمەتییکی ژیرکردن و دامرکاندەوهی ، بە سەرکردایەتی سەرۆکی پاسەوانی
تایبەتی خۆی ، موخەمەدی کوری مەسلەمی ئەنصاری ، ناردە سەر ئەو ئەعرابە
تی ئەگەشتوانە .. ئەم هەلمەتە بریتی بوو له سیی سوار و ، لەو ئەجی پیغەمبەری
خوا ﷺ فەرمانی بە کوری مەسلەمە دابی که ژن و مندال بە دیل نەگرن ..

موخەمەدی کوری مەسلەمە بە خۆی و جەنگاوەرەکانیەوه کەوتە ری .. بە شەو
ئەرۆشتن و بە روژ خۆیان ئەشاردەوه ، هەتا ئەو بوو له ناخۆف دا دایان بەسەر ئەوهی
بەکری کوری کیلاب دا و ، سەرەتا هەندی بەرگریان کرد و نزیکە دە کوزراویان لی
بەجی ما و ، پاشان هەلاتن و ، موسلمانەکانیش پەنجا و شتر و سی هەزار سەر مەریان
دەست کەوت . که گەرانیەوه پیغەمبەری خوا ﷺ پینج یەکی لی جیا کردەوه و ،
ئەوانی تری بەسەر جەنگاوەرەکان دا دابەش کرد .. ئەم هەلمەتە نۆزده روژی خایاند ..

ئەم سەریه له کاتی گەرانیەوهی دا تووشی یەکی له سەردارانەوهی ئەوهی حەنیفە بوو ،
بە ناوی ئومامەدی کوری ئوتالی حەنەفی و ، بە دیل گرتیان بی ئەوهی بی ناسن کی یە،
چونکه خۆی و هەها گۆرپی بوو که نەناسریتەوه و ، بە دەست کیسەمی موسەبلەمەمی
دروژن ، بۆ کوشتنی پیغەمبەری خوا ﷺ ، نیرا بوو . که پیغەمبەری خوا ﷺ چاوی
پی کەوت فەرمووی : ((أتدرون من أخذتم ؟؟ هذا ثمامة بن أثال الحنفي ، فأحسنوا
أساره)) . فەرمووی : نایا ئەزانن کیتان گرتووه ؟ ئەمە ئومامەمی و له بەندکردنی دا
بە چاکیی له گەلیا بچوولینەوه . واتە ریزی لی بگرن . فەرمانیشی دا و شترییکی بۆ
تەرخان بکەن تا هەموو بەیانیی و ئیوارەیهک شیرەکەمی بهینن بۆ ئەو ..

پیغەمبەری خوا ﷺ ریزی له سەرداری ئەوهی حەنیفەمی دیل گرت و ، له شوینی
بەندکردنەکەمی دا سەری لی ئەدا و دل خۆشیی ئەدایەوه ، بە رادەیهک که کاری کردە
سەر دل و دەروونی .

جاریکیان که سەری لی دا ، بۆ لاواندنی فەرمووی : ((ما عندك يا ثمامة ؟))
فەرمووی : ئومامە چیت لایه ؟ وتی : ئەمی موخەمەد ! خیرم وا بەلاوه .. ئەگەر بم
کوژی ، خاوەن خۆینێک ئەکوژی و ، گەر چاوپۆشیم لی بکەمی ، چاوپۆشیی له سوپاس
گوزاریک ئەکەمی و ، گەر سامانیشت بوی ، داوا بکە ، چەندت بوی ئەت دریتی !!

تا سئ جار نهم وت و ویژه له نیوانیان دا روهی دا ، ههتا داوای له شومامه نه کرد که موسلمان ببئ ، که چیی موسلمان نه بوو و ، له دواجاردا فهرمووی : ((أطلقوا ثمامة)) . نهوانیش بهریان دا و ، به رهو کۆمه له دارخورمایه کی نزیکی مزگهوت رویشت و ، لهوئ خۆی شۆرد و ، پاشان گهراپه وه .

به لئ ، به رهفتاری جوانی پیغه مبهری خوا ﷺ دل و دهروونی شومامه ته سلیم بوون و دلی بو موسلمان بوون نهرم بوو .. که گهراپه وه هاته وه خزمه تی پیغه مبهری خوا و وتی : نهی موحه ممد ! به خوا له سه ر زهویی دا دهم و چاوئکی تر نه بووه نه وه ندهی دهم و چاوی تو رقم لئی ببئ ، که چیی نیستا دهم و چاوت له هه موو دهم و چاوه کان له لام خۆشه ویست تره .. به خوا له سه ر زهویی دا دینیکی تر نه بووه نه وه ندهی دینه که ی تو رقم لئی ببئ ، که چیی نیستا دینه که ت له هه موو دینه کان له لام خۆشه ویست تره .. به خوا ولاتیکی تر نه بووه نه وه ندهی ولاته که ی تو رقم لئی ببئ ، که چیی نیستا ولاته که ت له هه موو ولاته کان له لام خۆشه ویست تره ..

پاشان شایه تمانی حقی هینا و موسلمان بوونی خۆی ناشکرا کرد و ، بووه هاوه لئکی زۆر چاک و ، دامه زراوترین پیای نه وهی حنیفه بوو که له سه ر نیسلام مایه وه و ، له کاتی فیتنه ی موسه یله مه دا دایه پال سوپای نیسلام و دژی موسه یله مه نه جنگا ..

جا له سه حیخی بوخاریی دا هاتوه که شومامه دوا ی موسلمان بوونی به پیغه مبهری خوا ﷺ نه لئیت : کاتی که ته سپ سواره کانت گرمیان دهم ویست بو عومره بچم ، نیسته چیی نه فهرمووی ؟ نهویش ماوه ی دا بچیت بو عومره .

شومامه وه ک سه ردارئکی چاونه ترسی دوورگه وای به چاک زانیی ، که بو عومره نه چیته که عبه وه ، به دهنگی بهرز (تلبیه) بکات ، بۆیه که گه یشته شیوی مه که که دهنگی (تلبیه) ی بهرز کرده وه ..

که قوره ییش نه مه یان دبی پی یان ناخۆش بوو و ، به دهست درئژی یان له قه لهم دا ، بۆیه شومامه یان گرت و به ندیان کرد و ، به وهرگه ران له دینیش تاوان باریان کرد .

که چیی شومامه وه لأمی دانه وه که له دین وهرنه گهراوه ، به لکو شوین چاکترین دین که وتوه ، دینی موحه ممد . به مه قوره ییش زۆر ناره حهت بوون و ، به ندکرنه که یان توندتر کرد . نهویش سوئندی خوارد دهنکه گه مئکی به مامه یان بو

نانیری هتا پیغه مبهری خوا ﷺ ماوه نهدات ، چونکه دانیشتوانی مه ککه بو خوراک پشتیان به دانه ویله‌ی یه مامه نه به‌ست ..

کافره کانی مه ککه ویستیان ثومامه بکوژن ، له‌سهر شهوه‌ی که شوین نیسلام کهوتوه ، به‌لام پیاویکی ژیریان له‌وه قده‌غهی کردن که وتی : لیسی گهرین ، نیوه پیوستان به یه مامه نه بی . شهوانیش له ترسی شهوه‌ی خزمه‌کانی خوراک یه مامه‌یان لی بگرنه‌وه به‌ریان دا ..

ثومامه که گه‌رایه‌وه ناو خزمه‌کانی سوینده‌که‌ی خوی به‌سهر برد و خوراک و دانه‌ویله‌ی له قوره‌یش قده‌غه کرد و ، شهوانیش پیسی ناره‌حت بوون و ، له ناو مه‌ککه‌دا گرانیی و برسیتییی بلاو بوویه‌وه .

قوره‌یش که تنگیان پی هه‌ل چنرا ، ناچار بوون په‌نا به‌رنه به‌ر پیغه مبهری خوا ﷺ تا فرمان بدات به سهرداری شهوه‌ی حدیفه نابلووقه‌ی ئابووری یان له‌سهر هه‌لبگری ، شه‌ش به بۆنه‌ی سیله‌ی ره‌حمه‌وه .

هه‌ر چهنده موسلمانه‌کان و قوره‌یش له حاله‌تی جهنگ‌دا بوون ، به‌لام پیغه مبهری خوا ﷺ دلی بۆیان جۆشا و ، فرمانی دا ثومامه ری‌دا دانه‌ویله‌یان بو پروات ، تا دانیشتوانی مه‌ککه له گرانیی رزگار بن .

دووه‌م : هه‌لمه‌تس (الغمر)

شهوه‌ی شه‌سهد نازاترینی هۆزه‌کانی نه‌جد بوون ، که به‌شداریی جهنگی شه‌حزایان کرد ، به سهرکردایه‌تییی طوله‌یجه‌ی کورپی خووه‌یلیدی شه‌سه‌دی ، به‌مه شه‌مانیش بوونه دوژمنی موسلمانه‌کان . بۆیه شه‌مانیش شه‌بوایه ترس و بیم بخرایه‌ته دلپانه‌وه ، هه‌تا بیر له‌وه نه‌که‌نه‌وه جاریکی تر پینه سهر مه‌دینه و ، موسلمانه‌کانیش به‌خواه‌نی هیتیکی وه‌ها سدن‌گین بزنان که شه‌توانن تا ناوجه‌رگه‌ی خاکی شهوه‌ی شه‌سهد هه‌لمه‌ت به‌رن .

بو شه‌مه پیغه مبهری خوا ﷺ هه‌لمه‌تیکی ژیرکردنی کرده سهر ناوچه‌ی شهوه‌ی شه‌سهد ، نه‌گه‌رچی سهر‌بازه‌کانی شه‌وه‌لمه‌ته که‌م بوون ، به‌لام کاریگه‌ری گه‌وره‌یان هه‌بوو .. فرماندایه‌تییی شه‌م سرپه‌یه به‌هاوه‌لی پایه‌دار عوکاشه‌ی کورپی مه‌حصه‌نی شه‌سه‌دی سپی‌را ، که له شهوه‌ی شه‌سهد خۆیان بوو و ، ژماره‌ی جهنگاوه‌ره‌کانیش چل سوار بوون .

عوکاشه پیتی خۆش بوو له ناخۆفدا بدا بهسەر نهوهی نهسه ددا ، کهچی بهر لهوهی بگاته لایان ههوالیان زانیی و ، خهڵکه که به پهله خۆیان گهیا نده کیوه بهرزه کان و ، که عوکاشه گهیشته ناوچه که چۆل بوو ..

خیرا شوجاعی کورپی وههیبی نارد تا ههوال بزانی ، که گهپرایه وه ههوالی دایه که شوینهواری وشتری لهم نزیکانه دیوه . عوکاشه به خۆی و جهنگاوه ره کانه وه دوی شوینهواره که کهوتن و ، دیتیان وا پیاویک لهوی خهوتوو . ده رباره ی نهوهی نهسه د پرسیاریان لی کرد ، نهویش وتی : که ههوالی ئیوهیان بیست خۆیان گهیا نده بهرزایی بهکان . ده رباره ی وشترگه لی نهوهی نهسه د پرسیاریان لی کرد ، وتی : بر دوویانه له گه ل خۆیان دا .. که موسلمانان کان ترساندیان وتی : نایا له کوشتنم بی خه م نه کهن تا شوینی هه ندی وشترتان پیشان بده م که له هاتنتان ناگادار نین ؟ وتیان : به لی .

کابرا نهی ویست چه واشه یان بکات ، بۆیه که عوکاشه ههستی بهوه کرد به کابرا ی وت : به خوا یا راستمان پی نه ئیت یان له ملت نه دهین . که دهست نیشانی بۆ کردن موسلمانان هیرشیان برد و ، دهستیان بهسەر دووصه د وشتردا گرت و خه لکه کهش هه لاتن . پاشان موسلمانان کان به ره و مه دینه به سه لامه تی گه رانه وه .. تم هه لمه ته له ره بیعی یه که م یان دووه می سالی شه شه م دا بووه .

سی هه م : غه زای نه وه ی لیجیان

هۆزه کانی نه وه ی لیجیان ، که له ناوچه ی حیجازدا بوون ، له گه ل کۆمه لیک موسلمانان دا ناپاکی یان کرد ، که له هاوه له چاکه کانی پیغه مبه ری خوا بوون . نه وه بوو هاتنه مه دینه و داوایان کرد پیغه مبه ری خوا ﷺ چهند شاره زایه کیان له گه ل دا بنیژی تا نه وه ی لیجیان له شه ریه دت شاره زا بکه ن . نه وه بوو ده هاوه لی قورنان شاره زا به سه رکر دایه تی عاصم ی کورپی ثابیت رۆیشتن و له وی غه دریان لی کردن و شه هیدیان کردن ، وه که له پی شه وه باس کرا ..

پیغه مبه ری خوا ﷺ نازاری زۆر به دلێ گهیشته بۆ نه و نامه ردی یه ، بۆیه بۆ هه لیك نه گه را که تۆ له له و هۆزه ناپا کانه بستی نی و خوینی نه و شه هیدانه هه روا نه فه وتی . به لām له و کاته دا بۆ موسلمانان نه ته گونجا سوپا نه وه نده له مه دینه دوور بجه نه وه و ، نزیک دوژمنی گه وره ، قورپه ییش ، بکه ونه وه . له لایه کی تریشه وه

موسلمانان به دوژمنی زۆره وه ، چ ناوه کیی و چ دهره کیی ، په شوکا بوون ، به تاییهت پیلانه پرمه ترسییه کانی جووله که ، که نه وه بوو سوپای نه حزایان هیئایه سهر مه دینه .

ههر به لاچوونی مه ترسیی نه حزب و ، دهست هیئان به سهر قوره یظه دا ، مه ترسیی له موسلمانان دوور که وته وه ، پیغه مبهری خوا ﷺ که وته ریک خستنی هه لمه تیک بۆ تمی کردنی نه عرابی نه وه ی لیحیان له هۆزی هۆذهیلی ناپاک ..

خۆی بووه فرماندهی دووصده جهنگاوه ری موسلمان که بیست نه سپ سواریان له گه لدا بوو و ، به ره و ناوچه ی نه وه ی لیحیان که وته ری ، نه مه ش دوو مانگ دوی تیاچوونی نه وه ی قوره یظه ، که نه مه یه که م هه لمه تی موسلمانان بوو که پیغه مبهری خوا ﷺ خۆی فرماندهی سوپا بیئت .

نه و ناوچه یه ی که نه وه ی لیحیانی لی نه ژیان زیاتر له دووصده میل له مه دینه وه دوور بوو ، بۆیه نه م رینگایه بۆ یه کیک که به سوپا وه بی پرئ زۆر نارچه ت بوو ، به لام پیغه مبهری خوا ﷺ باکی له و نارچه تی یه نه بوو ، به و مه رجیه تۆله ی هاوه له خۆشه ویسته بی تاوانه کانی بستینی .

سهره تا بۆ نه وه ی دوژمن چه واشه بکات ، پیغه مبهری خوا ﷺ به سوپا که یه وه به ره و باکوور که وته ری ، به مه رجی هۆزه ستم کاره که ی نه وه ی لیحیان له و په ری باشووره وه بوون . به ره له وه ش که به ره و باکوور بکه ویتته ری وه های بلاو کرده وه که نه یه وی به ره و شام هیرش بکات ، چونکه وای دانا بوو که له ناو و ده وروبه ری مه دینه دا سیخوپی دوژمن هه بن و هه وائی سوپا که ی بگه یه نن پیی .

جا که به ره و باکوور که وته ری وه های نه گه یه نی که به ره و شام هیرش نه بات و نه و سیخورانه نه و ده نگ و باسه چه واشه یه به هۆزه کانیان نه گه یه نن . هه تا هاوه لانیش که له ناو سوپا که دا بوون گومانیان نه بوو که به ره و شام نه پرۆن ، تا نه وه بوو به ره و باکوور نزیکه ی بیست میلیک رویشت ، پاشان به ره و باشوور هه ل گه راپیه وه . به لام له گه ل نه مه ش دا هۆذهیلی تاوان بار له هیرش نه ترسان و سیخوپی زۆریان بلاو کرد بوویه وه ، بۆیه که سوپای نیسلام له ناوچه که یان نزیک که وته وه ، ههر هه موویان هه لاتن و خۆیان گه یانده لووتکه ی چیاکان .

که سوپای نیسلام گه یشت و هه وائی هه لاتنی تاوان بارانی زانیی له ناوچه که یان دا سه ریا زگه ی دروست کرد و ، سه رییه ی به هه موو لایه ک دا ره وانه کرد تا چه ندی له و پیاو

خراپانه‌یان ده‌ست‌گیر نه‌بی بیان‌هینن . که‌چی دوی دوو روژ له هه‌ول و کۆشش که‌سیان ده‌ست نه‌که‌وت .

دوی نه‌وی که ناوچه‌ی دوژمنان دوو روژ له ژێر ده‌ستی سوپای نیسلام دا بوو ، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ وای به چاک زانیسی ترسیک بخته دلی قوره‌یشه‌وه ، چونکه سوپاکه‌ی یه‌کجار له مه‌ککه نزیک که‌وتبوویه‌وه ، نه‌وه‌بوو به‌ره‌و دۆلی عوسفان که‌وته ری و ، که‌گه‌یشت نه‌بو به‌کری بانگ کرد و ده سوارچاکی هاوه‌لی خسته گه‌لی و فه‌رمانی پیا دا که به‌ره‌و مه‌ککه بکه‌وێته ری ، تا ترس و له‌رز بخته دلی دانیشتوانه‌که‌یه‌وه . صد‌دی‌قی‌ش به‌خۆی و سواره‌کانیه‌وه رویشتن هه‌تا گه‌یشته (کوراعولغه‌میم) که یه‌کجار له مه‌ککه‌وه نزیکه . که قوره‌یش نه‌مه‌یان زانیسی وایان زانیسی سوپای نیسلام هێرشیان نه‌کاته سهر ، بۆیه ترس و له‌رز چووه دلێانه‌وه .

جا که صد‌دی‌ق کاری خۆی نه‌نجام دا به سه‌لامه‌تی گه‌رایه‌وه خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر و ، سوپاش به‌ره‌و مه‌دینه که‌وته ری و ، نه‌ی فه‌رموو : « آییون تانبون عابدون لرینا حامدون » . نین نیسحاق یش له جابیره‌وه نه‌م زیاده‌یه‌ی گێراوه‌ته‌وه که فه‌رمویه : « أعود بالله من وعشاء السفر وكآبة المنقلب وسوء المنظر في الأهل والمال » .

که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ گه‌یشته شیوی (غران) ، که هاوه‌له‌کان له‌و شوینده‌دا شه‌هید کرابوون ، داوای ره‌حمه‌تی بۆ کردن و دو‌عاشی بۆ کردن . موسلمانه‌کان له ره‌بیه‌ی یه‌که‌م یان جومادی یه‌که‌می سالی شه‌شه‌م دا ده‌رچوون و ، نه‌م سه‌فه‌ری سوپای نیسلام چواره‌ شوه‌ی پێ چوو .

چواره‌م : هه‌له‌مه‌نی (ذوالقصة)

ذولقه‌صه‌ شوینده‌واری نه‌وی شه‌عه‌به‌یه له هۆزی غه‌طه‌فان ، که دوژمنی سه‌سه‌ختی پیغه‌مبه‌ری خوا بوون و ، بیست و چوار میل له مه‌دینه‌وه دور بوو . نه‌وه‌بوو پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ، به سه‌رکردایه‌تی سوارچاکی به‌ناوبانگ موحه‌مه‌دی کوری مه‌سه‌له‌مه‌ی نه‌نصاری ، ده‌وره‌یه‌کی ده که‌سی بۆ ناوچه‌ی ذولقه‌صه‌ ره‌وانه کرد . که سیخوره‌کانی نه‌وی شه‌عه‌به‌هه‌والی جم و جوولی نه‌م ده‌وری‌یه‌یان زانیسی که به‌ره‌و ناوچه‌ی نه‌وان نه‌روات ، خۆیان بۆی ناماده کرد و ، بۆ نه‌وی ده‌وریان بگرن صد پیاو خۆیان بۆیان هه‌شار دا ..

که کورپی مهسله مه گه‌یشته ذولقه‌صه که‌سی تیا نه‌دیی . ماوه‌ی دا هاوه‌له‌کانی بجه‌ویته‌وه ، نه‌وانیش خه‌ویان پیا که‌وت و ، به‌ خۆیان نه‌زانیی هه‌تا صد سواره‌که‌ی نه‌وه‌ی شه‌ل‌به‌ه هم‌وو لایه‌کیان لی‌ گرتن . که‌ هاوه‌لان به‌خه‌به‌ر هاتن هه‌لمه‌تیاں دایه شمشیره‌کانیاں و ده‌ستیان کرد به‌ تیر وه‌شانندن بۆ دوژمن ، به‌لام که‌لکی نه‌بوو ، چونکه‌ دوژمن زۆر بوون و چاریان نه‌نه‌کرا . نه‌وه‌بوو کافره‌کان هه‌لمه‌تیاں دایه هاوه‌لان و هدر هه‌موویان کوشتن ، به‌لام فه‌رمانده‌ی موسلمانانه‌کان به‌ زامداریی که‌وتبووه ناو کوژراوه‌کان و ، که‌ کافره‌کان دایان له‌ پاژنه‌ی و نه‌جوولایه‌وه وایان زانیی نه‌ویش مردووه و ، وازیان لی‌ هینا .. تیت‌ته‌سپ و چه‌که‌کانیاں بردن ، هه‌تا جل و به‌رگه‌کانیاں لی‌ دامالین و رویشتن .

له‌و کاته‌دا پیاویکی موسلمان ری‌ی نه‌که‌ویته‌ نه‌و ناوه و ، که‌ کورپی مه‌سله‌مه و هاوه‌لانی دیی و کوژراون « إنا لله وإنا إليه راجعون » ی وت .. که‌ موچه‌مه‌دی کورپی مه‌سله‌مه بۆی ده‌رکه‌وت ته‌م پیاوه موسلمانانه ، جوولایه‌وه و ، بۆ موسلمانانه‌که‌ ده‌رکه‌وت که‌ ماوه نه‌ویش هه‌لی گرت و گه‌یاندیه‌وه مه‌دینه و ، له‌وی تیماری زامه‌کانی کرا هه‌تا چاک بوویه‌وه .. ته‌مه له‌ مانگی ره‌بیعی یه‌که‌م یان دووه‌می سالی شه‌شم‌دا بووه .

پینجه‌م : هه‌لمه‌تیاکی تره‌ی ذولقه‌صه

هۆی ته‌نجام دانی ته‌م هه‌لمه‌ته‌ نه‌وه‌یه که‌ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ پی‌ی گه‌یشت که‌ نه‌وه‌ی موخاریب و نه‌وه‌ی شه‌ل‌به‌ه و نه‌فار له‌ ناوچه‌ی ته‌غلیبین و میراض هوه ، که‌ سیی و شه‌ش میل له‌ مه‌دینه‌وه دوورن ، که‌وتوونه‌ته‌ ری ، تا هیترش بکه‌نه سه‌ر شوینی له‌وه‌پاندنی رانه‌ و شتری موسلمانانه‌کان له‌ شویتیک‌دا که‌ هه‌وت میل له‌ مه‌دینه‌وه دوور بوو ، به‌ نیازی تالان کردنی ته‌و مه‌رومالاتانه .

بۆ ته‌مه پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌ په‌له کۆمه‌لیک سوارچاکی له‌ هاوه‌لان هه‌ل‌بژارد ، که‌ چل که‌س نه‌بوون و ، به‌ په‌له و ، به‌ سه‌رکردایه‌تی ته‌بوعویه‌یده (عامیری کورپی جه‌پراح) ناردنی بۆ پارێزگاریی ته‌و مالیاتانه و ده‌رکردنی کافره‌کان .

ته‌بوعویه‌یده به‌ خۆی و سواره‌کانیه‌وه دوا‌ی نویژی مه‌غریب مه‌دینه‌یان به‌جی‌ هیشته و ، له‌ گه‌ل‌ تاریک و لیلی به‌ره‌به‌یان‌دا گه‌یشتنه ذولقه‌صه و ، نه‌بینن و راسته‌بت په‌رسته‌کان خۆیان ناماده کردووه که‌ هه‌لمه‌ت به‌رنه سه‌ر ناژه‌له‌کانیاں . ته‌بوعویه‌یده به‌ شیوه‌یه‌کی ناخۆف و چاره‌پروان نه‌کراو هه‌لمه‌تی دانی و ، نه‌وانیش له‌ ترسان‌دا به‌ره‌و چیاکان هه‌لاتن و ، خۆیان ده‌ریاز کرد ، به‌لام توانی‌یان پیاویکیان لی‌

به دلیل بگرن و ، ده‌ستیش به‌سەر چند و شتر و کهل و په‌لیکیان دا بگرن که به‌جی‌یان هیشتبوون .

ئه‌بووعوبه‌یده و سهریه‌که‌ی به سه‌لامه‌تیی گه‌رانه‌وه مه‌دینه و ، له‌وی دیله‌که موسلمان بوو و به‌ریان دا و ، ده‌ست که‌وته‌کانیش ، دوا‌ی ده‌رکردنی پینج‌یه‌ک بۆ به‌رژه‌وه‌ندی گشتیی ، به‌سەر جه‌نگاوه‌ره‌کان‌دا دابه‌ش کران .
ئه‌م هه‌لمه‌ته‌ش له مانگی ره‌یعی دووه‌می سالی شه‌شم‌دا بووه .

شه‌شم : هه‌لمه‌نی جه‌مووم

ئه‌وه‌ی سوله‌یم‌یش ، که دانیشتووی جه‌مووم بوون و ئیسته پیتی ئه‌وتری : ((وادی فاطمة)) ، له کاتی جه‌نگی نه‌حزاب دا ، به‌شداری یان له‌گه‌ڵ قوره‌یش‌دا کرد دژی موسلمان‌ه‌کان .. ئه‌وه‌بوو نزیکه‌ی حه‌وت‌سه‌د جه‌نگاوه‌ریان به‌شداری ئه‌و جه‌نگه‌یان کرد و ، له (مر الظهران) گه‌یشت به سوپای ئه‌بوسوفیان که به‌ره‌و مه‌دینه که‌وتبووه ری .. به‌مه‌ ئه‌وه‌ی سوله‌یم‌یش ، به‌ وینه‌ی ئه‌عرا به‌کانی تر که به‌شداری یان کردبوو ، بوونه دوژمنی موسلمانان .

جا مافی خۆیان بوو ، دوا‌ی تیک شکانی نه‌حزاب ، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئه‌و هۆزانه ته‌می بکا ، تا بیر له هیرش کردنه سەر مه‌دینه نه‌که‌نه‌وه ، به‌وه‌ی که ولاتی ئه‌و هۆزانه بکاته مه‌یدانی جه‌نگ و هیرش ، هه‌ر چه‌نده ناوچه‌ی ئه‌وه‌ی سوله‌یم زۆر له مه‌که‌وه‌ نزیک بوو . ئه‌مه‌ش ئه‌وه‌ی ئه‌برده دل‌ی دانیشتوانی دوورگه‌وه که موسلمان‌ه‌کان خاوه‌نی سوپایه‌کی وه‌هان که بتوانن هه‌لمه‌ت به‌رنه سەر هه‌ر ناوچه‌یه‌ک که بیانه‌وی .. که‌واته ده‌ستیان ته‌گاته هه‌موو تاوان باریک و ، وا چاکه خۆیان له قه‌ره‌ی موسلمان‌ه‌کان نه‌ده‌ن .

ئه‌وه‌بوو پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ سهریه‌کی به فرماندایه‌تیی زه‌یدی کوری حاریشه ناره‌ده سەر ئه‌وه‌ی سوله‌یم تا هیرش بکه‌نه سه‌ریان و له جه‌مووم بیان ترسینن .

کاتی‌ک که زه‌ید هیرشی کرده سه‌ریان ، له ریگادا تووشی ئافره‌تییکی موزه‌ینه بوو به ناوی (حلیمه) که شوپینکی ئه‌وه‌ی سوله‌یمی بۆ ده‌ست نیشان کردن و ، ئه‌وانیش هه‌لمه‌تیان برده سه‌ریان و ، ده‌ستیان لی وه‌شاندن . ئه‌وه‌ی توانیی هه‌لات و ، ئه‌وه‌ش بۆ نه‌کرا به‌ دیلی که‌وته ده‌ست سهریه‌ی موسلمان‌ه‌کان . هه‌روه‌ها پیاوانی زه‌ید

دهستیان به سەر کۆمهڵیک مەر و وشتری نهوهی سولهیم دا گرت و به رهو مه دینه گه پانه وه و ، هه لیمه ی موزه نیی و میرده که شی به دیلیی له گه لیا نا بوون . که گه یشتنه مه دینه پیغه مبه ری خوا ﷺ هه لیمه و میرده که ی ، له بریی ری نیشان دانی سهریه که ، نازاد کردن . ئەم هه لمه ته ش له ره بیعی دووه می سالی شه شه می کۆچی دا بووه .

هه وته م : هه لمه تنی عیص

هۆی ئەم هه لمه ته نه وه یه که ده نگ و باس گه یشته لای پیغه مبه ری خوا ﷺ که کاروانیکی قوره یش له شامه وه به رهو مه که که گه پاره ته وه و ، که ل و په لیکی زۆری پی یه ..

له و ماوه یه دا هه یچ صو لئح و ریک که وتنی ک له نیوان موسلمانان کان و قوره یش دا نه بوو ، به لکو جه نگ و دژایه تی له نیوانیان دا بوو ، چونکه قوره یش له هه ل نه گه را تا موسلمانان کان له ناو به ری ت و ، موسلمانان کانیش نه و سته مه گه وره یان له یاد نه نه چوو که قوره یش و هاوپه یمانانی نه بامیان دا ، به هینانی سو پای نه حزاب بو سهر مه دینه ، به نیازی ریشه که ن کردنی نیسلام و موسلمانان .

بو یه موسلمانان کانیش له هه ل نه گه ران هه تا پشتی قوره یش بدن به زه ویی دا .. جا که هه وائ گه یشته پیغه مبه ری خوا ﷺ که کاروانه که ی قوره یش گه یشتۆته خاکی حیجاز ، خیرا که تیه به کی سوارچاکی ناماده کرد که بریتی بو له صد و هه فتا ته سپ سوار و ، فه رماندایه تی نه و که تیه به ی دایه ده ست زهیدی کوری حاریشه و ، فه رمانی دا ری به و کاروانه بگرن و ، هه رچی پی یه دهستی به سه ردا بگرن ، چونکه مال و سامانی دوژمنیکی ده ست به چه که .

زه یید و که تیه که ی له مه دینه وه ده رچوون هه تا گه یشتنه ناوچه ی عیص و ، له وی به کاروانه که ی قوره یش گه یشتن و ، ده ستیان به سه ردا گرت و ، پیاره کانیشیان هه ر هه موو دیل کردن . له وه ش ناچی که ده ستیان له یه ک کردیته وه ، چونکه نه کوژرا و نه زامدار له هه یچ لایه ک باس نه کراوه . شایانی باسه که کاروانه که زیویکی زۆری بازرگانی گه وره ی قوره یش ، سه فوانی کوری ئومه ییه ی پی بوو .

زه یید به خو ی و کاروان و دیله قوره یشی به کانه وه گه راپه وه مه دینه .

شایانی باسه که نه بولعاصی کوری ره بیعی میردی زهینه بی کچی پیغه مبهری خوا
 ﷺ یه کی بوو لهو دیلانه . جا له بهر نه وهی که موسلمان نه بوو بوو ، پیغه مبهری خوا
 ﷺ زهینه بی لی سهندبووه و هینابوویه مه دینه . که نه بولعاص له گه دل دیله کاندا
 گه یشته مه دینه خوئی خسته په نای زهینه بی هاوسه ریه وه ، بویه که پیغه مبهری خوا
 ﷺ نویژی فه جری ته واو کرد ، زهینه ب له ناو مزگهوت و ، له ریزی نافرته ته کاندا به
 دهنگی بهرز وتی : من په نای نه بولعاصم داوه .

پیغه مبهری خوا ﷺ فرمووی : ((هل سمعتم ما سمعت ؟)) . فرمووی : نایا
 نه وهی که من بیستم نیوهش بیستتان ؟ وتیان : به لی .
 فرمووی : ((أما والذي نفسي بيده ما علمت شيئاً من هذا)) . فرمووی : بهو
 خواجهی که گیانی به دهسته ناگاداری هیچی له وه نه بووم . پاشان ری به کرده وهی
 زهینه ب دا که فرمووی : ((وقد أجرنا من أجرنا)) .

وا دهرته که وی نه بولعاص فرماندهی نهو کاروانه ی قوره یش بسووی ، به بونه ی
 نه وه وه که زهینه ب دوا ی نه وهی په نای میرده که ی دا ، چوه خزمه تی پیغه مبهری
 خوا ﷺ تا که تیه که ی زهید چی مال و سامانی نهو کاروانه یان دهست به سهردا
 گرتووه بی گپرنه وه بو نه بولعاص . پیغه مبهریش ﷺ زهید و پیاوانی که تیه که ی
 بانگ کردن تا پرسیان پی بکات که نه بولعاص خزمی نه وه و ، نهو مال و سامانه شی
 که دهستی به سهردا گیراوه ، سپارده ی کافرانی مه ککه یه به لایه وه هتا له شام کهل و
 په لیان بو بکریت ، جا نه گهر پی یان خوش بی بوی بگپرنه وه و ، گهر دلشیان پیوه
 نه بیته ، نه وه دهست که وتیکه و خوا بوی نار دوون .

هموو به جاری ره زامه ندی یان له سهر نواند و کهل و په له که یان گپراپه وه بوی و ،
 هموو دیله کانیشیان بهردان .

دوا ی نه مه هندی له موسلمانان به نه بولعاص نه لین : نه بولعاص ! تو پیاویکی
 پایه داری له قوره یش دا و ، ناموزای پیغه مبهری خوات (چونکه له عبدمه ناف دا
 به یه که نه گهن) ، ناتوانی موسلمان بی و چی سامانی نه هلی مه ککه ت لایه بیته
 دهست که وتی خوت ؟

پیاوی نهو روزه پیاو بوون .. خوئی ناموزای پیغه مبهری خواجه و ، خوشکه زای
 خه دیجه یه و ، میردی زهینه به ، هتا له قولایی دلپه وه قناعت به نیسلام نه کات
 شوینی ناکه وی ، به مهرجی ژنه که شی ، که زوری خوش نه ویست ، له سهر موسلمان

نهبوونی ، لی سندراره تهوه .. بهلام زۆریه ی نهوانه ی که ته مړو بو ئیسلام کار نه کهن ، خزمه کانیان هر ریبازیکیان به دل بوو نهوانیش نهوه به راست نه زانن .. له کوئی بهرزه وهندی خویان و مال و مندالیان پاریزرا له وی کار نه کهن .. نا نه مانه پیاویک نین که ئیسلام پشتیان پی ببهستی و ، هرگیز نهوانه توانای کول هله گرتیان نیه .. ههتا زووتر خوا نهو جورانه له کولی ئیسلام بکاتهوه چاکتره !! به چاری خۆمان زۆریک لهوانه مان دین که به کاری ئیسلامی یهوه داوه رین !!

نه بولعاص نهو بهرزه وهندی بازی یه ی به دل نه بوو ، بۆیه بهو موسلمانه ی وت : سه ره تای دینه کهم به ناپاکیی دهست پی بکه م ؟ نا ، به خوا ..

نه بولعاص له دلوه موسلمان بوو بوو ، بهلام ویستی مهردانه موسلمان بیی .. نهوه بوو به خۆی و کاروانه کهوه گه رایه وه مه کهه و مال و سامانی یه که به یه کی نهو خه لکه ی گتپرایه وه بۆیان و ، پاشان وهستا و وتی : نهی دانیش توانی مه کهه ! نایا که سیکتان ماوه مال و سامانی خۆی وهر نه گرتی ته وه ؟ نایا هه رچییم له نه ستودا بوو گتپرامه وه ؟

وتیان : به لی : خوا پاداشتی چاکه ت بداته وه . به راستیی پیاویکی به وه فا و به ریز ده رچوویت .

دوای نه وه ی له بهرده م نهو هه مووه خه لکه دا موسلمان بوونی خۆی ناشکرا کرد و وتی : من شاهیدی نه ده م که جگه له ذاتی (الله) هیه چ خوایه کی تر نیه و ، موحه مه دیش بهنده و پیغه مبهری خوایه ، به خوا هه ر له بهر نهوه له وی (له مه دینه) موسلمان نه بووم ، نه وه کو ئیوه وه ها بزنانن که ده مه وی مال و سامانه که تان بخۆم . ئیتر نه وه بوو مه کهه ی به جی هیشت و گه رایه وه مه دینه و ، هه ر به نیکاحی یه کهم جاری پیغه مبهری خوا ﷺ زهینه بی بو گتپرایه وه .. نه م هه لمه ته ی زهید له مانگی جومادیی دووه می سالی شه شه م دا بووه .

هه شتم : هه لمه تی طوره ف

طوره ف تاویکه له ناوچه ی غه طه فاندا که سیی و شه ش میل له مه دینه وه دووره و ، له مانگی جومادیی دووه می سالی شه شه م دا زهیدی کوری حاریشه به خۆی و ده وری یه کی سه ربازی یه وه ، که پانزه پیاو نه بوون ، هیرشیان کرده سه ر ناوچه ی نه وه ی ثعلبه که تیره یه کی غه طه فان بوون و ، به شداریی سوپای نه حزایان کرد بوو .

که موسلمانان گه یشتنه ناوچه که ، نه وهی شعله به هه وائیان زانیی بوو و ، هه ل هاتبون . نه وه بوو زهید و پیوانی دهوری به که ی دهستیان به سه ر بیست و شتری هه لاتوه کان دا گرت و ، دوا ی چوار شه و گه یشتنه وه مه دینه ..
له وانده پیوا ی جهنگاوه ری نه م هۆزه له هه زار تیپه ری بن ، که چیی هه ر هه موویان له به رده م پانزه موسلمان دا هه لاتن ، نه مه ش نه وه نه گه یه نی که هه ر موسلمان ی حیسانییکی جیاوازی بو کراره و ، جهنگاوه ری موسلمان خاوه نی ناویانگی به کی که م وینه بووه ..

نۆهه م : هه لمه تن حیسم

حیسم ناوچه به کی شاخاویی سه خته ، له هه مان کات دا زهوی و زاری به به ره که تی تی دایه که دارخورمای تی دا نه رو ی و ، نه که ویتته خۆرئاوا ی ته بوو که وه ، واته نه که ویتته نیوان که نداوی عه قبه و بیابانی سینانه وه ، که دوو شه و ریگا له (وادی القری) وه دووره ..

نه م هه لمه ته زهیدی کوپی حاریشه نه نجامی دا بو ته می کردنی هۆزی جودام که له و ناوچه یه دا نه ژیان .

هۆی ناردنی نه م هه لمه ته نه وه بوو که پیغه مبه ری خوا ﷺ له و ساله دا دیجیه ی کوپی خه لیفه ی که لبیی^{۵۵} به نامه یه که وه نارد بو لای قه یصه ری رۆم و تیایا بانگی نه کرد بو سه ر نیسلام .

که دیجه گه یشته لای پادشای رۆم ریزی لی گرت و پۆشاک ی پیشکه ش کرد و دیاریی و خه لات ی پی دا . پاشان دیجه به ره و مه دینه گه رایه وه ، کاتی که گه یشته ناوچه ی حیسم ، له سه ر سنووری باکووری خۆرئاوا ی دوورگه ی عه رب ، هونهیدی کوپی عارض و عارضی کوپی و چهند چه کداریکی تری هۆزی جودام ری یان پی گرت و ، چیی پی بوو هه موویان لی سه ند و ، ته نها کراسییکی شریان له به ری دا هیشت .

^{۵۵} دیجیه ی کوپی خه لیفه ی کوپی فهروه ی که لبیی ، هاوه لئیکی ناوداره و ، به که م جهنگیک که له گه ل پیغه مبه ری خوادا ﷺ به شدار بووی غه زای خه نده ق بووه . زۆر جوان و ریک و پیک بووه ، به راده یه که نمونه ی پی ته هیترایه وه . پیوانی فه رمووده وه هایان باس کردووه که جیبریل له شیوه ی دیجیه دا دانه بزی به خواره وه و وه حی ته هینا . پیوانییکی ژیر و نازا و به جه رگ بووه . به شداریی جهنگی به رمووی کردووه و ، فه رمانده ی به کی له که تیبه کانی نه و جهنگه گه وره یه بووه . دیجه تا سه رده می خه لافه تی موعاویه ژیاوه و ، نیشته جیی (مزه) بووه له نزیک شاری دیمه شق .

هەر له هۆزی جوڤام ، له نهوهی ضویهب چهند کهسیک موسلمان بووبون و ، که نهو کارهی هونهیدیان بیست که دهرهق به دیحیه چی یان کردوه ، هیرشیان کرده سهریان و ، به زۆر ههرچی یان لی سهندبوو ، وهریان گرتوه و دایانهوه دهست دیحیه . که دیحیه گهراپهوه مه دینه و ههواله کهی دایه پیغه مبهری خوا ﷺ که هونهید و دهسته کهی چۆن بوونه ته جهردهی سهره ری ، پیغه مبهری خوا ﷺ بریاری دا ههلمه تیکی سهریازی گهوره ، که پینج صد جهنگاوهر بن ، بنیریتته سر نهو تاوان بارانه و بیان کاته دهرس بۆ خه لکی تریش .

نهم جارهش زهیدی کوری حاریشه فرماندهی ههلمه ته که بوو . زهید به خۆی و پیاوه کانیه وه بهرو باکوور کهوته ری و دیحیه شی له گه لدا بوو ..

زهید به شهو نهرویشته و به رۆژ خۆی و سوپاکهی حه شار نه دا هه تا دوژمن هه وال نه زانی .. پیاویکی نهوهی عودزهش ده لیلی ری یان بوو .. هه روا رویشته هه تا له گه ل به ره به یان دا دای به سهریان دا و ، له هه موو لایه که وه دهوره یان گرتن و ، ژماره یه کیان لی کوشتن ، به تایبه ته هونهید و عارضی کوری و ، ده ستیشیان به سهر ناژه ل و وشتر و ژن و مندالی هۆزی هونهید دا گرت .. نهوه بوو هه زار وشتر و پینج هه زار مه ر و صد ژن و مندالی دیلیان دایه بهر ..

نهوهی ضویهب وه که بهرگری یان له دیحیه کرد و ، هونهید هه رچی لی سهندبوو ، لی یان سهنده وه بۆی ، وه هاش بهرگری یان له خزمه کانیان کرد ، به تایبه ته کاتیک که به دهستی ههلمه ته کهی زهید تووشی زیان بوون .

نهوه بوو یه کی له سهرو که کانیان هاته لای زهیدی فرمانده و نار په زایی دهرپیری که نه مان موسلمانن و ، هه ر نه مانیش که ل و په له کهی دیحیه یان له ری پر هکان سهندۆته وه و ، بۆیان گێپراوه ته وه .

زهید داوای لهو سهرو که کرد که نه گهر نهو موسلمانه با سووره تی (فاتحه) بخوینی ، نهویش خویندی . وه که فرمانی پی نه بی ، نهی توانی دیل و ژن و مندال و مهرو مال ته که یان بۆ بگێپیتته وه .. له بهر نهوه به سوپاکهی و به دهست کهوته کانه وه به رهو باشوور ، به رهو مه دینه که و تنه ری .

یه کیکی تر له سهرو کانی هۆزی جوڤام ، که زهیدی کوری ریفاعه بوو له گه ل چهند خزمیکهی دا به رهو مه دینه ، بۆ به خزمه ت گه یشتنی پیغه مبهری خوا ﷺ که و تنه ری و ، پیشی زهید و سوپاکه یان دایه وه ..

که کورپی ریفاعه به خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ گه یشت ناره زایی له کاره کە ی زهیدی کورپی حاریشه ده رپیری که هیرشی کرد بووه سەر ناوچه ی حیسما و وتی :
 نهی پیغه مبهری خوا ! نه حه لالمان لی حه رام بکه و ، نه حه رامیشمان بو حه لال
 بکه .

پاشان نهو نامه یه ی دایی که له شهوی موسلمان بوونیان دا پیغه مبهری خوا ﷺ بو
 خۆی و قهومه کە ی نووسی بووی .

هیشتا زهیدی کورپی حاریشه نه گه یشت بووه مه دینه ، پیغه مبهری خوا ﷺ بریاری دا
 هه رچی شتیکی هۆزی جوذا م له لایه ن سوپای زهیده وه دهستی به سه ردا گیراوه
 بگه رپته وه بو یان .

هیشتا پیغه مبهری خوا ﷺ به وه شه وه نه وه ستا ، به لکو هاته سەر باسی نه وانه ی
 که به دهستی هیزه کە ی زهید کوژراون ، که فرمووی : ((کیف أصنع بالقتلی ؟)) .
 یه کئ له سه ردارانی هۆزی جوذا م که له گه ل نوینه ره کان دا هاتبوو ، که نه بو زهیدی
 کورپی عه مر بوو ، وتی : نهی پیغه مبهری خوا ! نه وانه مان بو بهر بده که به دیل
 گیراوان ، نیتر هه رچی کوژراون نه یان خه مه ژیر هه ردوو پیمه وه .
 فرمووی : ((صدق أبوزید)) .

پاشان پیغه مبهری خوا ﷺ عه لپی کورپی نه بو طالیبی بانگ کرد و ، فرمانی
 به سه ردا دا که نهو نوینه ری تایبه تی خۆی ته بیته بو لای فرمانده ی هه لمه ته که ،
 زهیدی کورپی حاریشه ، تا پیی رابگه یه نی که هه رچی دیل و ژن و مندال و
 مه رومالاتیان ده ست به سه ردا گرتوه هه ر هه مووی - که یه کجار زۆر بوو - بگه رنه وه .
 عه لپی فرمووی : نهی پیغه مبهری خوا ! زهید به گویم ناکات . فرمووی :
 ((خذ سيفي هذا)) . فرمووی : ته م شمشیره م (وه ک ناو نیشان) له گه ل خۆت دا به ره ..
 عه لپی له گه ل زهیدی کورپی ریفاعه و خزمه کانی دا به ره و باکوور که وتنه ری ، تا
 فرمانی پیغه مبهری خوا ﷺ به زهید بگه یه نی . له رینگادا تووشی رافعی کورپی
 مه کیشی جو هه نیی^{۵۶} بوو که سواری و شتریکی ده ست که وته کان بوو بوو ، زهیدی
 کورپی حاریشه به په له نارد بووی تا مژده ی سه رکه وتن به مه دینه بگه یه نیته . عه لپی
 وشتره کە ی لی وه رگرت و گه رپا یه وه بو نوینه ره کان و رافعی مژده ده ری له پاشکۆی

^{۵۶} رافیع به شداریی (بیعة الرضوان) ی کردوه و ، رۆزی فته ی مه ککه هه ل گری نالای جو هه یه بوو . پیغه مبه
 ﷺ کو کرد نه وه ی زه کاتی خزمه کانی پی سپارد . له گه ل خه لیفه عوممه ردا ناماده ی جاییه ی شام بووه .

خۆی دا سوار کرد و ههروا رویشتن ههتا گه‌یشتن به زهید و سوپاکه‌ی و ، نهو هه‌مووه ده‌ست که‌وتانه‌شیان پئی بوون . که تووشی زهید هات فرمانه‌که‌ی پئی راگه‌یانند که پئی‌ویسته هه‌موو ده‌ست که‌وته‌کان بگه‌رئینه‌وه بو خواوه‌نه‌کانیان .

زهید وتی : نیشانه‌ی ئەمه چی‌یه ؟

فهرمووی : ئەمه شمشیره‌که‌ی پیغه‌مبه‌ری خوایه ﷺ زهید شمشیره‌که‌ی ناسیی و ، بانگی کرده گه‌وره پیاوانی هه‌لمه‌ته‌که و ، نه‌وانیش کۆبوونه‌وه و ، فرمانی به‌سه‌ردا دان که هه‌رچی‌یان له هۆزی جو‌دام سه‌ندوه بی‌گێرنه‌وه بو‌یان و وتی : ئەمه شمشیره‌که‌ی پیغه‌مبه‌ری خوایه ﷺ . پیاوه‌کانیش گوی‌زایه‌لی‌یان کرد و ، هه‌رچی‌ی دیل و ده‌ست که‌وت بوو گێ‌زایانه‌وه بو‌یان .

ده‌هه‌م : هه‌لمه‌تی (وادي القری)

ئەم سریه‌یه له دوازه پیاو پیک هاتبوو ، که له مانگی ره‌جه‌بی سالی شه‌شه‌م دا به‌رهو (وادي القری) ، به فرماندايه‌تی زهیدی کورپی حاریشه له مه‌دینه ده‌رچوون . کاری ئەم ده‌وری‌یه نه‌وه‌بوو هه‌ر دوژمنیک له‌و ناوچانه‌دا جم و جوولئی هه‌بی نه‌وان لئی ناگادار بن . به‌لام خه‌لکی (وادي القری) که‌وتنه‌ خو و زانی‌یان موسلمانه‌کان که‌من ، هێ‌رشیان کرده سه‌ریان و ، نو‌یان لی کوشتن و ، سیانیان ده‌رباز بوون که یه‌کیکیان زهیدی کورپی حاریشه بوو .

یانزه‌هه‌م : هه‌لمه‌تی (دومة الجندل)

ئەم هه‌لمه‌ته له مانگی شه‌عبانی سالی شه‌شه‌می کۆچی‌دا بووه و ، عه‌بدو‌رپه‌جمانی کورپی عه‌وفیش فرمانده‌ی بووه . پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌به‌ر ده‌ستی خۆی دا‌ی‌نه‌نیشینی و ، به ده‌ستی موباره‌کی می‌زه‌ریکی ره‌شی له‌سه‌ر نه‌به‌ستی و ، به‌رهو ولاتی (دومة الجندل) ،^{٥٧} ماوا و مه‌نزلی نه‌وه‌ی که‌لب ره‌وانه‌ی نه‌کات و پئی نه‌فهرموئ : ((أَغْرُ بِسْمِ اللَّهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ، فِقَاتِلْ مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ ، لَا تَغْل وَلَا تَغْدِر وَلَا تَقْتُلْ وَلِئِدًا فَهَذَا عَهْدُ اللَّهِ وَسُنَّةُ نَبِيِّكُمْ)) . فهرمووی : به‌ناوی خواوه و ، له

^{٥٧} (دومة الجندل) شوئینکی به‌ناویانگه و دۆلینکی ناودار و سه‌وز و گه‌شاره‌یه . قه‌لاکه‌ی له تاشه‌به‌ردی گه‌وره دروست کراوه . له سه‌رده‌می نه‌فامیی‌دا ولاتیک بووه که پادشا قه‌حطانه‌کانی کینه‌ده حوکیمان کردوه ، که دوا پادشایان نوکه‌یده‌ری کورپی عه‌بدو‌لمه‌لیکی سکونیی کیندی بووه و ، له‌سه‌ر دینی گاوران بووه . هه‌ر ئەم پادشایه‌ بوو که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له ته‌بووکه‌وه خالیدی کورپی وه‌لیدی نارده‌ سه‌ری ، که نه‌وه‌بوو خالید پادشای به‌دیل گرت و ، هه‌سسانی برای پادشای کوشت و ، (دومة الجندل) ی فته‌ح کرد که شوورای به‌رزی هه‌بوون . پادشا موسلمان بوو ، به‌لام دوا‌ی کۆچی دوا‌یی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ په‌یمانی شکاند و ، عومهریش باری پئی کرد بو عێراق .

پیناوی خوادا غهزا بکه . هه چیی بی تیمان و کافره بچۆ به گژی دا .. له دهست کهوته کان هیچ بۆ خۆت لانه دهیت ، غه در نه کهیت ، مندال نه کوژی ، نه مه عه هدی خوا و سوننه تی پیغه مبه ره که تانه .

عه بدورپه همان به خۆی و سوپا که یه وه ، که کهوت صد جهنگاوهر نه بوون ، به ره و باکوور کهوته ری ، که به شهودا ری نه بریی و ، به رۆژیش خۆی که نار نه دا هه تا گه یشته (دومه الجندل) .

جا له بهر نه وهی که نه وانه گاور بوون ، وه که نه عرابه بت په رسته کان هیرشی نه کرده سهریان ، به لکو دهستی دایه بانگ کردنیان بۆ سه ر نیسلام و سی رۆژ وت و ویژی له گه لیان دا کرد و ، نه وانیش هه ر نه یان وت : یان بگه پرنه وه یان جگه له شمشیر هیچتان نادهینی . تا نه وه بوو له رۆژی سی هه م دا پادشاکه یان نه صبه غی کوپی عه مری که لیبی دلئی نه رم بوو و موسلمان بوو و ، خه لکیکی زۆریش به دوا ی دا موسلمان بوون که هه ر هه موویان مه سیحیی بوون .

به م شیوه یه نه م هه لمه ته به ره مه میکی باشی بۆ نیسلام هه بوو و ، نه وان هه ش که له سه ر دینی کۆنیان مانه وه ، عه بدورپه همان له گه لیان ریک کهوت تا سه رانه به ده وله تی نیسلامیی بدن و ، به سه ره سستی له سه ر دینی خۆیان به مینه وه .

نه وه بوو له کاتی ره وانه کردن دا پیغه مبه ری خوا ﷺ نامۆژگاریی عه بدورپه همانی کرد و پیی فه رموو : ((ان اطاعوك فتزوج ابنة ملكهم)) . فه رموی : نه گه ر گوئی رایه لی یان بۆ کردیت و دژت نه وه ستان ، نه وا کچی پادشاکه یان ماره بکه .

هه روایش بوو ، دوا ی موسلمان بوونیان عه بدورپه همان ته ماضوری کچی نه صبه غی ماره کرد و هینایه وه له گه ل خۆی دا بۆ مه دینه و له وی سه له مه ی کوپی عه بدورپه همانی لی بوو ..

دوانزه هه م : هه لمه تی ترساندن نه وه س سه عد ، له فه ده ک ^{۸۸}

نه م هه لمه ته بریتی بوو له ده وری یه یه کی گه وره که صد سوار ، یان دوو صد پیاو بوون و ، به فه رماندایه تی عه لیبی کوپی نه بو طالیب هه لمه تیان برده سه ر

^{۸۸} فه ده ک : گوندیکی گه وره ی کشتوکالی یه نزیك به خه یبه ر . شاره که ی جوله که نشین بوون و ، به بۆنه ی ناوی زۆر و خاکی به پیته وه خه ریکی کشتوکال بوون ، به لام بیابانه که ی هه ر هه موو عه ره بی نه وه ی سه عد بوون و ، عه لیبی کوپی نه بو طالیب خوا لیبی رازی بی هیرشی بۆ نه صانه هینا بوو .

هۆزه کانی نهوهی سهعدی کورپی به کر له فهدهك . نه مهش دوای نهوهی که ههواڵ گه یشته پیتغه مبهری خوا ﷺ که نهوهی سهعد بریاریان داوه کۆمه کیی جووله کهی خه بیهر بکهن و پیاویان جهنگیان بۆ بکهن دژی موسلماننه کان ، به رامبهر بهوهی که جووله کهش به شیککی زۆری خورمای خه بیهریان بدهنی .

دیاره جووله کهی خه بیهر ده میك بوو چاوه پروان بوون که پیتغه مبهری خوا ﷺ بچیتته سهریان ، بۆیه ههولیان نه دا ، به هر ری یهك بووه ، خۆیان به هیز بکهن ..
عهلیی کورپی نه بو طالیب به خۆی و سریه که یه وه شهش شهو ریگای بریسی و ، به رۆژدا خۆیان هه شار نه دا . له رۆژی هه وتهم دا موسلماننه کان گه یشتنه ده ور بهری فهدهك و ، لهوی پیاویکیان ده ست گیر کرد ، که دیار بوو سیخوری نهوهی سهعه ده . زۆر ترسا به لām موسلماننه کان دل خۆشی یان دایه وه که نیازی خراپیان له گه ل نه ودا نیه . نه ویش داوای لی کردن که به لینی سه لامه تیی بدهنی تا شوینی دوژمنیان پیشان بدات . نه وانیش بی خه میان کرد و ، نهو شیوهی نشان دان که نهوهی سهعد تیای دا کۆ نه بنه وه . ههروه ها دانیشی به وه دا نا که نهوهی سهعد نار دوویانه بۆ لای جووله کهی خه بیهر هه تا کۆمه کی یان بکهن و نه وانیش له خورمای خه بیهر بهشیان بدهن ..

نیمام عهلیی هیرشی کرده سهر دوژمن که سه رۆکیان وه بره ی کورپی عه لیم بوو . جا هه رچه نه ده دوژمن زۆر بوون ، به لām به ره له ستی یان نه کرد و به خۆیان و مال و منداله وه هه لاتن و ، مه ر و ماله ته که یان به جی هیشته ، که پینج سه د و شتر و دوو هه زار مه ر بوون و موسلماننه کان ده ستیان به سه ردا گرت و ، نیمام عه لیی دوای نه وهی که پینج یه کی بۆ پیتغه مبهری خوا ﷺ جیا کرده وه ، تا له به رژه وه ندی گشتی موسلمانان دا خه رچی بکات ، نهوی تری به سه ر جهنگا وه ران دا دابه ش کرد ..
نیتر به بی هه یج جهنگ و ناژا وه یهك موسلماننه کان گه رانه وه مه دینه .

سیانزه هه م : هه له مه تی نه من کردنی نه وه ی فه زا ره

نهوهی فه زا ره نه گه رپته وه سه ر فه زا ره ی کورپی ذبیانی کورپی به غیضی کورپی رهیشی کورپی غه طه فان ، واته تیره یه کی گه وره ی غه طه فانن . له سه رده می نه فامیی دا سه رۆک و فه رمانده یان عویه ی نه ی کورپی حیصن بوو ، که له جهنگی نه حزاب دا سوپای عویه ی نه له چوار قۆل قۆلئیکی سوپای غه طه فان بوون . له گه ل نه وه ش دا نه وه ی فه زا ره

ھۆزئیکی دږ و چاونهترس بوون . نهم ھۆزه زۆر دوژمنی موسلمانہکان بوون و ، له ھممو ھۆزهکانی تریش زیاتر گئچہلیان پییان نه گئپرا ، نھویش به بۆنہی نھوہوہ که له مەدینەوہ نزیک بوون .

نهم ھۆزه چەندین جار شەریان به موسلمانان گئپراوه و ، زۆر جاریش جوولہ که به کرئیی نەگرتن تا بئین به گژیی موسلمانەکان دا .

جا بۆ نھوہی نھوان ناژاوه که بیان نەگوئزنەوہ دەورو بەری مەدینە ، موسلمانەکان ھەمیشە بۆ ھەل نەگەرپان که دەر فەت بۆ نهم ھۆزه به دەست بەئین و ، جەنگ و ھەرا بخەنە ناوچە کەیی نھوان و ، چاوترسیئیان بکەن . به تاییبەت که موسلمانەکان سەرنجیان نەدا که کاتی ھاتووہ دەستیک له جوولہ کەیی خەیبەر بوەشئین و ، وەک داری زەقنەبووت لەسەر خاکی دوورگە ھەلئیی بکئیشن و فرئیی بدەن . چونکە ھەرچی ناژاوه بۆ موسلمانان دروست نەبوو ، دەستیکیی نھوانی تئیدا بوو . جا لەبەر نھوہی که نھوہی فەزارە لەسەر رئیی نیوان مەدینە و خەیبەردا بوون ، نەبوايە نھمانە تەمئ بکرانایە بۆ نھوہی دەستی یارمەتی و کۆمەکی بۆ خەیبەر درئژ نەکەن ، کاتی که موسلمانەکان بیانەوئیی ھئرش بکەنە سەر خەیبەر .

پئغەمبەری خوا ﷺ ھەلمەتیکیی سەربازییی بەھئیزی پئیکەوہ نا و ، نەبوہە کری صددیقی - به پئیی ریوایەتی نیمام موسلیم - کردە فەرماندەیی . نھوہبوو له مانگی رەمەزانی سالی شەشەم دا نهم ھئزە موسلمانە ، که له موھاجیر و نەنصار پئیک ھاتبوو ، مەدینەیی بەجئ ھئشت و بەرەو ناوچەیی نھوہی فەزارە کەوتە رئیی .

نهم ھەلمەتە کاریگەری یەکی چاکی ھەبوو ، چونکە ترس و لەرزئ خستە دئیی نھوہی بەدرەوہ که تیرەییەکی فەزارە بوون . چونکە ھەر به ھەست کردنیان به گەیشتنی نەبوہە کری صددیق ، نھوہندە ترسیان لئ نئشت که نھیان توانیی بەرگری بکەن ، بەلکو کۆمەل کۆمەل ھەلاتن .. بەلام موسلمانەکان دەر فەتی ھەلاتیان نەدان ، بەلکو توانیان ژمارەییەکیان لئ بکوژن و ژمارەییەکی تریشیان لئ به دیل بگرن ، که یەکی لهو دیلانە نافرەتیک بوو که پئیی نھوترا (ئوم قەرفە) و ناوئشی فاطیمەیی کچی رەبیعی کوری بەدر ، لەگەل کچە کەیی که ناوی جاریەیی کچی مالیکیی کوری حوذەیفەیی کوری بەدر بوو ، که له جوانترینی کچانی عەرەب بوو .

ئوم قەرفە نافرەتیکیی شەیتان و فئلباز بوو و ، لەناو کەس و کارە کەیی دا زۆر پایەدار بوو و ، له ناویانا وەک سەرزکی ھۆز وەھا بوو .. له مالە کەیی دا پەنجاشمشئیر

به ریز هه‌ل ته‌واسران و ، خاوه‌نی هه‌ر هه‌مووشیان به‌و نافرته شه‌یتانه مه‌هره‌م بوون .
دوانزه کورپی چه‌ک به ده‌ستیشی هه‌بوون .

له ده‌سه‌لات و توانادا له‌ناو عه‌ره‌ب‌دا نمونه‌ی پی ته‌هینرایه‌وه .

ئه‌م نافرته به‌لایه زۆر رقی له پیغه‌مبه‌ری خوا بوو ﷺ بۆیه نه‌خشه‌ی کیشا که له ناوی به‌ریت .

بۆ ئه‌مه له کور و کورپه‌زاکانی سیی ته‌سپ سواری هه‌ل بژارد و ، فه‌رمانی به‌سه‌ردا دان که بچن بۆ مه‌دینه و ، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بکوژن ، که‌چی بۆیان نه‌کرا و ، هه‌ر سی‌یه‌که کوژران .

وا ده‌رته‌که‌وی که ئه‌م ئوم قه‌رفه‌یه سه‌رۆکی تیره‌ی به‌دری نه‌وه‌ی فه‌زاره بووی ، چونکه هه‌ندی له میژوونوسان ئه‌م هه‌لمه‌ته‌یان به‌سریه‌ی ئوم قه‌رفه ناو بردوه .

شیه‌ی هه‌لمه‌ت بردنه‌که‌ش سه‌له‌مه‌ی کورپی نه‌که‌وه‌ی گه‌یه‌یه‌وه که نه‌هیش له‌گه‌ل ته‌و سوپایه‌دا بووه و ، دوا‌ی نوێژی به‌یانیی له‌ تاریک و لیلی‌دا هه‌لمه‌ت‌یان بردۆته سه‌ر دوژمن و هه‌ندیکیان لی کوژراوه . سه‌له‌مه‌ش کۆمه‌لیک ژن و مندال ته‌بینی که نیازیان بووه خۆیان بگه‌یه‌ننه شاخه‌که . نه‌میش تیریک نه‌گریتته نیوانیان و شاخه‌که و نه‌هستن و فریایان ته‌که‌وی و ، ئوم قه‌رفه و که‌که‌ی له‌گه‌لیانا ته‌بن و هه‌موویان به‌ دیلی ته‌با بۆ لای ته‌بویه‌کر و که‌چی ژنه‌که ته‌دا به‌ خۆی .

که ته‌گه‌رینه‌وه مه‌دینه پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ داوا له سه‌له‌مه ته‌کات که ته‌و که‌چی پی ببه‌خشی که فه‌رموی : ((يا سلمة ! هب لي المرأة لله أبوك)) . فه‌رموی : سه‌له‌مه ته‌و نافرته‌م پیشکه‌ش بکه . سه‌له‌مه ته‌لیت : بۆ تو ، ته‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا! خیرا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نافرته‌که ته‌نیرئ بۆ مه‌که‌که تا چه‌ند دیلیکی موسلمانن پی به‌ر بدات .

نا لی‌ره‌دا سه‌رنج نه‌گرین که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌میشه خه‌می نیسلام و موسلمانانی خواردوه . ته‌گه‌ر بی‌ویستایه ته‌و نافرته‌ی بۆ خۆی ته‌هیشته‌وه ، که جوانیکی ناوداری ته‌و رۆژه‌ی دوورگه‌ی عه‌ره‌بیی بووه .

چواردهههم : سربیه کی کهرزی قههری

له مانگی شهووالی سالی شه شه می کوچی دا ههشت پیای عوکه ل و عورهینه^{۶۰} هاتنه مه دینه و موسلمان بوونی خوین راگه یاند . به ماوه یه کی کهم تاو و هه وای مه دینه یان پی نه کهوت و نه خو ش کهوتن .

بو نه مه پیغه مبهری خوا ﷺ فرمانی دا برین بو ناوچه ی (جدر) له لای (قباء) وه که نزیکی چپای (عیر) ه و شهش میل له مه دینه وه دووره ، تا له وی شیر ی ته و وشترانه یان دهر خوارد بدری که له وی به خیتو نه کران و ، ناوچه یه کی سازگاریش بو .^{۶۱} نه و میوانانه ماوه یه ک له وی مانه وه ، له لایه که وه ، هه وای سازگار و ، له لایه کیشه وه خواردنه وه ی شیر ی وشتره کان بوونه هوی چاک بوونه وه و قه له و بوونیان . نه وانه له بهرام بهر نه م خزمه ته دا نامه ردی یان لی وه شایه وه .

ههستان نه و وشترانه ی که به شیره که یان قه له و بوو دایاننه بهر و ویستیان بیان دزن و بیان به نه وه بو ولاتی خوین . که یه ساری^{۶۲} بهنده ی نازاد کراوی پیغه مبهری خوا ﷺ له مه تاگادار بو ، له گه ل چهند که سیکی کهم دا ، کهوتنه دویان هه تا وشتره کانیان لی بسیننه وه . که گه یشته لایان دهستیان دایه کوشتار و یه ساریان کوشت و ، دهست و پی یان برپی و درکیان چه قاند به زمان و ههردوو چاوی دا .

که نه م دهنگ و باسه گه یشته لای پیغه مبهری خوا ﷺ ، بیست نه سپ سواری له هاوه لانی هه ل بژارد و ، فرماندایه تیی دانه دهست که رزی کوری جابیری قههری و ، فرمانی دا بکه ونه دوا ی عورهینه کان و بیان گرن . دوا ی ناردنیان دو عاشی له و نامه ردانه کرد و فرمووی : ((اَللّٰهُمَّ ! اَعْمِ عَلَیْهِم الطَّرِیْق ، و اجعلها علیهم اَضِیْق من مسك)) . فرمووی : خوا به ! ری یان لی ون بکه یت . ههرواش بوو خوا ری لی ون

^{۵۹} کهرز کوری جابیری کوری حسسه لی کوری لاهی قههری قوره یبشی ، فرمانده و سهرداری چنگاره ران بووه له سهرده می نه فامی دا .. پیش موسلمان بوونی هیش نه کاته سه مه دینه و ، پیغه مبهری خوا ﷺ تا ناوچه ی سه فوان راوی نه نیت ، به لام فریای ناکووی .. که موسلمان نه بی دوره ی نازایه تیی نه بین . له کاتی فهقی مه ککه دا فرمانده ی یه کی له که تیبانه بووه که سهر به سویای خالد بووه . له سویای خالد دا دوو له هاوه لان ، له کاتی چونه ناو مه ککه وه شه هید بوون ، که یه کیکیان کهرز بوو و ، نه وه ی تریشیان حویه یبشی کوری نه شعهری خوزاعی بوو .

^{۶۰} عورهینه : شوینیکه له ولاتی فهزاره له نه جد ، جا و دهر نه که وی نه و عورهینه یانه له هوزی فهزاره بن .
^{۶۱} به فرمانی پیغه مبهری خوا ﷺ کومه لیک وشتر له شوینه دا بو شیردان راگیر کرابوون ، تا دهر خواردی میوان و نوینه ران بدری و ، دهستی یارمه تیش بو هه ژاران و لاوازن درتو بکریت .

^{۶۲} یه ساری نویبی بهنده ی نازاد کراوی پیغه مبهری خوا بیوه ، که پیغه مبهری خوا ﷺ سه رنجی یه سار نه گریت به جوانیی نویتو به جی نه هیتن ، نازادی نه کات و ، نه نیتری بو سهروکاری نه و وشترانه ی که بو شیردان راگیر کرابوون .

کردن و ، سریه موسلمانانه که به پهله روښتن و فریایان کهوتن و ، دهوره یان لی دان و ، دهست و پهلیمان بهستن و هیټنایانه وه بۆ مه دینه .

نهو نمک به حه رامانه یان بردنه خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ تا بریاریان بۆ دهر بکات .

دوای لی کۆلینه وه دهر کهوت که تاوان بارن ، بۆیه پیغه مبهری خوا ﷺ حوکمیکی توندی بۆ دهر کردن تا ببنه په ند و نامۆژگاریی بۆ هه موو نمک به حه رامیتی نامهر د .
 فه رمانی دا دهست و پی یان بپریت و ، چاویان دهر بهیتریت ، یان چاویان به بزمار بته قینریت ، چونکه نهوان به درک چاوی یه ساری شوانیان ته قانده بو . پاشان فری درانه سهر ناوچه بهرداوی یه که و داوای ناویان نه کرد هیچ کهس پیی نه نه دان هه تا مردن .

نهم دهست و پی برین و چاو کویر کردنه به (تمثیل) ناژمیتردی ، چونکه نهوانه یه کهم : دزیی و ، دووهه م : کوشتن و ، سی هه م : (تمثیل) کردن به یه سار و ، چواره م : دوای موسلمان بوون کافر بوونه وه و ، پینجه م : دژایه تیی کردنی خوا و پیغه مبهریان نه بجام داوه .. دهست و پی یان له سهر دزیی و جهرده یی پراون و ، کوشتن و چاو دهر هیټنایشیان له تۆله ی کوشتن و چاو دهر هیټنانه دا .

ئین سه عد نه لیت : بۆ نه مه خوای گه و ره نه م نایه ته ی ناره ده خواره وه :

﴿ إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِّنْ خَلْفٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ جِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴾ (المائدة : ۳۳)

پانزه هه م : نارده نی عه مرئ کورئ نومه یییه بۆ کوشتنی نه بوسوفیان

له مانگی شه ووالی سالی شه شه م دا و ، یه ک مانگ پیش حوده یییه ، پیغه مبهری خوا ﷺ هاوه لی نازا و لی ها تووی به ناوبانگ عه مرئ کورئ نومه یییه ی شه مریی ، له گه ل سه له مه ی کورئ نه سه له م دا نارد بۆ لای نه بوسوفیانی کورئ حه رب ، که فه رمانه ی گشتیی سوپای مه که بو و ، فه رمانی به سهر هه ردووکیان دا که له هه رکوی چاویان پیی کهوت بی کوژن .

هۆی نه م نارده نش بۆ کوشتنی نه بوسوفیان نه وه بوو که نه بوسوفیان نه عرابی یه کی به کری گرتبوو و ، فه رمانی به سه ردا دا بوو که بچیت بۆ مه دینه و ، پیغه مبهری خوا

بکوژیت . کابرا گه‌یشته مه‌دینه و ، هه‌وایشی دا که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بکوژیت ، که‌چی خوای گه‌وره کاره‌که‌ی ناشکرا کرد و ، به‌ر له‌وه‌ی ده‌ست به‌کار بی‌ت ، موسلمانان گرتیان و ، دوایش دانی نا به هه‌موو شتیک‌دا و ، پیغه‌مبه‌ری خواش چاو‌پوشیی لی کرد و ، دوایش کابرا موسلمان بو .

کورت‌هی چیرۆکه‌که نه‌مه‌یه که نه‌بوسوفیانی کوری حه‌رب له‌گه‌ل چهند قوره‌یشی‌یه‌ک که‌وته باسی نه‌وه‌ی که هیزی موسلمان‌ه‌کان له زیادبوونایه و ، بت په‌رستان تیک نه‌شکینن . پاشان نه‌بوسوفیان وتی : نه‌وه که‌سیک نیه بجیت موحه‌مد بکوژیت و ، له ده‌ستی به‌سیینه‌وه ؟

که نه‌م قسه‌یه‌ی نه‌بوسوفیان بلاو بوویه‌وه ، نه‌عرا‌بی‌یه‌ک هات بو لای و پتی وت : وا نه‌و پیاوه‌ت دۆزی‌یه‌وه که له هه‌موو پیاوینک دل پته‌وتر و ، ده‌ست‌وه‌شین تر و ، له ری‌پ‌رین‌دا خیراتر بی‌ت (مه‌به‌ستی خۆیه‌تی) جا نه‌گه‌ر تو کۆمه‌کییم بکه‌یت ، نه‌وا نه‌چم بو نه‌وی و نه‌ی کورم . خه‌نجه‌ری‌کم پی‌یه هه‌ر نه‌لئی ده‌نووک‌ی بازه و ، هیچ که‌سیش ناگات به تۆزی پیم‌دا ، من خۆم شاره‌زای هه‌موو ریگایه‌کم .

نه‌بوسوفیان نه‌مه‌ی به دل بو و ، وشتریک و هه‌ندی پاره‌ی پی دا و داوای لی کرد که نه‌م باسه لای که‌س نه‌درکینن .

شه‌و له مه‌که‌وه ده‌رچوو .. ماره‌ی نیوان مه‌که‌ه و مه‌دینه به یانزه رۆژ نه‌پرا ، که‌چی نه‌م نه‌عرا‌بی‌یه به پینج رۆژ بریی و سه‌ر له به‌یانیی رۆژی شه‌شه‌م گه‌یشته مه‌دینه .

که گه‌یشت وشتره‌که‌ی به‌سته‌وه و ، پاشان هه‌والی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ پرسیی . له‌به‌ر نه‌وه‌ی پاسه‌وانی نه‌بوو ، به ناسانیی دۆزی‌یه‌وه ..

له‌و کاته‌دا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له مزگه‌وتی نه‌وه‌ی عه‌بدولنه‌شه‌هل بوو و ، کۆمه‌لێک له هاوه‌لان له ده‌وری بوون . کابرا بی‌خه‌م خۆی کرد به ژووردا .. که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ سه‌رنجی دا ، هه‌ستی کرد نه‌و کابرایه نییه‌تی خراپه ، بۆیه فه‌رمووی : ((إن هذا لیرید غدرأ ! والله حائل بینه و بین ما یرید)) . فه‌رمووی : نه‌مه نه‌یه‌وی غه‌دریک ته‌نجام بدات و ، خوایش نایه‌لی .

نه‌عرا‌بیی پرسیی : کامه‌تان کوری عه‌بدولموطه‌للیبه ؟ فه‌رمووی : ((أنا)) . کابرا به په‌له له پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نزیک که‌وته‌وه و ، وه‌ک بیه‌وی نه‌ینیی‌یه‌کی پی بلی ، به‌سه‌ریا چه‌می‌یه‌وه و ، نه‌ی‌ویست خه‌نجه‌ری لی بدا ، که‌چی نوسه‌یدی کوری حوضه‌یر

دهستی دایه نه‌عرايی و رای کیشایه دواوه و ، وتی : له پیغه‌مبهر دوور بکه‌وه‌روه .
خیرا هه‌ردوو دهستی گرت و که نیزاره‌که‌ی راکیشا ، نه‌بینی و خه‌نجهریکی پی‌یه و ،
وتی : نه‌ی پیغه‌مبهری خوا ! نه‌مه کاری خراپی به دهسته‌ویه . نه‌عرايی هاواری
کرد : خوینه‌که‌م ، خوینه‌که‌م . نوسه‌یدی کوپی حوضیر کاکۆلی گرت و خه‌ریک بوو
بی‌خنکینی ..

پیغه‌مبهری خوا ﷺ فرمووی : ((أصدقني ما أنت ، وما أقدمك ؟ فإن صدقتني
نفعلك الصدق ، وإن كذبتني فقد اطلعت على ما هممت به)) . فرمووی : راستم پی
بلی تو کییت و ، بۆچی هاتووی ؟ نه‌گه‌ر راستم پی بلیت به که لکت دی و ، گه‌ر
درۆیشم له‌گه‌ل‌دا بکه‌یت نه‌وا له‌وه‌ی که نیازت کردووه ناگادار کراوم .

نه‌عرايی وتی : له خۆم بی‌خه‌م بم ؟

فرمووی : ((وأنت آمن)) .

باسه‌که‌ی به وردیی بۆ گێپرایه‌وه .

نه‌عرايی‌یه‌که‌ لای نوسه‌یدی کوپی حوضیر به‌ند کرا و ، بۆ سبه‌بینی پیغه‌مبهری
خوا ﷺ بانگی کرد و ، فرمووی : ((قد أمنتك فاذهب حيث شئت ، أو خير لك من
ذلك ؟)) . فرمووی : نه‌مانم پی دابوویت ، بۆ کویت پی خۆشه‌ برۆ . نایا له‌وه
چاکترت ناوی ؟ وتی : کامه‌یه ؟

فرمووی : ((أن تشهد أن لا إله إلا الله وأني رسول الله)) .

کابرا موسلمان بوو و وتی : نه‌ی پیغه‌مبهری خوا ! هه‌رگیز له هه‌یج پیاویک
نه‌ترساوم ، که‌چی که تۆم دیی هۆشم به خۆمه‌وه نه‌ما و ترس دای گرتم و ، تۆش به
نیازی دلتم زانیی . خۆ ریبوارانیش پیشم نه‌که‌وتوون و ، که‌سیش لیتی ناگادار
نه‌بووه . ئیتر زانییم که‌س چاری تۆ ناکات و ، تۆ له‌سه‌ر حه‌قیت و ، حیزبی
نه‌بوسوفیانیش حیزبی شه‌یتانه !! پیغه‌مبهری خوایش زه‌رده‌خه‌نه‌ی نه‌کرد ..

لیزه‌دا سه‌رنجی نه‌م پیاوه نه‌گرین که له‌ناو دوورگی عه‌ره‌ب دا که‌م که‌س له‌مه
خراپتره .. خۆی ناماده کردووه پیغه‌مبهری خوا بکوژی ، که‌چی هه‌شتا هه‌ر حه‌قی
خۆش نه‌وی . وا نه‌زانئ نه‌بوسوفیان له‌سه‌ر حه‌قه و موسلمانان لایان داوه . جا که
بۆی ده‌رنه‌که‌وی پیغه‌مبهری خوا ﷺ له‌سه‌ر حه‌قه و خوا وا له‌گه‌ل نه‌م دا یه‌کسه‌ر
نه‌که‌ویته شوین حه‌ق ..

که چیبی نهک خوانه ناسانی نهم چهرخه ، به لکو نه وانه یش که خویان به هه ل گری نیسلام نه زانن ، که پال نه دهن به لایه که وه ، هه تا به رژه وه ندی یان لهو لایه نه دا بی وازی لی ناهینن ، نه گهر چیبی به چاوی خویان لادان له شه رعیش بیینن !! که به رژه وه ندی شیان نه ما ، نه گوازه وه بو نهو لایه ی که که لکی بویان هه یه ..
 نه مه بو چوونی موسلمانان بی ، داخو نه بی که سینک بریاری دژایه تیی خوی دابی ، چند لار و بی وه فاو ناپاک و زیانه خرۆ بی ؟ نه وانه هه زار حق بیینن ، وه ک کافرانی پیشوو ویژدانیان نابزوی تا شوینی حق بکه ون .

نه عرابی یه که دوا ی موسلمان بوونی چند رۆژیک له مه دینه مایه وه ، پاشان ماوه ی خواست و مه دینه ی به جی هیشت . جا بو تو له سه ندن له نه بوسوفیان پیغه مبه ری خوا ﷺ بانگی کرده عه مری کوری ئومه ییه ی ضه مری ، که چاو نه ترسیکی که م وینه بو و ، فه رمانی به سه ردا دا له گه ل سه له مه ی کوری نه سه له می کوری هه ریش بچن بو مه ککه و پیی فه رموون : ((أخرجنا حتى أتينا أبا سفيان بن حرب ، فإن أصبنا منه غرة فاقتلناه)) . فه رموی : برۆن بو مه ککه و نه گه ر هه لتان بو هه ل کهوت نه بوسوفیان بکوژن .

رۆیشتن هه تا گه یشتنه مه ککه و ، طوافی به یتیان کرد و یه کی دوو ره کهعت نوژیان به جی هینا و ، ویستیان نه بوسوفیان بدۆزنه وه ، لهو کاته دا پیایوکی خه لکی مه ککه ، که نه لئین موعاویه بووه ، سه رنجی عه مر نه گریت و نه لئیت : عه مری کوری ئومه ییه ی ضه مری خراپه یه کی به ده سه ته وه یه . ناچار هه ل دین و ، قوره یشیش دویان نه کهون و به ره و چیاکانی مه ککه راویان نه نین ، تا سه ره نجام کوژیان لی نه دهن و نه گه رپینه وه مه دینه . نه وه بو له کاتی فه تخی مه ککه دا نه بوسوفیان موسلمان بوو و به کافرایی نه مرد .

شانزه هه م : کوشتنی نه بوراقبع سه للامی کوری نه بولحوقه یق

سه للامی کوری نه بولحوقه یق له جووله که ی نه وه ی نه ضیره و ، دوا ی نهو پیلانه ی که جووله که ویستیان پیغه مبه ری خوا ﷺ بکوژن ، له مه دینه ده رکران و خویان گه یانده خه یبه ر . نهم جووله که یه یه کی بووه له پیلان گیپران . له خه یبه ریش بو خویان دانه نیشتن خه ریکی دین داریی خویان بن ، به لکو وه که له پیشه وه باس کرا ، چند سه رزلتکیان کهوتنه پیلان گیپران بو له ناوبردن موسلمانان .. نه وه بوو قوره یش

و غه طهفانیان ههژان تا ده هزار جهنگاوه‌ری قوره‌یش و غه طهفان بهیننه سه‌ر مه‌دینه بۆ جهنگی نه‌حزاب و سه‌ره‌نجام خوای گه‌وره موسلمانانی له ده‌ستیان ده‌ریاز کرد ، دوا‌ی نه‌وه‌ی که جووله‌که‌ی قوره‌یظه‌شیان له موسلمانه‌کان ههژان گه‌یژاپه‌وه .. که حویه‌یی کورپی نه‌خطه‌ب له‌گه‌ژان جووله‌که نه‌وه‌ی قوره‌یظه‌دا کوژرا ، نیت‌ر سه‌للامی کورپی نه‌بولحوقه‌یق بو‌وه پادشای گه‌وره‌ی خه‌یبه‌ر و جووله‌کانی هه‌موو دوورگه .

سه‌للام دوو برای به‌ناویانگی هه‌بوون که یه‌کیکیان ناوی کینانه بوو و می‌ردی سه‌فیه‌ی کچی حویه‌یی کورپی نه‌خطه‌ب بوو پیش نه‌وه‌ی بی‌سته دایکی نیمان داران . نه‌وی تریشیان ناوی ره‌بیع بوو . نه‌م دوو برایه‌ی هه‌ردووکیان له غه‌زای خه‌یبه‌ردا کوژران ..

کاتیک که نه‌وه‌ی نه‌ضیر ناپاکی‌یان کرد و پیغه‌مبه‌ری خوایش ﷺ چاوپۆشیی لی کردن و به‌ده‌رچوون له مه‌دینه لی‌یان گه‌را ، حویه‌یی و سه‌للام له هه‌موو که‌سیک خراب‌تر پیلانیان دژی موسلمانان نه‌گه‌یژا .. نه‌وه‌یان له‌به‌ر چاوه‌بوو که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌ی‌کوشتن . هه‌ر به‌و دل و نیبه‌ته پیسه‌ی خۆیانه‌وه دژی قورنان نه‌وه‌ستان ، جا که حویه‌یی کوژرا ، سه‌للام خۆی گه‌یاندوهه خه‌یبه‌ر و ، په‌یوه‌ندیی له‌گه‌ژان سه‌رۆکی هۆزه بت په‌رسته‌کان به‌ست ، به‌و نیازه‌ی له دژی موسلمانه‌کان هه‌لیان بنی ، تا جه‌نگیکی تری وه‌ک جه‌نگی نه‌حزاب به‌ریا بکه‌نه‌وه . بۆ نه‌مه پیویست بوو موسلمانان له کۆلی خۆیانی بکه‌نه‌وه ، چونکه جووله‌که ناشتی و برایه‌تی و ته‌بابی نازانی ، هه‌ر خرابه‌یه‌کی بۆ لوا درییگی ناکات ، به‌و مه‌رجه‌ی که‌لگی بۆ خۆیان تیابی .

شایانی باسه که خوای گه‌وره دوو هۆزی لی‌هاتوو و به‌غیره‌تی بۆ خزمه‌تی نیسلام رام کرد که نه‌وانیش نه‌وس و خه‌ززه‌ج بوون .. هه‌میشه له پیش برکی‌دا بوون بۆ نه‌وه‌ی خزمه‌تی زیاتر به‌دینی نیسلام پیشکه‌ش بکه‌ن . هه‌رکامیان کاریکی به‌خزمه‌تیان نه‌نجام بدایه ، نه‌وی تریشیان هه‌ولتی نه‌دا کاریکی تر وه‌ک نه‌وه به‌خزمه‌ت یان زیاتر نه‌نجام بدات .

کاتیک که هۆزی نه‌وس که‌عبی کورپی نه‌شهره‌فی جووله‌که‌یان کوشت ، خه‌ززه‌ج وتیان : به‌خوا نابی به‌و کاره پیشمان بکه‌ون . که‌وتنه بیرکردنه‌وه که چ پیاویکی تر وه‌ک کورپی نه‌شهره‌ف دژایه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا نه‌کات ؟ سه‌للامی کورپی نه‌بولحوقه‌یقیان هاته‌وه یاد ، که له خه‌یبه‌ر له قه‌لاکه‌ی خۆی‌دا نه‌ژیا .

هاتن پرسیان به پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ کرد تا مؤلّه‌تیاں بدات بچن بۆ خه‌یبه‌ر بۆ کوشتنی ..

فرماندا‌یه‌تیی گشتییی موسلمانان وای به چاک زانیی به زووترین کات ثم به‌لایه له کۆلّی موسلمانان بجات ، چونکه مه‌ترسیی نه‌وه‌ی لیّ نه‌کریّ ، وه‌ک جاری پیتشو ، عه‌ره‌به‌بت‌په‌رسته‌کان کۆ بکاته‌وه و بیینه‌وه سه‌ر مه‌دینه و ، بۆ زیان گه‌یاندن به دینی نیسلام هه‌موو ری‌یه‌ک نه‌گریتته به‌ر . به تایبه‌تیی له‌و کاته‌دا که موسلمانه‌کان دوژمنی زۆری سه‌رسه‌ختیاں هه‌بون و ، نه‌گونجا هیتش بکه‌نه سه‌ر مه‌دینه .

جووله‌که‌ش دوژمنی‌کی سه‌رسه‌ختی ده‌وله‌مه‌ند بوون و ، له خه‌یبه‌ردا مؤلیان خواردبوو و ، ته‌نها حه‌فتا میل له مه‌دینه‌وه دوور بوون . به‌لّیّ نه‌وان پیاوی جه‌نگ و هیتش نه‌بوون و ، وه‌ک قورثان وه‌صفیاں ته‌کات مه‌گه‌ر له پشتی سه‌نگه‌ر و قه‌لای سه‌خته‌وه بتوانن بجه‌نگن ، به‌لام مه‌ترسیی نه‌وه‌یاں لیّ نه‌کرا که نه‌عرا‌بی بت‌په‌رستی شه‌پانیی جه‌م بکه‌ن له دژی موسلمانان .

بۆیه‌ وا چاک بوو هه‌ولّی فه‌وتاندنی سه‌رانیان بدریّ تا نه‌و کاره نامه‌ردی یانه نه‌نجام نه‌ده‌ن و ، له هه‌مان کاته‌دا نه‌وانی تریشیاں بترسیئن و ، له دوژمنایه‌تیی ده‌ست به‌ردار بن .

پیاوانی خه‌زه‌ج داوای مؤلّه‌تیاں کرد بچن پادشای جووله‌که له کۆشکه‌که‌ی‌دا و ، له‌سه‌ر نوینی خه‌وتنی بکوژن . ته‌مه‌ش نه‌وه‌ی لای هه‌موان نه‌سه‌لماند که موسلمانه‌کان ده‌ستیاں نه‌گاته هه‌موو شوینی‌ک و ، له پیناوی خوادا هه‌موو کارتیکیان پیّ نه‌نجام نه‌دریّ و ، جووله‌که‌ش تیّ نه‌گه‌یه‌نن که شوینی‌ک نه‌ماوه نه‌وان بتوانن تیا‌یا نۆقره بگرن و ده‌ستی موسلمانه‌کانیاں نه‌گاتیّ . که‌واته با ئیتر بیر له هیتش بۆ سه‌ر مه‌دینه نه‌که‌نه‌وه و ، با بچنه ناو قه‌لا‌کانیا‌نه‌وه و ، خۆیاں حه‌شار ده‌ن .

کیّ بیستوویه‌تی پادشایه‌ک له قه‌لای سه‌خت‌دا چه‌ندین ده‌رگای له‌سه‌ر خۆی داخستبۆ و پاسه‌وانی به‌ ده‌وردا بن ، که‌چیی که‌سانیک له‌ دوور دووره‌وه بیتن و ده‌ستی لیّ بووه‌شپینن و ، به سه‌لامه‌تییش بگه‌رپینه‌وه دوا !

پیاوه خه‌زه‌ج‌یه‌کان که گیانیان خستبووه سه‌ر له‌پی ده‌ستیاں بۆ نه‌وه‌ی پادشای خه‌یبه‌ر بکوژن پینج که‌س بوون :

۱ - عه‌بدوللاّی کورپی عه‌تیک .

۲ - مه‌سه‌عوودی کورپی سینانی نه‌سه‌لمیی .

۳ - عېدوللای کورې تونهیسی جوهه نیی .

۴ - حاریشی کورې رهبعیی ، نه بوقه تادهی نه نصاریی .

۵ - خوزاعیی کورې نه سوه د .

نم پینجه دواي راویژکردن له گهڼ پینغه مبهردا ﷺ بهره و خه بیهر که وتنه ری و ، عېدوللای کورې عه تیک نه میریان بوو تا کاریان لی تیک نه چی .

پیش دهرچوونیان له لایه ن پینغه مبهری خواوه ﷺ ناموژگاریی کران که نه منداڼ و نه نافرته نه کوژن و دهست دريژویان نه که نه سهر . نه مهش له مانگی ره مهزانی سالی شه شه می کوچی دا بووه ..

دواي چند روژتیک ههر پینجیان گه شتته خه بیهر .

خه بیهر بازاریکي گه وره بوو بو کرین و فروشتنی کهل و په لی پیویست به تایبته خوراک ، وهک خورما و گه نم و جو و گه نه شامیی . بویه عه ره به کانی نهو دهروریه ره به ناسانی هات و چویان نه کرد و ، به لام پینج پالوانه خه زره جی په که نهوه یان پی نه نه کرا ، چونکه نهوهی نه ضیر چند مانگیک بوو له مه دینه دهرکرا بوون و یهک به یه کی نهوس و خه زره جیان نه ناسیی ، هه تا دهنگیان نه ناسین له بهر نهوهی ههر به مندایی پیکه وه ژیا بوون و ، نه گهر بیان دیبانا په نه یان گرتن و نه یان کوشتن ، چونکه موسلمانانی مه دینه له گهڼ خه بیهردا ناکوک بوون .

به لام شتیک کاری بو ناسان کردن ، که نهویش نهوه بوو عېدوللای کورې عه تیکي نه میریان شاره زایی له زمانی جووله که دا هه بوو ، بویه هاوه له کانی حه شار دان و خوی تیکه لی هندی جووله که بوو و توانیی به زمانی خویان بیان دوینی ، بو نهوهی زانیاریی پیویست دهر باره ی نه بورافیع ، سه للامی کورې نه بولخو قه یق وهریگری ، نه مهش بو ناسان کردنی کوشتنی . دواي نهوه نه خه شیه یان بو خویان دانا که بریتیسی بوو لهم خالانه :

۱ - ههر هه موویان به شهودا بچنه ناو قه لاکه وه ، نهویش به ریگایهک که له سهری

ریک بکهون .

۲ - دواي چونه ژوروره وه دهستیان بگاته کلپه کانی دهرگا کانی قه لا ، دیاره نه میر

شوینی هه گرتنیانی نهزانی .

۳ - له شوینی ولاغ و نازه‌ل‌دا خویمان حه‌شار بدهن تا به‌شیکی زوری شهو بپروت و شهو سه‌رۆکانه‌ی شهوانه نه‌چنه دیواخانه‌ی پادشا هه‌لسن و چۆلی بکه‌ن و ، خه‌لک بی‌ده‌نگ بیی و پاسه‌وان بجه‌ون .

۴ - له نیوه‌شه‌و به‌ دواوه پاله‌وانه‌کان له تاریکی شه‌ودا به‌ره‌و شه‌و سالۆنانه هه‌لمه‌ت به‌رن که به‌ره‌و ژووری خه‌وتنی نه‌بورافیع نه‌رۆن ، به‌لام به‌ هیمنی و له‌سه‌رخۆ ..

۵ - له هه‌ر ده‌رگایه‌ک چوونه ژووره‌وه له ناوه‌وه دای‌بخه‌ن و کلێله‌کان به‌ ده‌سته‌وه بگرن .

۶ - شه‌و ژوورانه‌ی خه‌لکیان تی‌دا خه‌وتوه ، یان پاسه‌وان وا تیایانا له‌سه‌ریان داب‌خه‌ن تا به‌ند بکرتن و نه‌یه‌ن به‌ ده‌م هیچ که‌سه‌وه .

۷ - دوا‌ی شه‌وه به‌ چه‌کی شاراره‌وی ژیر جله‌کانیا‌نه‌وه هه‌لمه‌ت به‌ره‌و ژووری دۆزه‌خی‌یه‌که به‌رن که شه‌میر له‌ کاتی وه‌رگرتنی زانیاری‌دا دیاری کردبوو و ، نه‌ی‌زانی له‌ کوپۆه‌یه .

۸ - له‌سه‌ر شه‌وه‌ش ریک که‌وتن که هه‌ر هه‌موویان خویمان بکه‌ن به‌ ژووری خه‌وتنی سه‌لام‌دا ، به‌لام جگه‌ له شه‌میر هیچ کامیان به‌ هیچ شیوه‌یه‌ک قسه‌ ناکه‌ن و ، شه‌ویش له‌ کاتی ناچاریی‌دا و به‌ زمانی جووله‌کانه قسه‌ بکات .

۹ - له‌ناو قه‌لاکه‌دا هیچ جووله‌که‌یه‌ک لاقه‌ نه‌که‌ن و ، بۆ به‌رگری له‌ نه‌فسیش نه‌بی که‌سیکی تر نه‌کوژن ، چونکه‌ ته‌نها فه‌رمانی کوشتنی نه‌بورافیع یان پی‌یه .

۱۰ - به‌ پی‌ی فه‌رمانی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ ژنه‌که‌ی نه‌کوژن ، شه‌گر له‌ ژووره‌که‌ی‌دا بوو ، چونکه‌ له‌وانه‌یه به‌رگری بکات ، یان هاوار بکات ، شه‌و کاته هه‌ره‌شه‌ی لی بکری تا بی‌ده‌نگ بی ، یان ده‌می داب‌خری با هاوار نه‌کات .

به‌لام بی‌ریان له‌وه نه‌کرده‌وه که پادشای جووله‌که‌یان کوشت ، چۆن فریا نه‌که‌ون له‌وه هه‌موو هه‌یوان و سالۆنانه‌وه تیپه‌ر بکه‌ن و ، جووله‌که به‌ خه‌به‌ر نه‌یه‌ن و ری‌یان پی‌ نه‌گرن ، چونکه‌ مه‌به‌ست له‌ گه‌رانه‌وه‌ی خویمان نه‌بوو ، به‌لکه‌ مه‌به‌ست کوشتنی شه‌و زالمه‌ مل‌ه‌وره‌ بوو و هیچی تر . تیتتر شه‌گر خو‌شیان نه‌گه‌رپینه‌وه گرنگ نیه ..

چۆنیه‌تی کوشتنی نه‌بورافیع به‌ دوو شیوه‌ هاتوه ، به‌لام ئیمه‌ ریوایه‌ته‌که‌ی نیمام بوخارییمان هه‌ل بژارد :

کاتیک که موسلمانان کان نه گنه خه بېر ، عه بدوللای کورپی عه تیکي نه میریان
 فه رمانیان به سهردا نه دا نه وان له جی خویان دا دا بېتنه وه ، تا خوی بچی هه وال
 بزانی که وتی : له شوینی خوتان دا دابنیشن تا سهر بکه م .

کورپی عه تیک نه لیت : هه ولم دا بچه ناو قه لاکه وه ، نه وه بوو گوی درپژیکیان ون
 بوو بوو و به شۆله یه که وه له قه لاکه ده رچوو بوون و به دواي دا نه گه ران . منیش ترسام
 بم ناسن ، بویه سهرم و قاچم داپوشین هه روه ک ده ست به ناو بگه یه نم . پاشان
 ده رگاوانه که بانگی کرد : به رله وهی ده رگا که داخه م کی دیته ژوره وه با بیت . له
 ریوايه تیک دا بانگ له عه بدوللای کورپی عه تیک نه کات : نهی بهنده ی خوا ! نه گه ر
 نه ته وی بیته ژوره وه وه ره ، نه مه وی ده رگا که داخه م .

نه لیت : چومه ناو قه لاکه وه .. که خه لکه که چونه ژوره وه ده رگا که داخه م
 کليلة کانیان به کۆله که یه که وه هه ل واسین . منیش له شوینی به ستنه وه ی گوی درپژیک
 دا ، له نزیك ده رگای قه لاکه دا ، خۆم حه شار دا . نه بورافعیش له بالاخانه یه کی دا
 میوانی هه بوون ، له لای نهو نانی ئیواره یان خوارد و ، به قسه کردنه وه به شیکي شهو
 رویشته ، پاشان گه رانه وه مائی خویان . که ده نگه ده نگ نه ما و جم و جوولم
 نه ته بیست ، هه ستام بۆ کليلة کان و دام گرتن و ده رگای قه لاکه کرده وه و ، وتم : نه گه ر
 پی یان زانیم له سهرخۆ بوی ده رته چم .

نه لیت : دواي نه وه چوم ده رگای ژوره کانیا م له ده ره وه له سهریان داخست و ،
 هه رچی ده رگایه کم نه کرده وه ، له ناوه وه له سهر خۆم دانه خسته وه . وتم : نه گه ر
 پییشم بزانی نه وان ناگه نه لام ، من نهو نه کوژم . گه یشته لای نه بورافعی ، نه بینم وا
 له ژوریکي تاریک دا له ناو خاوخیزانی دا و ، نه م نه زانی له چ شوینیکي ژوره که دایه .

وتم : نه بورافعی !

وتی : نه وه کی یه ؟

نه لیت : به ره وه ده نگه که خۆم هه ل دا و به شمشی ر دام گرتنه وه و ، سهریشم سور نه ما
 لیدانی شمشی ره که م هیچی پی نه کرد . هاواری لی به رز بوویه وه و ، منیش له ژوره که
 چومه ده ره وه به لام دوور نه که وتمه وه .^{۶۳}

^{۶۳} کاتیک که خاوه نی (السیره الحلبیه) ریوايه ته که می بوخاریی نه قل نه کات نه لیت : ژنه که می نه بورافعی به میزده که ی
 نه لیت : نه وه ده نگي عه بدوللای کورپی عه تیکه ، میزده که می پیی نه لیت : دایکت رۆله رۆت بۆ بکا ، عه بدوللای کورپی

پاشان وهك فریای بکهوم هاتمه لای و دهنگی خۆم گۆپی (و به عیبری) پیتم
وت : نهوه چیه !

وتی : دایکت تیا چیت . پیاویك هاته ژورهوه و به شمشیر لیتی دام .

ئه‌ئیت : جاریکی تر بۆی چومهوه و ، به شمشیر لیم دایهوه ، به‌لام هیچی پی
نه‌کرد .. هاواری لی به‌رز بوویهوه و کەس‌و‌کاری به‌خه‌بر هاتن .. به شیوه‌ی
فریاگوزار هاتم به ده‌میوه و ، دهنگی خۆم گۆپی ، نه‌بینم که‌وتوه به پشتا .
منیش شمشیره‌که‌م خسته سەر ورگی و خۆم دا به‌سەری‌دا هەتا کرچه‌ی ئیسقانه‌که‌م
بیست (دوا‌ی نه‌وه‌ی که شمشیره‌که له پشته‌وه‌ ده‌ئه‌چی) . ئیتر زانیم کوشتومه .

ئه‌ئیت : هاتم یک به‌یک ده‌رگا‌کاتم کردنه‌وه و ، به سەرسامی‌یه‌وه هاتمه ده‌روه هەتا
گه‌یشتمه لای په‌یژه‌که و نهم‌ویست بی‌مه خواره‌وه ، به‌سەریه‌وه که‌وتمه خواره‌وه و پیتم
ده‌رچوو و ، خیرا به‌ستم و ، به شله شله هاتمه‌وه لای هاوه‌له‌کاتم . وتم : ده‌رچن ، مژده
بدن به پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ . من لیتره ناجو‌لیم هەتا ده‌نگی ئافره‌تی شیوه‌ن‌که‌ر ببیستم .
که که‌له‌شیری به‌ره‌به‌یان خویندی شیوه‌ن‌که‌ر له‌سەر شووراکه وه‌ستا و هه‌والی
مردنی نه‌بو‌رافيعی گه‌وره بازرگانی نه‌هلی حیجازی دا به خه‌لکه‌که .. ئیتر منیش
فریای هاوه‌له‌کاتم که‌وتم و به‌ر له‌وه‌ی که بچنه خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ، مژده‌م
دایه و بۆم باس کرد .. فهرمووی : ئاده‌ی قاچت درێژ بکه . که درێژم کرد ده‌ستی پیا
هینا ، هه‌روه‌که هەرگیز نازاری نه‌بو‌بی .

بوخاریی ئه‌ئیت : زوه‌ریی وتوویه : ئوبه‌ی کوری که‌عب وتوویه : هاتنه‌وه
خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ که له‌سەر مینبه‌ر بوو و فهرمووی : ((أفلحت الوجوه)) .
عه‌بدو‌للا‌ی کوری عه‌تیکیش وتی : ده‌م و چاری خۆت گه‌شاهه‌ بی ، نه‌ی پیغه‌مبه‌ری
خوا ! فهرمووی : ((أفکتتموه ؟)) فهرمووی : ئایا ده‌ستان لیتی وه‌شاند ؟ وتیان :
به‌لی . فهرمووی : ((ناولني السيف)) . که شمشیره‌که‌ی له کیلان ده‌ره‌ینا ،
فهرمووی : ((أجل ، هذا طعامه في زباب السيف)) . فهرمووی : به‌لی ، نه‌وه
خواردنه‌که‌یه‌تی به ده‌می شمشیره‌که‌یه‌وه . (البداية والنهاية) .

با سه‌ریک له خه‌یبه‌ر به‌دینه‌وه .. دوا‌ی نه‌وه‌ی که پینج موسلمان‌که سه‌للامیان
کوشت و ، جووله‌که هه‌واله‌که‌یان زانیی که موسلمان له مه‌دینه‌وه هاتوون و ،

عتیک له کویه‌ه ؟ (له‌به‌ر نه‌وه‌ی نه‌ضیر و هژی خه‌زه‌ج دۆست و هاویه‌یان بوون ، تیکه‌لی‌یان هه‌بووه و
به‌کتریان ناسیوه) .

کوشتویانه ، به تایبیت که هاوسره که ی هاواری کرد نو پیاوه عه بدوللای کوری عه تیک بووه و دهنگی ناسیوه تهوه ، جووله که ههولیان دا نهوانه بگرن یان بیان کوژن . نهوه بوو به سهر کردایه تیی حاریث نه بوزهینه ب پیش بهر به بیان سی ههزار جووله که بلاوه یان لی کرد و ، به دوی بکوژانی نه بورافیع دا گه پران ، به لام بی هووده بوو نه یان دوزینه وه ، چونکه به چاکی خویان شار دبووه . ههتا نه لاین دوو روژ خویان هه شار داوه نهوسا به رهو مه دینه که وتوونه ته ری .

هه قده هه م : کوشتنس دووهه م پادشاه خه بیهر

که له مانگی ره مه زانی سالی شه شه م دا پادشاه خه بیهر نه بورافیع به دهستی پینج پالوهانه خه زره جی به که کوژرا ، جووله که نوسهیری کوری زارمیان کرده پادشاه خه بیهر .

نوسهیریش که وته ههول و تهکان ، تا به وینه ی نه بورافیعی پادشاه پیش خوی هه لمه تیک وه که هه لمه تی نه حزب له دژی موسلمانان ، له عه ره به کان ریک بجات .. که کرایه پادشا سهر دارانی جووله که ی خه بیهری کوژدنه وه و ، پیتی راگه یانندن که نه خشه یه کی وه های به دهسته وه یه بو هیرش کردنه سهر موسلمانان کان که هیچ پادشایه کی خه بیهر رتی لی نه که وتبی .

به سهرۆکه جووله که کانی وت : کاریک به موحه ممد نه که م که هاوه لام نه یان توانی بی بی کن .

وتیان : چیی نه که ی ؟

وتی : نه چم بو ناو غه طه فان و خو م کو یان نه که مه وه تا له گه لیا بجه نگن .. نه وانیش ره زامه ندی یان نواند .

نوسهیر خه بیهری به جی هیشت و ، به نیازی جی به جی کردنی نه خشه گلاوه که ی بو له ناوبردنی موسلمانان ، به رهو ناوچه ی هۆزه کانی نه جد (غه طه فان و نهوانی تریش) که وته ری و ، یدک به یدک سهری لی نه دان و ، له دژی پیغه مبهری خوا ﷺ هه لی نه نان و ، به لینی ناماده بوون بو جهنگی لی وهرنه گرتن ..

نه میش وه که ههردوو پادشاه پیش خوی حویهیی و سه للام به رتیلی نه دا به سهره که هۆزه کان تا ژماره یه کی زۆر له و نه عرابه وشکانه هه ل بنین ، تا به وینه ی سوپای نه حزب بینه سهر مه دینه .

وه نه‌بۆ حکوومه‌تی پر شکۆی مه‌دینه له خنه‌خنی جووله‌که‌ی ناپاک بۆ تاگا بووبۆ ، به‌لکو دوا‌ی ناپاکی هه‌رسی هۆزه جووله‌که‌ی مه‌دینه سوپای ئیسلام زۆر به وردیی چاودێری هه‌لس و که‌وتی خه‌یبه‌ری نه‌کرد ، نه‌وه‌کو نه‌عراب کۆ بکاته‌وه دژی مه‌دینه .

نه‌وه‌بوو ده‌نگ و باسی پرۆژه‌که‌ی نوسه‌یری تازه پادشای خه‌یبه‌ر گه‌یشته لای پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ، به‌لام ئەم په‌له‌ی نه‌کرد و بریاری دا له باسه‌که‌ی بکۆلێته‌وه تا به جوانیی بۆی ده‌رکه‌وی که راسته . بۆ ئەمه بانگی کرده هاوه‌لێ پایه‌دار عب‌دوللای کورپی ره‌واحه و دوو هاوه‌لێ تریشی خسته گه‌لی تا هه‌رسیکیان بچن بۆ خه‌یبه‌ر و نه‌وه‌ه‌واله‌ی نوسه‌یر ساغ بکه‌نه‌وه . عب‌دوللای و هه‌ردوو هاوه‌له‌که‌ی خۆیان گۆرپی و ، خۆیان گه‌یاند هه‌یبه‌ر و ، له‌وی بۆیان روون بوویه‌وه که هه‌واله‌که راسته .

لی‌ره‌دا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ وای به چاک زانیی ئەم کاره به هه‌کیمانه چاره‌سه‌ر بکات . نه‌گه‌ر جووله‌که عه‌ره‌به‌کانی دوورگه له‌ دژیان کۆ بکاته‌وه له‌وانه‌یه نه‌بجاره موسلمانان له‌ناو به‌رن . بۆیه به پیوستی زانیی موسلمانان له‌وه‌لایه لا بدات . نه‌وه‌بوو سببی هاوه‌لێ سوارچاکی هه‌ل بژاردن و عب‌دوللای کورپی ره‌واحه‌ی کرده نه‌میریان و ، فه‌رمانی به‌سه‌ریان دا که بچن بۆ خه‌یبه‌ر و ، په‌یوه‌ندیی به پادشای تازه‌وه (نوسه‌یر) بکه‌ن و به ناشتیانه هه‌ولێ له‌گه‌ل‌دا بده‌ن تا واز له‌ دژایه‌تی موسلمانان به‌یتی و ، له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ وت و ویژ بکات و ، رێک بکه‌ون .

نه‌وه‌بوو له سه‌ره‌تای مانگی شه‌ووالی سالی شه‌شمی کۆچی دا عب‌دوللای و هه‌ر سببی سواره‌که به‌ره‌و خه‌یبه‌ر که‌وته‌ی ری . که نزیککی خه‌یبه‌ر که‌وته‌وه ، عب‌دوللای کورپی ره‌واحه ناردی بۆ لای نوسه‌یری پادشای خه‌یبه‌ر که پێی خۆشه وت و ویژ بکه‌ن و ، داوای ئەمان ته‌کات به‌ خۆی و پیاوه‌کانیه‌وه بچنه ناو خه‌یبه‌ره‌وه ، تا نه‌وه‌ی که بۆی هاتوون پێی رابگه‌یه‌نن .

نوسه‌یر ره‌زامه‌ندیی نواند و داوای ئەمانی بۆ خۆشیان کرد .

دوا‌ی متمانه‌کردنی هه‌ردوولا عب‌دوللای و هاوه‌لانی چوونه ناو خه‌یبه‌ره‌وه و ، له‌وی هه‌ردوولا کۆبوونه‌وه و ، پێی رابگه‌یاند که نامه‌یه‌کی زا‌ره‌کیی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ پێیه‌ بۆی .

پیغه مبهری خوا ﷺ له نامه که ی داوای له نوسهیر نه کرد که بجیت بؤ مه دینه ، تا له وی جهنگ و ناکوکی نیوانیان له ناوره رن و ، پیغه مبهری خوا ﷺ نوسهیر به گه وره ی خه ییبر دابنی و چاکه شی له گه ل دا بکات .

که پادشای خه ییبر نه مه ی بیست ، داوای له نیرواوانی مه دینه کرد که له گه لیا بخایه نن هه تا له و باره وه وت و ویز له گه ل سه رۆکه کانی تری خه ییبر دا بکات .

نوسهیر گه وره پیاوانی جووله که ی له و باسه ناگادار کرد و ، داوای راویژی لی کردن . نه وانیش رایان وه هابوو که گوئی بؤ نه و باسه نه گری و ، نه ش چی بؤ مه دینه . نه وه بوو وتیان : ناگوچی موحه مده پیاویکی نه وه ی نیسرائیل بکاته کار به ده ست .

نوسهیر بریاری دا بجیت بؤ مه دینه و پیغه مبهری خوا ﷺ ببینی و وتیشی : موحه مده له جهنگ بیزار بووه . سه رۆکه کان ره زامه ندی یان نواند و ، پادشای خه ییبریش سیی دوستی خوی هه ل بیژارد و ، له گه ل موسلمانان کان دا به ره وه مه دینه که وتنه ری .

هه ر سیی موسلمانان که ولاغیان پی بوو ، به لام جووله که ولاغیان له گه ل خویان نه هیئا .. به لکو هه ریه که یان له پاشکوئی موسلمانیتک دا سه رکه وتن .. پادشای خه ییبر خویشی له پاشکوئی عه بدوللای کورپی ئونه یس دا سه رکه وت . به لام نوسهیر له نازایه تیی دا نوابانگی بووه . شایانی باسه که عه بدوللای کورپی ئونه یس نه و پاله وانه به جه رگه بوو ، که پیغه مبهری خوا ﷺ ناردی بؤ کوشتنی سه رۆکی هۆزی هۆده ییل خالیدی کورپی سوفیانی هه ذه لیبی .

عه بدوللای و هاوالاتی به پاکیی نامه که یان گه یاند و ، به پاکیی و راستییش به لینی نه مانیان به جووله که دا و ، له خویان نه ویست جهنگ و نازاوه یان له کۆل بیته وه .. بۆیه زۆریان پی خوش بوو پادشای جووله که له گه لیان هات بؤ مه دینه بؤ ریک که وتن . نیتر هیچ نیازیکی خراب له دلایان نه بوو ده ست له و جووله که میوانان به وشینن و ، هه رگیز له لای موسلمان شتی وه ها په سه ند نیه .

به لام جووله که ی ناپاک هه رگیز پاک نابنه وه .. هه تا شمشیریان بؤ به رز نه کریتته وه مل به حق ناده ن . بۆیه عه بدوللای و هاوه لانی زۆر هوشیار بوون و نه ترسان جووله که ناپاکیی و غه در بکه ن .

بۆیه هه ریه که له موسلمانان کان جووله که یه کی خسته بووه پاشکوئی خوی ، وه ک نه وه که چاودیر بی به سه ریه وه .

ماوه‌یه‌ک به‌ره‌و مه‌دینه ری‌یان بریی ، دوای نه‌وه جووله‌که هه‌ولیان دا ناپاکیی له‌گه‌لّ موسلمانه‌کان‌دا بکه‌ن . نه‌وه‌بوو یه‌که‌م که‌س ئوسه‌یری کورپی زارم به‌سه‌ر نه‌سپه‌که‌وه و له‌ پاشکۆی عه‌بدوئلای کورپی ئونه‌یس‌دا ناپاکیی کرد . نه‌وه‌بوو هه‌لمه‌تی دایه شمشیره‌که‌ی عه‌بدوئلای کورپی ئونه‌یس تا لیتی بستینی و بی‌کوژی ، که‌چی عه‌بدوئلای له‌و وریاتر بوو ، به‌ کاره‌که‌ی زانیی و شمشیره‌که‌ی له‌ ده‌ستی سه‌نده‌وه و ، کوشتی . به‌مه‌ هه‌ردوولا ده‌ستیان دایه‌ جه‌نگ و ، سه‌ره‌نجام موسلمانه‌کان توانی‌یان ده‌سته‌ی ناپاک له‌ناو به‌رن ، جگه‌ له‌ تا‌قه‌ پیاویکیان که‌ توانیی هه‌لّ بیته .^{۶۴}

^{۶۴} صلح‌الحدیبیة لمحمد أحمد باشمیل : ۲۰ - ۱۱۲ ، السیرة النبویة لأبی شهبة : ۳۲۱ - ۳۲۴ ، ۴۱۲ - ۴۱۳ ، الرحیق المختوم : ۳۲۷ - ۳۳۲ ، ۳۴۲ - ۳۴۴ .

به‌شی سیی و یه‌که‌م

ری‌که‌وتن نام‌هی حوده‌ییبه

یه‌که‌م : سته‌میکی تری قوره‌بیش

قوره‌بیش هه‌ولتی زۆری دا بۆ نه‌وه‌ی موسلمانه‌کان له‌ناو به‌ریت ، که‌چی بی‌ه‌ووده بوو .. له‌ مه‌که‌ سته‌می زۆری له‌ موسلمانه‌ لاوازه‌کان کرد ، بی‌ته‌وه‌ی تاوانیکیان نه‌نجام دابی .. سه‌ره‌نجام ده‌ری په‌راندن و ناواره‌ی کردن ، به‌وه‌شه‌وه نه‌وه‌ستا هه‌موو هه‌ولتیکی خسته‌ گه‌ر بۆ له‌ناوبردنیان ، که‌چی خوای گه‌وره‌ پشتی به‌رنه‌دان و ، به‌ هیژ و قودره‌تی خۆی به‌رگری لی‌ کردن .

دواه‌لمه‌تی نام‌ه‌ردانه‌ی قوره‌بیش هینانی سوپای نه‌حزاب بوو بۆ سه‌ر مه‌دینه ، به‌لام نه‌وه‌بوو خوا بۆ موسلمانان به‌ خیری گی‌را و ، کافران به‌ سه‌ری شو‌ره‌وه گه‌رانه‌وه . سته‌میکی تری قوره‌بیش ده‌ره‌ق به‌ موسلمانان ، چ موهاجیر و چ نه‌نصار ، بریتی بوو له‌ قه‌ده‌غه‌کردنیان له‌ سه‌ردانی که‌عبه‌ی پی‌رۆز . نه‌وه شه‌ش سال بوو موسلمانان له‌ مه‌که‌وه کۆچیان بۆ مه‌دینه کردبوو و ، قوره‌بیش ماوه‌ی نه‌نه‌دان ، یان له‌ ترسی قوره‌بیش نه‌یان نه‌وی‌را سه‌ردانی که‌عبه‌ بکه‌ن ، به‌ مه‌رجی له‌ سه‌دان ساله‌وه ، وه‌ک عورف و یاسای ناو عه‌ره‌به‌کان ، هه‌یچ که‌ستیک له‌ طه‌وافی که‌عبه و نه‌نجام‌دانی حج قه‌ده‌غه نه‌کراوه ، نیتر نه‌و که‌سه هه‌ر چۆن بی‌ری کردبیته‌وه و ، ژییانی به‌سه‌ر دابیت .

دوای شکانی نه‌حزاب و ، پاک‌کردنه‌وه‌ی مه‌دینه له‌ جووله‌که‌ی ناپاک و ، ده‌ست وه‌شاندنی موسلمانان له‌ هه‌ر هه‌وزیکی دوورگه که‌ نیازی خراپی ده‌ره‌ق به‌ موسلمانه‌کان کردبی و ، کوشتنی دوو پادشای خه‌بیهر ، موسلمانه‌کان گه‌یشتنه ناستیکی سه‌ربازیی زۆر چاک که‌ هه‌موو لایه‌ک حیسابیان بۆ بکات ..

به‌م بۆنه‌وه موسلمانه‌کان وایان به‌ چاک زانیی سه‌ردانیکی که‌عبه‌ی پی‌رۆز بکه‌ن ، چونکه نه‌وه مافی خۆیانه و ، قوره‌بیش هه‌ر کاتی قه‌ده‌غه‌یان بکات نه‌وه سته‌میان لی‌ نه‌کات و ، مافیان پی‌ شیل نه‌کات . تا نیسته نه‌مانیش له‌به‌ر لاوازی‌یان نه‌یان

توانیوه داوای نهو مافه یان بکهن . به لّام ئیستا که توانای سهر بازی یان هه یه ، پیویسته بهرگری لهو مافه یان بکهن و ، له نه نجام دانی نهو کاره پیروژه دا که مته رخه میی نه کهن .. خو نه گهر تاقه دهسته یه ک شایان بن سهر له که عبه ی پیروز بدهن نهوه موسلمانان کانن و ، له وان به ولاره ههر هه موو بت په رست و سهر گهر دانن و ، فریان به بنه ماکانی دینی ئیبراهیم خه لیله وه ، سه لامی لی بی ، نه ماوه .. خو نه گهر نه وان مه دینه به جی بهیلن و به ره وه مه ککه بکه ونه ری ، ته نها مه گهر جووله که ی خه بیهر مه ترسیی نه وه یان لی بکری هه لمهت به رنه سهر مه دینه و ، نه وانیش وه ها چاوترسین کراون ، ناویرن بیر له هیرشی لهو جوړه بکه نه وه . هوی سهره کییش بو نه م تاسه مه ندی یه بو سهر دانی که عبه ، خه ویک بوو که پیغه مبهری خوا ﷺ دیتی ، که به خو ی و هاوه لانیه وه چوونه ته مزگه وتی حه رامه وه و ، کلیده کانی که عبه ی وه رگرتوه و ، طمواف و عومره یان نه نجام داوه و ، هه ندیکیان سهر یان تاشیوه و ، هه ندیکیش کورتیان کردۆته وه . پیغه مبهری خوا ﷺ نه م خه وه ی بو هاوه له کانی گپراهه وه و ، نه وانیش یه کجار دل خو ش بوون و ، گه یشتنه نهو قه ناعه ته که نهو ساله نه چنه مه ککه وه ..

دوو هه م : به ره وه مه ککه ی پیروز

بو نه نجام دانی نهو مه بهسته پیروژه پیغه مبهری خوا ﷺ فه رمانی بو موسلمانانی شار و ده ورویه ری ده رکرد که وا برپاری داوه به ره وه مه ککه بکه ویته ری و ، ده ریشی بریی که بو عومره نه چی و به ناشتیانه ، دوور له داگیرکردن و جهنگ کردن . بو نه مه جوابیشی بو قوره یش نارد که به م مه بهسته وه رووی له مه ککه ناوه و ، نیازی جهنگی نیه .

جا ههر چهنده پیغه مبهری خوا ﷺ مه بهستی ناشتی و ، ری زلی تانی که عبه ی پیروز بوو ، به لّام نه وه شی بهرچاو گرتبوو که قوره یش نه وه نده راست نین ، به لکو بو بیانوه نه گهرین تا شهر به موسلمانان بفروشن و ، نه هیلن عومره که یان به جی بهینن ، بو یه وای به چاک زانیی موسلمانان کان کو بکاته وه و ، جار بدا نه عرابی ده ورویه ریشی هه ل بنی تا ههر هه موویان بیتن بو عومره ، بهو هیوا یه ی قوره یش برپا بکهن که مه بهستیان جهنگ و هه را نیه . نه وه بوو نه عراب که میکیان هاتن به ده میه وه و زوریشیان گوی یان پی نه دا ..

موسلمانان کان خویان ناماده کرد . دیاره نیمان دامه زراوه کان هر هه موو جهه بوون ، به لام مونا فیه نیمان لاوازه کانی مه دینه و ده وره بری که وتنه بریوانو بو خۆدزینه وه ، چونکه بریوان و بو که بت په رسته کانی مه که ناهیلن نه و عومره یه نه نجام بدهن و ، تووشی جهنگیکی ناهه موار نه بن ، به لام جهنگیک له شوینیکی دووردا ، که نه و پیری مه ترسیی تیاچوونی لی بکری . به و بۆنه وه مونا فیه کان له کاروانی نیمان جیا بوونه وه . به بیانوری ته وه ی که به که س و کار و مال و سامانیانه وه په شوکان و ، فریا ناکه ون به شداریی نه م گه شته بکن . به لام له راستیی دا له ترسان دا خویان ته دزی یه وه . ده رباره ی نه م ره فتاره ناشیرینه قورناتی پروز هاته خواره وه :

﴿سَيَقُولُ لَكَ الْمُخَلَّفُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ شَغَلَتْنَا أَمْوَالُنَا وَأَهْلُونَا فَاسْتَغْفِرْ لَنَا يَقُولُونَ بِآلِسِنْتَهُمْ مَّا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ لَكُمْ مِنْ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ بِكُمْ ضَرًّا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ نَفْعًا بَلْ كَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا﴾ (الفتح : ۱۱) .

بی ته وه ی له دلایانه وه بیته ، به ده م نه یان وت : داوای لی خۆش بوونمان بو بکه ، قورناتی ده ی نه بری که زیانیش و قازانجیش هه ردوکیان به ده ستی خوان . هه روه ها قورنات ناشکرای نه کات که چۆن به ته مای تیاچوونی موسلمانان برون :

﴿بَلْ ظَنَنْتُمْ أَنْ لَنْ يَنْقَلِبَ الرَّسُولُ وَالْمُؤْمِنُونَ إِلَىٰ أَهْلِيهِمْ أَبَدًا وَرَبِّكَ ذَٰلِكَ فِي قُلُوبِكُمْ وَظَنَنْتُمْ ظُنُّبَ السَّوِّءِ وَكُنْتُمْ قَوْمًا بُورًا﴾ (الفتح : ۱۲) .

موسلمانان کان له خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ له رۆژی دووشه ممی یه که م رۆژی مانگی ذولقه عیده ی سالی شه شه م دا له مه دینه ده رچوون ، که هه زار و چوارصه د ، یان هه زار و پینج صه د که س نه بوون و ، دوو صه د نه سپ سواریان له گه ل دا بوو . که گه شته نه ذولخوله یفه که نزیکه ی ده میل له مه دینه وه دووره ، له وی پیغه مبهری خوا ﷺ نیحرامی بو عومره به ست و به لای خه لکه وه ناشکرای کرد که بو سه ردانی مالی خوا نه رۆن و مه به ستی جهنگ و هه رایان نیه . نیتر زۆریه ی هاوه لانیسی نیحرامیان به ست .

پیش ده رچوون له شار پیغه مبهری خوا ﷺ بریاری دا که نومه یله ی کوری عه بدوللای له ییشی ^{۱۰} ته میری مه دینه بی و ، نیبن نوم مه کتوو میش نیمامی نویژی

^{۱۰} نومه یله ی کوری عه بدوللای کوری فه قیمی له ییشی، له هۆزی که لبه که نه که وته باکووری خۆره لاتی دوورگه . هاوه لیکه ی به جهرگ بووه . به شداریی فه قی مه که ی کردوه و ، له کاتی چوونه ناو مه که وه له گه ل سویای خالیددا

موسلمانان بیت هدا نه گهر پته وه . . نه وه بوو له ماله وه خوئی شوژد و دوو کراسی له بهر کردن و ، له دهر گای ماله که ی دا سواری ولاغه که ی (القصواء) بوو و ، ههروا له گه گل موسلمانان کان دا رویش هدا گه یشتنه (ذوالحلیفة) و له وی وهستا و ، نویژی نیوه پژی بو کردن .

که گه یشتنه ذوالحلیفه عومری کوری خه ططاب و سعدی کوری عوباده و ایان به چاک زانیی که پیغه مبهری خوا ﷺ هاوه لانی پر چهک بکات ، نه وه کو قوره یش هه لمه تیان بده نی . بو تمه ناردی له مه دینه چیی چه کیان هه بوو هه هه مرویان هیئا . کاتیک که پیغه مبهری خوا ﷺ بریاری سه فیری عومری دا ، داوای له پیوا چاکیک کی دوستی کرد ، که بوسری کوری سوفیانی که عیبی پاشان خوزاعیی بوو ،^{۱۱} تا له بیابان و شتری بو بکری و بیان نیرتته له وه رگا و له وی به خیتو بکرتن . نه وه بوو بوسر هفتا و شتری کپی و هیئانیه وه مه دینه و ، پیغه مبهریش ﷺ و شتره کانی به نیشانه ی عه مره نیشانه کردن و ، ناجیه ی کوری جوندوبی نه سله میی کرده کار به دهستی و شتره کان .

ههروه ها هاوه له ده وله مه نده کانیش ، وه که نه بو به کر و عه بدورپه حمانی کوری عه وف و عو ثمانی کوری عه فغان و ، طه لعی کوری عوبه یدوللا و سعدی کوری عوباده ، بو خویان ناژهل ی (هدی) یان تاییه ت به خویان له گه گل خویان دا هیئا .

پیغه مبهری خوا ﷺ فرمانی دا و شتره کانی عومره نیشانه بکرتن و ، به دهستی خویشی چند دانیه کی ، که روو به قیبله وهستا بوون ، نیشانه کردن و ، یه کی له و و شترانه ش و شتره ره سنه به ناویانگه که ی ته بوجه هل بوو که له به دردا بوو بووه ده ست که وتی پیغه مبهر و ، بو داخی بت په رستان نه ویشی هیئا بوو . که ئی حرامیشی به ست داوای و شتره که ی کرد هیئانیان و له دهر گای مزگه وت دا سواری بوو و به ره و قیبله رویش و ، به چوار وشه (تلبیة) ی فرموو : « لبيك اللهم لبيك ، لبيك لا شريك لك لبيك ، إن الحمد والنعمة لك والملك ، لا شريك لك » . هه ندی له موسلمانانیش له جوحفه ی نزیك (رایغ) ئی حرامیان به ست .

بووه . نوم یله به فرمانی پیغه مبهری خوا ﷺ مه قیسی کوری صابه ی کوشت که یه کی بوو له و تاوان بارانه ی که پیغه مبهری خوا ﷺ خوینی حه لال کرد بوون ، نه گه رچی خویشی به په رده کانی که عه دا هه ل واسی . داوی فقهی خه بیهر به فرمانی پیغه مبهری خوا ﷺ بوته والیی خه بیهر .
^{۱۱} بوسری کوری سوفیانی کوری عه مری کوری عوه میری خوزاعیی ، یه کیکه له سدر دار و سه رۆکه کانی خوزاعه که له سه رۆکیی دا هاوشانی بودیلی کوری وهرقاء بوو . سالی شه شم موسلمان بووه .

بۆ ئىم غومره يه له مهدينه وه چوار ئافرهت له گهڤ موسلمانان دا هاتن . يه كيتكيان ئوم سه له مه ي دا يكي ئيمان داران بوو و ، سى ئافرهتي نه نصار ييش كه ئوم عوماره و ، ئوم مه نيع و ، ئوم عامير بوون .

ههروه ها كۆمه ئيك له مونافيقان له گهڤ سوپادا هاتن ، به تاييه ت دوو مونافيقى گه و ره ، عه بدو لائى كورپى ئويه كورپى سه لول و ، جه ددى كورپى قه يسى كورپى سه خه رى خه زه جىي كه سه ردارى نه وه ي سه لي مه بوو . به لام زۆر به ي مونافيقان ده رنه چوون . نه مانه ش بۆ ئاژاوه گيژان هاتبوون .

سى هه م : هه وائى كافرانى مه كه كه

هه رچه نده موسلمانه كان بۆ جه نگ ده رنه چو بوون و ، هه رچه نده ش ئي حراميان به ستيبوو ، به لام نه بو موسلمانه كان له فروقيلى قوره يش بي خه م نه بن ، چونكه مرؤشى بي ئيمان متمانه ي پى ناكرى . بۆ نه مه پيغه مبه رى خوا ﷺ دوو كارى گرنگى نه نجام دا :

يه كه م : فه رماني به سه ر بوسرى كورپى سو فياني كه عبيي دا دا ، كه سه ردار يكي خوزاعه بوو تا له نيوان قوره يش دا هه وائ بۆ موسلمانه كان كۆ بكا ته وه ، بزاني نيازيان چى يه و ، هه لو ئيستيان به رامبه ر به م سه فه رى پيغه مبه رى خوا ﷺ بۆ عومره چى يه ؟ پاشان بگه رپي ته وه لاي .

بوسر رو يشته مه كه كه و هه وائى كۆكر ده وه و ، كه گه رايه وه دوو سوپاي ئيسلام گه يشتبوه عوسفان .

دوو هه م : پيغه مبه رى خوا ﷺ هه ر له ذولحوليه فه كۆمه ئيك سوارچاكي هه ل بژاردن تا پيش سوپا بكه ون و هه وائ بزانه بۆ نه وه ي سوپا به كويزانه نه نيشي ته مل . ئه م ده سته سواره له بيست سوارچاك پيك هاتبوون له موهاجير و نه نصار ، كه ميقدادى كورپى نه سوهد و ، نه بو عه يياشى زه رقىي و ، حوبابى كورپى مونذير و ، عاميرى كورپى ره بيعه و ، موحه مده ي كورپى مه سه له مه ي نه نصارىي و ، سه عدى كورپى زه يد و ، عه ببادى كورپى بيشران له گهڤ دا بوون و ، عه بباد نه ميرى نه وه ده سته سوارچا كه بوو .

نه سپ سواران له پيشى سوپا وه بوون و ، به دوايان دا ناجيه ي كورپى جو نده ب^{٦٧} به وشتره كانى عومره وه نه رو يشت و چه ند گه نجىكي نه سه لميشى له گهڤ دا بوون .

^{٦٧} ناجيه ي كورپى جو نديو بى كورپى عومه رى نه سه لميى ، ناوى ذه كو ان بوو ، كه له ده ستي قوره يش رزگارى بوو پيغه مبه رى خوا ﷺ ناوى نا ناجيه . ئه م بوو پيش موسلمانان كه وت ربي پى كوربين ، تا تووشى قوره يش نه بن ، كاتيك بيستيان وا خاليد له سه ر شاپتي نيوان مه كه كه و مه دينه دا هه لى دا وه و ناماده ي جه نكه له گه ليانا و ، له و ربه گه يشته نه حوده ييه . ناجيه له مه دينه دا و ، له سه رده مى خه لافه تي مو عاويه دا كوچى دو ابي كردوه .

بۆ به یانی سئ شه مه گه یشتنه مه له ل و بۆ رۆژی چوار شه مه گه یشتنه ره و حاء . له وی تووشی نه صره م بوون له نه وهی نه هد که مه رومال اتیان پی بوو . پیغه مبه ری خوا ﷺ بانگی کردن بۆ نیسلام ، که چیی به ده میه وه نه هاتن ، دوا ی نه وه شیریان بۆ پیغه مبه ری خوا ﷺ نارد ، نه ویش شیره که ی وه نه گرت و فه رموی : « لا أقبل هدیه مشرک » . به لام فه رمانی دا لی یان بکرن .

که موسلمانان کان له مه دینه ده رچوون ده نگ و باسی شه م ده رچوون نه یان به ناو هۆزه کان دا بلا وه ی کرد و ، به لای دانیش توانی دوور گه وه کار یکی ئاسایی بوو و ، نه یان زانیی که مافی هه موو مرۆڤیکه ته وافی که عبه بکات ، به تاییه ت له مانگه کانی حه رام دا ، هه تا بۆ که سانیکیش که دوژمنایه تی یان له گه ل قوره یش دا هه بی ، به مه رجی نیازی جه نگ و کوشتاری نه بی و ، له و شوینه پیروزه دا خوین نه رۆی . به لام قوره یش شه م مافی له موسلمانان کان زه وت کرد و ، هه رچه نده نه ی زانیی موسلمانان کان نیازی جه نگیان نیه ، که وته قه ده غه کردنیان ، چونکه سه ردارانی قوره یش چاویان به و هه مووه موسلمانان هه ل نه نه هات که ده وره یان له و موحه مه ده ی خزمیان دا بوو و ، ریزیان لی نه گرت ، له کاتی که دا که قوره یش به هه موو شیوه یه ک دژایه تی یان کرد ..

قوره یش به عاریان نه زانیی ری بدن نه و موسلمانان ه ی که خو یان ده ریان په راندن و ، ئاواره ی ولاتانیان کردن ، بی ن زیاره تی که عبه بکه ن و ، نیشانه ی هیز و په ره سه ندنیان پیوه دیاریی . چونکه نه وان ساله های ساله خه لک چاره سه ت نه که ن و پاگانده ی له ناو بردنی موسلمانان نه که ن ، جا نه گه ر دانیش توانی مه که که نه و هه مووه موسلمانان په روه رده کراوه گو ی پاره له ببینن ، چۆن دل به دینی قوره یش خو ش نه که ن ؟ بۆیه که قوره یشی یه کان نه و هه واله یان بیست زۆر پیی تیک چوون .. چونکه ری دانیان شو ره یی یه و ، ری نه دانیشیان ئاژا وه ی له دوا وه یه .

بۆ شه مه سه رۆکانی قوره یش له (دار الندوة) کۆبوونه وه یه کیان گری دا تا له نیوان خو یان دا له سه ر نه خشه یه ک ریک بکه ون و ، بزانتن چیی بکه ن . له نه نجام دا له سه ر نه وه ریک که وتن که شه م کاره به سی پیاویان بسپیرن و ، نه وانیش وه ک لیژنه یه ک چیی به چاک نه زانتن ، بریاری له سه ر بدن . که نه و سیانه ش شه مانه بوون :

۱- عیگریمه ی کوری نه بوجه هلی مه خزوومی .

۲- سه فوانی کوری نومه ییبه ی جو مه حیی .

۳ - سوهیلی کورپی عه مری عامیری .

ئهوانیش له گهڙ سهردارانی مه ککه دا نه خشه یه کی وردیان بۆ به گژا چوون و گێرانهوهی موسلمانان دارشت ، که نه گهر موسلمانان ویستیان ههر بیتنه مه ککه وه ، نه گهر به هیزی چه کیش بووه بیان گێرینه دواوه . نه خشه کهش بهم جوژه بوو :

۱ - ههر قورپهیشی یه که توانای ههڙ گرتنی چه کی ههیه بۆ جهنگی موسلمانان ناماده بکری .

۲ - داوای یارمهتیی له نه حابیش و ثقیف بکری تا کۆمه کیی قورپهیش بکهن .

۳ - مهبله غیڤک پاره کۆیکه نه وه بۆ پرچه ک کردن و نان دانی ئه و جهنگاوه رانهی که دینه کۆمه کی قورپهیش دژی موسلمانان کان .

۴ - ئهوانه ی که ناماده ی جهنگ نه کرین ، بۆ ئه وه ی دهست به کار بن ، بهر له وه ی موسلمانان کان بگه نه ناوچه ی حه ره می مه ککیی ، پێویسته هه موو ئه وانه ده رچه نه ده ره وه ی مه ککه ، تا نه هیلن موسلمانان کان بیتنه ناوچه ی حه ره مه وه ..

۵ - کاتیک که بت په رسته کان له مه ککه ده رنه چن بۆ گێرانه وه ی پێغه مبه ری خوا ﷺ ژن و مندالیان له گهڙ خۆیان دا به رنه ده ره وه ، تا موسلمانان کان به به لگه یه کی کرداریی لایان روون بی که قورپهیش له نه خشه ی خۆی پاشگه ز نابیتته وه و ، بریاری گێرانه وه ی موسلمانان کان واز لی ناھینن ..

۶ - هیزیکی چروپر له سوارچاکان پیکه وه بنین و ، فه رمانده یی ئه مانه به سوارچاکی به ناوبانگی قورپهیش ، خالیدی کورپی وه لید بسپیرن . به مه رجی ئه م هیزه له سه ر شاریگه ی نیوان مه ککه و مه دینه و ، له نزیک حه ره م دا سه ربازگه دروست بکات ، تا پیشانی موسلمانان کان بدات که قورپهیش له سه ر بریاری خۆی سووره و کۆل نادات .

۷ - قورپهیش کۆمه لیک پیاوی وریا له سه ر ئه و رینگایانه ، بۆ هه وال زانین ، دابنی ، که موسلمانان کان لیوه تیپه ر نه کهن ، تا یه ک به یه ک هه واله کان بگه یه نن به سه ربازگه ی سه ره کیی قورپهیش و ، له هه ر جم و جوولیک موسلمانان کان و هیز و توانایان ناگاداری بکهن .

قورپهیش توانیی نه حابیش بپنیتته کۆمه کیی خۆی ، ئه ویش به خه له تاندنی حوله یسی کورپی زه ببانی سه رۆکی نه حابیش ، به وه ی که هه لویستی ناشتی خوازانه ی موسلمانان کان لی ههڙ گێرپه یه وه که ئه مانه بۆ جهنگ هاتوون .

هروه‌ها توانیی هۆزی شعیف و عوروه‌ی کورپی مه‌سعوودی سهرداریان قه‌ناعه‌ت پی بکن و بیته کۆمه‌کی‌یان .. نه‌وه‌بوو به قورپه‌یش و هارپه‌یمانانیه‌وه هه‌شت هه‌زار چه‌کداریان جه‌م کرد بۆ جه‌نگی موسلمانان .

هیزی قورپه‌یش له ناوچه‌ی (بلدح) له خۆرئاوای مه‌ککه دابه‌زیی و ژن و مندالیشیان له‌گه‌ڵ خۆیان هیتا .

خالیدیش به خۆی و دووصه‌د سواره‌که‌یه‌وه له (کراع الغمیم) وه‌ستان و ، برپاری دا که به هیچ شیوه‌یه‌ک نه‌هیتلی موسلمانان کان تیپه‌ر بکن ..

بۆ هه‌وال زانینیش قورپه‌یش ده‌ پیاری بۆ نه‌و کاره‌ دانا و هه‌که‌می کورپی عه‌بده‌نافی کرده سهرکرده‌یان تا له شوینه به‌رزه‌کانی سهره‌پتی موسلمانان دا دابه‌ش ببن و یه‌ک به یه‌ک هه‌واله‌کان بگه‌یه‌نن به سهربازگه‌ی به‌لده‌ح .

نه‌و سهربازه‌ نا‌قورپه‌یشی‌پانه‌ش که هاتبوونه کۆمه‌کی‌یان چوار له سهرۆکه‌کانی قورپه‌یش خۆراکیان نه‌دا پی‌یان ، که سه‌وه‌یلی کورپی عه‌مر و ، عیگریمه‌ی کورپی نه‌بوجه‌هل و ، سه‌فوانی کورپی ئومه‌بیبه و ، حوه‌یطه‌بی کورپی عه‌بدولعوززا بوون ، که سیانه‌که‌ی پێشه‌وه‌یان نه‌ندامی لیژنه‌ی جه‌نگ بوون .

له پێشه‌وه‌ باس‌مان کرد که پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌ر له نزیك مه‌دینه‌دا ، له (ذوالحلیفه) بوسری کورپی سو‌فیانی خوزاعیی نارد بۆ مه‌ککه تا هه‌والی قورپه‌یش به وردیی بزانی و ، له هه‌لۆیستیان به‌رامبه‌ر به‌م گه‌شته‌ی موسلمانان تا‌گاداری بکات . به‌ چه‌ند رۆژێک گه‌یشه‌ت مه‌ککه و ، چه‌ند رۆژێک تیا‌یا مایه‌وه تا به وردیی هه‌موو ده‌نگ و باسیکی وه‌رگرت .

بوسر پی‌اوانه‌ کاره‌که‌ی نه‌نجام دا و له‌گه‌ڵ سو‌پای قورپه‌یش‌دا هات هه‌تا گه‌یشه‌ت سهربازگه‌ی به‌لده‌ح و له‌وئ قورپه‌یش هه‌لیان دا و کردیانه سهربازگه ، تیت له‌وان جیا بوویه‌وه و خۆی گه‌یانه‌وه‌ه خزمه‌ت پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ که له سنووری حه‌ره‌مه‌وه زۆر دوور نه‌بوو .

که چاوی پی کوه‌ت فه‌رمووی : « یا بسر ما ورا‌عک ؟ » فه‌رمووی : نه‌ی بوسر ، چ ده‌نگ و باسیکت پی‌یه ؟

نه‌ویش بۆی باس کرد که قورپه‌یش به‌ خۆیان و ژن و مندالیانه‌وه ده‌رچوون و ، نه‌حاییش و شعیفیشیان پی‌چاوه به‌ خۆیانه‌وه و ، برپاریان داوه که نه‌هیتلن به‌جیتته مه‌ککه‌وه و ، خالی‌دیش فه‌رمانده‌ی نه‌سپ سوارانه له (کراع الغمیم) .

چوارهم : راویژی موسلمانان

که پیغمبهری خوا ﷺ له عوسفان ههوالی قورپه‌هیشی زانیی ، هاوه‌لانی کوکردنوه و ، راویژی نهم بارودوڅخه‌ی له‌گه‌ل‌دا کردن که نه‌وه‌تا قورپه‌هیش هه‌شت هه‌زار جه‌نگاوه‌ری هیناوه‌ته ری‌یان و خالی‌دیش به دو‌وصد نه‌سپ سواره‌وه ناماده‌ی جه‌نگه و ، له هاوه‌لانی پرسیی چیی بکه‌ن ؟ نایا له‌سه‌ر گه‌شتی خو‌یان به‌رده‌وام بن و هه‌رکس هاته ری‌یان بی‌کوژن ؟ یان چیی بکه‌ن ؟

نه‌بویه‌کری صد‌دیق هه‌ستا و فه‌رمووی : خوا و پیغمبهره‌که‌ی چاک نه‌زانن . نه‌ی پیغمبهری خوا ! وای به چاک نه‌زانین که ریتی خو‌مان بگرینه به‌ر و ، هه‌ر که‌سی ویستی له سه‌ردانی که‌عبه بمان‌گی‌پ‌رته‌وه نه‌چین به‌ گژیا .

می‌ق‌دادی کو‌پی عه‌مری کین‌دیش وتی : نه‌ی پیغمبهری خوا ! تیمه وه‌ک نه‌وه‌ی نی‌س‌رائیل نالی‌ین که به‌ موسایان وت : ﴿ فَأَذْهَبَ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَتِلَا إِنَّا هَهُنَا قَاعِدُونَ ﴾ (المائدة : ۵) ، به‌لکو نه‌لیین : برۆن تو و خوا‌که‌ت بجه‌نگین ، تیمه‌ش واین له‌ گه‌لتانا و نه‌جه‌نگین . به‌خوا ، نه‌ی پیغمبهری خوا ! نه‌گه‌ر به‌ره‌و (برك الغماد) برۆیت ، هه‌تا پیاوی‌کمان بمینی له‌گه‌لت‌دا دین .

ئوسه‌یدی کو‌پی حوضه‌یری سه‌رداری نه‌وسیش وه‌ک فه‌رمایشه‌که‌ی نه‌بویه‌کری وت . به‌مه هه‌موو لایه‌ک ناماده‌یی خو‌یان ده‌ربری بو سه‌ردانی مالی خوا و ، نه‌گه‌ر قورپه‌هیش بیته ری‌یان ، بچن به‌ گژیا .

نهم هه‌لو‌یسته‌ی قورپه‌هیش ناهه‌قیی بوو ، بۆیه پیغمبهری خوا ﷺ به‌ داخوه بوو بو‌نه‌و هه‌لو‌یسته و فه‌رمووی :

((يا ويح قريش لقد أكلتهم الحرب ، ماذا عليهم لو خَلَوْا بيني وبين سائر العرب ، فإن هم أصابوني كان الذي أرادوا ، وإن أظهرني الله عليهم دخلوا في الإسلام وافرین ، وإن لم يفعلوا قاتلوا وبهم قوة)) . فه‌رمووی : تیا‌چوون بو قورپه‌هیش ، جه‌نگ له‌ناوی بردن . چیی نه‌بوو نه‌گه‌ر له‌ من و له‌ عه‌ره‌به‌کانی تر بگه‌رانا‌یه . جا نه‌گه‌ر عه‌ره‌ب منیان له‌ناو به‌ردایه ، نه‌وا نه‌وه‌بوو که نه‌وان نه‌یان ویست و ، نه‌گه‌ر خوایش سه‌ری بجه‌ستمایه نه‌وا به سه‌ری به‌رزه‌وه موسلمان نه‌بوون ، خو نه‌گه‌ر موسلمانیش نه‌بوونا‌یه به هیز و تواناوه نه‌جه‌نگان .

پاشان بریاری دا که له‌سه‌ر کاری خۆی کۆل‌نهده‌رانه به‌رده‌وام شه‌بیت ، که فرموی: « فوالله لا أزال أجاهد على الذي بعثني الله به ، حتى يظهره الله أو تنفرد هذه السالفة » .

به‌ئێ قوره‌یش خالی‌دی‌ان بۆیه ناردبووه سه‌ره‌رپێ موسلمانان تا نه‌هیلێ بچنه مه‌که‌وه ، به‌لام پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ پێی خۆش بوو خۆی له‌ جه‌نگ لا بدا و ، هه‌تا نه‌توانی نه‌هیلێ خۆین برژی ، چونکه نه‌و بۆ سه‌ردانی که‌عبه‌ی پیروژ هاتوو و هه‌یچی تر . بۆ نه‌م مه‌به‌سته بریاری دا له‌ شارپۆه نه‌روا چونکه خالی‌د پێشی لی گرتوون . به‌لام خالی‌د له‌ شوینی خۆی نه‌وه‌ستا بزانی موسلمانان دینه پێش یان نه‌ء ، به‌لکو نه‌و به‌ په‌له‌ رووبه‌رووی موسلمانان له‌ (کراع الغمیم) هوه به‌ره‌و عوسفان که‌وته ری ، تا موسلمانان ناچاری جه‌نگ بکات .

موسلمانه‌کان که‌ دی‌یان وا پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ خۆی له‌ جه‌نگ لا نه‌دا ، نه‌وانیش دانیان به‌ خۆیان دا گرت و ده‌ستیان نه‌وه‌شاند ، هه‌رچه‌نده خالی‌د شه‌ری زۆری پی فرۆشت ، هه‌تا له‌ کاتی به‌جێهێنانی نوێژدا ، به‌ خۆی و دووصه‌د نه‌سپ سواره‌که‌یه‌وه هاتنه به‌رده‌می موسلمانان ، که‌ گوايه قوره‌یش نه‌وه‌نده به‌هێزه که‌ نه‌هیلێ نه‌مان بچنه مه‌که‌وه ..

بۆ نه‌م کاره‌ی خالی‌د ، پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمانی دا عه‌ببادی کۆری بیه‌ری سه‌رکرده‌ی سوارچاکانی سوپای ئیسلام به‌ خۆی و سوارچاکه‌کانیه‌وه له‌ به‌رده‌م هه‌یزه‌که‌ی خالی‌دا بووه‌ستن و ، هه‌ر جووله‌یه‌ک له‌ خالی‌ده‌وه ده‌رچوو په‌رچی بده‌نه‌وه ، نه‌وه‌ک خالی‌د هه‌رش بکات ، به‌لام نه‌مان به‌ هه‌یج شیوه‌یه‌ک ده‌ست نه‌وه‌شینن و ، ته‌نها ناماده‌ی به‌رگری بن .

که‌ کاتی نوێژیش هات موسلمانه‌کان نوێژی ترسیان شه‌نجام دا ، که‌ نه‌و نوێژه تاییه‌ته به‌ کاتی جه‌نگه‌وه ، له‌به‌ر نه‌وه‌ی که‌ نوێژه‌که‌یان له‌ کیس نه‌چی و ، له‌ هه‌مان کاتیش دا دوژمن نه‌توانی بیته سه‌ریان ..

واقیدی له‌ (المغازی : ۲ / ۵۸۲) دا ته‌لێت :

خالی‌دی کۆری وه‌لید به‌ خۆی و نه‌سپ سواره‌کانیه‌وه نه‌وه‌نده نزیک که‌وته‌وه که‌ هاره‌لانی پێغه‌مبه‌ری خوی ﷺ نه‌بینی . نه‌وه‌بوو له‌ نیوان پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و قیبله‌دا نه‌سپه‌کانی ریز کرد ، که‌ دووصه‌د نه‌سپ سوار بوون . پێغه‌مبه‌ری خواش ﷺ فه‌رمانی به‌سه‌ر عه‌ببادی کۆری بیه‌شردا دا تا به‌ خۆی نه‌سپ سواره‌کانیه‌وه بچنه

پیشه‌وه و بهرامبر به خالد بوه‌ستن . خویشی هاوه‌لانی ریز کردن و ، کاتی نویژی نیوه‌رۆ هاته به‌روه و ، بیلال بانگی دا و قامه‌تی کرد و ، پیغه‌مبهری خوا ﷺ روو به قیبله وه‌ستا و خه‌لکه‌که له دوايه‌وه ریزیان به‌ست و ، نویژی پیّ کردن ، پاشان سه‌لامی دایه‌وه و ، موسلمانه‌کان هه‌ستانه‌وه به لای کاری خوئیانه‌وه . خالیدی کوری وه‌لید وتی : له ناخلف دا بوون نه‌گه‌ر هه‌لمه‌تمان به‌رادیته سه‌ریان ده‌ستمان لی‌یان نه‌وه‌شاند . به‌لام لهم سه‌عاته‌دا نویژیکیان کاتی دیتته پییشه‌وه که له خویشیان و منداله‌کانیشیان به‌لایانه‌وه خوشه‌ویست تره . واته نویژی عه‌صر .

(خالد بریاری دا له کاتی نویژی عه‌صر دا هیرش بکاته سه‌ر موسلمانه‌کان و ، زیناییکی زۆریان پیّ بگه‌یه‌نی . به‌لام پیغه‌مبهری خوا ﷺ نه‌وه‌له‌ی له کیس خالد دا و ، نویژی ترسی به‌موسلمانه‌کان نه‌نجام دا) ..

واقیدی نه‌لیت : کاتی نویژی عه‌صر هات و ، بیلال بانگی دا و ، قامه‌تی کرد و ، پیغه‌مبهری خوا ﷺ روو به قیبله وه‌ستا و ، دوژمنیش له‌به‌رده‌می دا بوو و ، هه‌ردوو ریزی موسلمانانیش (الله أكبر) یان فه‌رموو ، پاشان نه‌وه‌چوو به رکوع دا و هه‌ردوو ریزه‌که‌ش چوون به رکوع دا . پاشان سه‌جده‌ی برد و ریزی یه‌که‌میش سه‌جده‌ی برد و ، ریزی دووه‌م وه‌ستان و پاسه‌وان بوون . جا که پیغه‌مبهری خوا ﷺ سه‌جده‌ی به ریزی یه‌که‌م برد و ، له‌گه‌لیا هه‌ستانه‌وه ، ریزی دووه‌میش هه‌ردوو سه‌جده‌که‌یان برد . پاشان ریزی یه‌که‌م کشانه دواوه و ، ریزی دووه‌م هاتنه پییشه‌وه و ، له دوا‌ی پیغه‌مبهری خواوه ﷺ وه‌ستان و هه‌ر هه‌موو پیکه‌وه وه‌ستان و ، پاشان پیغه‌مبهری خوا ﷺ رکوعی برد و هه‌ردوو ریزه‌که‌ش رکوعیان برد ، پاشان پیغه‌مبهری خوا ﷺ سه‌جده‌ی برد و ، ریزی دوا‌ی خویشی سه‌جده‌یان برد و ، ریزی دواوه به پیوه وه‌ستان و پاسه‌وانی بوون و روویان له دوژمن بوو . جا که پیغه‌مبهری خوا ﷺ سه‌ری له هه‌ردوو سه‌جده‌که به‌رز کرده‌وه (له‌گه‌ل ریزی یه‌که‌م دا) ریزی دواوه‌ش نه‌وه دوو سه‌جده‌یان برد که له‌سه‌ریان ما‌بوو و ، پیغه‌مبهری خوا ﷺ ته‌خت دانیشته و ته‌شه‌هه‌ودی خویند و ، پاشان سه‌لامی پیّ دانه‌وه . تین عه‌بباسیش ته‌یوت : نه‌مه یه‌که‌م نویژی ترس بوو که پیغه‌مبهری خوا ﷺ به جیی هیناوه .

پینجه‌م : گوڤینس ریگا

قورهبیش ناماده‌بوونی بۆ جه‌نگ نواند و ، خالیدیش سه‌لماندی که قورهبیش ناماده‌ی جه‌نگه ، به‌لام موسلمانه‌کان جه‌زیان له سه‌ردانی مائی خوا بوو ، نه‌ک

جەنگ ، بۆیه که پیغه‌مبەری خوا ﷺ بۆی دەرکەوت قورەیش ریی سەرەکیی لی‌یان گرتوو و ، نەگەر لەویۆه برۆن تووشی جەنگ نەبن ، بریاری دا که واز لەو رییە بیئێ که لە (تەنعیم) هە ^{٦٨} بەرەو مەککە نەروا و ، هەول بەدا لە رییەکی ترەوه برۆن ، بۆیه فەرمووی : ((هل من رجل يخرج بنا على طريق غير طريقهم التي هم بها)) . داوای کرد پیاویک بیت و لە رییەکی ترەوه دەریان بکات و تووشی جەنگ نەبن .

لێرەدا بورەیدە‌ی کورپی حەصیبی ئەسلەمیی نامادەیی خۆی دەبریی که شارەزایە و ، پیغه‌مبەری خوا ﷺ فەرمانی پێ دا که پیشیان بکەوی .. بورەیدە بەلای راست‌دا گەڕایەوه و بە رییەکی سەخت‌دا بردنی هەتا لە دەربەندی (ذات الحنظل) هە گەیانیدە دەشتی حوده‌یبیه .

پیغه‌مبەر و هاو‌هەڵان لەو رییەدا تووشی ناره‌حەتی زۆر هاتن ، بە رادەیدەک که سی جار رییان لی تیک چوو . چاوساگی یە کەم ، بورەیدە ئەسلەمی چەند جارێک لەو رێوه رۆیشتبوو ، کەچی که ماو‌هیدەک رۆیشتن ، بەرد و دار و درەخت ریی نەئەدان دەرچن و بورەیدەش سەری لی شیوا .

کە پیغه‌مبەری خوا ﷺ دیتی وا بورەیدە توانای نیه ، فەرمانی دا سوار بیت و ، جاری دا و فەرمووی : ((من رجل يدلنا على طريق ذات الحنظل ؟)) . داوای پیاویکی تری کرد تا رییان پیشان بدات .

حەمزە‌ی کورپی ئەسلەمیی دا‌بەزیی و وتی : من ، ئە‌ی پیغه‌مبەری خوا ! ریت پیشان ئەدەم . ئەویش کەمی رۆیشت و کەوتە ناو بیئشە‌لانەوه و ئە‌ی ئەزانیی بەرەو کوی برۆا . پیغه‌مبەری خوا ﷺ فەرمانی بەسەر ئەویش‌دا دا تا سواری ولاغە‌کە‌ی بیی و ، جارێکی تر داوای کرد کە سیک چاوساگی‌یان بکات . ئەم جارەش ئەمری کورپی ئەبد نە‌ه‌می ئەسلەمی هات و وتی : ئە‌ی پیغه‌مبەری خوا ! من ریت پیشان ئەدەم . ئەویش فەرمانی دا پیش بکەوی .

ئەمر لە پیشیان‌ه‌وه رۆیشت هەتا پیغه‌مبەری خوا ﷺ چاوی بە دەربە‌ندە‌کە کەوت و ، فەرمووی : ((هذه ثنية ذات الحنظل ؟)) . ئەمر وتی : بە‌لی ئە‌ی پیغه‌مبەری خوا !

^{٦٨} تەنعیم : شوئینی‌کە لە مەککە ، بەلام لە دەره‌وه‌ی سنووری حەرم و سی میل لە مەککە‌وه دووره .

دوای نهوهی که موسلمانان گه‌یشتنه (ذات الحنظل) نهو شهوه ، بی‌تهوهی مانگه‌شهو بی ، ناسمان زه‌ویسی رووناک کرده‌وه . بۆ نه‌مه پیغهمبه‌ری خوا ﷺ
 فهرمووی : «والذي نفسي بيده ما مثل هذه الشنية الليلة إلا مثل الباب الذي قال
 الله لبني إسرائيل : ﴿ وادخلوا الباب سجداً و قولوا حطة ﴾ . . . » . فهرمووی : بهو
 خوایه‌ی که گیانی به ده‌سته نه‌مشه‌وی نه‌م ده‌ریهنده وه که نه‌و ده‌رگایه وه‌هایه که
 خوای گه‌وره فهرمانی به‌سه‌ر نه‌وهی نیسرائیل دا دا ، تا له‌و ده‌رگاوه بچنه ژوروره‌وه و
 سه‌جده به‌رن و داوای لیّ خوْش‌بوونی گونا‌هه‌کانیان بکه‌ن .

پیغهمبه‌ر ﷺ فهرمووی : «الكلمة التي عرضت على بني إسرائيل : (لا إله إلا
 الله وادخلوا الباب سجداً) قال : باب بيت المقدس ، فدخلوا من قبل أستاهم وقالوا :
 (حبة في شعيرة) . . . » . فهرمووی : نه‌و فه‌مایشته‌ی که به‌سه‌ر نه‌وهی نیسرائیل دا درا
 بی‌لین : « لا إله إلا الله » بوو و به سه‌جده‌وه له ده‌رگای (بیت المقدس) وه بچنه
 ژوروره‌وه ، که‌چی نه‌وان به پاشه و پاش چوونه ژوروره‌وه (تا سه‌جده نه‌به‌ن) و ،
 فه‌رمایشته‌که‌شیان نه‌وت .

هه‌روه‌ها فهرموویه : «الكلمة التي عرضت على بني إسرائيل ، أن يقولوا :
 (نستغفر الله ونتوب إليه) . . . » . فهرمووی : نه‌و فه‌رمایشته‌ی که له نه‌وهی نیسرائیل
 داوا کرا بی‌لین نه‌وه‌بوو داوای لیّ خوْش‌بوون له خوا بکه‌ن و بریار بده‌ن بگه‌رینه‌وه بۆ
 لای نه‌و .

کاتی‌ک که موسلمانان نه‌و ریگا سه‌خته‌یان بریی و گه‌یشتنه ده‌ریهنده‌که و
 ده‌شتی حوده‌بیه‌یان لی‌وه ده‌رکه‌وت ، پیغهمبه‌ری خوا ﷺ به‌هاوه‌لانی فهرموو :
 «قولوا : نستغفر الله ونتوب إليه» . که‌هاوه‌لان نه‌وه‌یان وت : فهرمووی : «والله
 إنها للحطة التي عرضت على بني إسرائيل ، فلم يقولوها» . فهرمووی : به‌خوا
 نه‌مه نه‌و فه‌رمایشته بوو که له نه‌وهی نیسرائیل داوا کرا بی‌لین ، که‌چی نه‌یان وت .
 پاشان پیغهمبه‌ری خوا ﷺ (له‌و کاته‌دا که له ده‌ریهنده‌که‌وه تی‌په‌ریان شه‌کرد)
 فهرمووی : « لا يجوز هذه الشنية أحد إلا غفر الله له » . فهرمووی : هه‌ر که‌سی‌ک
 نه‌مشه‌و له‌م ده‌ریهنده‌وه تی‌په‌ریّ خوای گه‌وره لی‌ی نه‌بووری .

نه‌بوسه‌عیدی خودریی نه‌لیت : قه‌تاده‌ی کوری نوعمانی برای دایکیسیم له دوای
 خه‌لکه‌که‌وه بوو ، منیش له ده‌ریهنده‌که وه‌ستام و به خه‌لکه‌که‌م نه‌وت : پیغهمبه‌ری
 خوا ﷺ فهرموویه : هه‌ر که‌سی‌ک له‌م ده‌ریهنده‌وه تی‌په‌ر بکات خوا لی‌ی نه‌بووری .

خه لکه کهش (که هزار و چوار صد کهس بوون) به په له تی پهرین هه تا له دواى هم موویانه وه براهه شم تیپه پری کرد ، که نه ترسام رۆژ ببیته وه و ، نه و تیپه پ نه کات . له ولاره که خالیدی کورپی وه لید هه والی زانیی وا موسلمانان کان ری پان گۆریوه و ، گه یشتونه ته دهشتی حوده یبیه و ، نه یانه وی لای رۆژناواوه بچنه نار مه ککه وه ، زۆری پی ناخۆش بوو ، چونکه نه وه له ی نه و به ته مای بوو له کیسی چوو ، چونکه خۆی ناماده کرد بوو که موسلمانان کان بیئ و دهستیان لی بوه شینی . خالید به په له به خۆی و سواره کانیه وه گه رایه وه مه ککه تا سه رکرده کانی قورپه ییش له وه ناگادار بکات که موسلمانان کان ری پان گۆریوه و ، ازیان له ری ته نعیم هیناوه . مه بهستی پیغه مبهری خوا ﷺ نه وه بوو عومره جی به جی بکه ن و ، سه ردانی که عبه ی پیروز بکه ن و ، هه تا بۆیان نه کری ، هه ول بده ن خوین نه پژی .

شه شه م : چۆک دادانی قه صوا

قورپه ییش نه و سوپایه ی که له ته نعیم مۆلی دابوو هه مووی هینایه ناوچه ی حوده یبیه و ، هه ر له ناو حه ره می مه ککی دا سه ریازخانه ی دروست کرد و ، برپاری دا که نه هیلی موسلمانان کان پی بنینه مه ککه وه . دیسان هه ردوو سوپاکه به رامبه ر به یه ک وه ستانه وه و ، جهنگ کردنیان زۆر نزیك بوو . چونکه پیغه مبه ر و موسلمانان نیحرامیان به ستبوو و ، برپاریان دابوو له سه ر نه نجام دانی کاری خۆیان سوورین و ، نه گه ر قورپه ییش بیته کۆسپ له به ر ده میان دا بچن به گژیا ..

له م کاته دا که خه ریک بوو به ره و پیشه وه بکه ونه ری ، رووداویکی سه یر رووی دا ، که بووه مایه ی نه وه که پیغه مبه ری خوا ﷺ سنووری حه ره م نه بریت . هه روه ک خوا ی گه وره بیه وی خوین له و شوینه پیروزه دا نه پژیته و ، خه لکیک که له دواړژدا موسلمان نه بن نه کوژرین .

نه و رووداوه ش بریتی بوو له چۆک دادانی (قه صوا) که وشتری پیغه مبه ری خوا بوو ، به مه رجی له وشتره ره سه نه کان بوو . که گه یشته سنووری حه ره م له وی خۆی به زه ویی دا و ، هه رچه نده هه ولیشی له گه ل درا بی هووده بوو . له خه لکه که وابه سو وشتره که له به ر ماندوو بوون له پی که وتوو ، بۆیه وتیان : (خلأت القصوی) . پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رموی : « ما خلأت وما هو لها بخلق ولكن حبسها حابس

الفیل عن مكة)) . فرمووی : نه له پي کتوووه و نه نهوهش رهفتاریه تی . نهوهنده ههیه که نهو خوییه فیله که ی له مه که که قهدهغه کرد نه میشی قهدهغه کردوه . پاشان فرمووی : ((والذي نفس محمد بيده لا تدعوني قريش اليوم إلى خطة يسألوني فيها صلة الرحم إلا أعطيتهم إياها)) . فرمووی : بهو خوییه که گیانی موحه ممدی به دهسته نه مرۆ قورهیش داوای هه نه خشهیه کم لی بکن که مایه سیله رهحم بیت ، نهیان ده می .

بهمه دهی برپی که نه مان نامادهی ری که وتنن بو نهوهی خوین نه رژی . پاشان خورپی له وشتره که ی و نهویش هه لسا یه وه ، نیتر گپرایه وه دوا و ، فرمانی شی به هاوه لانی دا که له حوده ییبه بار بجن و ، برپاری دا له سنووری حهره م تیپه ر نه بیت ، نه مهش هه تا ماوه یه کی تر . هه ره موو هاوه لان له لای بری کی حوده ییبه خستیان . نه مهش نارام و دان به خۆدا گرتنی نازیزمان نه خاته پیش چاو ، که پی خۆش بوو ماوه یه که چاوه روان بکات ، به لکو ژیر و به سه لیه کانی قورهیش لغاوی نه فامه کان بگرن و ، به نارپهوا هیز له دژی گه شته ناشتی یانه که ی موسلمانان به کار نه هیتن و ، ماوه بدهن موسلمانان عومره به جی بهینن ، چونکه مائی خوا مافی هه موو که سیکی پیوهیه و ، نابی هیچ که سی لی قهدهغه بکری ، مادام نیازی خرابی نه بی .

له گه ل نه م چاوپوشی و نارامه دا قورهیش هه ره شه ری نه فروشت و ، له هه ل نه گه را دهست له موسلمانان بوه شینی . هه تا نهوه بوو نهو هاوه لانه ی که له گه ل موحه ممدی کورپی مه سه له مه دا نه رکی پاسه وان یان گرتبووه نه ستۆ پیلانیکی نه فامانی قورهیشیان پووچه ل کرده وه ، که نهوه بوو نهیان ویست شهو دزه بکن بو ناو سه ربازخانه ی موسلمانان ، به نیازی کوشتن و له ناو بردن .

که موسلمانان له حوده ییبه مانه وه و ، قورهیش مه ترسی دهست دریزی لی نه کرا ، پیغه مبه ری خوا ﷺ فرمانی دا له هاوه لانی سی که تیبه بو پاسه وان یی شه وانیه سه ربازخانه ی موسلمانان پیک بهینرین ، تا هه ره که نه فامیکی قورهیشیان دهست دریزی کرد په رچی بده نه وه . جا فرمانده ی هه رسی که تیبه که نه م سی نه نصاره بوون :

- ۱- عه بادی کورپی بیشر .
- ۲- نهوسی کورپی خه ولیی .
- ۳- موحه ممدی کورپی مه سه له مه .

هەر شهۆیک یه‌کی له‌م سیانه به‌ خۆی و که‌تیه‌که‌یه‌وه هه‌تا به‌ یانیی پاسه‌وانی
موسلمانان نه‌بن و ، به‌ ده‌وری سه‌ریازگه‌دا نه‌سوورپینه‌وه .

چه‌وتهم : موعجیزه‌ی ناو

له‌ کاتی بارخستنی موسلمانان‌دا له‌ حوده‌بیه ، موسلمانان - هەر هه‌موویان -
موعجیزه‌یه‌کی روون و ناشکرایان ، به‌ پیغه‌مبه‌ری خواوه ﷺ بینی .
ته‌وه‌بوو له‌سه‌ر بیریک خستیان که‌ ناویکی زۆر که‌می تیدا بوو . هاوه‌لان که‌وتنه
پیش برکی که‌ هەر که‌سه‌ نه‌یویست خۆی ناو بخواته‌وه و ، ولاغه‌که‌شی ناو بدات .
سه‌ریان کرد ناوه‌که‌ یه‌کجار که‌مه ، که‌ به‌شی چند که‌سیکی که‌میش ناکات ، چ
جای نه‌وان که‌ هه‌زار و چوارسه‌د که‌س بوون و ، زۆربه‌شیان ولاغیان پی بوو .
ته‌بوا موسلمانه‌کان ماوه‌یه‌ک له‌ حوده‌بیه‌ بمابانه‌وه ، بۆیه‌ سه‌رنجیان دا حال و
گوزه‌رانی خۆیان و ولاغه‌کانیان یه‌کجار سه‌خت نه‌بیّت و ، به‌بی ناو ناژین و ، له‌و
زیکانه‌ش‌دا ناویان ده‌ست ناکه‌وی ، چونکه‌ له‌ هەر شوینیکیش ناو هه‌بی قورپه‌ش
ده‌ستی به‌سه‌ردا گرتوه‌ و ، ناهیتلن که‌لکی لی وه‌رگرن .

که‌ هاوه‌لان هیچ چاره‌یه‌کیان ، بۆ په‌یدا کردنی ناو، له‌به‌رده‌م‌دا نه‌مایه‌وه ، هاتنه
خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و دادی بی‌تاویان کرد . ته‌ویش په‌نای برده‌ به‌ر
باره‌گای خوای گه‌وره‌ و ، پاشان فه‌رمانی به‌سه‌ر یه‌کی له‌ هاوه‌لانی‌دا دا تا بجیته‌ ناو
بیره‌ که‌م ناوه‌که‌وه و ، ته‌و تیره‌ی پیا بچه‌قینی که‌ به‌ ده‌ستی موباره‌کی خۆی پی
دا .. ته‌و هاوه‌له‌ ناوی ناجیه‌ی کورپی نه‌عجم^{۹۹} بوو ..

جا ناجیه‌ی کورپی نه‌عجم نه‌یوت : که‌ دادی که‌م ناوی برایه‌ خزمه‌تی
پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بانگی کردم و ، له‌ تیردانه‌که‌ی‌دا تیریکی ده‌ره‌ینا و ، دای پی
و، داوای دۆلکه‌یه‌ک له‌ ناوی بیره‌که‌ی کرد . که‌ بۆم هینا ده‌ست نوژی پی گرت و ،
ناوی له‌ ده‌می رادا و ، تفی‌یه‌وه‌ ناو دۆلکه‌که‌ و ، خه‌لکه‌که‌ش گه‌رما زۆری بۆ
هینابوون و ، ته‌نها یه‌ک بیریش هه‌بوو و ، بت‌په‌رسته‌کان زوو گه‌یشتبوونه به‌لده‌ح و
ده‌ستیان به‌سه‌ر ناوه‌کانی‌دا گرتبوو . فه‌رموی : ((إنزل بالماء فصبه فی البئر وأثر

^{۹۹} ناجیه‌ی کورپی نه‌عجمه‌ی نه‌سه‌له‌می ، له‌ رۆژی فه‌قی مه‌که‌که‌دا نه‌وه‌ی سوله‌یم دوو نالایان هه‌بوو که‌ یه‌کێکیان
ناجیه‌ و ته‌وی تریان بو‌ره‌یده‌ی کورپی حصیب هه‌لیان نه‌گرتن . نین شاهین وتووێه : ناجیه‌ له‌ مه‌دینه‌دا و له‌ کۆتایی
سه‌رده‌می خه‌لافه‌تی موعاویه‌دا کۆچی دوایی کردوه .

ماءھا بالسهم)) . فہرموی : دابہزہ ناو بیرہکھوہ و ، نەم ناوہ بکھرہوہ ناو بیرہکھوہ و ، تیرہکھش بہ بیرہکھدا بچہقینہ .

نہلّیت : منیش چووم وھام کرد . دەہی بہو خواہی کہ نہوی بہ حق رھوانہ کردوہ نہھاتبوومہ دەرہوہ ، ھەتا ناو خەریک بوو دام پۆشی و ، بہ وینہی قابلمہ ھەلّ چوو ھەتا پڕلہ ناو بوو و ، ناو گەیشتہ لیوی بیرہکھوہ و ، لہ قەرغیا بہ دەست ناویان دەرئەھینا ، ھەتا دوا یەکیان تیر ناو بوون .

کاتیک کہ نەم موەجیزہ رھوی دا ھەموو سوپای نیسلام بہ چاوی خۆیان بینیان و ، بہ ھیچ کەس نینکاری نہتەکرا .. ھەتا مونافیقەکان وەک کورپی ئوبەہی و جەددی کورپی قەیس بہ چاوی خۆیان ئەمەیان دیہی و ، ھەندئ لہ خەزم و نزیکانیان کەوتنہ گلہیی و لۆمەہی عەبدووللای کورپی ئوبەہی کہ واز لہ ریی چەوت و چەوتلی نیفاق ناھینئ .

یەکی لہوانہی کہ لۆمەہی کورپی ئوبەہی ئەکەن ئەوسە کورپی خەولیی خەزرەجیہ ،^۷ کہ لہ ھۆزەکەہی عەبدووللای کورپی ئوبەہی خۆبەہتی ، کہ تا کەہی قەناعەت بہ راست گۆیی پیغەمبەری خوا ﷺ ناکات ؟ بەلام عەبدووللا خۆی ناسا ، بەبئ نیمانانہ وەلامی ئەداتەوہ و ، ئەوس لیئ توورہ ئەبیت . نہلّیت : شتی وھام دیوہ . ئەوسیش نہلّیت خوا خۆت و را و بۆچوونت ناشیرین کات .

نەم ملەجەرہی عەبدووللا گەیشتەوہ لای پیغەمبەری خوا ﷺ . جا کہ عەبدووللا ھات بۆ دانیشتن لہ خەمەتی پیغەمبەری خوادا ﷺ ، پئی فەرموو : ((أي أبا الحباب! این رأیت مثل ما رأیت الیوم ؟)) . فەرموی : عەبدووللا ! ئەوہی ئەمپۆ دیت لہ چ شوینیکی تر دیوتہ ؟ وتی : ھەرگیز وەک ئەمەم نەدیوہ . پیغەمبەری خوا ﷺ ئەوہی وەبیر ھینایەوہ کہ بہ ئەوسە کورپی خەولیی وتبوو ، عەبدووللاش چاری نەما و ، نینکاری ئەو وتە ناشیرینہی نەکرد . جا بۆ ئەوہی نەکەوتتہ بەر خەشمی موسلمانان

^۷ ئەوسە کورپی خەولیی کورپی عەبدووللای کورپی حاریشی خەزرەجیی ئەنصاریی ، لہ گەلّ شوجاعی کورپی وەھەبدا پیغەمبەری خوا کردنیہ برا و ، بەشداریی جەنگی بەدری کردوہ . ئەوس یەکی بۆو لہو پینج کەسەہی کہ پادشای خەبەر ، سەلامی کورپی نەبولوجەقییان کوشت . لہ حودەبیبەشدا یەکی بۆو لہو سئ کەسەہی کہ بوونە فەرماندەہی پاسەوانەکانی سوپای نیسلام . جا لەبەر ئەوہی کہ بیاونیکی جەستە بەھیز بوو ، پیغەمبەری خوا ھەر لہ (ذی طوی) کردوویتہ فەرماندەہی ئەو مەفرەزەہیہ کہ لہ ھاوہلانئ پیکی ھینابوو ، تا لہ عومرەہی قەزادا ، چاودیزی قورەیش بکەن ، ئەوہکو بیانەوی ناپاکیی دەرھەق بە موسلمانەکان بکەن . کاتئ کہ پیغەمبەری خوا ﷺ کۆچی دوایی کرد ، ئەوسیش لہ شۆردنی دا بەشداریی کرد . ئەوس لہ سەردەہی خەلافەتی خەلیفە عوتمان دا ، پینش ئەوہی لہ مالەکەہی دا گەمارۆ بەدرئ ، کۆچی دوایی کردوہ ..

وتی : ((أستغفر الله)) . عبدوللای کوری عبدوللای کوریشی که گه نجیکی چاک و خواناس بوو وتی : داوای لیّ خوّش بوونی بۆ بکه ، ئە ی پیغه مبهری خوا ! ئەویش داوای لیّ خوّش بوونی بۆ کرد ..

ههروهها جەددی کورپی قەیسیش بەش بە حالی خۆی لەناو خزمەکانی دا سەردار بوو ، بەلام ئەمیش لە نیفاق دا هاوتای کورپی توبە ی کرد و ، وەك ئەویش رقی لە پیغه مبهری خوا بوو ، بەلام بۆ نازاوه لە گەل سوپای نیسلام دا هاتبوو .

واقیدی لە ئەبوقەتادەوہ باسی کردووہ کہ وتوویہ : کاتیک کہ لە حودەبیبه خستمان و ، ناو کەم بوو ، گویم لە جەددی کورپی قەیس بوو ئەوت : دەرچوونمان بۆ ناو ئەو خەلکە هیچی بەسەر نەبوو ، هەر هەموومان لە تینوانا ئەمرین . ئەبوقەتادە ئەلیّ : وتم : باوکی عبدوللای ! ئەوہ مەلیّ . جا بۆچ بە ریّ کەوتوویت ؟ وتی : لە گەل خزمەکانم دا هاتووم . وتم : ئە ی بۆ عەمرە نەهاتوویت ؟ وتی : نەخیر ، بەخوا نیحرامم نەبەستوہ . ئەبوقەتادە وتی : نیبەتی عومرەشت نەهیناوه ؟ وتی : نەء . کاتیک کہ پیغه مبهری خوا ﷺ پیاوہ کە ی بانگ کرد و بە تیسرە کەوہ دابەزی یە ناو بیرە کە و ، پیغه مبهری خوا ﷺ لە دۆلکە کە دا دەست نوژی گرت و ناوہ کە ی ناو دەمیشی تفی یەوہ ناوی و ، پاشان ناوہ کە ی گەراندەوہ بۆ ناو بیرە کە و ناوی بیرە کە هەلّ چوو ، ئەبینم جەدد هەردوو پیی لە قەرەغی بیرە کەوہ بۆ ناو ناوہ کە شوژ کردوونەتەوہ . منیش وتم : باوکی عبدوللای ! ئەوہی تۆ وتت کوا ؟ وتی : گالتەم لە گەل کردی . ئەوہی کہ وتم هیچی بۆ موحمەد نەگیڕیتەوہ .

ئەبوقەتادە ئەلیّ : منیش ئەوہم زووتر بۆ پیغه مبهر ﷺ باس کردبوو . جەدد توورە بوو و وتی : لە گەل چەند منالیکێ خزمان هەلس و کەوت ئەکەین کہ گوێ بە پایە و تەمەنمان نادەن . بە راستیی ئەمڕۆ ناوسکی زەویی چاک ترە لەسەر زەویی .

ئەبوقەتادە ئەلیّ : ئەوہ بوو قسە یە کەم بۆ پیغه مبهر ﷺ باس کردبوو ، ئەویش فەرمووی : ((اینە خیر منە)) . فەرمووی : کورپە کە ی لە خۆی چاک ترە .

ئەلیّ : چەند کەسیک لە خزمانم تووشم بوون و دەستیان دایە سەرزەنشست کردنم لەسەر ئەوہی کہ قسە یە کەم گەیاندبوو بە پیغه مبهری خوا ﷺ . منیش پیّم وتن : بە راستیی خزم گەلینکی خراپن . تیاچن ، لە جەددی کورپی قەیس بەرگری ئەکەن ؟ وتیان : بەلیّ ، گەورە و سەردارمانە . وتم : بەخوا پیغه مبهری خوا ﷺ سەرداری ئەوی لەسەر ئەوہی سەلیمە لا بردووہ و ، بیشری کورپی بەرانی کورپی مەعرووری

کردۆته سەردارمان و ، هەر پایه و پلەیهک لە دەرگای جەددا بوو و روخاندوومانە و ، لە دەرگای بێشیری کۆری بەراعدا بنیاتمان ناوەتەو و ، هەتا رۆژی قیامت هەر ئەو سەردارمانە .

جەددی موناڤیق هەروا بە ترسنۆکیی ژێانی بەسەر برد و ، لە کاتی بیعت دانیشدا لە ترساندا خۆی ئەشاردەو . .

هەشتم : هەولێ نوێنەرەن

موسڵمانەکان لە حودەبیبیدا لە نزیکى ماوا و مەنزلی ھۆزی خوزاعی یەمەنییدا بوون . ئەم ھۆزە بە موسڵمان و کافریناوە دەستی موسڵمانان بوون و ، پێشیشان خۆش بوو کە دۆستایەتی خۆیان بۆیان دەربخەن . ئەو ھوو عەمری کۆری سالم و ،^{۷۱} بوسری کۆری سوڤیان ، کە ھەردووکیان خوزاعی بوون چەند مەرۆ و شترێکیان بە دیاریی بۆ موسڵمانان ھینا . ھەردووکیان چەند سەر مەرپێکیان بە دیاریی دا بە پێغەمبەری خوا ﷺ و ، عەمر چەند و شترێکیشی بە دیاریی دا بە سەعدی کۆری عوبادە کە دۆستی بوو . سەعدیش ھینانی بۆ خزمەتی پێغەمبەری خوا ﷺ و ناگاداری کرد کە ئەوانە دیاریی عەمرن و دوای بەرەکتیشی بۆ کرد . .

ئەو ھەمی کە ئەو دیارییانە ھینا منداڵێکی بچکۆلە بوو کە پێغەمبەری خوا ﷺ لەبەر دەستی دا ئای نیشاندا ، بەلام جەل و بەرگی منداڵە کە زۆر شەر بوون . ھەندێ پرسبیری دەربارەى حال و گوزەرانی ناوچەکیان لێ کرد و منداڵە کە بەو پەری ژیری و بە لاغەتەو و ھەلامی پرسبیارەکانی پێغەمبەری داہو و ، پێغەمبەریش زمان پاراوی منداڵە کە بە لاو سەیر بوو و ، فەرمانی دا پۆشتە بکەنەو . منداڵە کە داوای کرد بۆ بەرەکت دەستی پێغەمبەری خوا ﷺ ماچ بکات . ئەویش فەرمانی دا بێتە پێشەو . کە نزیك بوو ھو دەستی گرت و ماچی کرد و ، پێغەمبەری خوا ﷺ دەستی ھینا بە سەری دا و ، دوای بەرەکتەتی بۆ کرد کە فەرمووی : ((باریک الله فيك)) . منداڵە کە بوو پیاویکی دیار لەناو قەومە کە دا و ، لە سەردەمی ھەلیدی کۆری عەبدولەلیک دا کۆچی داوی کرد .

^{۷۱} عەمری کۆری سالمی کۆری حوزەیری کۆری سالمی خوزاعی ، پێش فەتھی مەککە موسڵمان بوو . . بە کێک بوو لەو نوێنەرانی کە ھاتنە مەدینە و ، پێغەمبەریان ﷺ لە ھیمان شکاندن قورەیش و ئەو ھەمی بەکر ناگادار کرد ، بەو ھەمی کە دەست درێژیان کردە سەر خوزاعە ، بە مەرجی رێک و تەن نامەى حودەبیبە لە نێوانیان دا بوو . لە رۆژی فەتھی مەککەدا عەمری کۆری سالم ھەلگری بە کێک لە نالاکانی ھۆزی خوزاعە بوو .

پېغه مبهري خوا ﷺ پي خوش بوو راسته و خو قورپه يش ناگادار بكا كه نيازى جهنگى نيه و ، تنها نه يه وي خوئ و هاوه لاني عومره نه نجام بدن و ، بهره و مهدينه نه گه رپته وه . بو نه مه نيرراوى تاييه تيبى خوئ خيرايشى كورپى نومه ييه ي كه عيبى ^{۷۲} به نامه يه كى زاره كى يه وه نارده لاي قورپه يش و ، وشتره كه ي خوئ ، كه ناوى (ثعلب) بوو ، دا به خيرايش ، به لكو بچي قه ناعت به قورپه يش بكات و ، واز له عينادى و مله جهري به ينن . خيرايش چوو بو به لده ح ، كه گوره و بچوو كى قورپه يش له وي كومه ليان كرده سوو ، تا ناگاداريان بكات كه موسلمانان داواى ناشتياى نه كهن . كه چيى گه نجه هه له شه كان رى يان پي گرت و ، نه يان هيشت بگاته لاي پياوماقوولان . هيرشيان كرده سه رى و وشتره كه يان كوشت و خهريك بوو خوئيشى بكوژن . نه م كاره منالانه يه له لايهن عيكريمه وه نه نجام درا .. نيتر خيرايش گه رپه وه و داواى له پېغه مبهري خوا ﷺ كرد كه پياويكى تر بنيري كه قورپه يش نه توانن ده ستى بو بهرن .

ميژوونوسان شه وه باس نه كهن كه يه كه م نوينه ريكى عه ره بى ناوچه ي هه رم و ده رويه ري ، نوينه ري هوزى خوزاعه بوو ، كه هاته خزمه تي پېغه مبهري خوا ﷺ ، شايانى باسه كه خوزاعه به دل دوستى موسلمانان بوون .

نوينه رانيان به سه ر كرده تيبى بوده يلى كورپى وه رقاء هاتن و سه لاميان له پېغه مبهري خوا كرد . پاشان بوده يل ويستى ناكوكيى نيوان موسلمانان كان و قورپه يش نه هيلايت ، بويه به پېغه مبهري وت : نيمه له لايهن خزمه كانه وه ، كه عيبى كورپى لونه ي و عاميرى كورپى لونه ي ، هاتووين ، كه نه حابيش و هه ر هوزيكيش گوي رپه لى يان بو كردبن ، به ژن و مندالى خوئانه وه ، هه ر هه موويان له دژت كوژدوونه ته وه و ، سوينديش نه خون هه تا تاقيان لى نه برپته وه ليت ناگه رپن بگه يته مالى خوا ..

پېغه مبهري خوايش ﷺ وه لامى سه ردارى خوزاعه ي دايه وه و فه رموى : ((انا لم نأت لقتال أحد ، إنما جئنا لنطوف بهذا البيت ، فمن صدنا قاتلناه ، وقریش قوم قد أضرت بهم الحرب و نهكتهم ، فإن شأوا ماددتهم مدة يأمنون فيها ويخلون فيما بيننا

^{۷۲} خيرايشى كورپى نومه ييه ي كورپى ره ييه ي كورپى فه ضلى خوزاعى ، هاويه يانى نه وه ي مه خزوم بووه . به شدارى حوده بيه ي و خه بيه ر و له وه و داواى كرده وه . كه پېغه مبهري خوا ﷺ له حوده بيه يه ناردي بو مه ككه ، قورپه يشى يه كان نازاريان دا و وشتره كه يان كوشت و خهريك بوو خوئيشى بكوژن ، به لام نه حابيش نه يان هيشت . له عه مره ي قه زادا ، ساليك داواى حوده بيه ي ، له مه روه دا سه رى پېغه مبهري خواى ﷺ تاشيوه .

وبین الناس ، والناس أكثر منهم ، فإن ظهر أمری علی الناس كانوا بین أن یدخلوا فیما دخل فیہ الناس ، أو یقاتلوا وقد جمعوا ، والله لأجهدنّ علی أمری هذا حتی تنفرد سالفتی أو ینفذ الله أمره .

تیی گه یانندن که موسلمانان کان بؤ جهنگ نه هاتون ، بهلام هرکس له زیاره تی مالی خوا قده غه یان بکا ، نه چن به گژی دا .. قورپه شیش جهنگ ماندووی کردوون و، گهر بیان هوئ ماوهه ک ریک بکهون تا نه گهر موسلمانان کان به سر خه لکی ترده سرکه وتن ، نهوا نهو کاته قورپه شیش به ویستی خویانه : یا موسلمان نه بن ، یا نه توانن بجهنگن . پاشان سویندی خوارد که له سر نه م کاره ی خه ریک نه بیته ، تا یا له پیناویا ملی نه پهری ، یان خوا دینی خوی سر نه خات .

تا نهو کاته بوده یل موسلمان نه بوو بوو و ، په یانی دؤستانه یان له نیوان دا هه بوو . فرمایشته که ی پیغه مبهری خواش ﷺ ناشتی و برابه تی نه گه یاند ، له هه مان کات دا دیار بوو که موسلمانان خواونه ی هیزن .

به لئی بوده یل له خویوه هاتبوو و هزی له قازانجی موسلمانان بوو ، بهو فرمایشته ش تی گه شت که موسلمانان دهسه لایان هدی ، بهلام جهنگ نافروشن . له هه مان کات دا مل بؤ هیچ بیانویه کی قورپه شیش که چ ناکن .

بوده یل بهو فرمایشته کاری ته اووی تی کرا . ههروه ها عمری کورپی سالمیش ، که نهو شیش یه کی بوو لهو نویننه رانه ، فرمایشته ناشتی خوازه که کاری تی کرد و بؤی ده رکوت که تاوان له لایه ن موسلمانان هوه نیه . کاتیکیش که گهرانه وه دوا (له بهر خویوه وه هک قورپه شیش بدوینی) نهوت : به خوا هه رگیز به سر که سیکن دا سه رناکهون که نه مه پیشنیار بکات .

بوده یل به خوی و نویننه ره کانه وه به ره و سه ربازگه ی قورپه شیش که وته ری . بهلام بهر له وه ی بگه نه سه ربازگه ، هندی هه رزه ی نه زان کاری قورپه شیش هه ولایان دا که قه ناعه ت به قورپه شیش بکه ن تا گوئ له نویننه رانی ناشتی نه گرن ، چونکه بؤ نه وه هاتوون که نه هیلن جهنگ روو بدات .

که بوده یل و دهسته که ی گه شتن قورپه شیش هیچ هه والیکیان لی یان نه پرسیی . که بوده یل نه وه ی دیی وتی : نیمه له لایه ن موحه مده وه هاتووین ، نایا پیتان خۆشه هه والتان بدهینی ؟ خیرا عیکریمه ی کورپی نه بوجهل و حه که می کورپی عاص وتیان :

نا به‌خوا پئیویستییمان به‌وه نیه هه‌والی نه‌ومان بده‌نی ، به‌لکو هه‌والی نیمه بۆ نه‌و بیهن ، که هه‌رگیز نه‌مسال نایه‌ته که‌عبه‌وه هه‌تا تا‌قمان نه‌بپرتیه‌وه .

له‌و کاته‌دا عوروه‌ی کورپی مه‌سه‌وودی سه‌رداری شه‌قیف ، که نه‌ویش به‌شداری له سوپای قوره‌هیش‌دا کردبوو ، له‌وی بوو و ، گوئی له‌وت و ویژی نیوان نوینه‌رانی خوزاعه و هه‌له‌شه‌کانی قوره‌هیش بوو .

عوروه وه‌ک پیاویکی ژیری دنیا‌دیده و ، خاوه‌ن تا‌قیی‌کاری ، نه‌م کرده‌وه‌یه‌ی عیکریه و هه‌له‌شه‌کانی قوره‌هیشی به‌دل نه‌بوو ، بۆیه‌وتی : به‌خوا تا نیسته رای سه‌یری وه‌ک نه‌مه‌ی نه‌مپۆم نه‌دیوه . بۆچی پیتان ناخۆشه‌گوئی له‌بوده‌یل و هاوه‌لانی بگرن ؟ نه‌گه‌ر کاریکتان به‌دل بوو وه‌ری نه‌گرن و ، هه‌ر شه‌تیکیشتان پی ناخۆش بوو وازی لی نه‌هینن . هه‌ر کۆمه‌لیک نه‌مه‌ کاریان بیت هه‌رگیز سه‌رناکه‌ون .

به‌لام هه‌ندی پیاوی ژیر و ماقوولی مه‌ککه ، وه‌ک حاریشی کورپی هیشام^{۷۳} و سه‌فوانی کورپی ئومه‌یه‌ی وایان به‌چاک زانیی که‌گه‌نجه هه‌له‌شه‌کان بی ده‌نگ بکه‌ن و ، نامۆژگاری‌یه‌که‌ی عوروه بگرنه‌گوئی ، نه‌وه‌بوو به‌بوده‌یلیان وت : چیتان دیوه و بیستوه بۆمان باس بکه‌ن .

نه‌وانیش نه‌وه‌ی که‌خۆیان به‌پیغه‌مبه‌ری خویان وتبوو و ، نه‌وه‌ی که‌نه‌ویش فه‌رمووبوی پیمان ، بۆیان باس کردن ، که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ دا‌وای ناشتی نه‌کات ، تا هه‌ریه‌که‌یان له‌وی تر بی‌خه‌م بی ، نه‌گه‌رچی بۆ ماوه‌یه‌کی دیاریی کراویش بیت ، ماوه‌ی موسلمانه‌کان بده‌ن تا عومره‌جی‌به‌جی بکه‌ن و ، قوره‌هیش له‌زۆران بازیی نیوان موسلمانان و بت په‌رسته‌عه‌ره‌به‌کانی تر‌دا بی‌لایه‌ن بن ، جا نه‌گه‌ر

^{۷۳} حاریشی کورپی هیشامی کورپی موغیره‌ی کورپی عب‌دوللای کورپی عمه‌ری کورپی مه‌خزوم ، برای نه‌بوجه‌هل و نامۆزای خالیدی کورپی وه‌لید بووه . له‌سه‌رده‌می نه‌فامیی‌دا یه‌کی بووه له‌ماقوولانی مه‌ککه . حاریش به‌شداریی جه‌نگی به‌در و ئوحودی له‌دژی موسلمانان کردوه . پاشان له‌سالی فه‌تعی مه‌ککه‌دا به‌چاکیی موسلمان بووه و ، بۆته‌هاوه‌لیکی پایه‌دار . حاریش به‌شداریی کۆبوونه‌وه‌ی که‌پری نه‌وه‌ی ساعیده‌ی کردوه ، که له‌و کاته‌دا سه‌رداری نه‌وه‌ی مه‌خزوم بووه و به‌شداریی وت و ویژی نیوان نه‌نصار و موهاجیری کردوه و ، له‌و باره‌وه‌ته‌یه‌کی جوانی ژیرانه‌ی هه‌یه که به‌لگه‌یه له‌سه‌ر سه‌لیقه و دین داریی حاریش ، که نه‌لیت : به‌خوا نه‌گه‌ر فه‌رمایشی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌بوایه که فه‌رمویه : ((الأئمة من قریش)) نه‌نصارمان له‌کاری خه‌لافه‌ت دورور نه‌ته‌خسته‌وه و ، شیاویشی بوون . به‌لام نه‌وه فه‌رمایشیکه که‌گومانی تیدا نیه . ده‌به‌خوا نه‌گه‌ر له‌ناو قوره‌هیش‌دا ته‌نها پیاویک بی‌نی ، خوی گه‌وره نه‌م کاره‌ی پی‌سه‌پیری .

کاتیک که‌سوپای نیسلام بۆ جه‌هاد که‌وته ری ، حاریش به‌مال و مندالیه‌وه ، له‌سه‌رده‌می عومه‌ردا ، به‌ره‌و شام که‌وته ری ، تا به‌شداریی جه‌هاد بکات . نیتر له‌وی هه‌ر خه‌ریکی جه‌هاد بوو هه‌تا له‌جه‌هاددا به‌طاعوونی عه‌مه‌واس کۆچی دوابی کرد ..

پیغمبر ﷺ به سهریان دا زال بو ، نهوا عه‌ره‌ب چیی کرد با قوره‌یشیش وه‌ها بکات. گهر سهریش نه‌که‌وت ، نهوا قوره‌یش به هیژیکی زوره‌وه نه‌جه‌نگیت.

نهم نامه ناشتی‌یانه‌ی که بوده‌یل بۆی بردن وه‌ریان نه‌گرت ، بۆیه بوده‌یل که‌وته نامۆزگاری‌یان و پیی وتن : نه‌ی کۆمه‌لی قوره‌یش ! نیوه په‌له له‌گه‌ل موحه‌مه‌دا نه‌که‌ن و ، موحه‌مه‌د هه‌ولتی جه‌نگی نه‌داوه و ، بۆ جه‌نگ و کوشتاریش نه‌هاتوه ، به‌لکو بۆ سهردانی نهم ماله‌هاتوه .

ده‌ستیان کرد به جنیو پیی دانی و ، به‌وه‌ش تاوان‌باریان کرد که لایه‌نی موسلمانان نه‌گریت و ، ده‌ریان بریی که نه‌گهر بۆ جه‌نگیش نه‌هاتبی هه‌ر نایه‌لن عومره بکات ، چونکه لای عه‌ره‌ب تا‌پروویان نه‌چیت و ، وای دانه‌نین که موسلمانان به زۆری شمشیر چونده‌ته مه‌که‌وه .

عوروه‌ی کورپی مه‌سه‌عودی ^{۷۴} سهرداری هۆزی ثعقیف که پشتی قوره‌یشی نه‌گرت ، که ناگاداری نهم هه‌لویتسه‌ه جوانه‌ی پیغمه‌به‌ری خوا بو ، نامۆزگاری هاپه‌یمانان کرد تا قسه‌که‌ی بوده‌یل نه‌ده‌نه دواوه .

عوروه سهره‌رای نه‌وه‌ی که پشتی قوره‌یشی نه‌گرت و به خۆی و ثعقیفی قه‌ومیه‌وه له‌گه‌ل قوره‌یش دا سه‌نگه‌ریان گرتبو ، دایکی له قوره‌یش بو که ناری (سه‌یعه) ی کچی عه‌بدشه‌مسی کورپی عه‌بده‌ناف بو ، واته دایکی نامۆزای عه‌بدولموطه‌للیب بووه .

^{۷۴} عوروه‌ی کورپی مه‌سه‌عودی کورپی موعتیبی کورپی مالیکی ثعقیفی سهرداریکی گه‌وره‌ی هۆزی ثعقیف بووه و ، بۆ ریک خستنی قوره‌یش و موسلمانان له حوده‌بیه‌دا ده‌وری کاریگه‌ری هه‌بووه . سالی نۆه‌می کۆچی به چاکیی موسلمان بووه . له صحیحی موسلیم دا پیغمه‌به‌ری خوا ﷺ ده‌باره‌ی عوروه فه‌رمویه : ((عرض علي الأنبياء ورأيت عيسى ، فإذا أقرب من رأيت به شبها عروة بن مسعود)) . فه‌رمویه : پیغمه‌به‌رانم پیشان دران و چام به عیسا که‌وت ، نه‌بینم نزیک ترین که‌سێک که من دیومه و لهو بکات عوروه‌ی کورپی مه‌سه‌عووه . دوا‌ی نه‌وه‌ی که موسلمان بو ، داوا‌ی مۆله‌تی له پیغمه‌به‌ری خوا ﷺ کرد تا بجه‌تته‌وه ناو ثعقیفی قه‌ومی و ، بۆ سه‌ر نیسلام بانگیان بکات . پیغمه‌به‌ری خوا ﷺ فه‌رموی : ((إني أخاف أن يقتلوك)) . فه‌رموی : نه‌ترسم بت کوژن . وتی : نه‌گهر بم بینن خه‌وتوم هه‌لم ناسینن . به‌مه مۆله‌تی دا . که ره‌یشه‌وه ده‌ستی به بانگ کردن و نامۆزگاری قه‌ومه‌که‌ی کرد ، که چیی لیتی یاخیی بوون و ، پاشان کوشتیان . پیاوێکیان به تیر کوشتی . که هه‌والتی کوشتی به پیغمه‌به‌ری خوا ﷺ گه‌یشت فه‌رموی : ((مثل عروة مثل صاحب ياسين ، دعا قومه إلى الله فقتلوه)) . فه‌رموی : عوروه‌ش وه‌ک پیاه نیمان داره‌که‌ی سووره‌تی (یاسین) ه که قه‌ومه‌که‌ی بانگ کرد بۆ لای خوا ، که چیی نه‌وان کوشتیان . له کاتی سهرمه‌رگی دا پرسیاریان له عوروه کرد : نه‌ی ده‌باره‌ی خوینده‌که‌ت ؟ وتی : ریزیکه خوی گه‌وره لیمی گرتوه و شه‌هیدی‌یه‌که بۆی ناردوم .

عوروه زۆر به وردیی سہرنجی رووداوه کانی نہ گرت و ، هہتا زیاتر لی یان ناگادار نہ بوو ، له نییہتی پاکی پیغہمبہر و ہاوه لانی و ، ہہ لویستی راستیان ناگادار نہ بوو . زانیی ہہ لویستیان بہ پیچہوانہی پاگانده کانی قورہیشہوہیہ و ، نہیانہوی بہ شیوہیہ کی بی زیان عومرہ بہ جی بہینن و ، نیازیان بہ دژاہیہتی نیہ .

ہہروہا حولہیسی کوری زہبانی سہرداری نہحابیش ، کہ نہوانیش ہاتبورنہ کۆمہکیی قورہیش ، بۆی دہرکہوت کہ موسلمانہکان بی تاوانن و ، قورہیش مافی نہوہی نیہ ریٰ له ہیچ کہسیک بگریٰ تا بیته مہککہ و ، حہج و عومرہ نہنجام بدات . نہم دوو پیاوہ پشتگیری سہرہکیی قورہیش بوون و ، قورہیش بہ درۆ موسلمانہکانی بہ تاوانبار له قہلہم دابوو ، بۆیہ بہ ہاتنی بودہیل بۆیان دہرکہوت کہ قورہیش شہر نہفرۆشی ، بی نہوہی ہیچیشی لیٰ بی . بۆ نہمہ عوروه راستہوخۆ گلہیی له قورہیش کرد و ، نامۆژگارییشی کردن تا نہو پیشنیارہ ناشتی خوازانی پیغہمبہری خوا ﷺ و ہریگرن و پەیمانکی ناشتی یانہ بہستن .

عوروه بہ قورہیشی وت : نہی کۆمہلی قورہیش ! نایا بہ تاوان کارم نہزانن ؟ وتیان : نہخیر . وتی : نایا نیوہ باوک نین و من کور؟ نہوہبوو نہہلی عوکاظم ہہموو بانگ کرد بۆ کۆمہکیستان ، کہ نہہاتن بہ دہمہوہ ، بہ خۆم و مندال و کەس و کار و نہوانوہ کہ گویٰ پراہہ لی یان بۆ کردم ہاتووین . وتیان : راستہ . پاشان تیٰ گیاندن کہ نہو پیشنیارہی بودہیل ہینای نہخشہیہ کی ژیرانہیہ و ہہرکہسیٰ بیداتہ دواوہ خراب کارہ .

پاشان داوای کرد بیکنہ نہرراوی خۆیان تا بچیتہ خزمہتی پیغہمبہری خوا و ، راستیی باسہ کہیان بۆ و ہریگری و ، ہہموو ہہوالیکی موسلمانانیاں بۆ و ہریگری . قورہیش رەزامہندی یان نواند و ہات بۆ حودہیبیہ و ، پیغہمبہری خوا ﷺ پیشوازیی لیٰ کرد ، بہ ہیوای نہوہی جہنگ و کوشتار دوور بکہویتیہوہ .

عوروه کہ ہاتہ حودہیبیہ چاک نہی زانیی موسلمانہکان نییہ تیان پاکہ و قورہیش شہر نہفرۆشی ، بہ لآم و ہک ناویژیکاریکی سیاسی وای بہ چاک نہزانی کہ گلہیی لہسہر قورہیشی ہاوپہیمانی لاہری و ، موسلمانہکان تاوانبار بکات . نہمہ لہ لایہکەوہ .

لہ لایہکی ترہوہ و ہہای دہر نہہری کہ پیغہمبہری خوا ﷺ خہلکیکی ہہرچی و پەرچی کۆکردۆتہوہ و ، ہیناونی کەس و کار و عہشرہ تہکەہی خۆی پی یان لہناو بہریت .

له لایه کی ترهوه باسی هیژ و دهسه لاتی قورپه یش و هارپه یمانی کرد که ههتا تاقیان نه برپیتتهوه ریگه نادهن موسلمانه کان بچنه مه ککوهه . جا نه گهر جهنگ رووبات ، یا نه وهتا موسلمانه کان تیا نه چن ، یان نه وهتا پیغه مبهری خوا ﷺ کس و کاره که ی خزی له ناو نه بات ، که له ناو عه ره ب دا هیچ کس کاری وه های به قهومی خزی نه کردوهه .

له لایه کی ترهوه عوروه ویستی دلّی پیغه مبهری خوا ﷺ سارد بکاته وه ، که نه مانه ی نه م پشتیان پیّ نه بهستی له وانیه بلاوه ی لیّ بکن و به تنها بمینیتتهوه . له و کاته دا که عوروه نه م سیاسته چه وته ی به کار نه هینا ، نه بویه کری صدیق خوا لیتی رازی بیّ له دوا ی پیغه مبهری خواوه ﷺ وه ستابوو و ، زۆر به توندیی له عوروه تووره بوو که قورپه یشی به هیژ له قه لّم نه دا و ، موسلمانه کانیشی به ناته واو نه خسته پیش چاو . بۆیه له عوروه تووره بوو و قسه شی پیّ وت و پرسیی : نیمه له دوری را نه کهین ؟!

عوروه پرسیی : نه مه کیّیه ، نه ی موحه مه د ؟!

فرمووی : نه مه نه بویه کری کوری نه بو قوحافیه .

عوروه رووی له نه بویه کر کرد و وتی : به خوا له بهر نه وه نه بویه که پیاهه تی یه کت به سه رمه وهیه و هیشتا پادا شتم نه دا وه ته وه ، وه لّام نه دا یته وه .^{۷۵}

له م کاته دا رووداویکی سهیر رووی دا .. رووداویک که دهوری گرنگی نیسلام دهر نه خات ، که تاقانه بهرنامه یه که بۆ گۆرینی خرابترین مرۆف بۆ مرۆفینی چاک .. له و کاته دا که عوروه وت و ویژی له گه لّ پیغه مبهری خوا دا نه کرد ، جارو بار ، وه ک خزی به هاوشانی پیغه مبهر بزانی ، دهستی بۆ ریشی پیغه مبهر نه برد و ، یه کیّ له پاسه وانه کانی پیغه مبهری خوا ﷺ که موغیره ی کوری شوعبه^{۷۶} بوو و ، برزای

^{۷۵} عوروه پیاهویکی ناودار بوو و هه میشه هه رلی نه دا ناکۆکی ناو هۆزه کان نه هیلّی و خوینی نیوانیشی نه بۆارد . جارنیکیان پاره ی خوینیکی خسته نه ستۆی خزی و ، داوا ی کۆمه کیی له پیاهو ماقولان کرد و ، نه وانیش دوو سی (فهریضه) یان بۆ دا و نه بویه کر به ته نیا (۱۰) فهریضی بۆ بۆارد و ، هیشتا عوروه خزی به قه رزاری نه زانی .

^{۷۶} موغیره ی کوری شوعبه ی کوری نه بو عامیری کوری مه سه عودی ثقه فیی ، له سه رده می نه فامیی دا گه غیچی سه رچلّ و زیانه خرۆ بووه . پیاهویکی بالا بهرز و که له گه تی ناوشان پان بووه .. یه کیّ له نازایانی دورگه بووه و ، جهرده و ریّی بووه . پیش حوده بیبه موسلمان نه بیّت و یه که م جار له حوده بیبه دا به شداریی نه کات و ، کۆچ نه کات .. په یمانی (رضوان) ی ژیر دره خته که ی به ستوه ، موغیره له ناو عه ره ب دا به زۆر زانیی ناویانگی ده رکردوه و ، یه کیکیش بووه له فرمانده کانی فقهی نیسلامیی و ، خلیفه عومهر کردویه تیه والیی به صره و ، ناوچه ی میسان و هه مه دان و چه ند ولاتیکی تری فتح کردوون . له سه رده می

عوروه بوو ، نه‌مه‌ی به‌لاوه گران بوو ، بیّ نه‌وه‌ی عوروه بی‌ناسیّ ، له عوروه توورپه نه‌بوو و ، به ده‌سکی شمشیره‌که‌ی ده‌ستی عوروه‌ی دوور نه‌خسته‌وه و ، نه‌یوت : به‌ر له‌وه‌ی تیّت بسره‌وینم ، ده‌ستت له گرتنی ریشی پییغه‌مبه‌ری خوا دوورخه‌روه ..

عوروه نه‌مه‌ی زۆر پیّ ناخۆش بوو که پاسه‌وانیک به‌و شیوه هه‌ره‌شه‌ی لیّ بکات ، بۆیه پیّی وت : مالت کاوول بیّ ، چه‌ند ره‌ق و زیریت !

پییغه‌مبه‌ری خواش ﷺ زه‌رده‌خه‌نه‌ی بۆ نه‌م هه‌لوئیسته‌یان نه‌کرد ..

له‌به‌ر نه‌وه‌ی که موغیره جل و به‌رگی جه‌نگی پۆشیی بوو و ، زریّی له‌به‌ر کردبوو عوروه‌ی مامه‌ی نه‌ی نه‌ناسی‌یه‌وه . بۆیه خه‌ریک بوو له داخا بته‌قیّت و پرسیا‌ری کرد : نه‌ی موحه‌مه‌د ! خۆزگه نه‌م زانیی له‌ناو هاوه‌له‌کانتا نه‌مه‌ کی‌یه‌ و نا‌زاری دام ، به‌خوا و نه‌زائم له‌مه نامه‌ردتر و خراپ‌ترتان له‌ناودا نیه .

پییغه‌مبه‌ری خواش ﷺ زه‌رده‌خه‌نه‌یه‌کی کرد و فه‌رمووی : ((هذا ابن أخيك المغيرة بن شعبة)) . فه‌رمووی : موغیره‌ی برازاته .

عومه‌ردا ناماده‌ی جه‌نگه‌کانی و لاتی فارس بووه و ، یه‌کیکیش بووه له‌و نوینه‌رانه‌ی که سه‌عدی کوپی نه‌بووه‌مقاص ناردنی بۆ لای فه‌رمانده‌ی بالای فارس تا بانگیان بکه‌ن بۆ سیّ شت : یان موسلمان بوون ، یان جزیه ، یان جه‌نگ . که چوونه لای رۆسته‌م موغیره به‌ر مه‌که‌ی فه‌رشه‌کانی رۆسته‌می کون کرد و ، بۆ شکاندنی به‌زم و باری نه‌فامیی چوو له ته‌نیشت رۆسته‌م دا له‌سه‌ر ته‌خته‌که‌ی دانیشت . که پاسه‌وانه‌کان توورپه بوون و ، ویستیان به زۆر له‌سه‌ر کورسی‌یه‌که‌ی رۆسته‌م دای‌گرن ، وتی : نیتیر بۆم ده‌رکه‌وت که مولک و ده‌سه‌لا‌تتان نامینئێ .. چاک تر وه‌هابوو ، له جیاتی نه‌مه‌ی که له‌گه‌ل من دا کردتان ، بلێن : هه‌ندیکتان خۆی هه‌ندیکی ترتانن . نێمه‌ی موسلمانان یه‌کسانین .. له سه‌حیحی بوخاریی دا هاتروه که : موغیره یه‌کیّ بووه له رابوویکارانی فه‌رمانده‌ی خواناس و به‌ته‌قوای مه‌زن نوعمانی کوپی موقه‌پرهن ، که رزگارکه‌ری نه‌هاوه‌ند بووه و ، نه‌و فه‌تمه‌ش به ((فتح الفتوح)) ناوی ده‌رکردوه ، چونکه دوا‌ی فه‌تمی نه‌هاوه‌ند نیتیر فارسه‌کان خۆیان به‌سه‌ر پیوه نه‌گرت و ، توانای به‌رابه‌رکیتی سوپای نیسه‌لامیان نه‌ما .. نه‌وه‌بوو تاوانیکیان دایه پالّ موغیره و خه‌لیفه عومه‌ریش له کاری خست ، به‌لام دوا‌یی که تاوانه‌که به پیّی شمرع ساغ نه‌بوویه‌وه له‌سه‌ری ، خه‌لیفه به‌ر بۆنه‌وه جه‌لدی سیّ هاوه‌لی کرد . عومه‌ر والیتی (به‌حرین) یشی پیّ سپارد . موغیره یه‌که‌م که‌س بووه که به‌ ناوی (أمير المؤمنين) بانگی له خه‌لیفه عومه‌ر کردوه . که جه‌نگی خویناوی نیتوان عه‌لیی و موعاویه به‌ریا بوو ، موغیره له هه‌ردوولا که‌ناری گرت و ، پاشان که نیمان شه‌هید کرا و حه‌سه‌نیش وازی له خه‌لافه‌ت هینتا بۆ موعاویه و ، موسلمانان به‌ یه‌که‌ ده‌نگیی به‌یعه‌تیان به‌ موعاویه دا ، نه‌ویش به‌یعه‌تی پیّ دا .. موغیره به‌شداری جه‌نگی یه‌رمووی به‌ناوبانگی کردوه و ، له‌و جه‌نگه‌دا چاوتکی له ده‌ست داوه . موعاویه والیتی کوروفی پیّ سپاردوه و ، هه‌تا که سالی ۵۰ ی کۆچی کۆچی دوا‌یی کردوه ، هه‌ر والیی بووه . موغیره له‌گه‌ل ته‌بوسوفیان دا ، بۆ رووخاندنی بتی گه‌وره‌ی ثقیف (لات) ، به‌شداری کردوه .

که زانیی موغیره یه نهوندهی تر تووره بوو و ، خهريك بوو وهك فيشه که شیتته بچیت به ناسمان دا و ، وتی : ههی غه دار! به خوا دوینیی له عوكاظ غه دره که تم شورده وه و ، تا ناخرزه مان ثعيفت کردوه به دوژمنمان .^{۷۷}

عوروه ههزی نه کرد قه ناعهت به پیغه مبهری خوا ﷺ بکات تا له کوپوه هاتوون به دواي خویانا بگه پینه وه ، چونکه قوره پيش هه رگیز ری یان نادات طوواف بکه ن . به لآم ههول و ههزه کانی عوروه سه ریان نه گرت ، چونکه پیغه مبهری خوا به مافی خوی و هاوه لانی نه زانی ، وهك هه موو عه ره بیکی تری دوورگه ، بچنه ناو مه ککه وه و ، طووافی که عبهی پیروز بکه ن ، نه ونده هه یه په له ناکه ن و ، زوو ده ست بو شمشیر نابهن ، به هیوای نه وهی که ژیر و سه ليقه داره کانی مه ککه له گه لئانا ریک بکه ون و ، خوینیی هیچ لایه کیان نه پرژیت .

به م شپوه یه پیغه مبهر و عوروه ریک نه که وتن . موسلمانان کان داوای نه نجام دانی عومره یان نه کرد و ، عوروه ش داوای گه پانه وه . به لآم له نه نجامی وت وویژه کان دا عوروه لای یه قین بوو که موسلمانان کان راست نه که ن و ، ته نها بو خوا په رستی هاتوون و ، قوره پيش بوختانیان بو نه کات که نه لیت بو جهنگ هاتوون .

عوروه به دهستی خالیی گه پاره وه لای قوره پيش ، چونکه نهی توانیی قه ناعهت به موسلمانان کان بکات بو گه پانه وه . که گه پاره وه دهستی دایه ناموژگاریی قوره پيش تا خویان تووشی نه گبه تیی نه که ن و ، نه چنه مهیدانی جهنگی موسلمانان وه ، چونکه به پیی سه رنج و وردیینی یه کانی نهو تیک شکان به شییانه و ، موسلمانان کان نه ونده یهك دل لی براون هیچ هیژیک چاریان ناکات و ، تا نیسته سه ریازی وه ها دل سوژی نه دیوه ، که به سه رومان ناوه ها خویان بکه نه قوربانی پیغه مبهره که یان و ، به دل و به گیان پاریزگاریی له دینه که ی بکه ن .

عوروه به سه رداره قوره پيش یه کانی وت : نهی کۆمه لئی قوره پيش ! من به نوینه ریی چومه ته لای پادشایان . بو لای کیسرا و هیره قل و نه جاشیی ، به لآم به خوا هیچ پادشایه کم نه دیوه له لایهن ده ست و پیوه ندیوه گوی پاره لئی بو بکری ، نه ونده ی که

^{۷۷} موغیره له نه وهی مالیک سیانزه پیاو نه کوژیت و کهل و په له که یان کۆ نه کاته وه و دیت بو مه دینه و موسلمان نه بی . به لآم پیغه مبهری خوا نه م کاره به غه در نه زانی و پینج یه کی کهل و په له که وه رناگریت ، به لآم موغیره موسلمان نه بیت و ، به ماوه یه کی که م له جه رده و پیاو کوژیکه وه نه بیته خواناسیکی ریک و پیک که بیته پاسه وانی پیغه مبهر و له مامه ی تووره بیی .

موحه مەد لە لايەن هاوھ لانیەوھ گوی پرایە لیبی بۆ ئەکری .. بە خوا لە ئاستیا چاوە بەرز ناکەنەو ، لە خزمەتیا دەنگ ھەل ناپەن و ، ئاماژە بۆ ھەر کاریک بەکا ئەنجام دراوھ و ، ھەر چلەم و بەلغەمیک فری بەدا ئەکەویتتە ناو دەستی پیاویکیانەوھ و ئەسوی بە لاشەى خۆى دا و ، کە دەست نوێزیش ئەگرى ھەموو دەورەى لى ئەدەن بزائن کامیان کاریکی بەر ئەکەوئى . جوان سەرئەجى ئەو خەلکەم داوھ و ، چاکیش بزائن ئەگەر شمشیرتان بوئ نامادەن بێنە مەیدانتان .. من کۆمەلێکم دیوھ بۆ پارێزگاری گەرە کەیان باکیان نیە ھەرچی یان بەسەر بێت . بە خوا کۆمەلە ئافرەتیکم لە گەللیا دیوھ ھەرگیز دەست بەرداری نابن و وازی لى ناھینن . جا ئیوھش رای خۆتان یەك لایی بکەنەوھ ، بەلام ئەکەن رای ھیچ و پووج پەسەند بکەن ..

پاشان عوروھ ئامۆزگاری قورپەیشی کرد کە با ئەو پێشنیارەى پێغەمبەرى خوا ﷺ و ھەریگەرن و ، جەنگ لە ئیوانیان دا ئەمیتئى . چونکە تازە قورپەیش چاری موسلمانانى پى ناکرئى و ، ھەموو ئەندامیکى سوپای ئیسلام بەسەر و مالىی و فیداکاریی جەنگ ئەکات و ، لە ھەمان کات دا خۆیان بە مەزلووم ئەزانن و ، بەرپەرى غیرەتوھ ئەجەنگین .. ئەوان بە عەقیدەى خۆیان بکوژن و بکوژرین ، مادام تاوان بار نین ، ھەر قازانجیانە .

دیسان داہوھ بە گوئی قورپەیش دا و وتى : کابرا ھاتوھ بۆ ریزلیتان لە مالىی خوا و ، وشترەکانى لە گەل داہە سەریان ئەبڕئى و ئەگەرپیتتە داوھ . بەمە قورپەیش کەمى نەرم بوون و ، ھاتنە سەر ئەوھ کە ئەلین ھەرگیز ناھیلین ، بەلکو ئەھیلن ، بەلام ناپروویان ئەچئى ، بەوھى کە موسلمانان ئەمسال بەگەرپینەوھ و ، سالیکی تر بێنەوھ و ، طواف و سەعى بکەن .

بەلام عوروھ بى تاقەت بوو و ، بە خۆى و سوپاکە یەوھ قورپەیشى بەجئ ھیشت و گەرپا یەوھ بۆ طائیف . ئەوھش بەشى خۆى و کاریگەریی ھەبوو بۆ سەر ورەى قورپەیش . لەگەل ئەوھش دا قورپەیش ھەر ئەسویست خۆى و ھەا دەر بجات کە باکی نیە ، بەلکو موسلمانەکان بى تاقەت ببن و بەگەرپینەوھ . بەلام موسلمانەکان ھەر ئەوھبوو کە پى یان خۆش بوو خوین نەرژئى ئەگینا بە ئاسانى سوپای قورپەیشیان تیک ئەشکاند .

کاتیځ که پرژوهه کی عوروهی کورپی مهسعوود سهری نه گرت ، قورپهیش ههستان شهیتانیکی فیلبازی وهک موکهرهزی کورپی ههفص یان ^{۷۸} نارد بۆ حوده بییه ، تا بهلکو به ههه فیلیک بووه کاره که به قازانجی قورپهیش ریځ بخت ، چونکه دواخستنی ریځ کهوتن له بهرژوهه ندیی قورپهیش نیه ، به تایبته دواي کشانهوهی عوروهی ناوژیوانی دووهه م .

که ناوژیوانی سی هه م ، موکهرهز گهیشته خزمهتی پیغه مبهری خوا ﷺ بۆ چاره سهیری کیشهی نیوان موسلمانان کان و قورپهیش ، که پیغه مبهری خوا ﷺ چاوی پی کهوت وا هات بهره و رویمان ، ههرموی : ((هذا رجل غادر)) . له گهه شهوشدا له گهه لیا دانیشته و ، نهی گپراهه دواوه ، ههه چهنده نهی زانیی که نه مه جیی بپروا و متمانه نیه .

موکهرهز نهی ویسته به زمانی قورپهیشهوه بگهیهنی که با له کوئوه هاتوون بگه پینهوه ، چونکه قورپهیش ناهیلنیت بچنه مهککهوه . پیغه مبهری خوا ﷺ هه ریځ وهلامی لا بوو . ههه نهو وهلامه بوو که به بو دهیل و عوروهدا بۆ قورپهیشی نارد : موسلمانان کان بۆ جهنگ نه هاتوون ، بهلکو بۆ سهردانی که عبه هاتوون ، بهلام نامادهشن ههه کهس رییان لی بگری بچن به گژی دا ..

دواي نهوه قورپهیش هانایان برده لای حولهیسی کورپی زه بیانی سهرۆکی نه حابیش و ، گهورهترین هاوپهیمانی قورپهیش ، تا بهلکو نهو بیته ناوژیوانی چوارهه و نهه ناکۆکی به حهل بکات .

حولهیس پیاویکی ژیر و دووربین بوو .. گهورهیهکی وته بیستراو بوو .. پیغه مبهری خواش ﷺ چاک نهی ناسیی که چهنده قههه و حورمهتی مالی خوی له دل دایه . قورپهیشی پیان خوش بوو نهه پیاهه له قورپاودا دهریان بهینتی .. که چیی کاره که به پیچهوانهی ناوات و خواستی قورپهیش دههچوو .. نهه سهردانهی حولهیس بووه مایهی قازانج بۆ سوپای نیسلام ..

جا قورپهیش به پاگانده و درۆ و دهلهسه قهناعهتی بهه پیاهه کردبوو که موسلمانان کان شهه نه گپرن و ، بۆ ههتهکی حورمهتی مالی خوا هاتوون .. که حولهیس

^{۷۸} موکهرهز قورپهیشی به له نهوهی عامیری کورپی لونهی . ههه نیک نه لاین موسلمان بووه و ههه نیکش نه لاین نه بووه . له دواي بههه دینه مه دینه و فیدیه بۆ سههیلی کورپی عمر نههات ، دواي نهوهی که به دیلیی کهوتبووه دههه موسلمانان کان .

چوو بۆ ناو سوپای موسلمانان ، موسلمانه‌کانی به کۆمه‌لێک جه‌رده‌ی شه‌رانیی نه‌زانیی ، چونکه قورهبیش پاگانده‌یه‌کی زۆری دابوو به گۆیی دا ..

که له دووره‌وه ده‌رکه‌وت و رووه و موسلمانه‌کان هات ، پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به هاوه‌له‌کانی فەرموو : ((إن هذا من قوم يتأهون ، و يعظمون الإله ، ابعثوا الهدى في وجهه حتى يراه)) . فەرموو : ئەم پیاوه له کۆمه‌لێک دایه که خواپه‌رستی نه‌که‌ن و ، خوا به گه‌وره نه‌زانن . وشتره‌کانی (هه‌دی) به‌رنه به‌رده‌می تا بیان بینێ . موسلمانه‌کانیش وه‌هایان کرد .

که حوله‌یس چاوی به وشتره‌کان که‌وت له شیوه‌که‌دا و ، که چاوی به موسلمانه‌کانیش که‌وت پێشوازی‌یان لێ کرد و خه‌ریکی ته‌لیبه بوون و ، له‌به‌ر نه‌وه‌ی ماوه‌یه‌کی زۆریش به نیحرامه‌وه مابوونه‌وه دژرا بوون ، کرده‌وه زالمانه‌که‌ی قورهبیشی دایه دواوه و ، هاواری کرد : پاک و بی‌گه‌ردیی بۆ خوا ، ناگونجی نه‌مانه بۆ زیاره‌تی مالی خوا رێیان لێ بگیری . خوای گه‌وره رازی نابێ رێ له حه‌جی له‌خه‌م و جو‌دام و نه‌هد بگیری ، نیسته قه‌ده‌غه‌ی کورپی عه‌بدولموطه‌لیب بکری ؟؟

زیاتر نا‌ره‌زایی له قورهبیش ده‌ربرپی و وتی : به په‌روه‌ردگاری که‌عبه ، قورهبیش تیاچوو .. نه‌مانه بۆ عومره هاتوون .

پێغه‌مبه‌ری خواش ﷺ فەرموو : ((أجل يا أبا بني كنانة)) .

نێتر سه‌رداری نه‌وه‌ی کینانه ، واته حوله‌یس ، هێچ باس و راویژنکی له‌گه‌ڵ پێغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ نه‌کرد ، به‌لکه‌ هه‌ر به بینینی دیمینی موسلمانه‌کان قه‌ناعه‌تی کرد که قورهبیش سته‌م کاره و سته‌م له موسلمانه‌کان نه‌کات ، بۆیه به دوا‌ی خۆی دا گه‌راپه‌وه و ، به قورهبیشی راگه‌یاندا که نابێ رێ له‌و موسلمانانه بگیری که بۆ رێزلی‌تانی که‌عبه هاتوون و ، نه‌مانیش له سه‌ر سته‌م و جه‌ور په‌یمانان له‌گه‌ڵ قورهبیش دا نه‌به‌ستوه ..

قورهبیش نه‌و راستگۆیی‌یه‌یان پێ ناخۆش بوو و ، وتیان : دانیشه ، تۆ نه‌عرا بییت ، هێچ نازانی .

حوله‌یس تووره‌بوو و ، ده‌ستی دایه هه‌ره‌شه‌ی نه‌وه که نه‌گه‌ر قورهبیش ده‌ست له سته‌م و جه‌ور هه‌ڵ نه‌گرێ و ، رێ به موسلمانان نه‌دا وه‌ک هه‌موو عه‌ره‌ب طه‌وافی که‌عبه بکه‌ن نه‌و په‌یمانیه‌ی نیوانیان هه‌ڵ نه‌وه‌شینیته‌وه و پال ته‌دات به حه‌قه‌وه .

بەم ھەرپەشەیدەى حولەيس كافرانى مەككە راجلەكەين و ترسيان لى نىشت ، چونكە جىسابونەوھى ئەحابىش زىانى گورەى لە قورپەيش نەدا و پشتى ئەشكاندن . لەبەر ئەوھى كە ئەحابىش لەم ھۆزە بەھىزانە پىك ھاتبوون : نەوھى ھەونى كورپى خوزەيمە و ، نەوھى ھەرشى كورپى عەبدمەنافى كورپى كىنانە و ، نەوھى موصطەلەقى كورپى خوزەيمە . جا پەيمان شكاندن ئەمانە پشتى قورپەيشى ئەشكاند ، بۆيە قورپەيش كەوتنە خۆيان و ، بۆيان دەرکەوت كە كارى ھەرزەكانيان كارىكى ناشيرىنى لى دەرچوو و ، سەرى قورپەيشى پى شۆر ئەبىت ، چونكە بۆ ھەموو لايەك دەرکەوت كە مۇسلمانەكان ناشىتى خوازن . بۆ ئەمە كەوتنە لاواندن حولەيس تا ماوہەكە مۆلەتيان بدات بۆ ئەوھى چارەى ھەلۆيستەكە بکەن كە برىتىيە لە رىك كەوتن لە گەل مۇسلمانەكان .

حولەيسيش كە بۆى دەرکەوت قسەكانى كارىگەرىي لەسەر ھەلۆيستى قورپەيش ھەيە ، دانى بە خۆى دا گرت ، تا ئەوھبوو لەناو قورپەيشيش دا دەنگى ناپەزايى بەرز بوويەوھ ، كە لە پىناوى چىي دا ژيان و گوزەرانىان بچنە مەترسىيەوھ ؟ خۆ مۇسلمانەكان بۆ رىزگرتن لە كەعبە ھاتوون ، نىتر جەنگ و ھەراى بۆ چىيە ؟

لە لايەكى ترەوھ ئەم كارە لەسەر قورپەيش زۆر ئەكەوت : تا دوينى چەند ھەزار و دەست كورتيكى لە مەككەدا دەرپەراند و ، بە چ حالىك ئەو مۇسلمانە بى كەسانە خۆيان گەياندە مەدينە ، كەچىي وا نىستا بوونەتە سوپايەكى و ھا بەھىز كە ھىچ حىسابىك بۆ چەك بەدەستانى دوورگە ناكەن .. ئەمە دواپۆژى دەسەلاتى قورپەيش ئەخاتە مەترسىيەوھ .. رۆژىك دىت سوپاي نىسلام ببىتە خواھنى دەسەلات و ئەو چاودىرىي كەعبە بكات .. كەواتە رەنجى قورپەيش بە فېرۆ رۆيشت .. نەك ھەر رەنجى ئەوان ، بەلكو رەنجى ھەموو ستم كارىك ، كە دژى دىنى خوا ئەوھستى ، بە فېرۆ ئەروا ..

بەم بۆنەوھ قورپەيش گىريان خواردبوو ..

لە لايەكەوھ ئەگەر رى بە مۇسلمانان ئەدەن طەواف و سەعى بکەن ، ئەوا دەسەلاتى قورپەيش لە كزبوون دا ئەبىت و ، بەرە بەرە مۇسلمانان بەرەكە لە ژىريان دەرئەھىتن . لە لايەكى ترەوھ ئەگەر ناھىلن بچنە مەككەوھ ، ئەوا جەنگ بەرپا ئەبى و ، قورپەيشيش لاي يەقىنە كە چارى سوپاي رىك و پىكى نىسلام ناكات ، لە كاتىك دا كە ئەو سوپايە خۆى لەسەر حەق حىساب بكا و ، قورپەيشيش بە ستم كار بزانى .

نیتر با هه‌لویستی حوله‌یس له‌ولاره بوه‌ستی که به‌رگری له هه‌لویستی موسلمانان نه‌کات و ، هه‌ره‌شهی نه‌وه‌ش نه‌کات که نه‌گر قوره‌یش جه‌نگ بکات ، نه‌و ناماده نیه ده‌ستی به‌ر خوینی به‌ناره‌وا رزراو بکه‌ویت . هه‌روه‌ها بوه‌یلی کوری وهرقائی سه‌رۆکی خوزاعه و ، عوروه‌ی کوری مه‌سه‌عوودی سه‌رۆکی شه‌قیف‌یش ده‌نگی ناره‌زایی‌یان لی به‌رز بوویه‌وه .

هه‌رچه‌نده ، وه‌ک له پی‌شه‌وه باس کرا ، قوره‌یش له لیت‌هی نه‌زان کاری خۆی‌دا چه‌قیی بوو ، که‌چی هه‌رزه و نه‌فامه‌کانی په‌له‌یان بوو جه‌نگ و کوش‌تار هه‌ل بگیری . حه‌زیان نه‌کرد خوین برژی .. به‌لام موسلمان‌ه‌کان به‌جوانیی پارێزگاری‌یان له هه‌لویستی خۆیان نه‌کرد .

قوره‌یش جله‌وی بۆ هه‌رزه‌کانی شل کردبوو .. نه‌وانیش هه‌رده‌م له شه‌ر فرۆشتن‌دا بوون . نه‌وه‌بوو شه‌ویکیان به‌چهند کۆمه‌لێک ، حه‌فتا نه‌سپ سواریان هێرشیان کرده سه‌ر تۆردوگای موسلمانان به‌و هیوایه‌وه ده‌ست له موسلمان‌ه‌کان بوه‌شینن ، نیتر سا به‌دیل‌گرتن بی‌یان کوشتن .. سه‌ره‌تا نه‌و نه‌سپ سوارانه هێرشیان کردبووه سه‌ر چه‌ند موسلمان‌یتکی بی‌چه‌ک و به‌دیل‌گرتبوونیان ، به‌لام ده‌وریه‌ی موسلمانان توانی‌یان نه‌و دیلانه رزگار بکه‌ن و ، هێرش‌به‌ره‌کانیش ده‌سته له دوا‌ی ده‌سته به‌دیل‌بگرن ، هه‌تا ژماره‌یان نه‌گاته حه‌فتا نه‌سپ سوار و ، قۆل به‌ستیان ته‌که‌ن و ، نه‌یان هیننه خزمه‌تی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ . به‌لام پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ چاوپۆشی‌یان لی ته‌کات و ، فه‌رمان نه‌دا که به‌ریان بده‌ن . سه‌ره‌رای ته‌م چاکه‌یه ، قوره‌یش پیاویتی موسلمان ته‌کوژن ، هه‌ر بۆ نه‌وه‌ی موسلمان‌ه‌کان تووره‌ بین و جه‌نگ به‌ریا بیی ، که‌چی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌حه‌کیمانه نه‌وه‌شی چاره‌سه‌ر کرد و ، نه‌ی هیش‌ت جه‌نگ به‌ریا بیی .

هه‌تا طه‌به‌ری وه‌های باس کردوو که دوا‌ی شه‌هیدکردنی نه‌و موسلمان‌ه پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ چه‌ند نه‌سپ سواریک نه‌نیرو و ، نه‌وانیش دوانزه سواری کافری بۆ نه‌گرن . پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ پی‌یان نه‌فه‌رموی : ((هل لکم علی عهد ؟ هل لکم علی ذمه ؟)) نه‌فه‌رموی : هیچ په‌یمان و په‌نایه‌کتان به‌لامه‌وه هه‌یه ؟ نه‌لین : نه‌خیر . له‌گه‌ل نه‌وه‌ش‌دا به‌ریان نه‌دا و نایان کوژی .

نۆهه‌م : نارده‌نی عوشمان بۆمه‌که‌که

له پی‌شه‌وه باسمان کرد که پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ خیراشی کوری ئومه‌بیه‌ی که‌عبیی ، به‌شیوه‌ی نوینه‌ری تایبه‌تی خۆی نارد بۆ لای قوره‌یش تا نییه‌تی ناشتی خوازانه‌ی

موسلمانان پي بگه يه ني ، كه چيبي نهك هر قسه يان لي وهر نه گرت ، بهلكو نه فامه كانيان ويستيان خراشيش بكوژن . جا كه گه رايه وه داواي كرد يه كيكي تر بو نهم كاره بچيته لاي قوره يش كه كهس و كاري زياتري له مهككه دا بي ، تا بي پاريزن . بو نهمه پيغهمبهرى خوا ﷺ ويستي عومهرى كورپى خه ططاب بنيري بو تي گهياندي قوره يش كه موسلمانان كان جهنگيان ناي . به لام عومهر عوزري هيتايه وه كه نهو به لاي قوره يشه وه زور تاوان باره و ، كهس و كاريكي وه هاشي لهوي نيه بي پاريزن . پاشان ناماژه ي كرد بو عوماني كورپى عه فغان ، چونكه نهو له تيره ي عه بدشه مسي كورپى عه بدمه ناف بو .

پيغهمبهرى خوا ﷺ ناماژه كه ي عومهرى به دل بو و ، ناردى به داواي عومنان دا و پتي فرموو : « اذهب الى قريش فآخبرهم أنا لم تأت لقتال أحد ، وإنما جئنا زواراً لهذا البيت معظمين حرمته ، معنا الهدى نحره وننصرف » . فرماني پيا دا تا بچي بو لاي قوره يش و هه واليان بداتي كه موسلمانان كان نه هاتوون له گه دل هيچ كه سيك دا بجهنگن ، بهلكو بو زياره تي مالي خوا و ريزلي گرتني هاتوون . وشتره كانيان سهرته برن و ، نه گه رينه وه ..

عومنانيش ، هه رچه نده بارودوخه كه زور ناله بار بو ، فرماني پيغهمبهرى خواي ﷺ خسته سهر چاواني و ، خوي و گهيانده به لده حي مؤلگاي قوره يش . نهوي عومهر بيري لي ته كرده وه راست بو ، كه قوره يش عه بيه و تاوان نافاسمن و ، هه موسلمانانكيان ده ست بكه وي چاوپوشي لي ناكهن ، نه گه رچيبي له په ناي كه عه بش دا بيت .

نه وه بوو عومنان سنووري هه ره مي بيري و ، چوه سنووري ده سه لاتي قوره يشه وه ، بي باك له وه ي كه چيبي دپته رسي . كه نزيك كه وته وه خهريك بوو بت په رستان بي كوژن . نه وه بوو له قه راغ مؤلگاي قوره يش دا عومنان تووشي كومه ليك چه كداري قوره يش بوو و ، كه ناسي يان هه واليان دا بي كوژن ، به لام خزميكي عومنان ، كه ناوي ته باني كورپى سه عيدي كورپى عاص^{۷۸} بوو ، تووشي بوو و ، په ناي دا و ، نه ي هيتشت

^{۷۸} نه بان كورپى سه عيدي كورپى عاصي كورپى نومه بيه ي كورپى عه بدشه مسي كورپى عه بدمه نافي قوره يشي به ، واته نومه بيه ناموزاي عه بدو لموطه ليه . خوشي و باوكيشي له گوره و ناوداراني قوره يش بوون . كاتيک كه تووشي عومناني ناموزاي بوو خستيه په ناي خويه وه و بو دل نه وايشي شيعريكي لهو باره وه وت . نه بان چند كورپيكي به ريزي هه بوون ، كه خواي گوره پيش باوكيان هيدايه تي دوانيانى دابو بوو سهر نيسلام كه نهو دوانه ش خاليد و عه مر بوون و ، لهو موسلمانان پيشينانه بوون كه كوچيان بوو حه بشه كرد . به لام نه بان خوي

بێ کوژن ، که وتی : ئە‌ی کۆمه‌لی قورە‌یش ! عو‌ثماني کورپی عه‌فان وا له‌ په‌نای من‌دا و ، که‌س ده‌ستی بۆ نه‌بات .

ئە‌م په‌نادانه‌ یاسایه‌کی زۆر پیرۆز بوو به‌ لای هه‌موو هۆزه‌کانه‌وه ، نه‌گه‌رچی نهنوسرابوو ، به‌لام هه‌ر ئە‌ندامی‌کی هه‌ر هۆزێک په‌نای هه‌ر که‌سی بدایه ، نه‌وا هۆزه‌که‌ی نه‌چوه‌ ژێر زامنیی پاراستنی نه‌و که‌سه و ، هه‌ر که‌سیش نه‌و یاسایه‌ی پێشێل بکردایه ، تووشی به‌لا و نه‌گه‌تی نه‌هات .. که‌ نه‌بانیش په‌نای عو‌ثماني دا ، واته‌ تیره‌ی عه‌بدشه‌مس هه‌ر هه‌مووی په‌نای داوه و ، نه‌و تیره‌یه‌ش کێشی تایبه‌تی خۆی هه‌بوو .

دوای نه‌وه‌ عو‌ثمان خوا لێی رازی بێ له‌ شیوی به‌لدەح له‌ تۆردوگای قورە‌یش‌دا چاوی به‌ گه‌وره‌ پیاوانی قورە‌یش که‌وت تا سپارده‌که‌ی پێغه‌مبه‌ری خوايان ﷺ پێی بگه‌یه‌نی ، که‌ بریتی بوو له‌ وه‌رگرتنی یه‌کێ له‌ دوو کار :
یان موسلمان ببن ، یان له‌گه‌ڵ موسلمانه‌کان‌دا په‌یمانی ناشتی به‌ستن و ، واز له‌ پێغه‌مبه‌ر و عه‌ره‌به‌کانی تر به‌ینن ، به‌و مه‌رجه‌ی موسلمانه‌کان له‌گه‌ڵ هه‌ر هۆز و سوپایه‌کی تری عه‌ره‌ب‌دا ناکۆک بن ، قورە‌یش بێ‌لایه‌ن بێ . هه‌روه‌ها نه‌وه‌ش رابگه‌یه‌نی که‌ ئە‌مان بۆ جه‌نگ نه‌هاتوون و ، هه‌ر که‌ عومره‌یان ته‌واو کرد نه‌گه‌رپێنه‌وه‌ بۆ مه‌دینه .

به‌لام قورە‌یش هه‌ر وه‌لامی جارانیان ئە‌زانی و ئە‌یان‌وت : هه‌رگیز ناهێلین بێته‌ مه‌که‌که‌وه‌ .

دوای ئە‌م روون‌کردنه‌وه‌یه‌ عو‌ثمان وه‌های به‌ چاک‌ زانیی که‌ سه‌رێکیش له‌ مه‌که‌که‌ بدا بۆ بینینی نه‌و سه‌رۆکانه‌ی که‌ له‌ مه‌که‌که‌دا بوون . جا بۆ نه‌وه‌ی هه‌یج که‌س ده‌ست بۆ عو‌ثمان درێژ نه‌کات ، نه‌بان وای به‌ چاک‌ زانیی خۆی له‌گه‌ڵیا بێت . بۆ ئە‌مه‌ ئە‌سپه‌که‌ی هێنا و عو‌ثماني له‌ پاشکۆی خۆی‌دا سوار کرد . که‌ قورە‌یش عو‌ثمانيان

پێش‌فە‌تھی مه‌که‌که‌ کۆچی بۆ مه‌دینه‌ کردوه و ، له‌ کاتی جه‌نگی خه‌یه‌ردا موسلمان بووه و ، به‌شداریی خه‌یه‌ری له‌ خه‌مه‌تی پێغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ کردوه و ، کراوته‌ فەرمانده‌ی یه‌کێ له‌ سه‌یه‌کان . نه‌بان له‌گه‌ڵ قورە‌یش‌دا به‌شداریی به‌دري دژی موسلمانه‌کان کردوه و ، له‌و جه‌نگه‌دا دوو برای به‌ کافریی کوژراون که‌ ناویان عاص و عوبه‌یده‌ بووه . پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌بانی کردۆته‌ والیی به‌حه‌رین و تا کۆچی دوایی پێغه‌مبه‌ری خوا هه‌ر له‌وئ والیی بووه . نه‌بان به‌شداریی جه‌نگه‌ جیه‌ادی‌یه‌کانی شامی کردوه و ، له‌وه‌ نه‌چی له‌ جه‌نگی ئە‌جنادین له‌ فە‌له‌سطين له‌ سالی سیانزه‌هه‌می کۆچی‌دا شه‌هید بووی .

بینی ، زۆریان پیّ خوښ بوو گهوره هاوه لیکي پیغه مبهه بکوژن ، به لّام که له پاشکزی نه بان دا بوو ، واته وا له په نای دا ..

نه بان له مه که که دا سه ریه سستی ته وای به عثمان دا ، که چند له وی نه مینیتته وه یان بۆ کوئی ته چی ، یان سر له چ سرداریک ته دات .

جا له بهر نه وهی که نه بوسوفیان سرداری تیره عه بدشه مس و ، سه رۆکی گه وره ی هه موو قوره یش بوو ، نه بان راسته وخو له ویوه عثمانی برد بۆ مالی نه بوسوفیان .

نهو سه رۆکانه ی که له به لده ح ناماده نه بوون ، وه که نه بوسوفیان و ، سه فوانی کورپی نومه ییه ، عثمان له مه که که چاوی پیّ که وتن و ، نامه که ی پیغه مبهه ری خوی **ﷺ** پیّ راگه یانندن ، که چیی ته وانیش هه ر هه مان وه لّامیان لایبو !!

له بهر نه وهی که عثمان میوانی نه وهی نومه ییه بوو ، هیه چ که سیک نه ی ته ویترا دهستی بۆ به ری ، بگره داوایان لیّ کرد که طه وافی که عبه بکات ، به لّام عثمان فه رموی : هه تا پیغه مبهه ری خوا **ﷺ** طه واف نه کات منیش طه واف ناکه م .

له حوده ییه له ناو موسلمانان دا دهنگ و باسی نه وه بلاؤ بوویه وه که عثمان طه وافی کردوه . به لّام پیغه مبهه ری خوا **ﷺ** فه رموی : « ما اظن عثمان یطوف بالبیت ونحن محصورون » . فه رموی : پیّ نازانم له کاتیک دا که نیمه نابلووقه درابین و عثمان بچیّ طه واف بکات . وتیان : نه ی پیغه مبهه ری خوا ! نهو که گه یشته یته مالی خوا چیی ریّ لیّ نه گریّ ؟ فه رموی : « ظني به ألا یطوف حتی نظوف » . فه رموی : من وا پیّ ته زانم تا نیمه طه واف نه که یین نهو طه واف ناکات .

پاشان که گه راپه وه گله یی له موسلمانان کرد که بهو شیوه ظمنیان پیّ بردوه و ، فه رموی : ته گه ر سالیک له مه که که دا بوومایه و پیغه مبهه ری **ﷺ** له حوده ییه دا بوایه طه وافم نه ته کرد .. قوره یشیش داوایان لیّ کردم تا طه واف بکه م ، به لّام به گویم نه کردن .

لهو ماوه یه دا عثمان خوا لیّی رازی بیّ که له مه که که دا بوو ، سه ردانی موسلمانان بیّ ده سه لاته کانی مه که که ی کرد و ، چاوی به ژن و پیایان که وت و مژده ی پیّ دان که به م نزیکانه له ژیر چه پوکیی رزگاریان ته بیّ و ، نه مه ش به لیّنی پیغه مبهه ری خوایه **ﷺ** . موسلمانان کان ، چ ژن و چ پیوا ، که نه م مژده یه یان ته بیست له خوشیانا ده ستیان به گریان نه کرد و ، خه ریک بوو گیانیان ده رچی . نهو موسلمانان بیّ ده سه لاتانه به

عوثمان دا سه‌لامیان بۆ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نارد و وتیشیان : ئەو خۆایه‌ی ئەوی هیناوه‌ته حوده‌یبه ، ئەتوانی بی‌هینیتته مه‌که‌که‌یشه‌وه .

ده‌هه‌م : به‌یعه‌نی هه‌ردن

موسڵمانه‌کان بۆ ماوه‌ی بیست رۆژێک له‌ ده‌شتی حوده‌یبه‌دا مانه‌وه و ، قورئه‌یش نه‌ی‌ئه‌ه‌یشت بچنه مه‌که‌که‌وه . له‌و ماوه‌یه‌دا موسڵمانه‌کان له‌ ئیحمرام‌دا بوون ، بۆیه نه‌ نینۆکیان نه‌بریی و ، نه‌ قژیان کورت نه‌کرده‌وه و ، نه‌ بۆن خۆشی‌یان له‌ خۆیان نه‌دا و ، نه‌ نزیک‌ی خێزانیان نه‌که‌وتنه‌وه .. هه‌ر هه‌موویان دژرابوون . ئەوه‌ی که‌ زۆر ناڕه‌حه‌تی نه‌کردن ئەوه‌بوو هه‌یچ هه‌یوایه‌ک و دل‌خۆشی‌یه‌ک له‌ قورئه‌یشه‌وه به‌دییه‌ نه‌نه‌کرا .. بۆیه موسڵمانه‌کان هاتنه‌ سه‌ر ئەو رایه‌ که‌ به‌ زۆری شمشیر خۆیان بگه‌یه‌ننه‌ که‌عبه‌ و ، هه‌ر که‌س بێته‌ ری‌یان لێی بده‌ن ، چونکه‌ موسڵمانه‌کان قه‌ناعه‌تیان به‌ هه‌موو لایه‌ک کرد که‌ ناشتی‌ی‌خوازن و ، ته‌نه‌ا زیاره‌تی که‌عبه‌یان مه‌به‌سته‌ و ، قورئه‌یش شه‌ر نه‌فرۆشی . به‌لام تا‌قه‌ شتی‌ک موسڵمانه‌کانی له‌ هه‌رش‌کردنه‌ سه‌ر مه‌که‌که‌ قه‌ده‌غه‌ نه‌کرد ، ئەو‌یش هه‌زکردنی پێغه‌مبه‌ری خوا بوو ﷺ تا جه‌نگ روو نه‌دات ..

به‌لام له‌ نا‌کا‌و رووداویکی سه‌یر هاته‌ به‌رده‌م موسڵمانه‌کان . هه‌رچه‌نده‌ بیست رۆژێک ئه‌بێت به‌رامبه‌ر به‌ کاره‌ هه‌رزه‌هی‌یه‌کانی قورئه‌یش دانیان به‌ خۆیان دا ئه‌گرت ، به‌لام ئەو رووداوه‌ بووه‌ مایه‌ی به‌سه‌رچوونی ماوه‌ی ئارام و دان به‌ خۆداگرتن و ، خۆ ئاماده‌کردن بۆ جه‌نگ . ئەوه‌بوو له‌ لایه‌ن پێغه‌مبه‌ری خواوه ﷺ بڕیاری هه‌رش‌کردنه‌ سه‌ر قورئه‌یش ده‌رچوو .. ترس و له‌رز رووی کرده‌ سه‌رداران‌ی مه‌که‌که‌ و له‌ قسه‌ی زل و وته‌ی نا‌به‌جی‌ که‌وتن .. له‌ لایه‌ن سه‌رکرده‌ی موسڵمانانه‌وه فه‌رمان بۆ هه‌موو سه‌ربازانی ئیسلام ده‌رچوو که‌ خۆیان ئاماده‌ی جه‌نگ بکه‌ن .

که‌ ئەم هه‌وا‌له‌ گه‌یشته‌ قورئه‌یش ، ئیتر ئەوان که‌وتنه‌ پارانه‌وه‌ بۆ رێکه‌که‌وتن و ، ده‌ست له‌ جه‌نگ هه‌ل‌گرتن ..

ئە‌ی ئەو رووداوه‌ چیه‌ی بوو که‌ هه‌ل‌وێستی موسڵمانه‌کانی له‌ ئارامه‌وه‌ گۆڕی بۆ بڕیاری جه‌نگ ؟

کاتی‌ک که‌ عوثمان له‌ مه‌که‌که‌ بوو ، هه‌وا‌ل‌ گه‌یشته‌ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ که‌ قورئه‌یش ده‌ستیان له‌ عوثمانی کۆری عه‌ففان و ئەو ده‌ هه‌وا‌له‌ش که‌ له‌ گه‌لێ‌ا چوون بۆ

مه ککه ، وه شان دووه و ، ههر هه موویان کوشتون .^{۸۰} که پیغه مبهری خوا ﷺ هه والی عثمان و هاوه لانی بیست ، چاری نهما ، بریاری دا سوپای نیسلام ههر هه مووی خوی نامادهی جهنگ و هیرش بکات . بو نه مه موسلمانانی بانگ کرد بو بیعت دان له سهر مردن ، نه مهش به فرمانی ناسمان ..

هه زار و چوار صد هاوه ل ، ههر هه موویان به پهله چون به دم فرمانه کهی پیغه مبهری خواره و ، له ژیر دره خته کهی حوده بیبه دا بیعتیان پی دا و ، خوی گه ورهش ، بو ستایش و ریزی نهو کاره یان ، به وه حیی ره زامه ندیی خوی لهو هاوه لانه ده برپی و هیمنیی ناسایشی به سهر دلیان دا داباراند که نه فرموی :

﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَبَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا﴾ (الفتح : ۱۸) .

نه م بیعت ته له میژوودا به ناویانگه و به بیعتی (رضوان) ناوی ده رکردوه .. جابیری کوری عه بدوللا نه گپریته وه که وتویه : بیعتمان به پیغه مبهری خوا ﷺ دا و ، عومهریش له ژیر دره خته که دا ، که دره ختی سه موره بوو ، دهستی به دهستی وه گرتبوو و ، جگه له جه ددی کوری قه یسی نه نصاری که له ژیر سکی وشتره کهی دا خوی حه شار دابوو ههر هه موومان بیعتمان پی دا ..

نوم عوماره باسیکی نهو رۆژه مان بو نه کات و نه لیت : نیرراوان له نیوان پیغه مبهری خوا ﷺ و قوره یش دا ها توچویان بوو .. رۆژیکیان پیغه مبهری خوا ﷺ ته شریفی هینا بو مه نزله که مان ، که وام زانیی شتیکی پیوسته . نه بینم نه وهی پی گه یشتوو که عثمانی کوری عه فغان کوژراوه . نه وه بوو له شوینه که مان دا دانیش و ، پاشان فرموی : خوی گه وره فرمانی پی داوم بیعت بکه م . نه لیت : خه لکه که هاتن له شوینه کهی نیمه دا دهستیان کرد به بیعت پی دانی ، هه تا خه لکه که نیشتنه مل که ل و پهله که مان و هه مووی شیلرا . نهو رۆژه پیغه مبهری خوا ﷺ بیعتی له خه لکه که وه رگرت . نه لیت : سهیری موسلمانانه کام نه کرد چون چه کیان پۆشیی بوو ،

^{۸۰} واقیدیی نه وهی باس کردوه که له گه ل عثمان دا ده هاوه لی تریش چون بو مه ککه بو سردانی خزم و که سیان ، که نهو ده که سه نه مانه بوون : که رزی کوری جابیری فیهری و ، عه بدوللا کوری سوهدیلی کوری عمر و ، عه بیاشی کوری نه بوهریعه و ، هیشامی کوری عاصی کوری وانیل و ، حاطبی کوری نه بوهره لته عه و ، نه بو حاطبی کوری عه مری کوری عه بدشه مس و ، عه بدوللا کوری حوزافه و ، نه بو پرومی کوری عومهیر و ، عومهیری کوری وه بی جو مبه حیی و ، عه بدوللا کوری نه بو نومه بیه ی کوری وه ب . (المغازی : ۲ / ۶۰۳) .

هەر چەندە چەکی کهمان پێ بوو ، چونکه ئێمه بۆ عومره هاتبووین . سهیری غوزهیبیهی کۆری عهمریشم (واته میژده کهی) نه کرد که شمشیره کهی له کیلان ده رهینابوو . منیش ههستم و نهو کۆله کهیهی که بۆ سیبهر به کارمان نه هینا گرتمه دهست و ، چه قۆیه کیشم لایوو بهستم به قه دمدا و وتم : هه رکهس لیم نزیک بیهتهوه به هیوام بی کوژم .

نهوه بوو نهو روژه پیغه مبهری خوا ﷺ به یعهتی له خه لکه که وه رنه گرت و ، عومه ریش دهستی گرتبوو ، به یعهتی له سه ر نهوه لی وه رنه گرتن که پشت هه ل نه کهن .. هه ندیکیش وتوو یانه : به یعهتی له سه ر مردن لی وه رنه گرتن .

وتراویشه که : یه کهم که سیك که به یعهتی کرد بی سینانی کۆری نه بوسینانی کۆری میحصه ن بووه ، که برازای عوکاشه بووه . سینان وتی : ئه ی پیغه مبهری خوا ! له سه ر نهوه ی که وا له دلته دا به یعهتت پێ نه ده م . ئیتر نهوه بوو پیغه مبهری خوا ﷺ له سه ر به یعهتی سینانی کۆری نه بوسینان به یعهتی له خه لکیی وه رنه گرت .. جا له بهر نهوه ی که عوتمان له وی ئاماده نه بوو ، پیغه مبهری خوا ﷺ خۆی له جیاتی نهو به یعهتی دا ، به وه ی که به ده ستیکی دای له دهسته که ی تری .

ئین بورهانوددین وتوو یه : کاتیک که پیغه مبهری خوا ﷺ له بریی عوتمان به یعهتی کرد ، فه رموی : ((اَللّٰهُمَّ ! اِنْ عِثْمَانَ ذَهَبَ فِي حَاجَةِ اللّٰهِ وَحَاجَةِ رَسُوْلِهِ ، فَاَنَا اَبَايَعُ عَنْهُ)) . فه رموی : خوا یه ! عوتمان به دوا ی کاری خوا و کاری پیغه مبه ره که ی دا چوه ، وا من له بریی نهو به یعهت نه ده م . نهوه بوو دهستی راستی کیشا به دهستی چه پی خۆی دا .. کاتیکیش که عوتمان له لای قورپه یش گه پرایه وه ، پیغه مبهری خوا ﷺ هینای بۆ لای دره خته که و ، له ژیریا به یعهتی له ویش وه رگرت .

یانه هه م : قورپه یش نوینه ر نه نیرن

که بارودۆخه که هه روا مایه وه ، قورپه یش وای به چاک زانیی چه ند سه ردارێکی قورپه یشیی ، به ناوی وت و وێژه وه ، بنیرێته ئۆردوگای موسلمانان تا به وردیی سه رنجی حا لی موسلمانان بده ن و ، بزانه روه و لی هاتنیان له چ ناستیک دایه ، تا به و پێ یه بریارێکی یه کجاریی بۆ نه م قه یرانه بده ن .

ئەو سەردارانەى كە قورەيش ناردنى يەكينيان سوهيلى كورپى عەمر و يەكيني تيريشيان حويطىبى كورپى عەبدولعوززا بوو ، ^{۸۱} لەگەڵ چەند سەردارىكى تردا .. ئەمانە هاتن بۆ حودەيبىيە بۆ ناو موسلمانەكان .. لەوى چاك لە وەرەى بەرزى موسلمانەكان و ، نامادەبوونيان بۆ جەنگيەك كە قورەيش بەستويەتى بە كۆليا و كۆلى لى نادا ، ناگادار بوون .. خۆشيشى لەوهدا بوو ئەم سەردارە قورەيشىيانە كاتىك گەيشتنە حودەيبىيە موسلمانەكان خەرىكى بەيەت دان بوون بە پىغەمبەرى خوا ﷺ لەسەر بەخت كردنى سەرومال ..

سوهيلى و هاوئەلانى بە چاوى خۆيان غىرەتيان ئەبينى .. فيداكارى و خزمەتى عەقيدەيان ئەبينى .. كۆمەلەيك سەربازى هەل بژاردەى پەروەردەكراويان ئەبينى ، كە قورەيش پياوى وەها شك نابات بتوانى لەبەردەم ئەو پالەوانانەدا خۆى بگرى .. سوهيلى و هاوئەلانى بە چاوى خۆيان پيشبەركىي موسلمانانيان دىي كە چۆن بۆ مردن بەيەتيان ئەدا و ، گەرانەوە بۆ لای قورەيش و ، تىيان گەياندن كە مەككە تواناي جەنگى سوپاي ئىسلامى نيە و ، ئەدۆرى .. چونكە هاوئەلان بۆ پاراستنى عەقيدە گيانيان خستۆتە سەر لەپى دەستيان ..

كە سەردارانى قورەيش ئەمەيان بۆ دەرکەوت ، قەناعەتيان كرد كە پتويستە واز لە جەنگ بەيئن و لەگەڵ موسلمانەكان رىك بکەون . بۆ ئەمە سوهيلى كورپى عەمر و ، حويطىبى كورپى عەبدولعوززا و ، ميكرەزى كورپى حەفصيان ناردن بۆ لای موسلمانەكان و بە سوهيلىيان وت : بڕۆ بۆ لای موخەمەد و لەگەل رىك بکەو . جا با لە رىك كەوتنەكەت دا ئەوە هەبى كە ئەمسال ئەيەتە ناو مەككەو ..

پيش بەيەتى (رضوان) قورەيش بە هيچ شىوئەيەك رىي بە موسلمانەكان نەئەدا بچنە ناو مەككەو ، بەلام كە ئەو بىرپارەى پىغەمبەريان بيست ، هاتنەو بە خۆياندا

^{۸۱} حويطىبى كورپى عەبدولعوززاى كورپى ئەبوقەيسى كورپى عەبد وددى عامىرى قورەيشىيە .. سالى فەتى مەككە موسلمان بوو و ، يەكى بوو لەوانەى كە دلپان راگىراو (مؤلفه قلوبهم) . بەشدارى جەنگى حونەينى كردوو و ، دۆستى ئەبوذەريش بوو و ، هەر ئەو بىرەىيە خزمەتى پىغەمبەر و موسلمان بوو . پىغەمبەرى خوا ﷺ بە موسلمان بوونى زۆر دل خۆش بوو . حويطەب دەوئەلمەند بوو ، هەتا ئەوئەبوو چل هەزارى بۆ جەنگى حونەين بە قەرز بە پىغەمبەرى خوا دا . دواى فەتى مەككە هاتەو مەدينە و ، لە سالى پەنج و چوارى كۆچىدا و ، لە سەردەمى خەلافەتى موغايەدا كۆچى دواى كردوو . حويطەب لە سەردەمى خەليفە عومەردا پاىەكانى حەرمى نوئى كردوونەتەو .

و، بریاران دا ری‌یان پیّ بدن ، به‌لام ئەمسال نا ، بۆ ئەوێ له‌ناو عه‌ره‌به‌کان‌دا ناوی روویان نه‌چیت . بۆیه هه‌موو کارێکی رێك‌که‌وتنیان دایه ده‌ست سوهیل ، به‌و مه‌رجه‌ی ئەمسال مۆسلمانه‌کان بگه‌رینه‌وه .

سوهیل و هاوه‌لانی به‌ره‌و حوده‌ی بییه که‌وتنه‌ ری ، که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ سوهیلی بینی ، مژده‌ی سه‌رفرازی به‌ هاوه‌لانی دا ، که فه‌رموی : «سَهْلَ اللهُ لَكُمْ مِنْ أَمْرِكُمْ» . فه‌رموی : خۆی گه‌وره‌ کاری بۆتان ناسان کرد .. هه‌روه‌ها فه‌رموی : «قَدْ أَرَادَ الْقَوْمُ الصَّلْحَ حِينَ بَعَثُوا هَذَا الرَّجُلَ» . فه‌رموی : که ئەم پیاوه‌یان ناردوه ، ئەوه رێك‌که‌وتنیان ته‌وی ..

له‌ ریوایه‌تیکی تردا پیغه‌مبه‌ری خوا فه‌رمویه : «سَهْلَ اللهُ أَمْرَكُمْ ، الْقَوْمَ مَا تَوَنُّونَ إِلَيْكُمْ بِأَرْحَامِكُمْ وَسَاتِلُوكُمُ الصَّلْحَ ، فَابْعَثُوا الْهَدْيَ وَأَظْهَرُوا التَّلْبِيَةَ ، لَعَلَّ اللَّهَ يُلِينَ قُلُوبَهُمْ» . فه‌رموی : خۆ کارتان ناسان کرد .. قورهبه‌ش سیله‌ی ره‌حماتی ناردوه ، داوای رێك‌که‌وتن نه‌که‌ن. ئیوه‌ش وشته‌کانی عومره‌ بجه‌نه‌ روو و ، به‌ (تلبیه) ش ده‌نگ به‌رز بکه‌نه‌وه .

هاوه‌لان وشته‌کانیان خستنه‌ روو و ، به‌ وتنی (تلبیه) ش له‌ هه‌موو لایه‌کی ئۆردوگا که‌وه ده‌نگیان به‌رز کرده‌وه ..

که‌ نوینه‌رانی وت و ویژگه‌شتن و کۆریان به‌ست ، دانیشتنیکی یه‌که‌جار هیمن و ناسایی بو ، چونکه قورهبه‌ش نه‌مجاره به‌ دلّ هه‌زی له‌ رێك‌که‌وتن بو ، به‌و هیوایه‌ی له‌ جه‌نگ و هه‌را ده‌ریاز بن ، چونکه ئەیان زانیی به‌رگه‌ی مۆسلمانه‌کان ناگرن ، نه‌گه‌رچی قورهبه‌ش هه‌شت هه‌زار و مۆسلمانه‌کان هه‌زار و چوارسه‌ که‌س نه‌بوون ، نه‌ویش به‌ پیی جه‌نگه‌ پێشوه‌کانی نیوانیان ، به‌ تاییه‌ت مۆسلمانه‌کان نه‌مپۆ له‌ هه‌موو کاتیکی زیاتر خۆیان به‌ بی‌تاوان نه‌زانن ..

ئه‌وه‌بوو قورهبه‌ش عوتمان و ده‌ هاوه‌له‌که‌ی تریان ده‌ست به‌سه‌ر کردبوون ، به‌لام نه‌یان کوشتبوون ، نه‌گه‌رچی ده‌نگ و باس بلاوه‌ی کرد که ئەوانه کۆژراون و ، ئەمه‌ش بووه مایه‌ی نا‌ره‌حه‌ت‌بوونی پیغه‌مبه‌ر و مۆسلمانان و ، سه‌ره‌نجام ئەو به‌یعه‌ته‌ میژوویی به‌ گرنه‌گیان نه‌نجام دا که بووه مایه‌ی گۆرینی هه‌لۆیستی هه‌ردوو لا .. مۆسلمانه‌کان بریاری جه‌نگیان دا و ، قورهبه‌ش به‌و بۆنه‌وه ناچاری رێك‌که‌وتن بو .. سوهیل پیاویکی ژیری ، زمان پاراوی ، وته شیرین بو ، دوور له‌ خۆ هه‌لکێشان و مه‌له‌جه‌ری و هه‌ل‌چوون ..

که کورپان بهست ، په کم جار عوزری بؤ پیغه مبهري خوا ﷺ هینایه وه دهریاره ی چند هه لایه که له لایه ن هندی همزه کاری مه ککه وه روویان داوه .

په کئی له وه هله و دست دريژي يانه بریتي يه له هه لمه ت بردنی چند په که یه کی سهر بازي قوره يش بؤ دست وه شان دن له موسلمانان کان ، وه که له پيشه وه باس کرا .. په کئی تریش له وه هلا نه دست به سهر کردنی عو ثمان و ده ها وه له که ی بوون له مه ککه دا .. نه وه بوو خیرا ناردی قوره يش نه وه به ندرکرا وانه بهر بدات . نه وه نده ی پی نه چوو عو ثمان و ها وه لانی بهر دران و گه يش تنه وه حوده ی بیبه . هه روه ها موسلمانان کانیش نه وه قوره يشی يانه يان نازاد کردن که به دوژمنانه هاتبوونه سهر نوردوو گای موسلمانان و پاسه وانان دست گیران کردبوون ..

دوای نه وه ی پیاوانی هه ردوو لا بهر دران پیغه مبهري خوا ﷺ و سوه یلی کورپی عمر که و تنه باسی ریک که و تنه که ، تا بزانتن له سهر چ خالیک ریک بکه ون .
وت و ویز دريژه ی کیشا .. هه ریه که پی خوش بوو مه رچی خوی فهرز بکات ..
زور جاریش کوسپ دروست نه بوو .. جار به جاریش دهنگ و هه رایان بهر ز نه بوویه وه .. هه موو جارئ که سوه یل نه ی ویست مه رچی کی بسه پیئی ، دهنگی به توورپه ی یه وه بهر ز نه کرده وه ، به راده یه که که هه ردوو فهرمانده ی پاسه وانانی پیغه مبهري ﷺ ، که عه ببادی کورپی بیشر و سه له مه ی کورپی سه له مه بوون ، که به سهر سه ری پیغه مبهري خواوه ﷺ وه ستا بوون ، سوه یلیان دانه چله کاند ، تا سنووری خوی بزانی و ، له پیویست زیاتر دهنگ به سهر پیغه مبهري خواوا بهر ز نه کاته وه .

گری کویره ی نه م ریک که و تنه بابته ی چوونه ناو مه ککه و گه رانه وه ی نه م سال بوو . به لام پیغه مبهري خوا ﷺ به حکمه تی خوی وای به چاک زانیی قهیرانه که چاره سهر بکات ، چونکه جارن موسلمانان کان نه وه مافه یان لی زهوت کرابوو . جا که نیسته قوره يش ره زامه ندیی بؤ سالیکی تر نواندروه ، دست که و تیکی چاکه بؤ موسلمانان ، به تایبته نه گه ر نه وه مافه به بی خوین رزان ده ستیان بکه وی ..

سهره نجام هه ردوو لا له سهر نه م خالانه ریک که و تن :

(۱) نه مسال موسلمانان کان نه چنه مه ککه وه و بگه رینه وه بؤ مه دینه .

(۲) بؤ سالی ناینده موسلمانان کان مافی نه وه یان هه یه بینه وه و ، بچنه

مه ککه وه و ، خوا په رستی خویان نه نجام بدهن .

(۳) قورپه یش نابیټ به هیچ شیوه یه ک دژایه تی موسلمانان بکات و ، نابی ریټان لی بگریټ .

(۴) موسلمانان کان که نه چنه مه ککه وه ، پیویسته تنها چه کی ریټواریان پیټ ، که بریتی یه له شمشیر .

(۵) موسلمانان کاتیک که وان له مه ککه دا ، نابیټ چه ک دهرخن ، به لکو شمشیره کانیا ن هدر له کیلان دا بن .

(۶) ماوه ی مانه وه ی موسلمانان له مه ککه دا تنها سی روزه ، دوا ی نه وه پیویسته مه ککه به جی بهیلن .

(۷) کوزایی هیټان به جهنگی نیوان موسلمانان کان و قورپه یش ، نه ویش به وهستاندن جی بؤ ماوه ی ده سال که هه موو که سیټک له خوی بیټه م پیټ .

(۸) دوا ی نهم په یانه له لایه ن قورپه یشه وه هدر که سیټک به بیټ مزلت وهرگرتن له کس وکاری را بکات بؤ ناو موسلمانان کان ، نه گهرچی په ناهه نده ی موسلمانیش پیټ ، پیویسته پیغه مبهری خوا ﷺ بی گپرتته وه بؤ ناو قورپه یش .

(۹) به لام قورپه یش پیویست ناکات نه و که سانه ی که له نیسلام هه ل نه گهرتته وه و نه چنه لای قورپه یش بیان گپرتته وه .

(۱۰) سه ربه سستی ته واو به هوزه کانی دراوسیټی حهره م بدری تا به ویستی خویان پال به هدر لایه کیانه وه نه دهن بدن .

(۱۱) هدر هوزیک پالی به هدر سوپایه کیانه وه دا ، نه بیټه به شیکی نه و سوپایه و ، هه موو نه رکیک له نه ستویا نه بیټ و ، هه موو مافیکیشی هه یه ، بویه پیویسته نه و هوزه ش پابه ندی خاله کانی نهم په یانه بیټ .

(۱۲) هدر کس ده ست دریزیټی بکاته سر هدر هوزیک وه ک نه وه وه هایه ده ست دریزیټی سر نه و سوپایه کرابیټ که نه و هوزه پالی پیوه داوه و ، نه و کاته ش ریک که وتن نامه که دهر باره ی جهنگ وه ستان به تال نه بیټه وه . واته نه چنه وه دخی جهنگ و ناکوکی .

دوانزه هه م : موسلمانان کان ناربه زایس دهر نه بون

وهرگرتنی نهم خالنه له لایه ن حیکه متی پیغه مبهری خواوه بووه ، بویه موسلمانان هه ندیکیان خیرا به و پیوانه یه سه یری خاله کانیا ن کرد ، که نه مه کاریکه پیغه مبهری خوا ﷺ نه نجامی داوه و ، وایان به چاک زانیی ره زامه ندیی له سر ریک که وتنه که بنوینن ، وه ک نه بویه کری صدیق خوا لیټی رازی بیټ .

به لأم موسلمانان به گشتی به ته ما بوون هر نهو ساله عومره نه نجام بدهن،
 بویه که خالی یه که میان بیست له گه ل خالی هه شتم و نۆیم زۆریان به لاره گران
 بوو. . تهوانه ی که زۆر نارپه حهت بوون و به سووکیان نه زانیی سی پیاوی زۆر دل سۆز
 و ناوداری نیسلام بوون . عومهری کوری خه ططاب و ، نوسهیدی کوری حوضهیری
 سه رۆکی نهوس و ، سه عدی کوری عوباده ی سه رۆکی خه زره ج بوون . .

تهوه بوو عومهر به نارپه حهتی یه کی زۆروه هاته خزمهتی پیغه مبهری خوا ﷺ و
 نارپه زایی خۆی له م ریک که وتنه ده برپی . نهک هر عومهر به لکو زۆریه ی
 موسلمانان و هها بیریان نه کرده وه .

تهوه بوو عومهر فهرمووی : نهی پیغه مبهری خوا ! تیا تو پیغه مبهری خوا نیت ؟
 فهرمووی : ((بلی)) . فهرمووی : نهی نیمه موسلمان نین ؟ فهرمووی : ((بلی)) .
 فهرمووی : نهی تهوان موشریک نین ؟ فهرمووی : ((بلی)) . فهرمووی : دهی بۆچ
 سووکیی بۆ دینه که مان قبول بکهین ؟ فهرمووی : ((انا عبدالله ورسوله لن اخالف
 امره ، ولن یضیعني)) . فهرمووی : من بهنده و پیغه مبهری خوام و له فهرمانی
 ده رناچم و ، خوایش دهست به ردارم نابیت .

عومهر تهوه نده تووره بوو و ، تهوه ندهش موسلمانان کانی به خه له تاو نه زانیی ، له
 مبهستی پیغه مبهری خوا ﷺ تی نه گه یشت ، له بهر تهوه وهک سهری خۆی هه ل بگری
 و چاریکی نه بی ، خۆی گه یانده لای گه وره وه زیر ، ته بویه کری صدیق و ، دادی نه م
 ریک که وتن نامه یه ی برده لای تهو ، که موسلمانان سته میان لی کراوه ، تهوه بوو
 فهرمووی : نهی ته بویه کر ! تیا تهوه پیغه مبهری خوا نیه ؟ فهرمووی : به لی .
 فهرمووی : نهی نیمه موسلمان نین ؟ فهرمووی : به لی . فهرمووی : نهی تهوان
 موشریک نین ؟ فهرمووی : به لی . فهرمووی : دهی بۆچ سووکیی بۆ دینه که مان قبول
 بکهین ؟

ته بویه کر دهستی کرد به نامۆژگاری عومهر تا دهست له نارپه زایی هه ل بگری و
 مل که چی فهرمان بی ، که فهرمووی : شوینی بکهوه . من شاهیدی نه ده م که نهو
 پیغه مبهری خوابه و ، حه قیش تهوه فهرمانه یه که بهو سپی تراوه . . نیمه ش له
 فهرمانی خوا ده رناچین و ، خواش دهست به ردارای تهوه نابیت .

له میژووی طبهیری دا عومهر له پیشه وه بۆ خزمهتی ته بویه کر رۆیشتووه .

وه نه بی تنها عومەر بۆ مەرجه کانی قورپیش نارپه‌حتت بووی ، به لکو زۆریه‌ی هاوه‌لان له داخانا نه‌تلانه‌وه ، نه‌ونده هه‌یه هه‌موویان وه‌ک عومەر ده‌ریان نه‌ته‌پری . چونکه نه‌وان گومانیان له‌وه‌دا نه‌بوو ، به بۆنه‌ی خه‌وه‌که‌ی پیغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ ، نه‌چنه مه‌که‌که‌وه ، جا که هه‌والی گه‌رانه‌وه‌یان بیست یه‌که‌جار پیی نارپه‌حتت بوون ، به راده‌یه‌که که خه‌ریک بوو خه‌فه‌ت بیان کوژی . جا بۆ نه‌مه‌ چهند پرسیاریکیان ناراسته‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ کرد .

پرسیان : نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ! نایا تو بۆمانت باس نه‌کرد که نه‌چیته مزگه‌وتی حه‌رامه‌وه و ، کلپله‌کانی که‌عبه به ده‌ست نه‌گریت و ، سه‌ردانی عه‌ره‌فه‌ت نه‌که‌یت ؟ نه‌وه‌تا نه‌خۆمان و نه‌ وشتره‌کانی عومره‌که‌شمان نه‌گه‌بیشتنه مالی خوا ! پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی : « قُلْتُ لَكُمْ فِي سَفَرِكُمْ هَذَا ؟ » . فه‌رمووی : پیتم وتن له‌م سه‌فه‌ره‌تانا ؟ عومەر فه‌رمووی : نه‌خیر .

فه‌رمووی : « أَمَا إِنَّكُمْ سَتَدْخُلُونَهُ وَأَخَذَ مِفْتَاحَ الْكَعْبَةِ ، وَأَحْلَقَ رَأْسِي وَرُؤْسَكُمْ بِبَطْنِ مَكَّةَ » . فه‌رمووی : ده‌ی ئیوه نه‌چنه مه‌که‌که‌وه و ، منیش کلپله‌کانی که‌عبه وه‌رنه‌گرم و سه‌ری خۆیشم و سه‌ری ئیوه‌ش له شیوی مه‌که‌که‌دا نه‌تاشم .

سیانزه‌هه‌م : قه‌یرانی نه‌بوجه‌نده‌ل

له کاتی‌که‌دا که موسلمانه‌کان به خه‌م و خه‌فه‌تی نه‌م ریک که‌وتنه‌وه نه‌تلانه‌وه و ، دادیان نه‌برده لای پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ تا به لکو پیاچوونه‌وه‌یه‌کی به‌نده‌کان بکات ، چونکه به راستیی دلی موسلمانان سارد نه‌که‌نه‌وه و ، خۆیان زۆر به دۆراو نه‌زانن و ، له‌ولاره پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ هه‌ولتی نه‌دا دلپان بداته‌وه و ، هیوریان بکاته‌وه ، تا له‌م کاته ناسکه‌دا رووداوێک هاته به‌رده‌م موسلمانه‌کان که نه‌وه‌نده‌ی تر ریک که‌وتنه‌که‌یان له‌به‌ر چاو که‌وت و ، پییان خۆش بوو که وازی لی بهینن و به‌رپیته‌وه .. نه‌وه‌بوو که پیغه‌مبه‌ر و سه‌هیل له‌سه‌ر به‌نده‌کان ریک که‌وتن و ، تنها نووسینی ما‌بوو تا مۆر بکری ، له‌و کاته‌دا یه‌کی له گه‌نجه موسلمانه‌کانی مه‌که‌که که به‌ند کرا بوو و ، له ژیر نازار و نه‌شکه‌نجه‌دا به‌ کوژه‌کانیه‌وه ، شمشیریکیشی به‌ ده‌سته‌وه بوو ، هه‌لات بوو و ، داوای نه‌کرد موسلمانه‌کان مافی په‌نا به‌ریتیی به‌نه‌ی تا رزگاری بی .. خۆی گه‌یانه‌وه نه‌و شوینه‌ی که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌گه‌ل سه‌هیل‌دا دانیشتبوون ..

که گه نجه که گه یشته لای کۆره که ، قهیرانه که یه کجار نالۆز بوو ، به راده یه که خه ریک بوو ریک که وتنه که هه لّ وه شیتته وه ، نه مهش به بۆنه ی نه وه وه که نه م گه نجه سزادراوه ، که به ده ست که سوکاریه وه هه لّ اتوهه ناوی (نه بوجه ندهل) ه و ، کورپی سو هه یلی کورپی عه مره ، که نیسته خه ریکی دیاری کردنی به نده کانی ریک که وتن نامه ی حوده یبیه یه ..

که سو هه یل چاوی به کورپه که ی که وت ، چاوی په ری یه ته وقی سه ری و ، به بیر و هه ستیکی نه فامانه وه ، له کۆره که هه ستا و دای به ده م و چاوی کورپه که ی دا و ، ده ستی دایه کا کۆلی و رای نه کیشا ، به و نیازهی که بی یاته وه بۆ ناو نۆردوو گای موشریکان ، تا بیریتته وه بۆ به ندیخانه که ی له مه که دا ..

که سو هه یل به و شیه یه ده ستی به لی دانی کورپه که ی کرد و ، پالی پیته نه نا و ، نه بوجه نده لیش ها واری نه کرده مو سلمانه کان : نه ی کۆمه لی مو سلمانان ! نایا بگێر پیتته وه بۆ لای موشریکان و ، نه وانیش له دین وه رم گێرن ؟

به مه مو سلمانه کان گریان تی بهر بوو و ، نه وه نده ی تر رقیان له ریک که وتنه که هه ستا .. مو سلمانه کان خۆیان پی نه گیرا ، رزگاریان کرد .. باوکی په نای برده لای پیغه مبه ری خوا ﷺ و داوای کرد کورپه که ی ، به پی ریک که وتنی نیوانیان ، بده نه وه ده ستی . پیغه مبه ری خوا ﷺ هه ولی دا نه بوجه نده ل ته سلیم نه کاته وه ، چونکه په یانه که هیشتا نه نو سراوه و مۆر نه کراوه ، که فه رموی : ((إِنَّمَا لَمْ نَقْضِ الْكِتَابَ بَعْدَ)) . به لام سو هه یلی کورپی عه مر کۆلی نه دا و ، پی تی له زه ویی کوتا که په یانه که هه موو شتیکی پراوه ته وه و ، هه ره شه ی نه وه ی کرد که نه گه ر به گوئی نه که ن ریک که وتنه که هه لّ نه وه شینیتته وه .

پیغه مبه ری خوا ﷺ له بهر نه وه ی که په یانه که هه لّ نه وه شیتته وه و ، جه نگ و هه را و کوشتار به ریا نه بی و ، له بهر نه وه ش که له لایه ن مو سلمانه کانه وه کاره که تی ک نه چی و ، به په یان شکی ن ده رنه چن ، بریاری دا نه بوجه نده لی سه ریازی نیسه لامی گوی پرایه لّ ته سلیم بکه نه وه ، هه رچه نده کارتیکی یه کجار سه خت بوو ، به لام په یان به سه ربردن زۆر له وه به رزتره به لای مو سلمانه وه ..

جا پیغه مبه ری خوا ﷺ عوزری بۆ نه بوجه نده ل هی نایه وه که نابی له لایه ن مو سلمانانه وه ناپاکیی و لادان ده رکه ویت ، که دیاره نه بوجه نده لیش کاری وه ها بۆ هیچ مو سلمانیک به شایان نازانی ، چ جای پیغه مبه ری خوا ﷺ . نه وه بوو پی تی

فرموی : « یا ابا جندل ! اصبر و احتسب ، فإن الله جاعل لك ولمن معك فرجا و فرجا ، انا قد عقدنا بیننا و بین القوم صلحا و أعطیناهم و أعطونا علی ذلك عهدا ، و انا لا نغدر » . فرموی : نه‌بوجه‌ندهل ! نارام بگره و به ته‌مای پاداشتی خوا به . چونکه خوا ده‌روو له تویش و نه‌وانه‌ش که وه که تو وه‌هان ، له بی‌ده‌سه‌لاتانی موسلمانان ، نه‌کاتوه . تازه نیمه په‌یمانان له‌گه‌ئیان به‌ستوه و ، عهد و به‌ئیمان به‌یه‌کتر داوه و ، نیمه‌ش نابی غدر بکه‌ین .

نه‌بوجه‌ندهل ، به‌وینه‌ی فیداکاریکی خواناس قه‌ناعه‌تی به‌فرمایشته‌که‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ کرد و ، دوا‌ی نه‌وه‌ی که مژده‌ی پی دا ، به‌دلئیکی پر له متمانه‌وه که خوی گه‌وره ده‌روو له‌ویش و له‌هموو موسلمانئیکی بی‌ده‌سه‌لاتیش نه‌کاتوه ، خوی ته‌سلیمی باوکی کرده‌وه و ، به‌کوت و زنجیره‌وه گه‌پایه‌وه به‌ندیخانه‌که‌ی مه‌ککه ، به‌لام به‌دلئیکی به‌کجار ناسوده‌وه .. نه‌وه‌بوو سائیک به‌سه‌ر نه‌و نارپه‌حده‌تی‌یه‌دا تی نه‌په‌ری هه‌تا خوی گه‌وره نه‌بوجه‌ندهل و حه‌فتا گه‌نجی موسلمانی تری مه‌ککه‌ی ، به‌شیوه‌یه‌کی نادیار ، له‌و نارپه‌حده‌تی‌یه‌رزگار کرد . نه‌وه‌بوو رایان کرد و ، کۆمه‌ئیکیان له‌سه‌ر رۆخی ده‌ریای سوور ، له‌سه‌ر ریی هاتوچۆی کاروانه‌کانی قوره‌پیش نیوان مه‌ککه و شام ، پیک هیئا . (له‌دواوه به‌دریژه باس نه‌کریت) .

نه‌بوجه‌ندهل خوی نارامی هه‌بوو ، به‌لام موسلمانه‌کان قرچه له‌جه‌رگیان هه‌ستابوو و ، نارامیان لا برابوو ، له‌سه‌ر نه‌وه‌ی که برایه‌کی نیمانیان به‌و شیوه‌سته‌می لی نه‌کرئ . نه‌وه‌نده نارپه‌حده‌ت بوون ده‌ستیان به‌گریان کرد ، چونکه له‌به‌ر فرمانی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌سه‌ریان نه‌ته‌کرده‌وه .

دوا‌ی ته‌سلیم کردنه‌وه‌ی نه‌بوجه‌ندهل ، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ دوا‌ی له‌سوه‌یل کرد که کوره‌که‌ی ببه‌خشی پیی و نازادی بکات ، که‌چی سوه‌یل داواکه‌ی دایه‌دواوه .. که‌چی که دوو هاوه‌له‌که‌ی سوه‌یل ، حوه‌یطه‌بی کوری عه‌بدولوعوززا و میکره‌زی کوری حه‌فص ، دی‌یان و سوه‌یل داواکه‌ی سه‌رۆکی موسلمانانی دایه‌دواوه ، له‌شهران‌دا به‌پیغه‌مبه‌ری خویان ﷺ گه‌یاند که نه‌بوجه‌ندهل له‌په‌نای نه‌وان‌دا نه‌بی و ، ناهیلن باوکی خراپه‌ی له‌گه‌ل بکات . نیت به‌سوه‌یلیمان گه‌یاند که نه‌بوجه‌ندهل و له‌په‌نای نه‌وان‌دا . به‌مه‌خستیانه‌ناو چادرئیکه‌وه و ، باوکیشی له‌سزادانی ده‌ست کۆتا بوو . نه‌مه‌یه‌که‌م هاتنه‌دی به‌ئینه‌که‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا بوو بۆ ده‌روو کرانه‌وه

له نه بوجه ندهل . له هه مان کات دا ته سلیم کردنه وهی نه بوجه ندهل له لایه ن
 موسلمانان هه کانه وه به یه کهم بهری تالی په یانی خوده بییه له قه لیم نه درا . بویه
 نار هزایی له په یانه که ، له لایه ن موسلمانان هه سه ری هه ل دایه وه و ، کومه لیکیان
 چونه خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ و ده ستیان به وت و ویز کرده وه و ، نار هزایی یان
 ده رپی . .

هه ندیکیان نه وه نده خه فه تیان زور بوو بیریان له وه نه کرده وه ، له فه رمان هه ل
 گه رپنه وه و ، عه هد و په یانه که بشکینن و ده ست به کوشتاری موشریکان بکه ن . .
 نه وه بوو خه لیفه عومه ر له سه رده می خه لافه تی خوئی دا باسی ریکه وتن نامه ی
 خوده بییه نه کرد ، وه ک تین عه بباس لی یه وه نه گپ رپته وه ، که له و کاته وه موسلمان
 بووه وه ها شک و گومان نه چوته دلپه وه . .

نه بوسه عیدی خودریش نه لیت : روژیکیان له لای عومه ری کوری خه ططاب دا
 دانیشتبوم ، باسی ریکه وتنی خوده بییه کرد و فه رموی : نه و روژه گومان چوه
 دلپه وه و ، به شیوه یه ک چومه خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ که هه رگیز وه ها
 نه چوو بوومه خزمه تی ، نیت له و روژه وه چه ندین به نده م نازاد کرده وه و ، ما وه یه کی
 زوریش به روژوو بووم و ، هه رچی که به ته نیا نه بم و نه و کاره م بیر نه که ویتسه وه ،
 نه بیته گه وره ترین خه فه تم . پاشان خوی گه وره سه ره نجامی کاره که ی به چاکیی گپ را .
 بویه پتویسته به نده کان له رای خو یان به گومان بن . به خوا نه و روژه نه وه نده گومان
 چوه دلپه وه هه تا نه وه بوو له دلی خوم دا وتم : نه گه ر صد که س له سه ر نه م رایه ی
 من نه بووین هه رگیز نه نه چووینه ناو نه و ریکه وتنه وه . که چیی که ریکه وتنه که
 هاته کایه وه ، له کاتی نه و ناگر به سته دا نه وه نده موسلمان بوون زیاتر له وانه ی که
 له و روژه وه پیغه مبهری خوا ﷺ بانگه وازی کرده وه هه تا روژی خوده بییه موسلمان
 بوو بوون و ، له نیسلا میش دا فه تخیکی تر نیه له خوده بییه گه وره تر بیت .

له و کاته دا که نه بوجه ندهل ته سلیمی باوکی کرایه وه و ، موسلمانان کان - له
 سه رووی هه موویانه وه عومه ر - خو یان نه خواره وه ، عومه ر خوئی له نه بوجه ندهل
 نزیک کرده وه و ، دای به گوپی دا که نیسته هه لی بو هه ل که وتوه با باوکه کافره که ی
 بکوژی . . عومه ر هاته ته نیشتی و له گه لیا نه چوو به رپه وه و نه ی فه رموو : نه ی
 نه بوجه ندهل ! نارام بگره . نه وانه موشریکن و ، خوینی هه ریه که یان بایی خوینی
 سه گیکه . توش پیای و نه ویش پیاه و ، شم شیریش پی یه . عومه ر نه فه رموی :

به هیوا بووم دهست بداته شمشیره‌که و بیدا له باوکی ، که چیی کابرا دلی باوکی نه هات . عومر فرموی : نه بوجه ندهل ! پیای و هه‌یه له ری خوادا باوکی خۆی نه کوژی . به خوا نه‌گه‌ر باوکمان به زیندویی بدیایه له ری خوادا نه‌مان کوشتن .^{۸۲} پیایک به پیایک .. نه بوجه ندهل له عومر نزیک نه بیته‌وه و نه لیت : نه‌ی تو بو نای کوژی ؟ عومریش نه فرموی : پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له کوشتنی نه و غه‌یری نه‌ویش قه‌ده‌غهی کردووم . نه بوجه ندهل نه لیت : منیش نه‌وه‌نده‌ی تو پیویسته گوی‌رایه‌لی پیغه‌مبه‌ری خوا بکه‌م .

که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌م هه‌وله‌ی عومه‌ری بیست که ویستوو به سوه‌یل به کوپه‌که‌ی به کوشت بدات ، فرموی : ((یا عمر! لعله أن يقوم في الله مقاماً يحمد عليه)) . فرموی : عومر ! به‌لکو بو خوا له شوینیک دا بوه‌ستی که مایه‌ی سوپاس و پی‌زاین بیت ..

کاتی‌کیش که موسلمانان نار‌ه‌زایی‌یان ده‌ر‌ه‌ب‌ری ، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به عومه‌ری فرموی : ((أنسیتم يوم أحد إذ تصعدون ولا تلون على أحد وأنا أدعوكم في أخراكم ؟ أنسیتم يوم الأحزاب إذ جاؤكم من فوقكم ومن أسفل منكم وإذ زاغت الأبصار وبلغت القلوب الحناجر ؟ أنسیتم يوم كذا ؟)) . فرموی : نه‌وه رۆژی ئو خودتان له یاد چوو به‌وه که سه‌ر نه‌که‌وتن و ناوړتان له که‌س نه‌نه‌دایه‌وه و ، منیش له خوارتانه‌وه بانگم لی نه‌کردن ؟ نه‌وه رۆژی نه‌حزابتان له یاد چوو به‌وه که له سه‌روو و له خوارووتانه‌وه بو‌تان هاتبوون ، به راده‌یه‌ک که چاوتان زاق بوو بوون و ، گیانیشتان گه‌یشت بووه قورگتان ؟ فلان رۆژتان له یاد چوو به‌وه ؟ هه‌روا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ شتانیکی نه‌هینایه‌وه یادیان و موسلمانان کانیس نه‌یان وت : نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ! خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی راستیان فرموی .. نه‌وه‌ی تو بیرت لی کرده‌وه ، ئیمه بیرمان لی نه‌کرده‌وه ، به راستیی تو به خوا و به فرمانه‌که‌ی زانتری .

واقیدی نه‌لیت : کاتی که سالی داهاتو بو عومره پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ته‌شریفی چوه مه‌که‌وه و سه‌ری تاشیی فرموی : ((هذا الذي وعدتكم)) . فرموی : نه‌مه نه‌و به‌لینه‌یه که پی‌تانم دا .. که رۆژی فه‌تعی مه‌که‌ش هاته به‌روه کلله‌که‌ی که‌عبه‌ی گرتنه دهست و فرموی : ((أدعوا لي عمر بن الخطاب)) . فرموی :

^{۸۲} شایانی باسه که له جه‌نگی به‌دردا نه‌بو‌عو به‌یده‌ی کوپی جه‌پ‌راج باوکی خۆی کوشتوه .

عومهری کوری خه طابم بو بانگ بکن . پاشان فرمووی : « هذا الذي قلت لكم » .
 فرمووی : نه مه نه وه بوو که پیتانم وت . که له سالی (حجة الوداع) یش دا له
 عهره فه وهستا به عومهری فرموو : « أي عمر ! هذا الذي قلت لكم » . فرمووی :
 عومهر ! نه مه نه وه بوو که پیتانم وت . عومهر فرمووی : به لی ، نه ی پیغه مبهری
 خوا ، له نیسلام دا هیچ فه تخیک نه بووه له ریک که وتنی حوده بییه گهره تر بیت .
 له و کاتانه دا که عومهر ناگریهستی حوده بییه به دل نه بوو ، نه بو عوبه یده ی
 کوری جه پراح ناموژگاری عومهری نه کرد که گوئی له پیغه مبهری خوا ﷺ بگریت و
 په نا بگری به خوا له فروفیلی شهیتان و ، له رای خوی به گومان بیت . نه ویش دهست
 به وتنی (استعاذة) نه کات .

چوارده هم : نووسینس به نده کانس په یمانه که

دوای نه وه ی که موسلمان نارازی په کان قه ناعه تیان به به نده کانی په یمانی حوده بییه
 کرد ، نوینه ری هدر دولا پیکه وه دانیشتنه وه تا بی نووسنه وه . نه وه بوو له کاتی
 نووسین دا هندی جیاوازی که وته نیوان هدر دولا ، که خه ریک بوو کاره که تیک بچی .
 که پیغه مبهری خوا ﷺ ویستی شیوازی په یمانه که به نووسه ره که به فرموئی ،
 فرمانی دا که بنووسی : (بسم الله الرحمن الرحيم) ، لیته دا سوهیلی کوری عهر
 له سر نه م رسته یه ره خنه ی گرت و وتی : من ره همان ناناسم ، بنووسه : (باسمك
 اللهم) . له ولوه هاوه لان ، بو نه م نارزه زایی یه ی سوهیل ، دهنگی نارزه زایی یان لی
 بهرز بوویه وه و ، له سر پشت گوئی خستنی ره خنه که ی سوهیل سوور بوون و وتیان :
 خوی په روه ردگار (رحمان) ه و ، جگه له ره همان هیچ نانوسین . به لام پیغه مبهری
 خوا ﷺ به پتی حیکمت و ژیری خوی به گوئی سوهیلی کرد و به نووسه ره که ی
 فرموو : « اکتب باسمك اللهم » . پاشان که فرمانی دا به نووسه ره که بنووسی :
 « هذا ما اصطلح عليه رسول الله » ، نه مه نه وه په یمانه یه که پیغه مبهری خوا له سره ی
 ریک که وتوه ، دیسان سوهیل له سره وشه ی (رسول الله) ره خنه ی گرت و داوای
 کرد له په یمانه که دا بکوژیته وه که نه ی وت : نه گهر بم زانیبایه که تو پیغه مبهری
 خوی پیچه وانده ته نه جوولا مه وه و ، شوینت نه که وتم . نایا حهزت له ناوی خوت و
 ناوی باوکت ، موحه مده ی کوری عه بدوللا نیه ؟ نه گهر تو پیغه مبهری خوا بیت نیمه
 سته همان لی کردویت ، نه و کاته له طووافی مالی خوا قه ده غه مان نه نه کردی . نه گهر

من شاهیدی بدهم که تو پیغه‌مبهری خوات له‌گه‌لت دا نه‌نه‌ج‌نگام . ناوی خۆت و ناوی باوکت بنووسه .

بۆ ئەم ره‌خنه‌یه‌ش موسلمانان یه‌كجار نا‌ره‌حه‌ت بوون ، بۆیه‌ ده‌نگیان به‌رز کرده‌وه و ، سوور بوون له‌سه‌ر نه‌وه‌ی که نه‌هیلن (رسول الله) بکوژیته‌وه و ، به‌ نووسه‌ره‌که‌شیان وت : جگه‌ له‌ (محمد رسول الله) هیچی تر نه‌نووسی . بگه‌ره‌ ئوسه‌یدی کورپی حوضه‌یری سه‌رداری نه‌وس و ، سه‌عدی کورپی عوباده‌ی سه‌رداری خه‌زره‌ج نه‌وه‌نده‌ نا‌ره‌حه‌ت بوون ده‌ستیان دایه‌ ده‌ستی نووسه‌ره‌که‌ که نابێ بنووسی هه‌تا وشه‌ی (رسول الله) له‌ په‌یمان‌ه‌که‌دا نه‌نووسێ . هه‌تا هاتنه‌ سه‌ر نه‌وه‌ش که چه‌ك به‌کار به‌ینن و ، کوشتاری قورپه‌یشی هه‌له‌شه‌ بکه‌ن ، چونکه‌ نه‌مه‌یان به‌ سووکایه‌تی کردن به‌ موسلمانان له‌ قه‌لم دا ، بۆیه‌ به‌ نووسه‌ره‌که‌یان وت : جگه‌ له‌ (محمد رسول الله) هیج نه‌نووسی ، نه‌گینا شمشیر به‌ کار نه‌هینین ! له‌سه‌ر چیی سووکایه‌تی به‌ دینه‌که‌مان بکه‌ین ؟

دیسان بارودۆخ ئالۆز بوویه‌وه .. خه‌ریک بوو په‌یمان‌ه‌که‌ تێك به‌چیت ، نه‌مجاره‌ش پیغه‌مبهری خوا ﷺ فریا که‌وت و ، به‌ حیکمه‌ت و دووربینی‌یه‌که‌ی خۆی گرفته‌که‌ی چاره‌سه‌ر کرد ، به‌وه‌ی که‌ فه‌رمانی دا هاوه‌لان بی‌ده‌نگ بن ، تا خۆی به‌ پێی قازانج و به‌رژه‌وه‌ندی موسلمانان کاره‌که‌ نه‌نجام بدات .. که‌ هاوه‌لان بی‌ده‌نگ بوون ، فه‌رمانی دا به‌ نووسه‌ره‌که‌ تا وشه‌ی (رسول الله) بکوژیته‌وه‌ و ، له‌ جیگه‌ی دا وشه‌ی (محمد بن عبدالله) بنووسیت .. به‌مه‌ کۆتایی به‌ نا‌جۆری‌یه‌کان هات و ، په‌یمان‌ه‌که‌ به‌ دوو نوسخه‌ نووسرا و شاهیدی له‌سه‌ر نووسران و مۆر و نیمزا کرا ..

ده‌رباره‌ی نه‌و ره‌خنه‌یه‌ی سوهیل که‌ بۆ (بسم الله الرحمن الرحيم) ده‌ری بریسی و نه‌یوت که‌ من ره‌حمان ناناسم نایه‌تی : ﴿ قُلِ ادْعُوا اللَّهَ اَوْ ادْعُوا الرَّحْمٰنَ اَيًّا مَا تَدْعُوۤا فَلَهُ الْاَسْمَاءُ الْحُسْنٰی ﴾ (الإسراء : ۱۱۰) هاته‌ خواره‌وه .

کاتیکیش که‌ موسلمانان بۆ کوژاندنه‌وه‌ی وشه‌ی (رسول الله) نا‌ره‌زاییان ده‌رته‌بریی و ، ده‌نگیان به‌رز نه‌کرده‌وه ، حوه‌یطه‌بی کورپی عه‌بدولعوززای نه‌ندامی نوینه‌ری قورپه‌یش سه‌ری له‌و کاره‌ی هاوه‌لان سوور ته‌ما و ، سه‌یری میکه‌ره‌زی کورپی حه‌فصی نه‌کرد و نه‌یوت : تا ئیسته‌ که‌سم نه‌دیوه‌ وه‌ک ته‌مانه‌ به‌رگریی له‌ دینی خۆی بکات !!

سه‌ره‌نجام په‌یمان‌ه‌که‌ به‌م شیوه‌یه‌ نووسرا :

(باسمک اللهم ، هذا ما اصطلاح عليه محمد بن عبدالله وسهيل بن عمرو ، اصطلاحاً على وضع الحرب عشر سنين ، يأمن فيها الناس ويكف بعضهم عن بعض ، على أنه لا إسلال ولا إغلال ، وأن بيننا عيبة مكفوفة ، وأنه من أحب أن يدخل في عهد محمد وعقده دخل ، ومن أحب أن يدخل في عهد قريش وعقدها فعل ، وأنه من أتى محمداً منهم بغير إذن وليه رده إليه ، وأنه من أتى قريشاً من أصحاب محمد لم ترده ، وأن محمداً يرجع عنا عامه هذا بأصحابه ، ويدخل علينا قابل في أصحابه فيقيم ثلاثاً ، لا يدخل علينا بسلاح إلا سلاح المسافر ، السيوف في القرب) .

دوای نووسینی په یمانه که ، که یه که م جار یه ک نوسخه بوو سوهیلی کوری عه مر وتی : به لای منه وه نه بیټ .

پیغه مبه ریش ﷺ فرموی : به لکو لای من نه بیټ . نه مهش به نووسینه وه ی نوسخه یه کی تر چاره سر کرا . .

پاشان نو شاهید که حه وتیان موسلمان بوون بانگ کران تا له سر په یمانه که شاهیدی بدهن که نه مانه بوون :

- ۱ - نه بویه کری صددیق .
- ۲ - عومری کوری خه ططاب .
- ۳ - عوثانی کوری عه فغان .
- ۴ - عه بدورپه همانی کوری عه وف .
- ۵ - سه عدی کوری نه بووه ققاص .
- ۶ - نه بووه یه یه کوری جه پراح .
- ۷ - موحه مدهی کوری مه سله مهی نه نصاری .

دوو شاهیده قوره یشی یه که ش نه مانه بوون :

- ۱ - حوه یطبی کوری عه بدولعوززا .
- ۲ - میکره زی کوری حه فص .

که نه په یمانه مور کرا جهنگ و ناژاوهی نیوان موسلمانان کان و قوره یش کۆتایی پی هات ، که خریک بوو له دهستی حوده ییبه دا خوینی هه ردوولا برژی .

ههروه ها بو ماوهی ده سال جهنگ له نیوان موسلمانان کان و قوره یش دا وهستا ، دوای نه وهی که چند جهنگی کی خویناوی له نیوانانان دا رووی دا .

هروه‌ها نهم په‌یمانە جهنگی نیوان دوو هۆزی گه‌وره‌ی دراوسیتی هه‌ره‌می کۆتایی پئی هینا . نه‌وه‌بوو هۆزی خوزاعه و هۆزی کینانه‌ش بۆ ماوه‌ی ده‌ سال له‌سه‌ر ناشتی رێک که‌وتن ، دوا‌ی نه‌وه‌ی که‌ خوزاعه‌ چوه‌ پال موسلمانە‌کان و کینانه‌ش چوه‌ پال قورپه‌یش . مه‌به‌ست له‌ هۆزی کینانه‌ نه‌وه‌ی به‌کری کورپ کینانه‌ی کورپ خوزه‌یه‌ی کورپ مودریکه‌ی کورپ نیلیاسی کورپ نه‌زاری کورپ عه‌دنانه ...

له‌وه‌و پێش قورپه‌یش و کینانه‌ ناچۆر بوون ، هه‌تا نه‌وه‌بوو که‌ قورپه‌یش سوپای به‌ره‌و به‌در هینا ، بۆ جهنگی به‌در ، ته‌ترسا کینانه‌ له‌ دواوه‌ ده‌ستیان لی بووه‌شیتنی ، بۆ نه‌مه‌ سوراچه‌ی کورپ مالیک‌ی کینانی به‌لیننی پئی دان تا له‌ خۆیان بی‌خه‌م بن و بچن بۆ جهنگی موسلمانان .

به‌لام خوزاعه‌ دوژمنی قورپه‌یش نه‌بوو و ، هه‌یج جهنگ و هه‌رایه‌ کیش له‌ نیوانیان‌دا رووی نه‌دابوو ، به‌لکو له‌ سه‌رده‌می نه‌فامیی و سه‌رده‌می نیسه‌لامیش‌دا ، هه‌تا په‌یمان‌ی حوده‌بیه‌ی ، قورپه‌یش و خوزاعه‌ دوژست بوون و ، خوزاعه‌ خۆیان به‌ خالوانی قورپه‌یش نه‌ژمارد و ، بو‌ده‌یلی کورپ وه‌رقانی خوزاعییش که‌ سه‌رۆکی خوزاعه‌ بوو له‌ مه‌که‌دا نه‌ژیا و خانوو و خیزانیشی له‌وی بوو .. به‌لام که‌ نیسه‌لام هات ، خوزاعه‌ دوژستایه‌تی له‌گه‌ل پێغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ هه‌بوو ، هه‌رچه‌نده‌ موسلمان نه‌بووبوون .. هه‌تا نه‌وه‌بوو له‌ غه‌زای (حمراء الأسد) دا مه‌عه‌دی کورپ نه‌بو مه‌عه‌دی خوزاعی دلسۆزی بۆ موسلمانە‌کان نواند ..

به‌لئی ، قورپه‌یش و کینانه‌ دوژمنایه‌تیان هه‌بوو ، به‌لام چونکه‌ هه‌ردووکیان دوژمنی نیسه‌لام بوون ، له‌ یه‌ک نزیک که‌وتبوونه‌وه .. نه‌وه‌بوو له‌ جهنگی ئوحوددا ، جه‌نگاوه‌ریان به‌ سه‌رکردایه‌تی حوله‌یسی کورپ زه‌ببان بۆ یارمه‌تی قورپه‌یش ، به‌شداریان کرد و ، وه‌ک له‌ پێشه‌وه‌ش باس کرا چه‌ند که‌تیه‌یه‌کی کینانه‌ به‌ سه‌رکردایه‌تی حوله‌یس به‌شداری حوده‌بیه‌یان کرد ، تا نه‌وه‌بوو حوله‌یس بۆی ده‌رکه‌وت که‌ قورپه‌یش تاوانباره‌ و موسلمانە‌کان بی‌تاوانن و کشایه‌وه ..

شایانی باسه‌ که‌ نوینه‌ری هه‌ردوو هۆزی خوزاعه‌ و کینانه‌ ئاماده‌ی وت و ویژه‌کانی حوده‌بیه‌ بوون و ، سه‌ره‌نجام نه‌وانیش چونه‌ ناو په‌یمانە‌که‌وه و ، به‌لیننی پابه‌ندبوونیان دا . به‌لام هه‌ر نه‌و رۆژه‌ له‌لایه‌ن قورپه‌یشه‌وه‌ دژایه‌تی ده‌ستی پئی کرد ، نه‌وه‌بوو حوه‌یطه‌ب دوژمنایه‌تی خۆی بۆ خوزاعه‌ ده‌رپیی ، له‌سه‌ر نه‌وه‌ی که‌ چونه‌ته‌ په‌نای موسلمانە‌کانه‌وه و ، برپاری دا کۆمه‌کی کینانه‌ (واته‌ نه‌وه‌ی به‌کر) بکات له‌ دژیان .

پیش ریك كه وتنی خوده بییه چند گه نجیكى بی ده سلات له مه ككه هه لاتببون و هاتببونه په نای موسلمانان كه انه وه . كه په یمانه كه به ستره قورپه پش داوای گپرانه وهی نه وه موسلمانان هیا ن نه كرد ، به لام پیغه مبهری خوا ﷺ به گوئی نه كردن و نهی گپرانه وه ، به لكو فهرمووی : ((هم عتقاء الله)) .

هه رچهنده هه ردوولا په یمانیان به ست ، به لام له لایهن قورپه شوه هه ندی پی یان خو ش بو نا زاوه بگپرن و ریك كه وتنه كه تیك بدن .

كه په یمانه كه به تهواوی مؤرکرا و هه رلایه کیان نوسخه یه کی لای خو ی هیشته وه ، نوینه رانی قورپه پش به ره وه مه ككه گه رانه وه ، پیغه مبهری خوایش ﷺ بریاری دا به خو ی و هاوه لانیه وه به ره وه مه دینه بگه رپنه وه . بو نه مه فرمانی به هاوه لان دا كه نیحرام بشکیئن و وشتره کان سه ر بپرن و ، سه ریشیان بتاشن ..

موسلمانان کان زوریان پی ناخو ش بو بهو شیوه یه بگه رپنه وه . نه وان پی یان خو ش بو بچنه كه عبه وه و طوافی بكن و وشتره كانی (هدی) سه ر بپرن و له وی سه ر بتاشن . بو یه سه ر هتا به گوئی پیغه مبهریان نه كرد و ، كه سیك وه لامی نه دایه وه ..

پیغه مبهری خوا ﷺ تا نیسته هاوه لانی بهو شیوه نه دی بو .. له وه وپیش هه ر فرمانیكى ده ربكردایه خپرا جی به جی نه كرا .. به لام نه مرؤ هاوه لان له مه راقا به گوئی ناكه ن .. به توورپه یی و خه مباری یه وه چوه ناو خپه ته كه ی ، كه نوم سه له مه ی هاوسه ری تیذا بو . كه نوم سه له مه خه فته و توورپه یی به ده م و چاویه وه دیی پرسپاری لی كرد و ، ته ویش هه والی دایه كه هاوه لان نه نیحرامیان شكاندروه و ، نه وشتریان سه ر برپوه و ، نه سه ریشیان تاشپوه .

لیره دا نوم سه له مه ده ورئکی باشی بینیی بو دل دانه وه ی پیغه مبهری خوا و ، بو چاره سه ر كردنی قهیرانه كه ش . هه روه ها سه لماندی كه راویژ كردن له نیسلام دا كارئکی یه كجار مه زنه و ، رای راست له هه موو كه سی وهر نه گپری ، نیتر سا له نافرته وه ده رچی یان له پیاوه وه .. له گه وره وه ده رچی یان له بچوو كه وه .. گرنه گ نه وه یه خزمه ت بكات .

نوم سه له مه ناماژهی بو كرد كه جارئکی تر پی یان نه لی نه وه كاره بكن ، به لكو به شیوازیكى تر له گه لیان بچوولیتته وه ، خو ی كاره كه نه نجام بدات . نه وه بو وتی : نه ی پیغه مبهری خوا ! خو ت هه شریف به ره بو لای وشتره كه ت و سه ری بسره ، نیتر نه وان چاوت لی نه كهن .

نهم وتیه به‌لای پیغه‌مبه‌ری خواوه ﷺ زۆر جوان بوو ، بۆیه خیرا جی‌به‌جیی کرد .
 به‌دهستی پیروزی خۆی و شتری (هدی) ه‌که‌ی خۆی سه‌رپیی .. ه‌هر که نهم ده‌ستی
 به‌سه‌رپین کرد ، ده‌ست به‌جیّ هاوه‌لانیس ، به‌چاوکردن له‌ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ،
 که‌وتنه‌ پئش برکیی و شتر سه‌رپین .. پاشان سه‌رتاشه‌که‌ی که خیراشی کوری
 نومه‌بیه‌ی خوزاعیی بوو بانگ کرد و سه‌ری تاشیی و ، هاوه‌لانیس ده‌ستیان به
 تاشینی سه‌ری یه‌کتیی کرد ، ه‌تا خه‌ریک بوو له‌ خه‌فت‌دا یه‌کتیی بکوژنه‌وه .

له‌لای واقیدی و ه‌ها هاتوه‌ که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ چوه ژوره‌وه ، له‌ تووره‌یی‌دا
 راکشا و ، که نوم سه‌له‌مه‌ پرسیا‌ری نه‌و خه‌فت و نا‌ره‌جه‌تی‌یه‌ی لیّ کرد ، فه‌رموی :
 ((عجبا یا أم سلمة ! إني قلت للناس إنحروا واحلقوا وحلوا مرارا ، فلم يجيبني أحد
 من الناس إلى ذلك ، وهم يسمعون كلامي وينظرون في وجهي !!)) . فه‌رموی : نوم
 سه‌له‌مه ، شتیکی سه‌یر .. چ‌ند جارێک به‌ خه‌لکه‌که‌م وت و شتره‌کان سه‌ر بپین و
 سه‌رتان بتاشن و نیحرام بشکینن ، که‌چی تاقه‌ که‌سیک به‌ گویمی نه‌کرد ، به
 مه‌رجیّ قسه‌که‌میان نه‌بیست و سه‌یریشیان نه‌کردم .

له‌ کاتی نیحرام شکاندن‌دا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ره‌جه‌تی کرد له‌وانه‌ی که سه‌ریان
 تاشیوه که فه‌رموی : ((رحم الله المحلقين)) . وتیان : نه‌وانه‌ش که سه‌ریان کورت
 کردۆته‌وه ، نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ؟ فه‌رموی : ((يرحم الله المحلقين)) . وتیان :
 نه‌وانه‌ش که سه‌ریان کورت کردۆته‌وه ، نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ؟ فه‌رموی : ((يرحم
 الله المحلقين)) . وتیان : نه‌وانه‌ش که سه‌ریان کورت کردۆته‌وه ؟ فه‌رموی :
 ((والمقصيرين)) . که هاوه‌لان پرسیان : نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ! بۆچ ره‌جه‌تت به‌ ته‌نیا
 بۆ نه‌وانه‌ نارد که سه‌ریان تاشیوه ؟ فه‌رموی : ((لأنهم لم يشكوا)) . فه‌رموی :
 چونکه نه‌وان گوێ‌رایه‌ل بون ..

پانزه‌هه‌م : وشتره‌که‌ی نه‌بوجه‌هل

کاتیک که نه‌بوجه‌هل هات بۆ جه‌نگی به‌در و سه‌رکرده‌ی سوپای قوره‌یش بوو ،
 و شترێکی میه‌ری ره‌سه‌نی پیّ بوو ، که دوای سه‌رکه‌وتنی موسلمانه‌کان له‌ به‌دردا ،
 که‌وته‌ ده‌ست موسلمانه‌کان و له‌گه‌ل ده‌ست که‌وته‌کانی تردا بۆ جه‌نگ که‌لکی لیّ
 وه‌رنه‌گیرا و ، له‌ناو وشتره‌کانی صه‌ده‌قه‌دا بۆ په‌رین به‌کار نه‌هینرا ، تا نه‌وه‌بوو له
 هیرشی (غابه) دا عویه‌ینه‌ی کوری حیصن له‌گه‌ل وشتره‌کانی تردا دایه‌ به‌ر و ،
 دوایی موسلمانه‌کان فریاکه‌وتن و لیّیان سه‌نده‌وه .

جا بۆ داخی دلی قورپیش ، پیغهمبهری خوا ﷺ نهم وشتره شی له گه ل وشتره کانی (هدی) دا هیئا بوو تا له مه ککه دا سهر برپریت .

که نهو وشتره گه یشته ناوچه ی حوده ییبه و له گه ل وشتره کانی تر دا نه له وه پیترا ، به ره و مه ککه هه لات ، بۆ نیشتمانی راسته قینه ی خۆی ، هه رچه نده نهو ماوه یه له پانزه میل زیاتره و ، چوار سال ته بوو لهو ناوه برپرا بوو . راسته وخۆ چوه وه بهر ده رگای ماله که ی ته بوجه هل و لهوی چۆکی دادا ، نهوسا خه لکی پیان زانیی .. تا نه مه رووی دا په یمانی حوده ییبه مۆر کرا و نه بوایه نهو وشتره بگه رپیته وه بۆ موسلمانان کان . بۆ نه مه عمری کورپی عهغه ی سولله میی چوو به دوا ی دا و ، دوا ی ناگادار کردنی سوهیلی کورپی عمر فەرمان درا به گیترا نه وه ی وشتره که . به لام هندی له هه رزه کارانی مه ککه پیان خۆش بوو نهو وشتره ، که یادگاری ته بوجه هلی سه رۆکیان بووه ، نه نیتره وه ، بۆیه ناماده بوون له نرخ ی نهو وشتره دا صد وشتر به دن به موسلمانان کان . که نه م باسه ش گه یشته وه لای پیغهمبهری خوا ﷺ ده ری برپی که نهو پیتشیا ره ی وه رنه گرت و به صد وشتر رازیی ته بوو نه گه ر نهو وشتره بۆ (هدی) ناوی لی نه نرایه . نه وه بوو هیترایه وه له حوده ییبه له بری حهوت کهس سه ر برپرا ، که له وانه ته بو به کر و عومه ریشیان له ناودا بوو .

شانزههم : کهم بوونه وهس خۆراک

که په یمانه که به ستر و جهنگ له نیوان موسلمانان کان و قورپیش دا هه ل گه ر ، پیغهمبهری خوا ﷺ له وشتره کانی (هدی) بیست وشتری به پیاوکی هۆزی نه سلم دا ناردن بۆ مه ککه تا لهوی سه ر برپین و ده ر خواردی دانیش توان بدرین . نه وه بوو نهو پیاه له نزیك مهروه دا سه ری برپین و ، به پیی نامۆزگاری پیغهمبهری خوا ﷺ گۆشته که ی دابه ش کرد ..

دوا ی نه وه پیغهمبهر و هاوه لان له ریی (مرّ الظهران) وه ، که نه مه رۆ پیی نه لین : (وادی فاطمه) ، به ریگای ناسایی دا گه رانه وه مه دینه .

جا چونکه موسلمانان کان ماوه یه کی زیاتریان پی چوو ، له کاتی گه رانه وه یان دا ، بهر له وه ی بگه نه عوسفان خواردنیان کهم بوویه وه و ، برسیتی رووی تی کردن . نه وانیش دادی نه مه یان هیئایه خزمه تی پیغهمبهری خوا ﷺ و ، داویان لی کرد که

مۆلّه تیان بدات تا ئەو وشترانەیی که پێی یانە و ، بۆ سواربوون و کەل و پەل هەل گرتن که لکیان لی وەرئەگرن ، سەریان بپرن .

که عومەری کورپی خەططاب بیستی و خەریکه پێغەمبەری خوا ﷺ ماوهی سەربپینی وشترەکان ئەدات ، بە پەلە هاتە خزمەتی و فەرمووی : ئەی پێغەمبەری خوا ! شتی وەها نەکەیت . ئەو خەلکە و چاکە و لاغەکانیان بپنن ، فەرمان بەدە باج خواردنیکیان پێ ماوه بی هیئن و ، لە خوا بپارێزەرە بەرەکەتی تی بجات .

بۆ ئەمە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمانی دا چیی سفرەیان لایە رایان بجن ، پاشان جارچی یەکەمی جارپی دا که هەر کەس شتیکی خۆراکی لا ماوه تەو هەلی رێژیتە سەر سفرەکان .

هی واهەبوو دەنکه خورمایەکی ئەهینا و ، زۆریە خەلکە کەش هیچی نە ئەهینا هی واش هەبوو مشتیک ئارد ، یان سەویقی ئەهینا .. سەرەنجام شتیکی زۆر کەم کۆکرایەو . پێغەمبەری خوا ﷺ تەشریفی هینایە سەر سفرەکان و ، دوای کرد خوا بەرەکەتی تی بجات . پاشان فەرمانی دا موسلمانەکان دەرەکانیان بەیننە پیشەو .

راویی دەری ئەبرپی که هەرکەسە ئەو نەندە خۆراکی ئەبرد ، هی وایان هەبوو بۆی هەل نە ئەگیرا .. کاتیکیش که کەل و پەلیان پێچایەو و ، باریان کرد بە دلای خۆیان بارانیان بۆ باری و ، موسلمانەکانیش لە خزمەتی پێغەمبەری خوا دا بەزین و ئاویان خواردەو و ، وتاریشی بۆ دان ..

حەق دەهەم : قورئان باسی حودهیبیه نەکات

قورئانی پیرۆزیش هاتە خوارەو تا باسی ئەم پەیمانە گەرەبە بکات و ، ئەم پەیمانەیی بە سەرکەوتنیکی وەها گەرە لە قەلەم دا بۆ ئیسلام و موسلمانان ، ناوی نا (الفتح المبین) ، که ئەفەرموی :

﴿ إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ﴿١﴾ لِيُغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَيَهْدِيَكَ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿٢﴾ ﴾ (الفتح : ١ - ٢) .

شایانی باسە که زۆریە زانیانی تەفسیر و فەرموودە لەسەر ئەو رایەن که مەبەست لە (الفتح) پەیمانەیی حودهیبیهیی میژووییە، وەک لە بوخاریی دا هاتووە .

هر له سورده ته دا خوی گوره ستایشی نه وانهی کردوه که له ژیر دره خته که دا په یانی مردنیان به پیغه مبهری خوا ﷺ داوه و ، ره زامه ندیی خویشی بویان تو مار کردوه که نه فرموی :

﴿ لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَبَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا ﴾ (الفتح : ۱۸) .

نه هلی ته فسیر (سکینه) یان به دل نارامیی لیک داوه ته وه ، که بریتی به له په یانی (رضوان) و ، (الفتح القرب) یشیان به ریکه وتنی حوده بیبه وتوه .
قورنان کاری نهو په یان دهرانه ش به کجار بهرز نه رختینی ، به راده یه ک وای لیک نه داته وه که په یان دانیان به پیغه مبهری خوا ﷺ په یان دانه به خوی گوره ، که نه مهش بهرزترین پلهی ریزلی گرتنه ، که نه فرموی :

﴿ إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلَىٰ نَفْسِهِ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهِ اللَّهُ فَمَسِيئَتِهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴾ (الفتح : ۱۰) .

پاشان هدره شه لهو مونافیق و موشریکانهی نه عراب نه کات که پیغه مبهری خوا ﷺ لهو گه شته میژوویی بهی دا به لایان دا تی په پری و ، داوای لی کردن له گه لیا برؤن ، که چیی نه وان ترسنوک بوون و ، نه یان ویرا ، چونکه وایان نه زانیی سوپای نیسلام بهرگهی سوپای مه که ناگری ، قورنان نه فرموی :

﴿ وَيُعَذِّبُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ الظَّالِمِينَ بِاللَّهِ ظَنِّ السَّوَاءِ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوَاءِ وَعَظِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴾ (الفتح : ۶) .

دیسان قورنان کومه لیک تر دهرنه خات که له ناو لیتهی نیفاق دا چه قیون . نه وانه له سهره تاوه وایان دهرنه پری که دهستیان به مال و مندالیانه وه گراوه و ناتوانن بکه ونه گه ل سوپای نیسلام ، که چیی له راستیی دا وایان نه زانیی موسلمانانه کان بو شوینی نه چن که به سه لاهه تی نه گه ریته وه و ، بهو ناسانی بهش له چنگی قورپه ش دهر باز نابن . کاتیکیش که به سهر به رزی گه رانه وه ، داوایان نه کرد پیغه مبهری خوا ﷺ داوای لی خوش بوونیان بو بکات ، نه فرموی :

﴿ سَيَقُولُ لَكَ الْمُخَلَّفُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ شَغَلَتْنَا أَمْوَالُنَا وَأَهْلُونَا فَاسْتَغْفِرْ لَنَا يَقُولُونَ بِآلْسِنَتِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ لَكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ بِكُمْ ضَرًّا أَوْ أَرَادَ

بِكُمْ نَفْعًا بَلْ كَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿۲۱﴾ بَلْ ظَنَنْتُمْ أَنْ لَنْ يَنْقَلِبَ الرَّسُولُ وَالْمُؤْمِنُونَ إِلَىٰ أَهْلِيهِمْ أَبَدًا وَرَبِّكَ ذَٰلِكَ فِي قُلُوبِكُمْ وَظَنَنْتُمْ ظُنُّنَا السَّوْءَ وَكُنْتُمْ قَوْمًا بُورًا ﴿الفتح: ۱۱-۱۲﴾
 پاشان باسی گرنگیی نم ریکه‌وتنه نه‌کات که نه‌گهر جه‌نگ رومی بدابایه ، نه‌وا
 زوریک له موسلمانان که ده‌سه‌ل‌ته‌کان به ده‌ستی سویای نی‌سلام ، به نه‌ناسین و
 نه‌زانین، تیا نه‌چوون . جا رزگار بونی نه‌مانه بووه هوی خیر و بیر بو کافره‌کانیش ،
 نه‌گینا نه‌وان سزای سه‌خت نه‌دران . قورنان نه‌فهرموی :

﴿ هُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَالْهَدَىٰ مَعْكُوفًا أَنْ يَبْلُغَ حِلَّهُمْ ۗ وَلَوْلَا رِجَالٌ مُّؤْمِنُونَ وَنِسَاءٌ مُّؤْمِنَاتٌ لَّمَّ تَعْلَمُوهُنَّ أَنْ تَطْعُوهُنَّ فَتُصِيبَكُمْ مِنْهُنَّ مَعْرَةٌ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۗ لِيُدْخِلَ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ ۗ لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴾ (الفتح : ۲۵) .

هه‌روه‌ها قورنان باسی سه‌رکه‌وتوویی کاری نم په‌یماننه نه‌کات که بووه مایه‌ی
 پاراستنی خوینی هه‌ردوولا :
 ﴿ وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ ۗ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴾ (الفتح : ۲۴) .

کاتی‌کیش که موسلمانان له حوده‌یبیه گه‌رانه‌وه ته‌نکیدي له‌سه‌ر نه‌وه کرده‌وه ، که
 نه‌و هه‌واله‌ی پیغه‌مبه‌ره‌که‌یان پی‌یانی داوه که نه‌چنه مه‌که‌وه ، راسته و به سه‌ری
 به‌رزوه نه‌چن بو عومره ، که نه‌فهرموی :

﴿ لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ ۗ لَتَدْخُلَنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ ءَامِنِينَ ۖ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ ۗ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذَٰلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا ﴾ (الفتح : ۲۷) .

هه‌روه‌ها قورنان هاته خواره‌وه و، مؤده‌ی به ته‌هلی نیمان دا به فه‌قی خه‌بیه‌ر :
 ﴿ وَعَدَّكُمْ اللَّهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً تَأْخُذُونَهَا فَعَجَلَ لَكُمْ هَذِهِ ۗ وَكَفَّ أَيْدِيَ النَّاسِ عَنْكُمْ وَلِتَكُونَ ءَايَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ وَيَهْدِيَكُمْ صِرَاطًا مُّسْتَقِيمًا ﴾ (الفتح : ۲۰) .
 (فعجل لكم هذه) مه‌به‌ست له خه‌بیه‌ره .

هروههها ناماژه بو ههلوئستی مونا فیه ترسنوکه کان نهکات که نهیان ویرا به شداری حوده بییه بکن ، که چیی که ههست نهکن موسلمانه کان له خه بیهردا دهست که وتیان نه بیته ، پیان خو شه له گه لیانا بچن . جا قورنان فرمان نه دا به سه ر پیغه مبهری خوادا ﷺ تا نه هیلّی نهو نامهردانه بچن له گه لیانا . نه مهش نیعجازیکی قورنانه که له پیشه وه نایه ته که دابه زیوه و ، ده ری نه خات که مونا فیه کان چ هه لوئستیکیان نه بیته و چیی نه لین :

﴿ سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ إِذَا انْطَلَقْتُمْ إِلَىٰ مَغَانِمَ لِتَأْخُذُوهَا ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ يُرِيدُونَ أَنْ يُبَدِّلُوا كَلِمَ اللَّهِ قُلْ لَنْ تَتَّبِعُونَا كَذَلِكُمْ قَالَ اللَّهُ مِنْ قَبْلُ فَسَيَقُولُونَ بَلْ نَحْسُدُونَنَا بَلْ كَانُوا لَا يَفْقَهُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴾ (الفتح : ۱۵) .

به مه بریاری ناسمان وه ها بو که ته نها به شدارانی په یمانی حوده بییه له غه زای خه بیهردا به شداری بکن ، چونکه قورنان به لینی دهست که وتی زوری خه بیهری داوه بو سو پای نیسلام ، له بهر نهوه نابی ترسنوکانی رژی سهخت له جاده ی پاندا سنگ ده ره پرینن ..

له گه له نه وه ش دا قورنان نهو نه عرابه دواکه وتوانه له حوده بییه دل نه داته وه که نه گه ر راست نه کن ، دوا ی خه بیهر ، جهنگ و غه زای تر دینه پیشه وه ، با مهردانه قولی لی هه ل بمالن و ، خو یان بکنه شیوا ی نهوه که خوا پاداشتی چاکیان پیشکه ش بکات . خو نه گه ر وه ک جاری پیشوو دیسان پشت هه ل نه کن نهوا خوا سزایه کی سهختان نه دات ، که نه فه رموی :

﴿ قُلْ لِلْمُخَلَّفِينَ مِنَ الْأَعْرَابِ سُدْعُونَ إِلَىٰ قَوْمٍ آوَلِي بِأَسْ شَدِيدٍ تَقْتُلُوهُمْ أَوْ يُسْلِمُونَ فَإِنْ تُطِيعُوا يُؤْتِكُمُ اللَّهُ أَجْرًا حَسَنًا وَإِنْ تَتَوَلَّوْا كَمَا تَوَلَّيْتُمْ مِنْ قَبْلُ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴾ (الفتح : ۱۶) .

له راستیی دا نهو جهنگه سهختانه ش ، وه ک حونهین و یه مامه و فارس و روم ، روویان دا و نهوانه ی که خو یان به خوا فروشتبوو دهوری چاکیان بینیی و بهو پاداشته گه یشتن که خوی گه وه به لینی دابوو ..

نه هلی حوده بییه پایه ی تاییه تی یان هه یه . له سه حیجی بوخاریی دا جابیری کوری عه بدوللا و تویه : پیغه مبهری خوا ﷺ پیمانی فه رموو : ((أنتم خير أهل الأرض)) . فه رموی : نیوه چا کترینی نه هلی زه ویین . جابیر نه لی : نیمه ، له رژی حوده بییه دا

هزار و چوارصد کهس بووین و ، گهر نیسته بم بینایه شوینی دره‌خته کهم پیشانتان نه‌دا .

هروه‌ها له جابیره‌وه نه‌گیرنه‌وه که وتوویه : پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فرموویه :
 ((لا یدخل النار أحد من بايع تحت الشجرة)) . رواه الشعبي مسنداً . فرموویه :
 هه‌ر که‌سی له ژیر دره‌خته که‌ی حوده‌یبیه‌دا به‌یعه‌تی کردبی ناچیتته ناگره‌وه .

له فرمووده‌یه‌کی تردا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌ری بریوه که خوای گه‌وره
 چاویوشی له هه‌موو نه‌هلی به‌در و حوده‌یبیه‌ی کردوه که فرموویه : ((یاأیها
 الناس ! إن الله غفر لأهل بدر والحديبية)) . (ابن عبدالبر) یش له (غزوات) ه
 که‌ی‌دا وتوویه : هیج غه‌زایه‌ک هاوتای به‌در ناکات ، یان لیی نزیک نابیتته‌وه ، جگه
 له غه‌زای حوده‌یبیه .

ده‌ریاره‌ی فرمایشتی خوای گه‌وره‌ش ﴿ والسابقون الأولون من المهاجرین
 والأنصار ﴾ شه‌عیی وتوویه : نه‌مانه نه‌وانه‌ن که تاماده‌ی په‌یانی (رضوان) بوون .

هه‌ژده‌هه‌م : په‌نده‌کانس حوده‌یبیه

ریک که‌وتنی حوده‌یبیه ده‌رس و نامۆژگاری‌یه‌کی زۆری تیدا بوو بوؤ موسلمانان که
 نه‌مه هه‌ندیکیانن .

(۱) وربایس و ناگاداربوون :

به‌لئی پیغه‌مبه‌ر و موسلمانه‌کان به‌نیازی عومره‌وه به‌ره‌و مه‌که‌که که‌وتنه‌ری و ، نه‌و
 نیازه ناشتی‌یانه‌یان بوؤ هه‌موو لایه‌ک سه‌ماند ، له‌گه‌ل نه‌وه‌ش‌دا چه‌کی به‌هاوه‌لانی هه‌ل
 گرت و ، کۆمه‌لئی سوارچاکی خسته‌پیشی سوپاوه و ، فرمانده‌یبشی سپارد به‌عه‌ببادی
 کورپی بیشر ، تا ری بوؤ سوپای نیسلام پاک بکه‌نه‌وه و ، له‌داو و ته‌له‌ی دوژمن وربا بن ،
 نه‌وه‌کو قوره‌یش به‌سوپاوه بیتته‌ری‌یان و شه‌ریان پی بفرۆشی . هه‌روه‌ها پیاویکیشی نارد بوؤ
 ناو مه‌که‌که تا هه‌لویتستی قوره‌یش بوؤ نه‌م کاره هه‌ل بسه‌نگیتنی و ، فرمانده‌ی گشتی
 موسلمانان ناگادار بکات ، تا نه‌خشه‌ی پیویست به‌رچاو بگیریت . نه‌وه‌بوو موسلمانان له
 نه‌سپ‌سوارانی خالد ناگادار بوون و ری‌یان گۆپی تا جه‌نگ روو نه‌دات ..

(۲) خو گرتن له کانس هه‌له‌شه‌بیس نه‌فامان‌دا :

کاریکی زۆر جوانه که موسلمان نه‌چیتته ناستی نه‌فامی بی‌په‌روه‌ده‌وه ، به‌وه‌ی که
 به‌رامبه‌ر کاری هه‌رزه و نه‌فامان دان به‌خۆ‌ی‌دا بگری و ، نه‌هیلئی مرۆفه‌کان تووشی زیان
 بن و ، پرۆسه‌ی گه‌یاندنی تیمان به‌دله‌کان دوا نه‌که‌ویت ..

نهوه بوو قورپه‌هیش بیستیان که موسلمانان کان نیازی سردانی که عبه‌ی پیروزیان هه‌یه و ، به شتوه‌یه‌کی ناشتی‌ی هاتوون ، که چیی شه‌یتان چوو به بن‌کلیشیان و سویا‌یه‌کی زوریان جه‌م کرد و ، ری‌یان له موسلمانان گرت ، به لآم پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به حکیمانان هه‌لس و که وتی کرد .. هه‌تا قورپه‌هیش هه‌ولیان دا ده‌ست له نۆردوگای موسلمانان بووه‌شینن کۆمه‌له‌ه پیاوی‌کیشیان لیّ به دیل گیران ، به لآم له‌لایه‌ن سه‌رکردایه‌تی موسلمانان‌هوه نازاد کران .. نه‌گه‌ر جه‌نگ رووی بدایه له‌وانیه له ریزی موسلمانان‌کان دا زۆرێک شه‌هید بکرا‌بانایه و ، زۆرت‌ریش له سوپای قورپه‌هیش بکوژرانایه ، که نهوه‌بوو زۆر‌به‌یان له‌وه و دوا بوونه فه‌رمانده‌ی سوپای نی‌سلام بو کدیاندنی به گه‌لانی جیهان .

(۳) ریزگرتن له ره‌خنه‌گه‌ری مه‌به‌ست پاک :

له کاتی به‌ستنی په‌یمان‌ه‌که‌دا ، هه‌ندی له موسلمانان به هه‌ندی له به‌نده‌کانی نارازی بوون .. هه‌رچه‌نده نه‌یان‌زانیی نه‌م کاره پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌نجامی نه‌دا ، به لآم له دلسۆزی خویانه‌وه ، خۆیان پیّ نه‌نه‌گیرا و ، ایان‌نه‌زانیی نه‌و خالانه به زیانی نی‌سلام ته‌واو نه‌بن ، بۆیه ده‌نگی نار‌ه‌زایی‌یان لیّ به‌رز بوویه‌وه . جا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ چاک نه‌ی‌زانیی که نه‌وانه نییه‌تیان پاکه ، بۆیه به حکیمانان تیّ گدیاندن که نه‌مه مایه‌ی سه‌رکه‌وتنی نی‌سلامه ، نه‌ک سه‌ر‌شۆپیی ..

(۴) روون کردنه‌وه‌ی خالیکی گونگ :

یه‌کی له‌و خالانه‌ی که هاوه‌لان پیی نار‌ه‌حەت بوون ، نه‌و خاله بوو که هه‌ر که‌س له‌لایه‌ن قورپه‌هیشه‌وه بیته ناو موسلمانان‌کان بی‌گێپ‌نه‌وه ، نه‌گه‌رچیی موسلمانیش بیّ ، به لآم به پیچ‌ه‌وانه‌وه هه‌ر که‌س بجیته لای قورپه‌هیش نه‌وان نه‌ی‌گێپ‌نه‌وه . جا که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بۆی ده‌رکه‌وت وا هاوه‌لان بو نه‌وه خەم بارن ، بۆی روون کردنه‌وه که فه‌رمووی : ((أما من أراد أن يلحق بنا منهم فسيجعل الله تعالى له مخرجاً ولنا . ومن أتاهم منا فأبعده الله ، وهم أولى بمن كفر)) . فه‌رمووی : هه‌ر که‌سێک ویستی بیته لای ئیمه و وه‌رمان نه‌گرت ، نه‌وا خوای گه‌وره ده‌روو له‌ویش و له ئیمه‌ش نه‌کاته‌وه .. هه‌ر که‌سێش ئیمه‌ی به‌جی هیشته و چوو له‌ لای نه‌وان و خوا له دین وه‌ری گێپ‌را و دووری خسته‌وه ، نه‌وا هه‌ر نه‌وان شایانی نه‌و که‌سه‌ن که کافر بیته‌وه . که‌واته موسلمانان ته‌نها نه‌وانه‌یان لا مه‌به‌سته که به دل و به گیان له‌گه‌ل نی‌سلام دان ، بۆیه دینی خوا هیچ که‌س به زۆر نابه‌ستیته‌وه .

(۵) به‌لین به‌سه‌ربودن :

گه‌وره‌ترین ده‌رسی حوده‌یبیه نه‌و به‌لین به‌سه‌ربودنه‌یه که موسلمانان کان توانی‌یان به‌مه‌ردانه به‌سه‌ری به‌رن ، هه‌ر چنده‌ تووشی تاقیی کردنه‌وه‌یه‌کی یه‌کجار سه‌خت هاتن . نه‌و به‌لین به‌سه‌ربودنه‌ش بریتی بوو له‌ رووداوه‌ گرنه‌گه‌کی نه‌بوجه‌نده‌ل .

که نه‌بوجه‌نده‌ل رای کرده‌ ناو موسلمانان کان و ، نه‌وانیش به‌ گه‌رمیی پیشوازی‌یان لی‌ کرد ، که‌چی باوکی ده‌ستی به‌ لیدانی کرد و ، ده‌ستی دایه‌ کاکوئی و دایه‌ به‌ر هه‌تا بی‌باته‌وه‌ بو‌ مه‌ککه‌ و له‌وی به‌ندی بکات . سه‌ره‌نجام سوه‌یل به‌ پیی په‌یمان‌که‌ نه‌بوجه‌نده‌لی وه‌رگرت‌ه‌وه‌ ، هه‌رچه‌نده‌ خه‌ریک بوو خه‌م و خه‌فت موسلمانان کان بکوژی .

به‌لام له‌به‌ر نه‌وه‌ی که‌ موسلمانان به‌ په‌یمان‌شکین دهرنه‌چن ، خویمان گرت و ده‌ستیان نه‌کرده‌وه‌ .

نۆزده‌هه‌م : ده‌ست که‌وته‌کانی حوده‌یبیه

نیستاش با هه‌ندی له‌ ده‌ست که‌وته‌ گرنه‌گه‌کانی ریکه‌وتنی حوده‌یبیه‌ بجه‌ینه‌ به‌رده‌ست خوینه‌ری نازیز :

(۱) دان‌نانی قوره‌هیش به‌ قه‌واره‌ی موسلمانان کان دا :

له‌و کاته‌وه‌ که‌ نیسلام هات و کۆمه‌لینک مرۆشی به‌رپرز شوینی که‌وتن ، هه‌تا په‌یمانی حوده‌یبیه ، نا له‌و ماوه‌یه‌دا قوره‌هیش به‌ هیچ شیوه‌یه‌ک دانسی به‌ قه‌واره‌ی موسلمانان کان دا نه‌نه‌نا ، به‌لکو به‌ کۆمه‌لینک رووته‌له‌ی ری بر و له‌ یاسا دهرچوو له‌ قه‌له‌می نه‌دان و ، به‌ پیوستی نه‌زانی بیان هینیت‌ه‌وه‌ ژیر رکئیفی خۆی . نیت‌ر به‌ هیچ شیوه‌یه‌ک به‌ بی‌ری قوره‌هیش دا نه‌نه‌هات که‌ روژی له‌ روژان دان به‌ قه‌واره‌ی موسلمانان دا بنی و ، له‌گه‌لیان دانیشی و وت‌ووژی بکه‌ن .

که‌واته‌ به‌ به‌ستنی په‌یمانی حوده‌یبیه‌ قوره‌هیش دانسی به‌ ده‌وله‌ت و سوپای موسلمانان دا .. یه‌کی له‌ به‌نده‌کان نه‌وه‌بوو بو‌ ماوه‌ی ده‌ سال جه‌نگ بوه‌ستینن .

نه‌وه‌بوو له‌ سه‌ره‌تا‌دا قوره‌هیش وه‌های دهرنه‌خست که‌ هه‌رگیز ناهیلی موسلمانان کان پی‌ بنینه‌ خاکی حه‌ره‌مه‌وه‌ ، که‌چی له‌ په‌یمان‌که‌دا دانسی به‌وه‌دا نا که‌ نه‌گه‌ر نه‌مسال موسلمانان کان بگه‌رینه‌ دواوه‌ ، سالیکی تر مافی نه‌وه‌یان هه‌یه‌ که‌ بی‌نه‌ خاکی حه‌ره‌مه‌وه‌ و طه‌وافی که‌عبه‌ی پیروژ بکه‌ن و دروشه‌کانی عومره‌ نه‌نجام به‌دن .

(۲) شاره زابوونی موشریکان نه نیسلام :

لهو چهند رۆژهدا که گهوره پیاوانی سوپای شیرک له حوده بییه مانهوه ، سهرنجی رهوشتی بهرزی پیغه مبهر و هاوه لانیان دا ، تسی گهیشتن که نهم سوپا مهزنهی نیسلام زۆر دووره لهو بوختانانوه که قورپهیشی ستهم کار به ناوی نهوهوه بلاوی نه کردنهوه ، نهمهش نهبووه هۆی بهرزبوونهوهی سومعهیان . له ههمان کات دا گلهیی له قورپهیش نهکرا که شهپ فرۆشتن له لایهن نهوهوهیه ..

(۳) په رته وازه بوونی نۆردووگای کوفر :

که ناوڕیوانه کان ، وهک سهروکی ثقیف عوروهی کورپی مهسعوود و ، سهروکی نه حابیش حوله یسی کورپی زه ببان ، بویان ده رکهوت که موسلمانان کان بی تاوانن ، کهوتنه لۆمه و گلهیی له قورپهیش و ، نامۆزگاریشیان کرد که واز له موسلمانان کان بهینتی با بینه مهککهوه و عومرهی خویمان به جی بهینن ، چونکه نهوانیش وهک ههموو دانیشتوویهکی دوورگه مافی نهوهیان ههیه . سهره نجام نهوه بوو سهرداری ثقیف به خوئی و سوپایه وه کشایه وه و ، وازی له پشت گیری قورپهیش هینا . ههروهها سهرداری نه حابیشیش هه ره شهی له قورپهیش کرد که په یمانی نیوانیان هه ل نهوه شینیتتهوه .

(۴) کاریگه ریی ژیانی موسلمانان له سه ربت په رستان :

له کاتی بهستنی په یمانی حوده بییه دا موسلمانان کان و بت په رسته کان چاویان به یه کهوت و ، سهره نجام کافرکان له هه لئس و کهوتی موسلمانان کان شاره زا بوون و ، به جوانیی کاریگه ریی نیسلامیان بۆ ده رکهوت . بۆیه زۆرینک له پیاوه ژیره کان ههستیان به په روه ردهی دل و دهروونی موسلمانان کان کرد ، به راده یه که به که متر له دوو سال نهوه نده لهو بت په رستانه موسلمان بوون که له وه و پیتش نهوه نده موسلمان نه بو بوون . ههتا نهوه بوو سوپای حوده بییه ی ههزار و چوارصه د کهسیی ، له دوای دوو سال ، بۆ فهتعی مهککه گهیشته ده ههزار کهس ، بۆیه نهم په یمانه پر فهپ و به ره کهته ناو نرا (الفتح العظیم) .

بت په رسته کان هه رچی سهرنجی رهوشتی موسلمانان کان نه دا ، سهریان سوپا نه ما ، چونکه له وه فا و راستگۆیی و گوئی پاره لئی و نازایه تیی و مهردایه تیی دا ههنگاوی زۆریان نابوو . جا نهم سه رسوورمانه پرسیا ری بۆ دروست نه کردن : نه مانه چۆن بهم پله بهرزانه گهیشتون ؟!

عوروهی کورپی مه سعورودی سهرداری ثعقیف سهری له موغیره ی کورپی شوعبه ی برازازی سور نه ما ، که له پیش موسلمان بوونی دا چهنده زیانه خرۆ و جهرده و پیاوکوژ بوو ، که چیبی دوا ی موسلمان بوونی به ماویه کی کم ، بووه خاوه نی متمانه یه کی وه ها که بیته پاسه وانی پیغه مبهری خوا ﷺ .

(۵) چه که ره ی نیمان به گوی پاره نیی موسلمانان :

که کافران سهرنجی ریک و پیکی ژیا نی نیمان دارانیان دا ، سهریان له گوی پاره نیی یه که یه که ی شوین که وتوان سور نه ما . بۆ نوونه : نه بوجه ندهل به چ حاله حالیک خوی له به ندیخانه ده ریاز کردبئ ، که باوکی بیانو نه گری ، پیغه مبهری خوا ﷺ فه رمانی به سهردا نه دا تا بگه رپتته وه . نه ویش مل که چ نه کات و له فه رمان دهر ناچیت . له بهر فه رمانی سهرۆکه که ی نه چیتته وه زیندانی پر له نه شکه نهجه و ، دلشی پره له متمانه که خوا ده رووی لی نه کاته وه .. نیتر بیر له هه لگه رانه وه و سارد بوونه وه له دین ناکاته وه .. ههروه ها موسلمانان کانیس له بهر فه رمانی تازیز ﷺ بی دهنگ نه بن ، هه ر چهنده له سهر دل و ده روونیان یه کجار سه خته برابه کی نیمانی ، بی دهسه لاتیان به و شیوه یه بدریتته وه ده ست سته م کاران . نه وه بوو زۆر تک له ژیره کانی مه که که به چاوی ریزه وه سه یری گوی پاره نیی سهر یازانی نیسلامیان نه کرد .. نه وه بوو چه که ره ی نیمان له دلی فه رمانده کانیان دا ، به وینه ی خالی دی کورپی وه لید و ، عه مری کورپی عاص و ، عو ثمانی کورپی طه له ، سه وز بوو و ، دوا ی ماویه که خویان گه یانده مه دینه و موسلمان بوون .

خالی دی که موسلمان بوو پیغه مبهری خوا ﷺ ناوی نا (سیف الله - شمشیری خوا) ، که به راستیی هه ر وابوو و ، خوی گه وه ولاتی شامی به دهستی نه وه فتح کرد .. عه مریش بووه یه کیک له فه رمانده مه زنه کانی سوپای نیسلام که نه وه بوو فه تحی ولاتی میصریش به دهستی نه و کرا ..

(۶) ناوردانه وه به لای خه یبه رو باکووردا :

به م په یمانه پیغه مبهری خوا ﷺ یه که لایی بوویه وه بۆ جووله که ی خه یبه ر ، که له هه موو لایه که زیاتر مه ترسیان بۆ سوپای موسلمانان هه بوو . چونکه له خه یبه ردا ده هه زار جه نگاوه ری جووله که هه بوون ، که زۆر داخ له دلی موسلمانان بوون . نه وانه زۆریش به دهسه لات و ده وله مه ند بوون .. بۆیه پیویست بوو موسلمانان نه وه مه ترسی یه له بانگه وازه که یان لاده ن ..

که واته فه تحی خه یبه ر به به ره مه میکی پر به ره که تی په یمانی حوده یبیه نه ژمی ریت ..

ههروه‌ها له کاتی په‌یانی حوده‌ییبه‌دا ، که جهنگی نیتوان موسلمانانه‌کان و قورپه‌یش وه‌ستا بوو ، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌لمه‌تیکی سی هه‌زار که‌سیی نارده سه‌ر سنووری شام ، هه‌تا گه‌یشته گوندی (موئته) و ، له نه‌نجام‌دا جهنگ له نیتوان سوپای نیس‌سلام و سوپای رۆم‌دا رووی دا ، که سوپای رۆمه‌کان بریتی بوو له سه‌ده هه‌زار که‌س .

(۷) بانگا‌کردنی پادشایانی خۆره‌له‌لاتی ناوه‌راست :

له کاتی په‌یانی حوده‌ییبه‌دا ، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ناو‌ری به لای پادشا و می‌ره‌کانی ده‌وروبه‌ری دوورگه‌ی عه‌ره‌بی‌یه‌وه دایه‌وه و ، بۆ لای هه‌ریه‌که‌یان یه‌کی له هاوه‌لانی ره‌وانه کرد و ، نامه‌ی بۆ نار:ن تا به خۆیان و گه‌لانی ژیر ده‌ستیانه‌وه موسلمان بین ، وه‌ک له به‌شی داها‌توودا به درێژه باس کراوه .

هه‌ر له‌م ساڵه‌دا - به پیتی هه‌ندی ریوایه‌ت - عه‌ره‌ق له‌سه‌ر موسلمانان حه‌رام کرا و ، موسلمانان به شیوه‌یه‌کی ناوازه ده‌ستیان له‌و کاره چه‌په‌له هه‌ل گرت ، هه‌رچه‌نده عه‌ره‌ق خواردنه‌وه له‌گه‌ل خوین و ده‌ماریانا تیکه‌ل بووبوو . نه‌مه‌ش دیاره گه‌وره‌یی نیس‌لام ده‌ر نه‌خات که حکومه‌تیکی وه‌ک نه‌مه‌ریکا نه‌ی‌توانی قه‌ده‌غه‌ی بکات ..^{۸۳}

له کۆتایی باسی حوده‌ییبه‌دا ماوه باسی شو‌رش‌گیرانی (عیص) بکه‌ین ، به‌لام نه‌و باسه هه‌ل نه‌گرین بۆ شوینی خۆی .

^{۸۳} صلح الحديبية لباشمیل : ۱۱۳ - ۳۵۶ ، السيرة النبوية لأبي شهبة : ۲ / ۳۲۵ - ۳۵۶ ، الرسول القائد لمحمد شیت خطاب : ۲۶۹ - ۲۸۸ ، السيرة النبوية للندوي : ۲۷۵ - ۲۸۵ ، الرحيق المختوم : ۳۴۵ - ۳۵۵ .

بهشی سیی و دووهه م

بانگ کردنی پادشایان

بهستنی په یمانی حوده ییبیه سهره تای قۆناغیکی گرنگ و نوی بوو له میژوری نیسلام دا .. چونکه وهك له پیشه وه بۆ نازیزان دهرکهوت له دوورگهی عهره بیی دا سی تۆردوگای به هیژ و پرمه ترسیی له بهردهم موسلمانان دا به چهك و تفاقه وه خۆیان مه لاس داوه ..

نه وه بوو له جهنگی نه حزب دا هدرسی قۆلی دوژمنایه تیی ، که بریتیسی بوون له قورپه ییش و هاوپه یمانانی و ، غه طه فان و هۆزه کانی ده ورره یی و ، جووله که ی خه یبهر که هیلانهای پلانی نامردانه بوون ، به هدرسیکیانه وه هیرشیان کرده سهر مه دینه و ، تنها نه وه بوو خوا گه یشته فریای موسلمانان کان نه گینا تیاچوو بوون ..

که په یمانی حوده ییبیه به ستره به هیژترین سوپای نه و سی قۆله قۆلی به ستره ، تا واز له دژایه تی به یینی .. به مه موسلمانان کان ههستیان به بارسووکیی کرد .. غه طه فانیش که دیتی و قورپه ییش وازی له چهك هینا ، نه و ته ماعه ی به مه دینه نه ما و بیری له هه لمهت بۆسهر مه دینه نه ما ..

به لام جووله که ی ترسنۆکی خه یبهر ههردهم بۆ هه لیک نه گه ران تا نه و عهره به بت په رستانه له دژی مه دینه هه ل بنین . بۆیه به که م هه لمه تی گه وره ی سوپای موسلمانان دوا ی حوده ییبیه بریتیسی بوو له دهره یینانی رهگ و ریشه ی جووله که ی خه یبهر ، تا دوورگهی عهره بیی له شه ر و فیتنه یان رزگار بیت ..

به لام بهر له وه ی نه م هه لمه ته به ریته سهر خه یبهر ، به لکو دوا ی گه رانه وه ی پیغه مبه ری خوا ﷺ له حوده ییبیه و ، له کۆتایی سالی شه شه می کۆچی دا ، یان سهره تای سالی هه و ته م دا نامه ی بۆ میر و پادشایانی ناوچه که نووسی و ، بانگی کردن بۆ سهر نیسلام .

که پیغه مبه ری خوا ﷺ هاته سهر نه وه که نامه بۆ پادشایانی ناوچه که بنیری ، رۆژیکیان هاته ناو هاوه لانی و فه رموی : « يا أيها الناس ! إن الله قد بعثني رحمة

وکافة ، فلا تختلفوا علي كما اختلف الحواريون علي عيسى ابن مريم)) . فہرمووی :
 خدکینہ ! خوی گہورہ منی بہ رحمت بۆ سہر ہہموو مرؤف رہوانہ کردوہ ، جا با
 ئیوہش دہربارہی من ناکوکیستان تی نہکەوی ، وەک حەواری یەکان دہربارہی عیسی
 کوری مہریہم تی یان کەوت . ھاوہ لانی فہرموویان : ئەہی پیغە مہبەری خوا !
 حەواری یەکان ناکوکی یان چۆن تی کەوت ؟ فہرمووی : ((دعاهم إلی الذی دعوتکم
 إلیہ ، فأما من بعثہ مبعثاً قریباً فرضی وسلم ، وأما من بعثہ مبعثاً بعيداً فکھر
 وجہہ وتثاقل)) . فہرمووی : بانگی کردن بۆ ئەوہی کہ من ئیوہم بۆ بانگ کردوہ ،
 جا ہەر کامیان بۆ شوینیتیکی نزیکی رہوانہ کرد ئەوا پیسی رازی بوو و ، رویشت ،
 ہەر کامیشیان بۆ شوینیتیکی دووری رہوانہ کرد ، ئەوا رہنگی دەم و چاوی ھەل گہرا و
 بہ کاریکی گرانی زانیی و ئەنجامی نەدا .. پاشان باسی بۆ کردن کہ نامہ بۆ ھیرەقل
 و کیسرا و موقەوقەس و نەجاشیی و غەیری ئەوانیش ئەنیری و ، بانگیان بۆ سہر
 ئیسلام ئەکا . بۆ ئەمە ھاوہ لانی رہزامەندی یان نواند . کاتیکیش کہ دەستی بہ
 نووسینی نامەکان کرد پیسی وترا کہ بہ بی مۆر نامہ گل نادەنەوہ . ئەوہ بوو
 پیغە مہبەری خوا ﷺ لە زیو ئەمووستیلە یەکی دروست کرد و ، بہ نەخش لەسەری
 نووسی : (محمد رسول اللہ) کہ ھەرسی وشە کہ یەک لەسەر یەک بوون (اللہ)
 لەسەر ھوہ و (رسول) لە ژیری دا و (محمد) ییش لە ژیری (رسول) دا نووسرا بوون :

اللہ
رسول
محمد

ئیتەر نامەکانی بہ مەمە مۆر ئەکردن .

ئەمەش ھەندی لە نامەکانیەتی بۆ پادشا و میرەکان :

۱ - نامەس بۆ نەجاشیی پادشاہ حەبەشہ :

با لە پیشەوہ لە یادمان بیئت کہ لە ماوہی پیغە مہبەرایەتی پیغە مہبەردا ﷺ دوو
 پادشا حوکمی حەبەشەیان کردوہ . یەکیکیان ئەو نەجاشییە کہ لە قۆناغی
 مەککەدا موسلمانەکان ، لە تاوی نازاری قورەیش ، کۆچیان بۆ لای کرد و ،
 پیغە مہبەری خواش ﷺ جەغفەری کوری ئەبو طالیبی کردە ئەمیریان و ، داوای لە
 نەجاشیی کرد کہ جی یان بکاتەوہ ، ئیتەر نامەس بۆ نەنووسی ، داوای موسلمان
 بوونی لی بکات ، چونکہ وا دەرئەکەوی کہ پیش ھیجرەت بہ گونجاوی نەزانی بی
 داوای موسلمان بوون لە ھیچ دەسەلات داریک بکات .. واش دەرئەکەوی کہ ئیمان

چوویته دلیهوه و ، قهناعهتی کردبی که عیسی کوری مه‌ریه‌م به‌نده و پیغه‌مبه‌ری خواجه و ، به فرمانی خوا به‌بی باوک له دایک بووه .

دووه‌میشیان ته‌ویه که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نامه‌ی بو ناردووه و داوای لی کردووه موسلمان بی . جا موسلمان بووه و ، له مانگی ره‌جبه‌ی سالی ته‌وه‌می کۆچی دا ، له کاتی‌ک‌دا که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به خۆی و سوپای نیسلامه‌وه له غه‌زای ته‌بووک نه‌گه‌راپه‌وه ، کۆچی دوایی کردووه و ، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به غاتیبی نوژی جه‌نازه‌ی له‌سه‌ر کردووه ..

ته‌مه‌ش ده‌قی نامه‌که‌یه که به عه‌مری کوری ئومه‌یه‌ی ضه‌مری‌دا ناردی بو نه‌جاشی : « بسم الله الرحمن الرحيم .. من محمد رسول الله إلى النجاشي عظيم الحبشة ، سلام على من اتبع الهدى ، أما بعد .. فإني أحمد إليك الله الذي لا إله إلا هو الملك القدوس السلام المؤمن المهيمن ، وأشهد أن عيسى ابن مريم روح الله وكلمته ألقاها إلى مريم البتول الطيبة الحصينة فحملت بعيسى من روحه ونفخه ، كما خلق آدم بيده ، وإني أدعوك إلى الله وحده لا شريك له والموالاته على طاعته وأن تتبعني وتؤمن بالذي جاءني فإني رسول الله إني أدعوك وجنودك إلى الله عزوجل ، وقد بلغت ونصحت فاقبل نصيحتي ، والسلام على من اتبع الهدى » .

که عه‌مر نامه‌که‌ی دایه ده‌ست نه‌جاشی ، نه‌جاشی لی وه‌رگرت و ، به‌سه‌ر ده‌ستی جه‌عه‌فری کوری ته‌بو‌طالیب‌دا موسلمان بوو .. داوای ته‌وه ته‌م نامه‌یه‌شی بو پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نووسی :

« بسم الله الرحمن الرحيم . إلى محمد رسول الله من النجاشي أصحابه ، سلام عليك يا نبي الله من الله ورحمة الله وبركاته . الله الذي لا إله إلا هو ، أما بعد : فقد بلغني كتابك يا رسول الله فيما ذكرت من أمر عيسى ، فورب السماء والأرض ، إن عيسى لا يزيد ما ذكرت تفروقاً ، إنه كما قلت ، وقد عرفنا ما بعثت بها إلينا ، وقد قرينا ابن عمك وأصحابك ، فأشهد أنك رسول الله صادقاً مصداقاً ، وقد بايعتك ، وبايعت ابن عمك ، وأسلمت على يديه لله رب العالمين » .

له‌گه‌ل ته‌وه‌ش‌دا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ داوای له نه‌جاشی کرد که جه‌عه‌فر و هاوه‌له کۆچ که‌ره‌کانی بنی‌رته‌وه . ته‌ویش سواری دوو که‌شتی کردن و له‌گه‌ل عه‌مری کوری ئومه‌یه‌دا ناردنیه‌وه و ، له کاتی‌ک‌دا که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له خه‌یه‌ردا بوو گه‌یشتنه به‌ره‌وه . ته‌وه‌بوو ته‌م پادشایه له ره‌جبه‌ی سالی نو‌دا کۆچی دوایی کرد و ،

پادشایه کی تر هاته جیتی و ، پیغهمبهری خوا ﷺ نامه کی بو نهویش نارد ، نیتر نازانری موسلمان بووه یان نه ۴ ..

۲ - نامه یی مقهوقهس پادشاه میصر :

ههروه ها نامه شی بو مقهوقهسی پادشای میصر و نهسکهندهریه نارد ، که ناوی جوره یی کوری مهتتا بووه و ، له لایهن دهولته تی بیزه نطی یهوه کراوه به کاریه دهستی میصر . پیغهمبهری خوا ﷺ بو ئهم کاره هاوهلی ناودار حاطبسی کوری نه بو به لته عه ی هه ل بژارد .

حاطب نامه کی برد و له نهسکهندهریه نامه کی دایه دهست مقهوقهس . نهویش وهری گرت و ماچی کرد و ، ریزیکی باشی له حاطب گرت .

نهمهش دهقی نامه کی پیغهمبهری خوایه ﷺ :

((بسم الله الرحمن الرحيم . من محمد عبد الله ورسوله إلى المقوقس عظيم القبط . سلام علی من اتبع الهدی . أما بعد . فإني أدعوك بدعاية الإسلام . أسلم تسلم ، وأسلم يؤتك الله أجرك مرتين . فإن توليت فإن عليك إثم أهل القبط .

﴿ قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴾ (آل عمران : ۶۴) .

پاشان پادشا قهشه کانی له دهوری خو ی کو کردنه وه و ، کهوته پرسیار کردن له حاطب :

به حاطبسی وت : من دهریاره ی شتیکی پرسیارت لی نه کم ، جا پیم خو شه که لیتم تی بگی . وتی : فهرموو . وتی : دهریاره ی گهوره کهت هه و الم بدهری ، نایا نهو پیغهمبهر نیه ؟ وتم : به لی ، پیغهمبهری خوایه . وتی : دهی که نهو وه هایه ، بوچ دو عای له قهومه کی نه کرد وا له ولات دهریان په راند ؟ نه لیتم : وتم : عیسای کوری مدریه م ، نایا شاهیدی نهو ناده ی که پیغهمبهری خوایه ؟ وتی : به لی . دهی نهویش که قهومه کی گرتیان و ویستیان چوارمیخه ی بکیشن ، بوچ دو عای لی نه کردن تا خوا له ناویان به ریت ، نهو بوو که خوا به رزی کرده وه بو ناسمانی دنیا ؟

پادشا وه لاهه کی حاطبسی زور به دل بوو ، بو یه پیی وت : به راستی تو چه کیمی و له لایهن چه کیمیشه وه هاتوی .

پاشان وتی : من سهرنجی کاری ئەم پیغه مبههره داوه و ، بۆم دهرکه وتوووه که
 فهرمان به کاریکی نهویستراو و بی که لک ناکات و ، سیحریازیکی گومرا و ،
 کاهینتیکی درۆزنیش نیه و ، دواییش سهرنج نهدهم .. ئیتر نامه که به جوانیی هه
 نه گریت .

پاشان وه لآمی نامه که ی نووسی یه وه :

((لمحمد بن عبدالله من المقوقس عظیم القبط . سلام عليك ، أما بعد .. فقد
 قرأت كتابك ، وفهمت ما ذكرت فيه ، وما تدعو إليه ، وقد علمت أن نبياً قد بقي ،
 و كنت أظنه بالشام ، وقد أكرمت رسولك ، وبعثت لك بجاريتين هما مكان عظیم في
 القبط ، وبشباب ، وأهديت إليك بغلة تركبها ، والسلام عليك)) .

دوای ریزگرتنی حاطب دوو که نیهزه و ، جل و بهرگ و ، ئیسترتیک بۆ سواری بۆ
 پیغه مبههری خوا ﷺ نه ئیتریت ، که دوو که نیهزه که که ناویان ماریه و سیرین بووه .
 ماریه بۆ خۆی گل نه داته وه و ئییراهیمی کوری لیی ئه بۆ و ، سیرینیش نه دات به
 ههسانی کوری ثابیت و ، عهبدوپره همانی کوری لیی ئه بییت . ئیستره که ش ناوی
 نه ئیت (دلدل) و ، تا سهرده می خه لافه تی موعاویسه ش نه مینی ، نه و ئیستره
 یه کجار سپیی بووه و هیچ ئیسترتیک وه ها نه بووه .

نامه که ی موقه و قهس ریزیکی زۆری بۆ پیغه مبههری خوا ﷺ تی دا بوو ، به لام دیاره
 موسلمانیش نه بووه و ، له وه نه چی له ترسی مولک و پادشایه تی موسلمان نه بووی .
 ۳ - نامه ی بۆ کیسرا پادشاه فارس :

پیغه مبههری خوا ﷺ فرمانی به سه ره عهبدوئلآی کوری حوزافه ی سه همی دا دا تا
 نامه ی کی به ریت بۆ کیسرا خوسره وی په روژی دووه م ، کوری هورموزی چواره م و
 کوره زای کیسرای یه که م که نۆشیروانی عادل بووه .
 نه مه ش دهقی نامه که یه :

((بسم الله الرحمن الرحيم . من محمد رسول الله إلى كسرى عظیم فارس ، سلام
 علی من اتبع الهدی ، وآمن بالله ورسوله ، وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له ،
 وأن محمداً عبده ورسوله ، وأدعوك بدعاية الله ، فإني أنا رسول الله إلى الناس كافة ،
 لينذر من كان حياً ويحق القول على الكافرين . فأسلم تسلم ، فإن أبيت فإن إثم الجوس
 عليك)) .

کاتیک که نامی پیروز بۆ پرویز خوینرایه‌وه تووره بوو و ، نامه‌کی دراند و ، به فیز و ده‌ماریکه‌وه وتی : بنده‌یه‌کی هیچ و پوچی ژیر ده‌ستم ناوی خوئی له پیش ناوی منه‌وه نه‌نوسی . کاتیکیش هه‌واله‌که گه‌شته پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ دوعای لی کرد که خوا مولک و ده‌سه‌لاتی پارچه پارچه بکات که فرمووی : « مزق الله ملکه » . هه‌ر وایش بوو دوعاکه‌کی گه‌را بوو .. خیرا کیسرا نامه‌ی بۆ باذان نووسی ، که کاربه‌ده‌ستی خوئی بوو له‌سه‌ر یه‌مه‌ن تا دوو پیاوی نازای لی هاتوو له یه‌مه‌نه‌وه بنیری بۆ حیجاز به دواي پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ تا قول به‌ستی بکه‌ن و به‌په‌له بی‌گه‌یه‌نه لای پادشا .

باذانیش دوو پیاوی له‌لایه‌ن خۆیه‌وه هه‌ل بژاردن که یه‌کیکیان ناوی (یابه‌وه‌ی) بوو و ، به نامه‌یه‌که‌وه ناردنیه خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و ، فرمانی به‌سه‌ردا نه‌دا هه‌تا له‌گه‌ل ته‌و دوو پیاوه‌ی دا برۆا بۆ لای کیسرا .

که گه‌یشتنه مه‌دینه و ، چوونه خزمه‌تی ، یه‌کیکیان وتی : شاهه‌نشا کیسرا نامه‌ی بۆ باذانی پادشامان نووسیوه تا پیاو به دواي تۆدا بنیری و بت با بۆ لای کیسرا خوئی . نه‌ویش منی ناردوه بۆ لات تا بییت له‌گه‌لم‌دا .. نیتر چه‌ند هه‌ره‌شه‌یه‌کیشی لی کرد . پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هیچ وه‌لامی نه‌دانه‌وه نه‌وه‌نده نه‌بی که فرمانی دا سبه‌ینی بینه‌وه خزمه‌تی .

له‌و کاتانه‌دا سوپای فارس له‌به‌رده‌م سوپای رۆم‌دا شکابوو ، بۆیه له‌سه‌ر ته‌مه له‌ناو که‌س و کاری دا شوپشیک له دژی کیسرا به‌ریا بووبوو . سه‌ره‌نجام شیرۆیه‌ی کوری په‌رویز باوکی نه‌کوژیت و له شوینی باوکی دا خوئی نه‌بیته پادشا .

رووداوی کوشتنی په‌رویز له شه‌وی سی‌شه‌مه‌ی ده‌ی جومادیی یه‌که‌می سالی هه‌وته‌م‌دا بووه ، ته‌مه‌ش هه‌ر ته‌و شه‌وه بوو که جووته پیاوه‌که‌ی باذان له مه‌دینه‌دا بوون . خوای گه‌وره به وه‌حیی پیغه‌مبه‌ری خوای ﷺ ناگادار کرد و ، که بۆ سبه‌ینی جووته پیاوه‌که هاتنه‌وه خزمه‌تی هه‌والی کوژرانی کیسرای دانئ ، که فرمووی : « أبلغا صاحبكما أن ربي قتل ربه في هذه الليلة » . فرمووی : به باذان بلین که په‌روه‌ردگارم ته‌مشه‌و پادشاکه‌ی ته‌وی کوشتوه . وتیان : ته‌وه تۆ ته‌زانیت چیی ته‌لیتی ؟ ئیمه له‌سه‌ر شتی بچووکتر رقمان لیته هه‌ستاه ، نایا ته‌وه به زمانی تۆوه بنووسین و ، هه‌وال به پادشا بده‌ین ؟ فرمووی : « نعم ، أخبراك ذلك عني ، وقولا له : إن دینی وسلطانی سیبلیغ ما بلغ کسری ! وینتهی إلى منتهی الخف والحافر ، وقولا له :

إن أسلمت أعطيتك ما تحت يديك ، وملكتك على قومك من الأبناء)) . فرموی : بهائی ، نهمی له لایهن منهوه پی‌رابگه‌یه‌نن و ، پی‌بی بلین : دین و ده‌سه‌لائی من نه‌گاته نه‌وه‌ی که ده‌سه‌لائی کیسرای پی‌گه‌یشتوو و ، له کویش کوئی به وشکایی دیت له‌وی نه‌ویش نه‌وه‌ستی .. هه‌روه‌ها پی‌بی بلین : نه‌گه‌ر موسلمان بیئت ، نه‌وه‌ی که له ژیر ده‌ست‌دایه نه‌ی‌سپیرم به خۆت و ، نه‌ت که‌مه پادشای خزمه‌کانت .

هه‌ردوو پی‌اوه‌که مه‌دینه‌یان به‌جی هیشت و گه‌رانوه‌ بو‌یه‌من و ، هه‌واله‌که‌یان به باذان دا و ، دوی که‌می‌کیش نامه‌ گه‌یشت که شیرۆیه باوکی خۆی کوشتوو و ، شیرۆیه فرمانی به باذان دا که واز له پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌ینی تا خۆی جوابی بو‌نه‌نیری .

شایانی باسه که کیسرا به ناماژه‌ی قوبادی کوپی ، که نازناوه‌که‌ی شیرۆیه بوو ، له سالی ۶۲۸ ز دا کوژرا و ، دوی نه‌وه نیتر ده‌وله‌تی ساسانی پارچه پارچه بوو و ، شیرۆیه‌ش ته‌نها شه‌ش مانگ ما و ، دوی نه‌وه له ماوه‌ی چوار سال‌دا (ده) پادشا هاتنه سهر ته‌ختی پادشایه‌تی ، تا سه‌ره‌نجام یه‌زدی‌گورد کاری گرتنه ده‌ست و ، نه‌ویش دواپاشای ده‌وله‌تی ساسان بوو و ، به راکردنی نه‌وه ده‌وله‌ته‌که رووخا ، دوی نه‌وه‌ی که چوار سه‌ده حوکمیان له ده‌ست دا بوو ..

بهائی ، دوی هه‌شت نو سال له فرمایشته‌که‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ ، واته له سالی (۶۳۷) ی ز دا هه‌وال‌دانه‌که هاته دیی و ، نیتر نه‌وه ده‌وله‌ته هه‌ل نه‌ستایه‌وه ، به‌مه فرمایشتیکی تری پی‌غه‌مبه‌ری خواش ﷺ هاته دیی که به‌لین نه‌دا که نه‌گه‌ر کیسرا تیاچوو ، نیتر دوی نه‌وه کیسرایه‌کی تر نایه‌ت ، که فرموی : ((إذا هلك كسرى فلا كسرى بعده)) .

نیتر نه‌وه‌بوو سوپای نی‌سلام نه‌وه ولاته‌شی رزگار کرد و ، له رۆله‌کانیان پی‌اوی وه‌ها هه‌ل کهوت (مه‌به‌ست له نی‌مام نه‌بو‌حه‌نی‌فه‌یه) که نه‌گه‌ر زانست له‌سه‌ر نه‌ستیره‌ی ثوره‌ییا بیئت ده‌ستی نه‌وانی نه‌گاتی ، که فرموی : ((لو كان العلم بالثريا لتناوله أناس من أبناء فارس)) .

به‌م رووداوه باذان و هه‌رچی داروده‌سته‌ی هه‌بوون له نه‌هلی فارس هه‌ر هه‌موو موسلمان بوون .

٤ - نامه‌ی بو‌قه‌یسه‌ری رۆم (هیره‌قل) :

پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ هاوه‌لی پایه‌دار دی‌جیه‌ی کوپی خه‌لیفه‌ی که‌لبی به نامه‌یه‌که‌وه نارد بو‌لای قه‌یسه‌ر و ، فرمانی دا نامه‌که بداته ده‌ست حاکمی شاری

بوصرا ، تا نه ویش له لایهن خۆیهوه بی گهیه نیتته لای هیره قلی قه یصهری رۆم .
 نهمهش دهقی نامه که یه :

((بسم الله الرحمن الرحيم . من محمد عبد الله ورسوله إلى هرقل عظيم الروم .
 سلام على من اتبع الهدى . أما بعد .. فإني أدعوك بدعاية الإسلام . أسلم تسلم ،
 يوتك الله أجرک مرتين ، فإن توليت فإن عليك إثم الأريسيين .

﴿ قُلْ يَا هَلْ أَكْتَبِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا
 نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّنْ دُونِ اللَّهِ فَإِن تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا
 بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴾ (آل عمران : ۶۴) .^{۸۴}

کاتیك که نامه که گه یشته دهست هیره قل ، که پیاویکی ژیر بوو وتی : پیاویکم
 بو بهینن که خزم و کهسی موحه مه د بیت تا پرسیا ری لئی بکم . کاربه دهستان به
 فرمانی پادشا نه گه پین بو پیاویکی خه لکی مه که ، ری یان له نه بوسوفیانی کوری
 حهرب نه که وی ، که دوی په یمانی حوده ییبه ، له گه ل کۆمه لیک پیاوی قوره ییشی دا
 هاتبون بو شام بو بازرگانیی . نه یان هی نن بو لای پادشا و ، به هوی
 تهرجومانه که یه وه لئی پرسین که کامتان به خزمایه تیی له م پیاوه وه نزیک ترن که وای
 رانه گه یه نی پیغه مبه ر بیت ؟

نه بوسوفیان وتی : من . وتی : لیم نزیک به ره وه . له بهردهم خوی دا دای نیشانند و
 خه لکه که ی تریشی له دوی نه وه وه دانیشانند ، تا نه گه ر نه بوسوفیان له وه لام دانه وه دا
 دروی کرد ، نه وان شهرم نه که ن په رچی بده نه وه . له هه مان کات دا گه وره پیاوانی
 رۆمی له دهوری خوی کۆکرد بو نه وه .

له و کات دا قه یصهر هیره قل له حیمص وه هاتبو بو (بیت المقدس - نیلیاء) تا
 سوپاسی خوا بکات که به سهر فارسه مه جووسه کان دا سهری خستبوون . نه وه بوو فارسه کان
 په روژیزیان کوشت و ، له گه ل رۆم دا ریک که وتن و چیی خاکی قه یصهر داگیر کرابوو دایانه وه
 دوا و نه و سه لیبه ش که لئی یان سه نرابوو بو یان گه راپه وه . بو نهمه قه یصهر له سالی ۶۲۹
 زاینیی بهرام مبه ر به حوته می کۆچی هاته (بیت المقدس) تا سه لیب بخته وه شوینی
 خوی .

^{۸۴} له کاتیك دا که خه ریکی نووسینی نهم یاسه بووم ، هه ر له م رۆژ دا بو پیاچوونه وی له بهر کردنی قورنان
 گه یشته نهم نایه ته پیروزی سووره تی (آل عمران) که له ۵۸- ی موصحه فه سعودی په که دایه . نهمهش
 نیتتیفاقیکی جوانه ، سپاس بو خوا .

- هیره قیل دهستی دایه پرسیار له ته بوسوفیان :
- هیره قیل : نه ژاد و بنه مالهی له ناوتان دا چۆنه ؟
- ته بوسوفیان : خاوه نی نه ژاد و بنه مالهی له ناومان دا .
- هیره قیل : نایا که سیکی تر له پیشی ئەمه وه ئەم قسه یه ی کردووه ؟
- ته بوسوفیان : نه خیر .
- هیره قیل : نایا له بابا پیرانی دا که سیان خاوه نی دهسه لات بووه ؟
- ته بوسوفیان : نه خیر .
- هیره قیل : نایا پیاوماقوولان شوینی که وتوون یان لاوازه کان ؟
- ته بوسوفیان : لاوازه کان .
- هیره قیل : نایا زیاد نه کهن یان کهم ؟
- ته بوسوفیان : زیاد نه کهن .
- هیره قیل : نایا کهس هه یه دوا ی موسلمان بوون پشت له دینه که ی بکات و هه ل
- بگه ریته وه ؟
- ته بوسوفیان : نه خیر .
- هیره قیل : نایا پیش ئەمه ی که ئەیلێ درۆتان لی ئەبیست ؟
- ته بوسوفیان : نه خیر .
- هیره قیل : نایا غه در نه کات ؟
- ته بوسوفیان : نه خیر ، نیسته په یماغان له نیوان دایه نازانین چیی تیا نه کات .
- هیره قیل : نایا جهنگتان له گه لیا کردووه ؟
- ته بوسوفیان : به لێ .
- هیره قیل : نه نجامی جهنگه که تان چۆنه ؟
- ته بوسوفیان : جهنگ له نیوانمان دا به نۆر هیه . دهستان لی ئەوه شیئی و ، دهستی لی ئەوه شیئین .
- هیره قیل : چ فرمانیکتان به سهردا ئەدات ؟
- ته بوسوفیان : ئەلێت : خوا به تاک و ته نیا بپه رستن و ، هیچ شتیک مه که نه هاوتای و ، واز له بیروبوو چوونی بابا پیرانتان به یستن و ، فرمانان به سهردا ئەدا که نوێۆ بکه ین و راستگو و پاک داوین بین و سیله ی ره حم به جی به یئین .

هیره قل به تهرجومانه کھی وت : تۆش نه وهت باس کرد که خاوهنی نه ژاده له ناوتان دا . پیغه مبه رانیش له ناو قهومه کانیان دا خاوهنی نه ژادن .

پرسیاریشم لی کردی : نایا له وه و پیش که سیکی تر نه م قسه یه ی کردوه ؟ وتت : نه خیر ، وتم : نه گهر که سیکی تر له وه و پیش نه مه ی وتبی ، نه وا نه م وت : کابرا شوین وته ی پیشووه کھی که وتووه .

پرسیاریشم لی کردی : نایا له باوبا پیرانی دا که سیان خاوهنی ده سه لات بووه ؟ وتت : نه خیر ، خو نه گهر له باوبا پیرانی دا که سیان ده سه لاتی بوایه ، نه وا نه م وت : کابرا داوای مولک و ده سه لاتی باوکی نه کات .

پرسیاریشم لی کردی : نایا پیش نه مه ی که نه یلیت درۆتان لی نه بیست ؟ وتت : نه خیر . ده ی من نه وه نه زانم که ناگرنجی که سی له گه ل خه لک دا ده ست له درۆ هه ل بگری ، که چیی له گه ل خاوا درۆ بکات .

پرسیاریشم لی کردی : نایا پیوا ما قولان شوینی که وتوون یان لاوازه کان ؟ وتت : لاوازه کان شوینی که وتوون ، که نه وان هه ش شوین که وتوانی پیغه مبه رانن .

پرسیاریشم لی کردی : نایا زیاد نه کهن یان که م ؟ نه وهت باس کرد که زیاد نه کهن . کاری نیمانیش وه هایه هه تا ته واو نه بیست .

پرسیاریشم لی کردی : نایا که س هه یه ده ی مو سلمان بوون پشت له دینه کھی بکات و هه ل بگه رپه توه . وتت : نه خیر . نیمانیش وه هایه کاتی که به گه شاوه یی تیکه ل به دل نه بیست .

پرسیاریشم لی کردی : نایا غه در نه کات ؟ وتت : نه خیر . پیغه مبه رانیش غه در نا کهن .

پرسیاریشم لی کردی : چ فرمانیکتان به سه ردا نه دات ؟ باسی نه وهت کرد که فرمانتان به سه ردا نه دات که خوا بپه رستن و ، هه یچ شتیک نه کهنه ها وه لی و ، له بت په رستی قه ده غه تان نه کات و ، فرمان به نو یژ کردن و راستگویی و پاک داوینیسی نه دات . جا نه گهر نه وه ی تو نه ی لیت راست بی ، نه وا ژیر نه م دوو پی یه م نه بیته مولکی نه و . نه شم زانیی که ره وانه نه کری ، به لام نه م نه زانیی له ناو نیوه دا هه ل نه که وی .. خو نه گهر بزانه نه ی گه می ، نه وا هه ولم نه دا به خزمه تی بگه م و ، گهر له خزمه تیشیا بووما یه نه وا ناوم به سه ر پیتی دا نه کرد ..

پاشان فهرمانی دا نووسراوه که ی پیغه مبهری خویان ﷺ هینا و ، بو
ناماده بووانیان خوینده وه .. دهنگی نارهازایی و بۆله بۆل بهرز بوویه وه . هیره قلیش
فهرمان ته دات تا نه بوسوفیان و هاوه لانی بکرتنه دهره وه .

نه بوسوفیان ته لیت : کاری موحه مه د گه وره بووه ، نه وه تا پادشای رۆم لیتی
ته ترسی ..

دوایی نه بوسوفیان ته ی وت : هه روا به لامه وه یه قین بوو که پیغه مبهری خوا ﷺ
سه رته که ویت ، تا نه وه بوو خوا نیسلامی خسته دلمه وه ..

دوای نه وه قه یصه هیره قل فهرمانی دا گه وره پیاوانی رۆم بینه کۆشک و ،
فهرمانی دا ده رگا کانی کۆشکیان داخست ، پاشان روو به خه لکه که وه ستا و ، وتی :
ته ی کۆمه لتی رۆم ! نایا سه رکه وتن و ژیرییتان نه وین ؟ نایا پیتان خۆشه مولک و
ده سه لاتتان دامه زراو بیت ؟ وه رن به یعت به م پیغه مبه ره بدن . هه موو به جارێ
هه ستانه وه به ره و ده رگا کان هه لاتن ، نه بینه ن ده رگا کان داخراون . هیره قل که دیتی
خه لکه که به گوپی ناکه ن و ، ده ستی له نیمانیان شۆرد ، وتی : بیان گپنه وه بووم و ،
وتی : به م وته یه م غیره تی تیوه م بۆ دینه که تان تا قیی کرده وه و ، وا به چاری خۆم دیم .
هه موو به جارێ سه جده یان بۆ برد و ، لیتی رازی بوون . نیتر هیره قل له ترسی هه ل
گه رانه وه ی گه وره پیاوانی رۆم و ، سه ره نجام له ده ست دانی مولک و پادشایه تیی وازی
له موسلمان بوون هینا و ، هه ر له سه رده می نه بویه کر و عومه ردا جهنگی سه خت له
نیوان موسلمانه کان و رۆم دا روویان دا و ، نه مه ش بووه هۆی لاواز بوون و رووخانی
ده وه ته تی رۆم .

نیستاش با کورته یه ک ده رباره ی حوکمرانی هیره قل بنووسین .

له سه رده مه دا جیهانی ئاوه دان کراوه به شی هه ره زۆری به سه ر هه ردوو
نیمپراتۆریه تی جیهانی ساسانی و رۆمی دا دابه ش کرابوو . ده وه ته تی رۆم ده ستی
به سه ر ناوچه یه کی زۆری هه رسی کیشوهری ئاسیا و نه وروپا و نه فریقیادا گرت بوو ..
هیره قلیش له خیزانیکی یۆنانی دا ، له شاری (کیبودیشیه) له دایک بووه و ، له
(قرطاجنه) دا گه وره بووه . باوکی حاکمی نه فریقیه بوو له لایه ن رۆمه کانه وه ..
ناوی هیره قل نه که وتبووه ناو ناوانه وه تا نه وه بوو (فوقاس) ی داگیرکار ده ستی له
(موریکس) ی نیمپراتۆری شه رعیی رۆم وه شانده و کوشتی ، نه مه ش له سالی
(۶۰۲) زاینیی دا . نیتر فارسه کان هه لیان به ده ست هینا و هه لمه تیان دا و

پاشان فهرمانی دا نووسراوه که ی پیغه مبهری خویان ﷺ هیئا و ، بۆ
ناماده بووانیان خوینده وه .. دهنگی ناره زایی و بۆله بۆل بهرز بوویه وه . هیره قلیش
فهрман نه دات تا نه بوسوفیان و هاوه لائی بکرینه دهروه .

نه بوسوفیان نه لیت : کاری موحه مه د گه وره بووه ، نه وه تا پادشای رۆم لیتی
نه ترسی ..

دوایی نه بوسوفیان نه ی وت : هه روا به لامه وه یه قین بوو که پیغه مبهری خوا ﷺ
سه رته که ویت ، تا نه وه بوو خوا نیسلامی خسته دلمه وه ..

دوای نه وه قه یصه هیره قل فهرمانی دا گه وره پیاوانی رۆم بینه کۆشک و ،
فهرمانی دا ده رگاکانی کۆشکیان داخستن ، پاشان روو به خه لکه که وه ستا و ، وتی :
نه ی کۆمه لئی رۆم ! نایا سه رکه وتن و ژیریستان نه وین ؟ نایا پیتان خۆشه مولک و
ده سه لاتتان دامه زراو بیت ؟ وهرن به یعت به م پیغه مبه ره بدن . هه موو به جارئ
هه ستانه وه به ره و ده رگاکان هه لاتن ، نه بینن ده رگاکان داخراون . هیره قل که دیتی
خه لکه که به گوپی ناکه ن و ، دهستی له نیمانیان شۆرد ، وتی : بیان گپرنه وه بۆم و ،
وتی : به م وته یه م غیره تی ئیوه م بۆ دینه که تان تا قیی کرده وه و ، وا به چاری خۆم دیم .
هه موو به جارئ سه جده یان بۆ برد و ، لیتی رازی بوون . ئیتر هیره قل له ترسی هه ل
گه پانه وه ی گه وره پیاوانی رۆم و ، سه ره نجام له ده ست دانی مولک و پادشایه تیی وازی
له موسلمان بوون هیئا و ، هه ر له سه رده می نه بو به کر و عومه ردا جهنگی سهخت له
نیوان موسلمانان و رۆم دا روویان دا و ، نه مهش بووه هۆی لاواز بوون و رووخانی
ده ولته تی رۆم .

ئیستاش با کورته یه ک ده رباره ی حوکمرانی هیره قل بنوسین .

له و سه رده مه دا جیهانی ئاوه دان کراوه به شی هه ره زۆری به سه ر هه ر دوو
نیمپراتۆریه تی جیهانی ساسانی و رۆمی دا دابهش کرابوو . ده ولته تی رۆم دهستی
به سه ر ناوچه یه کی زۆری هه رسی کیشوهری ئاسیا و نه وروپا و نه فریقیا دا گرت بوو .
هیره قلیش له خیزانیکی یۆنانی دا ، له شاری (کیبودیشیه) له دایک بووه و ، له
(قرطاجنه) دا گه وره بووه . باوکی حاکمی نه فریقیه بوو له لایه ن رۆمه کانه وه ..
ناوی هیره قل نه که وتبووه ناو ناوانه وه تا نه وه بوو (فوقاس) ی داگیرکار دهستی له
(موریکس) ی نیمپراتۆری شه رعیی رۆم وه شانده و کوشتی ، نه مهش له سالی
(۶۰۲) زاینی دا . ئیتر فارسه کان هه لیان به ده ست هیئا و هه لمه تیان دا و

به‌شیکي زۆر له خاكي رۆميان داگير كرد و ، سووك و رسويان كرد ، به راده‌يهك كه نهو ئيمپراتۆريه‌ته گه‌وره‌يه كه‌وته گيان‌كه‌نشت . نهو كاته هيره‌قل له (قرطاجنة) بوو بانگيان كرد و (فوقاس) ي كوشت و له سالي ۶۱۰ زاييني دا ده‌سه‌لائي گرته ده‌ست . به‌لام ده‌وله‌وت له‌وپه‌ري لاوازي دا بوو ، له‌بهر نه‌وه‌ي كه گرانيي و ، دهد و دا و ، هه‌ژاريي باليان به‌سه‌ر و لا‌ت دا كي‌شا بوو . تا پينج شه‌ش ساليك هه‌روا به‌و لاوازي‌يه‌وه هيره‌قل و لا‌تي به‌رپوه نه‌برد تا نه‌وه‌بوو له سالي ۶۱۶ دا ، نهو سالي كه قورنان به‌ليني سه‌رکه‌وتني رۆمي دا ، غيره‌ت كرا به به‌ر هيره‌قل دا و ، سوپاي به‌ره‌و ناوجهرگه‌ي ده‌وله‌تي ساساني خسته ري و ، چيي و لا‌تي لي داگير كرابوو سه‌ندي‌يه‌وه و ، يه‌ك له دواي يه‌ك شاره‌كاني ئيرانيشي نه‌گرتن ، تا گه‌يشته ناوجهرگه‌ي ئيران و ، كوشتاريكي زۆري لي كردن و ، وه‌ها سووك و ريسواشي كرد ، كه خهريك بوو نهو ده‌وله‌ته گه‌وره‌يه كۆتايي پي بيت . دواي نه‌وه هيره‌قل به سه‌رکه‌وتويي ، له سالي ۶۲۵ دا گه‌يشته‌وه قوسطه‌نطينيه .

شاياني باسه له سالي ۶۲۶ ي زاييني دا جه‌نگي به‌دري گه‌وره روي دا و موسلمانه‌كان به‌سه‌ر بت‌په‌رسته‌كاني مه‌ككه‌دا سه‌رکه‌وتن ، هه‌روه‌ك رۆمي نه‌هلي كيتاب به‌سه‌ر فارسه مه‌جووسه‌كان دا سه‌رکه‌وتن . به‌مه به‌لينه‌كه‌ي قورنان هاته ديه‌ي ، كه به‌ليني سه‌رکه‌وتني رۆمي دابوو .

هه‌روه‌ها له ۶۲۹ دا وه‌ك له پيشه‌وه باس كرا هيره‌قل هاتبووه (بيت المقدس) بو دانانه‌وه‌ي سه‌ليب و له‌وي نامه‌كه‌ي به ده‌ست گه‌يشت .

شاياني باسه كه نهو نامه‌يه‌ي بو هيره‌قل ني‌را بوو ، تا صده‌ي حه‌وته‌مي كۆچيي له نه‌سپانيا هه‌ل گيرابوو و ، سه‌هه‌يليي زاناي پايه‌به‌رزي فه‌رمووده و مي‌ژوونووسي به‌ناوبانگ ، كه كه‌له پياوي صده‌ي شه‌شه‌مي كۆچيي بووه ، ناماژه‌ي بو بووني نهو نامه‌يه كردووه .

له (ارشاد الساري لشرح صحيح البخاري : ۱ / ۸۱) دا نه‌م چيرۆكه‌ش هاتووه : ته‌گيپنه‌وه كه پادشاي نه‌فره‌نج له سه‌رده‌مي ده‌وله‌تي (الملك المنصور قلاوون الصالح) دا صندوقيكي به زي‌ر ده‌ورگيراو بو (سيف الدين قلعج) ده‌ر ته‌هيني و ، له ناوي دا جي قه‌له‌ميكي ئالتوون ده‌ر ته‌هيني و ، له ناو نه‌ويش دا نووسراويك ده‌رته‌هيني ، كه زۆربه‌ي نووسينه‌كه‌ي رۆيشتبوو و ته‌لتي : نه‌مه نامه‌ي پيغه‌مبه‌ره‌كه‌تانه بو قه‌يصه‌ري باپيرم ، هه‌تا ئيستا ده‌ستا و ده‌ست هه‌لي ته‌گرين و ، باپيراغان وه‌سيه‌تيان

بۆمان کردوو که هتا ئەو نووسراوه لەلامان بێنی ، مولک و دەسلاتیش لە دەستمانا نەبیت . بۆیە ئیمەش ئەی پارێزین .

کورتەکەى هیرهقل موسلمان نەبوو ، بەلام ریزی لە دیمحیەى هەل گری نامەکە گرت و ، بە جوانیی رهوانه‌ی کرده‌وه و ، بەرگ و سامانی پیشکەش کرد .

که گەشتە حەسمیی چەند پیاویکی جودام ریان پی گرت و ، رووتیان کردوو . ئەویش خۆی گەیانده‌وه مەدینه و هەواله‌کەى بە پیغه‌مبەرى خوا ﷺ گەیانە . بۆ ئەمە پیغه‌مبەرى خوا ﷺ زەیدی کورپی حاریشەى کردە فرمانده‌ی پینج صد پیاو و رهوانه‌ی ئەو ناوچه‌یەى کرد . ئەویش هەلمەتى برده‌ سه‌ریان و کوشتاری کردن و ، هەندیکى لە بەدیل گرتن که صد ژن و مندال بوون و ، هەزار و شتر و پینج هەزار مەپیشی دەست کەوت بوون .

بەلام چونکه پەیمانی دۆستایه‌تیی لە نیوان موسلمانەکان و جودامەدا هەبوو ، خیرا یەکی لە سەرۆکەکانیان که زەیدی کورپی ریفاعەى جودامیی بوو ، که بە خۆی و چەند پیاویکی هۆزه‌کەیه‌وه موسلمان بوو بوون و ، کۆمەکی دیمحیشیان کردبوو کاتى که ریی پی گیرا بوو ، هاتە خزمەتى پیغه‌مبەرى خوا ﷺ و داواى دیل و دەست کەوتەکانی کردنەوه و ، پیغه‌مبەرىش ﷺ بۆی گێرایه‌وه .

۵ - نامەى بۆ موندیری کورس ساوا حاکمى بەحرەین :

ناوچه‌ی بەحرەین ئیستە پێی ئەوترى (الإحساء) . ئەو کاتە زۆریەى دانیشتوانی لە هۆزى (عبد القیس) و (بکر بن وائل) و (تمیم) بوون ، که موندیری کاربەدەستى لە هۆزى تەمیم بوو .

ئەوه‌بوو پیغه‌مبەرى خوا ﷺ عەلانى کورپی حەضرەمیی هەل بۆراد بۆ هەل گرتنى نامەیه‌ک بۆ لای موندیر تا بۆ سەر ئیسلام بانگی بکات . که موندیر نامەکەى پی گەشت موسلمان بوو و هەندیکیش لە خەلکەکه‌که‌ موسلمان بوون . بۆ ئەمە موندیر نامەى بۆ پیغه‌مبەرى خوا ﷺ نووسی :

أما بعد .. ئەى پیغه‌مبەرى خوا ! نامەکەتم بۆ دانیشتوانی بەحرەین خوینده‌وه . جا هى وایان هەبوو ئیسلامى خۆش ویست و دلئى بۆی کرایه‌وه و موسلمان بوو ، هى واشیان هەبوو پێی خۆش نەبوو و ، لە خاکەکەشم‌دا ناگرپەرست و جووله‌که‌هەن . جا لەو باره‌وه فرمانی خۆتم بۆ بنیره .

پیغمبره‌ری خواش ﷺ بهم نامه‌یه وه لآمی دایه‌وه که با هدر خۆی کاریه‌دهست بیّ
 و ، که‌سیش به زۆر موسلمان نه‌کات و ، ناگره‌رست و جووله‌ک‌ه‌ش با جزیه‌دهن :
 ((بسم الله الرحمن الرحيم . من محمد رسول الله إلى المنذر بن ساوی ، سلام عليك .
 فإني أحمد إليك الله الذي لا إله إلا هو ، وأشهد أن محمداً عبده ورسوله . أما بعد ..
 فإني أذكرك الله عزوجل ، فإنه من ينصح فإنما ينصح لنفسه ، وإنه من يطع رسلي
 ويتبع أمرهم فقد أطاعني . ومن نصح لهم فقد نصح لي . وإن رسلي قد أثنوا عليك
 خيراً ، وإني قد شفعتك في قومك . فاترك للمسلمين ما أسلموا عليه ، وعفوت عن
 أهل الذنوب ، فأقبل منهم . وإنك مهما تصلح فلن نعزلك عن عملك . ومن أقام
 على يهودية أو مجوسية فعليه الجزية)) .

۶ - نامه‌ی بو هه‌وه‌ی کورپی عه‌لیس گه‌وره‌س به‌نامه‌ه :

نهم نامه‌یه‌شی بو هه‌وه‌ه نووسی :

((بسم الله الرحمن الرحيم . من محمد رسول الله إلى هه‌وه‌ه بن عه‌لی . سلام علی
 من اتبع الهدی . واعلم أن دینی سیظهر إلى منتهی الخف والحافر ، فأسلم تسلم .
 وأجعل لك ما تحت یدیک)) .

به‌لیننی پیّ دا تا نه‌و شویننه‌ی که خه‌لکی بگاتنی نهم دینه‌ی بلاوه نه‌کات و ،
 نه‌گه‌ر موسلمانیش بیّ ، ده‌سه‌لاتی نه‌و ناوچه‌یه‌ی هه‌ر له ده‌ستی خۆی‌دا نه‌بیّت ..
 بو گه‌یاندنی نامه‌که‌ش سوله‌یطی کورپی عامیریی هه‌ل بژارد . کاتنی که سوله‌یط
 نامه‌که‌ی به مؤرکراوی دایه‌ ده‌ست سوله‌یط به‌خیره‌اتنی لی کرد و ، نه‌ویش
 نامه‌که‌ی بو خوینده‌وه و ، هه‌وه‌ه‌ش وه‌لامی دایه‌وه و ، نهمه‌شی بو پیغمبره‌ری خوا
 ﷺ نووسی : نه‌وه‌ی تو بانگه‌وازی بو نه‌که‌یت زۆر چاک و جوانه ! عه‌ره‌بیش سام و
 هه‌یه‌تی منیان له دل‌دایه . جا هه‌ندی له و کاره‌ش به من بسپیژه تا شوینت بکه‌وم .
 هه‌وه‌ه خه‌لاتیکی سوله‌یطی کرد و چند کراسیکیشی پیشک‌ه‌ش کرد . نه‌ویش نه‌و
 شتانه‌ی هه‌موو هینایه‌وه خزمه‌تی پیغمبره‌ری خوا ﷺ فه‌رموی : ((لو سألني قطعة
 من الأرض ما فعلت ، باد ، وباد ما فی یدیه)) . فه‌رموی : نه‌گه‌ر داوای پارچه
 زه‌وی‌یه‌کیشی بکرده‌ی نهم نه‌دایه . خۆیشی و هه‌رچی و له ده‌ستی‌دا هه‌رموی تیا
 نه‌چی .

کاتیک که پیغمبره‌ری خوا ﷺ له فه‌تخی مه‌که‌که گه‌رایه‌وه جیبریل سه‌لامی لی بیّ
 هات و هه‌والی مردنی هه‌وه‌ی بو هینا . پیغمبره‌ری خوا ﷺ فه‌رموی : ((أما

الیمامة سیخرج بها کذاب یتنبأ ، یقتل بعدی)) . فرمووی : له یه مامه دا درۆز نیتک هه ئه کهوئ که داوای پیغه مبهرایه تیی نه کات ، به لآم دواى مردنی من نه کوژریت . نه مهش ناماژه یه بۆ موسه یله مهی درۆزن که له سهرده می پیغه مبهری خوا دا ﷺ داوای پیغه مبهرایه تیی کرد ، به لآم له سهرده می خه لافه تی نه بویه کردا خوا لیتی رازی بی کوژرا . یه کئی پرسیری کرد : نهی پیغه مبهری خوا ! کئی نهی کوژئی ؟ ((أنت وأصحابك)) . فرمووی : تو و هاوه لآنت . هه روایش بوو ..

۷ - نامهس بۆ حاریش کورپی نه بوشیمرس غه سسانیس حاکم دیمه شق :

ههروه ها پیغه مبهری خوا ﷺ فرمانی به سهه هاوه لئی پایه دار شو جاعی کورپی وه هب دا تا نامه یه ک بۆ حاریش گه وهی دیمه شق بیات که نه گه ر موسلمان بیئت له شوینی خۆی پادشا نه بیئت ، که به م شیوهی بۆ نووسی :

((بسم الله الرحمن الرحيم . من محمد رسول الله إلى الحارث بن أبي شمر ، سلام علی من اتبع الهدی ، وآمن به وصدق ، وإني أدعوك إلى أن تؤمن بالله وحده لا شريك له ، يبقى لك ملكك)) .

که نامه که گه یشته ده ست حاریش فرپی دا و وتی : کئی نه توانی ده سه لآتم لی بستینی ؟ من نه چه سهه سهه نهو . نه وه بوو خۆی ناماده کرد تا سوپا بنیتریتسه سهه پیغه مبهری خوا ﷺ . به هه لگری نامه شی وت : نه وهی نهی بینیی (له ناماده کردنی سوپا) بۆ گه وه که تی بگپه وه . نامه شی بۆ قه یصه ر نارد تا مۆله تی بدات و هیرش بکاته سهه پایته ختی نیسلام . نه وه بوو هه ر له و کاته دا دیمه ی که لبییش هاتبوو و نامه ی بۆ هیره قل هینابوو . هیره قل جوابی بۆ حاریش نارد تا له و برپاره ی واز بهینی .

که جوابی قه یصه ر هیره قل گه یشته لای حاکمی دیمه شق شو جاعی هه لگری نامه ی به جوانیی ره وانه کرده وه ، دواى نه وهی که جل و بهرگ و پاره و مه سه ره فیکیشی دایه .. به لآم موسلمان نه بوو .

۸ - نامهس بۆ جه یفه ر و عه بد کورانس جوله ندا پادشاه عومان :

جه یفه ر برا گه وه و پادشا بوو و هه ر دوو کیان حاکمی عومان بوون . نه م دوو برایش له لایه ن پیغه مبهری خواوه ﷺ نامه یان بۆ چوو و هه ر دوو کیشیان موسلمان بوون .

۹ - نامه‌ی بۆ نه‌مبیری بوضرا :

هه‌روه‌ها پینغه‌مبهری خوا ﷺ حاریشی کورپی عومه‌یری نه‌زدییی به نامه‌یه‌که‌وه نارد بۆ لای نه‌میری بوضرا . کاتیك که حاریث گه‌یشته موئته ، له‌سه‌ر سنووری شام ، شوره‌حبیلی کورپی عه‌مری غه‌سسانیی ریی پی گرت و ، لئی پرسییی : نیازی کویت هه‌یه ؟ وتی : شام . وتی : له‌وه نه‌چیی تۆ یه‌کی له‌ نیتراره‌کانی موحه‌مه‌د بیت ؟ وتی : به‌لئیی . شوره‌حبیل فه‌رمانی دا له‌ ملی بدریت . جگه له حاریث هه‌یج نیتراره‌یکیی تری پینغه‌مبهری خوا ﷺ نه‌کوژراه .

هه‌روه‌ها نامه‌ی بۆ جبه‌له‌ی کورپی نه‌یه‌هم و ، بۆ حاریشی کورپی عه‌بد که‌لالی همییری پادشای یه‌مه‌ن نووسی .^{۸۵}
 غه‌زای ذوقه‌ره‌د :

میژوونوسان وه‌هایان باس کردوه که نه‌م غه‌زایه له سالی شه‌شه‌م‌دا و پیش په‌یمانی حوده‌یبیه‌ رووی داوه ، به‌لام بوخاریی ده‌ری بریوه که سی رۆژ پیش خه‌یبه‌ر بووه . واته یه‌که‌م غه‌زا بووه دواي حوده‌یبیه و پیش خه‌یبه‌ر . هه‌روه‌ها موسلیمیش پشتی گرتوه .. رووداوه‌که‌ش به‌م جوّره بووه :

عه‌بدورپه‌جمانی کورپی عویه‌ینه‌ی کورپی حیصنی فه‌زاریی له‌گه‌ل هه‌یزیکیی گه‌وره‌ی نه‌وه‌ی غه‌طه‌فان‌دا هه‌یرش نه‌که‌نه سه‌ر نه‌و کوّمه‌له وشته‌ی که پینغه‌مبهری خوا ﷺ بۆ شیردان به موسلمانانی به‌خه‌یو نه‌کردن ، له ناوچه‌ی (الغابه) ی باکووری مه‌دینه . شوانی نه‌م وشترانه کورپیکیی نه‌بوژه‌ری غیفاریی بوو و ، سوارچاکیی به‌ناویانگیش سه‌له‌مه‌ی کورپی نه‌که‌وه له‌وی بوو .^{۸۶}

شایانی باسه که باوکی نه‌و پیاره‌ی هه‌یرشی کردبوو عویه‌ینه‌ی کورپی حیصنی فه‌زاریی بوو ، که یه‌کیك بوو له چوار سه‌رۆکه‌که‌ی غه‌طه‌فان له جه‌نگی نه‌حزاب دا .. جا یه‌که‌م موسلمانه‌کان و غه‌طه‌فان ، که فه‌زاره یه‌کی له هه‌زه‌کانی غه‌طه‌فان بوو ، له حاله‌تی جه‌نگ‌دا بوون و ، دووه‌میش فه‌زاره له مه‌دینه‌وه نزیک بوون ، بۆیه ناسایی بوو هه‌لمه‌ت به‌رن و ده‌ست له موسلمانه‌کان بوه‌شینه‌ن .

^{۸۵} السیرة النبویة للذوئی : ۲۸۷ - ۳۱۲ ، السیرة النبویة لأبی شه‌بة : ۲ / ۳۵۷ - ۳۶۵ ، الرهیق المختوم : ۳۵۷ - ۳۷۱ ، هذا الحبیب : ۲۲۹ - ۲۳۳ .

^{۸۶} سه‌له‌مه‌ی کورپی عه‌مری کورپی نه‌که‌وه‌ی نه‌سه‌له‌میی ، یه‌که‌م جار به‌شداریی حوده‌یبیه‌ی کردوه . یه‌کی بووه له پیاره به جه‌رگه ناوداره‌کان که له پیش‌بریکیی نه‌سه‌پ سوارییی دا کم وینه بووه . له ژنیر دره‌خته‌که‌ی حوده‌یبیه‌دا به‌یعه‌تی به‌ پینغه‌مبهری خوا ﷺ داوه . سالی هه‌فتا و چواری کۆچی کۆچی دوايي کردوه .

ناوچهی (غابه) ش ناوچهیه کی به پیتی پر رووهک و درهخت بوو و ، به یه کی له میژگه سه ره کی یه کانی مه دینه نه ژمیروا .

کوری عویهینه هه لمه تی برده سر غابه و دهستیان به سر هدر هه موو وشتره کان دا گرت و ، دایاننه بهر خویمان . جا که کوره کهی نه بو ذه رری غیفاری به رگری له وشتره کان کرد تا بیان گپرتته وه ، نه ویان کوشت و ، ژنه که شیان به دیل گرت و بردیان . له کاتی نهو هیترشه دا تنها سه له مه له وی بوو که جهنگی پی بکریست ، نه ویش سواری نهو نه سپه بوو بوو که بو پتویست له طه له هی کوری عویه ییدوللای وه رگرتبوو . ماهوی نیوان (غابه) و (مه دینه) هه شت میل بوو و ، پتویستیش بوو به په له هه وال به پیغه مبه ر و هاوه لان بدری ، تا به خیریای کومه ک بنیرن بو سهندنه وه ی رانه وشتره که .

سه له مه سه رنجی دا خوئی به تاقی ته نیا ناتوانی نهو وشترانه لهو هیتره گه وره یه بسه نیتره وه ، بو یه وای به چاک زانیی له سر نه سپه که ی طه له دابه زئی و ، نهو تاقه شوانه بانگ بکات که له کوشتن رزگاری بوو بوو و ، سواری نه سپه که ی بکات ، تا به په له به ره و مه دینه بر و هه وال به پیغه مبه ری خوا ﷺ بدات و ، کومه ک بنیری بو رزگار کردنی وشتره کان .

شوانه که ناوی ره باح بوو ، سواری نه سپه که ی سه له مه بوو و ، به په له خوئی گه یانده مه دینه و هاواری لی بهرز بوویه وه : (الفزع ، الفزع) . نه م هاواره بووه هوئی نه وه ی که چیی جهنگاوه له مه دینه دا بوو خوئی ناماده بکا ، چونکه نه وه ی نه گه یانده که دوژمنان هیترشیان هینا وه ته سه ریان .

که پیغه مبه ر و موسلمانان کان به وردیی له هه واله که گه یشتن ، پیغه مبه ری خوا ﷺ نه مه ی به سووکایه تی یه کی گه وره ژمارد که غه طه فان ترسی سوپای نیسلامیان له دل دا نه بی و هیترش بکه نه سه ر ناژه لیان و به تالان بی بهن . دوا ییش نه گه ر موسلمانان لیتی بی ده نگ بوون ، هیترش بکه نه سه ر پایته خت ، چونکه نه وه ی فه زاره خاوه نی سوپایه کی گه وره بوون .

له بهر نه مه پیغه مبه ری خوا ﷺ نه م رووداوه ی به گرنگ زانیی و ، بایه خی پی دا و ، سوپایه کی گه وره ی پیک هینا بو راوانانی دوژمنان ، که بریتی بوو له هه وت سه د جهنگاوه ر و ، به فرماندایه تی خوئی به ره و ناوچه ی (غابه) که وتنه ری ، به لام له پیتره وه ، به سه ر کردایه تی سوارچاکی به ناوبانگ سه عدی کوری زهیدی کوری مالیک

هیتیکي بچکۆلهی پیش خست بۆ راوانی دوژمنان و په شوکاندنیان ، تا سوپا گه وره که فریا بکهوی ..

نهو هیزه بچکۆلهیه چند هاوه لیکي پالنه وانیان له گه لدا بوو ، وهك میقدادی کوری نه سوهد و ، عه ببادی کوری بیشر و ، عوکاشه می کوری میحصه و ، نه بوقه تاده ..

بهر له وهی که نه م هیزه بچکۆلهیه ش بگات ، سه له مهی کوری نه کوهع خۆی به تاقی تنیا به تیر دهست درێژی که رانی راو نهنا و نهی په شوکاندن ، به رادهیه که بهشی هه ره زۆری وشتره کانی لی سه ندنه وه و ، نه وه نده ش به گیری هینا بوون بۆ بارسوکی سی بورده و سیی رمیان فری دان و که وتنه دهست سه له مه ، چونکه وایان نه زانیی سه له مه کۆمه کیی زۆری له گه لدا یه ، نیان نه زانی به تاقی تنیا یه .

کاتی که هیزه بچکۆله کهی موسلمانان گه شت ، نه بوقه تاده هه لمه تی دایه عه بدورپه همانی کوری عویینه ، که فرماندهی هه لمه ته که بوو و ، کوشتی ، هه ره ها حه بیبی براشی کوژرا و سوارچاکیکي فه زاره بییش که ناوی مه سه ده بوو ..

به لام له موسلمانان میحره زی کوری نه ضله که نازناوه کهی نه خره می نه سه دی یه ، عه بدورپه همانی کوری عویینه کوشتی و ، وه ققاصی کوری میحره زیش له گه ل کورپه کهی نه بوذر کوژران .

نهو نافرته ش که به دیل گیرا بوو ، توانی شو دهست و پیی به ستراوی خۆی بکاته وه و ، بی دهنگ خۆی بگه یه نیته لای وشتره کان تا سواری یه کیکیان بیی و خۆی ده رباز بکات . له هه ر وشتریک نزیک نه که وته وه ، نهی نه هیشت بی گری و سواری بیی ، هه تا گه شته لای (عضاء) وشتره کهی پیغه مبه ری خوا ﷺ . نهو هیشتی سواری بیی و به په له به ره و مه دینه که وته ری .. که دوژمن زانیان وا ژنه که رای کردوه ، دوا ی که وتن به لام بی هووده بوو .. نافرته که له ریگا نه ذری کرد که نه گه ر خوا رزگاری بکات ، وشتره که سه ر به ری . دوا ی گه شتنه وه مه دینه که هه واله کهی دا به پیغه مبه ری خوا ﷺ ، زه رده خه نه یه کی کرد و فه رموی : « بنسما جزیتیها ، أن حملك الله علیها ونجاک بها ، ثم تنحرینها ، إنه لا نذر فی معصیه ، ولا فیما لا تملکین ، وإنما هی ناقة من ابلی » . فه رموی : نای که پاداشتیکی خراپت داوه ته وه . خوا نه وی کردۆته هۆ هه لت بگری و رزگارت بکا ، پاشان تو سه ری نه به ری !! نه ذر له کاری تاوان دا نیه و ، هه ر شتیکیش هی خۆت نه بی نه ذری دروست نیه . چونکه نه وه وشتری منه .

که کافره‌کان هه‌موو وشتره‌کانیان لی به‌جی ما و ، هه‌لاتن ، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ گه‌یشت و له‌سه‌ر ناوی (ذوقه‌ره‌د) شه‌و و روژتیک مایه‌وه .

سه‌له‌مه‌ی کوری ته‌کوه‌ع وتی : نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ! ته‌گه‌ر ماوه‌ت بدایه له‌گه‌ن صد پیاودا شویتیان بکه‌وتینایه ، ته‌وا هه‌رچی‌یان لا مابوو لی‌مان نه‌سه‌ندن و ، ملی هه‌موویانم نه‌گرت . به‌لام پیغه‌مبه‌ری به‌رحم فه‌رمووی : «یا سلمة ! ملکت فأسج ، إنهم الآن لیغبقون فی غطفان» . فه‌رمووی : سه‌له‌مه که ده‌ستت رو‌ی چاوپوشیی بکه . ته‌وان نیسته شیری نیواره‌یان له ولاتی خویان نه‌خۆنه‌وه ..

پاشان پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌ست که‌وته‌کانی به‌ش کرد و ، دوو به‌شی بو سه‌له‌مه دانا ، به‌شی پیاده‌یه‌ک و به‌شی سوارتیک ، ته‌مه‌ش بو ریز لی‌نانی له‌سه‌ر ماندوو‌بوون و غیره‌تی ناوازه‌ی . که گه‌رانه‌وه سه‌له‌مه‌ی له پاشکوی خوی‌دا سواری (عضباء) کرد. له رینگای گه‌رانه‌وه‌دا به‌ره‌و مه‌دینه فه‌رمووی : «خیر فرساننا الیوم أبوقتادة ، وخیر رجالتنا سلمة» . فه‌رمووی : چاک‌ترین سواری ته‌مپرۆمان نه‌بوقه‌تاده‌یه و ، چاک‌ترین پیاده‌شمان سه‌له‌مه‌یه ..

به‌م شیوه‌یه موسلمانه‌کان ده‌رسیکی چاکی غه‌طه‌فانیان دادا و ، پاشان گه‌رانه‌وه بو مه‌دینه .^{۸۷}

^{۸۷} السیرة النبویة لأبی شهبة : ۲ / ۳۶۷ - ۳۶۹ ، صلح الحدیبة لباشمیل : ۳۹ - ۴۵ ، الرحیق المختوم : ۳۷۲ -

به‌شی سیی و سی‌هه‌م

فه‌تخی خه‌یبهر

یه‌که‌م : پیئشه‌کیس

فه‌تخی قه‌لای خه‌یبهر در یژترین جه‌نگی موسلمانانه له سه‌رده‌می پیئغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ ، که نه‌وه‌بوو به سه‌رکه‌وتنی موسلمانه‌کان کۆتایی پی‌هات و ، ریشکی جووله‌که له ناوچه‌ی خه‌یبهردا له بن ده‌ره‌ینرا ، که دوا قه‌لا و به‌هیژترین قه‌لای جووله‌که بوو له دوورگه‌ی عه‌ره‌بیی‌دا .. دوا‌ی نه‌وه‌ش فه‌ده‌ک (وادی القری) و ته‌یم‌ا‌یش خۆیان به ده‌سته‌وه‌ دا ..

هه‌رچه‌نده پیئغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ، دوا‌ی کۆچ‌کردنی بو‌مه‌دینه ، زۆر به نه‌رمیی له‌گه‌ل جووله‌که جوولایه‌وه ، به‌لام جووله‌که له پیلان و ناپاکیی نه‌که‌وتن .. هه‌ر جار ی‌کیش که ناپاکی‌یان ده‌ره‌ه‌ق به موسلمانان ده‌ر نه‌که‌وت ، موسلمانه‌کان به چاوی لی‌بوورده‌وه سزایان نه‌دان ، به‌لکو بیریک بکه‌نه‌وه و ، فی‌ری دراوسیتی و ، پاراستنی په‌یمان و به‌لین بن ، که‌چی جار له دوا‌ی جار ناپاکیی گه‌وره‌ترین نه‌نجام نه‌دا ..

یه‌که‌م ناپاکیی نه‌وه‌ی قه‌ینوقاع نه‌نجامیان دا دژی ئافره‌تیکی موسلمان که ویستیان سووکایه‌تی پی‌بکه‌ن ، نه‌وه‌بوو به‌بی‌ده‌نگ ده‌رکران . دووه‌م ناپاکی‌یان گه‌وره‌تر کرد ، نه‌وه‌بوو نه‌وه‌ی نه‌ضیر نیازیان بوو پیئغه‌مبه‌ری خوا بکوژن ، به‌لام خوای گه‌وره‌ناگاداری کرد و له‌و داوه‌رزگاری بوو . ئه‌م جاره‌ش به دوورخسته‌نه‌وه لی‌یان رازی بوو ..

که نه‌وه‌ی نه‌ضیر کۆچیان کرد بو‌خه‌یبهر ، له‌ویش که‌وتنه‌ پیلان گێپران دژی موسلمانه‌کان . نه‌وه‌بوو سوپای نه‌حزایان هینایه‌ سه‌ر مه‌دینه و ، خه‌ریک بوو پیئغه‌مبه‌ر و موسلمانه‌کان ، به‌مال و مندال و ، عه‌قیده و دینیا‌نه‌وه‌ تیا‌بچن . به‌وه‌شه‌وه نه‌وه‌ستان جووله‌که‌ی نه‌وه‌ی قوره‌یظمیان له موسلمانه‌کان هه‌ل گێپانه‌وه و ، وه‌ک نه‌حزاب به‌رده‌می موسلمانانی گرتبوو ، قوره‌یظه‌ش دوا‌ی لی‌گرتن .. واته

موسڵمانەکان کەوتنە نێوان هەردوو بەرداشەکەوه .. تەنھا خوا پاراستنی و دەریازی کردن ، ئەگینا تیا چوو بوون .. نیتەر ئەمجارە مافی خۆیان بوو ، دواى پەیمان شکاندن و پشتگیری دوزمن ، قورەیظە ملی یەك بە یەکی جەنگاوەرانیان بقرتینریت و ، بکرینە دەرس بۆ هەموو ناپاکتیک ..

خۆ پیغەمبەر و موسڵمانەکان چاک ئەوەیان ئەزانیی کە جوولەکەى خەیبەر لە پیلان و ئاژاوه دەست کۆتا نابن و ، هەر نەخشەیهك بکێشن بۆ لەناوبردنی یەكجاریی دینی نیسلامە ، بە پیچەوانەى عەرەبە موشریکەکان کە دلێان بە تالان و برۆ و شت فراندن خۆش بوو . بۆیە پیویست بوو دواى پاککردنەوهى مەدینە لە جوولەکە ، هەلمەتیک بریتە سەر خەیبەریش ، تا ئەویش لەو تۆوه پیسە پاک بکریتەوه . چونکە هەر کاتیک بۆیان بگونجی سوپایەکی تری وەك سوپای ئەحزاب ، بەلکو سوپایەکی دورنەتر ئەهیننەوه سەر مەدینە .

هەرۆهە موسڵمانەکان ئەوەشیان لا روون بوو کە تیکشکاندنی سوپای ئەحزاب و سەرپرینی جەنگاوەره ناپاکەکانی ئەوهى قورەیظە بریتی یە لە قرتاندنی کلکی مارەکە و ، هیشتا مەترسیی لا نەچووه ، چونکە سەری مارەکە وا لە خەیبەر و ، تا ئەو سەرە پان نەکریتەوه ، دینی نیسلام لە مەترسیی دەرباز نەبووه . بۆیە سەرکردایەتیى مەدینە بریاری وەها بوو لە نزیکترین هەلدا سەری مارەکەى خەیبەر پان بکاتەوه . ئەمەش لە سالی حەوتەمى کۆچیی دا بۆ موسڵمانەکان لوا ، چونکە موسڵمانەکان بە پەیمانی حودەیبیە هەردوو دەستی قورەیشیان بەست بوو ، بەمە لە هیترشی قورەیش بىخەم بوون .

دووھەم : کورنەبەك لە مېژووی یەهوودى خەیبەر

خەیبەر ، لە دێرین زەمانەوه مێرگیکی فراوانی پر پیت و بەرەكەت و ، ئاو و کانیاری زۆر بووه .. خۆلەکەى بۆ چاندنی دانەوێلە و میوهى جۆراوجۆر زۆر چاکە و ، یەکیکە لە گەورەترین مێرگی دارخورما لە دوورگەى عەرەبى دا ، کە ئەوهبوو لە کاتی فەتەحی خەیبەردا تەنھا لە شیوی (نطاة) دا ، کە یەکیکە لە شیوه زۆرەکانی خەیبەر ، موسڵمانەکان چل هەزار دارخورمایان ژمارد ..

خەیبەر ئەکەوتتە باکووری مەدینەوه و ، نزیکەى حەفتا میل لێیەوه دووره .

سئ ههزار ساڻ له مهوبه ناوچه يه شريب و حيجاز ههتا سنووری شام هه
هه مووی له ژير دهسه لاتی عماليقه دا بو ، که کۆمه لیک عمه رهبی به دهسه لآت بوون
لهو گه له عمه رهبانهی که دوايان پرپاوه ته وه .

به لآم بۆ چۆنیه تیی هاتنی جووله که بۆ خه بیهر ، هه ندیک نه لاین که موسا
پهغه مبهر سه لامی لی بی بهر له مردنی سوپایه که نه نیریتته سر عمه مالیکه
فاسیده کان، که ناوچهی حيجاز و ناوچه کانی تریشیان به دهسته وه بو ، ههتا
خه بیهریش . نهم سوپایه ی حه زه تی موسا توانیی عمه مالیکه له ناو بهریت و به
سهر که وتوویی بگه رپه ته وه ، به لآم له ریگای گه رانه وه دا موسا کۆچی دوايي نه کات ،
نیتر نه وانهی که نه بنه خه لیفه ی موسا له سر شام ناهیلن سه ریا زانی نه وه له مه ته
بگه رپه ته وه شام ، له تۆله ی نه وه دا که نهم سوپایه هه رچی دیلی ده ست که وتوه له
عمه مالیکه هه موویانی کوشتوه ، جگه له تاقه پیاویک ، که نه بوا نه ویشی
بکوشتایه ، چونکه نه وه پینچه وانهی دینی جووله که یه ، که نه بی دیله کان هه ر هه موو
بکوژرین ، نه مه ش له (اصحاح) ی بیسته می (سفر التثنیه) ی تهورات دا هاتوه .
نیتر پیاوانی نه وه سوپایه که خه لیفه کانی موسا نه یان هیتت بچنه وه شام ، گه رانه وه
بۆ حيجاز و له ناوچه ی یه شریب و خه بیهر نیشه جی بوون ، نه مه ش له ده ورو به ری
سالی ۱۲۰۰ پیش زاین دا .

هه ندی له میژوو نووسان هۆی نیشه ته جی بوونی جووله که له حيجاز و خه بیهر دا
نه گه رپه ننه وه بۆ نه وه که هه ندی له زانایانی جووله که ، که له سیفه تی پهغه مبه ری
ناخرزه مان ناگادار نه بوون که له ناوچه یه دا و ، له شوینیک دا که دارخورمای لی بی
و ، له نیوان دوو کۆمه له بهر ددا ، وه حی بۆ دیت ، له شامه وه دانه به زین به لکو نه
کاره پرۆزه یان پی بسپیرری .. نه وه بوو هه ندیکیان له (ته یما) مانه وه و ،
هه ندیکی تریشیان له خه بیهر و ، زۆر به شیان هاتنه یه شریب چونکه هه موویان
دارخورمایان لی بو .

نه وه ی گومانی تیدا نیه له دوو کات دا جووله که هاتوونه ته ناوچه ی حيجاز وه :

یه که میان ۱۲۰۰ ساڻ پیش زاین ، وه که له پيشه وه باس کرا .

دوه مه میشیان له سالی خه فتای زاین دا ، دواي نه وه ی که دهوله تی رۆمانیی بت
په رست ، فه له سطینی گرت و هه دیکه لی رووخاند و ، دواي نه وه ش که هه دریان یان
نه دریان له سالی ۱۲۲ ی زاین دا زۆرک له عیبرانی یه کانی کوشت .

شایانی باسه که جووله‌کە‌ی خه‌یبه‌ر ، به درێژایی میژوو ، له‌گە‌ڵ ئەوه‌دا که نازاترین و به‌نا‌رام‌ترینی جووله‌که‌ بوون له‌ جه‌نگ و کوشتاردا ، له‌وپه‌ری یه‌ک‌گرتن و ، ته‌بابیی‌دا بوون ، به‌ پێچه‌وانه‌ی جووله‌که‌کانی تره‌وه ، که هه‌میشه‌ په‌رته‌وازه‌ بوون، که هه‌تا جاری وابوو له‌ نیوان خۆیان‌دا جه‌نگ و کوشتاریان کردوه . له‌ هه‌مان کات‌دا جووله‌کە‌ی خه‌یبه‌ر به‌ سه‌لیقه‌ و ژیری خۆیان نه‌یان هێشتوو له‌گە‌ڵ عه‌ره‌به‌ موشریکه‌ دراوسی‌کانیان‌دا جه‌نگ و هه‌رایان بیسی ، نه‌مه‌ش بۆته‌ هۆی به‌هێژی‌بوون و ده‌وله‌مە‌ندبوونیان .

به‌لام جووله‌کە‌ی یه‌ثریب له‌ نیوان خۆیان‌دا جه‌نگ و هه‌رایان نه‌بوو ، وه‌ک نه‌و ناکۆکی‌یه‌ی نیوان نه‌وه‌ی قه‌ینوقاع و نه‌وه‌ی نه‌ضیر که هه‌تا هاتنی دینی ئیسلامیش هه‌ر ما‌بوو .

هه‌روه‌ها جووله‌کە‌ی یه‌ثریب ، پیش هاتنی ئیسلام ، گورزی سه‌ربازی کاریگه‌ریان له‌لایه‌ن عه‌ره‌به‌ دراوسی‌کانیان‌ه‌وه‌ به‌رکه‌وتوو ، که له‌وه‌دا بوو به‌ یه‌ک‌جاری تیا بچن . وه‌ک نه‌و جه‌نگه‌ نا‌هه‌مواره‌ی که له‌ سه‌ده‌ی یه‌که‌می زاین‌دا ، له‌ نیوان جووله‌کە‌ی یه‌ثریب و نه‌و هۆزه‌ یه‌مه‌نی‌یان‌دا رووی دا ، که دوا‌ی رووخاندنی به‌ندی مه‌ثره‌ب به‌ره‌و یه‌ثریب کۆچیان کرد . چونکه‌ نه‌و هۆزانه ، واته‌ نه‌وس و خه‌زره‌ج ، که له‌ یه‌مه‌نه‌وه‌ هاتبوون ، جووله‌که‌یان به‌ بیگانه‌ نه‌زانیی له‌ دوورگه‌ی عه‌ره‌ب‌دا ، نه‌وه‌بوو سه‌رنجام به‌ کۆمه‌کی غه‌ساسینه‌ی بریایان ، که نه‌وانیش له‌ یه‌مه‌نه‌وه‌ کۆچیان کردبوو، توانی‌یان جووله‌که‌ به‌سه‌زینن و بی‌ده‌سه‌لاتیان بکه‌ن . نه‌مه‌ش به‌ سه‌رکرده‌یه‌تی پادشای نه‌وس و خه‌زره‌ج له‌و سه‌رده‌مه‌دا که مالیکی کورپی عیجلان بووه . خۆ ته‌گه‌ر جووله‌که‌ ترسنۆکی‌یان نه‌واندایه‌ و سه‌ریان بۆ عه‌ره‌به‌کان شۆر نه‌کردایه‌ تاقیان نه‌برایه‌وه .

ته‌گێرته‌وه‌ که (فطیون) ی پادشای جووله‌کە‌ی یه‌ثریب ، هه‌موو دانیش‌توانی یه‌ثریبی ناچار کردبوو ، به‌ عه‌ره‌ب و جووله‌که‌وه ، که هه‌ر کچی‌کیان شوری بکردایه‌ نه‌بوايه به‌ر له‌وه‌ی زاوا بچیتته‌ لای ، پادشا بچوايه‌ته‌ لای .

ماوه‌یه‌کی زۆر پادشا نه‌وه‌ کاری بوو ، هه‌تا نه‌وس و خه‌زره‌ج له‌ یه‌مه‌نه‌وه‌ هاتن و پادشا بیستی نه‌و کاره‌ له‌گە‌ڵ نه‌وانیش‌دا نه‌نجام بدات .

نه‌وه‌بوو خوشکی مالیکی کورپی عیجلانی پادشای نه‌وس و خه‌زره‌ج شوری به‌ پیاوی‌کی نه‌وه‌ی سوله‌یم کرد . (فیطون) ناردی بۆ لای که‌س و کاری بووک که

کچه که له پيشهوه بنيرن بۆ لای نهو و ، ماليکی برای بووکيش له ماڻ نهبوو . بووک له بهر شهرم و شوورهيی به پهله له ماڻ دهرجوو ههتا پادشای برای بدۆزیتهوه . که دیتی وا پادشا له ناو کۆمهله خهڤکيک دایه بانگی لی کرد . که پادشا نه مهی به خوشکه که یهوه دیی شهرمه زار بوو و پیی راگیانند که نهوپهری شوورهيی به بۆی خوشکی بانگی لی بکات و شهرم نه کات . خوشکه که ی وتی : نهوهی له منیان داوا کردووه لهوه شوورهيی تره . که ههواله که ی دایه ، پادشا تووره بوو و به خوشکه که ی وت : خهمت نه بی ، خۆم رزگار نه کهم . وتی : چۆن ؟ وتی : خۆیشم جلی ژنانه له بهر نه کهم و له گهڤت دا دیمه ژووره وه لای و ، نهی کوژم . که ئیواره داهات مالیک خۆی گوپی و جلی ژنانه ی له بهر کرد و له ژیره وه شمشیری داشارد و له گهڤ ژنان دا چوه لای پادشای جووله که . که خهڤکی دهوروهی کهم بوونه وه ههلمه تی دایه و کوشتی و خوشکه که ی هینایه وه ناو که سوکاری و ، مالیک خۆی گه یاننده شام لای خزمانی (غه ساسینه) و چوه لای پادشای غه ساسینه که ناوی نه بوجوبه یله بوو و داوای یارمه تی لی کرد . نهویش به خۆی و سوپا که یه وه به ره و یه ثریب که وته ری و ، کوشتاریکی زۆری له جووله که کرد و ، زۆریه ی فرمانده و سه رکرده کانیان له ناو چوون .

له لایه کی تره وه نه گهر سه رنج بدهین نه بینین جووله که ی خه یبه ر له هه موو جووله که کانی تر نازاتر بوون و ، له بهر ده م سوپای ئیسلام دا تهوپه ری دامه زراوی یان نواند ، که چیی تهوانی تر ته وه نده بهرگری یان نه نواند . له گهڤ نه مه ش دا پیش هاتنی ئیسلام ، جووله که ی خه یبه ر به شداریی هیچ جهنگ و ناژاوه یه کیان نه کردووه دژی عه ره به کان له گهڤ جووله که کانی یه ثریب دا ، واته به بی لایه ن ماونه ته وه .

که ئیسلامیش هاته مه دینه وه جووله که ی خه یبه ریش وه ک جووله که ی مه دینه دلپان به دینی تازه نه ته کرایه وه ، به لام هه تا سالی چواره می کوچی بی لایه ن و بی ده نگ بوون ، تا ته وه بوو جووله که ی نه وه ی نه ضیر که له مه دینه ده رکران خۆیان گه یاننده خه یبه ر و ، شه ی تانه که ی نه وه ی نه ضیر حویه یی کورپی نه خطه ب که وته پیلان گپران و ، خه یبه ری بی لایه ن و دوور له ناژاوه ی پیچا به خۆیه وه و ، ته وانیشی له خیانه ت و پیلان گپران دا به شدار کرد .

که جووله که ی نه وه ی نه ضیر له سه ر ناپاکی یان له مه دینه ده رکران ، چیی که ل و په لیکی به نرخیان هه بوو ، به تاییه ت ئالتوون و زیو و ، شه ش سه د و شتریان لی بار کرد و به ره و خه یبه ریان برد .

نەوھى نەضير زۆر دەولەمەند بوون، بۇ نمونە سەللامى كورې تەبۇلخوقەيق ، كە لە پېشەوھە باسى چۆنەتتېى كوزرانى كراوھ، يەككىك بووھ لە دەولەمەندە ناوھنجى يەكانيان، كاتىك كە مەدینە بەجى ئەھىلى، چەرمى گاجوتىك لە نالتوون و زىو پىر ئەكات و بەرەو خەيبەر ئەىبات ، كە خەلك توشى ئەبن ، دەست لە چەرمەكە ئەدات و نامازە بۇ زىپر و زىوھەكەى ناوى ئەكات و ئەلئىت : بۇ بەرزكردنەوھ و نزم كردنەوھى زەوىى ئەمەمان نامادە كىردوھ . جا ئەگەر ئىمە لىرە دارخورمامان بەجى ھىشتىبى ، ئەوا لە خەيبەرىش دارخورما ھەيە .

ئەو ھەرەشەيە فېزىكى بىتەنجام بوو ، ئەو ھەمووھە زىپر و زىوھى جوولەكە لە رۆژى رەشى ناپاكىيان دەربازى نەكردن .

كە نەوھى نەضير گەشىتنە خەيبەر خۆيان بەسەر ئەھلى خەيبەردا زال كىرد ، دەسەلاتيان لى وەرگرتن ، چونكە خۆيان لە ھەموو جوولەكەيەكى تر لە پېشتەر ئەدایە قەلەم ، كە گوايا ئەمان لە نەوھى ھاروون پىغەمبەرى براى موسا پىغەمبەرن سەلاميان لى بى ، ھەررەھا خاوەنى فرۇفېل و سىياسەت بازىى بوون ، بۆيە بە ئاسانىى خۆيان كىردە حاكىمى خەيبەر و ، خەيبەرى بىلایەن و بىئاژاوەيان گۆزىى بۇ مەلئەندى دژايەتتېى موسلمانان .. ئەوھبوو ەك لە باسەكانى پېشەوھە باس كرا ، سوپاى ئەحزابيان ھىنايە سەر مەدینە و ، جوولەكەى نەوھى قورەيظەشىيان لە موسلمانەكان ھەل گىرپايەوھ ..

نەوھى نەضير كە لە كوشتن دەرباز بوون و بە سەلامەتتېى گەشىتنە خەيبەر ، نەچوون بۇ خۆيان خەرىكى كاروبارى رۆژانەى خۆيان بن ، بەلكو كەوتنە تەماعى نەوھى رۆژىك بىتە بەرەوھە كە موسلمانەكان لە ناو بەرن و بگەرپنەوھە مەدینە و ، خۆيان حوكمى بكەن .. ئەيان توانىى واز لە پىلان و ئاشوبە بەيئىن و بە سەلامەتتېى بژىن ، بەلام سىروشتى جوولەكە ھەر وایە ، حەزىيان لە ئاژاوە و پشپووىيە ، بەو ھىوايەى خەلك بە كوشت بەدن و ، خۆيان بەرى رەنج و زەھمەتەكە كۆ بكەنەوھ ..

جوولەكەى خەيبەرىش ھەموو توانا و لىھاتنىكىيان خستە بەر دەم شەيتانەكانى نەضير بەو ھىوايەى لە دىنى تازە رزگاربان بكەن .

خۇ بەر لەوھى سوپاى ئەحزاب رىك بخرى ، جوولەكەى خەيبەر و نەوھى نەضير ئەيان توانىى سوپايەكى دە ھەزارىى بەرەو مەدینە بچەنە رى .. نۆ ھەزاربان لە خەيبەر و ھەزارىشىيان لە نەوھى نەضير ، بە مەرجى لە سالى چوارەمى كۆچىىدا

موسلمانان کان خاوهنی ههزار جهنگاوه زياتر نه بوون و ، نه وهی قوره یظمی جووله کهش ، که هیشتا له مه دینه دا مابوون ، نزیکه ی ههزار جهنگاوه ریان هه بوو . نیتر با دهسه لاتی سامان و داراییان بووهستی . که چیی نهو جووله کانه نه وهیان به بیردا نه هات که سوپا بۆ سهر مه دینه ریك بجن ، ههر چنده نه وه پری ناواتیان له ناویردنی نیسلام و سوپای نیسلام بوو . هۆی نه مهش نه گه پیتته وه بۆ ترسنۆکیی جووله که ، له بهر نه وهی له لایه که وه نه یان ته ویرا به رامبه ر به موسلمانان کان شمشیر به رز بکه نه وه ، چونکه ناگاداری دهست و بازووی جهنگاوه ری موسلمان بوون . له لایه کی تریشه وه نه ترسان نه گه هیرش بکه نه سهر مه دینه ، هۆزه موشریکه کانی ده ورره ریان خه بیهر تالان بکه ن و ژن و مندالیان به دیل بگرن . سه ره نجام هاتنه سهر نه وه عه ره به موشریکه کان به پاره و پوول هه ل بجه له تینن و ، بیان ده ن به گژی موسلمانان کان دا ، به مه سوپای نه حزاب له قوره یش و غه طه فان پیک هینرا . .^{۸۸}

سی ههم : خو ناماده کورن بۆ غه زای خه بیهر

دوای نه وهی که پیغه مبه ری خوا ﷺ په یانی حوده بیبه ی له گه ل قوره یش دا به ست و ، یه کی له به نده کانیشی بریتی بوو له گه رانه وهی موسلمانان کان له و سالده دا بۆ مه دینه ، نه وه بوو موسلمانان کان به لایانه وه زۆر ناره حه ت بوو . نه وه بوو خوی گه و ره بۆ دل دانه وهی پیغه مبه ر و موسلمانان کان ، تا وره یان به رزتر بی ت و ، دلیان دامه زراوتر بی ت ، قورنانی پیرۆز به مژده وه هاته خواره وه . هاته خواره وه و مژده ی به موسلمانان دا که خوا به لینی ده ست که وت و سه رکه وتنیکی گه و ره ی به موسلمانان داوه ، که مه به ستی له فه طی خه بیهر بوو ، که نه ی فه رموو :

﴿ وَعَدُّكُمْ اللَّهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً تَأْخُذُونَهَا فَعَجَّلَ لَكُمْ هَذِهِ... ﴾ (الفتح : ۲۰) .

مژده ی پی دان خه بیهر و میرگه سه وزه کانی و باخ و باخاته فراوانه کانی نه بیته ده ست که وتی موسلمانان ، له پاداشتی دامه زراوی و فیداکاری و خو نه ویستی نیمان داران دا ، که هه رده م سه رومالیان ناماده کردوه تا بی که نه قوریانی له پیتناوی ره زامه ندی خوا دا . . که پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رمانی دا موسلمانان کان خویان بۆ هیرش کردنه سهر خه بیهر ناماده بکه ن ، خو شیی و شادی یه کی بی وینه رووی کرده موسلمانان کان ، چونکه نه یان زانیی نه وه نه نجام دانی فه رمانی خوا به . .

ئه‌وه‌بوو له سالی پێشوو دا پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمانی دا موس‌لمانه‌كان خۆیان ناماده‌ بکه‌ن بۆ عومره ، به‌لام هه‌ر چه‌نده‌ خه‌لك زۆر بووبوو ، كه‌ له‌سه‌ر ئیسلام ه‌یساب بكری ، كه‌چی (۱۴۰۰) پیاویکی زۆر د‌ئسۆز خۆیان ناماده‌ی ئه‌و سه‌فه‌ره‌ كرد ، كه‌ مه‌ترسیی جه‌نگ و كوشتاری لی نه‌كرا . ئه‌وانه‌ خوای گه‌وره‌ ره‌زامه‌ندیی خۆی به‌رامبه‌ریان ده‌رپیی ، به‌ تایبته‌ له‌و كاته‌دا كه‌ له‌ ژێر دره‌خته‌كه‌ی حوده‌یبیه‌دا په‌یمانی به‌خشینی سه‌رومالیان به‌ پێغه‌مبه‌ری خوا دا .. قورئان ئه‌فه‌رموی :

﴿ لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ ﴾ (الفتح : ۱۸) .

به‌لام مونا‌فیق و ئه‌عرا به‌ ئیمان لاوازه‌كان به‌ ده‌م بانگه‌وازی نازیزه‌وه‌ نه‌هاتن و ، لێی دواكه‌وتن و ، هه‌ر یه‌كه‌ بۆ خۆی بیانویه‌کی درۆینه‌ی هێنایه‌وه‌ .

موس‌لمانه‌كان سه‌فه‌ری خۆیان نه‌ج‌ام دا و ، له‌سه‌ر ئیخلاص و فیداكارییان خوای گه‌وره‌ به‌ سه‌ری به‌رزه‌وه‌ گێپرانیه‌وه‌ دوا ، دوا‌ی ئه‌وه‌ی كه‌ قوره‌یش دانی پیا نان و ، ره‌زامه‌ندیی نواند كه‌ سالیکی تر عه‌مه‌ره‌ نه‌ج‌ام بده‌ن . به‌مه‌ موس‌لمانه‌كان بوونه‌ خاوه‌نی وره‌یه‌کی به‌رز .

جا كه‌ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمانی دا با موس‌لمانه‌كان خۆیان ناماده‌ بکه‌ن تا هه‌لمه‌ت به‌رنه‌ سه‌ر خه‌یبه‌ر ، مونا‌فیکه‌ ترسنۆكه‌ دواكه‌وتوه‌كانی حوده‌یبیه‌ش كه‌وتنه‌ خۆ ناماده‌كردن ، بۆ به‌شداریی ئه‌و هه‌لمه‌ته‌ ، به‌لام وه‌ك ئیمان‌داره‌كان نییه‌تی جه‌هاد و ره‌زامه‌ندیی خویان نه‌بوو ، به‌لكو مه‌به‌ستیان ده‌ست‌كه‌وتی زۆری خه‌یبه‌ر بوو تا ئه‌وانیش تیا‌یا به‌شدار بن ، چونكه‌ ئه‌یان‌زانی قورئان به‌لێنی به‌ موس‌لمانان داوه‌ ..

به‌لام خوای گه‌وره‌ پێغه‌مبه‌ره‌كه‌ی خۆی ﷺ له‌ نیازی د‌لی ئه‌و مونا‌فیکانه‌ ئاگادار كرد ، كه‌ ئه‌وانه‌ بۆ به‌رژه‌وه‌ندیی ماددی نیازی ئه‌و سه‌فه‌ره‌یان كردوه‌ و ، له‌ نییه‌تی جه‌هاد و شه‌هیدی‌یه‌وه‌ زۆر دوور بوون ، بۆیه‌ ئه‌وه‌ی له‌ گه‌شتی حوده‌یبیه‌ ناماده‌ نه‌بووی ، نابێ به‌شداریی غه‌زای خه‌یبه‌ریش بکات .

جا پێش ئه‌وه‌ی رۆژی غه‌زای خه‌یبه‌ر بێته‌ پێشه‌وه‌ قورئان زووتر هاته‌ خواره‌وه‌ و پێغه‌مبه‌ر و موس‌لمانه‌كانی ئاگادار كرد كه‌ دواكه‌وتوه‌ به‌رژه‌وه‌ندیی په‌رسته‌كان دین و ، داوا نه‌كهن با بێن له‌گه‌لتان‌دا بۆ غه‌زای خه‌یبه‌ر ، بۆ به‌شداربوون له‌ ده‌ست‌كه‌وت دا .. تۆش ، ئه‌ی موحه‌مه‌د ! پێ‌یان ب‌لی : نابێ بێن له‌گه‌لمان‌دا ، چونكه‌ خوا وه‌های فه‌رموه‌ ، كه‌چی پێتان نه‌لێن : ئه‌وه‌ هه‌سوودییمان پێ نه‌به‌ن . هه‌روایش بوو .

قورئان له پیشهوه چۆن باسه که ی گپرابۆوه ، هه مووی رووی دا و ، نهو مونافیقانه نهیانوت : هه سوودییمان پی ته بهن . قورئان نه فرموی :

﴿ سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ إِذَا انطَلَقْتُمْ إِلَىٰ مَغَانِمَ لِتَأْخُذُوهَا ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ يُرِيدُونَ أَنْ يُبَدِّلُوا كَلِمَ اللَّهِ قُلْ لَنْ تَتَّبِعُونَا كَذَلِكَ قَالِ اللَّهُ مِنْ قَبْلُ فَسَيَقُولُونَ بَلْ نَحْنُ مُحْسِنُونَ تَوَّابًا أَلَّا يَفْقَهُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴾ (الفتح : ۱۵) .

به مه پرپار درا ته نهان هه وانه به شداری غه زای خه بیهر بکهن که له ژیر دره خته که ی حوده بیبه دا په میانان دا به پیغه مبهری خوا ﷺ که ته نهان هه زار و چوارصه که س نه بوون . نه وانه هه که هاتن و داوای مۆله تیان کرد که به شداری بکهن ، پیغه مبهری خوا ﷺ دای به گوئیان دا که نه گهر بۆ جیهاد دین نهوا باشه ، نه گینا له دهست کهوت دا به شدار نابن ، که فرموی : « لا تخرجوا معي إلا راغبين في الجهاد ، فأما الغنيمة فلا » .

به مهش ویستی نه وانه تا قی بکاته وه ، تا راستگۆی غه زاکهر و درۆزیان جیا بینه وه و ، تا پاداشتی کیش بی بۆ نه وانه ی ناماده ی حوده بیبه بوون . نه وه بوو تا قه که سیک لهو دوا که وتوانه رازی نه بوو به بی دهست کهوت ناماده ی خه بیهر بییت و ، ته نهان به شداری بووانی حوده بیبه به شداری خه بیهریان کرد ..

به لام پیغه مبهری خوا ﷺ ماوه ی دا بیست له نافرته هاوه له کان به شداری خه بیهر بکهن ، تا یارمه تی جهنگاوه ران بدهن و ، نان و تاویان بۆ ناماده بکهن و ، ده رمانی زامدار و نه خویشان بکهن ، که دیاره نه مانه هه ره هه موویان ناماده ی حوده بیبه نه بوو بوون . چونکه فرمان بۆ پیاوان ده رکرابوو به شداری حوده بیبه بکهن . له وانه ی که به شداری خه بیهر بوون : سه فیه ی کچی عه بدولموطه لیب و ، نوم سوله میم و ، نوم عه طیبه ی نه نصاری و ، نوم عوماره . ههروه ها نوم سه له مه ی هاوسه ری پیغه مبهری خواش ﷺ له حوده بیبه و له خه بیهریش ناماده بوو .

له کاتیک دا که موسلمانان کان خویمان بۆ غه زای خه بیهر ناماده نه کرد ، له ناو مه دینه دا هه ندی جووله که ما بوون و ، به وه پرپی سه ره سه تی یه وه ژیا نی خویمان به سه ره نه برد ، بگره ده وه مه ندیش بوون و ، که م که س له هاوه لان له بهر دهست کورتیی پاره و پوولی له جووله که قهرز نه کرد بی ، هه تا پیغه مبهری خواش ﷺ زۆر جار قهرزی به لاوه کردوون .

جا هه چهنده ئيسلام مافی نهو جووله کانهی نه پاراست ، به لام نهوان له بهر چاویان نه بوو ، بگره به ناشکرا لایه نگیری خۆیان بۆ جووله کهی خهيبهر ده رنه بریی . که بیستیشیان وا موسلمانه کان نه یانه وی هیرش بکه نه سه ر خهيبهر ، که وتنه بیانووگرتن به موسلمانه قه رزاره کان تا قه رزه که یان لی وه ر بگره وه ، به لکو توانایان نه بی بچنه سه ر خهيبهر .

یه کی له هاوه لان نه گیتته وه و نه لیت : کاتیک که خۆمان بۆ خهيبهر ناماده نه کرد ، هه رچی جووله که یه کی مه دینه قه رزی به لای هه ر موسلمانیکه وه ببوايه داوای نه کرد .. جووله که یه کیش که ناوی نه بوشه حم بسو پینج دیره می به لای عه بدوللای کوری نه بوچه دره دی نه سه له می یه وه بوو ، که هه ندی جۆی پی دابوو بۆ منداله کانی ، هات و داوای لی کرد . نه ویش وتی : له گه لم دا بخایه نه ، ان شاء الله که گه رامه وه قه رزه که ت نه ده مه وه . خوای گه وره به لیتنی به پیغه مبه ره که ی داوه که خهيبهر بکاته ده ست که وتی . عه بدوللای یه کی بوو له وانهی که به شداری خوده بیبه ی کرد بوو . که جووله که که نه وه ی لی بیست له سه سوودی دا وتی : وا نه زانیی جهنگ کردن له گه ل خهيبه ردا وه ک جهنگی نه عراب وه هایه ؟ به ته ورات ده هه زار جهنگاوه ری تیدایه . عه بدوللای وتی : نه ی دوژمنی خوا ! تو وای له په نای تیمه دا ، که چیی به دوژمنه که مان نه مان ترسینی ؟ به خوا نه مه ت نه گه یه نه لای پیغه مبه ری خوا ﷺ .

که عه بدوللای هه واله که نه گه یه نی ، پیغه مبه ری خوا ﷺ بی ده نگ نه بی ، به لام جووله که که داوای قه رزه که ی نه کات ، پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رمانی دا که عه بدوللای قه رزه که ی بداته وه .

عه بدوللای ناچار یه کی له دوو کراسه که ی به سی دیره م نه فرۆشی و دوو دیره مه که ی تریش پهیدا نه کات و ، قه رزی جووله که که نه داته وه . ته نها یه ک کراس له بهر نه کات ، به لام میزه ریکی نه بی بۆ خۆپاراستن له سه رما له خۆی نه پیچیت و ، سه له مه ی کوری نه سه له میش کراسیکی تری نه داتی و بهو دوو کراسه وه نه که ویتته ری . له داوای خهيبهر هه ندی ده ست که وتی ده ست نه که ویت .

جووله که ی مه دینه به وه وه نه وه ستان که خۆیان به لایه نگیری جووله که ی خهيبهر بزنان ، به لکو سیخو ریشیان نه غجام دا .. نه وه بوو نه عرابی یه کی نه وه ی نه شه عیان به کری گرت و ناردیان بۆ لای فه رمانده کانی خهيبهر و هه موو زانیاری یه کیان ده رباره ی سوپای ئيسلام پیادا ره وانه کرد و ، داوایان لی نه کردن که دان به خۆیان دا بگرن . خوای گه وره وه های هینایه پیش که نه وه شه شه عی یه بکه ویتته ده ست سوپای ئيسلام .

نه‌وشمان له یاد نه‌چی که پیغهمبه‌ری خوا ﷺ له زۆریه‌ی غه‌زاکان دا راستیی شوینی مه‌به‌ستی بلاؤ نه‌ته‌کرده‌وه، به‌لام بۆ غه‌زای خه‌یبه‌ر هاوه‌لانی لی ناگادار کرد. له‌لایه‌کی تره‌وه مه‌دینه پری بوو له سیخوری مونا‌فیک که پی‌یان خۆش بوو هم‌وو نه‌ینی‌یه‌کی موسلمانان بۆ خه‌یبه‌ر بنی‌رن . پیش هم‌وو کهس عه‌بدوللای کوری ئوبه‌ی سه‌رۆکی نی‌فاق جووله‌که‌ی خه‌یبه‌ری له نیازی موسلمانان ناگادار کرد و ، داوای لی کردن که خۆیان ناماده بکه‌ن و ، له موسلمانان نه‌ترسن چونکه موسلمانه‌کان که‌میشن و چه‌ک و تفاقیشیان هه‌ر که‌مه . با مال و سامانیان به‌رنه ناو قه‌لا‌کانه‌وه و خۆیان بی‌نه مه‌یدانی موسلمانه‌کان .

جووله‌که‌ی خه‌یبه‌ریش که نه‌م هه‌واله‌یان پی گه‌یشت خۆیان ناماده کرد ، به‌لام برپاریان وه‌هابوو که له‌ناو قه‌لا‌کانیان دا بی‌ننه‌وه و ، به‌رگری له خۆیان بکه‌ن و ، ژن و منداله‌کانیشیان گواستنه‌وه بۆ ناو قه‌لا‌کانی داوه و ، قه‌لا‌کانی پیشه‌وه ته‌نها جه‌نگاوه‌ری چه‌ک داریان تیا هیشتنه‌وه .^{۸۹}

چواره‌م : خه‌یبه‌ر خۆس ناماده نه‌کات

که سه‌ردارانی جووله‌که‌ی خه‌یبه‌ر هه‌والی هی‌رشیی موسلمانیان بیست ، خیرا کۆبوونه‌وه‌یه‌کی سه‌ربازیان نه‌نجام دا، تا نه‌خشه‌یه‌ک بۆ به‌رامبه‌ر بوونه‌وه بکیشن. که باسیان هه‌ل دریی ، سه‌رکرده‌کان سی رایان هه‌بوو : که جووله‌که له قه‌لا‌کانیان دا بی‌ننه‌وه و له پستی شوورا‌کانه‌وه له‌گه‌ل موسلمانه‌کان بجه‌نگین ، تا بی‌زاریان بکه‌ن و سه‌ره‌نجام ناچاری کشانه‌وه ببن و ، له‌به‌ر سه‌ختیی و مه‌حه‌که‌میی نه‌توانن هیچ قه‌لا‌یه‌ک بگرن .

کۆمه‌لیکی تریان رایان وه‌ها بوو هه‌رچی چه‌ک داری خه‌یبه‌ر هه‌ن هه‌ر هم‌وو له قه‌لا‌کان بی‌نه ده‌ره‌وه و ، نۆردووگا له ده‌شت دا دروست بکه‌ن و بچن به‌ گۆ موسلمانه‌ که‌م و که‌م تفاقه‌کان دا .. نه‌ک له قه‌لا‌کان دا سه‌ر کز بکه‌ن هه‌تا به‌ده‌ن به‌سه‌ریان دا .. سه‌رۆکی نه‌م رایه‌یه‌کی له سه‌رکرده‌ ناوداره‌کانیان بوو ، به‌ ناوی حاریث که نازناوی (باوکی زه‌ینه‌ب) بوو و، برای مه‌رحه‌بی پاله‌وانی به‌ناویانگی خه‌یبه‌ر بوو.^{۹۰}

^{۸۹} غزوة خيبر لباشميل : ۸۴ - ۱۰۱ .
^{۹۰} نه‌بوزه‌ینه‌ب به‌ زۆرانبازی له‌به‌ر ده‌رگای قه‌لای (ناعم) دا کۆرژا . نه‌م پیاوه‌یه‌که‌م سه‌رۆکی گه‌وره‌ی جووله‌که بوو له‌م جه‌نگه‌دا بکۆژئی و ، عه‌لیی کوری نه‌بوطالیب ، یان نه‌بودجانه‌ کوشتویه .

بهلنگه‌ی حاريت بۆ نهم رایه‌ی نه‌وه‌بوو که پيڤغه‌مبه‌ری خوا ﷺ چووبیته سهر ههر قه‌لایه‌ک کۆلی نه‌داوه هه‌تا خۆیان به ده‌سته‌وه داوه . ههر سی تیره جووله‌که‌که‌ی مه‌دینه‌ش چاک‌ترین نمونه‌ن بۆ نهم رایه‌ی .

ههر چهند نهم رایه‌ی حاريت به‌هیز بوو به‌لام له‌لایه‌ن فرمانده جووله‌که‌که‌کانه‌وه درایه‌ دو‌اوه و ، پشتی نه‌و رایه‌یان گرت که حزی له مانه‌وه‌ی ناو قه‌لاکان بوو ، به بیانوی نه‌وه‌ی که قه‌لاکانی خه‌یبه‌ر وان له شوینی سه‌خت‌دا و یه‌کجار مه‌حکه‌من . به‌لام ده‌سته‌ی سی‌هه‌میان زیاتر پی‌یان به جهرگی خۆیان‌دا ناو له نه‌بوزه‌ینه‌ب زیاتر پی‌یان راکیشا .. بریاریان وه‌ها بوو که نه‌ک له قه‌لاکان بیته‌ ده‌روه بۆ جه‌نگ ، به‌لکو سوپا به‌ره‌و مه‌دینه‌ بجه‌نه‌ ری و ، نه‌وان ده‌ست له موسلمانه‌کان بووه‌شینن و ، نه‌هیلن سوپای نی‌سلام به‌ره‌و خه‌یبه‌ر بکه‌ویته‌ ری .

سهرۆکی نهم رایه‌ش سه‌للامی کورپی میکشهم بوو له نه‌وه‌ی نه‌ضیر ، که فرمانده‌ی گشتیی هی‌زی جووله‌که‌ی خه‌یبه‌ر بوو و ، لی‌پرسراوی جه‌نگیان بوو . له کۆبوونه‌وه‌یه‌که‌دا حویه‌یی کورپی ته‌خطه‌ب تاوان‌بار نه‌کات که نه‌و بۆته هۆی ده‌رکردنی نه‌وه‌ی نه‌ضیر له مه‌دینه ، به‌وه‌ی که ویستویه‌تی پيڤغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بکوژیت ، هه‌روه‌ها بۆته هۆی تیاچوونی نه‌وه‌ی قوره‌یظه به هۆی نه‌وه‌وه که په‌یمانی پی‌ شکاندن . له‌و کاته‌دا که نه‌وه‌ی نه‌ضیر ویستیان به‌رد به‌سهر پيڤغه‌مبه‌ردا بجه‌ن ، سه‌للام رازیی نه‌بوو .. نهم پیاوه سهره‌رای نه‌وه‌ی که فرمانده‌یه‌کی جه‌نگاوه‌ر بوو ، له هه‌مان کات دا زانایه‌کی لی‌هاتوو بوو له دینی جووله‌که‌دا ، بۆیه پی‌ی خۆش نه‌بوو حویه‌یی نا‌زاوه دژی موسلمانه‌کان به‌ریا بکات و ، دوا‌ییش جووله‌که‌ تووشی نه‌هامه‌تییی بن .

کینانه‌ی کورپی نه‌بو‌لحوقه‌یقی پادشای جووله‌که‌ وتی : نیسته وه‌ختی گله‌یی نیه و ، کاریش له‌به‌ر چاوتانه و نه‌ی‌بینن .

سه‌للام وتی : موحه‌مه‌د ده‌ستی له جووله‌که‌ی یه‌ثریب به‌تال بۆته‌وه و ، روو له نیوه‌ش نه‌نیته و ، دیتته مه‌یدانتانه‌وه و ، چیی به نه‌وه‌ی قوره‌یظه کرد به نیوه‌شی نه‌کات .

وتیان : نه‌ی چار چی‌یه ؟

وتی : چیی جووله‌که‌ی خه‌یبه‌رمان له‌گه‌ل‌دایه به‌ره‌و رووی نه‌یان خه‌ینه‌ ری ، که زۆریشن و ، جووله‌که‌ی ته‌یا و فه‌ده‌ک و وادیلقوراش له‌گه‌ل‌خۆمان ته‌به‌ین . به‌لام داوای کۆمه‌کیی له هیچ عه‌ره‌به‌یک ناکه‌ین . خۆ دیتان له غه‌زای خه‌نده‌قه‌دا عه‌ره‌ب

(واته غهطفان) چي پيان پيتان کرد ؟ ئتوه به ئتيني خورماي خه بيه رتان دا پي پيان که چي پي به شيمان بوونه وه و ، پشتي ئتوه پيان بهر دا و ، داواي کرد موحه مه د هندی خورماي نهوس و خه زره جيان بداتي تا وازي لي بهينن .

سه للام زور سوور بوو له سهر نه وه ي که خه بيه ر هه لمه ت بهر تته سهر مه دينه ، به راده يه که زور به ي فرمانده کانيان رايان هاته سهر را ي سه للام ، که چي کينانه ي پادشاي خه بيه ر را ي له سهر نه بوو .

سه للام ي کور ي ميکشه م تووره بوو و په نجه ي بو کينانه را کيشا و وتي : نه مه پياويکه هه تا ملي نه گري جهنگ ناکات .

هه ر وايش بوو جووله که کزوله پيان کرد هه تا شيره کاني ئيسلام ته پيان کوتايه سهريان و کينانه و هه ر هه موو فرمانده کاني خه بيه ر کوژران ..

که له لايه ن جووله که و مونافيقاني مه دينه وه هه وال گه يشته خه بيه ر که موسلمانه کان نيازي هير شيان بو سهر خه بيه ر هه يه ، جووله که ي خه بيه ر وايان به چاک زاني داواي کومه کيي له دوست و دراوسي کونه کاني نه عرابي نه جديان بکه ن ..

نه وه بوو له سه روکاني خه بيه ر کومه ئتي کيان ده ستيان دا يه سه رداني هوزه بت په رسته کاني ده ور بهريان تا بينه کومه کيان و له دزي سوپاي ئيسلام بوه ستن . نه م کومه له نوينه ره بر يتي بوون له چواره کهس که کينانه ي پادشاي خه بيه ر و ، هه وذه ي کور ي قه يسي وانيلي ي ، که يه کي له فرمانده دياره کانيان بوو ، له گه ئيان دا بوون ..

نه و هوزانه ، به تايه ت غهطفان و نه سه د ، هاتن به ده م هانا بر دنه که ي جووله که وه . نه وه بوو به سه ر کردايه تي عويه ي نه ي کور ي حيصن و طوله ي نه ي کور ي خوه ي ليد ي نه سه ديي چهنده که تيبه يه که له جهنگاوه رانيان نارده لايان . ههروه ها به ئتنيان دا به چوار هه زار جهنگاوه ر کومه کيي جووله که بکه ن . به لام ژماره ي سه ر بازاني نه و که تيبانه ديار يي نه کراون ، که نه گونجي ژماره پيان له هه زار کهس که متر نه بووي . به مه ده رنه که وي که جهنگاوه راني خه بيه ر له يانزه هه زار کهس که متر نه بوون ، به رامبه ر به هه زار و چوار سه د موسلمان ي جهنگاوه ر . نه مه ش نه و په ري نازايه تي يه که نه گه ر ژماره يه کي وه ها که م له ده شتي کي ده ور چول دا بيانه وي بچن به گزي ژماره يه کي وه ها زوري پر چهک و تفاق ي له قه لا په نادراودا .

بەلام ھۆزی نەوہی مورپەر ، کہ بالئیک لە چوار بالەکەمی سوپای غەطەفان بوو لە سوپای ئەحزابدا ، نامادە نەبوو پیاو بنیتریتە کۆمەکیی خەیبەر ، ھەتا تاقە پیاویکیش . ئەمەش بە نامۆژگاریی حاریشی کورپی عەوفی مورپیری سەرۆکیان ، کہ بە ژیری خۆی ، دواي زانینی ھەواڵ لە جوولەکە خۆیانەوہ ، قەناعەتی کرد بوو کہ جوولەکە ئەدۆرین و ، پشت گرتنیان مانایەکی نیہ .

ھەتا حاریش بەوہوہ نەوہستا کہ ھۆزەکەمی خۆی لە یارمەتی خەیبەر دوور بھاتەوہ ، بەلکو چوو بۆ لای عویہینەمی کورپی حیصنی فەززاریی و نامۆژگاریی کرد کہ واز لە کۆمەکیی خەیبەر بھیننی ، با تووشی ھەلە نەبی ، کہ پیتی وت : عویہینە ! تۆ بە ھیچ و خۆپایی خۆت ماندوو نەکەیت . بەخوا ، ئەمی عویہینە ! موحمەد بەسەر نیوان خۆرھەلات و خۆرئاوادا زال نەبی . جوولەکە خۆیان ئەم ھەواڵەیان پسی داوین . شاھیدی ئەدەم کہ گویم لە ئەبورافیع سەللەمی کورپی ئەبولحوقەیق بووہ وتوویہ : ئیمە لەسەر پیغەمبەرایی حەسوودی بە موحمەد نەبەین ، بەوہی لە نەوہی ھاروون دەرچووہ و ، ئەو بۆتە پیغەمبەر . جا جوولەکە لەمەدا گوی پرایەلیم بۆ ناکەن و .. دوو جار لەلایەن ئەوہوہ تووشی کوشتار نەبین ، یەکی لە یەشریب (کہ ئەوہبوو رووی دا) و یەکیکیش لە خەیبەر .

حاریشی کورپی عەوف ئەلئیت : پیم وت : (ئەمی سەللەم) ! ئەبیتە خواھنی ھەموو زەویی ؟ وتی : بەلی ، بەو تەوراتەمی بۆ موسا ھاتوہ . پییشم خۆش نیہ جوولەکە بەم قسەیم بزانتن دەربارەمی ئەو ..^{۹۱}

پینچەم : سوپای نیسلا م بەرەو خەیبەر

لە کاتیکیدا کہ جوولەکەمی خەیبەر خەریکی خۆ نامادەکردن بوون بۆ بەرەنگاریی سوپای مەدینە و ، پەیوہندیان بە ھاوہیما نەکانیانەوہ نەکرد ، تا بینە کۆمەکیان ، موسلمانەکانیش خەریکی خۆ پیچانەوہ بوون بۆ ھەلمەت بردنە سەر خەیبەر ، چونکہ چەند سالیکی خەیبەر بۆتە بنکەمی ئازاوە بۆ موسلمانان ..

دواي خۆ نامادەکردن و ، پیچانەوہمی تفاقی پیویست بۆ سوپای نیسلا ، پیغەمبەری خوا ﷺ سوپای خستە ری و ، مەدینەمی بەجی ھیشت ، ئەمەش لە سەرەتای مانگی موحمەررەمی سالی حەوتەمی کۆچی دا بوو ..

^{۹۱} غزوة خيبر لباشميل : ۱۰۲ - ۱۰۹ .

بهر له دهرچوونی سوپا ، وهك هه موو جارێك ، پێغه مبهري خوا ﷺ نه میری بو مه دینه له جی خۆی دانا . نه میری ئه م جار هه ش سیباعی کورپی عه رفه طه ی غیفاریی بو ، تا کاروباری مه دینه هه ل بسوورپێنی .

ژماره ی سه ربازانی سوپای ئیسلام ته نها ئه وان ه بوون كه به شداریی په یانی حوده ییبه یان کردبوو ، كه هه زار و چوار سه د جه نگاوه ر بوون ، كه دوو سه دیشیان ته سپ سوار بوون و ، تا ئه و کاته موسلمان ه كان له ه یچ جهنگێك دا ئه وه نده نه سپیان له گه لدا نه بووه . به لام ولاغی كه ل و په ل گواسته نه وه وهك وشتر ، دیاریی نه كراوه چه ندیان له گه لدا بووه .

بهر له وه ی سوپا بکه ویتته ری ، پێغه مبهري خوا ﷺ کۆمه لێك سوارچاکی جیا کردنه وه و ، فه رمانده یی ئه مانه ی به یه کی له فه رمانده پاسه وان ه کانی خۆی سپارد كه عه ببادی کورپی بیشری نه نصاریی بوو ، تا بکه ونه پیشی سوپای ئیسلامه وه ، بو پاك کردنه وه ی ریگاكان و ، له وه ش بی خه م بین كه دوژمن كه مینی بۆیان دانه ناوه . له لایه کی تره وه پێغه مبه ر و هاوه لان شه ره زای ریگاویانی نیوان مه دینه و خه یبه ر نه بوون، له به ر ئه وه پتویست بوو ده لیل بو ریگا په یدا بکه ن تا چارساغیی سوپا بکه ن بو گه یشتنه خه یبه ر . بو ئه مه ش پێغه مبهري خوا ﷺ چه ند ده لیلیکی به کری گرتن كه دوانیان ناویان حوسه یلی کورپی خاریجه و عه بدوللای کورپی نوعه یی نه شه جعه یی بوون ، كه زۆر شه ره زای ئه و ناوه بوون .

پێغه مبهري خوا ﷺ هه ر دوو ده ليله كه ی بانگ کردن و تیی گه یانندن كه ئه یه وی له لای باکووری خه یبه ره وه هیرش بکاته سه ر خه یبه ر ، ئه مه ش بو ئه وه ی جووله كه ی خه یبه ر ماوه یان نه بیته به ره و شه م هه ل بین .

حوسه یل به لێنی دا كه به و شێوه یه بیان بات .

له کاتێك دا كه عه ببادی کورپی بیشر به خۆی و سوارچاکه کانیه وه كه وتبوونه پیشی سوپاوه ، تووشی پیاوێك بوون له نه وه ی نه شه جع كه گومانی ئه وه ی لی ئه کرا سیخوڕ بیته . سه ره تا کابرای نه شه جعه یی دانی به وه دا نه نا كه سیخوڕ بیته ، به لام سه ره نجام دانی پیا نا كه بو جووله كه سیخوڕیی ته کات .

سه ره تا كه عه بباد لێی پرسیی : تو کییت ؟ وتی : چه ند وشتریکم گوم بوون و به دوا یان دا نه گه رپیم .

عه بباد پرسیی : ئه ی دهرباره ی خه یبه ر زانیارییت لایه ؟

وتی : تازه لهوئوه گهراومهتهوه ، دهربارهی چیی ههوالی لیتم نهپرسیی ؟
 وتی : دهربارهی جووله که .

وتی : بهئی ، کینانهی کورپی نهبولوقهقیق ^{۹۲} و ههوههی کورپی قهیس ^{۹۳} چون بۆ ناو
 هۆزهکانی غهطفهفانی هاوپهیمانان تا بئین بۆ کۆمهکیان و ، بهری سالیکی
 دارخورماکانی خهیبهریان بدهنی . ئهوانیش به چک و تفاقهوه هاتونهته کۆمهکیان
 و سهکردهشیان حوذهیفهی کورپی بهدره و ، چسونهته ناو قهلاکانیانهوه . خهیبهر
 خۆیشی ده ههزار جهنگاوهری تئدایه و ، خاوهنی قهلائی وههان که چار ناکرین و ،
 چک و خۆراکی زۆریان لایه ، که نهگه بۆ چهند سالیکیش نابلقه بدرین بهشیان
 نهکات و ، ههر له ناو قهلاکاندا ناوی ههمیشه و بهردهوامیان لایه و ، نابینم کس
 چاریان بکات ..

بهم ههلاکانهی جوولهکهی خهیبهر ، بۆ عهیباده روون بوویهوه که ئهم نهعرابییه
 سیخورییه ههوه و ، کرئگرتهی ئهوان بیته ، بۆیه وای به چاک زانیی که به قامچی
 دایبگریتهوه و ، پیی بلی : تۆ سیخوری جوولهکهیت . پاشان ههپهشهی لی کرد :
 راستم پی بلی ، نهگینا له ملت نهدهم .

نهشجعهیی وتی : نایا ئهمانم نهدهیتی نهگه راستیی بلیتم ؟

عهیباده وتی : بهئی . نهعرابییه که وتی : که نهوهتان به جوولهکهکانی یهشریب
 کرد ، جوولهکهی خهیبهر ترس و لهرز چۆته دلئانهوه . جوولهکهی یهشریبیش
 نامۆزایهکی منیان له مهدینه چاوپیی کهوتوه ، که هاتوه و کهل و پهلی بۆ فرۆشتن
 هیئاوه ، ناردوویانه بۆ لای کینانهی کورپی نهبولوقهقیق و ههوالیان داوهتی که ئیوه
 کهمن و ، نهسپ و چهکیشان کهمه و ، پیشیان وتوه که به چاکیی لییان بدهن ،
 تا وازتان لی بهینن ، چونکه نهو تووشی کهسانیک نهبووه که جهنگ به چاکیی بزائن!
 قورهیش و عهرهبیش بهو هاتنهی بۆ سهرتان دل خۆش بسون ، چونکه نهزانن ئیوه
 کهرهسهتان ههیه و ، ژماره و چهکتان زۆره و ، قهلائی چاکتان ههیه . قورهیش و هی
 تری غهیری قورهیش که دلئان لای موحهمهده چاوهروانیی نهکهن .. قورهیش وتویه :

^{۹۲} کینانه : یهکی له پادشایانی خهیبهر بووه و ، یهکی بوو لهو جوولهکانهی که سوپای نهحزایان ههلا تا بیته

سهر مهدینه .

^{۹۳} ههوه : پیاویکی عهرهب بووه و بۆته جوولهکه ، نهویش یهکی بوو لهوانهی که قورهیش و غهطفانیان ههلا تا تا

به سوپای نهحزابهوه بیته سهر مهدینه .

خهیبەر سه رنه کهوی و ، نهوانی تریش وتوویانه : موحه محمد سه رنه کهوی ، خو نه گهر موحه محمد سه ر بکهوی نهوه سه رشوری زه مانهیه .

نه عرابییه که به عه بادی وت : منیش هه موو نهوهم نه بیست . نیتر کینانهی کوری نه بولحوقه یق پیمی وت : برۆره به ردهم موسلمانان کان ، نهوان نهوویان به لاره ناخۆش نیه . جا ته خمینیان بکه بۆمان و ، وه ک پرسیار کهر تا نه توانیی لی یان نزیک به روهه ، پاشان زۆریی ژماره مان و که ره سه مان بخره به رچاویان ، چونکه نهوان واز له پرسیار لی کردنت ناهینن .. به په له بگه رپیره وه و هه والیان بۆمان بهینه .
دوای نه م لی پرسینه وه ، عه بادی سیخوره کهی برده خزمه تی پیغه مبه ری خوا ﷺ و هه والی دایه که دانی به کاره کهی دا ناوه . عومه ر فه رموی : لی م گه ری با له گه ردنی بده م .

عه بادی وتی : نه خیر ، نه مانم داوه .

پیغه مبه ری خوا ﷺ به عه بادی فه رموو : ((أمسکه معک یا عباد)) . فه رموی : لای خو ت راگیری بکه . عه بادی ش به ستیه وه . که پیغه مبه ری خوا ﷺ خه بیه ری فه ت کرد ، فه رمانی دا کابرای سیخوریان هینا و ، داوای لی کرد موسلمان ببی ، نهویش موسلمان بوو ..^{۹۴}

شه شه م : پیلانیکی نیوان خه بیهر و غه طه فان

کاتی که پیغه مبه ری خوا ﷺ به سوپا که یه وه به ره و خه بیهر که وته ری ، نهوهی له یاد نه چوو بوو که به م سوپا که مه یه وه به ره و رووی دوژمنیکی دهوله مهندی پر چه ک و تفاق و ژماره زۆر نه بیته وه ، نه مه یه ک . دووهه م : نهوهشی له یاد نه چوو بوو که سوپا کهی به سه ر خاکی چه ندین هۆزی نه فامی دوژمن دا تی نه په ری ت و ، له وانیه دوای لی بگرن و له دواوه دهستی لی بوه شینن .

هه رچۆن بی نهوه له یادی هیچ فه رمانده یه ک ناچیت ، چ جای له یادی پیغه مبه ری نیسلام بچیت .

نهوه بوو جووله کهی خه بیهر و هۆزه کانی غه طه فان نه خشه یه کیان کیشا بو نهوهی کۆمه کیی خه بیهر بکه ن ، که له م خالانه پیک هاتبوو :

^{۹۴} غزوة خيبر لباشميل : ۱۰۹ - ۱۱۶ .

۱ - غهطهفان چهند که تیبه‌یه که له جه‌نگاوه‌رانی بنیریت بۆ ناو قه‌لاکانی خهیبهر .
 نه‌وه‌بوو نه‌م خاله‌یان نه‌نجام دا و که تیبه‌کانیان به فرماندا به‌تیی حوذه‌یفه‌ی کوری
 به‌در ناردن .

۲ - چوار هزار جه‌نگاوه‌ری غهطهفان خۆیان ناماده بکه‌ن ، تا چوار ده‌وری
 سوپای نیسلام بگرن ، کاتی که نابلو‌قه‌ی قه‌لاکانی خهیبهر نه‌دات و ، له کاتی
 گونجاودا لیتی بدن .

۳ - سه‌رۆکانی خهیبهر به‌لئینیان دا نیوه‌ی به‌روبوومی خهیبهر ، به‌رامبه‌ر به‌م
 یارمه‌تی به‌سه‌ربازی به‌بدن به‌ غهطهفان .

وه‌ک له پیشه‌وه باس کرا خالی به‌که‌م زوو جی به‌جی کرا . به‌لام خالی دووه‌م
 دوا‌ی نه‌وه‌ی سوپای نیسلام گه‌یشته خهیبهر ، بت په‌رسته‌کان که‌وتنه نه‌نجام دانی ، بۆ
 نه‌وه‌ی به‌رودوا له سوپای نیسلام بگرن و ماوه‌ی ده‌ربازبوونی نه‌بی .

نه‌مه کاریکی به‌کجار سه‌خت بوو بۆ موسلمانه‌کان . خۆیان هزار و چوارصده
 جه‌نگاوه‌ر بوون ، به‌لام خهیبهر و که تیبه‌کانی غهطهفان یانزه هزار و چوار هزاری
 غه‌طه‌فانیش له دواوه نه‌مه پانزه هزار جه‌نگاوه‌ر به‌په‌ری چه‌ک و تفاق و
 خوارده‌مه‌نی به‌وه .

که غهطهفان هه‌والیان زانیی سوپای نیسلام به‌ره‌و خهیبهر که‌وتۆته ری ، سوپا
 چوار هزاری به‌که‌یان که‌وته ری تا له دواوه له سوپای نیسلام بدن . نه‌وه‌بوو شه‌و و
 رۆژیکیش ری‌یان بریی .

که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ، وه‌ک فرمانده‌یه‌کی شاره‌زا و ، له‌لایه‌ن خواوه پشت
 گیریی کراو ، وای به‌ چاک زانیی وه‌ک به‌ په‌یانی حوذه‌یبیه ده‌ست و په‌لی قورپه‌یشی
 به‌سته‌وه ، وه‌هاش له‌گه‌ل غهطهفان دا ری‌ک بکه‌وی تا ده‌ست و په‌لی نه‌وانیش به‌ستی ،
 بۆ نه‌وه‌ی دوژمنی سی‌ه‌م که‌ول بکات که جووله‌که‌ی خهیبهر بوون . بۆ نه‌مه
 په‌یوه‌ندی به‌ فرمانده‌کانی غهطهفانه‌وه کرد و ، نامۆزگاریی کردن که بۆ نه‌وان وه‌ها
 چاکه بی‌لایه‌ن بن ، چونکه خوا به‌لئینی فه‌قی خهیبهری پی‌ داوه و ، به‌لئینی خواش
 راسته و دیته دیی . هه‌روه‌ها به‌لئینی پی‌ دان ته‌گه‌ر غهطهفان بی‌لایه‌ن بن ، که
 خهیبهر فه‌تح کرا نیوه‌ی به‌روبوومی نه‌دات به‌وان .

به‌لام نه‌و موشریکه نه‌فامانه ، که چاویان به‌و سوپا بچکۆله‌ی نیسلام نه‌که‌وت وا
 له ناوچه و پایته‌ختی خۆیشی دوورکه‌وتۆته‌وه و ، وه‌ک دوورگه‌یه‌کی بچکۆله وه‌هایه

له ناوه‌پراستی پانزه هه‌زار جه‌نگاوه‌ردا ، له خۆیان بایی بوون و ، وایان دانا نهم جاره سوپای ئیسلام به سه‌لامه‌تیی ناگه‌رپتته‌وه . بۆیه پینشیاره‌که‌ی نازیزیان دایه دواوه و ، بی‌لایه‌نی‌یان نه‌ویست و ، هه‌والیان دا به موسلمانه‌کان که به‌رگری له جووله‌که هاپه‌یمان‌ه‌کانیان ته‌که‌ن و ، له‌گه‌لیانا به‌شداری جه‌نگ نه‌که‌ن .

نیمام واقیدی وه‌های گیراوه‌ته‌وه که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ کاتیک هه‌والی زانیی که غه‌طه‌فان پشت‌گیری له خه‌بهر نه‌که‌ن ، سه‌رداری خه‌زره‌ج ، سه‌عدی کوری عوباده‌ی نارد بۆ لای فرمانده‌ی غه‌طه‌فان ، عویه‌ینه‌ی کوری حیصن ، که له‌و کاته‌دا له قه‌لاکه‌ی مه‌رحبه‌دا بوو .

که عویه‌ینه زانیی سه‌عد بۆ لای نه‌و هاتوه ، ویستی بی‌باته ژووره‌وه ناو قه‌لاکه و له‌وی قسه‌ی له‌گه‌ل‌دا بکات ، که‌چی مه‌رحبه نه‌ی هیشته له ترسی نه‌وه‌ی که سه‌عد چاوی به‌ ناته‌واویی قه‌لاکانیان نه‌که‌وی ، به‌ عویه‌ینه‌ی وت با له ده‌ره‌وه بی‌بینی .

سه‌عد به‌ عویه‌ینه‌ی راگه‌یانده که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ جوابی بۆ ناردوه که خوا به‌لیننی پی دواوه به‌ فه‌قی خه‌بهر ، جا وا چاکه نه‌وان بگه‌رپتته‌وه و ، واز له جووله‌که به‌یتن . خۆ نه‌گه‌ر سه‌رکه‌وتین نه‌وا به‌ره‌مه‌ی سالیکی خورمای خه‌بهر بۆ نه‌وان .

عویه‌ینه ده‌ری بریی که هه‌رگیز بۆ هیج شتیک پشتی هاپه‌یمان‌ه‌کانیان به‌ر ناده‌ن و ، چاکیش نه‌زانن که موسلمانه‌کان توانای جه‌نگی خه‌بهریان نیه ، چونکه قه‌لاکانیان سه‌ختن و ، پیاویان زۆرن و ، چه‌ک و تفاقیان بی‌شوماره . نه‌گه‌ر موسلمانه‌کان ته‌مینه‌وه تیا نه‌چن و ، گه‌ر جه‌نگیش نه‌که‌ن نه‌وان پیاو و چه‌کیان زۆره و ، نه‌مانه‌ش وه‌ک قوره‌یش نین . نه‌مانه له جه‌نگ‌دا فیل نه‌که‌ن و خاوه‌ خاوه نه‌که‌ن هه‌تا بیزار بین و به‌جی‌یان به‌یلن .

عویه‌ینه پی خۆش بوو سه‌عد نهم باسه بۆ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بگه‌رپتته‌وه . سه‌عد به‌ر له‌وه‌ی بگه‌رپتته‌وه دای به‌ گوئی عویه‌ینه‌دا که وا نیمه پینشیارمان کرد و تۆ وه‌رت نه‌گرت ، به‌لام رۆژیک دیت تۆ داوای نهم پینشیاره نه‌که‌یت و ، نیمه‌ش جگه له شمشیر هیچه‌ت ناده‌ینی . باشتین به‌لگه‌ش هه‌ر سی تیره جووله‌که‌که‌ی به‌ثریبه چۆن تیاچوون !

دوای نه‌وه سه‌عد گه‌رايه‌وه خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و هه‌واله‌که‌ی دایه . پاشان سه‌عد وتی : نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ! نه‌و به‌لیننه‌ی که خوا پیی داری بو‌ت

جی به جی نه کات و دینه کات سهر نه خات ، جا تۆش دهنکه خورمایه که مه ده بهو
 نه عرابی به (واته عویینه) . نهی پیغه مبهری خوا ! نه گهر لی دانی شمشیر بچه ژئی
 پشتیان بهر نه دا و را نه کاته وه بۆ ولاتی خۆی ، وه که رۆژی خندهق پشتی بهر دان .

که نهو پیتشیارهی بۆ غهطفان که لکی نه بوو ، پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمانی دا
 سوپای نیسلام هیرش بکاته سهر نهو قه لایهی که هیززی غهطفان و جووله کهی
 پیکه وه تیدایه ، که بریتی به له قه لای (ناعم) ، قه لاکهی مهرحه بی جووله که ، که
 به کهم قه لای بوو موسلمانان کان فهتھی بکهن .

نهو بهو غهطفان فهرمانیان بۆ که تیبه کان دهر کرد تا له شوینی خۆیان دا
 بمیننه وه بۆ کۆمه کیی جووله که و ، چوار ههزار جهنگاوه ره کهیش کهوتنه ری تا له
 سهعاتی صفردا له دواوه هه لمهت بهرنه سهر موسلمانان کان .

که غهطفان و نه سه د له پشتیوانیی خهیبهر وازیان نه هیتنا ، موسلمانان کان کهوتنه
 هه لۆیستییکی به کجار ناته و او وه ، به لām وه نه بی شیره کانی نیسلام وره یان بهردابی و ،
 دهستیان سارد بووینه وه . بی باک له سهر هیرشی خۆیان بهرده وام بوون و ، لایان یه قین
 بوو که فهتھی خهیبهر نه کهن ، نیتر باکیان له وه مووه دوژمنه نه بوو ، مادام خوای
 به ده سه لات به لیتنی دابوو .. نه وان پشتیان به زۆریی سوپا نه نه به ست ، به لکو به
 ته مای کۆمه کیی خوا بوون ، بۆیه ههر یه که یان خاوه نی وره یه کی یه کجار بهرز بوو و ،
 سهنگی باله میشووله یه کی بۆ هیچ هیزییکی زهویی دا نه نه نا .

کورتته کهی : به هه موو حیسابیک هیززی خهیبهر هیزییکی چار نه کراوه و ،
 موسلمانان کان هیچ کات جهنگی وه ها سه ختیان پی نابریتسه وه و ، ته نها مه گهر
 به لیتنه کهی خوا فریایان بکهوی ، نه گینا به هیچ حیسابیک نه وان چاری نه وه هه مووه
 هیزهی خهیبهر و هاو په یانه کانیان نا کهن .

بهر له وهی جهنگ بهرپا بیی ، له ئاسۆوه هه ندی مؤدهی سه ره کهوتن بۆ
 موسلمانان کان دهرته کهوتن و ، سه ربازه خواناسه کانی نیسلام به روونی به لیتنی خویان
 بۆ دهرته کهوت . به مه ده روونیان به هیزتر نه بوو و ، له سهر کاری پیروزیان زیاتر سوور
 نه بوون . بۆیه لایان یه قین بوو که ههر چهنده سوپای دوژمن زۆر بی ، نه وا خوای
 گه وره به هیز و توانای خۆی ته فروتوونیان نه کات .

پیغه مبهری خوا ﷺ له فهرمووده یه کی دا فهرموویه : ((نُصِرْتُ بِالرَّعْبِ)) .
 فهرموویه : خوای گه وره به سام و هه بیبهت سه ری خستووم .

نهم به لینهی نازیز ﷺ لیره ش دا هاته دبی .. خوی گه وره به دهستی قودره تی
خوی ترسی خسته دلی دوژمنانه وه ، به تایبته عه ره به بت په رسته کان ، به راده یه ک
که مهیدانی جهنگ به جی بهیلن .

نهو چوار هزار سه ریازهی غه طه فان که کهوتنه شوین موسلمانان کان ، به نیازی
نهوهی که له دواوه له موسلمانان کان بدن ، دواي نهوهی که قوناغینک ری پان برپی ،
له دوايانه وه گوی پان له دهنگینک بوو که هاواری لی پان نه کرد و ، ناگاداری نه کردنه وه
که چند که تیبه یه کی موسلمانان هیرشیان کردو ته سهر ماوا و مه نزلیان و ، هاکا
دهستیان به سهر مال و سامانیان دا گرت و ژن و مندالیشیان به دلیل گرتن .

له هندی ریوایته دا نه لی : دهنگه که سی جار نه بیستن ، بی نهوهی بزنان که نهم
دهنگه له ناسمانه وه دیت ، یان له زهوی یه وه . ناچار غه طه فان به په له به دواي خویان
دا گه رانه وه و ، وازیان له پشتیوانی جووله که و ، به گواچوونی موسلمانان هیئا .

که کینانهی کوری نه بولخوقه یقی پادشای خه ییهر نه مهی بیست زوری پی ناخوش
بوو و ، هاته سهر نهو رایه که تازه تیا نه چن و ، قسه که ی سه للامی کوری
نه بولخوقه یقی برایشی ، که پیش خوی پادشای خه ییهر بوو و ، پینچ موسلمانان
فیداکاره که پیش غه زای خه ییهر کوشتیان ، هاته وه یادی که با پشت بهو نه عرابه
تی نه گه یشتوانه نه بهستن .

که غه طه فانی یه کان به هه له و داوان گه یشتنه (حه یفاء) ، نهو شوینهی که
نه ترسان هیرش کرایته سهر کهس و کاریان ، نه بینن کهس و کاریان وه ک خویان وان
لهوی . پرسایان : نایا شتیکی خراب هاتو ته به رده متان ؟ وتیان : نه به خوا . نیمه
وامان زانیی نیوه غه نیمه تتان دهست کهوتوه ، که چیی هیچتان دیار نیه !!

عوینه یه کوری حیصن به هاوه لانی خوی وت : به خوا نه مه فروفیلی موحه مه د و
هاوه لانیه تی . به خوا نیمه ی خه له تاندروه !

حاریشی کوری عه وفی مورپی ، که له پیشه وه باسی هات و حهزی نه نه کرد
عوینه یارمه تی خه ییهر بدات و ، یه کی له چوار فرمانده که ی سو پای غه طه فان
بوو له جهنگی نه حزاب دا ، به عوینه یه وت : به چیی نیمه یان خه له تاندروه ؟

عوینه وتی : نیمه له قه لای (نطاة) دا بووین ، دواي تیبه ریوونی به شی
یه که می شهو ، گویمان له دهنگینک بوو که هاواری نه کرد و نه مان نه زانیی له

ناسمانهوهیه ، یان له زهوییهوه : کەس وکارتان ، کەس وکارتان له حەیفاء ، سێ جار هاواری کرد . نه خاك و نه سامانتان نه مان .

حاریش سوتیندی بۆ عویهینه خوارد که ئەو دەنگی ئەو بیستوویتی له ناسمانهوه بوو و ، هەر کەسێش دژایهتی موحمەد بکات ، ئەوا بەسەریا زال ئەبێ ، هەتا ئەگەر چیاکانیش دژایهتی بکەن هەرچی بوی پێیان ئەکات .

عویهینه چەند رۆژێک لەلای کەس وکارهکی مایهوه ، پاشان داوای له هاوهلانی کرد که بچنهوه بۆ کۆمهکی جووله که . حاریش کۆری عەوف هاتهوه بۆ لای و وتی : عویهینه ! بە گوێم بکه و ، له مائی خۆت دا بنیشه و ، واز له کۆمهکی جووله که بهینه . هەر چەند من وای ئەبینم تا تۆ ئەگەر پێتتهوه بۆ خەیبەر ، موحمەد فەتەحی کردوو و ، لیشت بێخەم نیم .

عویهینه به گوێی نه کرد و ، وتی : بۆ هیچ شتی که واز له هاواریمانه کاتم ناهینم . عویهینه له هەر کەسێکی غەطفان که هات به دەمیوه سوپایهکی پێک هینا و گهراپهوه بهرهو خەیبەر بۆ کۆمهکی جووله که ، کهچی ئەو ئەگهشته خەیبەر ئەبینی و سوپای ئیسلام پاکتاوی خەیبەری کردوو ..^{۹۵}

ههوتهم : سوپای ئیسلام له خەیبەردا

سوپای ئیسلام لەسەر رەوتی خۆی بەردەوام بوو بەرهو خەیبەر ، له رێدا پێغه مبهری خوا ﷺ داوای له یهکی له هاوهلانی کرد ، که عامیری کۆری ئەکوه بوو تا به ئاوازی خۆش دەنگ بەرز بکاتهوه ، چونکه ئەوه ئەبێته هۆی چالاک بوونی و شترهکان . ئەویش گوێ پرایهتی فرمانی کرد و بەم شیعرانه دەستی پێ کرد :

والله لولا الله ما اهتدينا
ولا تصدقنا ولا صلينا
فأنزلن سكيناً علينا
و ثبت الأقدام إن لاقينا

بەم ئاواز و گۆرانی پێغه مبهری خوا ﷺ دل خۆش بوو ، بۆیه به عامیری فەرموو : « یرحمک الله » . به هەر کەسێش بی فەرموایه خوا رەحمەت له گەلدا بکات شهید ئەبوو .. بۆیه عومەری کۆری خەطتاب فەرموو : ئەی پێغه مبهری خوا ! واجب بوو (واته شهیدییه که) ناکرێ دلی ئیمەشی پێ خۆش بکەیت ؟

^{۹۵} غزوة خيبر لباشيل : ۱۱۷ - ۱۳۰ .

هر وایش بوو .. له جهنگی خه ببهردا شه هیدی پشککش به عامیری کوری نه کوه کرا . نه وه بوو له گه ل جهوله که یه که که ناوی مه رحب بوو که وتنه شمشیربازی و ، له کاتی شه ره شمشیردا ویستی شمشیریک له قاچی جهوله که که بدات ، جا له بهر نه وهی که کورته بالا بوو شمشیره که گه پراهه وه و دای له نه ژنوی و بهو زامه کوچی دوابی کرد . هندی ته یان وت : عامیری کوری نه کوه کرده وه کانی به تال بوونه ته وه ، به هوی نه وه وه که خوی کوشته بته وه . سه له مهی کوری نه کوهی برای یان برازی بوو تم قسه یه زور خه مبار بوو . کاتیک که پیغه مبهری خوا ﷺ بهو شیویه بینیی ، دهستی گرت و فرمووی : « ما لك ؟ » . فرمووی : چیه ؟ وتی : دایک و باوکم به قوریانت بن ، وای دهر نه پرن که کرده وه کانی عامیر به تال بوونه ته وه . فرمووی : « کذب من قال ، ان له اجرین (هردوو په نجهی جووت کردن) : انه لجاهد مجاهد ، قلّ عربي مشي بها مثله » . فرمووی : هه رکهس وای وتوه راستی نه کردوه . نه وه دوو پاداشتی هه ن ، ههردوو په نجهشی جووت کردن ، نه وه جاهیدیشه و مواهیدیش ، کم عه ره ب وه که نه وهی دهست که وتوه .

له ریگادا سه ربازانی نیسلام که وتنه ذیکر و یادی خوا ، به لام به دهنگی بهرز ، نه وه بوو پیغه مبهری خوا ﷺ فرمانی دا که ذیکری خوا به بی دهنگ بکه ن .

کاتیک گه یشتنه سه ربه ربازی یه که که نه یروانی به سه ربه خه ببهردا ، فرمانی دا سوپا بووهستی ، پاشان دهستی به خویندنی تم دوعایه کرد :

« أَللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ وَمَا أَظْلَلْنَ ، رَبَّ الْأَرْضِينَ وَمَا أَقْلَلْنَ ، رَبَّ الشَّيَاطِينِ وَمَا أَضْلَلْنَ ، رَبَّ الرِّيحِ وَمَا أذْرَيْنَ ، نَسْأَلُكَ خَيْرَ هَذِهِ الْقَرْيَةِ وَخَيْرَ أَهْلِهَا ، وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ مَا فِيهَا » .

داوای له خوای گه وره کرد که له خیر و به ره که تی خه ببهر و دانیشتوانی به شیان بدات و ، له شه ر و خراپه شیان به دوریان بگریت . پاشان به هاوه لانی فرموو :

« أَدْعُوا بِاسْمِ اللَّهِ » . فرمووی : به ناوی خواوه به ره و پیشه وه برۆن ..

خوای گه وره چاری جهوله که خه ببهری له ناستی سوپای نیسلام دا کویر کردن و ، به خویان نه زانیی هه تا نه وه بوو له به ره به یان دا سوپای نیسلام هیرشی کرده سه ربه لاکانیان ، هه ره چنده جهوله که و مونا فیکانی مه دینه هه والیان بوو خه ببهر ناردبوو که وا سوپای نیسلام به ره و خه ببهر دیت .

که موسلمانه‌کان گه‌یشتنه خه‌یبه‌ر شه‌و بوو ، نیت‌ر موسلمانه‌کان شه‌و له‌ نزیک خه‌یبه‌ر مانه‌وه ، تا به‌ره‌به‌یان نه‌وسا هه‌لمه‌تیا‌ن دایه‌ سهر خه‌یبه‌ر .

شایانی باسه‌ که جووله‌که‌ی خه‌یبه‌ر له‌و کاته‌وه که هه‌والی سوپای ئیسلامیا‌ن بیستبوو وا به‌ره‌و خه‌یبه‌ر دیت ، هه‌موو شه‌ویک پیش فه‌جر له‌ خه‌و هه‌ل نه‌ستان و چه‌کیان نه‌پۆشیی ، نه‌وه‌کو سوپای ئیسلام به‌سه‌ریان دا بدات و ، هه‌موو روژتیکیش جه‌نگاوه‌ره جووله‌که‌کانیا‌ن سه‌رژمیتری نه‌کردن ، تا وره‌یا‌ن به‌رز بیست و خۆیا‌ن ناماده‌ی هێرش موسلمانه‌کان بکه‌ن .. که‌چی به‌ فه‌رمانی خوا نه‌و به‌ره‌به‌یا‌نه‌ی که سوپای ئیسلام گه‌یشتبووه سه‌ریان خه‌و به‌ری نه‌دان .. هه‌ل نه‌ستان و چه‌کیشیا‌ن نه‌پۆشیی ، به‌لکو خه‌وتن و نه‌جوولانه‌وه و ، که‌له‌شیریکیا‌ن نه‌ی خویند هه‌تا خۆر سه‌ری ده‌ر هینا .. که روژیا‌ن لی بوویه‌وه دلیا‌ن نه‌له‌رزیی . نیت‌ر به‌ خۆیا‌ن نه‌زانیی هه‌تا سوپای ئیسلام گه‌یشته به‌رده‌م قه‌لاکایان .

به‌بی ناگا نه‌و به‌یا‌نی به‌ ده‌رگای قه‌لاکایان کرده‌وه و ، به‌ پاچ و خاکه‌نازه‌وه به‌ره‌و کیلگه‌کانیا‌ن که‌وتنه‌ ری . که چاویان به‌ موسلمانه‌کان که‌وت به‌ ترس و له‌رزوه‌ه هاواریان کرد : سویند به‌ پینج شه‌مه‌ نه‌وه موحه‌مه‌ده ! به‌ په‌له‌ خۆیا‌ن کرده‌وه به‌ناو قه‌لاکایان دا .. که پیغه‌مبه‌ریش ﷺ چاوی پی که‌وتن مژده‌ی فه‌تی خه‌یبه‌ری دا به‌ هاوه‌لان که فه‌رموی : ((اللَّهُ أَكْبَرُ ، خَرِيتْ خَيْرَ ، إِنْإِذَا نَزَلْنَا بِسَاحَةِ قَوْمِ فِسَاءِ صَبَاحِ الْمُنْذِرِينَ)) .

پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ سه‌رنجی دا پاله‌وانه‌کانی ئیسلام هه‌زیا‌ن له‌ کوشتاری کافرانه‌، لی‌ره‌دا نامۆزگاریی کردن که ئیسلام بو جه‌نگ نه‌هاتوه ، به‌لام دوژمنه‌کانی شه‌ر به‌ موسلمانان نه‌فرۆشن ، بۆیه‌ وا چاکه‌ ناواتی جه‌نگ و هه‌را نه‌خوازن ، به‌لکو داوای سه‌لامه‌تی له‌ خوا بکه‌ن ، چونکه‌ نازانن به‌ چیی تا‌قیی نه‌کرینه‌وه . نه‌وه‌بوو پی‌یا‌نی فه‌رموو : ((لَا تَمْنُوا لِقَاءَ الْعَدُوِّ ، وَاسْأَلُوا اللَّهَ الْعَافِيَةَ ، فَإِنْكُمْ لَا تَدْرُونَ مَا تَبْتَلُونَ بِهِ ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُ ، فَقُولُوا : أَللَّهُمَّ أَنْتَ رَبُّنَا وَرَبُّهُمْ ، وَتَوَاصِينَا وَنَوَاصِيهِمْ بِيَدِكَ ، وَإِنَّمَا تَقْتُلُهُمْ أَنْتَ)) . فه‌رموی : نه‌گه‌ر تووشی دوژمن هاتن نه‌وا نه‌م ویرده‌ بخوینن که تیا‌یا بریار نه‌ده‌ن خوای گه‌وره په‌روه‌ردگاری ئیوه‌ش و نه‌وانیشه‌ و ، کاروباری هه‌ردوولاش به‌ ده‌ستی نه‌وه و ، کوشتنی کافرانی‌ش به‌ ده‌ستی خواجه .^{۹۶}

ہشتہم : سہ رہتای دہست پان کردنی جہنگ

نہو رۆژہ خدیبر نہ کرا بہ دوو بہ شہوہ ، کہ ہر بہ شہیان بریتیسی بوو لہ چہند
 قہ لایہ کی سہختی جہنگ . لہ ہم موویان گرنگتر ہشت قہ لای بوون کہ پینجیان
 نہ کہ وتنہ بہشی یہ کہ می خدیبر کہ سہخت ترین و دژوارترین جہنگیان تیدا بہرپا
 بوو .

نہو پینج قہ لایانہش نہ مانہ بوون :

۱ - قہ لای (ناعم) کہ یہ کہم قہ لای بوو موسلمانہ کان ہیرشیان کردہ سہری و ،
 لہ بہردہ می دا پالہوانی ناوداری جوولہ کہ ، مہرحب و براکانی لہ نہنجامی بہرگری
 لہ قہ لاکہ کوژران .

۲ - قہ لای (صعب بن معاذ) گہورہ ترین قہ لایہ کہ بوو کہ موسلمانان فہتیمان کرد
 و خۆراک و تفاق جہنگی زۆری تیدا بوو .

۳ - قہ لای زوبہیر . نہم سیانہ لہ ناوچہی (نطاة) دا بوون .

۴ - قہ لای ثوبہی .

۵ - قہ لای نزار . نہم دوانہش لہ ناوچہی (الشق) دا بوون . نہم پینج قہ لایہ
 ہیلی بہرگری یہ کہ می ہم موو خدیبر بوون و ، قورس ترین جہنگیان تیا بہرپا بوو .
 بہ لای بہشی دووہ می خدیبر سی قہ لای گرنگی تیدا بوون :

۱ - قہ لای قہ مووص کہ تاییہت بوو بہ نہوی نہ بولحوقہ بقیہ وہ .

۲ - قہ لای وہ طیح .

۳ - قہ لای سہ لایم .

نہم سی قہ لایہ بہ ناسانیی خۆیان بہ دہستہ وہ دا .

سہرہ تا پیغہ مہبری خوا ﷺ داوای لہ جوولہ کہ کرد کہ بینہ سہر دینی نیسلام و
 بینہ بہشیکی خیزانی نیسلام و ، وہ کہ موسلمانان ہم موو مافیکیان ہہ بیت .

بوخاریی نہوی گپراوہ تہوہ کہ عدلیی کوری نہ بو طالب یہ کہم فرماندہ یہ کہ بوو
 کہ نہم پینجیارہ بختہ بہردہم جوولہ کہ ، نہم ش بہ فرمانی پیغہ مہبری خوا ﷺ .

یہ کہم جار کہ موسلمانہ کان گہشتن پیغہ مہبری خوا ﷺ بانگی کردہ عدلیی و
 نالاکہی دایہ دہستی و ، عدلیی فرمووی : نہی پیغہ مہبری خوا ! بچم بہ گوینا

ہہتا وہ کہ خۆمانیان لی بیت ؟ فرمووی : ((أفذ علی رسلک حتی تنزل بساحتہم ثم
 ادعہم إلی الإسلام وأخیرہم بما یحب علیہم من حق اللہ فیہ ، فواللہ لئن یهدی اللہ بک

رجلاً واحداً خير من أن يكون لك حمر النعم)) . (صحیح البخاري) . فهرمووی : له سه رخۆ برۆ ههتا نه گه يته بهرده ميان ، پاشان بانگيان بۆ سه ر نيسلام بکه و ، هه واليان به درئ که چ مافتيکی خويان به سه ره وه نه ييت . ده به خوا نه گه ر خوا به هۆی تۆوه هيدايه تي تا قه پياويک بدات له وه چاکتره رانه وشتری ره سه نت هه بن .

نه وه بوو جووله که مليان به موسلمان بوون نه دا و ، دواتر جهنگ هه ل گيسا . جووله که می خه بيهه به سه ختيی قه لا و ، زۆری جهنگاوهر و ، ده وله مه نديی خۆيان دا نه يان نازیی ، بۆيه هه ر له يه که م رۆژدا نه وان هيرشيان کرده سه ر موسلمانه کان ، که نه وه بوو چه ند که سيکیان له موسلمانان شه هيد کردن و په نجاشيان زامدار کردن و ، موسلمانه کان به په له زامداره کانيان گه يانده دواوه بۆ چاره سه ریی .

نالای فه رمانده ی گشتیی موسلمانان له رۆزی خه بيهه ردا بریتيی بوو له نالایه کی سپیی که پیتی نه وترا (عقاب) و به ره شيش له سه ری نووسرا بوو : (لا إله إلا الله محمد رسول الله) . هه ر نه م نالایه بوو که له رۆزی يه که م دا درايه ده ست عه ليی کورپی نه بو طاليب .

پيش نه وه ی موسلمانه کان هه ل مه ت به رن ، پيغه مبه ری خوا ﷺ چوار نالای به سه ر چوار فه رمانده دا دابه ش کردن . دوو نالايان بۆ موهاجيره کان و درانه ده ست نه بويه کر و عومه ر و ، دوانيش بۆ نه نصار و درانه ده ست سه عدی کورپی عوباده و حوبابی کورپی مونذير .

هه ره ها فه رمانی دا که هيژيک بۆ پاسه وانیی تۆردووگا ته رخان بکريت ، تا به شه ودا چاوديريی جم و جوولئ دوژمن بکه ن ، که يه کی له سه ر بازانی نه وه هيژه عومه ری کورپی خه ططاب بوو .

دواي نه وه ی که جووله که موسلمان بوونيان قبوول نه کرد ، يه که م کاريک که موسلمانه کان له دژيان نه نجاميان دا ، بریتيی بوو له ده ست گرتن به سه ر کيلگه و باخه خورما کانيان دا ، هه تا ده ستيان دايه برینی هه نديی دارخورما بۆ ترساندنيان . نه وه بوو نزیکه ی چوار سه د دارخورمايان بریی ، پاشان پيغه مبه ری خوا ﷺ له وه قه ده غه ی کردن .

سه ره پای نه وه ی که قه لا کان سه خت بوون و ، چه کداريکی زۆريشيان تيدا بوون ، تاو و هه وای ناوچه که ش نه وه نده خراپ بوو که زۆريک له موسلمانه کان تووشی (تا)

بوون و هیشتا دهستیان به هیرش نه کردبوو ، نه مهش به بۆنه‌ی ناسازیی ناو و هه‌وای خه‌یبه‌ر که زۆرێک گۆماوی تیدا بوو .

یه‌که‌م جار موسلمانه‌کان هێرشیان کرده سهر قه‌لای (ناعم) . جا له‌به‌ر ته‌وه‌ی که قه‌لاکان سه‌خت بوون و ، موسلمانه‌کانیش هه‌ندی جۆری چه‌کیان پێ نه‌بوو ، وه‌ک مه‌نجه‌نیق و هاویژه‌ری نه‌وتی گرگرتوو ، بۆ وێران کردنی قه‌لاکان ، توشی نار‌ه‌حه‌تییی زۆر هاتن .

له‌ پێشه‌وه‌ باسی نه‌وه‌مان کرد که سوپای نیسلام له‌لای باکووره‌وه‌ هێرشی هینایه‌ سه‌ر خه‌یبه‌ر ، یه‌که‌م بۆ ته‌وه‌ی جووله‌که‌ نه‌توان به‌ره‌و شام هه‌ل‌بێن و ، دووه‌میش تا غه‌طه‌فان نه‌توان کۆمه‌کیان بۆ بنیهرن . له‌ رۆژی یه‌که‌می جه‌نگ‌دا هێرش کرایه‌ سه‌ر (ناعم) و ، پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ خۆیشی له‌و هێرشه‌دا به‌شدار بوو .

نه‌و رۆژه‌ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ سواری نه‌سه‌پێک بوو بوو به‌ ناوی ظه‌ریب و ، دوو کراسی له‌ زری چنراو و ، سه‌رپۆشیکی زری و ، کلاویکی ناسینی له‌به‌ر کردبوون و ، رمێک و سپیتریکیش به‌ ده‌سته‌یه‌وه‌ بوون .

له‌به‌رده‌م ته‌و قه‌لایه‌دا جه‌نگیکی ناهه‌موار له‌ نیوان موسلمانه‌کان و جووله‌که‌دا رووی دا ، که ته‌وه‌بوو به‌ درێژایی ته‌و رۆژه‌ موسلمانه‌کان خه‌ریکی هه‌لمه‌ت بردن بوون .

جووله‌که‌ش ، به‌ فه‌رماندایه‌تی مه‌رحه‌ب و هه‌ردوو براکه‌ی یاسیر و حاریث ، ته‌وه‌په‌ری دامه‌زراویان نواند ، به‌ راده‌یه‌ک توانی‌یان هه‌موو هه‌لمه‌ته‌کانی موسلمانان په‌رچ بده‌نه‌وه . بگه‌ر ته‌وه‌نده‌ به‌ سه‌رومالیی به‌رگری‌یان له‌ قه‌لای (ناعم) نه‌کرد ، ده‌رگای قه‌لایان کرده‌وه و ، نه‌وان هێرشێکی توندیان کرده‌ سه‌ر موسلمانه‌کان .

ته‌وه‌بوو که‌تیبه‌ له‌ دوا‌ی که‌تیبه‌ جووله‌که‌ به‌ سه‌رکردایه‌تی حاریث (أبو زینب) هێرشیان نه‌کرد ، تا ته‌وه‌بوو که‌تیبه‌کانی نه‌نصار به‌ره‌نگاریان بوونه‌وه و ، دوا‌ی جه‌نگیکی سه‌خت توانی‌یان هێرشه‌که‌ی حاریث په‌رچ بده‌نه‌وه و ، راویان بنیهرن و ، ناچاریان بکه‌ن خۆیان به‌ قه‌لاکه‌دا بکه‌نه‌وه و ، ده‌رگا له‌سه‌ر خۆیان دا‌بجهن ..

جووله‌که‌ جارێکی تر ده‌رگایان کرده‌وه و ، به‌ سه‌رکردایه‌تی ئوسه‌یری خزمی مه‌رحه‌ب ، چه‌ند هێرشێکی توندیان کرده‌ سه‌ر موسلمانه‌کان .. هه‌رچه‌نده‌ موسلمانه‌کان له‌به‌رده‌میان‌دا دامه‌زرا بوون ، به‌لام به‌ره‌ به‌ره‌ هێرشی جووله‌که‌ توندتر

بوو ، به راده‌یه‌ک پی‌یان به موسلمانانه‌کان هه‌ل کیشا و راویان نان ، هه‌تا گه‌یشتنه‌وه لای پی‌تغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و نه‌ویش زۆری پی‌ ناخۆش بوو .

وه‌ک له پی‌تشه‌وه باس کرا نه‌و رۆژه چه‌ند موسلمانیک شه‌هید بوون و په‌نجای تریش زامدار بوون . چونکه جووله‌که به‌سه‌ر قه‌لاکه‌وه تیریان بۆ ته‌هاویشتن . نه‌وانه ره‌وانه‌ی شیوی (رجیع) کران بۆ ده‌رمان کردن . شایانی باسه‌ که یه‌که‌م شه‌هیدی یه‌که‌م رۆژ مه‌جموودی کورپی مه‌سه‌لمه‌ی برای موحه‌مه‌دی کورپی مه‌سه‌لمه‌ بوو .

مه‌جموود نه‌و رۆژه له جه‌نگ‌دا شه‌هید نه‌بوو . نه‌و رۆژه پالّه‌وانانه جه‌نگی کرد و ، رۆژگار زۆر گه‌رم بوو ، بۆیه ویستی به‌چیتته سیبهری بینایه‌که‌وه نزیك به قه‌لامی (ناعم) و نه‌ی‌زانی که خه‌لکیی تیدایه ، که‌چی مه‌رحه‌ب به‌رداشیکی خست به‌سه‌ری‌دا و سه‌ری پیتکا و ، بردیان بۆ شوین ده‌رمان کردن و له‌وی دوا‌ی سی رۆژ کۆچی دوا‌یی کرد ..

له رۆژی یه‌که‌م‌دا موسلمانانه‌کان تووشی زیانیکی زۆر بوون ، نه‌وه‌بوو یه‌کی له گه‌وره فه‌رماندانی سوپای نیسلام ، که حو‌بابی کورپی مونذیر بوو سه‌رنجی‌دا که نه‌و شوینه‌ی پی‌تغه‌مبه‌ری خوا ﷺ کردوو یه‌ته‌یه مه‌ل‌به‌ندی سه‌رکردایه‌تی ، له‌لایه‌نی سه‌ربازی‌یه‌وه به که‌لک نایه‌ت ، بۆیه داوا‌ی کرد له‌و شوینه‌ بگوازیته‌وه . چونکه قه‌لاکانی جووله‌که له شوینی به‌رزدا دروست کرابوون و ، نۆردوو‌گای موسلمانانه‌کانیش له نزما‌یی‌دایه و ، تیری جووله‌که‌یان به‌ناسانی نه‌گاتی . هه‌روه‌ها سه‌رنجی‌دا نه‌و شوینه شوینی ده‌رد و دایه و ناوی تی نه‌زی .

وتی : نه‌ی پی‌تغه‌مبه‌ری خوا ! له‌م شوینه‌دا که دابه‌زیوی ، نه‌گه‌ر فه‌رمانت به‌سه‌ردا دراوه نه‌وا هیچ نالین ، به‌لام نه‌گه‌ر راده‌رپرینه قسه نه‌که‌ین .
فه‌رمووی : ((بل هو الرأي)) . فه‌رمووی : راده‌رپرینه .

حو‌باب وتی : نه‌ی پی‌تغه‌مبه‌ری خوا ! له قه‌لاکه‌ نزیك که‌وتوو یه‌ته‌وه و ، له نیوان دار خورما و له ناوچه‌یه‌کی ناو تی‌زاودا دابه‌زیوی ، به مه‌رجی دانیشتوانی قه‌لاکانی (نطاة) من چاکیان نه‌ناسم : هه‌تا به‌فه‌رمووی تیریان دوور نه‌روا و هیچ که‌سیش نه‌هه‌نده‌ی نه‌وان نیشانه باش ناپیتکی و ، ته‌وانیش وان له ژووری تیمه‌وه و تیریان ناسان دیتته خواره‌وه و ، له هیرشی شه‌ویشیان دل‌م بی‌خه‌م نیه . خۆیان نه‌که‌ن به‌ ناو دارخورماکان دا .. نه‌ی پی‌تغه‌مبه‌ری خوا ! بگوازهره‌وه بۆ شوینیکی وه‌ها که له

تهری و دهرودا دور بیت .. نو بهرده لانه ته خینه نیوانمانه وه هتا تیریان نه مان گاتی ..

پیغهمبهری خوا ﷺ راکهی حویابی به دل بوو و ، به لینی دا ئیواره لهو شوینه نه گوازنه وه ، به لام جهنگی نه وهستان هتا ئیواره و تاریک بکات ، تا بتوان شوینه که بیان بگوازنه وه . دوی نه وهش بانگی کرده فرماندهی پاسه وانه کانی موحه ممدی کورپی مه سله مهی نه نصاری و ، فرمانی به سهردا دا تا شوینی بو سوپای نیسلام بدوزیته وه که یه کهم له قه لای دوزمانه وه دور بیت و ، دو وه میش بی دهردوبه لای بی . موحه ممدی کورپی مه سله مهش دوی گه ران و ورده کاری شیوی (ره جیع) ی نزیک خه بهری ده ست نیشان کرد ، پاشان گه پرایه وه خزمه تی نازیز ﷺ که له بهرده م قه لاکه دا خه ریکی جهنگ بوو . وتی : نهی پیغهمبهری خوا ! مه نزلم بو ت دوزیوه ته وه . نیتر باسی شیوی (ره جیع) ی بو کرد و ، نه ویش فرمووی : « علی برکة الله » . نه وه بوو ههر نهو ئیواره یه گواستیانه وه نه وی و ، کردیانه بنکه ی هه لمه ته سه ربازی یه کانیان ، که به یانیان دهر نه چوون و ئیواره نه گه پانه وه .

پیغهمبهری خوا ﷺ لهو نوردوو گایه دا بنکه یه کی ته ندروستی کرده وه ، تا زامداره کانی تیدا دهرمان بکرتین . فرماندایه تی نه م نوردوو گایهش به عو ثمانی کورپی عه فغان سپیرا ..

له غه زای خه بیهردا رووداو یگ رووی دا و بهو بو نه وه پیغهمبهری خوا ﷺ دهرسیکی باشی موسلمانه کانی دادا تا فیری گوی پرایه لینی بن .

لهو کاته دا که پیغهمبهری خوا ﷺ نه یویست هیرش بکاته سه ر قه لاکه ، فرمانی دا هیچ کهس له خویه وه ده ست به جهنگ و کوشتار نه کات . که چیی پیاو یکی موسلمانن هۆزی نه شجعه چاری نه که وی به جووله که یه ک و هه لمه ت نه داته سه ری تا بی کوژی . له ولاره سوارچاک و پالنه وانن به ناوبانگی خه بیهر ، که ناوی مه رحه ب بوو ری به کابرای نه شجعه یی گرت و کوشتی .

خه لکه که وتیان : نهی پیغهمبهری خوا ! فلانه کهس شه هید بوو . فرمووی : « أبعء ما نهیء عن القتال ؟ » . فرمووی : دوی نه وه ی که من جهنگم قه ده غه کرد بوو ؟ وتیان : به لئی . دوی نه م روودا وه پیغهمبهری خوا ﷺ فرمانی به سه ر جارچی یه ک دا دا تا جار بدات : به هه شت بو هیچ یاخی بوویه ک نابیت . مه به ستیشی لادانی نهو موسلمانه نه شجعه یی به بوو که ویستی له خویه وه جهنگ بکات .

لهو کاته دا که قه لای ناعم گه ماروو درابوو بهندهیه کی حه بهشیی موسلمان بوو ، که بهندهی یه کی له پینج سهرداره کهی جووله که بوو ، که ناوی عامیر بوو و ، له گه ل مهرحب دا کوژرا ، نهو بهندهیه ناوی نه سلهم بوو و ، مه پری بو ناغاکه ی نه له وه پاندا ، که دیتی وا خه لکی خهیهەر قه لاکانیان مه حکم نه کهن و ، خو یان بو جدن گ ناماده نه کهن ، پرسیی نه وه چیی نه کهن ؟ وتیان : نه چین به گژی نهو پیساره دا که وای رانه گه یه نی پیغه مبه ره . نه م قسه یه کاری کرده سهر دلئی شوانه که و ، به خزی و مه ره کانیه وه هات بو خزمه تی پیغه مبه ری خوا ﷺ ، پاشان داوای کرد بجیته خزمه تی و ، ریی پی درا . که چوو له ی پرسیی : نه ی موحه ممه د ! چیی نه لئی ؟ بو چیی بانگ نه که ی ؟

پیغه مبه ری خوا ﷺ به وه پری ساده کاری یه وه فه رمووی : ((أدعوا إلى الإسلام ، وأن تشهد أن لا إله إلا الله وأنی رسول الله ، وأن لا تعبد إلا الله)) . فه رمووی : خه لک بو سهر نیسلام بانگ نه که م و ، تو شاهیدی بده ی که جگه له زاتی (الله) هیچ خوایه کی تر نیه و ، منیش پیغه مبه ری خوام و ، جگه له خوا هیچی تر نه په رستی .

بهنده که وتی : جا نه گهر من شاهیدی بده م و نیمان به خوای گه وره بهینم چیم بو نه بیته ؟

فه رمووی : ((لك الجنة إن مت على ذلك)) . فه رمووی : نه گهر له سهر نه وه به ریت نه چیته به هه شته وه .

نیسلام چوو له نیه وه و ، موسلمان بوو .

لیره دا بهنده نهو موسلمانه که هه سته کرد سپارده یه ک وا له نه سته ی دا ، بویه وتی : نه ی پیغه مبه ری خوا ! نه م مه رانه م سپارده ن به لای منه وه ، چی یان لی بکه م ؟ فه رمووی : ((أخرجها من العسكر ثم صح بها وارمها بحصيات ، فإن الله عز وجل سيؤددي عنك أمانتك)) . فه رمووی : له توردوو گاکه ده ریان بکه ، پاشان به ده نگگی به رز لی یان بخوره و ده نکه چه ویان تی بگره ، نیتر خوای گه وره نه مانه ته که ت بو نه گه یه نیته وه شوینی خزی .

بهنده حه بهشی یه که مشتی چه وی هه ل گرت و به رووی مه ره کان دا هاویشتی و وتی : بگه رینه وه بو لای خاوه نه که تان ، به خوا من سه روکاریتان ناکه م . مه ره کان هه ره هم موویان پیکه وه وه که سیک لی یان بخوری که وتنه ری هه تا چوونه وه ناو قه لاکه ی

مهرحب . نیت کابرای جووله که بوی دهرکوت که بنده کهی موسلمان بووه . نه لّین :
 عدلی کوری نه بوطالیب خوا لّی رازی بی که تالاکه ی هه ل گرت و بؤ جهنگی
 جووله کهی قه لای ناعم کهوته ری ، بنده حبه شیه کهش کهوته دوی و کوشتاری
 جووله کهی کرد هه تا شهید بوو . که برایه وه بؤ بنکه ی فریا کهوتن و ، لهوی
 پیغه مبهری خوا ﷺ چاوی پی کهوت ، به هاوه لانی فرموو : «لقد أكرم الله هذا
 العبد ، وساقه إلى خير ، ولقد رأيت عند رأسه اثنتين من الحور العين ، ولم يصل الله
 سجدة قط» . فرمووی : به راستی خوا ریزی لهم بنده یه نا و ، به ره و چاکه ی
 هیئا . چاویشم کهوت به دوو حوری که له لای سه ری دا بوون ، به مهرجی
 سه جده یه کیشی بؤ خوا نه بردووه .

له ریوایه تیکی تر دا وه ها هاتووه که پیاو یکی ره ش دیته خزمه تی پیغه مبهر ﷺ و
 نه لّیت : من پیاو یکی ره ش پیست و ، دهم و چاو ناشیرین و ، بؤن ناخوش و ، بی
 پاره و پوولم ، نه گهر له گه ل نه مانه بجهنگم هه تا بکوژریم ، نایا نه چمه به هه شته وه ؟
 فرمووی : «نعم» . نه وه بوو چووه پیشه وه هه تا شهید بوو . جا کاتیک که شهید
 بوو بوو پیغه مبهری خوا ﷺ و ته شریفی هیئایه سه ری و فرمووی : «حسن الله
 وجهك ، وطيب ريحك ، وكثر مالك» ثم قال : «لقد رأيت زوجتيه من الحور العين
 ينزعان جبته عنه ويدخلان فيما بين جلده وجبته» . فرمووی : خوا دهم و چاوتی
 جوان کرد و ، بؤنتی خوش کرد و ، سامانیشتی زور کرد ، پاشان فرمووی : هه ردو
 ژنه حوری یه کهیم بینیی که جبه که یان له بهریا دانه کهند و نه چوونه نیوان پیستی و
 جبه که یه وه .^{۹۷}

نۆهه م : سهختیی قه لای ناعم

قه لای ناعم له هه موو قه لاکانی خه بیهر سهخت تر بوو و ، جهنگاوه رانیشتی
 نازاترینی جووله کهی خه بیهر بوون ، بؤیه چندین جهنگی سهخت له به رده میا رویان دا .
 به لگه بؤ نه مهش نه وه یه که مهرحبه ی سوارچاک و پالنهوانی خه بیهر فرمانده ی
 سوپای پاراستنی نه م قه لای سهخته بوو و ، دوو سوارچاکی تریش ، که هیچیان له و
 که متر نه بوو له نازایه تی و به جهرگیی دا ، یارمه تی دهری بوون ، که نه وانیش یاسیر

^{۹۷} غزوة خيبر لباشميل : ۱۳۶ - ۱۵۹ .

و حاریشی برای بوون و ، تا موسلمانه کان ئەم سی پالەوانه یان نه کوشت نه یان توانیی
 قه لاکه بگرن ..

هەرچهنده خاوخیزانی مەرحەب و سەربازەکانیان پالەوانانە بەرگری یان لەم قەلایە
 کرد و ، هەر چەندە موسلمانەکانیش تووشی ماندوو بوونییکی زۆر هاتن لەبەر دەم
 بەرگری کەرانی قەلاکەدا و ، هەر چەندە زۆریک لە موسلمانان تووشی نه خۆشیی
 هاتن، پیڤه مەبەری خوا ﷺ فەرمانی دا فشاری زیاتر بخریته سەر قەلاکە و ، ئابلووقە
 توندتر بڤه نە سەر جوولە که تا ناچار ببن و ، خۆیان بە دەستەوه بدەن .

جوولە که بە درپی بەرگری یان نه کرد و ، پیڤه مەبەری خوا ﷺ که تیبە لە دوا
 که تیبە موهاجیر و ئەنصاری رهوانه نه کردن بۆ هەلمەت بردنە سەر ناعم ، که چیی نه
 هەمووه که تیبانە دەستەوسان بوون .

لە کاتیک دا که قەلاکە ئابلووقە درابوو ، مەرحەبی جوولە که لە دەرگای قەلایە
 دەروە و ، داوای زۆرانبازیی نه کرد . نه وه بوو عامیری کوری سینانی کوری نه کوهە
 لی دەرپەری بەلام شمشیرە کهی عامیر لە دەستی دا هەل گەپایه وه و ، عامیری زامدار
 کرد و شهید بوو ، وه که لە پیڤه وه باس کرا .

دەربارە ی کوشتنی مەرحەبیش ئین ئیسحاق بەم شیوه یه باسه که نه گیریتیه وه که
 کاتیک مەرحەب دیتە بەردەم قەلاکە و داوای شمشیربازیی نه کات ، پیڤه مەبەری
 خوا ﷺ فەرمووی : ((من لهذا ؟)) . فەرمووی : کی نه چیتە مهیدانی ئەمه ؟
 موحه مەدی کوری مهسلەمه ئەئیت : من ئەی پیڤه مەبەری خوا ! من ستم لی کراوی
 تۆلە سینم .. دوتینی براکه می کوشت . لە پیڤه وه باسمان کرد که مەرحەب بەردیکی
 خست بەسەر مەموودی کوری مهسلەمه دا و بووه هۆی شهیدکردنی . پیڤه مەبەری
 خوا ﷺ فەرمووی : ((فقم إليه ، اللهم أعنه علیه)) فەرمووی : ده ههسته بۆی .
 خوايه یارمه تیبی بەدی تا بەسەری دا زال بیی .

که لە یهک نزیک کهوتنەوه درهختیک کهوتە نیوانیان و ، هەر یه که بۆ خۆی خۆی
 ئەدایه پەنای درهخته که . نیتەر هەرچی یه کینکیان خۆی ئەدایه پەنای ئەوی تریان بە
 شمشیر شتیکی لە درهخته که ئەبریی ، هەتا بۆ یه کتیری دەرکهوتن و درهخته که وه
 پیاویکی وهستاو وه ها بوو لە نیوانیان دا ، نیتەر نه وه بوو مەرحەب هەلمەتی دایه کوری
 مهسلەمه و ، شمشیرە کهی بۆ داھینایه وه و ، نه ویش قەلغانه کهی دایه بەری که

پیستیکی نهستور بوو و ، شمشیره که می مهرحب که وته ناویه و و نهویش توند گرتی و بهری نه دا . نیتر موحه ممدی کورپی مه سلمه دای گرتوه هه تا کوشتی .

به لآم واقیدی و ههای باس کردوه که موحه ممدی کورپی مه سلمه هه ردوو قاچی مهرحب نه په رینتی و ، نهی خاته سه رزه ویی . پاشان مهرحب پیی نه لئی : دهی یه کجاریی بم کوژه . نه لیت نا ، تو ش تامی مهرگ ، وه ک مه جوودی کورپی مه سلمه می برام چه شتی ، به چیره .^{۹۸} دوا ی نه وه عه لیلی کورپی نه بو طالیب به لای دا تیپه ر نه بیت و ، ملی نه په رینتی .

بو بردنی که ل و په له که می مهرحب عه لیلی و کورپی مه سلمه نه چنه خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ تا بزائن به کی یان نه دریت . نه وه بوو شمشیر و رم و سه ربوشه زری که می و کلاوه ناسنه که می دا به موحه ممدی کورپی مه سلمه . به لآم مه قریزیی نه وه شی باس کردوه که عه لیلی کورپی نه بو طالیب بهر له وه می مهرحب بکوژی حاریشی برای مهرحبی کوشتوه .

شایانی باسه که بنه مالهی مهرحب نه هوژی حیمیه ری یه مهنین ، بو یه زور نازا و به جدرگ بوون . هه تا دوا ی کوژرانی مهرحب قه لاکه خو ی نه دا به ده سته وه ، به لکو جووله که به و په ری نازایه تی یه وه نه جهنگان . دوا ی کوژرانی مهرحب و حاریش یاسیری برایان پالنه وانانه نه جهنگا . بگره هاته سه ر نه وه که له قه لاکه به خو ی و کومه لیک جهنگا وه ره وه له قه لاکه بیته دهر وه بو شمشیر یازیی . نه وه بوو له به رده م قه لاکه دا رمه که می دا چه قاند و ، به نه سپه که یه وه نه م سه ر و نه وسه ری نه کرد و ، به شیعی عه ره بیی دا وای پیای نه کرد بیته مهیدانی .

له راستیی دا یاسر گالته می پی نه نه کرا .. نه وه بوو زوبهیری کورپی عه ووامی لی دهر په ری .. له و کاته دا صه فیه می کچی عه بدو لوطه لیلی پیوری پیغه مبهری خوا و دایکی زوبهیر له وی ناماده بوو و ترسی لی نیش و وتی : نهی پیغه مبهری خوا ! کورپه که م نه کوژی . پیغه مبهری خوا ﷺ فه رموی : ((بل ابنک یقتله ان شاء الله)) . فه رموی : به لکو کورپه که می تو نه وه نه کوژی .

^{۹۸} نهو روزه که مهرحب کوژرا هیشتا مه جوودی کورپی مه سلمه زامدار بوو و کوچی دوا یی نه کرد بوو . بو یه هه نهو روزه پیغه مبهری خوا ﷺ فه رموی : ((من یبشر عمود بن مسلمة ان الله قد انزل فرائض البنات ، وان عمود بن مسلمة قد قتل قاتله ؟)) . فه رموی : کی مژده بو مه جوودی کورپی مه سلمه نه بات که خوی گه وره باسی میراتی کچانی ناردو ته خواره وه و ، موحه ممدی برایشی مهرحبی کوشتوه ؟ نه وه بوو جو عاله می کورپی سورا قه هه واله که می بو برد و نهویش دل خو ش بوو و سه لامیشی پیا نارد وه بو پیغه مبهری خوا ﷺ .

که زوبهیر هاته مهیدانی به شیعر وه لأمی یاسری دایه وه . ماوهیهك خهریکی شمشیربازی بوون، تا سه ره فجام زوبهیر جووله که کهی گوشت . که ههرسی فرمانده گه وره کهی ناعم کوژران نیتر جووله که وره یان نه ما و دهستیان شل بوون .

که زوبهیر یاسیری گوشت پیغه مبهری خوا ﷺ ستایشی کرد و فرمووی : ((فداک عم وخال ، لکل نبی حواری وحواری الزیر)) . فرمووی : مام و خال به قوربانست بن . هه موو پیغه مبهریک قوتابی و پشتیوانی بوون و ، قوتابی و پشتیوانی منیش زوبهیره .

نه گهر به زوبهیریان بوتایه : نهو رۆژه شمشیره کهت به برشت بوو ، نهیوت : به برشت نه بوو ، به لأم ناچارم کرد .

ههروه ها نه وهش هاتوو که له بهردهم قه لای ناعم دا فرماندهیه کی تری نازای جووله که به دهستی نیمام عهلیی نه کوژریت که ناوی عامیر بووه . ههروه ها فرماندهی پینجه میشیان به دهستی موحه مدهی کوری مهسله مهی نه نصاری کوژراوه ، که ناوی نوسهیر بووه .

دوای کوژرانی نه م پینج فرماندهیه نیتر به جاریک وره ی جووله کهی ناعم رووخا و ، موسلمانه کانیش به توندیی هیرشیان کرده سهر قه لاکه و فهتیمان کرد ، که نه مه یه کهم قه لای خه بیهر بوو موسلمانه کان بی گرن ..

له ریوایه تیکی تر دا هاتوو که نه بوو دوجانه حاریشی باوکی زهینه بی ، برای مه رحه بی گوشتوو نه ک عهلیی کوری نه بو طالیب .

واقیدیی نه لیت : کوری نه بوسه بره له عه مری کوری نه بو عه مره وه بۆی باس کردم که وتوویه : له سهرده می سوله یمانی کوری عه بدوله لیک دا چوومه شاری نه ریحا ، نه بینم گه ره کیکی جووله که نشینه و ، پیاویکی لی یه که له پیری دا لاره لار نه روا . وتی : نیوه خه لکی کوین ؟ وتمان : خه لکی حیجازین . جووله که که وتی : نای که بۆ حیجاز به تاسه وه م . من کوری حاریشی جووله کهم سوارچاکی خه بیهر ، له رۆژی جهنگی خه بیهر دا پیاوی له هاوه لانی موحه مدهد گوشتی که پتی نه و ترا نه بو دوجانه . نیمه عومهری کوری خه ططاب باری پی کردین بۆ شام . وتم : نهی موسلمان نابی ؟ وتی : خو موسلمان بوون بۆم چاکه نه گهر ببومایه . به لأم شووره بیم نه خریتسه دوا .. جووله که عه یب دارم نه کهن . نه لاین : باوکت کوری سهرداری جووله که بوو و وازی له یه هوو دیهت نه هینا و له سهری کوژرا ، نیسته تو پینجه وانهی نهو نه جوو لیته وه ؟

نه بورا فیع نه لیت : کاتیک که پیغهمبهری خوا ﷺ نالاکی دایه دست عهلیی،
 نیمه شی له گه لدا بووین . نه وه بوو له ده رگای قه لاکه دا عهلیی تووشی پیاویک بوو و ،
 شمشیریکی له عهلیی دا و ، نه ویش به قه لغانه کهی خوی پاراست . خیرا عهلیی
 دهستی دایه ده رگایه که له لای قه لاکه دا بوو و کردیه قه لغان بو خوی و ، هه روا به
 دهستی وه بوو هه تا خوی گه وه قه لاکه ی بو فته ح کردن ..

که میک بهر له وهی قه لای ناعم به دهسته وه بدریت و ، له کاتیک دا که عومه ری
 کورپی خه ططاب نیشکچی شی بوو ، پیاوه کانی پیاویکی جووله که یان دهست گیر
 کرد و هینایان بو لای عومه ر . عومه ریش وای زانیسی سیخوری جووله که یه ، بویه
 فه رمانی دا له ملی بدریت . به لام کابرای جووله که به عومه ری وت : بم به بو لای
 پیغهمبهره که تان هه تا قسه ی بو بکه م . عومه ر گرتی و هینایه بهر ده رگای
 چادره که ی پیغهمبهری خوا ﷺ و نه بینن و نویش نه کات . بردیه ژووره وه لای .
 نه ویش به جووله که که ی فه رموو : ((ما وراک ، ومن أنت ؟)) . فه رموی : تو
 کییت و ، دهنگ و باست چی یه ؟ وتی : نهی موحه مده ! نه گه ر راستت پی بلیم
 نه مانم نه دهیتی ؟ فه رموی : ((نعم)) .

کابرای جووله که که ناوی (سَمَاک) بوو وتی : له قه لای (نطاة) ، واته ناعم وه
 و ، له لایمن کو م لیک خه لکی بی یاساوه هاتووم ، من به جیم هیشتن بهم شه وه خو یان
 له قه لاکه نه دزی یه وه . پیغهمبهری خوا ﷺ به جووله که که ی فه رموو : ((فأین
 یذهبون ؟)) . فه رموی : بو کوئی نه چن ؟ وتی : نه چن بو قه لاکانی (شق) .
 نه وه نه ده ش لیت ترساون ، دلایان ته په ته پ نه کات . نه مه ش قه لای جووله که یه و چه ک
 و خوارده مه نیی و روئی تیدایه ، ههروه ها نامیری قه لاکانیانی تیدایه که پیی
 کوشتاری یه کتری یان نه کرد . نه مه یان له مالیککی قه لاکه دا له ژیر زه ویی دا
 شار دۆته وه ، (واته قه لای دو وه م که ناوی صععب بووه) .

پیغهمبهری خوا ﷺ به جووله که که ی فه رموو : نه و نامیره چی یه ؟ وتی :
 مه غه نیقی هه ل وه شاو و ، دوو ده بابو و چه ک : زری و کلای ناسن و شمشیری زور .
 جا نه گه ر سه بینن چوو یته نار قه لاکه وه (نه ش چیه ناوی) فه رموی : ((إن شاء
 الله)) . جووله که که ش وتی : ((إن شاء الله)) له سر شوینی نه یینی چه که که نه ت
 وه ستینم ، چونکه جگه له من هیچ جووله که یه که پیی نازانی .

جوله‌که‌که وتی : شتیکی تریش . وتیان چی‌یه ؟ وتی : نهو چه‌که ده‌ر نه‌هیئی ، پاشان من مه‌نجه‌نیقه‌که رووه و قه‌لای (شق) دانه‌مه‌زینم و ، پیاوه‌کانیش له ناو دوو ده‌بابه‌که‌دا نه‌رۆنه پێشه‌وه و ژێر قه‌لاکه هه‌ل نه‌که‌نن و هه‌ر نهو رۆژه فه‌تقی قه‌لاکه نه‌که‌یت و ، هه‌مان کاریش له‌گه‌ل قه‌لای که‌تیبه‌دا نه‌که‌یت .

عومدري کورپی خه‌ططاب وتی : نه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ! وای لێک نه‌ده‌مه‌وه که راستی کردبێ . جوله‌که‌که وتی : نه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ! خوینم بپاریزه . فه‌رمووی : « أنت آمن » . وتی : ژنیکم هه‌یه وا له قه‌لای نزاردا بی‌ه‌خشه‌روه پیم . فه‌رمووی : « هي لك » .

پاشان پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ پرسیا‌ری له (سَاك) كرد : « ما لليهود حوّلوا ذراريهم من النطاة ؟ » . فه‌رمووی : بۆج جوله‌که مالّ و مندالیان له قه‌لاکانی (نطاة) گواستۆته‌وه ؟ وتی : بۆ نه‌وه‌ی يه‌ك لا‌یسی ببنه‌وه بۆ جه‌نگ و ، مالّ و مندالیان نارده‌ۆته قه‌لاکانی (شق) و که‌تیبه . داوای له (سَاك) كرد تا موسلمان ببی ، که‌چی وتی : چه‌ند رۆژێک مۆله‌تم بده .

موسلمانه‌کان وازیان له‌و جوله‌که هینا تا به سه‌ربه‌ستیی بۆ خۆی بگه‌رێ ، تا نه‌وه‌بوو موسلمانه‌کان دوا‌هه‌مین قه‌لای خه‌یبه‌ریان فه‌تح کرد که قه‌لای نزار بوو ، پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌لێنه‌که‌ی بۆ کابرای جوله‌که به‌سه‌ر برد و ، ژنه‌که‌ی پێی دایه‌وه و نه‌ویش موسلمان بوو .

گرتنی قه‌لای ناعم موسلمانانی زۆر ماندوو کرد ، نه‌وه‌بوو هه‌ر له یه‌که‌م رۆژدا (۵۰) که‌سیان لێ زامدار بوو . له‌وه نه‌چی له پانزه رۆژ زیاتری خایاندبێ و ، نه‌مه‌ش گه‌وره‌ترین جه‌نگی نیوان موسلمانه‌کان و جوله‌که بووه . جوله‌که‌ش تا فه‌رمانده به‌ناویانگه‌کانیان نه‌کوژرا بوون ، جار له دوای جار هێرشیان نه‌کرده سه‌ر موسلمانه‌کان ، به‌لام له‌گه‌ل نه‌وه‌ش‌دا ژماره‌ی کوژراوانی هه‌ردوولا ده‌ست نیشان نه‌کراوه . تنه‌ها پێنج فه‌رمانده‌ی جوله‌که ناویان هه‌یه ، له‌گه‌ل سی شه‌هیدی موسلمانان‌دا : مه‌حمودی کورپی مه‌سه‌لمه و ، عامیری کورپی نه‌کوه‌ع و ، نهو به‌نده حه‌به‌شی‌یه‌ی که شوانی جوله‌که‌کان بوو . دیاره جوله‌که له رۆژی فه‌تقی قه‌لاکه‌دا به‌رگریی زۆریان کردووه و ، زۆریشیان لێ کوژراون ، هه‌روه‌ها موسلمانه‌کانیش به‌بێ شه‌هید و زامدار قه‌لاکه‌یان بۆ فه‌تح نه‌کراوه .

ههروهها باسی ژمارهی چهك و دهست كهوته كانی ئەم قه لایه نه كراوه .^{۹۹}

دهههم : فه تخی قه لای (صعب)

قه لای (صعب) یه كینكه له قه لاکانی (نطاة) كه بریتی یه له بهشی یه كه می خه بیهر . ئەو قه لایه له مه كه میی و سه ختییدا به دووهم قه لایه ژمیتری ، دواي قه لاکهی مه رحه ب . جا له بهر نه وهی جووله كه له قه لای یه كه م دا ژن و مندال و كه ل و پهل و په لیان نه هیشتبوو و گواستبوویانه وه بو قه لای (نزار) ، نه وه بوو كه له قه لای یه كه م دا وره یان رووخا ، به ئاسانیی توانی یان بكشینه وه بو قه لای دووهم (صعب) ، هه تا كه قه لای ناعم گرا ، له هیچ سه رچاوه یه كه دا باسی به دیل گرا نی جووله كه نه كراوه .

موسلمانه كان نابلوو قه یان خسته سه ر قه لای دووهم تا ناچار ی خو به دهسته وه دانی بكن . جا وهك بو فه تخی قه لای یه كه م ، پیغه مبه ری خوا ﷺ ئالاكهی دایه دهست عه لیی كور ی نه بو طالیب ، بو فه تخی قه لای دووهمه میش ئالاكهی دایه دهست پالنه وانیککی نه نصاریی كه حو بابی كور ی مونذیر بوو تا هه لمه ت به ریته سه ر قه لای صعب ، نه ویش مه ردانه هیرشی نه كرد تا قه لاکهی فه تیح كرد .

جا له بهر نه وهی موسلمانه كان زۆر مانه وه ، هه ندی له كه تیه كانی سو پای نیسلام خۆراکیان ته واو بوو بوو و ، برسیتی ته نگی پی هه ل چنی بوون .

موعه تتیبی نه سه له میی نه ئیت : ئیمه ی نه وهی نه سه له م تووشی دهست كورتیی و برسیتی بووین له خه بیهر دا . نه وه بوو چه ند رۆژێك له ده وری قه لای (نطاة) واته ناعم ماینه وه ، كه فه تهمان نه كرد خۆراکی تیدا نه بوو . بو نه مه نه سه له م هاتنه سه ر نه و رایه كه نه سمای كور ی حاریشه بنیرنه خزمه تی پیغه مبه ری خوا ﷺ . وتیان : پرۆره خزمه تی موحه مده ی پیغه مبه ری خوا ﷺ و پیی بلی : ئیمه به دهست برسیتی و لاوازی یه وه ته واو به گیر هاتووین . نه سمای كور ی حاریشه هات و وتی : نه ی پیغه مبه ری خوا ! نه سه له م^{۱۰۰} نه ئیت : ئیمه له بهر برسیتی و لاوازی یه كه جار به گیر هاتووین ، له خوا بو مان بپارێره وه . نه وه بوو پیغه مبه ری خوا ﷺ بو یان پارایه وه ، پاشان فه رمووی : ((والله ما بیدی ما أقریهم)) . فه رمووی : به خوا شتیکی وه هام له

^{۹۹} غزوة خيبر لباشيل ۱۵۹ - ۱۸۳ .

^{۱۰۰} نه سه له م : هۆزێکی به ناویانگ بووه كه له نه وهی نه سه له می كور ی قوصه ی بوون له خوزاعه ، كه له بنه رته دا قه حطانیین و ، ماوا و مه نزلیان له مه دینه وه نزیکه .

ده‌ست‌دا نیه ده‌ر‌خوار‌دی‌ان بده‌م. پاشان به ده‌نگی به‌رز فه‌رمووی : « أَللّٰهُمَّ افْتَحْ عَلَیْهِمْ اَعْظَمَ حَصْنٍ فِیْهِ اَكْثَرُهُ طَعَامًا وَاكْثَرُهُ وَدَكًا » . فه‌رمووی : خوایه کام قه‌لایه خواردن و رۆنی زیاتری تیندایه نه‌وه‌یان بۆ فته‌ت بکه‌یت .

برسی‌تییی تنگی به چند به‌شیک‌ی سوپای نی‌سلام هه‌لّ چنی بوو ، تا نه‌و راده‌یه که ناچار بن گوی‌دریژ سهر بپرن و بی‌خۆن . کاتی‌ک که پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌لای کۆمه‌له موسلمانیک‌دا تی نه‌په‌رپۆ و ، خه‌ریکی کولاندنی گۆشتی گوی‌دریژ نه‌بن له قابله‌مه‌دا ، پرسیار نه‌کات و هه‌والی ته‌ده‌نی ، خیرا فه‌رمان نه‌دا تا جار بدریت که پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ موسلمانان له گۆشت‌خواردنی گوی‌دریژی مالیی و ، له نیکاحی میتعه و ، له خواردنی گۆشتی که‌لبه‌دار و نینۆک‌دار قه‌ده‌غه نه‌کات . به‌لام ماوه‌ی داوه گۆشتی نه‌سپ بچوری‌ت .

نه‌بولیه‌سهر که ناوی که‌عبی کورپی عه‌مری کورپی عه‌ببادی نه‌نصاری‌یه و ، به‌شداری عه‌قه‌به و به‌دری کردوه و ، له به‌دردا پاله‌وانی‌تییی زۆری نواندوه و ، به ده‌ستی نه‌و عه‌ببازی کورپی عه‌بدولموطه‌للیب له به‌دردا به دیل گیراوه و ، دوا هاوه‌لی به‌دری بووه که له سالی په‌نجا و پی‌نجه‌می کۆچی‌دا له مه‌دینه‌دا کۆچی دوا‌یی کردوه ، باسی نابلووقه‌ی قه‌لای صدعی کورپی موعاذ نه‌کات ، که دوا‌ی سی رۆژ رانه‌مه‌ریکی پیاویکی جووله‌که له ده‌ره‌وه‌ی قه‌لاکه به دیی نه‌که‌ن ، پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌فه‌رموی : « مَنْ يَطْعَمُنَا مِنْ هَذِهِ الْغَنَمِ ؟ » فه‌رمووی : کی نه‌توانی له مه‌رانه‌مان بۆ بگری و ده‌ر‌خوار‌دمان بدات ؟ نه‌لیت : منیش وتم : من نه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ! به شیوه‌ی ناسک بۆی ده‌رچوم . که پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ چاوی لیم بوو وا رۆشتم فه‌رمووی : « أَللّٰهُمَّ مَتَعْنَا بِهِ » . منیش فریای مه‌ره‌کان که وتم و ، سه‌ره‌تاکه‌یان چوه ناو قه‌لاکه‌وه و ، منیش دوو مه‌رم گرتن و باوه‌شم پیا‌یانا کرد . پاشان وه که هیچم پی نه‌بی به راکردن هاتمه‌وه ، هه‌تا گه‌یشتمه لای پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ و فه‌رمانی دا سه‌ریان برین ، پاشان هه‌ردووکی به‌ش کردن ، به شیوه‌یه‌ک که هیچ کهس له تۆردووگا‌که‌دا نه‌ما له‌وانه‌ی نابلووقه‌ی قه‌لاکه‌یان دا‌بوو لیی نه‌خۆن .

شایانی باسه که قه‌لای دووه‌م پی‌نج صد کهس به‌رگری‌یان لی نه‌کرد ، که له ژیر فه‌رماندایه‌تییی دوو فه‌رمانده‌یان دا ، به ناوی ده‌بیال و یوشه‌ع ، نه‌جه‌نگان .. نه‌مانه به وینه‌ی قه‌لای یه‌که‌م به‌رگری‌یان له قه‌لای سه‌عبیش نه‌کرد ، به‌لکو زیاتریش چونکه قه‌لای دووه‌م سامان و کهل و په‌ل و چه‌کی زۆری تیا بوو .

سهره تا یووشه‌عی گه‌وره فرماندهیان به سواری نه‌سپه‌که‌یه‌وه هاته به‌رده‌م قه‌لاکه و، داوای پالاهوانیتیکی کرد که بچیته به‌ر ده‌می . نه‌وه‌بوو فرماندهی سوپای هه‌لمه‌ت به‌ر ، حویابی کورپی مونذیری هه‌ل‌گری نالا لیتی هاته پیش و ، داوای هه‌لمه‌ت و بگره و به‌رده‌یه‌ک و شه‌ره شمشیریکی توند فرماندهی موسلمانان توانیی یووشه‌عی جووله‌که بکوژی .

که فرماندهی یه‌که‌م کوژرا ، جووله‌که یه‌کجار تووره بوون ، نه‌وه‌بوو خیرا فرماندهی دووه‌میان ، که ناوی ده‌بیال بوو ، ده‌ره‌پپی و ، رمه‌که‌ی له‌به‌رده‌م قه‌لا‌دا داچه‌قاند و ، نه‌ویش داوای شمشیریازی کرد . نه‌وه‌بوو عوماره‌ی کورپی عه‌قه‌به‌ی غیفاریی لیتی هاته پیش و ، هه‌ردووک به‌سه‌ر نه‌سپه‌که‌یه‌انه‌وه ماوه‌یه‌ک یه‌کتریان راو نا ، به‌و هیوایه‌ی هه‌ریه‌که ده‌ست له به‌رام‌به‌ره‌که‌ی بووه‌شینی . داوای نه‌وه شه‌ره شمشیریکی سه‌ختیان کرد و ، له نه‌نجام‌دا عوماره هه‌لمه‌تی دایه ده‌بیال و به شمشیریکی یه‌کجاری کرد ..

به کوژرانی نه‌م دوو فرمانده‌یه زیانیکی گه‌وره له جووله‌که که‌وت . بۆیه هه‌ر هه‌موو چاویان په‌ری‌یه ته‌وقی سه‌ریان و ، هیرشیتیکی توندیان کرده سه‌ر موسلمانان کان ، که سه‌ره‌تا به تیر موسلمانان کانیاں داگرتوه و ، تیریان وه‌ک لیژمه باران به‌سه‌ریان‌دا نه‌باراند ، به تایبه‌ت تیریان بۆ نه‌و شوینه نه‌هاویشت که پیغه‌مبه‌ری خوای ﷺ لی بوو ، به‌و نیازهی بی‌پیکن و بی‌کوژن .

جا له‌به‌ر نه‌وه‌ی که جووله‌که‌ی خه‌یه‌ر تیریان زۆر نه‌رۆیشت و ، نیشانه‌شیان راست بوو ، زۆرینک له‌و تیرانه له نزیک پیغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ دانه‌که‌وتن ، بۆیه موسلمانان خۆیان کرده قه‌لغان بۆ پاراستنی نازیزیان ، که سواری نه‌سپه‌که‌ی بوو بوو و ، چاودیری جه‌نگی نه‌کرد .

موسلمانانیش به تیر وه‌لامی جووله‌که‌کانیاں نه‌دایه‌وه ، به‌لام وه‌ک موسلمانان کان له ده‌شتیکی روت‌دا بوون ، جووله‌که به‌سه‌ر قه‌لاکانیانه‌وه ، له پشتی قولله‌کانه‌وه خۆیان هه‌شار نه‌دا ..

داوای نه‌وه‌ی که موسلمانان کان له شه‌ره شمشیردا له‌به‌رده‌م قه‌لا‌ی سه‌عب‌دا سه‌رکه‌وتن و ، داوای تیرباراندن به‌سه‌ر یه‌کتردا ، موسلمانان کان وایان به چاک زانیی هیرشیتیکی توند بکه‌نه سه‌ر قه‌لاکه به‌و هیوایه‌وه بچنه ناویه‌وه . که‌چی له‌لایه‌ن جووله‌که‌کانه‌وه به‌وپه‌ری توندیی وه‌لام درانه‌وه . به‌لکو جووله‌که غیره‌تیان خسته به‌ر

خۆيان و ده رگاگاني قه لايان خسته سهر پشت و ، نهوان هيرشيكي توندى وه هايان
 كرده سهر موسلمانان بۆ دواوه راويان نان تا نهو شوينهى كه پيغه مبهري خواي ﷺ
 تيدا وهستا بوو ، ههتا خهريك بوو بگه نه لاي نهو يش . به لام نهو خۆي ناسا ، وهك له
 هه موو هه لوئستىكي سهخت دا دامه زراو نه بوو ، له شوينهى خۆي نه بزوا و ، ده ستي
 دايه هه لئاني موسلمانان تا له بهر هيرشى سهختى جووله كه دا خۆيان بگرن . ههتا
 كه پيغه مبهري خوا ﷺ تيك شكان و كشانه وهى موسلمانانى - جگه له حويابى
 كورى مونذيرى فرماندهيان - ديبى ، له سهر نه سپه كهى دابه زيبى تا غيرت بخاته بهر
 موسلمانان .. تا نه وه بوو به بانگه وازى پيغه مبهري خوا ﷺ بۆ موسلمانان ، تا
 به غيرته وه دامه زراو بن ، هاوه لان هوشيان به خۆيان دا هاته وه ، گه رانه وه مهيدان
 و ، ده ورهيان له نازيزيان دا ، تا به جوانيى ده رسى دامه زراويى ، له كاتى تهنگانه دا ،
 به لايه وه بخوينن .. نيتر نه وه بوو جووله كه يان ناچارى كشانه وه كردن و ، گه رانه وه ناو
 قه لا و ده رگاگانيان داخستنه وه ، چيى كوژراويان هه بوون له ده ره وهى قه لا به جىيان
 هيشتن و ، موسلمانان كانش له گه ل حويابى فرماندهيان دا ، له دواى خۆ ريك و پيك
 كردنه وه ، نهو جووله كانه يان تا ده رگاى قه لا راو نان .

كه موسلمانان له قه لا نزيك كهوتنه وه ، جووله كه به سهر قولله كانه وه تيربارانيان
 كردنه وه و ، بهو بهردانهش كه بۆ روژيكي ناوه ها ناماديان كردبوون دايان گرته نه وه ،
 بۆيه ناچار كشانه وه ..

كه موسلمانان دوور كهوتنه وه ، ديسان جووله كه ده رگاگانيان خسته وه سهر
 پشت و هه لمه تيكي تونديان دايه موسلمانان . به لام نهم جاره موسلمانان له گه ل
 حويابى فرماندهيان به دامه زراويى هيرشيكي سهختيان كرده سهر جووله كه ، تا
 نه وه بوو له به ردهم قه لا دا جهنگيكي سهروماليى و خوينايى روى دا كه چهند
 هاوه ليكي تيدا شهيد بوون ^{۱۱} ، به لام سهر كهوتن بۆ موسلمانان بوو كه توانييان
 جووله كه بشكينن و ، به ره وه دواوه بكشينه وه و ، ده رگاگاني قه لاكان له سهر خۆيان
 دا بجه نه وه .

^{۱۱} لهو هيرشه دا سى موسلمان شهيد بوون : به كه م : (أبو صياح) كه به شداريى به درى كردوه و ، جووله كه يهك
 به شمشير لى نه دا و كلا وهى سه رى هه ل نه گریت . دووه م : عه ديبى كورى موربهى كورى سوراقه ، كه جووله كه يهك
 حه ربه يه كى دا له نيوان هه ردوو مه مكي و شهيد بوو . سى هم : حاريشى كورى حاطب كه به شداريى به درى كردوه .
 جووله كه يهك له قه لا كه ره به ردى تى گر ت و بهر سه رى كه وت . به رامبه ر به مانه نه وانيش كۆمه لتيكيان لى كوژران .

سەللامی کورپی میشکه میش ، که سەرداریکی ئەوەی ئەضیر و ، میردی زەینەبی کچی حاریشی برای مەرحەب بوو لە کاتی فەتەح کردنی قەلاکانی (نطاة) دا کوژرا . شایانی باسە که ئەم سەردارە ی جوولە که فرماندە ی گشتیی هیژە جوولە که کانێ ناوچە ی (نطاة) بوو ، بەلام لەبەر ئەوەی که نەخۆش بوو ، دەوری جەنگ و هەلمەتی دیار نەبوو ، هەر چەندە لە فەتەح قەلاکانی (نطاة) دا کوژراو . ئەم پیاوێ غێرەتی قبوولی نەکردوو بە نەخۆشییش بچیتە قەلاکانی که تیبەو ، که لە داوای بوون و جەنگیان لێو دوور بوو و ، هاوێلانی لێی پارانەو تا خۆی کەنار بەدات . ئەوەشمان لە بیر بێ که زەینەبی هاوسەری سەللام بوو مەرپە ژەهراوی یە کە ی دەرخواردی پیغەمبەر و هاوێلان دا ، وەک لە داوای - إن شاء الله - باسی لێو نەکەین .

ئەو بوو لە دواجاردا فرماندە ی موسلمانان حویابی کورپی موندیر و موسلمانەکان جوولە کەیان راوانان و خۆیان بە قەلا ی صەعب دا کردووە و ، دەرگایان لەسەر خۆیان داخست ، که چیی لەنار قەلا دا بە یەک دا ئەهاتن و ، بە جارێک ورەیان رووخا بوو . جا که حویاب سەرنجی ئەمە ی دا ، بە هەلی زانیی و ، خیرا کەوتە نەخشەرێژیی بو فەتەح قەلا ی صەعب .

بە پیتی ئەو نەخشە یە حویاب لە گەڵ موسلمانەکان دا کەوتنە هێرشێکی گورج و ناخلفیی و ، جەنگێکی سەختیان دەست پێ کرد ، تا ئەو بوو قەلا کەیان فەتەح کرد و ، دەستیان بەسەر ئەو چەک و خوار دە مەنی یانە دا گرت که تیا یا بوون . ئەمەش دەروویەکی خوایی بوو که لە موسلمانەکانی کردووە و ، لە برسیتی زنگاری کردن . ئەم جەنگە دا جوولە که بە توندیی بەرگری یان نەکرد ، بۆیە زۆریکیان لێ کوژران و ، ژمارە یە کیشیان لێ بە دیل گیران .

لە پال خۆراک و خوار دە مەنی ی زۆردا ، موسلمانەکان لە ژێر زەویی قەلا ی صەعب دا کەرەسە یەکی زۆری جەنگیان دۆزی یەو که قەلغان و شمشیر و مەنجە نیق و دەبابە بوون . مەنجە نیق جوۆرە چەکیک بوو که بوو رووخاندنی قەلا و سەنگەری سەخت بە کار هاتوو . دەبابەش بریتی ی بوو لە لەوحی ئاسنی ئەستور و گەورە تا سەریازان لە کاتی هێرش دا بچنە پەنایەو و لە تیری دۆژمن پارێزراو بن . شایانی باسە که لە دوورگە ی عەرەبیی دا تەنها لە خەیبەردا ئەو چەکانە بوو و ، ئەو چەکانەش مەگەر لە سوپای فارس و رۆم دا بە کار هاتن . نیتەر نازانری خەیبەر ئەم چەکانە یان چۆن دەست کەوتوون . نایا لە شامەو بۆیان هاتوون ، یان خۆیان دروستیان کردوون ! بە مەرجی

نهم چه کانه بو هیرش به کار دین ، که له وانیه به نیازی هیرش کردنه سهر مه دینه دهستیان که وتبن . جا که ماوهی هیرشیان نه بووه ناچار بوون بیان شارنه وه .

که دهست گیرا به سهر قه لاکه دا جارچی پیغه مبهری خوا ﷺ جارې دا که جگه بو پتویستی کاتی خویان و ولاغه کانیاں هیچ موسلمانیک دهست بو شتیکی قه لاکه نه بات . دهست که وته کان هه موو گوازانه وه بو نوردو و گای پیغه مبهری خوا ﷺ .

له گه ل که ل و په ل دا ، له و قه لایه دا ، عه ره ق و شه را بیکی یه کجار زور دهستی به سهر دا گیرا ، هه ره همووی رژینرا و ده فره کانیشی شکیتران ، نه وه نده زور بوو لافاوی له قه لاکه دا هه لساند .

واقیدی نه گیریتته وه که عویهینه ی کوری حیصن سهیری قه لای صعب نه کات وا موسلمانان نه وه هه مووه خواردن و نالیک و چه وری یه یان نه گواسته وه ، نه لیت : که سیک نیه نالیکی ولاغه کافان بدات و ، له و خورا که ش ده ر خوار دمان بدات . شایانی باسه که پیش دهست پی کردنی جهنگ عویهینه خوی ناماده کرد تا به چوار ههزار جهنگاوه ره وه بچیتته کۆمه کی جووله که ی خهیبهر و ، پیغه مبهری خواش ویستی عویهینه یارمه تیی خهیبهر نه دا ، بو نه مه به لینی دا که نه گه ره عویهینه واز له کۆمه کی خهیبهر بهینی ، که موسلمانان خهیبهر یان گرت نیوهی دهست هات و به ره می خهیبهر بدری به عویهینه . که چی عویهینه نه مه ی دایه دواوه و ، بریاری دا بچیتته کۆمه کی خهیبهر . نه وه بوو به خوی و جهنگاوه ره کانیه وه له (حیفاء) وه به ره و خهیبهر که وته ری ، به لام که گه یشت قه لای صعب فه تح کرابوو . بۆیه خه ریک بوو عویهینه له داخ دا بته قی .

به فه تح کردنی قه لای ناعم و صعب به یه کجاری و ره ی جووله که رووخا .. له وه و پیش نه وه یان به بیردا نه ته هات که ده ههزار جهنگاوه ری جووله که له پشت قه لای و سهنگه ری مه حکمه مه وه و به چه کی چاک و خوارده مه نیی چاکه وه ، به رگه ی ههزار و چوار صد موسلمانانی که م تفاق ی بی سهنگه ره نه گرن .^{۱۰۲}

یانزه هه م : فه تحس قه لای زوبه یه ر

دوا ی فه تحی قه لای یه که م و دووه م جووله که خویان گه یانده قه لای سی هه م که قه لای زوبه یه ر بوو . نهم قه لایه نه که وته سهر لووتکه ی چیا یه کی سه خت و ریگا پیچاو

^{۱۰۲} غزوة خيبر لباشيل : ۱۸۲ - ۲۰۷ .

پیچ ، که قهلايه کی یه کجار سهخت بوو . جووله که چوونه قهلاکهوه و
موسلمانه کانیش تابلووقه یان دان .

موسلمانه کان بو فتهی ئەم قهلايه چند ههولتکیان دا ، که چیی بی ههوده بوو ،
چونکه رینگاکانی قهلاکه سهخت بوون و ، له بهردهم تیری جووله که دا بوون .
جووله که به بۆنه ی تفاق و ئاوی زۆروهه باکیان له گه ماروودان نه بوو ، به لام
موسلمانه کان هه زیان له وه بوو خیرا کۆتایی به جهنگ بیئت ، چونکه مانه وه یان
بۆیان خراب بوو .

ئه وه بوو خوای گهوره به دهسهلاتی خوئی یارمهتیی بۆ ناردن .. یه کی له
جووله که کان به نهیئیی خوئی گه یانده سهربازگهی موسلمانان و ، داوای به خزمهت
گه یشتنی پیغه مبهری خوای ﷺ کرد .. ئەم جووله که یه ناوی غه ززال بوو ..
که پیکه وه دانیشتن هه والی به پیغه مبهری خوا ﷺ دا که سوپای نیسلام به هیزی
سهربازی قهلائی زوبهیری بۆ ناگیریت و ، هه ر چنده بۆ ماوه یه کی دوور و درێژیش
گه ماروویان بدن بی ههوده یه ، چونکه قهلاکه یان سهخته و ناویان زۆره و ، خۆراک و
پێویستیشیان بۆ ماوه یه کی زۆر لایه .

غه ززال ناماده یی خوئی ده بریبی تا رینگای فتهت کردنی قهلاکه یان پیشان بدات ،
به وهی که جووله که ناچاری جهنگ بکه ن ، به و مه رجهی موسلمانه کان به لئینی
پاراستنی سامان و مال و منداله که ی بدن . پیغه مبهری خوایش ﷺ به لئینی دایه .
غه ززال نه وهی ناشکرا کرد که جووله که ی قهلائی زوبهیر کانیای نهیئییان هه یه و
قازانی گه وره یان دروست کردوه بۆ رۆژانی جهنگ و تهنگانه ، که به ریی ژیر
زه مینیی هه وه به شهودا داته به زنه خواره وه و به شی خوئیان ئا و سه ر ته خه ن . به لام
سه رچاوه ی ئەم ئاوانه له ده ره وه ی قهلاوه هاتوه ، بۆیه نه گه ر موسلمانه کان
کانیا وه کان بگرن ، جووله که ناچار نه بن ، بیته ده ره وه بۆ جهنگ . که موسلمانه کان
ده ستیان به سه ر ئاوه که دا گرت جووله که ناچار بوون ده رگاکانی قهلا بکه نه وه و ،
هیرشیککی توند بکه نه سه ر موسلمانه کان . به مه جهنگیککی سهخت له نیوانیان دا
رووی دا و موسلمانه کان دانیان به خوئیان دا گرت ، تا نه وه بوو له به رگری هه وه هاتنه
دۆخی هیرش و ، به یه که دهنگ هیرشیان کرده سه ر جووله که و ، هه لیان برین .
جووله که به په له به ره و قهلا که وتنه ری ، به و هیوا یه ی بچنه ژووره وه و ، ده رگاگان

دابجه‌نه‌وه ، به‌لام موسلمانه‌كان ماوه‌ی نه‌وه‌یان پی‌ نه‌دان و ، ده‌رگای قه‌لایان گرت و هه‌لمه‌تیا ن دایه ژووره‌وه و قه‌لاکه‌یان رزگار کرد ..
 له‌م جه‌نگه‌دا موسلمانه‌كان چه‌ند شه‌هیدیکیان هه‌بوون ، هه‌روه‌ها جووله‌که‌ش ده‌ که‌سیان لی کوزران ، به‌لام ده‌رنه‌که‌وتوه ده‌ست‌که‌وتی موسلمانه‌كان له‌م قه‌لایه‌دا چه‌ند بووه ..^{۱۰۲}

دوانزه‌هه‌م : فه‌تی قه‌لای نوبه‌ی

له‌ پی‌شه‌وه باس کرا که خه‌یبه‌ر نه‌کری به دوو به‌شی سه‌ره‌کی‌یه‌وه :
 به‌شی یه‌که‌م که پینک هاتوه له پی‌نج قه‌لا :

سیانیان به‌شی (نطاة) بوون و هه‌رسیکیان فه‌تج کران .

دوانیشیان که به‌شی (شق) بوون یه‌کیکیان (نوبه‌ی) و نه‌وی تریان (نزار)

• بوون .

نه‌م دوانه‌ش دوا‌ی جه‌نگی‌کی سه‌خت فه‌تج کران ، وه‌ک له‌مه‌ولا — إن شاء الله — باسی لی‌وه نه‌که‌ین .

نه‌وه‌بوو یه‌که‌م جار پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ له (المنزلة) له نیوان (نطاة) و (شق) دا موسلمانه‌کانی دابه‌زاندا ، که نه‌وه‌بوو له یه‌که‌م رۆژی جه‌نگ‌دا په‌نجا موسلمان زامدار کران ، تا نه‌وه‌بوو حوبابی کوری موندیر داوا‌ی له پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ کرد که سه‌ریازگه‌کی بگوازیتته‌وه بو (وادي الرجيع) تا له تیری جووله‌که و هه‌لمه‌تی شه‌ویان موسلمانه‌كان سه‌لامه‌ت بن .

به‌لام که هه‌ر سی قه‌لاکه‌ گیران ئیتر مه‌ترسیی نه‌ما موسلمانه‌كان نه‌و شوینه بکه‌نه سه‌ریازگه ، بۆیه سه‌ریازگه‌ی گواسته‌وه بو (المنزلة) .

شایانی باسه‌ که نه‌و سی قه‌لایه‌ گیران ، جووله‌که هه‌لاتوه‌كان خۆیان نه‌گه‌یاننده‌ جووته قه‌لاکه‌ی (الشق) به‌ تاییه‌تی قه‌لای نوبه‌ی که هیتی سه‌ره‌کیی له‌وی جه‌م بو ، تا به‌رگری له خۆیان بکه‌ن .

قه‌لای نوبه‌یش له‌سه‌ر قوله‌ی چیا‌یه‌ک بوو و نه‌وه‌نده سه‌خت و مه‌حکه‌م بوو ، یه‌که‌جار زه‌جه‌مت بوو که‌سی بتوانی ده‌ستی لی بووه‌شینی . به‌لام هه‌ر چۆنیک بی‌ت نه‌ه‌گه‌یشه سه‌ختی سی قه‌لاکه‌ی پی‌شه‌وه . بۆیه سوپای ئیسلام هیری کرده سه‌ری

^{۱۰۲} غزوة خيبر لباشميل : ۲۰۷ - ۲۱۲ .

و پیغه مبهری خوا ﷺ له شوینیکې بهرزوه که پینی نهوترا (سموان) خوئی سهروکاری جینگه کهی نه کرد .

جووله که کهوتنه جهنگی سهرومالیی .. زور به توندیی په رچی هیرشیی موسلمانان کانیان نه دایه وه و ، بهرگری په کی چاکیان له قه لای نوبه ی نه کرد .
فرمانده ی نهو موسلمانان ه ی که هیرشیان کرده سهر قه لای نوبه ی سوارچاکی پاله وانی به ناریانگ نه بود و جانه ی نه نصاری بوو .

جووله که کانی نه م قه لایه یه کجار بی باک بوون و گالتیه یان به کوژران و مردن نه هات ، بویه ده رگای قه لایان کردنه و ، هاتنه به رده م موسلمانان کان بو زوران بازیی ، ههر چنده سوپای موسلمانان دهره ی قه لای گرتبوو .
یه که م جار سوارچاکیکیان به ناوی (عزول) له قه لای هاتنه دهره وه و ، له به رده م شوورای قه لای که دا به نه سپه که یه وه که و ته نه م سهر و نهو سهر و ، داوای زوران بازیی نه کرد ..

له ناو ریزی موسلمانان کان دا حویابی کورپی مونذیری نه نصاری دهر په ری و ، بو ماوه ی سه عاتیک خدریکی نه م سهر و نهو سهر بوون و ، سه ره نجام حویاب هه لمه تی برده سهر جووله که که و ، دای له دهستی راستی و په راندی . جووله که به ره و قه لای هه لات و ویستی به ده ستیکه وه خوئی دهر باز بکات .. که چیی موسلمانان پاله وانه که نیشته سه ری و ، بهر له وه ی بگاته ده رگای قه لای قاچیکیشی په راند و ، یه کجاریی کرد .. پاشان حویاب گه پرایه وه ناو سوپای نیسلام .

داوای کوژرانی (عزول) سوارچاکیکی تری جووله که له قه لای دهر په ری که میژوونوسان ناویان نه داوه و ، به دهنگی بهرز نرکاندی به موسلمانان تا بیته مهیدانی .

له ناو ریزی موسلمانان کان دا پیاویتک بوی هاته دهره وه ، که چیی جووله که که خیرا موسلمانان که ی گوشت .

جووله که که و ته که ش و فش و ، به نه سپه که یه وه نه م سهر و نهو سه ری نه کرد و ، داوای نه کرد با بیته شمشی رازیی . نه وه بوو سوارچاکی نه نصاری به ناریانگ نه بود و جانه ، سه ماکی کورپی خه رراش هاتنه مهیدانی . نه بود و جانه به سه ر کلاوه ناسنه که ی دا ، به دهسته سپرکی سوور سه ری به ستبوو و ، به فیز و ده ماریکه وه به ریوه نه چوو . داوای بگره و برده ، نه بود و جانه هه لمه تی دایه و هه ر دوو قاچی

په‌راند و ، پاشان هه‌لمه‌تی دایه‌ سه‌ری و قه‌لغان و شمشیره‌که‌ی ده‌ست خۆی خست و ، هینایه‌وه‌ خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ر ﷺ و ، نه‌ویش پیشکه‌شی خۆی کرد .
 نیت‌ر جووله‌که‌ له‌ پالّه‌وان‌بازی ده‌ست کۆتا بوون و که‌سیان نه‌هاته‌ مه‌یدانه‌وه‌ .
 موسلمانه‌کان به‌ وتنی (الله أكبر) ده‌نگیان به‌رز کرده‌وه‌ و ، هه‌لمه‌تیا‌ن برده‌ سه‌ر قه‌لاکه‌ و ، چوونه‌ ناویه‌وه‌ و ، نه‌بودو‌جانه‌ش له‌ پیشیانه‌وه‌ بوو . نه‌بینن نه‌و قه‌لایه‌ که‌ل و په‌ل و خۆراکیکی زۆری تیدا‌یه‌ . جه‌نگاوه‌ره‌ جووله‌که‌کان هه‌ر هه‌موویان هه‌لاتن و به‌ په‌له‌ خۆیان گه‌یانه‌ قه‌لای (نزار) ، به‌لام دیاره‌ دوا‌ی به‌رگری‌یه‌کی سه‌خت ^{۱۰۴}

سیانزه‌هه‌م : فه‌تس قه‌لای نزار

قه‌لای نزار پیتجه‌م قه‌لای جووله‌که‌ بوو که‌ موسلمانه‌کان هیتشیا‌ن کرده‌ سه‌ری ، که‌ به‌ راستیی جووله‌که‌ی تیدا‌ کۆبوونه‌وه‌ و به‌رگری‌یه‌کی به‌هیتزیا‌ن تیا‌ کرد ، چونکه‌ نه‌مه‌ دوا‌ هیوا‌ی جووله‌که‌ی خه‌یبه‌ر بوو ، له‌به‌ر نه‌وه‌ی زۆر مه‌حکه‌م و سه‌خت بوو . بۆیه‌ به‌ ته‌ما نه‌بوون به‌ هیچ شیوه‌یه‌ک‌ ته‌م قه‌لایه‌ خۆی به‌ ده‌سته‌وه‌ بدات .
 له‌ چوار قه‌لاکه‌ی پیشه‌وه‌دا ، جووله‌که‌ نه‌یا‌ن نه‌هیتش ژن و مندالان تیا‌یا‌ بپیننه‌وه‌ ، بۆ نه‌وه‌ی پیاوه‌کان ماوه‌یا‌ن هه‌بێ بجه‌نگین و ، به‌وانه‌وه‌ نه‌په‌شۆکین و ، کاتیکیش که‌ قه‌لاکان گیران ژن و مندالیان نه‌که‌ونه‌ ده‌ست موسلمانه‌کان .
 به‌لام جووله‌که‌ متمانه‌یا‌ن به‌ سه‌ختیی و مه‌حکه‌می قه‌لای نزار زۆر بوو ، بۆیه‌ هه‌موو ژن و مندالیان له‌وی جه‌م کرد ، که‌ دوو هه‌زاریک‌ نه‌بوون و ، له‌ هه‌مان کات دا قه‌لایان له‌ جووله‌که‌ی جه‌نگاوه‌ر پ‌ر کرد و ، کردیا‌نه‌ سه‌نگه‌ریکی وه‌ها سه‌خت که‌ هیچ هیتزیک‌ نه‌توانی فه‌تس بکات . چونکه‌ دوا‌ هیوا‌ی جووله‌که‌ ته‌م قه‌لایه‌ بوو و ، نه‌یا‌ن زانیی که‌ ته‌م قه‌لایه‌ بگیری نیت‌ر هه‌موو خه‌یبه‌ر گه‌راوه‌ و ، به‌ ته‌واویی تیا‌ نه‌چن . که‌ قه‌لای ئویه‌ی فه‌تس کرا و جووله‌که‌ به‌ره‌و نزار رایان کرد ، موسلمانه‌کان که‌وتنه‌ شویتیا‌ن به‌و هیوا‌یه‌ی که‌ ته‌سه‌لیم ببن .

به‌لام جووله‌که‌ به‌رگری‌یه‌کی سه‌رومالتی‌یا‌ن له‌ قه‌لاکه‌ نه‌کرد ، هه‌ر چه‌نده‌ له‌ قه‌لا نه‌هاتنه‌ ده‌ره‌وه‌ بۆ زۆران‌بازی ، یا‌ن بۆ جه‌نگی ده‌سته‌و‌یه‌خه‌ ، وه‌ک‌ چوار قه‌لاکه‌ی تر . نه‌وه‌بوو قولله‌کانی ته‌م قه‌لایه‌یا‌ن مه‌حکه‌م کردن و ، به‌ جه‌نگاوه‌ری نازا ، به‌

تایبہ تیرہاویٹی لی ہاتو ، پر کرد و ، وہ کہ لیزمہی باران تیریان نہ گرتہ
موسلمانہ کان و ، بہ ہر دیش قہ دہ غہی نزیك کہ تنہوہی موسلمانہ کانیان نہ کرد لہ
قوللہ کان .

موسلمانہ کانیش بہ تیر نہوانیان دانہ گرتہوہ ، بہ لام تیری جوولہ کہ ، چونکہ لہ
بہرزایی قہ لاکہوہ نہیان ہاویشت ، زورتر کاریگر بوون . پیغہ مہبری خواش ﷺ
تیری نہ گرتہ جوولہ کہ و ، جوولہ کہش بہ تایبہت شوینہ کہی نہویان دانہ گرتہوہ ، تا
نہوہ بوو تیریکی جوولہ کہی بہر کہوت و زامدار بوو و ، ہندی تیریش بہر جل و
بہرگی کہوتن و دراندیان .

لہوہ نہ چیّ جہنگاوہ رانی نزار ماوہیہ کی زیاتر دانیان بہ خویان دا گرتہی و ، ہر
ہیرشیک لہ لایہن موسلمانہ کانہوہ کرابیتہ سہریان ، پەرچیان دابیتہوہ ، چونکہ
قہ لاکہ سہخت و مہ حکم بوو . نہ مہش بووہ ہوی بیزاریی موسلمانہ کان و کہوتنہ
تہ گیری نہوہ کہ مہنجہ نیق بہ کار بہینن بو ویران کردنی سورج و قہ لاکان . نہوہ بوو
موسلمانہ کان لہ قہ لای دووہم دا مہنجہ نیقیان دہست کہوت . بہ لام جوولہ کہ
جہنگیکی ناہہ مواریان کرد ، سہرہ نجام تیک شکان و ہلاتن و ، دوو ہزار ژن و مندالیان
بہ چیّ ہیشت و ، بوونہ دیلی دہستی موسلمانہ کان .

موحہ مہدی کورپی مہ سلہ مہ نہی وت : پیغہ مہبری خوا ﷺ سہیری قہ لای نزاری
کرد و فہرمووی : ((هذا آخر حصون خیر کان فیہ قتال)) . فہرمووی : نہ مہ دوا
قہ لای خہیبہرہ کہ جہنگی تیدا روو دابیت .^{۱۰۵}

چوار دہہم : مارہ کودنی صہ فیہ دایکس نیمان داران

صہ فیہ کیچی حویہی کورپی نہ خطہب بووہ کہ زنجیرہی پشتیان نہ گہر پتہوہ سہر
ہاروون پیغہ مہبری برای مووسا پیغہ مہبر سہ لامیان لی بی ، ہر وہا نہ چنہوہ سہر
لاویی کورپی یعقوب . کاتیک کہ پیغہ مہبری خوا ﷺ تاوانباریی جوولہ کہی نہوہی
نہضیری بو دہر کہوت و ، فہرمانی دا مہ دینہ بہ چیّ بہیلن ، زور بہیان روویان لہ خہیبہر
نا ، کہ لہوانہ حویہی سہرداری نہوہی نہضیر لہ گہل نہوہی نہ بو لہوقہ یق . نہو کاتہ ہیشتا
صہ فیہ بالغ نہ بوو بوو . کہ گہورہ بوو سہ للامی کورپی میکشہم خواستی ، بہ لام بہر
لہوہی بی گوازیتہوہ تہ لاقی دا ، پاشان کینانہی کورپی رہبعی کورپی نہ بو لہوقہ یق ، کہ
سہرداری خہیبہر بوو مارہی کرد .

میژوونوسان له‌سه‌ر ئه‌وه یه‌كه‌ده‌نگن كه‌ سه‌فه‌ش به‌ دیلی‌ی كه‌ و‌تۆته‌ ده‌ست
موسلمانه‌كان ، به‌لام بۆ چۆنیه‌تی به‌ دیل‌گیرانی جیاوازی‌یان هه‌یه .
ئین هیشام وه‌های باس‌کردوو كه‌ سه‌فه‌ له‌ قه‌لای (قموص) دا به‌ دیل‌گیراوه ،
كه‌ قه‌لای می‌رده‌كه‌ی بووه ، له‌ به‌شی دووه‌می خه‌یبه‌ر .

به‌لام واقیدی وه‌های باس‌کردوو كه‌ له‌ قه‌لای نزاردا به‌ دیل‌گیراوه ، هه‌رچه‌نده
می‌رده‌كه‌ی له‌وی نه‌بووه . واقیدی ئه‌لێت : عه‌بدوپه‌رچه‌مانی كۆری موحه‌مه‌دی كۆری
نه‌بویه‌كه‌ بۆی باس‌کردم كه‌ له‌ جده‌غفهری كۆری مه‌حمودی پرسیه‌وه : سه‌فه‌ چۆن
گه‌یشته‌ قه‌لای نزار له‌ (شق) و ، قه‌لای ئالی نه‌بو‌لخوقه‌یقیش وا له‌ (سولایم) ،
واته‌ له‌ به‌شی دووه‌می خه‌یبه‌ردا ، نه‌ له‌ قه‌لاكانی (نطاة) و نه‌ له‌ (شق) دا ،
جگه‌ له‌ قه‌لای نزار ، هه‌یچ ژن و مندالێك به‌ دیل‌نه‌گیراون ؟

وتی : جووله‌كه‌ی خه‌یبه‌ر ژن و مندالیان ناردن بۆ كه‌تیه‌به‌ و ، قه‌لای (نطاة) یان
چۆل‌كرد بۆ جه‌نگاوه‌ران ، به‌مه‌ هه‌یچ كه‌سیان لێ به‌ دیل‌نه‌گیرا جگه‌ له‌وانه‌ی كه‌ له‌
قه‌لای نزاردا بوون ، سه‌فه‌ و كچه‌ نامۆزایه‌كه‌ی و چه‌ند ژنێك له‌گه‌لێا . ئه‌وه‌بوو
كه‌ینه‌ی كۆری نه‌بو‌لخوقه‌یق وای نه‌بینی كه‌ قه‌لای نزار مه‌حه‌كه‌م‌ترین قه‌لایه‌ ، بۆیه
ئهو شه‌وه‌ی كه‌ بۆ به‌یانی‌یه‌كه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ رووی به‌ره‌و (شق) وه‌رگیرا ،
كه‌ینه‌ سه‌فه‌ی هه‌ینایه‌ ئهو قه‌لایه‌ ، هه‌تا ئه‌وه‌بوو خۆی و كچه‌ مامه‌كه‌ی و ئهو
مندالێه‌ جووله‌كانه‌ی كه‌ له‌گه‌لێا بوون به‌ دیل‌گیران .

له‌ شوینیکی تردا واقیدی له‌ سه‌فه‌ی دایکی نیمان‌داران خۆیه‌وه‌ ریاویدت نه‌كات
كه‌ وتویه‌ : جووله‌كه‌ مندالێه‌كانیان له‌ كه‌تیه‌به‌ دانان و ، قه‌لای (نطاة) یان بۆ
جه‌نگاوه‌ران چۆل‌كرد . كاتێك كه‌ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ دابه‌زی‌یه‌ خه‌یبه‌ر و قه‌لاكانی
نطاة‌ی فته‌ت‌كردن و ، كه‌ینه‌ هاته‌ لام و وتی : موحه‌مه‌د له‌ قه‌لاكانی نطاة‌ بوویه‌وه
و ، لێره‌ش كه‌سێك نیه‌ جه‌نگ‌بكات و ، كه‌ ئه‌هلی نطاة‌ كوژران نیتر هه‌موو
جووله‌كه‌ كوژران و ، عه‌ره‌بیه‌ش درۆیان له‌گه‌لمان كرد (مه‌به‌ستی له‌ غه‌طه‌فانه‌ كه‌
به‌لێنی كۆمه‌كه‌ی‌یان به‌ خه‌یبه‌ر دا و نه‌گه‌یشتنه‌ فریاشیان) . نیتر منی هه‌ینایه‌ قه‌لای
نزار له‌ (الشق) و وتیشی له‌ هه‌موو قه‌لاكانان سه‌خت‌تره‌ . ئه‌وه‌بوو من و كچه‌
نامۆزایه‌كم و چه‌ند ژنێکی تر له‌گه‌لمانا بوون هه‌ینانی بۆ ئه‌وی . نیتر من له‌ نزاردا
به‌ دیل‌گیرام ، به‌ر له‌وه‌ی پێغه‌مبه‌ر ﷺ روو بکاته‌ كه‌تیه‌به‌ .

له صدحیحی بوخاریی دا هاتوره صفیه نه بیته بهشی یه کئی له هاوه لان به ناوی دیحیهی که لبیی ، له و کاته دا پیاوئیک دیته خزمتی پیغهمبهر ﷺ و نه لئیت : نهی پیغهمبهری خوا ! صفیهی کچی حویهیت داوه به دیحیه که خانمی قهومه که یه تی و ، تنها بۆ تۆ چاکه . واته پلهی کۆمه لایه تییی نه و ئافره ته بهرزه و ، نه و کچی پادشا و هاوسهری پادشا بووه ، مافی خۆیه تی ریزی لی بگریی و ، دلی بدریته وه . پیغهمبهری خوا ﷺ ناماژهی نه و پیاوهری به چاک زانیی ، بۆیه فرمانی به دیحیه دا تا له بریی صفیه ئافره تیکی تر هل بگریی . نه مهش تا ریزیکی تایبه تییی له ئافره تیکی نازدار پهروه دهی لی قهوماو بگریی ، هه رچه نده باوکی دوژمنیکی سهرسه ختی پیغهمبهری خوا و نیسلام بوو . به لام رهوشتی نیسلامیی دووره له تۆله سهندن و رقه به رایه تییی . پیغهمبهری خوا ﷺ وه ک دهستووریک بۆ موسلمانان نه خسه بکیشی ، نهی فهرموو : ((اکرمو عزیز قوم ذل)) . نهی فهرموو : نه وهی که دهسلات داری کۆمه لیک بوو و ، زه لیلیی و بی دهستی هات به سهری دا ، نیوه ریزی لی بگرن .

پیش هه موو شتیک نازادی کرد تا له داوی کۆیله یه تییی رزگاری ببی ، پاشان دوو ریگای بۆ دانا تا به دلی خۆی یه کیکیان هل بیژیی :
یه کهم : به سهری بهرز و به و په ری نازادی یه وه بگه ریته وه ناو خزمه جووله که کانی و سهره ست بیته .

دوو هه م : موسلمان ببی و به ویستی خۆی بیته هاوسهری پیغهمبهری خوا ﷺ ..
نه و کاته بیته هاوشانی عانیشه ی کچی نه بو به کر و حه فسه ی کچی عومه ر که کچی جووته وه زیره که ی بوون .

صفیه چونکه خوا پیداو بوو ، خۆش ویستنی نیسلام چوه دلیه وه .. ههستی کرد نه م رهوشته بهرزه و ، نه م موعامه له مروفانه یه کاری پیغهمبهرانه .. نه ویش به فیطرته پاکه که ی که له زنجیره ی پیغهمبهرانه وه بۆی هاتبۆوه ، ههستی به نوور و روشنایی نه کرد ، بۆیه هاته سهر نه و بریاره که واز له جووله کایه تییی بهینی .. تۆ بللی واز له ناز و نیعمه تی دنیا بهینی و ، نیسلام و پیغهمبهری خوا ﷺ هل بیژیی ، هه رچه نده برسیتییی و دهست کورتییی و به داوه ، به لام رهزامه ندیی خوی دهست گیر نه بی .

صفیه نه لئیت : پیغهمبهری خوا ﷺ ناردمی بۆ لای کهل و په له که ی . پاشان لای نیواره وه هاته وه لامان و بانگی کردم . منیش هاتم دهم و چارم به په چه داپۆشیی بوو

و شهرم نه کرد و ، له بهر دهستی دا دانیشتم . فرموی : ((إن أقمتم علی دینک لم أکرهک ، وإن اخترت الله ورسوله فهو خير لك)) . فرموی : نه گهر له سهر دینه که ی خۆت بمینیته وه ناچاری موسلمان بوونت ناکهم . نه گهر خوا و پیغه مبه ریش هه ل بپوژی تهوا چاکتره بو ت . نه لیت : منیش خوا و پیغه مبه ر و نیسلامم هه ل بژاردن . نیت پیغه مبه ری خوا ﷺ نازادی کردم و ماره شی کردم .

ههروه ها له صفیه وه خوا لئی رازی بی نه گپنه وه که وتویه : که گه یشتمه لای پیغه مبه ری خوا ﷺ که سیکی تر نه بوو وه که نهو رقم لئی بیت .. باوکم و میژده که م و کهس و کاره که می کوشتن . فرموی : ((یا صفیه ! أما إنی أعتذر إلیک مما صنعت بقومک . إن قومک صنعوا کذا و کذا)) . فرموی : صفیه ! من دهرباره ی نه وه ی که به کهس و کاره که ت کردم عوزرت بو دینمه وه .. کهس و کاره که ت وه ها و وه هایان کرد .. (دهستی کرد به هه لدانی نهو هویانه ی که ناچار بوو وه هایان پی بکات) .

صفیه نه لیت : هه روا خه ریک بوو عوزری بو نه هینامه وه هه تا نه وه ی له دل م دا بوو رویشت .. نه وه بوو لهو شوینه ی خۆم دا هه ل نه سام هه تا هیچ که سی نه بوو له پیغه مبه ری خوا ﷺ به لامه وه خۆشه ویست تر بی .

پاشان وتی : هه رگیز که سم نه دیوه ره وشتی له ره وشتی پیغه مبه ری خوا ﷺ جوانتر بی .

صفیه له کاتی کوچ کردنیش دا دیتی وا باوکی و مامه ی چهنده خه مبارن ، به وه ی که پیغه مبه رایه تیی له دهستی جووله که دهرچووه و ، چۆن دانیشیان به وه دا نه نا که پیغه مبه ری خوایه ، که چیی بریاری دژایه تیی یان دا هه تا مردن .

ئین سه عد نه وه ی باس کردوه که واقیدی وتویه : بهر له وه ی پیغه مبه ری خوا ﷺ خه یبه ر به جی به یلی صفیه پاک بوویه وه و ، نه ویش له پاشکووی خۆی دا سواری کرد . کاتی که گه یشتنه مه نزلتیک که شه ش میل له خه یبه ره وه دوور بیت ، ویستی بی کاته بووک که چیی صفیه رازی نه بوو ، پیغه مبه ریش ﷺ پیی گران بوو . که گه یشتنه (صه باء) له وی دای به زاند و ، نوم سوله یم ریک و پیککی کرد و بو ن خۆشی کرد و پیغه مبه ر ﷺ گواستیه وه . جا لئی پرسیی : ((ما حملک علی الامتناع من النزول أولا ؟)) . پرسیی : بوچ یه که م جار نار ه زاییت دهربری ؟ وتی : له تو نه ترسام چونکه جووله که نزیک بوون . به م وه لامه ی له دل یا زور گه وره بوو . سی روژ له (صه باء) مایه وه و ، دهعه وتی بو کرد و ، موسلمانه کانی بو بانگ کرد ، به لام

ده عوه ته که گوشتی تیا نه بوو ، به لکو خورما و (ا ق ط) و چه وری بوو .
 موسلمانان و تیان : نه مه یان یه کیکه له دایکانی نیمان داران یان که نیزه کیه تی .
 که که و ته ری له دوی خوږه و شتی بو راخست و په رده ی به سردا کیشا . نیتربه
 لای موسلمانان کانه وه یه قین بوو که یه کیکه له دایکانی نیمان داران ..
 نه و نده ریزی له م نافرته لی قه و ماوه نه گرت له لای وشتره که ی دا دانه نیشته و
 نه ژنوی بوی دانه نا تا صفیه قاچ بجاته سر نه ژنوی و سواری وشتره که بیی .
 صفیه ش نه و نده خاوه نی نه دهب بوو پیی نه نه خسته سر نه ژنوی به لکو نه ژنوی
 نه خسته سر نه ژنوی و سوار نه بوو .

صفیه غریب و بی که س بوو . نه عه رب بوو نه قورپه یسی .. بویه هندی له
 هاوسه رانی پیغه مبهری خوا نه یان ویست نازی به سردا بکه ن و ، دای به زینن .
 که چیی خاوه ن عه داله تی به نینصاف و ، همیشه کومه کی لاواز و بی دهستان
 له سهری نه کرده وه و دلای نه دایه وه و ، فیریشی نه کرد چون وه لامیان بداته وه .

جاریکیان که و ته گوپی پیغه مبهری خوا ﷺ که عانیسه و حه فسه وه هایان
 ده رپویه که له و چاکتر بن . نه ویش پیی فرموو : ((ألا قلت : و کیف تکنان خیراً
 منی و زوجی محمد ، و ابي هارون و عمی موسی ؟)) . (رواه الترمذی) پیی فرموو : نه ی
 بوچ نده وت : نپوه چون له من چاکتر نه بن ، که من موحه ممد میردمه و هاروون
 پیغه مبهر و موسا پیغه مبهر باوک و مامه من ؟

جاریکیان زهینه بی کچی جهش قسه ی به صفیه وتبوو و ، به جووله که ناوی
 بردبوو . له سر نه مه پیغه مبهری خوا ﷺ ماوه یه که دهنگی له زهینه ب داپرسی . (رواه
 ابن سعد)

صفیه خاوه نی نیمانیکی یه کجار دامه زراو بوو .. خاوه نی عه قل و سه لیه و دل
 و ده و روونیکي پاک بوو .. یه کجار پیغه مبهری خوی ﷺ خوش نه ویست . نه و بوو له
 دوا نه خویشی پیغه مبهردا هم موو هاوسه رانی له ده وری جهم سوو سوون ، صفیه ش
 وتی : نه ی پیغه مبهری خوا ! ناواته خوازم نه و نه خویشی یه ی که وا به توره به منه وه
 بوايه . ژنه کانی تر به چاو جوولاندن گالته یان پیی نه کرد . خیرا پیغه مبهری خوا ﷺ
 فرمووی : ((مضمضن)) . فرمووی : ناو له ده متان را بدن . وتیان : له بهر چیی ؟
 فرمووی : ((من تغامزکن بها ، والله إنها لصادقة)) . فرمووی : له و گالته کردنه تان
 پیی . به خوا نه و راستگو یه .

نهم ره‌وشته جوانه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ناو هاوه‌لان‌دا ره‌نگی دایه‌وه ، بگره بووه ره‌وشتیکی ره‌سهنی نیسلامه‌تی ، ریژگرتن له‌وانه‌ی که دوا‌ی پایه و ده‌سه‌لات بی‌تاز که‌وتوون ، به تایبیت چینی ئافره‌ت هه‌ستیکی به‌رزوی موسلمانانه و ، به در‌یژیایی میژوو له‌گه‌ل‌ئو ره‌وشته به‌رزهدا ده‌ست له ملی یه‌ک بوون .

جوان‌ترین نمونه بۆ ده‌رخستنی نهم ره‌وشته به‌رزهی موسلمانان ، که هیچ کۆمه‌ل و دینیکی تر بایه‌خی پی‌نادا ، ئه‌وه‌ه‌لو‌یسته جوانه بوو که خه‌لیفه عومه‌ر و عه‌لیی کوری نه‌بو‌طالیبی وه‌زیری گرتیانه به‌ر .

میژوونوسان نه‌گپرنه‌وه که له کاتی فه‌تعی ولاتی فارس‌دا کۆمه‌لیک ئافره‌ت به‌دیلیی نه‌که‌ونه ده‌ست سوپای نیسلام و نه‌یان هیننه‌وه بۆ مه‌دینه ، که سی‌کچی پادشای ئی‌ران (یه‌زدی‌گورد) یان له‌ناو‌دا بوون . خه‌لیفه عومه‌ر فه‌رمانی‌دا که‌نیزه‌که‌کانی تر بفرۆشرین . . به‌لام نیمام عه‌لیی ئاماژه‌یه‌کی به‌خه‌لیفه‌دا که ئه‌وه‌کچانه پی‌ویسته به‌چاو‌تیکی تر سه‌یر بکرتن و ، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی که له‌بنه‌ماله‌ی شاهانه‌ن ریژیان لی‌بگیری .

فارووق نه‌مه‌ی پی‌خۆش بوو ، بۆیه عه‌لیی کرده سه‌ر پشک تا چیی نه‌کات با بی‌کات . نه‌ویش هه‌رسیکی کرین و نازادی کردن . . که بوونه سی‌کچی نازاد نه‌وسا به‌پیتی شان هه‌ل‌گرتن سی‌پیاوی بۆ هه‌ل‌بژاردن که خاوه‌نی پایه و پله‌بن له‌ناو موسلمانان‌دا . . نه‌وه‌بوو یه‌کیکیانی له‌حوسه‌ینی کوری و ، دووه‌میانی له‌موحه‌مه‌دی کوری نه‌بوه‌کر و ، سی‌هه‌میانیسی له‌عه‌بدو‌ل‌لای کوری عومه‌ر ماره‌کردن . تا دل‌یان بداته‌وه . . کچه‌کانیش به‌م پایه‌پی‌دانه یه‌کجار دل‌خۆش بوون و ، هه‌موو تیش و نازاریکیان له‌یاد چوو .

نه‌وه‌بوو خوای گه‌وره له‌کچه‌که‌ی کيسرا کورپتیکی به‌نیمام حوسه‌ین به‌خشیی و ناوی نا عه‌لیی و دوا‌یی بووه نیمام (زین العابدین) . نیتر هه‌رچی نه‌وه‌ی به‌ریژ له‌دوا‌ی عه‌لیی کوری حوسه‌ین که‌وتوونه‌ته‌وه ، هه‌ر هه‌موویان له‌نه‌وه‌ی نه‌و ئافره‌ته به‌ریژه‌ن .

جاریکیان وت و ویژیک له‌نیوان هیشامی کوری عه‌بدو‌لمه‌لیک و نیمام زه‌یدی کوری نیمام زین العابدینی کوری نیمام حوسه‌ین‌دا رووی‌دا ، له‌سه‌ر نه‌وه‌ی که نیمام زه‌ید داوای خه‌لافه‌تی نه‌کرد . .

هیشام پئی وت : تو که کورپی که نيزه کيکی چۆن به ته مایت خه لافهت وه ریگریت؟ زه دیدیش وه لآمی دایه وه : کورپی که نيزه که له پلهی خه لافهت زیاتری وه رگرتوه که پلهی پیغه مبهرایه تی به . نه وهش نیسماعیل پیغه مبهر سه لامی لی بی به دهستی هیئا که کورپی که نيزه که بوو .. نیتر هیشام به زیتر و ورتهی لیوه نه هات .

خاتوصه فیه چه ندین فرموده ی له پیغه مبهری خواوه ﷺ ریوایهت کردوون ، ههروه ها ئافره تیکي یه کجار ژیر و له سه رخۆ و راستگۆ بووه . نه گپرنه وه که که نيزه کيکی صه فیه دیته لای خه لیفه عومه ر خوا لیی رازی بی و ، نه لیتت : صه فیه شه ممی خوۆش نه ویت و ، سیله ی ره حم له گه ل جووله که دا به جی دینی . نه ویش ناردی به دوا ی دا و له و باره وه پرسیری لی کرد . وتی : سه بارهت به شه ممه ، له و رۆژه وه که خوا بۆمی گۆپیوه به جومعه نیتر خوۆشم نه ویستوه .. به لام بۆ جووله که ، له ناویان دا که س و کارم هه ن و منیش سیله ی ره حمیان له گه ل به جی نه هیتم . عومه ر ته ممی لی وه رگرت . پاشان صه فیه به که نيزه که که ی وت : چیی پالی پیوه نای ته م کاره بکه ی ؟ وتی : شه تان . نه ویش وتی : ده برۆ نازاد به .

له م باسه ی پیشه وه دا ده رکه وت که ماره کردنی صه فیه له بهر ئاره زوی دنیایی نه بووه ، نه گینا له ناو نه و دیلاندا ئافره تی جوانتر هه بووه ، به لکو له بهر چه ندن حکمه تیک ماره ی کرد که ته مه هه ندیکیانن :

یه که م : بۆ ریژلی تانی ، که کچی پادشا و هاوسه ری پادشا بووه و ، نه وپه ری سه ربه ستیی پی دا تا یه کی له دوو ری هه ل بژی ری : یان له سه ر دینی خو ی بیئتته وه و بگه ریته وه ناو که س و کاری ، یان موسلمان بیی و بییته هاوسه ری پیغه مبهری خوا ﷺ بییته هاوشانی عایشه و حه فسه ..

ده گه م : بۆ دل دانه وه ی ، چونکه زووتر باوکی کوژرا بوو و ، له جهنگی خه بیه ریش دا میتره که ی و زۆریک له خزمانی کوژرابوون .

سه نه م : ته م ئافره ته له نه وه ی پیغه مبه رانی به نی نیسرائیل بوو ، بۆیه شایانی نه وه بوو شوو به پیغه مبه ری خوا ﷺ بکات . دوا ییش به ره وشتی به رزی و خوا په رستی ریک و پیکی نه وه ی سه لماند .

کاتیکیش که سه رنجی دا ده م و چاوی په له یه کی مۆری پیوه یه پرسیی ته مه چی یه ؟ وتی : نه ی پیغه مبه ری خوا ! بهر له وه ی بییته سه رمان له خه وم دا مانگم بینیی که له شوینی خو ی جوولا و ، که وته کۆشی منه وه . ده به خوا هیچ باسیکی تو م له یاد

نەبوو . کە گێڕامەوه بۆ مێردە کەم زللەیه کی لە دەم و چاوم دا و وتی : ئاوات ئەخوازیی ئەو پادشایە می مەدینە بێتە مێردت ؟

کاتێک کە صفیه کرایه بووک و برایه چادریکی پیغه مبه ره وه ، ئەو شەو هەوا ئەلی پایە دار ئەبو ئەییووبی ئەنصاری ، بەبێ ناگاداریی پیغه مبه ری خوا ﷺ ، خۆی کردە پاسەوانی و بە دەوری چادره کەدا ئەسووپرایه وه . کە رۆژ بوویه وه و ، پیغه مبه ری خوا ﷺ شوینە کە ی ئەبو ئەییووبی بینی ، پرسیی : ((مالک یا أبا أيوب ؟)) . فەرمووی : ئەبو ئەییووب ! ئەو چیته ؟ وتی : ئە ی پیغه مبه ری خوا ! لە تۆ ترسام لە دەست ئەم ئافره ته ، کە باوک و مێرد و کەس و کاره کە ی کوژاون و ، ماوه یه کی کە مه وازی لە کوفر هیناوه . بەم کاره پیغه مبه ری خوا ﷺ زۆر دل خۆش بوو ، چونکه ئەوپه ری خۆشه وستی و نیمان داریی ئەسه مانند بۆیه دوغای بۆ کرد تا خوا بی پارێزی کە فەرمووی : ((اللهم احفظ أبا أيوب كما بات يحرسني)) .

ئەو هه بوو ئەبو ئەییووب لە نزیک ئەسته مبول کۆچی دوا یی کرد و لە خاکێک دا نیژا کە بۆ ماوه یه کی زۆر به دەستی رۆمه کانه وه بوو و ، ئەوپه ری ریزیان لە خۆی و لە قه بره کە ی ئەگرت .

صفیه خوا لیتی رازیی بی لە مانگی ره مه زانی سالی په نجای کۆچی دا و لە سەر ده می خه لیفه مو عاریه دا خوا لیتی رازیی بی کۆچی دوا یی کرد وه .^{۱۱۶}

پانزەهەم : هه یوش بۆ سه ر به شی دووهه م خه یبه ر

دوا ی فەتەح کردنی هەر پینج قه لاکه ی به شی یه کە می خه یبه ر ، جووله کە هه لاتن بۆ به شی دووه م .. ئەوه ی راستیی بی جووله کە جه نگیکی سه رومالیی یه کجار نازایانه یان کرد .. ئەوه بوو ده رگای قه لاکانیان ئەخسته سه ر پشت و داوا ی پاله وانی مو سلمانیان ئەکرد بۆ شه ره شمشیر ، بگره جاری وا ئەبوو ئەهاتنه ده ره وه و هه یرش ی مو سلمانه کانیان په رچ ئەدایه وه و ، مو سلمانه کانیان تا بنکه ی سه ر کردایه تی راو ئەنا .. به مه ده رته کە وێ کە ، لە نازایه تی دا ، جووله کە ی خه یبه ر جیا وازی یان زۆر بووه لە گه ل جووله کە ی مه دینه دا کە به هه یج شیوه یه ک نه یان توانیی به رگریی چه کدارانه لە خۆیان بکه ن . بۆ ئەمه هه ندی له مێژوونووسان ، کە یه کێ له وانه نیین

^{۱۱۶} غزوة خيبر لباشميل : ۲۳۱ - ۲۴۰ ، الرحيق : ۳۸۶ ، السيرة النبوية لأبي شهبه : ۲ / ۳۸۳ - ۳۸۵ .

هیشامه ، باسی ئەوەیان کردووہ کہ جوولہ کەئە خەبەر لە بنەرەت دا عەرەبن و ، یەھوودیەتیان بە دین وەرگرتووہ و ، ئەگەر ئەنەوہ سەر ھۆزی حیمیری یەمەنیی . بەئەئ جۆولہ کە تێک شکاوہ کانی بەشی یەکەم خۆیان گەیاندہ بەشی دووہەم کہ سە قەلایان مەحکەم بوون ، کہ بریتی بوون لە قەمووص و وەطیح و سەلالیم . قەمووص قەلای ئەوہی ئەبولھوقەیق بوو ، کہ بنەمالہی حویەیی کورپی ئەخطەبن و ، لە جۆولہ کەئە نہوہی نہضیرن کہ لە مەدینە دەرکران و لە خەبەر نیشتەجئ بوون . لە راستیی دا بەشی دووہەمی خەبەریش بە جەنگ و تێک شکاندن فەتھ کراوہ ، جگہ لە دوو قەلایان ، وەطیح و سولالیم ، دوای ئابلووقە یەکی زۆر و ھەرەشە کردن ، کہ ئەگەر خۆیان بە دەستوہ نەدەن بە مەغجەنیق لئیان ئەدریت ، خۆیان بە دەستوہ دا ، بەو مەرچەئە خۆیان سەلامەت بن و ، ژن و مندالیشیان نەکریتە کۆیلە .

میژوو نووسان باسی ئەوەیان کردووہ کہ جۆولہ کەئە بەشی دووہەمی خەبەر چوونەتە ناو قەلاکانیانەوہ و ، خۆیان مەحکەم کردووہ و ، بە رادە یەکی وەھا بەرگرییان کردووہ کہ موسلمانەکان نەیان توانیی بچنە ناو قەلاکانەوہ ، ئەگەرچی زیاتر لە نیوہی مانگیک ئابلووقەئە توندیان دابوون ، تا ئەوہ بوو ناچار بوون بە دامەزراندنی مەغجەنیق ترساندیانن و ، ئەوانیش لە ترسان دا خۆیان بە دەستوہ دا .

دوای خۆ بە دەستوہ دان پیغەمبەری خوا ﷺ زەویی و زاری بەشی یەکەمی بەسەر جەنگاوەران دا دابەش کرد و ھی بەشی دووہەمیشی بۆ بەرژوہندی موسلمانان ھێشتەوہ . چونکہ بەشی یەکەم چوار ئەوہندەئە بەشی دووہەم ئەبوو و ، ھەر ھەمووی بەسەر بەشداربووانی پەیمانەئە حودەیبیە دا دابەش کرد و ، بەشی دووہەمیش وەک پینج یەک حساب کرا . بەمە کۆتەیبە کرایە پینج یەکی پیغەمبەری خوا ﷺ .

لە کاتی فەتھی خەبەردا پیغەمبەری نازدار ﷺ دەرستیکی گرنگی موسلمانانی دادا .. تا ھەموو سەربازێکی موسلمان لە کاتی جیھاددا دەستی پتوہ بگری و ، بە ھەموو جیھانی بسەلمیتئە کہ سوپای ئیسلام سوپای پاک و بیگەردی یە و ، مەبەستی دروست بوونیشی پەخشان کردنی رەوشت بەرزئی یە لەسەر زەویی دا ..

ئەوہ بوو فەرمانی دابوو کہ ھیچ سەربازێک دەست بۆ بچووکتیرن دەست کەوتی جەنگ نەبات ھەتا دابەش نەکریت .. ئەم فەرمانە تەنھا لە ناو موسلمانان دا ، کہ تاقە ئوممەتی راستیین لەسەر زەویی دا ، جئ بەجئ ئەکریت .. جارچی پیغەمبەری خوا

ﷺ جاری دا که (غللول) ، واتە ئەو شەمەکی لە دەست کەوتی جەنگ دا بەریت پشیش دابەش کردنی ، شوورەیی و ئابرووچوونی قیامەتە ، دەرزی و دەزوویە کیش بگێرەنەو .
 واقیدی ئەلئیت : لەو رۆژە دا فەرۆهی کوری عەمر ، که فرۆشتنی دەست کەوتەکانی پێ سپێررابوو ، کەل و پەلەکی فرۆشت و ، دەستەسەرپێکی هەل گرت و لەسەری خۆی بەست تا لەبەر خۆردا سیبەری بۆ بکات . پاشان گەرایەووە شوینەکی خۆی و هەر بە سەرپەووە بوو . که هاتەووە یادی هاتە دەرۆه و فریتی دا ، هەواییشی بە پیغەمبەری خوا ﷺ دا . ئەویش فەرمووی : دەستەسەرپێکی ئاگر بوو بەستووتە لە سەرت . لەو رۆژە دا داوای کرد تا پیغەمبەری خوا ﷺ لە دەست کەوتەکان شتێکی بداتی ئەویش فەرمووی : ((لا یحل لی من الفیء خیط ولا مخیط ، ولا آخذ ولا أعطی)) . فەرمووی : دەزوویەک و دەرزی یەک دەست کەوتم بۆ حەلال نیە .. نە ئەتوانم بۆ خۆم وەرێگرم نە بە خەلکیش بەدم .

پیاویکیش داوای رەشوویەکی لی کرد ، ئەویش فەرمووی : ((حتی تقسم الغنائم ثم أعطیک عقلاً وإن شئت مراراً)) . فەرمووی : مەگەر دەست کەوتەکان دابەش بکەیت ، پاشان رەشوویەک و گەر بش تەوێ چەند گوریسیکت پێ ئەدەم .

ئەوانەمی که ئیسلام ئەکەنە دینی خۆیان ئەبنە سەربازی ئیسلام .. ئەبنە سەربازی ژێر دەستی پیغەمبەری خوا ﷺ ، لەبەر ئەوە پێویستە هەموو گیانیان هەر ئیخلاص و نییەتی چاک بێت .. جا میژووی ئیسلام هەر هەمووی بەو پالەوانە خۆنەویستانە دروست بوو . با لەم دەرڤەتەش دا نمونە یەک بخەینە بەر دیدی نازیزان :

بەبەهەقی و نەسائی ریوایەتیان کردووە که پیاویکی ئەعراب دێتە خزمەتی پیغەمبەر ﷺ و نیمان دینی و شوینی ئیسلام ئەکەوێ . ئەلئیت : لەگەڵت دا کۆچ ئەکەم . ئەویش دایە دەست یەکی لە هاوێلان . که غەزای خەیبەر هاتە بەرۆه و پیغەمبەری خوا ﷺ شتێکی دەست کەوت بوو ، دابەشی کرد و ، بەشی کابرای ئەعرابیشی دا ، بەشەکی دایە دەست هاوێلەکانی ، چونکە ئەو خەریکی لەو پانندی و شترەکانیان بوو .

که ئەعرابیە که گەرایەووە بەشەکیان پێ دا . ئەویش وتی : ئەمە چی یە ؟ وتیان : بەشی خۆتە ، پیغەمبەری خوا ﷺ بۆتی داناو . بەشەکی هەل گرت و هینایە خزمەتی پیغەمبەر ﷺ وتی : ئەمە چی یە ئەمی پیغەمبەری خوا ؟ فەرمووی : ((قسم قسمته لك)) . بەشی خۆتە بۆم داناری . وتی : من بۆ ئەمە شوینی تو

نه که وتووم ، به لکو بۆ نه وه شوینت که وتووم که تیریک بیت و بدا لیڤهم - ناماژهی بۆ قورگی کرد - و بمرم و ، بچمه وه به هه شته وه .

فرمووی : «(إن تصدق الله یصدقك)» . فرمووی : نه گهر له گهلّ خوادا راست بکهیت ، خواش راست بۆ دینیتسه پیش . پاشان ههستان بۆ جهنگی دوژمن . نه وه نه دهی پیّ نه چوو به شه هیدی هیئایانه وه خزمهتی پیغه مبه ر ﷺ .
فرمووی : نه مه خوڤه تی ؟ وتیان : به لئی .

فرمووی : «(صدق الله فصدقه)» . فرمووی : له گهلّ خوادا راستی کرد و ، خواش راستی بۆ هیئایه پیش .

پیغه مبه ری خوا ﷺ به جبه که ی خوڤی که فنه ی بۆ کرد ، پاشان هیئایه به رده می و نوژی له سهر کرد و ، به کئی له دو عاکانیشی بۆی نه مه بوو : «(اللَّهُمَّ ! هَذَا عَبْدُكَ حَرَجَ مُهَاجِرًا فِي سَبِيلِكَ قُتِلَ شَهِيدًا وَأَنَا عَلَيْهِ شَهِيدٌ)» . فرمووی : خوا به ! نه مه به نه دهی خوڤه و ، له پیئاری توڤا کوچی کردوه ، وا به شه هیدی سه ری ناوه ته وه و ، منیش له سه ری شاهیدم .

پیغه مبه ری خوا ﷺ عاده تی وه هابوو ده ست که وته کانی جهنگی ته نها به سه ر نه وانده دا دابه ش نه کرد که به شداری جهنگیان کردبوو ، تیر هه ر که س ناماده نه بوایه به شی نه بوو . به لام نه وه بوو له به دردا هه شت که سی به شدار کرد ، وه که له باسی به دردا باسیان هاتوه . ههروه ها له خه بیبه ریش دا چه ند پیاوکی ناماده نه بووی په یانی حوده بیبه ی به شدار کرد ، چونکه بریار وابوو ته نها به شداریوانی حوده بیبه له ده ست که وته کانی خه بیبه ردا به شیان هه بی .

نه وه بوو نه م پیوانه : موپری کوری سینان و ، نه یه نی کوری عوبه یید و ، سه بیاعی کوری عه رفه طی غیفاری و ، جابیری کوری عه بدوللاّ دوا که وتن و ، دوو پیاریش دوا ی حوده بیبه مردبوون و ، پیغه مبه ری خوا ﷺ به شی بۆ دوا که وتوه کان و ، بۆ که س و کاری مردوه کان دانا و ، چه ند نیراوکیش وه که مه حیصه ی کوری مه سهوود و غه ییری شه ویش نیراو بوون بۆ لای دانیشتوانی فه ده که و ، سیّ موسلمانیش که سه هیدی کوری نوعمان و ، عه بدوللاّی کوری سه عدی کوری خه یشه مه و ، پیاوکی نه وه ی خو طامه بوون له به ر نه خو شی به شداری جهنگیان نه کرد و به شیان بۆ دانرا و ، نه وانه ش که شه هید بوون به شیان بۆ دیاری کرا ..

ههروهه ده پياوى جوولهكهى مهدينه له گهه سوپاى نيسلام دا هاتن بو جهنگى خهبيهر و پيغه مبهري خوا ﷺ وهك موسلمانان بهشى بو دانان .

شايانى باسه - وهك له پيشه وه باس كرا عويهينهى كورپى حيصنى فهزارى ، فدرماندهى غهطفان به گوئى حاريسى كورپى عهوفى مورپى نه كرد و برپارى دا به دژايه تيبى موسلمانان ببيته كوومه كى خهبيهر . نه وه بو به چوار ههزار جهنگاوه ره وه به ره و خهبيهر كهوته رى ، دواى نه وهى كه به ره و ناوچه كهى خوئى گهرايه وه و ، واى زانىى موسلمانان هيرشيان كردوته وه سه ر غهطفان .

كه عويهينه گهيشته وه خهبيهر كار له كار ترازو بو . چونكه خهبيهر هه ره همووى خوئى به دهسته وه دابوو و ، تاكه جووله كهيهك چه كى له دهست نه ما بو .. كه عويهينه گهيشته و ، نه م بارودوخى ديبى ، خيرا كهوته ته ماعى نه وه كه داواى بهشى خوئى له وه دهست كهوتانه بكات ، به و بيانووهى كه نه و يارمه تيبى موسلمانان كانى داوه ، چونكه وازى له جهنگ و كوومه كيبى جووله كه هيناوه و ، به چوار ههزار جهنگاوه ره وه كشاوته وه ..

پيغه مبهري خوا ﷺ رووى له عويهينهى منالوچكه كرد و فدرمووى : « كذبت ، ولكن الصياح الذي سمعت أنفرك إلى أهلك » . فدرمووى : دروت كرد .. به لكو به ده م نه و هاواره وه كه بهر گوئت كهوت به خوئ و سوپا كه ته وه گهرايته وه ناوچه كهى خوئان .

عويهينه خوئى گه يانده لاي جووله كهى خهبيهر و نهى وت : كارى وهك نه مپروم نه ديوه .. به خوا وه هام نه نه بينيبى كه غهبرى ئيوه هيچ كه سيك دهست له موحه مه د بووه شينى .. وتم : نه وانه خاوه ن قه لا و چهك و سامانن .. ئيوه له م قه لا سه ختانه دا و نه وه همووه خوئراكه كه كهس نيه بى خوات و نه م ناوه سه ره مپه به دهستى خوئان خوئان به دهسته وه دا ..

وتيان : ويستان له قه لاي زوبه ير دا دان به خوئمان دا بگرين ، كه چيبى كارئيزى ناوه كامان لى برپا و ، دنياش گه رم بوو و ، بهر گهى تينووه تيبمان نه گرت .
وتى : له قه لاي ناعم هه لاتوون و به شكوايى خوئان گه ياندوته قه لاي زوبه ير .. پاشان پرسپارى كوئراوانى كرد ، كه هه واليان دايه وتى : به خوا هه رچيبى خاوه نى غيرته و نازايه تيبه كوئراوه .. نيتر هه رگيز جووله كه له حيجاز دا هه ل ناسنه وه ..

جووله که هه موو وړ بوو بوون و نه یان نه توانی و ه لآمی کابرا بده نه وه ، که چیی جووله که یه ک به ناوی شعله بهی کورپی سه للامی کورپی نه بولخوقه یق ، که خۆیان به ژیریان دانه نه نا و بیړی به لایانه وه لاواز بوو ، له عویهینه هاته وه لآم و وتی : عویهینه ! تو هه لت نان و دواییش پشتت بهردان و واژت لی هینان بو جهنگی موحه مه د . پیشتیش نه وه ت به نه وه ی قوره یظه کرد که کردت .

مه بهستی له وه یه که عویهینه یه کئی بووه له چوار فرمانده که ی غه طه فان که فرمانده ی سوپای نه حزاب بوون و جووله که ی نه وه ی قوره یظیان هه لآ نا - به زمانی لووسی حویه یی کورپی نه خطه ب - تا په یانی نیوان خۆیان و موسلمانان کان هه لآ بوه شیننه وه و ، به شداری جهنگ بکه ن و ، سه ره نجام به دهستی موسلمانان کان تیا بچن .

عویهینه بو خو دهر باز کردن وتی : موحه مه د نیمه ی خسته داوه وه و ، وامان زانی هه لآ مه تی بردو ته سهر ناوچه که مان ، بو یه که هاواره که مان بیست ، نیمه ش گه پراینه وه لای که سوکارمان ، که چیی هیچمان نه دیی و ، دیسان گه پراینه وه دوا بو لاتان بو کۆمه کیستان .

شعله به وتی : جا کئی ماوه کۆمه کیی بکه یت ؟ نه وه ی کوزراوه کوزراوه و ، نه وه ش که ماوه بو ته بنده ی موحه مه د و ، ههر هه موومانی دیل کرد و مال و سامانی بردین !

عویهینه ی نه حمق نه نه وه بوو کۆمه کیی جووله که بکات و ، بگاته فریایان تا شتیکی دهست بکه وی ، نه نه وه ش بوو پیشنیاره که ی پیغه مبهری خوا ﷺ وه ریگری به وه ی که دهست بهرداری جووله که بیی و بهری سالتیکی دارخورماکانی خه یبه ره له موسلمانان کان وه ریگری .. بووه کوردی له هه ردوو جه ژنه که بوو .

که گه پرایه وه مال وه حاریشی کورپی عه وفی مورپی هاته لای و پیی وت : من پیم نه وتی : هیچ کاریک له شوینی خوی دا دانانیتی ؟ به خوا موحه مه د به سه ره نیوانی خۆره لات و خۆرناوادا زال نه بی .. جووله که نه م هه والیه یان پیمان نه دا .. شاهیدی پی نه ده م که گویم له نه بورافیع سه للامی کورپی نه بولخوقه یق بووه نه ی وت : نیمه له سه ره پیغه مبه رایتی حه سادته به موحه مه د نه به یین ، به وه ی که له دهستی نه وه ی هاروون دهرچووه .. نه و (واته موحه مه د) پیغه مبه ره و جووله که به گویم

ناکهن .. ئيمه دووجار به دهستی نهو سهر نه بررئين : جاريك له يه ثريب و جاريكيش له خه بيهەر ..

حاريت نه لئى : به سه للامم وت : نه بيته خاوهنى هه موو زه ويى ؟ وتى : به لئى ، بهو تهوراتى هاتۆته سهر مووسا .. پييشم خوښ نيه جووله كه بهم وته بهم بزائن كه ده باره ي نهو كردم .

بهشى دووه مى خه بيه ريش برىتى بوو له چند قه لايهك ، كه گرنگه كانيان شه سيانه بوون :

۱ - قه مووص . ۲ - سولاليم . ۳ - وه طيح .

جووله كه لهم سى قه لايه دا خوڻان ناماده ي جەنگ كرد و ، تا ماوه يه كى زۆر دانيان به خوڻان دا گرت و نه يان نه ويست خوڻان به دهسته وه بدن ، تا نه وه بوو گه ماروو زۆرى بو هيتان و ، پيغه مبهرى خوايش ﷺ بريارى دا مه فجه نيق بو رماندن قه لاكانيان به كار به نييت . نه مهش دواي چوارده رۆژ گه ماروودان ، هاتنه سهر نه وه كه داواي ريك كه وتن بکهن ..

نه گيپ نه وه كه كينانه ي كورى نه بول هو قه يق له تيره اويشتن دا دهستی زۆر راست بووه .. لهو كاته دا كه پيغه مبهرى خوا ﷺ هات بووه سهر قه لاكهيان و ، خه لكى قه لاكەش ههر هه موو به تيروكه وانوه له ده رگاي قه لاكه دا وه ستا بوون و ، خوڻان ناماده كرد بوو ، وتيان : نه وه پيغه مبهرى خوايه له (شق) وه له گه ل هاوه لاني دا هات . خيرا كينانه هه ستا و دهستی گه يانده تيروكه وانه كهي ، كه چيى له رزيكي وه هاي لئى هات كه نه ي تواني تيري پئى بهاويژئ و ، نامازه شي بو جووله كه كان كرد كه تيرنه هاويژن .. نه وه بوو ترس چوه دلپانه وه و هيچيان پئى نه كرا ..

سه ره نجام كينانه ي پادشايان بريارى خو به دهسته وه دانى دا و ، نوپنه رى ناردنه خزمه تى پيغه مبهر ﷺ تا ماوه بدات و پيكه وه كو ببنه وه ، تا له سه ر جهنگ وه ستانن و خو به دهسته وه دان ريك بکهون .. سه رۆكى شه نوپنه ره ي كينانه ش ناري شه مامخ بوو ..

كه شه مامخ هاته ده ره وه له قه لا پاسه وانانى سوپاي ئيسلام گرتيان و شه ويش كاره كهي خو ي به موسلمانان راگه ياند و ، سه ره نجام كينانه فرمانى دا جووله كه له جهنگ بوه ستن و له گه ل چند سه رۆكيكى جووله كه دا له بنكه ي سه ركردايه تيبى موسلمانان دا به خزمه تى پيغه مبهرى خوا ﷺ گه يشتن .

که هر دو لا دانیشن و که و تنه گفتوگو ، نوینره کانی جووله که ، به سه رز کایه تیی کینانه ، هه وئی نه وه یان دا که چندین مهرج بجه نه بهرچاوی موسلمانان ، تا به شیوه ی نه هلی ذیمه حیسابیان بۆ بکریت .. بۆ نه وه ی له ولاتی خویمان دا و له سه ر خاک و ناوی خویمان بمیننه وه و ، خاوه نی مال و سامان و که ل و په لی خویمان بن و ، ژن و مندالیان له دیلیی به دوور بن و ، خوینی هه ر هه مووشیان پاریزراو بیست . نه و کاته نه وانیش ناماده ن جزیه بدن و ، دان به ده سه لاتی نیسلام دا بنین و ، مل که چی قانون و یاسا کانی بن .

به لام هه له یه که که جووله که که و ته ناویه وه نه وه بوو درهنگ داوای نه و ریک که و تنه یان کرد .. سه ر هتا ناماده ی جهنگ بوون ، نه ک ریک که و تن .. نه و په ری بهرگری یان کرد و ، به توندیی له گه ل سوپای نیسلام دا جهنگان ، به راده یه که که سوپای نیسلام نه ی توانی به شمشیر هیچی له وه قه لایانه فه تح بکات ، تا سوپای نیسلام ناچار بوو بیر له به کارهینانی مه بجه نیق بکاته وه .. که جووله که ش نه وه یان دیی زانی یان بهرگری یان بۆ نا کرۆ و ، وا چاکه زوو فریای خویمان بکه ون .

جا هه رچه نده پیغه مبه ری خوا ﷺ نه ی زانیی که جووله که له جهنگ دریغیی ناکه ن ته گه ر له توانایان دا هه بی و ، که نیسته ش داوای ریک که و تن ته که ن نه وه توانای جهنگیان نه ماوه . که واته وه که نه وه وه هایه که به زۆری شمشیر قه لاکانیان فه تح کرابن . به مه مافی موسلمانه کانه که جهنگاوه رانیان به دیل بگیریین ژن و مندالیشیان بکرینه کۆیله و ، مال و سامانیشیان بکریتته غه نیمه تی جهنگ . له گه ل نه مه ش دا پیغه مبه ری خوا ﷺ چاوپۆشیی له گه ل جووله که دا به کار هیئا .. نه وه بوو په یمانیکی له گه لیانا مۆر کرد تا چاک ترین مه رجیان ده ست گیر ببی ، که بریتی بوو له پاراستنی خوینیان و ازهینان له به کۆیله کردنی ژن و مندالیان ، که نه مه ش ته نها له سایه ی شه ریعت دا ده ستیان نه که وت ..

نه مانه ش خالی ریک که و تنه که ن :

- ۱ - جووله که ی خه بیهر هه موو قه لاکان بۆ موسلمانه کان چۆل بکه ن و ، چیی چه ک و که ره سه ی جهنگیشیان تیدایه وازی لی بهینن بۆ سوپای سه رکه و تووی نیسلام .
- ۲ - جووله که چیی چه کیان لایه هه ر هه مووی ته سلیم بکه ن .
- ۳ - پیغه مبه ر ﷺ په یمانی نه وه بدات که خوینی جووله که پاریزراو بیست و ، ژن و مندالیشیان نه کرینه کۆیله .

- ۴ - جوولہ کہی خہیبہر خہیبہر چوڑ بکہن و بار بکہن بو شام .
- ۵ - موسلمانہ کان ریّ بہ جوولہ کہ بدن چیی کہل و پہلیک بوّیان نہروا لہ گہل
خوّیان بی بہن .
- ۶ - جوولہ کہ پہیمانی ثوہ بدن ، بہ تاییہت کینانہی سہرداریان ، چیی سامان و
گہنجینہی شاراوہیان ہدیہ بوّ موسلمانہ کانی ناشکرا بکہن .
- ۷ - نگہر جوولہ کہ پیچہوانہی نہم ریکہوتنہ بچوولینہوہ ، نہوا ہیچ پہیمان و
بدلینینیک لہ نہستوی موسلمانان دا نامینیت ، نہو کاتہ خوین و سامان و ژن و
مندالی جوولہ کہ بوّ موسلمانان حلالّ نہیبت و ، ہیچ کات لہ پہنای موسلمانان دا
نابن ، چونکہ نہمہ یہ کہم پہیمانی نیوان موسلمانان و جوولہ کہ نہبوو .
- لہ بنکہی سہرکردایہ تیی پیغہ مہبردا ﷺ نہم ریکہوتنہ نیمزا کرا و ، لہ لایہن
موسلمانانہوہ نہبوہ کر و عومہر و عہلیی و زوبہیر بوونہ شاہید و ، لہ لایہن
جوولہ کہ شہوہ دہ پیاوایان بہ شاہید گیران .

دوای برینہوہی نہم ریکہوتنہ جوولہ کہ قہ لاگانیان تہ سلیمی موسلمانہ کان کرد
و ، پیغہ مہبریش ﷺ پیاوای تہر خان کردن بوّ و ہرگرتنی سامان و چہک و کینلگہ و باخ
و باخاتہ کان ..

بہمہ جہنگ لہ خہیبہردا کوّتایی ہات ، نہویش بہ سہرکہوتنی یہ کجاریی
موسلمانان ، کہ نہوہبوو نزیکہی دوو مانگی خایاند ، کہ نہمہ یہ کہم جہنگینکہ
نہوہندہی پیّ چوو بیّ لہ سہردہمی پیغہ مہبری خوادا ﷺ .

بہم شیوہیہ دوا قہ لائی دہ سہ لاتی جوولہ کہ رووخا ، کہ نہوہبوو دوو ہزار سالّ بوو
ہاتبوونہ دوورگہی عہرہ بیی و بوّ پاراستنی بہرژوہندیی خوّیان ہمیشہ خہریکی
ناشوّب و ناژاوہ نانہوہ بوون .. ہمیشہ ہہوئیان تہ دا عہرہ بہ کانی دوورگہ خوینتی
یہ کتر برپژن تا خوّیان سامان کوّیکہ نہوہ و ، ہمیشہ خواہنی دہ سہ لات بن .^{۱۰۷}

شانزہہم : دہست کہوتہ کانی خہیبہر

دوای خوّیہ دہستہوہ دانی بہشی دووہمی خہیبہر ، موسلمانہ کان دہستیان دایہ
کوّکردنہوہ و ہہژماردنی دہست کہوتہ کان ، کہ نہوہندہ زور بوون ، تا نہو روژہ
سوپای نیسلام دہست کہوتی و ہای لہ ہیچ جہنگینک دا دہست نہ کہوتبوو .. جا

سهره‌رای شو هموو چەك و تفاقەى كە لە بەشى یەكەمدا ، وەك دەبابە و مەنجەنیق دەستیان كەوت ، لە بەشى دووهمیشدا كەرەسەیه‌كى زۆرى جەنگیان دەست كەوت ، وەك :

۱ - هەزار ر م . ۲ - چوارصەد شمشیر . ۳ - پینج‌صەد تیروكەوانى عەرەبىی بە كیسه‌كەیانەوه ..

دەست‌كەوتى سامانییش بریتیى بوو لەو هەمووه زیڤ و زیوه لە ژماره نەهاتووەى كە بە درێژایى میژووێ دوو هەزار ساله‌ى جووله‌كە لە دوورگەدا كۆیان كردبوویوه ، هەر هەمووی كەوتە دەست موسلمانەكان ، نیترا با شو هەموو كانیاو و باخ و باخات و زهویى و زاره بى‌شوماره‌ى خەبەر لەولاه بووه‌ستن ، كە صەده‌ها میلی دووجا ئەبوون . شایانى باسه كە موسلمانەكان تەنها لە كوتەبەدا ، كە میڤگێكە لە دەیان میڤگى خەبەر ، چل هەزار دارخورمایان دەست كەوت .. چونكە بە راستیى خەبەر یەكەم ناوچەى كشت و كالیى هەر هەموو دوورگەى عەرەبىیە و ، تا ئیستاش صەدان كانیاو لى‌یه ، نیترا با بە پیت و بەره‌كەتییى خاكەكەى بووه‌ستى ..

لە كاتى هەژماره‌كردنى دەست‌كەوتەكەدا ، موسلمانەكان چەند بەشێكى تەوراتیان دۆزییەوه . ئەوه‌بوو جووله‌كە داوايان لە پیغه‌مبەرى خوا ﷺ كرد كە شو بەشانه‌ى تەوراتیان بۆ بگێڤیتتەوه ، ئەویش داواكەى جى‌بەجى‌كردن و گێڤانییه‌وه بۆیان .

ئەوه‌ ره‌فتارى جوانی پیغه‌مبەر و موسلمانان لە رۆژى سەرکه‌وتنیاندا .. ئەوه‌ش ره‌فتار و كردارى نامەردانه‌ى گاوارو جووله‌كە لە رۆژى سەرکه‌وتنیاندا .. هەرکەسى سەرئەندەلوس بەدات لەو رۆژەدا كە موسلمانەكان دەستیان بەسەردا گرت و بۆ ماوه‌ى هەشت صەده‌ ده‌له‌تى ئیمان و زانستیان تیا بەرپا كرد چون مايه‌ى خێر و پیشكه‌وتن بوون بۆ هەموو ئەوروپا ، كاتیکیش كە گاواره‌كان بەسەر موسلمانەكاندا زال بوون چون دوو رینگه‌یان بۆ دانان : یان بە گاوار بوون ، یان كوشتن و سووتاندن بە ناگر .. هەر كەسى سەرئەندەلوس بۆ دوو هەلئویسته‌ بگړی لە میژووێ پرشنگ‌دارى ئیمان و لە میژووێ ره‌ش و دێزى ئیلحاد و كافریتیى تى‌ئەگات ..

بەلى‌ فیردیناندی پادشای گاواران و ئیزابیلای شازنى كە لە ئەندەلوسدا سەرکه‌وتن (محاکم التفتیش) یان بە‌وپەرى بى‌ویژدانى و هەمه‌جى‌یه‌تەوه بۆ موسلمانە بى‌ تاوانه‌كاندا نا تا بە بى‌ره‌جمانه‌ صەدان هەزار موسلمان بە شمشیر لە ملیان بەدرى ،

یان بە ناگر بسووتینرین . ئەم کارە نامەردانەییە بەردەوام بوو هەتا هەموو موسلمانان ناگادار کران کە پتویستە دەست لە ئیسلام هەڵ بگرن و ببنە مەسیحیی .
 ھەر وەھا پادشای صەلیبی (شیردل - قلب الأسد) پیش گرتنی قودس بە ئینی پاراستنی خوینی دانیشتوانی شاری دا ، کەچی دواى گرتنی شار سێ ھەزار دیلی موسلمانى تیدا سەرپرپی ، بە مەرجی ئەمانە جەنگیان نەکرد و خۆیان بە دەستەوہ دا . . کەچی کە دواى ئەوہ (صلاح الدین) قودسی بە جەنگ و کوشتار گرتەوہ یەک دیلی مەسیحیی تیدا نەکوشت ، ئەگەرچی (قلب الأسد) پیشتر ئەو نامەردی یە لى وەشایەوہ . . هەتا (صلاح الدین) ئەوئندە لى بوورده بوو سەری لە پادشای ئینگلیز (قلب الأسد) دا کاتیک کە نەخۆش بوو و ، فەرمانیشی دا دکتۆرە تاییەتی یە کەى خۆى دەرمانى بکا هەتا چاک بوویەوہ !!^{۱۰۸}

حەقەدەھەم : مانەوہى جوولە کە لە خەیبەردا

لە رێکەوتنە کەى نێوان موسلمانەکان و جوولە کەى خەیبەردا ئەوہش ھاتبوو کە جوولە کە خەیبەر چۆل بکەن و ، موسلمانەکانیش خوینیان بپارێزن و ژن و مندالیان نەکەنە کۆیلە ، بەلام بەو مەرجەى ھیچى لە مال و سامانیان لە موسلمانەکان نەشارنەوہ . . خۆ ئەگەر ناپاکى یان لێوہ دەرکەوئ ئەوا خوینیان بۆ موسلمانان ھەلال ئەبێت و بە کۆیلە کردنى ژن و مندالیان مافى موسلمانان ئەبێت . بەلام جوولە کە ، وەك رەفتارى ھەمیشەى یان ، ناپاکى یان کرد و ، شتیشیان شاردەوہ ، کەچی لە گەل ئەوہش دا پێغەمبەرى خوا ﷺ چاوپۆشى لى کردن و خوینى ھەلال نەکردن ، جگە لە دوو پیاویان (کینانە و رەبیعی کورانی ئەبولخوقەیق) ، کە لى پەرسراوى یە کەمى ئەو پەیمان شکاندە بوون ، ئیتەر ئەو ھەزارەھا جوولە کە یە چاوپۆشى یان لى کرا . .

بۆ چۆل کردنى خەیبەر لە لایەن جوولە کەوہ ناپەزایی یەک نەبوو ، بەلام پیشنیاریتکیان خستە بەردەمى پێغەمبەرى خوا ﷺ تا لەوئ بیان ھێلێتەوہ و ، وەك کرى گرتە لە سەر خاک و ئاوى خەیبەر کشت و کال بکەن بەرامبەر بە نیوہى دەست ھاتى باخ و زەوى یەکان ، چونکە ئەوان شارەزایی یان زیاتر بوو . پێغەمبەرى خوا ﷺ بەمە رازى بوو بەو مەرجەى ھەر کاتى موسلمانەکان ویستیان دەر بچن ، ئەوان دەر بچن .

ههروا له سهردهمی پینغه مبهه و نه بویه کردا و زۆریه خه لافهتی عومهردا مانهوه..

له و ماوهیهدا جووله کهی خه بیهه سهرومال و ناموسیان له نهستی موسلماناندا بوو و ، که سینک بۆی نه بوو دهستیان به نارهوا بۆ درێژ بکات .. بۆیه بهوپه پری سهریهستی یهوه ، سه ره پای کشت و کالی خه بیهه ، دهستیان دایه بازرگانیه ، که له راستیهی دا جووله کهی خه بیهه ، خارهنی چه ن دین سیفهت بوون که له جووله کهی شوینانی تردا نه بوون ، وهک نازایه تیهی له جهنگدا و ، پیتکانی نیشانه به تیروکهوان ... هتد .

که جووله که دهستیان له خۆیان و قه لاگانیان شوورد ، زۆریه زیتر و زیویان ههشار دا و شار دیا نهوه .. جا ههه چهنده نه مه له لای سهه کردایه تیهی موسلمانان ناشکرا بوو ، به لام ههه چاوپۆشیان لی کرا ..

چاکترین به لگه بۆ نه مه نه وه بوو دواي دابهش کردنی دهست کهوته کانی جهنگ ، جووله کهی خه بیهه بهشی زۆری نهو کهل و په لانهیان کپیه و قازانجیکه زۆریان دهست گیر بوو ..

دواي ریک کهوتن له سهه مانه وهی جووله که له خه بیههردا . جاری وا نه بوو موسلمانان کان نه چوونه ناو کشت و کاله کانیا نهوه .. جووله که لای پینغه مبهه ری خوا شکاتیان کرد .. نهویش هه موو موسلمانانی کۆکردنه وه و ناگاداری کردن که به ههیچ شیوهیهک دهست بۆ شتیکی خه بیهه نابهن . موسلمانان کانیسه مهردانه فهرمانه کهی سههرداریان جی به جی کرد ، به رادهیهک جاری وا نه بوو کابرای جووله که نهیویست شتیکی به موسلمانانیک به بی بهرامبهه بهه خشی ، که چیهی موسلمانان که وهه ری نه نه گرت .

جووله کهی خه بیهه ههروا لهوی مانه وه ، به لام جار له دواي جار ناپاکیهی یان لی ده رته کهوت .. که خه لافهت کهوته دهست عومهه ری کوهی خه ططاب ، خوا لیهی رازی بی ، جووله که تاوانی زۆریان له سهه کۆبوویه وه ، بۆیه له سهه نه م هۆیا نهی خواره وه باری پی کردن بۆ شام :

۱ - خه لیفه عومهه ره له ناخر و نوخری ته مه نی دا نه وهی پی گه یشت که پینغه مبهه ری خوا له دوا نه خو شیهی دا که پیی کۆچی دوایهی کرد ، فهرمانی داوه که له دوورگه ی عه ره ب دا دوو دین نه مینن ، بۆیه فهرمانی ها ته سهه ره کردنیان .

۲ - رينك كه وتني پيغه مبهري خوا ﷺ له گهڼ جووله كه ي خه پيهر دا تا بينه كړي كاري سهر خاك و ناوي خه پيهر نهو ده قه شي له گهڼ دا يه كه موسلمانان ههركه ي بيان هوي خه پيهر له وان وه رته گرنه وه و ، تيا يا دهريان نه كهن .

۳ - هه رچه نده جووله كه نهو په رې سه ربه ستې يان هه بوو و ، ماوه نه نه درا هيچ موسلمانيتك خراپه يان بهرام بهر بكات ، نه وان هه ر ناپاكي يان لي ده رته كه وت و هه ر خه ريكې پيلان و ناژاوه بوون . له بهر نه وه نهو په يمانه يان شكاند كه به پتي نه وه له وي مابونه وه .

هيشتا پيغه مبهري خوا ﷺ له ژيان دا سو ، نه وان ده ستيان له موسلمانان نه وه شانده . يه كي له خراپه كاري يانه يان بريتي بوو له كوشتني عه بدوللاي كوري سه هل كه يه كي بوو له هاوه له ناوداره كان .. هه رچه نده عه بدوللا به كوژراويي دوزرايه وه ، هه موو به لگه كان نه وه يان نه سه لماند كه جووله كه كوشتوي يانه ، به لام پيغه مبهري خوا ﷺ سزاي نه دان ، چونكه به پتي ياساي نيسلامي به سه ريان دا نه بررا كه نه وان بووين . بويه پيغه مبهري خوا ﷺ فه رمانې دا له (بيت المال) ي موسلمانان خويني عه بدوللا بدريت .. به لام نيتر موسلمانان تيرور كړدني عه بدوللايان هه ر له ياد بوو و لايان يه قين بوو كه جووله كه له گهڼ موسلمانان دا پاكي يان نايه ت ..

يه كي تر له ناپاكي يه كاني جووله كه له سه رده مي خه ليفه عومهردا بوو .. نه و يش نه وه بوو مه ظهري كوري رافيعي حاريسي له شامه وه ده كړي كاري گاوري هيئا بوون تا له زه وي يه كه ي دا له مه دينه كاري بو بكن . كه له رتوه هات و گه يشته نزيكي خه پيهر ، له وي لاي دا و ، سي روژ له وي مانه وه . له و كاته دا پياويكي جووله كه هات بو لايان و پتي وتن : نيوه نه صارا و ني مه ش يه هوود و ، نه مانه قه وميكن ني مه يان به شمشير كړدو ته ژير ده سته ، نيوه ش ده پياون و پياويك له وان هاتوه نيوه ي داوه ته بهر له خاكي شه راب و عه ره ق و خيره وه نه تان با بو ره نج و به دبه ختيي .. نهو كاته نه بنه كويله . كه له م گونده ي ني مه ده رچوون بي كوژن . وتيان : چه كمان پي نيه . نهو هه بوو جووله كه دوو سي چه قويا ن به نه يني بو هيئان و خه پيهر يان به جي هيشت ، به و هيوايه وه كه نه وي جووله كه كه پتي وتن جي به جتي بكن .

به ره و مه دينه كه وتنه ري هه تا گه يشته (ثبار) كه شه ش ميل له خه پيهر وه دووره ، له وي مه ظهري كوري رافيعي حاريسي ^{۱۱۹} داواي شتيكي له يه كيكيان كړد ،

^{۱۱۹} مه ظهري نه نصاري يه و ، به وتي واقيدي به شداري نوحودي كړدوه و ، تا سه رده مي خه ليفه عومهرش ژياوه .

همو به جارئی لئی راپهرین و به چه قووه هه لمه تیان دایه سه ری ، بئی ته وهی هیچ هه لمه کی له گه لئانا کردبئی . که مه ظهیر ته وانئی وه ها بینیی به په له به ره وه شمشیره که ی رای کرد ، که چیی بهر له وهی شمشیره که ی له کیتلان دهر بهیئیی ، ته وان به چه قو سکیان درپی . که کوشتیان گه رانه وه بو خه بیهر و ، له وی جووله که دالده بیان دان و ، ماوه یه ک شاردیاننه وه ، پاشان کهل و په لی پیوستیان دانئ و ، ته وانیش خویان گه یانده وه شام ..

تاوانیکی تری جووله که ته وه بوو عه بدوللای کورپی عومهر له خه ودا بوو هیرشیان کرده سه ری و دهستیان له جیی خوی ترانزند ، که چیی له کاتی خوی دا خه لیفه عومهر هیچ کاریکی دهره قیان نه کرد ..

کاتی که هه والئی کوژرانی مه ظهیر و ناپاکیی جووله که گه یشته وه به خه لیفه عومهر ، له مزگه وتی مه دینه و تارکی بو موسلمانان دا و ، فهرمووی:

خه لکینه ! جووله که ته وه بیان به عه بدوللا کرد و ، ته وه شیان به مه ظهیری کورپی رافیع کرد ، سه ره پای ده ست درژی یان بو گیانی عه بدوللای کورپی سه هل له سه رده می پیغه مبه ری خوادا ﷺ ...

خه لیفه داوای له موسلمانان کرد با هه موو که سی بچی به دهم مال و سامانیانه وه له خه بیهر چونکه جووله که ی تیدا دهرنه کات ..

که خه لیفه و تاره که ی ته واره کرد طه لحه ی کورپی عه به یدوللا هه ستا و وتی : به خوا نه ی ته میری نیمان داران چاکت پیکاوه و خواش ته و فیقی داوی .

عومهر پیی فهرموو : کیی تر له گه لئا نه م رایه ی هه یه ؟ وتی : هه موو موهاجیر و نه نصار .. عومهر به مه دل خوش بوو ..

هه ژده هم : هه ولس کوشتنس پیغه مبه رس خوادا ﷺ

جووله که ی خه بیهر مافی کوشتیان هه بوو .. ژن و مندالیان ته بوایه به کویله بکرانایه .. که چیی موسلمانان چاوپوشی یان لی کردن .. ناپاکی یان کرد به وهی مال و سامانیان شاردبووه ، له سه ره ته وهش سزا نه دران .. ته بوایه خه بیهریان چول بکر دایه ، له وهش وازیان لی هیئرا و له سه ره باخ و باخاته که یان مانه وه .. سوپای نیسلام بووه

پاسه‌وانی سه‌ر و مالّ و نامووسیان ، که‌چی ئەو ناپاکانه هه‌ر بی‌به‌ئین و بی‌وه‌فا و سپله‌ بوون .. هه‌ولئی کوشتنی پیغه‌مبه‌ری خویان دا ..

ئەو باسه‌ش به‌م شیوه‌یه‌ بوو : ئافره‌تیکی جووله‌که‌ به‌ ناوی زه‌ینه‌بی که‌چی حاریث که‌ برای مه‌رحه‌ب بوو و هه‌ردووکیان له‌ یه‌که‌م قه‌لا‌دا کوژران و ، ژنی سه‌للامی کورپی میکشه‌م بوو که‌ ئەویش له‌ (نطاة) کوژرا بوو ، بریاری دا به‌ ژه‌هر پی‌دان پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بکوژی ..

ئەم ئافره‌ته‌ ، به‌ یارمه‌تی و راویژی چه‌ند جووله‌که‌یه‌ک ، مه‌رێک سه‌ر ئەه‌پریت و سامناک‌ترین ژه‌ه‌ری کوشنده‌ په‌یدا ئەکات ، که‌ هه‌ر که‌سی بیخوات خیرا بیکوژی و ، ئەوه‌شینی له‌ گوشتی مه‌ره‌که‌ ، به‌ تابه‌تی هه‌ردوو قوئی ژه‌ه‌ری زیاتریان پیوه‌ ئەکات . چونکه‌ زانیبووی که‌ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌زی له‌ گوشتی قوول و شانه‌ .. ئیتر مه‌ره‌که‌ به‌ سووره‌وه‌کراوی ئەبات بۆ سه‌ربازگه‌ی موسلمانان و ، به‌ شیوه‌ی دیاری ئەی‌بات ، چونکه‌ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ دیاری ئەخوارد ، به‌لام له‌ سه‌ده‌ده‌قه‌ نه‌٤ .

که‌ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نوێژی مه‌غریبی به‌جی هینا ، گه‌رایه‌وه‌ بۆ بنکه‌ی فه‌رمانده‌یی له‌ خه‌یبه‌ر و ئەبینی وا زه‌ینه‌بی جووله‌که‌ له‌وی له‌ نزیک که‌ل و په‌له‌که‌ی‌دا دانیشتوه‌ ، که‌ پرسیری لی کرد چیی ئەوی ؟ وتی : ئەبولقاسم ! دیاری یه‌کم بۆ هیناوی . ئەویش وه‌ری گرت و فه‌رمانی دا له‌ ده‌ستیان گرت .. پاشان مه‌ره‌ ژه‌ه‌راوی‌یه‌که‌ خرایه‌ به‌رده‌می و هه‌ندی له‌ هاوه‌لانیشی له‌گه‌ل دا بوون و فه‌رمانی دا بیته‌ پیشه‌وه‌ و نانی تیواره‌ بخۆن . ئەوانیش هاتنه‌ پیشه‌وه‌ و ، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌ستی دایه‌ قووله‌که‌ی و هه‌ندی گوشتی لی کرده‌وه‌ و ، پاروویه‌کی خسته‌ ده‌می و قووتی دا و ، بیشری کورپی به‌رانیش ^{۱۱۱} ده‌ستی دایه‌ ئیسقانیک و پاروویه‌کی لی

^{۱۱۱} بیشری کورپی به‌رانی کورپی مه‌عرووری ئەنصاری له‌گه‌ل باوکی‌دا ناماده‌ی په‌یانی عه‌قه‌به‌ بووه‌ و ، به‌شداری جه‌نگی به‌در و هه‌موو جه‌نگه‌کانی تریش بووه‌ له‌ خه‌زمتی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ . پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ کردیه‌ سه‌رداری قومه‌که‌ی که‌ نه‌وه‌ی نه‌ضله‌ بوون . له‌ کتیبی (الجود) دا ، له‌ ریی ئیبن شیه‌ابی زوه‌ری‌یه‌وه‌ هاتوه‌ که‌ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمویه‌ : ((من سیدکم یا بنی نضله ؟)) فه‌رموی : نه‌ی نه‌وه‌ی نه‌ضله‌ ! کئی سه‌ردارتانه‌ ؟ وتیان : جه‌ددی کورپی قه‌یس . فه‌رموی : ((ویم تسودونه‌ ؟)) . فه‌رموی : به‌ بۆنه‌ی چی‌یه‌وه‌ ئەی‌که‌نه‌ سه‌رداری خۆتان؟ وتیان : له‌ هه‌موومان مالّ و سامانی زیاتره‌ ، له‌گه‌ل ئەوه‌ش‌دا ئیتمه‌ به‌ چرووکی ئەزانین . فه‌رموی : ((وأی داء أدوی من البخل ؟ لیس ذا سیدکم)) . فه‌رموی : جا چ ده‌ردیک له‌ چرووکی ده‌ردتیه‌ ؟ نه‌وه‌ سه‌ردارتان نیه‌ . وتیان : نه‌ی کئی سه‌ردارمان بی ؟ فه‌رموی : ((بشر بن براء بن معرور)) .

خوارد . خیرا پیغهمبهری خوا ﷺ فرمانی بهسەر هاوهلهکانی دا دا تا له خواردنی گوشتی نهو مهپه دهست بگرهوه ، که فرمووی : « کفوا أیدیکم ، فإن هذه الذراع تخبرني أنها مسمومة » . فرمووی : دهست بگرهوه ، چونکه نهو قۆله ههوالی دامی که ژههراویی کراوه . بیشر وتی : بهو خوییهی که ریزی لی ناوی لهو پارووهدا که خواردم منیش ههستم بهوه کرد ، بهلام لهبهر نهوهی که خواردنهکه له تو تیک ندهم له دههم دهرم نههینایهوه فریتی بدهم . چونکه که نهوهم به دهستهوه دیی ، نفسی خۆم له تو خۆشهویست تر داننا ..

بیشر لهو شوینهی خۆی ههلا نهستا به بۆنهی کاریگریی ژههرهکهوه رهنگی رهش ههلا گهرا و بۆ ماوهی سالیک به دهست نازاریهوه نهتلایهوه و تووشی نیفلیجیی بو ، تا سهرهنجام به کاریگریی نهو ژههره مرد ..

هندی هاوهلی تریش شتیکیان لهو مهپه ژههراوییه خواردبوو ، بۆیه پیغهمبهری خوا ﷺ فرمانی بهسەر نهوانهدا دا تا به کهلهشاخ خۆینی خۆیان بگرن ، ههروهها خۆیشی کهلهشاخی گرت بۆ نهوهی کاریگریی ژههرهکه کهم بیتهوه ..

ئیبنولقهیم وتویه : پیغهمبهر ﷺ بۆ ماوهی چوار سالی رهبع به دهست کاریگریی نهو ژههرهوه نهتلایهوه ههتا خوی گهوره برديهوه بۆ لای خۆی .. تهگپنهوه که لهو نهخۆشییهی دا که کۆچی دوايي کرد فرموویه : « ما زلت أجد - أي أتألم - من الأكلة التي أكلت من الشاة يوم خيبر ، فهذا أوان إنقطاع الأبهـر مني » . فرموویه : لهو کاتهوه که له خهیبهر لهو مهپه خوارد ههتا ئیستا ههـر نازاری نهچیزم . نیت کاتی پچرانی دهمازی شاخوین بهرمه .

زوهیری وتویه : پیغهمبهری خوا ﷺ به شهیدی کۆچی دوايي کردوووه .. که دهستیان له خواردنی گوشتی مهپه ژههراوییه که کیشایهوه ، پیغهمبهری خوا فرمانی دا زهینهبی جووله که بانگ بکن بۆ لی پرسینهوه . که پرسیری لی کرا ، دانی بهوهدا نا که به مهبهستی کوشتنی پیغهمبهری خواوه ژههری پیوه کردوووه . کاتیکیش که پیغهمبهری خوا ﷺ پرسیری هۆی نهو کارهی لی کرد ، به ناشکرا وتی : نهوهی که به قومهکهی منت کرد شتیکی شارراوه نیه .. میردهکهم و باوکم و مامهت کوشتن . منیش وتم : نهگهر پیغهمبهر بیست خوا ناگاداری نهکات و ، گهر پادشایش بیست نهوا له دهستی رزگارمان نهبیست .

پیغه‌مبەر ﷺ لیتی خو‌ش بوو . به‌لام تم لی خو‌ش بوونه له‌سه‌ر مافی خو‌ی بوو . . . به‌لام که دوا‌ی سالتیک بیشری کوری به‌پراء به کاریگه‌ریی نه‌و ژه‌هره کۆچی دوا‌یی کرد، نه‌وا له خو‌ینی بیشردا فه‌رمانی کوشتنه‌وه‌ی زه‌ینه‌بی دا ، چونکه وه‌رگرتنه‌وه‌ی خو‌ین ، خو‌ینی موسلمان بی‌یان کافر، له شه‌ریعه‌تی نی‌سلام‌دا هه‌رگیز پشت‌گو‌ی ناخو‌ی . . . ده‌رباره‌ی به‌شداریی نافه‌رتان له جه‌نگی خه‌یبه‌ردا ، نی‌مام نه‌جمه‌د ریوا‌یه‌تی کردووه له حه‌شه‌رجی کوری زیاده‌وه ، له دایکی باوکیه‌وه که وتوو‌یه : من یه‌کی بووم له‌و شه‌ش نافه‌ره‌تی که له‌گه‌ل پیغه‌مبهری خوادا ﷺ بو‌غ‌زای خه‌یبه‌ر که‌وتینه‌ ری . . . نه‌لیت : هه‌وا‌ل گه‌یشته‌ لای پیغه‌مبهر ﷺ که ئافه‌رت له‌گه‌لیا هاتوون . نه‌لیت : ناردی به‌ دوامانا و بانگی کردین ، نه‌بینین تو‌وره‌یی له‌ ده‌م و چاویا ده‌رته‌که‌وی . فه‌رمووی : ((ما أخرجکمن ؟ و یا‌مر من خرجت ؟)) . فه‌رمووی : بو‌چی که‌وتوونه‌ته ری ؟ به‌ فه‌رمانی کی‌ش که‌وتوونه‌ته ری ؟

وتمان : بو‌ نه‌وه به‌ ری که‌وتووین تیر بده‌ینه ده‌ست جه‌نگاوه‌ران و ، سه‌ویقیان ده‌رخوارد بده‌ین و ، ده‌رمانی‌شمان پی‌یه بو‌زامداران و ، خو‌ریی نه‌رپتسین ، به‌مه کۆمه‌کیی دینی خوا نه‌که‌ین . نه‌ویش رازیی بوو . . . نه‌لیت : که‌ خوا‌ی گه‌وره خه‌یبه‌ری بو‌ فه‌تح کرد ، وه‌ک به‌شی پساوان به‌شی بو‌ نی‌مه‌ش دانا . ۱۱۲

نۆزده‌هه‌م : کو‌ژاوانی جه‌نگی خه‌یبه‌ر

له‌ غ‌زای خه‌یبه‌ردا له‌ سو‌پای موسلمانان نه‌مانه‌ی خواره‌وه شه‌هید بوون :

أ - له‌ قو‌به‌یش چوار که‌س :

سیانیان له‌ نه‌وه‌ی ئومه‌یه‌ی کوری عه‌بده‌ناف :

۱ - ره‌بیعه‌ی کوری نه‌کشمی کوری سه‌جه‌ره‌ی نه‌سه‌دی که‌ هاوپه‌یمانی نه‌وه‌ی عه‌بده‌شمس بووه . به‌شداریی به‌در و ئو‌حودی کردووه و ، له‌ ته‌مه‌نی سیی سالیی‌دا ، له‌ خه‌یبه‌ردا ، به‌ ده‌ستی حاریشی جووله‌که شه‌هید بووه .

۲ - ته‌قیف یان ته‌قافی کوری عه‌مر که‌ نه‌ویش هاوپه‌یمانیان بووه و ، به‌شداریی به‌دری کردووه به‌ خو‌ی و هه‌ردوو براکه‌یه‌وه (مدلاج) و (مالک) . له‌ خه‌یبه‌ر به‌ ده‌ستی ئوسه‌یری جووله‌که شه‌هید بووه .

۳ - ریفاعه‌ی کورپی مه‌سرووح له هۆزی ته‌سه‌د که نه‌ویش هاوپه‌یمانیان بووه و حاریشی جووله‌که له خه‌یبه‌ر شه‌هیدی کردووه .

یه‌کی‌کیشیان له نه‌وه‌ی ته‌سه‌دی کورپی عه‌بدولعوززا که :

۴ - عه‌بدوللای کورپی نه‌بوئومه‌یه‌ی کورپی وه‌هب بووه و ، هاوپه‌یمانیان بووه ، له خه‌یبه‌ر شه‌هید بووه .

ب - له نه‌وه‌ی غیفار یه‌ک که‌س :

۱ - عیماره‌ی کورپی عوقبه به تیر شه‌هید بووه .

ج - له نه‌وه‌ی نه‌سه‌لم یه‌ک که‌س :

۱ - عامیری کورپی سینانی کورپی نه‌کوه‌ع : شمشیره‌که‌ی خۆی بۆی هه‌ل گه‌پایه‌وه و شه‌هیدی کرد .

د - له دانیشته‌وانی خه‌یبه‌ر یه‌ک که‌س :

۱ - ته‌سه‌دی شوان یان شوانه ره‌شه‌که ، ناوی نه‌زانراوه ، له‌و رۆژه‌دا که موسلمان بوو شه‌هید بووه .

ه - له نه‌وه‌ی نه‌شجعه یه‌ک که‌س :

۱ - پیاویکه ناوی نه‌هاتروه .

و - له نه‌وه‌ی زوهه‌ره یه‌ک که‌س :

۱ - مه‌سه‌وودی کورپی ره‌بیعه که هاوپه‌یمانیان بووه .

ز - شه‌هیده‌کانی نه‌نصار :

یه‌که‌م : له هۆزی خه‌زه‌ج سی‌که‌س :

۱ - بیشری کورپی به‌پائی کورپی مه‌عروور که به ژه‌هر به ده‌ستی زه‌ینه‌بی جووله‌که شه‌هید بوو .

۲ - فوزه‌یلی کورپی نو‌عمانی نه‌نصاریی سولمیی ..

۳ - مه‌سه‌وودی کورپی سه‌عدی کورپی قه‌یس .

دووهم : له هۆزی نه‌وس هه‌شت که‌س :

۱ - مه‌حموودی کورپی مه‌سه‌لمه ، که به ده‌ستی مه‌رحه‌بی جووله‌که شه‌هید بوو ، به‌وه‌ی که به‌رداشتیکی به‌سه‌ر قه‌لای ناعم هوه‌دا به سه‌ری‌دا و دوا‌ی سی‌ رۆژ گیانی له ده‌ست دا ..

- ۲ - نه‌بوضه‌ییاحی کورپی ثابیتی کورپی نوعمان ، که ناوی عومه‌یره و به‌شداریی به‌در و ئوحدو یان خه‌نده‌ق و حوده‌ییبه‌ی کردووه .
 - ۳ - حاریشی کورپی حاطه‌بی نه‌نصاریی که له‌گه‌ل سوپای به‌دردا بوو له ره‌وحاء پیغه‌مبه‌ری خوا عقده گێژایه‌وه بو مه‌دینه و ، وه‌ک به‌شدارییویه‌کی به‌دریش له ده‌ست که‌وته‌کانی جه‌نگ به‌شی بو دانا . حاریث به‌شداریی ئوحدو و خه‌نده‌قیشی کردووه .
 - ۴ - عوروه‌ی کورپی مورپه‌ی کورپی سوراچه‌ی نه‌نصاریی .
 - ۵ - نه‌وسی کورپی قانید ، له (إصابه) دا به نه‌وسی کورپی عابید هاتووه .
 - ۶ - ئونه‌یفی کورپی حه‌یب له نه‌وه‌ی عه‌مری کورپی عه‌وف .
 - ۷ - ثابیتی کورپی نه‌شه‌له له نه‌وه‌ی عه‌مری کورپی عه‌وف .
 - ۸ - طه‌له‌ی کورپی یه‌حیای کورپی موله‌یل .
- له جووله‌که‌ی خه‌یبه‌ریش نه‌وه‌د و سیّ که‌س کوژراون ، که زۆریه‌یان له قه‌لاکانی (نطاة) و (شق) له به‌شی یه‌که‌می خه‌یبه‌ر کوژراون ، که یانزه‌که‌سیان له سه‌رکرده و فه‌رمانده ناو‌داره‌کانی جووله‌که‌ بوون ، که نه‌مانه‌ن :
- ۱ - مه‌رحه‌ب : که له‌به‌رده‌م قه‌لائی (ناعم) دا ، به شمشیربازیی به ده‌ستی عه‌لیی کورپی نه‌بو‌طالیب ، یان موحه‌مه‌دی کورپی مه‌سه‌له‌مه‌ی نه‌نصاریی کوژراوه .
 - ۲ - حاریشی برای مه‌رحه‌ب و باوکی زه‌ینه‌ب که مه‌ره‌که‌ی ژه‌هراویی کرد ، نه‌ویش له‌به‌رده‌م ناعم‌دا به شمشیربازیی عه‌لیی کورپی نه‌بو‌طالیب کوشتوویه .
 - ۳ - یاسیر که نه‌ویش له‌به‌رده‌م قه‌لائی ناعم‌دا به شمشیربازیی به ده‌ستی زویه‌یری کورپی عه‌ووام کوژراوه .
 - ۴ - ئوسه‌یر که نه‌ویش موحه‌مه‌دی کورپی مه‌سه‌له‌مه له‌به‌رده‌م قه‌لائی ناعم‌دا کوشتوویه‌تی .
 - ۵ - عامیر که عه‌لیی کورپی نه‌بو‌طالیب له‌به‌رده‌م ناعم‌دا به شمشیربازیی کوشتوویه‌تی .
 - ۶ - یوشه‌ع که حویابی کورپی مونذیر له‌به‌رده‌م قه‌لائی سه‌عب‌دا به شمشیربازیی کوشتوویه‌تی .
 - ۷ - ده‌ییال که عوماره‌ی کورپی عوقبه‌ی غیفاریی کوشتوویه .
 - ۸ - سه‌للامی کورپی میکشه‌م که میژدی زه‌ینه‌ب بووه له جه‌نگه‌کانی (نطاة) دا کوژراوه .

۹ - عه ززول که حویابی کوری مونذیر به شمشیربازی له بهردهم قه لای نوبه ی دا کوشتوویه تی .

۱۰ - کینانه ی کوری نه بولخوقه یق ، پادشای خه بیهر له سهر ناپاکی و په یمان شکاندن له بهشی دووه می خه بیهردا نیعدام کرا .

۱۱ - ره بیعی کوری نه بولخوقه یق نه میس برای پادشا بوو و ، به هه مان تاوان نیعدام کرا ..

نیتز کوژراوانی تری جووله که ی خه بیهر ناوی هیچ کامیان نه هاتوه . ۱۱۳

بیستم : فه تحس فدهک و ، تهیما و ، وادیلقورا :

دوای فه تمی خه بیهر به دهوری خه بیهردا له م لاو له و لا چهند ناوچه یه کی جووله که نشین مابوون ، که نه یان ویست به گزی موسلمانان کاندا بچن ، به لام چاوه پروان بوون بزائن هی رشی موسلمانان کان بو سهر خه بیهر به کوئی نه گات ، چونکه هه رگیز به بیریاندا نه نه هات خه بیهر به موسلمانان کان چار بکریت ، له بهر نه وهی که جهنگاوه ری زوری لی بوون و خاوه نی چهک و تفاقیتی بی شومار بوون .. جا که قه لاکانی خه بیهر ، خویان به دهسته وه دا ، به تایبیت قه لای یه که میان ، قه لای ناعم . که نه وه یان دیسی هه ندیک خویان به دهسته وه دا و ، هه ندیکیش به (جزیه) دان رازیسی بوون و ، هه ندیکیش که ورتنه به رگری و دوای جهنگ نه وسا خویان به دهسته وه دا ..

کاتیک که پیغه مبهری خوا ﷺ به سوپاوه هی رشی کرده سهر خه بیهر ، یه کی له هاوه لانی ، که ناوی موحه بیصه ی کوری مه سعوود بوو ، نارد بو لای جووله که ی فدهک ، تا بانگیان بکات بو سهر نیسلام ..

به لام جووله که ی فدهک به لایانه وه یه قین بوو که خه بیهر به موسلمانان کان ناگیریت ، بزیه هه ندی هه له یان به رامبه ر به بانگه وازه که ی پیغه مبهری خوا ﷺ نه کرد و ، به جوانی وه لامی موحه بیصه یان نه نه دایه وه ..

موحه بیصه نه لیت : هاتمه ناویان و ، دوو روژ له لایان مامه وه و ، خویان بو هه لیک ناماده کردبوو و ، نه یان وت : (نظاة) عامیر و ، یاسیر و ، نوسهیر و ، حاریث و ، مه رحه بی سرداری جووله که ی لی یه .. وا نابینن که موحه مه د بتوانی له وانه نزیک بکه ویتته وه .. خه بیهر ده هه زار جهنگاوه ری تیدایه .

كە موحەببە ھەست بە فیتل و لاری یان ئەكات ، ئەیەوی بگەریتتەو ، ئەوانیش ئەلین چەند پیاویکت لەگەڵدا ئەنیرین تا رێك بکەوین .. بەو هیواوە کە خەیبەر خۆگر بیت . بەلام کە ھەوائی کوزرانی پالەوانەکانیان بۆ ھات پشتیان شکا و ، کەوتنە پارانەو لە موحەببە تا قسەکانیان نەگێریتتەو ، ئالتوون و پارەبەکی زۆریان بۆ کۆکردەو ، کەچی مەردانە دەنگ و باسەکی ھەر ھەموو بۆ پیتغەمبەر گێراپەو .. ئەوانیش چەند کەسیکی بە سەرکردایەتی نوونی کوری یوشە لەگەڵدا ئەنیرن بۆ رێك کەوتن .

سەرەنجام ویستیان دەست بکەنەو . موحەببە پتی وتن کە ئەوان ئەو ھێزەیان نیە بەرگری بکەن ، خۆ ئەگەر پیتغەمبەری خوا ﷺ تەنھا سەد پیاویان بۆ بنیڕی ھەموویان ئەدەنە بەر . ئەوانیش ھاتنە سەر رێك کەوتن . ئەو بوو لەسەر نیوہی زەویی و زاریان رێك کەوتن .

جوولەکی فەدەکیش لەوی مانەو تا سەردەمی خەلیفە عومەر و ، ئەو بوو لەگەڵ بریاری دەرکردنی خەیبەردا ، بریاری دەرکردنی ئەمانیش دەرچوو .. ئەو بوو خەلیفە پیاوی شارەزای ناردن تا تەقدیری کێلگە و زەویی و زارەکانی فەدەک بکەن ، تا نیوہی ئەو مەبلەغە بدری بە جوولەکی فەدەک چونکە نیوہی زەویی و زارەکان ھی خۆیان بوو .. دواي ئەو ئەوانیش باریان کرد بۆ شام ..

بەلام (وادي القری) کە ئەکەوتە نیوان مەدینە و خەیبەر و ، شیوتکی بە پیت و بەرەکەت بوو و ، کانیای زۆر و کێلگەیی زۆری تیدا بوو ، دانیشتوانی کۆمەڵە جوولەکیەکی بەھێز بوون ، کە دواي فەتەحی خەیبەر ئەوان یەکەم کۆمەڵی جوولەکی بوون کە خۆیان ئەدا بە دەست موسلمانەکانەو و ، بریاریان دا لەگەڵیان بچەنگین ، چونکە ئەوانیش وەك خەیبەر خاوەنی قەڵای سەخت بوون . ھەر ھەوا داوی کۆمەکیان لە عەرەبە بت پەرستەکانی ئەو ناوچەیی کرد و ، ئەوانیش ھاتن بە ھانایانەو خۆیان نامادەیی جەنگ کرد ..

سوپای نیسلام لییان نزیک کەوتەو ، بەلام ھەرگیز پیتغەمبەری خوا ﷺ دەستی بە کوشتاری ھیچ کۆمەڵێك نەکردوو ، ھەتا بانگیان نەکا و ناگاداریان نەكات . خۆ ئەگەر موسلمان ببونایە ، ئەوا ئەبوونە بەشێکی کۆمەڵگای نیسلامیی .

بەلام جوولەکی (وادي القری) ماوہی موسلمانەکانیان ئەدا بانگیان بکەن ، بەلکو بە گەشتنی سوپا ، ھەتا بەر لەوہی بار بچەن ، جوولەکی ھێرشیان کردە سەر

موسلمانه‌کان و پیاویکی موسلمانیان کوشت ، که خزمهت گوزاری پیغهمبه‌ری خوا بوو و ، ناویشی مودعهم بوو و کهل و په‌له‌که‌ی نه‌وی دانه‌گرت ..
خیرا پیغهمبه‌ری خوا ﷺ هاوه‌لانی ریځ و پینک کردن و که‌تیبه‌کانی دابه‌ش کردن و نالای دایه ده‌ست فرمانده هل بؤ‌یراوه‌کان .

نه‌وه‌بوو نالاکه‌ی خوی دایه ده‌ست سهر‌داری خه‌زره‌ج ، سه‌عدی کورپی عوباده و ، هر یه‌که له حویابی کورپی مونذیر و ، عه‌ببادی کورپی بیشر و ، سه‌هلی کورپی حونه‌یف نالای دایه ده‌ستیان .

هرچه‌نده جووله‌که ده‌ستیان وه‌شاند ، به‌لام نه‌مه کاری نه‌کرده سهر هیمنیی پیغهمبه‌ری خوا ﷺ و ، پتی خوش بوو خوین نه‌رژئی و ، خوا هیدایه‌تی نه‌وان بدات ، بویه بانگی کردن بؤ سهر نیسلام و پییشی راگه‌یاندن که نه‌گه‌ر بیت و موسلمان ببن سه‌رومالیان پاریزراو نه‌بن و حیسابیشیان لای خوا نه‌بی .

جووله‌که نه ناشتی و نه موسلمان بوونیان وه‌رنه‌گرت ، به‌لکو ده‌ستیان دایه جه‌نگ و کوشتار . نه‌وه‌بوو پالاه‌وانیکیان له قه‌لاکان هاته‌ده‌روه و ، داوای شمشیر بازی نه‌کرد .. خیرا زوبه‌یری کورپی عه‌ووامی بؤ ده‌رپه‌پی و کوشتی .. داوای نه‌وه‌بوو جووله‌که‌یه‌کی تر هاته‌ده‌روه و عه‌لیی کورپی نه‌بوطالیبیش نه‌وی کوشت .. داوای نه‌وان دوانی تر هاتنه‌ده‌روه و ، نه‌بودجانه یه‌که له داوای یه‌که هر دووکیانی کوشت .. هه‌روا جووله‌که نه‌هاتنه‌ده‌روه و پالاه‌وانه‌کانی نیسلام بی‌گیانیان نه‌کردن هه‌تا ژماره‌یان گه‌یشته یانزه کوژراو و ، هه‌رچی جارینک یه‌کیکیان نه‌کوژرا ، پیغهمبه‌ری خوا ﷺ نه‌وانی تری بانگ نه‌کردن بؤ سهر نیسلام !!

نه‌و رۆژه هه‌تا ئیواره جه‌نگ دریزه‌ی کیشا .. که نویتیک نه‌هاته کایه‌وه پیغهمبه‌ر و هاوه‌لان به جه‌ماعه‌ت به‌جی‌یان نه‌هینا و ، داوای هر نویتیکیش پیغهمبه‌ر ﷺ بانگی جووله‌که‌ی نه‌کرد بؤ سهر نیسلام ، که‌چی نه‌وان داواکه‌یان نه‌دایه دواوه و له‌سهر جه‌نگ به‌رده‌وام نه‌بوون .

بؤ رۆژی دووه‌م موسلمانه‌کان هیرشیک توندیان کرده سهر جووله‌که .. نه‌وه‌بوو هیشتا نه‌وه‌نده‌ی رمیک خور له زه‌ویی به‌رز نه‌بوو بوویه‌وه ، جووله‌که خویان دا به‌ده‌سته‌وه و ، ناوچه‌که بووه ده‌ست که‌وتی موسلمانان .. جووله‌که‌ی (وادی القری) داوای ته‌سلیم بوونیان هیچیان لی نه‌کوژرا ..

پيغه مبهري خوا ﷺ به ويتهى دانىشتوانى خهيبهر دانىشتوانى (وادي القري) شى له سهر باخ و زهويى و زاره كانيان هيشتنه وه ، تا به نيويى كاريان له سهر بكهـن . لهـم شوينهـدا سوپاي نيسلام تهـنها چوار روژ مايه وه ..

تهـيمانيش نهـكهـوته گوـشهـى باكوورى خورثاواى دوورگه وه كه كوـمهـليـك جووله كهـى تيدا بوون و ، خاوهـنى قهـلاى سهـخت بوون بهـسهر لووتكهـى چياكانه وه .. نهـوانيش بهـ تهـما بوون بهـرگريى بكهـن ، بهـلام كهـ دىـيان وا خهـيبهر و پاشان فهـدهـك و (وادي القري) خوـيان بهـ دهـسته وه دا ، هـهر له خوـيانه وه پياويان نارده خزمهـتى پيغه مبهـرى خوا ﷺ و داواى صولـحيان كرد و ، نامادهـيى يان دهـرپريى كهـ جزيه بدهـن بهـ سوپاي نيسلام و ، لهـسهر مالـ و حالـى خوـيان دانيشـن و نيسلام چاوـديـرى يان بكات . تـيتر مالـ و سامانيان و ، زهويى و زار و هـموو شتيـكيان پارـيـزراو بوو .

كاتيـكيش كهـ خهـليفه عومـهـر له سهـردهـمى خهـلافهـتى خوـى دا جووله كهـى خهـيبهـرى ، لهـسهر لاريى و چهـوتى يان دهـر كردن بو شام ، جووله كهـى تهـيمانى دهـرنهـ كردن بهـلكو له جـيى خوـيان بهـسهـرى بهـرزوه مانه وه ، چونكه نهـمان وهـك جهـنگيان نهـكرد ، دواى پهـيمان بهـستنيش پهـيمانـيان نهـشكانده وه ..

له پيشهـوه باسـمان كرد كه هـوژى فهـزازه و عويهـينهـى سهـرداريان چـونـ بهـ چوار هـزار جهـنگاهـره وه دژى موـسلـمانهـكان وهـستان و بوونه كوـمهـكى جووله كهـ ، هـهرچهـنده خواى گهـوره دهـرفهـتى نهـدان دهـست بووهـشـينن ، تا كه عويهـينهـ جاري دووهـم هاتهـوه خهـيبهـر بوـ كوـمهـكيى جووله كهـ ، موـسلـمانهـكان جووله كهـى خهـيبهـريان كهـولـا كردبوون . جا هـهرچهـنده هـوژى فهـزازه بهـ چاوى خوـيان تيـك شـكاني جووله كهـ يان بينيى ، بهـ ناوات بوون دهـستيـك له موـسلـمانهـكان بووهـشـينن ..

بوـ تهـمه عويهـينهـ هاته سهـر نهـو برياره كهـ رى له موـسلـمانان بگرن كاتى كهـ بهـرهـو مهـدينه نهـگهـرپـينه وه .. بوـ تهـمه هـيـزيـكى زوژى له جهـنگاهـرهـان كوـ كرده وه . كهـ پيغه مبهـرى خوا ﷺ تهـم هـهـوالـهـى بيست خـيـرا هـهـوالـى بوـ فهـزازه نارده كهـوا موـسلـمانهـكان بهـ تهـحهـدداوه له فلاـنه شوـينـدا چاوـهـروانى نهـوان نهـكهـن تا لهـوى دهـست بدهـنه يهـخهـى يهـكتر و بزائن كى سهـرنهـكهـوى ..

كه تهـم هـهـوالـه به فهـزازه و سهـر كرده كانيان گهـيشت ، دهـست و پهـليان وشك بوو و ، ترسيـكى زور چوهـ دلـيانه وه و ، وازيان لهـو برياره يان هـينا و ، بلاوهـيان لىـ كرد .. جا لهـوه نهـچى سهـر و كهـكاني فهـزازه ويـستبيـتيان موـسلـمانهـكان بهـوه بترسيـنن كهـ رى

یان لیٰ ته گرن و دهستیان لیٰ نه وه شینن ، بهو هیوایه ی به لکو موسلمانان کان به رامبهر به شتیک له گه لیان ریک بکهون ، چونکه پیش فتهی خه یبهر پیغه مبهری خوا ﷺ به لیئنی دا نه گهر عویینه واز له کومه کیی جووله که بهیئنی بهروبومی سالیکی خه یبهری بداتی . نه وه بوو عویینه ی نه همق وهری نه گرت .. به لام هه لوئستی سیاسی و عهسکه ریی موسلمانان پیش فتهی خه یبهر و دوا ی فتهح زوریان جیاواز بوو .. چونکه دوا ی له ناوبردنی هیژ و سامان و فر و فیلی جووله که له دوورگه دا ، موسلمانان کان بوونه خاوهنی هیژیکی چارنه کراو ، له لایه ن بت په رستانی دوورگه وه .. شایانی باسه لهو کاته دا که موسلمانان کان سه رگه رمی پاک کرده وه ی خه یبهر و دهوروبه ری بوون و سوپاسی خویان نه کرد له سه ر نهو سه رکه وتنه ی که پیی به خشین ، نهو موسلمانان هی که بو حه به شه کۆچیان کرد بوو به سواریی دوو که شتی گه رانه وه . جا موسلمانان نه مه شیان به سه رکه وتنیك وهك سه رکه وتنه که ی خه یبهر له قه لثم نه دا .. خوا کومه ک بیئت دواتر سه ربه خو نهم باسه پیشکه ش نه که یین ^{۱۱۴} .

بیست و یه که م : گه وه ی قوره ییشی به کان

که دهنگ و یاسی هیژی موسلمانان بو سه ر خه یبهر که وته گوئی قوره ییش ، چیی پیاویان هه بوو ، چ دۆست ، چ دوژمن به موسلمانان ، هاتنه سه ر نهو رایه که سه ره نجامی زۆران بازیی خه یبهر سه ره نجامه بو زۆران بازیی نیوان نیمان و کوفر ، چونکه نه مه گه وره ترین جهنگیکه که موسلمانان کان تووشی بن و ، له دوورگه ی عه ره بیی دا هیژیکی تر نیه نه وه نه ده ی جووله که ی خه یبهر و غه طه فانه بت په رسته کان - که یه کیان گرتبوو له دژی موسلمانان کان - به ده سه لات بی ، چ له باره ی ژماره ی چه ک دار و ، چ له باره ی سامان و چه ک و تفاق و مه حکمه می قه لا و سه نگه ره وه و ، چ له باره ی نازایه تی و به جه رگیی جووله که ی خه یبهر وه بی له چاو جووله که کانی تری دوورگه دا . بو نه مه دانیه ستوانی مه که که بایه خیکی چاکیان به سه رنجامی نهم غه زایه ی موسلمانان نه دا .. هه تا هاتنه سه ر را ده رپین و وت وویژ و باس کردن له هه موو کۆر و کومه لیکیان دا . کومه لیك له بت په رستانی مه که که ، له سه روویانه وه حوه یطه بی کوری عه بدو له وززا ^{۱۱۵} بی یان نه کوتا به زه ویی دا که موسلمانان کان نهم جهنگه نه به نه وه .

^{۱۱۴} غزوة خيبر لباشميل : ۸۱ - ۸۲ ، ۲۹۰ - ۳۰۱ .

^{۱۱۵} حوه یطه ب له سالی فتهح دا موسلمان بووه و به شداریی جهنگی حونه نیی کردووه .. یه کئی بووه له زۆر دهوله مه نه ده کانی قوره ییش ، که چل هه زاری به قهرز داوه به پیغه مبهری خوا ﷺ . حوه یطه ب له مه که که کۆچ نه کات بو مه دینه و له وی کۆچی دوا یی نه کات .

کۆمه‌ئیکیش له سه‌روویانه‌وه سه‌فوانی کۆری ئومه‌یه‌یه له‌سه‌ر نه‌وه سوور بوون که جووله‌که‌ی خه‌بیه‌ر سه‌ر نه‌که‌ون . سه‌ره‌نجام نه‌وه‌نده مشت و مپیان کرد ، گه‌یاندیانه گره‌وکردن که هه‌ر که‌سی قسه‌که‌ی راست ده‌رچوو سه‌د و شتر بباته‌وه . بۆ نه‌وه‌ش که هه‌وال بزانه‌ن گه‌وره‌پیاوانی قوهره‌یش روژانه چهند میلێک له مه‌که‌که ده‌رنه‌چوون تا هه‌وال له رێبواران وه‌ریگرن .

نیمام واقیدی ئه‌وه‌ی گێراوه‌ته‌وه که حوه‌یطه‌ب و توویه : که له رێکه‌وتن نامه‌ی حوده‌یه‌یه گه‌رامه‌وه به لامه‌وه یه‌قین بوو که موحه‌مه‌د به‌سه‌ر نه‌و خه‌لکه‌دا سه‌رنه‌که‌وی ، که‌چی حه‌مییه‌ی شه‌یتان نه‌ی و یست ده‌ست به دینه‌که‌مه‌وه بگرم .. نه‌وه‌بوو عه‌بباسی کۆری مه‌رداسی سوله‌می ^{١١٦} هات بۆ لامان و ، هه‌والی پیمان دا که موحه‌مه‌د به‌ره‌و جووله‌که‌ی خه‌بیه‌ر رویشتوه و ، نه‌وانیش سوپایان بۆ کۆکردۆته‌وه و نه‌جاره موحه‌مه‌د ده‌ریاز نابیت .. پاشان عه‌بباس نه‌ئیت : هه‌ر که‌سی بیه‌وی به‌یعه‌تی پی نه‌ده‌م که نه‌جاره موحه‌مه‌د ده‌ریاز نابیت . حوه‌یطه‌ب نه‌ئیت : من گره‌وت له‌گه‌ل نه‌که‌م . سه‌فوانی کۆری ئومه‌یه‌یه وتی : عه‌بباس ! من له‌گه‌لت دام .

نه‌وفه‌لی کۆری موعاویه‌ش ^{١١٧} وتی : عه‌بباس ! منیش له‌گه‌لت دام . چهند که‌سیکیش له قوهره‌یش دایانه پال من و کردمانه گره‌و له‌سه‌ر سه‌د و شتر . من و ده‌سته‌که‌م نه‌مانوت : موحه‌مه‌د سه‌رنه‌که‌وی و ، عه‌بباس و ده‌سته‌که‌شی نه‌یان وت : غه‌طه‌فان و جووله‌که سه‌رنه‌که‌ون ؟ . ده‌نگ به‌رز بوویه‌وه . سه‌ره‌نجام هه‌وال گه‌یشت به سه‌رکه‌وتنی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و حوه‌یطه‌ب و ، ده‌سته‌که‌ی گره‌وه‌که‌یان برده‌وه . ^{١١٨}

^{١١٦} عه‌بباس سه‌رداری قه‌ومه‌که‌ی بووه و پێش فه‌قی مه‌که‌که موسلمان بووه . کاتیک که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به خۆی و سوپای ئیسلامه‌وه به‌ره‌و فه‌قی مه‌که‌که که‌وتبووه ری عه‌بباسی کۆری مه‌رداسیش به خۆی و جه‌وت سه‌د جه‌نگاره‌ری خزمیه‌وه پالیا‌ن به سوپای ئیسلامه‌وه دا و ، به‌شداریی فه‌قی مه‌که‌که‌یان کرد .. هه‌روه‌ها به‌شداریی حونه‌نیشی کردوه . نه‌ئین عه‌بباس له سه‌رده‌می نه‌فامیش دا عه‌ره‌قی به حه‌رام داناه . ^{١١٧} نه‌وفه‌ل روژی فه‌تح موسلمان بووه . نین جه‌جر له (إصابه) دا و توویه : له سه‌رده‌می نه‌فامی دا شه‌صت سا‌ل و له سه‌رده‌می ئیسلامیش دا شه‌صت سا‌ل ژیاوه .. له سه‌رده‌می یه‌زیدی کۆری موعاویه‌دا له مه‌دینه کۆچی داوی کردوه ..

بیست و دووهم : حججاس کورس عیلاط^{١١٩}

پیاویکی خه لکی مه ککه به ناوی حججاسی کورپی عیلاط له یه کی له گهشته کانی دا له مه ککه ده رچوو .. لهو کاته دا نه وهی بهر گوئی کهوت که پیغه مبهری خوا ﷺ به سوپاوه گه یشتوته خه بهر . هات بۆ لای و موسلمان بوو و به شداری خه بهری کرد . نوم شه بهی کچی عومه یریش هاوسه ری بوو که خوشکی موضعه بی کورپی عومه یر بوو .. حججاس زۆر ده وله مند بوو .. وتی : نهی پیغه مبهری خوا! مؤله تم بده بچم پاره و سامانه کم لای ژنه کم وه ریگر مه وه . نه گهر بزانی موسلمان بووم هیچم ده ست ناکه ویته وه . نه ویش ماوهی دا .. وتی : نهی پیغه مبهری خوا ! ناچار نه بم هندی شت بلیم . نه ویش ماوهی دا چیی نه لی با بلی . حججاس نه روات هه تا نه گاته سنووری حهرم نه بینئ وا چند پیاویکی قوره ییشی له شار ده رچوون و نه یانه وی هه والیان ده ست بکه وی ، چونکه هه والی جهنگی خه بهریان بیستبوو و ، خۆیشیان له نیوان خۆیان دا گره ویان کردبوو .. که حججاس نه بینن نه لین : نه وه حججاسی کورپی عیلاطه به خوا هه والی به لاره یه . نهی حججاس ! پیمان گه یشتوه که نهو ره حم پره به ره و خه بهری ولاتی جووله که و ، لادئی حیجاز رویشتوه ..

نه ویش نه لیت : پیم گه یشتوه که به ره و نه وی رویشتوه و ، هه والی وه هایشم لایه که دلتان خۆش بکات .. تم دیوو نهو دیوی ولاغه که ی نه گرن و داوای لی نه کهن هه والیان بداتی .

نه لیت : تا نیسته موحه ممد و هاوه لانی تووشیان به تووشی کۆمه لیکه وه نه بووه جهنگ بزانی جگه له دانیشتوانی خه بهر . له ناو هۆزه عه ره به کان دا سوورپاونه ته وه و ، خه لکیان بۆ کۆکردۆته وه ، تا نه وه بوو ده هه زاریان پیکه وه نا و ، به شیوه یه که شکاوه تا نیسته که س شتی وه های نه بیستوه .. موحه ممد خۆیشی به دیسل گیراوه .. وتوویانه نای کوژین هه تا بی نیڕینه وه بۆ ناو دانیشتوانی مه ککه ، تا له ناویانا ، له تۆله ی خوینی کوژراوه کانمان و کوژراوه کانیا ن دا بی کوژینه وه .. به م بۆنه وه دینه وه

^{١١٩} حججاس یه کم که سیک بووه که زه کاتی کانزای نه وهی سوله یی ناردوه بۆ پیغه مبهری خوا ﷺ .. له جهنگه کانی فته ح کردنی شام دا به شداری کردوه . نیژراوی نه هلی شام بووه بۆ لای عومه ر ، کاتی که بۆ نویسن : پیاویکی ماقولتآن بنیژه لام . حججاس له خه لانه تی عومه ردا کۆچی دوابی کردوه .

لاتان و ، داوای ندمان له عہشرہتہ کانیان تہ کمن پاشان تہ گہرپتہوہ سہر بہزمی
خویان . تہ کمن دواہی تہوہی کہ پیتانیان کرد لی یان قبول بکن .

بہناو مہککہدا جار تہدہن کہ ہہوال گہیشٹ ..

بہم زوانہ موحمہد تہگات ..

حہججاج داوا له خہلککہ تہکات تا له کؤکردنہوہی قہرزہکانی دا یارمہتیی بدہن
تا بہ زووترین کات بگہرپتہوہ خہبہر و ہہندی له موسلمانہ دیل کراوہکان بکپیت ،
بہر لہوہی بازرگانہکانی تر پیشی بکہون و ، بگہنہ تہوی . تہوانیش یارمہتییان دا
و بہ چاکترین شیوہ بویان کؤکردوہ ..

پاشان تہچیتہ لای ہاوسہرہکھی و پارہکھی لای تہویش و ہر تہگرتہوہ ، بہو
بیانوہی زوو بچیتہوہ بؤ خہبہر ، بہر لہوہی بازرگان بگہنہ تہوی .

عہبباسی کوری عہبدولموطہللیب کہ ہہوالہکھی بیست ، ویستی ہہستیتہوہ .
خہم و خہفہتیکی زؤر چوہہ دلہوہ .. فہرمانی دا دہرگای خانوہکھی بخریتہ سہر
پشت و خویشی پال کھوت .. بانگی کردہ قوٹہمی کوری کہ شیوہی زؤر له
پتغہمبہری خوا تہچوو و ، دہنگی بہرز کردوہ و شیعی تہوت ، بؤ تہوہی دوژمنان
ہہست تہکمن کہ خہمبارہ و دہست بہسہر دلایانا بہینن . خہلکیکی زؤر لہبہردہم
دہرگاکی عہبباس دا کؤ بوونہوہ ، ہہندی خہم بار و ، ہہندی دلشاد و
ہہندیکیشیان ژن و پیای موسلمانہ مہککہ بوون کہ داخ له دلی تہو دہنگ و باسہ
بوون .. کہ موسلمانہکان دل خویشی عہبباسیان دیی تہوانیش دلایان خؤش بوو و ،
ہیزیان بہ بہردا ہاتہوہ .. عہبباس بانگی کردہ خزمہت کاریکی کہ ناوی تہبوزہبینہ
بوو و ، پیی وت : برؤ بؤ لای حہججاج و بلئی : عہبباس تہلی : خوا لہوہ بالاتر و
مہزن ترہ لہوہی کہ تہو ہہوالہی راست بیٹ . حہججاج وتی : بہ تہبولفہضل بلئی :
له مالتیکت دا چاوہروانم بہ ہہتا نیوہرؤ بیم بؤ لات و ہہندی دہنگویاسی خؤشت بؤ
بہینم ، بہلام بؤم بشارہوہ .

تہبوزہبینہ گہرپاہوہ لای عہبباس و مؤدہی خویشی پی دا و ، عہبباس باوہشی
پی دا کرد و ، نازادی کرد و ، تہویش ہہوالہکھی دایہ .

عہبباس وتی : لہسہرم نہرز بؤ دہ بندہ له ربی خوادا نازاد بکہم ..

کاتی نیوہرؤ حہججاج ہات بؤ لای و ، داوای لی کرد لہبہر خوا سئی رؤژ دہنگ
وباس بلاؤ تہکاتہوہ . عہبباسیش بہلیننی پی دا ..

حەججاج وتی : من موسلمان بووم ، جا پارەم بە لای ژنەکمەم و قەرزم بە لای خەلکەوهیە ، گەر بزانی موسلمان بووم پارەکم بۆ ناگێرئەوه .. من هاتم پێغه مبهری خوا ﷺ خەیبەری فەتەح کردبوو و ، بەشی خوا و پێغه مبهری لێ جیسا ئەکرایەوه و ، چیی تێدا بوو بووه دەست کەوتی و ، صفهیدی کچی حویهیی کورپی نەخطبەیی گواستەوه و ، کینانەیی پادشای خەیبەریشی کوشت ..

کە ئەو رۆژە ئیوارە هات حەججاج لە مەککە دەرچوو و ، ئەو سی شەوه لە عەبباس نەئەرپۆشتن . عەبباس بە حەججاجی نەوت : حەججاج ! بزانی چیی نەئیتی . من شارەزای خەیبەرم ، ئەو لادیتی هەر هەموو حیجازە .. زۆر بەهێز و خاوەنی پیاوی لێ هاتوو . نایا ئەوهی ئەئیتی راستە ؟! وتی : نەری ، بەخوا ، شەو و رۆژێک بەلاری مەکەرەوه ..

کە ماوه کە بەسەر چوو ، خەلکەکە هەموو بۆ گروە کەیان ماخولانیان بوو ، لەولاه عەبباسی کورپی عەبدولموطەللیب دەستێک جلی جوانی لەبەر کرد و بۆنی خۆشی لە خۆی دا و ، دەر دەستێکی بە دەستەوه گرت و هات تا گەیشته دەرگای ماله کەمی حەججاجی کورپی عیلاط و تەقەیی لێ دا . ژنەکەمی وتی : (نەبولفەضل) نەیهیته ژوورەوه . وتی : ئەمی حەججاج کوا ؟ وتی : چوو ئەوهی لە سویای موحمەد دەست جوولە کە کەوتوو ، بی کرپی ، بەر لەوهی بازرگانه کان پیشی بکەون . عەبباس پێی وت : ئەو پیاوه میتردی تۆ نیه هەتا شوین دینه کەمی نەکەویت ، چونکە ئەو موسلمان بووه و ، لەگەڵ پێغه مبهری خوادا ﷺ بەشداریی فەتەحی کردوو و ، بە خۆی و سامانە کەیهوه لە تۆ و کەس و کارت هەلاتوو ، تا لێی نەستین .

ژنەکەمی وتی : نەبولفەضل ! بە راستە ؟

وتی : نەری ، بەخوا !

سویندی خوارد تۆ راست نەکەمی . نیتەر چوو کەس و کارە کەمی ناگادار کرد .. عەبباس بەرهو مزگەوتی کە عەبە کەوتە ری .. قورپەیشیش خەریک بوون باسی قسەکانی حەججاجیان نەکرد .. کە عەبباسیان کەوتە بەر چاو و خۆی گۆرپیوه ، بە دەم و چاویە کترین ناگادار کرد و ، سەرشیان لەوه سوڕ ئەما کە چۆن بەرگە نەگری . پاشان دەستی دایە طوافی کەعبە و ، وتیان : نەبولفەضل ! بەخوا ئەم خۆگری یەت نەوپەری موصبهتە . سی رۆژە لە کویت ، لە مال دەرناچیت ؟

عهباس وتى : نه خيتر ، بهو خوايهى كه سوئندتان پيى نه خوارد ، خهيبهري فهتخ كردووه و ، كچى حويهى كوپى نه خطبى پادشايانى ماره كردووه و ، له گهردهنى نهوهى نه بو لمو قه يقى سپيى و قز لوولى داوه كه نيوه ديوتانن سهردارى نه ضير بوون له يه ثريب دا و ، هه ججا جيش به خوڙى و سامانه كه يه وه كه به لاي ژنه كه يه وه بوو هه لاتووه .

وتيان : كى نهم هه والهي دايتى ؟ عهباس تى گهيانندن كه هه ججا ج نهم هه والهي داوه تى و ، داواشى له ژنه كه ي كردووه كه هه تا روژ نه بيتته وه هه والي ده رچوونى به كه س نه دات .

نهم هه والهي به ته واوه تى پشتهى كافرانى شكاند و ، دلى موسلمانان هه وساوه كانى مه كه كه ي خوڙ كرد . نه وه بوو دواى پينج روژ هه والي سه ركه وتنى سوپاي نيسلام گه يشته مه كه كه ..^{١٢٠}

به‌شی سیی و چواره‌م

هه‌ندی رووداوی تری سالی هه‌وته‌م

یه‌که‌م : گه‌پانه‌وه‌ی کۆچ‌که‌رانس حه‌به‌شه

له کاتیک‌دا که موسلمانه‌کان سه‌رگه‌رمی سوپاسی خوا بوون بۆ شه فته‌حه گه‌وره‌یه‌ی که پیش‌که‌شی کردن و ، له‌وپه‌ری خۆشیی‌دا بوون ، کۆچ‌که‌ره‌کان بۆ ولاتی حه‌به‌شه ، به سه‌رکردایه‌تی ج‌ع‌ف‌ه‌ری کورپی نه‌بو‌طالیب گه‌پانه‌وه ..
په‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ و موسلمانه‌کان به گه‌پانه‌وه‌ی شه کۆچ‌که‌رانه زۆر شادمان بوون ، به راده‌یه‌ک که په‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ نیو چاوانی ج‌ع‌ف‌ه‌ری ماچ کرد و نه‌شی ف‌ه‌رموو :

((ما أدري بأيهما أنا أسرُ : بفتح خيبر ، أم بقدم جعفر ؟)) . شه ف‌ه‌رموو : نازانم به کامیان زیاتر شادمان بيم : به فته‌حی خه‌یبه‌ر ، یان به گه‌پانه‌وه‌ی ج‌ع‌ف‌ه‌ر .
شه‌وانه‌ی که گه‌پانه‌وه شه‌مانه بوون که په‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ عه‌مری کورپی ئومه‌یه‌ی ضه‌مریی نارد به دوايان‌دا و به سواریی دوو که‌شتی هه‌تانه‌وهه :
ج‌ع‌ف‌ه‌ری کورپی نه‌بو‌طالیب ، له‌گه‌ل شه‌سمانی کچی عومه‌یسی هاوسه‌ری‌دا و ، عه‌بدو‌للا‌ی کورپیان‌دا که له حه‌به‌شه له دایک بوو ..

خالیدی کورپی سه‌عیدی کورپی عاص ، له‌گه‌ل ئومه‌ینه ، یان هومه‌ینه‌ی کچی خه‌لف و کور و کچه‌که‌یان‌دا سه‌عیدی کورپی خالید و ، شه‌مه‌ی کچی خالید ، که هه‌ردووکیان له حه‌به‌شه له دایک بوون ، له‌گه‌ل ره‌مله‌ی کچی شه‌بوسوفیان .
عه‌مری کورپی سه‌عیدی کورپی عاص ، برای خالید ، له‌گه‌ل فاطیمه‌ی کچی سه‌فوانی کورپی ئومه‌یه‌ی کۆچیان بۆ حه‌به‌شه کرد ، به‌لام فاطیمه له‌وی کۆچی دوا‌یی کرد .

موعه‌یقیب کورپی شه‌بوفاطیمه ، که گه‌نجینه‌داری (بیت المال) بوو له سه‌رده‌می خه‌لیفه عومه‌ردا .

شه‌سوه‌دی کورپی شه‌وفه‌لی کورپی خوه‌یلید .

جه‌همی کوری قه‌یس و هه‌ردوو کوره‌که‌ی عه‌مر و خوزه‌یه ، به‌لام ئوم چه‌رمه‌له‌ی کچی عه‌بدولئه‌سوه‌دی هاوسه‌ری له‌ چه‌به‌شه‌ کۆچی دوایی کرد ..
 عامیری کوری نه‌بووه‌ققاص و عوتبه‌ی کوری مه‌سه‌وود .
 حاریشی کوری خالیدی کوری سه‌خه‌ر . نه‌ویش ره‌یطه‌ی کچی حاریشی جو‌به‌یله‌ی له‌گه‌ل‌دا بوو له‌ چه‌به‌شه‌ کۆچی دوایی کرد ..
 عوئمانی کوری ره‌بیعه‌ی کوری ئوه‌بان .
 مه‌حمیه‌ی کوری جه‌زه .
 مه‌عه‌مری کوری عه‌بدوللای کوری نه‌ضله .
 نه‌بو‌حاطبه‌ی کوری عه‌مری کوری عه‌بدشه‌مس و مالیکی کوری ره‌بیعه‌ی کوری قه‌یسی کوری عه‌بدشه‌مس له‌گه‌ل‌ عه‌مره‌ی کچی سه‌عه‌دی کوری وه‌قدانی کوری عه‌بدشه‌مسی هاوسه‌ری دا ..

حاریشی کوری عه‌بدقه‌یسی کوری له‌قیط .
 نه‌مانه له‌گه‌ل‌ که‌س و کاره‌که‌ی نه‌بو‌مووسای نه‌شه‌عه‌ریی دا گه‌رانه‌وه‌ خزمه‌تی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ .

نه‌بو‌مووسای نه‌شه‌عه‌ریی له‌ ولاتی یه‌مه‌ن‌دا نه‌بی‌ت و هه‌والی کۆچ‌کردنی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌بیستی . جا له‌گه‌ل‌ دوو برا‌که‌ی دا نه‌بو‌بو‌رده و نه‌بو‌ره‌هم و په‌نجای و نه‌وه‌نده‌ پیاوی دانیشه‌توانی یه‌مه‌ن‌دا به‌ نییه‌تی کۆچ‌کردنه‌وه‌ بۆ خزمه‌تی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ یه‌مه‌ن‌ده‌ره‌ن‌چن و ، سواری که‌شتی‌یه‌ک نه‌بن . به‌لام به‌ فه‌رمانی خوا با که‌شتی‌یه‌که‌ به‌ره‌و که‌ناری چه‌به‌شه‌ نه‌بات و له‌وی دانه‌به‌زن نه‌چنه‌ لای جه‌عه‌فر و هاوه‌لانی و ، نه‌ویش دا‌وایان لی ته‌کات له‌لایان بی‌ننه‌وه . نه‌وانیش نه‌می‌ننه‌وه‌ تا سالی چه‌وته‌م و هه‌موویان پیکه‌وه‌ نه‌گه‌رینه‌وه‌ مه‌دینه . که‌ نه‌گه‌نه‌ به‌ره‌وه‌ نه‌بینن‌وا فه‌تمی خه‌یبه‌ر کراوه ، له‌وی به‌شی نه‌وانیش له‌ ده‌ست‌که‌وته‌کانی خه‌یبه‌ر جیا نه‌کاته‌وه .

که‌ نه‌سمانی کچی عومه‌یس گه‌یشه‌ به‌ره‌وه‌ و عومه‌ر تووشی بوو پی‌ی فه‌رموو :
 ئیمه‌ پیش ئیوه‌ کۆچمان کرد ، که‌واته‌ ئیمه‌ له‌ ئیوه‌ له‌ پی‌شته‌رین بۆ پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ . نه‌سماء تووره‌ نه‌بی‌ت و نه‌ئیت : نا ، به‌خوا .. ئیوه‌ له‌ خزمه‌تی پی‌غه‌مبه‌ری خوا دا بوون ، برسیتانی تیر نه‌کرد و ، نه‌فامتانی نامۆزگاریی نه‌کرد ، به‌لام ئیمه‌ له‌ خانه‌ی دووران و نه‌ویسته‌راوان‌دا بووین .. نه‌وه‌ش له‌ پیناوی خوادا و بۆ گوی‌پایه‌لیی

پیغمبەری خوا . پاشان ئەسما ئەو فەرمايشتهی عومەری سەردارمانی گەیانە لای پیغمبەر و ئەویش پێی فەرموو : « لیس بأحق بی منکم ، له ولأصحابه هجرة واحدة، ولکم أنتم أهل السفينة هجرتان » . فەرمووی : ئەو مافی لە نێوہ زیاتری بە منەوہ نیە . ئەو و ھاوہلانی یەک کۆچیان کردووہ ، بەلام نێوہی کۆمەڵی کەشتی بە کە دوو کۆچتان کردووہ ..

هیچ شتی ئەبوو ئەوئەندەئەم فەرمايشتهی پیغمبەری خوا ﷺ بۆ کۆمەڵی کەشتی یە کە دل خۆش کەر بیّت .

ھەر و ھا ئەبوو ھەرەش لە کاتی فەقعی خەیبەردا ھا تە خزمەتی پیغمبەری خوا و موسلمان بوو .. پیغمبەری خوا ﷺ ھەر بارە بەش دانی ئەبوو ھەرەش لە دەست کەوتە کانی خەیبەر راویژی لە گەل ھاوہلانی دا کرد و ، ئەوانیش رەزامەندیان لە سەر بەش دانی نواند .^{۱۲۱}

دووھەم : غەزالی (ذات الرقاع)

کە پیغمبەری خوا ﷺ بە یارمەتی و کۆمەکی خۆی گەرە توانی دوو بالی بەھێز لە سێ بالە کەمی ھێزی ئەحزاب بشکێنێ ، واتە لە گەل قورەیشدا ریک کەوت و ، خەیبەریشی تیک شکاند ، بە تەواوەتی خۆی یەک لای کردووہ بۆ بالی سێھەم ، کە بریتی بوو لە ھێزی عەرەبە دلرەقەکان کە لە بیابانی کاکێ بە کاکێ نەجددا ئەژیان ، کە ھەر خەریکی جەردەیی و تالان و برۆ بوون .

بەلام لەبەر ئەوەی ئەو بیاباننشینانە شارنیک یان شارۆچکە یەکیان ئەبوو تیا نە نیشته جێ بێن و ، قەلا و سەنگەریان ئەبوو ، زۆر بە ناپرەحەتی دەسەلاتیان بەسەردا تەسەپینرا .. لەبەر ئەوە خۆلادان لە ناگری شەر و خراپەشیان کاریکی سەخت بوو ، سەخت تر لە شەری دانیشتوانی مەککە و خەیبەر . بۆیە تەنھا ئەوئەندەیان لە گەلدا ئەکرا ، بەینا و بەین ھەلمەتی سەربازییان بپریتە سەر و تەمی بکریتن و ترس و لەرز بخریتە دلیانەوہ .

ئەو ھوو دواي خەیبەر ، بۆ نواندنی سام و ھەببەتی موسلمانان پیغمبەری خوا ﷺ ، ھەلمەتیکی تەمی کردنی بر دە سەر ئەو بیاباننشینانە ی کە خەریک بوون خۆیان

^{۱۲۱} الرحيق المختوم : ۳۸۵ - ۳۸۶ ، السيرة النبوية لأبي شعبة : ۲ / ۳۷۱ - ۳۷۲ ، السيرة النبوية لابن هشام : ۴

جهم نه کرد تا هیئرش بکهنه سهر دهووروبهری مه دینه ، که به غهزای (ذات الرقاع) ناسراوه ..

زۆریه می میژوونوسانی نیسلام نهم غهزایه یان له سالی چواره می کۆچی دا باس کردوه ، به لام له بهر نه وهی که نه بوموسای نه شعهری و نه بوهورهیره لهم غهزایه دا به شداری یان کردوه ، دیاره نه و دووانهش دوا فته می خه بیهر هاتوونه ته خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ ، نه وا غهزاکه دوا خه بیهر رووی داوه و ، زیاتر له وهش نه چی له مانگی ره بیعی یه که می سالی حهوتهم می کۆچی دا رووی دابی . بوخاریش به لگی له سهر نه وه هیناوه ته وه که دوا خه بیهر بووی .

کورتی نهم غهزایهش به م جوړه بووه :

پیغه مبهری خوا ﷺ هه والی نه وهی بیست که نه وهی شهله به و ، نه وهی موخاریب له غهطفان سوپایان کۆ کردۆته وه بو نه وهی دهست له موسلمانه کان بوه شیئن .. بو نهم نه وه دهست پیش خه ری کرد و ، به خووی و چوارصه د ، یان حهوت صه د سه ریازه وه به ره و نه و ناوچه یه که وتنه ری و ، نه بوذر ، یان عوثمایی کوری عه ففانی کرده نه میری مه دینه .

رۆیشت هه تا گه یشته شوینیک که پیی نه وترا (نه خل) و دوو رۆژ ری له مه دینه وه دوور بوو .. له وی تووشی کۆمه لیک چه کداری غهطفان بوون و ، به رامبه ر به یه که وهستان ، به لام جهنگ رووی نه دا ، نه گه رچی له و ماوه یه دا پیغه مبهری خوا ﷺ نوژی ترسی به موسلمانه کان کرد ، له ترسی نه وهی نه وه کا کافره کان له کاتی نوژدا هه لمه تیان به رنه سهر ..

شیوه ی به چی هینانی نوژی ترسیش به م جوړه به چی یان هینا : کۆمه لیک له هاوه لان ریز بوون و پیغه مبهری خوا له به ریا نه وه پیش نوژی بی بو نه کردن و کۆمه لیکیش به رامبه ر به دوژمن پاسه وان بوون . کۆمه لی یه که م ره کهه تیکیان به چی نه هینا و پیغه مبهری خوا ﷺ هه ل نه ستایه وه بو ره کهه تی دووه م و نه وه ستا ، هه تا کۆمه لی یه که م ره کهه تی دووه میان به جیا بو خو یان ته واو نه کرد و ، دوا ی سه لام دانوه نه بوونه پاسه وان و کۆمه لی دووه م نه هاتن و له گه ل ره کهه تی دووه می پیغه مبهردا ره کهه تی یه که می خو یان به چی نه هینا . پیغه مبه ر دوا ی ته واو کردنی دوو ره کهه ت به دانیشتنانه وه نه وه ستا هه تا نه وان هه ل نه ستان و ره کهه تی دووه میان ته واو نه کرد و سه لامی پی نه دانه وه ..

له بوخاریی دا هاتووہ کہ نه بوموسای نه شعربی خوا لیتی رازی بی وتویه : له خزمه تی پیغه مبهری خوادا ﷺ که وتینه ری که نیمه شهش کهس بووین و یهک و شترمان پی بوو که به نۆیه سواری نه بووین .. نه وه بوو پیمان زامدار بوون .. پی پی منیش زامدار بوون و ، نینۆکه کاتم که وتن . ناچار په رۆمان له پیمان نه پیچا . جا به بۆنه ی به ستنی پارچه په رۆوه له پیمان نه غهزایه ناو نرا ((ذات الرقاع)) .

ههروه ها له بوخاریی دا هاتووہ که جابیر وتویه : له غهزای (ذات الرقاع) دا له خزمه تی پیغه مبهردا بووین ﷺ . نه گهر به اتنایه ته لای دره ختیکی سیبهردار و ازمان لی نه هینا بۆ پیغه مبهری خوا ﷺ . پیغه مبهری خوا ﷺ دابهزی و ، خه لکه کهش به ناو در کهزی یه کان دا بلا زه یان لی کرد و ، خۆیان گه یانده سیبهری دره خته کان . پیغه مبهری خوا ﷺ دابهزی یه ژیر داریک و شمشیره که ی پیا هه لواسی .

جابیر نه لیت : سه رخه و یکنمان شکاند . نه وه بوو پیاویکی موشریک هاتبوو و دهستی گه یانده بووه شمشیره که ی پیغه مبهری خوا ﷺ و پی نه لیت : لیم نه ترسیی ؟ نه فهرمووی : ((لا)) . نه لیت : کی نه گاته فریات ؟ نه فهرمووی : ((الله)) .

جابیر نه لیت : نه وه بوو پیغه مبهری خوا ﷺ بانگی نه کردین . نیمه ش هاتین نه بینین نه عربی یهک وا له لای دانیشتووہ . فهرمووی :

((إن هذا اخترط سيفي وأنا نائم ، فاستيقظت ، وهو في يده صلتاً ، فقال لي : من يمنعك مني ؟ قلت : الله . فها هو ذا جالس)) . فهرمووی : که من خه وتبووم نه مه دهستی گه یانده بووه شمشیره کهم . که له خه وه ستام ، شمشیره که به رووتیسی له دهستی دا بوو . پی می وت : کی نه گاته فریات ؟ منیش وتم : الله . نا نه وه تا نیسته دانیشتووہ .

پاشان پیغه مبهری خوا ﷺ عیتابی له وه نه عربی یه نه گرت . له ریوایه ته که ی نه بوعه وانده دا هاتووہ : نه وه بوو شمشیره که له دهستی که وته خواره وه و ، پیغه مبهری خواش ﷺ هه لئی گرت و فهرمووی : ((من يمنعك مني ؟)) . فهرمووی : تو کی نه گاته فریات ؟ وتی : پیاوی چاک به . فهرمووی : ((تشهد أن لا إله إلا الله ، وأني رسول الله ؟)) . فهرمووی : شاهیدی نه ده ی که جگه له زاتی (الله) هیچ خوابه کی تر نیه و منیش پیغه مبهری خوام ؟

نه عربی یه که وتی : په یمانت نه ده می که نه یه م به گۆت دا و ، نه بم له گه ل هه ر قهومیکیش دا که بین به گۆت دا ..

تیر بهری دا و ، کابرا هاتوه لای قهومه‌که‌ی و ، وتی : له‌لایهن چاک‌ترین
که‌سه‌وه هاتوومده‌توه لاتان ..

له ریوایه‌ته‌که‌ی بوخاریی‌دا هاتوو که ناوی نهو پیاره (غورث) ی کورپی حاریث
بووه .

کاتیک که سوپای نیسلام له‌م غه‌زایه گه‌رایه‌وه نافرته‌تیک‌ی بت‌په‌رستیان به‌دیل
که‌وته ده‌ست . که پیاره‌که‌ی نه‌وه‌ی بیست رقی هه‌ستا و نه‌زری کرد دوا‌ی سوپای
نیسلام بکه‌وی و نه‌گه‌ریتته‌وه هه‌تا خوین له‌هاوه‌لانی موحه‌مه‌د ﷺ برژیتنی . نه‌وه‌بوو
به‌شودا هات به‌دایانا . پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ دوو پیاری کردبوونه پاسه‌وانی
موسلمانان که عه‌ببادی کورپی بیشر و عه‌ماری کورپی یاسیر بوون و ، فره‌مانی دا له
ده‌می شیوه‌که‌دا پاسه‌وان بن .

که‌چوونه ده‌می شیوه‌که‌نه‌نصاری‌یه‌که ، واته عه‌بباد به‌موه‌جیری‌یه‌که‌ی وت که
عه‌مار بوو : حه‌ز نه‌که‌ی کام به‌شی شه‌و من پاسه‌وانیی بگرم : سه‌ره‌تای یان کو‌تایی .
وتی : سه‌ره‌تا‌که‌یم بو بگره . به‌مه عه‌مار راکشا و خه‌وت و ، عه‌ببادیش بووه
پاسه‌وان و ده‌ستی به‌نو‌یژ کرد .

پیاره بت‌په‌رسته‌که‌هات و ، تارمایی عه‌ببادی به‌رچاو که‌وت زانیی چاودتیری
سوپای موسلمانه‌کانه . تیریکی بو‌هاویشت و پیکای ، نه‌ویش تیره‌که‌ی له‌لاشه‌ی‌دا
ده‌ره‌ینا و خسته‌یه نه‌و لاوه و به‌پتوه له‌سه‌ر نو‌یژه‌که‌ی به‌رده‌وام بوو .. تیری
دووه‌می بو‌هاویشت و نه‌ویشی پیکا . نه‌ویش تیره‌که‌ی ده‌ره‌ینایه‌وه و خسته‌یه
نه‌ولاوه و به‌پتوه له‌سه‌ر نو‌یژه‌که‌ی به‌رده‌وام بوو .. تیری سی‌ه‌می تی‌گرت و
نه‌ویشی پیکا . نه‌ویش ده‌ری هینایه‌وه و خسته‌یه نه‌ولاوه . پاشان رکوع و سجودی
برد و هاوه‌له‌که‌ی به‌خه‌به‌ر هینا و وتی : هه‌سته ، من پیکراوم ، به‌لام به‌شیوه‌یه‌که
که‌جوولم بو‌ناکری ..

که‌عه‌مار دیی و لاشه‌ی عه‌بباد خه‌لتانی خوینه ، وتی : سبحان الله ! ته‌ی بوچ
هه‌ر یه‌که‌م جار تیری تی‌گرتی ناگادرت نه‌کردم ؟ وتی : (له‌نو‌یژه‌که‌م‌دا) له
سووره‌تیک‌دا بووم و نه‌م خویند نه‌م ویست بی‌برم هه‌تا ته‌واوی بکه‌م . جا که‌تیر تی
گرتنه‌که‌ی دووباره کرده‌وه چووم به‌رکوع‌دا و ناگادارم کردی . سویندیشم به‌خوا ،
ته‌گه‌ر له‌به‌ر نه‌وه نه‌بوایه که‌لینتیک له‌ده‌ست بده‌م که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فره‌مانی

به سهرم داوه چاودتیری بکه م ، نه بوایه یا هه ناسه م لی بپرایه نهوسا سووره ته که م
بپرایه ، یان تهواوم بکر دایه .

بم غه زایه موسلمانان کان توانی یان ترس و لهرز بغه نه دلئی نهو عه ره به دل
ره قانه وه ، به راده یه ک نیت نه توانن له به رده م هیزی نیسلام دا سه ربه رز بکه نه وه ، بگره
به ره به ره شل بوون و خو یان به دهسته وه دا ، به لکو موسلمانیش بوون . به راده یه ک
که چند هۆزیکیان له گه ل موسلمانان دا به شداری فهقی مه ککه یان کرد و ، چون
بو غه زای حونه یان و ، له دهست که وه کانیش به شیان درا .^{۱۲۲}

سی هه م : سهریه ی توره به

له مانگی شه عبانی سالی حه وته م دا موسلمانان کان به سه رکر دایه تی عومه ری
کوری خه ططاب سهریه کیان به ره و ناوچه ی ههوازین ، بو توره به خسته ری . نه م
دهوریه به بریتی بوو له سی پیانو ، به نیازی ههوال زانین و ناگادار بوون له
هه لو یستی نهو هۆزه دوژمنانه . نهو شوینه له سه ر رتی سه نعا و نه جران بوو و چوار
شهو ریگا له مه ککه وه دوور بوو .. بو نه مه پیاو یکی نه وه ی هیلالیان کرده دهلیل ،
نهویش به شهو به رپه وه نه بردن و روژ حه شاری نه دان ..

جا هه ر چه نده موسلمانان کان زیاتر له سی سه د میل ری یان له مه دینه وه برپی بوو
و ، ههوازینیش یه کجار زور بوون ، هه ر که هاتنی عومه ریان که وه به رگو ی ، به
جاریک هه ل هاتن . که عومه ریش که سی له مه نزه کان یان دا نه دی ، نیت دوایان
نه که وت و ، به بی جهنگ گه راپه وه دو ..

نه م هه لمه ته که نه م سهریه بچکوله یه نه نجامی دا ، بو شوینیکی وه ها دوور و ، به
ناو چه ندین هۆزی در ی دوژمن دا ، نهو په ری نازابه تی بوو .. بو یه نهو هۆزانه
حیسابی تابه تی یان بو هیز و توانای موسلمانان نه کرد و ، پیاو یکیان بیری له وه
نه نه کرده وه ری لهو سهریه به رگرت .. نه مه ش دیاره دوای فهقی خه بیهر بوو .^{۱۲۳}

چواره م : سهریه ی به شیریه کوری سه د بو سه ر فه ده ک

نه وه ی مور په یه کئی له هۆزه نه جدی یه کانه و دوژمنی داخ له دلئی موسلمانان کان
بووه . له جهنگی نه حزب دا سو پای غه طه فان بریتی بوو له چوار بال ، که یه کیکیان
نه وه ی مور په بوو ، به فه رماندایه تی حاریشی کوری عه وفی مور پی .

^{۱۲۲} سیره ابن هشام : ۳ / ۲۱۸ - ۲۱۹ ، الرحیق المختوم : ۳۹۰ - ۳۹۲ ، السیره النبویه لابی شهبة : ۲ / ۳۷۰ .

^{۱۲۳} غزوة مؤتة لباشیل : ۹۶ - ۹۹ .

له جهنگى خه‌يبه‌ردا جووله‌كه داواى يارمه‌تى يان له هۆزه عه‌ره‌به‌كان كرد ، به‌لام حاريت نه‌چوو به هانا يانه‌وه ، بگه‌ه نامۆژگارى عويه‌ينه‌ى كورپى حيصنى سه‌ردارى نه‌وه‌ى فه‌ززاره‌ى كرد ، تا خۆى به جهنگى جووله‌كه‌وه خه‌ريك نه‌كات ، چونكه جووله‌كه نه‌م جهنگه ئه‌دۆرپنن . ئه‌وه‌بوو عويه‌ينه كۆمه‌كىي كردن و جگه له سه‌رشۆرپى هه‌يچى بۆ نه‌مايه‌وه .

نه‌وه‌ى موپره زۆر داخ له دلى موسلمانه‌كان بوون ، بۆيه هه‌رده‌م بۆ هه‌ليك نه‌گه‌ران تا موسلمانه‌كان له ناو به‌رن ، بۆيه ئه‌وانيش يه‌كى بوون له‌وه هۆزانه‌ى كه پيغه‌مبه‌رى خوا ﷺ به ته‌ما بوو ، داواى تيك شكاندنى خه‌يبه‌ر ، ته‌مى يان بكات ، تا تى بگه‌ن دژايه‌تتى نيسلام و موسلمانه‌كان كارتيكى بى‌هه‌وده‌يه و ، خۆيان ماندوو نه‌كهن .

ئه‌وه‌بوو له مانگى شه‌عبانى سالى حه‌وته‌م دا ، واته پينج مانگ داواى خه‌يبه‌ر ، پيغه‌مبه‌رى خوا ﷺ سىي پياوى هه‌ل بژارد و سه‌ريه‌كه‌ى لى پيك هه‌تسان و ، فه‌رمانى فه‌رماندايه‌تتى نه‌م سه‌ريه‌يه‌ى به به‌شبرى كورپى سه‌عدى نه‌نصارىي سپارد و ، فه‌رمانى به‌سه‌ردا دا بگاته ماوا و مه‌نزلى هۆزى نه‌وه‌ى موپره له فه‌ده‌ك كه چه‌ند ميلىك له خه‌يبه‌ره‌وه دوور بوو .

كه به‌شير گه‌يشته ئه‌و ناوچه‌يه هه‌يچ پياويكى جه‌نگاهه‌رى نه‌دى ، به‌لكو ته‌نها مه‌پرومالات و شوان له ناوچه‌كه‌دا بوون . ئه‌وه‌بوو چىي ناژه‌ل له‌وه ناوه‌دا بوو دا يانه به‌ر و گه‌رانه‌وه دوا .. به هه‌ر حايتك بوو شوانتيكيان خۆى ده‌رياز نه‌كات و ، به په‌له هه‌والى مه‌پرومالاته‌كه به پياوانى هۆزه‌كه نه‌گه‌يه‌نى .

نه‌وه‌ى موپره‌ش تا‌زا و جه‌نگاهه‌ر بوون و له هه‌موو هۆزه‌كان دپتر بوون . كه هه‌واله‌كه‌يان بيست به په‌له كه‌وتنه داواى موسلمانه‌كان و ، ته‌نها چه‌ند ميلىكى كه‌م له فه‌ده‌ك دوور كه‌وتبوونه‌وه گه‌يشته‌نه لايان . له‌ولاوه به‌شبرى هه‌والى نه‌وه‌ى بيست كه نه‌وه‌ى موپره دا يان كه‌وتوون ، بۆيه نه‌مانيش خۆيان مه‌حكهم كرد .. هه‌ردوولا ده‌ستيان دا به شه‌ره تير ، هه‌تا شه‌ويان به‌سه‌ردا هات .. سه‌ره‌نجام سه‌ريه موسلمانه‌كه تيريان ته‌واو بوو و كه‌وتنه هه‌لويستىكي سه‌خته‌وه . خه‌لكتيكى زۆرى نه‌وه‌ى موپره خۆيان گه‌يانده شوپنى جه‌نگه‌كه .

كه رۆژيان لى بوويه‌وه به‌شير سه‌رنجى دا هه‌ر چوار ده‌وريان به دوژمنى چه‌ك دار گه‌راوه . ناچار ده‌ستيان دا به‌رگه‌رى له گيانى خۆيان .. جه‌نگىكي خويناووى رووى

دا .. بهلام هاوه لآن هەرچهنده نازا و به جهرگ بوون بهلام ژماره یان کم بوو . دوژمن له هەر چوار لاوه هیرشی نه کرده سدریان و توانیی سربه که هەر هه مووی بکوژیت و تنهنا تاقه پیاوئیکیان ، که نهویش عولبهی کوپی زهید بوو ، توانیی خوئی ده ریزاز بکات . بهلام به شیریی فرمانده جهنگیکی به کجار سهختی کرد ، تا نهوه بوو له چه نندین لاوه زامدار بوو و ، کهوته ناو کوژراوه کانهوه و ، خوینتیکی زووری لی رویشت . که نهوهی مورپه به ناو کوژراوه کاندا گه پان ، وایان زانیی به شیریش کوژراوه ، چونکه چاک نهم دیو و نهو دیویان کرد و ، نهویش جوولئی له خوئی پریی بوو .

تیت نهوه بوو نهوهی مورپه مه پومالاته که یان دایه وه بهر و گه پانه وه دوا .. به شیریش که زانیی وا دوژمن لهو ناوه نه ماوه ، به هەر حال هه ستایه وه و ، خوئی گه یانده گوندی فدهک و ، لهوئی جووله که یه کی نه هلی ذیمه حه شاری دا هه تا زامه کانی ساریژ بوون . عولبهی کوپی زهیدیش خوئی گه یانده وه مه دینه و هه واله که ی گه یانده و ، پاشانیس به شیر گه شته وه مه دینه .^{۱۲۴}

پینچهم : هه لمه ننس نه بو به کو بو سه نه وهس کیلاب

ههروه ها له مانگی شهعبانی سالی حه وته م دا پیغه مبهری خوا ﷺ هه لمه تیکیی سهریازی ، به سهر کردایه تی نه بو به کو خوا لیتی رازیی بی ، ناره سهر نهوهی فه ززازه و نهوهی کیلاب ، له ناوچه ی نه جد ، له شوینیک که پیتی نه وترا (ضریه) .

نهم هه لمه ته ی موسلمانان مه به سستی هاته دی . نهوه بوو گه شسته ناوچه ی دوژمنان و هه لمه تیان برده سدریان و تیکیان شکاندن و ، دهستیان به سهر هه موو شتیکی ناوچه که دا گرت و ، هەر که سیکیان نه ی توانیی بی را بکات ، کهوته ده ست موسلمانان کان .. هه تا ئافره تیکیی جوانیان نه بیته به شی هاوه لیک ، پیغه مبهری خوا ﷺ داوای لی نه کا دهستی لی هه ل بگری هه تا بی نیژی بو مه ککه و له بریی بهردانی نهو ئافره ته چه ند دیلیکی موسلمانی پی بهر بدری .^{۱۲۵}

شه شه م : سربهس غالیبس کوپس عه بدوللا

له مانگی ره مه زانی سالی حه وته می کوچی دا پیغه مبهری خوا ﷺ غالیبی کوپی عه بدوللا لی له ییشی^{۱۲۶} کرده سهر کرده ی هه لمه تیک تا هیرش به ریته سهر هوزه کانی

^{۱۲۴} غزوة مؤتة لباشمیل : ۱۰۱ - ۱۰۵ ، الرحیق : ۳۹۳ ، السیره النبویه لأبی شهبة : ۲ / ۳۷۳ .

^{۱۲۵} غزوة مؤتة لباشمیل : ۱۰۶ - ۱۰۸ .

نه‌وى عه‌وال و نه‌وى شه‌له‌به كه مه‌نزله‌كانيان له خۆر‌هه‌لاى مه‌دینه‌وه نه‌وه‌د مه‌يل دوور بوون ..

ئهم هۆزانه‌ لقىكى هۆزى هه‌ره گه‌وره‌ى غه‌طه‌فان بوون ، كه له جه‌نگى شه‌حزاب‌دا ده‌ورىكى گرنه‌گان هه‌بوو بۆ هه‌رش هه‌تانه سه‌ر موسه‌لمانان .

ئهم هه‌لمه‌ته‌ى موسه‌لمانان بۆ سه‌ر ناوچه‌ى مه‌يفه‌عه له سه‌ر داواى يه‌سارى به‌نده‌ى نازاد‌كراوى په‌غه‌مبه‌رى خوا بووه ، كه به‌ئىنى داوه ده‌ليلى ره‌نگاى سه‌ره‌كه به‌يت ، كه به‌ريته‌ى بوو له سه‌د و سه‌يى پياو ، كه نه‌بومه‌سه‌عوودى به‌دريى و ، كه سه‌بى كورپى عه‌جه‌ره و ، ئوسامه‌ى كورپى زه‌يديان له‌گه‌ل‌دا بوون .

ده‌ليله‌ش يه‌سار بوو كه ره‌نگايه‌كى دره‌زى پر مه‌ينه‌تى پى گرتنه به‌ر ، كه زۆر ماندوو بوون و ، خه‌ريكه‌ش بوو له ناو به‌چن به‌ بۆنه‌ى ته‌واوبوونى خواردنه‌كه‌يانه‌وه ، به‌ر له‌وه‌ى بگه‌نه‌ ماوا و مه‌نزله‌ى دوژمن . هه‌تا موسه‌لمانه‌كان له راستيه‌ى و پاكيه‌ى يه‌سار كه‌وته‌نه گومان كه له‌وانه‌يه به‌يان‌خاته كه‌مىنى غه‌طه‌فانه‌وه .. به‌لام زۆرى پى نه‌چوو گه‌يشته‌نه ناوچه‌ى دوژمن و توانى يان ده‌ستيان لى بووه‌شه‌ينن ، به‌وه‌ى كه ژماره‌يه‌كيان لى كوشتن و زۆربه‌ى مه‌رومالاتيان ده‌ست به‌سه‌ردا گرت ، به‌لام تا‌قه پياوئى‌كان به‌ ديه‌يه‌ى نه‌كه‌وته ده‌ست موسه‌لمانه‌كان ..

ئهم هه‌لمه‌ته سه‌ربازيه‌دا ئوسامه‌ى كورپى زه‌يد تووشى هه‌له‌يه‌كه بوو كه زۆر په‌شيمان بوو له سه‌رى ، به راده‌يه‌كه ئاواتى خواست كه له‌وه و پيش موسه‌لمان نه‌بوايه .. نه‌وه‌بوو له كاتى جه‌نگ‌دا ئوسامه گه‌يشته به مه‌رداسى كورپى نوه‌يه‌كه و هه‌لمه‌ته‌ى دايه كه بيه‌كوژى .. هه‌روه‌ها هه‌اره‌ئىكى نه‌نصاريه‌ش هه‌لمه‌ته‌ى دايه مه‌رداس ، مه‌رداس به‌ر له‌وه‌ى ده‌سته‌ى جووته موسه‌لمانه‌كه‌ى بگاتى به ده‌نگى به‌رزوتى : (لا اله الا الله محمد رسول الله) . هه‌اره‌له نه‌نصاريه‌كه كه ته‌مه‌ى به‌سته گه‌رايه داواه ، به‌لام ئوسامه نه‌گه‌رايه داواه و واى بۆ چوو كه ئهم پياوه له ترسى كوشتن شايه‌تمانى به‌ده‌م‌دا هات ، بۆيه ليه‌ى نه‌گه‌را و ليه‌ى دا و كوشتى .. ته‌مه ئيجته‌يه‌داى خۆى بوو .

^{١٢٦} غاليه‌ى كورپى عه‌بدوللاى كه‌نانيه‌ى له‌يشيه‌ى ، پاشان كه‌لبه‌ى ، يه‌كه‌ى بووه له فه‌رمانه‌دانه‌كانى سوپاى په‌غه‌مبه‌ر . غاليه‌ى له ره‌زى فه‌تى مه‌كه‌كه‌دا فه‌رمانه‌دى به‌شى پيشه‌كبه‌ى سوپاى موسه‌لمانان بووه . ته‌مه‌نى دره‌زى بووه و ، له سه‌رده‌مه‌ى موعه‌اويه‌دا بۆته ته‌مه‌رى خۆراسان . به‌شداره‌يه‌ى جه‌نگى قاده‌سيه‌ى كردوووه و ، له ولاته‌ى نه‌رمه‌ينه‌ش هورموزى پادشاهى (باب) ي كوشتوووه ..

فهرماندهی سربیه که له نوسامه‌ی پرس‌یه‌وه و ، به‌وه تاوانباری کرد که پی‌او‌ئیکی
موسلمانی کوشتووه ، به‌لام کاره‌که‌ی وازلی هینا تا بچنه‌وه خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا
ﷺ. که پیغه‌مبه‌ری خواش نه‌مه‌ی بیست زوری پی ناخوش بوو و گله‌یی‌یه‌کی زوری
نوسامه‌ی کرد که فرمووی :

((أقتلته بعدما قال : لا إله إلا الله ؟ فكيف تصنع بلا إله إلا الله إذا جاءت يوم
قيامة ؟)) .

فرمووی : دوا‌ی نه‌وه‌ی که وتی : (لا إله إلا الله) کوشتت ؟ جا له رژی
قیامت دا چیی له (لا إله إلا الله) نه‌که‌یت ؟

نوسامه وتی : نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ! له ترسی شمشیره‌که وه‌های وت .
فرمووی : ((ألا شققت قلبه فتعلم صادق أم كاذب ؟)) . فرمووی : نایا دل‌یت
له‌ت کرد تا بزانی راست‌گۆیه یان درۆزنه ؟

پاشان نه‌م نایه‌ته پیروژه‌شی خویند که موسلمان له‌وه قده‌غه نه‌کات به‌و که‌سه‌ی
که داوای ناشتی و موسلمان بوون نه‌کات بل‌یت : تو نیمان دار نیت :

﴿ وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ
لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا ﴾ (النساء : ۹۳) .

نوسامه زور په‌شیمانی کاره هه‌له‌که‌ی بوو .. له‌به‌ر خۆیه‌وه خراپه‌ی نه‌ویستبوو ،
بگره به‌رگری له نیسلام کردبوو ، که‌چیی وه‌ها به‌سه‌ری دا شکایه‌وه . بۆیه داوای کرد
پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له خوا بیارپ‌ته‌وه بۆی تا لئی خوش بیی . نه‌ویش فرمووی :
((فكيف بلا إله إلا الله ؟)) .

نوسامه نه‌لیت : هه‌روا نه‌م فرمایشته‌ی دووباره نه‌کرده‌وه هه‌تا ناواتم خواست که
تا نه‌و کاته موسلمان نه‌بوومایه .

پاشان پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ داوای لی خوش بوونی له خوا بو کرد ، دوا‌ی نه‌وه‌ی که
برپاری له‌سه‌ر دا که نه‌مه کوشتنی نیمان دار‌یکه به هه‌له و ، حوکی نه‌وه‌شی بو دا
که به‌نده‌یه‌کی نیمان دار نازاد بکات ، تا ببیته که‌فهاره‌تی نه‌و کوشتنه هه‌له‌یه که به
نیجته‌یه‌ادیکی هه‌له کوشتبووی .

نوسامه ده‌رسیکی وه‌های وه‌رگرت که تا ماوه له یادی نه‌کات . هه‌تا نه‌وه‌بوو له
جده‌گی نیوان موسلمان‌ه‌کانیش دا ، چ جده‌گی جه‌مه‌ل و چ جده‌گی صیفین نه‌چووه پال

نیمام عهلییش جەنگ بکات ، بەلکو کەناری گرت . بەمە ئوسامەش یەکی بوو لەو هاوێه پایەدارانەدی کە بەشداریی جەنگیان نەکرد ، کە لە راستیی دا تەنها چەند دانەبەکە لە هاوێه ناودارەکان بەشدارییان کرد ..

لە ئوسامەوە ریوایەت کراوە کە بە ئەمیری نیمان داران عهلیی (کاتی کە عوزری بو دینیتتەو کە ناتوانی بچی بە گژی موعاویە و زوبەیردا) ئەلێت : ئەی ئەمیری نیمان داران ! نەگەر دەست بەکە بە دەمی ئەژدیهایەک دا ، منیش دەستمی پیا نەکەم لەگەلتا ، بەلام خۆ خۆت بیستوتە کە پیغەمبەری خوا ﷺ چیی پیم فرموو کاتی کە ئەو پیاووم کوشت کە شایەتمانی بە (لا إله إلا الله) هینا و ، منیش پیم وت : بەلێن و پەیمان بەخوا نەدەم کە هەر پیاویک بلێ (لا إله إلا الله) نەیکوژم.^{١٢٧}

حەوتەم : هەلەمەتی جیناب

ئەمە گەورەترین هەلەمەتی سەربازی بوو کە سوپای پیغەمبەر بی کاتە سەر بت پەرستەکان لە ناوچەدی نەجد ، دوای سەرکەوتن لە خەیبەردا ..

ئەم هەلەمەتە لە مانگی شەووالی سالی حەوتەم دا بوو ، بە فرماندایەتی بەشیری کورپی سەعد^{١٢٨} بو سەر غەطفەن و فەززارە ، بو پووجەل کردنەوی ئەو پرۆژەبەدی کە سەرداری فەززارە عویەینەدی کورپی حیصن نیازی بوو نەنجامی بدا ، کە بریتی بوو لە هێرش کردنە سەر مەدینە .

شایانی باسە کە هۆزەکانی غەطفەن و فەززارە و ئەسەد و ئەشجەع و حەنیفە ، کە ئەکەوتنە خۆرەهلاتی مەدینەو ، یەکەم زۆر دۆرپندە و داخ لە دلی موسلمانان بوون و ، توانای سەربازیشیان یەکجار زۆر بوو کە ئەیان توانیی لە ماوێهەکی کەم دا سوپایەکی بیست هەزاریی پیکەوە بنین . بۆیە چەندین جار نیازی هێرشیان کردوو بە سەر مەدینە تا موسلمانەکان لە ناو بەرن . هەرۆک لە جەنگی ئەحزاب دا دەوریان بینی و بە شەش هەزار سەرباز بەشدارییان کرد ..

هەرۆهە لە جەنگی خەیبەریش دا بوونە کۆمەکی جوولەکەدی خەیبەر و ، تەنها ئەویدی فەززارە و ئەویدی ئەسەد بە پینچ هەزار سەرباز کۆمەکیان کرد ، کە ئەوەبوو

^{١٢٧} غزوة مؤتة لباشمیل : ١٠٨ - ١١٧ ، الرحیق : ٣٩٣ ، السیرة النبویة لأبی شهبه : ٣٧٣ / ٢ .

^{١٢٨} بەشیری کورپی سەعد خەزەرەجی یە و ، هاوێهێکی نازایە و ، بەشداریی بەدر و هەموو رووداوێهەکانی کردوو . باوکی هاوێهێ ناودار نوعمانی کورپی بەشیری ئەنصاری یە . بەشیر لە جەنگی یەمامەدا شەهید کراوە .

هزاریان چوونه ناو قه لا کانه وه و بهرگری یان کرد و ، چوار هزاریشیان به سرکردایه تیی عویینه خوین ناماده کرد تا له دواوه بدهن له موسلمانان کان ، که چیی خوی گه وره دهست و په لی شکانندن .

هروه ها له مانگی شه و والی سالی جه و ته م دا ، واته جهوت مانگ دوی فته چی خه بیهر فرماندایه تیی نیسلامیی مدینه ، له ریی نهو پیواونه یه وه که به ناو دورگه دا بلاوه یان کرد بوو ، هه والی زانیی که سهرداری فه زاره ، عویینه ی کوری حیصن خه ریکه له وه زانه له ناوچه ی یه من و جوباردا سوپا جه م نه کات ، تا له ناکاودا بدهن به سهر مه دینه دا .

که پیغه مبهری خوا ﷺ نهو هه وواله ی بیست ، خیرا هه ردوو وه زیره که ی ، نه بو سه کر و عومهری بانگ کردن و ، باسه که ی له لا درکانندن . نه وانیش دا وایان کرد هیتزیکی گه وره به په له بنیری بۆ ته می کردنی نهو نه زانانه . نه ویش خیرا به شیری کوری سه عدی فرمانده ی به ناویانگی بانگ کرد و ، فرمانی دا هیرش بکاته سهر نهو نه عرابانه بهر له وه ی نه و ان خوین کۆک بکه ن ..

بۆ ته مه پیغه مبهری خوا ﷺ له موهاجیر و نه نصار سی صد پیای هه ل بژارد و ، نالا که یانی دایه دهست به شیر . نه ویش خیرا به ره و شوینی دیاریی کراو که وته ری .. جا بۆ نه وه ی که دوژمن به خو ی نه زانی و سوپای نیسلام بی دهنگ بگاته مه نزل و گورزی کاریگه ر بووه شیئی ، فرمانی دا به شیر به شه ودا ری بپریت و به رۆژدا خو ی جه شار بدات . ده لیلی نه م جاره ش حوسه یلی ^{۱۲۹} کوری نوهیره بوو ، ههروه که بۆ رۆژی خه بیهر ده لیلی موسلمانان کان بوو .

نه وه بوو عویینه و کۆمه له که ی به خوین نه زانی هه تا موسلمانان کان دایان به سهر ناوچه ی جیناب دا و ، دهستیان دایه کۆکردنوه ی ناژه ل و سامانیان ، به راده یه که که ترس و له رز چوه دلپانه وه و ، به دهشت و ده ردا رایان کرد و ، بی نه وه ی ناوړ له هیه چ شتی بده نه وه خوین گه یانده لووتکه ی چیاکان ..

به مه موسلمانان کان هه ر چی یه کیان دهست که وت به غه نیمه تی جه نگیان ژمارد که له دوژمنیکی جهنگاوه ر به جی بیئی .. له هه مان کات دا که وتنه شوین هه لاتوان ،

^{۱۲۹} حوسه یل له (إصابه) دا به حوسه یلی کوری خارجه هاتوه . پیش فته چی خه بیهر موسلمان بووه . حوسه یل نه لیت : جه له بیک ناژه لم هینا بۆ مه دینه هه تا بی فرۆشم . که هاتمه خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ فرمووی : نه ی حوسه یل ! نایا ناماده ی بیست صاع خورمات بده می به رامبه ر به وه ی که ببیته ده لیلی هاوه له کاتم بۆ سهر خه بیهر ؟ منیش وه هام کرد . نه لئ : پیی دام و منیش موسلمان بوم ..

به‌تایبەت دەستە‌ی عویە‌ینە که ماوه‌یه‌ک جه‌نگی کرد و پاشان هە‌لات و ،
موسلمانە‌کانیش توانی‌یان سیخو‌پێکی بکوژن و دوو پیاویشی به‌ دیل بگرن ، که
گە‌یشتنە‌وه مە‌دینە دوو دیله‌که موسلمان بوون و ، پێغه‌مبە‌ری خواش ﷺ بە‌ری دان .
بە‌مه‌ دوا نە‌خشە‌ی هە‌لمە‌تی هۆزه‌کانی نە‌جد بۆ سه‌ر مە‌دینە تێک شکێنرا و ،
موسلمانە‌کان له‌و مە‌ترسی‌یه‌ رزگار بوون .

شایانی باسه‌ که کاتی‌ک عویە‌ینە له‌ هۆزه‌کانی غه‌طفان سوپای دژی مە‌دینە کو‌
ئە‌کرده‌وه ، سه‌رداری هۆزی مو‌رپه‌ ، که حاریشی کو‌پی عه‌وف بوو ، هه‌روه‌ک بۆ
کو‌مه‌کیی خه‌یبه‌ر ره‌خنە‌ی له‌ هه‌لو‌یستی عویە‌ینە هه‌بوو ، له‌م کاره‌یشی‌دا له‌گه‌‌ئیا
نە‌بوو و ، تا‌قه‌ پیاوێکی نە‌وه‌ی مو‌رپه‌ ناماده‌یی خۆی له‌گه‌‌ئیا دەر‌نە‌ب‌ری ..

جا کاتی‌ک که موسلمانە‌کان عویە‌ینە‌یان راو ئە‌نا ، حاریث تووشی عویە‌ینە بوو ،
که سواری ئە‌سپێک بوو بوو و ، به‌ پرتاو هە‌ل ئە‌هات ، حاریث داوای لێ کرد تا
بوه‌ستی ، عویە‌ینە وتی : ناتوانم بوه‌ستم ، هاوه‌‌لانی مو‌حه‌مه‌د به‌ دوامه‌وه‌ن .

حاریشی کو‌پی عه‌وف وتی : نیتر کاتی ئە‌وه‌ت نە‌هاتوه‌ که بێنی له‌ چ
هه‌لو‌یستی‌ک‌دا‌ی ؟ وا مو‌حه‌مه‌د هاتۆته‌ ناوچه‌که‌وه و ، تۆش به‌بی هێچ خۆت له‌ناو
ئە‌ده‌ی ..

حاریث ئە‌للی : له‌سه‌ر رێی ئە‌سپ سواره‌کانی مو‌حه‌مه‌د کشامه‌وه داوه هه‌تا من
ئە‌وان بێنم و ئە‌وان من نە‌بینن .. له‌ داوای نیوه‌رپۆوه هه‌تا شه‌و به‌سه‌ردا هات من
له‌وی وه‌ستم ، هه‌ر که‌سم بدیایه‌ و ئە‌وان راویان بنایه‌ ترس چوو‌بووه‌ دلێه‌وه ..

داوای ئە‌وه حاریث تووشی عویە‌ینە ئە‌بیته‌وه و هه‌والی ئە‌داتی که موسلمانان به‌
دوایان‌دا ناگه‌‌رپین .. جا حاریث ده‌ستی دایه‌ نامۆژگاری عویە‌ینە و وتی :

کابرا ! تۆیش و ئێمه‌ش کاریکی روون و ناشکرمان دیسی .. دەر‌باره‌ی نە‌وه‌ی
نه‌ضیر و ، خه‌نده‌ق و ، قوره‌یظه و ، پێش ئە‌وه‌ش قه‌ینوقاع و ، خه‌یبه‌ر .. ئە‌مانه
به‌ده‌سه‌لات‌ترینی جووله‌که‌ی حیجاز هه‌ر هه‌مووی بوون و ، هه‌موو که‌سی دانی به‌
نازایه‌تی و ده‌وله‌مه‌ندی‌یان‌دا ئە‌نا .. خاوه‌نی قه‌‌لخی سه‌خت بوون .. خاوه‌نی
دارخورمای زۆر بوون .. به‌خوا ئە‌گه‌ر عه‌ره‌ب بچوايه‌ته‌ په‌نایان په‌نایان ئە‌دا ..
ئە‌وه‌بوو حاریشه‌ی کو‌پی ئە‌وس ، که له‌گه‌‌ل قه‌ومه‌که‌ی‌دا ناکۆکی‌یان هه‌بوو ، چووه
لایان و په‌نایان‌دا .. پاشان دیت ئە‌وه‌ی که به‌سه‌ریان هات ، چۆن ده‌سه‌لاتی نە‌هێشتن
و ده‌وله‌تیان رووخا ؟

عوبهینه وتی : به خوا وه هایه ، به لام دهر وونم له گه لم دا نایهت ..

حاریث وتی : موسلمان ببه ..

وتی : بېمه شوین کوه ته ؟ هندی له خزمانم رویشتون بو لای ، نه وان هدر کس دواي خوځيان موسلمان بېي به کهمی نه زانن . نه لاین : نیمه جهنگی به در و هی تریشمان دیوه ..

حاریث وتی : نهویه که نهی بینیی .. خو نه گهر نیمه لیتی بچینه پیش ، نه بینه یه کی له هاوه له پایه داره کانی .

هر دوو کیان هاتنه سهر نهوه کوچ بکن بو مه دینه موسلمان بن ، که چیی له و کاته دا فروهی کورپی هوبهیره ی قوشه ییری ، که نیازی عومره ی هه بوو ، دای به لایان دا و نه وانیش خه ریکی وت و ویز بوون . باسه که یان بو نه ویش گپراهه وه .

فروه وتی : خو زگه په له تان نه کردایه هتا بزنان له م ماوه یه دا که له سهری ریک که ووتوون خزمه کانی چیی نه کن و ، من هه والیان بو تان دینم . نیتر چوون بو مه دینه یان دوا خست و ، فروه چوو بو مه ککه ، سهرنجی بارودوخی مه ککه ی دا نه بیني خه لکی مه ککه دژی پیغه مبهرن و هه رگیز به تهما نین به ویستی خوځيان موسلمان بن . نه ویش هه والی سهر که وتنی پیغه مبهریان نه داتی له خه یبه ردا و ، تییشیان نه گه یه نی که هه موو دانیشتوانی بیابان دژی موحه ممدن . قوره یش داوای را نه کن له فروه ، نه ویش پویان را نه گه یه نی : با نم ماوه ی ریکه و تنه یان به سهر بچی ، هه موو عه رهب دیننه سهری و له ناوی نه بن .

فروه چهند روژیک له مه ککه دا مایه وه و به سهر کوږه کانی قوره یش دا نه گه را ، تا نه وه بوو نه وفه لی کورپی موعاویه ی دیلی هه والی هاتنی فه روه ی بو مه ککه بیست ، نه ویش هات بو مه ککه و ، له گه ل فه روه که وتنه وت و ویز . نه وفه لیش دوژمنی موسلمانان کان بوو .. پپی خو ش بوو ریک که وتنی موسلمانان کان و قوره یش هه ل بوه شیتته وه ، بویه دای به گوپی فه روه دا که دوژمنی کی نزیکیان هیه و دؤستی موحه ممده ، که هؤزی خوزاعه یه . خو زگه قه ربه یش کو مکه یان بکر دایه هتا له ناوی بهرن . فه روه به لاینی به نه وفه ل دا که سهر وکه قوره یشی یه کان رازی بکات . نه وه بوو چاوی به صه فوانی کورپی نومه ییه و ، عه بدو للا کورپی نه بو ره بیعه و ، سوه دیلی کورپی عه مر که وت و پپی را گه یان دن که کاری پاکیان نه کردووه . وتیان : نهی چیی بکه یین ؟ وتی : کو مکه یی نه وفه ل بکن دژی دوژمنه که ی هه ر دوو کتان ، واته خوزاعه ی دؤستی

موسلمانه‌کان . وتیان : ئەو کاته موحه‌مه‌د به سوپایه‌کی وه‌هاوه که پیمان چار نه‌کرێ دیتته سه‌رمان و داگیرمان نه‌کات . ئەو کاته نه‌بی بچینه سه‌ر بریاری ئەو، به‌لام ئیسته ئیمه ماوه‌مان له‌گه‌لیا هه‌یه و ، واین له‌سه‌ر دینی خۆمان .
 فه‌روه‌ گه‌رپایه‌وه لای نه‌وفه‌ل و تیی گه‌یانده که قوره‌یش هه‌چی لی نایه‌ت .
 فه‌روه‌ دوا‌ی عومه‌ر گه‌رپایه‌وه لای عویه‌ینه و حاریث و هه‌والی دانسی که قوره‌یش ده‌ستیان له‌ خۆیان شو‌ردووه و ، نه‌مانیش با خه‌می خۆیان بخۆن . نه‌وانیش نه‌یان نه‌زانیی چیی بکه‌ن .^{١٣٠}

هه‌شته‌م : (عمرة القضاء)

ئه‌م عومه‌ریه‌ سی ناوی هه‌یه : (عمرة القضاء ، عمرة القضية ، عمرة القصاص) .^{١٣١} دوا‌ی به‌ستنی په‌یمانی حوده‌یبیه له‌ سالی شه‌شمی کوچی دا چهند رووداوێک روویان دا و ، سالیس سووپایه‌وه و ، کاتی ئەو عومه‌ریه‌ هاته‌ به‌ره‌وه که قوره‌یش له‌ په‌یمانی حوده‌یبیه‌دا په‌یمانی دابوو ری به‌ موسلمانان بدات بینه مه‌که‌وه و عومه‌ر نه‌نجام بده‌ن .

که مانگی ذولقه‌عیده‌ی سالی حه‌وته‌م هاته‌ به‌ره‌وه ، جارچی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ جاری دا تا هاوه‌لان خۆیان ناماده بکه‌ن بۆ به‌جی هیتانی عومه‌ر . ئەوه‌بوو هه‌رچی ناماده‌ی حوده‌یبیه‌ بوو بوو ، جگه‌ له‌وانه‌ی که له‌ ماوه‌ی ئەو ساڵه‌دا مرد بوون ، یان شه‌هید بوو بوون ، هه‌ر هه‌موویان ناماده‌ی ئەو عومه‌ریه‌ بوون و ، موسلمانان تریش به‌شداری یان کرد و ژماره‌ی موسلمانه‌ عومه‌ره‌که‌ره‌کان گه‌یشه‌ دوو هه‌زار ، جگه‌ له‌و ژن و مندالانه‌ش که له‌گه‌لیانا هاتبوون . نه‌میری مه‌دینه‌ش به‌ عوه‌یفی کورپی نه‌ضبه‌ط ، یان به‌ نه‌بو‌ره‌می غیفاری سپی‌را ..

موسلمانه‌کان ، به‌ تاییه‌ت موهاجیره‌کان ، سه‌ردانی مه‌که‌ی په‌رۆزیان زۆر پی‌خۆش بوو ، بۆیه به‌وه‌په‌ری شه‌وق و تاسه‌وه‌ خۆیان ناماده کرد ..

^{١٣٠} غزوة مؤتة لباشمیل : ١١٧ - ١٢٩ ، الرحيق المختوم : ٣٩٣ - ٣٩٤ .

^{١٣١} که ناو‌نراوه (عمرة القضاء) مه‌به‌ست له‌ به‌ قه‌زا گیترا‌نه‌وه‌ی عومه‌ری یه‌که‌می سالی پاره . هه‌رچه‌نده‌ سه‌ه‌یلایی وه‌های بۆ نه‌چی که مه‌به‌ست له‌ صلح کردن و ریک کهوتنی حوده‌یبیه‌ی نێوان موسلمانه‌کان و موشریکه‌کانه‌ . ناویش نراوه (عمرة القضية) بۆ به‌ قه‌زا گیترا‌نه‌وه‌ی عومه‌ری رابو‌ردووه . هه‌روه‌ها (قصاص) یش بۆ جی په‌رکردنه‌وه‌ی عومه‌ری حوده‌یبیه .

پیغهمبهری خوا ﷺ به (تلبیة) وتنهوه کهوته ری و ، موسلمانانیش لهگه‌لیا دووباره‌یان نه‌کرده‌وه و ، ههر ههموشیان له ده‌رگای مزگه‌وته‌وه نیحرامیان بو عومره به‌ستبوو و ، ناژه‌له‌کانی (هدی) شیان دابووه بهر .. نهو بیابانه به دیمه‌نیکی یه‌کجار قه‌شه‌نگ رازابوویه‌وه .. سوپای تیمان به دل‌یکگی گهرمی پر له جوشه‌وه به‌رهو پیروژترین خاکی سه‌رزه‌ویی .. بو که‌عبه‌ی پیروژ که‌وتبووه ری .. ویرد و سروودی سه‌ر زمانی یه‌که یه‌که لهو سه‌ریازانه بریتی بو له دروشمی ته‌وحید .. دل‌ه‌کان له‌وپه‌ری خو‌شیی و شادیی دا بوون .. ده‌میک بوو قورپه‌یش سه‌ردانی مائی خوی لی قه‌ده‌غه کردبوون .. پاریش هه‌ولیان دا به بینینی که‌عبه‌ی پیروژ و خاکی موباره‌ک چاویان پره‌ژن ، به‌لام قورپه‌یش قیرسیچمه‌یی کرد و ، ماوه‌ی نه‌دان .. وا نم سال به تهمان بهو ناواته‌یان بگهن .. ده‌میک بوو کوچ که‌رانی مه‌ککه شاخ و دۆلئی خو‌شه‌ویستی مه‌ککه‌یان نه‌دی بوو .. دل‌یان هه‌ل نه‌قرچا بو دیتنی دیمه‌نه جوانه‌کانی نیشتمانی پیروژ ..

ناژه‌له‌کانی (هدی) وه‌ک سالی رابردوو شه‌صت و شتر بوون و نه‌مسالییش به ناجیه‌ی کوری جوندوبی نه‌سله‌می سپیتر بوون . به‌لام نم جاره‌یان پیغهمبهری خوا ﷺ فەرمانی دا چوار گه‌نجی خزمی ناجیه‌ی خو‌ی له‌گه‌لیا بن و یارمه‌تی بدهن . جا له‌به‌ر نه‌وه‌ی نه‌وه‌کو قورپه‌یش نیازی جه‌نگیان هه‌بی له‌گه‌ل موسلمانانه‌کان دا ، پیغهمبهری خوا ﷺ فەرمانی دا نه‌سپ و چه‌ک له‌گه‌ل خو‌یان به‌ینن .. نه‌سپه‌کانی به موحه‌مه‌دی کوری مه‌سله‌مه و چه‌که‌کانیش به به‌شیری کوری سه‌عد سپارد . شایانی باسه که نهو چه‌کانه نه‌وه‌نده هه‌بوون تا نهو دوو هه‌زار سه‌ریازه پر چه‌ک بن . هه‌روه‌ها پیغهمبهری خوا ﷺ که‌تیبه‌یه‌ک سوارچاکی چه‌ک داری ناماده کردبوو که صد کس نه‌بوون و ، فەرمانی به‌سه‌ریان دا دابوو که له پیش سوپای نیسلامه‌وه بن ، تا سنووری هه‌رم .

هه‌ندی له هاوه‌لان نه‌ترسان هه‌ل‌گرتنی چه‌کی ته‌واو هه‌ل وه‌شانده‌وه‌ی په‌یمانی حوده‌یییه بیته . به‌لام پیغهمبهری خوا ﷺ تیتی گه‌یاندن که بهم چه‌که‌وه ناچیتته ناو هه‌رمه‌وه ، تنها خو ناماده‌کردنه بو کاتی پیوست ، چونکه نه‌گه‌ر قورپه‌یش بزانی موسلمانانه‌کان بی‌چه‌کن له کاتی نه‌نجام‌دانی عومره‌دا ده‌ستیان لی نه‌وه‌شینی .

بەلئ ئەم کارەى نازیز بۆ پارێزگاریی لە پەیمانی حودەیبیە بوو ، نەك هەل
 وەشاندنەوى ، چونکە کە قورەیش چەکیان بینیی ، نیتەر شەر نافرۆشن و ،
 موسلمانەکان کاری سەرشانى خۆیان ئەنجام ئەدەن و ، بى دەنگ ئەگەرینە دواوە .

کە گەیشتنە (مَرَّ الظَّهْرَان) چەند قورەیشى یەك تووشى موسلمانەکان بوون و
 چاویان بەو ئەسپ و چەکانە کەوت .. بە پەلە گەرانهووە مەککە و هەوالیان بە
 قورەیش دا کە موسلمانەکان چەکیان پى یە .. قورەیش ترسان و وتیان : بەخوا هیچ
 کاریکمان نەکردوووە و ، لەسەر پەیمان و جەنگ وەستاندنى خۆمانین . نیتەر موحمەد و
 هاوەلانی بۆ داگیرمان ئەکەن ؟

کە پێغەمبەرى خوا ﷺ گەیشتە (بطن یأجج) لەوى ئەسپ و چەکەکانى هەر
 هەموو بەجئ هیشت و ، بە ئەمیریى ئەوسى کورپى خەولیى ئەنصارى بە دووسەد
 پیاوی سپاردن و ، موسلمانەکان تەنها بە چەکی سوارەووە ، واتە شمشیر لە کیتلان دا ،
 بەرە و مەککە نەرۆیشتن ..

قورەیش بە پەلە موکەررەزى کورپى حەفص و چەند پیاویکی ناردن و ، لە (بطن
 یأجج) تووشى موسلمانەکان بوون . وتیان : ئەى موحمەد ! تۆ چ بە مندالیی چ بە
 گەرەبى غەدرت پێو نەبیینراوە ، خۆ تۆ ئەوەت بە مەرج گرتبوو کە بە شمشیری ناو
 کیلانەووە بچیتە ناو مەککەووە ..

فەرمووی : ((إني لا أدخل عليهم السلاح)) . فەرمووی : ئەو چەکانە نابەمە ناو
 مەککەووە .

موکەررەز وتى : هەر بەم سیفەتەنەووە ناسراوی : چاکەکاریى و وەفا .. ئەوەبوو
 گەرایەووە مەککەو هەوالەکەى بە قورەیش دا ..

کە سوپای ئیسلام لە مەککە نزیک کەوتەووە ، بت پەرستەکانى مەککە لە شار
 دەرچوون و چوونە سەر لووتکەى چیاکان تا لەوێووە سەیری موسلمانەکان بکەن ..
 هەندیکیشیان ئەوەندە داخ لە دل بوون پى یان ناخۆش بوو چاویان بە پێغەمبەر و
 موسلمانەکان بکەوى ، بۆیە دوور کەوتنەووە .

دواى ئەوێ کە پێغەمبەرى خوا ﷺ لە شیوی (یأجج) پاسەوانیى چەکەکانى رێک
 و پێک کرد ، بەرەو (ذوطوی) کەوتە رێ .. لەوى نازەلەکانى وەستاند هەتا هەموو
 هاوەلان بگەنە بەرەو . لەو کاتەدا سواری و شترەکەى (القصوى) بوو بوو و ، هاوەلە
 دلۆسۆزەکانى بە شمشیرەووە دەوریان گرتبوو و ، هەر هەموو خەریکی وتنى (تلبیة)

بوون و دهنگیان بهرز کردبوویهوه : « لبیک اللهم لبیک ، لبیک لا شریک لک لبیک .
إن الحمد والنعمۃ لک والمملک ، لا شریک لک » .

کافرهکانی مهککه بهسهر چیاکانهوه سهیری دیمهنی نیمانیان نهکرد .. وا
پیغهمبهر و هاوهلائی بهرهو کهعبهی پیروز نهکشین .. نهمه نهو روزهیه که نهوان
چاوهروانی بوون .. به دلی خوئیان به کۆلانهکانی مهککهدا بگهپین و کهسیک نهتوانی
دهست بیئیتته رییان ..

کافرهکان بیریان لهو روزه نهکردهوه که ههوت سال لهوهو بهر چۆن نهو نیمانداره
بهستهزمانه بی تاوانانهیان لهسهر مال و حالی خوئیان دههپهراوند ، کهچی و نیسته
دینهکهیان پههه سهندوهه و ، قورثانهکهیان خه لکیکی زۆری که مهندکیش کردوهه
و ، بوونهته سهریازی گیان فیداکاری نیسلام و ، موحهمهدی نازیزیان له ههموو
خۆشهویستیکیان بهلاوه خۆشهویستتره .

ههوت سال لهوه و پیش ستهم کارانی مهککه خه لاتیکی سه دوشترییان دانا بوو
بۆ ههرکهسی ، به مردویی یان به زیندویی سهری موحهمهدیان بۆ بهینی ، کهچی
وا نیستا له گه ل نهو ههموهه هاوه له دلسۆزهی دا به سهری بهرزوه بهرهو کهعبهی
شهریف نهکشین .. هاتوون ریز له مالی خوا بگرن و ، بی سهلینن تم دینهیه وا خوا
پتی رازییه و ، دینی قورهیش بت پهستییه و ، له دینی نیبراهیمهوه سهلامی لی
بی زۆر دوره ..

با ههموو دنیا بیینی و ناشتی خوازانی مه دینه بههپهه دهسهلاتهوه هاتوونهته
سهردانی مالی خوا و ، نیازی هیچ ستهم و دهست دریزییه کیان نیه .. نهیانهوی خوا
رازیی بکهن .. خوایش راستیی و پاکیی و دادی نهوی ..

به لئ شیر و پلنگهکانی مه دینه ههموو دهسهلاتیکیان هه بوو ، بت په رستانیش
نه یان زانیی تازه بیروباوهه کهی نهوان خه ریکه نه چیتته زبلدانی میژوههوه ..
موسلمانهکان له باکوورهه له لای (حجون) هوه چوونه ناو مهککهوه و ، ههتا
تیکه له به خانوهکانی بوون ههر خه ریکی وتنی (تلبیه) بوون . نیتر لهوی له
(تلبیه) وهستان .

عهبدو لائی کوری رهواحهی نه نصاریی جلهوی وشتره کهی پیغهمبههری خوی ﷺ
گرتبوو و ، له (حجون) هوه بهرهو کهعبهی شهریف نههاتن و ، هاوه له موهاجیر و
نه نصاره پایه داره کانیش دهوری پیغهمبهریان دابوو ، بهلام ههر ههموو له بهر و دوا

و، له راست و چه‌پیه‌وه به ریکی ریزیان به‌ستبوو و ، له‌وپه‌ری و یقار و دامه‌زراوی دا ، به ملی که‌چ و خشوعه‌وه بو‌خوای گه‌وره و ، به سوپاس و ستایشه‌وه بو‌نه‌و رۆژه رووناکه‌ی که خوا له خۆیان و له‌دینه‌که‌یانی کرده‌وه ، ری‌یان نه‌په‌ری ..

له هه‌مووی سه‌یرتر له‌و رۆژه میژوویی‌یه‌دا نه‌و ره‌فتار و هه‌لس و که‌وته جوانه بوو که هاوه‌لان ژیا‌نی رۆژانه‌یان پی‌رازاندبووه ، نه‌مه دل و ده‌روون و می‌شکی پیاوه ژیره‌کانی قور‌ه‌یشی هه‌ژاند .. نه‌مانه نه‌م یه‌کیه‌تیی و برایه‌تیی و گو‌ی پرایه‌تیی‌یه ناوازه بی‌وینه‌یه له گو‌ی فی‌ر بوون ؟!

هه‌ر هه‌مووی بی‌ده‌نگ .. له‌سه‌ر خۆ .. نه‌رم و نیان به‌په‌رتوه نه‌په‌ریشتن .. له جیاتیی رق و قین چار‌په‌وشیی و برایه‌تیی فی‌ر بوو بوون ..

نه‌وانه‌ی نه‌مه‌رۆ به‌فه‌رمانی قور‌تان په‌روه‌ده کراون و بوونه‌ته سه‌ربازی گیان فیدای نی‌سلام و ، هه‌موو ره‌وشتیکی به‌رزیان په‌توه دیاره ، تا دوینی بوو ، له نه‌فامیی دا نه‌گه‌وزانه‌وه .. خه‌ریکی دژایه‌تیی و ، ده‌ست‌دریژی و ، هه‌رام‌خواردن بوون ..

موسلمانه‌کان له‌م رۆژه رووناکه‌دا نه‌ژیان ، که‌چی له‌ولاوه کافرانی مه‌ککه ، که شاریان چۆن ک‌رد‌بوو و په‌په‌ری‌بوونه سه‌ر لووتکه‌ی چیاکانی مه‌ککه له‌وپه‌ری خه‌ج‌اله‌ت‌دا نه‌ژیان ..

نه‌و دینه‌ی نه‌وان به‌رگری‌یان لی‌کرد و پی‌اوی پاله‌وانیان له پیناوی دا به‌کوشت دا ، خه‌ریکه به‌تال نه‌بیته‌وه ..

جا له‌به‌ر نه‌وه‌ی که دانیش‌توانی مه‌ککه به‌ره‌وشت و هه‌لو‌یستی موسلمانه‌کان دل خۆش نه‌بن و ، دل‌یان نه‌چیتته سه‌ر نه‌و دینه‌ی که په‌روه‌رده‌ی ک‌ردوون ، کافر‌ه‌کان که‌وته پ‌اگانده دژی موسلمانه‌کان که گویا موسلمانه‌کان له‌ر و لاواز بوون و تووشی تا و نه‌خۆشیی یه‌ثریب بوون و نه‌و نه‌خۆش‌یی له گو‌ی خستوون . که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌م هه‌واله‌ی بیست ، که‌وته بی‌ری نه‌وه که نه‌م پ‌اگانده‌یه له دل و ده‌روونی قور‌ه‌یش‌دا بشواته‌وه ، بو‌نه‌مه خۆی (اضطباع) ی کرد ، واته قوماشه‌که‌ی سه‌رشانی راستی خسته ژیر بالی راستیه‌وه و ، پاشماوه‌که‌شی خسته سه‌ر شانی چه‌پی و ، ده‌ستی به‌هه‌روه‌له کرد و ، فه‌رمانی دا تا موسلمانه‌کانیش وه‌ک نه‌و بکه‌ن و فه‌رموویی :
 ((رحم الله امرأ أراهم اليوم من نفسه قوة)) .

فهرمووی : سۆزی خوا به سەر که سیکدا برژی که نه مپۆ له بهر چاویان دا خۆی به هیز دهریخت .

هەرچی دهستی له بهرده ره شه که نه دا دهستی به ههروه له نه کرد و ، موسلمانان کانی ههروه له یان نه کرد ، تا که نه گه یشته لای روکنی یه مانیی و نه که وته په نای که عبه وه و له موسلمانان کانه وه دیار نه بوو له سەر خۆ به پتوه نه چوو و نه وانیش به هه مان شپوه ، هه تا جارێکی تر نه گه یشته وه لای بهرده ره شه که و دیسان ههروه له ی نه کرده وه .. بهم شپوه یه سی سووری یه که می به سەر برد و ، چواره که ی تریش له سەر خۆ به پتوه نه چوو . خۆ نه گهر به زهیی به موسلمانان کان دا نه ههتابیه ته وه هه موو سووره کانی به ههروه له پی ته واو نه کردن ..

که کافره کانی مه که که چاویان له هه لمهت و ته کانی موسلمانان کان بوو ، نه یان وت : تا نه مانه بوون نه تان وت تا و نه خۆشیی له گوێ خستوو . خۆ نه مانه نه وه نه ده و نه وه نه ده لی هاتوو ..

دوای طواف دوو ره که هت نوژیان له لای مه قامی نیبراهیم دا نه نجام دا و ، پاشان سه عیی نیوان صه فا و مه پروه شیان به جی هیئا . نازه له کانی (هدی) شیان له لای مه پروه وه ستاند و فهرمووی : ((هذا المنحر وكل فجاج مكة منحرا)) . فهرمووی : نه مه شوینی حه یوان سه رپرینه و ، هه موو کۆلانیکی مه که که شوینی حه یوان سه رپرینه . نه وه بوو پیغه مبه ری خوا ﷺ له نزیک مه پروه دا حه یوانه کانی سه رپرینی و ، هه ره له ویش سه ری تاشیی و ، موسلمانان کانی به دوای دا ..

که موسلمانان کان عومره یان ته واو کرد ، پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رمانی دا کۆمه لیک له موسلمانان بچن بۆ (بطن یا جج) تا جیی پاسه وانانی چه ک و نه سه په کان بگرنه وه و ، نه وانیش بیته مه که که وه و عومره نه نجام به دن ..

دوای به جی هیئانی کارویاری عومره ، پیغه مبه ری خوا ﷺ ناردی بۆ لای قوره ییش که پی خۆشه بجیته ناو که عبه وه ، که چیی ری یان پی نه دا ، به و بیانووه ی که له به نده کانی په یانی حوده ییبه دا شتی وه ها نه نو سراوه . نه ویش وازی هیئا تا نه وه بوو له سالی هه شته م دا و ، دوای فه قحی مه که که چوه ناویه وه .

دوای نه وه پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رمانی دا بیلال سه ره که ویتته سه ره که عبه و بانگی نیوه رۆ بدات . کافره کانی مه که که نه مه یان زۆر پی ناخۆش بوو ، چونکه بیلال

بهندهیه کی حه به شیی رهش پیست بوو و ، له لایه کی تریشه وه فره میشتی ته وحیدی به دهنگی بهرز نه دا به گوئی خه لک دا ..

نه وه بوو عی کریمه ی کورپی نه بوجه هل وتی : خوا ریزی له نه بولحه کم - واته نه بوجه هل - گرت وا به گوئی نم کویله وه نه بوو نه مه بلئی .

خالیدی کورپی نوسه دیدش^{۱۳۲} وتی : سوپاس بو خوا که باو کمی له ناو برد و نه مپوژی به چاری خۆی نه دبیی وا بیلال به سهر که عبه وه نه زه پری .

سوه هیلای کورپی عه مریش له گه ل چهند پی او یی ک دا که دی یان وا بیلال سهر که وته سهر که عبه و ، بانگیان له ده می بیست ، له داخانا ده م و چاو یان دا پو شیی .

پیغه مبه ر و موسلمانه کان سی رۆژ له مه که که دا مانه وه .. طووافیان نه کرد و ، نوژی یان به جی ته هینا و ، له ناوی زه مزه م ده فریان پر نه کرد و ، تاسه یان له که عبه ی پی رۆژ شکا .

له م عومره یه دا پیغه مبه ری خوا ﷺ دوا هاوسه ری ماره کرد .. نه وه بوو فره مانی دا به جه عفه ری کورپی نه بو طالیب تا پیشی بکه و ی و بچی خوازی بی نی مه ی ونه ی کچی حاری شی عامیری بو بکات ، که خوشکی نوم فه ضلی هاوسه ری عه بباسی کورپی عه بدو لموطل لیب و خوشکی دایکیی نه سماتی کچی عومه یسی هاوسه ری جه عفه ر و ، خوشکی سه لمای کچی عومه یسی هاوسه ری جه مزه ی سهر داری شه هیدان بوو و ، له وه و پیشیش هاوسه ری نه بو ره می کورپی عه بدو لعوززا یان حوه یطبی کورپی عه بدو لعوززا بووه .

مه ی ونه کاری شوو کردنی خۆی دابووه ده ست نوم فه ضل (لُبَابَة الْکَبْرِی) ی خوشکی و نه ویش نه و کاره ی به عه بباسی می ردی سپارد بوو .. که بی نه ژن که و تبوو عه بباس خسته یه بهر چاوی پیغه مبه ری خوا که بی خوازی ، نه ویش ره زامه ندیی نواند .. نه وه بوو عه بباس چوار سه د دیره می کرده ماره یی .

^{۱۳۲} خالیدی کورپی نوسه دیدی کورپی نه بولعاصی کورپی نومه یی کورپی عه بدشه مس بووه . برای عه تتابی کورپی نوسه یید بووه . سالی فه تی مه که که موسلمان بووه .. یه کی بووه له وانه ی که دل یان راگیر کراوه . عه تتابی برای له گه وه پی او ان و فره مانده کانی ها وه لان بووه .. له جهنگی پاشگه زبووه کان دا عه تتاب نه ی کاته نه مری یه کی له سریه کان .. له رۆژی یه مامه دا ون بووه . (سهیری اصابه بکه) .

له کاتیڤدا که مه پوونه به سهر و شتریکهوه سوار بوو بوو ، نه وهی پی گه یشت که پیغه مبهری خوا ﷺ بۆ خۆی خوازینی کردوه . نه ویش وتی : وشتره که و نه وهش که وا به سهریه وه پیشکهشی پیغه مبهری خوا بیئت .

پیغه مبهری خوا ﷺ نهی ویست له مه که که دا بمینتته وه ههتا هاوسه ره تازه که ی بگوازیتته وه ، که چیی سهر له به یانی روژی چوارهم سوهدیلی کوری عمر و ، حوه یطبی کوری عه بدولعوززا هاتنه خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ که له گه ل سعه دی کوری عوباده دا فهرما یشتی نه کرد . حوه یطه ب هاواری کرد : له بهر خاتری خوا و په یانی نیوانمان له خاکمان ده رجۆ ، وا سی روژه که ته واو بوو .. سعه د وتی : درۆت کرد . نه خاکی تۆیه و نه هی باو باپیرت .. به خوا ده رناچیت . خیرا پیغه مبهری خوا ﷺ ناکۆکی به که ی چاره سهر کرد و به دوو پیاهه که ی فهرموو : ((إني قد نکحت فيکم امرأة ، فما یضرمک أن أمکث حتی أدخل بها ، ونصنع الطعام ونأکل وتاکلون معنا ؟)) . فهرمووی : نافره تیکم له ناوتان دا ماره کردوه ، چیی تیا به بو تان لیتره بمینمه وه ههتا بی گوازمه وه و ، نان دروست بکه مین و پیکه وه بی خۆین ؟ نه مهش بۆ دل دانه وه یان . که چیی رازی نه بوون و ، پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمانی دا به نه بو رافیع تا بار بکه ن . باریان کرد ههتا گه یشتنه دی به کی نزی که مه که که پی یان نه وت سهریف و له وی لایان دا و ، پیغه مبهری خوا ﷺ مه پوونه ی گواسته وه ، دوا ی نه وه باریان کرد و به ره و مه دینه که وتنه ری و ، زمانیشیان خهریکی سوپاس و ستایشی خوا ی گه وه بوو ، له سهر نه وهی که به لینی خۆی برده سهر و ، پشت گیری له بهنده که ی کرد و سهری خست ..

موسلمانه کان هه رده م خهریکی دووباره کردنه وهی نه م نایه ته پیروژه بوون :

﴿ لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلَنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ ءَامِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذَلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا ﴾ (الفتح : ۲۷) .

ویستی خوا وه ها بوو مه پوونه له سالی په نجا و به که م یان شه صت و به که می کۆچی دا له گوندی سهریف دا کۆچی دوا یی بکات و هه ره له ویش بنیۆری ، خوا لیسی رازی بی ..

سه‌ره‌پاي نه‌وه‌ي كه مه‌يمونه خوشكى نوم فه‌ضل و نه‌سما و سه‌لما بوو و خزمابه‌تى‌يان پته‌وتر نه‌بوو ، مه‌يمونه خوشكى (لبابة الصغرى) ي داىكى خالىدى كورپى وه‌لید بوو ، كه نه‌بووه هۆي راكيشانى دلى خالید ، هه‌روه‌ها په‌يوه‌نديش له‌گه‌ل به‌پرتزين هۆزي عه‌ره‌ب‌دا پته‌و نه‌بوو كه نه‌وه‌ي هيلال بوو . پيغه‌مبه‌رى خوا ﷺ به‌چاويكى ريزه‌وه سه‌يرى نه‌و چوار خوشكه‌ي نه‌كرد و ناوى نابوون : ((الأخوات المؤمنات)) . كه پيغه‌مبه‌رى خوا ﷺ ويستی مه‌كه‌كه به‌جى به‌يلى فاطيمه‌ي كچى چه‌مه‌ي شه‌هيدى نو‌خود ، كه كچۆله‌يه‌كى بچكۆله بوو ، كه‌وته دواى و نه‌ي‌وت : مامه گيان ! مامه گيان ! عه‌لىي كورپى نه‌بو‌طاليب گرتى‌يه لاي خۆي و ، به فاطيمه‌ي هاوسه‌رى فه‌رموو : كچه‌كه‌ي مامه‌ت با لاي تو بى ، نه‌ويش له‌گه‌ل خۆي‌دا هيناي .

كه گه‌يشته‌نوه مه‌دينه عه‌لىي و زه‌يدى كورپى حاريشه و چه‌غه‌رى كورپى نه‌بو‌طاليب ، هه‌ريه‌كه‌يان داواي نه‌كرد كه نه‌و كچه بدريته لاي نه‌و .

عه‌لى نه‌ي فه‌رموو : خۆم هيناه‌مه‌ته‌وه و ، نامۆزاهه و ، كچه‌كه‌ي پيغه‌مبه‌رى خوا ﷺ هاوسه‌رمه و ، نه‌و زياتر مافي پيوه‌ي هه‌يه . چه‌غه‌ريش نه‌ي‌وت : نامۆزاهه و پووريشى واته خوشكى داىكى هاوسه‌رمه . زه‌يديش نه‌ي‌وت : برازاهه ، مه‌به‌ستى له‌وه‌بوو پيغه‌مبه‌ر ﷺ زه‌يد و چه‌مه‌ي كردبوونه برائى يه‌ك .. نه‌وه‌بوو پيغه‌مبه‌رى خوا ﷺ دايه لاي پوورى واته نه‌سمانى كچى عومه‌يس كه هاوسه‌رى چه‌غه‌ر بوو و فه‌رموو : ((الخالة بمنزلة الأم)) . فه‌رموو : پوور له جيسى داىكه . پاشان دلى هه‌رسيكياتى دايه‌وه .

نه‌وه‌بوو به عه‌لىي فه‌رموو :

((أنت مني وأنا منك)) .

به چه‌غه‌ريشى فه‌رموو :

((أشبهت خلقتي و خلقتي)) .

فه‌رموو : به لاشه‌ش و به ره‌وشتيش له خۆم نه‌كه‌يت .

به زه‌يديشى فه‌رموو :

((أنت أخونا ومولانا)) .

فه‌رموو : تو برا و گه‌وره‌مانى .

که نهو کچه گوره بوو ، عهلیبی به پیغه مبهری فرموو : نایا کچه کهی حه مزه ماره ناکهیت ؟ فرمووی :

((إنها إبنة أخي من الرضاعة)) .

فرمووی : کچی برای شیریه .

شایانی باسه که قوره یش به دیتنی موسلمانان کان له نزیکه وه هه لوتیستیان گؤرا ..

جاران وایان پی گه یشتبوو که موسلمانان کان کؤمه لیک خه لکی ناژاوه چین که له دینی خویان وازیان هیناوه و سرگردان بوون . که چچی که چاویان پی یان کهوت تی گه یشتن که یه که به یه کی هاوه لان ره وشت و هه لس و کهوتیان گؤرا وه .. دل و دهروونیان نه وه نده پاک بؤته وه ، هه مو ناواتیکیان بریتی یه له خزه تی مرؤفه کان و ، بوونه ته خاوه نی به زه بی و خؤشه ویستی و لی بوردنیکی که موینه ..

نهم سهرنج دانه کاریکی گرنگی کرده سهر دل و دهروونی قوره یشی یه کان ، به شیوه یه که هدریه که یان بگاته نهو قه ناعه ته که دینی قوره یش هیچی تیا به سهر نیه و ، دینی نیسلام له سهرانسهری زه بی دا بلاؤ نه بیته وه .. که واته نهو خوی ماندوو نه کات وا دژی دینیک نه وهستی که رؤژیک دیت باوه شی خؤشه ویستی بؤ نه کریتته وه .. چونکه کؤمه له سهر بازیک نالای دینی تازه یان هه ل گرتوو له کیوه کان دامه زراوترن و ، هیچ هیزیکی سهرزه ویش ناویری له بهر ده میان دا بوهستی ، نمونه ی نه مانه خالیدی کوری وه لید و ، سه فوانی کوری نومیه و ، عیکریه ی کوری نه بوجه هل و ، خالیدی کوری نوسه یید و ، عه مری کوری عاص و ، موعاویه ی کوری نه بوسوفیان ..

له راستیی دا دانیشتوانی مه که بوونه دوو به شه وه : دهسته یه دل و دهروونی پر بوو بوو له ترس و له رز له موسلمانان کان که بوونه ته خاوه نی سوپایه کی چار نه کراو .. دهسته یه کیش گه یشتبوو قه ناعه ته که نیسلام دینی حه قه و ، راست نیه مرؤفی ژیر له وه زیاتر لپی دوا بکه وی .

یه کی له وانهی که دلی چوو بووه سهر نیسلام خالیدی کوری وه لید بوو ، که پالنه وانی لی هاتوو قوره یش و ، فرمانده ی نه سپ سوارانی بوو ، به راده یه که خوی پی نه گرا و درکاندی و پی راگه یانندن که له مرؤ به دوا وه بؤ هیچ پیایکی ژیر نیه له موسلمان بوون دوا بکه وی ، چونکه دینی نیسلام راسته و ، هه رکس دژی بووهستی خوی لی نه رهنجی ..

ئه‌وه‌بوو دواي گه‌رانه‌وه‌ي موسلمانه‌كان له به‌جئ هه‌ينانی عومره‌كه‌يان به سئ مانگ خاليد له‌ناو كۆمه‌لئكي قورپه‌يش‌دا وه‌ستا و ، به‌وپه‌ري ده‌نگي به‌رزیه‌وه وتی :
 بۆ هه‌موو خاوه‌ن ژیري‌یه‌ك روون بۆته‌وه كه موچه‌مه‌د نه ساحیره و ، نه شاعیره و ،
 فه‌رمایشته‌كاني فه‌رمایشتی (رب العالمین) ن و ، له‌سه‌ر هه‌موو ژیري‌یه‌ك پێویسته
 شوینی بکه‌وی ..

عیكریمه كه خاليد ناسا پال‌ه‌وان بوو و ، نه‌ویش له فه‌رماندایه‌تی سوارچاكان‌دا
 هاوه‌لتی بوو ، نه‌مه‌ی به دل نه‌بوو و وتی : به راستیی ، له دین وه‌رگه‌رایت ، خاليد !
 خاليدیش به‌وپه‌ري نازایه‌تی‌یه‌وه وه‌لامی دایه‌وه : له دین وه‌رنه‌گه‌راوم ، به‌لكو
 موسلمان بووم .

عیكریمه وتی : نه‌گه‌ر له‌ناو قورپه‌يش‌دا كه‌سێك هه‌بئ له هه‌موان زیاتر مافی
 نه‌وه‌ی هه‌بئ كه ئه‌م قسه‌یه نه‌كات ئه‌وه تۆی .
 خاليد وتی : بۆچ ؟

عیكریمه وتی : چونكه موچه‌مه‌د شه‌ره‌ف و پایه‌داریی باوكتی هه‌ینایه خواره‌وه كه
 له به‌دردا زامدار بوو و ، مامه‌ت و نامۆزاکه‌تی كوشتن . ده به‌خوا من نه موسلمان
 نه‌بم و ، نه ئه‌و قسه‌یه‌ی تۆش نه‌كهم ، نه‌ی خاليد ! نایینی قورپه‌يش نه‌یان‌ه‌وی بچن به
 گۆیا ؟

خاليد وتی : ئه‌وه كار و ده‌مارگیری نه‌فامی‌یه .. به‌لام به‌خوا من كه راستییم بۆ
 ده‌ركه‌وتوه موسلمان بووم ..

ئه‌م قسانه‌ی خاليد گه‌یشته‌نه‌وه لای فه‌رمانده‌ی گشتیی سوپای مه‌ككه ،
 نه‌بوسوفیانی كورپی حه‌رب ، بۆیه به توورپه‌یی‌یه‌وه هات و له خالیدی پرسیی كه نایا
 نه‌وه‌ی بیستوویه‌تی راسته ؟

خاليد وتی : به‌ئئ ، راسته .

نه‌بوسوفیان توورپه‌ بوو و وتی : به لات و عوززا نه‌گه‌ر بزائم نه‌وه‌ی كه نه‌ی لئیت به
 راسته ، نه‌وا به‌ر له‌وه‌ی بچم به گۆی موچه‌مه‌ددا ، به گۆی تۆدا نه‌چووم .

خاليد وتی : ده به‌خوا راسته .

نه‌بوسوفیان به توورپه‌یی‌یه‌وه به‌ره‌و خاليد ته‌كاني دا و نه‌ی ویست بچي‌ت به گۆی‌دا ،
 خیرا عیكریمه كه‌وته نیتوانیانه‌وه و ، به ژیرانه وتی : نه‌بوسوفیان له‌سه‌رخۆ ، به‌خوا
 منیش له ترسی نه‌وه‌ی شتی روو نه‌دات نه‌گینا نه‌وه‌ی خاليد وتی ئه‌م وت و ،

نہ چومہ سہر دینہ کہی . نپوہ نہ تانہ وی لہ سہر بؤچونیک کہ خالید بہ چاکی زانیوہ بی کوژن . بہ خوا ترساوم کہ سالی بہ سہردا نہیہ تہوہ و دانیشٹوانی مہککہ ہہر ہہ مووی شوینی بکہون ..^{۱۳۳}

نۆہم : حہرام کردنی گوشتی گوی دیریز

یہ کی تر لہ رو داوہ کانی سالی حہوتہ می کوچی بریتی بو لہ حہرام کردنی گوشتی گوی دیریزی مالی و ، درندہی کہ لبہ دار و ، بالندہی چرنوق دار . نہ مہش لہ غہزای خہبہردا .. بوخاری و موسلیم لہ صہحیحہ کہیان دا ، لہ عہدوللائی کوری عومہرہوہ خوا لیان رازی بی ، ریوایہ تیان کردوہ کہ وتوویہ : لہ روژی خہبہردا پیغہ مہبری خوا ﷺ خواردنی گوشتی گوی دیریزی مالی قہدہ غہ کرد .. موسلیمیش لہ نبین عہباس ہوہ ریوایہ تی کردوہ کہ وتوویہ : پیغہ مہبری خوا ﷺ لہ خواردنی گوشتی ہہ موو درندہیہ کی کہ لبہ دار و ، ہہ موو بالندہیہ کی چرنوق دار قہدہ غہی کردین . ریوایہ تہ کہی تیرمیذیش دہری خستوہ کہ تہوہ لہ خہبہردا^{۱۳۴} بوہ .

دہہم : حہرام کردنی (نکاح المتعہ)

ہرہوہا لہ خہبہردا پیغہ مہبری خوا ﷺ نیکاحی (متعہ) ی حہرام کرد ، کہ بریتیہ لہ ژن ہینانیکی کاتی ، کہ نہ تہ لاق دانسی پیویستہ و نہ عیددہ و ، نہ میراتیشی لی و ہرنہ گیری ، نہم جوڑہ نیکاحہ ہی سہردہ می نہ فامیی عہرہ بہ کان بو . جا کہ نیسلام ہات لہ ہندی غہزادا بؤ پیویستی ریگای دا . دہرہارہی حہلالیی نیکاحی (متعہ) و پاشان حہرام کردنی فہرموودہی زور ہن بہ تاییہت لہ بوخاری و موسلیم دا ..

کورتہی باسہ کہش نہ مہیہ کہ دوچار تہو نیکاحہ حہرام کراوہ . جاریک لہ خہبہر و جاریکیش لہ فہتھی مہککہ دا تہنہا سی روژ ماوہی درا ، نیتہر بہ شپوہیہ کی یہ کجاری ہہتا روژی قیامت حہرام کرا .. بہ مہ ہہ موو زانایانی نیسلام بہ یہ کدہنگیی ہاتوونہ تہ سہر حہرام کردنی ہہتا ہتایی ، جگہ لہ شیعہ ریان پی

^{۱۳۳} الریحق المختوم : ۳۹۵ - ۳۹۷ ، السیرۃ النبویہ لأبی شہبہ : ۲ / ۳۷۵ - ۳۸۰ ، ۳۸۶ - ۳۸۷ ، غزوہ مؤتہ لباشمیل : ۱۲۹ - ۱۷۲ .
^{۱۳۴} السیرۃ النبویہ لأبی شہبہ : ۲ / ۳۸۱ .

داوه ، هههچهنده له بوخاریی و موسلیم دا له نیمامی عهلی یهوه ریوایهت کراوه که پیغه مبهه عليه السلام تهو نیکاحه ی قهدهغه کردووه و ، ری پی دانیشی نهسخ کراوه تهوه .
(صحیح مسلم بشرح النووي : ٩ / ١٧٩ = ١٨١ ، فتح الباری بشرح صحیح البخاری : ٩ / ١٣٦) . ١٣٥

یانزهههم : سربیهی نیبن نه بولعه و جاع

دوا ی گه پرا نه وهی سو پای نیسلام بو مه دینه چهنه سربیههک بو ته می کردنی ناحهزان به ری کران که یه کیتکیان له سالی ههوتهم و نهوانی تریش له سالی ههشتهم دا بوون .

تهم سربیه له مانگی ذولحه ججهی سالی ههوتهم دا به ری کرا ، که بریتی بو له په نجا پیار و ، به فرماندایه تی نیبن نه بولعه و جاع ، نیتران بو سهر نه وهی سوله می ، تا بانگیان بکه ن بو سهر نیسلام . وتیان : هیچ پیویستی یه کمان به وه نیه که بانگمان نه که ی بو سهری . نه وه بوو ده ستیان دایه جهنگی کی خویناوی سیهخت ، که فرماندهی موسلمانان کان زامدار بوو و ، له دوژمنیش دوو پیار به دیل گیران . ١٣٦

١٣٥ السیره النبویه لأبی شهبة : ٢ / ٣٨١ - ٣٨٢ .
١٣٦ الرحیق : ٣٩٧ .

به‌شی سیی و پینجه‌م

رووداوه‌کانی سالی هه‌شته‌م

یه‌که‌م : موسلمان بوونس خالید و عه‌مر

یه‌که‌ی له رووداوه گرنه‌گه‌کانی سالی هه‌شته‌می کۆچی ، که بووه مایه‌ی به‌هیزبوونی سه‌ریازگه‌ی نیسلام و ، لاوازیوونی سه‌ریازگه‌ی قوره‌یش ، موسلمان بوونی سی‌ فرمانده‌ی قوره‌یشیی ناودار بوو ، که نه‌وه‌بوو مه‌که‌کیان به‌جی هیشته و ، به‌ ویستی خۆیان ، خۆیان گه‌یانده مه‌دینه و موسلمان بوون .. نه‌و سی‌ فرمانده پالنه‌وانه‌ش خالیدی کورپی وه‌لید و ، عه‌مری کورپی عاص و ، عوثمانی کورپی طه‌مه‌ بوون ..

خالیدی کورپی وه‌لید سوارچاکی قوره‌یش و ، فرمانده‌ی هیزی نه‌سپ‌سواران

بوو ..

عه‌مری کورپی عاص‌یش په‌نای قوره‌یش بوو بۆ چاره‌سه‌رکردنی هه‌ر گه‌رگرفتیک که به‌هاتایه‌ته ری ، چونکه عه‌مر خاوه‌نی ژیری و سه‌لیقه‌یه‌کی وه‌هابوو که په‌ی به‌ هه‌موو کاریک نه‌برد ..

عوثمانی کورپی طه‌مه‌ش سه‌رداری نه‌وه‌ی عه‌بدوودار بوو ، که هه‌ل گری نالای

قوره‌یش و ، کلله‌وانی که‌عه‌ بوون ..

له‌ پیشه‌وه شتی‌کمان ده‌ریاره‌ی دل‌گۆرانی خالید باس کرد ، که به‌ ناشکرا له‌به‌رده‌م نه‌بوسوفیان‌دا ده‌ری بریی که دلی به‌ره‌و موسلمان بوون گۆراوه .. نیسته‌ش وا خۆی چه‌رۆکی موسلمان‌بوونی نه‌گه‌په‌ته‌وه .

خالید نه‌لێت : که خوای گه‌وره ویستی خه‌رم به‌سه‌ردا ببارینێ ، خۆشه‌ویستی نیسلامی خسته دله‌وه و ، ژیرییم له‌لام جه‌م بوو . وتم : نه‌م هه‌موو هه‌لوێستانه‌م دژی موحه‌مه‌د بینوون ، که‌چی که له‌ هه‌ر هه‌لوێستیک ده‌رنه‌چم نه‌بینم کاره‌که‌م له‌ جی خۆی‌دا نیه و ، موحه‌مه‌دیش سه‌رنه‌که‌وێت .. کاتی‌کیش که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌ره‌و حوده‌ییبه‌ که‌وته ری ، منیش له‌گه‌ل سوارچاکانی بت په‌رستان که‌وته ری و ، له

عوسفان تووشی پیغه مبهری خوا و هاوه لانی بووم و ، هاته بهر ده می و ریم پی گرت، نهویش نویژی نیوه پۆی ، له بهر ده مان دا ، به هاوه لانی کرد و ، ویستمان هه لمدت بهرینه سهری ، که چیی بۆمان ریک نه کهوت و ، خیری تیا بوو ، نه وه بوو بهو نیازهی دلمانی زانیی و نویژی عهصری به شیوهی نویژی ترس به هاوه لانی به جی هینا، بۆیه شتیک کهوته دلمهوه و وتم : نه م پیاوه پارێزراوه و ، بلاوه مان لی کرد .. نه وه بوو پیغه مبهری خوا ﷺ به لای راست دا لای دا و ، خۆی له نه سپ سواره کافانان لا دا . کاتی کیش که له حوده بیبه دا له گه ل قوره پیش دا ریک کهوت و ، قوره پیش له (روح) دا بهرگری کرد ، له دلی خۆم دا وتم : نیت چیی ماوه تهوه ؟ بۆ کوئی بپۆم ؟

بۆ لای نه جاشیی ؟ نه و خۆی شوینی موحه مه د کهوتوه و ، هاوه لانی شی له په نای دا له خۆیان بی خه من .

نایا بچم بۆ لای هیره قل ؟ واته له دینه که ی خۆم ده رچم و بچمه سه ر نه صرانیه ت یان په هوودیه ت ؟

نایا بچم شوین کهوته بم و له ناو عه جه م دا نیشته جی بیم ؟

یان له مالی خۆم دا ، له گه ل تهوانی ماونه تهوه دانیشم ؟

له م بیر کرد نه وان ده دا بووم پیغه مبهری خوا ﷺ بۆ (عمرة القضية) ته شریفی هینا . رویشتم خۆم په نا دا و چاوم له هاتنه ناو شاری نه بوو ..

نه وه بوو وه لیدی کوری وه لیدی برام ^{١٣٧} له گه ل پیغه مبهری خوا ﷺ بۆ عومره هاتبوو و ، به دوام دا گهرا بوو و منی دهست نه کهوتبوو ، ناچار نامه یه کی بۆ نووسی بووم که تیا یا هاتبوو :

(بسم الله الرحمن الرحيم . أما بعد . من له وه سهیرترم نه دیوه که تۆ چۆن له نیسلام وه رگرتن لات داوه ، که تۆ خاوه نی نه و عه قله ش بیت . نایا شتی وه ک نیسلام

^{١٣٧} وه لیدی کوری وه لید له گه ل سوپای قوره پیش دا به شداری به دری کردوه و ، به دلیی دهست موسلمانان که وه ت و ، هیشامی برای دایک و باوکی فیدیه که ی بۆ نه دات . دوا ی به ربوونی موسلمان نه بیت و ، له سه ر نه م موسلمان بوونه ی خالۆکانی له مه که ده دا به ندیان کرد ، به لام توانیی له به ندیخانه که ی خۆی ده ریا ز بکات ، نه مه ش له ماوه ی په یانی حوده بیبه دا و ، خۆی گه یانده لای شۆرش گێرانی (عیص) به فه رماندا یه تییه ته بو به صیری زوه ریی . جا که قوره پیش له موسلمانانکانی داوا کرد با شۆرش گێرانی عیص وه ربگرن ، وه لیدیش گه رایه وه مه دینه . له وی په نجه ی بپرا و لپی پیس کرد و پیتی مرد . وه لید که ههستی کرد وا نه مرئ ، داوا ی له پیغه مبهری خوا ﷺ کرد که له جل و بهرگی زیاده ی خۆی که فه نی بکات ، نهویش له جل و بهرگی خۆی که فه نی کرد ..

کەسی هەمە لیتی شارەزا نەبیت ؟ پێغه مبهەری خوا ﷺ دەر بارە ی تۆ پرسیاری لیم کرد و فەرمووی : ((این خالد ؟)) . وتم : خوا نە ی هینی . فەرمووی : ((مثله جهل الإسلام ؟ ولو كان جعل نکایتە و جده مع المسلمین کان خیراً له ، ولقد مناه علی غیره)) . فەرمووی : نایا ئەبێ پیاری وەك ئەو له نیسلام نە شارەزا بێ ؟ ئەگەر ئەو دەست وەشاندن و هەول و کۆششی لە گەڵ موسلمانەکان یەك بختایە بۆ چاک تر بوو و ، نێمەش پیتی کەسانی ترمەن ئەخست . جا براکەم فریای ئەو بەکەوێ کە لە چەندین شوینی چاکدا لە دەستت دەرچوو .

کە نامە کە گەشتە دەست خالید هەستی کرد کە پێغه مبهەری خوا ﷺ ریزی تاییبەتی بۆ داناو ، بەمە دلی زیاتر چوو سەر موسلمان بوون . خەویکیشی بینی ئەوەش زیاتر دلی خۆش کرد . . لە خەوی دا بینی کە لە ولاتیکی تەنگەبەر و رەق و تەق دا بوو و بەرە و ولاتیکی سەوزی فراوان روشت . . دوایی خەو کە بۆ ئەبویە کر ئەگێر پتەو ، ئەویش وەهای بۆ لیک ئەداتەو کە لە نەفامیی و شیرک رزگاری ئەبێ و ، بەرەو جیهانی نیسلامی فراوانی بە پیت و بەرە کەت دیت . .

خوای گەرە نووری خوێ رزاندە ناو دلی خالیدەو و دلی بۆ موسلمان بوون نەرم بوو و بریاری دا بەرەو مەدینە بەکەوێتە ری . . جا بۆ ئەوێ کە سانیکی لی هاتووی لە گەڵ دا بن ، چوو بۆ لای صفوانی کورپی ئومەییە و ، دای بە گوئی دا وا موخەمەد بەسەر عەرەب و عەجەم دا زال بوو و ، تا کە ی ئەمانیش شوینی نەکەون ؟ بەلام لەبەر ئەوێ کە باوکی و براکە ی لە بەردا کوزرا بوون ، بریاری دا کە ئەگەر لە قورەیش دا تەنھا ئەو بینی شوینی نیسلام نەکەوی . .

دوای ئەو تووشی عیگریه نەبیت و بەویش ئەلی با بچین بۆ مەدینە و موسلمان بین ، ئەویش بە هەمان شیوە ی صفوان مل بۆ موسلمان بوون نادات .

دوای ئەویش تووشی عوثماني کورپی طەلحە بوو . جا هەرچەندە کەس و کاری زۆری لە ئوحددا کوزرا بوون ، خوا هیدایەتی دا و ، بە گوئی کرد ، بگرە ئەویش خوێ نامادە کردبوو . . بەلێنیان بە یەك دا لە (یأجج) چاوەروانی یە کتر بن . لە گەڵ بەرە بەیان دا ئەگە نە ئەوی و ، نەرۆن هەتا ئەگە نە (هده) عەمری کورپی عاصیان لەوی تووش ئەبێ . . لە خالید ئەپرسی کە بۆ کوی ئەروا ؟ ئەویش وەلامی ئەداتەو کە هەموو شتی روون بۆتەو و ، موخەمەد پێغه مبهەری و ، نیازی وەهایە بچی بۆ لای و موسلمان ببی . . نیتر تاکە ی ؟

هه‌رسيكيان به كۆمه‌كیی خوا به‌ره‌و مه‌دینه نه‌رۆن .. پيش خۆيان هه‌واڵ نه‌گاته
پيغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و زۆر دل خۆش نه‌بی . كه نه‌گه‌نه كه‌ناری شار چاك‌ترین جل و
به‌رگیان له‌به‌ر نه‌كه‌ن و ، به‌ره‌و مزگه‌وت نه‌كه‌ونه ری .. له‌ری‌دا وه‌لیدی برای خالید
تووشیان بوو و ، به‌ خالیدی وت : خیرا كه ، پيغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌ هاتنت دل خۆش
بووه و ، چاوه‌پروانتته .. نه‌وانیش به‌ په‌له‌ پڕۆیشتن هه‌تا گه‌یشتنه‌ خزمه‌تی و ، نه‌ویش
زه‌رده‌خه‌نه‌ی نه‌كرد .. خالید لیتی چووه‌ پيشه‌وه و سه‌لامی پيغه‌مبه‌رایه‌تی لئێ‌ کرد
و، نه‌ویش به‌ روویه‌کی گه‌شه‌وه وه‌لامی دایه‌وه .

خالید شاهیه‌تومان دینێ و پيغه‌مبه‌ریش ﷺ نه‌فه‌رموی : ((تعال ، الحمد لله الذي
هداك ، كنت أرى لك عقلا رجوت أن لا يسلمك إلا إلى خير)) . فه‌رموی : وه‌ره ،
سوپاس بۆ نه‌و خوایه‌ی كه هیدایه‌تی دایت .. به‌ خاوه‌نی عه‌قلێكم نه‌زانیت كه
هیوادار بووم به‌ره‌و چاكه‌ت به‌ریت ..

خالید كه بیر له‌و هه‌مووه‌ دژایه‌تی‌یه‌ی حه‌ق نه‌كاته‌وه له‌ ماوه‌ی بیست و یه‌ك
سال‌دا ، داوا نه‌كات دوعای بۆ بكات تا خوا لیتی خۆش ببی .. فه‌رموی : ((الإسلام
يحبُّ ماكان قبله)) . نه‌فه‌رموی : نیسلام چاوپۆشیی له‌وه و پيش نه‌كات ..
پاشان عوثماني كورپی طلحه‌ چووه‌ پيشه‌وه و به‌یعه‌تی دا و ، دواي نه‌ویش عه‌م‌ری
كورپی عاص موسلمان بوو ..

نه‌مه له مانگی سه‌فه‌ری سالی هه‌هه‌هه‌هه‌می كۆچی دا بووه .

چیرۆکی موسلمان‌بوونی عه‌م‌ریش خۆی نه‌ی‌گه‌رپه‌ته‌وه .

عه‌م‌ر كه له‌ جه‌نگی خه‌نده‌ق نه‌گه‌رپه‌ته‌وه چه‌ند پیاویکی قوربه‌شیی ، كه وه‌ك خۆی
بیریان نه‌كرده‌وه و گویشیان بۆی نه‌گرت ، كۆ نه‌كاته‌وه و پسیان نه‌لێت : به‌خوا
نه‌زانن كه من وه‌های بۆ نه‌چم كاری موحه‌م‌د له‌ به‌رزبوونه‌وه‌دایه و ، شتی‌كیش به
بیرم‌دا هاتوه ، بزانی ئیوه‌ چۆنی لئێ‌ تی نه‌گه‌ن ؟

وتیان : چیت به‌ بیردا هاتوه ؟ وتی : وای نه‌بینم خۆمان بگه‌یه‌نینه‌ لای
نه‌جاشیی و له‌وئێ‌ له‌لای بمینینه‌وه . جا نه‌گه‌ر موحه‌م‌د به‌سه‌ر قوربه‌یش‌دا سه‌رکه‌وت ،
نه‌وا ئیغه‌ لای نه‌جاشیی نه‌بین و ، گه‌ر خزمه‌کانی‌شان سه‌رکه‌وتن نه‌وا ئیغه‌ نه‌وانه‌ین
كه ناسراوین و ، له‌لایه‌ن نه‌وانه‌وه چاكه‌مان تووش نه‌بی .

وتیان : نه‌مه رایه‌کی جوانه .

ئەلئیت : دەی پاره کۆیکەنەوہ تا دیاریی بۆ پادشا بەرین . خوشەویستترین شتیش
کە لە مەککەوہ بۆی پروا پێستە بوو . بۆیە پێستەییەکی زۆری بۆ کۆ ئەکەنەوہ و
ئەچن بۆ حەبەشە .

لە کاتێکدا کە ئەوان لەلای ئەجاشیی ئەبن ، عەمری کۆری ئومەییەیی ضەمریی،
کە نیرراوی پێغەمبەری خوا بوو ناردبووی بۆ لای ئەجاشیی ، دیت و ئەچیتە لای
ئەجاشیی و ، عەمری کۆری عاص بیر لەوہ ئەکاتەوہ کە لە ئەجاشیی داوا بکا تا
عەمری کۆری ئومەییە بەداتە دەستی تا بی کوژی .

عەمری کۆری عاص ئەچیتە ژوورەوہ لای پادشا و لەبەر دەمییا سەجدە ئەبات .
ئەویش بە خێرھاتنی ئەکات و پرسیار ئەکات تا بزانی لە مەککە دیاریی بۆ هیناوە ؟
عەمریش پێی رانەگەینێ کە پێستەییەکی زۆری بۆ هیناوە . پادشا زۆر دڵی خوش
ئەبێ . پاشان داوای تەسلیم کردنی عەمری کۆری ئومەییە ئەکات تا لە گەردنی
بدات . ئەجاشیی توورە ئەبیت و بە توندیی دەستی ئەدا بە لووتی خۆی دا و عەمر
ئەترسی لووتی پادشا شکابی . . . عەمر لە شەرماندا نازانی چیی بکات ، ناچار عوزر
بۆ پادشا دینیتەوہ و ، پادشاش ئەوپەری ناپەزایی لە عەمر دەرئەبێ کە چۆن ئەو
داوای لێ ئەکا نیرراوی پیاویکی تەسلیم بکا ، کە بە وینەیی مووسا لە ئاسمانەوہ
نامووسی ئەکبەری بۆ هاتوہ !!

عەمر ئەپرسی : ئەی پادشا ! ئایا ئەو وەھایە ؟ پادشا ئەلئیت : تیاچیت ، عەمر!
بە گویم بکە و شوینی بکەوہ . بەخوا ئەو لەسەر حەقە و ، چۆن مووسا بەسەر
فیرعەوون و سەربازەکانی دا سەرکەوت ، ئەمیش بەسەر ناحەزانی دا سەرئەکووی . . .

عەمر ئەلئیت : دەی لەسەر موسلمان بوون بەیعتەم لێ وەرئەگرە بۆی . . .
پادشا ئەلئیت : بەلئیت و ، دەست ئەخاتە دەستی عەمر و بەیعتی لێ وەرئەگری و
دیتە دەرەوہ بۆ لای ھاوہلانی .

عەمر ئەم موسلمان بوونەیی لە ھاوہلەکانی ئەشاریتەوہ و ، ئەگەرئینەوہ بۆ
مەککە . . . داوای ماوہیەک بەرەو مەدینە ئەکەویتە ری تا لە خزمەتی پێغەمبەری خوا
دا ﷺ موسلمان بوونی خۆی ئاشکرا بکات . ئەوہبوو لە ری تووشی خالید و عوئمانی
کۆری طەلحە بوو .

کە ئەگەنە مەدینە عەمریش داوای خالید و طەلحە دیتە بەردەمی پێغەمبەری
خوا ﷺ تا بەیعت بەدات . . .

عەمر ئەلئیت : دە بەخوا هەر ئەوهەندە بوو کە لەبەر دەستی دا دانیشتم ، نیتەر شەرم ئەکرد لێی چاوی بۆ بەرز بکەمەوه ..
جا لەسەر ئەوهی کە لە گوناھە رابوردوووە کاتم خوا لێم خۆش ببی ، بەیعتەم پێ دا .
نەویش فەرموی :

« إن الإسلام يجب ما كان قبله ، والهجرة تجب ما كان قبلها » .

فەرموی : بە موسلمان بوون چاوپۆشیی لە گوناھی لەوه و پێشی ئەکریت و ، بە کۆچ کردنیش چاوپۆشیی لە گوناھی لەوه و پێشی ئەکریت .. دە بەخوا لەو کاتەوه کە موسلمان بووین ، پێغەمبەری خوا ﷺ لە هەر کارێک دا کە نارهەتیی هاتبێتە بەردەمی هیچ هاوڕێکی بە هاوتای من و خالیدی کورپی وەلید نەزانیوه . لە لای نەبویە کریش هەمان پایە و پلەمان هەبوو ، من لە لای عومەریش هەمان پایە و پلەم هەبوو ، بەلام عومەر گلەیی لە خالید هەبوو ..^{١٣٨}

دووهم : سەریەنی غالیبەنی کورپی عەبدوللا بۆ کوودەید

ئەم سەریەنی لە دە و ئەوهەندە پیاو پێک هاتبوو ، بەلام لە (الرحیق) دا ل ٣٩٧ وەها هاتوو کە دووسەد پیاو بووین ، بۆ سەر ئەوهی مولەوووح کە تیرەیهکی ئەوهی لەیث بوون . ئەمانە خواھەنی هێزێکی گەورە بوون کە مەترسیی ئەوهیان لێ ئەکرا هێرش بکەنە سەر مەدینە . بۆیە پێغەمبەری خوا ﷺ وای بە چاک زانیی هەلمەتیک بنیڕێتە سەریان و تەمییان بکات .

لە مانگی چەفەری سالی هه شتەمی کۆچی دا لە مەدینە دەرچوون و ، رویشتن هەتا گەیشتنە قودەید ، لەسەر رۆخی دەریای سوور ، لەوی تووشی پیاویک بوون بە ناوی حاریشی کورپی مالیک کورپی بورصاء و ، لە ترسی ئەوهی کە سیخوویی بۆ دوزمن بکات ، گرتیان ، هەرچەندە ئەو بۆ موسلمان بوون هاتبوو ..

کە ئیوارەیان لێ دیت لە قودەید ، یەکی لە موسلمانەکان ئەنێرن بۆ هەوال زانین . موسلمانە کەش سەر ئەکەوێتە سەر گردێک و بە سەریەوه پال ئەکەوێت . پیاویک لە خێوەتە کە ی دیتە دەرەوه و بە ژنە کە ی ئەلئیت : بەخوا رەشایی یەک بەسەر ئەو گەردەوه نەبینم کە ئەمڕۆ ئەم دیوه ، بزانه صەگەکان جەوهەندە و مەشکەیان نەبردوویت ؟ ژنە

^{١٣٨} غزوة مؤتة لباشميل : ١٧٣ - ١٨٠ ، السيرة النبوية لأبي شعبة : ٢ / ٤٢٣ - ٤٢٥ .

وتی : نهخیر .. کابرا تیریک نه گریته ره شایی به که و له موسلمانه که نه دا و ، نه ویش خیرا تیره که دهر نه کات و جووله له خوی نه بری . تیری دووه می تی نه گریته و نه ویشی لی نه دات و ، به ژنه که ی رانه گه یه نی که نه گهر گیان دار بوايه نه جوولا ، چونکه ههردووکي لی داوه . موسلمانه که دهنگ ناکا ههتا تاريک نه کات ، نه وسا ههلمهت نه هیئنه سهريان و ههندیکیان لی نه کوژن و ههندیکیشیان لی به ديل نه گرن و ، مهرومالاته که یان نه دهنه بهر .

که ههواڤ نه گات به خه لکه که کو نه بنه وه و دواي موسلمانه کان نه که ون ، به لام خواي گه وره لافاویکی وه های ههلسان که چه مه که ی پر کردبوو و نه یان نه توانیی بیه پرنه وه ، به مهرجی هاوه له که سویند نه خوا که له پیش نه وه وه هه ور و بارانیان نه دیوه .^{١٣٩}

سیههم : سهیهس شوجاعس کوپس وه هب بو ههوازين

ههوازين یه کی له هۆزه به هیژه کانی حیجاز بوو که هه می شه له هه لیک نه گه را بو دهست وه شانندن له موسلمانه کان . پیغه مبهری خواش ﷺ به ینا و به ین تا قیی نه کردنه وه و به ههلمهت بردنه سهريان ترسی نه برده دلپانه وه ، تا بیر له هیرش بو سهر موسلمانان نه که نه وه .

جا هه رچه نده ناوچه ی ههوازين زور دوور بوو ، موسلمانه کان ههلمه تیان نه برده سهريان ، چونکه ههوازين زور به هیژ بوون ، که نه وه بوو دوايیش گه وره ترين جهنگیان له گه ل موسلمانه کان دا ، له سه رده می پیغه مبهردا ، که جهنگی حونه ین بوو ، نه بجام دا ، که موسلمانه کان دوانزه ههزار و ههوازين بیست ههزار بوون .

له مانگی ره بیعی یه که می سالی هه شته م دا پیغه مبهری خوا ﷺ سه ریه یه کی بیست و پینج که سیی ، به فرماندایه تی شوجاعی کوپی وه هبی ، بو ناوچه ی نه وه ی عامیری ههوازينیی ، له خۆره لاتنی طاتیف دا ره وانه کرد .

شوجاع که وته ری .. به شهودا نه رویشته و به روژدا خوی حه شار نه دا ، تا له ناکاودا بگاته سهر ناوچه ی دوژمن و نه هیللی دهست بکه نه وه ..

نه وه بوو له کاتی به ره به بیان دا دای به سه ر دوژمن دا و مهرومالاتیکی زوریان دهست کهوت ، به لام تووشی جهنگ و کوشتار نه بوون ، چونکه جهنگاوه ره کان هه لاتبوون و ،

هه‌ندی نافرته‌تیش که‌وتنه ده‌ست موسلمانه‌کان و هیتانیانه‌وه مه‌دینه ، که پانزه رۆژیان پێ چوو .. نه‌وه‌بوو له نه‌وه‌ی عامیر کۆمه‌ڵێکیان هاتنه مه‌دینه و موسلمان بوونی خۆیان ناشکرا کرد ، پاشان ده‌رباره‌ی نافرته‌ دیله‌کان له‌گه‌ڵ پێغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ دوان و ، نه‌ویش داوای له شوجاع و پیاوانی ده‌روری‌یه‌که‌ی کرد که نه‌و نافرته‌تانه‌ بگێرینه‌وه بۆ که‌س و کاریان و ، نه‌وانیش مل که‌چی‌یان نواند .^{١٤٠}

چوارهم : سه‌ربه‌ی که‌عبی کورپی عومه‌یر

له مانگی ره‌ببعی یه‌که‌می سالی هه‌شتم‌دا پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ چوارده‌ هاوه‌لێ خۆی له‌گه‌ڵ که‌عبی کورپی عومه‌یردا به‌ره‌و باکور ره‌وانه‌ کرد و ، گه‌یشته‌ (ذات أطلع) له‌ خاکی شام که له شش‌سه‌د میل زیاتر دوور بوو .. مه‌به‌ستی ناردنی نهم هاوه‌لانه مه‌به‌ستیکی ناشتی‌یانه بوو بۆ گه‌یاندنی نی‌سلام . جا که گه‌یشته‌ نه‌و شوینه دووره تووشی کۆمه‌ڵێکی یه‌کجار زۆری خه‌لک بوون ، که له‌وه نه‌چی غه‌ساسینه‌ی نه‌صرانیی بووبن ، موسلمانه‌کان بانگیان کردن بۆ سه‌ر نی‌سلام که‌چی نه‌وان هه‌لێان کوتایه سه‌ر موسلمانه‌کان . نه‌مانیش هه‌ولیان دا به‌رگری له‌ خۆیان بکه‌ن و ، جه‌نگێکی نازایانه‌یان کرد ، به‌لام له‌به‌ر که‌می‌یان هه‌ر هه‌موویان شه‌هید بوون ، جگه له زامدارێکیان که شه‌وی به‌سه‌ردا دیت و به هه‌ر حالێک بووه خۆی نه‌گه‌یه‌نیتته‌وه مه‌دینه و هه‌واڵه‌که به پێغه‌مبه‌ر نه‌گه‌یه‌نی و ، نه‌ویش زۆری پێ ناخۆش نه‌بی‌ت ، بۆیه بریار نه‌دا سوپایان بنی‌رێته سه‌ر ، به‌لام که نه‌بیستی‌وا نه‌وانه له‌و ناوچانه نه‌ماون واز له بریاره‌که‌ی نه‌هێنی .^{١٤١}

پینجه‌م : موسلمان بوونی خوزاعه

خوزاعه هۆزێکی گه‌وره‌ی قه‌حطانی‌یه له نه‌زد ، که نه‌وه‌ی خوزاعه‌ن و ، خوزاعه‌ش ناوی که‌عبی کورپی عه‌مری کورپی ره‌ببعیه‌یه و ، ره‌ببعه‌ش ناوی له‌حی کورپی حاریشه‌ی کورپی عه‌مر (مزیقیا) ی پادشای مه‌ثه‌رب بووه ، که باوکی نه‌نصار (واته نه‌وس و خه‌زرج) و غه‌ساسینه بووه . خوزاعه‌ش یه‌کێ بووه له‌و هۆزانه‌ی که داوی ره‌مانی به‌ندی مه‌ثه‌رب یه‌مه‌نی به‌جێ هێشتوووه و ، له مه‌که‌که نیشه‌جێ بووه و ،

^{١٤٠} غزوة مؤتة لباثمیل : ٢٤١ - ٢٤٧ ، الرحیق : ٣٩٨ .

^{١٤١} غزوة مؤتة لباثمیل : ٢٤٧ - ٢٤٨ ، الرحیق : ٣٩٧ .

دهستی به سهری دا رویشتووه . تا نهوه بووه عه مری کوری له حی (وهك پیشتر باسماں کردووه) که باوکی خوزاعه بووه بت پرستی هیناووته حیجازه وه و تیکه ل به دینی ئیبراهیمی کردووه .

سهره تا خوزاعه و کینانه هاوپه یان نه بن ، به لام که نهوهی نه سه د ، له سهرده می نه فامیی دا ، هیرشیان کرده سهر خوزاعه و ، کینانه نه هاتن به ده میانه وه و ، نهوهی نه سه د به سهریان دا زال بوون ، ههروه ها چند جهنگی کیش له سهرده می نه فامیی دا له نیوان نهوهی به کر و خوزاعه دا روویان دا ، کینانه و خوزاعه نا کوک بوون و ، سهره نجام خوزاعه پالی به موسلمانانه کانه وه دا ..

له باسی په یانی حوده بییه دا نه وه مان باس کرد که خوزاعه چوونه لای موسلمانانه کان و بوونه هاوپه یان . به لام که موسلمانانه کان دواى حوده بییه گه یشتنه وه مه دینه زوری پی نه چوو هه موو تیره کانی خوزاعه موسلمان بوون ، به مه بوونه به شیک له کو مه لگای موسلمان .

نه وه بووه له مانگی جومادی دووه می سالی هه شته م دا پیغه مبهری خوا ﷺ نامه یه کی بو خوزاعه نووسی که تیایا فه رموری :

((بسم الله الرحمن الرحيم . من محمد رسول الله إلى بديل^{۱۴۲} وبشر وسروات بني عمرو ! سلام عليكم . فإني أحمد إليكم الله الذي لا إله إلا هو ، أما بعد . فإني لم أثم بالكم ، ولم أضع في جنبكم وإن أكرم تهامة عليّ أنتم ومن تبعكم من الطيبين ، فإني قد أخذت لمن هاجر منكم مثلما أخذت لنفسي - ولو هاجر بأرضه - غير ساكن مكة إلا معتمراً أو حاجاً ، وإني لم أضع فيكم إذ سألت وإنكم غير خائفين من قبلي ، ولا محصورين . أما بعد . فإنه قد أسلم علقمة بن علاثة وابناه وتابعا وهاجرا على تبعهما من عكرمة . أخذت لمن تبعني ما أخذ لنفسي ، وإن بعضنا من بعض أبداً في الحل والحرم ، وإنني والله ما كذبتكم وليحبكم ربكم))^{۱۴۳}

^{۱۴۲} بووه یلی کوری وهرقانی کوری عه مری کوری عه بدولعوززای کوری ره بیعی خوزاعیی . پیش فهقی مه که موسلمان بووه .. سهرداری قومه که ی بووه . له ته مه نی نه وه د سالی دا موسلمان بووه و قزی هه موو سپیی بوون . که پیغه مبهری خوا ﷺ چاوی پی کهوت دوعای بو کرد تا خوی گه وه جوانتری بکات ، که فه رموری : ((زادك الله جلالاً)) .
^{۱۴۳} غزوة مؤتة لباشمیل : ۱۸۱ - ۱۸۳ .

بهشی سیی و شه شه م

غەزای مۆتە

یه کەم : هۆس ئەم غەزایە

غەزای مۆتەش یەکیکە لە رووداوەکانی سالی هەشتەمی کۆچی ..

ئەم غەزایە گەورەترین جەنگی خوینایی بوو کە لە سەر دەمی پێغەمبەری خوادا ﷺ موسلمانەکان لە گەڵ دوژمن دا کردیان ، کە بوو پێشەکی یەک بۆ ئەو هی موسلمانەکان سامیان لە ئیمپراتۆریەتی رۆمی بشکێ و ، دوا ی ئەو دەست بە فتح کردنی ولاتی ژیر دەستی بکەن ..

مۆتە گوندیکە لە ناوچەی بولقە لە سنووری شام کە شمشیری تیدا دروست کراوە و ، دوو قوناغی ئەمینی بۆ (بیت المقدس) .

بولقە ناوچەیە کە لە نیوان شام و (وادی القری) دا و پایتەختە کە ی شاری عەمانە و گوندیکی زۆر و کیلگە و باخ و باخاتیکی فراوانی بە دەوردا یە .

ئەو بوو - وە ک لە باسەکانی پێشەو بەس کراوە - پێغەمبەری خوا ﷺ ویستی ، لە ریی ناردنی هاو ئە کانیەو ، پە یو ئەندی بە پادشا و میرانی خۆر هەلاتی ناو ئەراستەو بە بکات بە تاییەت هیرە قلی پادشا ی قوسطە نطینیە ، کە لەو کاتە دا لە شاری قودس بوو و ، بۆ دەرپرینی سوپاسی بی پایان بۆ خوا ی گەورە لە سەر ئەو سەر کەوتنە ی کە پی بە خشیی ، تا پشتی سوپای فارس بدا بە زهویی دا ، بە پی هاتبوو بۆ حەجی شاری قودس . کە نامە کە گە یشتە لای هیرە قلی خۆ ی بە نهینی موسلمان بوو و هەو لیشی دا قەشە و بە تریکە کانی لە گە لیا موسلمان بن ، کە چیی بی هودە بوو . یە ک ی لەو پادشایانەش کە پە یو ئەندی یان بە دەو لئە تی رۆمی یەو هە بوو پادشا ی غە ساسینە ، حاریشی کور ی ئە بوشومەری غە سسانیی بوو ، کە بنکە ی لە جەولان بوو و ، بە ناوی رۆمە کانهو حوکمی جەولان و بوسرا و هەموو ئەو ناوچانە ی ئە کرد کە تا سنووری دوورگە درێژ ئە بنەو ه .

نهم پادشایه تا رادهیه کی زۆر خاوهنی سه ره خۆیی بوو و ، سوپایه کی گه وره شی لهو عه ره به به گاوربووانه ی غه ساسینه هه بوو که نزیکه ی صد هه زار نه بوو .

نه وه بوو پیغه مبهری خوا ﷺ یه کی له هاوه لانی ، که ناوی حاریشی کوری عومهیری نه زدیی بوو ، نارد بو لای حاریشی کوری نه بوشومهری پادشای جهولان و بوصرا ، تا بانگی بکات بو سهر نیسلام . که گه یشته گوندی موته تووشی شوره حبیلی کوری عه مری غه سسانیی بوو ، که کاربه دهستی پادشا حاریث بوو و ، پرسیی له وه نه چی له نیراوانی موحه مه د بیت ؟ وتی : به لئی . ده ست و پئی به ست و پاشان دای له ملی و کوشتی . نهمه یه که م نیراوه که موسلمانان بی نیرن و بکوژی . که هه وائه که گه یشته پیغه مبهری خوا ﷺ به لایه وه زۆر گران بوو . .

نهمه یه که ، له لایه کی تره وه ، وه که له پیشه وه باس مان کرد ، به فرماندایه تی که عیبی کوری عومهیر چواره هاوه ل به ره و خاکی شام که وتنه ری ، به نیازی گه یاندنی نیسلام ، که چیی به ناره و نه و هاوه لانه شهید کران .

له لایه کی تریشه وه پادشا حاریشی کوری نه بوشومهر دوا ی نه وه ی که کاربه دهسته که ی نیراوه که ی پیغه مبهری خوا ی ﷺ شهید کرد ، که وته هه ره شه کردن که نیازی هه یه هیرش بکاته سهر مه دینه و ده ولته ساواکه ی نیسلام پرووختینی . .

نهمانه هو ی سهره کیی بوون تا پیغه مبهری خوا ﷺ سوپای موته به ره و ناوچه ی ده ست دریزی ره وانه بکات ، تا نه و ده ست دریزی که رانه ته می بکرین و ، رۆمه کانیش ناگادار بکرین که نه وان به و ناسانی یه ناتوان مه دینه ی پایته ختی شیر و پلنگه کانی نیسلام بگرن ، چونکه نه گهر رۆم به ژماره زۆر بن ، خاوهنی غیره ت و جوامیری یه که نین که بتوانن پشتی موسلمانان به زهوی دا بدن . .^{۱۴۴}

دووهم : به پان کردن سوپا

نه وه بوو پیغه مبهری خوا ﷺ له هاوه له دلسۆزه کانی سی هه زاری هه ل بژاردن ، بی نه وه ی سهره تا مه بهستی نهم کاره ده رجحات ، تا نه وه بوو سوپا له مه دینه که وته ری و ، سه ریا زگهی له جورف دروست کرد ، که سی میل له مه دینه وه دوور بوو ، له وی

^{۱۴۴} غزوة مؤتة لباشیل : ۲۴۹ - ۲۵۴ ، الرحیق : ۳۹۹ ، السیرة النبویة لأبی شهبة : ۲ / ۴۲۶ .

هوالی دانی که نهیوی نم سوپایه بهرو شام رهوانه بکات ، تا کوشتاری نهوانه بکنن که ستمیان له هاوه لانی کردوه .

له جورف ، پیغهمبهری خوا ﷺ سی فرماندهی بو سوپا ههله بژارد که یهک له دوای یهک ، نهگهر شهید بوون ، ببنه فرماندهی سوپا که زهیدی کوری حاریشه و جدعفری کوری نهبوطالیب و عهبدوللای کوری رهواحه بوون .

فرمانی دا که زهید فرماندهی خهلهکه که بی . جا نهگهر زهید شهید بوو نهوا جدعفر فرمانده بی . گهر جدعفریش شهید بوو نهوا عهبدوللای فرمانده بی . خو نهگهر عهبدوللای شهید بوو با موسلمانان کان به کی رازی بوون بی که نه فرماندهی خویان .

نیمام نهجمه ریوایهتی کردوه که سوپای نیسلام له رژی جومعهدا و پیش بهجی هینانی نویژی جومعه کهوتوته ری . بهلام عهبدوللای کوری رهواحه له مهدینه نه مینتیهوه بهو هیوایه له خزمهتی پیغهمبهری خوادا ﷺ نویژ بهجی بهینی ، نهوسا دهرجیت ، پیغهمبهری خواش ناگاداری نهکات که جیهاد چاکترین کردهویه که که موسلمان نهجمای بدات . نهوهبوو لیتی پرسیی : ((ما خلفک ؟)) فرمووی : چیی دوای خستی ؟ وتی : ویستم لهگهلت دا جومعه بهجی بهینم . فرمووی :

((لغدوة أو روحه خیر من الدنيا وما فیها)) . سهرله بهیانی یهک یان تیواره یهک بهسهر بردن له جیهاددا له دنیا و ههرجیی وا تیادا چاک تره .. له ریوایهتیکی تردا که نین عهباس گپراویهتهوه پیغهمبهری خوا ﷺ به کوری رهواحه نه فرمووی :

((ما منعک أن تغدو مع أصحابک ؟)) . فرمووی : چیی لهوهی کردی که له گهله هاوه لانت دا سهر له بهیانیی دهرجیت ؟ وتی : ویستم نویژی جومعهت له گهله دا بهجی بهینم . فرمووی :

((لو أنفقت ما فی الأرض جمیعاً ما أدرکت غدوتهم)) . رواه الترمذی . فرمووی : نهگهر ههرجیی وا له زهویی دا ههر هه مووی خهرج بکهیت ناگهیته پاداشتی نم بهیانی یهیان .. بهلی سی ههزار نیمان دار له رژی جومعهی مانگی جومادی یه که می سالی ههشتم دا کهوتنه ری .

کاتی که سویا کهوته ریّ عهبدوللای کوری رهواحهی فرماندهی سیّهمی سویا ، که پیاوئیکی خواناسی زاهید و شاعیریکی زور چاک بوو ، له کاتی خوا حافیزیی کردنیا له گهله پیغه مبهری و موسلمانان دا به پیغه مبهری خوی ﷺ وت : فرمانتیکم بهسهردا بده تا لیتهوه وهری بگرم . فرمووی :

((إنك قادم غداً بلداً السجود فيه قليل ، فأكثر السجود)) . فرمووی : سبهینی نهچیته ولایتیکهوه سهجده بردنی تیدا کهمه ، تو سهجدهی زور بو خوا بهره ..
عهبدوللای وتی : بوم زیاد که ، نهی پیغه مبهری خوا !

فرمووی : ((أذكر الله ، فإنه عون لك على ما تطلب)) . فرمووی : ذیکری خوا بکه ، چونکه نهو بو هموو داوایه کت کومه کته .

عهبدوللای ههستا و کهمی رویشت و گهراپهوه و وتی : نهی پیغه مبهری خوا ! خوا تاکه و تاکی خوش نهوی .

فرمووی : ((يا ابن راحة ! ما عجزت ، فلا تعجزن إن أسأت عشرأ أن تحسن واحدة)) . فرمووی : کوری رهواحه ! بو هه شتی دهستهوسان بویت ، بو نهوه دهستهوسان نه بیت که نه گهر ده خراپت نه نجام دان ، چاکه یه که نه نجام بدهیت .
عهبدوللای وتی : دوی نهوه نیتر پرسیاری هیچت لی ناکم .

لهو کاته دا که عهبدوللای کوری رهواحهی فرمانده خوا حافیزیی له پیغه مبهری خوا نه کرد ، دهستی به گریان کرد . وتیان : چیی نهت گریینی ؟

وتی : بهخوا نه له بهر خوش ویستنی دنیا به و نه له بهر بی تاقه تیی نیوهش ، بهلام من گویم له پیغه مبهری خوا بووه ﷺ که نم نایه تهی قورثانی پیروزی نه خویند که باسی ناگری تیدایه و نه فرمووی :

﴿ وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا ﴾ (مریم : ۷۱) . جا نازانم که چورومه ناویهوه چون بیمه دهرهوه .

موسلمانان کان وتیان : خواتان له گهله بیت و هموو خراپه یه کتان لی دور بخاتهوه و ، به پیواچاکیی بتان گپرتتهوه لمان .

عهبدوللای به دلئیکی گهرمهوه به شیعر کهوته ناوات خواستنی شهیدی :

ولكني أسأل الرحمن مغفرة

وضربة ذات قرع تقذف الزبدا

أو طعنة بيدي حران مجهزة

بحربة تنفذ الأحشاء والكبدا

حتى يقال إذا مروا على جدثي

أرشدہ الله من غازٍ فقد رشدا

پاشان ہاتہ خزمہ تی پیغہ مبهری خوا ﷺ رووی تی کرد و وتی :

ثبت الله ما آتاك من حسن تثبيت موسى ونصراً كالذي نصرنا
 اني تفرستُ فيك الخير نافله فراسة خالفت فيك الذي نظروا
 أنت الرسول فمن يحرمُ نوافله والوجه منه فقد أزرى به القدر

کہ سوپا کہوتہ ری و پیغہ مبهری خواش ماوہیہک لہ گہ لیانا رویشست و گہ پرایہوہ
 عبدوللا دیسان سہلامی لی کردہوہ :

خلف السلام على امریء ودعته في النخل خیر مشیخ وخیل

لہو کاتہدا کہ پیغہ مبهری خوا ﷺ ہرسی فہرماندہ کہی دیاری کردن ، پیاوئیکی
 جوولہ کہ بہ ناوی نوعمانی کوری فنحص لہوی نامادہ بوو و وتی : نہ بولقاسم !
 نہ گہر تو پیغہ مبهر بیت ، زور و کہم چند کہس ناو بہینی ہہ موویان نہ کوژرین ،
 چونکہ پیغہ مبهرانی بہنی نیسرائیل کہ پیاوئیکیان نہ کردہ نہ میری کوہ لیک و ،
 پاشان بیان وتایہ : نہ گہر فلان کوژرا ، نہوا نہ گہر ناوی صد کہس بہینرایہ
 ہہ موویان نہ کوژران . پاشان بہ زہیدی فہرماندہ شی وت : وہسیہت بکہ ، نہ گہر
 موحمہد پیغہ مبهر بیت ، ہہرگیز ناگہر پیستہوہ لای .

زہید وتی : منیش شاہیدی نہدہم کہ پیغہ مبهریکی راستگوئی پیواچاکہ .

شایانی باسہ کہ خالیدی کوری وہلیدی سوارچاکی پالہوانی بہناوبانگ سی مانگ
 بوو موسلمان بوو بوو ، بویہ بہ وینہی سہربازیک لہ گہل نہم سوپایہدا کہوتبووہ ری .
 تا بو یہ کہم جار لہ پیناوی رہزامہندی خوادا بچہنگی . خالید لہم جہنگہدا - وہک
 لہ دواوہ بہ دریزہ باس نہ کری - دہوریکی وہا کاریگہری بینی تا نہوہ بوو
 پیغہ مبهری خوا ﷺ بہ نازناوی (سیف اللہ) ، واتہ شمشیری خوا ، خہلاتی کرد .
 دوا دیاری کردنی ہرسی فہرماندہ کہ پیغہ مبهری خوا ﷺ وتاریکی گرنگی بو
 سوپای نیسلامدا ، کہ یاسایہکی پر لہ داد و یہ کسانیی تیدا بوو و ، تا نیستاش
 مرؤقایہ تیی بہو عدالہتہ نہ گہیشتوہ . فہرمایشتہ کانی نہوہیان نہ گہیانند کہ ہیچ
 کاریکی نامرؤقانہ نہنجام نہدہن و ، لاقہی ژن و مندال و پہک کہوتہ و خواپہرستان
 نہکن ، کہ نہی فہرموو :

((أوصيكم بتقوى الله وبمن معكم من المسلمين خيراً . أغزوا بسم الله في سبيل الله،

فقاتلوا من كفر بالله ، لا تغلوا ، ولا تغدروا ، ولا تقتلوا وليداً)) .

فهرمووی : نامۆزگاریستان نه کهم که له خوا شهرم بکهن و له گهڵ نهو موسلمانانهی که وان له گهڵتان دا به چاکیی بچوولینهوه .. به ناوی خواوه و له پیتناوی خوادا غهزا بکهن .. کوشتاری نهوانه بکهن که نیمانیان به خوا نیسه ، به لام ناپاکیی و غهدر مه کهن و منال مه کوژن .

پاشان رووی کرده فرماندهی گشتیی سوپا و فهرمووی :

«وإذا لقيت عدوك من المشركين فادعهم إلى إحدى ثلاث ، فأيتهم ما أجابوك إليها فأقبل منهم واكف عنهم .. أَدْعُهُمْ إِلَى الدخول في الإسلام . فإن فعلوا فأقبل منهم واكف عنهم . ثم ادعهم إلى التحول من دارهم إلى دار المهاجرين . فإن فعلوا فأخبرهم أن لهم ما للمهاجرين وعليهم ما على المهاجرين . وإن دخلوا في الإسلام واختاروا دارهم فأخبرهم أنهم يكونون كأعراب المسلمين ، يجري عليهم حكم الله ، ولا يكون لهم في الفية ولا في القسمة شيء إلا أن يجاهدوا مع المسلمين . فإن أبوا فادعهم إلى إعطاء الجزية ، فإن فعلوا فأقبل منهم واكف عنهم . فإن أبوا فاستعن بالله وقتلهم . وستجدون رجالاً في الصوامع معتزلين فلا تتعرضوا لهم . وستجدون آخرين للشيطان في رؤوسهم مفاحص فاقلعوها بالسيوف . ولا تقتلن امرأة ولا صغيراً مرضعاً ولا كبيراً فانياً . لا تغرقن غللاً ولا تقطعن شجراً ولا تهدموا بيتاً » .

پیتی فهرموو : نه گهر تووشی دوژمنه موشریکه کانت بوویت ، نهوا سی رییان بۆ دابنی ، جا نهوان کامیان ههڵ بژارد تو لئی یان وهربگره و دهستیان لئی بگرهوه .
یه کهم : بانگیان بکه بۆ موسلمان بوون . جا نه گهر موسلمان بوون نهوا لئی یان وهربگره و دهستیان لئی بگرهوه . پاشان داوایان لئی بکه له ماوا و مه نزلئی خۆیان کۆچ بکهن بۆ لای موهاجیره کان . جا نه گهر وه هایان کرد ، نهوا هه والیان بدهری که هه موو مافیتیکی موهاجیرانیان ههیه و ، هه موو نه رکیتیکی نهوانیش له سه ر شانیهان . خۆ نه گهر موسلمان بوون و ویستیان له ناوچهی خۆیان بپیننهوه ، نهوا به وینهی نه عرابی موسلمانان حوکمی خویان به سه ردا جی به جی نه کری و ، له دهست که وته کان و یارمه تیی دان به شیان نادری ، مه گهر به شداریی جیهادی نیسلامیی بکهن .

دووهم : نه گهر ملیان بۆ موسلمان بوون نهدا ، نهوا داوایان لئی بکه جزیه بدهن . جا نه گهر وه هایان کرد نهوا لیتیان وهربگره و دهستیان لئی بگرهوه .
سیهم : نه گهر ملیشیان به جزیه دان نهدا نهوا پشت به خوا بههسته و کوشتاریان بکه . جا که سانیک نه بینن که له په رستگا کان دا خه ریکی خوا په رستیان نهوانه

دہستیان بؤ نہ بن . بہ لآم ہندیکی تر نہ بینن کہ شہیتان لہ تہوقہ سہریان دا
ہیلانہی کردوہ ، نہوانہ بہ شمشیر لہ ریشہ بہینن .. ٹافرہت و ، منالی ساوا و ،
پیری بہ سال دا چو نہ کوژن .. دارخورما نوقم نہ کن و درہخت نہ بپن و ، مال
نہ پروختینن .

پیغہ مہبری پیشہوا ﷺ تم یاسا جوانانہی خستہ بہردہم موسلمانان و ، نہوانیش
مہردانہ جی بہ جی یان نہ کردن ، بؤیہ نیسلام بہ لای خہ لکھوہ خوشہ ویست بوو و ؛ پؤل
پؤل خہ لکی ناوچہ جؤرا و جؤرہ کان موسلمان نہ بوون و ، نہ ہاتنہ ژیر سایہی
نیسلامی بی گہردہوہ ..

دوچار پیغہ مہبری خوا ﷺ بالایہ کی سپیی دایہ دہست فہرماندہی سوپا و ،
موسلمانہ کانیش خوا حافیزی یان لہ سوپای نیسلام کرد و نہیانوت : خوا ہہ موو
خراپہ یہ کتان لی دوور بخاتہوہ و ، بہ پیوا چاکیی و دہست کہوتہوہ بتان گپرتہوہ لامان .
تم سوپا سی ہزار یہ ، کہ تمہ یہ کہم جار بوو سوپای و ہا گہورہی
موسلمانان بکہوتہ ری ، مہدینہی بہ جی ہیشت و بہرہو باکوور کہوتہ ری .^{۱۴۵}

سی ہم : ہہ وال گہ بشتن بہ روم

ہر کہ موسلمانان جہم بوون ناحہزانی موسلمانان لہ مہدینہ دا ، لہ جوولہ کہ و
مونافیقہ کان خیرا ہہ والیان بہرہو شام نارد ، تا رومہ کان لہ ہہ لمتہی موسلمانان
ناگادار بن .

نہوہ بوو شورہ حبیلی کوری عہمری غہسانیی ، کاربہ دہستی رومہ کان بہ سہر
ناوچہ کانی باشووری شامہوہ کہ ہاوسنووری دوورگہ بوو ، یہ کہم کہس بوو ہہ والی
سوپای موسلمانہ کانی پی گہیشت . نہویش خیرا پیای ناردہ لای سہر کردایہ تی
رؤمان و ہہ والہ کہی دایہ . خویشی خیرا لہ ہؤزہ کانی دہور بہری سوپای کو کردہوہ
و ، (سہدوس) ی برایشی لہ گہل ہندی پیای دا ، کہ مہقریزی دہری پریوہ (۵۰)
پیای بوون ، ناردنہ ناو خاکی دوورگہوہ تا ہدوال دہست بخن .
سوپای نیسلام بہرہو باکوور کشا ہتا گہیشتہ (وادی القری) و چہند رؤژیک
لہوی پشووی دا و ، پاشان کہوتہوہ ری .

^{۱۴۵} غزوة مؤتة لباشمیل : ۲۵۴ - ۲۶۵ ، الرحیق : ۴۰۰ - ۴۰۱ ، السیرة النبویة لأبی شہبہ : ۲ / ۲۲۷ ، شرح
حیة الصحابة : ۱ / ۷۱۱ - ۷۱۲ ، ۱ / ۸۱۱ - ۸۱۳ .

موسلمانانیش له پیش سوپاوه پیشه‌نگیان ناردبوو تا له دهنگ و باسی دوژمن
 ناگادار بن ، نه‌ه‌بوو تووشی (سدوس) ی برای شوره‌حبیل بوون و ، جه‌نگ له
 نیوانیان دا رووی دا و ، موسلمانه‌کان توانی‌یان سدوس بکوژن .

شوره‌حبیل ، که به ناره‌وا نیراوه‌که‌ی پیغه‌مبه‌ری خوی ﷺ کوشت ، زۆر ترسا ،
 بۆیه به په‌له داوای له فرماندایه‌تیی رۆمان کرد که کۆمه‌کیی بۆ ناوچه‌که بنیرن .
 شایانی باسه که لهو کاته‌دا نیمپراتۆر هیره‌قل له (بیت المقدس) بوو .

نه‌ه‌بوو له هۆزه عه‌ره‌به به گاوربووه‌کان و غه‌سسان صه‌ده‌هزار جه‌نگاوه‌ر کۆ
 کراوه‌هه و ، فرمانده‌که‌یان پیایوکی هۆزی (بلی) بوو به ناوی مالیکی کوری
 رافیله .

رۆمانیش صه‌ده‌هزارتکیان له خۆیان ناماده‌ی جه‌نگی موسلمانه‌کان کرد و
 نیمپراتۆر خۆی فرمانده‌ی بوو و ، هه‌ردوو به‌شه‌که له شارۆچکه‌ی (مآب)
 سه‌ربازگه‌یان هه‌ل دا . هه‌ندی له میژوونووسانیش ده‌ریان بریوه که تیسۆدۆری برای
 هیره‌قل فرمانده‌ی سوپای رۆم بووه ، چونکه داوی گه‌یشتنی نامه‌که‌ی پیغه‌مبه‌ری
 خوی ﷺ به هیره‌قل ، نه‌ه‌ه‌زی به جه‌نگی موسلمانه‌کان نه‌بوو و ، دینی ئیسلامی به
 راست زاسیوه .

سوپای موسلمانه‌کانیش که (وادی القری) ی به‌جی هیشته ، به‌ره‌و باکوور کشا ،
 هه‌ما گه‌یشه شاری مه‌عمان ، له ولاتی ئوردون . له‌وی زه‌یدی فرمانده‌هه‌والی پی
 گه‌یشت که رۆمه‌کان خۆیان ناماده‌ی جه‌نگ کردووه و سوپایه‌کی دووصه‌ده‌هزاری
 یان ناماده‌یه ، که ده‌یان هه‌زار ته‌سپ سواریان له‌گه‌ل دایه .

لیڤه‌دا پرسیاریک هاته به‌رده‌م فرمانده‌ی موسلمانه‌کان : ئایا سی هه‌زار موسلمان
 توانای جه‌نگ کردنیان هه‌یه له‌گه‌ل دوو صه‌ده‌هزار جه‌نگاوه‌ردا که له هه‌موو تفاق
 و چه‌کیک دا له‌مان زیاترن ؟ سه‌ره‌رای نه‌ه‌ی که سه‌رکه‌ون ؟

بۆ وه‌لامی نه‌مه فرمانده‌کانی سوپای کۆ کردنه‌وه و له‌گه‌ل سه‌ره‌ک هۆزه‌کان‌دا
 کۆبوونه‌وه‌یه‌کی به په‌له‌یان کرد . لهو کۆبوونه‌وه‌یه‌دا باسی زۆریی نه‌ه‌ سوپایه‌ کرا که
 رۆم بۆ جه‌نگی موسلمانه‌کانی ناماده‌ کردووه و ، فرمانده‌ داوای لی کردن برپاریک
 بۆ نه‌م هه‌لوئسته‌ بده‌ن .

فرمانده‌کان دوو رایان هه‌بوو ، واته بوونه‌ دوو ده‌سته :

دەستەبەکیان رای وەھا بوو کە پەلە نەکن و نەچن بە گژی رۆمدا هەتا پیغەمبەری خوا ﷺ ناگادار بکەن . چونکە هەرگیز نەبوو سۆپایەکی ناوہا بچکۆلە بچی بە گژی سۆپایەکی وەھا زۆردا .. لە میژووی جەنگ دا شتی وەھا رووی نەداوہ .

بەلام دەستەبەکیان دووہەمیان رایان وەھا بوو هیچ لیتی نەوہستن . چونکە ئەمان بۆ شەھیدی هاتوون و ، ناواتیان نەوہیە دەستیان بکەویت . لە جەنگی ناوہادا کە یا شەھیدی یان سەرکەوتنی بە دواوہیە ، پیویست بە وەستان ناکات .

جیگری دووہەمی فەرماندەبە گشتیی ، کە عەبدووللای کۆری رەواحە بوو ، سەرۆکی دەستەبەکیان ئەم رایە بوو ، کە بە پیویستیان نەئەزانیی پرس بە پیغەمبەری خوا بکەن . ئەمانە نەوہشیان بەرچاوە گرتبوو کە سۆپای مەلھوری رۆم ناوہستی هەتا ئەمان پیاو بنیڕنەوہ مەدینە و ، پرس بکات و بگەریتەوہ ، بەلکو هیڕش ئەکاتە سەریان و ئەیان هارپت ، بە تاییبەت کە سۆپای نیسلام بە قوولیی پەنجامیل چوو بوو ناو خاکی ولاتی شامەوہ و ، سۆپای رۆم هەرگیز قوولیی نەوہ ناکات سۆپایەکی ناوہا بچکۆلە بیت و خاک و ناوی ژیر دەسەلاتی ئەو داگیر بکات .

خۆ ئەگەر موسلمانەکان نەچن بە گژی سۆپای رۆمدا و بکشینە دواوہ ، سۆپای رۆم ئەکەوینتە سەریان و ، وازیان لێ ناهینن . ئەو کاتە مەدینەش داگیر ئەکات و دەوڵەتە کەشیان لەناو ئەبات .. لەلایەکی ترەوہ موسلمانەکان کەوتوونەتە بارودۆخیکی ناسک کە ناچارن یەکی لەم دوو ری بە هەل بژیڕن :

بگەریتەوہ بۆ مەدینە و جەنگ نەکن ، کە دیارە ئەمەش پیچەوانەبە فەرمانی پیغەمبەری خوا ﷺ . یان یەکسەر هەلەمەت بەرنە سەر سۆپای رۆم چونکە ئەگەر ئەمان هەلەمەت نەبەن ئەوا رۆمەکان هیڕش ئەکەنە سەر ئەمان .

بۆ ماوہی دوو رۆژ لە شاری مەعەنادا وت و ویژ و را هەل سەنگاندن بەردەوام بوو .. سەرەنجام زۆریە ئەندامانی دەستەبەکیان جەنگی سۆپای نیسلام هاتنە سەر ئەو رایە کە بە خیرایی بچن بە گژی دوژمندا و لیتی نەوہستن و ، پرس و رای مەدینەبە ناوینت .

تاکە کەسێک کە زۆر کاریگەری لەسەر سەرکەوتنی ئەم رایە هەبوو جیگری دووہەمی فەرماندەبە گشتیی بوو ، واتە عەبدووللای کۆری رەواحەبە نەنصاریی .

نەوہبوو لە رۆژی دووہەم و ، لە دوا دانیشتنی فەرماندەکانی سۆپا و سەرۆک ھۆزەکاندا عەبدووللای کۆری رەواحە هەستایە سەرپی و ، دەستی دایە شیی کردنەوہ

و روون کردنه وهی بۆچوونه که ی که بریتیی بوو له نهوستان و ههلمهت بردنه سهر دوژمن . نهوه بوو وتی : خزمینه ! نه ره ی که پیتان ناخۆشه ، بۆ نهوه هاتوون .. ئیوه داواکاری شه هیدین . ئیمهش به ژماره و هیز و زۆری له گهلا نهو خه لکه دا ناجهنگین . ئیمه ته نهها بهم دینهوه له گه لیان نه جهنگین که خوا بۆمانی ناردوه و ریژی پی گرتووین . به خوا رۆژی به در ته نهها دوو نه سپ و ، رۆژی ئو خودیش ته نهها یه که نه سپمان پی بوو . ههستن با پیکه وه بکه وینه ری .. ههر نه وهنده یه ، یه کی له دوو کاره چاکه که مان دهست نه که وی : یان سه رکه وتن به سه ریان دا ، که نه ویش نه وه یه که پیغه مبه ره که مان به لئینی پی داوین و ، به لئینیشی دا که وتنی نیه ، یان شه هیدی یه ، نهو کاته به برایان نه گه یه وه و له به ههشت دا هاوه لئیتی یان نه که یین .

جا هه رچه نه ده راکه ی عه بدو لئا رایه کی پر مه ترسیی بوو ، به لام وشه حه ماسی یه دل ته زینه کانی کاریگه ری یه کی بی وینه یان کرده سهر دل و دهروونی فه رمانده و سه رکرده کان ، بۆیه هه موو به جار ی هاتنه سهر نهو رایه که باکیان له زۆری رۆم نه بی و بچه مهیدانی سوپای مل هوپه وه و ، ههر نه وهنده یه یه کی مه رگی قه رزارن .. بهم شیوه یه مو سه لمانه کان بریاری جهنگیان دا ..

دوای ته واو بوونی کۆبوونه وهی مه ععان ، فه رمانده ی گشتیی سوپای نیسه لام زهیدی کور ی حاریشه فه رمانی بۆ هه موو تیپ و که تبه کانی سوپا ده رکرد تا به ره و سوپای بی شو ماری رۆم بکه ونه ری ..

له هه مان کات دا تیۆدۆری بری هیره قل به خۆی و سوپا دوو سه د هه زاری یه که یه وه به ره و سوپای نیسه لام نه کشا .. تا نه وه بوو له گوندیک له گونده کانی (بلقاء) که ناوی (مشارف) بوو سوپای مو سه لمانه کان به سوپای رۆم گه یشت ..

زۆر و زه بهنده یی سوپای رۆم و عه ره به نۆکه ره کانیان له راده به ده ر بوو .. چه ک و ولاغ و ، ناو ریشم و زیپر و زیویان بی شو مار بوو ..

نه بو هورهیره نه لئیت : که نه وه م بینی چه ام بریقه یان لی نه هات ، بۆیه ثابیتی کور ی نه قه رم وتی : نه بو هورهیره ! نه وه چیه ته ؟ هه ره که سوپایه کی زۆرت به رچاو که وتبی .. وتم : به لئ . وتی : له به دردا له گه لمان نه بووی .. ئیمه به زۆری سهر نا که وین ..^{۱۴۶}

چوارهم : خۆ مه حکمه کوردن له موئته

شتیکی زۆر ناسایی بوو که سه رکردایه تیی سوپای رۆم نه خشه ی نابلووقه دانای سوپای موسلمانان بکیشیت ، تا به خیرایی نهو سوپا بچکۆله له ناو بهریت ، یان ناچاری بکات خۆی به دهسته وه بدات . چونکه سوپای رۆم وهک زۆر بوو ، چهک و تفاقیشی زۆر ریک و پیک بوو ، بۆیه به بیرى تیۆدۆریش دا نهتهات که سوپای نیسلام له سهعاتیک زیاتر جهنگی پی بکریت و ، هیچ که سیش لهو نه خشه یه دا ره خنه ی لی ناگری ، چونکه موسلمانان هه رگیز به تهمای سوپای وهها نه بوون بیته بهرده میان و ، نهو برپارهش که دهریان کرد تا بچن به گۆی رۆم دا ، تهنها برپاری که ساتیک بوو که شهیدی یان بهرچاو گرتبوو و ، دهستیان لهم دنیا به شوۆرد بوو . واته حیسابیتکی زۆر که میان بۆ سه رکهوتنی دنیایی نه کرد .. نهو شهان له یادی بۆ که لهو کاته دا سوپای رۆم تاکه سوپای به دهسه لاتى دنیا بوو ، که نهو هبوو تازه به تازه سوپای فارسیشی تیک شکاند بوو ..

جا زهیدی کورپی حاریشه ی فرماندهی موسلمانان زۆر باش لهو نه خشه یه ی (تیۆدۆر) ناگادار بوو و حیسابی چاکیشی بۆ کردبوو . بۆ نهوه ی سوپا بچکۆله که لهو مهترسی به لا بدات و هه ردهم توانای کشانه وهی هه بیته ، تا رۆمه کان چوار ده وهی نه گرن خۆی گه یانده ناوچه ی گوندی موئته و ، دوا ی نهوه زهیدی فرمانده سوپا که ی به چاکیی ریک و پیک کرد . نهو هبوو یه کۆ له سه ردارانی نهوه ی عووزه ، که قوطبه ی کورپی قه تاده بوو ^{۱۴۷} ، کرده فرمانده ی دهسته راستی سوپا و ، عه بایه یان عه باده ی کورپی مالیکی نه نصارییشی کرده فرمانده ی دهسته چه پ . به لام له ناوچه رگی سوپادا هه ر سی فرمانده که ، زهید و جه عفر و عه بدوللا ، دامه زرا بوون ..

به ره به ره سوپای رۆم له موئته نزیک کهوته وه .. زرم و هۆپی نهو ناوه ی هه راسان کردبوو .. تهپ و تۆزی سوپای زۆر و زه بهنده ناسمانی دا پۆشیی بوو و ، وهک ده ریا شه پۆلی نه دا ..

^{۱۴۷} کاتیک که خه ریک بوو موسلمانان بشکین ، قوطبه هاواری نه کرد : خزمینه ! نه گه ر پیاو رو به پروو بکوژریت له وه چاکتره که له پشت هه ل کردن دا بکوژریت . نه م پیاوه توانیی فرمانده ی هیزه عه ره به به گاوری بووه کانی رۆمان ، که ناوی مالیکی کورپی رافیه بوو ، بکوژریت و شیه ریکیشی بۆ نه وه وت .

سوپای موسلمانان کانیس سوپایه کی بچکۆله ی کهم تفاق بوو .. له هه مان کات دا پیغه مبهری خویان ﷺ له گه ل دا نه بوو .. به راستیی هه لویتستیکی یه کجار سامناک بوو بۆ موسلمانان که دلان پیی نه هاتنه له رزه .. له پیشه وه باسی وت و ویژی نیوان نه بوهورهیره و ، ^{۱۴۸} ثابیتی کورپی نه قره مان کرد .^{۱۴۹}

به لای ، به لای هه موو یاسایه کی سه ریازی یه وه شتیکی دوور له عقله هه سه ریازیکی موسلمان هه فتا سه ریازی کافری له به رامبهروه وه ستا بی و ، بیهوی بچیت به گۆی دوژمن دا و بیهوی دین بلاؤ بکاته وه .

ئه م پرپاره ی فرمانده کانی سوپای نیسلام له و شوینه دووره دا پرپاریکی یه کجار سهیره به لای هه موو شاره زایانی جهنگه وه .. هه تا نه گه ر له م چه ر خه دا فرمانده یه ک خاوه نی سوپایه کی وه ها کهم بی و ، بچیتته جهنگی سوپایه کی وه ها بی شوماره وه ،

^{۱۴۸} نه بوهورهیره ناوی (عبد نهم) بووه و ، دوا ی موسلمان بوونی ، پیغه مبهری خوا ﷺ ناوی ناوه (عبد الرحمن) . نه وه بوو مه ری بۆ خزمه کانی به خیتو نه کرد و پیشیله یه کی بچکۆله شی هه بوو ، که به شه وه نی خسته سه ر دره ختیک و ، به رۆژیش نه یه رد له گه ل خۆی دا بۆ ده روه دشت یاریی له گه ل نه کرد ، به ر بۆنه وه ناویان نا نه بوهورهیره . نه بوهورهیره له سالی هه وه مه سی کۆچی دا و ، له کاتیک دا که پیغه مبهری خوا ﷺ خه ریکی جهنگی خه بیبه ر بوو ، هاته مه دینه و ، خۆی گه یانده خه بیبه ر و ، له وی موسلمان بوو و به شداریی غه زاکه شی کرد . فه رموده ناسان له سه ر نه وه یه ک ده تنگن که نه بوهورهیره له هه موو هاوه لیک زیاتر فه رموده ی گپرا وه ته وه ، که ژماره یان نه گاته پینج هه زار و سی صد و نه وه نده فه رموده . نه بوهورهیره زۆر خواناس بووه . نیمام نه محمد له (المسند) دا ته خریچی کردوه که نه بوهورهیره و ژنه که ی و خزمه ت کاره که یان شه ویان نه کرد به سی به شه وه و هه ر یه که یان به شتیکی هه ل نه ستا بۆ شه ونوژیی و یه کتریان به خه به ر نه هیتنا .. به لای عومهروه جیتی متمانه بووه ، بۆیه والیتی به حره نی پی سپاردوه . که گه راپه وه مه دینه ده هه زار دیره مه سی پی بوو ، بۆیه عومه ر که وه ته گو مان و پرسیی که نه م پارهی یه له کوئی بووه ؟ شه ویس بۆی روون کرده وه که به حه لایی پاشه که وتی کردوه و عومه ریش به وای پی کرد . پاشان بانگی کرده وه تا کاری پی بسپیری ، شه ویس ملی نه دا به کاربه ده ستیی و عومه ریش فه رموی : پیایو له تۆ چاک تر داوای کاربه ده ستیی کردوه . نه بوهورهیره وتی : نه و پیایوه پیغه مبهری خوی کورپی پیغه مبهری خوا بووه و منیش نه بوهورهیره ی کورپی تومه یه م و ، له سی شت نه ترسم : به بی زانست قسه بکه م یان به بی حوکم پرپار بده م و ، قامچی له پشتم بدری و ، جنیو به ناموسم بدری و ، ما ل و سامانیشم لی بسه نری . نه بوهورهیره له سالی په نجا و نۆی کۆچی دا و له ته مه نی هه شتا سالیی دا کۆچی داوای کردوه .

^{۱۴۹} ثابیتی کورپی نه قره م : به له ویی و هاویه یانی نه نصار بووه . موسوی کورپی عوقبه له به شدار بووانی به دری له قه له م داوه . میژوونوسان له سه ر نه وه یه ک ده تنگن که له سه رده مه ی خه لیفه نه بو به کردا شه هید بووی .. واته له جهنگی پاشگه زبووه کان دا ، که نه وه بوو طوله یه ی کورپی خوه یلیدی نه سه دیی داوای پیغه مبه راپه تیی به رز کردبوویه . طوله یه شه ویس و عو کاشه ی کورپی میحصه نیشی پیکه ره کوشت ، له کاتیک دا که هه ردوکیان به فه رمانی خالید پیش سوپای نیسلام که وتبوون تا هه والی سوپای طوله یه بزائن . نه گپرنه وه که خه لیفه عومه ر به طوله یه (دوا ی ته وه کردن و گه رانه وه ی بۆ سه ر نیسلام) نه فه رموی : چۆم خۆش بویت ، دوا ی نه وه ی که تۆ نه و جووته خواناسه ت شه هید کردن عو کاشه ی کورپی میحصه ن و ثابیتی کورپی نه قره م ؟ طوله یه شه نه لیت : خوی گه وه ریژی له وان نا و به ده ستی من شه هیدنی خه لات کردن و ، منی به ده ستی نه وان سووک و ریسوا نه کرد و به کافری نه یان کوشتم .

راستەوخۇ بە دادگای سەربازىي ئەدرى و ، تۆمەتى فەوتاندىنى سوپاكەي ئەدرىتە پالى، واتە حىسابى ناپاكيى بۇ ئەكرى ..

بەلام سوپاي مونتە ، سوپايەكى قيامەتتى بوو ، نەك سوپايەكى دىيائى .. شەھىدىي بەلاي يەكە يەكەي سەربازەكانەوہ زۆر خۇشەويست تر بوو لە ژيانى دىيائى. بۇيە باكيان لە مان و مردن نەبوو ، چونكە كشانەوہ لەبەردەم رۆم دا واتە تياچوونى مەدينەش و ، رووخانى دەولتە نەونەمامەكەي ئىسلام ..^{۱۵۰}

پىنچەم : دەست پىن كىردەن جەنك

ھەردوو سوپا لە يەك نزيك كەوتنەوہ .. ھەرسى فەرماندەكەي سوپاي ئىسلام لە ناوجەرگەي سوپادا و ، لە ريزى پىشى پىشەوہ وەستا بوون . ھەميشە موسلمانەكان وەھايان ئەكرد .. ئەبوا فەرماندە بچىتە پىشى پىشەوہ و بەرامبەر بە دوزمەن بوەستى .. ئەگەر شەھىدىي ئاواتى موسلمانە ، پىويستە فەرماندە زياتر دللى بوى بەگري .. ئەك بە كوشت دانى مليۆنەھا بەستەزمانى زۆر لى كراو ، ئە جەنگىكى ھىچ و بووچ و پىن مەبەستەدا و مىل ھوران لە تەلەئى مەھكەم دا خەرىكىتى مەھى نۆشەين و زابوارەن بن .. تەنھا لە ئىسلام دا مەژمەنى ھەيە .. بە لە پىشەوہ فەرماندە بە شەھىدىي بەكات پاشان سەربازەكانىش ، بە پىننى مەردانەئىي فەرماندە ، خىرەت پىن كرى و ، باوەش بۇ شەھىدىي بەگرنەوہ ..

سوپاي رۆم ھاتە پىشەوہ تا سەيرتەين جەنگ لە مەژوودا روو بەدات . دووھەد سەزار جەنگاوەرى گەورەترين دەولەتى جىھان لەگەل سى ھەزار جەنگاوەرى بىابانى ھورگەي غەرەبىي بچن بە گزى يەك دا ..

بە راستىي موسلمانەكان دامەزراو بوون .. ئەبوا ھەر بە بىستەن و دىتنى ھىزى رۆم يەك بە يەكى سەربازانى سوپاي ئىسلام ھەلاتنايە و ، بە ھىچ شىوہەك دەستيان شمشىرى نەگرتايە . بەلام پالەوانەكانى ئىسلام ، كە زۆرەي زۆرىشان قەلغان و زرىيان پى نەبوو مەردانە چوونە مەيدان ..

بە پىي ھەموو پىوھرىك ئەبوا بە كەم ترين ماوہ سوپاي رۆم سوپا بچكۆلەكەي ئىسلامى بەھارپايە ، بە تايبەت كە پەنجا ھەزار جەنگاوەرى رۆم ئەسپسوار بوون .. بەلام ئيمان و غىرەتى يەك بە يەكى جەنگاوەرانى ئىسلام لە چىيائ سەختىش

دامه زراوتر بوون ، بۆیه به هه‌لمه‌تییکی بی‌وینه‌وه له سوپای رۆم ته‌چوونه پیش و لافاوی خوینیان لی‌یان هه‌لساند بوو ..

سوپای رۆم که‌تیبه له دوای که‌تیبه ته‌پرژایه گونده به‌چکۆله‌که‌ی موخته و ، پالّه‌وانه که‌مه‌کانی نیسلا‌میش مه‌ردانه به‌رگری‌یان نه‌کرد ..

نه‌بوایه به‌چهند سه‌عاتیک تاقه سه‌ریازیکی نیسلا‌م چه‌کی له ده‌ست‌دا نه‌مایه . یا نه‌وه‌تا به‌کوژرایه ، یان دیل به‌کرایه . که‌چی موسلمانان کان ته‌وپه‌ری پالّه‌وانی‌تی‌یان نواند و جه‌نگ حه‌وت رۆژی خایاند .

هه‌لمه‌تی موسلمانان سوپای رۆمی سه‌رسام کردبوو .. نه‌و سوپا به‌چکۆله‌یه چۆن توانی حه‌وت رۆژ جه‌نگ به‌کات ؟

که جه‌نگ گه‌رم بوو ، موسلمانان بۆ په‌رچ‌دانه‌وه‌ی هێرش‌ی رۆمه‌کان هێرش‌ییکی توندیان - به‌و که‌می‌یه‌یان - کرده سه‌ر دوژمن ، که نه‌وپه‌ری کاری سه‌یریان لی‌و هه‌شایه‌وه . به‌سه‌ده‌ها سه‌ریازی رۆمیان ته‌ختی مه‌یدانی جه‌نگ کرد .

زه‌یدی فه‌رمانده‌ی یه‌که‌م له پیش‌ی پیشه‌وه‌دا بوو و به‌خۆی و جه‌نگ‌اوه‌رانی ده‌ووریه‌ریه‌وه هێرش‌یان نه‌کرده سه‌ر رۆم و ، خۆیان نه‌کرد به‌ناو ریزه‌کان‌دا و لاشه‌ی بی‌سه‌ریان لی‌و نه‌خستن .. هه‌تا هه‌ندیک له سوپای رۆم هه‌لاتن ، چونکه موسلمانان زۆر سه‌یر نه‌جه‌نگان .

رۆمه‌کانیش جار له دوای جار هه‌ولیان نه‌دا سوپای موسلمانان ئاب‌لو‌وقه‌ به‌دن ، که‌چی بی‌هووده بوو ..

هه‌ر له به‌یانی‌یه‌وه جه‌نگیان نه‌کرد هه‌تا دنیا تاریکی نه‌کرد ، نه‌وسا هه‌ردوولا ده‌ستیان له یه‌خه‌ی یه‌که‌تر به‌ر نه‌دا و نه‌گه‌رانه‌وه دا ..

هه‌تا شه‌ش رۆژ زه‌ید پالّه‌وانانه له پیش‌ی پیشه‌وه خۆی به‌ناو ریزه‌کانی دوژمن‌دا نه‌کرد .. موسلمانان کانی‌ش که هه‌لمه‌ت و غیبه‌تی فه‌رمانده‌ی یه‌که‌می سوپایان نه‌دی و ، نه‌شیان دیی فه‌رمانده‌کانی تریش شان به‌شانی ته‌و جه‌نگیان نه‌کرد ، نه‌وه‌نده‌ی تر گریان تی‌و به‌ر ته‌بوو و ، وه‌ک شیری بێشه هه‌لمه‌تیان نه‌دا ..

نه‌وه‌بوو له رۆژی شه‌شه‌م‌دا هه‌رسی فه‌رمانده‌که ، یه‌که له دوای یه‌که ، شه‌هید کران .. به‌شه‌هیدکردنی نه‌وان ، سوپای رۆم که‌وته هه‌لمه‌ت‌دان و خه‌ریک بوو سوپای نیسلا‌م باری لاره سه‌نگ ببی .. خوای گه‌وره پالّه‌وانی هۆزی مه‌خزوومی ، واته خالیدی کوری وه‌لید ، بۆ نه‌و هه‌لو‌یسته ناهه‌مواره گه‌یاند و ، سوپای موسلمانان به‌

سه‌لامه‌ت ده‌رچوو . نه‌و سوپایه‌ی که خه‌ریک بوو شپ‌رزه ببی و سه‌ری لی بشیوی ،
یه‌کی پی گرت‌ه‌وه و ، به شیوازیکی زۆر جوان رزگاری کرد ..

پیش هه‌موان زه‌یدی کو‌ری حاریشه شه‌هید بوو ..

زه‌ید ئالای موسلمانانی هه‌ل گرت‌بوو و ، بۆ ماوه‌ی پینج رۆژ له‌گه‌ل رۆم‌دا جه‌نگا ،
تا نه‌وه‌بوو له‌ رۆژی شه‌شه‌م‌دا هه‌یرشی رۆم په‌ره‌ی سه‌ند و ، پال‌ه‌په‌ستۆی له‌سه‌ر
موسلمانان گران بوو و ، زه‌یدیش مه‌ردانه له‌ روویان‌دا وه‌ستا و ، به‌ توندیی به‌ گزیان
دا چوو ، تا نه‌وه‌بوو رمی دوژمن هه‌موو پارچه‌یه‌کی لاشه‌یان کون کون کرد و ، وه‌ک
شیری ناو بیسه ، روو به‌ره‌و دوژمن ، که‌وته زه‌ویی و ، باوه‌شی به‌ شه‌هیدی دا کرد ..
که‌ زه‌ید شه‌هید بوو ، پتویست بوو جه‌عفه‌ر بیته‌ فه‌رمانده‌ی گشتیی و ئالاکه
بگریته‌ ده‌ست . جه‌عفه‌ریش له‌ نزیک زه‌یده‌وه نه‌جه‌نگا بۆ نه‌وه‌ی ناگاداری بارودۆخ
بیته .. شه‌ش رۆژه زه‌ید ئالای به‌ ده‌سته‌وه‌یه و نه‌جه‌نگی .. له‌و بیابانه‌ چۆله‌دا ..
له‌گه‌ل سوپایه‌کی مل‌ه‌وردا ..

جه‌عفه‌ر هه‌لمه‌تی دایه‌ ئالا و هه‌لی گرت و ، بووه فه‌رمانده‌ و ، ده‌ستی دایه
جه‌نگیکی سه‌رومالیی ، به‌ راده‌یه‌ک که‌ رۆمه‌کان حه‌په‌سا بوون . جه‌عفه‌ر له‌سه‌ر
ئه‌سپه‌که‌ی نه‌جه‌نگا و ، به‌ ئالاکه‌ی سوپاوه‌ خۆی به‌ ناو ریزه‌کانی دوژمن‌دا نه‌کرد و ،
موسلمانه‌کانیش مه‌ردانه‌ دوا‌ی که‌وت‌بوون و دره‌وی سوپای رۆمیان نه‌کرد .

هه‌ر که‌ جه‌عفه‌ر فه‌رماندایه‌تی وه‌رگرت ، به‌ خۆی و ئه‌سپه‌که‌یه‌وه خۆی نه‌کرد به
ناو که‌تیبه‌کانی رۆم‌دا .. نه‌وه‌نده قه‌له‌بالغ بوو نه‌ی نه‌توانی به‌سه‌ر ئه‌سپه‌که‌یه‌وه هه‌ل
بسو‌وری ، بۆیه‌ ناچار له‌سه‌ر ئه‌سپه‌که‌ی هاته‌ خواره‌وه و کوشتی ، تا دلی بۆ مه‌رگ
یه‌ک‌لایی بیته‌وه و ، به‌ ته‌مای خۆده‌ربازکردن نه‌بیته .. جه‌عفه‌ر یه‌که‌م که‌سێک بوو
له‌ ئیسلام‌دا له‌ کاتی جه‌نگ‌دا نه‌سپ بکوژیته .

که‌ جه‌عفه‌ر بووه پیاده ، رۆمه‌کان له‌ هه‌ر چوار لاره‌ ده‌وره‌یان دا .. نه‌ویش پال‌ه‌وانانه
نه‌چوو به‌ گزیان‌دا و ئالا سپی‌یه‌که‌ی پینغه‌مبه‌ری خوایش ﷺ به‌ ده‌سته‌وه‌ بوو .. له
ناکاو یه‌کی له‌ نه‌سپ سواره‌ رۆمی‌یه‌کان هه‌لی به‌ ده‌ست هه‌ینا و توانیی نه‌و ده‌سته‌ی
جه‌عفه‌ر په‌ره‌ینی که‌ ئالاکه‌ی پی به‌رز کرد‌بۆوه . جه‌عفه‌ر ناچار بوو ئالاکه‌ به
ده‌سته‌که‌ی تری بگری . له‌ولاوه‌ جه‌نگاوه‌ریکی تر دای له‌ ده‌سته‌که‌ی تریشی و

ټویشی پهراند .. جدهعفر نهټهټوو ټالاګه بڅاته زهویی .. ټهی چیی بګا که ټهو هردوو دهستی پهرټنراون؟

وای به چاک زانیی به هردوو قوټی ، که خوین له هردووکیان جوګه لهی به سټبوو ، ټالاګه بګرټ .. به هدر نرڅیک بووه پیویسته ټالاګه نه که وټته زهویی .. پیویسته موسلمانان چاویان له ټالا بیت تا ورهیان نهرووخت و شپرز نه بن . به هردوو قوټی پهریوی ټالاګه ی گرت .. بهرګریی کردنی ندما .. له ههموو لایه که وه شیر و تیری دوژمن ټاراستهی لاشهی پیروزی کران . ټالاګه ی بهر نه دا هه تا گیانی پیروزی گه یسته کاروانی شهیدانی رزګاریی مرؤف ..

هندی له میژوونوسان نووسیویانه که ټه سپسوارینکی روم شمشیریک له جدهعفر ټه دات و ټهی کات به دوو که رته وه ، ټه مهش دواي ټه وهی که ههموو گیانی کون کون بوو .. یه کی له دوو به شه که ی به ریژیکه وه که وټه زهویی و ، که سه رنڅیان دا به شه که ی تریشی سیی و ټه وټنده زامی پیوه بوو ، سه ره پای ټه وهی که رمیکیشی بهر که وټبوو و له لاشهی دا دیوان دهر بوو بوو .

که جدهعفر له ټه سپه که ی دابه زیی و کوشتی ټه شمعره شی وت :

يا حبذا الجنة واقترابها طيبة وبارد شرابها

والروم روم قد دنا عذابها كافرة بعيدة انسابها

علي إذ لاقيتها ضرابها

له ریوايه ته که ی بوخارییش دا که عه بدوټلاي کورپی عومر گپړاويه ته وه وها هاتوه که عه بدوټلا له و غه زایه دا به شداریی کردوه و ، که ټه گه پین بو لاشه که ی جدهعفر له نیو کوژراوان دا ټهی دوژنه وه و ، ټه بینن لاشهی نه وه د و ټه وټنده زامی ده می شمشیر و نووکی تیری پیوه یه .

هروه ها بوخاریی له عه بدوټلاي کورپی عومره وه ریوايه تی کردوه که دواي شه هیدبوون ته چنه سر جدهعفر ټه بینن هر چیی زامی هیه هر هه موویان له پیشه وه و له کاتی هیرش دا لیی دراون و ، هیچیان له دواوه بهری نه که وټوون .

هه تا ټه هات جهنگ گهرمتر ټه بوو .. هیشتا هر روژی شه شم بوو دواي شه هیدبوونی جدهعفر ټه بوو عه بدوټلاي کورپی ره واهه بیټه ټه میری سوپا .. ټه ویش خوا لی یان رازیی بی هه ټه متی دایه ټالاګه و هه لی گرت و ، که وټه جهنگه وه ..

ھەرچەندە عبدوللایە کەم کەس بوو کە لە مەعەنە غیریەتی خستە بەر
موسلمانەکان تا جەنگ ھەل بژێرن و ، خاوەنی ھەماسەتییکی بێ وینە بوو ، کەچی
کە ئالاکەیی ھەل گرت ، جۆرە لاوازی یەکی سروشتی مەزھووبی تێ کرد .. بەلام خیرا
ھەلمەتی دا و بە نەسپە کە یەو بەرەو پیشەوہ تەکانی دا و ، کەوتە پیشی سوپاوە و
مەردانە جەنگی کرد ھەتا شەھید بوو ..

بۆ ئەم دوو دلی بە عبدوللای کەوتە لۆمەیی دەروونی و ئەم شیعەرەیی وت :

أقسمتُ يا نفس لتنزلني طائعةً أو فلتكرهتني
إن أجلب الناس وشدوا الرنه مالي أراك تكرهين الجنة
قد طالما قد كنت مطمئننه هل أنت إلا نطفة في شنه ؟

ئالاکەیی پیغەمبەری خوا ﷺ بە دەستیەوہ بوو ، لەسەر نەسپە کەیی دابەزی و ،
پالەوانانە جەنگی کرد ھەتا ئەوہ بوو لە ھەموو لایە کەوہ شیر و رمی ناراستە کرا و ،
ئەویش بە سەری بەرزەوہ و ، ھەر لە رۆژی شەشەم دا گەیشتەوہ بە ھەردوو
ھاوہلە کەیی .

ھیشتا موسلمانەکان بە رێوہ بوون و بەرەو موئتە نەرۆیشتن ، عبدوللای بە شیعەر
ئاواتی بۆ شەھیدی نەخواست . ئەوہ بوو دوو دلێ کەش ھەر بە شیعەر لۆمەیی دەروونی
خۆی نەکرد و ، شەھیدبوونی بە لاوہ خۆشەویست نەکرد و ، ھەلی ئەنا تا چاوە
ھەردوو فەرماندە شەھیدە کەیی پیش خۆی بکات .

کە چوہ پیشەوہ نامۆزایە کە ئیسقانیکی پر لە گوشتی بۆ ھینا و وتی : ئەمە
بجەرە بەر دلت ، خۆ تۆ لەم چەند رۆژە دا تووشی ناپەرەتی یە کجار زۆر بوویت .
ئەویش گوشتە کەیی لێ وەرگرت و ، بە دەمی پارچە یە کەمی لێ کردەوہ و ،
ئەوہ بوو دەنگی بگرە و بەردەیی خەلکە کە ھات ، عبدوللای بە خۆی وت : خۆ ھیشتا
تۆ لە دنیا دایت . پارچە گوشتە کەیی فری دا و ، دەستی دا یە شمشیرە کەیی و ، ھەر
خەریکی کوشتار بوو ھەتا شەھید بوو .

لەو شەش رۆژە دا کە جەنگ بەردەوام بوو رۆمەکان مەرگیان نەچەشت و ، لە
دەستی سوپا بچکۆلە کەیی نیسلام رزگاریان نەئەبوو .. خەلکیکی یە کجار زۆریان لێ
کوژرا بوو .. یە کئی لەو کوژراوانە فەرماندەیی گشتیی ھیزە عەرەبە بە گاوربووہکان

بوو که ناوی مالیکی کورپی رافیله بوو و ، فرماندهی بهشی دهسته راستی سوپای
موسلمانان قوطبمی کورپی قهتاده کوشتی ..^{١٥١}

شه شهه : خالیبد نه بیته فرمانده

که هدر سیّ فرمانده که شههید بوون ، موسلمانان کان یه کجار ماندوو و هیلاک
بوون .. شه شهه روژی جهنگه ناهه مواره که بوو .. تا فرمانده کان شههید نه بوو بوون
و ، نالاگه یان به ناسمانه وه نه شوکایه وه موسلمانان کان وره یان بهرز بوو .. به لام که
نه وان شههید بوون و نالاگه یان که وته زهویی وره یان روخا و ، تووشی شله ژان بوون ..
هه تا هه ندیک تیک شکان و که وتنه هه لاتن .

هه لوئیستیکی یه کجار پر مه ترسیی بوو ..

سوپای نیسلام به شتیوه یه کی چاوه روان نه کراو شپرزه بوو بوو .. هه رسی
فرمانده که ی شههید بوون و نالاش که وته زهویی ..

که واته نه سوپایه به یه کجاریی تیا چوو ..

به لام خوای خاوه نی سۆز و بهزهیی گه یشته فریای موسلمانان ..

نه وه بوو یه کی له نه سپ سواره نه نصاره کان ، که ثابتی کورپی نه قره م بوو ، خیرا
نالاکه ی له قوطبمی کورپی عامیری نه نصاریی وه رگرت که به دهنگی بهرز هاواری
نه کرد : خزمینه ! پیوا به ره و روو بکوژی چاک تره له وه ی که له دواوه - له راکردن دا
- بکوژی . ثابتیش که نالاگه ی گرتنه دهست بانگی له نه نصار نه کرد و خه لکیکی
له ده ورکوژیونه وه . . نه وه بوو هاواری لی کردن که له سهر فرماندایه تیی پیوا تکیان
ریک بکهون ، تا نالاگه ی ته سلیم بکری و لی پرسراوی هه لوئیسته که بیت . ناوداران
سوپا ره زامه ندی یان بو ته میری ثابتی کورپی نه قره م نواند ، به لام ثابت ده ری بری
که شتی وه ها ناکات .

هه لوئیسته که ش یه کجار سهخت بوو ، بویه وت و ویژ و راگوپینه وه ی نه وه یست و ،
له و بارود و خه دا بیو له وه نه کرایه وه که نه م سوپا بچکوله یه تیک نه شکی و کاری
بدریته دهست که سیک که نه هیللی ریزه کانی تیک بچن و هه رهس بهینن ، چونکه به ره
به ره خه ریک بوو وره ی سه ربازه کانی دانه بهزیی ..

^{١٥١} غزوة مؤتة لباشمیل : ٢٨٦ - ٣٠٤ . السيرة النبوية لأبي شهبة : ٢ / ٤٢٧ ، الرحيق : ٤٠١ - ٤٠٢ ، شرح

لەم ھەلۆیستەدا كەسێكى تری وەك خالیدی كۆرپى وەلید نەبوو كە چاكتر بتوانی شپرزەبوونی ئەو سوپایە چاك بكات ، كە تەنھا سێ مانگ بوو موسلمان بووبوو ..
 ثابیت كە ئالاگەى بە دەستەووە بوو و چاوە و چاوی بۆ كەسێكى لى ھاتوو نەكرد
 تا ئالاگەى بداتە دەست ، ھاواری كرده خالید : ئەبوسولەیمان ! ئالاگەم لى بگرە ..
 خالیدیش وتى : لىتى وەرناگرم تۆ خۆت بۆ ئەو كارە شیاوترى .. تۆ پىاوتىكى
 بەتەمەنى ..

ثابیت وتى : بى گرە ، كابر ! دە بەخوا تەنھا بۆ تۆم ھەل گرتووہ . تۆ لە من زیاتر
 شارەزای جەنگى .. خیرا ناودارانى سوپا و سەرۆك ھۆزەكان پشەتگىرى و تەكەى
 شابىتیان كرد و ، بە فرماندەھەتیبى خالیدی كۆرپى وەلید رازى بوون و ، خالیدیشیان
 لەسەر ئەو ھەل نا ، تا فریای سوپای شپرزە و بى خواھەن بكەوى .
 خالید لە ترسى سەختى ھەلۆیستەكە ناچار بوو بە دەم دادى موسلمانەكانەوہ پروا
 و ، ئالاگە بەرز بكاتەوہ و ببیتە فرماندەھى گشتى سوپای موسلمانان ..

كارىكى زۆر چاك بوو .. ئەو ھەلۆیستە پىوستى بەو تەگبیرە ھەبوو .. چونكە
 خالید وەك جەنگاوەرىكى ئازا و بەجەرگ بوو ، لە ھەمان كاتدا لە چلە پۆپەى
 سیاسەتى سەربازى و شارەزایى ھەتیبى جەنگدا بوو .. پىاوى ئەو ھەبوو كە ھەلمەت
 بەریتە سەر دوژمن و ، پىاوى ئەو ھەش بوو كە سوپا بكشیتیتەوہ .. لە راستى دا
 خالید دواى موسلمان بوونی بووہ فرماندەھەكى ئەوتۆ كە لە پىشى پىشەوہى لىستى
 فرماندە پالەوانەكانى جیھاندا ناوى تۆمار بكریت .. ديارە يەكەم كارى پالەوانانەى
 لە ئىسلامدا برىتیبى بوو لەم ھەلمەتەى كە توانیبى چاكترین نەخشە بۆ سوپای ئىسلام
 بكیشیت ..

خالید يەكەم جار و پىش ھەموو شتێك سوپای رێك و پىك كردهوہ . پاشان بە
 ژىرى و سەلىقەى خۆى متمانەى بۆ دل و دەروونى سوپاكەى گىراپاھەوہ ، بە تايبەت
 كە سەربازەكانى ھەوالى فرماندەھەتیبى خالیدیان بىست ، يەكجار دل خۆش بوون .
 پاشان ھىرشىكى توندى كرده سەر سوپای رۆم كە ئەو ھەبوو ریزەكانى ئەو سوپایەى
 ھىنانە لەرزە و ، پاشان بە ژىرى و سەلىقەى كەم و ینەوہ ئەو سوپا بچكۆلەى
 موسلمانانى پاشەكشى پى كرد ، كە لە ترازووى شارەزایانى كاروبارى سەربازى دا بە
 گەورەترین سەرکەوتن لە قەلەم نەدرى .. بە مەرجى سوپای دوژمن ھەست بە لاوازى
 و دۆراوى خۆى بكات ، نەویش بە بۆنەى ئەو ھەمووہ كوژراو و زامدارەوہ كە كەوتنە

ریزه کانیه وه .. بۆیه پیغه مبهری خوا ﷺ له سهر ئەم لی هاتنه ی خالید که توانیی سوپاکه ی رزگار بکات نازناوی (شمشیری خوا - سیف الله) ی لی نا ..

له و کاته دا که خالید سهرگه رمی کاری خۆی بوو ، پیغه مبهری خوا ﷺ له لایهن خوا ی پهروه دگاره وه ناگاداری تهو جهنگه ناهه مواره کرا .. خوا ی گه وره ره زامه ندیی نواند تا پیغه مبهری خوا ﷺ له مه دینه وه سهیری جهنگی موته بکات و ، ناگاداری شه هیدبوونی ههر سی فرمانده که و ، ئالا هه ل گرتنی خالید بییت .. ئەمه ش به کی که له موعجیزه کانی نازیز ﷺ .

بوخاریی له ئەنه سی کورپی مالیکه وه ریوایه تی تهوی کردوه که پیغه مبهری خوا ﷺ بهر له وه ی هه وائی بو بییت باسی شه هیدبوونی زهید و جه عفه ر و کورپی ره واحه ی بو خه لکه که کردوه ، که فرمووی : ((أخذ الراية زید فأصیب ، ثم أخذها جعفر فأصیب ، ثم أخذها ابن رواحة فأصیب - وعیناه تذر فان - حتی أخذ الراية سيف من سيوف الله حتى فتح الله عليهم)) .

له ریوایه ته که ی به یه قی دا که ناوی ههر سی فرمانده که ته بات که شه هید بوون ، له خوا ی گه وره داوای لی خۆش بوونیان بو نه کات و ، ده رباره ی خالیدیش ته فرمویت : ((أَللّهم إنه سيف من سيوفك أنت تنصره)) . ئیتر له و کاته وه خالید ناو نرا (سیف الله) .

واقیدیش ته ئییت : موحه مده دی کورپی صالح له عاصیمی کورپی عومه ری کورپی قه تاده وه و ، عبده ولجه بباری کورپی عوماره ی کورپی عبده وللائی کورپی ته بویه کر بۆیان گێرامه وه و وتیان :

که خه لکه که له موته به به یه گه یشتن پیغه مبهری خوا ﷺ له سهر مینبه ر دانیشته و نیوان خۆی و شامی بو ده رخرا و ، سهیری جهنگه که ی نه کرد . پیغه مبهری خوا ﷺ فرمووی :

((أخذ الراية زید بن حارثة ، فجاء الشيطان فحبب إليه الحياة وكره إليه الموت ، وحبب إليه الدنيا ، فقال : الآن حين استحکم الإيمان في قلوب المؤمنین تحبب إلي الدنيا)) . فرمووی : زهید ئالا که ی هه ل گرت و ، شه یتان هاته لای و ژیا نی به لاهه خۆشه ویست کرد و ، مردنی به لاهه ناشیرین کرد و ، دنیا ی به لاهه خۆشه ویست کرد . تهویش وتی : ئیستا دبیته لام و دنیا م به لاهه خۆشه ویست ته که ی ، کاتیک که ئیمان

له دلی تیمان داران دا ریشکی داکوتاه . بهرو پیشوره رژی و ، پیغهمبهری خوا ﷺ نوژی له سدر کرد و فرمووی :

((استغفرو له فقد دخل الجنة وهو يسعى . ثم أخذ الراية جعفر بن أبي طالب فجاءه الشيطان فمناه الحياة وكره إليه الموت و مناه الدنيا . فقال : الآن حين استحکم الإيمان في قلوب المؤمنین تمنيني الدنيا)) . فرمووی : داوای لی خویش بوون بؤ زهید بکن . نو به هلمه توره چوره به ههشت . پاشان جعفری کوری ته بوط نیب نالاگهی همل گرت و ، شهیتان هاته لای و ژیان و دنیای به لاهه خو شه ویست کرد و مردنیشی ناشیرین کرد . نهویش وتی : نیستا دلّم به دنیا خویش نه کهیت ، کانیک که تیمان له دلی تیمان داران دا ریشکی داکوتاه . بهرو پیشوره رژی ههتا شه هید بوو و ، پیغهمبهری خوا ﷺ نوژی له سدر کرد و بؤیشی پارایه وه و ، پاشان فرمووی :

((استغفرو لأخیکم فإنه شهید دخل الجنة ، فهو یطیر فی الجنة بجنّاحین من یاقوت حيث یشاء من الجنة . ثم أخذ الراية بعده عبدالله بن رواحة فاستشهد ودخل الجنة معترضاً)) . فرمووی : داوای لی خویش بوون بؤ براکه تان بکن ، نو شه هیده و چۆته به ههشت . نو به دوو بالی له یاقوت دروست کراوه وه بؤ هه شوینیکی به ههشت بیهوی ته فریت . پاشان دواي نو عه بدوللای کوری ره واحه نالاگهی همل گرت و شه هید بوو و به نیعتراضه چوره به ههشته وه .

نه نصار نه مهیان به لاهه گران بوو . پیغهمبهری خوا ﷺ فرمووی : ((أصابه الجراح)) . فرمووی : له چهن دین لاهه زامدار بوو بوو . وترا : نهی پیغهمبهری خوا ! نیعتراضی چیی بوو ؟ فرمووی : ((لما أصابته الجراح نکل فعاتب نفسه فشجع ، فاستشهد فدخل الجنة)) . فرمووی : کانیک که زامدار بوو سارد بوویه وه ، نهویش لؤمه دیهروونی خزی کرد و ، غیره تی به بهردا هات و ، شه هید بوو و ، چوره به ههشته وه .

راویی نه لیت : بهمه خهفته تی خزمه کانی ره بی یه وه .

له ریواته کهی تبین نیسحاق دا وهها هاتوه که کاتی پیغهمبهری خوا ﷺ دیتته سهر باسی عه بدوللای کوری ره واحه ، ماوهیه که بی دهنگ ته بیت ، به رادهیه که رهنگی دهم و چاوی نه نصار نه گوپی و ، وه هایان به بیردا دیت که عه بدوللای شتیکی خراپی نه نجم دابی . پاشان فرمووی : ((ثم أخذها عبدالله بن رواحة فقاتل بها حتی قتل شهیداً)) . فرمووی : پاشان عه بدوللای نالاگهی همل گرت و پی یه وه خریکی کوشتر

بوو هتا شهید کرا . پاشان فەرمووی : ((لقد رفعوا إلي في الجنة ، فيما يرى النائم، على سر من ذهب ، فرأيت في سرير عبد الله بن رواحة إزوراراً عن سريري صاحبيه، فقلت : عمّ هذا ؟ ف قيل لي : مضيا وتردد ، ثم مضى)) . فەرمووی : بە شتووی کە سینک کە خو بیینی لە بەهەشتدا ، بەسەر قەرەوێلە ی زیڤرەوێ پێشانم دران ، ئەبیینم قەرەوێلە کە ی عەبدوللّا لە چاوەردوو قەرەوێلە ی هاوێلە کانی دا خواریبوونەو یەکی تێدایە . وتم : ئەمە بۆچ وەهایە ؟ پێیمان فەرموو : ئەوان هەردووکیان چوونە پێشەوێ ، بەلام عەبدوللّا دوو دلێ یەکی کرد پاشان چوونە پێشەوێ .

لە (إصابه) ی تێن حجەریشدا هاتوو کە تێن عەبباس خوا لی یان رازیسی بێ و تویە : لە کاتێکدا پێغەمبەری خوا ﷺ دانیشتبوو و ئەسمانی کچی عومەیس (ی هاوسەری جەعفەر) لە نزیکیا دانیشتبوو ، فەرمووی : ((یا أسماء ! هذا جعفر بن أبي طالب قد مرّ مع جبريل وميكائيل فردي عليه السلام)) . فەرمووی : ئەسماء ! ئەو جەعفەرە لە گەڵ جبریل و میکائیل تێپەڕین ، تۆش وەلامی سەلامە کە ی بەدەرەو . هەرەو ها فەرمووی : ((... فعوضه الله من يديه جناحين يطير بهما حيث يشاء)) . فەرمووی : خۆی گەرە لە بریی دوو دەستە کە ی دوو بالی پێ بەخشیوێ ، بە ویستی خۆی بۆ هەر کوێ بیهوێ پێیانەوێ ئەفرێ ..

یەعلا ی کوپی نومیەش بە هەوالتی جەنگی موئتەوێ دێتە خزمەتی پێغەمبەری خوا ﷺ و ئەمیش پێی ئەفەرمووی : ((إن شئت فأخبرني ، وإن شئت أخبرك)) . فەرمووی : ئەگەر پێت خۆشە تۆ هەوالتە کەم پێ بلی و ، گەر پێت خۆشە من هەوالت بە تۆ ئەدەم ..

وتی : تۆ هەوالت بەدەرێ ، ئە ی پێغەمبەری خوا !^{١٥٢}

ئەلێت : پێغەمبەری خوا ﷺ هەوالتی موئمانە کانی هەر هەموو بۆ گێرانیوێ و وەسفیشی کرد بۆیان . یەعلاش وتی : بەو خۆایە بە دینی حەق رەوانە ی کردووی پێتیک لە باسە کە ی ئەوانت بەجێ نەهێشتووێ ، کاری موئمانانیش هەر وایە کە

^{١٥٢} یەعلا ی کوپی نومیەش هاوێمەانی قورەیش بوو . بەشداریی حونەین و طانیف و تەبوکیشی کردوو . کاربەدەستی نەجران بوو لە سەردەمی عومەردا ، پاشان لەسەر کار لای ئەبات و ، دواتریش عوئمان ئە ی کاتە کاربەدەستی سەنعای یەمەن . لە سالی شهیدکردنی عوئماندا حەجی کردوو . سالی ٤٧ ی کۆچی کۆچی دوابی کردوو .

باست کرد . ئەویش فەرمووی : « إن الله رفع لي الأرض حتى رأيت معتركهم » .
 فەرمووی : خوا زەوی ئەوەندە بەرز کردەووە بۆم هەتا شوینی جەنگە کە یانم بینی .
 کە پێغەمبەری خوا ﷺ هەوالە کە ی بۆ موسلمانەکان ئەگیرایەووە تێی گەیاندن کە
 بە شەھیدبوونی هەر سێ فەرماندە کە سوپای موسلمانان شپرزە بوو ، بەلام کە خالید
 بۆتە ئەمیر و نالاکی هەل گرتوو ، جەنگ گەرم بۆتەووە و ، موسلمانەکان بوونەتەووە
 بە خاوەنی وەرە و ، پالەوانانە ئەجەنگن ..

ئەمە یە کەم جەنگ بوو کە خالید دوای موسلمانبوونی بەشداری تێدا بکات و ،
 یە کەم جاریش بوو بێتە فەرماندە ی گشتیی سوپایەکی موسلمان .. ئەو کارەش کە
 کەوتە ئەستۆی خالید کاریکی یە کجار سەخت بوو .. چونکە موسلمانەکان لە
 مەیدانی جەنگدا پڑا بوون و یە کجار شلەژا بوون .. تا ئەو کاتە هێشتا موسلمانان
 وەها شپرزە نەبوو بوون ..

ئەبوعامیریش باسی تێک شکانی موسلمانەکان ئەکات دوای شەھیدبوونی هەر سێ
 فەرماندە کە : پاشان عەبدوڵلای کورپی رەواحە نالاکی هەل گرت و دەستی دا یە
 کوشتار هەتا شەھید بوو .. پاشان موسلمانەکان بە خرابترین شیوێ کە من دیبیتم
 تێک شکان ، بە رادە یە کە کە دوو موسلمانم پێکەووە نە ئەدین !! ئا لەم کاتەدا
 ئەرکیکی یە کجار قورس ئەکەوێتە ئەستۆی خالید :

پێویستە ئەم سوپا شپرزە یە کۆ بکاتەووە و ، یەکی پێی بگریتەووە و ، ریزەکانی رێک
 بجاتەووە و ، لە تیاچوون رزگاری بکات .

پێویستە هێرشیکێ وەها بکاتە سەر رۆم کە خۆیان بۆ هەلاتن نامادە بکەن ، تا
 کە سوپای ئیسلام کشایە دواووە بۆ خۆ دەریازکردن لە چنگی دوژمن و ، خۆ قوتار
 کردن لە تێک شکان ، ئەوان نەوێرن دوای موسلمانەکان بکەون .

خالید ئە ی زانیی سوپا بچکۆلە کە ی ئیسلام یە کجار ماندوووە و ، بۆ هەتا هەتایی
 ناتوانی جەنگ بکات . ئەمەش کاریکی ناسایی یە ، چونکە تەنھا ئەو سوپا
 ئێمانی یە توانیووەتی خۆی بگریت و شەش رۆژ جەنگی خۆیناوییی وەها بکات ،
 ئەگینا لە میژوودا هیچ سوپایە ک ناوہا نە ی توانیووە بچەنگی و ، هەموو شارەزایەکی
 جەنگیش بە لایەووە شتیکی زۆر ناسایی یە کە تاقی ئەو سوپایە بپێتەووە یان هەر
 هەمووی خۆی بە دەستەووە بدات ..

ټه وهی که پیویست بوو موسلمانان کان نه نجامی بدهن کشانه وه بوو .. کشانه وه به سه لامهت گه وره ترین سهرکه وتن بوو . به لام موسلمانان کان تیکه له به شه پوولی سوپای روم بوو بوون و ، بهو ناسانی به جیا نه نه بوونه وه ، نیتر چون بکشینه وه ؟

نه بی خالید چون توانی بیته بکشینه وه ؟
هر که خالید دهستی دایه نالا که بووه لپرسراوی سه لامه تیبی نهو سوپا بچکوله ..
ټه وه بوو دهسته ی نهرکانی جهنگی کز کرده وه و ، که وتن نه خسه کیشان .. نه خسه ی کشانه وه ..

به لام چون بتوانی سوپایه کی سهرگردانی شپزه به سه لامهت بکشینه تبه وه ؟
یان کی نه لی هوزه عه ره به بت په رسته کانی نیوان موته و مه دینه ری به سهربازانی نیسلام ناگرن ، نه گهر به ریک و پیکی و له ژیر فرمانی فرمانده یه کی لی هاتودا نه کشینه وه ؟

خالیدی فرمانده ناگاداری نه م خالاننه بوو .. که واته نه بی به وردی نه خسه بکیشی . خو هر که سی تر بویه له وه له لویسته دا نه ی نه زانی چیی بکات ، به لام خالید کول دانی بو نیه .. هر که سی تر بویه دهستی له هه موو شتیک نه شورده ، به لام خالید نازانی دهست شورده چی به ؟

خالید توانی زور به چاکی سوپا که ی بکشینه تبه وه ، بهو مخرجی سوپای روم نه توانی دوی بکه وی !! چون ؟!

خالید توانی دهستی چاک له رومه کان بوه شینی و تووشی زهره و زیانیکی زوریان بکات و ، پاشان به سه لامه تیبی بکشینه تبه وه .

به لی له تاریک و لیلی نیواره ی شه شه م دا بوو شپزه بی روی کرده سهربازانی نیسلام .. نهو کاته ی که خالید نالا که ی وه رگرت .. به لام خالید نه ی هیشت رومه کان که لک له مه وه ریگرن ، به لکو فرماندایه تیبی رومی وه ها چه واشه کرد که به پیچه وانوه بیر بکه نه وه ..

خالید نه وه ی برده میشکی فرماندایه تیبی رومه وه که موسلمانان کان کومه کی یان بو هاتوه و ، له مه دینه وه فرمانی تازه یان بو هاتوه که له سهر جهنگی خویان به رده وام بن .. ده ی که واته موسلمانان کان به هیچ شیوه یه که به ته مای کشانه وه نین و ، وره شیان به کجار به رزه ..

جا سوپای ئىسلام بەو كەمى يە ئەو شەش رۆژە تالاۋى مەرگى بە رۆم چەشتىبى، داخۆ ئەگەر كۆمەكى مەدىنەيان بگاتى، چ جەنگىكى خوينايىي لەگەل رۆم دا ئەكەن، كە ھەر لە ئىستەو دەست و پەلى يەكە يەكەى سەربازەكانى شل بوون ؟ ئەى چەواشە كەردنە كە چۆن ئەنجام درا ؟

ھەر كە دىنيا تارىك بوو و سوپای ھەردوو لا دەستيان لە جەنگ و كوشتار ھەل گرت و گەرەنەو دەا، خاليد بە خىرايى كەتیبەكانى رىك و پىك كەردن و، لە شلەژان و شپرزەيى رزگارى كەردن .. پاشان كۆمەلئىك سوارچاكي ھەل بژاردن و، فەرمانى دا لە تارىكىي شەودا بگەرتىنەو دەا و خۇيان بگەينەننە دواوھى سوپای ئىسلام، بەلام بەپەرى نەينى يەو .

خاليد فەرمانى دا ئەو سوارچاكانە كە گەيشتنە شوئىنى ديارىي كراو بىنە چەند دەستەيەك و، ھەر دەستەيەكيش فەرماندەى خۆى ھەبىت . فەرمانىشى بەو فەرماندانە دا لەگەل بەرەبەيان دا، ھەر دەستە و لە شوئىنى خۆيەو بچوولئىن و بەرەو موئتە، بگەونە رى .. لەگەل ئەوھش دا بە تەھليل و تەكبىر دەنگ بەرز بگەنەو . ھەرۋەھا فەرمانى پى دان كە لە شوئىنى وەھادا كە تۆزى زۆر بىت دەست بدەنە غار غارىن بە ئەسپەكان، ھەتا تۆز بەرز بىتتەو و، لە دوورەو سوپای رۆمان ھەرا و دەنگە دەنگە كە بىستى و تەپوتۆزەكەش بىنى و، وەھا بزەنن كە سوپايەكى گەورە لە مەدىنەو ھاتووە بۆ كۆمەكى يان .

لە ھەمان كات دا خاليد ھەر بەو شەو كارىكى گرنكى ترى ئەنجام دا، كە ئەوئىش برىتىي بوو لە شوئىن گۆرپىنى دەستە راست و دەستە چەپ و ناوجەرگەى سوپا .. دەستە راستى بردە شوئىنى دەستە چەپ و چەپىشى ھىنايە شوئىنى راست و، سەربازى ترى ھىنايە جىي كەتیبەكانى ناوجەرگە . مەبەستى لەمەدا ئەوھبوو بە راستەقەنە لە دلى رۆمەكان دا جىي بگاتەو كە ئەم سوپايەى موصلمانەكان سوپاكەى دوئىنى نىە .. ئەوھتا سەربازەكان گۆراون .. دەى كەواتە موصلمانەكان كۆمەكى مەدىنەيان فرىا كەوتووە ..

كە دىنيا رۆشنى كەرد رۆمەكان سەرنجيان دا سوپايەكى تازە لە بەرامبەريان دا وەستاو .. لە رۆژى ھەوتەم دا دىتيان وا ئەفسەر و سەربازى سوپای موصلمانان ئەوانەى شەش رۆژى رابوردوون نىن .. نە خۇيان و نە ئالايان .. كە سەرنجى ئاسۆى لای

باشووریان دا تۆز و خۆلئیکی زۆریان به ناسمانهوه دیی و له ناو تهپ و تۆزه کهش دا دهنگی (لا إله إلا الله) و (الله أكبر) بهرز نه بوویهوه ..

له بهر چاوی سوپای رۆمان دا دنیا گۆرا .. ترسیکی زۆریان لی نیشته .. نه وان شهش رۆژ گیرۆدهی دهستی سوپایه کی بچکۆله بوون ، نیسته له کوی بهرگهی نهو هه مووه کۆمه کی په نه گرن که مه دینه ناردوو یه تی؟!

که دهنگی (ته هلیل) و (ته کبیر) ی ناو تهپ و تۆزه که بهرز بوویهوه ، سوپای موسلمانانیش، که بهرام بهر به رۆمه کان وهستا بوو، دهستی دایه وتنی (ته هلیل) و (ته کبیر) ، به دهنگی بهرز .. نه مهش به نه خشه یه کی جوانی فرماندهی گشتیی .. رۆمه کان قه ناعه تی ته وایان کرد که سوپایه کی یه کجار گه وری موسلمانان گه یشتۆته موته و له رۆژی هه وته م دا گه وره ترین هیرش نه کاته سهریان و ، درێژه به جهنگی خویناوی نه دات . نه م قه ناعه تهش ترسیکی زۆری برده دل و دهروونی نه فسهر و سه ربازانی سوپای رۆمه وه .

فرماندهی لی زانیش ، خالیدی کوری وه لید ، ناگای له حاله تی دهروونی رۆم و عه ربه هاویه یانه کانیان بوو .. نه ی زانیی چ ترس و له رزیک چۆته دلپانه وه .. بۆیه فرمانی دا به که تیبه کانی نیسلام ، نه م هه له له کیس نه ده ن و ، خیرا هه لمه ت به رنه سه ر سوپای دۆراو و و ره رووخاوی رۆم .. به لام هه لمه تیکی هه وره تریشه ناسا ..

که تیبه کانی نیسلام له هه موو لایه که وه که وتنه هیرش و ، سوپای رۆمیان دا گرتوه .. رۆمه کان نه یان ته زانیی نه مه نه و سوپا ماندوو و هیلاکه یه که دوینی دوا ی شه هید بوونی هه رسی فرمانده که ی دهستی له خۆی شۆرد بوو .. به لکو وایان نه زانیی سوپای تازه یه و ، نه مه یه که م هه لمه تیته تی ..

ترس و له رز دای گرتنه وه ..

ریزه کانیان شه رزه و پارچه پارچه بوون ..

موسلمانان کان نیشته سهریان ..

شمشیریان خسته گه ر دنیا نه وه ..

سه ربازیک یه کجار زۆریان لی کوشتن ..

واقیدی به کوشتاریکی بی وینه ی له قه لمه داوه ..

ئىبن سەئىد شىخ بەھبەر پى سەرکەوتنى لە قەلەم داوھ ، بە رادەھەكە كە رۆم تىك ئەشكىن .

لە كاتىك دا كە ئەم جەنگە روى دا بو ، ئەبوعامىر - كە يەككى لە ھاوھلان بوو ، پىغەمبەرى خوا ﷺ بۆ كارى پىويست نارد بووى بۆ شام - لە شامەوھ تەگەر پىتەوھ ، ئەو جەنگ و كوشتارە ئەبىنى . .

خالىد بەبى كۆل دان خەرىكى تىك شكاندى رۆم بوو . . موسلمانەكان جەنگىكى سەختيان ئەنجام ئەدا . . رۆمەكان خەرىكى پاشەكشە بوون ، لە ھەمان كات دا بەھبەر پى دىر يەوھ ئەجەنگان . . ھەتا ئەوھ بوو لەو ھەلئەتە دا خالىد نۆ شمشىرى بە دەستەوھ شكان .

ئىمام بوخارىي لە خالىدەوھ تەگىر پىتەوھ كە وتوويە : رۆژى مونتە نۆ شمشىر لە دەستەم دا شكان ، تەنھا شمشىرىكى يەمانىي لە دەستەم دا ماىەوھ . .

دىارە خالىد ناىەوى بەردەوام بچىت بە گۆي رۆم دا ، بەلكو ئەى ويست رۆم بشلەژىن ، ئەمىش بە ژىرانە سوپاي ئىسلام بە سەرى بەرزەوھ پاشەكشە پى بكات . بۆ ئەمە فەرمانى دا بە فەرماندەكانى سوپا تا بە ھىمنىي و لەسەر خۆ شو سوپا بکشىننەوھ ، خۆيشى سەروكارىي ئەكردن ، ھەتا بە رىك و پىكىي كارەكە ئەنجام بەدن و تووشى زەرەر و زىان نەبن .

سوپاي رۆمەكان ھەر لەسەر ئەو رايە بوو كە ئەم ھەلئەتەي كە موسلمانەكان لەم دوايىە دا ئەنجاميان دا ، ھەلئەتەي كۆمەكىي مەدىنە بوو ، بۆيە شوين كەوتنى موسلمانەكانى يەكجار بە مەترسىي دار ئەزانىي . بۆيە فەرمان دەرچوو كە بە ھىچ شىوھەيدەك شوين موسلمانەكان نەكەون .

رۆمەكان لەلایەكەوھ ئەترسان موسلمانەكان داويان بۆ نابنەوھ و پىيان خۆش بى رايان بكىشنە ناو بىبابانەوھ ، تا لەوى پىلانيان بۆ دابنىن ، تووشى زىانيان بكەن . لەلایەكى ترەوھ پىيان خۆش بوو رزگار يان بى . چونكە وھا بىريان نەكردەوھ كە موسلمانەكان بوونەتە خاوەنى سوپايەكى گەورە ، تەنھا سوپا بچكۆلەكەي جاران ناچىت بە گۆيان دا ، ھەرچەندە ئەوئىش زىانىكى گەورەي پى گەياندن . .

بۆيە رۆمەكان پىيان خۆش بوو موسلمانەكان بکشىنەوھ ، لە دەستيان رزگار بن . . خواي گەورەش كۆمەكىي خالىدى كرد و بە ژىرانە سوپا بچكۆلەكەي ئىسلامى گەياندەوھ مەدىنە ، ئەوئەدەش بە رىك و پىكىي گەرانەوھ ھىچ ھۆزىك نەي وئىرا رى

یان پئی بگریئ . ههتا هۆزه دوژمنه کان هه نديکيان پاليان دا به نيسلامه وه و موسلمان بوون ، وهک هۆزی نه وهی سولهيم و ، ته شجاع و ، غه طهفان و ، ذيبیان و ، فه زاره . نه مهش بهو بۆنه وه که سوپا بچکۆله کهی نيسلام توانی سوپای مل هورپی رۆم بهو بارودۆخه بگهيه ني . .

به لآم بهر له وهی موسلمانه کان بگه نه وه مه دينه ، هه وائيکی چه واشه گه يشتبوه مه دينه که گوایا سوپای موسلمانه کان له جهنگی موته هه لاتوون و تیک شکاون . شتيکی روون و ناشکرايه که هه لاتن کرده وه به کی نه ويستراو و قيزه ون بووه له ميژووی موسلمانان دا و ، هه رگيز خواناسان بيريان له وه نه کردۆته وه له بهر دوژمن دا هه ل بين . بۆيه که دانيشتوانی مه دينه نه وه هه وائهيان بيست زۆريان پئی ناخۆش بوو و ، رقيان له سوپای موته هه ل گرت .

هه ر که سوپای موته ، به فرماندايه تيبی خالیدی کورپی وه ليد ، گه يشته وه ده وروده ی مه دينه ، تووشی به تووشی خۆ پيشان دانتيکی گه وره وه بوو ، که خه لکه که هه ره شه يان له سوپاکه نه کرد و ، هاواريان نه کرد : نه ی هه لاتوان ! له غه زای پیناوی خوادا هه لاتوون .. نيت له فرمانده و سه ربازيان نه نه پرسى به وه ، خۆليان به ده م و چاويان دا نه کرد . . به لئى ، کۆمه لگای نيسلامي کۆمه لگای غيره ته .. سووکيی و ترسنۆکيی به لايه وه شتيکی نامۆيه .. پيويسته به هه موو شيوه يه ک غيره ت بخریته کار بۆ رزگار کردنی مرۆڤ . . به لآم پيغه مبه ری خوا ﷺ ، له بهر نه وه ی که له پالنه وانيتيبی سوپا بچکۆله که ی موته شاره زا و ناگادار بوو ، به رگريی له سه ربازانى سوپاکه ی نه کرد ، چونکه نه وه له نه بو عاميری هاوه ليه وه ، که نه وه بوو له شامه وه گه رابوويه وه و ، به لای موته دا تيبه ريبی بوو ، هه وائي راسته قينه ی وه رگرتبوو ، بۆيه بۆ هيتور کرده وه ی خۆ پيشان ده ران نه ی فرموو : « لیسوا بفرار ولکنهم کرار ان شاء الله » . نه ی فرموو : هه ل نه هاتوون ، به لآم کشاونه ته وه تا جار يکی تر هه ل مه ت به رن ، ان شاء الله ، چونکه نه مان ده ستی چاکيان له رۆم وه شانده بوو ، به راده يه ک که سوپای رۆم له خوايان نه ويست له چنگی نه وه سوپا بچکۆله ده رباز بئى . . به تايبه ت جهنگی خاليد که رۆمه کان نه ترسان داويان بۆ بنيتته وه . .

به لآم دانيشتوانی مه دينه بهو ئاسانى به هيتور نه ته بوونه وه و ، ده ستيان له لۆمه کردن و سوکايه تيبی پئی کردن هه ل نه نه گرت ، هه تا ژنان ده رگايان له رووی

مىردەكانياندا داخستبوو و نەيان ئەهەشت بچنە ژوورەو و ، تانە و تەشەريان تى ئەگرتن كە گوايا ترسنۆك بوون و بۆ ژيانى دنيا پشتيان لە شەهیدىيە ھەل کردوو .
 ھاوئە فەرماندە و ناودارەكانىش ، ئەوانەى بەشدارىيە مونتەريان کردبوو ، لە ترسى ئەوئە كە دانىشتوانى مەدينە بە سووك سەريان بکەن ، ناچار بوون لە مائەكانياندا خۆيان حەشار بەن ، بە رادەيەك كە پىغەمبەرى خوا ﷺ ناچار بوو يەك بە يەك بنىرئ بە دواياندا و دلخۆشىيان بکات كە تەمان لە جەنگ رايان نەکردوو بەلكو ھەلمەت بەرن لە رىيە خوادا .

لە ئەبوبەكرى كورپى عەبدوپرەھمانى كورپى حارىشى كورپى ھىشامەو رىوايەت كراو كە وتووئە : سەلەمەى كورپى ھىشامى كورپى موغیرە ، واتە ئامۆزای خالىدى كورپى وەلید ، لەگەل سوپای موئتەدا بوو ، جا ژنەكەى چوو بوو لای ئومسەلەمەى ھاوسەرى پىغەمبەرى خوا ﷺ و ، ئومسەلەمە پرسىيى بووى : ئەوئە چىيە سەلەمەى كورپى ھىشام نايىنم ؟ ئايا نەخۆش نىە ؟ ژنەكەشى ئەلئیت : نا ، بەخوا ، بەلام ناتوانئ لە مال دەرچئت . ھەر كە بئتە دەروە خەلكەكە ھاوار ئەكەنە ئەو و ھاوئەلانى و ئەلئین : ئەى ھەلاتوان ! ئايا لە غەزای پىناوى خوادا ھەلاتون ؟

ئەوئە ناچار لە مائەو دانىشتوو . ئومسەلەمە ئەم باسە بۆ پىغەمبەرى خوا ﷺ ئەگىرئتەو و ، ئەوئە فەرموئ : ((بل هم الكرار في سبيل الله فليخرج)) . ئەفەرموئ : بگرە ئەوان كشاوئەتەو تا ھەلمەت بەرن لە رىيە خوادا ، بەلە مال دەرچئت . ئىتر دەرئەچئت ..

نارەزايى دەرپرین و خۆ پىشاندانى دانىشتوانى مەدينە چەند رۆژئكى خاياند .. ئەمە يەكەم خۆ پىشاندانئك بوو كە موسلمانەكان لە ئىسلامدا نەنجاميان دا .. بە ئەوپەرى سەربەستىيەو ھىرشيان ئەكردە سەر پالەوانەكانى ئىسلام و ، ئەوانئش كە شمشىر بە دەستيانەو بوو دەنگيان نەئەكرد .. پىغەمبەرى خواش ﷺ لئىيان زویر نەئەبوو كە ئەو ھەلئۆستە ناشىرئەريان بەرامبەر بە سوپا پالەوانەكەى ئەگرتە سەر ، بەلكو لەسەر خۆ تىي ئەگەياندن .. ئەبوايە خىرا وازيان بەئىنايە ، كەچىي چەند رۆژئك لە كۆلئ ئەو بەستەزمانە ماندوو و ھىلاك و برسئتىيى و تىناوئە نەئەكەوتن . واتە ئەوپەرى سەربەستىيە رادەرپرئيان ھەبوو ، ھەر چەند راکەشيان ھەلە بوو لە ئەنجامدا

تې گه یشتن که سوپای موثته سوپای پالځوانی تاقانه‌ی سهرزه‌وی یه و ، توانیویه‌تی سوپایه‌کی وه‌ها مل‌هوړ نابړوو به‌ریت !!^{١٥٣}

حه‌وته‌م : پایه‌داریس هه‌ر سې نه‌میره‌که

نه‌ر سې نه‌میره‌ی که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بؤ فەرماندایه‌تیی سوپای موثته هه‌لئې بژاردن ، له ه‌اوه‌لڼه ناودار و پیاوچاکه‌کانی بوون .. دوانیان له کوچ‌که‌رانی مه‌که‌که بوون و عه‌بدوئللاش له نه‌نصار بوو و ، هه‌رسیکیان زوو به زوو موسلمان بوو بوون .

زه‌یدی کوړی حاریشه نازناوی (حب رسول الله) ی وه‌رگرتبوو . هه‌ر به مندالیی له مائی پیغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ گه‌وره بوو بوو ، بؤیه په‌روه‌رده‌یه‌کی چاکی وه‌رگرتبوو و ، به‌لئې خزمه‌ت گوزاریان بوو ، به‌لام هه‌ر پیش هاتنی وه‌حی نازاد کرابوو و ، کاتیکیش که وه‌حی هات له بنده‌کان‌دا یه‌که‌م که‌س بوو که نیمانی به نیسلام هیتا .

زه‌ید جه‌نگاوه‌ریکی زوړ لئې هاتوو بوو ، بؤیه فەرماندایه‌تیی چند سړیه‌یه‌کی سئ سپیټرا بوو و ، به سهرکه‌وته‌نوه نه‌نجامی دابوون .

عه‌بدوئللائی کوړی ره‌واحه‌ش یه‌کئې له سهردارانی هؤزی خه‌زره‌ج بوو و ، زوو به زوو موسلمان بوو بوو . نه‌وه‌بوو به‌شداریی په‌یمانی عه‌قبه‌بی دووه‌می کرد و ، یه‌کئې بوو له‌و دوانزه نه‌قبه‌بی که دانیش‌توانی مه‌دینه بؤ نه‌میری خزمه‌کانیان هه‌لیان بژاردن ، تا نه‌و به‌لینانه‌ی که نه‌نصار داویانه به پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌وان به ناوی خزمه‌کانیانه‌وه جئې به‌جئ‌یان بکه‌ن .. عه‌بدوئللا یه‌کئې بووه له که‌لڼه شاعیره ناوداره‌کان و ، نه‌ویش مؤده‌ی به‌هه‌شتی ، وه‌ک زه‌ید و جه‌عفر ، وه‌رگرتووه ..

جه‌عفریش که نامؤزای پیغه‌مبه‌ری خوا بوو و ، گه‌نجیکی ره‌وشت جوانی دامه‌زراو و ، خاوه‌نی ریژ و سه‌خواه‌ت و ده‌روون پاک‌یه‌کی بی‌وینه بوو ، یه‌کئې بوو له‌وانه‌ی که له مه‌که‌که‌دا زوو به زوو موسلمان بوو . کاتیکیش که کوچی بؤ حبه‌شه کرد نه‌میری کوچ‌که‌ران بوو و ، له‌وئې مه‌ردانه به‌رگریی له نیسلام و موسلمانان نه‌کرد و ، ژیرانه‌ش نیسلامی روون نه‌کرده‌وه ، تا نه‌وه‌بوو کاربه‌ده‌ستانی حبه‌شه له سستم لئې کراویان گه‌یشتن و ، کاتئې که قوړه‌یش داوای کرد ته‌سلیمیان بکه‌نه‌وه ، نه‌وانیان پاراست و ، سهره‌نجام نه‌جاشیی نه‌صحمه‌ه نیمپراتؤری حبه‌شه موسلمان بوو ، دواي نه‌وه‌ی که جه‌عفر باسی زوړان‌بازی نیوان خوځیان و قوړه‌یشی به جوانیی بؤ شیی کرده‌وه . هه‌تا نه‌وه‌بوو کاربه‌ده‌ستانی ده‌ولت و قه‌شه و پیاوه دینی‌یه‌کان نارپه‌زایی

يان له موسلمان بوونی پادشا دەرپرپی و شوپرشیکى چه کداریشیان له دژی بهرپا کرد، بهلام خوی گهوره پشتی نه جاشیی گرت و ، نهو مله جه پرهیهی له ناو برد و ، ههتا مابوو پادشایهکی موسلمان بوو به سهر گهلی حه به شهی گاورد و ، که کۆچی دوايشی کرد ، پیغه مبهری خوا ﷺ له مه دینه وه نوژی غایبی له سهر کرد .

کاتیك که قورپهش نوینه ره کانی خۆی ناردنه لای نه جاشیی تا موسلمانه کۆچ که ره کان بگپرتته وه ، پادشا برپاری دا بانگیان بکات و ، به جوانیی له به لگه ی ههر دوولا تی بگات . جا که موسلمانه کان هاتن و جه عفر به ژیرانه وه لامی پادشای دایه وه و ، داواکاری به کانی نوینه رانی قورپه شیی پووچه ل کردنه وه ، پادشا نه وه نده توورپه بوو نیروا وه کانی قورپه شیی دهر کردن ، به مهرجی نهو کاته ته مه نی جه عفر له سیی سالیی که متر بووه .

له سهر نه م رهوشته جوانانه پیغه مبهری خوا ﷺ جه عفری زۆر خووش نه ویست ، چونکه هیچ کهس نه بووه نه وه نده ی جه عفر له لاشه و نه ندانم و له ره دشت جوانیی دا له پیغه مبهری خوا بچیت . ههتا نه وه بوو جه عفر له (عمرة القضاء) دا له خزمهتیا بوو و پیتی فرموو : ((أشبهت خلقي و خلقي)) .

جه عفر نه وه نده پایه دار بووه به لای پیغه مبهری خواوه ﷺ ، ته نها له بهر نهو هه لسا وه ته وه ، کاتیك که له حه به شه وه گه راپه وه ، نه وه بوو ناوچاوانی ماچ کرد و ، له خویشیان به سهر بهك قاچه وه به پیره نه چوو .. هه ندی له ها وه لانیس وه هایان ته بینیی که دوا ی پیغه مبهری خوا ﷺ چاکترین کهس جه عفره .

نیمام نه حمه د به نیسنادیکی چاک له ته بوهوره پیره وه ریوایه تی کردوه که دوا ی پیغه مبهری خوا ﷺ که سیک پیتلوی له پی نه کردوه و ، سواری ولاغ نه بووه و ، جل به رگی له بهر نه کردوه له جه عفری کورپی نه بو طالیب چاکتر بیت .

پیغه مبهری خوا ﷺ خه فه تیکی زۆری بو جه عفری نامۆزای خوارد ، نه وه بوو فرمی سکیکی زۆری بو هه ل رشت و ، خۆی ته شریفی بو مالی جه عفر برد تا دل خویشیی مندا له کانی بکات . که هیشتا مندا ل بوون .

نه سمائی کچی عومه یسی هاوسه ری جه عفر نه گپرتته وه و نه لیت : نهو رۆژه ی که جه عفر و ها وه لانی شهید بوو بوون پیغه مبهری خوا ﷺ هات بو مالمان و منیش

چل مهن (ره تـل) پـی خـۆرم ناماده کردبوو و ، هه‌ویرم شیلابوو و دهم و چاوی منداله‌کام شۆردبوو و ، رۆڤم له‌سه‌ریان دابوو ..

که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هاته ژووره‌وه فه‌رمووی : ئەسماء ! کوره‌کانی جەعفەر کوان ؟ منیش هینانم ، ئەویش باوه‌شی پیاوانا کرد و بۆنی کردن ، پاشان فرمیتسک به‌خوڕپی له‌چاوی هاتنه‌خواره‌وه و ده‌ستی به‌گریان کرد . منیش وتم . ئەه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا! له‌وه‌ته‌چی دهرباره‌ی جەعفەر و هاوه‌لائی شتیکت پی گه‌یشتی . فه‌رمووی : ((نعم ، أصیبوا هذا اليوم)) . له‌ری‌وایه‌تیکی تردا ئەلێت : له‌وه‌ته‌چی دهرباره‌ی جەعفەر شتیکت پی گه‌یشتی . فه‌رمووی : ((نعم ، قتل اليوم)) . فه‌رمووی : به‌لێ شه‌هید بووه .

ئەلێت : منیش ده‌ستم به‌هاوار کرد و ژنان لێم کۆیرونه‌وه و ، پیغه‌مبه‌ری خوایش ﷺ ئەه‌ی فه‌رموو : ((یا أسماء ! لا تقولي هجراً ، ولا تضربي صداراً)) . فه‌رمووی : ئەسماء ! وت‌ه‌ی ناشرین به‌ده‌مت‌دا نه‌یه‌ت و ، له‌سنگ‌گیشته‌ده‌ه‌ی .

ئەلێت : پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌ستا و جوو بۆ مالمی فاطیمه‌ی که‌چی و ، شه‌ویش ئەه‌ی وت : ((یا عمار)) . پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ فه‌رمووی : ((علی مثل جعفر فلتسک الباکية)) . فه‌رمووی : یا شیوه‌ن‌که‌ران له‌سه‌ر پیاوی و ناک جەعفەر بگه‌ڕه‌ن . پاشان فه‌رمووی : ((اصنعوا لآل جعفر طعاماً ، فقد أشدوا عن أنفسهم اليوم)) .

فه‌رمووی : خواره‌ن بۆ فاوخیزانێ جەعفەر دروست بکه‌ن ، شه‌هید به‌شۆکان . له‌ری‌وایه‌تیکی تریش‌دا فه‌رموویه : ((لا تنفلوا عن آل جعفر أن تصنعوا لهم طعاماً ، فإنهم قد شغلوا بأمر صاحبهم)) . فه‌رمووی : له‌فاوخیزانێ جەعفەر بی‌شاگا نه‌بن ، خواره‌نیان بۆ دروست بکه‌ن ، چونکه‌ئه‌وان به‌شه‌هیدبوونی جەعفەر‌وه‌به‌شۆکان ..

له‌عەبدوڵلانی کۆری جەعفەر‌وه‌ته‌گه‌یرنه‌وه‌که‌وتویه : له‌بیرمه‌کاتی که‌ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هاته مالمان و شه‌هیدبوونی باوکه‌می به‌دایکه‌م گه‌یانده . من سه‌یرمه‌که‌کرد و ئەویش ده‌ستی به‌سه‌ری من و براکه‌م‌دا ئەه‌ینا و ، هه‌ردوو چاوی فرمیتسکیان لێ ئەهاته‌خواره‌وه و به‌دلۆیه‌له‌ریشه‌که‌ی‌دا ئەکه‌وتنه‌خواره‌وه . پاشان فه‌رمووی : ((اللهم ! إن جعفر قد قدم إلى أحسن الشواب فأخلفه في ذريته بأحسن مما خلفت أحداً من عباده في ذريته)) . فه‌رمووی : خوايه‌هه ! جەعفەر به‌سه‌ره‌و چاک‌ترین پاداشت براوه و ، له‌هه‌موو که‌سێ چاک‌تر وه‌چه و به‌ره‌که‌شی بکه‌ره‌جی‌گرێکی چاک

بۆی . پاشان فەرمووی : ((یا أسماء ! ألا أبشرك ؟)) فەرمووی : ئەسما ! ئایا مژدەت نەدەمی ؟ وتی : بەئێ ، دایک و باوکم بە قوربانت بن . فەرمووی : ((فإن الله عز وجل جعل لجعفر جناحين يطير بهما في الجنة)) . فەرمووی : خوای گەورە دوو بآئی بە جەعفەر بەخشین هەتا لە بەهەشتدا پێیانەوهی بفرێ .

ئەلئیت : دایکم و باوکم بە قوربانت بن ئەی پێغەمبەری خوا ، ئەمە بۆ خەلک باس بکە .

عەبدوللآ ئەلئیت : پێغەمبەری خوا ﷺ هەستا و دەستمی گرت و دەستی شی بە سەرمدا نەهینا هەتا سەرکەوتە سەر مینبەر و ، منیشی لەبەر دەمی دا ، پلەیهک نزم تر ، دانیشاند و ، خەم و خەفەتیشی پێوه دیار بوو و دەستی بە فەرماشت کرد و فەرمووی : ((إن المرء كثير بأخيه وابن عمه ، ألا ابن جعفرأ قد استشهد وقد جعل الله له جناحين يطير بهما في الجنة)) . فەرمووی : پیاو بە بوونی برا و نامۆزای زۆر و بەهێزە . بە راستیی جەعفەر شەهید بوو و خوایش دوو بآئی پێ بەخشێوه هەتا لە بەهەشتدا پێیانەوه بفرێ .

پاشان پێغەمبەری خوا ﷺ دابەزی و چوو مائەوه و ، منیشی بردە مائەوه و ، فەرمانی دا خواردن بۆ مآلی ئیمە دروست بکری . ناردیشی بە دواي براکەمدا و لەلای خۆی نانمان خوارد . بەخوا خواردنیکی چاکی موبارەک بوو . ئەوهبوو سەلمای خزمەت گوزاری جۆی هاریی بوو پاشان بیژابووی و برژاندبووی و رۆنی پێوه کردبوو و ، بیبەریشی بەسەردا کردبوو . من و براکەم لەگەڵ خۆی دا نانمان خوارد و سێ رۆژ لە مآلیاندا ماینەوه و ، بۆ هەر مآلیکی هاوسەرەکانی بچوايه ئیمەش لەگەڵیا نەچووین ، پاشان گەراينەوه بۆ مآلی خۆمان . ئەوهبوو پێغەمبەری خوا ﷺ تەشریفی هینا و منیش لەگەڵ برايه کەمدا موعامەلەي مەرتیکیم نەکرد ، فەرمووی : ((اللهم بارک في صفتته)) . عەبدوللآ ئەلئیت : هەرچیم فرۆشتبێ و هەرچیم کەری بێ خوا بەرەکەتی تێ خستوو .

ئیمام ئەحمەدیش لە عەبدوللآی کوری جەعفەرەوه ریاپهتی کردوو کە پێغەمبەری خوا ﷺ دواي سێ رۆژ دیت بۆ مآلی مندالەکانی جەعفەر و ئەفەرمووی : ((لاتبکوا علی أخي بعد اليوم ، أدعوا لي أبناء أخي)) . فەرمووی : لەمڕۆ بە دواوه بۆ جەعفەری برام مەگرین . کۆرەکانیم بۆ بانگ بکەن . کە ئیمەیان هینا وهک بێچوو بەئێدە و هەها بووین فەرمووی : ((أدعوا لي الخلاق)) . فەرمووی : سەرتاشم

بۆ بانگ بکهن . نهوهبوو سهرتاشيان هینا و سهرماني تاشیی . پاشان فهرمووی :
 ((أما محمد فشبیه عمنا أبي طالب ، وأما عبدالله فشبیه خلقی و خلقی)) .
 فهرمووی : موحهمهدی کوری جهعفر له نهبوطالیبی مامه مان نهچیت ، بهلام
 عهبدوللای کوری جهعفر چ له جهستهدا و چ له رهوشتا له خۆم نهچیت ..

پاشان دهستی گرت و بهرزى کردهوه و فهرمووی : ((أَللّهُمَّ ! اِخْلَفْ جَعْفَرًا فِي
 أَهْلِهِ ، وَبَارِكْ فِي أَهْلِهِ ، وَبَارِكْ لِعَبْدِاللّهِ فِي صَفْقَةِ يَمِينِهِ)) سى جارهى کردهوه .
 فهرمووی : خواجه ! خۆت له جياتى جهعفر چاودىرى مال و مندالى بکه و ، فهپ و
 بهره که تيان به سهردا برژینى و ، فهپ و بهره که تیش بخه ره کار و کاسپى عهبدوللاوه ..
 که دایکى منداله کان دیت و باسى ههتیوی و لاوازی یان نهکات ، پیغه مبهرى
 خوا ﷺ فهرمووی : ((الْعِيْلَةُ تَحْفَافِينَ عَلَيْهِمْ ، وَأَنَا وَلِيَّهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ)) .
 فهرمووی : نهترسى ههزار بکهون ، به مهرجى من له دنياش و له قیامه تیشدا
 سهروکارى کهریانم .

نهسمانى کچی عومهیسی هاوسهرى جهعفر شیوه نیکی به شیعه وه بۆ جهعفرى
 هاوسهرى کرد ، پاشان که عیدهى به سهر چوو شوى به نهبوه کرى صددیق کرد و ،
 موحهمهدی کوری نهبوه کرى بینى . دواى نهویش شوى به نیمام عهلیی کرد و
 چند کوریکى لى بوو . خوا له هه موویان رازى بیټ ..

به م شیوه به بۆ به کهم جار سوپایه که له دوورگه ی عه ره بیی دا په رى کیشا و له
 بهردهم دهولته تى رۆم دا وهستا و ، له بهردهم سوپایه کی گه وه رى دا شمشیری هه ل
 کیشا .. جا هه ر چهنده موسلمان ه کان بۆ تۆله سهندنى شه هیدانیان ، که به ناشتی یانه
 بۆ نهو ناوچانه نیرا بوون ، تا نیسلام بگه یه نن ، سوپایان به ره و باکوور بر د و ، به
 مه به ستى خۆیان نه گه یشتن .. به لام له وه زیاتریان ده ست که وت که نه وان به ته مای
 بوون ، چونکه عه ره به کانی دوورگه ش و عیراق و شامیش سه رسامى غیره ت و لى
 هاتنى موسلمان ه کان بوو بوون .. چونکه هه رگیز به بیریان دا نه نه هات له ناو جه رگه ی
 دوورگه دا سوپایه کی وه ها هه ل بکه وى که شمشیر له گه وره ترين و به هیترين ده ولته تى
 نهو رۆژه ی جیهان به رز بکاته وه .. جا که نهو سوپا بچکۆله له ده ستى رۆم رزگارى
 بوو بوو ، به شتیکی سه یر و سه مه ریه ان نه زانیى . به مه بووه هۆی نه وه ی که هه موو
 لایه که حیسابى جیاواز بۆ دانه دانهى سه ریاژه کانی نیسلام بکات .. نه م هه واله دنیا ی
 په ر کرد ، که جهنگاوه رى موسلمان هاوتای نیه ..

ھەر ئەو ھەوالە گەبشتە لای پادشای چین و کاتیک کہ پادشای فارسەکان داوای یارمەتیی لى کرد بۆ جەنگی موسلمانان ، نەمەش لە سەردەمی فارووق دا ، پادشای چین نەوی و پیرا سوپا بنیۆی بۆ ئیتران و ، بە کیسرای راگەیاندا کہ ئەو سوپای وەھای لە دەستدا نیە بتوانی بچی بە گژی سوپایەکا دا کہ سەربازەکانی مردن و شەھیدی یان بە لاوہ خوشتە بى لە ژیان ..

ھەر ئەم بۆچوونە وای لە ھۆزە داخ لە دلە دوژمنەکان کرد کہ واز لە دژایەتیی ئیسلام بەینن و ، بگەنە ئەو قەناعەتە کہ سوپای ئیسلام لە لایەن خواوہ کۆمەکیی نەکریت و ، گەورەکەشیان راست نەکات پیتغەمبەری خواپە و ، بە ھیچ ھێزیکی سەرزەویی چار ناكریتن بۆیە رایان ھاتە سەر موسلمان بوون وەك لە پیتشەوہ باس کراوہ.^{۱۵۴}

ھەشتەم : کۆژراوانی ھەردوو سوپا

بى گومان جەنگی مونتە جەنگی سەخت بوو .. بۆ ماوہی شەش رۆژ جەنگ بەردەوام بوو و ، لە کۆتایی رۆژی شەشەم دا ھەر سى فەرماندەکەى سوپای ئیسلام شەھید بوون . لەو جەنگەش دا مالیکى کورپی رافیلە ، کہ نەعرابی یەکی گاور بوو و ، فەرماندەى سەد ھەزار نەعرابی کرى گرتەى رۆم بوو ، کۆژرا .. نۆ شمشیریش لە دەستی خالیددا شکان . بە ئى سوپای موسلمانان یەكجار بچکۆلە بوو لە چاو سوپای رۆم دا ، کہ چى مێژوونوسان ئەو ھیان دەرخستووہ کہ سوپای رۆم گورزی کاریگەرى بەرکەوتووہ . لە ھەمان کات دا داوای شەھیدبوونی سى فەرماندە موسلمانەکە سوپای ئیسلام شپرزەبى یەکی بى وینەى ھاتە رى ، تا ئەو ھەبوو خالید دەستی داپە ئالاً و لەو ھەلۆیستە سەختە موسلمانانى رزگار کرد ..

ئەو ھى لە پیتشەوہ باس کرا لە سەختیی جەنگی مونتە ، ئەى سەلینى کہ لە ماوہى ئەو ھەوت رۆژە دا کوشتاریکی زۆر بووہ ، کہ چى لە کتیبەکانى مێژوودا تەنھا ناوى دوو کۆژراوى رۆمەکان ھاتووہ کہ یەکتیکیان مالیکى کورپی رافیلە بووہ و ، ئەوى تریشیان سوارچاکیکى رۆمانیى بووہ کہ بە دەستی ھاوہلینكى یەمانى کۆژراوہ .. ھەروەھا ناوى چەند موسلمانیکیش ھاتووہ ، کہ لە داوہ ناویان تەبەین ، ئەو ژمارەبە ھیچ نیە لە چاو سەختیی ئەو جەنگە دا .. چونکە لە داوای شەش رۆژە

موسلمانان کان تووشی شکستی یه کی بی وینه هاتون و ، له رژۆی حهوته میشدا
 رۆمه کان زۆر خراب شکاون و کوشتاریکی زۆریان لی کراوه ، سه ره پای ده ست
 وه شانندی موسلمانان کان لی یان له شش رژۆی رابوردودا .. که واته نه وه ی راستیی
 بی تهویه که کوژراوانی موته صه دان کوژراو بوون ، له زۆر زۆر و له کم کم .
 به لآم میژوونوسان له وه زیاتریان له و کوژراوانه نه ناسیون ، یان ناویان نه هاتوه ،
 بۆیه به کورته باسی زۆری کوژراوانیان کردوه ، بی تهویه که ناویان بهینن ، به
 تایبته که سوپای رۆمه کان نه وه نده زۆر بووه ناوی سه ربازان به هیچ کس دیاری
 ناکری ، بگره نه وه نده کوژراویان زۆر بوون به ناسانییش ژماره یان دهرنه که وتوه .
 سوپای موسلمانانیش که سی ههزار پیاو نه بوون وه ک سوپای به در و نوحد نه بوو که
 یه که به یه کی سه ربازانی ناویان هاتبی ..

شهیدانی موسلمانان به پیتی ریوایه تی واقیدی ههشت پیاون که چواریان
 موهاجیر و چواریشیان نه نصارن . به لآم به پیتی ریوایه تی نین هیشام له نین
 نيسحاقه وه دوانزه شهیدن ، که چواریان موهاجیر و ههشتیشیان نه نصارن ، که
 نه مهش ناوه کانیانه :

(أ) شهیدانی موهاجیره کان :

- ۱ - جعفری کوری نه بو طالیب .
 - ۲ - زهیدی کوری حاریشه .
 - ۳ - مه سعودی کوری نه سوه دی کوری حاریشه عده وه یی .^{۱۵۵}
 - ۴ - وه هبی کوری سه عدی کوری نه بوسه رحی عامیری .^{۱۵۶}
- (ب) شهیده کانی نه نصار :
- ۱ - عه بدوللای کوری ره واحی نه نصاری ، خه زره جی یه .
 - ۲ - عه ببادی کوری قه یس ، خه زره جی یه .^{۱۵۷}

^{۱۵۵} مه سعودی کوری نه سوه دی عده وه یی ، قورپه یشی یه و له گه ل موطبی برای دا له و هفتا پیاوه بوون که کۆچیان
 کرد و ، به شداری به یه ته رضوانیان کرد . مه سعود فرموده شی ریوایه ت کردوه .
^{۱۵۶} وه هبی کوری سه عدی کوری نه بوسه رحی فیه ری قورپه یشی یه و برای فرمانده ی به ناویانگ عه بدوللای کوری
 سه عدی کوری نه بوسه رحه . نین سه عد به یه کی له به شدار بووانی به در ی له قه لیم داوه . پیغه مه ری خوا ﷺ له گه ل
 سوهدی کوری عه مر دا نه ی کرد ته برا و ، له په راویزی (غزوة مؤتة) ی مامؤستا باشیل ، لاپه ره (۳۷۱) ی چاپی
 دووه م دا وه هاتوه که هه ردوکیان له موته دا شهید بوون . وه هب به شداری نوحد و ، خه نده ق و ، حوده بییه
 و ، خه بیه ریشی کردوه . له ته مه نی چل سالی دا شهید بووه .
^{۱۵۷} نین سه عد ده ری برپوه که عه بباد له گه ل سوبه یی برای دا به شداری جهنگی به دریان کردوه .

- ۳ - حاریشی کورپی نوعمانی کورپی ئەساف ، ئەوسى یە .
 ۴ - سوراقەى کورپی عەمرى کورپی عەطیە ، خەزەرە جى یە .^{۱۵۸}
 ۵ - تەبوکولەبیبى کورپی عەمر ، ئەوسى یە . تەبوکیلابیشى پى و تراوہ .
 ۶ - جابیری کورپی عەمرى کورپی زەید ، ئەوسى یە و برای دایک و باوکیى
 تەبوکولەیب بووہ ..

- ۷ - عەمرى کورپی سەعدى کورپی حەرثى کورپی عەبباد ، ئەوسى یە .
 ۸ - عامیری کورپی سەعد کە برای عەمرى کورپی سەعدە ، ئەوسى یە .

ئەمەش هەندى لەو ھۆیانەى کە ژمارەى کوژراوان لەوہ زیاتر دەرەنە کەتووہ :

۱ - سوپای مونتە بەشى ھەرە زۆرى لە ھۆزەکانى بیابان پىک ھاتبوو ، بە بەلگەى ئەوہ کە فەرماندەى دەستە راستى موسلمانان پیاویکى ئەوہى عوزرە بوو ، کە ئەوہى عوزرە ھۆزىکى بیابان نشین بوو .. لە ھەمان کاتدا نساوی فەرماندە موھاجیر و ئەنصارەکان ، ئەوانەى کە فەرماندایەتیی سوپای ئیسلامیان لە جەنگ و سەریەکانى تردا کردبوو ، بە کەمبى ھاتووہ . کەواتە زۆربەى شەھیدانى سوپای مونتە ئە ھۆزەکانى بیابان بوون و ، نووسەرانى مینووش بە ئاسانى نەیان ئەتوانی سەرژمىرىیان بکەن و ، بیان ناسن ..

۲ - لە جەنگەکانى تردا موسلمانان دواى جەنگ دەستیان بەسەر شەھیدانى جەنگدا ئەگرت ، ھەتا لە جەنگى نوھودیشدا ، کە شەھیدى زۆریان ھابوو .. بۆیە بە توانی سەرژمىرى شەھیدانى ھۆیان و کوژراوانى دوژمنیان ئەکرد . بەلام ئەبەر ئەوہى کە موسلمانەکان لە پىشەوہ مەیدانى جەنگى مونتەیان چۆل کرد ، ئەوا نەیان توانی ئە کوژراوى ھەردوو لا ئاگادار بن .

۳ - لە ھەمان کاتدا مینوونوسانى بیزەنطییش لەو مینوووہدا کە نووسیویانە و ماوەتوہ ، باسى جەنگى مونتەیان نەکردووہ ، بگرە باسى جەنگى یەرمووکى ناوداریشان نەکردووہ . جا لەوہ ئەچى ئەو مینوووہ بە تیاچوون و رووخانى دەسلاتی بیزەنطی ئەویش ھەتایەت .

ئەو دوانزە شەھیدەش کە ناویان ھاتووہ لە ناو موھاجیر و ئەنصاردا بەناوبانگ بوون و شەھیدبوونیان بەر ھەموو گوئیەک ئەکەوت و ، دواى ئە گىرپانەوہدا ناویان دەست مینوونوسان کەوتووہ .^{۱۵۹}

^{۱۵۸} بەشداری بەدر و ، نوحد و ، خەندەق و ، خەبەر و ، حودەبیبەى کردوہ .

نۆهه م : سه ركه و تن يان تىك شكان ؟

دواى نهوى كه شتىك له جهنگى موئته ناگادار بووين ، با له خۆمان بپرسين تايا له جهنگى موئته دا موسلمانان سهركه و تن يان تىك شكان ؟
له راستى دا دواى شه هيدبوونى هه ر سى فرمانده موسلمانان كه ، شه و يش له كوئايى رۆژى شه شه م دا ، موسلمانان شپهزه بوون و تىك شكان ، نه گه رچى نه و شه ش رۆژه نه و په رى جهنگى سه رومالى يان كرد ..

به لآم كه خاليد نالائى گرت هه ده ست و بووه فرمانده ، هه ر نه و شى واره يه توانى سوپاى تىك شكاو كو بكا ته وه و ، ريزه كانى رىك و پىك بكا ته وه و ، هه ر نه و شه وه جى گوڤركى به به شه كانى سوپا بكا ت ، وه كه له پىشه وه به درى ژى باس كرا و ، له ناسۆى داوى سوپا كه شيه وه ته پ و تۆز و دهنگه دهنگىكى دروست كرد تا رۆم وا بزائن كو مه كى يان بو هاتو وه و نه و سوپا يه يه به رده ميشيان نه و هى دوئى نه . به مه وه رى رۆم له رۆژى هه و ته مين دا ، دواى نه و هى كه موسلمانان ده ستىكى چاكيان لى وه شان د ، رووخا و هه لاتن و ، خاليدىش به ژيرانه سوپاى پاشه كشى پى كرد و ، به بى وهى موسلمانانى گه يانده وه مه دينه .

نعم هه لوئىسته ي سوپاى موئته به سه ركه و تن له قه لآم نه درى و پىغه مبه رى خواش ﷺ كار ه كه ي خاليدى به فه تح له قه لآم دا وه كه فه رمويه :
(ثم أخذ الراية خالد بن الوليد ، نعم عبدالله وأخو العشرة وسيف من سيوف الله سلّه الله على الكفار والمنافقين من غير إمرة حتى فتح الله عليه) .

له راستى دا سوپاى موئته بو نه وه نه نى رابوو ناوچه يه كه له شام دا گير بكا ، به لكو مه به ست له ناردنى ته مى كردنى نه و هۆزانه بوو كه ده ست درى ژى يان كرد بو وه سه ر نى رراوى پىغه مبه رى خوا ﷺ بو لائى پادشاهى غه ساسينه له جه ولان و كوشتبوويان و ، نه و پانزه موسلمانان بانگه وازكاره يان شه هيد كرد بوون . كه چى كه سوپاى نى سلام گه يشته نه و ناوچه يه گو رميشى سوپا دو و سه د هه زارى يه كه ي رۆم بوون و ، سه ره نجام بپارىيان دا كه له و سوپا مل هوره سل نه كه نه وه و بچن به گژيا ، تا نه وه بو توانى يان (سدوس) ي براى شوره حبيللى كورى عه مر بكوژن ، كه نه و بوو نى رراوه موسلمانان كه ي كوشتبوو و ، توانيشيان زيانىكى گه و ره له سوپاى رۆم به دن ..

هەتا لە رىوايەتى صەحیح دا هاتووہ کە خالید و سوپای ئیسلام کاتیک بەرەو مەدینە نەگەرینەوہ کە بە چاوی خۆیان شپرزەیی و شلەژاویی و تیک شکانی رۆم ئەبینن ..

کەواتە سوپای موئتە نەشکاوہ و هەلێش نەهاتووہ ، بەلکو دواى نەنجام دانى نەرکی سەر شانى گەراوہ تەوہ پایتەخت . خۆ نەگەر رۆم لەسەر خۆبوونایە ، ئەوا شوین سوپای ئیسلام نەکەوتن و تەماعی داگیرکردنی مەدینە نەى گرتن .

لە راستیی دا ئەم جەنگە سامى موسلمانەکانى شکاند ، تا لە رۆژانى داھاتوودا هەلمەت بەرنە سەر هەردوو دەولەتى ملھورې رۆم و فارس و ، ولاتانیان یەك لە دواى یەك لى بسینن .

به‌شی سبی و جهوتهم

غه‌زای (ذات السلاسل)

(ذات السلاسل) ئاویکه له پشتی (وادي القری) وه و ، له مه‌دینه‌وه ده رۆژ رینگا دووره .

هۆزی قوزاعه سه‌ره‌تا له (شحر) نه‌ژیان ، پاشان چونه نه‌جران و ، پاشتریش به‌رهو باکووری خۆرئاوای دوورگه باریان کرد و له‌و ناوه‌دا بلاوه‌یان کرد . به‌ره به‌ره ده‌سه‌لاتیان به‌سه‌ر ناوچه‌ی نیوان حیجاز و عیراق و شام‌دا ، هه‌تا که‌ناره‌کانی که‌نداوی عه‌قه‌به و ، چیاکانی که‌ره‌ک له ئوردون ، په‌یدا کرد .. ئهم هۆزه مه‌سیحیه‌تی تیا بلاو بووبوووه و ، رۆمه‌کانیش که‌لکیان لی وه‌رنه‌گرت . ئهم هۆزه هه‌ندی وه‌چه‌ی لی جوی بووبوووه وه‌ک به‌لیی و به‌هراء و به‌لقین و عوذره که هه‌ر هه‌موویان دوژمنی سه‌رسه‌ختی موسلمانه‌کان بوون و پشت‌گیری رۆمه‌کانیان نه‌کرد .. شایانی باسه که له جه‌نگی موته‌دا ئهم هۆزانه و وینه‌یان به‌سه‌ده‌زار جه‌نگاوه‌ره‌وه له‌گه‌ڵ موسلمانه‌کان‌دا نه‌جه‌نگان و بووبوووه کۆمه‌کی رۆمه‌کان و ، پیاویکی هۆزی (بلی) فه‌رمانده‌یان بوو .

کاتی که سوپای موته‌ه‌وه که‌شایه‌وه هه‌یج هۆزیک نه‌ی ویرا ری به‌و سوپایه‌ بگری ، به‌لام هۆزی قوزاعه و وه‌چه‌کانی ، به‌ نامۆزگاریی و پشت‌گیری رۆمه‌کان به‌ ماوه‌یه‌کی که‌م دوا‌ی موته‌ه‌وه که‌وتنه سوپا ئاماده‌کردن بۆ هه‌رش‌کردنه سه‌ر مه‌دینه . که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌واڵی جم و جووڵی نه‌و هۆزانه‌ی به‌ر گوی که‌وت خه‌یرا هه‌لمه‌تیک سهریازی ریک خست تا به‌ زووترین کات هه‌رش بکاته سه‌ر نه‌و ناوچانه و ، گورزی کاریگه‌ر له‌و نیاز خراپانه بدات .

ئهم هه‌لمه‌ته له مانگی جومادی یه‌که‌می سالی هه‌شته‌م‌دا به‌ره‌وه نه‌و ناوچانه رویشتوووه و ، جه‌نگی موته‌ه‌ش له مانگی جومادی یه‌که‌می سالی هه‌شته‌م‌دا رووی داوه ، واته ماوه‌ی نیوانیان له مانگی زیا‌تر نه‌بوو . که‌واته نه‌توانین بلیین : ئهم رووداوه پاشاوه‌ی جه‌نگی موته‌یه و ، نه‌و هۆزانه‌ش و رۆمانیش داخیان لی نه‌هات

سوپای موسلمانان کانیاں له دهست دهرچوو بوو و ، له‌وه ته‌چی رۆمه‌کان په‌شیمانی
ته‌وه بووین که دواى نه‌و سوپایه نه‌که‌وتوون ، بۆیه نه‌یانه‌وی ته‌و هۆزه عه‌ره‌بانه هه‌ل
بنین و گه‌رمه گه‌رمه هه‌رش به‌رنه سهر مه‌دینه ..

که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له نیازی خراپی نه‌و هۆزانه ناگادار بوو ، بریاری دا
نه‌هیلێ ته‌وان بیته سهر مه‌دینه ، به‌لکو ته‌م سوپای موسلمانان بنیترته سهر خاك و
ناویان و جه‌نگ له‌وی روو بدات .

ته‌م هه‌لمه‌ته سه‌ریازی یه‌ی نیسلام سه‌ره‌تا بریتی بوو له سی‌صه‌د پیاو و ، پاشان
دوو سه‌د پیاوی تری به‌ شیوه‌ی کۆمه‌ک خرایه سهر .

ته‌وه‌بوو پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمانده‌ی نه‌و موسلمان عه‌مری کورپی عاصی
سه‌همیی بانگ کرد و ، فه‌رماندا یه‌تیی سوپای هه‌لمه‌ت به‌ری پی‌ سپارد و ،
فه‌رمانی پی‌ دا که ته‌م سوپایه‌ی بگه‌یه‌نیتته ناوچه‌ی ته‌و نه‌عرا بی یانه و ته‌می یان
بکات . بۆ ته‌مه‌ش نالایه‌کی سپیی دایه ده‌ست عه‌مر .

ته‌وه‌ش ریوایه‌ت کراوه که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ عه‌مر بۆ ته‌م کاره هه‌ل نه‌بۆی و ،
پیشی نه‌فه‌رموی : ((اني أريد أن أبعثك على جيش فيغنمك الله ويسلمك)) .
فه‌رموی : ته‌مه‌وی به‌ سه‌ر کردایه‌تیی سوپایه‌ک بت نیترم بۆ شوینیک که خوا ده‌ست
که‌وتت ده‌ست بخات و به‌ سه‌لامه‌تیی بگه‌رپیتته‌وه .. عه‌مر نه‌لیت : منیش وتم :
من له‌به‌ر خۆش‌ویستنی مال و سامان موسلمان نه‌بووم . فه‌رموی : ((نعم المال
الصالح للرجل الصالح)) . فه‌رموی : مال و سامانی چاک بۆ پیاوی چاک نیعمه‌ته ..

به‌م شیوه‌یه عه‌مری کورپی عاص بۆ یه‌که‌م جار له ژیانی دا فه‌رماندا یه‌تیی سوپای
نیسلامی گرت ده‌ست ، به‌ مه‌رجی ته‌م سوپایه گه‌وره پیاوانی موهاجیر و نه‌نصاری
ویته‌ی نه‌بویه‌کر و ، عامیری کورپی ره‌بیه‌ه و ، صوه‌ه‌یب و ، سه‌عیدی کورپی زه‌ید و ،
سه‌عدی کورپی نه‌بووه‌ققاص و ، نوسه‌یدی کورپی حوضیر و عه‌ببادی کورپی بیشر و ،
سه‌له‌مه‌ی کورپی سه‌للامه و ، سه‌عدی کورپی عوباده‌ی له‌گه‌ل دا بوون . له‌ هه‌مان کات
دا ته‌نها چوار مانگ بوو عه‌مر موسلمان بوو بوو ..

عه‌مر که توانایه‌کی چاکی له هونه‌ری فه‌رماندا یه‌تیی سه‌ریازی دا هه‌بوو شیواوی
ته‌وه‌بوو که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بۆ ته‌و کاره هه‌لی بی‌ی و . هه‌روه‌ها نه‌بویه‌کر و
عومه‌ریش خوا لی‌یان رازی بی ، له سه‌رده‌می خه‌لافه‌تی خۆیان دا فه‌رماندا یه‌تیی
به‌ عه‌مر نه‌سپارد . ته‌وه‌بوو له سه‌رده‌می خه‌لیفه‌ی یه‌که‌م دا عه‌مر فه‌رمانده‌ی یه‌کی

لهو چوار سوپایه بوو که هیږشیان کرده سهر شام و فه تخیان کرد و ، له سهردهمی خلیفه عومهریش دا عهمر فرماندهی نهو سوپایهی نیسلام بوو که سهرتاسهری میصری له دهستی رۆمه کان رزگار کرد ..

به لئی ، له مانگی جومادیی دووهه می سالی ههشته می کۆچی دا ، عهمری فرمانده به خۆی و سوپا سی صد که سه که یه وه مه دینه ی به جی هیشت و به ره و باکور، به ره و سنووری شام که وته ری .. شایانی باسه که سوپای عهمر ته نها سیی ته سپی له گه ل دابوو .

بو ماوهی ده رۆژ عهمر به شهو خۆی و سوپاکه ی ریگه یان ته پری و ، به رۆژیش خۆیان هشار نه دا ، ههتا که یشتنه ده و روبه ری ناوچه ی دوژمنان و له سهر ناوی (السلاسل) باریان خست .

عهمر به ژیرانه چند پیاویکی به سه لیه ی خستبوونه پیشی سوپاکه یه وه تا به نه ناسراوی خۆیان بگه یه ننه ناو دوژمن و له هه والی هیز و وره یان ناگاداری بکن . نه وانیش نهو کاره یان به چاکیی نه نجام دا و ، خۆیان گه یانده ناو هۆزی قوزاعه و هه والی ته واویان گه یانده عهمر و نهویش ههستی کرد که نهو سی صد پیاوهی که له گه ل نه ودان چاری هیزی نهو هۆزانه ناکن . بۆیه وای به چاک زانیی په له نه کات و بهو هیزه که مه وه نه چیت به گژی دوژمن دا ، ههتا نامه بو پیغه مبه ری خوا ﷺ بنوسییت و ، داوای کۆمه کیی لی بکات . بو نه مه فرمانی به سهر سوپاکه ی دا تا له ناوچه ی دوژمن که میک بینه دواوه و ، خۆیان هشار به دن ههتا دوژمن پی یان نه زانی تا کۆمه کی یان بو بییت . ههتا فرمانی دا هیچ سه ریازیک به شهودا ناگر نه کاته وه . کاتیش زستان بوو و دنیا یه کجار سارد بوو ، بۆیه هه ندی له هاوه لان که زانی یان عهمر نه رم نابیت گوی زایه لئی یان کرد و لهو سه رمایه دا دانیان به خۆیان دا نه گرت .

عهمر پیاویکی به ناوی رافعی کوری موکه یشی جوه نیی هه لبارد و ناردیه وه بو مه دینه و ، خیرا پیغه مبه ری خوا ﷺ دو و سه د پیاوی له موهاجیر و نه نصار بو هه ل بژارد و ، به په له ناردنی بو ناوچه ی جهنگ . فرمانده ی نه م سوپایه ش نه بو عوبه یه ده ی کوری جه رپاح بوو .

نه بو عوبه یه ده به ره و باکور به په له که وته ری ، تا فریای سوپاکه ی عهمر بکه وی و پیکه وه هه لمه ت به رنه سهر دوژمنان .

ئەو ھەبۇو پېئەمبەرى خوا ﷺ نامۆزگاریی ئەبوعوبەیدەى کرد که لەگەڵ ئەمەردا ناکۆک نەبن و بە برایه تیبی کارەکیان ئەنجام بدەن .

که ئەبوعوبەیدە گەیشت ویستی پێشی عەمر بکەوی و ، نىمامەت بۆ سوپا بکات ، کەچیبی عەمر رازیبی نەبوو و ، بە ئەبوعوبەیدەى راگەیاندا که خۆى ئەمیره و ئەویش بۆ کۆمەکیی ئەم ھاتوو . ئەو موسلمانە ناودارانەى که لەگەڵ سوپاکەى ئەبوعوبەیدەدا بوون ، وەك ئەبویەکر و عومەر و سەعدى کورپى ئەبووھەققاص بە عەمریان فەرموو: نەخێر ، تۆ ئەمیرى ھاوھەلانی خۆتى و ئەویش ئەمیرى ھاوھەلانی خۆیتى . کەچیبی عەمر رازیبی نەبوو و وتى : ئیوھ بۆ کۆمەکیی ئیمە ھاتوون .

که ئەبوعوبەیدە سەرئەنجى دا ھەستى بە ناکۆکیی کرد ، ئەویش خوا لیبى رازیبى بى پیاویکی نەرم و نىان بوو ، وتى : ئەى عەمر ! با دلّت بى خەم بى و ، بزانیت که دوا نامۆزگاریی پېئەمبەرى خوا ﷺ بۆ من ئەمە بوو که ئەى فەرموو : ((إذا قدمت على صاحبك فتطاوعا ولا تحتلفا)) . فەرمووی : که گەیشتیتە لای عەمر گوی پراپەلئیبى بکەن و ناکۆک نەبن . جا بەخوا ئەگەر تۆ لە فەرمانى من دەرچیت ، من گوی پراپەلئیبى بۆ تۆ ئەکەم . بەمە ئەبوعوبەیدە گوی پراپەلئیبى کرد و ، عەمر پێش نوێژیى بۆ سوپای موسلمانان ئەکرد .

که سوپای موسلمانان کۆمەکیی بۆ ھات ، عەمر کەوتە نەخشەکیشان بۆ ھێرش کردنە سەر دوژمن .

میژوونوسان ئەوھیان باس کردووھ که ھەر چەندە قوزاعە و دەوروبەرى خواھنى جەنگاوەرى زۆر بوون و ، لەگەڵ ئەمەشدا لەلایەن رۆمەوھ بە چەك و بە پارە کۆمەکیی کرابوون ، تەنھا ماوھیبەکیی کەم خۆیان بۆ راگیر کرا ، ئیتەر ھەلەلەتن و ناوچە و کەل و پەل و سامانیان بەجى ھیشت و ، ھەر ھەمووی کەوتە دەست موسلمانەکان .. موسلمانەکان خەرىک بوون دواى ھەلەلتوان بکەون ، بەلام عەمر ئەى ھیشت ، لە ترسى ئەوھى که ئەوھ کو دوژمنان دا و بۆ موسلمانەکان بنیئەوھ و بیان خەنە کەمینەوھ و بەرودوایان لى بگرن ..

که سوپای موسلمانان کارى سەرشانى خۆى ئەنجام دا ، عەمر برپارى دا که سوپا بەرەو مەدینە بگێرێتەوھ ، که ئەوھەبوو تەنھا یەك پیاویان لى زامدار بوو بوو ، ئەویش زامیبکیی کەم بە ھۆى تیریبکیی دوژمنەوھ ..

بهر له‌وهی سوپا بگه‌رپیتوهه عمره وای به چاک زانیی پیاویک له پيشه‌وه بنی‌ریت و مژده به پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بدات. بۆ ئەمه عه‌وفی کورپی مالیکى ئەشجعه‌ی^{۱۶۰} پیش خست تا هه‌وائی سه‌رکه‌وتن بگه‌یه‌نیت . پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ به هه‌وائی سه‌رکه‌وتن زۆر شادمان بوو . جا عه‌وف هه‌وائی ناکۆکیی نیوان نه‌بوعوبه‌یده و عه‌مری به درێژه بۆ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ باس کرد ، که چۆن نه‌بوعوبه‌یده‌ی قوتایی دیرینی قورئان گوێ رایه‌لیی بۆ عه‌مر کرد و ، فرماندايه‌تیی ته‌سليمی نه‌و کردوه ، نه‌ویش ستایشی نه‌بوعوبه‌یده‌ی کرد و فه‌رمووی: « یرحم الله ابا عبیده بن الجراح »^{۱۶۱}.

^{۱۶۰} عه‌وف سالی خه‌یبه‌ر موسلمان بووه و رۆژی فه‌قی مه‌که‌ش هه‌ل گری ئالای ئەشجعه‌ بووه . پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ عه‌وف و نه‌بووده‌رئانی کردنه‌ برا . فه‌رموده‌ی له پیغه‌مبه‌روهه و ، له عه‌بدوللای کورپی سه‌لامه‌هه گێژاوه‌ته‌وه و ، به‌شداریی جه‌نگه‌کانی شامی کردوه .

موجالید له (الشعبي) یه‌وه ریوايه‌تی کردوه و وتویه : کاتیک که عومەر هات بۆ شام پیاویکی نه‌هلی کیتاب هه‌ستایه‌وه و وتی: پیاویکی موسلمان نه‌مه‌ی پێ کردوم که نه‌ی‌بینی . کابرا سه‌ری شکابوو و لییشی درابوو . عومەر یه‌کجار تووره‌ بوو و به‌ صه‌هیبی رۆمیی فه‌رموو : بپۆ بی‌دۆزه‌روهه و بی‌هینه‌ بۆم . که رۆیشت نه‌بینی نه‌و پیاوه عه‌وفی کورپی مالیکه . وتی : نه‌میری نیمان داران یه‌کجار لیت تووره‌یه ، بپۆ بۆ لای موعاذی کورپی جه‌هل و باسه‌که‌ی تی بگه‌یه‌نه ، چونکه نه‌ترسم عومەر په‌له‌ت له‌گه‌ل بکات . که عومەر له نوێژ بوویه‌وه فه‌رمووی : کابرات هیتا ؟ وتی : به‌لێ .. نه‌ه‌به‌رو موعاذ هه‌ستا و وتی : نه‌ی نه‌میری نیمان داران! نه‌و پیاوه عه‌وفی کورپی مالیکه و گریی بۆ بگه‌ه و په‌له‌ی له‌گه‌ل مه‌که . عومەر فه‌رمووی: چیته‌ به‌سه‌ر نه‌مه‌وه ؟ (مه‌به‌ستی له‌ کابرای جووله‌که‌یه) . عه‌وف وتی : چارم لێ بوو ئەم جووله‌که‌یه له‌ گوێ‌دێژتیک نه‌خوړیی که ئافه‌ه‌تیک موسلمانن سوار بوو . نه‌قیزه‌ی نه‌دا هه‌تا بی‌خاته خواره‌وه ، که‌چی نه‌نه‌که‌وته خواره‌وه . پاشان پالێ پێوه ئاو خسته‌یه خواره‌وه و خۆی به‌ سه‌ری‌دا دا . فه‌رمووی : با ژنه‌که‌ بیت و ته‌صدیقی ئەم قسه‌یه‌ت بکات . عه‌وفیش هات به‌ دای ئافه‌ه‌ته‌که‌دا ، به‌لام باوک و مێردی ئافه‌ه‌ته‌که‌ له‌م هه‌لوێسته‌ی عه‌وف نارازیی بوون له‌ ترسی نه‌وه‌ی ئابروویان بچیت . که‌چی ئافه‌ه‌ته‌که‌ وتی : به‌خرا ئەچم له‌گه‌لایا (واته‌ بۆ لای عومەر) . نه‌وانیش وتیان : ده‌ی نيمه‌ش دین له‌گه‌لت دا . نه‌وانیش هاتن و هه‌واله‌که‌ی عه‌وفیان به‌ راست ده‌رکرد . عومەر فرمانی دا جووله‌که‌که‌ له‌ خاچ بدرئ و ، فه‌رمووی : نيمه‌ له‌گه‌ل ئێوه‌دا له‌سه‌ر نه‌وه ریتک نه‌که‌وتین . سه‌هید نه‌لیت : نه‌و جووله‌که‌ یه‌که‌م که‌سه‌یکه‌ که‌ له‌ نيسلام‌دا ديبیتم و له‌ خاچ بدرئ . عه‌وف له‌ سالی ۷۳ ی کۆچی دا و له‌ سه‌رده‌می خه‌لافه‌تی عه‌بدوله‌لیک‌دا کۆچی دوايي کردوه . .

^{۱۶۱} غزوة مؤتة لباشيل : ۳۴۱ - ۳۶۰ ، السيرة النبوية لأبي شهبه : ۲ / ۴۳۲ - ۴۳۳ ، شرح حياة الصحابة : ۲ / ۹۷ - ۹۸ ، ۱۰۶ -

به شی سی و هه شته م

رووداو هکانی نیوان موئته و فهتسی مه که

یه که م : شوړش موسلمانان به ده سله ته کان له عیص

عیص شویتیکه له لای (ذالمروة) وه له سهر ده ریای سوور .
 که پیغه مبهری خوا ﷺ په یانی حوده یبیهی به ناویانگی له سالی شه شمدا ، له گهل
 قوره ش دا به ست ، کافره کان بیانوویان نه گرت ، بویه هرچی یان نهوت نهو قبوولی
 نه کرد ، بهو هیوا یه وه که جهنگ نه بیته و خوینی هیچ لایه ک نه پرزی .
 موسلمانان کانیش به مهرج و بیانووه کانی قوره ش بی تاقهت نه بوون ، به تایبه تیبی بهو
 بهنده ی که هر که سی له لایه قوره ش به وه را بکات بو ناو موسلمانان کان ، نهوان گلی
 نه دهنه وه و بی دهنه وه ده ست کافره کان ..

جا که نجیکی زور له مه که دا له سهر موسلمان بوون به ند کرا بوون و ، قوره ش
 هه ولی نه دا له دین په شیمانان بکاته وه .. نهوانیش له هه لیک نه گه ران تا خوین
 ده ریاز بکه ن . که چیی نهو بهنده له په یانه که دا نووسرا ..

هیشتا په یانه که مؤر نه کرا بوو دیتیان وا که نجیکی خواناسی خوین گهرم ، که
 نه بوجه نده لی کوپی سوهیلی کوپی عمر بوو ، له بهندی خانه که ی ، له مه که
 هه لاتووه و ، وا خزی گیانده لای موسلمانان کان . جا هر چه نده کاریکی دل ته زین
 بوو بو موسلمانان ، پیغه مبهری خوا ﷺ ناچار بوو نه بوجه نده له تسلیم بکاته وه .
 به لی که په یانی حوده یبیهی مؤر کرا و پیغه مبهر و موسلمانان کان گه رانه وه مه دینه ،
 نهو که نه بکه اندکراوانه ی مه که که وتنه بیری نه وه ی که خوین ده ریاز بکه ن و خوین
 بکه یه ننه مه دینه .

یه که م که نجیک که خزمه کانی به ندیان کرد بوو و خزی ده ریاز کرد و گه یشته
 مه دینه ، که نجیک بوو به ناوی ((نه بویه صیر)) .
 ١٦٢

١٦٢ نه بویه صیر ناری عوتبه ی کوپی نوسهیدی کوپی جازیه ی کوپی عمبدولای شه قه فی یه ، که هاویه یانی نه وه ی
 زوهره بووه و ، یه کی بووه لهو گه نجانیه ی که زوو به زوو موسلمان بوو و ، خزمه کانی به ندیان کرد . نهویش دانی به خزی
 دا گرت هه تا هه لی بو هه لکه وت و ، یه که م گنج بوو که دوا ی په یانی حوده یبیهی له ده ستی قوره ش هه لات .

که گه‌یشته مه‌دینه چووه خزمه‌تی پیغهمبهری خوا ﷺ و داوای لی کرد که مافی په‌ناهنده‌یی بداتی تا له ناو کۆمه‌لگای نیسلامیی دا بمینیتته‌وه ..
 به‌لام له‌بهر نه‌وه‌ی موسلمانان بۆ شکاندنی په‌یمانی خودیبیه ده‌ست پیش نه‌خن، پیغهمبهری خوا ﷺ نه‌ی‌توانیی نه‌بویه‌صیر گل بداته‌وه .. به‌لکو ناچار بوو بی‌گپ‌یتته‌وه داوه . نه‌وه‌بوو داوای هه‌لاتنی نه‌بویه‌صیر دوو سهرداری نه‌وه‌ی زوهره ، که نه‌خنه‌سی کورپی شوره‌بیق و نه‌زه‌هری کورپی عه‌بدعه‌وف^{۱۶۳} بوون ، نامه‌یان بۆ پیغهمبهری خوا ﷺ نووسی و تیا‌یا داوایان لی کرد که نه‌بویه‌صیریان بۆ بگپ‌یتته‌وه ، چونکه له حوده‌یبیه بریاری له‌سهر دراوه . نامه‌کیان دایه ده‌ست پی‌اوینکی نه‌وه‌ی عامیری کورپی لونه‌ی ، که خونه‌سی کورپی جابیر بوو ، که به وشت‌ریکی پارینه‌یان به کری گرت . خونه‌یس له‌گه‌ل خزمه‌ت گوزاریکی دا که ناوی که‌وشهر بوو به‌ره‌وه مه‌دینه که‌وته ری و دوو سهرداره زوهری‌یه‌که‌ش وشت‌ریکیان دایه خونه‌یس تا له ری‌گادا سواری بیی .

له نامه‌که‌دا داوایان له پیغهمبهری خوا ﷺ کرد که نه‌بویه‌صیر بداته ده‌ست نه‌وه دوو پی‌اوه تا بی‌گپ‌رنه‌وه مه‌که‌که .

نه‌وه جووته پی‌اوه سی رۆژ داوای نه‌بویه‌صیر گه‌یشتنه مه‌دینه .. که نامه‌کیان دایه ده‌ستی نازیز ، بانگی کرده توبه‌ی کورپی که‌عب تا نامه‌که‌ی بۆ بخوینیتته‌وه . پاشان فه‌رمانی به‌سهر نه‌بویه‌صیردا دا تا له‌گه‌ل نه‌وه جووته پی‌اوه‌دا بگه‌رپ‌ته‌وه بۆ مه‌که‌که ، چونکه موسلمانان نه‌بی په‌یمان نه‌شکینن .. که نه‌بویه‌صیر نه‌مه‌ی بیست نیشیکی زۆر به دل‌ی گه‌یشت و وتی : نه‌ی پیغهمبهری خوا ! تیا نه‌م گپ‌یتته‌وه بۆ لای موشریکان و له دین وه‌رم گپ‌رن ؟!

نه‌ویش فه‌رمووی : «یا أبا بصیر ! إنا قد أعطینا هؤلاء القوم ما قد علمت ، ولا یصلح لنا فی دیننا الغدر . وإن الله جاعل لك ولن معك من المستضعفین فرجاً ومخرجاً ، فانطلق إلی قومك » . فه‌رمووی : نه‌بویه‌صیر ! وهك ته‌زانیت نيمه په‌یمانان به‌وه خه‌لکه داوه و ، له دینی تيمه‌ش‌دا ری به ناپاکیی نادریت . خوای گه‌وره‌ش بۆ تۆ و نه‌وه موسلمانان بی‌ده‌سه‌لاتانه‌ی که وهك تۆ وه‌هان ده‌روو نه‌کاته‌وه . برۆره‌وه بۆ ناو خزمه‌کانت .

^{۱۶۳} نه‌زه‌هری کورپی عه‌بدعه‌وف مامه‌ی عه‌بدورپه‌همانی کورپی عه‌وف بووه . له‌وه نه‌چی له داوای فه‌قی مه‌که‌که موسلمان بوو بیی .

گه‌نجی خواناس ، که خاوه‌نی ئیمانیکی دامه‌زراو بوو ، به‌بی هیج وت و ویژیک گوی‌زایه‌ئیی فرمانی کرد و ، هه‌ردوو دهستی خسته به‌ردهم جووته نیراوه‌که‌ی قورپه‌یش تا قول به‌ستی بکه‌ن ، هه‌رچه‌نده نه‌ی زانیی به‌رهو مه‌رگ هه‌نگاو نه‌نیت . له‌ولاوه موسلمانه‌کان به لایانه‌وه زۆر گران بوو نه‌و برا به‌سته‌زمانه‌یان به‌ریته‌وه بو ژیر سزا و نازاری مه‌ککه .. به‌لام چیی بکه‌ن فرمانی پیغه‌مبه‌ری خویسه و نابیت لی‌ی ده‌رچن ؟

ئه‌بویه‌صیر به بائی به‌ستراوه‌وه که‌وته گهل پیاوه‌کانی مه‌ککه و ، مه‌دینه‌ی به‌جی هیشته .. له ریگا هه‌ر له بی‌ری نه‌وه‌دا بوو چون خۆی ده‌رباز بکات ، دوا‌ی نه‌وه‌ی تاوانی په‌یمان شکاندنی له پیغه‌مبه‌ری خوی ﷺ دوور خسته‌وه .

ئه‌بویه‌صیر به لایه‌وه زۆر گران بوو جاریکی تر به‌چیتته‌وه ناو به‌ندیخانه‌که‌ی مه‌ککه و کافران سزای سه‌ختی پی به‌چیزن ، بۆیه هه‌ولتی دا خۆی رزگار بکات .. رۆیشته هه‌تا گه‌یشته شوئیک به ناوی (ذوالحلیفه) که نه‌مپۆ (أبی‌سار علی) پی نه‌وتری و هه‌وت میل له مه‌دینه‌وه دووره . له‌وی هه‌ردوو پاسه‌وانه‌که دانیشته تا که‌می پشوو بدن . ئه‌بویه‌صیر که‌وته گه‌توگۆ له گه‌ل یه‌کی له پاسه‌وانه‌کاندا .. دوا‌ی ماوه‌یه‌که پرسیی : کاک‌ی عامیری ! نایا شمشیره‌که‌ت تیژه ؟

وتی : به‌ئی .. پاشان شمشیره‌که‌ی شوکانده‌وه و به فیزیکه‌وه وتی : رۆژیک هه‌تا ئیواره به‌م شمشیره‌م له نه‌وس و خه‌زره‌ج نه‌ده‌م .

ئه‌بویه‌صیر داوا‌ی مۆله‌تی کرد تا سه‌یریکی بکات و وتی : سه‌یری بکه‌م ؟

پاسه‌وانه‌که وتی : نه‌گه‌ر بیت خو‌ش بیت .

کابرا کۆته‌کانی ده‌ستی ئه‌بویه‌صیری کرده‌وه و ، شمشیره‌که‌ی دایه‌ ده‌ست ئه‌بویه‌صیر ، هه‌ر ده‌ستی پی گه‌یشته ، کابرای عامیری دا‌گرته‌وه و کوشتی .. پاشان هه‌لمه‌تی برده سه‌ر پاسه‌وانی دووه‌میش ، که‌چیی نه‌و له ده‌ستی هه‌لات و ، به ترس و له‌رزوه خۆی کرده‌وه به مه‌دینه‌دا و ، دادی برده دانیشته‌وان که فریای بکه‌ون . خۆی کرد به مزگه‌وت‌دا . که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ چاوی پی که‌وت وا به په‌له نه‌هات فرمووی : « إن هذا الرجل قد رأى فرعا » . فرمووی : نه‌م پیاوه ترسی بینیه . پاشان فرمووی : « ويحك ! ما لك ؟ » فرمووی : کابرا ! چیته ؟

وتی : پیاوه‌که‌ی لای ئیوه هاوه‌له‌که‌می کوشت و ، خه‌ریک بوو منیش ده‌رباز نه‌م .

پاشان داوای کرد پیغهمبهری خوا ﷺ له نهبویهصیر بی پاریزی چونکه وا به دوایهوه. نهویش له ژیانی بی خه می کرد .. کابرای عامیری که له قسهکانی بوویهوه، نهبویهصیریش ده رکهوت ، که شمشیری کوژراوه که ی به دهستهوه گرتبوو . وشتره که ی له ده رگای مزگهوت دا چوک پی دادا و هاته خزمهتی پیغهمبهری خوا ﷺ و ههولئی نهدا نهو رازی بکات ههتا ری پی بدا له مه دینه بیئیتهوه .

نهوهبوو زۆری لی نه کرد بگه ریتهوه مه ککه ، به لام رییشی نهدا له مه دینه بیئیتهوه ، چونکه نهوه نه بیته مایه ی هه ل وه شاندهوه ی په یانه که ، بۆیه مؤله تی دا شوئینیک بۆ خۆی پهیدا بکات .

پیغهمبهری خوا ﷺ به نازایه تی و غیره تی نهبویهصیر سه رسام بوو بۆیه فه رمووی: ((ویل أمه مسعر حرب لو کان معه رجال)) . فه رمووی : نه گه ر پیاری له گه ل دا بن ، ناگری جهنگ هه ل نه گیرسینی .. مه بهستی نهوه یه بۆ فه رماندایه تی زۆر لی هاتوه .

که نهبویهصیر زانیی له مه دینه دا جیتی نابیتهوه ، نهوه ی به بیردا هات که له مه ککه ییش و مه دینه ییش یاخی بی و ، بیته شوپش گیریکسی سه ریه خو و ، نه گه ریتهوه مه ککه .

نهوهبوو شمشیری پیاهه کوژراوه که ی هه ل گرت و ، سواری وشتره که ی بوو که له کوژراوه که ی سه ندبوو و ، به ره و خوژناوا که وته ری .. چونکه رۆخی ده ریای سوور دار و دره ختی زۆر بوو بۆ خو حه شاردان.

که نهو ناوچه یه ی هه ل بژارد مه بهستی نهوه نهبوو خۆی تیا حه شار بدا و بهس ، به لکو مه بهستیکی له وه به رزتری به رچاو گرتبوو . نهی ویست بنکه یه ک دروست بکا تا موسلمانه چه ساره کان له وی کۆ ببه نهوه و دهست بده نه ری گرتن له کاروانه کانی قوره ییش.

سه ره تا خۆی به ته نیا دهستی له کاروانه کانیان نهوه شاندا ، تا نهوه بوو دهنگ و باسی بلاو بوویهوه و ، خه لکی مه ککه نازایه تی و لی هاتنی نهبویهصیریان به رگویی کهوت . گه نجه موسلمانه کانی مه ککه به په له خو یان له به ندیخانه ده رباز کرد و ، خو یان گه یانده لای نهبویهصیری پالنهوانی چاونه ترس ، به تاییهت که زانی یان چۆن پیغهمبهری خوا ﷺ به نازای له قه له م داوه .

ہر گہنجیک کہ لہ بہندیخانہکانی مہککہ رزگاری نہبوو بہ پہلہ بہرہو (عیص) نہکوتہ ری .. نہوہبوو دواۓ چند مانگیٹک حفتا گہنجی موسلمانہی مہککہ لہوۓ کؤ بوونہوہ ، بہ تابیہت نہبوجہندہلی کوری سوہیلی کوری عمر ..^{۱۶۴} سہرہرای گہنجہکانی مہککہ ہندی لہ پیوانی غیفار و جوہینہ و ہۆزی تر پالیان دا بہ جہنگاوہرانی (عیص) ہوہ ، ہدتا گہیشتنہ سی صد پیوا .. نہمانہ ہر ہموویان بہ جوانیی دہستیان بہ نیسلاموہ گرت بوو ، ہر چہندہ پدیوہندیی نیڈارییان بہ مہدینہوہ نہبوو .

نہمانہ برپاریان ہاتہ سہر نہوہ کہ نہبویہصیر فرماندہیان بیت و گوی پراہیلی بو بکن. نہبویہصیریش نہبوجہندہلی کردہ جی گری خۆی و ، جہنگاوہرہکانیشی ریک و پیک کردن و ، دہستیان دایہ جہنگی پارتی زانیسی دژی قورہیش و ، بہ وردیی چاودیری ہات و چۆی کاروانہکانی قورہیشیان نہکرد .. نیتر ہر کہسیان لہ دوژمنانی نیسلام دہست بکہوتایہ نہیان کوشت و ، فریای ہر کاروانیکیش بکہوتنایہ دہستیان بہسہری دا نہگرت . بہمہ بازرگانیی قورہیش تووشی زیانیکی گورہ بوو و ، تابوری مہککہ ہاتہ کزیسی و ، خۆراکی تیدا کہم بوویہوہ و ، تارمایی گرانیی ہرہشہی لہ دانیشتوانی مہککہ نہکرد ..

موسلمانہکانی مہدینہ بہ ہیچ شیوہیک پدیوہندیان بہم دہستہ ہل گہراوہیہوہ نہبوو و ، نہوانیش بو خۆیان کاری خۆیان سہریہ خۆ نہنجام نہدا .

نہبویہصیر و جہنگاوہرہکانی ہروا خہریکی کاری خۆیان بوون و ، دہسہلاتیکی چاکیان پیدا کردبوو و ، نارامیان لہ قورہیش ہل گرتبوو ، بہوہی کہ تووشی زیانیکی گورہیان کردبوو .

لہ کاتی بہستنی پھیانی خودہیبیہدا قورہیش زور بیانوی نہگرت و لہسہر مہرجہکانی زور پیی دا نہگرت ، بہ تابیہت نہو مہرجہی کہ پیویستی نہکرد موسلمانہکان ہلآتوان نہگرنہ خۆ و بیان گپنہوہ .. موسلمانہکانیش نہو مہرجہیان

^{۱۶۴} نہبوجہندہل نازناویہتی ، ناوی عہدولائی کوری سوہیلہ . یہکیکہ لہوانہی کہ زوو بہ زوو موسلمان بووہ ، ہدتا لہ خزمہتی پیغہمبہری خودا ﷺ بہشداریی جہنگی بہدری کردوہ . سہرہتا لہ گہل بت بہرستہکان دا ہاتبوو بو بہدر ، کہ چپی لہوۓ ہاتہ پاژ موسلمانہکان و ، دواۓ نہوہ بہدیل گبرا و لہسہر نیسلام سزایان نہدا .. کہ مہککہ فہتھ کرا نہو داواۓ نہمانی بو باوکی کرد . لہ جہنگی بہمامہدا شہید بوو و تہمہنیشی سیی و ہشت سالان بوو .

یه کجار به لاره گران بو ، بویه دژی په یمانه که بوون . به لآم سهره نجام بۆ قوره یش دهر کهوت که نهو مەرجه زیانیکي زوری لی دان و ، بووه مایه ی وهستانی چالاکیی بازارگانی یان . که مەترسیی جهنگاوهرانی عیص په رهی سهند پیاماقولانی مه ککه له (دار الندوة) کۆبوونه ویه کیان کرد ، به لآم به بی نه نجام کۆتایی یان پی هیئا .. چونکه نه یان نه توانیی حوکومه تی مه دینه تاوان بار بکن و ، نه شیان نه توانیی سوپا به ری بکن و بچنه سهر ناوچه ی عیص و ، نهو جهنگاوهرانه له ناو بیهن .. سهره نجام بیریان هاته سهر نهوه که هوئی هم کاره ساته ناهه مواره نهو مەرجه یه که به زور سه پاندوو یانه به سهر موسلمانان کان دا که ههر که سی له مه ککه وه را بکات بۆ مه دینه گل نه دریتته وه .. که کۆمه لئی گهنج له مه ککه به ند نه کرین و سزا نه درین بۆ نه وه ی واز له نیسلام بهینن ، ناچار ههولئی دهر یاز بوون نه دن و هه ل دین بۆ مه دینه .. مه دینه ش به بۆنه ی پابه ند بوونیه وه به په یمانی حوده ییبه ناهیلئی له وی بمیننه وه . له بهرده م هم واقیعه دا نهوانیش ناچار نه بن دهست له دوژمنی خو یان بوه شیئن . کهواته چاره ی هم گرفته نه وه یه نهو مەرجه لا بریت .. نه ندامانی (دار الندوة) به یه که دنگیی هاتنه سهر نهوه داوا له پیغه مبه ری خوا ﷺ بکن و ، به ناوی سیله ی ره حموه لئی بیاریننه وه ، تا فرمان به سهر گهنجه موسلمانان هه لاتوه کانی مه ککه دا بدات واز لهو دژایه تی به یان بهینن و ، بگه ریننه وه بۆ مه دینه و ، نهوانیش بچنه ژیر سایه ی په یمانی حوده ییبه وه .. واته ری یان بدهن له مه دینه نیشته جی بن ، بهو مەرجه ی دهست له کاروانه کانیان نه وه شیئن .

بۆ نه مه قوره یش له (دار الندوة) بریاری نه وه یان دا نامه یه که بنووسن و ، گه وره پیاویتکیان به نامه که وه بنیرنه خزمه تی پیغه مبه ری خوا ﷺ . نه وه بوو نه بوسوفیان ره وانهی مه دینه کرا و ، که نامه که ی دایه دهست پیغه مبه ری خوا ﷺ و نه ویش له ناو کرۆکی گه یشت ، به بی بیانوو گرتن ، به سووک و ئاسانی به گوئی کردن و ، فرمانی دا جهنگاوهرانی عیص بگه ریننه وه مه دینه ، ههر چهنده نه وان زیانی گه وره یان له قوره یش نه دا و ، قوره یشیش له دژی موسلمانان هیچ درتقی به کی نه کردوه . به لآم پیغه مبه ری هیدایه ت زیانی بۆ هیچ که سیک نه ته ویست .. خیرا نامه ی بۆ نه بو به صیر و نه بو جهنده ل نووسی تا به خو یان و جهنگاوهرانیان وه بگه ریننه وه مه دینه .

لہو کاتہدا کہ نامہکھی پیغہمبہری خوا ﷺ گہیشتہ دەستی ئەبویہصیر ، ئەبویہصیر توشی نہخۆشی یەک بوو بوو و ، لہ سەرہمەرگدا بوو . نامہکیان دایہ دەستی و ، ہەلئی پچری و ، دەستی بەخویندنہوہی کرد و ، ہیشتا نامہکہ بە دەستیہوہ بوو ، بەر لہوہی لہخویندنہوہی ببیتتہوہ گیانی پیرۆزی دەرچوو ..

دوای ئەوہ ئەبوجەندەلی جیگر ، کہ بە مردنی ئەبویہصیر بووہ فرماندەہی جەنگاوەرانی عیص ، نامہکھی وەرگرت و خویندیہوہ . پاشان بە ہەموویانہوہ پالەوانی فرماندەیان لہوئی بە گل سپارد و ، ئەبوجەندەل فرمانی دا جەنگاوەرانی عیص فرمانی پیغہمبہری خوا ﷺ جی بە جی بکەن و بگەریننہوہ مەدینہ و ، دەست لہ دژایەتیی قورہیش ہەل بگرن .

ہەر ہەموو فرمانہکیان جی بە جی کرد و ، حەفتا گەنجی قورہیشیی گەراندەوہ مەدینہ و ، جەنگاوەرەکانی تریش گەراندەوہ ناو ہۆزەکانیان . یەکی لہ گەنجہ قورہیشیی یەکان وەلیدی کورپی وەلید بوو کہ برای خالیدی کورپی وەلید بوو .. وەلید کہ گہیشتہ ناوچہ بەردەلانہکھی نزیکی مەدینہ پئی ہەل کەوت و پەنجەیکہ برپرایہوہ و کہ گہیشتہ مەدینہ بە ہۆی ئەو زامەوہ کۆچی دوایی کرد .

ئەبوجەندەل گەرپایہوہ مەدینہ و ، رۆژانی حودەیبیہی ئەہاتنہوہ یاد کہ چەندہ سەخت بوون کاتی کہ ئەو درایہ دەستی باوکی ہەتا بیباتہوہ بۆ مەککە و کۆت و زنجیر بخاتہ دەست و پئی . ئەو رۆژہی ہاتہوہ یاد کہ پیغہمبہری خوا ﷺ بەئینی پئی دا کہ خوا دەروو لہویش و لہ موسلمانہ بی دەسلانہ ستم لئ کراوہکانی مەککە ئەکاتہوہ . وا ئەمپۆ ئەو بەئینہی بە چاوی خۆی دیی . بە چاوی خۆی بەرہەمی ئارام لہسەر سزا و ستم و ، بەرہەمی خۆفرۆشتن بە خوای بینی ..^{۱۶۵}

دووەہم : گرفتاری نافرہتہ کۆچ کەرەکان

دوای پەیمانی حودەیبیہ و پیش فہتھی مەککە خوای گەرہ دەستوری ئاسمانی بۆ موسلمانان نارد ہەتا نافرہتی موسلمان لہ گەل میردی کافریدا جیا بکەنہوہ و ، نیت لہوہ و دواش نافرہتی موسلمان بە ہیچ شیوہیک لہ پیای کافر مارہ نەکریت ..

ہۆی ہاتنہ خوارہوہی ئەم دەستورہ ئاسمانی یە ئەوہیہ کہ نوم کولشووومی کچی عوقبہی کورپی ئەبوموعیط لہ مەککە موسلمان بوو بوو و ، بەر لہ کۆچ کردن بۆ مەدینہش لہ مەککەدا بەیعەتی بە پیغہمبہری خوا ﷺ دابوو و ، یەکی لہ نافرہتہ

ئیمان دامه‌زراوه‌کانی مه‌ککه بوو ، هەر چه‌نده باوکی دوژمنی سهرسه‌ختی نیسلام بوو. ^{۱۱۱} نه‌وه‌بوو له دواي په‌یانی حوده‌بیهه خۆی گه‌یانه‌ پایته‌ختی نیسلام ، هەر چه‌نده نه‌ترسا که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌بهر مه‌رجه‌که‌ی حوده‌بیهه بی‌گیرپه‌ته‌وه بوۆ مه‌ککه .

ئهم ئافره‌ته به‌رپه‌ری نازایه‌تی نواند که گه‌شتیکی وه‌ها دور و سه‌ختی له‌بهر خاتری ئیمان خسته به‌ر خۆی .. ته‌نها ئیمانی دامه‌زراو نه‌وه‌ی لی نه‌وه‌شپه‌ته‌وه ، چونکه ماوه‌ی نیوان مه‌ککه و ، مه‌دینه زۆره و ، ریگا‌کەشی چۆله‌وانیی و سه‌خته ، که‌چی ئوم کولشوم مه‌ردانه نییه‌تی به‌ خزمه‌ت گه‌یشتنی نازیز دینی .

جا که نه‌و نییه‌ته پاکه‌ی هیئا و له‌سه‌ر نه‌وه سوور بوو که خۆی بگه‌یه‌نپه‌ته لای ئیمان‌داران ، خواي گه‌وره‌ش پیاویکی مه‌ردی پاک‌داوینی که‌م‌وینه‌ی بوۆ ره‌خساند تا ببپه‌ته پاسه‌وانی و به‌سه‌لامه‌تی بی‌گه‌یه‌نپه‌ته مه‌دینه ، به‌مه‌رجی له‌وه و پیش به‌کیان نه‌دیوه و نه‌ناسیوه ، ته‌نها نه‌وه‌نده‌ی بوۆ روون نه‌بپه‌ته‌وه که نه‌و پیاوه له‌هۆزی خوزاعه‌یه که نه‌و هۆزه دۆستی موسلمانه‌کانن و ، نیتر ناویشی نازانی ..

ئوم کولشوم به‌که‌م ئافره‌تیکه که دایک و باوکی هه‌ردووکیان قورپه‌یشیی بن و به‌موسلمانیتیی کۆچی له‌پیناوی خوا‌دا کردبپه‌ت .. ئهم ئافره‌ته له‌ده‌شت له‌نزیکی (تنعیم) شوینی وه‌هایان هه‌بووه که له‌گه‌ل که‌س و کاری‌دا چوه‌و بوۆ نه‌وی ، سی و چوار رۆژ له‌وی ماوه‌ته‌وه و ، پاشان گه‌راوه‌ته‌وه بوۆ مه‌ککه . رۆژیک بریاری خۆی به‌ک لایی نه‌کاته‌وه که نه‌بی کۆچ بکا بوۆ مه‌دینه . له‌ماله‌وه به‌ناوی چوون بوۆ ده‌شت ده‌رته‌چپه‌ت و ، که نه‌وه‌ی ره‌وانه‌ی نه‌کات نه‌گه‌رپه‌ته‌وه دوا ، نه‌که‌وینه‌ی ری و خۆی نه‌گه‌یه‌نپه‌ته ریگای مه‌دینه . نه‌بینی پیاویکی هۆزی خوزاعه‌ی وا له‌وی . لی‌ی نه‌پرسی : بوۆ کوی نه‌رۆی ؟ ئافره‌ته‌که نه‌لی : بوۆ کاری خۆم نه‌رۆم و توۆ بۆچ پرسیار نه‌که‌یت ؟ توۆ کیه‌یت ؟ نه‌لیت : پیاویکی هۆزی خوزاعه‌م . که نه‌زانی له‌خوزاعه‌یه

^{۱۱۱} ئوم کولشومی کچی عوقبه‌ی کوری نه‌بوموعیطی ئومه‌ویی بووه . دایکی ناری نه‌روای کچی کوره‌بزی کوری زه‌مه‌ه بووه . خوشکی دایکی عومانی کوری عه‌فان بووه . ئافره‌تیکه به‌رپه‌ری ناوه‌داری ئیمان دامه‌زراو بووه ، له‌وانه‌ی که زوو به‌ زوو موسلمان بوویون . باوکی دژایه‌تیی پیغه‌مبه‌ری خواي نه‌کرد ، تا نه‌وه‌بوو له‌به‌ردا به‌دیل گیرا و له‌نیوان به‌در و مه‌دینه‌دا ، به‌فه‌رمانی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌ناوی تاوانباری جه‌نگه‌وه له‌ملی درا . ئوم کولشوم که هیشتا مه‌ردی نه‌کردبوو ، به‌تاقی ته‌نیا ، به‌په‌ی کۆچی کرد بوۆ مه‌دینه . له‌بوخاری و موسلیم و هه‌رسێ (سنن) هه‌که‌دا فه‌رموده‌ی گه‌راوه‌ته‌وه . که گه‌یشته مه‌دینه زه‌یدی کوری حاریشه‌ ماره‌ی کرد ، که شه‌هید بوو ، زوبه‌یری کوری عموام ماره‌ی کرد ، پاشان لی‌ی جیا بوویه‌وه و ، عه‌بدووره‌همانی کوری عموام ماره‌ی کرد و ئیبراهیم و حه‌میدی لی‌ بوو ، که نه‌ویش کۆچی دوا‌یی کرد عه‌مری کوری عاص ماره‌ی کرد .

دلی متمانه‌ی پیّ نه‌کات ، چونکه خوزاعه هاویه‌یانی موسلمانه‌کان بوون . نه‌لیت : منیش نافره‌تیکی قورپه‌یشییم و نه‌مه‌وی خۆم بگه‌یه‌نه لای پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و ، شاره‌زای ریگاش نیم . وتی : نیمه به شهو و به روژ شاره‌زای ریگاین . من هاوه‌لی توّم هه‌تا بت‌گه‌یه‌نه مه‌دینه .

خیرا وشترتیکی بوّ دینیّ و ، نه‌ویش سواری نه‌بیّ . کابرا جله‌وی وشتره‌که نه‌گریّ، بیّ نه‌وه‌ی ته‌نها وشه‌یه‌ک قسه‌ی له‌گه‌لّ بکا . له هه‌ر شوینیّ لایان بدایه وشتره‌که‌ی بوّ پاڵ نه‌خست و ، خۆی دوور نه‌که‌وته‌وه تا دابه‌زیت . کاتی رویشتنیش وشتره‌که‌ی نه‌هینایه پیش و لیتی دوور نه‌که‌وته‌وه هه‌تا سواری بییّ . دوا‌ی نه‌وه جله‌وی نه‌گرت و ناوړی بوّ دواوه نه‌ته‌دایه‌وه ، هه‌تا کاتی لادان . هه‌روا نه‌پوون هه‌تا نه‌ی گه‌یه‌نیته مه‌دینه . پاشان نوم کولشوم به‌ریژه‌وه باسی نه‌و پیاوه‌ی نه‌کرد و ، ستایشی خوزاعه‌یشی نه‌کرد که پیاوی وه‌های تیدا هه‌لّ که‌وتوه .

نوم کولشوم به نیقابه‌وه نه‌چیته ژووره‌وه لای نوم سه‌له‌مه‌ی هاوسه‌ری پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ . که نیقاب لا نه‌با و نه‌ی ناسیّ ، باوه‌شی پیّ‌دا نه‌کات و نه‌لیت : بوّ لای خوا و بوّ لای پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی کۆچت کردوه ؟ نه‌لیت : به‌لیّ ، نه‌شترسم پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ منیش وه‌ک نه‌بوجه‌نده‌لی کورپی سوه‌یل و نه‌بویه‌صیر بگپرتته دواوه . به‌لام نه‌ی نوم سه‌له‌مه‌ه‌ حالّی پیاوان وه‌ک حالّی نافره‌تان نیه . خزمه‌کانیشم به دوام‌دا نه‌گه‌رپین ، چونکه نه‌وه هه‌شت روژه لی‌یان جوئی بوومه‌ته‌وه ...

که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ته‌شریف دینیته لای نوم سه‌له‌مه ، هه‌والی نوم کولشومی نه‌داتیّ ، نه‌ویش به خیره‌اتنی نه‌کات . جا نوم کولشوم نه‌لیت : نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ! من به دینه‌که‌مه‌وه رام کردوه بوّ لات ، ده تۆش بم پاریزه و مه‌م گپه‌ره‌وه بوّ لای کافران و نه‌وانیش له دین وه‌رم گپین و سزام بده‌ن ، چونکه به‌رگه‌ی سزا ناگرم . من نافره‌تم و خۆیشت به لاوازیی نافره‌تان ناگاداری . ناگاداریشم که دوو پیاوت گپرانه‌وه بوّ ناو موشریکان (مه‌به‌ستی له نه‌بوجه‌نده‌ل و نه‌بویه‌صیره) هه‌تا به‌کینکیان خۆی دامالیی .. منیش نافره‌تم .

له‌ولاوه که نوم کولشوم له مه‌ککه دیار نه‌ما ، کهس و کاری که‌وتنه هه‌والّ پرسینی . سه‌ره‌نجام زانی‌یان کۆچی بوّ مه‌دینه کردوه . بوّ نه‌مه دوو برای به ناوی وه‌لید و عوماره نپیران به دوا‌یا بوّ مه‌دینه و به پیی په‌یانی خوده‌ییبه داویان کرد بگپرتته‌وه بوّ مه‌ککه ..

پیغمبهری خوا نهی نهویست بهلین و گفستی موسلمان بشکیت ، لهبهر نهوه لهسهر گپرانهوهی نوم کولشوم سوور بوو ، بهلام لهو کاته دا قورشان هاته خوارهوه و دهستوری بو موسلمانان دیاریی کرد . پیغمبهری خوا ﷺ ناگادار کرا که نهگهر پیویست بی پیوانی هلههاتوو له مهککوهه بگپرنه دواوه ، نهوا به هیچ شیویهک ناگوفی نافرتهی موسلمان بگپرنهوهه ، به تایبته نهو نافرتهانهی که میردی موشریکیان هدییه ، چونکه فرمانی قورشان بهوهیه که هیچ نافرتهیکی موسلمان له موشریک ماره نهکری و ، هیچ پیویکی موسلمانیش نافرتهی موشریک ماره نهکات . جا نهو نایهته پیروزی که دوا به دواي کوچ کردنی نوم کولشوم هاته خوارهوه نهی فرموو :

﴿ يَتَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا جَاءَكُمْ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَاَمْتَحِنُوهُنَّ ۗ اللَّهُ اَعْلَمُ بِاِيْمَانِهِنَّ ۗ فَاِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ اِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ وَاَتَوْهُنَّ مَا اَنْفَقُوا وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اَنْ تَنْكِحُوهُنَّ اِذَا ءَاتَيْتُمُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ وَلَا تُمْسِكُوا بِعَصَمِ الْكُوفَرِ وَسَلُّوا مَا اَنْفَقْتُمْ وَلَيْسَلُوا مَا اَنْفَقُوا ۗ ذٰلِكُمْ حُكْمُ اللّٰهِ تَحْكُمُ بَيْنَكُمْ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ۙ ﴾ (المتحنة : ١٠)

بهمه هه موو ژنیکی موسلمان له میرده موشریکه کهی و هه موو پیویکی موسلمانیش له هاوسهره موشریکه کهی حهرام کران . بهلام نیسلام نههاتوهه ستهم له هیچ کهس بکات .. لیتره دا که ژنیکی موسلمان له میرده موشریکه کهی حهرام نهکات ، نهوه لهبهر نهوهیه که نهو پیواوه موشریکه تازه هاوشانی نافرتهیکی نیماندار نیه ، بهلام نهو پیواوه موشریکه مارهیی بهو هاوسهره ی داوه ، کهواته تووشی زیان بووه ، بویه قورشان فرمانی دا بهسهر دهولهتی موسلمان دا تا مارهیی نهو موشریکه بیژیری ، نه مهش به هوی پیمانی حوده بیبیهوه . قورشان نه فرمووی :

﴿ وَاَتَوْهُنَّ مَا اَنْفَقُوا وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اَنْ تَنْكِحُوهُنَّ اِذَا ءَاتَيْتُمُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ ۗ ﴾ (المتحنة : ١٠)

بهمه نهگهر ژن و میردیک ههر دوکیان موسلمان نه بوونایه شه ریعت جیای نه کردنهوه ، قورشان فرمانی دا :

﴿ وَلَا تُمْسِكُوا بِعَصَمِ الْكُوفَرِ ۙ ﴾ (المتحنة : ١٠)

که ئەم دەستووره نوێیه هاته خواروه ، پێغه‌مبەری خوا ﷺ دوو براکەیی ئوم کولشووومی ناگادار کردن که هیچ نافرەتیکی موسلمان نانیتریتەوه بو ناو کافران و ، زیانیش بو ئەو پیاوه موشریکه ئەبژیرری که لەبەر دین ژنەکەیی لی سەندراوه‌تەوه . ئەوانیش گەرانەوه مه‌ککه و ، دانیشتوانی مه‌ککه لەو داوايه کۆلیان دا .. ^{١١٧}

سێ هەم : سێهەس خەبەط ^{١١٨}

یەکی لەو هەلمەتانهی که لە دواي غەزای موئته و لە پێش فهتخی مه‌ککه‌دا سوپای ئیسلام ئەنجامی دا ، سێهەس بوو که ئەبوعوبەیدەیی کورپی جەرپراچ بەرهو ناوچهی جوههینه لەسەر رۆخی دەریای سوور فرماندايه تیی کرد .

ئەوه‌بوو پێغه‌مبەری خوا ﷺ لە مانگی رەجەبی سالی هەشتەم‌دا بانگی کردە ئەبوعوبەیدە و ئالای فرماندايه تیی سی صد پیاوی موهاجیر و ئەنصاری دایه دەست که عومەری کورپی خەط‌طابیشیان لەگەڵ‌دا بوو . فرمانی بەسەردا دا تا بە سێهەس‌کەیه‌وه هێرش بکاته سەر هۆزی جوههینه که تا ئەو کاتەش موسلمان ئەبووبوون و ، ناوچه‌کەشیان لە مەدینه‌وه پێنج شهو دوور بوو .

پیاوانی ئەم سێهەس هەر هەموویان پیاده بوون و تەنها چەند وشت‌ریکیان پێ بوو بو هەڵ‌گرتنی نان و خۆراکیان ..

لەوه ناچی ئەم سێهەس تووشی جەنگ و هەرا بووی ، بەلام گەیشتۆته ناوچهی نیشتەجێی جوههینه . جا میژووونوسان ئەوه‌یان باس کردوو که بەر لەوه‌ی بگەنه ناوچهی جوههینه تووشی برسیتی‌یه‌کی وەها بوون که گەلای خەبەطیان خواردوو . بەو برسیتی‌یه ئەوه‌نده لاواز ئەبن که ئەگەر تووشی دوژمن ببوونایه توانیان ئەبوو بچن بە گۆی‌دا .

لەم غەزایه‌دا که سێهەس موسلمانە که خەریک بوو لە برسان‌دا تیا بچی ، سەخواه‌تی گەنجیکی ئەنصاری دەره‌کوت ، ئەو ئەنصارانه‌ی که قورئان بە‌ویه‌ری ستایش‌ه‌وه باسیان ئەکات و ئەفەرموی :

﴿ وَيُؤْتِرُونَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ ﴾ (الحشر : ٩) .

^{١١٧} فتح مکه لاباشیل : ٤٩ - ٥٧ .

^{١١٨} خەبەط ناوی گەلای دره‌ختیکه که ئەوه‌رینری و وشک ئەکریتەوه و ئەهاری و تیکەل بە ئارد ئەکریت . لەبەر ئەوه‌ی که ئەم سوپایه ئەوه‌نده برسیتی بوو سەریازەکان گەلای خەبەطیان ئەخوارد ، ناوترا سێهەس خەبەط .

نهوه بوو گه نجیځکی نه نصاریی که ناوی قه یسی کورپی سه عدی کورپی عوباده بوو له گه ل سریه که دا بوو .. دیاره سه عدی کورپی عوباده ی باوکی سهر داری خه زره ج بوو . قه یسیش به ساخه وت ناویانگی ده ر کرد بوو .

قه یس گه نجیځکی بی مال و سامان بوو .. که دیتی وا سریه موسلمانان که به ده ست برستی یه وه گیران خواردوه ، چو بؤ لای نه عرابی یه کی بنه مال یه کی دوستی موسلمانان له جوهه ینه و ، داوای لی کرد که چند و شتر یکی پی بفرؤشی تا سهریان بپری بؤ سوپا موسلمانان که ، بهو مهرجه ی که له مه دینه خورمای بداتی .

کابرای جوهه یینی به قه یسی وت : به خواتاناسم .. تو کیت ؟

وتی : من قه یسی کورپی سه عدی کورپی عوباده ی کورپی دله ییم .

نه عرابی یه که ده ری بپری که دوستایه تی یه کی پته وی له گه ل سه عدی سهر داری یه شریب هیه . نهوه بوو پینج و شتری پی فرؤشت هر یه که به دوو بار خورمای وشک ، له خورمای تالی دله ییم .. دوا ی نه وه داوای شاهیدی کرد . قه یس چند هاره لیک یی نه نصار و موهاجیری له گه ل دا بوون و ، کردنیه شاهید که یه کیکیان عومهر بوو . عومهر فرمووی : من شاهیدی نادم . نه مه قهرزار نه بیت و سامانیشی نیه ، به لگو سامان هی باوکیه تی . کابرای جوهه یینی وتی : به خوا سه عد له سهر کیشیک خورما ده ست له کوره که ی هه ل ناگریت .. دم و چاویکی گه شاهه و ، ره فتاریکی مهردانه ش نه یینم .

قه یس وشتره کانی هینان و هر روزه و یه کیکیانی سهر بپری ، که روزه چواره م هاته به روه نه بو عوبه ییده نه میر نه ی هیشت و شتری چواره م سهر بپری و ، پیسی وت : نه ته وی قهرزه که ت بدریته وه ، بی ته وه ی سامانت هه بی ؟ ناییت سهری بپریت .

قه یس وتی : نه بو عوبه ییده ! تو رای نه یینی که باوکم - که قهرزی خه لکیی نه داته وه و ، یارمه تی لی قه وماو نه دات و ، له گرانیسی دا نان نه دات - کیشیک خورمای کومه لیک جیهاده که له پیناوی خوا دا نه بپری ؟ خه ریک بوو نه بو عوبه ییده نه رم بی و وازی لی بهینی ، که چپی عومهر فرمووی : عه زیمه ی له گه ل دا به کار بهینه . نه ویش برپاری دا و نه ی هیشت و شتری چواره م سهر بپری . به مه دوو و شتری پی مانه وه .. نهوه بوو له ریگا به نوبه سواری هه ردوویکیان نه بوون هه تا گه یشتنه وه مه دینه .

ده‌نگ و باسی برسیتی سوپای نیسلام به سه‌عد گه‌یشت ، وتی : نه‌گەر من قه‌یس بناسم ناژهلان بۆ سەر ته‌پریت .. که قه‌یس گه‌یشت و سه‌عدی باوکی تووشی بوو، لئی پرسیی : له کاتی برسیتی نه‌و خه‌لکه‌دا چیت کرد ؟ وتی : ناژه‌لم بۆ سه‌رپرین . وتی : چاکت کردوه ، سەر بپره ! وتی : پاشان چیی ؟ وتی : سه‌رم پرسی . وتی : چاکت کرد ! وتی : پاشان چیی ؟ وتی : سه‌رم پرسی . وتی : چاکت کردوه ، سەر بپره ! وتی : پاشان چیی ؟ وتی : قه‌ده‌غه کرام . وتی : کئ قه‌ده‌غه‌ی لی کردی؟! وتی : نه‌بوعوبه‌یده‌ی کورپی جه‌رپراحی نه‌میرم . وتی : بۆچ ؟ وتی : وای نه‌گه‌یاند که من سامانم نیه ، به‌لکو سامان هی باوکه . منیش وتم : باوکه قه‌رزنی دوورینه نه‌بژیری ، یارمه‌تی لی قه‌وماو نه‌دات و ، له گرانیی دا نان نه‌دات ، نه‌وه له‌گه‌ل مندا ناکات؟!

سه‌عد وتی : چوار باخچه‌ت پیشکه‌ش بن . ده‌راره‌ی نه‌وه‌ش کیتابیکی بۆ نووسیم و هینای بۆ نه‌بوعوبه‌یده و نه‌ویشی کرده شاهید . هات بۆ لای عومه‌ریش ، بۆ نه‌ویش شاهیدی نه‌دا .. وتیان : که‌ترین باخچه‌یان په‌نجای بار خورمای تیا نه‌بیئت . کابرای بیابان‌نشین هات و قه‌یسیش قه‌رزه‌که‌ی بۆ بژارده‌وه و ، وشتری دایه بۆ سواربوون و جل و به‌رگی پیشکه‌ش کرد . که نه‌م ده‌نگ و باسه گه‌یشته پیغه‌مبه‌ر ﷺ قه‌رمووی : ((إنه في بيت جود)) . قه‌رمووی : نه‌و له لانه‌ی سه‌خاوه‌ت‌دا گه‌وره بووه .

هه‌ندی له‌و هاوه‌لانه‌ی که له‌گه‌ل سه‌ریه‌که‌ی نه‌بوعوبه‌یده‌دا بوون گه‌یپاویانه‌ته‌وه که کاتی برسیتی ته‌نگی پی هه‌ل چنیون خوای گه‌وره نه‌هه‌نگیکی به‌ وینه‌ی گردیک بۆ هیناونه‌ته وشکایی ، که سوپا لئی خواردوه .

عواده‌ی کورپی صامیت - که یه‌کیکه له‌و دوانزه نه‌نصاری‌یه‌ی که په‌یمانی عه‌قه‌به‌ی یه‌که‌میان له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ به‌ستوه - نه‌لیت : بیست رۆژ لیمان خوارد هه‌تا قه‌له‌و و ته‌ن‌دروست بووین .

نه‌گه‌یپه‌وه که نه‌م نه‌هه‌نگه به راده‌یه‌ک گه‌وره بووه که پینج پیاو له‌ هاوه‌لان چوونه‌ته ناو چالی چاویکیه‌وه و جی‌یان بۆته‌وه .. پینج پیاویش له‌ قورگی نه‌هه‌نگه‌که‌دا وه‌ستا بوون و به‌ خاکه‌ناز چه‌وری‌یان رانه‌مالیی .

هه‌روه‌ها نه‌گه‌یپه‌وه که نه‌بوعوبه‌یده‌ی نه‌میر فه‌رمان نه‌دات تا په‌راسوویه‌کی نه‌و نه‌هه‌نگه به چه‌ماوه‌یی بووه‌ستینریت . که په‌راسووه‌که‌یان وه‌ستاند و وه‌ک پردی لی

هات بالا بهر زترینی نهو سوپایه که قهیسی کوری سهعدی کوری عوباده بوو، بهسواری بهر زترین و شترهوه به ژیر پهرا سووه که دا تیپه پری ، بی نهوهی سهری دابنه وینئ .

هروه ها نه گپرنهوه که له چالی چاوی نهو نه ههنگه دا چهوری یان به که مزله هه ل گزیزوه .. کاتیکیش که نه بو عوبه ییده به سریه که یهوه گه پرایه وه مه دینه ، هه والی نهو نه ههنگه یان دا به پیغه مبهری خوا ﷺ و نهویش ره زامه ندیی له سهر خواردنی دهر پری و داوای کرد نایا هیچیان له گوشتی نهو نه ههنگه لایه ؟ یه کی له پیاوانی سریه که شتیکی لی نه نیری بؤ پیغه مبهری خوا ﷺ و لئی نه خوا .^{۱۶۹}

چوارم : سریهی نه بوقه تاده بؤ خه ضره

هۆزه کانی غه طه فان دوژمنی سه ره کیی موسلمانان بوون ، به لام پیویست بوو چاوترسین بکرین تا بیر له هیرش بؤ سهر مه دینه نه که نه وه . بؤ نه مه له مانگی شه عبانی سالی هه شته م دا پیغه مبهری خوا ﷺ سریه یه کی چوارده که سیی به فرماندایه تیی نه بوقه تاده ی نه نصاری ناره سهر ناوچه ی خه ضره تا چاوترسینیان بکه ن .. فرمانی به سهر دا دان که به شمو برۆن و به روژ خویمان حه شار بده ن تا بگه نه نهوی و هیرشیان بکه نه سهر ، به لام ژن و مندال نه کوژن .

نه بوقه تاده و تاریان بؤ ته دات و ناموژگاری یان نه کات که ته قوای خوا له دلیان دا بیئ و ، پیاوانی سریه کی دوو دوو له یه ک ناگادار کردن که هیچ پیاویک ها وه له که ی به جئ ناهیلئ و خوی بگه رپته وه . که گه پرایه وه نه بی هه والی برا که ی بزانیئ .

هروه ها فرمانی پی دان که هه رکه ی (الله اکبر) ی وت نه وانیش بی لئین و ، که هیرشی کرد نه وانیش هیرش بکه ن ، به لام زور نه چن به دوا ی دوژمن دا .

که نه گه نه ناوچه که نه بوقه تاده شمشیره که ی له کیلان دهر نه هینئ و ، موسلمانه کانیش وه ها نه که ن و ، (الله اکبر) نه لئ و نه وانیش به دوا یا (الله اکبر) نه لئین و هیرش نه که نه سهر ناوه دان یه که و سه ره نجام نه یان شکینن و ، به سه رکه و تووی و ده ست که وه ته وه نه گه رپته وه مه دینه .. نه م سریه یه دو و سه د و شتر و هه زار سه ر مه ری ده ست نه که ویت و ، بؤ نه م غه زایه پانزه روژی پی نه چی .

له سالی چواره می کوچی دا غه طه فان شه ش هه زار جهنگا وه ری درونده ی هینایه سه ر مه دینه و ، نه ی ویست نه مامی نیسلام به ره گ و ریشه وه هه ل بکیشیت .

که‌چیئی ئەوه‌تا له سائی هه‌شته‌می کۆچیئی دا چوارده جه‌نگاره‌ری موسلمان هه‌ل
نه‌کوته‌ سهر ناوچه‌یه‌کی هۆزی غه‌طه‌غان و که‌س ناوی‌ری بیته‌ ری‌یان و شمشیریان لی
به‌رز بکاته‌وه، بگره‌ به‌ ویستی خۆیان لی‌یان دیل نه‌که‌ن و مه‌رومالاتی‌شیان نه‌ده‌نه
به‌ر . نه‌مه‌ش ئەوه‌مان بو‌ ده‌رته‌خات که‌ موسلمانه‌کان بو‌بوونه‌ هی‌زی چاره‌که‌راوی
ناوچه‌که .^{۱۷۰}

به‌شی سیی و نۆهه‌م

فه‌تھی مه‌ککه

یه‌کهم : هۆی فه‌تھی مه‌ککه

که موسلماننه‌کان په‌یانی حوده‌بیه‌یان به‌ست مه‌به‌ستیان نه‌وه‌بوو نه‌من و تاسایش باڵ به‌سه‌ر ناوچه‌ی حیجاز هه‌ر هه‌مووی دا بکیشی و ، هه‌موو لایه‌ک سه‌ربه‌ستی ته‌واوی هه‌بی بۆ هات و چۆ و تیکه‌لاوی . نه‌مه‌ش هه‌لی بۆ کافران نه‌ره‌خساند تا له نزیکه‌وه له تایبه‌ت مه‌ندی یه‌کانی ئیسلام ناگادار بن و ، به‌ جوانیی ئیسلام بناسن ، که ساڵه‌های ساڵ بوو پاگانده‌ی ناحه‌زان خه‌لکی چه‌واشه‌ کردبوو و ، نه‌ی نه‌هیشته‌ ره‌وشتی جوانی موسلمانان بۆ دانیشتوانی دوورگه‌ ده‌ریکه‌وی ، چونکه هه‌لاتنی خۆری ئیسلام بۆ به‌رژه‌وه‌ندی یه‌ ناشه‌ری یه‌کانی سته‌م کاران مایه‌ی مه‌ترسیی بوو ..

له‌ کاتی به‌ستنی په‌یمانه‌که‌دا موسلمانه‌کانیش و قوره‌یشیش نه‌وه‌یان به‌ بیردا هات که دوو هۆزی به‌هیزی تریش وان له‌ ده‌ورویه‌ری هه‌ره‌م‌دا و خاوه‌نی سه‌نگی تایبه‌تی خۆیان . جا بۆ نه‌وه‌ی ناشتی ده‌ ساڵه‌ی په‌یانی حوده‌بیه‌ چاکتر به‌ره‌م‌ بدات ، وا چاکه‌ نه‌وه‌ دوو هۆزه‌ش به‌شدار بکه‌ن . نه‌وه‌ دوو هۆزه‌ هۆزی به‌کر و هۆزی خوزاعه‌ بوون، که ساڵه‌های ساڵ بوو جه‌نگی خۆیناویی له‌ نیتوانیان‌دا بنه‌بر نه‌بوو بوو ..

نه‌وه‌بوو ناردیان به‌ دوا‌ی سه‌رژکانی هه‌ردوو هۆزه‌که‌دا تا ناگادار بکری نه‌وه‌ی که موسلمانه‌کان و قوره‌یش له‌سه‌ری ریک‌که‌وتوون ، که بریتی یه‌ له‌ وه‌ستاندنن جه‌نگ بۆ ماوه‌ی ده‌ ساڵ و ، نه‌وانیش سه‌ربه‌ستی ته‌واویان هه‌یه‌ که پال به‌هه‌ر لایه‌که‌وه نه‌ده‌ن، به‌وه‌ مه‌رجه‌ی نه‌وانیش به‌نده‌کانی په‌یمانه‌که‌ بپاریزن .

له‌ نه‌جم‌دا خوزاعه‌ - به‌ کافر و موسلمانیه‌وه - چوه‌ په‌یانی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و، نه‌وه‌ی به‌کری کورپی عه‌بده‌مه‌ناتیش چونه‌ په‌یانی قوره‌یشه‌وه و ، نه‌مه‌ش له‌ په‌یمانه‌که‌دا نووسرا .. به‌مه‌ نیت خوزاعه‌ و به‌کر نه‌یان‌توانیی ده‌ست له‌ یه‌کتر بووه‌شینه‌ن .. خۆ نه‌گه‌ر به‌کر ده‌ست درێژی بکرده‌یه‌ نه‌وا قوره‌ش تاوانبار نه‌بوو و ، گه‌ر خوزاعه‌ش ده‌ست درێژی بکرده‌یه‌ نه‌وا موسلمانه‌کان لێ پرسراو نه‌بوون .

موسڵمانەكان كە پابەندی رەوشتە جوانەكان بوون بە چاكی بەلئینی خۆیان بەسەر ئەبرد ، وەك لە پێشەوه دیان چۆن ئەبوجەندەل و ئەبویهصیر تەسلیم کرانەوه ، هەتا خەریك بوو ئوم كۆلشومسی كچی عوقبەش تەسلیم بکریتەوه ، گەر قورئان دانەبەزیایە . بەلام قورەیش و هاوێمانەکانی نەیان توانی ، بگرە نەیان ویست پارێزگاریی لە پەیمانە کە بکەن . هەموو گەفت و بەلئینیکیان کیشا بە دیواردا و ئابرووی خۆیان برد . سەرەنجام پێغەمبەری خواش ﷺ هەلمەتی دا و کەعبەیی پیرۆزی لەژێر چنگیان دەرھینا ، تا قورەیش تەمیی بکا و ، بە سەر و بە مال و بە وپەری دلسۆزی یەوه لەسەر خوزاعەیی دۆست و رەفتار جوان بکاتەوه .

خوزاعە بە نییەتی پاکەوه پارێزگاریی لە بەندەکانی پەیمانی خودەیبیە تەکرد ، بۆیە ئەندامانی ئەم ھۆزە ، چ کافر و چ موسڵمانیان ، بێخەم هات و چۆی ناوچەیی نیشتەجیی بوونی قورەیش و بە کریان تەکرد و ، بە بۆنەیی پەیمانە کەوه نیازیان نەبوو دەستی دوژمنایەتییی بۆ هیچ کەس درێژ بکەن و ، بە بیریشیان دا نەتەهات کە هیچ کەس دەستی دوژمنایەتییی بۆ ئەوان درێژ بکات .

بەلام قورەیش و بەکر ئەمەیان بە ھەل ئەزانی و ، بە تەما بوون لەم باروودۆخە کەلک وەرێگرن و ئەوہی لە کاتی جەنگ دا بۆیان نەتەهاتە دیی ، لە کاتی پەیمانە کەدا دەستی بچەن . چونکە ھۆزی بەکر لە هیچ جەنگێک دا لە خوزاعەیان نەتەبردەوه ، بەلکو خوزاعە زۆری لێ نەکوشتن .

خوزاعە لە خۆی بێخەم بوو و ، بە کریش خەریکی نەخشە کیشان بوو بۆ تۆلەسەندن . بە تەما بوون ھەل بە دەست بیتن و دەست لە خوزاعە بوەشین و کۆمەلئیکیان لێ بکوژن . ئەوہبوو سەرەنجام بە کۆمەکیی قورەیش ئەو نامەردی یەیان ئەنجام دا . . . ئەوہبوو سەرداری ئەوہی بەکر و فەرماندەیی جەنگاوەرانیان ، نوسفیلی کورپی موعاویە لە ھەلئیک ئەگەر بۆ ھەل بکەوێ و دەست لە خوزاعە بوەشین ، بەلام بە شیوہیە کە ئەوہی بەکر تووشی زیان نەبن .^{۱۷۱}

^{۱۷۱} نوسفیلی کورپی موعاویەیی کورپی عوروەیی نەفائیی ، پاشان بە کریی ، پاشان کەنایی ، سالی فەتەحی مەككە موسڵمان بوو و ، لە سالی نۆھەمدا لە گەل ئەبویه کردا حەجی کردوو . پیاویکی بە تەمەن بوو . پێش موسڵمان بوونی شەصت سال ژیاو و ، دواي موسڵمان بوونیشی شەصت سال . لە جەنگی فوججاردا موعاویەیی باوکی فەرماندەیی ھۆزە کەیان (دونل) بوو . نوسفەل لە مەدینە نیشتەجیی ئەبیت و ھەر لەویش لە سەردەمی یەزیددا نەمریت . لە بوخاریی و موسلیم و تیرمیذیی دا فەرموودەیی ریبوایەت کردوو .

نه گپږنهوه که نهوفل نهچی بۆ لای سهروکانی قورپه‌یش و به لای نهوانهوه نیازه‌که‌ی نه‌درکیڼی که نه‌یهوی له ناخلف‌دا ده‌ستیک له خوزاعه بوه‌شیڼی . جا داوای یارمه‌تی له قورپه‌یش نه‌کات که به پیاو و به چهک کۆمه‌کی بکه‌ن . نه‌وانیش نه‌مه‌یان به دل بوو و ، به‌لڼی کۆمه‌کی یان پی دا ..

نه‌وه‌بوو خوزاعه هیچ ترسیکیان له خۆیان نه‌بوو و ، له ناوچه‌ی وه‌تیردا له گهرمه‌ی خودا بوون و ، چه‌کیشیان به‌لاوه نه‌بوو ، له تاریکی شه‌ودا به‌کر هه‌لمه‌تیا‌ن برده سه‌ریان و تا توانی یان لی‌یان کوشتن . به‌کر و قورپه‌یش به‌وه‌شه‌وه نه‌ه‌ستان ، به‌لکو که‌وتنه راوانی نه‌وانه‌ش که له کوشتن ده‌رباز بوو بوون ، هه‌تا هی وایان هه‌بوو گه‌یشتبووه په‌نای حهره‌م و نه‌وسا نه‌یان کوشت . نیتر حیسابیتکیان بۆ دوا‌پۆژی خۆیان نه‌ته‌کرد .

له‌ناو قورپه‌یش‌دا نه‌م پیاوانه به‌شداری نه‌و کاره چه‌وته‌یان کرد و به خۆیان و به چه‌کیش سته‌میان له خوزاعه کرد :

- ۱ - سه‌فوانی کورپی ئومه‌یه .
- ۲ - سه‌هیلی کورپی عه‌مر ، که له جیتی قورپه‌یش په‌یمانه‌که‌ی مۆر کرد .
- ۳ - عی‌کریمه‌ی کورپی نه‌بوجه‌هل .
- ۴ - موکه‌ره‌زی کورپی حه‌فص .

۵ - حوه‌یطب‌ی کورپی عه‌بدولعوززا ، که نه‌م دوانه‌ی دواوه هه‌ردووکیان نه‌ندامی نوینه‌ره قورپه‌یشی به‌که بوون بۆ به‌ستنی په‌یمانه‌که و له بریی قورپه‌یش په‌یمانه‌که‌یان مۆر کرد .

میژوو‌نووسان نه‌وه‌یان ته‌تکید کردوه که جگه له نه‌بوسوفیان هه‌موو سه‌رداران‌ی قورپه‌یش رایان له‌سه‌ر بووه . به‌لام نه‌وه‌ی مودلیج ، که به‌ره‌یه‌کی هۆزی به‌کر بوون ، له‌و ناپاکی‌یه‌دا به‌شداری یان نه‌کرد و په‌یمان‌یان نه‌شکاند .

باسه‌که‌ش به‌م شی‌وه‌یه بوو ..

له مانگی شه‌عبانی سالی هه‌شتم‌دا ، بیست و دوو مانگ داوای په‌یمانی حوده‌یبیه ، هۆزی به‌کر که‌وتنه دواندن‌ی سه‌روکه‌کانی قورپه‌یش جگه له نه‌بوسوفیان ، به نیازی نه‌وه‌ی که نه‌گهر چوون به گۆی خوزاعه‌دا قورپه‌یش به پیاو و به چهک و نه‌سپ یارمه‌تی یان بدن . قورپه‌یش به‌لڼی کۆمه‌کی یان به نه‌نیسی دا ، بۆ نه‌وه‌ی خوزاعه نه‌که‌ویته خۆ و خۆی ناماده‌ی جه‌نگ نه‌کات .

قورپه‌یش شویتنیکیان دیاری کرد که ناوی (وه‌تیر) بوو. جا له کاتی دیاری کرادا سدراره‌کانی خویان گۆری و نیقابیان پۆشی و ، بنده و کۆیله‌کانیان له‌گه‌ل خویان هینا و هاتن بۆ نه‌و شوینه . له‌ولاوه نه‌وفه‌لی کورپی موعاویه‌ی دوئلیش سەرۆکایه‌تی نه‌وی به‌کری کرد و ، شه‌و ، که خوزاعه له خویان بی‌خه‌م بوون ، دایان به‌سریان دا ، هه‌تا خویان گه‌یانه‌هه‌رمی مه‌ککی هه‌ر لی‌یان کوشتن .

خوزاعه به‌بی‌چک و په‌ناشیان بردبووه په‌نای که‌عبه ، هیشتا نه‌وفه‌ل وازی لی‌ نه‌هه‌ینان و له‌سه‌ر نه‌وه سوور بوو که له‌ناو هه‌رمه‌میش دا هه‌ر بیان کوژن .. که هه‌ندیک ره‌فتاری نه‌وفه‌لیان به‌ دل‌ نه‌بوو و نامۆزگاری‌یان کرد که له‌ خوا به‌ترسی و ده‌ست به‌گریته‌وه ، چونکه له‌ناو هه‌رمه‌م دا هه‌رگیز کوشتار نه‌کراوه ، نه‌وفه‌ل که‌وته کوفر کردن و وتی : نه‌مپۆ من خوام نیه . نه‌وه‌بوو نه‌وی به‌کری هه‌ل نا تا تو‌له‌ی خویان به‌که‌نه‌وه .

خوزاعه خویان گه‌یانه‌هه‌رمی بووه‌یلی کورپی وه‌رقای خوزاعی له‌ مه‌ککه و ، رافع که به‌نده‌یه‌کی نازادکراویان بوو . نه‌مه‌ش له‌گه‌ل به‌ره‌به‌یان دا . نه‌وانه‌ی که خوزاعه‌یان راو نه‌نا به‌کری و قورپه‌یشی بوون . که قورپه‌یشی‌یه‌کان گه‌بیشتنه‌وه مه‌ککه خویان گه‌یانه‌وه مالی خویان و ، ایان نه‌زانایی که‌س پی‌ی نه‌زانیون و ، هه‌والی نه‌م به‌شداربوونه‌یان ناگاته مه‌دینه . نه‌وی به‌کر له‌ مه‌ککه‌دا و له‌به‌ر ده‌رگای بووه‌یل و رافع دا بیست پی‌اوی خوزاعه‌یان کوشتن ، بی‌ته‌وه‌ی پی‌اوی قورپه‌یشی قه‌ده‌غه‌یان به‌کات . به‌لام چه‌ند پی‌اوی قورپه‌یشی هه‌ستیان به‌ مه‌ترسی نه‌م کاره‌ی به‌کر کرد که نه‌بیته‌ مایه‌ی هه‌ل‌وه‌شاندنه‌وه‌ی په‌یمانی حوده‌بییه . نه‌وه‌بوو حاریشی کورپی هیشام و عه‌بدووللای کورپی نه‌بووه‌بیعه^{۱۷۲} هاتنه‌ لای سه‌وه‌یلی کورپی عه‌مر و عیگریمه و موکه‌ره‌ز و حوه‌یطه‌بی کورپی عه‌بدوولعوززا و لۆمه‌ی به‌شداریی کردنی نه‌و

^{۱۷۲} عه‌بدووللای کورپی نه‌بووه‌بیعه‌ی کورپی موغیره ، نامۆزای خالید بووه و یه‌کی له‌ سدراره قورپه‌یشی‌یه‌کان بووه . برای دایکی ته‌بوچه‌هیش بووه . له‌گه‌ل عه‌مری کورپی عاص دا قورپه‌یش نه‌یان نیری بۆ حه‌به‌شه به‌و هیوایه‌ی موسلمانه‌کانیان ته‌سلیم به‌گریته‌وه و ، بیان گه‌یانه‌وه بۆ ژیر سزا و نازاره‌که‌ی مه‌ککه . سالی فه‌قی مه‌ککه موسلمان بووه . کاتیک که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌ سوپاوه به‌ره‌و حونه‌ین نه‌رۆیشت ده‌ و نه‌ونده هه‌زار دیره‌می له‌ عه‌بدووللای قهرز کرد و ، که له‌ حونه‌ین گه‌رپاوه قه‌رزه‌که‌ی پی‌ی دایه‌وه و دو‌عای به‌ره‌که‌تی مال و مندالی بۆ کرد . عومهر کردووه‌تی‌یه‌ فرمانده‌ی سوپا . له‌ سه‌رده‌می خه‌لافه‌تی عوتمان دا کۆچی دوا‌یی کردوه .. نه‌وه‌بوو هه‌والی گه‌مارزی عوتمانی بیست و نه‌ویش له‌ مه‌ککه بوو . سوار بوو و هات بۆ مه‌دینه بۆ کۆمه‌کی عوتمان ، که‌چی له‌ نزیک مه‌ککه له‌سه‌ر ولاغه‌که‌ی که‌وت و کۆچی دوا‌یی کرد ..

کاره نه شیاهویان کردن . نه مه کاری تیّ کردن و چوون بوّ لای نه وفهل و ماوهیان نه دا چیی تر خوزاعهیی بکوژیتت ..

قورهیش په شیمانی کاره نه شیاهه کیان بوونه وه .. ترسیان لیّ نیشته که نه مه دست دریژی یه به سهریان دا ناروات ، چونکه نه وهی به کر به کۆمه کیی و پشته سووری نه وان و له ناوچهی نه وان دا نه م ناپاکی یه یان نه نجام داوه . له هه مووی ناخۆش تر هه ندیّ له و قورهیشی یانهی که به شداریی نه و دهست دریژی یه یان کردبوو ، له بریی قورهیش په یمانی حوده بیبیه یان مؤر کردبوو .

که حاریث و عه بدوللاّ چوونه لای نه بوسوفیان تیّان گه یاند که نه مه هه لّ وه شانده وهی حوده بیبیه و موسلمانه کان دینه سهریان . نه بوسوفیانیش تیّ گه یشت که نه م کاره ته له یه و بوّ نه و قورهیش نه راهه ته وه . نه ویش ده ری بریی که ناگای لیّ نه بووه و ، له دهستی موحه مه دیش رزگاریان نابیّ .

قورهیش ناچار بوون کۆبوونه وه یه که نه نجام بدن . نه وه بوو گه یشتنه نه و رایه که نه مه پاشگه زبوونه وه یه له به لینه کانی حوده بیبیه و ، پیغه مبه ری خوا ﷺ هه رگیز له م دهست دریژی یه بیّ دهنگ نابیتت .

کاتیّ که قورهیش خه ریکی کۆبوونه وه کانی بوو له (دار الندوة) عه بدوللاّی کوری سه عدی کوری نه بوسه رحیش له وی بوو . عه بدوللاّ که وته نامۆژگاریی قورهیشی یه کان تا رینگه چاره یه که بوّ خوّیان هه لّ به بۆرین .

تیّ گه یاندن که پیغه مبه ری خوا ﷺ هیرشیان ناکاته سه ر هه تا چه ند ری یه کیان بوّ دانه تیّت ..

داوایان لیّ ته کات که خوینی بیست و سیّ کوژراوی خوزاعه بدن ، یان له په یمان و دۆستایه تیّی نه وهی به کر خوّیان دامالّن ، یان خوّیان بوّ جهنگ ناماده بکه ن . پیّی وتن: کامیان هه لّ نه بۆرین ؟

سوهیلی کوری عه مر خوّ دامالّین له په یمان و دۆستایه تیّی نه وهی به کری به لاهه ناسان بوو .. به لام شه بیه ی کوری عوثمّانی عه بده ریی نه وهی به دلّ نه بوو و ، دواى مشت و مپّ ده ری بری که خوینّ دانی خوزاعه ناسانه .. قورطه ی کوری عه بد عه مریش وتی : نا به خوا نه خوینّ نه ده یین و ، نه له په یمانی نوافشهی کوری غه وشیش — که تیره یه کی به کر بوون — خوّمان دانه مالّین ، به لکو نه چین به گژى دا ، واته به گژى پیغه مبه ری خوا دا ﷺ .

نهبوسوفيان وتى : نهوه هيچ نيه و ، تاكه را بۆ ئيمه نهويه كه دان بهم كارهدا نهنين كه گوايا قورهيش پهيماني شكاندبى . خو نهگر خهلكانيك بهبى هدى ئيمه و بهبى راويژ پى كردغان نهوهيان كردبى ، ئيمه چيى بكهين ؟ وتيان : تنها نهمه رايه . مل بادان بۆ ههچيى كه روى داوه .

وتى : من فرمانم بهو كاره نهداوه و راستيش نهكهم و پيشم ناخوشه نهوهتان كردوه و ، زانيوشمه كه رۆژيكي رهشى به دواويه . قورهيش رهزامهنديان دا نهبوسوفيان نهو كاره بكات . بۆ نهمه رايان هاته سهر نهوه كه نيروايكي پايه دار بنيرنه مهدينه خزمهتي پيغه مبهري خوا ﷺ تا ماوهي پهيمانه كه دريژ بكاتوه . جا نهگر نه مهيان بۆ كرا ، نهوا له سزاي سوپاي مهدينه رزگار نهبن . ههروهها پياو ماقولاني (دار الندوة) هاتنه سهر نهو برياره كه نهبوسوفيانى فرماندهي گشتيى سوپاي قورهيش بچيت بۆ مهدينه .

نيت له قورهيشيش و نهبوسوفيانيش وهابوو كه نهو ههواله پيشي نهبوسوفيان ناكهوي و ناگاته مهدينه . بۆيه نهبوسوفيان به پهله كهوته رى و خوى گهيانده مهدينه .

بهلام قورهيش و نهبوسوفيان نهيان پيكا ، چونكه خوزاعه پيش كهوتبوو و ، خوى گهياندهبووه مهدينه و ، به وردبي باسهكهى به پيغه مبهري خوا ﷺ گهياندهبوو ، نهوسا دواي چهند رۆژيک نهبوسوفيان گهيشت .

ههر دواي دهست دريژييه كه هۆزي خوزاعه نيروايكي تايهتيان نارد بۆ مهدينه ، كه عمري كورپي سالمى خوزاعيى بوو ، تا نهو ستهمهى نهوهى بهكر و كۆمهكانيان بگهيه نيته پيغه مبهري خوا ﷺ .

بهلى ، له كاتيک دا كه پياوماقولاني قورهيش نهگهيران درۆكانيان پينه بکهن ، عمري كورپي سالم گهيشتبووه مهدينه و ، به وردبي باسهكهى بۆ نازيز گيپابويهوه .. .
 عمر له مزگهوتي مهدينه دا ههستايه سهريى و باسهكهى به شيعر هۆنى يهوه كه قورهيش پهيماني حوده پييهيان شكاند و ، داواي كرد هيرشيان بكرتته سهر و نههيلرين ، چونكه نهوان له كاتي ناشتيى دا ههليان به دهست هينا و ، له وهتيردا و له ناو مهككهدا نهمان خهريكي نويز و قورنان خويندن بوون دهست دريژيىيان كرده سهريان .. .

که پیغمبهری خوا ﷺ نه‌می بیست ، یه‌کجار تووره‌بوو و ، به‌نی‌راوه‌که‌ی خوزاعه‌ی راگه‌یاند که توّله‌ی نه‌و ده‌ست درئی‌ی‌یه‌ نه‌سینیت لی‌یان که فر‌مو‌ی: «نُصرتَ یا عمرو بن سالم» .

که پیغمبهری خوا ﷺ له‌ مزگه‌وت هاته‌ ده‌روه ، تووره‌ی‌ی پیّوه‌ نه‌بینرا .. له‌ ئیبن‌عه‌باس‌ه‌وه^{۱۷۲} ریوایه‌ت کراوه‌ که‌ وتوویه : پیغمبهری خوا ﷺ له‌ مزگه‌وت هه‌ستا و لای‌عه‌باکه‌ی به‌ دوای خوئی‌دا رانه‌کی‌شا و نه‌ی فر‌مو‌و : «لا نُصرتَ إن لم أنصر بني كعب - یعنی خزاعه - بما أنصر منه نفسي» . نه‌ی فر‌مو‌و : خوا سه‌رم نه‌خات نه‌گه‌ر له‌ هه‌ر شتی‌ک‌دا که‌ هه‌ولئی سه‌رکه‌وتنی خوّم نه‌ده‌م هه‌ولئی سه‌رکه‌وتنی نه‌وه‌ی که‌عب نه‌ده‌م واته‌ هوّزی خوزاعه .

جا هه‌روه‌ک خوزاعه‌عه‌مری کورپی سالم‌یان به‌ په‌له‌ نارد بۆ مه‌دینه ، هه‌روه‌ها به‌ دوای‌دا وه‌فدی‌کی گه‌وره‌شیان نارد که‌ بریتی‌ی بوو له‌ چل‌پی‌او به‌ سه‌رۆ‌ک‌ایه‌تی‌ی بو‌ده‌یلی کورپی وه‌رقاء .. نه‌وانیش رووداوه‌که‌یان به‌ وردی‌ی گێ‌ر‌ایه‌وه و ، داوای کۆمه‌کی‌یان له‌ پیغمبهری خوا ﷺ کرد تا توّله‌ی بیست و سی کورژاوی خو‌یان بسینن که‌ قوره‌یش و به‌کر به‌ نارپه‌وا کوشتنیان . نه‌ویش جه‌ختی له‌سه‌ر نه‌و کۆمه‌کی‌یه‌ کرده‌وه .

^{۱۷۲}عه‌بدوللّای کورپی‌عه‌بباسی کورپی‌عه‌بدولموطه‌للیب ، نامۆزای پیغمبهری خوا بووه . دایکی‌ناوی لوبابه‌ی کچی‌حاریشی هیلالی‌یه . پیش‌کۆچ کردن بۆ مه‌دینه به‌ سی‌ساان ، له‌و کاته‌دا که‌ موسلمانه‌کان له‌ مه‌که‌که‌دا له‌لایه‌ن قوره‌یشه‌وه نابلو‌قه‌ی نابوروی‌یان خرابوویه‌ سه‌ر ، له‌ دایک‌بووه . یه‌که‌م جه‌نگی‌ک که‌ به‌شداریی تیدا کرد جه‌نگی‌ نه‌فریقیه‌ بوو له‌ توونس ، له‌ ژیر فر‌ماندایه‌تی‌ی عه‌بدوللّای کورپی سه‌عدی کورپی نه‌بوسه‌رح‌دا ، نه‌مه‌ش له‌ سالی بیست و حه‌وته‌می کۆچی‌ی‌دا . پی‌اوئی‌کی سپیی پینستی بالابه‌رزی به‌ لاشه‌ گه‌وره‌ی ده‌م و چاو گه‌شاهه‌ بووه ، که‌ نه‌گه‌ر دانیشتا‌یه جیتی دوو پی‌اوی نه‌گرت . ریوایه‌ت کراوه‌ که‌ پیغمبهری خوا ﷺ ده‌ستی به‌سه‌ردا هیناره‌ و ، فر‌موویه : «اللهم فقهه في الدين وعلمه التأويل» . یه‌کی‌بووه له‌و هاوه‌لانه‌ی که‌ خاوه‌نی زانستی‌کی زۆر بوون . نازناوی ((حبر‌الامة)) ی‌لی‌ نراوه . نه‌لی‌تن له‌ جه‌نگی نه‌فریقیه‌دا چاوی به‌ جه‌رجیری فر‌مانده‌ی رۆمان نه‌که‌ویت ، که‌ زۆر به‌ پی‌اوئی‌کی لی‌‌هاتوو نه‌که‌ویت به‌رچاوی و پیتی نه‌لی‌ که‌ پی‌ویسته‌ تۆ زانای عه‌ره‌ب بیت . عه‌طائیش وتوویه : کۆرم نه‌دیوه وه‌ک کۆرپی ئیبن‌عه‌بباس به‌ریژ بیت : له‌ هه‌موو کۆرینک فیقه‌ی زیاتر و له‌ خواترسانی چاکتری تیدا بووه . طاووس‌یش وتوویه : حه‌فتا له‌ هاوه‌لانی پیغمبهری خوا ﷺ دیون ، هه‌رکه‌ی له‌ کاریک‌دا جیاوازی‌یان بوویت ، شوین و ته‌ی ئیبن‌عه‌بباس نه‌که‌وتن . نیمام‌عه‌لیی کردوویه‌تیه‌ والیی به‌صره‌ و ، له‌ جه‌نگی صیفینیش‌دا فر‌مانده‌ی ده‌سته‌چه‌پی سوپاکه‌ی بووه و ، نازناوی (ترجمان القرآن) یشی لی‌‌ نراوه . له‌ طائیف و له‌ سالی شه‌صت و هه‌شتی کۆچی‌ی‌دا و له‌ ته‌مه‌نی حه‌فتا و یه‌ک سالی‌ی‌دا کۆچی‌ی‌ داوی کردووه . له‌ کاتی مر‌دنی‌دا عه‌مری کورپی‌دینار وتوویه : خواناسی نه‌م نومه‌ته‌ مر‌د .

عائیشہش وتوویہ : گویم لہ پیغہمبہری خوا بسو ﷺ کاتی ہاتہ ژورہوہ و ، داوای ناوی کرد ، کہ لہ توورہیی دا ناوی بہسہر خوئی دا نہ کرد و نہی فہرموو : ((لا نصرتُ إن لم أنصر بني کعب)) .

نوینہرانی خوزاعہ بہرہو ناوچہی خوئیان گہرانہوہ ، بہلام پیغہمبہری خوا ﷺ فہرمانی بہسہردا دان کہ ہہموویان پیگہوہ نہگہرینہوہ ، بہلکو لہ چہم و دۆلہکان دا دابہش بن ، ہہر چہندہ ہندیکیان تووشی نہبوسوفیان بسون کہ بہرہو مہدینہ نہہات و ، ہہستی بہ شتی کرد ..

بہلی ، قورہیش پہیمانہکیان شکاند و ، نہمہش بووہ ہوی نہوہی کہ مہککہ رزگار بکری و خہلگہکہی لہ بت پہرستی رزگار بن ، بگرہ بووہ ہوی نہوہی ہوزہکانی دوورگہش باوہش بو نیسلام بکہنہوہ ، کہ سالہہای سال بسو چاوہ پروانی نہنجامی زۆران بازی نیوان موسلمانہکان و قورہیش بوون .

بہر لہوہی نہبوسوفیان بگاتہ مہدینہ ، پیغہمبہری خوا ﷺ ہہوالتی دا کہ نہبوسوفیان دیت و ہہول نہدا ماوہی پہیمانہکہ دریز بکریتہوہ .

کہ نوینہرانی خوزاعہ لہ کاتی گہرانہوہیان دا بہسہر چہند ریگایہک دا دابہش بوون ، کۆمہلیکیان بہ راستہ ری دا نہرؤیشتن تووشی نہبوسوفیان بوون . نہبوسوفیان ترسی نہوہی لی نیشٹ کہ نہمانہ لہ شکات گہرابنہوہ ، بۆیہ لئی پرسین کہ ماوہی چہندہ سہردانی یہثربیان کردوہ . وتیان : ہیچ ہہوالتیکی نازانین .

پاشان پرسیاری لہ سہرۆکی دہستہکہ کرد ، کہ بوہدیلی کوری نوم نہصرہم بسو ، نایا سہردانی پیغہمبہری کردوہ ؟ نہویش وتی : نہخیر . بہلکو لہ خویش کردنی خوینی کوزراویک گہراوہتہوہ . نہبوسوفیانیش ہندی ستایشی کرد و ، پیگہوہ لہوی خہوی قہیلولہیان کرد ..

نہبوسوفیان ہیشتا ہہر بہگومان بوو کہ لہ مہدینہ گہرابنہوہ . بۆیہ پرسیی کہ نایا خورمای یہثربیان لا نیہ دہرخواردی بدن ، وتیان : نہخیر . کہ نہوان کہوتنہ ری نہبوسوفیان چوہ نہو شوینہی کہ وشترہکانیان مؤلیان تیا دابوو و ، پشقلہکانی ورد کردن نہبینی کہ ناوکہ خورمایان تیاہ و ، لہ شوینی پیاوہکانیش دا ناوکی خورمای عہجوہی بینیی . بہمہ ہیوای بہ ہہولہکہی کہم بوویہوہ و ، برپای نہبوو بتوانی سہرکہوتن بہ دہست بہینی . بہلام لہ گہل نہوہش دا بہرہو مہدینہ رؤیشت و برپاری دا ہہولتی خوئی بدات .

که گه‌یشته مدینه سدرنجی دا موسلمانان کان یه کجار داخ له دلن بۆ قورپه‌یش ، له‌سەر نهو ناپاکی‌یه‌ی که دژ به خوزاعه‌ی بی‌تاوان نه‌نجامیان داوه ، به راده‌یه‌ک که تاقه که‌سێک روویه‌کی خوشی پی نه‌دا ..

که چووه ناو شاره‌وه ، یه‌که‌م جار چووه لای نوم حه‌بیبه‌ی کچی که یه‌کی بوو له هاوسه‌رانی پیغه‌مبهر و دایکانی موسلمانان ، که ماوه‌یه‌کی که‌م بوو له کۆچی حه‌به‌شه‌گه‌را‌بوویه‌وه . له‌بهر نه‌وه‌ی که کچی بوو چوو بۆ ژووره‌که‌ی نهو . که چووه ژووره‌وه ویستی له‌سەر نوینه‌که‌ی پیغه‌مبهری خوا ﷺ دابنیشیت ، که‌چی ره‌مله‌ی کچی خیرا نوینه‌که‌ی پیچایه‌وه و نه‌ی هیشت له‌سهری دابنیشی !

نوم حه‌بیبه‌ باوکی خوش نه‌وی نه‌گرچی هیشتا موسلمان نه‌بووه ، خو نه‌گر موسلمانیش ببی ، نه‌وسا وه‌ک پیغه‌مبهری خوا ﷺ خوشی ناویت ، چونکه‌ نه‌م مایه‌ی هیدایه‌ته و ، هۆی سه‌رفرازی قیامه‌ته . به‌لام باوکی له‌سهر بت په‌رستی سووره و ، که‌که‌ی له‌و دینه‌ی لای داوه نیت هیچ حسابی‌کی بۆ ناکات .

نه‌بوسوفیان پی‌ی ناخۆش بوو که‌که‌ی نوینه‌که‌ی پیچایه‌وه ، بۆیه‌ به‌وپه‌ری نارحه‌تی‌یه‌وه په‌رسیاری لی کرد که‌ تا‌یا حه‌یفی نوینه‌که‌ی لی هاتوو ، یان حه‌یفی نه‌می لی هاتوو ؟

نه‌ویش به‌ زمانی پاراوی نیمانه‌وه وه‌لامی دایه‌وه که نه‌وه نوینی پیغه‌مبهری خوايه ﷺ و نه‌ویش پی‌اوکی موشریکی پیسه و پی خوش نیه له‌سهر نوینی نه‌و دابنیشی .

نه‌بوسوفیان وتی : به‌ خوا که‌که‌م ! دوا‌ی من خراپت به‌سهر هاتوو .
وتی : خوا هیدایه‌تی داوم بۆ سه‌ر نیسلام . تۆش بابه‌ گیان که سه‌ردار و گه‌وره‌ی قورپه‌یشی ته‌گر موسلمان ببی لیت نه‌سه‌رنیته‌وه ؟ تۆ به‌ردیک نه‌په‌رستی نه‌ نه‌بیستی و نه‌ نه‌بینی !!

باوکی وتی : نای که سه‌یره ! تۆش وه‌ها نه‌لیت ! تا‌یا نه‌وه‌ی که باوک و باپیرم نه‌یان په‌رست وازی لی به‌ینم و شوین دینی موحه‌مه‌د بکه‌وم ؟ پاشان چووه ده‌ره‌وه ..
تیشی‌کی زۆر به‌ دل‌ی نه‌بوسوفیان گه‌یشت .. زۆر نارحه‌ت هه‌نگاری بۆ هه‌ل نه‌گیرا .. دوا‌ی نه‌وه ناچار بوو هه‌ولتی‌کی بی‌که‌لک بدات ، تا به‌شکوم پیغه‌مبهری خوا ﷺ وت و وێژی له‌گه‌ل‌دا بکات بۆ به‌رده‌وام‌بوونی کاریگه‌ری په‌یمانی حوده‌یبیه .

چونکہ ٹہوہ بکریؑ ، وەك ٹہوہ وەہایہ كہ چاوپۆشیی لہ قورہیش كرابیؑ و ، لہو تاوانہ سەرفراز بووبیؑ.

ئەبوسوفیان ئەمی ویست كارە كە لہ موسلمانان بشاریتتەوہ ، بۆیہ وەہای دەرنەخت كە لہ خۆیہوہ ہاتووہ ، چونکہ لہ كاتی بەستنی پەیمانی حودەیببەدا لہویؑ نامادە نەبوو بوو . جا ئەویش وەك سەردارێكی قورہیشیی ہاتووہ و پیی خۆشە جەخت لەسەر بەردەوامیی پەیمانە كە بكاتەوہ .

ئەوہبوو چووہ خزمەتی پیغەمبەری خوا ﷺ و وتی : ئەمی موحمەد ! لہ كاتی بەستنی پەیمانی حودەیببەدا من نامادە نەبووم ، جا پەیمانە كە توندتر بكە و ماوہ كەشی زیاتر بكە . بەلام پیغەمبەری خوا ﷺ قسە كەمی لیؑ سەند و فەرمووی :

«لذلك جنت يا ابا سفيان ؟» . فەرمووی : بۆ ئەوہ ہاتوووی ؟ وتی : بەلیؑ . فەرمووی : «هل كان من حدث ؟» . فەرمووی : ئەمی لہ ناوتان دا هیچ رووی نەداوہ ؟ ئەبوسوفیان راستیی نەوت و ، بەوپەری پركیشی یەوہ وتی : پەنا بە خوا ، ئیمە لەسەر پەیمان و رێك كەوتنی خۆمانین و هیچ ناڵ و گۆرپێكمان بەسەری دا نەھیناوە .

پیغەمبەری خوا ﷺ لەسەر خۆ ہەندیؑ وشەیی دا بە گوئی ئەبوسوفیان دا كە بۆنی بەلئینیکیان نەئەدا ، بەلام لەلای ئین ہیشام وەہا ہاتووہ كە پیغەمبەری خوا ﷺ وەلامی نەداوہ تەوہ ..

ئەبوسوفیان بەمەش كۆلی نەدا ، بەلكو كەوتە ہەولتی ئەوہی كە ہەندیؑ لہ ہاوەلان بكاتە تەكاكار ، بە تاییەت كۆچ كەران ، تا بەلكو پەیمانە كە بەردەوام ببیؑ .. یەكەم كەسێك كە ئەبوسوفیان خۆی گەیانە لای ئەبوبەكری صددیق بوو ، بەلام ئەبوبەكر ئەمی زانیی قورہیش چ ناپاکی یەکیان ئەنجام داوہ ، لەبەر ئەوہ ئەبوسوفیانی جواب كرد ..

دوای ئەو رووی لہ عومەری كورپی خەططاب نا ، تا بەلكو ئەو تەكای بۆ بكات و ماوہی پەیمانە كە درێژ بكریتتەوہ . عومەریش بەوپەری توورپەیی یەوہ جوابی كرد ..

دوای عومەر رویشت بۆ لای عوئمان و دای بە گوئی دا كە هیچ كەس ئەوہ نەندەیی ئەو خزم و نزیکیی نیہ ، بە بۆنەیی ئەوہوہ كە عوئمانیش لہ نەوہی ئومەیببە بوو ، بەلكو ہەولتی بۆ بدا و پەیمانە كە نوێ بكنەنەوہ ، چونکہ پیغەمبەری خوا ﷺ قسەیی ئەو ناداتە داوہ . بەلام عوئمان بە نەرمییی جوابی كرد ..

دواى عثمان پهنای برده لای نیمام عدلیې و فاطیمې کچی پیغهمبهرې خوا ﷺ ..
 چووه لایان و حهسنې کورپان ، که نهو کاته مندالیکې بچووک بوو ، له بهر
 دهستیان دا بوو . له پیشهوه رووی له نیمام کرد و بهویشی راگه یاند که له ههموو
 کهسې زیاتر نه م خزمیه تی ، به لکو هه ولئیکې بو بدات و به دهستی خالیې
 نه گهرپته وه .. چند جارېک نه مه ی دووباره کرده وه و ، نیمامیش ههموو جارې نه وه ی
 به گوئی دا نه دا که پیغهمبهرې خوا ﷺ گهر کارنیکې به دل نه بوو که س بو ی نیه لهو
 باره وه بی دوینئې .. دواچار به ناچارې روویه کیشی له فاطیمه کرد تا لای باوکی
 تکایه کی بو بکات . فاطیمه ش عوزری بو هینایه وه که نهو نافرته ، به لام
 نه بوسوفیان دووباره رووی لی نایه وه و وتی : خوشکه که ت - واته زینه ب - پهنای
 نه بولعاصی میردی دا و پیغهمبهرې خواش ﷺ ری پی دا . فاطیمه وتی : نه وه به
 دهستی پیغهمبهرې خوایه . بو سی هم جار داوای لی کرد که به یه کی له کوره کانی
 بلئې تا پهنای بدهن ، واته حهسن و حوسهین . وتی : ههر دوکیان مندالن ناتوان
 په نا بدهن ..

که نه بوسوفیان دهستی له یارمه تیې موهاجیره کان شوړد ، ناچار بوو روو بکاته
 سه روکی خه زره ج سعدی کورې عوباده ، تا به لکو تکایه کی بو بکات ، چونکه له
 سه رده می نه فامیې دا نه بوسوفیان و سعده بهینان خوش بوو و ، ههر یه که له شاری
 خوی دا پهنای نهوی تری نه دا .. داوای لی کرد پهنای بدا و ماوه که زیاد بکاته وه .
 که چی سعده ش جوابی کرد و تیسی گه یاند که هیچ موسلمانیک بی پرسیی
 پیغهمبهرې خوا ﷺ هیچ کارنیک نه نجام نادات .

دواچار چووه خزمه تی نیمام عدلیې تا به لکو چاره ی دهردی بکات ، که چی
 نه وه ش بی سوود بوو .. ناچار هیچی بو نه مایه وه جگه له وه ی به دهستی به تال
 بگهرپته وه مه که و ، هه وال به قوره ش بدات که با چاوه روانی نهو جهنگه بن که
 نه وان بوونه هوی هه ل گیرسانی ..

که نه بوسوفیان مه دینه ی به جی هیشت پیغهمبهرې خوا ﷺ ناماژه ی به په له
 هه روک کرد و فرمووی : ((إن هذه السحابة لتبض بنصر بني كعب)) . فرمووی :
 نه م هه وره سه رکه وتنی خوزاعه ی پیوه دیاره . پاشان فرمووی : ((اللهم خذ علي
 أبصارهم وأسماعهم فلا يرونا إلا بغتة ولا يسمعون بنا إلا فجأة)) . فرمووی : خوایه !
 چاو و گوئی یان ببهسته هه تا نه مان بینن و باسمان نه بیستن تا له ناکاودا بگهینه لایان .

قورپەش خەمیان لیّ ھاتبوو کە سوپای ئیسلام مەككە داگیر بکات ، لەولاوہ ئەبوسوفیان زۆری پیّ چوو و نەگەرپایەوہ مەككە ، بە رادەیکە کە سەردارانێ مەككە لیّی بەگومان کەوتن و ، تاوانی موسلمانبوونیان ئەدایە پالی .

کە گەرپایەوہ مەككە و چووہ مالی خۆیانەوہ ، هیندی ھاوسەری ھەوالی دایە کە قورپەش گومانی موسلمانبوونی پیّ ئەبەن . کە ئەبوسوفیان باسەکە ی بۆ گێرپایەوہ ، هیند تی گەیشت کە هیچی بۆ قورپەش نەکردووہ . لە ھەمان کات دا بە راستەوخۆ ھەموو شتیکی دا بە گوێی سەردارانێ قورپەش دا و تیّ گەیاندن کە ئەو بەردە ی نەفامیک ئە ی خاتە گۆمیکەوہ ، بە صد حکیم نایەتە دەرەوہ . .

جا ھەرۆک ئەبوسوفیان بۆ تازە کردنەوہ ی پەیمانە کە هیچی بۆ نەکرا ، لە ھەمان کات دا هیچ ھەوالیکی بۆ ساغ نەبوویەوہ کە تایا موسلمانەکان ھێرش نەکەنە سەر مەككە یان نا .. ^{۱۷۴}

دووھەم : بیریاری رزگار کردنس مەككە

کە ھەوالی دەستدریژی قورپەش و بەکر بە لای پیغەمبەری خواوہ ﷺ ساغ بوویەوہ ، بیریاری دا کە ھێرش بکاتە سەر بت پەرستانی مەككە و تۆلە ی خوزاعەیان لیّ بسینی . بۆ ئەمە بیریاری دا زۆر بە نھینیی ئەو ھێرشە ئەنجام بدات ، تا سوپای ئیسلام لە ناکاودا بگاتە مەككە و ، بە کەم ترین زیان کەعبە ی پیروژ لە بتەکان پاک بکاتەوہ و ، دەسلالت لە قورپەشی ستم کار بسینی .

ئەوہبوو کە فەرمانی دا موسلمانانی مەدینە و ھۆزەکانی دەورو بەر خۆیان نامادە ی جەنگ بکەن ، هیچ کەسیان نە ی ئەزانایی نیازی کوێی ھەبە ، بۆیە ھەندی و ھەیان ئەزانایی کە بەرەو رۆم ھێرش ئەبات و - ھەندیکیش و ھەیان ئەزانایی کە روو لە ھەوازین و ئەقیف ئەنیت و ، ھەندیکیش وایان ئەزانایی ئەجدی ئەوی .. جا ھەر چەندە مەبەستی کۆکردنەوہ ی سوپا دیار نەبوو ، سوپای ئیسلام ھەر ھەمووی جەم بوو . ناردی بۆ بیابان و دەرودەشت و فەرمانی دا : ھەرکەس ئیمانی بە خوا و بە رۆژی قیامت ھەبە با لە مانگی رەمەزان دا لە مەدینە نامادە بیت ..

بەم بانگەوازە موسلمانەکانی دەورو بەر مەدینە لە ھۆزەکانی غیفار ^{۱۷۵} و موزەینە ^{۱۷۶} و ئەشجەع ^{۱۷۷} و جوھەینە ^{۱۷۸} و ئەسلەم خۆیان گەیاندە مەدینە .

پیغمبهری خوا ﷺ فەرمانی دا عانیسه کهل و په‌لی پئویستی بۆ بیپچیتته‌وه. له‌و کاته‌دا نه‌بویه‌کر هاته ژووره‌وه لای عانیسه و پرسپاری نه‌وه‌ی لی کرد که نایا پیغمبهری خوا ﷺ نیازی غه‌زایه‌کی کردوه ؟ نه‌ویش وه‌لامی دایه‌وه : نازام . هه‌تا عانیسه نه‌ی و پیرا باسه‌که لای نه‌بویه‌کری باوکیشی ناشکرا بکات . که پیغمبهری خوا ﷺ خۆی ته‌شرفی هاته ژووره‌وه ، نه‌بویه‌کری ناگادار کرد و ، فەرمانی دا ناشکرای نه‌کات .

جا بۆ ناگادارکردنی هۆزه‌کان پیغمبهری خوا ﷺ دوانزه له‌هاوه‌له‌ دلتسۆزه‌کانی هه‌ل بژاردن و ره‌وانه‌ی ده‌روده‌ستی کردن تا هۆزه‌کان ناگادار بکه‌ن بۆ کۆکردنه‌وه‌ی سوپا . نه‌و نیراوانه‌ش نه‌مانه‌ بوون :

۱ - نه‌سمائی کورپی حاریشه ، که نه‌سه‌له‌می یه و یه‌کئی بووه له‌هاوه‌لانی (صفة) . دلتسۆزی پیغمبهری خوا بوو . له‌ ته‌مه‌نی هه‌شتا سالیی دا ، له‌ سه‌رده‌می موعاویه‌دا کۆچی دوابی کردوه .. ناردی بۆ سه‌ر هۆزی نه‌سه‌لم .

۲ - هیندی کورپی حاریشه که برای نه‌سماء بوو و هه‌ردووکیان ناماده‌ی په‌یمانی خوده‌بیه‌ بوون . به‌غه‌ویی نه‌وه‌ی باس کردوه که هیند به‌ خۆی و حه‌وت برابیه‌وه به‌شداریی په‌یمانی (رضوان) یان کردوه .. نه‌میشی نارد بۆ سه‌ر هۆزی نه‌سه‌لم .

۱۷۵ غیفار : هۆزیکه‌ی عه‌دنانی یه و ، ماوا و مه‌نزلیان له‌ نیوان مه‌که‌ه و مه‌دینه‌ دا بووه و ، ناری به‌دریش له‌ ناوچه‌ی نه‌وان‌دا بووه .

۱۷۶ هۆزیکه‌ی موضری یه و ، ناوچه‌که‌یان نه‌که‌وتته‌ نیوان مه‌دینه و وادیلقورا . هۆزی موزه‌ینه هۆزیکه‌ی به‌ریژ بوون و ، که نیسلام هات هیچ دژایه‌تی یه‌کیان نه‌کرد ، هه‌ر چهنده له‌ مه‌دینه‌وه زۆر نزیک بوون ، به‌لکو به‌ ویستی خۆیان زوو به‌ زوو موسلمان بوون .. نه‌وه‌بوو که نیسلام هات بیتیکیان هه‌بوو به‌ ناوی (نوه‌م) شکاندیان و موسلمان بوون ، نه‌مه‌ش پیش فه‌قی مه‌که‌ه . موزه‌ینه به‌ پیاوه لی هاتوه‌وه‌کانیانه‌وه به‌شداریی فه‌قی مه‌که‌ه‌یان کرد که سوپا یه‌کی هه‌زار که‌سی یان رینک خستبوو . هه‌ر ته‌م سوپا هه‌زار که‌سی یه به‌شداریی جه‌نگی حونه‌ینیشی کرد . پیغمبهری خوا ﷺ زۆری خۆش نه‌ویست و ستایشی نه‌کردن . موسلیم له (ج ۷ ص ۱۷۸) ی سه‌حیحه‌که‌ی دا ریوایه‌تی کردوه که پیغمبهری خوا ﷺ ستایشی نه‌نصار و ، موزه‌ینه و ، جوهرینه و ، غیفار و ، نه‌وه‌ی عه‌بدوللای کردوه و ، به‌ کۆمه‌کی خۆی دانان له‌ قیامت دا و خوا و پیغمبهریشی به‌ کۆمه‌کی نه‌وان داناه که فه‌رمویه : ((الأنصار ، و مزینة ، و جهینة ، و غفار ، و من کان من بنی عبدالله موالی دون الناس ، یوم القیامة ، والله ورسوله مولا هم)) . یه‌کئی له‌و پیاوانه‌ی که جیتی شانازین بۆ موزه‌ینه و خزمه‌تی نیسلامیان کردوه ، فه‌رمانده‌ی سوارچاکی خواناسی خاوه‌ن ته‌قوا نوعمانی کورپی موقه‌ررینه ، که فه‌رمانده‌ی جه‌نگی نه‌هاوه‌ند بوو ، نه‌و جه‌نگه‌ی که ناونا (فتح الفتوح) و دوابی سه‌رکه‌وتن فه‌رمانده‌ی خۆی شه‌هید کرا ..

۱۷۷ نه‌شجه‌ع : لقیکه له‌ هۆزه‌کانی غه‌طفان له‌ نه‌جد و ، پیش هه‌موو هۆزه غه‌طفانی یه‌کانی تر موسلمان بوو . له‌ سه‌رده‌می نه‌فامییی دا هاو په‌یمانی خه‌زرج بوون و ، له‌ جه‌نگی (بوعات) ی میژوویی دا کۆمه‌کی یان کردن دژی نه‌وس . جوهرینه‌ش هۆزیکه‌ی قه‌حطانیی گه‌وره‌یه . له‌ ده‌وربه‌ری ده‌ریای سووردا ، له‌ ناوچه‌ی (ینبع) نیشته‌جی بوو

- ۳ - رافیعی کورپی موکھیشی جوہنہی ، کہ ناردی بۆ سہر جوہہینہ .
 - ۴ - جونڈوبی کورپی موکھیش کہ برای رافیعی بووہ ، بۆ سہر جوہہینہ .
 - ۵ - نیمائی کورپی رھضہ ، زوو موسلمان بووہ و ، پیش کۆچی پیغہمبہری خوا ﷺ بۆ مہدینہ ، نہو پیش نویژی بۆ خزمہکانی کردووہ . ناردی بۆ سہر غیفار و ضیمہ و حوصہین .
 - ۶ - نہبوروہم ، کولشوومی کورپی حوصہین بۆ سہر غیفار و ضیمہ و حوصہین .
 - ۷ - مہعقلی کورپی سینان ، کہ موسلمانیکی دیرین بووہ و ، لہ رۆژی فہمعی مہککھ و جہنگی حونہینیش دا ہلگری ٹالای ہۆزہکھی بووہ ، ہۆزی نہشجہع ، بۆ سہر ہۆزی نہشجہع .
 - ۸ - نوعہیمی کورپی مہسعوود بۆ سہر نہشجہع .
 - ۹ - بیلالی کورپی حاریث ، کہ موسلمانیکی دیرین بووہ و ، لہ پیش فہمعی مہککھ دا نیشتہجیتی مہدینہ بووہ و ، رۆژی فہمعی مہککھش ہلگری ٹالای موزہینہ بووہ . نیشتہجیتی بہصرہ بووہ و ، لہ سالی شہصت و شہشی کۆچی دا و لہ تہمہنی ہہشتا سالیی دا کۆچی دواپی کردووہ ، بۆ سہر ہۆزی موزہینہ .
 - ۱۰ - عہدولٹالی کورپی عہمری موزہنی ، بۆ سہر موزہینہ .
 - ۱۱ - حہججاجی کورپی عیلاطی سوللہمی بۆ سہر نہوہی سولہیم ..
 - ۱۲ - عیرباضی کورپی ساریہ ، کہ ہاوہلٹکی ناودار بووہ و ، فہرموودہی لہ پیغہمبہری خواہ ﷺ ریوایہت کردووہ و ، یہکی بووہ لہ نہہلی صوففہ و ، دواپی نیشتہجیتی حیمص بووہ لہ شام و ، لہ سالی حہفتا و پینجی کۆچی دا کۆچی دواپی کردووہ ، بۆ سہر نہوہی سولہیم .
- لہ ہہمان کات دا بیشری کورپی سوفیان و بودہیلی کورپی وەرقای ناردن بۆ ناو خوزاعہ ، تا نہوانیش خویان نامادہ بکھن .
- کہ پیغہمبہری خواہ ﷺ رای ہاتہ سہر ہیرش کردنہ سہر مہککھ ، کۆبونہوہیہکی بہ گہورہ ہاوہلانی کرد ، بہ تاییہت نہبوبہکر و عومہر . نہبوبہکر داوای نہرم و نیانی کرد و عومہریش داوای کرد بہ توندیی لہ قورہیش بدریت ، چونکہ ہہتا قورہیش نہرم نہبیت ، پاشاویہ دانیشتوانی دورگہ نہرم نابن و ، مل کہچی بۆ نیسلام نانوتین .. سہرہنجام رای عومہر وەرگیرا و ، بریار درا ہیرش بکریتہ سہر قورہیش ، لہسہر نہوہی کہ پہیمانی حودہیبیہی شنکاندووہ و کۆمہکی بہکری

کردووو بۆ کوشتنی بیست و سی پیاوی خوزاعه له ناو مه ککه و له نزیك كه عبه دا .. بهلام ههول درا ئه م ههواله بلاو نه بیتهوه تا قورهیش لیتی ناگادار نه بی .
 نهوه بوو ده ههزار جهنگاوهر نامادهی هیرش بردن کران ، بهلام نه یان نه زانیی به رهو
 کوئی نه پۆن ، ههتا گه یشتنه (مر الظهران) ، نهوسا له وی زانی یان به رهو مه ککه
 نه پۆن .

ههتا نهوه بوو پیغه مبهری خوا ﷺ له سه ره تای مانگی ره مه زانی سالی هه شتم دا
 سریه کی به رهو خۆر هه لاتی مه دینه ره وانه کرد تا هه لمه ت به رنه سه ر شیویکی
 نه شه جع ، به نیازی نه وهی خه لکه که وه ها تی بگهن که کۆ کرد نه وهی سوپا بو نه و
 مه به سته یه . ئه م سریه به ناشکرا که وته ری و ، کاتیکیش گه راپه وه سوپای نیسلام
 به رهو مه ککه که وتبووه ری و ، نه و سریه له (سقییا) به سوپا گه یشته وه .

له لایهن پیغه مبهری خواوه ﷺ فه رمان بو عومه ری کوری خه ططاب ده رچوو تا
 چاودیری هه موو نه و ریگایانه بکات ، که به رهو مه ککه نه پۆن و ، هه ر که سیك
 نه ناسراو بی ت و گو مانی لی بکری ، گلی بده نه وه و نه هیلن به رهو مه ککه برپا ..
 به مه هیچ هه والیک به قورهیش نه گه یشت ، ههتا نه وه بوو سوپای نیسلام له نزیك
 شاری مه ککه سه ربازگی دروست کرد و ، که پی یان زانیی ماوهی جم و جوولیان
 نه ما و ، هیچ سوپایه کیان بو ریك نه خرا و ، سه ره نجام خۆیان به ده سته وه دا ..

ئه م هه موو هه وله درا بو نه وهی قورهیش هه وال نه زانی ، که چیی خه ریک بوو
 هاوه لیک له موهاجیره کان نه و نه خشه یه تیك بدا و ، قورهیش ناگادار بکات .. نه و
 هاوه له ش حا طیبی کوری نه بو به لته عه بوو که موسلمانیک دیرین و نه هلی به در بوو
 و له روژی ئو حودیش دا یه کی بوو له سه ربازه دامه زراوه کانی نیسلام که ده وری
 پیغه مبهری خویان چۆل نه کرد .

ئه م هاوه له ویستی به نه یینی قورهیش له هه لمه تی موسلمانان بو سه ریان ناگادار
 بکات ، دیاره ئه م کاره ش نا پاکیه له گه ل سوپای نیسلام دا و ، نا پاکیشه له گه ل
 هه موان دا . چونکه ناگادار بوونی قورهیش نه بیته هۆیه ک تا قورهیش سوپا جه م بکات
 و جه نگیکی سه خت و خویناوی روو بدات و ، له هه ردوولا خه لکیکی زۆر بکوژریت .
 به لام ته وه نده هه بوو ها طهب زوو موسلمان بو بوو و ، نه هلی به دریش بوو ، نه گینا
 له وانیه له ملی بدرایه .

حاطب نامه‌ی بۆ صهفوانی کورپی نومه‌ییه و ، سوهیلی کورپی عمر و ، عیگریمه‌ی کورپی نه‌بوجه‌هل نووسی و تیایا پیئی رانه‌گه‌یانندن که موسلمانان کان سوپایان کۆ کردۆته‌وه و له‌وانه‌یه نیازی گرتنی مه‌ککه‌یان هه‌بی . بۆ گه‌یانندی شه‌م نامه‌یه ئافره‌تییکی به‌ کورپی گرت و ناردی بۆ مه‌ککه و به‌ئیننی دیناریک زێری دایه‌ گهر بتوانی بی‌گه‌ینه‌نی به‌ قورپه‌یش .^{۱۷۹}

حاطب داوای لی کرد نامه‌که به‌ چاکیی بشارتته‌وه و له‌ رینگای سه‌ره‌کییشه‌وه ده‌رنه‌چیت ، چونکه پاسه‌وانی له‌سه‌ره . رویشته هه‌تا گه‌یشه‌ته (ذو الحلیفة) که هه‌وت میل له‌ مه‌دینه‌وه دوور بوو .
 شه‌و ئافره‌ته نامه‌که‌ی وه‌ها داشاردبوو که هیچ که‌سه‌ی نه‌توانی بی‌دۆزیتته‌وه . شه‌وه‌بوو له‌ ژیر په‌لکه‌کانی سه‌ری دا دای‌شاردبوو .

به‌لام خوای گه‌وره خۆشه‌ویستی خۆی له‌م ناپاکی‌یه ئاگادار کرد .. وه‌حی بۆ هه‌ات و ئاگادار بوو .. شه‌ویش عه‌لیی کورپی نه‌بوطالیب و زوبه‌یری کورپی عه‌ووامی خوا لییان رازی بی بانگ کردن و ، فه‌رمانی به‌سه‌ریان‌دا دا تا فریای شه‌و ئافره‌ته‌ه سیخوره‌ بکه‌ون و ، شه‌و نامه‌یه‌ی حاطبه‌ی لی وه‌ریگرن و نه‌هیلن له‌ ده‌ستیان ده‌ره‌چیت ..

به‌ په‌له‌ گه‌یشه‌تنه‌ لای ئافره‌ته‌که و وه‌ستاندیان و دایان‌به‌زاند و ، به‌ وردیی خۆی و ولاغه‌که‌یان پشکنی ، که‌چی نامه‌که‌یان نه‌دۆزی‌یه‌وه . که‌ پرسیاریشیان لی کرد هه‌ر ملی با شه‌دا .. هه‌ردووکیان سویندیان به‌خوا خوارد که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ درۆ ناکات و ، گهر خۆی نامه‌که‌ ده‌ر نه‌خات ، ناچار نه‌بن خۆیان بی‌دۆزنه‌وه نه‌گهر رووتیان کردۆته‌وه . که‌ زانیی کۆل ناده‌ن وره‌ی رووخا و نامه‌که‌ی ئاشکرا کرد . ئافره‌ته‌که‌ داوای لی کردن که پشت هه‌ل بکه‌ن هه‌تا سه‌یری نه‌که‌ن . شه‌وانیش روویان به‌و لاوه‌ کرد و له‌ نیوان په‌لکه‌کانی دا نامه‌که‌ی ده‌ره‌ینا و ، هینایانه‌وه خزمه‌تی

^{۱۷۹} شه‌و ئافره‌ته‌ ناوی ساره‌ بوو و که‌نیزه‌کی نازادکراوی نه‌وه‌ی موطه‌للیبی کورپی عه‌بده‌مه‌ناف بوو . له‌ مه‌ککه‌دا گۆزانیی بیژ بوو . دوا‌ی ماوه‌یه‌ک دپته‌ مه‌دینه و موسلمان نه‌بی و داوای خۆراک نه‌کات که گویا بی‌ده‌سه‌لانه . پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ پرسیارى نه‌وه‌ی لی نه‌کات که نایا به‌ گۆزانیی وتنه‌که‌ی نه‌ه‌ژیا ؟ نه‌ئیت : له‌و کاته‌وه که پیاوانی قورپه‌یش له‌ به‌دردا کوژراون وازیان له‌ گۆزانیی هیناوه . پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ره‌حی له‌گه‌ل‌دا به‌کار هینا و وشترتیکی له‌ خۆراک بار کرد بۆی . که‌چی که‌ گه‌راپه‌وه بۆ ناو قورپه‌یش له‌ نیسلا‌م هه‌ل گه‌راپه‌وه ، بۆیه شه‌ویش به‌کۆ بو له‌وانه‌ی که‌ روژی فه‌قی مه‌ککه پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ خوتنی جه‌لال کردن .

پیغهمبهری خوا ﷺ و وازیان له نافرته ته که هیئا . به مه ههولئی ناگادارکردنی قوره‌پیش بووچه له بوویه وه ، نه‌گینا جه‌نگیکی خویناویی رووی نه‌دا و له هه‌ردوولا خه‌لک نه‌کوژرا .

پاشان پیغهمبهری خوا ﷺ حاطبئی بانگ کرد و ، ده‌ریاره‌ی نه‌و نامه‌یه پرسیا ری لی کرد .

لیی پرسیی که تایا نه‌و نامه‌یه نه‌ناسیت ؟ نه‌ویش دانی پیا نا .
 فهرمووی : ((مَا حَمَلَكَ عَلَىٰ هَذَا ؟)) . فهرمووی چیی پالی پیوه نای نه‌م کاره بکه‌ی ؟

وتی : به‌خوا من نیمانم به‌خوا و به‌پیغهمبهر هه‌یه و نه‌گۆراوم ، به‌لام من که‌س و کار و عه‌شره‌تم له‌ناو قوره‌پیش‌دا نه‌بوون و ، مال و مندالیشم له‌ناویان‌دا بوون . نه‌وانه‌ش که له‌گه‌لت‌دا کوچیان کردووه خزم و که‌س و کاریان له‌وی هه‌یه و منال و سامانیان بو‌نه‌پاریژن . من که‌سم نه‌بوو ، ویستم له‌لایان ده‌ستم هه‌بی و منداله‌کامی پیی بیاریژم . دوا‌ی موسلمان بوونیشم نه‌و کاره‌م به‌کافریتی نه‌کردووه و ، نه‌شم زانیی که‌خوا‌ی گه‌وره غه‌زه‌بی خوی نه‌نیژته سه‌ریان و ، نه‌و نامه‌یه‌ی من هه‌یچ دادیکیان نادات .

له‌کاتی لی‌کوژینه‌وه‌دا عومهریش ناماده بوو و ، یه‌کجار له‌حاطب تووره بوو بو‌یه وتی : نه‌ی پیغهمبهری خوا ! لی‌م گه‌ری با له‌گه‌ردنی بده‌م ، کابرا به‌مونا‌فیع ده‌رچوو .. به‌لام پیغهمبهری خوا ﷺ ریی پیی نه‌دا و چاوپۆشیی لی کرد و فهرمووی : ((إِنَّهُ قَدْ صَدَقَكُمْ وَلَا تَقُولُوا لَهُ إِلَّا خَيْرًا)) . فهرمووی : له‌گه‌لتان‌دا راستی کرد ، ئیوه‌ش به‌چاکه باسی بکه‌ن . پاشان رووی کرده عومهر و فهرمووی : ((وَمَا يَدْرِيكَ يَا عَمْرُ ! لَعَلَّ اللَّهَ قَدْ أَطْلَعَ إِلَىٰ أَصْحَابِ بَدْرٍ ، فَقَالَ : اَعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ فَقَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ !!)) . فهرمووی : عومهر ! تو چوو زانی له‌وانه‌یه له‌روژی به‌دردا خوا‌ی گه‌وره رووی له‌نه‌هلی به‌در کردبی و فهرمووی چیتان پیی خۆشه‌بی که‌ن ، من لی‌تان خۆش بووم .

نه‌وه‌بوو قورئان نامۆژگاریی حاطبئی وه‌ک نیمان‌داریک کرد و سه‌ره‌تای سووره‌تی (الممتحنة) ی ناره‌ده خواره‌وه تا پشت‌گیری دوژمنان نه‌که‌ن .
 به‌ده‌ست خستنی نامه‌که‌ی حاطب پاریژگاریی له‌و نه‌خشه‌یه کرا که پیغهمبهری خوا ﷺ دای‌ریژا بوو بو‌هه‌لمه‌ت بردنه سه‌ر قوره‌پیش ، بی‌ته‌وه‌ی قوره‌پیش ناگادار بی .

هەتا سوپا گەيشته قودەيد ، كە لە مەككەوہ نزیکە ، لەوئ عویەينەي كورپی حیصن ی فەزاریبی ، كە موسلمان بووبو ، پرسیاری لە پیتغەمبەری خوا ﷺ كرد كە نیازی كوتی هەیه ؟ ئەویش تەنھا ئەوئەندە وەلامی دایەوہ : ((حیث یشاء اللہ)) . فەرموی : بۆ ئەو شویتەي كە خوا بیدەوئ .

كەعبی كورپی مالیکی سوارچاك و شاعیری ئیسلام هەولئ دا هەواڵ وەرگری ، كەچی سەرنەكەوت .

میژوونوسان لەسەر ئەوہ یەك دەنگن كە ژمارەي جەنگاوہرانی سوپای ئیسلام كە هێرش كرایە سەر مەككە لە دە هەزار جەنگاوہر كەمتر نەبوو .. هەتا هەندیکیان وتوویانە كە دوانزە هەزاریش بووہ .

بەلام لە مەدینە دە هەزار جەنگاوہری موسلمان جەم نەبوو بوون ، چونكە هەندئ هۆز كە موسلمان بوون مەنزلیان لە نیتوان مەدینە و مەككەدا بوو ، لە رئدا بە سوپای ئیسلام گەيشتن .

بەئئ ، سوپای سەرەكیی مەدینە حەوت هەزار و چوارصد جەنگاوہر بوو بەم شیۆهیی خواروہ :

۱ - تەنصار ، چوار هەزار جەنگاوہر .

۲ - موهاجیرەكان ، حەوت صد جەنگاوہر .

۳ - موزەینە ، هەزار جەنگاوہر .

۴ - ئەسلەم ، چوارصد جەنگاوہر .

۵ - جوہەینە ، هەشت صد جەنگاوہر .

۶ - ئەوہی كەعبی كورپی عەمر ، كە بنامەلەيەكي خوزاعە بوون ، پینج صد جەنگاوہر . بەلام واقیدی رای وەهایە كە ئەوہی كەعب لە رئدا بە سوپای ئیسلام گەيشتون .

پاشاوەي سوپا لەو هۆزانە پێك هات كە یەك لە دواي یەك بە سوپای ئیسلام نەگەيشتن . یەكئ لەو هۆزانە هۆزی سولەیم بوو كە سوپایەكي هەزار كەسی یان پێك هیتابوو و ، لە قودەيد بە موسلمانەكان گەيشتن ، هەروەها هۆزی غیفار و ئەشجەع . میژوونوسان سەرژمیژی ئەسپ سوارانی سوپای ئیسلامیان بە دوو هەزار و

هەشتا ئەسپ سوار كردووہ ، بەم شیۆهییە :

۱ - ئەوہی سولەیم ، هەزار ئەسپ سوار .

- ۲ - نه‌نصار ، پینج صده نه‌سپ سوار .
- ۳ - موهاجیره‌کان ، سیّ صده نه‌سپ سوار .
- ۴ - موزه‌ینه ، صده نه‌سپ سوار .
- ۵ - جوهه‌ینه ، په‌نجا نه‌سپ سوار .
- ۶ - هۆزی تر ، صده نه‌سپ سوار .
- ۷ - نه‌سله‌م ، سیی نه‌سپ سوار .

له هه‌مان کات‌دا و‌شترگه‌لیکی زۆریان پێ بوو بۆ بار هه‌ل گرتن ، به‌لام ژماره‌یان دیاری نه‌کراوه .. هه‌روه‌ها چه‌کی خۆ پارێزیی وه‌ک قه‌لغان ناماژه‌ی بۆ نه‌کراوه ، جگه له‌وه‌ی که واقیدی باسی کردووه که هۆزی موزه‌ینه صده قه‌لغانیان پێ بووه .
دوای رێک‌خستنی سوپا و دیاری کردنی کاتی ده‌رچوون ، پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمانی دا ئین نوم مه‌کتومی نابینا بیته نه‌میری مه‌دینه ، تا له‌م غه‌زایه نه‌بیته‌وه . به‌لام طه‌به‌ری و‌تویه نه‌بو‌په‌هم ، کولشوومی کورپی حوصه‌ینی غیفاریی به نه‌میری مه‌دینه داناوه .^{۱۸۰}

سی‌هه‌م : به ره‌ی که‌وتنی موسلمانان به‌ره‌و مه‌که‌که

له سه‌ره‌تای مانگی ره‌مه‌زان‌دا ده‌ست به‌ کۆکردنه‌وه‌ی سوپا کرا تا مه‌که‌کی پیروژ فه‌تح بکری و ، له‌ به‌ته‌کان پاک بکریته‌وه و ، گه‌وره‌ترین قه‌لای بت په‌رستی برمیتری و ، دوای نه‌و تیر هه‌ی هه‌یژیکی دوورگه نه‌ی‌توانی له‌گه‌ل موسلمانه‌کان‌دا بچه‌نگی ، جگه له هۆزی هه‌وازین که له دۆلی حونه‌ین‌دا و له سالی هه‌شته‌م‌دا له‌گه‌ل سوپای نیسه‌لام‌دا جه‌نگا ..

نه‌وه‌بوو سوپای سه‌ره‌کیی موسلمانان له ده‌ی مانگی ره‌مه‌زانی سالی هه‌شته‌م‌دا له مه‌دینه ده‌رچوو و ، له رینگاش‌دا هۆزه‌کان پێیان گه‌یشتن که دواهۆز هۆزی سوله‌یم بوو، که به سوپایه‌کی هه‌زار که‌سی‌یه‌وه و ، به سه‌رکردایه‌تی عه‌بباسی کورپی میرداسی سوله‌می^{۱۸۱} له قوده‌ید هاتنه کۆمه‌کی یان .

^{۱۸۰} فتح مکه لباشمیل : ۱۱۳ - ۱۳۵ .

^{۱۸۱} عه‌بباسی کورپی میرداس ، سوارچاک و شاعری هۆزه‌که‌ی بووه . کورپی خه‌نسای شاعری به‌ناوبانگه .. پێش فه‌قی مه‌که‌که موسلمان بووه و ، نازناوی سوارچاکی عه‌به‌یدیان لێ ناوه ، که عه‌به‌ید ناوی نه‌سه‌په‌که‌ی بووه . پیاویکی ده‌وارنشین بووه و هه‌زی له ژبانی شار نه‌کردووه ، بۆیه هه‌ر که به‌شداریی غه‌زایه‌کی له خه‌زمتی پێغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ بکردایه ، دوای لێ بوونه‌وه‌ی به په‌له نه‌گه‌رپه‌وه بیابان . به‌لام زۆر ژیر و دانا بووه و ، به یه‌کێ له دانا ده‌گه‌مه‌نه‌کانی عه‌ره‌ب نه‌ژمیتری و له سه‌رده‌می نه‌فامییش‌دا عه‌ره‌قی له‌سه‌ر خۆی جه‌رام کرد بوو . له سه‌رده‌می خه‌لیفه عومه‌ردا کۆچی دوایی کردووه .

سوپای نیسلام که گه‌یشته قوده‌ید ، که مه‌نزلی خوزاعه‌ی دۆست و هاوپه‌یانی
 موسلمانان بوو ، له‌وی سوپا ریک و پینک کرا و ، که‌تیبه که‌تیبه به‌ش کرا و ، نالا
 دابه‌ش کران و ، فرماندایه‌تیی که‌تیبه‌کان به فرمانده‌کانیان سپی‌را ..

هر که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و سوپای نیسلام له مه‌دینه ده‌رچوون ماوه‌ی دا هر
 موسلمانیک پی خۆشه به‌رۆژوو بی‌ت با به‌رۆژوو بی‌ت و ، هر که‌سیش پی خۆشه
 به‌رۆژوو نه‌بی‌ت با رۆژوو که‌ی بشکی‌تی ، به‌لام خۆی به‌رۆژوو بوو ، هه‌تا
 گه‌یشتنه (مرالظهران) که نزیکه مه‌ککه بوو و ، فرمانی به‌سەر سوپادا دا تا
 به‌رۆژوو نه‌بن، به شیوه‌یه‌ک که هر که‌س به‌رۆژوو بی‌ت ، نه‌وه له خوا و
 پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی یاخی بووه .

هر له مه‌دینه‌وه پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ زوبه‌یری کوری عه‌ووامی کرده فرمانده‌ی
 دووصه‌د موسلمانانی نه‌سپ‌سوار تا بکه‌ونه پیش سوپای نیسلام و ، بینه چاوساگی
 سوپا ، هه‌تا نه‌گه‌نه مه‌ککه ..

له باسه‌کانی پیشه‌وه زۆر جار نه‌هاتینه سه‌ر باسی عویه‌ینه‌ی کوری حیصنی
 سه‌رداری غه‌طه‌فان و ، دژایه‌تیی کردنی موسلمانان ، به تایبه‌ت له جه‌نگی نه‌حزاب
 و غه‌زای خه‌یبه‌ردا .. چونکه غه‌طه‌فان هۆزیتکی به‌هیزی در بوون و چه‌ند جار
 هه‌ولیان نه‌دا هی‌رش بکه‌نه سه‌ر مه‌دینه . عویه‌ینه که دیتی وا موسلمانانه‌کان به‌هیز
 بوون و ، زۆرینک له غه‌طه‌فانیش موسلمان بوون ، وای به چاک زانیی که موسلمان
 بی . به‌لام له کاتی کۆکردنه‌وه‌ی سوپادا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ داوای له هۆزی غه‌طه‌فان
 نه‌کرد سوپا کۆیکه‌نه‌وه ، جگه له بنه‌ماله‌یه‌کیان که هۆزی نه‌شجعه بوون ، نه‌ویش به
 بۆنه‌ی نه‌وه‌وه که پیاوی ناوداری وه‌ک نوعه‌یی کوری مه‌سه‌عوود و مه‌عه‌لی کوری
 سینان له نه‌شجعه بوون و ، نه‌وانی ناردن بۆ کۆکردنه‌وه‌ی سوپا ..

که عویه‌ینه هه‌والی هی‌رش موسلمانانی بیست ، خیرا به‌ره‌و مه‌دینه هات تا
 بکه‌ویته گه‌ل سوپای نیسلام ، به‌لام دوو رۆژ داوی ده‌رچوونی سوپا گه‌یشته مه‌دینه
 و ، فریا نه‌که‌وت . به په‌له به‌ریگای کورت‌دا رۆیشت هه‌تا گه‌یشته (عرج) به‌ر
 له‌وه‌ی موسلمانان بگه‌ن . له‌وی له‌گه‌ل چه‌ند پیاویکی غه‌طه‌فان دا چاوه‌روانیی کرد تا
 گه‌یشتن . له‌وی عوزری هینایه‌وه که ناگادار نه‌بووه تا سوپا کۆیکاته‌وه . جا هه‌رچه‌نده
 عویه‌ینه نه‌عرابی په‌کی وشک و زیر بوو ، له هه‌مان کات‌دا جه‌نگاوه‌ریکی هه‌لبژارده

بوو ، بۆیه پیغهمبهری خوا ﷺ له گەڤ خۆی دا بردی و ، کردیشیه ئەندامی تکی ئەرکانی جەنگی خۆی ، ئەمەش لەبەر قازانجی نیسلام .

هەرۆهەها لە رینگادا ئەقرەعی کۆری حابییسی ^{۱۸۲} سەرداری تەمیی بە موسڵمانەکان گەشت ، چونکە تەمیییش وەك غەطفان داوای کۆکردنەوی سوپایان لی ئەکرابوو ، چونکە تەمیی هەر هەموویان موسڵمان نەبوو بوون . ئەوەبوو لە سالی نۆهەم دا نوێنەریان هاتە مەدینە و لەوی موسڵمان بوونی خۆیان ناشکرا کرد . پیغهمبهری خوا ﷺ ئەویشی کردە ئەندامی ئەرکانی جەنگ و ، کاتیکیش کە چوو ئەو شاری مەککەو لە ناوهراستی ئەو دوانەدا بوو .

سوپای نیسلام لەسەر رەوتی خۆی بەردەوام بوو و ، نەئەهیشت هیچ کەسێک بەرەو مەککە بڕوا تا هەواڵ بە قورپەیش نەگات .

شایانی باسە کە ئەبوسوفیانی کۆری حاریشی کۆری عەبدولموطه‌لیب ، کە نامۆزای پیغهمبهری خوا بوو و ، برای شیریشی بوو چونکە حەلیمە شیری بەویش داوو ، لە هەموو کەسی زیاتر دژایه‌تی نیسلامی ئەکرد . ئەبوسوفیان شاعیریکی بلیمەت بوو کە بۆ ماوەی بیست ساڵ هێرشێ ئەکردە سەر پیغهمبەر و هاوئەلانی . بە مندالیی هاوئەلی خۆشەویستی نازیز بوو ، بەلام کە وەحیی بۆ هات کەوتە دژایه‌تی و ، ئەویش وەك ئەبۆله‌هەبی مامی نەچوو شییوی ئەبوطالیب ، کاتی کە قورپەیش گەمارووی ئابووری خستە سەر موسڵمانەکان ، بگرە لە هەموو هەلوێستییکی خوار و خێچی قورپەیش دا دژی موسڵمانەکان ئەو بەشدار بوو .

هەر ئەم نامۆزایه‌ی بوو کە بیانووی پێ ئەگرت و داوای شتی سەیری کرد تا خوا بۆ پیغهمبهری بکات ، وەك سەرکەوتنی بە ئاسمان دا و خانوویه‌کی لە (زخرف) دروست کراوی هەبێ و ، رووبار لە دوورگەدا هەڤ بقولێتی . . تا ئەوەبوو ئەم ئایه‌تە پیرۆزانه هاتنە خوارەو :

^{۱۸۲} ئەقرەعی کۆری عوقالی تەمییی ، هاوئە و ، لە سەردارانی عەرەبی سەردەمی ئەفامیی بوو . لە گەڤ نوێنەرانی ئەوێ (دارم) ی سەر بە هۆزی تەمیی هاتوونەتە خزمەتی پیغهمبهری خوا ﷺ و موسڵمان بوون . ئەقرەع بەشداریی حونەین و فەقی مەککە و جەنگی طانیفی کردوو . لە مەدینە نیشته‌جێ بوو . یەکێ بوو لە (المؤلفه قلوبهم) . لە سەردەمی خەلیفە ئەبوبەرکەدا کۆچی بۆ (دومة الجندل) کردوو و ، لە زۆریه‌ی جەنگەکانی خالیدی کۆری وەلیددا بەشداریی کردوو ، هەتا جەنگی یەمامەش . ئەمیش یەکێ بوو لە حەکیمە عەرەبەکانی سەردەمی ئەفامیی کە عەرەقی لە خۆی حەرام کردبوو . لە (جوزجان) شهید بوو .

﴿ وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ بِكَ حَتَّىٰ تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنْبُوعًا ﴿۹۰﴾ أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِّنْ نَّجِيلٍ وَعَيْنٍ فَتُفَجِّرَ الْأَنْهَارَ خِلَالَهَا تَفْجِيرًا ﴿۹۱﴾ أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ كَمَا زَعَمَتَ عَلَيْنَا كَيْسَفًا أَوْ تَأْتِي بَالِلِهِ وَالْمَلَكَةَ قَبِيلًا ﴿۹۲﴾ أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِّنْ زُخْرَفٍ أَوْ تَرْقَىٰ فِي السَّمَاءِ وَلَنْ نُؤْمِنَ بِرُفْقِكَ حَتَّىٰ تَنْزِلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَّقْرُؤُهُ ۗ قُلْ سُبْحَانَ رَبِّيَ هَلْ كُنْتُ إِلَّا بَشَرًا رَّسُولًا ﴿۹۳﴾ ﴾ (الإسراء : ۹۰ - ۹۳) .

نه بوسوفیانی کوری حاریشیش یه کی بو له وانهی که خوینی حه لال کرابوو . جا که دیتی وا دینی ناموزاکه ی له پهره سندنایه و ، دهست به سهرا گرتنی مهککه له لایهن سوپای نیسلامه وه درهنگ و زوویی که وتوه ، بریاری دا مهککه به جی بهیلی و خوی بگه یه نیته لای پادشای روم .

به لئی ، بهر له وهی سوپای نیسلام روو له مهککه بکات نهو خوی گه یاننده لای قه یسه ری روم ، که پرسیی : تو کییت ؟ وتی : من نه بوسوفیانی کوری حاریشی کوری عه بدو لموطه لیلیم . هیره قل وتی : که واته تو ناموزای موحه مهدی کوری عه بدو لائی ، نه گهر به راست بی ؟
نه لیت : به لئی .

نا له و کاته دا خو شه ویستی نیسلام نه چیته دلیه وه و ، بویشی دهر نه که وی که نهو له سه ر ری بازی چهوت بووه و ، شوین کومه لئیکی می شک به ستوی دواکه وتوو که وتوو .

پاشان نه گهر نیته وه مهککه و ، بو ی دهر نه که وی که پیغه مبه ری خوا خوینی نهویشی حه لال کردوو و ، له هر کوی موسلمانان دهست گیری بکه ن نهی کوژن . به لام نه بوسوفیان بریاری دا بجیته خزمه تی موحه مهدی ناموزای و داوای لی بووردنی لی بکات ، چونکه هر له ولاتی روم بریاری داوه موسلمان بی .

له هه مان کات دا عه بدو لائی کوری نه بو تومه ییه ^{۱۸۳} دوستی نه بوسوفیانی کوری حاریش بوو و ، نهویش دژایه تیی زوری نه کرد . نه وه بوو هه ردووکیان له سه ر نه وه ری

^{۱۸۳} عه بدو لائی کوری نه بو تومه ییه کوری موغیره ، ناموزای خالیدی کوری وه لید و ، کوری عاتیکه ی کچی عه بدو لموطه لیلی پوری پیغه مبه ر و ، برای نوم سه له مه ی هاوسه ری پیغه مبه ر ﷺ بووه . نهویش دژایه تیی زوری نه کرد . سالی فقهی مهککه موسلمان بووه . به شداری فقهی مهککه و حونه یی کردوو و ، موسلمانکی دامه زرا بووه . له سالی هه شته می کچی دا و له نابلو قه ی طانیف شهید بووه .

کهوتن که ههل به دهست بهینن و بچنه خزمهتی پیغه مبهری خوا ﷺ ، به لکو چاوپۆشی یان لی بکات . سهره تا نهی ویست بیان بینن ، به لام نوم سه له مهی خیزانی بۆیان پاراپیه وه تا چاوپۆشی یان لی بکات ، چونکه بۆ موسلمان بوون هاتوون و ، با به دبهخت نه بن . به مه نوم سه له مه ههولتیکه زۆری دا که چیه بی هه وده بو . که ههوالیان زانیی وا چاوپۆشی یان لی نا کریت ، نه بوسوفیانی کوری حاریث که کوره کهیشی له گه لی دا بوو وتی : به خوا یا وهرم نه گریت ، یان دهستی کوره کهم نه گرم و سهری خۆم هه لا نه گرم هه تا له برسیتی و تینویتی دا تیا بچم . تۆیش (مه بهستی له پیغه مبهری خوایه) له هه موو که سیك به حیل م تر و به پرئزتری سهره پای خزمایه تیمان . که نه م قسه یه گه یشته لای پیغه مبهری خوا ﷺ به زه بی پیا هاته وه . ههروه ها عبدهوللاش پاراپیه وه که بۆ ته صدیقی دینه که ی هاتوه و ، نوم سه له مهی خوشکیشی تکایه کی زۆری بۆ کرد ، سهره نجام دلئ نازیز نه رم بوو و ، نه وانیش هاتنه ژوره وه و موسلمان بوون . دوا ی ته وه نه بوسوفیان شیعیکی زۆر نایابی وت .

له لایه کی تره وه پیغه مبهری خوا ﷺ فه رمانی ده رکرد تا موسلمانان دهست له نه بوسوفیانی کوری حه ربی سه رکرده ی بالای قوره ییش بپاریزن و ، نه ی کوژن ، چونکه پیاویکی ژیر و به سه لیه بوو و ، به وینه ی سهرداره قوره ییشی به کانی تر دژایه تی نیسلامی نه نه کرد . بۆ نمونه پتی خۆش نه بوو جهنگی به در روو بدات و ، پیتی شی ناخۆش بوو قوره ییش ناپاکی ده رهق به خوزاعه بکات . ههروه ها پیتش کوچ کردن نه به دهست و نه به زمان دژایه تی پیغه مبهری خوا ی ﷺ نه نه کرد ..

له پیتشه وه باسی ته وه مان کرد که به شی سهره کیی سوپای مه دینه (۷۴۰۰) جهنگاوه ر بوو و ، پاشماوه که ی له ریگا په یوه ندیی به موسلمانانه وه کرد .

به کهم هیزیک که په یوه ندیی کرد ، هۆزی غیفار بوو ، چونکه له مه دینه وه نزیك بوون . ته وه بوو له دوا ی شه صت میل ریگا سی صد جهنگاوه ری غیفاری به سه رکرده یه تی نه بوذه رری غیفاری به سوپای موسلمانان گه یشتن .. نه م جهنگاوه رانه نه بوړه هم ، کولشوومی کوری حوصه ین و تیمانی کوری ره حظه کۆیان کرد بوونه وه .

هۆزی ته شه عیش ، که به کی له چوار باله که ی هۆزی غه طه فان بوون کاتیک هاتنه سه ر مه دینه له جهنگی ته حزاب دا ، دوا ی موسلمان بوونی نوعه یی کوری مه سهوود ، به شیکیان لی موسلمان بوون . ته وه بوو سی صد جهنگاوه ریان به

سەرکردایەتی مەعقەلی کۆری سینان و نوعیمی کۆری مەسعوود بوونە کۆمەکی سوپای ئیسلام.

هەرۆه‌ها بە سەرکردایەتی نەبوواقیدی لەیثیی ^{۱۸۷} لە هەردوو ھۆزی نەوہی سەعد و نەوہی ضەمرە ی کۆری بەکر دووصەد جەنگاوەری موسلمانان بوونە کۆمەکی سوپای ئیسلام . شایانی باسە کە نەفامانی نەم دوو ھۆزە بوون پەیمانی خودەیبیەیان شکاند .

هەرۆه‌ها لە نەوہی لەیثی کۆری سەعدی بەکریش ، لە نزیک مەككەوہ ، دووصەد و پەنج جەنگاوەر ، بە سەرکردایەتی صەعبی کۆری جوئامہ ، ^{۱۸۵} ھاتنە کۆمەکی سوپای ئیسلام .

هەرۆه‌ها لە نەوہی کەعبی کۆری عەمر ، لە ھۆزی خوزاعە بە سەرکردایەتی بوسری کۆری سویمان پینج صەد جەنگاوەر لە قودەید بە موسلمانەکان گەیشتنەوہ .

بەلام بەھێزترین سوپا و کۆمەک کە بە موسلمانەکان گەیشتنەوہ سوپای نەوہی سولەیم بوو ، بە سەرکردایەتی سەردار و شاعیر و جەکیمیان عەبباسی کۆری میرداس ، کە ھەزار جەنگاوەری نەسپ سوار بوون و پیادەییەکیان لەگەڵدا نەبوو . شایانی باسە کە کۆبوونەوہی نەم سوپایە بە ھۆی جەججای کۆری عیلاط و عیرباضی کۆری ساریە بوو کە پیغەمبەری خوا ﷺ ناردنی بۆ ناو نەوہی سولەیم .

نەوہی سولەیم ھەر وەك ھەموویان نەسپ سوار بوون لە ھەمان کاتدا بە زۆی خۆیان داپۆشی بوو و ، رەمەکانیان بەرزکردبوونەوہ . کاتیئە کە نزیک سوپای موسلمانان بوونەوہ ، پیغەمبەری خوا ﷺ نەرکانی جەنگ و فەرماندەکانی سوپای وەستاند تا چاویان لە رەوتی سوپای چەکداری بەھیزی نەوہی سولەیم بیئ . ئەوانیش

^{۱۸۷} ناوی عەوفی کۆری حاریش کۆری نوسەیدی بەکری یە . زوو بە زوو موسلمان بوو ، بەلام لەبەر مندالی بەشداری بەدری نەکردووہ . لە رۆژی فەتەح و حونەیندا ھەڵ گری یەکی لە ئالاکانی نەوہی لەیث بوو . بۆ غەزای تەبووکیش لە نەوہی لەیث سوپای بۆ پیغەمبەری خوا ﷺ جەم کرد . بەشداری جەنگی یەرمووی کردووہ . لە تەمەنی حەفتا و پینج سالی دا و لە سالی شەصت و ھەشتی کۆچی دا لە مەككە کۆچی داوی کردووہ و ، ھەر لە مەككەدا لە قەبرستانی موھاجیراندا نۆزراوہ ..

^{۱۸۵} صەعبی کۆری جوئامہ ھاروبەیمانی قوڕەیش بووہ ، و ، فاخیتە دایکی خوشکی نەبوسویمانی کۆری حەرب بووہ . پیغەمبەری خوا ﷺ لەگەڵ عەوفی کۆری مالیک دا کردنیہ برا . صەعبیش یەکی بووہ لە موسلمانە دێرینەکان . ساراچاکیکی لێھاتوو بووہ . لە کاتی تێک شکانی موسلمانان دا لە حونەین نەو بە دامەزرایی ماوہتەوہ و ، پیغەمبەری خوا ﷺ نەوہ دەرنەبەری کە صەعب دەوری کاریگەری ھەبووہ لە رۆژی حونەیندا بەشداری فەقەمی ولاتی فارسی کردووہ ، بە تاییەت فەقەمی شاری (أصطخر) لەسەر کەناری خۆرھەلاتی کەنداو . فەرموودەیی صەحبیحی گێراوہتەوہ . لە کۆتایی سەردەمی فارووقدا کۆچی داوی کردووہ .

هر هه موویان به سواریی ئه سپه کانیانه وه به چند ریزیک له بهردهم پیغه مبهری خوادا وه ستاون.

ئهم سوپا ریک و پیکه داویان له پیغه مبهری خوا ﷺ کرد که چیی پی خۆشه فرمانیان پی بدات ، چونکه ئهوان خالوانی ئهون ، به وهی که دایکی هاشم عاتیکهی کچی مورپه ی کوری هیلاله و له نه وهی سوله یه . نه ویش فرمانی دا بینه پی شهنگی سوپای نیسلام .^{۱۸۶}

چوارهم : دابهش کردنی سوپا و دیاریس کردنی فرمانده کان

پیغه مبهری خوا ﷺ وای به چاک زانیی که له قودهید سوپاکهی به شیوهی که تیبه دابهش بکات و ، فرمانده کان دیاریی بکات و ، هر که سه ئالای خۆی بداته دهستی . ئه مهش دوا ی نه وهی که ده هزاره جنگاوه ر خۆیان ئاماده کرد ..

دابهش کردنی سوپا به پیی هۆزه کان بوو و ، یه کئی له پالنه وانانی ئه وه هۆزهش ئه کرایه فرمانده . به مه زۆر و که میی جهنگاوه ری که تیبه کان به پیی زۆر و که میی جهنگاوه ری هۆزه کان بوو .

گه وره ترین به شی سوپای نیسلام ئه نصار بوون که چوار هزار جهنگاوه ریان ئاماده کردبوو و ، له دوو هۆزی نه وس و خه زره ج^{۱۸۷} پیک هاتبوون . پیغه مبهری خوا ﷺ ئه نصاری کرده دوانزه که تیبه و ، دوانزه فرمانده شی بو دیاریی کردن .

ئه مانهش که تیبه کانی نه وسن :

۱ - نه وهی عه بدولئه شههل ، به فرماندایه تیبی ئه بونائیله .^{۱۸۸}

۲ - نه وهی ظهفر ، به فرماندایه تیبی قه تاده ی کوری نوعمان .

۳ - نه وهی حاریشه ، به فرماندایه تیبی ئه بوبورده ی کوری نیار .^{۱۸۹}

^{۱۸۶} فتح مکه لباشیل : ۱۳۵ - ۱۵۶ .

^{۱۸۷} نه وس و خه زره ج دوو برا بوون و باپییری ئه نصار بوون . ههردووکیان کوری حاریشی کوری شعله به ی کوری عه مر مزیقیای کوری ماء السماء بوون . ئه وه دوو هۆزه خاوه نی نازایه تیبی و غیرهت بوون و ، به ناویانگ ترین جهنگاوه ری عه ره ب بوون . دوا ی رووخانی به ندی مه تره ب ، له سه ره تای سه ده ی یه که می زاینده له ناوچه ی مه تره به وه کۆچیان بۆ ناوچه ی یه تریب کرد و ، ده سه لاتیان له جووله که سه ند ، ئه مهش پیش هاتنی نیسلام به چند سه ده یه ک . که نیسلام هات نه وس و خه زره ج بوونه گه وره ترین پالپهشت بۆی و ، کۆمه کی پیغه مبهری خوا بوون له هه موو جهنگه کانی دا . خوا ی گه ره له قورئان دا به (انصار) ناوی هیئانوان .

^{۱۸۸} ئه بونائیله ناوی سلکانی کوری سه لامه ی کوری وه قش بووه . پالنه وانیککی چاونه ترس بووه . که عبی کوری ئه شه رفی جووله که به دهستی ئه وه کوزرا . ئه بونائیله به شداریی نوحود و به دواوه ی کرده وه . شاعیریکی بلیسه ت و تیره اویژنیکی لی هاتوو بووه .

- ۴ - نهوهی موعاوییهی کورپی مالیک ، به فرماندایهتیی جهبری کورپی عهتیک.^{۱۹۰}
 ۵ - نهوهی خهطمه ، به فرماندایهتیی نهبولوبابهی کورپی عهبدولموندیر .^{۱۹۱}
 ۶ - نهوهی نومهیییهی کورپی عهوف ، به فرماندایهتیی (مبیض) یان (نبیض) .
 نهمانهش کهتیبهکانی خهزرهجن :

- ۱ - نهوهی ساعیده ، به فرماندایهتیی نهبوئوسهیدی ساعیدی .^{۱۹۲}
 ۲ - نهوهی حاریث ، به فرماندایهتیی عهبدوللای کورپی زهید .^{۱۹۳}
 ۳ - نهوهی سهلیمه ، به فرماندایهتیی قوطبهی کورپی عامیر .^{۱۹۴}
 ۴ - نهوهی مالیک کورپی نهججار ، به فرماندایهتیی عیمارهی کورپی حزم .^{۱۹۵}
 ۵ - نهوهی مازن ، به فرماندایهتیی سولهیطی کورپی قهیس .^{۱۹۶}
 ۶ - نهوهی دینار ، بهلام ناوی فرماندهکهیان دیاریی نهکراوه .

بهلام سوپای موهاجیرهکان که حوت صد جهنگاوهر بوو و ، بهشی زوریشیان قورپهیشیی نهبوون ، بهلکو له هۆزه عهربه عهدنایی و قهحطانی یهکان بوون ، کرایه سی کهتیبه و ، فرماندایهتیی یان بهم سی موسلمانه دیرینه قورپهیشیی یه سپیرا :

^{۱۸۸} ناوی (هانیء) ه و ، بهشداریی پهیمانی عهقبه و جهنگی بهدر و به داواهی کردووه . خالژی بهرائی کورپی عازیبه . سالی چل و پیئنجی کۆچی دوابی کردووه .

^{۱۹۰} جهبری کورپی عهتیک بهشداریی بهدری کردووه و ، له سالی هفتا و یهکی کۆچی دا کۆچی دوابی کردووه .
^{۱۹۱} نهبولوبابه نازی ریفاعیه و ، بهشداریی پهیمانی عهقبههی کردووه و ، یهکی بووه له دوازته نهقیبهکهی نهصار .
 به بهدریی له قهلم نهدری نهگهرچی پیغهمهبری خوا ﷺ له (الروحاء) گپرایهوه دوا بز مهدينه . له جهنگی نهوهی قورپهظهدا چیرۆکی ناپاکیی له دهست دهرچوونی نهبولوبابهمان باس کردووه ، که سهرهنجام خوی گوره چاوپوشیی لی نهکات . له سهردهمی خهلافهتی نیمام عهلیی دا کۆچی دوابی کردووه .

^{۱۹۲} ناوی مالیک کورپی رهبعیه و ، بهشداریی بهدر و نوحود و لهوه و دواي کردووه . له نزیکهی ههشتا سالیی دا له سالی شهستی کۆچی دا کۆچی دوابی کردووه .

^{۱۹۳} عهبدوللای کورپی زهید ، نامادهی پهیمانی عهقبه بووه و بهشداریی بهدریشی کردووه . حاکم وتوویه : له نوحوددا شهید بووه . له (حلیه) دا هاتووه که کچهکهی عهبدوللای کورپی زهید نهچیتته خزمهتی عومهری کورپی عهبدولعهزیز و ، نهلی : من کچی عهبدوللای کورپی زهیدم . باوکم بهشداریی بهدری کردووه و له نوحودیش دا شهید بووه . نهویش وتی : چیت پی خۆشه داوام لی بکه . نهوهبوو دیاریی دابه .

^{۱۹۴} قوطبهی کورپی عامیر ، یهکیکه له موسلمانه دیرینهکان و ، یهکیکه لهو شهش کهسهی که پیشهنگی پیژر بوون و ، یهکه جار له مینا و سی سال پیش کۆچ کردن لهسهر دهستی پیغهمهبری خوادا ﷺ موسلمان بوون .

^{۱۹۵} بهشداریی پهیمانی عهقبه و بهدر و ههموو رووداوهکانی له خزمهتی پیغهمهبردا کردووه . لهگهڵ (محرز) ی کورپی (نضلة) کرانه برا .. یهکیکه بووه له پالعهوانهکانی جهنگی یهمامه و ، ههر لهویش له ژیر فرماندایهتیی خالیدی کورپی وهلیددا شهید بووه .

^{۱۹۶} سولهیطی کورپی قهیس یهکیکه له موسلمانه دیرینهکان ، له خزمهتی پیغهمهبری خوادا ﷺ نامادهی بهدر و ههموو رووداوهکانی تر بووه . بهشداریی جهنگی عراقی کردووه و ، له ژیر فرماندایهتیی نهبعوبهیدی شغفییی دا له جهنگی جیسردا شهید بووه .

- ۱ - عهلیی کوری نه بو طالیب .
- ۲ - زویهیری کوری عه ووام .
- ۳ - سه عدی کوری نه بووه ققاص ، که ههرسیکیان له ده که سه مژده پی دراوه که ی به ههشتن .

سوپای هۆزی موزهینهش که ههزار جهنگاوه نه بوو ، کرایه سی که تیبه و ئه م سی پیاوه موزه نی یه کرانه فرماندهیان :

- ۱ - نوعمانی کوری موقه رهن .^{۱۹۷}
 - ۲ - بیلالی کوری حاریث .
 - ۳ - عه بدوللای کوری عه مر .
- سوپای هۆزی جو ههینهش که بریتی بو له ههشت صد جهنگاوه ، کرایه چوار که تیبه و چوار فرماندهی له رۆله کانی جو ههینهیان بۆ هه لپۆتیران که ئه مانه بوون :
- ۱ - سوهیدی کوری صخر .^{۱۹۸}
 - ۲ - رافعی کوری موکعیت .
 - ۳ - نه بوزه رعه ، مه عبه دی کوری خالید .
 - ۴ - عه بدوللای کوری به در .^{۱۹۹}

- سوپای سولهیم یش که بریتی بو له ههزار سوارچاکی چه کداری لی هاتوو ، کرایه سی که تیبه و سی فرماندهیان له هۆزی سولهیم بۆ هه لپۆتیران که ئه مانه بوون :
- ۱ - عه بباسی کوری میرداس .
 - ۲ - خوفافی کوری نه دبه .^{۲۰۰}

^{۱۹۷} نوعمان سوارچاکیکی چاونه ترس بووه . زوو به زوو موسلمان بووه و ، پیش فه قحیش له گه ل چوار صد پیاوی هۆزی موزهینه دا دتته مه دینه خزمه تی پیغه مبه ری خوا ﷺ . نوعمان و خزمه کانی هیژ و کزمه کیی بوون بۆ خه لیفه نه بو به کر بۆ تیک شکاندن ئه و هیژ شه ی که دوا به دوا ی کۆچی دوا ی پیغه مبه ری خوا ﷺ پاشگه زبووه کان کرد یانه سه ر مه دینه . سی برای تریشی بوون که هه ر هه موویان به پاله وانی نیسلام له قه له م نه درتین . یه کیک بووه له فرمانده به ناویانگه کانی نیسلام بۆ فه قمی ولاتی فارس . ناماده ی جهنگی قادسیه بووه و ، هه ر نه ویش مژده ی سه رکه ورتنی موسلمانان له و جهنگه دا ده گه یه نیتته خه لیفه ی دووه م . به بۆنه ی ته قوا و پیاوچاکیی و نازابه تی یه وه خه لیفه عومه ر زۆری خۆش ته ویست ، بۆیه کردیه فرمانده ی جهنگی فارس و ، نه هاوه ندی فه تح کرد و ناویش نرا (فتح الفتوح) ، چونکه نیتر دوا ی ئه وه پشتی فارسه کان شکا و ، دوا ی سه رکه ورتنیش خزی به پله ی شه هیدی گه یشت .^{۱۹۸}

^{۱۹۹} به شداری پیمانی حوده بییه ی کردوه و به یمانی (رضوان) یش داوه .
^{۲۰۰} ناوی (عبد العزی) بووه ، پیغه مبه ری خوا ﷺ ناوی ناوه عه بدوللا . به شداریی نوحودی کردوه و ، له سه رده می موعاویه دا کۆچی دوا ی کردوه .

۳ - حه ججاجي كورپي عيلاط .

سوپاي خوزاعهش كه به بۆنهي نهوهوه قورپهيش و به كر دهستيان بۆ دريژ كردن ،
پهيماني حودهيببه ههل وهشايهوه ، پيئنج صهده جهنگاوهريان كۆكردبوويهوه و ،
پيئغمبهرى خوا ﷺ سى كه تيبه ي لى دروست كردن و ، سى سهردارى خوزاعهشى بۆ
فهرماندهيان ههل بۆاردن كه نه مانه بوون :

۱ - بوسرى كورپي سوفيان .

۲ - نيين شورهيح .

۳ - عه مري كورپي سالم .

سوپاي نهسله ميهش كه برىتئى بوو له چوارصده جهنگاوهر دوو كه تيبه ي لى پيئك
هيئرا و ، ههر له خۆيان دوو فهرماندهيان بۆ ههل بۆيئران :

۱ - بوره يدهي كورپي حه صيب .

۲ - ناجيه ي كورپي نه عجه م ، يان جوندوب .

سوپاي هۆزى غيفاريش كه برىتئى بوو له سى صهده جهنگاوهر كرايه يه كه تيبه و ،
نه بوذه پرري غيفاريش كرايه فهرماندهي .

نهوهي ضهمره و نهوهي سه عديش كه بنه ماله ي هۆزى به كرن ، به شدارىي تاوانى
په يمان شكاندينان نه كردن ، به لكو سوپايه كي دووصهده كه سى يان ريئك خست و ،
كه تيبه يه كيان لى دروست كرا و فهرماندايه تى يه كه ي به نه بوواقيدى له يئشى سپئرا .

ههروه ها نهوهي له يئشى كورپي به كرىش كه نه وانيش به شدارىي تاوانيان نه كردبوو
سوپا كه يان برىتئى بوو له دووصهده و په نجا جهنگاوهر و ، پيئغمبهرى خوا ﷺ
كه تيبه يه كي لى پيئك هيئان و سه عبي كورپي جوئامه شى كرده فهرماندهيان .

هۆزى نه شجه عيش ، كه به شيكه له غه طه فان و يه كه م هۆزى نه جده كه به شدارىي
نهم هه لمه ته بكات ، ژماره ي جهنگاوه رانى سى صهده پياو بوون و ، دوو كه تيبه يان
لى پيئك هيئرا و ، فهرمانده يئشيان به دوو پياوى هۆزه كه سپئرا كه نه مانه بوون :

۱ - نوعه يى كورپي مه سهوود .

۲ - مه عقه لى كورپي سينان .

۲۰۰ ناوى خوفانى كورپي عومه رى كورپي حه ربه . شاعيرئكى به ناويانگى لى هاتوو بووه . به شدارىي حونه ينى كردووه .
له كاتى فيئنه ي پاشمگه زبووه كاندا به دامه زراوىي له سه ر نيئان ماوه ته وه . هه تا سه رده مى خه ليفه عومه ر ژياوه .

بەلام نەوہی تەمىم^{۲۰۱} كە ھۆزىكى نەجدىي مەزن بوو ، نامادەي نەم ھەلمەتە نەبوون جگە لە مەفرەزەيەكى بچووك كە تەنھا دە جەنگاوەر بوون بە فەرماندایەتیی سەردارى نەوہی تەمىم نەقرەعی كورپى حابىسى تەمىمى .^{۲۰۲}

پىنجەم : بە رەئىكەوتنى سوپا لە قودەيدەوھ

ھەر چەندە سوپاى ئىسلام لە مەككە زۆر نزيك كەوتبەوھ ، كەچىي زۆربەي ھاوھلان نەيان نەزانىي بەرەو كوئى نەپۆن . بەلام راي خەلكەكە ھاتە سەر نەوھ كە نيازى ھەلمەت بردنە سەرى دوو شوئىنى ھەيە : يان قورەيش يان ھەوازين .

بەلئى ، لە قودەيد سوپا بە تەواويى رىك خرا و ، بەرەو شىوي عوسفان كەوتە رى . پىشەنگى سوپا كە ھەر ھەمووى ئەسپ سوار بوون و زۆربەشيان لە نەوہى سولەيم بوون ، كە خاوەنى سوپايەكى ھەزار كەسىي بوون و ھەر ھەمووشيان ئەسپ سوار بوون ، كەوتە پىش و ، فەرماندایەتیی گشتىيشى بە سوارچاكى پالەوان و بەناوبانگى قورەيش ، خالىدى كورپى وەليد سپىرا .

جا بۆ نەوہى دوژمن بە نيازى نەزانئى ، سەرھەتا پىنغەمبەرى خوا ﷺ سوپاى ئىسلامى بەرەو ئەو ناوچانە بە رى كرد كە ھى ھۆزى شەقيف بوون ، پاشان رووى كردەوھ مەككە و لە شىوي (ظھران) ھوھ تىپەرىي . بەلام سەير لەوھەدايە كە چۆن قورەيش و ھەوازين لە دژى مۇسلمانەكان يەكيان نەگرت ؟

^{۲۰۱} نەوہى تەمىم ھۆزىكى گەورە و بەناوبانگە و ، لە سەردەمى نەفامىي دا يەكجار بەھىز بوون و ، داراي كارىگەريش بوون لە ئىسلام دا . ئەوھبوو نەعمانى پادشاى حىرە بە كۆمەككى ھەندئى ھۆزى تر ھىزى كردە سەريان ، كەچىي تىكيان شكاند . زۆربەي ھۆزى تەمىم لە سائى نۆھەمى كۆچىي دا مۇسلمان بوون ، دواى نەوہى نوئىنەرەكەيان كە لە حەفتا پياو پىك ھاتبوو و بە سەركردايەتیی زەبەرقانى كورپى بەدر و ، نەقرەعی كورپى حابىس و عەمرى كورپى ئەھتەم ھاتنە مەدينە . بە پىي فەرموودە يەكەم دژى لئى ھاتوون بەرامبەر بە دەججال . سئ ھەزار جەنگاوەرى نەوہى تەمىم بەشدارىي جەنگى قادسيەيان كرد و ، مەردانە دەورى خۆيان بينى . لە رۆزى قادسيەدا فەرماندەيان عاصىمى كورپى عەمر بوو كە سەرھەنجى دا ئەبينئى وا فىلى سوپاى دوژمن تەنگيان بە مۇسلمانان ھەل چىوھ . سەعدى كورپى ئەبوھەققاص دادى ھىتايە بەردەميان . عاصىم ھاوارى كردە كۆمەلئى تەمىم تا چارەيكە بۆ فىلەكانى دوژمن بەدۆزنەوھ . پاشان ھاوارى كردە تىرھاوئىزان تا فىل سوارەكان دابگرنەوھ . نىتر ئەوھبوو فىلەكان سەريان لئى شىوا و ، مەترسى يان لەسەر مۇسلمانەكان نەما . يەكئى لە سوارچاكە نازا و ناودارەكانى نەم ھۆزە قەعقاعى كورپى عەمر و ، يەكئى لە فەرماندەكانى فەقى ئىسلامىيش نەحەفى كورپى قەيسى بەحىكەت و نەرم و نيانى بەناوبانگ و ، يەكئى لە مەروفە ھىتمە بەناوبانگەكانىشيان قەيسى كورپى عاصىمى مینقەرىي بوون . نەوہى تەمىم لە فەقى خۆراسان دا دەستىكى بالايان ھەبوو .

هۆی ئەمەش ئەوەیە کە هەرچەندە هەوازین خاوەنی هیژ و سوپای در بوون ، بەلام قورەیش کۆلی لەوە دابوو کە جەنگ لەگەڵ موسلمانەکان بکات ، چونکە بەرگەیی سوپای موسلمانانی نەنەگرت .

هۆیەکی تریش ئەوەبوو کە قورەیش و هەوازین کۆنە دوژمن بوون و ، لە نێوان هەوازین و قورەیش و بەکردا پانزە ساڵ پێش هاتنی وەحی جەنگی فیجار روی دابوو . جا هەوازین بە تەمای جەنگ بوو لەگەڵ موسلمانەکاندا ، بۆیە خەریکی خۆنامادەکردنیش بوو .

ئەوەبوو لە نێوان عەرج و طەلووبدا ، کە طەلووب تەنها سیی میلیک لە مەكکهووە دوور بوو ، پێشەنگی سوپای نیسلام توانیی سیخوڕپێکی هەوازین دەست گیر بکات . ئەوەبوو هینایانە خزمەتی پێغەمبەری خوا ﷺ دانی بە هەموو شتیکدا نا ، بەو مەرجەیی لە گیانی خۆی بێ خەم بێت .

کە پرسبیری لێ کرا دەری بپری کە هەوازین ، بە سەرکردایەتی مالیکی کۆری عەوفی نەصریی بە تەمایە لەگەڵ موسلمانەکاندا بچەنگی و ، پیاوی شارەزاشیان رەوانەیی جورەش کردوو لە ولاتی نوردون تا چەکی قورسی جەنگی ئەو سەردەمە ، بە وێنەیی دەببایە و مەنجهنیق ، بکرن .

پێغەمبەری خوا ﷺ وتەکانی ئەو پیاووی بە راست وەرگرتن ، لەگەڵ ئەوەشدا فەرمانی دا خالیدی بی گریته لای خۆی و بەری نەدات .. کەچی سیخوڕپێکی بە ویستی خۆی موسلمان بوو و ، لە جەنگی حونەیندا شەهیدیی دەست کەوت .

کە سوپای موسلمانان گەیشته (مر الظهران) کە تەنها دە کیلۆمەتر لە مەكکهووە دوورە ، پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمانی دا سوپا رۆژوو بشکینتی و ، هەر کەس بەرۆژوو بێت بە یاخیی ئەژمیتری .^{۲۰۳}

شەشەم : قورەیش جەنگ ناکات

ویستی خوای گەورە وەها بوو کە نەخشەکی پێغەمبەری بەسۆز ﷺ سەر بگریت و ، قورەیش لە هەلمەتی موسلمانان بێ ناگا بێت ، هەتا بۆی نەکری لە خۆی و لە هارپەیمانانی سوپا کۆ بکاتەو ، تا جەنگ روو نەدات و خوین نەپژی و ، مەكکه بەبێ جەنگ فەتح بکری ..

قورپه‌یش هه‌روا بی‌ناگا بوون هه‌تا سوپای نیسلام گه‌یشته (أراك) که ته‌نها چوار میلی نه‌میئنی بۆ مه‌ککه‌ی پیرۆز .

سه‌رداران‌ی قورپه‌یش دوا‌ی گه‌پانه‌وه‌ی نه‌بوسوفیان له مه‌دینه هاتنه سه‌ر نه‌و رایه که نه‌گه‌ر سوپای مه‌دینه هیرشی هینا ، نه‌وان به‌رگری نه‌کن و ، ماوه‌یان دا نه‌بوسوفیان وت و ویتۆ بکات و ، چارپۆشی بۆ دانیشتوانی مه‌ککه به ده‌ست به‌یئنی . دوا‌ی نهم برپاره قورپه‌یش داوایان له نه‌بوسوفیان‌ی سه‌رۆکیان کرد که خۆی له شار ده‌رچی و ، هه‌وائی موسلمانه‌کان بزانی . هه‌روه‌ها برپاریان دا که حه‌کیمی کورپه‌ی حه‌زام یارمه‌تی‌ی ده‌ری نه‌بوسوفیان بیته ، بۆ نه‌نجام‌دانی کاری سه‌ر شانی . به‌لام داوایان له نه‌بوسوفیان کرد که نه‌گه‌ر زانی سوپای موسلمانان هیتیکی که مه‌ برپاری جه‌نگ بدات له دژیان .

به‌ئێ ، قورپه‌یش هه‌یچی نه‌زانی هه‌تا سوپای نیسلام چه‌ند کیلۆمه‌تریکی که می ما به‌چیتته ناو مه‌ککه‌وه . هه‌ر نه‌وه‌نده‌یان زانیی وا ده هه‌زار جه‌نگاوه‌ری ریک و پیک له سه‌رخۆ ته‌قه له ده‌رگای مه‌ککه نه‌ده‌ن .

قورپه‌یش سه‌رسام بوون ، به‌لام خوا چاکی بۆ نه‌وان ویست ، چونکه نه‌گه‌ر زووتر هه‌وائیان بزانیایه نه‌وا سوپایان جه‌م نه‌کرد و خوینتیکی زۆر له هه‌ردولا نه‌رژا . له‌وانه‌ش بوو قورپه‌یش له ناچاریی دا په‌یمانی له‌گه‌ژ هه‌وازین دا به‌ستایه و ، جه‌نگه‌که یه‌کجار گه‌وره بوایه .

عه‌بباسی کورپه‌ی عه‌بدولموطه‌للیبیش که له به‌در به دیل گیرا و فیدی‌ه‌ی دا و گه‌پرایه‌وه مه‌ککه ، هه‌ر له‌وی بوو و له سه‌ر دینی خۆی مابوویه‌وه ، هه‌ر چه‌نده دل‌سۆزی موحه‌مه‌دی برازای بوو و ، له سائی سی‌هه‌م دا له هیرشی قورپه‌یش بۆ سه‌ر مه‌دینه ناگاداری کرد . له هه‌مان کاتیش دا خه‌م خۆری قورپه‌یش‌یه‌کان بوو و ، هه‌موو توانایه‌کی خسته گه‌ر تا له به‌لا و موصبه‌ت پارێزراو بن .

هه‌ر له‌و کاته‌دا که سوپای نیسلام نه‌ی ویست به‌ره‌و مه‌ککه بکه‌ویته ری ، عه‌بباسیش نه‌وه هات به سه‌ریا که کۆچ بۆ مه‌دینه بکات . نه‌وه‌بوو له ری‌دا تووشی موسلمانان بوو و له‌گه‌ژیان گه‌پرایه‌وه دوا ..

که عه‌بباس له (مر الظهران) سه‌ره‌نجی زۆری سوپای نیسلامی دا خه‌می قورپه‌یش چوه‌ دل‌یه‌وه و ، ترسا نهم سوپایه به زۆر به‌چیتته مه‌ککه‌وه و دانیشتوانی تیا به‌چن .. بۆیه بیری کرده‌وه که چۆن کاریک بکات قورپه‌یش تیا نه‌چیت . بۆیه وای به

چاك زانىي قورهيش خويان به دهستهوه بدن و ، له شار دهرجن و بيتن به پيرى سوپاي نيسلامهوه و ، داواي نهمان له پيغهمبهرى خوا ﷺ بكن .. واته خويان به شيويهيك به دهستهوه بدن كه سوپاي نيسلام مهككه به شارتيكي دهركا ناوهالا له قهلم بدات كه هيچ دژايهتي يهكي تيدا بهرامبهر به سوپاي نيسلام نهكرابي .

عهبباس لهو بيرهدا بوو كه ناموزگاريي قورهيش بكات تا فرياي خويان بكهون و كومهلتي له سهرزكانيان بنيرنه خزمهتي پيغهمبهرى خوا تا بهر لهوهي سوپا بجيسته شارهوه لهسهر شيوازيك ريك بكهون .

نهم بوچوونهي عهبباس شهو به دلتي دا هات . واي به چاك نهزاني تا روز نهبوتهوه جي به جيتي بكا . بويه به تاريخهشهو خوي گهيانده نهراك تا بهلكو كهسانيكي لهوي دست بكهوي كه بو دار چنينهوه يان بو ماست فروشتن هاتبن ، بو نهوهي ههوالا بهوان دا بنيري بو سهرزكاني قورهيش كه تا زوو به زوو بيتن و فرياي خويان بكهون .

خوای گهوره وههاي ريك خست كه نهبوسوفياني كوري حهرب ههر شهو شهوه له مهككه دهرجو تا بهلكو ههوالي سوپاي نيسلام بزاني ، بي نهوهي بزاني كه سوپاي نيسلام گهيوته نزيكي مهككه و تنها چوار ميلي ماوه بگاته ناو شار .

خوای گهوره بو سهرفرازيي و بي وهيي دانيشتواني مهككه ، نهوهي خسته دلتي نهبوسوفيانهوه كه شهوه له مهككه دهرجي و بگاته شهو شوينهي كه عهبباس نهويست كهسيكي تيا بيني و جواب بو قورهيش بنيري .

لهوي عهبباس چاوي به نهبوسوفيان كهوت و چاك تيتي گهياند كه پتويسته خوي بگهيه نيته لاي پيغهمبهرى خوا ﷺ و داواي چاوپوشي له دانيشتواني مهككه لي بكات.

نهبوسوفيان بهبي دوو دلتي به گوئي عهبباسي كرد و ، عهبباس له پاشكوي خوي دا سواري نيتسره كه پيغهمبهرى خوای كرد و گهيانديه خزمهتي پيغهمبهر و چاوپوشي بو وهرگرت.

ميژوونوسان نهوهيان باس كردوه كه كاتي سوپاي نيسلام نهگاته (مر الظهران) پيغهمبهرى خوا ﷺ فهركان نهدا ههر سهريازتيك بو خوي ناگريك بكاتوه . بهمه ده ههزار ناگر لهو بيابانهدا كرايهوه و ديمه نيكي يه كجار كاريگهري نهواند .

لهو كاته دا نهبوسوفيان و حهكيمي كوري حهزام له شار دهرجو بوون تووشي بو دهيلي كوري وهرقاء هاتن . بو دهيل كه سهرزكيكي هوزي خوزاعهي هاوپهيماني

موسلمانان بو ، نهویش بو دهنګ و باس هاتبوو . پیکهوه رویشتن تا چاویان به ناګرهکان کهوت . سهرهتا وایان زانیی نهوهی کهعین ، بهلام بودهیل وتی : نهوان نین . دواپی وتیان : ههوازین هاتوون و زهویی و زاری قورهیشیان داګیر کردووه . کاتیّ نه م وت و ویزهیان نه کرد عهیباس گویتی لیّ بوو . بانګ له نهبوسوفیان تهکات و ههوالیّ نه داتیّ که سوپایه کی زوری موسلمانان هیرشی هیناوه و به قورهیش چار ناګریّ .

نهبوسوفیان داوای ناموژگاریی له عهیباس کرد که چپی بکات ، نهویش له گهلاّ خوئی دا ههلیّ گرت و گه یانديه خزمهتی پیغه مبهری خوا ﷺ .

نهبوسوفیان لهوه نهترسا که عهیباس نه توانیّ له سهریازه موسلمانان کان بی پاریزیّ و ، نهترسا بی کوژن . بهلام عهیباس دلّی دایهوه که با ترسی نه بیّ و بیّ خهم بیّ نهی گهینهیّ . شایانی باسه که حکیم و بودهیل یشیان له گهلاّ دا بوون و ، نهو دوانه هدر که گهیشتنه چادره کهی پیغه مبهری خوا ﷺ ههردوکیان موسلمان بوون .

لهو شهوهدا پاسهوانیی سهریازگی نیسلام به عومهری کورپی خهططاب سپیرا بوو و به خوئی و کومه لیک سهریازهوه به دهوری سهریازگه دا بو پاسهوانیی نه خولانهوه . . عومهر له هه موو کهسی زیاتر داخ له دلّی قورهیش بوو ، بویه نهو شهوه عهیباسی ماندوو کرد ، چونکه عهیباس به لینی پهنای به نهبوسوفیان دابوو و ، سواری نیستره کهی پیغه مبهری خوای ﷺ کردبوو . جا ههر موسلمانیک نهبوسوفیانی ته دیی ، نهی زانیی وا له پهنای عهیباس دا چاوپوژی یان لیّ نه کرد و ، دهستیان بو نه شهبرد . . ههروا رویشتن ههتا گهیشتنه لای عومهری فرماندهی پاسهوانانی سهریازگه . ههر که نهبوسوفیانی له بهر رووناکیی ناګره که دا بهرچاو کهوت هاواری کرد : نهبوسوفیانی دوژمنی خواجه ؟ سوپاس بوّ نهو خواجهی که به بیّ په یان و به لنین توئی خسته دهستان .

عومهر سهرنجی دا نهبوسوفیان وا له پهنای عهیباس دا و سواری نیستره کهی پیغه مبهریشه ، بویه بو کوشتنی په لهی نه کرد ، به لکو ههولّی دا به په له بگاته بنکهی سهرکردایه تیی و لهوی مؤلّه تی کوشتنی سهرداری قورهیش وه ربگریّ .

عهبباسیش که بووبوه زامنی نهبوسوفیان نهترسا عومهر زوو بگات و مؤلتهتی کوشتن وهریگری ، بویه پهلهی به ولاعهکه کرد تا پیش عومهر بگات و چاوپۆشیی بۆ نهبوسوفیان وهریگریت . سهرهنجام عهبباس زووتر گهیشت .

هر دوا به دواي گهیشتنی نهوان عومهریش گهیشت .. که نهبوسوفیان عومهری دیی شلهژا . چونکه هیشتا عهبباس چاوپۆشیی بۆ وهرنهگرت بوو عومهر ههولئی نهدا پیغهمبهری خوا ﷺ ماوهی بدا تا له گهردنی نهبوسوفیان بدات ، بهلام سهرهنجام عهبباس توانیی چاوپۆشیی وهریگری ، ههر چهنده عومهر داواي کوشتنی نهکرد .

عهبباس وای نهزانیی عومهر بویه حهز نهکات نهبوسوفیان بکوژی چونکه خزمی نهوه ، کهچی عومهر دهری بریی که نهو بیر له شتی وهها ناکاتهوه ، بهلکو ههر لهبهر نهوهیه که گهوره و سهروکی کوفره و دژی موسلمانان وهستاوه .

عهبباس نهخشهیهکی وردی کیشا بوو .. پیتی خوڤس بوو نهبوسوفیان نهکوژی ، بهو هیوایهی که موسلمان بیی ، بهمهش مهككه له جهنگ و خوین رشتن به دوور بییت . نهوهبوو عهبباس توانیی قهناعهت به پیغهمبهری خوا ﷺ بکات و چاوپۆشیی له نهبوسوفیان بکات ، له ههمان کاتدا توانیی قهناعهت به نهبوسوفیان بکات موسلمان بیی ، بهر لهوهی بگهڕیتتهوه مهككه .

عومهریش نهبوسوفیانی به سهروکی نهو کوفره نهزانی که هیچ ریگایهك نهمابوو بۆ سزادانی موسلمانان و دژایهتی دینی خوا نهی گرتبیتته بهر . جا نهگهر نهه بکوژی نهوا ههموو سهردارانی قورهیش ورهیان نهرووخی و ، بۆیان نهسهلمی که تازه توانای هیچ بهرگری بهکیان نیه و ، ناچارن بهبی جهنگ و ههرا خویان به دهستهوه بهدن .

بهلام پیغهمبهری خوا ﷺ وای به چاک زانیی لایهنی چاوپۆشیی و لی بووردن بگری ، نهک کوشتن و بر . چونکه بۆ بهرژه وهندیی نیسلام پیویسته دلّهکان خوڤس بکرتین . خهלקیکی زۆر چاوهروان بوو بزانی داخۆ چاره نووسی چوئن بی ، نهگهر نیسلام دهست بهسهر مهككهدا بگری ؟

جا چاوپۆشیی له نهبوسوفیان وهلامی ههمویانی نهدایهوه که با هیچ کهس له خۆی نهترسی .. نهوهتا سهروکی کوفر چاوپۆشیی لی کراوه ، کهواته با ههموان دلّیان له متمانه پر بی ، که موحهمدی (الصادق الامین) تۆله له هیچ کهس

ناسینئ و ، خوی گوره به (رحمة للعالمین) ناروویه تی . نیت چۆن ته بیته مایه ی زیان و نار هه تی بۆ خزمه کانی ؟

ئه وه هلگری په یامی هه سانه وه ی مرۆفه .. هه ر چهنده خزمه کانی له گه لیا خراب بوون ، به لام پاداشتی نه وه ش لای خواجه و نافه وتی .. موسلمانان قازانجیان کردوه .. له دنیا دا سه رکه وتن و ، له قیامه ت دا ره زامه ندیی خوا .

له و شه وده هه یچ وت و وێژیک ده رباره ی چارپۆشی له قورپه یش ، یان ده رباره ی موسلمان بوونی نه بوسوفیان رووی نه دا .. نیت عه بباس نه بوسوفیانی له گه ل خۆی دا برده وه بۆ شوینی هه سانه وه ی خۆی له ناو سوپای ئیسلام دا و هه تا به یانی پاسه وانی بۆ دانرا نه وه کو را بکاته وه بۆ مه ککه .

ئه گێر نه وه که نه بوسوفیان له به ره به یانی نه و شه وده هه که له چاده ره که ی عه بباس دا نه مینیتته وه ، دهنگی بانگی به یانی له هه موو لایه که وه نه بیستی و ، ترسی لی نه نیشتی و نه پرسئ : نه وه چیی نه که ن ؟ عه بباس وه لامی نه داته وه که نوێژ به جئ نه هینن . نه بوسوفیان نه پرسئ : له شه و و رۆژیک دا چهنده جار نوێژ نه که ن ؟ نه لیت : پینج جار . نه لیت : به خوا زۆره .

پاشان نه بوسوفیان چاوی لی نه بی چۆن هاوه لان ناهیلن ناوی ده ست نوێژی پیغه مبه ری خوا ﷺ بکه ویتته زه ویی ، بۆیه به عه بباس نه لیت که تا ئیسته هه یچ پادشایه کی به و شیوه نه دیوه ، نه پادشای ئیران و نه پادشای رۆم . عه بباس نه لیت : ما ل کاول ، ئیمان به یته . نه بوسوفیان داوا له عه بباس نه کات که بی باته خزمه تی . نه ویش که نه ی باته ژووره وه ، نه بوسوفیان نه لیت : نه ی موحه مه د ! من داوای سه رکه وتنم له خوا که م کرد و ، تویش داوای سه رکه وتن له خوا که ت کرد . ده ی به خوا هه رچی جاریک روو به رووت بوومه ته وه هه ر تو سه رکه وتوویت به سه ر من دا . جا ته گه ر خوا که ی من له سه ر ری راست و خوا که ی تو له سه ر نار هه وایه نه وا من سه ر ته که وتم . پاشان نه بوسوفیان شاهیدی دا که موحه مه د پیغه مبه ری خواجه .

سه ربازگه ی موسلمانان نه ی نه هیتشت هه یچ هه وائییک به قورپه یش بگات ، جگه له یه که هه وائ ، که به تاییه تی ماوه ی دا بگاته مه ککه ، نه ویش هه وائی نه وه ی که نه بوسوفیان خۆی گه یاندۆته بنکه ی سه رکر دایه تی موسلمانان و ، به تاییه تی چارپۆشی بۆ خۆی به ده ست هیناره ، نه ویش به تکای عه بباسی کوری عه بدو لمو طه لیب . وه که بلتی نه بوسوفیان خه می قورپه یشی نه خواردوه و هه موو

به‌رژه‌وه‌ندی‌یه‌کی نه‌وانی پشت‌گوی خستووه . نه‌م بیر‌کردنه‌ویه ترس و له‌رزیک‌ی خستبووه دل‌ی دانیش‌توانی مه‌ککه‌وه . نه‌وان له‌به‌ر خۆیان‌ه‌وه نه‌بوسوفیانیان نارد تا خه‌میکیان بخوا ، که‌چی نه‌و تنه‌ها بیری له‌ خۆی کردۆته‌وه . له‌ولاشه‌وه نه‌یان زانیسی مه‌ککه‌ توانای جه‌نگی نیه‌ له‌گه‌لّ موسلمان‌ه‌کان‌دا و ، نه‌گه‌ر هێرش بکه‌نه‌ سه‌ر مه‌ککه‌ به‌ یه‌کجاری وێران نه‌بی .

له‌ کاتیک‌دا که‌ کافران به‌ ره‌ش بین‌یه‌وه سه‌یری ده‌وربه‌ریان نه‌کرد ، پیغه‌مبه‌ری (رحمة للعالمین) ﷺ به‌ جوړیک‌ی تر بیری نه‌کرده‌وه .. ناواتی نه‌خواست خوین له‌ لووتی تاکه‌ که‌سیک‌ نه‌یه‌ت .. هیچ که‌س تووشی زیان نه‌بی‌ت . نه‌و له‌ دانیش‌توانی مه‌ککه‌ خۆیان زیاتر چه‌زی له‌وه‌بوو شاری مه‌ککه‌ی پیروز سه‌لامه‌ت و بی‌ وه‌ی بی‌ت . به‌لام چاریش نیه‌ مه‌گه‌ر له‌ بت په‌رستان پاک بکریته‌وه .. هه‌تا مل‌ه‌وپه‌ موشریکه‌کان خاوه‌نی ده‌سه‌لات بن له‌ مه‌ککه‌دا ، سه‌رانسه‌ری دوورگه‌ی عه‌ره‌بیی هه‌سانه‌وه به‌ خۆیه‌وه نابینئ . تا موسلمان‌ه‌کان له‌ مه‌ککه‌دا بوون و لاواز بوون ، نه‌وان له‌ سزادانیان دریغی‌یان نه‌کرد و ، که‌ کوچیشیان بو مه‌دینه‌ کرد ، له‌ویش ده‌ست به‌رداریان نه‌بوون و ، به‌ینا و به‌ین سوپایان جه‌م نه‌کرد و شال‌ویان نه‌برده‌ سه‌ر مه‌دینه‌ به‌ نیازی له‌ ریشه‌کێشان‌ی نیسه‌لام و موسلمانان .. له‌گه‌لّ ته‌وه‌ش‌دا پیغه‌مبه‌ری به‌ سوژ ﷺ به‌ چاوی به‌زه‌بی‌یه‌وه سه‌یری نه‌کردن و ، وه‌ک رۆله‌یه‌کی مه‌ردی به‌وه‌فا ، بیری له‌ تۆله‌سه‌ندن نه‌نه‌کرده‌وه ، به‌لکو ناواتی نه‌وه‌بوو سه‌رومائی دانیش‌توان پارێزراو بی‌ت .

وه‌ک له‌ پیشه‌وه باس کرا عه‌بباس زۆری پی‌ خوش بوو نه‌بوسوفیان موسلمان بیئ ، چونکه‌ نه‌ی‌زانیی به‌ موسلمان‌بوونی نه‌و نیت‌ر قوره‌یش بیر له‌ جه‌نگ ناکاته‌وه ، بگه‌ر بیر له‌ موسلمان‌بوون نه‌کاته‌وه ، به‌مه‌ مه‌ککه‌ له‌ مه‌ترسیی رزگاری نه‌بی‌ت .

که‌ عه‌بباس و نه‌بوسوفیان چونه‌وه خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ وت و ویژی زۆر رووی دا .. یه‌که‌م باسیک‌ که‌ هاته‌ کایه‌وه وت و ویژی نیوان پیغه‌مبه‌ری نازدار و سه‌رداری قوره‌یش بوو . داوای لی‌ کرد واز له‌ شیرک و بت په‌رستیی به‌ینی و ده‌ست به‌ ته‌وحیده‌وه بگری ، که‌ فه‌رمووی : ((ويحك يا ابا سفيان ! ألم يأن لك أن تعلم أن لا إله إلا الله ؟)) .

ئەبوسوفیان وتی : دایک و باوکم بە قوریانت بن ، چەندە سیلە ی رەحم ئەپاریزی و چەندەش بە حیلمی و چەندەش بەرپیزی ! بەخوا وەهای بۆ ئەچم کە ئەگەر لەگەڵ خوادا خویەکی تر بویە شتیکی بۆ من جی بەجی ئەکرد .

فەرموی : ((ويحك يا ابا سفيان ! ألم يأن لك أن تعلم أنني رسول الله ؟)) .
فەرموی : مالت کاوڵ بێ ئەبوسوفیان ! نایا کاتی ئەوەت نەهاتووە کە بزانی من پێغەمبەری خوام ؟

ئەبوسوفیان وتی : دایک و باوکم بە قوریانت بن ، چەندە سیلە ی رەحم ئەپاریزی و چەندەش بە حیلمی و چەندەش بەرپیزی ! بەلام ئەمەیان دلّم شتیکی تیدا ماوہ .
عەبباس گوئی لەم وت و وێژە نەرم و نیانە بوو ، بۆیە ئەبوسوفیانی تی گەیانە کە ئەو تازە چاوپۆشیی لی کراوہ و ، پێغەمبەریش ﷺ ئەو ناچاری موسلمان بوون ناکات ، بەلام ئەوەندە ھەبە موسلمان بوونی ئەم ئەبیتتە فەر و بەرەکت و پەخشانی مەککە ئەبیت . بەلام ئەگەر ئەم موسلمان ئەبیت لەوانەبە جەنگیکی ناھەموار روو بدات و ، قورەیش تووشی زیانیکی زۆر بێت .

عەبباس ھەروا بەردەوام بوو ھەتا ئەبوسوفیان دلّی نەرم بوو و ، ھەر لە خزمەتی پێغەمبەری خوادا ﷺ و لە بنکە ی فرماندایەتی دا شاھەتانی حەقی ھینا .
بە موسلمان بوونی ئەبوسوفیان ناو بەسەر ناگردا کرا و ، مەککە وازی لە جەنگ ھینا و سوپای ئیسلام بە سەلامەتی چووہ ناو شاروہ ، جگە لە چەند گەنجیکی لە خۆیایی بوو وەک عیکریمی کورپی ئەبوجەھل و صەفوانی کورپی نومییە کە ھەندی بەرگری یان کرد و خالیدی کورپی وەلیدیش کە فرماندە ی لیوای پینجەم بوو لە باشووری مەککە دا تیکی شکاندن ..

دوای موسلمان بوونی ئەبوسوفیان عەبباس پینی خۆش بوو موسلمانەکان و قورەیش لەسەر چەند خالیک ریک بەکەون تا جەنگ و ھەرا ئەبیت ، کە ئەمانە بوون :

۱ - دانیشتوانی مەککە پارێزگاریی لە خوین و سەرروالیان بکریت .
۲ - کاتیک کە سوپای ئیسلام ئەچیتە مەککەوہ قورەیش ھیچ بەرگری یەک نەکەن .

۳ - ھەر بەرگری یەک روو بدات سوپای ئیسلام بۆی ھەبە بە چەک لیتی بدات و لە ناوی بەریت .

۴ - بۆ سهلامهتیی سهرومائی دانیشتوان ، خهلهکه که هات و چۆ نهکات ، بهلکو ههر کهسه بچیتته مائی خۆیهوه ، یان مزگهوت ، یان مائی نهبوسوفیان . نهمهش ریزیکئی تایبهتیی بوو بۆ نهبوسوفیان .

بۆ نهمه پیغهمبهری خوا ﷺ فهرمانی بۆ سوپای نیسلام ده رکرد که مهگهر بۆ بهرگری له خۆیان چهک بهکار بهینن و ، پیویسته دهست بۆ هیچ مال و سامانیکی ناو شار نهبن . موسلمانان به جوانیی فهرمانه که یان به جی هینا و ، نهبوسوفیانیش دانیشتوانی مهککهی لهو ریکهوتنه ناگادار کرد ، که نابیی چهک له رووی سوپای نیسلام دا بهرز بکه نهوه .

که نهبوسوفیان موسلمان بوو چه کیمی کورپی چه زامیش موسلمان بوو .
 بهر لهوهی که نهبوسوفیان بگه رپیتتهوه بۆ مهککه ، پیغهمبهری خوا ﷺ وای به چاک زانیی نهبوسوفیان به چاکیی سوپای نیسلام بیینی ، تا به قورهیش بگهیهنی که چاری که تیبهکانی نیسلامیان پی ناکرئ ..

بۆ نهمه فهرمانی دا له دهر بهندی شیوه که دا نهبوسوفیان ماوهیه که بوهستینرئ ، تا به چاری خۆی که تیبهکانی نیسلام بیینی . که نهبوسوفیان ههستی به گل دانهوه که کرد ، وای زانیی ناپاکیی له گه له دا نهکرئ و وتی : نهی نهوهی هاشم ! غه در نه کهن ؟
 عه بباس وتی : نههلی پیغهمبهرایهتیی غه در ناکه ، بهلام پیویستیم پیت ههیه .
 پاشان پیغهمبهری خوا ﷺ فهرمانی دا هه موو که تیبهکانی نیسلام له وئوه تیپه پ بکهن تا نهبوسوفیان بیان بیینی .

یه کهم که سیک که تیپه پری کرد خالیدی کورپی وه لید بوو ، که فهرماندهی گشتیی نهسپ سواران بوو له هۆزی سولهیم که ههزار سوار چاکی پرچهک بوون له گه له سی فهرماندهی نهوهی سولهیم : عه بباسی کورپی میرداس و ، خوفانی کورپی نودبه و ، چه ججاجی کورپی عیلاط .

که تیپه پریان کرد نهبوسوفیان پرسیی : نهمانه کین ؟ عه بباس وتی : نهوهی سولهیم . وتی : دهی من چیم داوه له سولهیم ؟ که عه بباس وتی : نهوهش خالیدی کورپی وه لیدی فهرمانده یانه ، وتی : منداله که ؟ وتی : بهلئ . جا که گه یشتنه بهرده میان ، خالید سی جار (الله اکبر) ی وت و تیپه پریان کرد .

پاشان زویهیری کورپی عه ووام له گه له پینج صد جهنگاوهری موهاجیرین و ههندی جهنگاوهری تری عه ره ب دا به نالایهکی ره شهوه ، گه یشتنه لای نهبوسوفیان و سی

جار (الله أكبر) ی وت . خوّ نه بوسوفیان زوبهیری نه ناسیی ، به لام چونکه به کلّوی ناسن و قه لغان خوّی پیچا بویوه نهی ناسیی . بویه پرسیی : نه مه کیّ یه ؟ وتی : زوبهیری کورپی عه ووام . پرسیی : خوشکه زات ؟ وتی : به لئی . چونکه زوبهیر کورپی صه فییه کیچی عه بدولموطه للیب بوو .

پاشان نه وهی غیفار ، که سیّ صد جهنگاوه ره نه بوون نه بوذه پری غیفاریی نالاگه یانی هه ل گرتبوو ، تیپه پریان کرد و که گه یشتنه به رامبهریان سیّ جار (الله أكبر) یان وت . پرسیی : نه مانه کیّ ، نهی باوکی فضل ؟ وتی : نه وهی غیفارن . وتی : دهی من چیم داوه له نه وهی غیفار ؟

پاشان نه وهی نه سلهم به چوار صد جهنگاوه ره تیپه پریان کرد ، که بوره یدهی کورپی حصیب و ناجیهی کورپی جوندوب هه لگری نالاگه یان بوون و ، نه وانیش سیّ جار (الله أكبر) یان وت و ، پرسیی : نه مانه کیّ ؟ عه بیاس وتی : نه سلهم . نه بوسوفیان به نارّه حه تی یه وه وتی : دهی من چیم داوه له نه سلهم ؟ تا قه جار یك شت به به ینمانا نه چووه . عه بیاس وتی : نه مانه کۆمه لیک موسلمانن و هاتوونه ته سه ر نیسلام .

پاشان نه وهی عه مری کورپی که عب له خوزاعه به پینج صد جهنگاوه ره وه تیپه پریان کرد ، که بوسری کورپی سوفیانی خوزاعیی هه لگری نالاگه یان بوو . پرسی : نه مانه کیّ ؟ عه بیاس وتی : نه وهی که عبی کورپی عه مر .

نه بوسوفیان وتی : به لئی باشه ، نه مانه هارویه یانی موحه مه د بوون . که گه یشتنه به رده میان نه وانیش سیّ جار (الله أكبر) یان وت ..

پاشان هۆزی موزهینه به هه زار جهنگاوه ره وه ، به فرماندایه تیی نوعمانی کورپی موقه ررین و ، بیلالی کورپی حاریث و ، عه بدوللای کورپی عه مر ، هاتن و سیّ جار (الله أكبر) یان وت ، نه بوسوفیان پرسیی : نه مانه کیّ ؟ عه بیاس وتی : موزهینه ن . دیسان بوّ نه وانیش نارّه زایی ده رپریی .

پاشان جوهدینه به هه شت صد جهنگاوه ره وه و به فرماندایه تیی چوار سه رداریان : رافیعی کورپی موکه یث و ، عه بدوللای کورپی به در و ، سه ویدی کورپی سه خر و ، نه بوزه ره عه ، تیپه پریان کرد و دوا ی وتنی (الله أكبر) نه بوسوفیان ناسینی .

پاشان سیّ بنه ماله ی که نانه ، نه وهی ضمه ره و نه وهی له یث و نه وهی سه عدی کورپی به کر ، که نه وهی نوفاشی خزمیان په یمانی حوده یبیه یان شکاند و پیایان له

خوزاعه كوشت ، به دوو صد جهنگاوه رهوه و ، به فرماندايه تى نه بو واقيدى له ييشى هاتن و ، كه گه يشتنه بهردهم نه بوسوفيان سى جار (الله أكبر) يان وت . شهوش پرسى : نه مانه كين ؟ عه بباس وتى : نه وهى به كرن .

كه نهو غه دره قوره يشى هاته ره ياد ، به كۆمه كى كردنى نه وهى به كر و كوشتنى پياوى خوزاعه به ناروا ، ئيشيك به دلئى نه بوسوفيان گه يشت وتى : به لئى ، نه وانه به خوا كۆمه ئىكى شوومن . به بۆنهى نه وانه وه موحه محمد هاته سه رمان .. به خوا من نه راوؤم پى كراوه و نه ناگاداريش بووم . كه پيشم گه يشتوه پيم ناخؤش بووه . به لام تازه له دهست ده رچوو .

عه بباس وتى : بهم هير شهى موحه محمد ﷺ بو سدرتان ، خوا چاكى بو كردن كه هه مو تان مو سلمان بوون .

پاشان هؤزى نه شجاع ، به سى صد جهنگاوه رهوه ، به فرماندايه تى مه عقه لى كورپى سينان و نوعه يى كورپى مه سهوود تى په رين و نه بوسوفيان ناسينى و وتى : نه مانه له هه موو عه ره ب زياتر دو ژمنى موحه محمد بوون .

عه بباس وتى : خوا ئىسلامى بردۆته ناو كرؤكى دلئانه وه و ، نه مهش له فهزل و به خشايشى خواى گه ورهيه .

نه بوسوفيان بى دهنگ بوو ، پاشان وتى : هيشتا موحه محمد تى نه په ريوه ؟ عه بباس وتى : هيشتا تى نه په ريوه . نه گه ره كه تيبه يه ببينى كه موحه محمدى له گه لدايه ، ناسن و نه سپ و پياو نه ببينيت ، كه هيج بهر گه ي ناگرى . وتى : منيش وه هاى بو نه چم نهى باوكى فه ضل ، جا كى بهر گه ي نه وانه نه گرئ ؟

دواى تپه رپوونى هؤزه عه ره به كان پيغه مبهرى خوا ﷺ ، كه سوارى وشتره كهى (قصوى) بوو بوو ، له گه ل موهاجير و نه نصاردا ، كه نزى كهى پينج ههزار جهنگاوه ره بوون ، ته شريفى هات . نهو سوپايه زؤربه ي موهاجير و نه نصار بوون و ، پيشى پيغه مبهرى خوا ﷺ كه وتبوون . كه كه تيبه سه وزه كهى ده ركهوت ، توؤز و گهردى سمى نه سه به كان ناسمانى گرتبوو ، هه ره خه لك تى په رى و نه بوسوفيان چاره پروان بوو ، بؤيه نهى وت : موحه محمد تى نه په رى ؟ عه بباسيش نهى وت : نه خيئر . تا كه ده ركهوت ، عه بباس وتى : نا نه وه پيغه مبهرى خوايه .

سواری و شتره که ی بوو بوو و دهسته ی نهرکانی جهنگ دهوره یان دابوو و ، سرداری نه نصار نوسه دیدی کورپی حوضیر و نه بویه کری یه که م وه زیری نم دیو و نهو دیویان گرتبوو و فرمایشتی بۆ نه کردن ..

نم که تیبه صهوزه یه ی ، که له بهر نه وه ی ناسنی زوریان پی بوو صهوزی نه نواند ، هدر چوار هزار جهنگا و ره نه نصاره که ی له خو گرتبوو ، له گه ل هندی له موهاجیران و ، هندی سردار و سرۆکی هۆزه عه ره به کان . هه موو بنه ماله یه کی نه نصار نالای خۆی پی بوو و ، هه موو پر چه ک و به تاسن داپوشراو ته نها چاویان به دهره وه بوون . نم که تیبه یه عومهری کورپی خه ططابیشی له گه ل دا بوو و ، به زری خۆی داپوشیی بوو و ده نگیشی بهرز کردبوویه وه ، به راده یه ک که سه رنجی نه بوسوفیانی راکیشا و پرسیی : نه مه کی یه ؟ عه بباس وتی : عومهری کورپی خه ططابه . وتی : به خوا کاری نه وه ی عه دیی له که میی و زه لیلی یه وه په ری سه ندوه . عه بباس وتی : نه بوسوفیان ! خوا که سائیک به شتی که خۆی بیه وی بهرز نه کاته وه ، عومهریش یه کی که له وانهی که نیسلام به رزی کردنه وه .

نه وه بوو پیغه مبه ری خوا ﷺ نالا تایبه تی یه که ی خۆی دابوو ده ست سه ردار ی نه نصار سه عدی کورپی عویاده . که له به رده می نه بوسوفیان دا تیپه ری به ده نگی بهرز قیراندی : نه ی نه بوسوفیان ! نه مرۆ رۆژی کوشتاره .. نه مرۆ رۆژی ده ست وه شانده .. نه مرۆ خوا قوره یشی زه لیل کردوه .

نه بوسوفیان ترسی لی نیشت .. نه مه ی به پیچه وانهی ریک که وتنه که نه زانیی .. که واته قوره یش له سه رومالی بی خه م نابی . بۆیه که پیغه مبه ری خوا ﷺ تیپه ری کرد نه بوسوفیان به نار ه زایی یه وه بانگی لی کرد : نه ی پیغه مبه ری خوا ! نایا فرمانت به کوشتاری خزمه کانت داوه ؟ سه عد و نه وانهی له گه لیا بوون که به لامانا تیپه ریان کرد وتیان : « یا أباسفیان ! الیوم یوم الملحمه ، الیوم تستحل الحرمه ، الیوم أذل الله قریشا » . من داوات لی ته که م له بهر خوا چاوت له خزمه کانت بیت ، چونکه تو له هه موو که سیك چاک تر و ، به ره حم تری ، له هه موو که سیش زیاتر مافی خزمایه تی نه زانیی .

له و کاته دا گه وره موهاجیره کان وه ک عه بدورپه همانی کورپی عه وف و عومهری کورپی خه ططاب و عوثمانی کورپی عه فغان له وی ناماده بوون و نه وانیش ده نگیان خسته پال ده نگی نه بوسوفیان و ، نار ه زایی یان له وته کی سه عد دهرپیی .

پيغه مبهري خوا ﷺ دلى هممويانى دايهوه و فهرمووى : « اليوم يوم الرحمة ، اليوم يعظم الله فيه الكعبة ، اليوم أعز الله فيه قريشاً » . فهرمووى : نه مپرو زوژى سوژ و بهزه بى به .. نه مپرو خوا كه عبه به گهوره و پيروز نه گري .. نه مپرو خوا قوره يش سه ربه رز نه كات . هه تا بو زياتر متمانه كردنيان فهرمانى دا سه عد له فهرماندايه تى بكه وى و قهيسى كورى نالاكهى هه ل بگريت .

كه نه بوسوفيان سوپاى نيسلامى بينى به عه بباسى وت : پاك و بى گهر دى بو خوا ، هيچ كهس بهر گهى نه مانه ناگريت . به خوا نهى باركى فه صل ! نه مپرو مولك و دهسه لاتى برازاكته پهره ي سه ندوه . عه بباى وتى : نه بوسوفيان ! مالت ناوابى مولك و دهسه لات نيه ، به لكو پيغه مبهرايه تى به . وتى : به لى ، وه هايه .

بينى سوپاى نيسلام له لايه نه بوسوفيانه وه قازانجى كى زورى هه بو ، بو شه وهى نه نه بوسوفيان و نه قوره يش بير له جهنگ نه كه نه وه و ، به بى كوشتار و زهره ر و زيان شارى پيروز پاك بگريته وه و ، خه لكه كه شى رييازى ته وحيد بگره بهر .

دواى شه وه نه بوسوفيان گه پرايه وه مه ككه و ، له دلى دا شه وه جيگير بوو بوو كه سوپاى نيسلام چار ناكري . بو به پيوستى نه زانى كه قه ناعه ت به گهوره و بچووكى قوره يش بكات و نه وانيش بير له جهنگ نه كه نه وه . عه ببا سيش شه وهى دووپات كرده وه كه پيوسته فرياي قوره يش بكه وى و بهر له وهى سوپاى نيسلام بچيته شاره وه نه وان قه ناعه تيان به جهنگ نه كردن كردبى ، تا بهر گريى دروست نه بيت و دانيش تان سه لامه ت بن .

هه ر كه نه بوسوفيان گه يشته وه شار ، له هه موو قولى كه وه خه لكه كه هاتن و دهوره يان لى دا .. دهستيان دايه پرسیار كه چيى كرده وه بو يان و ، نه مانيش چيى بكه ن چا كه .

نه بوسوفيانيش بى پيچ و په نا هه موو شتى كى به روونى بو باس كردن .. بو ي گيترانه وه كه چون له گه ل پيغه مبهري خوادا ﷺ ريك كه وتوون كه جهنگ نه كه ن و ، كه به كه م سه ربا زى موسلمان هاته مه ككه وه ياساى نه بوونى هات و چو كارى پى نه كرى . خه لكه كه يان له مالى خو يان دا ده رگا له سه ر خو يان داخه ن ، يان بچنه مالى نه بوسوفيانه وه ، يان بچنه مزگه وتى كه عبه وه ، تا له هه موو سزايه ك به دوور بن . چونكه هه ر كهس رى گريى بكات نه كوژريت . خو هه ر كهس له فهرمان لا نه دات شه وا

له سهرومائی بی خەم بیت . سه ره‌رای ئەم نامۆژگاری یانه نه‌بوسوفیان داوای کرد دانیشتوانی مه‌ککه موسلمان بن ، چونکه خۆی موسلمان بووه .

که نه‌بوسوفیان باسه‌که‌ی دا به گۆیی قورپه‌یش‌دا ، هه‌ندی که‌سی توند و تیژیان نارەزاییان ده‌رپیی ، به تایبەت هیندی کچی عوتبه‌ی هاوسه‌ری نه‌بوسوفیان . هیند که باسی خۆ به‌ده‌سته‌وه‌دانی بیست هه‌لمه‌تی دایه سه‌ر نه‌بوسوفیان و ، سمیلی راکیشا و ، داوای کرد دانیشتوانی مه‌ککه بی کوژن .

به‌لام ده‌سته‌ی نارەزایی که‌م بوون و هیچیان پی نه‌ئه‌کرا .. ده‌سته‌ی خۆ به ده‌سته‌وه‌دان زۆریوون و ، نه‌وه‌یان به قازانجی مه‌ککه نه‌زانیی . نه‌وانه هه‌ستیان کرد نه‌بوسوفیان دل‌سۆزه و راکه‌شی راسته ، بۆیه فه‌رمانه‌کانیان جی به‌جی کرد .

خه‌لکه‌که دوا‌ی وه‌رگرتنی نامۆژگاری‌یه‌کانی نه‌بوسوفیان بلا‌وه‌یان لی کرد و برپاریان هاته سه‌ر نه‌وه که وا چاکه به‌رگری نه‌که‌ن . نه‌وه‌بوو شه‌قام و کۆلانه‌کانیان چۆل کرد و ، خۆیان گه‌یانده که‌عبه و هه‌ندی‌کیش چوونه مائی نه‌بوسوفیان و هه‌ندی‌کیش چوونه مائی خۆیان‌ه‌وه . به‌لام چهند که‌سیکی که‌م له رای فه‌رمانده‌ی قورپه‌یش ده‌رچوون ، وه‌ک سه‌فوانی کورپی ئومه‌ییبه و عی‌کریه‌ی کورپی نه‌بوجه‌هل و هه‌ندی به‌ره‌ه‌لستی‌یان کرد ، که‌چی به‌رگه‌یان نه‌گرت و دوا‌ی که‌مینک خالید به‌رگری که‌رانی ته‌فروتونا کردن . شایانی باسه نه‌مانه دوا‌یی بوونه فه‌رمانده‌ی لی‌هاتووی سوپای نیسلام و مه‌ردانه نه‌چوونه مه‌یدانی کافران‌ه‌وه ، به تایبەت سه‌فوان و عی‌کریه که هه‌ردووکیان له جه‌نگی یه‌رموک‌دا ، که له نیوان سوپای نیسلام و سوپای رۆم دا رووی دا ، شه‌هید بوون .. ۲۰۴

جه‌وته‌م : چوونه ناو مه‌ککه‌هه

سوپای نیسلام که‌تیبه له دوا‌ی که‌تیبه به‌ره‌و مه‌ککه رۆیشت هه‌تا گه‌یشته (ذو طوی) ، له‌وی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ سوپاکه‌ی کرد به پینج به‌شه‌وه : خۆی فه‌رمانده‌ی به‌شی یه‌که‌م بوو که بریتی بوو له ده‌سته‌ی نه‌رکانی جه‌نگ له گه‌وره موهاجیر و نه‌نصاره‌کان و ، سه‌ردار و گه‌وره‌ی هۆزه عه‌ره‌به‌کان . به‌لام چوار به‌شه‌که‌ی تر فه‌رمانیان به‌سه‌ردا درا که ده‌ست به‌سه‌ر مه‌ککه‌دا بگرن و ، له هه‌ر لایه‌که‌وه قورپه‌یش ده‌ست به‌ده‌نه چه‌ک و دژی سوپای نیسلام بووه‌ستن بیان‌ه‌ارن .. فه‌رماندا‌یه‌تی

نەم چوار بەشە بە چوار لە گەورە ھاو لەن سەپىرا كە سەيانان لە موھاجىران بوون و يەكئىكيان لە نەنصار ، كە نەمانە بوون :

۱ - زوبەيرى كورپى عەووام : فەرمانى بەسەردا درا دەست بەسەر باكوورى مەككەدا بگرئ.

۲ - خالیدی كورپى وەلید : فەرمانى بەسەردا درا دەست بەسەر باشوورى مەككەدا بگرئ.

۳ - نەبوعوبەیدەى كورپى جەرپراح : فەرمانى بەسەردا درا لە باكوورى خۆرئاوای مەككەو بەچیتە ناو شارەوہ .

۴ - قەيسى كورپى سەعدى كورپى عوبادەى نەنصارىيى : ^{۲۰۵} فەرمانى بەسەردا درا لە باشوورى خۆرئاوای مەككەو بەچیتە ناو شارەوہ .

بەلام پىغەمبەرى خوا ﷺ خۆى وا دەرنەكەوئى كە لەو لایەوہ چووبیتە شارەوہ كە نەبوعوبەیدە پىايا رۆيشت ، واتە لە باكوورى خۆرئاواوہ ، ھەتا نەگاتە (حجون) و لەوتیوہ بەرەو مزگەوت بەرەو خوار نەبیتەوہ .

شایانى باسە كە پىغەمبەرى خوا ﷺ فەرمانى دەرکردبوو كە ھىچ موسلمانىك ، ھەتا ناچار نەبیت ، چەك بەكار نەھىنیت . نەوہبوو ھەموو بەشەكانى سوپا بەبئى جەنگ چوونە ناو شارەوہ ، جگە لە بەشەكەى خالید كە ھەندئى قورەيشى رىيان پئى گرت و بە كۆمەكیى ھەندئى لە ھۆزى بەكر ، لەگەلئیان جەنگان .

كەتیبەكانى سوپای نىسلام ھەر ھەموو خۆيان نامادە كردبوو و چاوہروانى فەرمان بوون تا بچنە ناو شارى پىرۆزەوہ ..

مەككەى پىرۆزىش بە دار و بەرد و چەم و شىو و چىاكانىوہ خۆى نامادە كردبوو تا پىشوازىيى لەو پىاوہ گەورە خواناسە بكات ، كە ھەشت ساڻ لەمەو بەر قورەيش بە نارەوا دەريان پەراند .. ئەو پىاوہى كە ئەى وىست ئەوان بۆ لای خوا بەرئى و ، لە

^{۲۰۵} قەيسى كورپى سەعد ، باوكى سەردارى خەزرج بوو ، قەيس يەكئى بوو لە ھاو لە گەنجە نازاكان . وەك باوكى نمونەى سەخاوت و دلگوشادىيى بوو . بۆ نمونە پىاوئىك سىيى ھەزارى بە لای قەيسەوہ قەرز كرد ، كاتئى كە بۆى ھىتايەوہ لئى وەرنەگرتەوہ . ئەوئەندە بالا بەرز و كەلەگەت بوو كە سواری ولاغ ببوايە پئى بە زەوبىدا نەخشان . لە ژئىر فەرماندایەتییى عەمرى كورپى عاصدا بەشداریى رزگارکردنى مېصرى كردوہ . لە جەنگى ھاو لەن دا لایەنگىرى ھەلوئىستى نىمام عەلىيى كردوہ . كاتئىكئىش كە موعاويە بوو بە خەلىفەى موسلمانان و قەيس سەرى لئى دا ، موعاويە ھەلوئىستەكانى لەگەل عەلىيى دا ھىتايەرە يادى ، كەچىيى قەيس لئى توورە بوو و پشەت گىرىيى لە عەلىيى دەربىرى . موعاويە دانى بە خۆى دا گرت و رىزىشى لئى نا . ئە كۆتايى خەلافەتى موعاويە و لە مەدېنەدا كۆچى دوايى كردوہ ..

ئاگرى دۆزەخ لايان بدات و ، بيان خاتە سەر ريبازى بەهەشت ، كەچىي نەوان بە نەزانيي و نەفامىي لەگەتيا جوولانەو و ، كەوتنە سزا و نازاردانى خۆي و خوشك و برا تيمان دارەكانى ، بە رادەيەك كە ئەوئەندە تەنگيان پييان هەل چنى ناچار بوون مەككە بەجى بهيلن . پيئەمبەرى خواش ﷺ بە قودرەتى خوا لە دەستيان رزگارى بوو، ئەگينا نەخشەي لە ناوبردنيان بۆ كيشا..

وا ئەمپۆ بە پشت گيرىي خوا ، بە سەرى بەرزەو نەگەرپتەو مەككە و دە هەزار جەنگاوەرى گيان فيدا شوين دینەكەي كەوتون و ، چاوەروانى فەرمانن .

قورەيش هەرچىيان لە دەست هات بۆ دژايەتیی دینی خوا دريغىيان نەکرد ، كاتيكيش كە زانىيان چارى سوپاي مەدينەيان پى ناکرى ، ئەوئەندەيان بۆ مايەو كە چەك دابننن .. لەبەر ئەو نە نا كە حەزيان لە جەنگ نەبوو ، يان كۆليان لە دژايەتیی داو ، بەلكو لەبەر ئەوئەي كە توانايان نەبوو لەگەل مוסلمانان دا بچەنگن .. پيئەمبەرى خواش ﷺ بە دلە پاكەكەيەو چارپۆشیی لى كردن . بە مەرچى هەموو دەسەلاتيكي هەبوو و ، ئەشى توانيى هەموو سزايەكيان بدات .. بەلام دلئى پيئەمبەران پرە لە خۆشەويستیی و بەزەيى و چارپۆشیی ، ئيتەر جيى رق و قين و دژايەتیی و تۆلەسەندنى تيا نابيئەو ..

جا بۆ سەلامەتیی شارى مەككەي پيرۆز پيئەمبەرى خوا ﷺ دوو فەرمانى دەر كردن :

بەكەم : كە سوپاي ئيسلام ئەچيئە مەككەو بە هيچ جۆرئەك چەك بەكار ناهيئى مەگەر سەربازان بەرگريى لە خۆيان بکەن .

دووھەم : هات و چۆ و چەك هەلگرتن لەلايەن دانيشتوانى مەككەو قەدەغەيە ، بەلكو پيويستە هەر كەسە لە مالى خۆي دا دابنیشىيان بچيئە مزگەوتەو ، يان مالى نەبوسوفيان .

ئەوئەبو دانيشتوان گوئىرايەئىي فەرمانيان كرد ، هەتا چەكەكانيان لە دەرەوئەي مالهەكانيان دانا ، تا ئەو نيشانەي خۆ بە دەستەوئەدان بيئ .

شەقامەكان چۆل بوون .. دنيا كەش و مات بوو .. هەر هەموو گوئى قولاخى دەنگ و باس بوون .. دلە ترساوئەكان بە پەلە لييان ئەدا .. تاوان باران بيريان لە رابوردووي تاريك و هەلئويستى چەوتى خۆيان ئەكردەو .. پەشيمانى كارى نا مرۆفانەيان بوون . ئەو هەموو سەمەيان بەرامبەر بەو هەزارانە بۆ ئەنجام دا ؟ خۆ موخەمەدى كورئ

عبداللہ رۆلہیہ کی میللت فروش نہبوو .. خو زبانی بو هیچ کہس نہئویست .. له هموو ژبانی دا درۆیه کی لی نهیسترا بوو .. ههروهها هاوه لانیشی شوین نیمان کهوتبوون .. دژایهیتی کهسیان به دهستهوه نهبوو .. تاوان باران نهم یادهوهری یانه به میتشکیان دا نههات ..

فرمان بو ههه چوار بهشه ههیرش کهره کهی سوپای نیسلام دهه چوو تا دهست بهسهه شاردا بگرن ..

ههه موو بهشه کان به بی به رهه لست کردن چوونه شوینی دیاری کر او ، جگه له بهشه سوپاکه ی خالید که تووشی جهنگ بوو ..

نهوه بوو له باشووری مهککه دا ، به سهه رکرایده تی صهفهوانی کوپی نومه یسه و عیکه ره می کوپی نه بوجه هل کو مه لیک قوره یشی کو بوونه وه و پریریان دا بچن به گژی سوپای خالیدا .. ههروهها ههندی له پیوانی هوژی به کر و هوذه یلیش هاتبوونه کو مه کیی نهو دهسته قوره یشی به .. نه مانه ده ره نه دیکیان دا گیر کرد و تیایا جیگیر بوون .

کاتی که سوپای خالید لیان نزی کهوته وه دیتی وا ری یان لی گرتوون . که پیشهنگی موسلمانان گه یشته لایان له بهرزایی به کانه وه و ، له پشتی به رده کانه وه تیر بارانیان کردن .

خالید فرمانی دا سوپا بوهستی به لکو قه ناعهت به ری گران بکات و چهک دانین و بچنه مائی خو یانه وه . بانگی کرده سهه رکرده کانیان با له که لی شهیتان دا بهزن نه گینا فرمانی پی به بیان هارپت . به لام نهوان دهریان برپی که لی ناگه رین سوپای نیسلام به زور بچیتته مهککه وه . دیسان دهستیان به تیروه شاندن کرده وه .

دوای نهو ناگادار کردنه خالید ناچار بوو فرمان به سوپاکه ی بدات تا ههیرش بکات . به چه ند ساتیکی کهم ری گران ته فروتوونا کران و ، بیست و ههشت کوژراویشیان له دوا به جی مان که چواریان له هوذه یل بوون ، به لام له سوپای خالید ، لهو جهنگه دا هیچ جهنگاوه ریک نه کوژرا ، جگه له دوو جهنگاوه ری که ری یان لی تیک چوو بوو و به دهستی نه عرابی به کر شهید کران و ، ناویان که رزی کوپی جابیر و حونه یشی کوپی خالید بوو .

که پیغهمبهری خوا ﷺ گه‌یشته سهر به‌رزایی یه‌ک بریسکه‌ی شمشیری به‌رچاو که‌وت که پرسپاری کرد هه‌والیان دایه که خالیده و شه‌ریان پی‌گی‌پراه ، فه‌رموری : « قضی الله خیراً » . ۲۰۶

هه‌شته‌م : نه‌وانه‌ی که فه‌رمانی کوشتنیان ده‌رچوو بوو

کاتیک که پیغهمبهری خوا ﷺ فه‌رمانی بو سوپای نی‌سلام ده‌رکرد که که‌س نه‌کوژری ، ده که‌سی جیا کردنه‌وه و فه‌رمانی دا هه‌ر که‌س یه‌کی له‌و ده که‌سه‌ی ده‌ست که‌وت ، نه‌گه‌رچی خۆیشی به‌په‌رده‌کانی که‌عبه‌دا هه‌ل واسیی بی ، بی‌کوژی .. نه‌وانه نه‌وه‌نده تاوان بار بوون ده‌بوا بکوژرانایه ، که نه‌مانه بوون :

- ۱ - عیکریه‌ی کوپری نه‌بوجه‌هل .
 - ۲ - عه‌بدوئلای کوپری خه‌طل .
 - ۳ - مه‌قیسی کوپری صه‌بابه .
 - ۴ - عه‌بدوئلای کوپری سه‌عدی کوپری نه‌بوسه‌رح .
 - ۵ - هه‌بباری کوپری نه‌سوه‌د .
 - ۶ - حوه‌یری شی کوپری نوقه‌یذ .
 - ۷ - هیندی کچی عوتبه‌ی کوپری ره‌بیعه .
 - ۸ - ساره‌ی که‌نیزه‌کی نه‌وه‌ی هاشم .
 - ۹ - فه‌رنتا ، نافرته‌تیک‌ی گۆرانی‌بیژی عه‌بدوئلای کوپری خه‌طل بوو .
 - ۱۰ - نه‌رنه‌به ، نه‌ویش نافرته‌تیک‌ی گۆرانی‌بیژی عه‌بدوئلای کوپری خه‌طل بوو .
- جا سیان له‌مانه له کاتی گرتنی شاری مه‌ککه‌دا که‌وتنه به‌رده‌ستی سوپای نی‌سلام و له‌سه‌ر نه‌و تاوانانه‌ی که له نه‌ستۆیان‌دا بوون کوژران ، که نه‌مانه بوون :

۱ - عه‌بدوئلای کوپری خه‌طل : سه‌ره‌تا موسلمان نه‌بی و ، پاشان پیاویتی موسلمان نه‌کوژی و ، له نی‌سلامیش هه‌ل نه‌گه‌رپه‌ته‌وه و هه‌ل دیت . جا له‌سه‌ر خۆینی کابرای کوژراو نه‌بوا بکوژرایه و ، له یاسای نی‌سلامیش‌دا که‌سیتک له نی‌سلام پاشگه‌ز بیته‌وه ده‌بی بکوژی . سه‌ره‌پای نه‌مانه‌ش نه‌م پیاوه له رۆژی فه‌قی مه‌ککه‌دا چه‌کی له دژی موسلمانان هه‌ل گرت . نه‌وه‌بوو ویستی له‌گه‌ل موسلمانان‌دا بجه‌نگی ،

بهلام که سوارچاکانی سوپای نیسلامی دین له ترسانا لهرزى لى هات و به پهله خوئى گهيانده کهعبه و لهسەر نهسپهکهى دابهزى و چهکهکهى فرى دا و به پهردهکانى کهعبه دا خوئى ههلا واسبى . لهو کاته دا دوو پائهوانى نیسلامى فرىا کهوتن و کوشتيان که سهعیدی کورپى حهريشى مهخزوومى^{۲۰۷} و نهبوهرزهى نهسله ميبى بوون.^{۲۰۸}

۲ - حوهيريشى کورپى نوقهيد يه کى بوو لهوانهى که نازارى پيغه مبهرى خواى ﷺ ته دا و ، له کاتى کوچ کردنيش دا نه قيزهى نهو وشترهى داوه که فاطيمه و نوم کولشوومى کهچانى پيغه مبهرى خوا ﷺ سواری بوون ، تا که وتوونه ته خواره وه . بهلام لهسەر کارىکى وه ها پيغه مبهرى خوا ﷺ خوئنى کهسيک ههلا ناکات ، بويه نهبى تاوانى تری نه نجام دابى . نهوه بوو له رۆژى فهتج دا ويستى له مائه وه خوئى بشاريته وه ، که نيمام عهلبى ههوالى پرسى ويستى را بکات ، لهو کاته دا نيمام پيى گهيشت و کوشتى ..

۳ - مهقيسى کورپى سهبابه : نه م پياوه برايه کى هه بوو موسلمان بووبوو ، بهلام هاوه لىکى نه نصارى نهى ناسبى بوو و به ههله کوشتبوى .. مهقيس هاته مهدينه و خوئى به موسلمان له قهلام دا و ، پيغه مبهرى خوا ﷺ فهرمانى دا خوئنى براکهى پيى بدرى . که مهقيس خوئنه کهى وه رگرت ، ههلى به دهست هينا و ، موسلمانه نه نصارى يه کهى کوشت و ، به کافرى خوئى گهيانده وه مهککه .

نهوه بوو ناموزاکهى له نيوان صفا و مهروه دا حوکمى کوشتنه کهى جى به جى کرد ، لهسەر کوشتنى پياويک و ههلا گه پانه وه له نیسلام .

نيتر نهوانى تر کهوتنه بهر چاوپوشى و له کوشتن رزگاريان بوو .. به کۆمه کيى خوا له دواوه به دريژه باس نه کرين .^{۲۰۹}

نۆهه م : گهيشتنى پيغه مبهرى خوا ﷺ

ههر چوار سوپاکهى نیسلام گهيشتنه ناو شارى مهککه و ، پيغه مبهرى خوايش ﷺ له گهلا دهستهى نه رکانى جهنگ له گه وره هاوه لانى موهاجیر و نه نصار به

^{۲۰۷} سهعيد پيش فهجى مهککه موسلمان بووه و له کورفه کۆچى دوايى کردوو . وتوويانه له حهپرله له سهردهمى يهزیددا کوژراوه .

^{۲۰۸} نهبوهرزه ناوى نهضلهى کورپى عوبهيدى کورپى حهريشه . له موسلمانه ديزينه کانه . بهشدارى خهبيهر و به دواوهى کردوو . بهشدارى فهجى خۆراسانى کردوو و ، له گهلا نيمام دا جهنگى خهوارى کردوو و ، له سهردهمى عهبدوله ليکيش دا له گهلا خهوارى جهنگاوه . سالى شهصت و چوارى کۆچى له ته مهنى حهفتا سالى دا له خۆراسان کۆچى دوايى کردوو .

^{۲۰۹} فتح مکه لباشميل : ۲۶۵ - ۲۷۰ .

دوایان دا کهوته ری و دوو هزار جهنگاوهر دهورهیان دابوو و ، دوو پیایوی گهورهی هۆزه عهدهبهکانیش ، که نهقرهعی کورپی حابیس و عویهینهی کورپی حیصن بوون ، نهمدیو و نهودیویان گرت بوو ، ههرچهنده جگه له ده جهنگاوهری نهوهی تهمیم جهنگاوهری نهوان بهشداریی سوپای فتهیان نهکرد ..

پیغهمبهری خوا ﷺ له باکووری خوژناوای مهککهوه چوه ناو شارهوه ههتا گهیشته (حجون) و ، لهوی نهبینی و فرماندهی دووههمی سوپا زوبهیری کورپی عهروامی پوروزای گهیشتۆته نهوی .. نهوهبوو له کاتی چوونه ناو شاردا سهری بهندایهتییی بۆ خوا دانهواند و نههم روژۆه رووناکهی له خووی و دینهکهی کردهوه و ، ههر بهسهر وشترهکهیهوه خهریکی خویندنی سوورتهی (الفتح) بوو ، بهلام نه خووی و نه هیچ هاوهلئیکی ئیحرامیان نهبهستبوو ، تهنهانهوهنده له کاتی داخلبوون دا خووی شۆرد .

لهو کاتهدا که بهسهر پشتی وشترهکهیهوه بوو و تههاته ناو شارهوه و نوسامهی کورپی زهیدیش له پاشکۆی دا سوار بوو بوو نهی فهرموو : « أَللّٰهُمَّ ! إِن الْعِيشَ عِيشَ الْآخِرَةِ » .

کاتی که نهچوهه ناو شارهوه و پالنهوانهکانی ئیسلام چوار دهوریان گرت بوو ، پیایویکی تووش بوو و ویستی قسهی لهگهلا بکات . بهلام کابرا ترسیکی وههای لی نیشته که به ناشکرا ههله نهلهرزیی . که نههمی دیی بۆ نواندنی (تواضع) و دل دانهوهی کابرا فهرمووی : « هون عليك فإنا أنا ابن امرأة من قريش تأكل القديد » . فهرمووی : کاکه ! وهروه سهه خۆت ، من کورپی نافرتهتیکی قورهیشییم که گۆشتی وشکهوه کراوی نهخوارد ..

لهو کاتهدا که سوپای ئیسلام چوهه ناو مهککهوه دوو سهرداری قورهیشییی ، که عهبدووللای کورپی نهبوهرهبعه و حاریشی کورپی هیشام بوون ، له خویمان نهترسان که بکوژرین ، لهبهر نهوه وایان به چاک زانیی پهنا بهرنه بهر نوم هانیی کچی نهبوطالیب ، که میردهکهی خزمیان بوو ، تا پهنایان بدات . نهویش پهناي دان . لهو کاتهدا ئیمام عهلیی به دوایان دا نهگهرا که بیان کوژی ، که بیستی وان له مائی خوشکهکهی هات و ویستی بیان کوژی ، بهلام خوشکهکهی نهی هیشت و ، وتی : مهگهر له پیشهوه من بکوژی نهوسا دهست بۆ نهوان بهری . ئیتر ئیمام نهروا و ، نوم هانی یش دهرگا لهسهه دوو خزمهکهی دانهخا و نهچیت بۆ چادارهکهی پیغهمبهری

خوَا ﷺ لہوی نابی و چاوی بہ فاطیمہ نہ کہوی و نہ بینی نہو لہ عہلیی توندترہ ..
چاوه پروان نہ بی ہتا پیغہ مہبری خوَا ﷺ نہ گہر پتہوہ و ، باسہ کہی بؤ نہ گہر پتہوہ ،
نہویش بہ لینی نہداتی کہ ہر کہسی نہو پہنای دابی ، نہمیش پہنای نہدات .
پاشان فرمان نہدات فاطیمہی کچی ناوی بؤ نامادہ بکات بؤ خوشویرین و ، دوی
نہوہ ہشت رہ کعدت نویژ بہ جی نہہینی ، چونکہ چیشتنہنگاوی رژی فہتج نہیبت .

دوہ پہناہندہ کہ دوہ رژی لہ مائی نوم ہانیء تمہیننہوہ پاشان بہ نازادیی
نہ گہر پتہوہ مائی خوین . شایانی باسہ کہ نم دوانہ لہ ناو نہوانہدا نہ بوون کہ
خوینیان حلال کرا بو ، بہ لام لہ رژی فہتجدا لہ گہل سوپای نیسلامدا جہنگا بوون و
نیمامیش راوی نابوون .

کہ مککہ فہتج کرا پیغہ مہبری خوَا ﷺ شوین نہ بوو تیی بچی چونکہ عہ قیلی
کورپی نہ بو طالیسی^{۲۱۰} ناموزای خانوہ کہی نہوانی فروشتبو ، ناچار پیغہ مہبری خوَا
ﷺ لہ (حجون) لہ ناو چادردا مایہوہ .

بہ لئی ، پیغہ مہبری خوَا ﷺ دستہی نہرکانی جہنگی دہورہیان دابو و ، دہ ہزار
جہنگاوہری ریک و پیک ، کہ رمہکانیان بہرہو ناسمان ناراستہ کرا بوون ، بہ دویانہوہ
بہرہو کہ عہدی پیروز نہ کشان .. دہنگی زولالی (اللہ اکبر) کہ لہو سوپا مہزنہوہ بہرز
نہ بوویہوہ مککہی ہینابوہ لہرزہ ، بہ رادہیک کہ و ہا بہ بیری بت پەرستہکاندا
نہہات کہ چیاکانی دہورویہری مککہ لہم تہ کبیر وتنہدا بہ شداریی سوپای نیسلام نہکن .
ہتا ہندی لہ دانیشتوانی مککہ ، دوی تیک شکانی ہل گہراوہکان ، شہ قامہکانی
مہککہیان چؤل کرد و سہرکہوتنہ سہر بہرزایی یہکانی مککہ . لہ سہر لووتکہی
چیاکانہوہ سہیری دیمنی قہشہنگی نہو سوپا دہ ہزاری یہ ریک و پیکہیان نہ کرد کہ
دوررگی عہرہیبی سوپای و ہای بہ خزیہوہ نہدی بو ..

کہ پیغہ مہبری خوَا ﷺ چاوی بہ کہ عہہ کہوت تہ کبیری فہرمو و موسلمانہکانیش
لہ گہ لیا بہردہوام بوون ، ہتا ناماژہی بی دہنگ بوونی بؤ کردن . بہ مہ خہوہ کہی
پیغہ مہبری خوَا ﷺ ہاتہ دیی و موسلمانان بہ سہرکہوتنی خوَا شادمان بوون .

^{۲۱۰} عہ قیلی کورپی نہ بو طالیب برای جعفر و عہلیی بوہ ، بہ لام وک نہوان زوو موسلمان نہبوہ ، بہ لکو رژی
فہتج موسلمان بوہ . لہ جہنگی بہرددا لہ گہل سوپای قورہیشدا بوہ و بہ دیلیش کہوتتہ دست موسلمانہکان .
زیرہک و وریا بوہ و ہمیشہ ولامی حازر بوہ . لہ جہنگی صیفیندا دایہ پال موعاویہ . موعاویہ نہمہی بی خوش
بو کہ برای نیمام عہلیی پالی پیٹہ داوہ ، بویہ وتی : تویمان لہ گہلی عہ قیل . نہویش خیرا ولامی دایہوہ وتی :
رژی بہدیش لہ گہلتان بووم ! لہ سہرہتای خہلافتی یزیددا کچی دوی کردوہ .

که گه‌یشتنه که‌عبه‌ی پی‌رۆز ، پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌که‌م جار طموفی مائی خوی کرد .. نه‌ه‌نده قه‌ره‌بالغ بوو و ، نه‌ویش به‌سه‌ر پشتی وشتره‌که‌یه‌وه بوو به‌گۆچانیك ناماژه‌ی بۆ به‌رده ره‌شه‌که نه‌کرد .. پاشان دوو ره‌که‌ت نو‌یژی به‌جی هی‌نا و ، دوی نه‌وه به‌ره‌و زه‌مزه‌م چوو و داوای ناوی زه‌مزه‌می کرد بۆ خواردنه‌وه و ده‌ست نو‌یژ گرتن. کاتی ده‌ست نو‌یژی نه‌گرت موسلمانه‌کان نه‌یان‌نه‌هیشت ناوه‌که به‌که‌ویتنه زه‌ویی نه‌یان‌گرتوه . بت په‌رسته‌کان به‌ سه‌رسوپرمانه‌وه نه‌یان وت : هه‌رگیز پادشای وه‌هامان نه‌دیوه و نه‌بیستوهه .

له کاتی طموف‌دا موحه‌مه‌دی کورپی مه‌سه‌مه‌ی نه‌نصاریی ، سه‌رۆکی پاسه‌وانان جلوه‌ی وشتره‌که‌ی گرتبوو ..

له‌و رۆژه می‌ژوویی به‌مه‌زنه‌دا که‌ فه‌تعی مه‌که‌کی پی‌رۆزی تیدا کرا و ، له‌ کاتی طموفی که‌عبه‌ی پی‌رۆزدا پیاویکی نه‌وه‌ی به‌کری کورپی که‌نانه ، که‌ ناوی فوضاله‌ی کورپی عومه‌یر بوو هه‌ولتی دا ده‌ست له‌ پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ بوه‌شینی و بی‌کوژی ، به‌لام خوی گه‌وره به‌ سۆز و به‌زه‌یی به‌لیشاوی خۆی نازیزه‌که‌ی خۆی ناگادار کرد .. کاتیك که‌ فوضاله لی‌ی نزیك که‌وته‌وه تا ده‌ستی لی‌ بوه‌شینی ، نه‌م پرسیاوی لی‌ کرد و فه‌رمووی : ((أفضالة ؟)) . فه‌رمووی : فوضاله‌ی ؟ وتی : به‌لی فوضاله‌م ، نه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا .

فه‌رمووی : ((ماذا كنت تحدث به نفسك ؟)) فه‌رمووی : له‌ دل‌ی خۆت‌دا باسی چیت نه‌کرد ؟

فوضاله وتی : هیچ ، ذیکری خوام نه‌کرد .. پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ پی‌که‌نی و پاشان فه‌رمووی : ((إستغفر الله)) . فه‌رمووی : داوای لی‌ خۆش بوون له‌ خوا بکه .. پاشان ده‌ستی شه‌ریفی خسته سه‌ر سنگی و دل‌ی نیشه‌ته‌وه .

فوضاله نه‌یوت : ده‌ستی له‌سه‌ر سنگم لا نه‌برد ، هه‌تا وام لی‌ هات له‌ به‌دی هی‌نراوانی خوادا هیچ شتیك نه‌بوو له‌و خۆشه‌ویسته‌تر بی‌ به‌لامه‌وه ..

له‌ ریوایه‌تی ئیبن‌عه‌بباس‌دا خوا لی‌یان رازیی بی‌ هاتوه له‌ رۆژی فه‌تح‌دا پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ بته‌کانی ده‌وروبه‌ری که‌عبه‌ نه‌شکینی ، که‌ هه‌ر هۆز و بنه‌ماله‌یه‌ك بۆ خۆی بتیکی له‌وی دانابوو و به‌ قورقوشم دابه‌سرا بوو و ، ژماره‌شیان سی‌ صد و شه‌صت بت نه‌بوون . پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ دارده‌ستیکی به‌ ده‌سته‌وه بوو و ، به‌و داره‌ ناماژه‌ی که‌وتنی بۆ یه‌که‌ به‌ یه‌که‌ی بته‌کان نه‌کرد و ، بی‌ته‌وه‌ی

داره كه يان بهر بكهوى و ، هه چهندهش به قورقوشم دابه سرابوون ، به كسه ر نه كه وتن ..

له و كاته دا كه ناماژهى بۆ نه كردن نايه تى پيرۆزى :

﴿وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا﴾ (الإسراء : ۸۱) يشى نه خويتند ..

به لام له ريوايه ته كهى بوخارىي دا وه ها هاتوو كه به داردهسته كه لىي نه دان و نهى فرموى : « جاء الحق وزهق الباطل ، جاء الحق وما يبديء الباطل وما يعيد » . ههروه ها فرمانى دا نه و وينانه بسرنه وه كه بت په رسته كان له ناو كه عبه دا كيشابوونيان ، نه وسا ته شريفى برده ناو كه عبه وه . نه و وينانه عومهرى كورى خه ططاب سرينيه وه .

له موسنه دى نيمام نه حمد دا له نيين عه بباس وه هاتوو كه پيغه مبه رى خوا ﷺ كه له رۆزى فه تح دا چوو ه ناو به يته وه وينه ي نىبرا هيم و مه ريه مى تيدا بينىي فرموى : « أما هم فقد سمعوا أن الملائكة لا تدخل بيتا فيه صورة ، هذا إبراهيم مصوراً فما باله يستقسم ؟ » . فرموى : خو نه وان بيستوو يانه هه ر مالتيك وينه ي تيدا بيت مه لائيكه تى تى ناچيت . نه مهش وينه ي نىبرا هيمه ، چيه تى خه ريكى نه زلامه ؟

دواى نه مانه بۆ به كه م جار پيغه مبه رى خوا ﷺ له ناو كه عبه دا دوو ره كه عه ت نوئوى به جى هينا ، نه مهش دواى نه وه ي كه ده رگا كه ي له سه ر خوئى و نوسامه ي كورى زه يد و بيلالى كورى ره باح داخست .

له رۆزى فه تح دا و له ده ورى كه عبه دا موعجيزه به كه تى پيغه مبه رى خوا ﷺ هاته دى ..

له باسه كانى پيشه وه ناگادار بووين كه خاليدى كورى وه ليد و عه مرى كورى عاص و عوئمانى كورى طه لحه ، هه ر سيكيان له مه ككه وه كه وتنه رى و خوئيان گه يانده مه دينه و موسلمان بوون و ، پيغه مبه رى خواش ﷺ به جگه رگوشه كانى مه ككه ي له قه له م دان .. له بيرمان نه چى كه عوئمانى كورى طه لحه ، كه له نه وه ي عه بدود دار بوو ، هه لگري نالايى قورپه يش بوو و ، له جهنگى نوحود دا زۆريان لى كوژران و مه ردانه به رگري يان له نالايى قورپه يش نه كرد .. به راده به كه به كوژرانى نه وان قورپه يش تيك

شکا و ههلاتن و موسلمانانیش دوایان کهوتن ، تا نهوهبوو له نه نجام دا موسلمانه کان شکستیان خوارد ..

کاتیڤ که موسلمانه کان له مه ککه دا بوون و کوچیان بو مه دینه نه کردبوو ، هه چیی قوره ییش ده رگای که عبه یان بکر دایه ته وه نه یان نه هیشت پیغه مبهری خوا ﷺ بچیته ناویه وه .

عوثماني کورپی طه لحه نه لیت : له سه رده می نه فامیی دا روژانی دووشه مه و پینج شه مه ده رگای که عبه مان نه کرده وه . روژیکیان پیغه مبهری خوا ﷺ هات و ویستی له گه ل خه لکه که دا بچیته ژووره وه ، منیش قسه ی ره قم پی وت ، که چیی نه وه له گه لم دا به حیلیم بوو ، پاشان فهرمووی : ((یا عثمان ! لعلک ستری هذا المفتاح یوماً بیدي أضعه حیث شئت)) . فهرمووی : عوثمان ! له وانه یه روژیک بیت نه م کليلة به دهستی منه وه ببینی و منیش به ویستی خو م به هه ر که سی بده م . منیش وتم : که واته نه وه روژه قوره ییش تیا چوه و زه لیل بووه . فهرمووی : ((بل عمّرت وعزت یومئذ)) . فهرمووی : به لکو نه وه روژه ته مه ن دریز و به ده سه لات نه بیت . نیتر چوه که عبه وه و ، فهرمایشته که ی وه ها کاری تی کردم که وام نه زانی نه وه ی نه وه فهرموو دیته دیی . که روژی فته ح هاته به ره وه فهرمووی : ((یا عثمان ! إتنی بالمفتاح)) . فهرمووی : کليلة که م بو بهینه . منیش بو م هینا و لیمی وه رگرت ، پاشان دایه وه پیم و ، فهرمووی : ((خذوها خالدة تالدة ، لا ینزعه ا منکم إلا ظالم . یا عثمان ! إن الله استأمنکم علی بیته ، فکلوا مما یصل إلیکم من هذا البیت بالمعروف)) . فهرمووی : نه وه کلیلانه به هه می شه یی وه ریگرن ، هه ر که س لیتان بسینی سته م کاره . عوثمان ! خوای گه و ره نی وه ی به نه مین دانا وه له سه ر ماله که ی .. نه وه ی به بو نه ی نه م ماله وه به ده ستان ته گات به ریک و پیکی بی خو ن .

نه لیت : که پشتم هه ل کرد بانگی لی کردم و منیش گه رامه وه خزمه تی و فهرمووی : ((ألم یکن الذی قلت لک ؟)) . فهرمووی : نایا نه وه ی پیم وتی نه هاته دیی ؟ نه لیت : فهرمایشته که ی مه ککه ی پیش کوچ کردنیم هاته وه یاد : ((لعلک ستری هذا المفتاح بیدي أضعه حیث شئت)) و ، وتم : به لی شاهیدی نه ده م که تو پیغه مبهری خوایت .

چیرۆکی دهست کهوتنی کلیلی که عبه به م جو ره بوو :

نهوهبوو عوثماني کورپی طهله پیش فتهح چوو بو مهدينه و موسلمان بوو و ، کليلی کهعبه لای دایکی ، که ناوی کچی شهيه بوو مایهوه و ، نهویش ههتا رۆژی فتهح به کافریی مایهوه . که پیغهمبهری خوا ﷺ فتهحی مهککهی کرد بیلالی نارد بو لای عوثماني کورپی طهله تا کليلةکهی بو بهیننی . نهویش چوو بو لای دایکی و داوای کليلةکهی لی کرد . دایکی نهوپهري نارهزایی دهبرپی . نهویش پاراپیهوه که کليلةکهی بداتی تا یهکیکی تر نههاتوو به زۆر لیتی بستیتنی . له ناکاودا دهنگی نهبویره کر و عومهر خوا لییان رازیی بی هات ، نیتر نافرهتهکه وای به چاک زانیی بی دهنگ کليلةکه تهسلیم بکات ، چونکه نهک ههر نهو بهلکو ههموو قورهیش له عومهر نهترسان .

دوای نهوهی که بارودۆخی شار هیمن بوویهوه ، هات و چۆ ناسایی بوویهوه و ، خهلکی مهککه لهو رۆژه میژوویی یه دا له ههموو لایهکهوه هاتن و روویان کرده مزگهوت تا به چاو و گوئی خۆیان بیینن و بییستن پیغهمبهری خوا ﷺ له گهله قورهیشی تیکشکاودا ههلس و کهوتی چۆنه و ، چ ههلویتستیک بهرامبهریان وهرته گرت .

بهلی نهمرۆ موحه مدهدی رۆلهی به نه مهکی مهککه خاوهنی ده ههزار سوپای چه کداری خۆ فیدا کهره و ، وا هاتوو دهستی بهسهر مهککه دا گرتوو .. نهمرۆ مافی خۆیهتی تۆلهی بیست سالی خۆی و هاوه لانی له قورهیش وهر بگرتتهوه .

که دانیشتوانی مهککه له دهوری مزگهوت جهم بوون ، پیغهمبهری خوا ﷺ فرمانی بهسهر بیلال دا دا سهر کهویتته سهر بانی کهعبه و بانگ بدات ، تا بهوه دهری بپری که تهوحید دهسه لاتی بهسهر مهککه دا نهروات و ، دهسه لاتی بت په رستی کۆتایی پی هات .

قورهیشی یه کان که بیلالیان بهسهر کهعبهوه دیی یه کجار پیی ناره حهت بوون و هه ندیکیان راسته و خۆ نارهزایی یان دهبرپی .

عهتتایی کورپی نوسهید ، که هیشتا موسلمان نه بوو بوو وتی : خوا ریزی له نوسهید (واته باوکی) نا که نه ما تا گوئی له بانگی نه مه نه بیت .

یهکی له نهوهی سهعیدی کورپی عاصیش وتی : خوا ریزی له سهعید نا که نهوهبوو بهر له وهی گوئی له بانگی نه مه ره شه بی لهسهر بانی کهعبه بر دیهوه بو لای خۆی .

پیاویکی قوریهی شیش به حاریشی کورپی هیشامی وت : نایینی نهو بهندهیه
سدرکه وتوتته سدر کوئی ؟ وتی : وازی لیّ بهینه ، نهگر خوا پیی ناخوش بیّ گۆرانی
بهسردا نههینی .

دوای نهوهی که نهبوسوفیان وتهی نهو پیاوانهی بیست وتی : من هیچ نالیم ،
چونکه نهگر قسه بکهم نهو دهنکه چهوانه ههوالی نهدهنی .

حاریشی کورپی هیشامیش وتی : بهخوا نهگر من بزائم لهسدر راستی یه شوینی
نهکهوم .

لهو کاتهدا پیغه مبهری خوا ﷺ هاته ناویان و فهرمووی : زانییم چیتان وت .
پاشان بۆی باس کردن که ههر یه که چیی وتوه . نهوهبوو حاریشی کورپی هیشام و
عهتتایی کورپی نوسهید وتیان : شاهیدی نهدهین که پیغه مبهری خوات . بهخوا هیچ
کسی لهوانهی لهگهلمان بوون بهمدیان نهزانیوه تا بلین نهو ههوالی پیّ داوی .

نهگپرنهوه که نهبوسوفیانی کورپی حهرب ، دوای نهوهی که موسلمانان کان به
تهواویی مهکهکیان فتح کرد ، شهیتان نهوه دینی به دلّی دا که سدر له نوئی سوپا کۆ
بکاتهوه و بچیت به گزی پیغه مبهردا ﷺ . نهوهبوو خوی گوره پیغه مبهره کهی خۆی
ناگدار کرد و دای بهسدر سنگی نهبوسوفیان دا و فهرمووی : ((اذن یخزیک الله)) .
فهرمووی : کهواته خوا سهرشۆرت نهکات . نهویش وتی : نهگه پیمهوه بۆ لای خوا و
داوای چاوپۆشیی نهوهشی لیّ نهکهم که به دههمدا هات .

له ریوایه ته کهی واقیدی دا وهها هاتوه که پیغه مبهری خوا ﷺ له ناوشانی
نهبوسوفیان نهدا ، که نهویش نهی بینن نهلیت : ههتا نهه سعاته به یهقینی بۆم
دهرنه کهوتبوو که پیغه مبهریت .

نهو رۆژهی که موسلمانان فتهی مهکهکیان کرد ، که یه کهم شهویان بهسهردا
هات ههتا رۆژ بوویهوه ههر خهریکی تههلیل و ، تهکبیر و ، طوافی کهعبه بوون .
نهو شهوه نهبوسوفیان به هیندی هاوسهری وت : نایا نهمه له خواوه نهزانیت ؟
نهویش وتی : بهلیّ ، نهمه له خواویه . که نهبوسوفیان رۆژی لیّ بوویهوه و چوه
خزمهتی پیغه مبهری خوا ﷺ ، فهرمووی : ((قلت لهند اتری هذا من الله ؟ قالت :
نعم هذا من الله)) . فهرمووی : تۆ به هیندت وت : نایا نهمه له خواوه نهزانیت ؟
نهویش وتی : بهلیّ نهمه له خواویه . نهبوسوفیان وتی : شاهیدی نهدهم که تۆ

بهنده و پیغه مبهری خوایت . بهو که سهی که سویندی پیّ نه خوریّ نه م و تهیهی من
جگه له هیند تاقه که سیکی تر نهی بیستوه .^{۲۱۱}

دهههم : لى بوورهن و موسلمان بوون

خه لکه که له دهوری که عبه جهم بوو بوون و چاوهروان بوون .. پیغه مبهری خوایش
ﷺ له دهرگای که عبه دا وهستا بوو و دهستی به ههردوو باهووی دهرگا که گرتبوو و ،
کليله کانی که عبهش له دهستیا بوون - هیشتا نهی دابوون به عوثمایی کوپی طه له
وه که له پیشه وه باس کرا - و ، خالیدی کوپی وه لیدی فرماندهی هیزی نه سپ
سوارانیش خه لکی لیّ دوور نه خسته وه . هه موو خه لکه که سهیری نازیزیان نه کرد ،
تا وتاریان بۆ بدا و ، چاره نووس بۆ دانیشتوانی مهککه دیاریی بکات .
وتاره که ی پیغه مبهری خوا ﷺ چهند باسیکی گرنگی گرتبووه خو که نهو رۆژه
کاتی گونجاو بوو بۆ نهو باسانه . نه مانهش ههندیّ له بابه ته کانی نهو وتاره
میژوویی به بوون:

۱- چاوپوشیی له دانیشتوانی مهککه :

سه ره تا بهم شیوهیه سوپاسی خوی گه وهی کرد : ((الحمد لله الذي صدق وعده
ونصر عبده ، وهزم الأحزاب وحده)) .

باشان رووی کرده دانیشتوان ، که خه ریک بوو له ترسان دا دلّیان بیته ده ری و ،
پرسیاری لیّ کردن : ((یا معشر قریش ، ویا أهل مكة ! ماذا ترون أني فاعل
بكم؟)) . فهرمووی : نهی کۆمه لیّ قوره ییش و دانیشتوانی مهککه ! چاوهروانن من
چیتان لیّ بکه م ؟ له ریوایه تیکی تر دا : ((ماذا تقولون وماذا تظنون ؟)) . فهرمووی :
نیوه چیی نه لیّین و ، چیی به دلّتان دا دیت ؟ وتیان : ظمنی چاک نه بهین و چاکیش
نه لیّین . تۆ برابه کی به ریژ و کوپی برابه کی به ریژمانی و وا توانا و ده سه لاتییش له
دهستت دایه .

لیّره دا به ریژی و به نه مه کیی رۆله ی دلّسوژی مهککه ده رکه وت .. ساله های ساان
قوره ییش سزای خو ی و هاوه لاتیان دا ، له سهر نه وهی که بۆ سهر ریّی سه ره رزی دنیا
و قیامت بانگی نه کردن ، که چیی نه وان وهک ناپاکییکی دوژمن به کهس و کاری

خوی له قهله میان دا .. سیحریازی و شیتی و کاهنی یان دایه پالی ، هه چهنده تهمه نیکی زوری به پاکیی و سهلامه تی و دلسوژی له ناویان دا به سه بر دبوو .. لیته دا سه لماندی چهنده خه خوری مرۆقه کانه .. نه وه بوو چاوپوشیی ته واری بو هه موان ده رپیی . نه وه بوو فه رموی : ((لا تشرب علیکم الیوم یغفر الله لکم وهو أرحم الراحمین . اذهبوا فأنتم الطلقاء)) . فه رموی : نه مرۆ هیچتان له سه ر نیه ، خوا لیتان خۆش ببی که هه ر خوی له هه موو که سی به ره حم تره .. برۆن نازاد بن ..

۲- حه رام کردنی ریبای :

له سه رده می نه فامیی دا ریبای گرنگ ترین یاسای بازرگانیی و نابووری بوو .. دیاره ریباش له گه ل نامۆزگاری و یاساکانی نیسه لام دا ناگوخیت ، چونکه نیسه لام سته م و خوین مژینی ناوی و ، ریباش خراپ ترین سته م و خوین مژینه بو هه ژاران و ، ده ولته مه ندان پیی مل هوپ نه بن و سته م له هه ژاران نه کهن . پیغه مبه ری خوا ﷺ له وتاره که ی دا ریبای به یه کجاری حه رام کرد که فه رموی : ((ألا إن ربا في الجاهلية أو دم أو مال أو مائة أو مائة من الإبل من أهدى الناس إلى الجنة ، إلا سدانة البيت وسقاية الحاج)) . به مه جگه له کلله وانیی که عبه و ناودانی حاجی یان هه موو کرده وه یه کی نه فامیی خسته نه ژیر پیی و قه ده غه ی کردن .

۳- دیاری کردنی خوینی کوژراوی به هه له :

یاسای خوین دانی کوژراوی به هه له و (شبه عمد) یشی ده رکرد که له شه ر عدا به (دیة) ناوبراوه ، که فه رموی : ((ألا وفي القتل الخطأ ، مثل شبه العمد ، السوط والعصا ، فيهما الدية مغلظة ، مائة من الإبل منها أربعون في بطونها أولادها)) . فه رموی : کوژراوی به هه له و (شبه عمد) خوینیان سه د و شتره که نه بی چلیان سکیان پر بیت .

۴- یه کسانیی مرۆقه کان :

پاشان یه کسانیی مرۆقه کانی خسته روو و ، جیاوازی ره گه زی حه رام کرد . واته له نیسه لام دا جیاوازی ره نگ و ره گه ز و زمان نیه و ، به رز و نزمیی مرۆقه کان ته نها به راده ی ته قوایه و ، به پیی نه و خزمه ته یه که هه ر موسلمانیک پیشکه ش به مرۆقاییه تی نه کات . نه وه بوو فه رموی : ((يا معشر قريش ! إن الله قد أذهب عنكم نخوة الجاهلية وتكبرها . الناس من آدم من آدم من تراب)) . فه رموی : نه ی کۆمه لی قوره یش ! خوی گه و ره له فیز و ده ماری سه رده می نه فامیی پاکیی کردونه ته وه . هه موو خه لکیی له ناده من و ، ناده میس له گله .

پاشان نايه تي پيروزي سوورهي تي (الحجرات) ي به سريان دا خوينده وه :
 ﴿ يَتَأْتِيهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِّنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاهُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴾ (الحجرات : ۱۳) .

۵- ريزي مهككه هه تا هه نايه :

پاشان پيغه مبهري خوا ﷺ له وتاره ميژوييي به كه ي دا باسي ريز و پايه ي مهككه ي پيروزي كرد كه هيچ بيانوييه كه ري نه دراوه خويني هيچ كه سي تيدا بريژري .
 بوخاري له شوره يي خوزاعي يه وه ريوايه تي كردوه كه به عه مري كوري سه عيدي وتوه ، كاتي كه خهريك بو سوپاي بو مهككه ره وانه نه كرد : نه ي عه مر ! ماوه م بده فهرموده يه كه بو بگيپر مه وه له پيغه مبهري خواوه ﷺ كه بو سبه يني ريزي فهتخ فهرموي و ، كاتي كه فهرموي هه ردوو گويم بيستيان و دلّم وه ري گرت و هه ردوو چاويشم بيني يان . نه وه بو سوپاس و ستايشي خوي كرد و پاشان فهرموي : « (إن مكة حرمها الله ولم يحرمها الناس . لا يحل لامريء يؤمن بالله واليوم الآخر أن يسفك بها دماً ولا يعضد بها شجراً ، فإن أحد ترخص بقتال رسول الله فقولوا : إن الله أذن لرسوله ولم يأذن لكم ، وإنما أذن لي فيها ساعة من نهار ، وقد عادت حرمتها اليوم كحرمتها بالأمس . فليبلغ الشاهد الغائب) » . فهرموي : مهككه خوا ريزي لي ناوه نه كه خه لكي . هه كه سي نيماني به خوا و ريزي قيامه ت هه يه بو حه لال نيه خوين بريژري و دره خت بپريته وه . نه گه كه سي كيش به بو نه ي جهنگي پيغه مبهري خواوه كاره كه ي به روخصه ت له قه له م دا ، نه وا بلين : خوا ماوه ي پيغه مبهره كه ي داوه ، به لام ماوه ي نيوه ي نه داوه . منيش ته نها سه عاتيكي ريزي ك ماوه دراوه ، نيتر ياساغ بووني وه ك ياساغ بووني دويني لي ها توته وه .. جا با ناماده تان ناماده نه بووتان ته بليغ بكات .

هه ره وه له وتاره كه ي دا هه ندي ناموزگاري تري موسلماناني كرد ، وه كه شهوي موسلمانان يه كه نومه تن و له هه موو شتيك دا يه كسانن و براي يه كن ..

هه ندي برياري شه رعيشي پيشان دان وهك :

نابي نافرته شوو به سه ره هه ردوو پووري دا بكات .

هه كه س ده عوايه كي هه بوو پيوستي به شاهيد هه يه و ، شه وه ش كه نينكاري

بكات سويني له سه ره .

سي ريز ريگا نافرته بو ي نيه به بي مه حه ره م بچي بو سه فه ره .

دوای نویژی به یانی و نویژی عهصر نویژی سوننهت نیه .

له رۆژی جهژنی ره مهزان و رۆژانی جهژنی قوریان دا رۆژووگرتن قهدهغهیه .
پیوا نابی به یه کراس (ایشمال) بکات ، واته تنها یه کراسی له بهردا بیست
و، لایهکی بهرز بکاتهوه و بیخاته سهرشانی و عهورهتی دهریکهوی .
نابی له حهره دا راو بکری و درهختی تیا بپری و ، شتی گوم بوویشی هه
نهگیری، مهگر کهسیک به دوای دا بگپری .

بهلام عهیباسی کوری عهبدو لموطه لیب که خاوهنی تاقیی کاری بوو وتی : جگه
له (اذخر) ، تهی پیغه مبهری خوا ، چونکه بی تهو ناگری ، بو قهبر و بو پاک و
خاوینی ما . ماوهیه که پیغه مبهری خوا ﷺ بی دهنگ بوو و پاشان فرمووی : « إلا
الإذخر ، فانه حلال » . ئیذخیر گیایهکی بۆن خو شه .

به م وتاره میژوویه که پیغه مبهری خوا ﷺ پینشکesh به دانیشتوانی مهککهی کرد
سهلماندی که بت په رستی هیچ هیز و دهسه لاتیکی به سهر مهککه دا نه ما و ،
دانیشتوانی مهککهش هه ره همویان - جگه له چند کهسیکی که می دیاری کراو -
چاوپۆشی یان لی کراوه .

به م هه لۆیسته پیغه مبهری خوا ﷺ سهلماندی که یه کهم فرماندهی سهرکه وتوی
جیهانه له نهرم و نیانی و چاوپۆشی دا . بۆیه دانیشتوانی مهککه - هه ره چهنده
زۆریکیان له ترسان دا خۆیان هشار دابوو - هه ره هموو هاتن و موسلمان بوون .
هه تا له و تاوان باره هه لاتوانه هی وه هیان موسلمان بوو که دوایی بووه پالنهوانی
ئیسلام، وه که عهبدو لاتی کوری سهعدی کوری نه بوسهرح ، که له دواوه باسی دیت،
که نه فهریقیای رزگار کرد و ، سهختترین جهنگی دهریایی له گه ل که شتی گه لی
رۆمانیی دا کرد که زۆریه ی به شه کانی که شتی گه لی رۆمانیی له دهریای سپیی
ناوه راست دا نوقوم کرد ، که نزیکه ی هه زار که شتی نه بوون .

هه روه ها وه که عیکریه ی کوری نه بوجهه ل که له جهنگی یه رموک دا به شه هیدی
سه ری نایه وه ، دوای ته وه ی که بووه فرماندهی که تیبه ی خۆیه خشه فیداتی یه کان که
بوونه هۆی وه ستاندنی شالاری هیرشی رۆمه کان بو سهر موسلمانان ، که نه مهش له
گرنگترین هۆیه کانی سهرکهوتنی موسلمانان بوو له جهنگی یه رموک دا ..

دوای چاوپویشی دانیشتوانی مهككه بهوپه‌ری هیمنی یه‌وه گه‌رانه‌وه مائه‌وه ، دوای نه‌وهی که له سه‌رومان و مندالیان بی‌خه‌م بوون . به‌مه ژیانی ناو شاری مهككه ناسایی بوویه‌وه .

پیغه‌مبه‌ری خوایش ﷺ دوای وتاره‌که‌ی که‌عبه‌ی پیروزی به‌جی هیشت و روی کرده صفا که بیره‌وه‌ری یه‌کی زوری ، چ تال و چ شیرین له دلیا هه‌بوو .
له‌سهر به‌رده‌که‌ی صفا بوو پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ یه‌که‌م به‌یانی په‌رستنی خوای به تاك و تنیا ، هه‌ژده سال له‌وه‌ویه‌ر ، دا به گویی قوره‌یش دا ، کاتیک که قورنان فه‌رمانی به‌سهر دا دا :

﴿فَأَصْدَعُ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضُ عَنِ الْمُشْرِكِينَ﴾ (الحجر : ۹۴) .

هه‌ر به‌سهر به‌رده‌که‌ی صفاوه بوو کاتیک که نه‌بوله‌به‌بی مامه‌ی قسه‌ی ناشیرینی پی‌وت ، نه‌ویش له‌سهر نه‌وهی که خه‌لکه‌که‌ی کۆ کرده‌وه و پی‌ی راگه‌یاندن که نه‌وه ره‌وانه‌کراوی خوايه . نه‌بوله‌به‌بیش وتی : داوه‌شیتی بو‌ئا ته‌مه‌ت کۆ کردینه‌وه ؟ نه‌وه‌بوو خوای گه‌وره‌ش ده‌رباره‌ی دژایه‌تیی نه‌بوله‌هه‌ب و هاوسه‌ره‌که‌ی سووره‌تی (المسد) ی ناره‌ده خواره‌وه .

که سه‌رکه‌وته سه‌ر تاشه به‌رده‌که‌ی صفا هه‌ردوو ده‌ستی به‌رز کردنه‌وه و خه‌ریکی ذیکر و دوعا بوو و روویشی له که‌عبه کرد و لییشیه‌وه دیار بوو .
لیه‌ده‌دا نه‌نصار ترسیان لی‌نیشت که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ واز له مه‌دینه به‌یئنی و له مه‌ككه نیشته‌جی بی‌ی ، هۆی نه‌مه‌ش بریتی بوو له‌وه‌ی که نه‌نصار پیغه‌مبه‌ری خویان یه‌کجار خۆش نه‌ویست و پی‌یان خۆش بوو هه‌ر له ناو خۆیان دا بی‌ی . نه‌وه‌بوو له ریی وه‌جی یه‌وه پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌وه ناگادار کرا که نه‌نصار باسیان کردبوو . بو‌ته‌مه دل‌خۆشیی نه‌نصاری دایه‌وه که هه‌تا زیندوو بیت لی‌یان جو‌ی نایته‌وه . نه‌وانیش ده‌ستیان به‌گریان کرد و عوزریان هی‌نایه‌وه که له‌به‌ر خۆش‌ویستنی خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی وه‌هایان وتوو . پیغه‌مبه‌ری خوایش ته‌صدیقی کردن که فه‌رمسوی :
«(إن الله ورسوله يصدقانكم ويعذرانكم)» .

دوای نه‌وه دانیشتوانی مهككه به‌ویست و ره‌زامه‌ندی خۆیان هاتنه صفا خزه‌ته‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و له‌وپه‌ری هیمنی و ریک و پیکی دا تیمانیان هیتا .. سه‌ره‌تا پیاهه‌کان هاتن و به‌یعه‌تیان دا و ، دوای نه‌وانیش نافره‌تان به‌یعه‌تیان دا ..

نهوه بوو عومهری کورې خه ططاب خوا لئی رازی بی له پایینی صفاوه ، له نیوان پیغه مبر و خه لکه که دا وهستا بوو و ، بهیعتی لی وهر نه گرتن .

هموو دانیشتوانی مه که بهیعتیان دا جگه له چهند که سینکی کم ، که له ترسی گیانیان خویان حه شار دابوو ، یان دور که وتبونوه ، وهک عیکریمه و ، هندیکیش له سهر دینی کونیان مانوه و پیغه مبری خوا ﷺ ناچار موسلمان بوونی نه کردن ، وهک صفوانی کورې نومیه که دواي غه زای حونه یین زور چاک موسلمان بوو . نهوه بوو به موشریکی که وته گه ل سوپای نیسلام بو جهنگی حونه یین و پاشان له جیعیرانه له قهراغی مه که دا موسلمان بوو ، له کاتیک دا هاوړنی پیغه مبری خوا بوو ﷺ و له گه مارووی شاری (طانیف) ، له دواي حونه یین ، بهره و مه که نه گه پرایه وه . ۲۱۲

یانه ههم : بهیعتی نافره تان

دواي نهوه ی که پیوانی مه که بهیعتی موسلمان بوونیان دا ، نافره تانیس هاتنه خزمه تی پیغه مبری خوا ﷺ و بهیعتیان دا .. نهوه بوو نوینه ریان هات و موسلمان بوون ، که نه مانه ناوداره کانیان بوون : نوم حه کیمی کچی حاریشی کورې هیشام ، هاوسهری عیکریمه ی کورې نه بوجه هل و ، هیندی کچی عوتبه ، هاوسهری نه بوسوفیانی سرداری قورپه ییش و ، به غوومی کچی موعه ذذله لی که نانیی ، هاوسهری صفوانی کورې نومیه و ، فاطیمه ی کچی وه لیدی کورې موغیره و ، هیندی کچی مونه ببیهی کورې حه ججاج ، دایکی عبدوللای کورې عه مری کورې عاص . بهیعتی نافره تان له نه بطح بوو ، به ناماده بوونی فاطیمه ی زه هرا و هاوسهره که ی پیغه مبر و چهند نافره تیکی نهوه ی عبدولموطه لیلیب .

جا هیندی کچی عوتبه ی کورې ره بیعه ی کورې عه بدشه مس ، یه کئی سوو له وانیه ی که نه خشه ی له ناو بردنی سرداری شه هیدان حه مزه ی کورې عبدولموطه لیلیب یان کیشا و ، ههر نه ویش بوو که وه حشیی کورې حه ربی هه ل نا تا له جهنگی نوحود دا حه مزه شه هید بکات . له بهر نهوه هیند نه ترسا له سهر نهوه تو له ی لی بسه نری ، به لام هیوای به چاوپوشیی زیاتر بوو . نهوه بوو له گه ل ژنه قورپه ییشی یه کان دا هات و نه ویش موسلمان بوو . به لام خوی وها دهر نه خست که پیغه مبری خوا ﷺ بی ناسی ، تا

كاتى خۆى هات ، نهوسا پهچهكهى لابرډ و داواى سۆز و بهزهىي كرد و پيغه مبهريش ﷺ داواكهى وهرگرت و به تنهها وشهيه كيش گلهيى نه كرد .

بهيعت وهرگرتن له نافرتهان وهك هى پياوان نهبوو ، چونكه پيغه مبهري خوا ﷺ تهوقهى له گهڻ پياوان نه كرد ، بهلام تهوقه له گهڻ نافرتهان له نيسلام دا رتي پي نادري . له ههندي ريوايهت دا هاتوو كه هيندى كچى عوتبه له گهڻ نوينهري نافرتهان دا به نيقابوه ديتته خزمهتى پيغه مبهري ﷺ و نه لئيت : من نافرته تيكي نيمان دارم و شاهيديى نه دههه كه جگه له زاتى (الله) هيج خوايهكى تر نيه و ، توپش بهنده و پيغه مبهري خوايت . پاشان پهچهكهى لابرډ و وتى : من هيندى كچى عوتبهه . پيغه مبهريش به خيرهاتنى كرد . دواى بهيعت پي دان وتى : نهى پيغه مبهري خوا ! نه بوسوفيان پياويكي رهزيله و نه وهنده پاره مان ناداتى كه بهشى خۆم و كوپره كهه بكات ، مه گهر نه وهى كه نهو نازانى و لتي وهرئه گرم . نايا گوناهم نه گات به پارهى نهو خيزانه كه مان به ختو بكهه ؟ فهرمووى : ((لا عليك ان تطعميهم بالمعروف .. خذي ما يكفيك وولدك بالمعروف)) .

ماوهى دا بهشى خۆيان وهر بگرن .

هيندى كچى عوتبه هاوسهري سهردارى قوپرهيش و فهريماندهى سوپاكاني بوو .. جا پيغه مبهري خوا ﷺ عادهتى وهها بوو كه نهو جوړه كهسانه ريز لى بگري تا دلپان نهرم ببي و ، باوهش بو نيسلام بگرتهوه . به لئى ، هيند له دوژمنه سهرسهخته كاني نيسلام بوو و ، هوى سهره كيى شه هيدبوونى همزه نهو بوو ، له گهڻ نه وهش دا پيغه مبهري خوا ﷺ رق و قينى به كار نه هينا و چاوپوشيى له هيند كرد .

هوى دل نهرم بوونى هيند بوو موسلمان بوون نه گه پرتتوه بوو نهو خواپه رستى يهى كه شهو ههتا به يانپى هاوه لان له دواى فهتخ به ريك و پيكيى نه غاميان نه دا .. هيند هاته سهري نهو برياره كه خواپه رستى راسته قينه نه مهيه . بوئه دواى موسلمان بوونى گه پرايهوه ماله وه و بته كهى ورد و خاش كرد .^{۲۱۳}

^{۲۱۳} هيند زور دوژمن بوو ، ههتا داواى كوشتنى نه بوسوفيانى نه كرد چونكه نهرمىى نه تواند . لهو چند شهوى فهتخ دا هه رچيى بو خهوتن سهري نه نابهوه خهوى نه بينى . نه لئيت :

دواى فهقى مهككه سى شهو له سهري يهك خهوم نه بينى . له خهوم دا له تاريخ كايى يهك دا بووم كه نه دهشت و نه شاخم نه ته بينى ، نه بينم وا نهو تاريخ كايى يه به روشنايى يهك كه له خور نه جوو نه پرهوتتوه . نه بينم وا پيغه مبهري خوا ﷺ بانگ نه كات . پاشان شهوى دووههه وام نه بينى وا له ريگايهك دام و بانگ لى نه كات ، هوه ليش وا له لاي راسته وه و بانگ لى نه كات و ، نيسافيش وا له لاي چهپهوه و بانگ لى نه كات . له ناكاهه نه بينم پيغه مبهري خوا ﷺ وا له بدهرمهه و نه فهرمى : ((هلمى الى الطريق)) نهى فهرمى : خيزاكه بو سهري رىگا . شهوى سى هه مپيش له خهوم دا

هیند له دواى موسلمان بوونى دهرى بریى که له وه وپیش له هه موو کهس زیاتر رقی له پیغه مبر بووه و حهزى کردووه خوئى و کهس و کارى سهر شوپ بن ، به لام دواى موسلمان بوون به خوئى و کهس و کاریه وه حهز نه کا له هه موو کهس زیاتر سهر به رز بن . که گه راپه وه ماله وه به که نيزه کيکى دا ديارى يه کى نارد بو پیغه مبر ﷺ ، که بریتى بوو له دوو چتيرى برژاو . که نيزه که که هينانى و پیغه مبريش ﷺ له نيتوان هه ردوو هاوسه ره کهى نوم سه له مه و مه يمونه و چه ند ئافره تىکى نه وهى عه بدو لموطه لليب دا دانى شتبوو . که نيزه که که وتى : خانم عوزر دینیته وه و ئه لیت : ته مرؤ مبره کانى به رخى که میان دیوه . پیغه مبرى خوا ﷺ فه رموى : « أَللّٰهُم بَارِكْ لَكُمْ فِيْ غَنَمِكُمْ وَأَكْثِرْ وَالِدَتَهَا » . داواى فه ر و به ره که تى بو ناژه له کانيان کرد . نه و که نيزه که شاه تيدى گيرابوونى نه و دوعايه نه دا که مبره کان و به رخه کانيان يه کجار زور بوون .^{۲۱۴}

دوانزه هه م : نه وانهى خوئيان شارده وه

دواى نه وهى که موسلمانان کان ده ستیان به سهر مه که دا گرت ، ژماره يه که له سهر دارانى قوره يش له خوئيان نه ترسان موسلمانان کان تو له يان لى بکه نه وه ، له سهر نه و هه لئويسته چه وتهى که له وه و پيش نواند بوويان - جا نه مانه هه نديکيان له مه که دا خوئيان حه شار دا و ، هه نديکيشان هه لاتنه دهره وهى مه که .

نه وانهى له ناو مه که دا مانه وه ، چاوه روانى يان کرد هه تا بارودوخه که هيمن بوويه وه ، نه وسا دهر که وتن و چاوپوشى يان لى کرا و به چاکيى موسلمان بوون ، که نه مانه بوون :

۱ - سوه يلى کورى عه مر : يه کى بووه له سهر دارانى قوره يش ، که وتارده ريکى لى هاتوو و سهرۆکيکى سياسى بووه . بو به ستنى په يمانى حوده يبيه سهرۆکى نوينه رانى قوره يش بووه و له برى قوره يش نه و ريک که وتنه ي مؤر کردووه . نه وه بوو له جهنگى به دردا به ديلى که وته ده ست موسلمانان و ، پاشان به فيديه نازاد کرا .

نه بينم له سهر رۆخى دۆزه خ وه ستاوم و نه يانه وئى پالم پتوه بنين و ، هوبه ليش نهى وت : بچه ناوى . که ناووم دا به وه نه بينم وا پیغه مبرى خوا ﷺ له دوامه ويه و جله کانى گرتووه . نيت له رۆخى ناگره که دورر که وتمه وه تا ناگره کم نه نه بينى . راجله کييم و تم نه مه چى يه ؟
فتح مکة لباشيل : ۳۱۶ - ۳۲۳ ، المنهج التربوي للسيرة النبوية : ۳ / ۸۵ .^{۲۱۴}

سوهیل یه کیّ نہبوو له وانہی کہ خوینیان حه لالّ کرابوو ، به لامّ نهو له خوئی
 نهترسا له سهر نهو دژایه تی یانهی که له ماوهی بیست ساآدا بهرامبهر به
 موسلمانان کان نه نجامی دابوون . به لامّ له مکککه دهر نه چوو و ، دواى هیئوربونوهوی
 بارودوخه که ناردی به دواى عبدوللای کورپی دا ، که نازناوی (نه بوجه ندهل) ی لیّ
 نرابوو و له کاتی په یانی حوده بیبه دا له به ندیغانه که ی مکککه هه لات بوو و ، باوکی
 به زور دایه بهر و بردیهوه بۆ مکککه . ناردی به دواى عبدوللادا تا لای پیغه مبهری
 خوا ﷺ په نای بۆ وه ریگریّ . نهویش مهردانه په نای بۆ وه رگرت و سوهیل زور دلّ
 خویش بوو و ، وتی : به خوا به بچوو کییش و به گه وره بییش ههر پیاو چاک بووه .
 کاتیک که سوپای موسلمانان بۆ حونه یین کهوته ریّ ، سوهیل ییش که هیشتا موسلمان
 نه بوو بوو کهوته گهل سوپای موسلمان ، تا نه وه بوو به ویستی خوئی له (جعرانه)
 موسلمان بوو . له گهل سوپای فہتھی نیسلامی دا به ره و شام کهوته ریّ و ، له ویّ به
 نه خویشی تا عوون پلهی شهیدیی وه رگرت .

۲ - عبدوللای کورپی سه عدی کورپی نه بوسهرح : یه کیّ بووه له سه رۆکه کانی
 قورپه ییش که ناوی له لیستی نه واندها هاتبوو که نه بیّ بکوژرین نه گهرچی خویشان به
 په رده کانی که عبدها هه لّواسن .

تاوانی عبدهوللاّ نه وه بوو سه رده تا موسلمان بوو بوو و کوچیشی کردبوو و ، وه حیسی
 بۆ پیغه مبهری خوا ﷺ نه نووسی . که چیی شهیتان گومرای کرد و له نیسلام
 پاشگهز بۆوه و گه رایه وه مکککه . له سهر نه مه حوکی کوشتنی بۆ دهرچوو .

که مکککه فہتھ کرا عبدهوللاّ نه ی زانیی نه کوژریّ ، بۆیه په نای برده لای عوثمانی
 کورپی عه ففان که برای شیریی بوون و له مائی نهوا خوئی په نا دا هه تا فرمانی
 چاوپوشیی پیغه مبهری خوی دهست بکه ویّ . عوثمان هه ولّی دا دلّی پیغه مبهری
 خوی ﷺ نه رم کرد و چاوپوشیی بۆ عبدهوللای کورپی سه عد وه رگرت .

عوثمان دهستی عبدهوللای گرت و بردیه خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ و فرمووی:
 نه ی پیغه مبهری خوا ! دایکی نه مه (واته عبدهوللاّ) منی هه لّ نه گرت و نهوی به
 پیّ به ریّوه نه برد ، شیریی به من نه دا و له ویّ نه گرتوه ، منی نه لاواند و دهستی له و
 هه لّ نه گرت . بی به خشه به من . پیغه مبهر ﷺ رووی وه رته چه رخاند و ، هه موو
 جاریک که رووی وه رته چه رخاند عوثمان نه چوه وه به رده می و هه مان قسانی دووباره
 نه کردنه وه . بۆیه رووی وه رته چه رخاند تا یه کیّ هه لّسیّ و له ملی بدا چونکه هیشتا

نهمانی پیّ نه دابوو . که کس نهو کارهی نه کرد و عثمانیش خوئی ته دا به مل پیغهمبهردا و سهری ماچ نه کرد و نه شی وت : نهی پیغهمبهری خوا ! دایک و باو کم به قوریانت بن ، به یعه تی لیّ وهر نه گری ؟ فهرمووی : « ما منعکم أن یقوم رجل منکم إلى هذا الکلب فیقتله ؟ » . فهرمووی : چیی له وه قه ده غهی کردن پیاو یکتان ههستی و نهم سه گه (یان نهم فاسقه) بکوژی ؟

عه ببادی کوری بیشر وتی : نه نه کرا ، نهی پیغهمبهری خوا ! ناماژه ت بوم بگردایه ؟ بهو خوایهی که توی به حق ره وانه کردوه له هه موو لایه که وه چاوم به دوا ی چاوتا نه گپرا به لکو ناماژه بکهیت و بدهم له ملی . به لام هه رگیز پیغهمبهری خوا ﷺ ناماژه ی لهو جوړهی نه کردوه . دوا ی نه وه هه رگیز پیغهمبهری خوا ﷺ ناماژه ی لهو جوړهی نه کردوه . دوا ی نه وه به یعه تی لیّ وهر گرت ، به لام هه رچی پیغهمبهری بدیایه له شهرمان دا دورور نه که وته وه . عثمان به پیغهمبهری فهرموو : دایک و باو کم به قوریانت بن ، هه رچی عه بدوللا نه ت بین لیّ را نه کات . پیغهمبهریش ﷺ زرده خه نه ی کرد و فهرمووی : « أُولَم أَبَا یَعُ وَأُؤْمَنهُ ؟ » فهرمووی : نهی به یعه تم لیّ وهر نه گرتوه و نهمانم پیّ نه داوه ؟ فهرمووی : به لیّ ، نهی پیغهمبهری خوا ! به لام یادی گه وره یی تاوانه که ی دهره ق به نیسلام نه کاته وه . فهرمووی : « الإسلام یجبُ ما کان قبله » . فهرمووی : نیسلام چاوپوشی له رابوردو نه کات . عثمان گه راپایه وه لای عه بدوللا و هه واله که ی دایه و ، نه ویش له گه لّ موسلمانان دا نه هات و سه لامی لیّ نه کرد ..

عه بدوللا به بیّ خه وش ته وه ی کرد و ، بووه موسلمانیکی به خزمهت له بواری جیهادی نیسلامی و فهرمانده یه کی ناوداریشی لیّ دهرچوو .

عه بدوللا دهسته راستی عه مری کوری عاص بوو که فهرمانده ی فهتج کردنی میصر بوو . عه بدوللا فهرمانده ی به شی دهسته راستی نهو سوپایه بوو که شاری قیساریه ی له فهله سطن فهتج کرد .. دوا ی نه وه ی که عه مر فهتج میصری کرد ، له بهر لیّ هاتووی و نه خشه ریک و پیکی عه بدوللا ی کوری سه عدی به ره و ولاتی لییا نه نارد تا هپرش بکاته سهر رومان . نه ویش هه موو جاریک به سه رکه وته وه نه گه راپایه وه ، تا نه وه بوو خلیفه عومر کردیه کاربه دهستی سه عیدی میصر ، ته مهش لهو کاته دا که عه مری کوری عاص والیی بوو . نه وه بوو سه ره نجام له سه رده می خلیفه عثمان دا بووه والیی سه رانسه ری ولاتی میصر . نه وه بوو خوئی بووه

فرماندهی سوپا و فتهجی باکووری نه فریقیای کرد ههتا گه‌یشته شاری قه‌یره‌وان له تونوس و ، هه‌ندی فرماندهی لیّ هاتووش وهك عوقبه‌ی کوپری نافع ده‌ست‌باریان نه‌دا ..

عه‌بدوئلّا خۆی فرماندهی نه‌و سوپایه بوو ، که له جه‌نگی (عقیبه) ی میژوویی به‌ناوبانگ‌دا پادشای نه‌فریقیای رۆمانیی (جهرجیر) ی تێك شکاند . نه‌م هه‌لمه‌ته سه‌ربازی یه کۆمه‌لێك هاوه‌لی ناوداری تێدا سه‌ریاز بوون وهك عه‌بدوئلّا کۆپری عه‌بباس و عه‌بدوئلّا کۆپری عه‌مری کۆپری عاص و حه‌سه‌ن و حوسه‌ین و عه‌بدوئلّا کۆپری جه‌عفر خوا له هه‌موویان رازی بیّ .

هه‌روه‌ها عه‌بدوئلّا له دیارترینی نه‌و فرماندانه بوو که به‌شداریی فتهجی دوورگی قیرووسیان کرد و ، فتهجی (دنقله) شی له سوودان ته‌واو کرد و خه‌لکیکی زۆریشی به‌بۆنه‌ی نه‌وه‌وه موسلمان بوون .

شایانی باسه گه‌وره‌ترین و گرنگ‌ترین کاریك که عه‌بدوئلّا کۆپری سه‌عد نه‌نجامی دا بریتی بوو له‌و سه‌رکه‌وتنه‌ی که له یه‌که‌م و گه‌وره‌ترین جه‌نگی ده‌ریایی دا به‌ده‌ستی هینا ، که له نیوان که‌شتی‌گه‌لی نیسلامیی و که‌شتی‌گه‌لی رۆمانیی ، له ده‌ریای سپیی ناوه‌راست ، له ئاوی تونوس‌دا رووی دا ..

له کاتیک‌دا که عه‌بدوئلّا کۆپری سه‌عد والیی میصر و ، موعاویه‌ی کۆپری نه‌بوسوفیانیش والیی شام بوون ، ده‌نگ‌ویاس گه‌یشته موسلمانه‌کان که رۆمان به‌سه‌رکردایه‌تی قوسطه‌نطینی کۆپری هیره‌قل له نه‌سته‌نبووله‌وه که‌شتی‌گه‌لیکیان ئاماده کردوه که نزیکه‌ی هه‌زار که‌شتی نه‌بن . عوثماني خه‌لیفه خوا لیتی رازی بیّ له مه‌دینه‌وه فرمانی دا به‌ موعاویه و عه‌بدوئلّا تا به‌ په‌له‌ خۆیان بگه‌یه‌ننه که‌شتی‌گه‌له‌که‌ی رۆمان . موعاویه له‌گه‌ڵ دانیشتوانی شام سواری که‌شتی‌گه‌لی خۆیان بوون و ، عه‌بدوئلّا له ته‌سکه‌نده‌ری یه سواری که‌شتی‌گه‌لی خۆی بوو و له ناوه‌راستی ده‌ریای سپیی دا گه‌یشتن به‌ که‌شتی‌گه‌لی رۆمان . سه‌رکه‌ده‌ی موسلمانان عه‌بدوئلّا بوو . نه‌و رۆژه جه‌نگیکی پیاوانه‌یان کرد و که‌شتی‌گه‌لی رۆمانیان تێك شکاند و ، فرمانده‌ی رۆم به‌ زامداریی به‌ که‌شتی فرمانده‌یی تایبه‌تی خۆی گه‌یاند ده‌وورگی (صقلیه) و له‌وی کوزرا .

عه‌بدوئلّا زۆر زاھیدانه ته‌مه‌نی به‌سه‌ر نه‌برد . له دوا‌ی شه‌هیدبوونی عوثمان ، له فیتنه‌که‌ناری گرت و ، له شاری عه‌سقه‌لانی فه‌لسطین نیعتیکافی کرد و ، هه‌ر

لهوئى مایهوه تا نهوهبوو له نوژی فهجردا له سهجدهدا کۆچى دوایی کرد .. پیشت له خوا پارابوویهوه تا دواکاری نوژی بهیانی بی ، خواى گهورهش دوعاکەى گیرا کرد .
 ۳ - عوتبه و موعتهبی کورانی نهبولههدب : نهبولههدب به دوژمنایهتی نیسلام و موسلمانان به کافیری سەری نایهوه . له رۆژی فهقی مهککهشدا هەردوو کورەکەى وهك موشریکهکانی مهککه خویان شاردوهه . نهو رۆژه پیغهمبەرى خوا ﷺ له عەبباسی مامەى هەوائی نهو دوو کورە نامۆزایهى نهپرسی : «أین اینا أخیک ، عتبه و معتب ابني أبي هب ، لا أراهما ؟» . عەبباسیش وهلامی نهاداتهوه که لهگهڵ کورەهیشیهکان خویان کهنار داوه . فەرمووی : «إئتني بهما» . فەرمووی : پهیدایان بکه و بیان هینه بۆ لام . عەبباس تهیان هینى و پیغهمبەرى خوا ﷺ بانگیان نهکات بۆ سەر نیسلام ، نهوانیش موسلمان نهبن و بهیعت نهدهن . پاشان پیغهمبەر ﷺ دهستیان نهگری و بهرهو (الملتزم) نهیان بات . سععاتیک دوعا نهکات و پاشان خویشی نهکهوئته سەر دهم و چاری و نهگهپرئتهوه .

عەبباس نهئیت : وتم : نهى پیغهمبەرى خوا ! خوا شادمانت بکات ، خویشی به دهم و چارتهوه نهبینم . فەرمووی : «إني استوهبت ابني عمي هذین من ربي فوهبهما لي» . فەرمووی : داوام له پهروهردگارم کرد که ئەم دوو کورە نامۆزاهه پیم ببهخشی ، تهویش پیمی بهخشین .

له رۆژی حونهیندا ئەم دوو کورە به دامهزراویى له خزمهتی پیغهمبەردا مانهوه و، وهك خهلكی تر ههڵ نههاتن . ههروهها نهبوسوفیانی کورپی حاریشى نامۆزای پیغهمبەر ﷺ .

نهوانهش که له رۆژی فهتحدا له مهککه ههلاتن ئەم سهردۆکانه بوون :

۱ - سهفوانی کورپی نومهیهی جومعهیى : یهکى بووه له سهرداره دهولهمهندهکانی مهککه . ئەم سهردۆکه ناوی له لیستی نهوانهدا نهبوو که خوئینیان ههلال کرا بوو . بهلام چونکه خوئى زۆر به تاوانبار نهزانیى نهی وئیرا له مهککه بئینتتهوه .

له پیشهوه ، دوا به دواى جهنگی بهدر ، باسی نهو نهخشیهمان کرد که سهفوان بۆ لهناو بردنی پیغهمبەرى خوا ﷺ لهگهڵ عومهیری کورپی وهبدا کیشایان . چونکه نومهیهی کورپی خهلهفی باوکی سهفوان له بهدردا کوژرا بوو و ، ئوبهی کورپی خهلهفی مامهشى له ئوحووددا ، به دهستی پیغهمبەر ﷺ کوژرا بوو . ههروهها

صهفوان دژايه تيبى زۆرى ده رهق به موسلمانان كردبوو بۆيه له خۆى و نه ترسا ، بۆيه به رهو شارى جودده له سه ر ده رايى سوور هه لات و نهى ويست سوارى ده ريا ببى و ، ته نها غولام يكيشى به ناوى يه سار له گه ل دا بوو .

صهفوان گه يشته به نده رى شو عه بيه له نزيك جودده و نهى ويست له گه ل غولامه كه ي دا سوارى كه شتت ي بى ، له ناكاو عومه رى كور ي وهه بى دۆستى دى رى نى گه يشته لاي . صهفوان له عومه رى ترسا ، چونكه عومه رى موسلمان بوو بوو و صهفوان واى زانى بۆ كوشتنى هاتوه . به لام عومه رى بۆ نه وه هاتبوو كه يارمه تيبى صهفوان بدات و بى گير پته وه بۆ مه ككه و داواى چار بو شى بۆ بكا له لاي پيغه مبه رى خوا ، تا له وه زياتر صهفوان سه رگه ردان نه بى ت و له نوورى قورئان بى به ش نه بى ت .

عومه رى چوو بووه خزمه تى پيغه مبه ر و داواى نه مانى بۆ صهفوان كردبوو ، بۆيه به په له خۆى گه يان دبووه شو عه بيه تا فرى اى صهفوان بكه وى . عومه رى صهفوانى دل خۆش كرد و تيبى گه ياند كه نه توانى بگه رپته وه مه ككه ، به لام صهفوان دل ئى ناوى نه خوارد وه و ، داواى له عومه رى كرد نيشانه يه كى بۆ به يتنى هه تا باوه ر بكات .

عومه رى ناچار بوو بگه رپته وه مه ككه و ميژه ره كه ي پيغه مبه رى خوا ﷺ به يتنى تا صهفوان باوه ر بكات . نيت ر صهفوان گه رايه وه و ماوه شى درا به ويستى خۆى بۆ موسلمان بوون بى ر بكات وه . نه وه بوو چه ند حه فته يه ك له سه ر دى نى خۆى مايه وه ، پاشان به چاكيى موسلمان بوو .

له و كاته دا كه هيشتا صهفوان موسلمان نه بوو بوو ، پيغه مبه رى خوا ﷺ به ره و هه وازى ن سوپاى خسته رى و ، صهفوان يش به كا فرى كه وته گه لى و به نه مانه ت چه كه كانى دا يه ده ست موسلمانان كه صد قه لغان و ناميژه كانيان بوون . صهفوان نه و چه كانه ي له گه ل خۆى هينا و به شدارى حونه ين و طائيفى كرد ، پاشان پيغه مبه رى خوا ﷺ گه رايه وه و گه يشته (جعرا نه) و ده ست كه وته كانى جه نك ، كه مه رومالا تى كى زۆر بوو پى يان بوون و صهفوان يشى له گه ل دا بوو . صهفوان سه رى شيوه كه ي نه كرد كه پر له وشتر و مه ر و شوان بوو . هه ر سه رى نه كرد و پيغه مبه رى ش چاوى لى بوو ، فه رموى : «أبا وهب ! يعجبك هذا الشعب ؟» . فه رموى : صهفوان ! نه و شيوه ت به دلّه ؟ وتى : به لئى . فه رموى : «هولك وما فيه» . فه رموى : شيوه كه و هه رچيشى تى دا يه بۆ تو . صهفوان به سه رسوپرمانه وه

وتی : تنها دهر وونی پیغهمبهر بهو پلهیه سهخیی و کراوهیه . أشهد أن لا إله إلا الله، وأن محمداً عبده ورسوله . نیتر له جیتی خوئی دا موسلمان بوو .

۲- عیگریه ی کوری نه بوجهل : یه کی بوو له وانه ی که دوژمنایه تی یه کی بی نه ندازه یان له گه ل نیسلام دا نه کرد .. باوکی دهوری سه ره کیی دژایه تی هه بوو و ، عیگریه ش داوی باوکی هه مان هه لوئیستی هه بوو . به لام عیگریه دامه زراو و خاوه نی عه قل و ژیری بوو . که چیی له روژی فه تح دا ده مار به رستی جاهلیه ت به سه ری دا زال بوو و ، رازی نه بوو نه بوسوفیان به بی جهنگ مه ککه به دهسته وه بدات . نه وه بوو بووه فرمانده ی هه ندی له قوره یشی یه کان و هاتنه به رده م به شه سوپاکه ی خالید . نه م کاره ی عیگریه سه فوانی کوری نوم ییه و سه وه یلی کوری عه مریش پشتگیری یان لی کرد ، به لام زوری نه خایاند و تیک شکان .

به ره له وه ی موسلمانان بینه ناو شاری مه ککه وه ، خوینی عیگریه ش هه لال کرابوو و ، فرمان به کوشتنی درا بوو . که سوپای نیسلام گه یشته قه راغی شار عیگریه مه ککه ی به جی هیشت و به ره و جوده ده که وته ری و ، نیازی هه بوو خوئی بگه یه نیته یه من . له جوده ده به نیازی سه فنه بۆ یه من سواری که شتی بوو .. خه ریک بوو که شتی یه که ده ریچی هاوسه ری به وه فای نوم هه کیم گه یشته لای و داوی لی کرد سه فنه نه کات ، چونکه نه توانی بگه ریته وه مه ککه .

نوم هه کیم نافرته تیکی ژیر بوو .. روژی فه تح له گه ل هیندی کچی عوتبه موسلمان بوو و ، له پیغهمبهری خوا ﷺ پارایه وه تا چاوپوشی له عیگریه ی هاوسه ری بکات ، نه ویش چاوپوشی لی کرد .

نوم هه کیم خوئی کوکرده وه و به ره و جوده ده که وته ری ، تا چاوپوشی یه که ی پیغهمبهر ﷺ به میرده که ی بگه یه نی و له گه لیا بگه ریته وه بۆ مه ککه .

نوم هه کیم به نده یه کی خزمه ت گوزاری له گه ل خوئی دا هیئا بوو . له ریگادا ویستی ده ست درژی بی بکاته سه ر ، نوم هه کیمیش به ژیرانه خلافان دی هه تا گه یان دیه ناو هوژی نه وه ی عه ک و ، داوی لی کردن قوئل به سی بکه ن . نه وانیش گرتیان و لای خویان هیشتیان وه و نوم هه کیمیش خوئی گه یانده به نده ری جوده ده .

كاتی عیكریمه سواری كهشتیی بوو ، خاوهنی كهشتی یه كه (كه موسلمان بوو) پیی وت : نیهتی ئیخلاص بهینه . وتی : چیی بلیم ؟ وتی : (لا إله إلا الله) . عیكریمه به سهرسورمانهوه وتی : من له مه هه لآتووم .^{۲۱۵} لهم كاته ناسكه دا هاوسره پاك داوینه بهوه فاكهی گهشته لای و هاواری لی کرد : ناموزا ! له لایه ن كه سیکهوه هاتووم بۆ لات كه له هه موان سیلهی رهحم زیاتر نه پاریزی و له هه موان زیاتر چاكهی لی نه وه شیتته وه . خۆت له ناو مه ده . عیكریمه وهستا و داوای کرد بۆی روون بكاته وه : دهنگ وباس چی یه ؟ وتی : داوای نه مانم له موحه مه دی پیغه مبهری خوا ﷺ کردووه بۆت . وتی : تو شتی وه هات کردووه ؟ وتی : به لی . عیكریمه بروای به هاوسره كهی کرد و له كهشتی یه كه دابه زیی و له گه لیا گه راپه وه .

له ریگا هه والی غولامه كهی پی دا و ، كه گه شتنه لای ، عیكریمه دای له ملی و تو لهی نامه ردیی نه وه هه لئو یستهی لی کرده وه .

كاتیک كه عیكریمه نزیکی مهككه كهوته وه ، پیغه مبهری خوا ﷺ مژدهی به هاوه له كانی دا كه عیكریمه به موسلمانیی دیتته وه لایان و ، قه ده غهی هاوه لانیسی له قسه وتن به نه بوجه هلی باوکی کرد .

كاتیک كه عیكریمه به ره و رووی موسلمانه كان هات پیغه مبهری خوا ﷺ زۆری پیی خو ش بوو و به ره و رووی رویش . پاشان پیغه مبهر ﷺ دانیششت و عیكریمه ش له بهر دهستی دا وهستا و ژنه كه شی به په چه ده م و چاوی دا پۆشیی بوو . وتی : ئه ی موحه مه د ! نه مه هه والی داومه تی كه نه مانم پی داوم . فه رمووی : ((صدقت ، فانت آمن)) . وتی : تو بۆچیی بانگ نه كهیت ؟ فه رمووی : ((أدعوك إلى أن تشهد أن لا إله إلا الله وأنی رسول الله ، وأن تقیم الصلاة وتؤتی الزكاة ...)) فه رمووی : بانگت نه كه م بۆ شاهیدی دان كه جگه له زاتی (الله) هیچ خوا به کی تر نیه و ، منیش پیغه مبهری خوام و ، نو یژ به جی بهینی و زه كات بدهیت ... هه مو و اجبه كانی تری بۆ هه ل دا . عیكریمه وتی : به خوا بۆسه ر حه ق و كاری چاك و جوان

^{۲۱۵} له ریبایه تیک دا وه ها هاتووه كه عیكریمه سواری ده زیا نه بیته و ره شه بایه کی توندیش هه ل نه كات . عیكریمه هاوار نه كاته لات و عوززا ، به لام نه هلی كهشتی یه كه نه لئین ئیخلاص بنوین ، خواكاتان هیچ كه لكیكیان نیه . عیكریمه وتی : به خوا نه گه ره له ده ریادا تنه نا ئیخلاص رزگارم بكا ، نه وا له وشكانیش دا هه ر نه و رزگارم نه كات . خوا به ! په یمان بیته نه گه ره له مه رزگارت كردم بچمه خزمه تی موحه مه د و ده ست بچمه ناو ده ستیه وه . وای ته بینم لی بوورده و چاوپۆشیی كهر و به ریز بیته . هات و موسلمان بوو .

بانگ ته کهیت . به خوا پیش نهو هس ته م بانگه ازه ت بلاؤ بکه یته وه له ناومان دا له هه موومان راستگوتر و کار چاکتر بوویت . پاشان عیکریمه وتی :

أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمداً عبده ورسوله .

به موسلمان بوونی عیکریمه پیغه مبهری خوا ﷺ زۆر شادمان بوو ، چونکه عیکریمه یه کئی له سهرداران و فه رمانده پالئوانه کانی قورپه یش بوو . نه وه بوو له جهنگی پاشگه زبووه کان و جهنگه کانی شام دا عیکریمه دهوری پالئوانانی بینیی .

دوای شایه تمان عیکریمه پرسیی : چیی تر ؟ فه رمووی : ((تقول : أشهد الله وأشهد من حضرَ أني مسلم مهاجر مجاهد)) . فه رمووی : بلیتی خوای گه وره و نه وانه ش که لیتره ناماده ن به شاهید ته گرم که من موسلمانیکی کۆچ کردووی جیهاد کارم . عیکریمه نه وه شی وت .

پیغه مبهری خوا ﷺ فه رمووی : ((لا تسألني اليوم شيئاً أعطيه أحداً إلا أعطيتك)) . فه رمووی : ته مرۆ هه ر شتیکم داوا لی بکه یت که بتوانم به که سیکی ببه خشم نه وا پیتی نه به خشم .

عیکریمه وتی : داوات لی ته که م له سه ر هه ر دوژمنایه تی یه ک که له گه لت دا کرد بیتم ، یان هه ر رویشتنیک ، یان هه ر پی گه یشتنیک ، یان هه ر قسه یه ک که پیتم وتبیت له رووت دا یان له پاش مله دا چاوپۆشییم لی بکه یت .

پیغه مبهری خوا ﷺ فه رمووی : ((أَللّهُم اغفر له كل عداوة عادانيها ، وكل مسير سار فيه إلى موضع يريد بذلك المسير إطفاء نورك ، فاغفر له ما نال مني من عرض ، في وجهي أو أنا غائب عنه)) . داوای چاوپۆشیی بو کرد .

عیکریمه وتی : رازیی بووم ، نه ی پیغه مبهری خوا !

پاشان وتی : به خوا ، نه ی پیغه مبهری خوا ! هه ر خه ر جیکم بو پهرچ دانه وه ی ریبازی خوا خه رج کرد بی ، دوو چه ندانه ی نه وه له ریی خوادا خه رج نه که م و ، هه ر جهنگی کیشم بو پهرچ دانه وه ی ریبازی خوا کرد بی ، دوو چه ندانه ی نه وه له ریی خوادا جهنگ نه که مه وه .

ته وه بوو له غه زادا ته وه نده هه ولئی ته دا هه تا به شه یدی سهری نایه وه . ۲۱۶

۲۱۶ عیکریمه نه وه به لیئانه ی به راستی بردنه سه ر . نه وه بوو له جهنگی یه رموک دا نه ی وت : له هه موو هه لویستیک دا له گه ل پیغه مبهردا جهنگوم و ، ته مرۆ له به رده م ئیته ودا هه لیم ؟ پاشان چاری دا : کئی په یمانی مرده م له گه ل نه به ستی ؟ حاریی کورپی هیشامی مامه ی (واته برای ته بوجهل) و ضیاری کورپی ته زوهر و چوارصه د پیوا سوارچاکی ناوداری

سه‌فوانی کوری ئومه‌یه و عیگریمه‌ی کوری ته‌بوجه‌هل که موسلمان بوون له‌سه‌ر نیکاحی یه‌که‌م هاوسه‌ره‌کانیان له‌لایان مانه‌وه .

ئه‌گێرئه‌وه که پیش موسلمان بوونی عیگریمه ، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ خه‌وی‌دا خۆی له‌ به‌هه‌شت‌دا نه‌بینی و چاری به‌ هی‌شووه‌ خورمایه‌ک ئه‌که‌وی که زۆر به‌ دلای ته‌بی . نه‌پرسی : ((لمن هذا ؟)) نه‌فرموی : نه‌مه‌ هی کی‌یه ؟ نه‌وتری : هی ته‌بوجه‌هله . به‌ لایه‌وه‌ زۆر گران نه‌بیته و نه‌فرموی : ((لا یدخلها إلا نفس مؤمنة)) . نه‌فرموی : ته‌نها ئیمان‌دار ته‌چیتته‌ به‌هه‌شته‌وه .

کاتی‌ک که عیگریمه‌ موسلمان بوو زۆری پی خۆش بوو و وه‌های ته‌ئویل کرد که هی‌شووه‌ که هی عیگریمه‌یه .

عیگریمه‌ پیش موسلمان بوونی له‌گه‌ل پیاویکی موسلمان‌دا ته‌جنگی و ئه‌ی کوژی . پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ پی ته‌که‌نی . پیاویک له‌ نه‌نصار نه‌پرسی : به‌ چیی پیکه‌نیته ، ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ! ئیمه‌ به‌ کوشتنی خزمه‌که‌مان جه‌رگمان بپراوه‌ ؟

فرموی : ((أضحکني أنهما في درجة واحدة في الجنة)) . فرموی : به‌وه‌ پیکه‌نیم که هه‌ردووکیان : ئه‌و هاوه‌له‌ شه‌هیده‌ و عیگریمه‌ له‌ به‌هه‌شت‌دا له‌ یه‌ک پله‌دا ته‌بن ! مه‌به‌ستی ئه‌وه‌یه که عیگریمه‌ش موسلمان ته‌بی و به‌ شه‌هیدی سه‌ر ته‌نیته‌وه . هه‌روایش بوو عیگریمه‌ له‌ جه‌نگی یه‌رموک‌دا که ته‌بیه‌یه‌ک خۆ به‌خشی پیک هینا و ده‌ستیان به‌ هه‌لمه‌ت‌دان کرد هه‌تا به‌ شه‌هیدی سه‌ری نایه‌وه‌ و سه‌رکه‌وتنیشیان بۆ ئیسلام به‌ ده‌ست هینا .

۳ - هه‌بباری کوری ئه‌سوه‌د : ئه‌میش یه‌کی‌ک بوو له‌وانه‌ی که فه‌رمانی کوشتنی بۆ ده‌رچوو بوو .

موسلمانان به‌بیعتیان پی دا .. له‌به‌رده‌م چاره‌که‌ی خالیددا کوشتاریان کرد ، هه‌تا هه‌ر هه‌موویان زامدار بوون و هه‌ر هه‌موویان شه‌هید بوون جگه‌ له‌ ضیاری کوری نه‌زوه‌ر .

زوه‌ری ته‌لیت : ئه‌و رۆژه‌ عیگریمه‌ی کوری ته‌بوجه‌هل له‌ هه‌موو که‌س زیاتر تووشی ناره‌حه‌تی بوو ، به‌ راده‌یه‌ک که‌ سنگی و دم و چاری زامدار بوون . پی وترا : له‌ خوا بترسه‌ و ، به‌زه‌بیته‌ به‌ خۆت‌دا بیته‌وه . وتی : من له‌ پیناوی لات و عوززادا کۆششم نه‌کرد و خۆم به‌خت نه‌کرد ، ئیسته‌ له‌ پیناوی خوا و پیغه‌مبه‌ردا له‌ به‌خت‌کردنی درییگی بکه‌م؟! نا به‌خوا هه‌رگیز .

هه‌روا چوه‌ پی‌شه‌وه‌ تا شه‌هیدی ده‌ست که‌وت ره‌حه‌تی خوی لی پی . هه‌روه‌ها حاری مامه‌شی له‌سه‌ر نه‌خشه‌ی عیگریمه‌ی برازی ، که به‌بیعتی مه‌رگی پی دابوو ، له‌ژێر به‌یداخی خالیدی نامۆزای‌دا به‌ شه‌هیدی سه‌ری نایه‌وه‌ ..

هه‌ببار له سه‌رده‌می نه‌فامیی دا پیاویکی قسه‌زانی زمان پاراو بوو ، خه‌لکیی دژی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌لّ نه‌نا و ، پیاویکی خراپکار و ره‌وشت نزم بوو ، که سوّز و به‌زه‌یی به هیچ شیوه‌یه‌ک له دلّی دا نه‌ته‌بوو .

کاتیك که زه‌ینه‌بی کچی پیغه‌مبه‌ری خوا ویستی کۆچ بکا بوّ مه‌دینه بوّ لای باوکی و ، سکی پر بوو ، هه‌ببار که‌وته دوای و له قه‌راغی مه‌که‌که‌دا گه‌یشته لای و ده‌ستی کرد به نه‌قیزه‌دانی وشتره‌که‌ی زه‌ینه‌ب هه‌تا خسته‌یه خواره‌وه و ، پاشان رمیکی کیشا به پشتیا ، که نه‌وه‌بوو سکه‌که‌ی خست و ، هه‌روا خوینی لیّ ته‌رپۆشت و به‌ینا و به‌ین لیّی هه‌لّ نه‌دایه‌وه ، تا نه‌و رۆژه‌ی که کۆچی دوایی کرد .

هه‌ببار لیّ‌پرسراوی کوشتنی زه‌ینه‌بیش و مناله‌که‌شی بوو . بۆیه نه‌میش فه‌رمانی کوشتنی بوّ ده‌رچوو بوو . که نه‌ویش نه‌و فه‌رمانه‌ی بیستبوو و ، موسلمانه‌کانیش ده‌ستیان به‌سه‌ر مه‌که‌که‌دا گرت ، هه‌ببار مه‌که‌که‌ی به‌جیّ هیشت و به‌ره‌و بیابان هه‌لات . نه‌وه‌بوو دوای فه‌تقی مه‌که‌که‌ موسلمانه‌کان له جه‌نگی حونه‌ین دا سه‌رکه‌وتنیان به ده‌ست هینا و گه‌رانه‌وه مه‌دینه . دوای نه‌وه‌ی که بارودۆخ هیئور بوویه‌وه و خه‌لکی مه‌که‌که‌ هه‌ر هه‌موو موسلمان بوون ، هه‌ببار برپاری دا بچیّ بوّ مه‌دینه و خۆی ته‌سلیم بکات و داوای چاوپۆشیی له پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بکات . نه‌وه‌بوو گه‌یشته مزگه‌وت و چووه خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر و ناسیی . جا هه‌رچه‌نده فه‌رمانی کوشتنی بوّ ده‌رکریوو ، به‌لام فه‌رمانی به‌هاوه‌لانی دا که هیچ که‌س ده‌ستی بوّ نه‌بات ، چونکه زانیی به‌پاکیی بوّ موسلمان بوون هاتوه . .

هه‌ببار هاته‌پیشه‌وه وتی : « السلام عليك ، يا رسول الله ! اني أشهد أن لا إله إلا الله ، وأنك رسول الله » . پاشان وتی : له ده‌ستت رام کرد و ویستم خۆم بگه‌یه‌غه‌ ناو عه‌جه‌م . پاشان لیّ‌بووردن و فه‌زلّ و چاکیی و چاوپۆشییت له که‌سیتک که نه‌فامیی به‌رامبه‌رت نواندبۆ هاته‌وه یادم . نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ! ئیمه ته‌هلی شیرک بووین به‌هۆی تۆوه خوای مه‌زن هیدایه‌تی داین و ، له تیاچوون رزگاری کردین . جا چاوپۆشیی بکه له نه‌فامیییم و له‌وه‌ش که له منه‌وه پیت گه‌یشت . من دان به‌خراپکاریی و تاوان بارییم دا نه‌نیم .

پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی : وا چاوپۆشییم لیّ کردیت و ، خواش که هیدایه‌تی دایت بوّ سه‌ر ئیسلام چاکی بوّ کردیت و ، ئیسلامیش چاوپۆشیی له کاری له‌وه‌و به‌ر ته‌کات .

زوبه‌یری کوری عه‌روام خوا لئی رازی بی و توویه : هه‌رچی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ دیبی ناوی هه‌بباری بردبی رقی لی هه‌ستاوه . هه‌رچی دیبیتیشم سریه‌یه‌کی ره‌وانه کردبی نه‌ی فرموو : ((إن ظفرتم بهبّار فاقطعوا یدیه ورجلیه ثم اضربوا عنقه)) . نه‌ی فرموو : نه‌گه‌ر هه‌ببارتان ده‌ست که‌وت هه‌ردوو ده‌ست و هه‌ردوو قاچی بپرن و بدنه‌ن له‌ ملیشی . به‌خوا من به‌ دوا‌ی دا نه‌گه‌رام و پرسیاریشم ده‌باره‌ی نه‌کرد . خوا نه‌زانئ نه‌گه‌ر به‌ر له‌وه‌ی که‌ هاته‌ خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌ستم بکه‌وتایه‌ نه‌م کوشت .

هه‌ببار زۆر زمان پاراو بوو ، کاتی جنیوی وه‌های پی نه‌درا که‌ کاری نه‌کرده‌ سه‌ر دلئ ، نه‌و به‌ هیچ شیوه‌یه‌ک تو‌له‌ی خۆی نه‌سه‌ند و وه‌لامی که‌سی نه‌ده‌ایه‌وه . نه‌وه‌بوو نه‌و دان به‌ خۆدا گرتنه‌ی گه‌یشه‌ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و نه‌ویش فرمووی : ((هبّار ! سبّ من سبک)) جنیوی پی بدرئ نه‌وه‌ی که‌ جنیوت پی نه‌دا .

۴ - هوبه‌یره‌ی کوری نه‌بووه‌هب : نه‌م پیاوه‌ نه‌ به‌ دوا‌ی دا نه‌گه‌ران و نه‌ فرمانی کوشتنیشی ده‌رچوو بوو .

۵ - عه‌بدو‌ل‌لای کوری زه‌عبه‌ری : نه‌میش فرمانی کوشتنی ده‌رنه‌چوو بوو . نه‌م پیاوه‌ شاعیریک‌ی لی‌هاتوو بوو دژی پیغه‌مبه‌ر ﷺ شیعرئ نه‌وت . هوبه‌یره‌ و عه‌بدو‌ل‌لای هه‌ردووکیان له‌ خۆیان نه‌ترسان بۆیه‌ مه‌ککه‌یان به‌جئ هیشت و خۆیان گه‌یانده‌ لای هۆزی نه‌وه‌ی حاریث له‌ نه‌جران و چوونه‌ قه‌لاکه‌یانه‌وه .

دوا‌ی ماوه‌یه‌ک خوا‌ی گه‌وره‌ خۆشه‌ویستی ئیسلامی خسته‌ دلئ عه‌بدو‌ل‌لآوه‌ و ، برپاری دا نه‌جران به‌جئ به‌یلئ و بگه‌رپته‌وه‌ بۆ مه‌دینه . له‌وی چووه‌ خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و داوا‌ی چاوپۆشی لی کرد . نه‌ویش لئی خۆش بوو و ، کوری زه‌عبه‌ری مو‌سلمان بوو .

که‌ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ سه‌یری کوری زه‌عبه‌ری کرد فرمووی : ((هذا ابن الزعبري ومعه وجه فيه نور الإسلام)) . شاه‌یدی بۆ دا که‌ ده‌م و چاری نووری ئیسلامی تیدا دیاره .

کاتی گه‌یشه‌ نزیک‌ی پیغه‌مبه‌ر وتی : سه‌لامت لی بی نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ! شاه‌یدییم به‌ تاك و ته‌نیایی خوا داوه‌ و تۆش به‌نده‌ و پیغه‌مبه‌ری خوات . سوپاس بۆ نه‌و خوا‌یه‌ی که‌ هیدایه‌تی دام بۆ سه‌ر ئیسلام . دوژمنایه‌تییم کردیت و ، خه‌لکم هینایه‌ سه‌رت و ، به‌ سواری نه‌سپ و وشتر و به‌ پی دوژمنایه‌تییم کردیت ، پاشان

رام کرد له دهستت بۆ نهجران ، که نهم نهویست ههرگیز نزیکی نیسلام بکهومهوه ، پاشان خوای مهزن چاکه‌ی بۆم ویست و ، خۆشه‌ویستی نیسلامی خسته دلمه‌وه و ، بیرم لهو گومرایی به کردهوه که تیایا بووم ، له‌گه‌ڵ په‌رست و قوریانی کردن بۆ به‌ردیك که که‌لك به هیچ ژیریک نه‌گه‌ینه‌ئ و ، نه‌ش زانی کێ نه‌ی په‌رستی و کیش نای په‌رستی.

پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی : ((الحمد لله الذي هداك للإسلام ، إن الإسلام يجب ما كان قبله)) . فه‌رمووی : سوپاس بۆ نهو خوایه‌ی که هیدایه‌تی بۆ سه‌ر نیسلام دایت . نیسلام چاوپۆشی له کاری له‌وهو به‌ر نه‌کات . به‌لام هویه‌یره‌ی کورپی وه‌هب ههر له نه‌جران مایه‌وه تا له‌وی به موشریکی سه‌ری نایه‌وه و مرد . به‌لام نوم هانیئ کچی نه‌بو طالیب که هاوسه‌ری هویه‌یره بوو له مه‌ککه موسلمان بوو .

٦ - حوه‌یطب‌ی کورپی عه‌بدولعوززا : ته‌میش فه‌رمانی کوشتنی بۆ ده‌رنه‌چوو بوو ، به‌لام یه‌کێ بوو له سه‌رداران قوره‌یش و نه‌ندامی نوینه‌رانی قوره‌یش بوو له ریکه‌وتن نامه‌ی حوده‌یبیه‌دا ، که یه‌کێ بوو له‌و سێ که‌سه‌ی که له بریی قوره‌یش په‌یمان‌که‌یان مۆر کرد . له هه‌مان کات‌دا دوژمنایه‌تی نیسلامی زۆری نه‌کرد ، بۆیه له خۆی نه‌ترسا که بکوژری.

رۆژی فه‌تح حوه‌یطب ویستی به نه‌ینی له مه‌ککه ده‌رچیت ، به‌لام ته‌بو‌ده‌ری غیفاری ، که دۆستی سه‌رده‌می نه‌فامیی بوون ، چاوی پێ کهوت ، بانگی لێ کرد و هیمنی کردهوه و ، داوای لێ کرد بگه‌رپه‌ته‌وه مه‌ککه و به‌لینی پێ دا که تووشی هیچ خراپه‌یه‌ک نه‌بیئت .

بانگی لێ کرد مه‌ترسه ، نه‌گه‌ر نه‌ته‌وی نه‌ت به‌مه خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و نه‌شت ده‌وی نه‌ت به‌مه‌وه مائی خۆتان . وتی : جا نه‌گه‌مه‌وه مائی خۆمان ؟ که‌سێ تووشم ببی به‌ر له‌وه‌ی بگه‌مه‌وه مائه‌وه نه‌م کوژي ، یان له مائه‌وه دینه سه‌رم و نه‌م کوژن . وتی : من نه‌ت گه‌یه‌نمه‌وه مائه‌وه . ته‌بو‌ده‌ر له ده‌رگا‌که‌ی حوه‌یطب‌دا جاری دا که هیچ که‌س نه‌یه‌ته سه‌ری و نه‌مانی پێ دراوه . پاشان چووه خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا و هه‌واله‌که‌ی دایه . نه‌ویش فه‌رمووی : ((أو ليس قد أمننا كل الناس إلا من أمرت بقتله ؟)) . فه‌رمووی : نه‌ی نیمه ، جگه له‌وانه‌ی فه‌رمانم به

کوشتیان داوہ ، ئەمانان بە ھەموو خەلکیی نەداوہ ؟ ئەوانەش تەنھا سیانیان کوژران ئەوانی تر چارپۆشیی یان لێ کرا و موسلمانیش بوون .

شایانی باسە کە ھەندی لە پیاوانی مەککە پێش ژنەکانیان موسلمان بوون و ، ھەندی ئافەرەتیش پێش مێردەکانیان موسلمان بوون و ، پێغەمبەری خوا ﷺ نیکاحی تازە ی بۆ نەکردن ، بەلکو لەسەر نیکاحی پێشوویان ھەر بە ژن و مێرد مانەوہ .

۷ - وەحشیی کوری حەرب : ئەمیش یەکی بوو لەوانە ی کە فەرمانی کوشتی بۆ دەرچوو بوو لەسەر شەھیدکردنی حەمزە ..

ئێبەن عەبباس نەگێریتەوہ کە : پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمانی کوشتی وەحشیی لەگەڵ چەند کەسێک دەرکرد . موسلمانەکانیش لە ھەموو کەس زیاتر ھەوڵی کوشتی وەحشیی یان ئەدا .. ئەویش رای کرد بۆ طائیف و لەوێ مایەوہ ھەتا نەوہ بوو نوێنەرانی طائیف بۆ موسلمان بوون ھاتنە مەدینە ، ئەویش لەگەڵیان ھات و ھاتە خزمەتی پێغەمبەری خوا ﷺ و وتی : أشهد أن لا إله إلا الله وأن عمداً عبده ورسوله . فەرمووی : وەحشییت ؟ وتی : بەئێ .

فەرمووی : ((اجلس ، حدثني كيف قتلت حمزة ؟)) . فەرمووی : دانیشە بۆم باس بکە حەمزەت چۆن کوشت ؟

کە گێترایەوہ بۆی ، پێغەمبەر ﷺ فەرمانی دا نەیبینی . ئیتەر ھەرچی وەحشیی تووشی ببوایە خۆی لێ نەشاردەوہ .

ئەوہ بوو جەنگی پاشگەزبووہ کان ھاتە بەرەوہ و وەحشییش لەگەڵ سوپای نیسلام دا بەرەو ناوچە ی موسەیلەمە ی درۆزن کەوتە ری و لەوێ حەربەبەکی گرتە موسەیلەمە و ، پیاویکی ئەنصاریش بە شمشیر لێی دا ، بەمە بە ھەردووکیانەوہ موسەیلەمەیان کوشت .

کاتیک کە سوپای نیسلام ھاتە مەککەوہ موسلمانەکان بەشیکیان زۆر دەست کورت بوون ، بۆیە پێغەمبەری خوا ﷺ لەلای سی دەوڵەمەندی قورپەیشیی پارە ی قەرز کرد و بەسەر ھاوہلان دا دا بەشی کرد .

لە صەفوانی کوری ئومەیبیە پەنجە ھزار و ، لە عەبدووللای کوری ئەبۆرەبیعە چل ھزار و ، لە حوہیطبە ی کوری عەبدولعوززا چل ھزاری قەرز کرد و ، پاشان لە

دهست كهوته كانی ههوازین بۆی بۆاردنهوه و سوپاسی كردن و دوغای خیری بۆ مال و مندالیان كرد. ^{۲۱۷}

سیانزهههم : كوژرانس پیاویكس ههذهلیس

كه پیغه مبهری خوا ﷺ فرمانی دا هه موو موشریکیکی مهككه چاوپۆشیی لیّ كراوه و ، هیچ كهسی دهستی بۆ نه بات ، سوپای نیسلام به جوانیی گوئی بۆ فرمانه كه راگرت ، جگه له چهند سهربازیکی سوپای نیسلام كه له هۆزی خوزاعه ی هاوپه یمانی موسلمانان بوون . نهوانه له فرمان ده رچوون و بۆ تۆله سهندن پیاویکی موشریکی هۆزی ههذه یلیان له مهككه دا كوشت ، دواى بلاو كردهوه ی چاوپۆشیی .
 ئەم كارە بە لای پیغه مبهری خواوه ﷺ زۆر گران بوو ، بۆیه سوپای كۆ كردهوه و ، وتاریکی بۆ دان و ناره زایی خۆیشی بۆ كوشتنی نهو پیاوه موشریکه ده رپیی و پاشان فرمانی دا هۆزی خوزاعه خوینی نهو پیاوه كوژراوه ده ر بکهن كه بریتیسی بوو له صد و شتر ، نهوانیش گوی پیاوه لی یان كرد .. ^{۲۱۸}

^{۲۱۷} فتح مكة لباشمیل : ۳۲۳ - ۳۵۵ ، المنهج التربوي للسيرة النبوية : ۳ / ۸۱ - ۱۰۲ .

^{۲۱۸} فتح مكة لباشمیل : ۳۵۵ - ۳۵۸ .

به‌شی چله‌م

رووداوه‌کانی نیوان فه‌تج و هونه‌ین

که موسلمانان ده‌ستیان به‌سەر مه‌ککه‌دا گرت ، نه‌ستی‌ره‌ی بت‌په‌رستی‌ی هاته‌ ناوابوون و ، تازه‌ بیروباوه‌ری پووچەل له‌به‌رده‌م بیروباوه‌ری ته‌وحیددا خۆی ناگری .
 نه‌وه‌بوو پیشتەر موسلمانان ده‌ورو به‌ری مه‌دینه و ناوچه‌ی خه‌یبه‌ریان له‌ بت‌ په‌رستی‌ی پاک کرده‌وه ، ته‌نها دوو هیژ مابوون سه‌نگی سه‌ربازی‌یان هه‌بیته‌ ، یه‌که‌م هیژی قورپه‌یش له‌ مه‌ککه و ، دووه‌م هۆزی هه‌وازین له‌ بیابان و ده‌رو ده‌شته‌ فراوانه‌که‌یان‌دا که له‌ حیجازه‌وه هه‌تا ده‌ورو به‌ری نه‌جد درێژ نه‌بوویه‌وه .
 نه‌وه‌بوو به‌ فه‌تعی مه‌ککه هیژی یه‌که‌میان له‌ ناو چوو ، به‌لکو موسلمان بوو و ، بووه‌ کۆمه‌کی سوپای نیسلام و ، ته‌نها هیژی هه‌وازین مابوو که به‌ راستی‌ی موسلمانان هیسابیان بۆ نه‌کرد و ، خاوه‌نی توانا و ده‌سه‌لات بوون و ، نه‌یان توانی بیست هه‌زار جه‌نگاوه‌ر جه‌م بکه‌ن . هه‌روایش بوو دوا‌ی فه‌تعی مه‌ککه به‌ ماوه‌یه‌کی که‌م به‌ره‌و مه‌ککه سوپایان رێک خست و ، نه‌وه‌بوو موسلمانان کانی‌ش ناگاداری بارودۆخه‌که‌ بوون و به‌ په‌له‌ چوون به‌ پیری نه‌و سوپا گه‌وره‌وه و له‌ شیوی هونه‌ین به‌ یه‌که‌ گه‌یشتن .

جگه‌ له‌ هه‌وازین له‌م لاو له‌ولا به‌ ده‌وری مه‌ککه‌دا چهند هیژیکی بچکۆله‌ی عه‌ره‌ب مابوون ، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ وای به‌ چاک زانیی نه‌وانه له‌ بت په‌رستی‌ی بجات و بیان هیته‌سه‌ سه‌ر رێبازی خواناسی ، به‌ر له‌وه‌ی له‌گه‌ڵ هه‌وازین‌دا بجه‌نگی .
 بۆ نه‌مه پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ چهند به‌شیکی سوپاکی بۆ نه‌و ناوچانه‌ ره‌وانه‌ کرد تا نه‌و بتانه‌ بشکینن که‌ دانیشتوانی دوورگه‌ نه‌یان په‌رستن . نه‌و هه‌لمه‌تانه‌ش بریتی‌ی بوون له‌ پینج هه‌لمه‌ت :

یه‌که‌م : سه‌ریه‌ی موشه‌لله‌ل

پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ سه‌عدی کوری زه‌یدی نه‌شه‌لیی کرده‌ فه‌رمانده‌ی نه‌م سه‌ریه‌ به‌ بۆ تیک‌شکاندن‌ی بتی مه‌نات ، که‌ کۆن‌ترین بتی‌که‌ عه‌ره‌ب په‌رستی‌ی . نه‌وه‌بوو

عده به کان به خواجه کی گوره یان دانه نا و ناژه لیان بۆ سهر نه بریی ، به تایبته نهوس و خه زه ج که له هه موو کهس زیاتر ریژیان له مه ناته نه نا و ، که حه جیان نه کرد نه بو بچوونایه بۆ ناوچه ی قوده یید له سهر ده ریای سوور و له وی له به رده م مه ناته دا سه ریان بتاشیایه و ماوه یه ک له وی بینه نه وه .

له ریوایه تیکی تر دا وه ها ها تووه که مه ناته به ده ستی عه لیی کوری نه بو طالیب تی ک شکی نرابی .

دووهم : تی ک شکاندنی عوززا

له بیست و پینجه مین رۆژی مانگی ره مه زانی سالی هه شته م دا به فرمانده یه تی بی خالی دی کوری وه لید سه رییه کی سه ریازی به ری خرا بۆ تی ک شکاندنی عوززای گه وره ترین بتی قوره ییش . خالی دی تی کی شکاند و گه رایه وه خزمه تی پیغه مبه ر و هه واله کی دایه .

پاشان خالی دی وتی : نه ی پیغه مبه ری خوا ! سوپاس بۆ نه و خواجه ی که ریژی لی مان نا و له تی اچوون رزگاری کردین . چاوم له باوکم بووه به دیاری یه که یه وه ، که سه د سه ر وشتر و مه ر نه بوو ، نه هاته بۆ لای عوززا و هه مووی بۆ سه ر نه بریی و سه ی رۆژ له وی نه مایه وه و پاشان به دلی خۆشه وه نه گه رایه وه دو . .

سه هه م : هه له مه نه ی یه له مه له

له کۆتایی مانگی ره مه زانی سالی هه شته م دا پیغه مبه ری خوا ﷺ نه م ده ور یه ی به ری کرد که بریتی بو له دووه د جه نگاوه ر و هیشامی کوری عاصی شی کرده فرمانده یان ، تا به ره و ناوچه ی یه له مه له م برۆن که که وتبووه باشووری خۆره لاتی مه که که بۆ به گۆاچوونی بت په رستانی نه و ناوچه یه .

چواره م : هه له مه نه ی عوره نه

نه م هه له مه ته له کۆتایی مانگی ره مه زانی سالی هه شته م دا نه نجام درا . . عوره نه ش شیوی که له ته نیشت عه ره فاته دا . . هه ر له م شیوه دا بوو که پیغه مبه ری خوا ﷺ وتاری حه جی ماژ ناوایی پیشکه ش به موسلمانان کرد . دانیشتوانی نه م شیوه له سه ره تای هاتنی ئیسلام دا به ره یه کی هه زه ییل بوون و ، یه که جار دوژمنا یه تی ئیسلامیان نه کرد . هه تا نه وه بوو له سالی چواره می کۆچی دا سوپایان کۆ کرده وه و نیازیان وه ها بوو هیرش بکه نه سه ر مه دینه ی پایته ختی ئیسلام . که نه م هه واله گه یشته پیغه مبه ری خوا ﷺ ، خیرا هه وه لیکی پاله وانی بۆ کوشتنی فرمانده ی

سوپای دوژمنان هەڵ بژارد ، که عەبدوللای کورێ ئونەسی جوھەنیی بوو . ناردی بۆ کوشتنی خالیدی کورێ سوفیانی هەذەلیی ، وەک لە شوینی خۆی دا بە درێژە باس کراوە .

ئەو هێزەیی که لە کۆتایی رەمەزانی سالی هەشتمدا بەرەو عورەنە رەوانە کرا بریتی بوو لە سێ سەد جەنگاوەر و خالیدی کورێ سەعیدی کورێ عاص کرایە فەرماندەیان بۆ کۆتایی هێنان بە بت پەرستی لەو ناوچانە دا .

پینچەم : غەزاس نەوہی جوذەیمە

لە کۆتایی مانگی رەمەزانی سالی هەشتمی کۆچی دا هەلمەتییکی سەریازی کرایە سەر نەوہی جوذەیمە ، ئەمەش بە سەرکردایەتی خالیدی کورێ وەلید ، که بە بۆنەیی هەلەیه‌کەوہ که لە دەستی دەرچوو ، گلەیی پیغەمبەری ﷺ ھاتە سەر . نەوہبوو کۆمەڵیک موسڵمانی کوشتن بە بۆنەیی نەوہوہ که نەئەزانی موسڵمانن .

پیغەمبەری خوا ﷺ خالیدی کورێ وەلیدی بەرەو ناوچەیی نەوہی جوذەیمە ، بە فەرماندەیی سێ سەد و پەنجای پیاوی موھاجیر و ئەنصار و نەوہی سولەیم ، رەوانە کرد ، تا بانگیان بۆ سەر ئیسلام بکات ، نەک جەنگ و کوشتار .

ھەواڵ بە نەوہی جوذەیمە گەیشت که خالید و سوپای موسڵمانان بەرەو ناوچەیی ئەوان دێن . ئەوانیش لە خۆیان بی خەم بوون و وتیان : ئیمە موسڵمانین ، نوێژمان بەجێ هێناوە و تەصدیقی موھەممەد مان کردووە و ، مزگەوتمان دروست کردووە و بانگمان داوە .

که خالید گەیشتە لایان داوای موسڵمان بوونی لی کردن ، ئەوانیش دەریان بری که موسڵمانن . فەرمانی دا چەکەکانیان دا بنین . پیاویکیان ھەستی بە مەترسی کرد و لە نەوہی جوذەیمە داوای کرد چەکەکانیان دانەنین ، بەلام بە گوییان نەکرد و چەکیان دانا و ، خالیدیش داوای لی کردن بنە دیل . دیسان پیاوہ که نامۆژگاری کردن که خالید نیازی خرابی پێیان ھەیه . کەچی خۆیان بە دەستەوہ دا و قۆڵ بەست کران و ھەر یەک دوو پیاویان درایە دەست موسڵمانیک و ھەروا شەو بە قۆڵ بەستراوی مانەوہ . کہ رۆژ بوویەوہ خالید فەرمانی دا دیلەکان بکوژن . نەوہی سولەیم دیلەکانیان کوشت ، بەلام موھاجیر و ئەنصار دیلەکانی دەستی خۆیان بەردا

دوای نهوه دهه مه قاله یهك له نیتوان خالید و یهكی له نه نصاره ناوداره كان ، كه نه بوئوسهیدی ساعیدی بوو ، رووی دا ، نهویش له سهر نهوهی كه خالید نهو كارهی موهاجیر و نه نصاره كانی پی ناخۆش بوو . نه بوئوسهید وتی : خالید ! له خوا بترسه . به خوا ئیمه هه رگیز كوشتاری موسلمانان نه کردوه . خالید وتی : جا تۆ چۆن نه زانیت نه مانه موسلمانن؟ وتی : دان نانیان به ئیسلام دا نه بیستین و ، مزگه وتیش له ناوچه که بیان دا هه ن .

دوای گه پانهوهی خالید له لایه ن گه وره هاوه لانهوه ، وهك عه بدورپه همانی كورپی عه وف و عومهری كورپی خه ططاب و عوئمانی كورپی عه ففانهوه لۆمه كرا و ، نهویش به رگری له خۆی نه كرد و له هه مان كات دا داوای چاوپۆشی له خوای گه وره نه كرد . عومهر به زهیی پیا هاته وه و داوای لیّ كرد بچیتته خزمه تی پیغه مبه ری خوا ﷺ تا داوای چاوپۆشی بۆ بکات .

كه هه وائی نهو كارهی خالید گه یشته پیغه مبه ری خوا ﷺ هه ردوو دهستی نه وه نده به رز کردنه وه تا سپینیی بن بالی ده ركه وت و ته ی فه رموو : ((أَللّٰهُمَّ إِنِّي أBRَأ إِلَيْكَ مَا صَنَعَ خَالِدٌ)) . خۆی له و تاوانه ی خالید دامالیی ، چونكه فه رمانی وه های به سه ردا نه دا بوو . كه خالید هاته خزمه تی لئی زویر بوو .

به لام كه ده ركه وت خالید به هه له نهو كارهی له ده ست ده رچوه ، پیغه مبه ری خوا ﷺ بپیریاری دا خوینی نهو كوژراوانه بدات . بۆ نه مه ئیمام عه لیبی بانگ كرد و پاره و سامانی دایه و ، فه رمانی به سه ردا دا بچیتته لای نهوه ی جوذه یه و خوینی كوژراوه كانیان بدات .

كه ئیمام دهستی به خوین دان كرد پاره كه كه م بوو ، خیرا پیاویکی ناره ده وه بۆ پاره ی تر و ، هه رچی مافیکیان هه بوو هه مووی پیّ دان و ، پاره ش لای ئیمام مایه وه و ، دایه ده ست نهوه ی جوذه یه تا هه ر مافیکی تر مابۆ پیی جیّ به جیّ بکه ن . نه م پاره یه ش پیغه مبه ری خوا ﷺ به قه رز وه ری گرتبوو ، چونكه له و كاته دا موسلمانه كان فه قعی مه كه که بیان كرد بیّ پاره بوون .

خوین دانی نهو كوژراوانه ته ی سه ملیتیّ كه خالید نه ی زانیوه موسلمانن و كاره كه به هه له رووی داوه ، نه گینا نه بوا خالید له سه ریان بكوژرایه .

ریوایه تی وایش هه یه كه نه وانه به ره نگاری خالیدیان کردوه و ناماده بوون جهنگ بکه ن ، هه رچه نده خالید مؤله تی خۆ به ده سه وه دانی پیّ دا بوون . له هه مان كات دا

سیّ نوئیژی عہصر و مہ غریب و عیشا خالید چا وەرپوان ئەکات دەنگی بانگ
 نایبستیت، ئەوسا هیرش ئەکاتە سەریان و بە دیل ئەیان گریّ و ئەیان کوژی ..
 هەتا لە ریوایەتە کەمی بوخاریی دا وەها هاتووہ کە نەوہی جوژەیمە ئەیان زانیوہ بلین
 موسلمان بووین ، بە لکو و توویانە صبأنا ، صبأنا ، واتە لە دین وەرگەرپاوین .
 خالیدیش ناچار بووہ بچیّ بە گۆیان دا .

لەسەر ئەمە لە خزمەتی پیغەمبەری خوادا ﷺ دەمەقالە لە نیوان خالید و ھەندیّ
 لە ھاوہلە دیرینەکان دا ، وەک عەبدوپرەھمانی کورپی عەوف و عەماری کورپی یاسیر ،
 رووی دا . ئەوہ بوو خالیدیش ھەندیّ قەسە دەرھەق بە عەبدوپرەھمان لە دەم دەرچوو
 بوو ، بۆیە پیغەمبەریش فەرمووی : «یا خالد ! ذروا لی أصحابی متی ینک أنف
 المرء ینک ، لو کان أحد ذہباً تنفقہ قیراطاً قیراطاً فی سبیل اللہ لم تدرک غدوۃ أو روحۃ
 من غدوات أو روحات عبدالرحمن بن عوف» . داوای لە خالید کرد کە لە
 ھاوہلە کانی بگەریّ . چونکە ئەگەر خالید کیتی ئو خودی ھەبیّ و ھەمووی زیڕ بیّ و
 قیراط قیراط لە پیناوی خوادا خەرجی بکات بە پاداشتی سەر لە بەیانی یەک ، یان
 سەر لە ئیتوارە یەکی عەبدوپرەھمان دا ناگات . ھەر وہا دەربارە ی عەماریش فەرمووی:
 « صہ یا خالد ! لا تقع بأبی الیقضان ، فإنہ من یُعَادِہ یُعَادِہ اللہ ، ومن یبغضہ
 یبغضہ اللہ ، ومن یسفہہ یسفہہ اللہ » . خالیدی ناگادار کرد کە ھەر کەس دژایەتی
 عەماری بکات خوا دژایەتی ئەو کەسە ئەکات و ھەر کەس رقی لی بیّ ، یان بە
 ئەزانی دابنیّ خوا رق لەو کەسە ھەلّ ئەگریّ و بە ئەزانیسی دانەنیّ .

خالید دیت و داوای چاوپۆشیی لە عەبدوپرەھمان ئەکات .
 ھەر وەک پیغەمبەری خوا ﷺ خالیدی لە ھیرش کردنە سەر ھاوہلانی قەدەغە
 ئەکرد ، بە ھەمان شێوہ ھەموو ھاوہلانی ئەوہ قەدەغە ئەکرد کە قەسە بە خالید بلین
 چونکە خالید شمشیریکە و خوا بۆ تیک شکانی کافرانی ناردووہ ..
 پاشان پیغەمبەری خوا ﷺ لە خالید رازیی بوو و ، ستایشی کرد . ھەتا ئەوہ بوو
 خالیدی کردە فەرماندە ی پیشەنگی ئەو سوپایە ی کە بەرەو حونہین کەوتە ری ،
 ھەر وہا بۆ تەبوو کیش .

خالید لە حەجی ماڵ تاوایی دا لە خزمەتی پیغەمبەردا بوو . کە پیغەمبەر ﷺ
 سەری تاشیی ، قژی پیشەوہ ی سەری دا بە خالید ، ئەویش لە کلاوہ کە ی خۆی دا
 ھەلّی گرت و ، ھەر کەسی ئەھات بە روویەوہ خوای گەورە ئەی شکاند . کە جەنگی

یهرموک هاته بهروه خالید به شداری تی دا کرد ، کلاوه که ی لی کهوت و، خالیدیش به دوی دا نه گهرا و ههوالی نه پرسی . لی یان پرسی که سهیره به لایانه وه له گهرمه ی جهنگ دا نهو به دوی کلاوی سردا نه گه ری . وتی : قره کانی پیشه وه ی سهری پیغه مبهری تیدا هه ل گیراوه و ، له جهنگ دا تووشی هه رکهس هاتبم پییانه وه ، هه لاتووه .^{۲۱۹}

بەشى چىل و يەكەم

جەنگى حونەين

يەكەم : ھېتۇش سۇپاس ھەوازىن

بەر لەوھى بېينە سەر باسى جەنگى حونەين ، وا چاكە كورتيەك دەريارەى ھەوازىن بزائىن .

مىژوونوسان لەسەر ئەوھ يەك دەنگن كە ھەوازىن گەورەترىن و بەھىزترىن ھۆزە لە دوورگەى غەرەبىيى دا ، ھۆزىكى مۇضرىيى غەدنانى يە . كە پشتيان نەچىتەوھ سەر ھەوازىنى كورپى مەنصورى كورپى عىكرىمەى كورپى خەصفەى كورپى قەيسى كورپى غەيلانى كورپى مۇضرى كورپى نزارى كورپى مەعدى كورپى غەدنان ..

ئەم ھۆزە لقى زۆرى لى كەوتبويەوھ وەك ئەقىف و كەعب و و كىلاب و نەوھى ھىلال و نەوھى عامىرى كورپى صەغصەوھ و نەوھى جوشەمى غەشرەتى دورەيدى كورپى صومە و نەوھى نەصرى غەشرەتى مالىكى كورپى غەوف ..

جا لەبەر زۆرىيى لقاەكانى ئەم ھۆزە ناوچەيەكى زۆرى لە خاكى دوورگەى غەرەبىيى داگىر كردبوو ، ھەر لە شىويى حونەينەوھ لە نزيك مەككەدا جىگىر بووبوون ھەتا ناوچەى نەجد .

لە سەردەمى نەفامىيى دا ھەوازىن ھۆزىكى دېرى جەنگەران بوو و ، چەندىن جەنگى خويتناويى لەگەل ھۆزە دراوسى كانى دا ھەل گىرساندبوو . ھەتا لە نيوان خويان دا لق و بەرەكان جەنگيان ئەكرد .

ئەوھبوو لە سەردەمى نەفامىيى دا لە نيوان ئەقىف و بەرەكانى تىرى ھەوازىن دا جەنگىكى سەخت رووى دا كە پىيى ئەوترى جەنگى (آنتان) بە بۆنەى زۆرىيى ئەوانەوھ كە كوژرا بوون و لە مەيدانى جەنگ دا بۆگەنيان كردبوو .

جەنگەكانى فيجار

گرنگترىن جەنگى ھەوازىن لە سەردەمى نەفامىيى دا برىتتىيى بوو لە جەنگەكانى فيجار ، كە ھەوازىن لەلایەكەوھ و ، قورەيش و كەنانەش لەلایەكەى ترەوھ .

نهم جهنگانه چوار جهنگ بوون و هممووشیان له مانگه کانی حهرام دا روویان داوه ، له و کاته دا که عه ره به کان له بازاری عوکاظدا کوّ نه بوونه وه . هه ره بهو بۆنه شه وه ناویان نان جهنگه کانی فیجار چونکه له مانگه حهرامه کان دا روویان داوه . له همموویان سهخت تر جهنگی فیجاری چواره مه که چهند سالیکی خایاند و ، خه لکیکی زۆر له ریش سپیی و سه رۆکی ههردوو لا کوژران .

جهنگی فیجاری یه که م :

هۆی روودانی نهم جهنگه نه وه بووه که پیاویکی هۆزی غیفار که ناوی بهدري کورپی مهعشره بووه ، نامادهی بازاری عوکاظ نه بیّت . نهم پیاوه فیز و ده ماریکی زۆری هه بووه و جهنگی به خه لک فرۆشتوه . کوپریکی بوّ خۆی دروست کردبوو و ههردوو پیی تیا راکیشا بوو و ، نه یوت : من ده سلات دارترین پیاوی عه ره بم ، کیّ خۆی به پیاوتر نه زانی با به شمشیر لیم بدات . نه وه بوو پیاویک له نه وهی نه صر له ههوازین به ناوی نه حمه ری کورپی مازین له و یوه تپه پری و ، شمشیریکی دا له قاجی بهدر و په راندی . به لام پیاوه ژیره کان ناگری نهم فیتنه یان کوژانده وه و نه یان هیشت جهنگ دروست بیی ..

جهنگی فیجاری دووهه م :

هۆی نهم جهنگه ش نه وه بوو چهند گه نجیکی قورپه ش و که نانه شه پیان به نافره تیکی ههوازین له تیره ی عامیری کورپی سه عه سه فرۆشت و سوکایه تی یان پی کرد . له سه ره نه مه ههوازین تووره بوون و جهنگ هه ل گه رسا . به لام حه ربی کورپی نومه ییه ی کورپی عه بدشه مسی کورپی عه بدمه ناف که سه ردار ی قورپه ش بوو توانیی جهنگه که بوه ستینی و عوزری بوّ ههوازین هینایه وه و ، خوینی کوژراوانی ههوازینیان دا .

جهنگی فیجاری سی هه م :

هۆی نهم جهنگه ش نه وه بوو پیاویک له نه وهی جوشه م قهرزی به لای پیاویکی هۆزی که نانه وه بوو و هه ره دهستی دهستی پی نه کرد ، که بی تاقت بوو لیی ، له بازاری عوکاظدا بوّ سوکایه تی بهو پیاوه قهرزاره نه ی قیراند و مه یوونیکیشی به دهسته وه بوو . دوا ی ماوه یه ک پیاویکی که نانی شمشیریکی دا له مه یوونه که و کوشتی و ، ههردوو لا جاری جهنگیان دا .. به لام پیاوه ژیره کان یان نه یان هیشت جهنگ دروست بیی . پاشان عه بدوللای کورپی جهدعانی پیاوی سه خی ته بیعه تی ناوداری قورپه ش قهرزی کابرای ههوازینی دایه وه و کیشه که کوّتایی هات .

جهنگی فیجاری چواره‌م :

نهم جهنگه یه کجار ناهه‌موار بوو ، چونکه بریتیی بوو له پیتنج جهنگی خویناوییی که خه‌لکیتی زوریان تیدا کوژرا و سه‌ره‌نجام که هه‌ستیان به مه‌ترسیی کرد جه‌نگیان وه‌ستاند .

جهنگی یه‌که‌می فیجاری چواره‌م :

هۆی نهم جهنگانه ، که سه‌ره‌تا‌که‌یان بیست و شه‌ش سا‌ل پیتش هاتنی وه‌حیی بوو ، نه‌وه‌بوو پی‌اویتیکی عه‌ره‌ق خۆزی بی‌زه‌وشتی نه‌وه‌ی ضیمه‌ له که‌نانه به ناوی به‌رپراضی کورپی قه‌یس ، به بۆنه‌ی به‌دپه‌وشتی یه‌وه خزمه‌کانی ده‌ره‌ده‌ریان کرد ، نه‌ویش خۆی گه‌یاندنه لای قورپه‌یش و بووه هاوپه‌یمانی حه‌ری کورپی نومه‌ییه‌ی باوکی نه‌بوسوفیان . له‌ویش هه‌ر خه‌ریکی عه‌ره‌ق خواردنه‌وه بوو ، بۆیه خه‌ریک بوو حه‌ربیش ده‌ستی لی هه‌ل بگری . به‌رپراض له حه‌رب پاراپه‌وه با په‌یمانه‌که‌ی بیئیی ، نه‌و مه‌که‌که به‌جی نه‌هیللی . به‌م شپه‌یه‌ خۆی گه‌یاندنه لای مه‌لیک نوعمانی پادشای حیره له عی‌راق و له‌وی وه‌ک هاوپه‌یمانیکی حه‌رب مایه‌وه .

شایانی باسه که بازارپی عوکاظ گرنگ ترین بازارپی عه‌ره‌به‌کان بوو له خۆره‌ه‌لاتی نزیک‌دا ، که له یه‌که‌م روژی مانگی ذولقه‌عه‌یده‌وه ده‌ستی پی نه‌کرد و تا کاتی حه‌ج خه‌لکه‌که خه‌ریکی کپین و فرۆشتن نه‌بوو .

هه‌موو سالیکیش مه‌لیک نوعمان نهم بازارپی به هه‌ل نه‌زانیی و چه‌ندین کاروانی ریک نه‌خست و که‌ل‌په‌لی جۆراوجۆری نه‌نارد بۆ عوکاظ تا که‌ل‌په‌لی دوورگه‌ی عه‌ره‌بی‌یان پی بکپیت .

نه‌و سا‌له‌ش که جهنگی فیجار تیدا روه‌ی دا مه‌لیک نوعمان کاروانی ریک خست و ، به دوا‌ی که‌سیک‌دا نه‌گه‌را که له ولاتی عه‌ره‌به‌دا په‌نای بدات ، تا که‌س لاقه‌ی نه‌کات و بگه‌رپه‌ته‌وه حیره ..

به‌رپراضی سه‌رخۆش وتی : من په‌نای نه‌ده‌م . پادشا نه‌ی‌زانیی نه‌و پی‌او‌ی نه‌وه نیه ، بۆیه وتی : نه‌مه‌وی که‌سیک بۆ نه‌هلی نه‌جد په‌نای بدات . پی‌او‌یک به ناوی (عروه‌الرحال) ، که له هه‌وازین بوو ، وتی : من په‌نای نه‌ده‌م . به‌رپراض که له که‌نانه بوو ، وتی : له که‌نانه‌ش په‌نای نه‌ده‌ی ؟ وتی : به‌للی ، له هه‌موو خه‌لکیی په‌نای نه‌ده‌م . نه‌ی سه‌گیکی خو‌پیری په‌نای نه‌دا ؟ (مه‌به‌ستی له به‌رپراض بوو) .

عوروه له نهوهی عامیری کورپی سهعه سهعه بوو که به دهسه لات ترین تیره ی ههوازین بوو . بۆیه پادشا رازی بوو و ، نهویش کاروانه که ی له سنووری دوورگه تی پهراند و به پراضی عه رهق خۆریش به دوا به وه بوو و بو هه له ته گه پرا دهستی لی بوه شینی . که نزیکی خه بیهر که وته وه عوروه له سیبه ری دره ختیك دا خه وت و ، به پراضیش هه لمه تی دا و عوروه ی له مانگی حه رام دا کوشت و دهستی به سه ر کاروانه که دا گرت و به ره و مه که که دایه به ر .

خه لکه که له بازاری عو کاظ دا له خۆیان بی خه م بوون و ، خه ریکی کپین و فرۆشتن بوون . بازاری عو کاظیش له سه ر خاکی ههوازین بوو ، بۆیه پیویست بوو قورپه یش و که نانه بکه ونه خۆ و له دهستی ههوازین خۆیان ده ریاز بکه ن ، به ر له وه ی ههوازین هه والی کوژرانی عوروه ی پیوا ما قوولیان بزائن . نه وه بوو به پراض پیاو یکی به کری گرت تا هه وال بو حه ربی کورپی نومه ییه ی هاوپه یمانی و ، عه بدوللای کورپی جه دعان و هیشام و وه لیدی جووته کورپی موغیره به ریت تا به په له به خۆیان و قورپه یش و که نانه وه له بازاری عو کاظ بکشینه وه ، چونکه نه وه عوروه ی کوشتووه ، نه وه کا ههوازین هه وال بزائن و له بریی خزمه که یان گه وره یه کی قورپه یشی بکوژنه وه .

هه موو سالیکیش له م کاته دا هه موو هۆزه کان چه که کان یان به عه بدوللای کورپی جه دعانی قورپه یشی نه سپارد ، تا بازار ته واو بی .

عه بدوللای کورپی جه دعانیش پیاو یکی ژیری دانا و ده وله مه ند بوو و له ناو عه ره به کان دا له پیوا هه تی دا تا قانه بوو . نه وه بوو حه ربی کورپی نومه ییه هاته لای عه بدوللا و داوای لی کرد نه وه چه کانه بو ههوازین نه گپرتته وه تا به ناسانی قورپه یش و که نانه به سه ریا زال بن ، نه گه ر روو بدات . به لام عه بدوللا توورپه بوو و ده ری بریی که نه و ناماده نیه هه رگیز کاری نامه ردانه نه نجام بدات . پاشان عه بدوللا فرمانی دا جار بدریت تا هه موو که س چه کی خۆی وه ریگریته وه .

قورپه یش و که نانه کشانه وه و ، ههوازینیش لای نیواره وه هه والی کوژرانی عوروه یان بیست بۆیه نه بو به رانی سه ردار ی ههوازین له عو کاظ وتی : حه رب و کورپی جه دعان منیان خه له تاند . به خۆی و نه وانه ی ده وره به ریبه وه سواری ته سپ بوون و که وته نه داوای قورپه یش . نه وه بوو له شیوی (نخله) پیان گه یشتن و ده ستیان به جه نگ و کرد و ، قورپه یش به ده م جه نگه وه نه کشایه وه هه تا خۆی کرد به حه ره م دا و شه و

به‌سهردا هات و ، له‌بهر خاتری حهره‌میش هه‌وازین ده‌ستیان له کوشتار کیشایه‌وه ، به‌لام بازاری عوکاظی سالتیکی تریان بریار دا بۆ جهنگ کردن .

جهنگی دووه‌ه‌می فیجاری چواره‌م :

هه‌ردوولا خۆیان ناماده کرد بۆ جهنگی سالی داها‌توو .. هه‌رچه‌نده له مانگی حهرام‌دا بوو قورپه‌یش و که‌نانه خۆیان کۆک کرد و ، هه‌وازینیش جگه له که‌عب و کیلاب هه‌موویان جه‌م بوون و جه‌نگیکی سه‌خت به‌رپا بوو و ، سه‌ره‌تا قورپه‌یش و که‌نانه سه‌رکه‌وتنیان به ده‌ست هی‌نا ، به‌لام هه‌وازین دامه‌زراو بوون و کوشتاریکی زۆر له قورپه‌یش کرا و سه‌ره‌نجام تیک شکان و کشانه‌وه بۆ چپای (رخما) .

جهنگی سه‌ه‌می فیجاری چواره‌م :

دوای سالتیکی تر له بازاری عوکاظ دا و له شویتیک‌دا به ناوی عه‌بلا هه‌ردوولا به یه‌ک گه‌یشتن و ، جه‌نگیکی خویناویی سه‌خت به‌رپا بوو . نه‌م جاره‌ش هه‌ر هه‌وازین سه‌رکه‌وت و قورپه‌یش و که‌نانه دوای تیک شکان کشانه‌وه .

جهنگی چواره‌می فیجاری چواره‌م :

نه‌و تیک شکانه‌ی عه‌بلا کاری کرده سه‌ر قورپه‌یش ، بۆیه به چاکیی خۆی ناماده‌ی جه‌نگی داها‌توو کرد . هه‌تا عه‌بدووللای کورپی جه‌دعان به سامانی خۆی هه‌زار پیاوی که‌نانه‌ی به سواریی هه‌زار وشتر و به تفاق‌ی ته‌واوه‌وه خسته ری .. قورپه‌یش نه‌ترسان وه‌ک سالی پیشوو بدۆرپین ، بۆیه بریاری جه‌نگی سه‌رومالی‌یان دا‌بوو .. که سال گه‌راپه‌وه جاریکی تر هه‌ردوولا له عوکاظ دا و له مانگی حهرام‌دا به یه‌ک گه‌یشتن .. نه‌و رۆژه قورپه‌یش مه‌ردانه دامه‌زراوی یان نواند ، هه‌تا سی برا ، حه‌رب و نه‌بوسوفیان و نه‌بوسه‌فین ، کورپانی ئومه‌یه‌ی کورپی عه‌بدشه‌مس خۆیان به‌سته‌وه هه‌تا شوینی خۆیان چۆل نه‌که‌ن هه‌تا نه‌کوژرین .

جه‌نگیکی سه‌رومالی‌ی ناهه‌موار به‌رپا بوو و ، هه‌ردوولا مه‌ردانه دانیان به خۆیان دا گرت . له که‌نانه نه‌وه‌نده کوژران خه‌ریک بوو هه‌لین ، به‌لام قورپه‌یش به دامه‌زراویی مانه‌وه و که‌نانه‌ش له شه‌رم‌دا دانیان به خۆدا گرت ..

جه‌نگ بلیسه‌ی سه‌ندبوو .. قورپه‌یش و که‌نانه هه‌لمه‌تیکی توندیان برده سه‌ر هه‌وازین ، بۆیه به‌ره به‌ره له‌که‌انی ده‌ستیان به کشانه‌وه و هه‌لاتن کرد ، جگه له نه‌وه‌ی نه‌صر که دانیان به خۆیان دا گرت . هه‌تا سه‌بیعی کورپی نه‌بوپه‌یعه‌ی فه‌رمانده‌یان خۆی به‌سته‌وه تا هه‌وازین شه‌رم بیان گری و را نه‌که‌ن .. چه‌ند جاریک

هاواری کرده ههوازین ، بهلام بی هورده بوو و ، تیک شکان لافاوی هیئا .. قورپه‌یش و که‌نانه‌ش کهوتنه دواي ههوازین ، تا کوشتن و تا به دیل‌گرتن ..

شایانی باسه که سه‌رۆکی شهقیف ، مه‌سهوودی شهقه‌فیی ، باوکی عوروه‌ی کورپی مه‌سهوود ، سه‌بیعه‌ی کچی عه‌بدشه‌مسی کورپی عه‌بدمه‌نافی قورپه‌یشیی هاوسه‌ری بوو و ، له عوکاظ دا چادریکی هه‌ل دا بوو .. مه‌سهوود به هاوسه‌ری نه‌لی : هه‌ر خزمینکی قورپه‌یشیییت چوه ناو چادره‌که‌وه نه‌مانی هه‌بی . نه‌ویش چادره‌که‌ی گه‌وره نه‌کرد تا خه‌لکیی زیاتر بگریت . مه‌سهوود وتی : له چادره‌که تیپه‌ر نه‌کات ، چونکه زامنیی ژبانی نه‌و که‌سه‌ناکه‌م که چادره‌که به ده‌وریا نه‌هاتیی .. ئافره‌ته‌که به‌م قسه‌یه تووره بوو و ، به گالته‌یه‌که‌وه وتی : به‌خوا وا بزائم تو ئاوات نه‌خوازیی که فراوان‌ترت بگردایه . جا که هه‌وازین تیک شکان چه‌ند پیاویکی هه‌وازین خۆیان گه‌یاند هه‌ چادره‌که‌ی سه‌بیعه و داوای په‌نایان کرد . نه‌ویش بانگی کرده حه‌ریی کورپی ئومه‌بییه‌ی برازای واته باوکی نه‌بوسوفیانی کورپی حه‌رب ، نه‌ویش وتی : پورئ ، هه‌ر که‌س ده‌ست به په‌تی چادره‌که‌ته‌وه بگریئ ، یان به ده‌وری دا بسوورپه‌ته‌وه نه‌وه نه‌مانی هه‌بی . سه‌بیعه جاری دا بو هه‌وازین و قه‌یس هه‌تا زۆریک هاتن و کۆیونه‌وه ، هه‌تا می‌رده‌که‌شی په‌نای بو هیئا و لووتی نا به سنگیه‌وه ، تا بی پاریزی . وتی : وات ده‌ره‌بیری که ماله‌که‌م له خزمه‌کاتم به دیل‌کراویی پر نه‌که‌یت . دانیشه و نه‌مانت هه‌بی .

جه‌نگی پینجه‌می فیجاری چواره‌م :

هه‌ر له عوکاظ و له مانگی حه‌رامی سالی ناینده‌دا جه‌نگی پینجه‌میش له نیوان هه‌ردوولا دا هه‌ل گیرسایه‌وه . نه‌م جه‌نگه‌یان ناو نرا رۆژی حه‌ریه و ، جه‌نگینکی یه‌کجار سه‌خت بوو و کوشتاریکی زۆر له هه‌ردوولا رویی دا و ، قورپه‌یش و که‌نانه تیک شکان ، چونکه زۆرتریان لی کوزرا . پیاوه ژیره‌کانیان هه‌ستیان به مه‌ترسیی کرد که نه‌م جه‌نگه هه‌ردوولا به‌رپه‌ته‌وه ، بۆیه به شیوه‌یه‌کی کاتیی جه‌نگیان وه‌ستاند ، تا وت و ویژ بکه‌ن . سه‌ره‌نجام له‌سه‌ر نه‌وه ری‌ک که‌وتن که کوزراوی هه‌ردوو لا سه‌رژمی‌ر بکرین و ، چ لایه‌ک کوزراوی زیاتر بوو ، خوینی نه‌و کوزراوه زیادانه بدرئ به هۆزه‌که‌یان . جا بو نه‌وه‌ی نه‌م کاره سه‌ر بگریئ ، هه‌ر یه‌که بارمه‌ی خۆی دانا .

نه‌وه‌بوو حه‌ریی کورپی ئومه‌بییه نه‌بوسوفیانی کورپی له بری قورپه‌یش دانا و ، حه‌رثی شه‌قه‌فیییش له بری هه‌وازین نه‌ضری کورپی دانا و ، سوفیانی کورپی عه‌وفیش له بری

کەنانه حەرشی کۆپی دانا . سەرەنجام دەرکەوت زیادهکان بیست کۆژراو بوون که هەریه کەیان وای دەرته‌پیری که له هۆزی به‌رامبەرە کەدان .

بەم شێوهیە ئەم جەنگە ناهەموارە کۆتایی پێ هات .

لەم جەنگەدا ، لە ناو قورپەیش دا هەندی پیاوی ناو دار کۆژران وەک ئەبوسوفیانی کۆپی نومه‌ییە کۆپی عەبدشەمس ، که مامە ئەبوسوفیان بوو و ، عەووامی کۆپی خوه‌یلیدی باوکی زوبه‌یر و برای خەدیجە و ، حەزامی کۆپی خوه‌یلیدی برای خەدیجە و باوکی حەکیمی کۆپی حەزام و ، ئوحەیحە کۆپی ئەبوئوحەیحە عەبشەمی و ، موعەممەری کۆپی حەبیب . هەرۆه‌ها حەری کۆپی نومه‌ییە باوکی ئەبوسوفیان زامدار بوو .

لە هەوازی‌نیش صومەی باوکی دورەید که شاعیر و سوارچاکی بەناو بانگ بووه کۆژراوه . پێغه‌مبەری خوا ﷺ تەمەنی بیست سالان که‌متر بووه بەشداری جەنگی فێجاری کردووه ، ، ئەویش تیری ئەدا بە دەست مامەکانیەوه .

شایانی باسه که قورپەیش پایه و پلە تاییه‌تی هەبوو لەناو عەرەبه‌کاندا ، چونکه قورپەیش پارێزگاری کەری حەرەم و نان‌دەر و ناودەری حاجیان بوو .. لە هەمان کاتدا قورپەیش خاوەنی عەقل و ژیری یه‌کی یه‌کجار رێک و پێک بوو له‌ چاو هۆزه عەرەبه‌کانی تری دوورگەدا ، چونکه قورپەیشیش خاوەنی (دار الندوة) بوون ، واته‌ پەرله‌مانی مەکه‌کیان پێک هێنا بوو بۆ ته‌گبیر و راویژ و دەرکردنی هەر بریارێک که مایه‌ی قازانج بیت بۆ خۆیان و کۆمەڵیان ..

هەرۆه‌ها قورپەیش خاوەنی سه‌لیقه‌یه‌کی وه‌ها بوون ، له‌ سه‌رده‌می نه‌فامیی دا پیاوه ژیره‌کانیان پەیمانی (فضول) یان به‌ست ، بۆ نه‌وه‌ی نه‌هێلن له‌ مەکه‌که‌دا هیچ که‌س سه‌می لی بکری ، به‌لکو مافی ماف خوراوان وه‌ریگرنه‌وه .

لەم روانگەیه‌وه عەرەبه‌کان رێزی تاییه‌تی‌یان بۆ قورپەیش دانەنا .. جا که به‌ ده‌ستی سوپای نیسلام مەکه‌که‌ فەت‌ح کرا و ، بت‌په‌رستی ده‌سه‌لاتی به‌سه‌ر که‌عه‌دا نه‌ما ، ئەو هۆزانه‌ی که موسلمان نه‌بوو بوون ئەمه‌یان به‌ کاریکی یه‌کجار پرمه‌ترسی له‌ قه‌ڵەم دا .. وایان ئەزانیی تووشی تیاچوونی یه‌کجاری هاتوون . بۆیه به‌ ترس و له‌رزوه‌هه‌ بیران له‌ چاره‌نووسی خۆیان نه‌کرده‌وه و ، ئەیان زانی پتووسته‌ یه‌کی له‌م دوو کاره‌ نه‌نجام به‌دن :

یه‌که‌م : موسلمان بوون .

دوهمه : جەنگی سەرومائی بۆ تێك شكاندن هیزی تەوحید .

یەكەم ھۆزێك كە ئەم ترسە ی لئ نیشتبوو ھۆزی ھەوازین بوو ، كە لە چەند ھۆزێكى عەدنایی بەھیز پێك ھاتبوو وەك نەوہی ھیلال و ، ثقیف و ، جوشەم و ، نەوہی سەعد و ، نەوہی مالیك و ، نەوہی كیلاب و ، نەوہی عامیر و ، نەوہی نەصر و ، نەوہی رویاب .

ئەم ھیزە گەورە یە كە دیتی وا مەككە كەوتە دەست موسلمانان ، كەوتە خۆكۆكردنەوہ بۆ جەنگی موسلمانان ، چونكە ئەیان زانیی تازە جگە لە خۆیان ھیزیكى تر لە دوورگەدا نەماوە كە بە ھنگاری موسلمانەكان بیئتەوہ . بۆیە خۆیان نامادە كرد بچن بە گۆ موسلمانەكاندا ، چونكە بە زۆری جەنگاوەر و سەختیی ناوچە شاخاوی یەكەیاندا ئەیان نازیی . خۆ ئەگەر ھەوازین پەلەیان نەكردایە تا سوپای موسلمانەكان بچوايەتە سەریان چاكتەر ئەیان توانیی بەرگریی لە خۆیان بكەن و ، موسلمانەكان تووشی ناڕەحەتی زۆر نەبوون . چونكە سوپای ئیسلام لە چاوە جەنگاوەرانی ھەوازیندا سوپایەكى بچوك بوو و ، بەو ئاسانی یە نەیتوانیی دەست بەسەر ئەو ناوچە سەختانەدا بگریت ..

سوپای ئیسلام تەنھا دوانزە ھەزار جەنگاوەری ھەبوو ، بەلام ھەوازین ئەگەر لە ولاتە سەختەكەى خۆیاندا خۆیان قایم بكردایە لە چل ھەزار جەنگاوەر كەمتر نەنەبوون و ، جەنگاوەرانیان زۆر در و نازا و بەجەرگ بوون . ھەروایش بوو ھۆزی ثقیف ، كە بەشێكى ھەوازین بوو ، دواى جەنگى حونەین ، خۆیان لە قەلاكانى طائیفدا مەحكەم كرد و سوپای ئیسلام نەیتوانیی بەسەریاندا زال ببی ، ھەرچەندە بۆ ماوەی بیست رۆژ گەمارووی طائیفى دا . دواى گەماروودان سوپای ئیسلام گەرايەوہ مەدینە و ، سەرەنجام دانیشتوانى طائیف بە ویستی خۆیان لە سالى نۆھەم دا موسلمان بوون .

بەلام بەدبەختیی ھەوازینی خاوەنى جەنگاوەرى زۆر و ، ناوچەى سەخت و ، یەكجار شارەزا و بلیمەت لە جەنگدا لەوہدا بوو كە لەو كاتەدا كاروباریان كەوتە دەست گەنجیكى نازا و بەجەرگ كە لە مردن سلى نەنەكردوہ ، بەلام نازایەتى یەكەى گەیشتبووہ راوہى سەرکەشیى و لە خۆبایی بوون ، كە ھەوازینی تووشى تێك شكانیكى وەھا كرد كە ھیچ ھۆزێكى عەرەب شتى وەھای بەسەر نەھاتبوو .

ئو گەنجە مالیکی کۆری عەوفی نەصریی بوو که توانیی فەرماندایه‌تی له هەموو
 عەشرەتەکانی هەوازین وەرگری . مالیک نەئەویست هەوازین کۆ بکاتەوه تا
 بەرگری له ناوچەکه‌یان بکەن ، نەگەر موسلمانەکان هێرشیان بکردایەتە سەریان ،
 بەلکو نەئەویست بە هەزارەها جەنگاوەرەوه هێرش بکاتە سەر مەککە و ، بە هیزی
 چەک موسلمانەکان له مەککەدا دەرپەرپین . واتە نەئەویست پایتەختی بت
 پەرستی له دەست موسلمانەکان وەرگریتەوه . نەوه‌بوو بیست هەزار جەنگاوەری بۆ
 ئەو هێرشە نامادە کرد . بەلام چونکە منداڵ بوو و تەمەنی له سیی سالتی
 نەپەرپی بوو ، هیچ تاقیی کاری یەکی له جەنگدا نەبوو . بۆیه شیوازیکی زۆر
 سەیری بە کار هینا ، که ئەوهو پیش هیچ کەس ئەو شیوازی بە کار نەهینا بوو له
 دوورگەدا . .

مالیک که توانیی بیست هەزار جەنگاوەر له بنەماله جیا جیاکانی هەوازین کۆ
 بکاتەوه ، بریاری دا بەرهو مەککە بکەوێتە ری . ئەو شیوازه سەیرهش که بە کاری
 هینا نەوه‌بوو داوای له هەموو سەرباز و فەرماندەیه‌کی سوپای هەوازین کرد که ژن و
 منداڵ و مەرۆمالات و ئالتوون و زیویان له گەڵ خۆیان دا بهینن بۆ مەیدانی جەنگ . .
 مەبەستی مالیک له‌م کارەدا نەوه‌بوو هەموو جەنگاوەریک جەنگی سەرۆمالیی
 بکات و بیر له هەلاتن و کشانەوه نەکاتەوه . چونکە هەلاتن له بەردەم موسلمانەکاندا
 بریتی یه له به جی هینلانی ژن و منداڵ و سەرۆت و سامانەکهی بۆ دۆژمن . بەمه
 ناچار ئەبی تا مردن بچەنگی . . نیتەر نەئەزانیی که جەنگاوەر وری نەما و پشتی
 شکا هیچ بەرپەرستیک ناتوانی له هەلاتن قەدەغەیی بکات . . ئەم بریارەش به بۆنەیی
 مندالیی و دنیانەدیده‌یی یه‌وه بوو .

له‌ولاوه هەوازین پیاویکیان له ناودا بوو که پیاویکی به تەمەنی جەنگاوەری
 خاوەن تاقیی کاریی بوو ، به ناوی دورەیدی کۆری صومە ، که نەوه‌بوو باوکی له
 جەنگی فیجاردا کۆژرا بوو . .

دورەید نامۆژگاریی مالیکی گەنجی کرد که ژن و منداڵ و مەرۆمالات بگێریتەوه
 دواوه و بیان‌بەن بۆ سەر لووتکەیی چیاکان ، تا به هیچ شیوه‌یه‌ک دەستی
 موسلمانەکانیان پی نەگات . .

بەلێ مالیک سوپای کۆ کردبۆوه ، بەلام له‌گەڵ ئەوه‌شدا دوو هۆزی ناوداری
 هەوازین ، که بەش به حالی خۆیان سەنگیان هەبوو ، بهو کارەیی مالیک رازیی

نهبون، که ههوازین هههه مووی به ژن و مندال و مهرومالات و سامانهوه بچیتته مهیدانی جهنگی موسلمانان، چونکه نهگهه تیک شکا، ئیتر ههلسانهوهی بۆ نابیتت.. مالیک قسهی کهسی نهئه بیست. نه قسهی دورهیدی کورپی صومهی وهرگرت و، نه گوئیشی دا به بهشداریی نه کردنی جووته هۆزی ناوداری کهعب و کیلاب. نهوانیش ناماده نهبون له جهنگی وهها دۆراودا بهشداریی بکهه. بهمه له سوپای ههوازین دا یه کهم جیاوازی و ناکۆکیی پهیدا بوو، چونکه نهو دوو هۆزه هیتزی سههه کیی ههوازین بوون، وهه شارهزای سههه بازی و خاوهه تا قیی کاریی دورهیدی کورپی صومه شاهیدی بۆ دان. نهوه بوو که گهیشتهه شیوی حونههین دورهید لهوه ناگادار بوو که مالیکی فههمانده ژن و منال و مهرومالاتی له گهه سوپادا هیتناوه، نهویش رهخهه له مالیک گرت و وهه نامۆزگاریی داوای لی کرد ژن و مندال و سامانه که یان بگهه نهه نه لووتکهی چیاکان. نهوه بوو لیی پرسیی که هۆزی کهعب و کیلاب چی یان کردوه؟ وتیان: تا قه که سیکیان ناماده نهبوه.

دورهید وتی: نهوهی به که لک بی ناماده نیه، نهگهه نهه مپۆ رۆژی بههزی و بلندیی بوایه کهعب و کیلاب تیایا دوا نهه کهوتن. خۆزگه ئیوهه وهه کهعب و کیلابتان بکردایه.

هۆی ناماده نهبونی کیلابیش لهو جهنگه دا نهگهه ریتتهوه بۆ ژیری و سههلیقهی کورپی نهبولهههه که نامۆزگاریی کردن و وتی: بهخوا نهگهه ههه چیی وا له نیوان خۆرههلات و خۆرئاوادا دژایه تیی موحهمهه بکات، بهسهه ههه هه موویان دا زال نه بیتت.

هههه نهه کهعب و کیلاب بریاری جهنگیان نه دا بهلام سوپایه کی گهوره له دهووری مالیک جهه بوو که بیست ههزار جهنگاوه بوو، بهرامبهه به دوانزه ههزار موسلمان. میژوونوسان وهه ای بۆ نههه که ههوازین پیش نهوهی مهکهه بگیری و، پیش نهوهه سوپای موسلمانان له مههینه بههه مهکهه دهه بچی، نیازی نهوهی ان ههه بووه که خۆیان جهه بکهه و هههش بکهه سهه موسلمانهکان له ههه کوی بن. ههتا وایان دانابوو نهگهه هات و لهو هههشه یان دا شکان، پاشه کهه بکهه بۆ شوینیکی سهختی وهه طانیف. ههتا بۆ نهوهی کاره که یان زیاتر مسۆگهه بیست و به یه کهجاریی موسلمانان تیک بشکینن نیهراو نههیرن بۆ شاری جهههش له ولاتی نوردون که نهو

روژه له ژیر دهسه لاتی رۆم دا نه بیته ، تا چه کی قورس له وی بکرن وه که ده باببه و مه نجه نیق . سه رۆکی نهم نیرراوانه ش عوروهی کورپی مه سعورود بوو .

نهم نه خشه یه به نهینیی نه نجام نه درا ، تا نه وه بوو له سه ر زمانی سیخو پتیکی هه وازین ناشکرا بوو ، کاتی که که وته ده ست موسلمانه کان ، له و سه فده را که سوپا بۆ فه تخی مه که که که وتبووه ری ..

نهم سیخو په کاری بۆ مالیککی کورپی عه وفی سه ردارای هه وازین نه کرد و هه وائی موسلمانه کانی بۆ نه نارد . کاتی که نهم سیخو په برایه به رده می پیغه مبه ری خوا ﷺ له کاتی پرسیار لی کردن دا ده رباره ی هیزی سه ربازی هه وازین وتی :

خه لکیان کۆ کردۆته وه و عه ره بیشیان له گه ل خۆیان هیناوه و ، جوا بیشیان بۆ ثقیف ناردووه و ، نه وانیش ره زامه ندی یان نواندووه و ، نار دووشیانه بۆ جه ره ش بۆ دروست کردنی ده باببه و مه نجه نیق و ، پیکه وه له گه ل هه وازین یه که نه گرن .

فه رمووی : ((وکل هوازن قد اُجاب ؟)) فه رمووی : نایا هه موو هه وازین ره زامه ندی یان نواندووه ؟

سیخو په که وتی : نه خیر ، له نه وهی عامیر هۆزی که عب و هۆزی کیلاب به شداری یان نه کردووه .

پیغه مبه ری خوا ﷺ بر وای به سیخو په که کرد ، به لام بۆ بلاونه بوونه وهی ده نگ و باس فه رمانی دا به ند بکری .

نهمه نه وه مان بۆ ده رته خات که پیغه مبه ری خوا ﷺ ناگادار بووه له نیازی هه وازین ، به لام نه و زانیاری یه که م بوو و ، پتیوست بوو له ده م موسلمانیککی دل سۆز زانیاری ته و او وه ربگیرایه ، بۆیه پیغه مبه ری خوا ﷺ بریاری دا پیاویک له ها وه لان ره وانه ی ناوچه ی هۆزی هه وازین بکات ، تا به وردیی هه وائی بۆ بهینیی . نه و ها وه له ش که بۆ نهم کاره گرنکه هه ل بژیرا عه بدوللای کورپی ته بوچه دره دی نه سه له میی بوو ، که ها وه لیکی ناودار و پالنه وانیککی لی ها تووی خه یبه ر بوو .

پیغه مبه ری خوا ﷺ بانگی کرد و فه رمانی به سه ردا دا که شیوه ی خۆی وه ها بگۆری که هه یج پیاویکی هه وازین نه ی ناسیته وه . خۆی تی که لیان بکات و راده ی هیز و توانا و لی ها تنیان به چاکیی بزانی .

نهم پالنه وانه مه ردا نه کاری سه رشانی نه نجام دا و خۆی گه یانده لای هه وازین و ، له فه رمانده کانیان نزیک که وته وه و ، نه وهی پتیوست بوو بزانی نه و ده ستی خۆی

خست. دواى نهوه به ژیرانه له نار ههوازین خۆى دزی یهوه و گهراپهوه خزمهتی پینغه مبهري خوا ﷺ . دپاره خو دزینه وه کهش کاریکی نازایانه بوو ، چونکه ههزاره ها جهنگاوه ری نهوه و بهره جیا جیا کان له دهوری مالیکی گهوره فرماندهیان کو بوو بوونهوه .

که گه یشتهوه مه که به وردی ههواله کانی به پینغه مبهري خوا ﷺ گه یاند .. پیش هه موو شتیکی ههوازین خهریکه خۆى ناماده ی جهنگی موسلمانان نه کات و ، نزیکه ی بیست ههزار جهنگاوه ری جهم کردوه و ، ناشیه وی له ناوچه ی ههوازین دا جهنگ روو بدات ، به لکو به بۆنه ی له خۆبایی بوونی فرمانده گه نجه که یهوه نه یه وی هیرش بکاته سهر مه که و ، سوپای ههوازین وا له شیوی حونه یین دا موئی خواردوه .

که هۆزه کان سوپایان جهم کرد و به خۆیان و ژن و مندال و مهرومالاتهوه که وتنه ری ، دپه نیکی یه که جار هه بیته دار بوو .. چونکه بیست ههزار جهنگاوه ر و ، سی نه وهنده ی نهو ژماره یهش ژن و مندال و نزیکه ی بیست و چوار ههزار وشتر و ، ده یان ههزار سهر مه ر هه ره هه مووی که وتبووه ری .. ده نگیکی سامناک لهو سوپا گه وره یه بهرز نه بوویهوه ..

نه وه بوو هه موو به شه کانی سوپای ههوازین له شیوی (اوطاس) ، که یه کی له شیوه کانی حونه یین بوو ، یه کی گرت و ، له وی باریان خست .

وه که له پینشه وه ناماژه مان بو کرد ، جهنگاوه ریکی نازا و به جهرگی خاوه ن تا قیی کاری به ناویانگی هۆزی ههوازین له گه ل سوپای ههوازین دا بوو ، که ناوی دوره ییدی کوری صومه بوو و ته مه نی گه یشتبووه صد و شه صت سال . نه وهنده پیر بوو نه ی نه توانی به ری توه به چی ، چ جای جهنگ کردن ، به لام هه موو نه ندامانی ههستی به چاکیی کاریان نه کرد ، جگه له گوئی که که میکی پی نه بیست .

جا له بهر ته مه ن زۆری و تا قیی کاری بوو بووه جی پرسیی هه موو ههوازین چونکه له ماوه ی صد و بیست سال دا نهو به شداری هه موو جهنگه کانی کردبوو . له هه مان کات دا شاعیریکی بلیمهت و لی هاتوو بوو .

به م بۆنه وه قه ومه که ی دوره ی پی یان خو ش بوو به شداری نه م هه لمه ته یان له گه ل دا بکات ، تا که لک له نه خشه و نامۆژگاری یه کانی وه ریگرن .. هه تا داوا ی لی نه که ن

بیټه سه‌رۆکیان ، به‌لام نهو خۆی نه‌وهی به‌ دل نابیټ و ، به‌ مه‌رجی وه‌رگرتنی نامۆژگاری به‌کانی و به‌ پیچه‌وانه نه‌جولانه‌وه‌یان نه‌که‌وټه‌ گه‌لیان .

به‌لام فه‌رمانده‌ی گشتیی سوپای هه‌وازین ، مالیکی کورپی عه‌وفی نه‌صریی ، که‌لکی له‌ زانست و شاره‌زایی دوره‌ید وه‌رنه‌گرت ، چونکه به‌ را و بیری خۆی دا زۆری نه‌نازیی و ، نه‌ی نه‌ویست به‌ گوټی هه‌چ که‌سیک بکات . له‌ راستیی دا گه‌نجیک له‌ ته‌مه‌نه‌دا بیست هه‌زار جه‌نگاوه‌ر گوټی رایه‌لئی بن ، تووشی له‌ خۆیایی بوون ته‌بیټ و ، نایه‌وټی هه‌چ ریش سپی به‌ک نامۆژگاری بکات . بوټیه‌ خاوه‌ن ته‌مه‌نه‌کانی پشت گوټی خستن ، به‌ تایبه‌تیی دوره‌یدی کورپی صومه .. له‌به‌ر نه‌وه‌ی که‌ دوره‌ید گوټی گران بوو نه‌ی نه‌زانیی مالیک خه‌ریکی چی به‌ و ، له‌ شیوی (اوطاس) یش زانیی که‌ ژن و مندال و مه‌رومالات هه‌موویان له‌ گه‌ل سوپادا هاتوون .. نه‌ویش به‌و بو‌نه‌وه که‌ چه‌ند رۆژیک له‌و شیوه‌ باریان خست ، ده‌نگی ناژهل و هاواری ژن و مندال دنیای هه‌راسان کرد .

که‌ دوره‌ید نه‌و ده‌نگانه‌ی بیست به‌ سه‌رسوڤمانه‌وه‌ پرسیی : نه‌وه چی به‌ ده‌نگی و شتر و ، زه‌ره‌ی گوټی درټ و ، باره‌ی مه‌ر و قۆره‌ی مانگا و گریانی مندال ته‌بیستم ؟
وتیان : مالیک ژن و مندال و مال و سامانی له‌ گه‌ل سوپادا هه‌یناوه ..
نه‌وه‌بوو پیشت که‌ پرسیی بووی ته‌م شوینه‌ کوټی به‌ ؟ وه‌لامیان دا‌بوویه‌وه که‌ شیوی نه‌وطاسه . نه‌ویش ره‌زامه‌ندی نواندبوو .

پاشان دوره‌ید پرسیری ده‌رباره‌ی دوو هۆزی پالنه‌وان و نا‌زا کرد و وتی :
نه‌ی کۆمه‌لئی هه‌وازین ! نایا له‌ نه‌وه‌ی کیلابی کورپی ره‌بیعه که‌ستان له‌ گه‌ل دایه ؟
وتیان : نه‌خه‌تر .

پرسیی : نه‌ی له‌ نه‌وه‌ی که‌عبی کورپی ره‌بیعه که‌ستان له‌ گه‌ل دایه ؟ وتیان : نه‌خه‌تر .
وتی : ته‌گه‌ر ته‌م کاره چاک بوایه ئیوه‌ پیشی نه‌وان نه‌نه‌که‌وتن بوټی و ، گه‌ر ناو‌داریی و شه‌ره‌فیش بوایه نه‌وان دوا نه‌نه‌که‌وتن .

هه‌روه‌ها ده‌ری برپوه که‌ ته‌گه‌ر رۆژی سه‌ره‌رزیی بوایه نه‌وان دوا نه‌نه‌که‌وتن و خۆزگه‌شی خواستوه که‌ ته‌مانیش وه‌ک که‌عب و کیلابیان بکردایه .

پاشان پرسیری کرد : نه‌ی کئی به‌شداریی کردوه ؟

وتیان : عه‌مری کورپی عامیر و عه‌وفی کورپی عامیر .

وتی : نه‌و جووته‌ لاه‌وی نه‌وه‌ی عامیر که‌ نه‌ که‌لکیان هه‌یه و ، نه‌ زیان .

دوره‌ید تی گه‌یشت که بارودۆخه که یه کجار نه گونجاوه و ، هه‌وازین له‌وپه‌ری مه‌ترسیی دایه .. داوای لی کردن وه که عب و کیلاب واز له جه‌نگ به‌یتن و ، گوی به فرمانی مالیکی کوری عه‌وف نه‌ده‌ن و بگه‌رینه‌وه بۆ ولاتی خۆیان . که چیی هه‌وازین به گویی دوره‌یدیان نه‌کرد ..

که هه‌وازین نامۆژگاری یه‌که‌ی دوره‌یدیان دایه دواوه ، تا نه‌چن به گوی موسلمانه‌کان دا ، هه‌ولتی دا هه‌ر چۆن بووه نامۆژگاری یه‌کی تریان بکات ، تا زه‌ره‌ر له نیوه‌ی دا بگه‌ریتته‌وه . داوای لی کردن با ژن و مندال و مال و سامانه‌که‌یان بگه‌رینه دواوه ، نه‌که‌ویتته ده‌ست سوپای نیسلام ، نه‌گه‌ر هات و سه‌رکه‌وتن بۆ نیسلام بوو و ، مالیک جه‌نگاوه‌ران سواری نه‌سپ بکات تا سوپای هه‌وازین به که‌مترین زیان بتوانی خۆی ده‌رباز بکات . به‌لام فرمانده‌ی سه‌رکه‌ش و له خۆبایی‌بووی هه‌وازین نه‌م نامۆژگاری یه‌شی نه‌بیست و ، هه‌ر له‌سه‌ر رای خۆی سوور بوو .

دوره‌ید مالیکی بانگ کرد و وت و ویژیکتی زۆر له نیوانیان‌دا رووی دا . به‌لام بی‌ه‌ووده بوو . مالیک ته‌نها رای خۆی په‌سه‌ند نه‌کرد . سه‌ره‌نجام دوره‌ید رووی کرده هه‌وازین و داوای لی کردن بلاوه‌ی لی بکه‌ن ، چونکه مالیک حه‌یایان نه‌بات و ، دوایش خۆی هه‌ل دی و له قه‌لای شه‌یف‌دا خۆی حه‌شار نه‌دات .

له‌وه نه‌چۆ قسه‌کانی دوره‌ید کاریان کردیته سه‌ر فرمانده و سه‌رۆکه‌کانی سوپای هه‌وازین و پی‌یان خۆش بووی ژن و مندال و مه‌رپومالات بگه‌رینه دواوه و بیان‌گه‌یه‌ننه سه‌ر لووتکه‌ی چیا به‌رزه‌کان ، بۆیه که مالیک هه‌ستی به دل نه‌رم‌بوونی فرمانده‌کانی کرد ، که گویا قسه‌کانی دوره‌ید راست بن ، مالیکی سه‌رکه‌ش هه‌چی بۆ نه‌مایه‌وه جگه له هه‌ره‌شه‌ی خۆکوشتنه‌وه ، نه‌گه‌ر هه‌وازین له قسه‌ی ده‌رچن و بکه‌ونه دوا‌ی قسه‌کانی دوره‌یدی کوری صومه . نه‌وه‌بوو له‌به‌رده‌م فرمانده و ماقوولاتی هه‌وازین‌دا شمشیره‌که‌ی ده‌ره‌یتنا و هه‌ره‌شه‌ی لی کردن که یا نه‌وه‌تا به گویی نه‌که‌ن ، یان خۆی به‌سه‌ر شمشیره‌که‌ی‌دا نه‌دا هه‌تا له پشتیه‌وه ده‌رچیت ..

فرمانده‌کان له نیوان خۆیان‌دا که‌وتنه ته‌گه‌یر و راویژ .. سه‌ره‌نجام هاتنه سه‌ر نه‌و رایه که نه‌گه‌ر مالیک خۆی بکوژیتته‌وه ، نه‌مان نه‌بی چاوه‌پروانی دوره‌ید بن فرمانده‌یان بیته و ، نه‌ویش توانای جوولنه‌ی نیه .. که‌واته سه‌رگه‌ردان نه‌بن .. که‌واته پیویسته به گویی مالیک بکه‌ن .

به‌مه نامۆژگاری یه‌که‌ی دوره‌یدیان نه‌مجاره‌ش پشت گوی خست .

شایانی باسه که دوره‌یدی ته‌من صد و شه‌صت ساله ، بهر له‌وهی ته‌مه‌نی بگاته بیست سالان ناوی پائه‌وانیی و سوارچاکییی و نازایه‌تییی ده‌رچوو ، تا نه‌وه‌بوو بووه سدرداری نه‌وهی جوشم له هه‌وازین .^{۲۲۰}

دووهمه : به ره کهننن سوپای نیسلام

سوپای هه‌وازین له‌سه‌ر ره‌وتی خۆی به‌رده‌وام بوو ، تا نه‌وه‌بوو مالیکی فرماندهی گشتیی نه‌وهی بۆ ساغ بۆوه که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به فرماندایه‌تییی سوپای نیسلام له مه‌ککه‌وه که‌وتۆته ری . نیتر مالیک پریاری دا له شیوی حونه‌ینی به‌رفراوان دا چاره‌پروان بیټ ، چونکه لهو شوینه‌دا نه‌سپ سواران ته‌توانن به چاکییی هه‌لسوو‌پین . پیغه‌مبه‌ری خوایش ﷺ که بیستی وا سوپای هه‌وازین به‌ره‌و مه‌ککه که‌وتۆته ری ، به په‌له سوپای نیسلامی جه‌م کرد و ، به‌ره‌و رووی که‌وته ری ، بهر له‌وهی هه‌وازین بگاته مه‌ککه ، چونکه وای به چاک زانیی له ده‌ره‌وهی مه‌ککه ده‌ست بده‌نه یه‌خه‌ی یه‌کتریی . چونکه دانیش‌توانی مه‌ککه هه‌ندیکیان به ده‌م موسلمان بووبوون و ، گه‌ر له ناو مه‌ککه‌دا جه‌نگ گه‌رم ببوایه ، له‌وانه بوو ببنه کۆمه‌کی سوپای هه‌وازین و دژی موسلمان‌ه‌کان بوه‌ستانایه . هه‌ندیکی تریش ماوه‌یان درا بوو بی‌ر بکه‌نه‌وه و ، هیش‌تا موسلمان نه‌بووبوون . نه‌وانه‌ش خه‌لکیان دژی موسلمان‌ه‌کان جه‌م نه‌کرد ، نه‌وه کاته سوپای نیسلام نه‌که‌وته نیوان دوو ناگره‌وه . بۆ نه‌مه پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ سوپا ده هه‌زاری یه‌که‌ی نیسلام و دوو هه‌زار جه‌نگاره‌ری نه‌وموسلمانی مه‌ککه‌ی به‌ره‌و هه‌وازین له شیوی حونه‌ین خسته‌نه ری ، به‌لام سوپایه‌کی بچکۆله‌شی له مه‌ککه‌دا ، به سه‌رکرده‌ی عه‌تتایی کورپی نوسه‌ید ، بۆ پارێزگاریی ئاسایشی شار به جی هیش‌ت ..

پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌ستی کرد که سوپاکه‌ی هه‌ندی که‌ره‌سه‌ی جه‌نگی ناته‌واوه و ، جه‌نگی هه‌وازینیش جه‌نگی سه‌رومائی یه و پیویسته سوپای نیسلام کۆک بیټ . بۆ نه‌مه بی‌ری له‌وه کرده‌وه که هه‌ندی چه‌ک و که‌ره‌سه‌ی جه‌نگ بخوازی .
سه‌فوانی کورپی نومه‌ییه که هیش‌تا موسلمان نه‌بوو بوو و ، یه‌کی بوو له گه‌وره سدردارانی قوره‌هیش و ، پیاویکی ده‌وله‌مه‌ند و ، بازرگانی که‌ره‌سه‌ی جه‌نگ بوو ، هه‌روه‌ها نه‌وفه‌لی کورپی حاریشی کورپی عه‌بدولموظه‌للیب که نامۆزای پیغه‌مبه‌ر بوو نه‌ویش بازرگانی چه‌ک بوو ..

پیغمبر ﷺ له م دوانه چه کی خواست . نه وه بوو صد قه لغانی به رم و به شمشیره وه له صفوان خواست و ، فرمانیشی دا صفوان چه که کان به و شتری خوئی بگه یه نیتته شیوی نه و طاس . نه وفه لیش سی هزار رمی ته سلیمی موسلمانان کان کرد و له جهنگی حونه ین دا دهوری کاریگه ریان هه بوو و پیغمبره ی خوایش ﷺ له سه ر نه وه ستایشی نه وفه لی کرد ..

کاتیک که پیغمبره ی خوا ﷺ مه ککه ی فته ح کرد ، بوئی هه بوو ده ست به سه ر سامان و چه کی قوره ی شیه ژیرکه و تو وه کان دا بگری . به لام نه وه بوو چاوپوشی له وه کرد و نه ی هیشت سوپای نیسلام به دوا ی چه ک و جبه خانه دا بگه پین و ، جگه له و چه کانه ی که هه ل گه را وه کان له کولانه کانی مه ککه دا فری یان دابوون ، ده ستیان بو هیچ چه کیک نه برد ..

له هه مان کات دا سوپای نیسلام زور ده ست کورت بوو و ، پیویستی به مال و سامان هه بوو ، به لام یه ک به یه کی سه ر یازانی به وه پری ده ست پاکی یه وه ره فتاریان نه کرد . به لام که سه ر کرده ی بالا هه ستی به هه ژاری و ده ست کورتیی ها وه لانی کرد ، داوا ی له ده وله مه نده کانی مه ککه کرد که به قهرز پاره ی بده نی تا کومه کیی ها وه لانی بکات . نه وه بوو له عه بدوللای کوری نه بو ره بیعه چل هه زار دیره می وه رگرت و دوا ی سه رکه و تن به سه ر هه وازین دا بوئی گپراهه وه و ، فرمووی : ((إنما جزاء السلف الحمد)) . فرمووی : پاداشتی قهرز سوپاس کردنه . هه روه ها فرمووی : ((باریک الله فی مالک و ولدک)) . فرمووی : خوا به ره که ت بخته مال و مندالته وه ..

هه روه ها له حوه یطبی کوری عه بدولعوززا چل هه زار و له صفوانی کوری نومه ییسه ش په نجا هه زار دیره می قهرز کرد و ، به سه ر موسلمانان ده ست کورته کان دا دابه شی کرد .. میژوونوسان به روار ی ده رچوونی سوپای نیسلامیان وه ها باس کردوه که فه قی مه ککه ده رۆژ پیش جه رنی ره مه زان بووه و ، ده رچوونی سوپای نیسلامیش دوا ی پانزه رۆژ له فته ح بووه ، که له و کاته دا موسلمانان نویژیان کورت کردۆته وه .. هه ندیکیش وه های ته گه یه نن که له سیانزه ی ره مه زان دا مه ککه فته ح کراوه ، به مه هه تا جه رن ، بو ماوه ی حه فده رۆژ موسلمانان نویژیان کورت کردۆته وه ..

کاتی که سوپا ویستی مه ککه به جی بهیلتی ، پیغمبره ی خوا ﷺ یه کی له گه نجه راستگۆکانی کرده نه میری شاری مه ککه هه تا بگه رپته وه ، که نه ویش عه تتابی

کوپری ئوسهید بوو .^{۲۲۱} عهتتاب له کاتی پاشگه زبوونه وهی عه ره به کان دا ، له گه له سوهیلی کوپری عه مرده دهوری کاریگه ریان هه بوو تا دانیشتوانی مه ککه له سه ر نیسلام دامه زراو بن ..

وقمان ژماره ی سوپای موسلمانان له جهنگی حونهین دا دوانزه ههزار بوو ، که ده ههزاری سوپای فتهح بوو و ، دوو ههزاریشی دانیشتوانی مه ککه بوون که دوا ی فتهح موسلمان بوون ، هه ندیکیش له خه لکی مه ککه یان له گه له دا بوون که هیشتا موسلمان نه بوو بوون ، وه ک صه فوانی کوپری ئومه ییه . هه ندیکیش تریش بو بهر ژه وه ندیی خۆیان هاتبوون : نه گه ر موسلمانان سه ر بکه ون تالان بکه ن و ، گه ر شکانیش ده ست به سه ر دلپان دا به یتن .

دوا ی کۆک کردنی سوپا ، پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رمانی دا سوپا به ره و حونهین بکه ویتته ری ..

ئه مه یه که م جار بوو موسلمانان سوپای وه ها گه و ره پیکه وه بنپن ، بو یه هه ندی تووشی له خۆیایی بوون بوون .

له خۆیایی بوونیش بریتی یه له سووک سه ریر کردنی دوژمن .. سووک سه ریر کردنی دوژمنیش له کاتی جهنگ دا ، واته خو ناماده نه کردن و پال دانه وه و شل و شو لئی ..

سه ره نجامی نه وه ش تیك شان و هه لاتن نه بیته ..

له خۆیایی بوونی نه ندامانی سوپای نیسلام له به رده م سوپای پر تفاق و پر چه ک و راهینراوی هه وازین دا ، بووه هۆی تیك شاننی سوپای نیسلام له سه ره تای جهنگ دا ، که نه گه ر دامه زراوی سه رکرده ی مه زن و ده سه ته یه که له ها وه له کۆل نه ده ره کانی نه بووایه سوپای نیسلام به یه که جاری تیا نه چوو . نه وه بوو که مهینه کانی هه وازین له تاریکیی به ره به یان دا دایان به سه ر موسلمانان دا و شپه زه یان کردن .. نه مه ش تا که

^{۲۲۱} عهتتاب کوپری ئوسهیدی کوپری نه بولعه یسی کوپری ئومه ییه ی کوپری عه بدشه مسی کوپری عه بده ناف بووه . رۆژی فه قعی مه ککه به چاکی موسلمان بوو و ، ته مه نیشی له بیست و پینج سالان تیپه ری نه کردبوو . جینی متمانه ی پیغه مبه ری خوا ﷺ بوو وا به و گه نجی یه و ، به و تازه موسلمان بوونه ی نه میری پی سپه ررا ، چونکه مایه وه هه تا کۆچی دوا یی نه بو به کری صدیق . عهتتاب پیاو یکی شاهزا و پیاوچاک و ره وش به رز بوو . له سالی هه شته می کۆچی دا حه جی به موسلمانان کان کرد . له و کاته دا که نه بو به کری صدیق کۆچی دوا یی کردوه عهتتابیش کۆچی دوا یی کردوه ، خوا له هه موویان رازی بی ..

موسلمانان کان له بهشی دووه می جهنگدا سهرته کهون ، چاک بزنان له لایه ن خواره پیشکه شیان کراوه و ، به نازایه تی و زوری ژماره ی خویان نه بووه .

موسلمانان سهرته تا شپزه بوون و هر که سه به لایه که دا رای شه کرد ، ههتا هندی له ههلاتوان گه یشتنه نزیک مه که .. به لام غیره تی به شه دامه زراوه که مه که ی سوپای نیسلام بووه ههوتنی سهرکه وتن ..

کاتی که سوپای دوازه ههزاری موسلمانان له مه که ده چوو ، یه کی له هاوه لان به شیوه ی له خویایی بوونه وه وتی : نه گهر بچین به گزی نه وه ی شه بیان دا باکمان نیه و ، له بهر که مییش نه مرۆ هیچ که س به سهرمان دا زال ناییت .

کاتی که سوپای نیسلام به ره و حونه ی که وتبووه ری ، به لای دره ختیکی گهره ی سه وزدا تی په پی ، که قورپه ی و عهره به کانی تریش به گهره یان داننه نا و پی یان نه وت : (ذات أنواط) . که دره خته که یان دیت ، هندی له وانسه ی که تازه موسلمان بوو بوون و له عه قیده ی نیسلامی شاره زا نه بوو بوون داویان له پیغه مبهری خوا ﷺ کرد که دره ختیکیان بو دیاری بکات ، تا نه وانیش وه ک موشریکان ریزی لی بگرن . پیغه مبهر ﷺ نه و ته یه یه که جار له لا ناخوش بو ، بو یه فه رموی : « اللَّهُ أَكْبَرُ ، قَلْتُمْ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ كَمَا قَالَ قَوْمُ مُوسَى لَمُوسَى : ﴿ أَجْعَلْ لَنَا إِلَهًا كَمَا لَهُمْ ءِالِهَةٌ ۗ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴾ (الأعراف : ۱۳۸) ، إِنَّهَا السِّنَنُ لَتَرْكَبُنَّ سِنَنَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ » . فه رموی : به و خویه ی گیانی به دهسته نه وه تان وت که قه مبه که ی موسا به موسایان وت : وه ته وان خویان هه یه توش خویه که بو تیمه دابنی . فه رموی : نیوه قهومیکی نه فامن . نه مه یاسا و دهستوره و ، نیوه ش شوین یاسای پیشینه کان نه کهون ..

هر له و کاته دا که سوپای نیسلام به ره و حونه ی نه کشا ، له یه کی له کاته کانی حه سانه وه ی سوپادا هه ول درا پیغه مبهری خوا ﷺ له ناو بهریت ..

دیاره هه موو سهرکرده یه که هه ول نه دا سهرکرده ی سوپای دوژمن له ناو بهریت ، بو نه وه ی دوژمنه که ی شپزه و سهرگردان بییت و به ناسانی له ناوی بهریت ..

دوو نیه مالیکی سهررداری هه وازینیش بیری له کوشتنی پیغه مبهری خوا نه کرد بیته وه و ، پیاوکی لی هاتوی بو نه م کاره ته رخان نه کرد بی .

میژوونوسان نه‌وه‌یان گپراوه‌ته‌وه که پیایوکی موشریک توانیویه‌تی بچیتته ناو سدریازخانه‌ی موسلمانانه‌وه و خو‌ی بگه‌یه‌نیتته نه‌و شوینه‌ی که پیغه‌مبه‌ر ﷺ بو حسانه‌وه تیایا راکشا بوو .

نه‌بویورده‌ی کوپی نه‌یار ، که یه‌کی بووه له پیاوه نزیکه‌کانی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌گپرتته‌وه که وتویه : هیتتا نه‌گه‌یشتبوینه نه‌وطاس ، بارمان خست و گه‌راین بو دره‌ختیکی گه‌وره و پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له ژیریا دابه‌زیی و شمشیر و که‌وانه‌که‌شی پیایا هه‌لواسی . نه‌لیت : من نزیک‌ترین هاوه‌لی بووم لی‌یه‌وه . به‌ده‌نگی راجله‌کییم که فهرمووی : ((یا أبا بردة !)) وتم : لبیك . به‌په‌له هاتم نه‌بینم پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ دانیشتوه و پیایوکیش له‌لای دانیشتوه . فهرمووی : ((إن هذا الرجل جاء وأنا نام ، فسلّ سيفي ثم قام به على رأسي ففزعت به ، وهو يقول : يا محمد ! من يؤمنك مني اليوم ؟ قلت : الله)) . فهرمووی : له کاتیک‌دا که من خه‌وتبووم نه‌م پیاوه هاتوه و ، شمشیره‌که‌می له کیلان ده‌ره‌یناوه و ، له‌سه‌ر سه‌رم وه‌ستاوه و ، به‌و داچله‌کام که نه‌ی وت : نه‌ی موحه‌مهد ! نه‌م‌رؤ کئی له ده‌ستم رزگارت نه‌کات ؟ منیش وتم : الله .

نه‌بویورده نه‌لیت : هه‌لم‌تم دا بو شمشیره‌که‌م و له کیلان ده‌رم کیشا . پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فهرمووی : ((شِم سيفك)) . فهرمووی : شمشیره‌که‌ت بکه‌ره‌وه به کیلان دا . نه‌لیت : وتم : نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ! لیم گه‌رئ با له ملی دوژمنی خوا بده‌م ، نه‌مه‌سیخوری موشریکانه . فهرمووی : ((أسکت يا أبا بردة)) . نه‌لیت : پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌شتیکی پی و نه‌سزای دا . نه‌لیت : منیش له سه‌ریازگه‌که‌دا هاوارم نه‌کرد تا خه‌لکی بی‌بینی و یه‌کی ببه‌ی فهرمانی پیغه‌مبه‌ری خوا بی‌کوژی . چونکه من خۆم پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له کوشتنی قه‌ده‌غهی کردبووم . نه‌وه‌بوو پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌ی فهرموو : ((إله عن الرجل يا أبا بردة !)) . فهرمووی : وازی لی بهینه . نه‌لیت : گه‌رامه‌وه خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و ، فهرمووی : ((يا أبا بردة ! إن الله مانعي وحافظي حتى يظهر دينه على الدين كله)) . فهرمووی : خوا نه‌م پاریزی هه‌تا دینه‌که‌ی به‌سه‌ر هه‌موو دینه‌کان دا زال بیی ..

ده‌ریاره‌ی کاری سیخو‌پیش ، مالیکی پادشای هه‌وازین هه‌ولئ دا له ده‌نگ و باسی سوپای موسلمانانه‌کان به وردیی ناگادار بی‌ت ، بو‌یه دوا‌ی نه‌وه‌ی که شیوی حونه‌ینی کرده سه‌ریازگه و ، دوا‌ی نه‌وه‌ش که هه‌والئ ده‌رچوونی سوپای

موسلمانه کانی بهره و حونهین زانیی ، سئ پیاری همل بژاردن و فرمانی بهسهردا دان که بچنه ناو سوپای نیسلامهوه و ، به وردیی ههموو ههوالئیکئی بۆ وهریگرن .
 نهو سئ پیاره نازایانه خۆیان گدیانده لای سوپای موسلمانان و خۆیان تیکهله به سوپا کرد و ، بیتهوهی موسلمانان پییان بزنان به وردیی ههموو ههوالئیکیان زانیی و ، به لایانهوه یهقین بوو هیچ هیتیک چاری هیتزی نیسلام ناکات ..
 که گهپانهوه لای پادشا راپورتیکیان پیشکهشی کرد و ، نهویش پیتی تورپه بوو ، چونکه به دلئی نهبوو . سهرهپای نهوهش سئ پیارهکه ناموژگاریی مالیکیان کرد تا خۆی له قهرهه سوپای نیسلام نهوات ، بهلکو به خۆی و سوپاکهیهوه بهره و مهنزلئی ههوازین بگهپیتتهوه ، چونکه به گژاچوونی نهو سوپایه نهوپهپری مهترسیی تیاپه بۆ تیاچوون و نابرووچوونی ههوازین .

سیخورهکان راپورتی خۆیان پیشکهش کرد و ناموژگاریی مالیکیشان کرد که نهوان لهو سوپایه زراویان چوهه ، با پیاری چاک بیت بگهپیتتهوه ..
 بهلام مالیک سئ پیارهکهی به ترسنۆک له قهلم دان و ، گالتهی پی کردن ، بۆیه پیاریکی تری بۆ نهه کاره دهست نیشان کرد و ناردی بۆ ناو موسلمانهکان ، کهچیی نهویش ههمان ههست و بۆچوونی ههبوو و ، ناموژگاریی مالیکی کرد که ههوازین بهره و ولاتی خۆیان بگپیتتهوه ، نهگهرا سوپای نیسلام تیکیان نهشکیتنی .
 بهلام مالیک له خۆبایی بوونهکهی له راده بهدهر بوو ، بۆیه لهسهر جهنگ سوور

بوو و به خۆی و سوپاکهیدا زۆر نهنازیی ، تا نهوهبوو دهرمانی دهردی کرا !

به ههمان شیوه موسلمانهکانیش پیاریان نارده ناو سوپای ههوازین تا دهنگ و باسیان بۆ وهریگری .. نهو پیارههش وهک له پیشهوهه باس کرا ، عهبدوئلای کوری نهبوچهدرههه تهسهلمیی بوو که توانیی خۆی بگهیهنیتته لای مالیکی پادشا و له چادری فرماندایهتیی دا گوئی لی بگری چۆن نهخشهی جهنگی بۆ ههوازین نهکیتشا و ، سام و ههیهتهی موسلمانهکانی له دلایاندا لانهبرد ، تا وهه که تهیبهکانی خۆی بهرز بکاتهوه . بهلئینی نهوهشی پی نهوان که بهسهر موسلمانهکاندا زال نهبن ، چونکه نهوان ههتا نیستا لهگهله کهسانیکدا جهنگیان کردوووه ، که پیاری جهنگ و رۆژی سهخت نهبوون .

عبداللہ گوئی له مالیک بوو که نهیوت : هەرگیز پيش نهم جاره موحه مده
جهنگی نه کردوه ، به لکو تووشی کومه له که سانیکی نادیار بووه که هیجیان
دهرباره ی جهنگ نه زانیوه و به سهریان دا زال بووه .

ههروه ها گوئی لی بوو نه خشی جهنگی نه کیشا و نهیوت :

له گه له بهره بیان دا ناژهل و ژن و منداله کانتان له دوا ی خوتانه وه ریز بکن ، پاشان
ریزه کانتان ریک و پیک بکن ، پاشان ئیوه هه لمت بهرن .

مالیک ناموژگاریی سهر کرده کانی کرد تا نهوانیش سهریازه کان ناگادر بکن که
پیوسته ریگایه کی سووک و سوژ بگرنه بهر تا به ناسانیی سهرکون و ، بهوپه ری
نازایه تی و کوژ نه دانه وه بجهنگین . نهو ریگایه ش بریتی به له شکاندنی کیلانی
شمشیره کانیان و فری دانیان و پیوسته ههوازی نیش هه لمت بهری ، که نهیوت :

پاشان ئیوه هه لمت بهرن و کیلانی شمشیره کانتان بشکینن . نهو کاته به بیست
ههزار شمشیری کیلان شکاوه وه به گزی دا نه چن و ، به وینه ی تاقه پیاویک هه لمت
بهرن . نهوه ش بزائن سهرکوتن بو نهو که سهیه که به کهم جار هه لمت نه بات .

کورپی نه بو حه دره د نهم هه والانه ی هینایه وه بو پیغه مبهری خوا ﷺ .

پیاویکی تریش هه والی بو پیغه مبهری خوا هینا و رای گه یاند که ههوازین به
رهگ و ریشه وه ، به ناژهل و ژن و مندالیانه وه له شیوی حونهین دا جهم بوون .
پیغه مبهری خوایش ﷺ زهرده خه نهیه کی کرد و فرموی : ((تلک غنیمه للمسلمین
غداً إن شاء الله)) . فرموی : إن شاء الله نهوه سبهینی نه بیته دهست که وتی
موسلمانه کان .

که پیغه مبهری خوا ﷺ به سوپاکه یه وه له شیوی حونهین نزیک که وته وه ، فرمانی
دا پاسه وان بو سوپای نیسلام دیاری بکات ، تا ناگاداری هه موو جم و جوولتیکی
دوژمن بن ، نهوه کا دوژمن له ناخولف دا هیرش بکاته سهر موسلمانه کان .
بو نهم کاره ئونهیسی کورپی مورثیدی کورپی نه بو مورثیدی غه نه ویی^{۲۲۲} هه ل بژارد ،
که به راستیی سوارچاکیکی نازا و به جهرگ بوو و ، فرمانی به سهردا دا که

^{۲۲۲} ئونهیس هاویه یانی حه مزه بووه ، له خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ به شداریی فقهی مه که و غه زای
حونهینی کردوه . پیغه مبهری خوا ﷺ فرمانی به سهردا دا تا نهو نافه رته ره جم بکا که به دان پیانانی خوی بووه
شایانی نهو حه دده . له گه له دهستی شهیدانی ره جیع دا باوکی به پله ی شهادهت گه بیشتوه . ئونهیس له سالی
بیستهمی کوچی دا کوچی دوا ی کردوه .

مهلبندی پاسهوانی یه کهی با له سوپای ئیسلامهوه دور و له سوپای کافرانهوه نزیك بیټ ، تا به چاکیی چاوی له جم و جوولئی دوژمن بیټ .

نهوهبوو پرسپاری کرد : ((أَلَا فَارِسٌ يَحْرُسُنَا اللَّيْلَةَ ؟)) . فهرمووی : نهوه سوار چاکیك نیه ته مشهو بیټه پاسه وانمان ؟ لهولاره ئونهیس به سواریی نه سپه کهی هات و وتی : من نهی پیغه مبهری خوا !

فهرمووی : ((إِنطَلِقْ حَتَّى تَقِفَ عَلَى جَبَلٍ كَذَا وَكَذَا ، فَلَا تَنْزَلَنَّ إِلَّا مَصْلِيًّا أَوْ قَاضِي حَاجَةٍ ، وَلَا تَغْرَنَّ مِنْ خَلْفِكَ)) . فهرمووی : برۆ ، ههتا ته گه یته سه ر چیا ی فلان و فیسار ، ئیتر بۆ نویژ کردن یان بۆ دهست به ناو گه یانندن نه بیټ نه یه یته خواره وه .

ئه لئیت : نهو شهوه ماینه وه ههتا رۆژبوویه وه و ناماده ی نویژ بووین . نهوه بوو پیغه مبهری خوا ﷺ هاته ناومان و فهرمووی : ((أَحْسَسْتُمْ فَارِسْكُمْ اللَّيْلَةَ ؟)) . فهرمووی : نه مشهو ههستان به سوارچا کههتان کرد ؟ وتمان نه به خوا . قامهت بۆ نویژ کرا و ، نویژی بۆ کردین ، که سهلامی دایه وه ، چاوم لئی بوو له ناو دره خته کانه وه سهیری نه کرد و ، فهرمووی : ((أَبْشُرُوا ، قَدْ جَاءَ فَارِسْكُمْ)) . فهرمووی : مژده تان لئ بیټ سوارچا کههتان هاته وه .

ئونهیس هاته به ره وه و وتی : نهی پیغه مبهری خوا ! چۆن فهرمانت پی دابووم له سه ر چیا که وه ستام و جگه بۆ نویژ کردن و دهست به ناو گه یانندن له سه ر نه سپه که شم دانه به زیوم ههتا به یانیی ، ههستم به هیچ کهس نه کردوه .

پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمانی دا له سه ر نه سپه که ی دابه زیت و شاهیدی بۆ دا که ته گه ر هیچی تریش نه کات نه مه ی به سه که فهرمووی : ((مَا عَلَيْهِ إِلَّا يَعْمَلْ بَعْدَ هَذَا عَمَلًا !)) ٢٢٣ .

س٬هه م : رێك و پێك كوردنی سوپای ههردوو!

دوای نهوه ی که پیغه مبهری خوا ﷺ زانیاری تهواوی ده رباره ی ههوازین دهست کهوت ، سوپای ئیسلامی رێك و پێك کرد و ناماده ی جهنگی داهاتووی کرد .
له سه ر بنه مایه کی رێك و پێك سوپای ئیسلامی کرده س٬ به شه وه :
به شس یه که م : موهاجیره کانی خه لکی مه که که و هاو په یانه کانیان .

بہش دووہم : نھنصار .

بہش سہم : ھۆزہ جۆر بہ جۆرہ کانی تر ، لہ گہل موھاجیرہ پئیشینہ کانی نھو ھۆزانہ .

جا بہشی یہ کہم کرانہ سی کہ تیبہ و ، فرماندایہ تی یان بہ سی لہ گہورہ پیاوہ موھاجیرہ کان سپیرا ، کہ ھموویان قورہیشیی بوون .

بہلام بہشی دووہم کہ بریتی بوو لہ نھنصار و پرپرہی پشتی سوپای نیسلام بوون ، دابہشی کردن بۆ دوو ھیژی سہرہ کیی کہ نھوس و خہزرہج بوون و ، فرماندایہ تییشی دانہ دہست دوو پیای سہرداری نھوس و خہزرہج .

پاشان پیغہ مہبری خوا ﷺ سہربازانی نھوس و خہزرہجی دابہش کرد بۆ چہند بہشیک ، نھویش بہ پیی بنہ مالہ کان و ھہر دہستہ یک فرماندہی خوئی و نالائی تاییہ تیی بۆ ترخان کرد ، بہلام نھبی نھو فرماندانہ پدیوہندی یان بہ یہ کی لہ ھلگرانی نالآ سہرہ کی یہ کانی نھنصاروہ ھہبی ، یان سہعدی کورپی عویادہی سہرۆکی خہزرہج ، یان نوسہیدی کورپی حوضیری سہرۆکی نھوس .

بہلام بہشہ کانی تری سوپا ، جگہ لہ موھاجیر و نھنصار ، پیغہ مہبری خوا ﷺ بہ پیی ھۆزایہ تیی دابہشی کردن و نالائی بہ سہریان دا دابہش کرد .. ھندی ھۆز لہ بہر زۆری جہنگاوہرانی نھ کرایہ چوار بہش و فرماندہ و نالائی بۆ دانہ ترا .. ھندی کیش بہ سی و ھندی کیش بہ دوو بہشہوہ بہش نھ کرا و ، ھندی کیش ھہر ھۆزہ و بہشیک .

جا ھلگرانی نالآ گہورہ کانی موھاجیر و نھنصار سیان بوون کہ نھمانہن :

- ۱ - عہلیی کورپی نھبوطالیب
 - ۲ - سہعدی کورپی عویادہ
 - ۳ - نوسہیدی کورپی حوضیر
 - نہمش ناوی ھلگرانی نالائی کہ تیبہ و بہشہ کان لہ موھاجیر و نھنصار :
 - ۱ - سہعدی کورپی نھبوہ ققاص
 - ۲ - عومہری کورپی خہططاب
 - ۳ - نھبوناتیلہ
 - ۴ - نھبووردہی کورپی نہیار
 - ۵ - نھبولوباہی کورپی عہدولموندیر
 - ۶ - قہتادہی کورپی نوعمان
- قورہیشیی و موھاجیری یہ .
 خہزرہجیی و نھنصاری یہ .
 نھوسی و نھنصاری یہ .
 قورہیشیی موھاجیری یہ .
 قورہیشیی و نھنصاری یہ .
 نھوسی و نھنصاری یہ .
 نھوسی و نھنصاری یہ .
 نھوسی و نھنصاری یہ .

- ۷- جهبری کورپی عهدتیک
 ۸- نه بوئوسهیدی ساعیدی
 ۹- عوماره‌ی کورپی حمزم
 ۱۰- نه بو سوله‌یط
 ۱۱- سوله‌یطی کورپی قه‌یس
- نه‌وسی و نه‌نصاری به .
 خه‌زره‌جیی و نه‌نصاری به .
 خه‌زره‌جیی و نه‌نصاری به .
 خه‌زره‌جیی و نه‌نصاری به .
 خه‌زره‌جیی و نه‌نصاری به .^{۲۲۴}

نه‌مه‌ش ناوی هۆزه عه‌ره‌به‌کان و بیابان نشینه‌کانی تره ، که بریتیی بوون له هه‌ژده فرمانده :

- ۱- بوره‌یده‌ی کورپی حه‌صیب
 ۲- جوندوبی کورپی نه‌عجه‌م
 ۳- نه‌بوژه‌ری غیفاری
 ۴- نه‌بوواقیدی له‌یشیی
 ۵- بیشری کورپی سوفیان
 ۶- نه‌بوشوره‌یح
 ۷- بیلالی کورپی حاریث
 ۸- نوعمانی کورپی موقه‌رپه‌ن
 ۹- عه‌بدوللای کورپی عه‌مری کورپی عه‌وف
 ۱۰- رافیعی کورپی موکه‌یث
 ۱۱- عه‌بدوللای کورپی به‌زید
 ۱۲- مه‌عه‌دی کورپی خالید ، نه‌بوژه‌رعه
 ۱۳- سوه‌یدی کورپی سه‌خر
 ۱۴- نوعه‌یی کورپی مه‌سه‌عوود
 ۱۵- مه‌عه‌قلی کورپی سینان
 ۱۶- عه‌به‌باسی کورپی میرداس
 ۱۷- خه‌ففافی کورپی نودبه
 ۱۸- حه‌ججاجی کورپی عیلاط
- له هۆزی ته‌سلم
 له هۆزی ته‌سلم
 له هۆزی غیفار
 له نه‌وه‌ی سه‌مه‌ره
 نه‌وه‌ی که‌عه‌بی کورپی عه‌مر
 نه‌وه‌ی که‌عه‌بی کورپی عه‌مر
 له هۆزی موزه‌ینه
 له هۆزی موزه‌ینه
 له هۆزی موزه‌ینه
 له هۆزی جوهره‌ینه
 له هۆزی جوهره‌ینه
 له هۆزی جوهره‌ینه
 له هۆزی جوهره‌ینه
 له هۆزی ته‌شجعه
 له هۆزی ته‌شجعه
 له نه‌وه‌ی سوله‌یم
 له نه‌وه‌ی سه‌له‌یم
 له نه‌وه‌ی سوله‌یم

^{۲۲۴}

نه‌و سوپایه‌ی که جهنگی حونه‌ینی کرد سوپاکه‌ی رۆژی فته‌ح بوو ، نه‌وه‌نده هه‌یه فرمانده‌کانی نه‌وس و خه‌زره‌ج له رۆژی فته‌ح دا هه‌ر یه‌که شه‌ش فرمانده بوون ، به‌لام له جهنگی حونه‌ین دا فرمانده‌کانی نه‌وس پینج و فرمانده‌کانی خه‌زره‌ج چوار بوون و ، هه‌ر هه‌مان فرمانده‌ش بوون .

واقیدی و توویه : نالاکانی تهوس و خهزه ج له سهرده می نه فامیی دا سهوز و سوور بوون . جا که ئیسلام هات وهك خۆیان هیشتیانوه و ، نالائی گه وره ی موهاجیره کانیش سپیی و ، بچووکه کانیش رهش بوون .

بهم شیویه پیغه مبهری خوا ﷺ سوپاکه ی کرده بیست و نۆ بهش (فصیل) هوه : موهاجیره کان دوو بهش و ، نه نصار نۆ بهش و ، هۆزه عه ره به کان و دانیش توانی بادیه ش هه ژده بهش .

ئهسپ سوارانیش خرا نه وه پیشی سوپا و فرمانده ی پالنه وانیش خالی دی کور ی وه لید کرایه فرمانده ی گشتیی هه زار ئهسپ سوار که هه موویان له نه وه ی سوله میم بوون و له خۆشیان سیّ فرمانده یان بۆ دیاریی کران که عه بیاسی کور ی میرداس و ، هه ججاجی کور ی عیلاط و ، خه ففافی کور ی نودبه بوون . هه روا ئه م ئهسپ سوارانه له پیشه وه ی سوپادا بوون و خالی دیش فرمانده ی گشتی یان بوو هه تا جهنگی حونهین و طانیف تهواو بوو و ، موسلمانه کانیش گه رانه وه جیعه رانه .

شایانی باسه که پیش خستنی ئهسپ سواران شیوازیک بوو که پیغه مبهری خوا ﷺ به کاری نه هیئا ، چونکه له و رۆژده ئهسپ به هیترین چهك بوو که سوپا به کاری بهیئنایه و ، وهك چهکی ده بابیه ته مرۆ وه ها بوو .^{۲۲۵}

به لام مالیک کور ی عه وفی سه رداری هه وازین ، هه رچهنده ته مهنی سیی سالان بوو ، جهنگا وه ریک کچاک بوو له پله ی یه کهم دا و ، شاره زایی یه کی چاکی له نه خشه کیشانی جهنگ دا هه بوو ، سه ره پای نه وهش نه وهنده نازا و به جهرگ بوو ، گه یشتبووه پله ی هه لّ چوون و له خۆبایی بوون . له هه مان کات دا به چاکیی دهسه لاتئی به سه ره هه موو هۆزه کانی هه وازین دا هه بوو و ، نه وانیش دانیان به سه رداریی نه ودا نه نا .

مالیک نه خشه یه کی وردی کیشا به وه ی سه ربازانی به شیوه ی که مین له شیوه کان دا هه شار دا ، که نه وه بوو له به ره به یانی رۆژی جهنگ دا توانی یان شکست به موسلمانان بهیئن و ، له سه ره تای جهنگ دا که تیبه کانیا ن په رته وازه بکه ن ، به شیوه یه که له شیوه کان دا هه لّ بئین ، که خه ریک بوو سوپای ئیسلام به یه کجاریی تیا بچی ، نه گه ر دامه زراوی پیغه مبه ر و کۆمه لئیک کهمی دلّسۆز له ها وه لان نه بوایه . نه وه بوو دانیان به خۆیان دا گرت و ، موسلمانه کان گلێر بوونه وه و دوژمنیا ن تیک شکاند .

مالیک ئەم شییوازه‌ی خواره‌وه‌ی به‌کار هیئا :

۱ - به‌رزکردنه‌وه‌ی وره‌ی سه‌ربازه‌کانی :

بۆ ئەمه و تاریکی بۆ هه‌وازین دا تا متمانه به خۆیان بکه‌ن ، چونکه ئەوان له موسلمانانه‌کان زۆرترن و ، له‌وانیش دامه‌زراوترن و ، موسلمانانه‌کانیش تا نیستا تووشی پیاوی خۆیان نه‌بوون وا به خۆیان دا نه‌نازن .

۲ - ئاماده‌کردنی ژن و مندال و ئاژهل و سامان :

ئه‌مانه‌ی له مه‌یدانی جه‌نگ دا ئاماده کردن تا هه‌موو سه‌ربازیکی هه‌وازینی جه‌نگی سه‌رومائی بکات و ، به‌و ئاسانی به مه‌یدانی جه‌نگ چۆل نه‌کات .. به‌لام ئەوه‌بوو ، وه‌ک له پێشه‌وه باس کرا ، دوره‌یدی کورپی صوممه ره‌خنه‌ی له‌م کاره‌ی مالیک گرت و ، به شوانی له قه‌ڵه‌م دا نه‌ک فه‌رمانده‌ی سوپا . که‌چی مالیک به سه‌رکه‌شیی خۆی کۆلی نه‌دا و وازی له‌و نه‌خشه‌یه‌ی نه‌هیئا .

۳ - شکاندنی کێلانی شمشیره‌کان :

مالیک داوای له سوپاکه‌ی خۆی کرد که هه‌ر بیست هه‌زاره‌که‌یان کێلانی شمشیره‌کانیان بشکێنن . ئەمه‌ش به لای عه‌ره‌به‌کانه‌وه واته : جه‌نگ کردن و کۆل نه‌دان تا یا ئەوه‌تا سه‌رته‌که‌ون ، یا نه‌ه‌موویان له‌و پێناوه‌دا نه‌مرن .

۴ - که‌مین دانان :

مالیک چاک شاره‌زای پێچ و پلۆچی شیوی حونه‌ین بوو ، بۆیه ئەو شوینه‌ی بۆ مه‌یدانی جه‌نگ هه‌ل‌بژاردبوو ، تا له یه‌که‌م ده‌ست وه‌شاندن دا موسلمانانه‌کان ده‌سته پاچه بکه‌ن .

له‌و شه‌وه‌دا که بۆ به‌یانی یه‌که‌ی جه‌نگی حونه‌ین رووی دا ، مالیک چه‌ند مه‌فره‌زه‌یه‌کی له پیاوه‌ نازا و به‌جه‌رگه‌کانی هه‌ل‌بژارد و ، له تاریکیی شه‌ودا برده‌نی بۆ ئەو دۆل و ته‌نگه‌به‌رانه‌ی که سوپای ئیسلام پیاوانا تی‌ نه‌په‌رئ و ، به چه‌ند به‌شیک دای مه‌زراندن و به شیوه‌ی که‌مین هه‌شاری دان و ، فه‌رمانی پێی دان له‌گه‌ل تاریکیی به‌ره‌به‌یان دا هه‌یرش بکه‌نه سه‌ر موسلمانانه‌کان ، تا به‌و تاریکیی به‌سه‌ریان لی‌ بشیوی و ته‌فروتونا بین و خۆیان بۆ کۆ نه‌کریتته‌وه .

۵ - هه‌لمه‌ت بردن له ناخ‌لۆف دا :

ئه‌مه‌ش نه‌خشه‌یه‌کی تری مالیک بوو تا جله‌وی مه‌یدان به ده‌ست هه‌وازینه‌وه بیته . بۆ ئەمه فه‌رمانی پێی دان به وینه‌ی تاچه‌ پیاویک هه‌لمه‌ت به‌رن ..

ئەو ەبوو ەدوازین ئەم نەخشانەیان بە وردیی جی بەجی کردن و دەستیکی توندیان لە موسلمانەکان وەشانە .

٦ - ترساندن و سەرلی شیواندن :

شیوازیکی تر و نەخشەیه کی تری مالیک بریتی بوو لە زۆر دەرختنی سوپاکە ی تا موسلمانەکان سامیان لی بنیشی .. ئەو ەبوو کە موسلمانەکان سەرنجیان دا وایان ئەزانیی ەد ەزار سەرباز ئەبن . ئەویش بەو ی کە دەیان ەزار وشتی ەینا بوون و لە دوا ی سوپاوە ریزی کردبوون و نافەرەتی سواریان کردبوو و ، لە دوورەو ە و ئەزانرا ئەو ەموو ە نافەرەتە پیاون بەسەریانەو ە .^{٢٢٦}

چوارەم : سەرەتائە جهنگ و تیگ شکان

دوا ی ئەو ی کە ەردوو لا خۆیان نامادە ی جهنگ کرد ، سەعاتی صفر ەاتە

بەرەو ە ..

موسلمانەکان لە بەرەبەیان دا و کەمیک پیش فەجر خۆیان نامادە کرد و ویستیان دەرەندی حونەین بێرن و خۆیان بگەیهننە ئەو دەشتە فراوانە ی کە سوپای زۆر و زەبەندە ی ەدوازین تیای دا دامەزرا بوو .. لەو کاتە دا موسلمانەکان گەشتنە بەردەم ئەو مەفرەزانە ی کە سەرداری ەدوازین بە شیو ی کەمەین دای مەزراندبوون و ، موسلمانەکان ەییچ ناگایان لەو ەبوو و ، بە تەما نەبوون سوپای ەدوازین ئەو ەندە ەاتبیتتە پیتشەو ە .

موسلمانەکان بە تەما بوون تا روژ ئەبیتتەو ئەو شیو ە بێرن و ، خۆیان بگەیهننە بەردەم سوپای ەدوازین و ، لەو ی جهنگ دەست پی بکات . بەلام کاریگ کە خوا ئەویست بیتتە دیی ، بە کەس تەفرە نەدرا .. چونکە موسلمانەکان دوا ی دەرچوونیان لە مەککە کەوتنە شانازیی و خۆهەلکیشان کە گوایا سوپایان گەورەیی ە لەبەر کەمی ناشکین . نیتەر یارمەتی و کۆمەکیی خویان لە یاد چوو و ، دوعا و پارانەو ە و داوا ی سەرکەوتن پشت گوی خزان .. پشت بەستن بە خوا لە یاد چوو .. بۆ ئەمە خوا ی گەورە دەرستیکی چاکی دادان و ، تی گەیاندن کە سەرکەوتن تەنها بە دەستی خۆیتە و ، پیوستە سوپای خواناس ئەو ی لە یاد نەچی و ، زۆریی و بەهیزی ئەوان ، بەبی ویستی خوا ، سەرکەوتن دەست ناخات ..

مالیکیش ، هدرچنده به تهمه ن گهنج بوو ، به لام که لکی له ناموژگاریی دورهیدی کوپی صومعه وهرگرت و ، زۆر به ژیرانه لهو دهره بندهدا که مینه کانی دامه زراندن و ، فرمانی دا له کاتی تاییه تیی دا به یهک دهست سوپای نیسلام دابگرنه وه . جا هدرچنده نهو مهفره زانه له چاو سوپای نیسلام دا کم بوون ، به لام کاریک که نهوان له تاریکیی دا و له ناخوؤف دا نهجمیان دا ، زۆر کاری کرده سهر وره ی موسلمانه کان و ، به یه کجاریی شپزه ی کردن ، هدرچنده سوپای نیسلام زۆر ریک و پیک بوو و ، ههزار سوار چاک به فرماندایه تیی ناودارترین سوار چاکی عهره ب ، خالیدی کوپی وه لید ، پیئشی سوپا که وتبوون .

وه نه بی خالید توانای راست کردنه وه ی هه لوئستی وه های نه بووی ، به لام له وه نه چی دهسلاتی به سهر نهو تهسپ سوارانه دا نه مابی که زۆر به یان بیابان نشین بوون و ، له گه ل جهنگی وه هادا رانه هاتبوون و ، که له لایه ن که مینه کانه وه هیرشیان کرایه سهر ناچاری هه لاتن بوون و ، به ره وه مه که که نهو دهشته یان گرت بهر . به هه لاتنی نهوانیش هه موو سوپا وره ی له دهست دا و ، هه موو جهنگاوه ریک مه بهستی نهوه بسوو خوئی دهریاز بکات ..

تیهمش نهتوانین هۆیه کانی سهرکهوتنی مهفره زه کانی مالیک بهم جووره دهست نیشان بکهین :

یه کهم : فرماندایه تیی سوپای نیسلامی ههستی نهته کرد که لهو شوینه دا نهو مهفره زانه خوئیان ههشار داوه ، بو نهوه ی کاریک روو بدات که خوا نهخشه ی کیشاوه . دووهه م : نهو مهفره زانه له تاریکیی دا به تیر موسلمانه کانیا ن داگرتنه وه و ، له هه مان کات دا به هه موو چه کیک هیرشیان کرده سهریان ، به راده یهک که نهیان نهزانیی له کوئوه هیرشیان نهکریتته سهر . نه مهش بووه هۆی سه مینه وه ی نهسپه کان و بیزاربوونیان و ترسانیان و ، ناچاربوونیان بو کشانه وه و به مهش تیک شکانه که هاته کایه وه .

سه هه م : نهو که مینه انه له شوینی سهخت و پیچ و پلوچ دا بوون و ، نهسپه کان توانای هه لسورانیان نه بوو ، بویه به کشانه وه یان تیک شکان بووه بهشی سوپای نیسلام ..

شایانی باسه که تیک شکانی نەسپ سواران بووه هۆی هەلاتنی هەموو بەشەکانی تری سوپا ، بەرهو مەککە ، بی ئەوهی دەست بدەنە چەک و بەرگریی لە خۆیان بکەن ، چونکە هێرشی کەمینه‌کانی هەوازین لە تاریکیی و ناخۆفیی دا بوو .

ئەو تیک‌شکانە ئەوەندە مەترسیی دار بوو ، نەگەر خوای گەورە دامەزراوی بە پیڤەمبەری خوا ﷺ و صد هاهەلتی پایەدار نەبەخشی یایە ، ئەوا سوپای هەوازین ئەی توانیی لە ماوهی دوو سەعات دا مەککە داگیر بکات ..

دوو هەزار سەریازی سوپای موسلمانان بریتی بوو لە دانیشتوانی مەککە کە زۆریه‌یان نا بە دڵ موسلمان بوو بوون ، بۆ بەرگریی لە نیسلا میش لە مەککە دەر نەچوو بوون ، بەلکو بۆ وەرگرتنی بەشە دەست کەوت دەرچوو بوون . کاتی تیک کە ئەو جۆرە کەسانە تیک‌شکانی سوپای نیسلا میان بینیی کە و تەنە دەرپرینی ئەوهی کە لە ناو دەررونیان دا حەشار درا بوو ..

لەو کاتە ناسکە دا کە سوپای نیسلا شپرزە بوو بوو ، شەبیهی کۆری عوثمانی کۆری نەبۆطە لە عەبدەریی ، هەلگری کلیلی کە عەبە ، کە یەکی لە دانیشتوانی مەککە و لە پۆژی فەتح دا موسلمان بوو بوو و ، باوکی لە جهنگی ئو خود دا هەلگری ئالای قورپیش بوو و بە دەستی موسلمانەکان ، لە گەڵ دەستە ی هەل گرانئ ئالادا هەر هەموویان ، کوژرا بوو ، ویستی لە تۆلە ی باوکی دا پیڤەمبەری خوا ﷺ بکوژیت .

شەبیه دوا ی ئەوهی کە بە چاکیی ئیمانی هینا ئەو رووداوهی نەگێرپایه‌وه و ئە ی وت : وتم : ئەمڕۆ تۆلە ی باوکم ئەسینم .. ئەمڕۆ مو حەمەد ئە کوژم . ئەلئیت : هەولم دا پیڤەمبەری خوا ﷺ دەست بکەوی هەتا بی کوژم . شتیک هات بە رووم دا و دلمی داگیر کرد ، نیتەر توانای ئەو کارەم نەما و ، زانییم بە من ناکوژری .

ئێین نیسحاق باسی ئەو تیک شکانە ئەکات و ئەلئیت : عاصیمی کۆری عەمری کۆری قەتادە ، لە عەبدورپەرەمانی کۆری جابیرەوه ، ئەویش لە جابیری کۆری عەبدوللای باوکیه‌وه بۆی باس کردم کە ئە ی وت :

کە روومان لە شیوی حونه‌ین نا ، بە شیویک لە شیوه قول و لیژەکانی توها مە دا هاتینە خواری ، کە تیایا خل ئەبووینەوه . ئەلئیت : لە تاریکیی بەرەبەیان دا ، کە ئەوه‌بوو دوژمن پیش نێمە گەیشتبوو ئەو شیوه و ، لە پیچ و پەنا و تەنگە بەرایی یەکانی دا خۆیان حەشار دا بوو . ئەوان خۆیان کۆ کردبوویه‌وه و نامادە بوو بوون . دە بەخوا هەر ئەوەندە مان زانیی بە وینە ی تاقە پیاویک کە تیبەکانیان تەپیان کوتایە

سهرمان .. خه لکه که بو دواوه هه لاتن و کەس له کەسی نه نه پرسی یه وه . پیغه مبهری خوايش ﷺ لای دایه لای راست و ، پاشان فرمووی : ((أين الناس ؟ هلموا إليّ ، أنا رسول الله)) . فرمووی : خه لکه که کوا ؟ وه نه وه بو لام ، من پیغه مبهری خوام . نه ئیت : هیچ نه بوو .. وشتره کان نیشتنه سهر یه ک و ، خه لکه کهش بو ی ده رچوون ، به لام نه وه بوو چند کەسیک له موهاجیر و نه نصار و نه هل و بهیتی پیغه مبهری خوا ﷺ له خزمهتی دا مانه وه .

به لای نیبن نه ئیره وه وه ها هاتوه که پیغه مبهری خوا ﷺ سی جار فرموویه : ((أيها الناس ! هلموا إليّ ، أنا رسول الله ، أنا محمد بن عبد الله)) .

وتمان : دانانی نه وه مه فره زانه ی هه وازین به که مین نه خسه ی جهنگاوه ری به سالآ چووی هه وازین ، دورهیدی کور ی صومه بوو . نه وه بوو به مالیکی وت : که مین دابنی ، جا نه گەر موسلمانه کان هاتنه سهرت ، نه وا که مینه کهت دوايان لی نه گری و تویش به خو ت و نه وانه وه که له گه لت دان هیرشیان نه که یته سهر . خو نه گەر تو هه لمهتت برد نه وا تا قیان ده رنا چیت .

نیسته با به نه ندیشه نه وه دیمه نه ی موسلمانان بینینه بهر چاومان کاتی که تیک شکان .. هیشتا دنیا روشنی نه کردوه ، دوانزه هه زار جهنگاوه به خو یان و چه ک و تفا قیانه وه ، که دوو هه زار و چوار سه د نه سپ و چند هه زار وشتریکیان پی بوون ، له مهیدانی جهنگ هه ل دین .. کەس له کەس ناپرسیته وه .. خه لکه که له ناژه له کان زیاتر و ناژه له کانیش له خه لکه که زیاتر سام و هه بیه تی هه لویسته که ترسی برده بووه دل یانه وه .. شپزه بوون و شله ژان و هاوار و قیژه و بگره و به رده دنیا ی هه راسان کردبوو .. خه لکه که و ولاغ و ناژه له کان یه کتریان نه شینا .. هیزیکی گه وره یاسای له ده ست دابوو و ، وه ک لافاو یکی یه کجار گه وره ده روده شتی نه مالی .. ته نها پیغه مبهری خوا ﷺ و نزیکه ی سه د کەسیک له دامه زراوان دانیان به خو یان دا گرت .. پیاو یکی هه وازینیش به سه ر وشتریکی سووره وه پیشی هه وازین که وتبوو و نالایه کی ره شی به ده سه ته وه گرتبوو دوا ی نه وه ی کردبووی به نووکی رمیکی دریتدا و موسلمانانی راو نه نا .. به هه ر موسلمانیک نه گه یشت به ره که ی لی تی نه دا .. هه وازین و ثع قیفیش دوا ی که وتبوون و رمیان نه وه شانند ..

نه وه مه وه موسلمانه رایان نه کرد و بیست هه زار جهنگاوه ری هه وازینیش به دوا یانه وه بوون و راویان نه نان .

لەم هەلۆیستە سەختەدا پێغەمبەری فەرماندە ﷺ هەولێ ئەدا موسڵمانەکان هیۆر بکاتەو و ، لە هەلاتن واز بهێنن و ، بگەرێنەو هە لای .. چەند سالاە بانگەوازی ئیسلامیی پیاو پەرۆردە نەکات ، کەچی لە ساتیکێ یە کجار سەخت دا ئەو هەموو هەرەجە درا بە ئاودا .. داخۆ ئەو هەلۆیستە چەندە سەخت بووی !!

پێغەمبەری خوا ﷺ هاواری نەکردە هاوێلان کەچی کەسیک ئاوری لێ نەئەدا یەو .. تۆ بلی ئە سەختیی هەلۆیستە کەدا هیچ کەس هاواری نازیژی نەئەبیست .. ئەو هەموو خەلکە تێکەڵ بوو بوون و کەس لە کەسی نەئەپرسی یەو .. لەوانەشە ئەو هەلاتوانە وایان زانیی بێ کە پێغەمبەری خوا ﷺ کوژراو ، یان ئەویش هەلاتوو .. چونکە ئەو بوو کە عەبباس بانگی لێ کردن و هۆشیان بە خۆیان دا هاتەو کە پێغەمبەری خوا ﷺ زیندوو و لە شوینی خۆی دا دامەزراو و بە چەند کەسیکی کەمەو خەریکی جەنگ و کوشتاری هەوازی ، یە کترین ناگادار کرد و بە جاری گەرانیو هەزەمتی .

بەلێ ، پێغەمبەری خوا ﷺ شمشیرە کە لە کیلان دەرھینا و ، کیلانە کە ی فری دا و ، دەستی دایە حەرە کەشی تا بەرامبەر بە دۆژمان بوەستی و ، هاوێلانە کەمەکانیش دەرەیان لێ دابوو .. ئەو رۆژەدا پێغەمبەری خوا ﷺ بەو پەری نازایەتی و دامەزراوی یەو ، کە شایانی پەلی پێغەمبەرایەتی بێ ، نەجەنگا و ، روو بە رووی سوپای بێ شووماری هەوازی ئەبوویەو . وەنەبێ ئەو تەنە لە رۆژی حونەین دا نازایەتی نواند بێ ، بەلکو لە هەموو هەلۆیستیک دا نازاترین پیاوی سوپای ئیسلام بوو ، بە شێوێکە کە شیواو بیتتە بێتە فەرماندە ی نازاترین پالەوان ..

ئەو بوو لە رۆژی نوخودیش دا بە شێوێکە کاتی موسڵمانەکان شکستیان خوارد ، ئەویش بە هۆی ئەو هەلە یەو کە لە دەستی تیرھاوێژەکان دەرچوو و خالید توانیی گەردە کەیان لە دەست بستینی . لەو کاتەش دا پێغەمبەری خوا ﷺ بەو پەری نازایەتی و دامەزراوی یەو لە جیتی خۆی یەو وەستا ، بە شێوێکە کە توانیی موسڵمانەکان لە دەوری خۆی جەم بکاتەو و ، سەر لە نوێ رێک و پێکیان بکاتەو ، بە جۆری کە سام و هەبەتیان بچیتتەو دۆخی جاران نەگەرچی زیانی زۆریان لێ کەوتبوو ..

هەرۆهە لە رۆژە سەختەکانی خەندە قیش دا ، کاتیک کە لە سەرما ی زستان و ، رەشەبا ی سەخت و ، سالی گرانیی و برسیتی دا سوپای دە هەزاری ئەحزاب هاتبوو سەر موسڵمانان و ، باری سەبارانیش جوولە کە ی قورە یظە پەیمانان شکاند و ، لە

بریی نهوهی کۆمهکیی موسلمانان کان بکهن ، کهوتنه دژایهتی و ، له ههلیک تهگهپان پشتی موسلمانان کان بدهن به زهویی دا .. لهو رۆژانهدا که نهوپهپی مهترسیی رووی له موسلمانان کردبوو و ، نهوهنده ترس چوووبوه دلپانهوه خهریک بوو زراویان بپروات ، پیغهمبهری خوا ﷺ نمونهی نازیهتی و دامهزراویی بوو ، به رادهیهک که موسلمانان کانی هپور نهکردنهوه و وره بهرز نهکردنهوه .. ههتا خۆی له مهترسیی دارترین شوپن دا ، که نهگونجا نهسپ سوارانی دوژمن بکهنه نهوپهپ ، نهبووه پاسهوانی خهندهقهکه ، به تایبته له شهوه تاریک و یهکجار ساردهکاندا و ، لهو کاتانهشدا که ژمارهی موسلمانان کان له نۆصده جهنگارهوه هاتبووه سه سئصده جهنگاوه ، نهویش به پاگاندهی موناغیهکان .

به راستیی تاغیی کردنهوهیهکی گهوره بوو ، که پیغهمبهری خوا ﷺ بووه جهمسهریک تا هاوهله ههلاتوووهکان بگپهپهتهوه لای خۆی .. خۆی دللی پر بوو له متمانه که خوا سهری نهخات .. ههر کهسپش متمانه به خوا بکات ، نهوا خوا پشتی بهر نادات . له ههمان کاتدا سوپای نیسلام تهگهپهچی شکستی خواردوو ، بهلام هپشتا سوپایهکی ریک و پیکه ، گهر بگهپهتهوه مهیدان ، چونکه ژمارهیهکی نهوتۆی لی نهکوژراوه . تهنها نهوهنده بوو ههوازین له ناکاودا دایان بهسهر موسلمانان کاندا و نهمانیش خۆیان بۆ نهوه ناماده نهکردبوو .. نهمان بهتهما بوون خۆیان بگهیهننه دهشتایی نهوسا جهنگ بکهن .

کهواته نهه شکست خواردنه به هۆی بیورهیی و ترسنۆکییهوه نهبوو و لهبهر کهمیی ژمارهشیان نهبوو ، چونکه جهنگی بهدر بهم جۆره پیاوانه نهنجام درا که رپههی کافران لهو رۆژهدا له چاو رپههی حونهیندا زیاتر بوو .. نهوهنده ههبوو که دهست وهشاندنه کهی ههوازین ناخۆفیی بوو و ، ههندی هۆزپش تازه موسلمان بوو بوون و فپیری یاسا و نهخشهکپشان نهبووبوون و ، ههندی له دانپشتوانی مهکککش به دهه موسلمان بوو بوون و هپشتا نیسلام نهچوووبوه ناو کرۆکی دلپانهوه و ، نهمانهش - وهک میژوونوو سه ناودارهکان باسیان کردوه - یهکهه دهسته بوون که ههلاتن ورهی خهلهکه کهیان دابهزاند ..

نهمهش ههمووی بۆ چارهسهرکردنی نهوه نهخۆشییهی که خهریک بوو تووشی دللی موسلمانان کان ببی ، که نهویش بریتی یه له غرور و پشت بهستن به زۆریی سوپا بۆ سهرکهوتن .

عه‌بباسی کورپی عه‌بدولموطه‌للیبیش یه‌کی بوو له‌و صد که‌سه دامه‌زراوه .. به‌ئی تازه موسلمان بوو بوو ، به‌لام دیاره‌ خاوه‌نی په‌روه‌ده و غیره‌تی راسته‌قینه بوو . که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ چاوی له‌ شکستی هاوه‌لان بوو ، لای یه‌قین بوو که موهاجیر و نه‌نصار بزائن نه‌و له‌ شوینی خۆی دامه‌زراوه نه‌گه‌رپیشه‌وه و خیرا وره‌ی سوپای نیسلام هه‌ر هه‌مووی به‌رز نه‌بیشه‌وه و ، له‌و شکسته‌ کاتی یه‌ رزگار نه‌بن . بۆیه‌ فه‌رمانی دا عه‌بباسی مامه‌ی - که له‌ دووریی چهند میلیکه‌وه ده‌نگی نه‌بیسترا بانگ له‌ سوپای نیسلام بکات تا بگه‌رپیشه‌وه .. داوای لی کرد بانگ له‌ نه‌نصار و ، موسلمانه‌ په‌یمان ده‌ره‌کانی ژیر دره‌ختی رضوان بکات ، تا بگه‌رپیشه‌وه بۆ مه‌یدانی شه‌رف ، مه‌یدانی جیهاد . نه‌ویش خوا لی رازی بی بانگی لی کردن ..

هه‌ر که هاوه‌لان ده‌نگی عه‌بباسیان بیست ، هۆشیان به‌ خۆدا هاته‌وه .. نه‌وان و هه‌لاتن؟! نه‌وان و شکست خواردن و زال بوونی دوژمن؟! هه‌رگیز وه‌ها نابیت .. نه‌وان هه‌موو ژیانیان هه‌ر غیره‌ت بووه .. هۆشیان به‌ خۆیان دا هاته‌وه و هه‌ر هه‌موو گه‌رانه‌وه بۆ مه‌یدانی مه‌ردایه‌تی و ، ده‌وره‌یان له‌ نازیز دایه‌وه .. به‌مه‌ بارودۆخ گۆرا.

به‌ راستی هاوه‌لان شه‌رمه‌زاری نه‌و هه‌لوئسته‌یان بوو بوون ، که هه‌لاتبوون و پیغه‌مبه‌ری خویان ﷺ به‌ تنیا له‌ مه‌یدانی جه‌نگ دا و له‌به‌رده‌م دوژمن دا به‌جی هیشته‌بوو .. که‌ی به‌ئینی نه‌وان وه‌ها بوو؟! نه‌وان که‌ی به‌ ته‌مای بی‌وه‌فایی له‌ جوژه بوون؟! بۆیه هه‌ر به‌ بیستنی جاردا نه‌که‌ی عه‌بباس خیرا گه‌رانه‌وه دا .. هه‌تا هی وایان هه‌بوو به‌سه‌ر پشتی وشتره‌که‌یه‌وه بوو و وشتره‌که نه‌ی فراند و له‌ مه‌یدانی جه‌نگ دووری نه‌خسته‌وه ، موسلمانه‌که‌ش پیی خۆش بوو بگه‌رپیشه‌وه ، به‌لام چاری وشتره‌که‌ی نه‌نه‌کرد و ، ملی نه‌نه‌دا بگه‌رپیشه‌وه ، ناچار جله‌وی وشتری به‌ر نه‌دا و خۆی فری نه‌دایه‌ زه‌ویی و ، به‌ پیی نه‌گه‌رپیشه‌وه خزمه‌تی نازیز و ده‌ستی نه‌دایه‌ کوشتاری دوژمنان ..

هه‌تا هه‌روه‌ک له‌ کاتی هه‌ل‌هاتنا یه‌کتریان نه‌شیلا ، له‌ کاتی گه‌رانه‌وه‌ش دا ، نه‌وه‌نده په‌له‌یان بوو ، دیسان یه‌کتریان نه‌شیلا و ، نه‌وه‌نده‌ش به‌ په‌له‌ له‌ ده‌وری پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ جه‌میان نه‌خوارد بۆ کوشتاری دوژمنان خه‌ریک بوو رمه‌کانیان به‌ری پیغه‌مبه‌ری خوا بکه‌ون .

که هاوه لآن گه پانه وه مهیدانی جهنگ ، دهستیان دایه کوشتار ، به لآم چۆن کوشتاریک ! نه وه بوو جهنگیکی سهخت له نیوانیان دا رووی دا و ، ههوازینی هیرش بهر دواي ماوه به کی کهم بوونه بهرگریی کهر .. موسلمانان کان به و په پری داخ له دلی یه وه کوشتاری دوژمنیان نه کرد .. زۆر به چاکیی نارامیان گرت ، تا نه وه بوو خوی گه وه سرکهوتنی پیشکەش کردن . ههوازینیش تووشی وه ها شکستی یه ک بوو که به درێژیی میژوو هیچ عه ره بێک وه ها شکستی نه خوارد بوو ..

شایانی باسه که یه کێک له وانیهی له دهوری پیغه مبهری خوا ﷺ به دامه زراویی مابوونه وه نه بوسوفیانی کوری حاریشی کوری عه بدو لموطه للیب بوو ، که دهستی به جلهوی نیستره که ی پیغه مبهری خوا وه گرتبوو و ، نه ویش به په له به ره و موشریکه کان نه پویششت .. له بیرمان نه چیی که ههتا فهتعی مه که که نه بوسوفیان دژایه تیی موحه ممدی نامۆزای نه کرد و ، به چ حالیک پیغه مبهری خوا ﷺ له گه لی ناشت بوویه وه و رووی پی دا ..

سه رهتا عه بباس بانگی له نه نصار نه کرد ، پاشان بانگی نه کرده خه زره ج که به راستیی جهنگاوه و به غیرهت بوون . که جهم بوون و جهنگیش گهرم بوو ، پیغه مبهری خوا ﷺ سه ری بهرز نه کرده وه تا چاری له گهرمه ی جهنگ بێت و نه شی فهرموو : ((الآن حمي الوطيس)) . واته : نیسته جهنگ گهرم بوو . نه م رسته یه یه کهم جار بوو پیغه مبهری خوا ﷺ به کاری بهیئنی . پاشان پیغه مبهری خوا ﷺ مشتیک چهوی بۆ دوژمنان هاویشت و فهرموی : ((إنهزموا ورب الكعبة)) . فهرموی : به په ره ردگاری که عبه هه لاتن ..

نه نهس نه لیت : ده به خوا چاوم لی یان بوو کاریان به ره وه دواوه و برشتیان به ره وه کولیی نه پویششت ههتا خوا تیکی شکاندن . چاوشم لی بوو پیغه مبهری خوا ﷺ نیستره که ی خۆی به دوايان دا تاو دابوو .

نه نهس باسی دامه زراوی پیغه مبهر و نه و کۆمه له هه ل بژارده نه کات که پیغه مبهری خوا ﷺ سهیری راست و چه پی خۆی نه کرد و نه ی دیی وا موسلمانان کان هه ل دین ، نه ی فهرموو : ((يا أنصار الله وأنصار رسوله ، أنا عبدالله ورسوله صابر)) . پاشان به حه ره که یه وه نه چوه بهردهم دوژمنان و هیرش نه کرده سه ره سهریازگه ی کافران ، تا نه وه بوو خوا دوژمنی شکاند و موسلمانان هه لاتوه کانیش گه پانه وه لای .

له کاتی ته نیایی دا پیغه مبهری خوا ﷺ ناوړی بو لای نه بوسوفیانی کورې حاریشی ناموزای دایه وه که به زری خوی داپوشی بو و نهی نه ناسی و جلوی نیستره که ی بو گرتبو و ، فهرمووی : ((من هذا ؟)) . وتی : دایک و باوکم به قوریانت بن ، براکه تم ، نه بوسوفیانی کورې حاریش .

فهرمووی : ((نعم أخي . ناولني حصی من الأرض)) . فهرمووی : برای چاکمی .. چهند چه ویکم بده ری .

نه و چه وانه به ره و دوژمن نه هاوئیژی و خوا تیکیان نه شکینتی .

نه وانه ی که ناویان هاتوه له و دامه زراوانه : نه بوبه کر و ، عومر و ، عه بیاس و ، عه لیبی و ، فاضلی کورې عه بیاس و ، ^{۲۲۷} نه بوسوفیانی کورې حاریش و ، ره بیعه ی کورې حاریش و ، نه یه نی کورې عوبه یدی خه زره جیبی ^{۲۲۸} و ، نوسامه ی کورې زهید و ، حاریشه ی کورې نوعمان ^{۲۲۹} .

له کاتی تیک شکان دا پیغه مبهری خوا ﷺ ده رباره ی نه وانه ی که له مهیدان ماون و هه ل نه هاتوون پرسیار له حاریشه ی کورې نوعمان نه کات ، نه ویش که سهیری نه م لاو نه و لای نه کات دایان نه نی که صد که س بن . روژیکیان حاریشه به لای پیغه مبهردا ﷺ تی نه پهری که له گه ل جیبریل دا ، له نزیک ده رگای مزگهوت دا ، فهرمایشتی نه کرد . جیبریل فهرمووی : نه ی موحه ممد ! نه مه کی یه ؟ نه فهرمووی : حاریشه ی کورې نوعمانه . جیبریل نه فهرمووی : نه مه یه کی که له صد که سه نارام گره که ی روژی حونه ین . نه گهر سه لامی بکردایه وه لام نه دایه وه . پیغه مبهر ﷺ نه م هه واله ی به حاریشه گیاند و نه ویش وتی : وام زانیی دبیجه ی که لیبی یه له گه ل تا وه ستاوه ..

^{۲۲۷} فاضلی کورې عه بیاس ناموزای پیغه مبهری خوا به شداریی فتمی مه که کی کردوه و ، له جهنگی حونه ینیش دا یه کی که بووه له دامه زراوان . ناماده ی حجه ی مان ناوایش بووه و له پاشکوی پیغه مبهری خوا دا بووه . زور جوان و پی که وتو بووه . فهرموده ی گپراهه توه و ، ناماده ی شوژدی پیغه مبهری خوا بووه . ناوی نه کرد به دهستی نیمام عه لیبی دا .. له شام له روژی (مرج الصفر) دا شهید بووه . نه لاین : له نه جنادین . نه ش لاین : به تاعرونی عه ماس له سالی (۱۸) ی کوجیبی دا کوجی دوابی کردوه .

^{۲۲۸} نه یه نی کورې عوبه یدی کورې نوم نه یه نی به خپوکری پیغه مبهره و ، برای دایکیی نوسامه ی کورې زهیده . موجهید و عطاء فهرموده یان لینه وه ریوایه ت کردوه . نیین نیسحاق وتویه : نه یه ن له جهنگی حونه ین دا شهید بووه . ^{۲۲۹} حاریشه ی کورې نوعمان به شداریی به در و نوحود و خنده ق و هه موو جهنگه کانی کردوه . یه کی بووه له و هه واله پایه دارانه ی که جیبی متمانه بوون له لای پیغه مبهری خوا ﷺ . روژی حونه ین دامه زراو بوو . نه م بوو که جیبریل سه لامی لی کرد .. حاریشه به عومانی کورې عه دفان نه لایت : نه گهر به توی له سهرت جهنگ نه که ین . تا سه رده می خه لافتمی مرعویه ژیاوه و ، دوی نه وه ی که چاوی له ده ست نه دا کوجی دوابی نه کات .

له موعه مهوری کوری راشیده وه ، له زوهه ری یه وه ، له عوروه وه ، له عاثیشه وه گپراوه ته وه که جبریل فرمویه : خوی گه وه به بۆته که فیلی رزقی خویان و مال و مندالیان له به هشت دا . (واته نه وانهی که له حونه نین دا نارامیان گرت) . عه عباسیش نه یوت : نه بوسوفیانی کوری حاریث یه کی بوو له وانهی که خوا که فیلی رزقی خویان و مال و مندالیانی کرد له به هشت دا .

له به رانی کوری عازیب وه (که نه ویش یه کی بووه له نارام گرانی حونه نین) ریوایهت کراوه که وتویه : به و خوییه که جگه له خوی خوییه کی تر نیه پیغه مبه ری خوا ﷺ پشتی هه لا نه کرد ، به لکو داوای سه رکه وتنی کرد ، پاشان له سه ر و لاغه که ی دابه زیی و نه ی فرموو :

أنا النبي لا كذب أنا ابن عبدالمطلب

شایانی باسه که شه صت و حوت که س له و صد که سه دامه زراوه نه نصار و ، سی و سیشیان موهاجیر بوون .

له و ساته ناسکانه دا پیغه مبه ری خوا ﷺ له خوا نه پاراپیه وه :
 ((اللهم لك الحمد وإليك المشتكى وأنت المستعان)) .^{۲۳۰}

پینجه م : به ره و سه رکه وتن

دوای نه وه ی که موسلمانان تیک شکاوه کان گه پرانه وه مهیدانی جهنگ ، جهنگینی یه کجار سه خت رووی دا .. هه وازین به وه پیری دریی و نازایه تی یه وه نه جهنگیی .. به لام که موسلمانان کان کۆبوونه وه ، هه لویستی هه وازین له هیرشه وه گۆرا بو به رگری کردن . نه وه بوو موسلمانان کان هیرشیتی سه ختیان کرده سه ر هه وازین ، که هه وازین و هاوپه یانه کانی هه ولیان نه دا دان به خویان دا بگرن ، که چیی بی هووده بوو .. موسلمانان کان نه وه نده تووره بوو بوون ، هیچ شتی که به رگهی هه لمه تی نه وانی نه نه گرت .. به راده یه که هه وازینیان له به رده میان دا رانه مالیی .. نه وه نده تووره بوون خه ریک بوو ده ست بو کوشتنی منداله کانی هه وازین دریش بکه ن ، به لام پیغه مبه ری خوا قه ده غه ی کردن ، چونکه شه ریه ت به هیچ شیوه یه کی ری به شتی وه ها نادات .

له هه‌مان کات دا هه‌وازینیش جه‌نگیکی سه‌رومائی ناهه‌مواری ته‌کرد .. هه‌ندی له پیاوه دره‌کانی زۆریک له جه‌نگاوه‌ره موسلمانه‌کانیان نه‌کوشت .

بۆ نمونه میژوونوسان باسی پیاویکی هه‌وازین ته‌که‌ن که به‌سه‌ر وشتریکه‌وه به راست و چه‌پدا موسلمانی نه‌کوشتن ، نه‌وه‌نده‌ش به‌لا بوو تا نیمامی عه‌لیی و نه‌بودجانه ناچار بوون له‌سه‌ر کوشتنی یه‌ک بگرن و له ناوی به‌رن .

ئه‌و کابرایه به‌سه‌ر وشتریککی سووره‌وه بووه و ئالایه‌کی ره‌شی به ده‌سته‌وه بووه و کردوویه‌تی به‌سه‌ر نووکی ره‌میکی درێژه‌وه . به هه‌ر که‌سی گه‌یشتووه کووشتوویه .

نه‌بودجانه له‌به‌رده‌میا نه‌وه‌ستی و وشتره‌که‌ی نه‌خات . دوا‌ی نه‌وه عه‌لیی و نه‌بودجانه به‌رده‌می کابرا ته‌گرن ، نیمام ده‌ستی راستی کابرا نه‌بپری و نه‌بودجانه‌ش نه‌وی تریان . پاشان هه‌ردووکیان به شمشیر دای ته‌گرنه‌وه هه‌تا شمشیره‌کانیان خوار نه‌بنه‌وه . یه‌کیکیان واز نه‌هینن و ، نه‌وی تریان به یه‌کجاریی نه‌ی کوژی و ، واز له کهل و په‌له‌که‌ی دینن و نه‌پۆن . له‌ولاوه پالنه‌وانیکی تری هه‌وازین که ئالایه‌کی سووری به ده‌سته‌وه نه‌بیته ریی هه‌ردووکیان . یه‌کیکیان ده‌ستی نه‌سه‌په‌که‌ی نه‌قرتینن و ته‌که‌وی به ده‌م دا ، پاشان هه‌ردووکیان کابرا دانه‌گرنه‌وه هه‌تا یه‌کجاری ته‌که‌ن و واز له کهل و په‌له‌که‌ی دینن . که‌چیی نه‌بوطله‌ له‌ولاوه په‌یدا نه‌بی و کهل و په‌لی هه‌ردوو کوژراوه‌که بۆ خۆی هه‌ل نه‌گری .

له‌م جه‌نگه سه‌خته‌دا پادشای هه‌وازین ، مالیکی کورپی عه‌وف و هۆزه‌که‌شی نه‌وه‌ی نصر جه‌نگیکی نازایانه‌یان کرد ، به‌لام زۆریک له‌وانیش کوژرا ، به راده‌یه‌ک که خه‌ریک بوو به یه‌کجاریی تیا بچن . مالیک سه‌رنجی دا جه‌نگ تازه بوو نه‌و بی‌هووده‌یه . چونکه سوپای هه‌وازین بۆته گه‌لا وشکه‌ی به‌رده‌می ره‌شه‌بای سه‌خت ..

موسلمانه‌کان وه‌هایان به‌و سوپایه‌ی نه‌و کردووه با به ده‌واری شپری نه‌کات .. له‌به‌ر نه‌وه هه‌ر جه‌نگاوه‌ریکی هه‌وازین بگری ، جگه له خۆده‌ریازکردن بیری له هیچ شتیکی تر نه‌نه‌کرده‌وه ..

نه‌وه‌بوو یه‌کی له نه‌وه‌ی نصر که موسلمان بوو بوو و ، ناوی عه‌بدوللای کورپی قه‌یسی نه‌صریی بوو ، که چاوی له کوژرانی پیاوانی هۆزه‌که‌ی بوو ، هاواری لی هه‌لسا و وتی : نه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ! نه‌وه‌ی روباب تیاچوون . نه‌ویش فه‌رمووی :

((أَللّٰهُمَّ اجْبِرْ مَصِیْبَتَهُمْ)) . فه‌رمووی : خوایه نه‌و موسیبه‌ته‌یان بۆ ببیژیریته‌وه .

ئەبوقەتادەش باسیکی ئەو جەنگەى حونەین ئەکات کە چاوی لى بووہ موسلمانىك و کافرئک جەنگاون و ، موشرىكىكى تر ویستووہ یارمەتیی ھاوہلەکەى خۆى بدات ئەبوقەتادەش ھەلمەت ئەبات بە شمشیر دەستی ئەو کابرایە ئەقرتینى . کابرا ئەوہن لى ھاوو ئەبى بە دەستە ساغەکەى ملی ئەبوقەتادە ئەگرى و ، بەرى نادا ھاوو خەرىک ئەبى بى خنکینى . بەلام لەبەر خوین پۆیشتنى دەستە بپراوہکەى ناچار شل ئەبى و بەرى ئەدا و ئەکەوى و ئەبوقەتادە بە یەکجاریى ئەى کوژى و ، لەبەر گەرمیی جەنگ بۆى ناکرى کەل و پەلەکەى کابرا بۆ خۆى بەرى ، بەلام دواى ھەر دەستى ئەکەویتەوہ ..

دەربارەى جەنگى حونەین مێژوو نووسان دەریان بپوہ کە خواى گەورە بە موەجیزە پشت گىرىى سوپای نیسلامى کردووہ ، بەوہى کە ترس و لەرزى بردۆتە ناو دلئى دۆژمنانەوہ .

ھەندى لەو ھاوہلانەى کە نامادەى حونەین بوون باسى ئەوہیان کردووہ کە بە چاوی خۆیان ، لە کاتى جەنگ و کوشتاردا و بەر لەوہى ھەوازین تىك بشکىت ، دیوانە شتىک بە وینەى قوماشىكى رەش لە ئاسمانەوہ بەر بۆتەوہ و کەوتۆتە نىوان ھەردوو سوپا . یەکیکیان ئەى گىراپەوہ کە مېروولە رەشەى بە ئاسمانەوہ بە پڑاوی دیوہ و شىوہکەى پڤ کردووہ ، ئەو ھاوہلە لای یەقین بووہ کە ئەوہ مەلائىکەت بوون و ، ئەوہندەى پى ناچى ھەوازین ئەشکىت ..

یەکیكى تر ئەگىرپتەوہ کە سیخورانى مالىكى کورپى عەوف بە ترس و لەرزىكى بى ئەندازەوہ ئەگەرپتەوہ لای . لىیان ئەپرسى : تیاچن ، ئەوہ چىتانە ؟ ئەلین : پیاوی سپىمان دین بەسەر ئەسپى بەلەکەوہ . بەخو خۆمان پى ئەگىرا و ناوہامان بەسەر ھاوہات .

ھەندىکىش ئەو مېروولانەیان بە ئاسمانەوہ بە وینەى پەلە ھەور بەر چاو کەوتوون . ترس و لەرزى ئەو رۆژەش لە دلئى کافراندا بە وینەى چەند دەنکە چەوئک لە ناو تەشتىکدا چۆن دەنگیان دىت ، وەھا ناو سکيان دەنگى لىوہ ھاووہ . لە ھەمان کاتدا ئەو مشتە چەوہى کە پىغەمبەرى خوا ﷺ بەرەو سوپای ھەوازین ھاویشتى یەک بە یەکی سەربازانیاں بەشى خۆیان چەو و خۆل کەوتە چاویانەوہ .

له پێشهوه باسی شهیهی کوری عوثماني عبده ریبمان^{٢٣١} کرد که هیشتا به چاکیی نیمانیه نه هینا بوو و له کاتی شکستی موسلمانانه کاندای وستی پێغه مبهری خوا ﷺ بکوژیت ، نه مهش به کیکه له موعجیزه کانی پێغه مبهری خوا و بووه هوی نیمان هینانی شهیه .

شهیه نه که ویتته گهل سوپای نیسلام و به رهو حونهین بهرپی نه که وی ، به و نیازهی که نه گهر ههردوو سوپا تیکه له بوون هه لیک به دهست بهینیی و ، دهستیک له پێغه مبهری خوا ﷺ بووه شینیی و ، تۆلهی هه موو کوژراوانی قورههیش به سینیی . له ریبویه تیکی تردا وه های دهر نه برپی که تۆلهی باوکی و مامه ی وه ریبگریته وه که له ئو خوددا به دهستی همزه یان عه لیبی کوژرا بوون . شهیه نه وه نده داخ له دل بوو نه ی وت : نه گهر عه ره ب و عه جه م هه ر هه مووی شوینیی نیسلام بکه وی و تاقه پیاویک نه مینیی من شوین موحه محمد ناکه وم .

که خه لکه که تیکه له بوون و ، پێغه مبهری خوا ﷺ له سه ر نیسته ره که ی دابه زیی ، شهیه شمشیته ره که ی له کیلان دهر هینا و لیی نزیک که وته وه و شمشیتری به رز کرده وه و خه ریک بوو دای بینه یته وه و پێغه مبهری نازیز ﷺ بکوژیت . که چیبی له و کاته دا به وینه ی بروسکه پارچه ناگریکی بو دی که خه ریک نه بی له ناوی به ری و ، له ترساندا دهست به چاویه وه نه گری و ، پێغه مبهری خوا ﷺ بانگی لی نه کات : ((یا شیبه ! أدن مني)) . فه رمووی : شهیه ! لیم نزیک بکه وه ره وه . شهیه لیی نزیک نه که ویتته وه و ، نه ویش ناو ریکی بو نه داته وه و زه رده خه نه یه ک نه کات و دهست به سه ر سنگی شهیه دا دینیی و پاشان نه فه رموی : ((أله م ! أعذه من الشیطان)) . فه رمووی : خواجه ! له داوی شهیتان په نای بده .

^{٢٣١} شهیهی کوری عوثماني کوری نه بو طه له له نه وه ی عبه دووداره . نه وه ی عبه دوودار له دوا ی قوصه ی هه ل گری نالای قورههیش بوون . باوکی شهیهش له جەنگی ئو خوددا له گه ل خزمه کانی دا هه ل گر و پاریزه ری نالای قورههیش بوون . له سه ره تای جەنگی ئو خوددا هه موویان به شمشیتری موسلمانان که وته نه زه ویی و نالای قورههیش شو ر بوویه وه و ، که س نه ما به رزی بکاته وه و ، قورههیش ده ستیان دایه هه لاتن . پێغه مبهری خوا ﷺ کلبله کانی که عبه ی دایه دهست شهیه و عوثماني کوری طه له ی نامۆزای . تا نه مپۆش کلبلی که عبه به دهست نه وه ی شهیه بوون . شهیه فه رمووده ی ریبویه ت نه کرد و ، سالی سبی و نۆی کوچیبی هه جی به موسلمانان کرده وه . نه مهش له کاتی نا کوکیی نۆوان نیمان عه لیبی و موعاویه دا خوا لی یان رازی بی که هه ر به که بیان نه ی وستی خزی نه میری هه ج بی ت ، شهیه له بری هه ردوو لا هه جه که ی به جی هینا . شهیه له سالی په نجا و نۆی کوچیبی دا کوچی دوا بی کرده وه . .

شهیبه نه لیت : ده به خوا هدر نهو سه عاته نهوم له گویم و چاوم و خوّم خوشر نهویست و ، هدرچییش دهربارهی نهو له دلّم دا هه بوو خوا لای برد .. پاشان فرمووی : لیم نزیك به ره وه و جهنگ بکه . منیش له بهره می دا شمشیرم نهو ه شانده . خوا چاك ته زانی پیم خوشر بوو به گیانی خوّم له هه موو شتیک بی پاریزم . خو نه گهر باوكم زیندوو بوایه و لهو ساته دا تووشی ببوومایه شمشیرم لیتی نه نه گیتراپه وه . نیتر نهو ه بوو منیش له گه لّ نهوانه دا بووم که دهره یان دابوو هه تا موسلمانه کان گه رانه وه و به یه که دهست هه لّمه تیان نه دا .. نیستره کهیم بۆ نزیك کرده وه و به پیوه له سه ری وه ستا و دوا ی کافره کان کهوت هه تا به هه موو لایه که دا پڑان . پیغه مبه ری خوا ﷺ فرمائی دا هه ر کهس توانای کوشتاری هه یه با لیتیان بکوژی . موسلمانه کان دوا یان کهوتن و خه ریک بوو مندا لّ بکوژن پیغه مبه ر ﷺ له وه قه ده غه ی کردن .

شایانی باسه که له جهنگی حونه یان دا نافرته موسلمانه کان رۆلی بهرچاویان هه بوو . نهو ه بوو له گه لّ سوپای نیسلام دا چوار نافرته ی نه نصار به شداری جهنگیان کرد و له کاتی شکست خواردنی موسلمانه کان دا نهوان له خزمه تی پیغه مبه ردا به دامه زراوی مانه وه ، به تاییه ت نوم عوماره نوسه بیه ی کچی که عب که له نوحودیش دا ده ری پاله وانانه ی بینیی .

نوسه بیه نه گیترته وه که له گه لّ سی نافرته ی تر دا ، له کاتی شکستی موسلمانه کان دا ، شمشیریکی به برشتی به دهسته وه بووه . سی نافرته که ی تریش یه کیکیان نوم سوله یی هاوسه ری نه بو طه لّ ه ی نه نصاری بووه که لهو کاته دا سکی به عه بدوللای کورپه وه پرپوه و ، خه نجه ریکی به لاته نیشتیه وه هه لّ واسیه . یه کیکی تریان نوم سوله یی^{۲۳۲} و نهوی تریشیان نوم حاریث^{۲۳۳} بوون .

نه گیترته وه که نوم عوماره شمشیره که ی له کیلان دهر نه هینا و ، هاواری نه کرده نه نصار و نه ی وت : نه مه چ عاده تی که ؟ چیتانه وا هه لّ دین ؟ لهو کاته دا چاوی به پیاو یکی هه وازین نه که وی به سه ر و شتریکی بۆره وه که نالایه کی به دهسته وه نه بی و وشتره که ی خستبووه دوا ی موسلمانه کان . نوسه بیه ری پی نه گری و به شمشیر پاژنه ی وشتره که دانه گریته وه و ، نه ی خات به پشت دا و ، هه لّمه ت نه داته سه ر

^{۲۳۲} نوم سوله یی : له (أسد الغابة) دا هاتوره که نافرته تیک بووه لهوانه ی بدهمه تیان داوه و رۆزی نوحودیش به شداری کرده وه . عومره ی کورپی خه ططاب فرموویه : رۆزی نوحود کونده ناوی بۆمان ناماده نه کرد ..
^{۲۳۳} نه م نافرته ش نه نکی عوماره ی کورپی غوزیه یه . له هۆزی نه نصار و نهوی خه زره جه .

پی‌اوه‌که و به شمشیر دای نه‌گریته‌وه و ، شمشیرتیکی لی نه‌ستیئی و وشتره‌کشی هه‌ر پرخی نه‌هات ، له‌ولاره پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ شمشیره‌که‌ی به ده‌سته‌وه بوو و ، کیلان‌که‌ی فری دابوو و ، بانگی نه‌کرده شکست خواردوو و .. دوی نه‌وه هه‌ردوو کوره‌که‌ی نوسه‌یبه ، حه‌یب و عبودولائی کورانی زه‌ید نه‌گه‌رینه‌وه و چه‌ند دیلیکی قوّل به‌ستراویان له‌گه‌ل‌دا نه‌بن . خه‌لکه‌که دیلیان نه‌هینایه‌وه ..

نوم سوله‌یمیش که نه‌ی‌دی موسلمان‌ه‌کان چوّن مه‌یدانیان چوّل نه‌کرد و هه‌ل نه‌هاتن غیره‌تی نه‌جوّشا . نوم سوله‌یم هاوسه‌ری نه‌بوطه‌لخه که حامیله‌ش بوو و وشته‌که‌ی نه‌بوطه‌لخه‌ی پی بوو و ، پشتوینتیکی توند و توّلی به‌ستبوو و ، خه‌نجه‌ریکیشی هه‌ل گرتبوو ، تا هه‌ر کافرئیک لی نزیك بیته‌وه ورگی بدری .

نوم سوله‌یم داوای له پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ کرد که هه‌رچی له جه‌نگ هه‌لاتوون و پشتی نه‌ویان به‌رداوه ، چاوپووشی‌یان لی نه‌کات ، به‌لکو به وینه‌ی نه‌و موشریکانه‌ی که له‌گه‌لیا نه‌جه‌نگن بیان کورئیت .. به‌لام پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ چاوپووشی پی خووش بوو ده‌ره‌ق به‌و شکست خواردووانه .

له راستیی‌دا موسلمان‌ه‌ه‌لاتووه‌کان له حونه‌ین‌دا نه‌بوونه هوی شکستی نیسلام به یه‌که‌جاری ، چونکه دوی نه‌و شله‌ژان و راگردنه‌یان خیرا هاتنه‌وه سه‌ر خویمان و ، به‌هله خویمان گه‌یاند‌ه‌وه مه‌یدانی جه‌نگ و ، پشتی سوپای شه‌یتانیان به زه‌ویی‌دا دا . بویه خوای گه‌وره‌ش چاوپووشی لی کردن وه‌ک له قورناتی پیروژدا هاتووه :

﴿ لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْفًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّدْبِرِينَ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ﴿٢٦﴾ ثُمَّ يَتُوبُ اللَّهُ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ عَلَى مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾ (التوبة : ٢٥ - ٢٧) .

نه‌وه‌شمان له بیر نه‌چی که زانایان له‌سه‌ر نه‌وه یه‌که ده‌نگن که هه‌لاتن له جه‌نگ له روژی به‌دردا به یه‌کی له گونا‌هه که‌بیره‌کان نه‌ژمی‌ری ، هه‌روه‌ها له جه‌نگی گه‌وره‌ی روژم‌دا له ناخرزه‌مان‌دا و ، کاتی هاتنی ده‌ججالیش هه‌لاتن له مه‌یدانی جه‌نگ به گونا‌هی که‌بیره نه‌ژمی‌ری ..

به لئی ، که هاوه لآن گه رانه وه مهیدانی جهنگ هه ره یه که بیان بووه شیریک که هیچ شتی له بهر ده میا خۆی پی نه نه گیرا .. به وینهی پلنگ هه لمه تیان نه دا و هیچ که س خۆی پی نه نه گیرا له بهر ده میانا شمشیر بهرز بکاته وه .. یه کئی له وانه شه بو طه له می نه نصاری بوو که به ته نیا خۆی له بت په رستانی هه وازین بیست و پینج که سی لی کوشتن و کهل و په له کانیشی ده ست خستن .

موسلمانانیش زۆر تکیان لی شه هید بوو و لییشیان زامدار بوون ، به تایبه تیی فه رمانده ی نه سپ سواران خالیدی کورپی وه لید که خوینتیکی زۆر له زامه کانی رویشت و ، نه وه نده بی هیز که وت ناچار بوو پال به شت و مه که که یه وه بدات . نه وه بوو دوا ی تیک شکانی کافره کان پیغه مبه ری خوا ﷺ به ناو موسلمانان دا هات و چۆی نه کرد و نه ی فه رموو : ((مَنْ يَدُلْنِي عَلَى رَحْلِ خَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ ؟)) . نه ی فه رموو : کئی شوینی کهل و په له که ی خالیدم پیشان نه دات ؟

موسلمانان پیشانیان دا و ، نه بیینی وا له تاو بی هیزی پالی به کهل و په له که یه وه داوه . خیرا تفی موباره کی دا له زامه که ی و چاک بوویه وه . سه ره نه جام ، دوا ی جهنگ و کوشتاریکی زۆر هه وازین تیک شکان و سه دان کوژراویان لی به جی ما و ، شهش هه زار مرۆفیان لی به دیل گیران و ، ده ست کهوتیکی یه که جار زۆریشیان له چک و مه رومالات کهوته ده ست موسلمانان ، که له سه رده می پیغه مبه ردا موسلمانان ده ست کهوتی وه ها زۆریان ده ست نه که وتبوو . نه وه بوو بیست و چوار هه زار و شتر و ، زیاتر له چل هه زار سه ر مه ر و ، ده بیان هه زار نۆقیه زیو کهوته ده ست موسلمانان کان .

هه رچی نه کوژرا بوون و به دیلیش ده ست موسلمانان کان نه که وتبوون به ره و دوا هه لاتن ، به تایبه ت فه رمانده ی گشتیی مالیکی کورپی عه وف ، له و چه م و شیوانه دا شپه رزه بوون و ، له ترسی گیانی خۆیان هۆشیان به لای ژن و مندال و مه رومالاته وه نه ما و هه موویان کهوتنه ده ست موسلمانان کان . نه مه لی قه وماتیک بوو تا نه و رۆژه هیچ عه ره بیتک شتی وه های به چاوی خۆی نه دیی بوو . نه وه بوو دورهیدی کورپی صومه پیش روودانی جهنگ له مالیک پارایه وه که نه و نه خشه یی هه له یه و با رۆژی وه ها به سه ر هه وازین دا نه هیینی . داوا ی لی کرد ژن و مندال و مه رومالات بگیریتته وه بۆ شوینه سه خته کانی ولاته که بیان . که چیی مالیک به گوئی نه کرد و ، قه ده ری خوا وه های هینایه پیش دورهیدی کورپی صومه ی ته منن سه د و شه صت ساله له جهنگی

حونه‌ین دا کوژرا و به موشریکی سهری نایه‌وه ، به‌لام مالیک ما و دوایش به چاکی موسلمان بوو و رۆئی گرنگی هه‌بوو له جیهادی نیسلامی دا . هندی له‌وانه‌ی که له ناو سوپای هه‌وازین دا بوون ، دوای موسلمان بوونیان باسیان نه‌کرد که که‌مینیان بۆ موسلمانان داناوه و ، به یه‌ک هه‌لمه‌ت ته‌پیان کوتاوه‌ته سدریان و راویان ناون ، هه‌تا نه‌گه‌نه لای پیاویک که سواری تیستریکی بۆر نه‌بیته و ، چند پیاویکی سپیی دهم و چاو گه‌شاه‌ی به ده‌وردا نه‌بن . نه‌فرمویته : «شاهت الوجوه ، إرجعوا» . نه‌وانیش تیک نه‌شکین و موسلمانه‌کان راویان نه‌نین . له ترسان دا له‌رزیان لی دۆ و ، خۆیان نه‌گه‌یننه ناوچه به‌رزه‌کانی ولاته‌که‌یان و ، له نه‌جام دا خوی گه‌وره خۆشه‌ویستی نیسلام نه‌خاته دل‌یانه‌وه .^{۲۳۴}

شه‌شم : راوانان و په‌رنه‌وازه‌کردن

دوای نه‌وه‌ی موسلمانه‌کان به‌سهر هه‌وازین دا سهرکه‌وتن ، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فرمانی بۆ سوپای نیسلام ده‌رکرد تا شوین سوپای په‌ره‌گه‌نده‌ی هه‌وازین بکه‌ون و نه‌هیلن هیز پیکه‌وه بنینه‌وه . به‌مه سوپای نیسلام به فرماندا‌یه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ گه‌یشته طانیف که له‌وی هۆزی ته‌قیف - که یه‌کی له باله‌ گرنه‌گه‌کانی هه‌وازین بوو - خۆی مه‌حکه‌م کردبوو و ، سوپای نیسلام ناب‌لوقه‌ی دا .. له کاتی راوانانی هه‌وازین دا له‌لاین سوپای نیسلامه‌وه ، پیاوی به‌سالاچووی شاره‌زای جهنگ و هه‌را دوره‌یدی کوپی صومه‌ کوژرا ..^{۲۳۵}

دوره‌ید له‌بهر پیری و په‌که‌که‌وتنی له‌سهر وشتریک و له‌ناو که‌ژاوه‌دا هینرا‌بوویه شیوی حونه‌ین ، به‌و هیوا‌یه‌ی که‌لک له تاقیی کاریی رۆژگاری وه‌ریگری .. که جهنگ گه‌رم بوو و هه‌وازین شپزه بوو ، دوره‌ید له ناو که‌ژاوه‌دا به‌بی که‌س مایه‌وه و وشتره‌که‌ی کوپرا‌نه به‌ده‌ر و ده‌شت دا نه‌سووراپه‌وه ، هه‌تا نه‌وه‌بوو گه‌نجیکی هۆزی سوله‌یم گه‌یشته لای و جل‌ه‌وی وشتره‌که‌ی گرت ، به‌لام دوره‌یدی نه‌نه‌ناسیی . که دوره‌ید پرسیاری له گه‌نجه‌که کرد و زانیی له چ هۆزیکه ، گه‌نجه‌که به شمشیر دوره‌ید

^{۲۳۴} غزوة حنین لباشمیل : ۱۶۲ - ۱۸۱ .

^{۲۳۵} دوره‌ید کوپی صومه‌یه له نه‌وه‌ی جهشم و دایکیشی ناوی ره‌بجانه‌ی کچی مه‌عدی که‌ریبه‌یه ، واته خوشکی عه‌مری کوپی مه‌عدی که‌ریبه‌ی زویه‌یدی . دوره‌ید برایه‌کی هه‌بووه به ناوی عه‌بدوللا و له سهردمی نه‌فامیی دا هیزش نه‌باته سهر عه‌بس و فه‌زاره و نه‌وانیش هیزش دینن و عه‌بدوللا‌ی کوپی صومه‌ نه‌کوژری و دوره‌ید نه‌بیته سه‌رۆکی هۆزه‌که‌ی و ، نه‌ویش هه‌لمه‌ت نه‌باته سهر عه‌بس و ذیبیان و صد پیاویان لی نه‌کوژی که یه‌کیتیان بکوژی عه‌بدوللا‌ی برای بووه .

دانه گریتهوه که چیی کاری تی ناکات . دورهید شمشیره کهی خوئی پیشانی گه نجه که
 نهدا و هندی نامۆزگاریی نهکات و ، نه لیت : نه گهر چوویتهوه بو لای دایکت پیی
 بلی دورهیدی کورپی صومهم کوشت . که گه نجه که ، که ناوی ره بیعهی کورپی ره فیعی
 سوله ییی بو ، باسه کهی بو دایکی گپراههوه ، دایکی ههوالی دایه که نهو پیاره له
 رۆژیک دا سی دایکی نهوی نازاد کردوه و باوکیشی دوی به دیل گرتنی نازادی کردوه .
 جا ههروه که دورهید خوئی شاعیر بو ، عه مره ی کچیشی شاعیره بو ، بۆیه له
 گله یی ره بیعه و پیاره تیی له بهر چاو نه بوونی نهوهی سوله ییم دا پارچه شیعیکی
 رازاندهوه .

به لام مالیکی کورپی عهوفی فرماندهی گشتیی سوپای ههوازین ، که بوئی
 ده رکهوت وا سوپاکه ی شکستی خوارد و ، جهنگی بو ناکری ، به خوئی و کۆمه لیک
 سوارچاکه وه که فرمانده و دهسته ی نه رکانی جهنگی بوون کشانهوه و مهیدانیان چۆل
 کرد و ، به فرمانی پیغه مبهری خوایش زوبهیری کورپی عه ووام به خوئی و
 سواره کانیه وه مالیکیان راو نهنا ..

مالیک دوی تیک شکانی له گه ل چهند هاوه لیککی نه سپ سواری دا نه چنه سه
 بهرزاییه که و فرمان نه دات بوهستن ههتا مال و مندال و لاوازه کان تیپه ر بکن ،
 واته بیان پاریزن . دوی نهوه چهند پرسپاریکی له هاوپی کانی کرد و ، نهوانیش
 ههوالیان پی دا ، تا نهوه بووتی : چیی نه بینن ؟ نهوانیش ههوالی پیاوکیان به
 ناو نیشانهوه دایه ، وتی : نهوه زوبهیری کورپی عه ووامه ، کورپی سه فیهیه ، سویندم
 به خوا له شوینی خۆتان داتان نه گری ..

ههروایش بوو زوبهیر هه لمه تی برده سه مالیک و هاوه لانی و خه ریک بوو
 گه ماروویان بدات .. که مالیک نهوهی زانیی له سه ره نه سپه کهی دابهزیی و له ناو دار
 و درهخت دا خوئی حه شار دا نهوه کو به دیلیی بکه ویتته دهست زوبهیر . ههروا له نار
 درهخته کان دا خوئی حه شار نهدا و رای نه کرد تا خوئی گه یانده کۆشکی (لییه) .

که پیغه مبهری خوا ﷺ ههوالی زانیی فرمانی نهدا که سیك دوی بکهوی ، بیان
 تهنگی پی هه ل بجنی . چونکه به هیوای نهوه بوو خوا هیدایه تی بدات .

ههروایش بوو ، پیغه مبهری خوا ﷺ نوینه ری تایبه تیی خوئی نارد بو لای مالیک
 و ، پیی راگه یاند که نه گهر موسلمان ببی چاوپوشیی لی نه کری و هه موو که س وکار و
 سامانه کهی بو ته گپرتتهوه . نهوه بوو مالیکیش به چاکیی موسلمان بوو .

له کاتی راوانی سهربازه په‌ره‌گنده‌کانی هه‌وازین دا ، هه‌ندیکیان له شیوی نه‌وطاس کۆبوونه‌وه و ، که‌وتنه هه‌ولتی نه‌وه سوپایه‌ک ریڅ بجه‌نه‌وه تا بتوانن له‌به‌رده‌م موسلمان‌ه‌کان دا خۆیان بگرن .

کاتیڅ که سوپای نی‌سلام گه‌یشته طائیف ، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌ولتی کۆبوونه‌وه‌ی هه‌ندی له سهربازانی هه‌وازینی به‌رگویی که‌وت له شیوی نه‌وطاس . بۆ نه‌مه سربه‌یه‌ک سهربازی موسلمانی به فرماندا‌یه‌تی نه‌بو‌عامیری نه‌شعهریی ،^{۲۳۶} که مامه‌ی نه‌بو‌موسای نه‌شعهریی^{۲۳۷} بوو ، ره‌وانه کرد تا نه‌و سهربازانه‌ی هه‌وازین ته‌فروتونا بکه‌ن .

نه‌بو‌عامیر ئالای هه‌ل گرت و به‌ره‌و شیوی نه‌وطاس که‌وته ری . له‌وه‌ی تووشی کۆمه‌لێڅ له هه‌وازین هات که له چه‌ند شوینیکی مه‌حکه‌می شیوه‌که‌دا خۆیان قایم کردبوو و به‌ته‌مای جه‌نگ بوون . نه‌م کۆمه‌له ده‌ برایان له‌گه‌ل‌دا بوون که نۆیان یه‌ک له‌ داوی یه‌ک نه‌هاتنه مه‌یدان و له‌گه‌ل نه‌بو‌عامیردا نه‌که‌وتنه زۆران‌بازی و سه‌ره‌نجام هه‌ر نۆیان به‌ ده‌ستی نه‌بو‌عامیر کۆژران . هه‌ر کامیان نه‌هاته مه‌یدان دا‌وای زۆران‌بازی نه‌کرد و نه‌بو‌عامیر نه‌هاته پی‌شه‌وه و بانگی نه‌کرد بۆ سه‌ر نی‌سلام و نه‌یشی وت : خ‌وایه‌ شه‌ی‌د به‌ له‌سه‌ری ، هه‌تا هه‌ر نۆی کوشتن . که سه‌ره‌ی برای ده‌هه‌مینیش هات نه‌ویش هه‌ل‌مه‌تی دا‌یه نه‌بو‌عامیر و ، نه‌بو‌عامیریش بانگی کرد بۆ موسلمان بوون و نه‌یشی وت : خ‌وایه‌ شه‌ی‌د به‌ له‌سه‌ری . وتی : خ‌وایه‌ شه‌ی‌دیم

^{۲۳۶} نه‌بو‌عامیر ناوی عه‌به‌یدی کوری سه‌لیمی کوری حه‌ضار بووه . یه‌کی بووه له گه‌وره‌هاوه‌لان و زوو به‌ زوو موسلمان بووه و ، به‌لای نی‌ن قوته‌یه‌وه یه‌کێکه له‌وانه‌ی که بۆ حه‌به‌شه‌کۆچیان کردووه . نه‌ئین چاوی کوی‌ر بووه و د‌واییش چا‌ک بۆته‌وه ..

^{۲۳۷} نه‌بو‌موسا ناوی عه‌بدوللای کوری قه‌یسی کوری سه‌لیم بووه . نه‌میش زوو به‌ زوو موسلمان بووه . سه‌ره‌تا له‌گه‌ل براکانی و کۆمه‌لێڅ نه‌شعهریی دا هاتبوونه مه‌که‌که و له‌گه‌ل سه‌رداری قوره‌یش ، نه‌بو‌تو‌حه‌یجه سه‌عه‌یدی کوری عاصی کوری تومه‌یه‌به‌دا په‌مانیان به‌ستبوو . موسلمان نه‌بیئت و کۆچیش بۆ حه‌به‌شه نه‌کات . هه‌ندیڅ نه‌ئین : کۆچی بۆ حه‌به‌شه نه‌کردووه ، به‌لکو کاتیڅ که جه‌غه‌فر و هاوه‌له‌کانی له حه‌به‌شه‌وه به‌ سواریی دوو که‌شتی یه‌که گه‌رانه‌وه نه‌بو‌موسای نه‌شعهریی تووشیان نه‌بۆ و له‌گه‌لیان د‌یته خ‌زه‌مه‌تی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ، که نه‌و کاته له خه‌یه‌به‌ر بوو . عومه‌ر کردوویه‌ته والیی به‌صره و ، ناماده‌ی کۆچی د‌وایی نه‌بو‌عه‌به‌یده‌ی کوری جه‌رپ‌را‌حیش بووه له شام . فرمانده‌یه‌کی نا‌ودار بووه له‌ناو نه‌و فرماندانه‌ی که به‌شداریی فه‌قی شام و عی‌راقیان کردووه . له‌گه‌ل عومه‌ری کوری سه‌عه‌دی کوری نه‌بووه‌ققاص دا فه‌قی جه‌رپ‌ران و نه‌صیبینی له عی‌راق کردووه . هه‌روه‌ها فه‌قی نه‌ه‌واز و نه‌صفه‌هانی کردووه . نه‌بو‌موسا به‌شداریی جه‌نگی نی‌زان هاوه‌لانی نه‌کردووه و ، یه‌کی بووه له‌و دوو حه‌که‌مه‌ی که بۆ نه‌ه‌یشتنی نا‌کۆچی خ‌وتناوی نی‌زان نی‌مام عه‌لیی و مرعایه هه‌ولتی دا . نه‌بو‌موسا له مه‌که‌که‌دا و له سالی (۶۲) ی کۆچی دا و له ته‌مه‌نی شه‌صت و س‌ی سالی دا کۆچی د‌وایی کردووه . هه‌ندی‌کیش وت‌ویا‌نه له کوفه کۆچی د‌وایی کردووه .

له سەر نه دهی . نه بو عامیر دهستی لی کیشایه وه و ، کابراش له دهستی ده رچوو و ، پاشان به چاکی موسلمان بوو و ، هەرچی جارێک پیغه مبهری خوا ﷺ بیدیا به نهی فەرموو : ((هذا شرید أبي عامر)) . نهی فەرموو : نه مه هه لاتووی دهستی نه بو عامیره .

له کاتی جهنگدا پیاویک تیریکی گرتە نه بو عامیر و دای له نه ژنۆی . خیرا نه بو موسا خۆی گه یانده لای مامه ی و پرسیی : مامه گیان ! کێ تیری تێ گرتی ؟ نه ویش ناماژه ی کرد بۆ لای کابرا . نه بو موسا دای کابرا نه کهوی و نهی کوژی و ، نه گه رپته وه لای مامه ی و تیره که ده رته هینته وه ، که چیی ناوی تیا ده رپه پی .

نه بو عامیر وتی : کوری برام ! بچۆره خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ سه لامی پی بگه یه نه و پیی بلێ : داوای لی خۆش بوونم بۆ بکه .

نه بو عامیر نه بو موسا نه خاته شوینی خۆی و ، دای که میک به شه هیدی سەر نه نیته وه . نه بو موسا نه گه رپته وه خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ و نه چیته ژوره وه لای که به سەر قه ره ویله یه کی به لم دا پۆشرا وه بوو و قوماشیک به سهردا درا بوو و ، لمی قه ره ویله که چه قیبه وه پشت و لاته نیستی . نه بو موسا هه وائی موسلمانه کان و هه وائی نه بو عامیری نه داتی و ، داوا کردنی لی خۆش بوونه کهشی بۆ باس نه کات . خیرا داوای ناو نه کات و ده ست نوێ نه گریت و پاشان هه ردوو دهستی بۆ ناسمان بهرز نه کاته وه و ، نه فەرموی : ((أَللّهُمَّ ! اغفر لعبيد أبي عامر)) ، سپیایی بن بالیشی ده رته کهوی . پاشان نه فەرموی : ((أَللّهُمَّ ! اجعله يوم القيامة فوق كثير من خلقك)) . نه فەرموی : خواجه ! له رۆژی قیامهتدا له ژوری زۆریک له به دیی هینراوانته وه دای بنی .

نه بو موسا نه لیت : دهی داوای لی خۆش بوون بۆ منیش بکه . فەرموی : ((أَللّهُمَّ ! اغفر لعبد الله بن قيس ذنبه وأدخله يوم القيامة مدخلا كريماً)) .

نه گێر نه وه له جهنگی حونه بن دا پیاویک له ناو سوپای نیسلامدا جهنگیک پاله وانانه نه کات ، هه تا برینداریکی زۆر نه بیت . که نه وه بۆ پیغه مبهری خوا ﷺ باس نه کهن ، نه فەرموی : ((من أهل النار)) . موسلمانه کان به لایانه وه سهیر نه بی . که چیی که برینه کان نا ره هه تی نه کهن له تیردانه کهی دا تیریکی ده رهینا و خۆی پی کوشته وه . بۆ نه مه پیغه مبهری خوا ﷺ فرمانی به سەر بیلالدا تا جار بدات

و بلّی : تنها نیمان دار نه چیتته بهه شته وه و ، به پیای فاجیریش خوا پشت گیری له دین نه کات .^{۲۳۸}

جهوتهم : نابلووقه دانس طانیف

نابلووقه دانس طانیف به به شیک له جهنگی حونهین له قه لّم نه دری ، چونکه به شی سهره کیی سوپای ههوازین هۆزی شعیف بوون که دانیشتوانی طانیف بوون . نه مانه برپرهی پشتی سوپای ههوازین بوون و ، هیزی سهره کیی بوون له جهنگی حونهین دا ، به به لگهی نه وه دواى سهرکه وتنی موسلمانان له حونهین دا هیزیکی نه وتۆ نه ما که بتوانی له بهردهم موسلمانان دا خۆی بگری جگه له هۆزی شعیف ، که نه وه بوو پیغه مبهری خوا ﷺ هه موو هیزیکی موسلمانانی به سهرکردایه تی خۆی ره وانهی ناوچهی طانیف کرد بۆ راوانی شعیف . که گه یشتنه طانیف شعیف له قه لاگان دا خۆیان مه حکم کرد بوو . نه وه بوو موسلمانان بۆ ماوه ی حه فده رۆژ نابلووقه ی شعیفیان دا و سهره فجام وازیان لی هینان ، تا نه وه بوو خوی گه وه هیدایه تی دان و ، خۆیان به پیی خۆیان هاتنه مه دینه و موسلمان بوونی خۆیانیان ناشکرا کرد .. نه مهش نه وه نه گه یه نی که هیزی هۆزه ههوازینیان کان - جگه له شعیف - ههر هه مووی تواوه ته وه ، به تایبهت دواى موسلمان بوونی سهردار و فرمانده ی گه فجامان مالیک کی کوری عه وف و ، بوونی به فرمانده یه کی موسلمان لی هاتوو .

شعیف لقیکی ههوازینه .. ههوازینیش کوری مه نصوری کوری عیگریه ی کوری خه صه فه ی کوری قه یسی کوری عه یلانی کوری موضهری کوری نزاری کوری مه عدی کوری عه دنانه . واته له موضهردا له گه لّ قورپیش به یه ک ته گهن .

ههوازینیش بۆته سی هۆزی سهره کیی که هه موویان له به کری کوری ههوازین که وتوونه ته وه ، که نه مانه ن :

یه کهم : نه وه ی سه عدی کوری به کر .

دوهه م : نه وه ی مو عاریه ی کوری به کر ، که مالیک کی کوری عه وفی نه صریب له وانه .

سی هه م : نه وه ی مونه ببیهی کوری به کر ، که شعیفیش به شیکه له م هۆزه .

ثقیفیش قهسیی کورپی مونه بییهی کورپی به کری کورپی ههوازین بووه . لهه قهسی یهش چند هۆزیک که وتونه تهوه که له مهو دوا ناو نران ثقیف . نه مانه له ناوچهی طائف و دهو روبری دا نه ژبان . ثقیف له سهرده می نه فامیی دا هیژیکیی جهنگاره ری ناو دار بووه و هه می شهش سهر که وتوو بووه .

کاتیک که نیسلام هات ثقیف ملیان پی نه دا و هه تا سالی نۆه می کۆچی موسلمان نه بوون ، به لام له بریی نه وهی پیغه مبهری خوا ﷺ دوعایان لی بکات دوعای بۆ کردن تا خوا هیدایه تیان بدات و رایان بکیشیت بۆ سهر دینه که ی . له پی شهوه باسی نه وه مان کرد که هۆزی ثقیف عوروهی کورپی مه سعودی سهرداری نارد بۆ جهرهش له شام تا له سهر چه کی قورس مه شق بکه ن و نهو چه کانه دروست بکه ن و بیان هیئنن بۆ ولاتی خۆیان تا بهرگری له خۆیان بکه ن . جا نهو نوینه رانهی ثقیف نه گه رابوونه وه فهقی مه که و جهنگی حونه یین روویان دا .

بهر له وهی که پیغه مبهری خوا ﷺ له حونه ینه وه به رهو طائف برپا بۆ نابلو و قه دانی هۆزی ثقیف ، فه رمانی به سهر طوفه یلی کورپی عه مری ده وسیی دا ^{۳۳۹} دا تا روو له قه مه که ی بکات و بته که یان که ناوی (ذو الکفین) ه و بتی عه مری کورپی حه مه مه بووه بشکیئتی و ، داوای کۆمه کیی له هۆزی دهوس بکات تا پشتیوانیی له سوپای نیسلام بکه ن و ، به خۆی و خزمه کانیه وه له طائف پی بگه نه وه .

طوفه یل بهر له وهی بۆ شکاندن بته که بکه ویتته ری ، وتی : نهی پیغه مبهری خوا ! نامۆژگارییم بکه . نهویش فه رموی : ((أفس السلام وابدل الطعام ، واستحي من الله كما يستحي الرجل ذو الهیئة من أهله ، إذا أسأت فأحسن)) ﴿ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ أَلْسِیَّاتِ ذَٰلِكَ ذِکْرٌ لِلذَّکْرِیْنَ ﴾ (هرد : ۱۱۴) . نه فه رموی : سه لام له خه لک بکه و ، نان و خۆراک ببه خشه و ، وهک چۆن پیاوئیکیی ماقوول شه رم له کهس و کاری نه کات تۆش شه رم له خوا بکه و ، نه گه ر خراپه یه کیشت کرد چاکه ی به داوا بکه ، چونکه کرده وه چاکه کان کرده وه خراپه کان نه سپر نه وه ..

^{۳۳۹} طوفه یلی کورپی عه مری ده وسیی شاعریکی به یژی گوئی رایه لی کراو بووه له ناو خزمه کانی دا . له سهر ته ای هاتنی وه حی یه وه موسلمان بووه . دوا ی نه وهی که موسلمان بوو گه رایه وه ناو خزمه کانی و بانگی کردن بۆ موسلمان بوون و ، نه وانیش موسلمان بوون . طوفه یل له جهنگی یه مامه دا به شه هیدیی سه ری ناوه ته وه و ، عه مری کورپیی زامدار بوو ، به لام له زامه که ی چاک برویه وه و ، نه وه بوو له سهرده می خه لیفه عومهردا له جهنگی یه رموک دا شه هید بوو بوو .

طوفه‌یل به په‌له خۆی گه‌یاند‌ه‌وه ناو خزمه‌کانی و بته‌که‌ی شکاند و ، ناگریشی به‌ردایه ناو کرۆکی‌یه‌وه .

خزمه‌کانی طوفه‌یل به گۆی‌یان کرد و ، چوارصه‌د پیاویان که‌وته‌نه گه‌لی و خۆیان گه‌یاند‌ه طانیف .

که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌ره‌و طانیف که‌وته ری ، خالی‌دی کورپی وه‌لی‌دی کرده فه‌رمانده‌ی پیشه‌نگی سوپاکه‌ی و ، ده‌لیلی شاره‌زای خسته پیتشی سوپاوه بو ری پیشان دان .

شایانی باسه که عوروه‌ی کورپی مه‌سه‌وودی سه‌رداری شه‌قیف و غه‌یلانی کورپی سه‌له‌مه ناماده‌ی جهنگی حونه‌ین و نابلووقه‌ی طانیف نه‌بوون ، چونکه هه‌ردووکیان له‌و کاته‌دا چوو‌بوونه جه‌ره‌ش بو کپینی چه‌کی قورس .

سه‌ره‌تا سوپای نیسلام شویتینکی بی‌که‌لکی بو سه‌ریازگه هه‌ل بژاردبوو و نزیکي قه‌لاکانی شه‌قیف بوو . شه‌قیفیش له‌ حه‌ریه و تیره‌هاویشته‌دا زۆر لی هاتوو بوون . هه‌ر نه‌وه‌نده سوپای نیسلام باریان خست ، له‌لایه‌ن دوژمنه‌وه تیره‌اران کران و ، خه‌لکینکی زۆر له‌ موسلمانان زامدار بوون ، ناچار پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ شوینه‌که‌ی گۆپیی . نه‌مه‌ش به‌ پرس و رای جه‌نگاوه‌ری خاوه‌ن تاقیی کاریی ته‌نصاریی به‌ ناو بانگ حویابی کورپی مونذیر ، هه‌روه‌ک له‌ رۆژی به‌دردا سه‌ریازگه‌ی گواسته‌وه و ، له‌ رۆژی خه‌بیره‌ریش‌دا شوینه‌که‌ی گۆپیی تا له‌ تیری جووله‌که‌ی خه‌بیره‌ر به‌ دوور بن . نه‌وه‌بوو سه‌ریازگه‌ی موسلمانانیش له‌ ده‌وری قه‌لائی طانیف کشاند‌ه‌وه دوا بو شویتینکی مه‌حکه‌م .

نیمام واقیدی و توویه : پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ رۆیشت له‌ نزیك قه‌لائی طانیف‌دا باری خست و ، له‌وی سه‌ریازگه‌ی دروست کرد . هه‌ر نه‌و ساته‌ که‌ به‌ خۆی و هاوه‌لانیه‌وه باری خست ، حویابی کورپی مونذیر هاته‌ خزمه‌تی و وتی : نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ! ئیمه له‌ قه‌لاکه‌ نزیك که‌وتووینه‌ته‌وه ، جا نه‌گه‌ر فه‌رمانه‌ نه‌وا ته‌سلیم نه‌بین ، گه‌ر به‌ را و بو‌چوونیشه‌ نه‌وا با له‌ قه‌لاکه‌یان دوور که‌وینه‌وه . نه‌وه‌بوو پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بی‌ده‌نگ بوو .

به‌لام سه‌ره‌نجام پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بانگی کرده حویاب و داوای لی کرد شویتینکی چاک بو سه‌ریازگه‌یان هه‌ل بژیری ، تا موسلمانه‌کان له‌ تیری دوژمن سه‌لامه‌ت بن ، نه‌مه‌ش دواي نه‌وه‌ی ژماره‌یه‌ک جه‌نگاوه‌ری نیسلام زامدار بوون .

دوای گواستننوهی سهریازگه یه کئی له موسلمانن دیرینه کان که یه زیدی کوری زه معه ی کوری نه سوهد^{۲۴۰} بوو به سواریی نه سپه که ی چوو به پیشی خه لکه که وه و ، داوای نه مانی کرد له ثقیف هتا بجیته لایان و وت و ویژ بکن . نه مانیان پی دا و ، چوو پیشه وه ، به لام ناپاکی یان له گه لا دا کرد و ، به تیر لییان دا و شه هیدیان کرد . نه مه یه که م شه هیدی موسلمانان بوو له نابلووقه ی طائف دا . به لام خوای گه وره نه ی هیشت خوینی یه زید به زایه بر وا . نه وه بوو بکوژی نه م شه هیده که ناوی هوذهیلی کوری نه بوصولت سووه ، برای شاعیری به ناوبانگ نومه ییسه ی کوری نه بوصولت ، له قه لاکه بژ نه نجام دانی کاری خوئی به نه یینی هاته دهره وه و ، وای نه زانیی هیچ که سینک له موسلمانان ناگادار نیه . نه وه بوو یه عقوویی کوری زه معه و برای یه زیدی شه هید خوئی داگرتبوو و ، له دهرگای قه لاکه دا خوئی حه شار دا بوو . که هاته دهره وه به دیل گرتی و هیئنا یه وه خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ و وتی : نه ی پیغه مبهری خوا ! نه وه بکوژی براکه مه . پیغه مبهریش ماوه ی دا و له بری براکه ی دا کوشتیه وه .

موسلمانن کان چند هه ولتیکیان دا به لکو بتوانن بچنه ناو قه لا و سه نگره کانی ثقیفه وه ، که چیی بی هوده بوو .

نه وه بوو سه ره تا مه نجه نیقیان به کار هیئا به و هیوا یه ی که ثقیف بترسن و ناچاری خو به دهسته وه دان بن ، که چیی قه لاکان له بهر سه ختی یان به و مه نجه نیقانه کاریان تی نه کرا .

ههروه ها دهسته یه که له موسلمانان له پشتی ده بابه وه له قه لاکان نزیک که وتنه وه ، به و هیوا یه ی بگه نه لای دیواری قه لاکان و کونیان تی بکن ، تا سوپای نیسلام هیرش بکات و بجیته ژووره وه .

له لایه کی تره وه موسلمانان درک و چقلی بچوکی ناسنینیان له دهوری قه لاکان دا پژاند تا ثقیف چ پیاده و چ نه سپ سوار به ناسانیی توانای هات و چۆیان نه بیئت . نه مه ش به و نیازه وه دوژمن نه توانی هیرش بکاته سه ره نه وه دهسته موسلمانن خو به خشه ی که خویان گه یان دبووه لای دیواری قه لاکان .

^{۲۴۰} یه زیدی کوری زه معه قوره ییسه یه و ، دایکی ناوی قه ریبه ی کچی نه بوو نومه ییسه ی مه خزرومی یه ، واته خوشکی نوم سه له مه ی دایکی نیمان داران . کۆچی بژ حه به شه کردوه . فهرمووده شی گپراوه ته وه . له سه رده می نه فامییی دا جیی راویژ بووه و ، هه ر کاریک نه و ناگاداری نه بوا یه قوره ییسه ی نه نجامی نه ته دا . .

به‌لام نه‌وبوو هه‌ولتی نه‌و ده‌سته موسلمانه سه‌ری نه‌گرت ، چونکه سه‌ریازانی ناو قه‌لاکان هه‌ستیان پی‌ کردن و ، به‌و چه‌کانه‌ی که ناگریان نه‌هاویشته هیرشیان کرده سه‌ر موسلمانه‌کان و ، نه‌و ده‌بابانه‌یان سووتاند که خۆیان دابوو په‌نایان . به‌مه موسلمانه‌کان ده‌رکه‌وتن و شه‌قفی‌یه‌کان تیربارانیان کردن و هه‌ندی کوژراو و هه‌ندی زامداریان تی‌ که‌وت و ، ناچار بوون بکشینه دواوه .

شایانی باسه که سه‌لمانی فارسیی^{۲۴۱} بوو ناماژه‌ی بو به‌کاره‌یتانی مه‌نجه‌نیق کرد و ، پیغه‌مبه‌ری خوایش ﷺ فه‌رمانی به‌سه‌ر سه‌لمان دا دا خۆی مه‌نجه‌نیقیک دروست بکات و ، طوفه‌یلی کوری عه‌مری سه‌رداری ده‌وسیش مه‌نجه‌نیقیک و دوو ده‌بابه‌ی هیتان .

له کاتی نابلووقه‌دان دا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمانی دا جار بدریت بو به‌نده‌کانی شه‌قیف که نه‌گر هه‌ر به‌نده‌یه‌ک دابه‌زیت و بگاته سه‌ریازگی موسلمانان نازاد نه‌کریت . به‌م جارپانه ده و نه‌ه‌نده پیاو خۆیان گه‌یاند نه‌ موسلمانه‌کان و ، نازاد کران و ، هه‌ریه‌که‌شیان درایه لای پیاویکی موسلمان تا به‌ختوی بکات و هه‌لیشی بگری . فه‌رمانیشی دا قورنانیان پی‌ بلین و سوننه‌ته‌کانیان پیشان به‌دن . دوا‌ی نه‌وی که شه‌قیف موسلمان بوون داوا‌ی به‌نده‌کانیان کرد ، به‌لام پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بو‌ی نه‌گپرانه‌وه چونکه نه‌وانه تازه نازاد کرا بوون و ، دوا‌یش پیاوی چاکی لی‌ هاتوو‌یان لی‌ هه‌ل‌ که‌وت و خزمه‌تیکی باشی دینیان کرد .

له‌م کاته‌دا که موسلمانه‌کان له بیری نه‌وه‌دا بوون چۆن قه‌لای طائف بگرن ، به‌کی له‌وانه‌ی که به‌ ده‌م موسلمان بوو بوو و تیمان نه‌چوو‌بووه ناو دل‌یه‌وه که‌وته ناپاکیی کردن . نه‌وه‌ش عوبه‌ینه‌ی کوری حیصنی فه‌زاری‌یه که سه‌رداری غه‌طه‌فان بوو . نه‌م

^{۲۴۱} سه‌لمانی فارسیی ، پییشی نه‌وتی (سلمان الخیر) مه‌ولای پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بووه . ده‌باره‌ی ره‌چه‌له‌کی پرسیار له سه‌لمان کرا ، نه‌ویش وتی : من سه‌لمانی کوری نیسلامم . له بنه‌ره‌ته‌دا خه‌لکی ولاتی فارسه ، ناوچه‌ی رام هورمز . له ولاتی خۆیان ناگره‌به‌رست بووه و پاشان خۆی گه‌وره هیدایه‌تی نه‌دات و به‌ دوا‌ی دینی ته‌وحیددا ولاتی فارسه به‌ جی‌ ته‌هیلی و ولاته و ولات نه‌کات ، هه‌تا نه‌گاته مه‌دینه و ، له‌وی موسلمان نه‌بی . سه‌لمان یه‌کی بووه له گه‌وره هاوه‌لان و ، یه‌کجار زاheid و دنیانه‌ویست بووه . پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌ ته‌هلی به‌یتی داناه که فه‌رمویه : ((سلمان منا أهل بیت)) . هه‌ر سه‌لمان بوو هه‌لکه‌مندی خه‌نده‌قی ده‌وری مه‌دینه‌ی له کاتی هیرشی سوپای نه‌حزاب دا بو سه‌ر مه‌دینه ، خسته به‌رچاوی موسلمانان . کاتی که والیی بوو له سه‌ر مه‌دائینی پایته‌ختی کیسرا مووجه‌کی پینج هه‌زار بوو هه‌ر هه‌مووی به‌سه‌ر هه‌زاران دا دابه‌ش نه‌کرد و خۆی به‌ نیشی ده‌ستی نه‌زیاند . نه‌وه‌بوو ته‌یکه‌ی نه‌چنی و پیی نه‌زیا .. سه‌لمان له سالی سیی و پینجی کۆچی دا و ، له سه‌رده‌م . خه‌لیفه عوئمان دا کۆچی دوا‌یی کردوووه ، دوا‌ی به‌سه‌ربردنی ته‌مه‌تیکی زۆر ..

پیاوه وهك له باسی فهتعی مهككهدا باس كراوه ، نهكهوئته گهل سوپای نیسلام و بهشداریی فهتعی مهككه نهكات و ، به نیازی دهست كهوتنی تالانیی نهكهوئته گهل سوپای موسلمانان بۆ نابلووقه ی طانیف .

نهم پیاوه یهكی بوو لهو سهردارانهی كه له دوا رۆژهكانی ته مهنی پیغه مبهری خوادا و له سهرهتای خهلافهتی نهبو به كرده خهلكی له نیسلام ههله نهگێرایهوه . له كاتی جهنگی پاشگهزبووهكاندا عویهینه بووه جی گری طولهمه ی كوری خوهیلیدی نهسهدی كه داوای پیغه مبهرایهتی نهكرد و ، دژی موسلمانان ههستان و جهنگی بوزاخه ی بهناوبانگیان نهنجام دا و سهره نجام موسلمانان سهر كهوتن .

عویهینه ی سهرداری غهطفان و نهقرهعی كوری حابییی سهرداری نهوهی ته میم ، له كاتی فهتعی مهككهدا نهم دیو و نهو دیوی پیغه مبهری خویان ﷺ گرتبوو . جا بۆ دل راکیشانی عویهینه پیغه مبهری خوا ﷺ له دهست كهوته كانی حونهین سهده و شتری پی دا ، كه چیی هیشتا ههر ناپاکیی لی دهر نهكهوت .

كاتیک كه نابلووقه ی طانیف درێوهی كیشا و بۆ عویهینه دهر كهوت كه موسلمانان توانای گرتنی طانیفیان نیه ، داوای ماوهی له پیغه مبهری خوا كرد تا بهچی وت و ویژ له گهل ثقیفدا بكات . نهویش مۆلهتی دا و ، چوو بۆ لایان و داوای مۆلهتی كرد بهچیتته ناویان و نهوانیش مۆلهتیان دا ..

كه له گهلایانا كۆ بوونهوه ، له جیاتیی نهوهی بانگیان بكا بۆ سهر نیسلام و نامۆزگاریی نهوهیان بكات خویان به دهستهوه بدن ، كهوته هان دانیان له سهر خۆ تهسلیم نهكردن و ، بۆی باس كردن كه موسلمانان توانای مانهوهی زۆریان نیه . دهریشی بریی كه بهو دامهزراوییهی نهوان زۆر دل خۆشه .

پیتی وتن : دایك و باوكم به قوریانتان بیته ، بهخوا نهوهی به ئیوهوه نهی بینم شادمانی كردووم . بهخوا له عهربهدا وینهی ئیوه نیه . بهخوا ههركیز موحهمهده تووشی هاووینهی ئیوه نهبووه . له مانهوه بیزار بووه . له قهلاگهتاندا دامهزراو بن ، چونكه قهلاگهتان مهكهمه و ، چهكتان زۆره و ، ناوتان نابریته . پاشان هاته دهرهوه و گهراپهوه ناسوپای موسلمانان .

كه گهیشهوه ناسوپای نیسلام ههولتی دا به درۆ ههله بهستن چهواشهیان بكات ، كه گوايه چوووه نامۆزگاریی ثقیف بكات تا خویان به دهستهوه بدن ، چونكه پیغه مبهر تا قهلاگانیان نهگریته دهست بهرداریان نابیت .

بهلام پیغه مبهری خوا ﷺ ، دای نهوهی که خوی گهوره له کار و گوفتاری عویهینه ناگاداری کرد ، دای به ناوچاوی عویهینه دا که درۆ نه کات .. له عویهینهی پرسی و فهرمووی : ((ما قلت لهم ؟)) .

وتی : وتم : وهرنه سهر دینی نیسلام ، به خوا موحه محمد نم ولاته تان چۆل ناکات ههتا ته سلیم نهن ، بۆ خۆتان نه مان وهریگرن .. پیش نیوه نهو چووه ته سهر قه لای تر: قهینوقاع و ، نهضیر و ، قوره یظه و ، خه بیهر که خاوه نی چهک و تفاق و سهنگهر بوون، که چیی نهوانه فریایان نه کهوتن .. پیغه مبهری خوا ﷺ بی دهنگ گوئی گرت بوو، تا که له درۆکانی بوویه وه ، پیغه مبهری خوا ﷺ پیی فهرموو : ((کذبت ، قلت لهم کذا و کذا)) . فهرمووی : درۆت کرد . فلان شت و فیسار شتت پی و تن ، بهو شتانهی که عویهینه و تبوونی . نیتر عویهینه هیچی پی نهوترا نهوه نه بی وتی : داوی لی خۆش بوون له خوا نه کم .

عومهری کورپی خه ططاب خوا لیتی رازی بی غیره تی جوولا و داوی له پیغه مبهری خوا ﷺ کرد که لیتی بگهری تا عویهینه بینیتته پی شهوه و له گهردنی بدات . بهلام پیغه مبهری خوا ﷺ به گوئی عومهری نه کرد ، به لکو فهرمووی : ((لا يتحدث الناس أني أقتل أصحابي)) . فهرمووی : با خه لکی نه لیتت موحه محمد هاوه لانی خۆی نه کوژیت .

نه بویه کریش بهو نرم و نیانی یه خۆیه وه رووی کرده عویهینه و له سهر نهو کرده وه سووکه ی پی فهرموو : عویهینه ! تیاچیت . تو ههر خه ریکی ناره وایت . چهند به دهستته وه گیرمان خواردبوو که له جهنگی نهوهی نهضیر و قوره یظه و خه بیهردا خه لکت نه هینایه سهرمان و به شمشیره کهت له گه لمان دا نه جهنگایت ، پاشان وه که دهری نه برپی موسلمان بوویت و نه چی دوژمنان لی هه ل نه نیتت ؟ وتی : نه بویه کر ! داوی لی خۆش بوون له خوا نه کم و تهویه نه کم و ههرگیز شتی وه ها دووباره ناکه مهوه .

عویهینهی بی میشک دای کوچی دواپی پیغه مبهری خوا ﷺ جاریکی تر له نیسلام هه ل گه راپه وه و ، فهرماندایه تیی یه کهم سوپای له نیسلام هه ل گه راپه وه شه کرد و دژی نیسلام نه جدهنگا و ، هه ولتی نهوهی نه دا مه دینهی پایته خت داگیر بکات، چونکه نهی زانیی زۆریه ی سوپای نیسلام لهوی نیه و به سهر کردایه تیی ئوسامه ی کورپی زهید به رهو شام رهوانه کراوه . بهلام خه لیفه ی یه کهم به کۆمه کیی هۆزی موزهینه ی پاله وان توانیی نهو هیرشه په رچ بداته وه و عویهینه ی نامهرد سهر شوڤر بکات .

کاتیکیش که جهنگی بوزاخه‌ی سهخت له نیوان موسلمانه‌کان به سهرکردایه‌تیی خالیدی کورپی وه‌لید و ، له نیوان طوله‌یحه‌ی کورپی خوه‌یلیدی نه‌سه‌دی روه‌ی دا ، عویه‌ینه فرمانده‌ی گشتیی سوپای غه‌طه‌فان و ، جی‌گری طوله‌یحه‌ی فرمانده‌ی گشتیی سوپای پاشگه‌زیووان بوو .

له‌و جهنگه‌دا عویه‌ینه به دیل گیرا و هیئزرایه‌وه بو مه‌دینه و ، مناله ورده‌له‌ی مه‌دینه دوا‌ی که‌وتن و بو سووکایه‌تیی پی کردن نه‌یان وت : نه‌مه له نیسلام پاشگه‌ز بوته‌وه . نه‌ویش پیی نه‌وتن : به‌خوا نیسلام بهر دلّم نه‌که‌وتووّه تا لیی ده‌رحم .

هه‌ندیك نه‌لین : عویه‌ینه وه‌ک سه‌روکیک له سه‌روکه پاشگه‌زیبوه‌کان له سیداره دراره و ، هه‌ندیكیش نه‌لین : دوا‌ی نه‌وه‌ی که خه‌لیفه نه‌بویه‌گری صددیق چارپوشیی لی کرد به باشیی موسلمان بوته‌وه و ، توبه‌ی کردووّه . خوا خۆی چاک نه‌زانئ .

له کاتی نابلووقه‌ی طائف‌دا فرمانده‌ی گشتیی نه‌سپ سواران ، خالیدی کورپی وه‌لید هاته پیتشه‌وه بو نزیک‌ی قه‌لاکان و ، بانگی کرده دانیشتوانی ناو قه‌لاکان با پالّه‌وانیکیان بیتّه ده‌روه بو زۆران‌بازی . که‌چی که‌سیکیان نه‌هاته ده‌روه ، به‌لکو خۆیان هه‌شار دا و ، سه‌ره‌نجام عه‌بدیاله‌یلی سه‌رداری شه‌قیف بانگی کرده خالید که هیچ که‌س ناماده‌ی زۆران‌بازی نیه ، به‌لکو له قه‌لاکه‌یان‌دا بو خۆیان دانه‌نیشن ، چونکه به‌شی چند سالیك خۆراکیان به‌لاوه هه‌یه . جا نه‌گر موسلمانه‌کان دان به خۆیان‌دا نه‌گرن تا نه‌و زه‌خیره‌یه ته‌واو ببی ، نه‌و کاته نه‌وانیش هه‌ر هه‌موویان به خۆیان و شمشیریانه‌وه دینه ده‌روه تا کوژرانی دوا پیاویان نه‌جه‌نگن .

که هیچ ریگایه‌ک دادی نه‌دا و طائف خۆی نه‌دا به ده‌سته‌وه و له هه‌مان کات‌دا کۆمه‌لیك هاوه‌لیش شه‌هید کران ، له ناچاریی دا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فرمانی دا به برینی دارمیوه‌کانی شه‌قیف و له ناو‌بردنی کشت و کالیان .

کاتیک که سوفیانی کورپی عه‌بدوللای شه‌قه‌یی نه‌وه‌ی دیی هاواری کرد : نه‌ی موحه‌مه‌د ! بوچی باخ و باخاته‌کان نه‌بریت ؟ یان نه‌ی به‌یت بو خۆت نه‌گر سه‌رکه‌وتی ، یان له‌به‌ر خاتری خوا و سیله‌ی ره‌حم ده‌ستی لی هه‌ل نه‌گری ، وه‌ک خۆت نه‌لیت .^{۲۴۲} پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌فرموی : ((فإني أدعها لله والرحم)) .

^{۲۴۲} دایکی نامینه به‌رره‌ی کچی عه‌بدولعوززای کورپی قوصه‌ی بووه . دایکی به‌رره‌ش نوم حه‌یبیی کچی نه‌سه‌د بووه ، دایکی نه‌ویش به‌رره‌ی کچی عه‌وف بووه ، دایکی نه‌ویش قه‌لابه‌ی کچی حاریت بووه ، دایکی قه‌لابه‌ش هیندی کچی به‌ربووع بووه له هۆزی شه‌قیف .

ثقیف باکیان له نابلووقه نه بوو ، چونکه زه خیره یان زور بوو و ، کانیای چاکیشیان له بهر ده ستدا بوون ، به لام موسلمانان کان لهو ده شته دا له بهر ده م تیر و چه کی دوژمن دا بوون . قه لاکانیش به هیچ شتی چار نه ته کران چونکه بهرز و سهخت بوون و خه لکه که ش چه کی زوریان به لاره هه بوو . به لای هه ندیکه وه پانزه و به لای هه ندیکه تیره وه بیست روژ قه لای طائف له ژیر نابلووقه دا بوو و ، لهو ماوه یه دا دوازه هاوه لیش شه هید بوون به رامبه ر به دوو کوژراوی ثقیف .

دوای به سهر چوونی نهو ماوه یه پیغه مبه ری خوا ﷺ راویژی به گه وره شاره زا و راویژکارانی کرد دهرباره ی گه رانه وه دوای سوپای نیسلام . وت و ویژه که به وه کۆتایی هات که نابلووقه دانی ثقیف که لکی نیه و ، وا چاکه سوپای نیسلام له ثقیف بگه ری تا به لکو خوا دلایان نه رم بکات و به ویستی خویمان نیمان به یتن . هه ندی ریوایه تیش وه های دهرنه خن که خوی گه وره ماوه ی موسلمانانی نه داوه به زوری چه ک بچه ناو قه لاکانیانه وه ..

که عومه ر نه مه ی بهر گوئی که وت داوای له پیغه مبه ری خوا ﷺ کرد تا ماوه ی بدا جار بدا تا سوپای نیسلام بو گه رانه وه خویمان ناماده بکه ن . هه روه ها نه گپرنه وه که پیغه مبه ری خوا ﷺ خه ویک شه بینی و ، وه های ته فسیر نه کات که به م نابلووقه دانه ی که لکی ده ست گیر نابی . کورته ی خه وه که ش به م شیوه نه بیته که پیغه مبه ر ﷺ به نه بویه کر نه فهرمووی : ((إني رأيتُ أني أهديتُ لي قعبة مملوءة زيدا ، فنقرها ديك فأهرق ما فيها)) . فهرمووی : له خه وم دا جامیک پر له که ره م پیشکه ش کرا . که چپی که له شیریک کونی تی کرد و هه رچی تیدا بوو پزانندی . نه بویه کر فهرمووی : وا نازانم نه وه ی نه مرژ ته ته وی ، لیپانه وه ده ست گپرت ببی ، نه ی پیغه مبه ری خوا ! نه ویش فهرمووی : ((وأنا لا أرى ذلك)) .

میژوونوسان باسی نه وه شیان کردوه که پیغه مبه ری خوا ﷺ دهرباره ی نابلووقه ی طائف راویژی به شاره زای خاوه ن تاقیی کاری نه وفه لی کورپی موعاویه ی ده یلیسی کردوه ، که پیی فهرمووه : ((ما تقول أو ما ترى في المقام عليهم ؟)) . نه وفه لیش وتویه : نه ی پیغه مبه ری خوا ! ریوی به که له کونیک دا بیته نه گه ر له سه ری بوه سته ده سته نه خه یته و ، گه ر وازیشی لی به ینی زیانیکت پی ناگه یه نی .

هه‌ندی له موسلمانان به کشانه‌وه له قه‌لائی طائیف نارازی بوون ، بۆیه خۆیان گه‌یاندە لای نه‌بویه‌کر و عومەر به‌لکو دادی نار‌ه‌زایی یان بگه‌یه‌ننه لای پیغه‌مبهری خوا ﷺ بۆ نه‌وهی له طائیف نه‌کشیتنه‌وه هه‌تا ته‌سلیم بن .

نه‌بویه‌کر و عومەر خوا لییان رازی بی هه‌ولیان دا نه‌و نارازی یانه قه‌ناعه‌ت پی بکه‌ن که‌چی له رای خۆیان دانه‌به‌زین . پیغه‌مبهری خواش ﷺ تووره نه‌بوو و نار‌ه‌زایی ده‌رنه‌بریی . به‌لکو فه‌رمانی ده‌رکرد تا هێرش بکریته سهر شقیف . شقیف به‌ تیر موسلمانه‌کانیان داگرته‌وه و کۆمه‌لیکیان لی زامدار بوون و هه‌یج پێشکه‌وتنیکیشیان به‌ ده‌ست نه‌هینا . به‌مه‌ نارازی‌یه‌کان قه‌ناعه‌تیان کرد که‌ وا چاکه‌ سوپای نیسلام بکشیتنه‌ دواوه .

میژوونوسان گێڕاویانه‌ته‌وه که‌ کاتی پیغه‌مبهر ﷺ ویستی سوپای نیسلام بکشیتنه‌ دواوه و ئابلووقه‌ له‌سهر طائیف هه‌ل بگری، به‌ هاوه‌لانی فه‌رموو: « قولوا: لا إله إلا الله وحده ، صدق وعده ونصر عبده ، وهزم الأحزاب وحده » . فه‌رموی: بلین : جگه‌ له‌ زاتی « الله » هه‌یج خوایه‌کی تر نیه تاک و ته‌نیا به .. به‌لینی خۆی برده‌ سهر و به‌نده‌که‌ی سه‌رخست و ، خۆی به‌ ته‌نیا هه‌ر هه‌موو کۆمه‌له‌ نه‌فامه‌کانی تیک شکاند .

که‌ سواربوون و که‌وتنه‌ ری ، فه‌رموی : « آتبون إن شاء الله ، عابدون ، لرینا حامدون » .

ئین که‌ شیریش ریوایه‌تی کردوه که‌ پیغه‌مبهر ﷺ کاتی که‌ شقیف به‌ جی نه‌هیلی دو‌عای هه‌دایه‌تیان بۆ نه‌کات که‌ نه‌فه‌رموی : « أَللّهُمَّ اهدنا صراطك المستقیم ، صراطک الذی لا یغنی عننا العزائم » . له‌ ئابلووقه‌ی طائیف‌دا له‌ هۆزی شقیف ته‌نها دوو پیار کوژراون . به‌لام له‌ موسلمانه‌کان دوانزه‌ پیاو به‌ تیری شقیف شه‌هید بوون ، که‌ نۆیان له‌ موهاجیر و سیانیان له‌ نه‌نصار بوون ، به‌م شیوه‌یه :

١ - سه‌عیدی کوری سه‌عیدی کوری ئومه‌یه

٢ - جه‌یبی کوری عه‌دمه‌نافی که‌نایی

٣ - یه‌زیدی کوری زه‌مه‌عی کوری نه‌سه‌وه

٤ - عه‌دوللای کوری نه‌بویه‌کری صدیق ، زامدار بوو

ته‌یمی

له‌ مه‌دینه‌ کۆچی دواپی کرد .

- ۵ - عهبدوڻڻڻای کورپی نه بوئومه ییبه کورپی موغیره مه خزوومی
- ۶ - عهبدوڻڻڻای کورپی عامیری کورپی ره بیعه عهده ویی به هاویه یانیی
- ۷ - سانیبی کورپی حاریشی کورپی قهیس سه همیی
- ۸ - عهبدوڻڻڻای کورپی حاریش سه همیی
- ۹ - جوله یجهی کورپی عهبدوڻڻڻای سه عدیی له ییشی
- ۱۰ - ثابیتی کورپی جهدهع نه نصاریی
- ۱۱ - حاریشی کورپی سههل نه نصاریی
- ۱۲ - مونذیری کورپی عهبدوڻڻڻای نه نصاریی

له گه پانه وهی سوپای نیسلام دا چند رووداویک روویان دا :

نه بوپره همی غیفاریی نه گپرتیه وه که له طانیف نه گه پرتیه وه له ته نیشتی پیغه مبهری خوادا ﷺ به سهر وشتریکیه وه نه پویشیت و ، جووتیک نه علی نه ستووریشی له پی دا بوون . وشتره کهی نه م زور بو وشتره کهی پیغه مبهری خوا ﷺ دینی لاته نیشتی نه عله کهی نه که ویتته سهر قاجی پیغه مبهر و نازاری پی نه گه یه نی . پیغه مبهری خوا ﷺ نه فرموی : « أوجعتني ، آخر جلك » . فرموی : نازارت پیم گه یاند ، قاچت به ره به ولاره . قامچی یه کیشی دا له قاجی .

نه بوپره هم سامی لی نه نیشی و نه ترسی دهر باره ی نه وه رفتاره ی قورشان بیته خواره وه ، بویه که نه گه نه (جیعیرانه) بی نه وهی سهره ی نه و بیته نه چیت بو وشتر له وه پاندن ، نه وه کو پیغه مبهری خوا ﷺ بنیری به دوا ی دا . که نه گه پرتیه وه نه لین : پیغه مبهری خوا ﷺ داوا ی کردی . نه ویش به ترسیکه وه نه پواته خزمه تی . نه فرموی : « إنك أوجعتني برجلك فقرعتك بالسوط ، فخذ هذه الغنم عوضاً من ضربتي » . فرموی : تو به قاچت نازارت پیم گه یاند و منیش به قامچی یه که لیم دایت . جا نه مده پانه له جیاتی لی دانه که م وه ریگره .

نه بوپره هم نه لیت : ره زامه ندیی نه وه له هه موو دنیا و هه رچی واتی دا به لامه وه خوشه ویست تر بوو .

عهبدوڻڻڻای کورپی نه بوچه دره دی نه سله مییش له خزمه تی پیغه مبهری خوادا نه بیته . که له طانیف نه گه پرتیه وه وشتره کانیا ن نه نویسن به یه که وه . جا چونکه

و شتره که می عبدوللّا به هیتر نه بیئت ، نه ویست دووری بجاته وه بؤی دوور نه نه خرایه وه و نازاری قاجی پیغه مبهری داو فهرمووی : ((أخ ، أوجعتني)) . فهرمووی : ناخ ، نازارت پیم گه یاند . به گۆچانه که می دهستی پالّ به قاجیه وه نه نیئت و بو ماوه می سععاتیک هیچ فهرمایشتیک ناکات و ، عبدوللّاش ترسی لیّ نه نیشیّ که هه پرده شه می له سهر بیته خواره وه . نهو رۆژه نۆره می و شتر له وه پراندنی نابیئت که چپی بو خوشاردنه وه نه چیّ بو له وه پراندنیان . که نیوه رۆژه گه پریتته وه پیی نه لّین پیغه مبهری خوا ﷺ داوای نه کردیت . ترسی لیّ نه نیشیّ و به ترس و له رزیتکه وه نه پواته خزمه تی نازیز ﷺ و نه بیینی زهرده خنه نه کات بؤی . فهرمووی : ((أوجعتك بمحجني البارحة)) . فهرمووی : دوینیّ به گۆچانه که م نازارم دایت . پاشان فهرمووی : ((خذ هذه القطعة من الغنم)) . فهرمووی : نه م پره مه پره ببه بو خوّت . منیش مه پره کانم هیتنان نه بینم هه شتا سهر مه پری نه پاچراوه ن .

نه بوزهرعه می جوهه نییش له نزیک می پیغه مبهروه نه بیئت له کاتی سواربوونی و شتردا و ، قامچی له پشتی و شتره که نه دات و نازانیّ بهر نه بوزهرعه نه که ون ، تا ناو پر نه داته وه و پرسیری لیّ نه کات و نه فهرمووی : ((أصابك السوط ؟)) . نه فهرمووی : قامچییت بهر که وت ؟ نه ویش نه لّیت : به لّیّ ، دایک و باوکم به قوربانن بن . که نه گاته جیعررانه نه بیینیّ وا کۆمه لّیک مه پر که نار دراون . پرسیری نهو مه پرانه نه کات و که هه والّی نه ده نیّ ، بانگ نه کات : ((أين أبو زرعة ؟)) . نه ویش نه لّیت : ناته وه تام لیّره . فهرمووی : ((خذ هذه الغنم بالذي أصابك من السوط أمس)) . فهرمووی : نهو مه پرانه بهر له جیاتی نهو قامچی یانه می که دوینیّ بهرت که وتن . نه بوزهرعه سه پر نه کا مه پره کان صد و بیست سهر مه پر ن .

له باسی کۆچ کردن دا باسی سورا قه مان کرد که چۆن ویستی پیغه مبهری خوا ﷺ ده ست گیر بکات بو وه رگرتنی خه لاته که می قوره ییش ، به لام خوامی گه وره ماوه می نه دا و تۆبه و په شیمانینی نواند ، داواشی کرد که پیغه مبهری خوا ﷺ شتیکی بو بنووسیّ بو رۆژی پیویست . نه ویش فهرمانی دا نه بوبه کر له سهر ده فه می شانی و شتریک شتیکی بو بنووسیّ . چهند سالّ تیپه پرین و داوی نابلووقه می طائیف سورا قه نووسراوه که می هیتنا و نواندی .

سورا قه نه لّیت : لهو کاته دا که پیغه مبهری خوا ﷺ له طائیفه وه بهر وه جیعررانه نه گه پرایه وه ، به خزمه تی گه ییشتم . خوّم ریّک و پیّک کرد و ، خه لکییش کۆمه لّ

کۆمەل لەبەر دەمیەوه نەرۆیشتن و ، منیش کەوتە ناو کۆمەلێک ئەسپ سواری ئەنصارەوه . بە رەمەکانیان دەستیان بە لێدانم کرد و ، ئەیان وت : خۆت لادە ، خۆت لادە تۆ کییت ؟ ئەیان ئەناسییم . کە نزیک کەوتەوه و زانییم پێغەمبەر ﷺ دەنگم ئەبیستی ، ئەو نووسراوەم دەر هێنا کە ئەبۆبەکر بۆمی نووسی و ، خستە نێوان هەردوو پەنجەمەوه و ، دەستم بەرز کردەوه و ، بانگم کرد : من سوراقە ی کۆری مالیکی کۆری جەعشەم و ، ئەمەش نووسراوە کەمە .

پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی : ((یوم وفاء ، أدنوه)) . فەرمووی : ئەمڕۆ رۆژی وەفایە ، نزیککی بچەنەوه . نزیکیان خستەوه . کە سەیری قاچی پێغەمبەری خوام ئەکرد لە ناو تەقەلێ جەلەکانیەوه ئەتوت ناوکرۆکی خورمایە (لە سپییتی دا) . کە گەیشتمە لای سەلامم لێ کرد و ، هەرچی زە کاتم هەبوو هێنام بۆی . نیتەر هیچم بە بیردا ئەهات پرسباری لێ بکەم ئەوه نەبێ وتم : ئەی پێغەمبەری خوا ! من حەوزە کاتم بۆ و شترە کاتم پەر لە ناوکردوون و و شتری گوم بوویش دین و لەو ئاوه ئەخۆنەوه ، ئایا ئەگەر ئاویان بەدەمی خەیرم ئەگات ؟ فەرمووی : ((نعم فی کل ذات کبد حرّی أجر)) . فەرمووی : بەلێ ، ئاودانی هەموو گیان لەبەرێک پاداشتی هەیه .

لە کاتی گەڕانەوه ی پێغەمبەردا ﷺ پیاویک لە هۆزی ئەسلەم هاتە رێی کە هەندی مەری پێ بوون و ، پێغەمبەریش بەسەر و شترە کەیهوه بوو ، وتی : ئەی پێغەمبەری خوا ! ئەمە دیاری یە و پێشکەشی تۆم کردووه . فەرمووی : ((و من أنت ؟)) فەرمووی : لە چ هۆزێکی ت ؟ وتی : لە هۆزی ئەسلەم . فەرمووی : ((إني لا أقبل هدية من مشرك)) . فەرمووی : من دیاری لە موشریک وەرنایم .

وتی : ئەی پێغەمبەری خوا ! من ئیمان دارم بە خوا و پێغەمبەرە کە ی و ، زە کاتیشم هێناوه بۆ بۆرەیدە ی کۆری حەصیب . بۆرەیدەش دیت و راستیی کابرا ئەسەلینێ . پاشان کاکێ ئەسلەمی پرسبیار ئەکات و ئەلێت : ئەی پێغەمبەری خوا ! کاتی نوێژ دیت و منیش وام لە شوینی چۆک دادانی و شترە کان دا ، ئایا نوێژ بکەم ؟ فەرمووی : ((لا)) . وتی : ئەی ئەگەر لە شوینی پشوو دانی مەرەکان دا کاتی نوێژ هات ، ئایا نوێژی تێدا بکەم ؟ فەرمووی : ((نعم)) . وتی : ئەی پێغەمبەری خوا ! لەوانیە ئاومان لێوه دوور بیت و پیاوه کە ژنە کە ی لە گەلێا بیت ، ئەتوانی لێی نزیک بکەویتەوه ؟ فەرمووی : ((نعم ، ویتیم)) . وتی : ئەی پێغەمبەری خوا !

نه گهر نافرهمان له گهڼدا بوو و كهوته حهيضهوه ؟ فهرمووی : ((تتيمم)) . كه پيغه مبهري خوا ﷺ گهيشته جيغيرانه صد سهر مهري دايه .

له هندی ريوايهت دا وه ها هاتوه كه هه والی هيرشی سوپای نيسلام بو سهر هوزی شقيف گهيشته به صهخهري كورپ عديلهی نه حمهسي سرداری نه حمهس ، بو كومه كيی پيغه مبهري خوا ﷺ به خوئی و قهومه كه يهوه سواری نه سپ بوون و ، به رهو طائيف كهوتنه ری . كه گهيشته سوپای نيسلام نابلووقه ی ههڼ گرتبوو و به رهو مهككه گهرا بوويهوه . صهخر په يانی دا ههتا شقيف مل بو حوكمی پيغه مبهري خوا ﷺ كه چ نه كهن نابلووقه له سهر طائيف لا نه بات . ههروايش بوو ، خويان به دهستهوه دا . صهخر نامه ی نووسیی بو پيغه مبهري و مژده ی دايه كه ته تسليم بوون و به خوئی و خزمه كانيهوه نه يان هينن . پيغه مبهري خوا ﷺ ده دعای بو نه حمهس كرد كه فهرمووی : ((اللهم بارك لأحمس في خيلها ورجالها)) .

موغیره ی كورپ شوعبه ی شقه فيی وتی : نه ی پيغه مبهري خوا ! پوورم موسلمان بووه كه چيی صهخر به ديلى گرتوه . نه ريش صهخری بانگ كرد و فهرمانی دا نهو نافرته ديله موسلمانه بگيرپتهوه بو مرغیره . صهخر يش گوی رايه ليی فهرمانی كرد ..

ناويکی نهوه ی سوله يم هه بوو چوليان كردبوو و له دهست نيسلام هه لاتبوون ، پيغه مبهري خوا ﷺ پيشكهشی صهخری كرد تا به خوئی و خزمه كانيهوه تيايا نيشته جي بن . كه خه لكه كه ی هاتنهوه و موسلمان بوون ، هاتنه خزمه تی پيغه مبهري خوا ﷺ و تيان : نه ی پيغه مبهري خوا ! ئيمه موسلمان بووين و چووينه لای صهخر تا ناوه كه مان بو بگيرپتهوه كه چيی ملی نه دا بو مان . فهرمووی : ((يا صخر ! إن القوم إذا أسلموا أحرزوا أموالهم ودماءهم ، فادفع إليهم ماءهم)) . فهرمووی : نه ی صهخر ! كه خه لك موسلمان بوو نيتر سامان و خوئينيان پاريزراو نه بيت . ناوه كه يان بو بگيرپهوه . صهخر رتی : به لي ، نه ی پيغه مبهري خوا ! له شهرمی نهوه دا كه نافرته كهش و ناوه كه ی له صهخر سهندهوه پيغه مبهري خوا ﷺ رهنگی سوور بوويهوه .^{۲۴۳}

هه‌شتم : دهست كهوت و ديله‌كان

ئه‌وه‌بوو موسلمانه‌كان له جهنگی حونهین‌دا بیست و چوار هه‌زار وشتر و چل هه‌زار سه‌ر سه‌ر و زیویکی به‌كجار زۆریان دهست كهوت و شه‌ش هه‌زار ژن و مندالیش به‌ دیل گیران .

ئه‌و دهست كهوتانه و ئه‌و دیلانه باو و نه‌ریتی ئه‌و رۆژهی سه‌ره‌زه‌ویی وه‌ها بوو .. خو نه‌گه‌ر كافران سه‌ر به‌كه‌وتنایه به‌سه‌ر موسلمانان‌دا ئه‌و موغامه‌له مرۆفانه‌یان جی به‌ جی نه‌ته‌کرد . بۆیه ئیسلام ناچار بوو دوژمن دیل بکات و مال و سامانی مه‌یدانی جه‌نگیش دهست به‌سه‌ردا بگرێ .

شایانی باسه كه ئه‌وه‌ی سه‌عدی كۆری به‌كۆری هه‌وازین ، هۆزی هه‌لیمه‌ی دایه‌نی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بوون . كه‌واته ئه‌و دیلانه هه‌ر هه‌موویان له خالوانی شیریی ئه‌و بوون .

كه پێغه‌مبه‌ر ﷺ له حونه‌ین سه‌ر كهوت و به‌ره‌و طانیف سوپای به‌ری خست ، فه‌رمانی دا دیله‌كان و دهست كه‌وته‌كان له جیعه‌رانه‌ی نزیکه مه‌ككه بپاریزن ، هه‌تا ته‌گه‌رپێته‌وه . ئه‌وه‌بوو پاراستنی ده‌ستكه‌وته‌كان و دیله‌كانی به‌ بو‌ده‌یلی كۆری وه‌رقاء سپارد ، كه یه‌كێ له سه‌رداره هه‌واپه‌یمانه‌كانی خوزاعه بوو . هه‌روه‌ها سه‌روكاری دیله‌كانی - به‌ ژن و منداله‌وه - سپارد به‌ بوسری كۆری سوپایانی خوزاعیی .

جا پاراستنی ئه‌مانه بوو بووه سپاره‌یه‌كی گران له ته‌ستۆی سوپای ئیسلام‌دا ، بۆیه ئه‌بوابه موسلمانه‌كان خه‌میان بخواردنایه . بۆ ته‌مه پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمانی دا شوینی سه‌رگیراو بۆ خه‌لكه‌كه دابین بکه‌ن ، هه‌تا به‌ به‌ر خو‌ره‌وه نه‌بن ، تا له طانیف ته‌گه‌رپێته‌وه . هه‌روه‌ها فه‌رمانی به‌سه‌ر بوسری كۆری سوپایان‌دا ، كه كاروباری ژیانندی ئه‌و خه‌لكه به‌و سپێرا بوو ، بچیت بۆ مه‌ككه و ، به‌شی ئه‌و دیلانه هه‌ر هه‌موویان له بورده‌ی هه‌جر ، كه شاریکی به‌حه‌رینه ، بکړیت و هه‌ر هه‌موویان پۆشته بکاته‌وه . ئه‌ویش كاره‌كه‌ی ته‌نجام دا ..

تا پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له طانیف گه‌راپه‌وه نزیکه‌ی مانگیك به‌سه‌ر ئه‌و دیلانه‌دا تی پهریی . چونكه پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌ هیوا بوو كه سوکاریان بێن و داوایان بکه‌نه‌وه به‌ر له‌وه‌ی به‌سه‌ر سه‌ربازان‌دا دابه‌ش بکړین . كه‌چی له ماوه‌ی ته‌م مانگه‌دا كه‌سێك له هه‌وازین نه‌هات داوای سۆز و به‌زه‌یی بکات بۆ به‌خشینی ئه‌و دیلانه .

دیاره دیل و دست که و ته کانی جهنگ ، به پیی یاسای جهنگ له نیسلام دا مافی سوپای نیسلامه ، دواى و هرگرتنى پینج یهک ، به پیی دهقی قورثان ، بۆ بهرژوههندیی موسلمانان .

له لایه کی ترهوه عهده به دهشته کی یه کان که له گهژ سوپای نیسلام دا به شداریی حونه نییان کردبوو که و تنه په له کردن به پیغه مبهری خوا تا دست که و ته کان بهش بکات . وایان نه زانیی دلی نایهت یان نه ترسی . بۆ نه مه دهستی دایه که میک له تووکی و شتر و تیی گه یاندن که بهشی خۆی نه و نه دهی نه و که مه خوری یه به و دهست که و تانه وه نیه ، تنهها پینج یه کی لی وهر نه گری و ، نه ویش دیسان هه مووی بۆ بهرژوههندیی گشتی موسلمانان خهرج نه کریته وه .

چارچی پیغه مبهری خوا ﷺ چاری دا که با هیچ کس هیچ شتیک له دهست که و ته کانی جهنگ لا نه خات .

نه وه بوو عهقیلی کوری نه بو طالیب ، بهر له وهی چارچی جار بدات ، چوه لای ژنه کهی و شمشیره کهشی خوتناوی بوو بوو . ژنه کهی وتی : نه زانم جهنگت له گهژ موشریکان دا کردوه ، له دهست که و ته کانیان چیت دهست که و ته وه ؟ وتی : نه م دهزی یه بۆ جل دوورینت چاکه . دهزی یه کهی دا به ژنه کهی که فاطیمه کی کچی وه لیدی کوری عوتبهی کوری ره بیعه بوو . که نه وه بوو له زۆران بازی یه کهی سه ره تایی جهنگی به دردا باوکی و باپیری (واته وه لید و عوتبه) کوژرا بوون . که عهقیل گوئی له جار دانه که بوو خیرا گه راپه وه لای خیزانه کهی و پیی وت : به خوا دهزی یه کهت رویش . دهزی یه کهی له ژنه کهی وهرگرته وه و خسته وه سه ر کۆمای دهست که و ته کان .

پیاویکی تریش که عهبدوللای کوری زهیدی مازنی یه ، که کوری نوسه بییه کی کچی که عب بووه ، ^{۲۴۴} له کاتی جهنگ دا تیروکه وانیکی موشریکانی دهست که و ته بوو و تیری پی هاوشتبوو بۆیان . که دهنگی چارچی بهرگویی کهوت خیرا تیروکه وانه کهی گپراهه وه بۆ لای دهست که و ته کان .

^{۲۴۴} عهبدوللای کوری زهید له خزمهتی پیغه مبهری خوا ﷺ به شداریی جهنگی نوحود و هه موو رووداوه کانی تری کردوه . عهبدوللای له گهژ وه حشیی کوری حه رب دا پیکه وه موسه یله مهی درۆزنیان کوشت . نه وه بوو موسه یله مه پیشتەر حه بیی کوری زهیدی ، که برای عهبدوللای بووه ، کوشت ، به لام په په گۆشتی لی نه بری له سه ر نه وهی شاهیدی نه دا موسه یله مهش پیغه مبهری خوا بیته . عهبدوللای ریوایهتی فرموده ی له پیغه مبهروه کردوه . له سه رده می یه زیدی کوری موعاویه دا ، سالی شهصت و سی عهبدوللای له جهنگی ((حرة)) دا به شهیدی سه ری ناو ته وه .

دوای جارِدان بۆ گیتپانهوهی هەر دهست کهوتیک ، پیاویک به گۆلۆئیهک مووی ریسراوه وه هاته خزمهتی پینغه مبهری خوا ﷺ و وتی : نهی پینغه مبهری خوا ! نه مه بۆ من . فهرمووی : ((أما ما كان لي ولبني عبدالمطلب فهو لك)) . فهرمووی : هەرچی هی من و نهوهی عهبدولموطه للیبه بۆ تۆ . نیت کابرا گیتپانهوه بۆ سهر دهست کهوته کان .

پیاویکی تریش به گوریسینکه وه هات و وتی : نهی پینغه مبهری خوا ! له کاتی شکستی دوژمن دا نهم گوریسهم دۆزی یه وه ، نایا جلی وشتره که می پی بهستم ؟ فهرمووی : ((نصيبي منه لك ، وكيف تصنع بأنصبة المسلمين ؟)) . فهرمووی : به شه که می من بۆ تۆ ، به لām نهی چی نه که می به به شی موسلمانه کان ؟

دوای نه وه پینغه مبهری خوا ﷺ فهرمانی به سهر یه کۆ له هاوه له ناوداره کان دا ، که زهیدی کوری شاییت بوو ، تا دهست کهوته کانی جهنگ بژمیژی و پاشان به سهر سه ریازان دا دابه شیان بکات . نه وه بوو ههر پیاویکی پیاده چوار و شتر ، یان چل سهر مهپی بهر نه کهوت . به لām نه سپ سواره کان ههر یه که یان سی به شی وه رنه گرت . واته یان دوانه و شتر ، یان سه د و بیست سهر مهپی . که به شیکی بۆ خۆی پی پی نه درا و دوو به شیشی بۆ نه سپه که می چونکه به راستی نه سپ و ولاغی نه وه سهر ده مه کاریگه ری گرنگی له سهر جهنگ نه بوو .

شهریعه تی نیسلام ده رباره ی دهست کهوته کانی جهنگ بریاری داوه که پینج یه کی نه وه دهست کهوتانه جیا بکریته وه و له بهر دهستی پینغه مبهری خوادا بی ﷺ و خۆی بۆ بهرژه وه ندیی گشتی نیسلام خه رجی بکات . که واته له بیست و چوار هه زار و شتر چوار هه زار و هه شت سه د و شتر و ، له چل هه زار سهر مه پیش هه شت هه زار سهر مه پی جیا نه کریته وه ، سهره پای پینج یه کی ده یان هه زار تۆقیه ی زیو . نه مانه پینغه مبهری خوا ﷺ به ویستی خۆی دابه شی نه کردن . نه وه بوو به شیکی زۆری نهم پینج یه که می بۆ دل خۆش کردنی سهر دارانی هۆزه کان به کار هینا که نه وانه تازه موسلمان بوو بوون ، بۆ نه وه ی دل یان له سهری دابه زری . نه وانه زۆریه یان له مانگیک که متر بوو له مه که که دا موسلمان بوو بوون .

نهمه ش خشته ی دابه ش کردنی دهست کهوته کان به سهر (المؤلفه قلوبهم) :

ژماره ی و شتر تۆقیه زیو

ناو

۴۰	۱۰۰	۲ - موعاویہی کوری نہبوسوفیان
۴۰	۱۰۰	۳ - یہزیدی کوری نہبوسوفیان
	۱۰۰	۴ - حہکیمی کوری حہزام
	۱۰۰	۵ - نہضری کوری حاریث
	۱۰۰	۶ - نوسہیدی کوری حاریثہ
	۵۰	۷ - عہلانی کوری حاریثہ
	۵۰	۸ - مہخرہمدی کوری نہوفہل
	۱۰۰	۹ - حاریثی کوری ہیشام
	۵۰	۱۰ - سعیدی کوری یہربوع ^{۲۴۵}
	۱۰۰	۱۱ - صفوانی کوری نومہیہ
	۱۰۰	۱۲ - قہیسی کوری عہدی
	۵۰	۱۳ - عوٹمانی کوری وہہب
	۱۰۰	۱۴ - سوہیلی کوری عہمر
	۱۰۰	۱۵ - حوہیطبی کوری عہدولعوززا
	۵۰	۱۶ - ہیشامی کوری عہمر
	۱۰۰	۱۷ - نہقرہعی کوری حابیس
	۱۰۰	۱۸ - عویہینہی کوری حیصن
	۱۰۰	۱۹ - مالیکی کوری عہوف
	۱۰۰	۲۰ - عہبباسی کوری میرداس
	۱۰۰	۲۱ - عدلقہمدی کوری عہلاثہ ^{۲۴۶}

^{۲۴۵} سعیدی کوری یہربوع سالی فتح موسلمان بوہ و ناوی (صرم) بوہ پیغہمبہری خوا ﷺ گزیریہ بڑ سعید. له مہدینہ نیشتهجی بوہ و لهوی چاوی له دست داوہ . بڑ دلّ خوشیی له دستدانی چاوی خہلیفہ عومہر خوا لیّی رازی بیّ سردانی نکات و پیّی نہفرمویّ : واز له جومعه و جماعهتی مزگوتی پیغہمبہری خوا ﷺ نہہینی . نہویش نہلیّت : کہسم نیہ دستم رابکیشی . سعید له مہدینہدا و له تہمہنی صد و بیست سالیی دا کزچی دواپی کردوہ .

میژوونوسان باسی نه‌ویان کردووہ کہ یه‌کهم که‌سیک داوای ده‌ست که‌وت نه‌کات
 نه‌بوسوفیانی کوپری حەرب بووہ . کہ نه‌چیته ژوروه‌ه خزمه‌تی پیغهمبەری خوا ﷺ و زیو
 له‌بەر ده‌ستی دا نه‌بیئت ، نه‌لیئت : نه‌ی پیغهمبەری خوا ! بوویته ده‌وله‌مه‌ندترین که‌سی
 قورەیش . نه‌ویش زه‌رده‌خه‌نه‌یه‌ک نه‌کات . نه‌بوسوفیان نه‌لیئت : نه‌ی پیغهمبەری خوا ! له‌و
 سامانه به‌شم بده . نه‌فرموئ : ((یا بلال ! زن لأبی سفیان أربعین أوقیة واعطوه مائة من
 الإبل)) . نه‌فرموئ : بیلال ! چل ئوقیه زیو بۆ نه‌بوسوفیان بکیشه و صدە وشتریشی
 بده‌نی .

نه‌بوسوفیان نه‌لیئت : به‌شی یه‌زیدی کوپیشم بده . فرمووی : ((زنوا لیزید أربعین
 أوقیة ، وأعطوه مائة من الإبل)) . نه‌بوسوفیان وتی : تۆ سه‌خییبت ، دایک و باوکم
 به‌قوریانت بن . جه‌نگم له‌گه‌لت دا کرد ، چاکترین جه‌نگاوه‌ر بوویت . پاشان ناشتیم
 له‌گه‌ل کردیت ، چاکترین ناشتی خواز بوویت . خوا پاداشرتت به‌چاکه‌ بداته‌وه .
 ده‌رباره‌ی پیاو‌ی پیوانه‌ش نه‌م رووداوه‌ پیشکەش نه‌که‌ین :

حه‌کیمی کوپری حەزام نه‌لیئت : له‌ داوای حونه‌ین داوای صدە وشترم له‌ پیغهمبەری
 خوا ﷺ کرد و پیی دام . پاشان داوای صدە ترم کرد ، دیسان پیی دام . پاشان
 داوای صدە ترم کرد ، دیسان پیی دام . پاشان فرمووی : ((یا حکیم بن حزام ! إن
 هذا المال خضرة حلوة ، فمن أخذه بسخاوة نفس بورك له فيه ، ومن أخذه باشراف نفس
 لم يبارك له فيه ، وكان كالذي يأكل ولا يشبع ، واليد العليا خير من اليد السفلى ،
 وابدأ بمن تعول)) . فرمووی : حه‌کیمی کوپری حەزام ! سامان و مالّ سه‌وز و شیرینه .
 جا هەر که‌س به‌ سه‌خاوه‌ت و دل‌فراوانیسی وه‌ری بگری ، نه‌وا خوا به‌ره‌که‌تی تئ
 نه‌خا بۆی . به‌لام هەر که‌س به‌ چاوچنۆکیی وه‌ری بگری ، نه‌وا خوا به‌ره‌که‌تی تئ
 ناخا بۆی و ، وه‌ک نه‌و که‌سه‌ وه‌هایه‌ که‌ هەر نه‌خوا و تئیر نابیئت . ده‌ستی

^{۱۱۱} عه‌لقه‌مه‌ی کوپری عه‌لته‌ له‌ پیواماقولانی ره‌بعمی کوپری عامیر بووه . نه‌میش یه‌کئیک بووه له‌ (المؤلفه
 قلوبهم). له‌ناو قه‌ومه‌که‌ی دا سه‌رداریکی ژیر و زمان پاراو بووه . عه‌لقه‌مه‌ داوای نابلووقه‌ی طانیف له‌ نیسلام هه‌ل
 گه‌رپایه‌وه و خۆی گه‌یانه‌ شام . که‌ پیغهمبەری خوا ﷺ کۆچی دوا‌یی کرد به‌ په‌له‌ گه‌رپایه‌وه و له‌ خاکی نه‌وه‌ی کیلابی
 کوپری ره‌بعمه‌ سه‌ربازگه‌ی دروست کرد . نه‌وه‌بوو خه‌لیفه‌ی یه‌که‌م که‌تیه‌یه‌کی نارده‌ سه‌ری و نه‌ویش هه‌لات . که‌س
 وکاری گیران و هیترا نه‌ مه‌دینه . نه‌وانیش له‌ کرده‌وه‌ی عه‌لقه‌مه‌ خۆیان دامالیی و خه‌لیفه‌ نه‌بویه‌که‌ر نازادی کردن .
 عه‌لقه‌مه‌ش ته‌ویه‌ی کرد و به‌ چاکیی موسلمان بوو و ، یه‌کئیک له‌ هاوه‌له‌ چاکه‌کان ده‌رچوو . خه‌لیفه‌ عومه‌ریش کردیه
 والیی ناوچه‌ی حوزان له‌ شام و ، هەر له‌وه‌ی کۆچی دوا‌یی کرد ...

به خشینیش له دهستی داواکردن چاکتره. بۆ به خشینیش له وه وه دهست پی بکه که به خیکردنی له نهستوتایه.

دوای ئەم دەرسه جوانه حکیمیش وتی : بهو خوابهیی به حق رهوانهیی کردووی ، دوای تو هیچ شتی که له کس وه رناگرم . نه وه بو له سهردهمی خهلافهتی عومه ردا ، عومه بانگی نه کرده حکیم ههتا موچه کهی وه ریگریته نه ههات وه ری بگریته . عومه ریش نهی فهرموو : خه لکینه ! ئیوه به شهید نه گرم له سه ره حکیم که من بانگی نه کهم بۆ وه گرنتی موچه کهی که چیی نایهت وه ری بگریته . نه وه شیان باس کردووه که حکیم ته نهها صد و شتری به کهمی وه رگرتووه .

له کاتی دابهش کردنی دهست کهوته کان دا هه ندی له مونافیقان کهوتنه ره خه گرتن له دابهش کردنه کهی پیغه مبهری خوا ﷺ و ئه ویش خه فه تی زۆری به وه نه خوارد .

له یه کی له ریوایه ته سه حیه کان دا هاتووه که کاتی پیغه مبهر ﷺ دهست کهوته کانی له حونه یان دابهش نه کردن پیاویک وتی : ئەم بهش کردنه بۆ خوا نه بوو . که ئەم قسه یه گه یشته وه پیغه مبهری خوا ﷺ و له بهر پی ناخۆش بوون رهنگی دەم و چاوی هه ل گه را ، پاشان فهرمووی : ((رحمة الله على موسى لقد أؤذي بأكثر من هذا)) . فهرمووی : ره هه تی خوا له مووسا پیغه مبهر ، له مه زیاتر نازار درا .

له ریوایه تی تری سه حیه ییش دا که هه ندیکیان پالپشتی هه ندیکتی تریان نه کهن هاتووه که پیاویک له نه وه ی ته میم پییان نهوت (ذوالخویره) له سه ره سهری پیغه مبهر ﷺ رانه وه ستی و ئه ویش به شی خه لکه که نه دات ، نه لیت : نه ی موحه مه د ! چاوم لی بوو نه مپۆ چیت کرد . فهرمووی : ((أجل ، كيف رأيت ؟)) . فهرمووی : چیت بینیی ؟ وتی : ئەم دیی عه داله ت به کار بهینی . پیغه مبهر ﷺ تووره بوو و فهرمووی : ((ويحك ، إذا لم يكن العدل عندي فعند من يكون ؟)) . فهرمووی : تیا چیت ، جا نه گه ره عه داله ت به لای منه وه نه بی ، نه ی به لای کیوه نه بیته ؟ عومه ره فهرمووی : نه وه نه ی کوژین ؟

فهرمووی : ((دعوه ، فإنه سيكون له شيعة يتعمقون في الدين حتى يخرجوا منه كما يخرج السهم من الرمية ، ينظر في النسل فلا يوجد شيء ، ثم في القِدح فلا يوجد شيء سبق الفرث والدم)) .

بەم فەرمايشتهی هاوه‌لان تى ته‌گه‌یه‌نى که ئەمه له دواپۆژدا دەسته و تاقمەیه‌کی ئەبن که به روالهت زۆر دین دارن ، که چیی وه‌ک چۆن تیر له که‌وانه‌که‌ی دهرئه‌چیت ، ئەوانه له دین دەرچوون .^{۲۴۷}

هه‌روه‌ها له جابیری کورپی عب‌دوللاوه‌ نه‌گێر‌نه‌وه و توویه : له جی‌ع‌ر‌ر‌انه پیاویک هاته خزمه‌تی پێغه‌مب‌ه‌ری خوا ﷺ که له حونهین نه‌گه‌رایه‌وه و ، کۆشی بی‌لالیش زیوی تیدا بوو و ، پێغه‌مب‌ه‌ری خوایش ﷺ لێی وه‌ر‌نه‌گرت و نه‌ی‌دا به‌ خه‌لك . پیاوه‌که و تى : نه‌ی موحه‌م‌هد ! عه‌دالهت به‌کار بێنه . فەر‌مووی : « و یلک ! و من یعدل إذا لم أکن أعدل ؟ لقد خبتُ و خسرتُ إذا لم أکن أعدل » . فەر‌مووی : تیاچیت ! جا من عه‌دالهت به‌جی نه‌هینم کى عه‌دالهت به‌جی نه‌هینی ؟ نه‌گه‌ر عه‌دالهت به‌جی نه‌هینم ره‌نجەرۆ و خه‌سارۆمه‌ند ئەم .

عو‌مه‌ری کورپی خه‌ط‌طاب فەر‌مووی : لیم گه‌رێ ، نه‌ی پێغه‌مب‌ه‌ری خوا ! با له گه‌ردنی ئەم مونا‌فیکه‌ بدهم . فەر‌مووی : « معاذ الله أن تتحدث الناس أني أقتل أصحابي . إن هذا وأصحابه يقرؤون القرآن لا يتجاوز حناجرهم يرقون من الدين كما يرق السهم من الرمية » .

فەر‌مووی : په‌نا به‌خوا خه‌لكی باس بکه‌ن و بلین من هاوه‌لاثم نه‌کوژم . ئەمه و هاوه‌لائی که قورنان نه‌خوینن له گه‌روویان تیب‌ه‌ر ناکات . چۆن تیر له که‌وانه‌که‌ی دهر ئه‌چیت ، ئەمانه‌ش وه‌ها له دین دهر نه‌چن ..

له ریوایه‌تیکى تری سه‌حیحى بوخاریی و موس‌لیم‌دا هاتوه‌ که نه‌بوسه‌عید له نه‌بوسه‌له‌مه‌وه گێ‌راویه‌ته‌وه نه‌لێت : له کاتیک‌دا که (له جی‌ع‌ر‌ر‌انه) له خزمه‌تی پێغه‌مب‌ه‌ری خوادا ﷺ بووین ده‌ست که‌وتی به‌ش نه‌کرد ، (ذوالخویصره) ، که پیاویکی نه‌وه‌ی ته‌میم بوو ، هاته خزمه‌تی و تى : نه‌ی پێغه‌مب‌ه‌ری خوا ! عه‌دالهت به‌کار بێنه . فەر‌مووی : « و یلک و من یعدل إذا لم أعدل لقد خبتُ و خسرتُ ، إذا لم أعدل فمن یعدل ؟ » .

عو‌مه‌ر فەر‌مووی : نه‌ی پێغه‌مب‌ه‌ری خوا ! ماوه‌م بده با له گه‌ردنی بدهم . فەر‌مووی : « دعه فان له أصحاباً یحقر أحدکم صلاته مع صلاتهم ، وصیامه مع صیامهم ، یقرؤون القرآن لا یجاوز تراقیهم ، یرقون من الإسلام كما یرق السهم من الرمية ، ینظر إلى نصله فلا یوجد فیه شیء ، ثم إلى رصافه فلا یوجد فیه شیء ،

ثم ينظر إلى نصبه (وهو قدحه) فلا يوجد فيه شيء ، ثم ينظر إلى قذذه فلا يوجد فيه شيء ، قد سبق الفرث والدم ، آيتهم رجل أسود إحدى عضديه مثل ثدي المرأة أو مثل البظعة ، تدردر ، ويخرجون على خير فرقة من الناس .

به م فرمايشتهش موسلمان ناگادار نهکات که نه مه دانیه که له کومه لیکي مونا فیکی بئ دین که به روالهت خواپه رستی زور نه کهن ، به راده یه که موسلمانان خواپه رستی خویان به هیچ نازانن . نه وانه قورنان نه خوینن به لام له گه روویان تیپه ر ناکات . به وینهی ده رچوونی تیر له که وانه کهی نه وانش له دین دهر نه چن . نار و نیشانیسیان پیاو لیکي ره شه که قو لیکي وه که مه مکي نافرهت گوشته کهی نه جو لیت . نه وانه دژی چاک ترین ده ستهی موسلمان نه وه ستن .

نه بوسه عید نه لی : شاهیدی نه ده م که نه مه م له پیغه مبه ری خواوه ﷺ بیستوهه و ، شاهیدی نه ده م که عدلی کوری نه بو طالیب چوو به گزیان دا و منیشی له گه ل دا بووم و ، فرمانی دا نهو پیاو به دوزنه وه . نه وه بوو دوزی یانه وه و هینایان ، هه تا من سه یرم کرد و له سه ر وه سفه کهی پیغه مبه ری خوا بوو ﷺ .

له باسه کانی پیشه وه مان دا نه وه مان دهر خستوهه که نه نصار چ دهر و لیکي کاریگه ریان هه بووه له سه ر خستنی نیسلام دا ، تا نهو روزهی که نیسلام له جهنگی حونه ین دا سه ر کهوت ، نه وان به رده وام خزمه تیان کرد . خوینیان نه به خشیی .. به لینیان دا پاریزگاری له پیغه مبه ر و کوچ که ران بکه ن بهو شیوهی که پاریزگاری له ژن و مندالیان نه کهن .. هه ر وایش بوو .. نه نصار خویان کرده دوزمنی سه ر پاک عه ره بی دوورگه و ، باکیان له هه ر هه شه و گوره شهی نهو هه مووه هوزه درونده زیرانهی دوورگه نه بوو .. قورنانی پیروزی له نایه ته کانی دا سوپاسی نه نصاری کرد و به خاوه نی تیمانی راسته قینهی له قه لم دان . بو نمونه نه فهرموئ :

﴿ وَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْ بَعْدُ وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَأُولَٰئِكَ مِنْكُمْ ۗ وَأُولَٰئِ الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ۝ ﴾ (الانفال : ٧٤) .

نه نصار به راستی کومه کی خوا و پیغه مبه ر بوون و ، له هه موو جهنگی که دا برپه ری پشتی سوپای نیسلام بوون .

نه وه بوو له جهنگی به دردا که موسلمانان ژماره یان (٣١٨) جهنگاوه ر بوون ، نزیکه ی (٢٣٠) جهنگاوه ریان له نه نصار بوون .

له سالی فتحیشدا که سوپای فتح ده هزار بوو ، تنها نهنصار خوځیان چوار هزار جهنگاور بوون .

یه کم که سیکیش که پیغهمبهری خوا ﷺ له جهنگی حونهیندا ، له کاتی شکست هیتاندا ، هاواری لئ کردن ، نهنصار بوون . نهوهبوو به پهله گه پانهوه مهیدان و ، خوایش سهرکهوتنی پیشکش به سوپای قورنان کرد ..

نهنصار له کاتی دابهش کردنی دهست کهوته کانی حونهیندا دلایان له خوځیان دا ما .. چونکه نهوانه ی که مانگیک زیاتر نه بوو موسلمان بوون ، وهک نه هلی مدککه ، ههر یه که صد و شتریان پی درا .. نه مانه بو دل پراکیشانیان نه م به شه زوره یان پی دا ..

له کتیه صحیحه کانی فرموده دا باسی گلهیی نهنصاره گه نجه کان له پیغهمبهری خوا ﷺ هاتوه . که نه م گلهیی به به پیغهمبهری خوا ﷺ گه یشت زوری پی ناره حدت بوو ، چونکه نهو نهنصاری زور خوش نهویستن . بویه سهرداره کانی کو کردنهوه ، تا به جوانیی تییان بگهینهئی .

نهوهبوو به جوانیی بوی روون کردنهوه و ، نهوانیش ره زامه ندیی ته وایان بو نهو مه بهسته نواند .

میژوونوسان به دریژه باسی نهو گلهیی کردنه یان نویسوه و باسیان کردوه که ههر یه که له نهنصار تنها چوار و شتری بهر که وتوه ، که چیی که سانیکی وهک عوبینه و نه بوسوفیان و نه قره ع ، که هیچ خزمه تیکی نیسلامیان تا نهو روزه نه کردبوو ، یه کی صد و شتریان پی درا بوو .

نهوهبوو سه عدی کوری عوباده ی سهرداری خه زره چوه خزمه تی پیغهمبهری خوا ﷺ و وتی : نهی پیغهمبهری خوا ! نه م هۆزه ی نهنصار ، له سهر دابهش کردنی نهو دهست کهوته ی که دهستت کهوت ، دلایان بهرام بهرت شتی تیدا دروست بووه . دهست کهوته کهت به سهر خزمه کانت دا دابهش کردوه و ، به شی زورت به هۆزه عهره به کان داوه ، به لام هیچیکی نهوتو به م هۆزه ی نهنصار نه دراوه .

فرمووی : « فأین أنت من ذلك يا سعد ؟ » . فرمووی : نهی سه عد ! نهی رای خۆت چۆنه لهو باره وه ؟

وتی : نهی پیغهمبهری خوا ! منیش یه کیتم له خزمه کانم . فرمووی : « فاجع لي قومك في هذه الحظيرة » . فرمانی دا نهنصار کو بکاته وه . که کوئی کردنهوه ، هندی پیای موهاجیره کان هاتنه ناو کوپره که وه ، به لام هی تر

هاتن گپړانه وه . دواى نه وه سهد دپته خزمه تى پيغه مبهرو ، هه والى كوږونه وهى نه نصارى پي دا .

پيغه مبهري خوا ﷺ ته شريفى برد و ، سوپاس و ستايشى خواى كرد و ، پاشا فرموى : « يا معشر الأنصار ! ما مقالة بلغتني عنكم ، وجدة وجدتموها في أنفسكم ، ألم آتكم ضلالاً فهداكم الله بي ، وعالة فأغناكم الله بي ، وأعداء فألف الله بين قلوبكم ؟ » پريارى لى كردن كه نه وه چيه به دليانا هاتووه ؟ نهى كاتى كه نهو كوچى كرده ناويان نهوان گومرا نه بوون و به هوى نه مه وه خوا هيدايه تى دان و ، هه ژار نه بوون و ده وله مهندي كردن و ، دوژمن نه بوون و دلى يه ك خستن ؟ وتيان : خوا و پيغه مبهره كهى خاوه نى زوژرتين منته و فزلن .

پاشان فرموى : « ألا تجيبوني يا معشر الأنصار ؟ » . فرموى : نهى كوږمه لى نه نصار ! نه وه وه لأمم ناده نه وه ؟

وتيان : به چيى وه لامت بدهينه وه نهى پيغه مبهري خوا ، كه منته و فزل بو خوا و پيغه مبهره كه يه تى ؟

فرموى : « أما والله لو شئتم لقلتم فلصدقتم ولصدقتم : أتيتنا مكذباً صدقناك ، ومخذولاً فنصرناك ، وطريداً فأويناك ، وعائلاً فأسيناك ، أوجدتم علي يا معشر الأنصار في أنفسكم في لعاعة من الدنيا تألفت بها قوماً ليسلموا ، ووكلتكم إلى إسلامكم ؟ ألا ترضون يا معشر الأنصار أن يذهب الناس بالشاء والبعير ، وترجعون برسول الله إلى رحالكم ؟ فوالذي نفس محمد بيده لما تنقلبون به خير مما ينقلبون به ، ولولا الهجرة لكنت امرءاً من الأنصار . ولو سلك الناس شعباً ووادياً ، وسلكت الأنصار شعباً ووادياً لسلكت شعب الأنصار وواديتها . الأنصار شعار والناس دثار . ألهم ارحم الأنصار وأبناء الأنصار وأبناء أبناء الأنصار » .

خستيه به رده ميان كه نه گهر بيانه وى نه توانن بلين : توپش كه هاتپته ناومان خه لكى به درويان خستبوويته وه ، به لام نيته ته صديقمان كرديت .. خه لكى به پشيان بهردابوويت ، به لام نيته سه رمان خستيت .. ده ركراو بوويت ، به لام نيته جيمان كرديته وه .. هه ژار و ده ست كورت بوويت ، به لام نيته دلان دايتسه وه . دواى نه وه به سه رسورمانه وه پريارى لى كردن كه نايا بو شتيكى دنيايى هيچ و پوچ كه داويه تى به كه سانيك كه تازه موسلمان بوون و ، ويستويوه دليان خو ش بكات ، نه وانيشى به موسلمانيتى يه كه يان سپاردووه ، نايا دليان شتى كردووه ؟ پريارى لى

کردن که نایا نه نصار رازیی نابن خه لکیی به مهر و وشتره وه بگه پرنه وه و ، نه نصاریش به پیغه مبهری خواوه ﷺ؟ پاشان سویندی بو خواردن که نه وان شتی چاکیان دهست که وتوو و ، نه گهر له بهر کۆچ کردنیش نه بوایه خوئی به پیاوئیکی نه نصاریی نه ژمارد و ، ههر ری یه کیش نه نصار پیایا برۆن پیغه مبهری خوا ﷺ یش بهو ری یه دا نه روا . نه نصار بهرگی ژیره وهن و خه لک بهرگی سه ره وه . پاشان له خوا پاراپایه وه که سۆزی خوئی به سه ر نه نصار و ، رۆله کانی نه نصار و ، رۆله کانی رۆله کانی نه نصاردا بریژی .

نه نصار به بیستنی تم فه رمایشتانه ده ستیان دایه گریان به راده یه ک که ریشیان به فرمیسک خووسا و ، وتیان : رازیی بووین پیغه مبهری خوا ﷺ به شی نیمه بیت . له ریوایه تیکی تردا هاتوو که فه رموویه : ((إنکم ستلقون بعدی أثره فاصبروا حتی تلقونی علی حوضی)) .^{٢٤٨} نه فه رموئی : دواى من که سانیک دین به شیوه ی خو په رستی دین داریی نه کن ، نیوه نارام بگرن هه تا له سه ر هه وزی که وشه ر پیتم نه گه نه وه .

شایانی باسه که نه م جوړه وتانه له گه نجه کانیانه وه بیسترا بو ، نه گینا سه رداره کان و به ته مه نه کانیان نا په زایییان ده ر نه ته بریی . نه وه بوو پیغه مبهری خوا ﷺ که لیی پرسین : ((ما حدیث بلغنی عنکم ؟)) . فه قیهه کانی نه نصار وه لامیان دایه وه : پیاره خاوه ن را کاتمان هیچیان نه وتوو ، به لام خه لکی کمان که گه نجن وتیان : خوا له پیغه مبهره که ی خوش ببی به شی قوره یش نه دات و ده ست به ردارى نیمه نه بیت ، که هیشتا خوینیان به شم شیره کاتمانه وه دانه چۆری . فه رمووی : ((فإني أعطي رجلاً حدیثی عهد بالكفر أتألفهم))^{٢٤٩} . فه رمووی : من سامانم به که سانیک داوه که تازه له کوفر دوور که وتوو نه ته وه نه مه وی دلیان را گیر بکه م .

له ریوایه تیکی تردا سه عدی کوری نه بووه ققاص نه لیت : نه ی پیغه مبهری خوا ! سه د وشترت دا به عویدینه ی کوری حیصن و نه قره عی کوری حاییس و ، جوعه یلی کوری سورا قه ی کوری هه مریت^{٢٥٠} فه رامۆش کردوو . پیغه مبهری خوا ﷺ

^{٢٤٨} مسلم ، کتاب الزکاة ، باب إعطاء المؤلفه قلوبهم (٢ / ٧٣٨) رقم (١٠٦١) .

^{٢٤٩} مسلم ، کتاب الزکاة ، باب إعطاء المؤلفه قلوبهم (٢ / ٧٣٤) رقم (١٠٥٩) .

^{٢٥٠} جوعه یل هه ژاریکی مه دینه بووه له نه هلی صوفه . یه کی بو له موسلماننه دیرینه کان . به شداریی جهنگی نه وحودی کردوو و ، له نابلوقه ی جووله که ی قوره یظه دا چاوی بینکراوه . به شیوه جوان و پی که وتوو نه بووه ، به لام پیغه مبهری خوا ﷺ بۆ پتمووی نیمانی ستایشی کردوو .

فهرموی: «والذي نفسي بيده ، لجعيل بن سراقه خير من طلاع الأرض كلها مثل عينه والأقرع ، ولكني تألفتها ليسلما ، ووكلت جعيل بن سراقه إلى إسلامه» .
 فهرموی : بهو خواجهی که گیانی به دهسته ، جوعهیل له پر به پری زهویسی خه لک چاک تره که هموویان وهك عویهینه و نه قرهع وهها بن ، بهلام من دلئی نهوانم راگیر کردوه تا موسلمان بین و ، جوعهیلشم به موسلمانیتی به کهی سپاردوه .

بوخاریش له عمری کوری تهغلیب هوه نه گپرتته وه که وتوویه : پیغه مبهری خوا ﷺ دهست کهوتی به هندیکی دا و هندیکیش پیی نه دان ، نهوانیش گلله بی یان لی کرد و ، نهویش فهرموی : «إني أعطي قوماً أخاف هلعمهم وجزعهم ، وأكل قوماً إلى ما جعل الله في قلوبهم من الخير والغنى منهم عمرو بن تغلب» . فهرموی : هندیکی له ترسی بی نارامیی و شیرزه بوونیان بهشیان نهدهم و ، هندیکیش نه سپیتم بهو چاکه و تیری بهی که خوا له دلایان جیگیری کردوه ، که بهکی لهوانه عمری کوری تهغلیبه .^{٢٥١}

عمریش نهیوت : پیتم خویش نیه نهو فرمایشتهی پیغه مبهری خوا ﷺ بگۆرمه وه به رانه و شتری رهسهن .

نهو هه له گه وره بهی که مالیکی کوری عهوفی سرداری ههوازین کردی ، وهك له پیئشه وه باسمان کرد ، که نهو هبوو ژن و مندال و نازهل و سامانی ههوازینی له گه ل سوپادا هینایه مهیدانی جهنگ و ، که ههوازین شکا شهش ههزار ژن و مندال بوونه دیلی جهنگ ، وهك لهو روژهدا باو بوو ، نیتر نهوانه نهبووا وهك دهست کهوتی جهنگ بهسهر جهنگاوه ران دا دابهش بکرانایه .

هۆزی سعدی کوری به کوری کوری ههوازینیش که بهکی بوو له سی لقه سه ره کی به کهی ههوازین و ، نهوانه هۆزی حهلیمه ی دایه نی پیغه مبهری خوا ﷺ بوون ، تافره تهکانیان کهوتنه دهست سوپای نیسلام . بهکی لهوانه شهیمای کچی حاریش^{٢٥٢} بوو ، که کچی حهلیمه بوو و ، خوشکی شیریی پیغه مبهر بوو .

^{٢٥١} عمری کوری تهغلیب له بهصره نیشته جی بووه و ، حهسنی بهصری فهرمووده ی لی گپراوه ته وه . ههروهها نهو فهرمووده شی گپراوه ته وه که دهری نه بری له نیشانه کانی ناخره مان نهویه که بازگان زۆر نهین و نووسینیش زۆر نه بیت . عمر به شداری رووداوه کانی نوحود و به داوه ی له خزمتهی پیغه مبهری خوا ﷺ کردوه .
^{٢٥٢} شهیا نازناوی خوشکی شیریی پیغه مبهری خوا ﷺ ، نهگینا ناوی راسته قینه ی حوذافه ی کچی حاریش سعدی به .

شهیا گه وره تر بووه و کاتیک که پیغه مبهری خوا ﷺ له لای حه لیمه شیری خواردوو ، شهیا له به خیتو کردنی نازیزدا یارمه تیی دایکی داوه ..
 که شهیا نه که ویتته دهست موسلمانه کان په له ی پیّ نه کن بۆ بهرپوه چوون و نه یان نه زانی کییه . نه ویش پیّ وتن که به خوا من خوشکی شیریی سه روژه که تام . به لام نه وان پروایان پیّ نه کرد هتا هینایانه لای پیغه مبهری خوا ﷺ که گه یشت وتی :
 نه ی پیغه مبهری خوا ! من خوشکی شیریی توّم . فرموی : ((ما علامه ذلك ؟)) .
 فرموی : نارویشانی ته وه چیه ؟ وتی : له کاتیک دا که به کوژمه وه بوویت گازیکت له پشتم گرت .

پیغه مبهری خوا ﷺ نارویشانه که ی هاته وه یاد و ، عه باکه ی خۆی بۆ راخست و ، له سه ری دای نیشاندا و ، شه یای کرده سه ریشک و فرموی : ((إن أحببت فعندي محبة مكرمة ، وإن أحببت أن أمتعك وترجعي إلى قومك فعلت)) . فرموی :
 نه گه ر پیّت خو شه به خو شیی و بهرپزه وه له لام بیته ره وه و ، گه ر پیشت خو شه که ل و په لی پیو یستت بده میّ و بگه ر پیته وه ناو خزمه کانت وا نه که م . وتی : پیّم خو شه که ل و په لم بده تیّ و بم گیت پیته وه بۆ ناو خزمه کانم .

شهیا موسلمان بوو و چیی پیو یست بوو پیشکه شی کرا و ره وانه کرایه وه . نه وه بوو پیغه مبهری خوا ﷺ سیّ بنده و که نیزه کیّک و کوّمه لیک مهرومالاتی پیّ دا ..
 پاشان به سه ری بهرزه وه گه رایه وه ناو که سوکاری .

دهرباره ی نازاد کردنی دیله کانی هه وازین ، نه وه بوو پیغه مبهری خوا ﷺ نزیکه ی مانگیّک دابه ش کردنی دیله کانی دوا خست ، بهو هیوایه ی که هه وازین بین و داوایان بکه نه وه . که چیی هه وازین دوا که وتن و نه هاتن ، نیتر نه وه بوو به شیان کردن .

دوای به ش کردن هه وازین به شیوه ی نوینه ر چواره د پیوایان هاتنه خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ له جیعرانه و ، موسلمانیش بوو یوون . وتیان : نه ی پیغه مبهری خوا ! نیمه بنه رت و عه شیره تین و ، تووشی به لایه کی وه ها هاتووین که خو ت لیّی ناگاداری .. چاکه مان له گه ل دا بکه ، خوا چاکه ت له گه ل دا بکات .

سه روژی نه م نوینه رانه ی هه وازین نه بو صوره د ، زوهیری کوری صوره د^{٢٥٢} بوو ، به وینهی وتارده ریان هه ستایه سه ریّ و وتی :

^{٢٥٢} زوهیری کوری صوره د له نه وه ی سه عدی کوری به کره (واته له خالوانی پیغه مبهره ﷺ) . زوهیر له شام

ئەي پيڤغەمبەري خوا ! ئەو ئافرەتانهي که له حەزيرەکاندا ديل کراون پوور و دايەني تۆن که به خيويان کردوويت . خۆ ئەگەر ئيمە منداڵمان بۆ کورپي ئەبوشومەر يان نوعماني کورپي مونذير بەختو بکردايە ، پاشان بە دەستي ئەوان و هەمان لى بقرەومايە که بە دەستي تۆ ليمان قەوما ، بە هيواي فەزل و سۆزيان ئەبووين ، خۆ تۆ پيڤغەمبەري خوايت و چاکترين کەسي لە کەفالتدا . پاشان دەستي کرد بە شيعروتن :

أَمُنْ عَلَيْنَا رَسُولَ اللَّهِ فِي كَرَمٍ فَإِنَّكَ الْمَرْءُ نَرْجُوهُ وَنَنْتَظِرُ

شاياني باسە که لە گەڤ ئەو نوينه رانەدا مامەي شيربي پيڤغەمبەري خوا ﷺ هاتبوو و ئەويش ستايشيکي زۆري پيڤغەمبەري کرد و ، داواي لى کرد چاکەيان لە گەڤ بکات .
 که پيڤغەمبەري خوا ﷺ و ئەي پياواني هەوازيني بيست پي فرموون : ((نساؤکم و أبناؤکم أحب إليکم أم أموالکم ؟)) . فرمووي : ژن و منداڵە کانتان بە لاتانەوه خۆشەويستن يان سامانە کەتان ؟

وتيان : ئەي پيڤغەمبەري خوا ! لە نيوان کەس و کار و مال و سامانە کەماندا سەرپشکمان ئەکەيت ؟ منال و ژنە کائمان بە لاوه خۆشەويستترن .

فرمووي : ((أما ما كان لي ولبنني عبدالمطلب فهو لكم ، وإذا أنا صليت بالناس فقوموا فقولوا : إنا نستشفع برسول الله ﷺ إلى المسلمين ، وبالمسلمين إلى رسول الله ﷺ في أبنائنا ونسائنا ، فإني سأعطيكم عند ذلك وأسأل لكم)) . فرمووي : هەرچيي هي من و ئەوي عەبدولموطه لليب بيت ، ئەوا پيشکەشتان بيت . که نويزم بۆ خەڤکەش کرد هەستە بلين : پيڤغەمبەري خوا ﷺ بە لاي موسلمانە کانهوه و ، موسلمانە کانيش بە لاي پيڤغەمبەري خواوه ﷺ ئەکەينه تکاکار بۆ منداڵە کائمان و ژنە کائمان . ئەو کاتە من پيستان ئەبەخشم و داواشتان بۆ ئەکەم . که پيڤغەمبەري خوا ﷺ نويزي نيوه رۆي بۆ خەڤکە که بە جي ئەهينا ، هەستان و ئەوي پيڤغەمبەري خوا ﷺ فرماني پي کردن وتيان ، ئەويش فرمووي : ((أما ما كان لي ولبنني عبدالمطلب فهو لكم)) . موهاجيره کانيش وتيان : هەرچيي هي ئيمەيه پيشکەشي پيڤغەمبەري خوا بيت ﷺ و ، ئەنصاريش وتيان : هەرچيي هي ئيمەشه پيشکەشي پيڤغەمبەري خوا بيت ﷺ . ئەقرەعي کورپي حاييسيش وتي : بە لام ئيمە و ئەوي تەميم نەخيتر . عويهينهش وتي : من و ئەوي فەزارەش نەخيتر . عەبباسي کورپي ميرداسيش وتي : من و ئەوي سوله ييش نەخيتر . ئەوي سوله يم وتيان : بە لگو

هەرچی هی ئیمەشە پیشکەشی پیغمبەری خوا بیّت ﷺ . عەباسی کۆری
میرداس بە نوەوی سولەیمی وت : پشتتان بەردام ؟

پیغمبەری خوا ﷺ فەرمووی : ((مَن أَمَسَكَ مِنْكُمْ بِحَقِّهِ فَلَهُ بِكُلِّ إِنْسَانٍ سِتَّةَ فَرَائِضٍ مِنْ أَوَّلِ فِيئَةٍ نَصِيْبِهِ ، فَارْوَا إِلَى النَّاسِ نِسَاءَهُمْ وَأَبْنَاءَهُمْ)) . فەرمووی :
هەر کەسێ بەشی خۆی ئەهێڵیتەووە ئەوا لە بریی هەموو مَرُوْثِيْكَ شەش بەشی لە
یەكەم دەست کەوتیك كە بیته دەستمان ئەدەینێ . دەی ژن و مندالەکان بۆ ئەو
خەلكە بگێرێنەو .

بە موسلمان بوونی هەوازین پیغمبەری خوا ﷺ زۆر دڵ خۆش بوو و ، هەوالی
مالیکی کۆری عەوفی^{٢٥٤} سەرداری هەوازینشی پرسی و ، هەوالیان دایە کە لە
طایفە لەگەڵ هۆزی شەقیفدا . ئەویش بەئینی پێ دان کە ئەگەر بیّت و موسلمان
ببێ کەس و کاری بۆ ئەگەر پیتەووە و صد و شتریشی پیشکەش ئەکری . ئەوەبوو
پیغمبەری خوا ﷺ فەرمانی دا بوو کە کەس و کار و سامانی مالیک بە جیا هەل
بگیری و دابەش نەکری . مالیک کە ئەو کار چاکێ یە و ئەو بەئینە شیرینەیی بیست بە
موسلمانیی هاتە خزمەتی پیغمبەری خوا ﷺ و ، ئەویش ریزی چاکێ لێ گرت و ،
کردیە ئەمیری خزمەکانی و هەندی لە هۆزەکانی دەوروبەری . مالیک ئەوەندە دلی
گەرم بوو بە پارچە شیعیك ستایشی پیغمبەری خوا ﷺ کرد .

لەلایەکی ترەووە صفوانی کۆری ئومەییە یەکی بوو لە سەردارانێ مەککە و
پیاویکی ژیر بوو . صفوان نامادەیی جەنگی حونەین بوو ، بەلام هێشتا موسلمان
نەبوو بوو ، بەلكو مۆلتەتی چوار مانگی هەبوو تا بە ویستی خۆی بریاری موسلمان
بوون بدات . صفوان دۆستی سوپای ئیسلام بوو و چەکیکی زۆریشی بە قەرز دایە
موسلمانەکان . هێشتا لەسەر ریبازی شیرك بوو پیغمبەری خوا ﷺ صد و شتری لە
بەشە پینج یەکی دەست کەوتەکانی حونەینی دایە .

^{٢٥٤} مالیکی کۆری عەوفی لە رادەبەدەر نازا و بەجەرگ بوو . فەرماندەیی بالای سوپای هەوازین بوو لە جەنگی
حونەین دا ، بە شتووی پادشای هەوازینیش تاجی لەسەر کرابوو . ئەگێرێنەو لە رۆژی حونەین دا مالیک خۆی
ویستوو بەتی هێرش بکاتە سەر پیغمبەری خوا ﷺ و بی کوژی ، بەلام ئەسپەکەیی کە ناوی (مجاج) بوو بە گۆیی
نەکردوو و بەرەو پێش نەچوو و دواي هەولێکی زۆر لەگەڵیا پارچە شیعیکی لەو بارەووە وتوو . مالیک موسلمان
نەبیّت ، بەلام چاک موسلمان بوونیک و پیغمبەری خوا ﷺ ئەي کاتە ئەمیری ئەوانەیی کە لە هۆزی (قیس عیلان)
موسلمان بوون .

مالیک بەشداریی فەقی دیمەشقی و ، بەشداریی قادسیەیی لەگەڵ سەعددا کردوو ، بەلام دیار نیە لە کۆی کۆچی دوايي
کردوو .

نه گیتړنه وه که پیغه مبهري خوا ﷺ له گهڼ صه فوانی کورې نومه ییبه به ناو ده ست که و ته کانی جهنگ دا نه گه ران ، لهو کاته دا به شیو ټک دا تپه پین که پری بوو له مه پر و حوشر و دهنگی باره یان بهرز بوو بوویه وه . صه فوان به سر سورمانه وه سه یری شیوه که ی نه کرد . پیغه مبهر ﷺ لیتی پرسیی : ((أعجبك أبا وهب ؟)) وتی : به لئی . فهرمووی : ((هو لك وما فيه)) . فهرمووی : شیوه که و هدرچی و تیا یا بو تو . صه فوان وتی : شاهیدیی نه دم که جگه له دهروونی پیغه مبهر هیچ دهروونیک نه مه ی پی خوش نیه و ، شاهیدیش نه دم که تو پیغه مبهری خوا یست . به مه به چاکیی موسلمان بوو .

له صه فوان خو یه وه نه گیتړنه وه که وتو یه : پیغه مبهری خوا ﷺ هر خه ریک بوو له ده ست که و ته کانی حونه یین به شی نه دام و ، نه ویش له هه موو شتی زیاتر رقم لیتی بوو ، هه تا بووه کاریک که هیچ به دیی هینراویکی خوا نه وه نده به لامه وه خو شه ویست نه بوو .^{۲۵۵}

نوه م : گه رانه وه به ره و مه دینه

دوای نه وه ی که پیغه مبهری خوا ﷺ له دابه ش کردنی ده ست که و ته کان به سه ر سو پای سه ر که و توودا بووه ، که نه وه بوو به پیی فهرمانی قورشان دابه ش کران و ، نه و موسلمان ه کانیش بو دل راگیر کردنیان صه دان و شتریان له پینج یه ک پی درا و ، دوای نه وه ش که له جیعرانه ، که له مه ککه وه نزیکه ، سیانزه شه و مایه وه ، و اته له پینجه مین روژی ذولقه عیده وه هه تا هه ژده هه مین روژی ذولقه عیده ی سالی هه شتم ، دوای نه وه بریاری دا به خو ی و هاوه لانیه وه بگه ریته وه بو مه دینه .

به لام بهر له وه ی به ره و مه دینه ده رچن ، چوونه مه ککه ی پروزه وه و له گهڼ هاوه لان دا عومره یان به جی هیئا ..

دوای نه فجام دانی عومره ، وای به چاک زانیی کاروباری مه ککه ی پروز ریك بجات . نه وه بوو عه تتابی کورې نوسهیدی کرده حاکمی شار و ، کومه لیک له هاوه لانیسی له مه ککه به جی هیشتن تا کاری فیترکردن و شاره زاگردن له قورشان و نه حکامه کانی بگرنه نه ستو و دانیش توانی مه ککه ، که تازه موسلمان بوون ، له دین شاره زا بکن و قورنایان پی بلین .

^{۲۵۵} غزوة حنین لباشمیل : ۲۴۹ - ۲۹۴ . السیرة النبویة للدکتور علی محمد محمد الصلابی : ۷۸۸ - ۸۰۰ .

جا هەر چه‌نده دانیش‌توانی مه‌ککه پینش کۆچ کردن له‌گه‌ڵ موسلمانانه‌کان دا خراب نه‌جولانه‌وه، به‌لام پینغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمانی به‌سه‌ر عه‌تتا‌ب دا که به‌ نه‌رمیی له‌گه‌ڵیان بچوولیتنه‌وه . نه‌وه‌بوو دوو شه‌و له‌ مه‌ککه‌دا بوون و ، دوا‌ی شه‌وه به‌ره‌و مه‌دینه که‌وتنه‌ ری ، نه‌مه‌ش له‌ روژی پینج شه‌مه‌ی بیسته‌م روژی ذولقه‌عه‌یده‌دا بوو .

پینج‌یه‌کی ده‌ست که‌وته‌کانیش هه‌ندیکی لی مابوو‌یه‌وه که به‌ هه‌زاران سه‌ر وشتر و مه‌ر نه‌بوون ، پینغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌وانه‌ی به‌ره‌و مه‌دینه دایه به‌ر هه‌تا له‌ نیتوان مه‌ککه و مه‌دینه‌دا دلێ نه‌و عه‌ره‌بان‌ه‌یان پی خۆش بکات و به‌ره‌و نیسه‌لام رایان بکیشیت و ، نه‌وه‌ش که‌ موسلمان بووه له‌سه‌ری دامه‌زراو بیت ..

شایانی باسه که عه‌تتا‌بی کو‌ری ئوسه‌ید ته‌مه‌نی بیست و سی سا‌ڵ بوو که کرایه کاربه‌ده‌ستی مه‌ککه و له‌ روژی فه‌قی مه‌ککه‌ش دا موسلمان بوویوو ، نه‌مه‌ش به‌ هۆی نه‌وه‌وه که خاوه‌نی ژیری و سه‌لیقه بوو و ، به‌ چاکیش موسلمان بوویوو و ، خزمه‌کانیشی به‌ چاکیی گوی‌پایه‌لی‌یان نه‌کرد و به‌لای قوربه‌یشه‌وه خاوه‌نی ریزی تابه‌تی بوو .

عه‌تتا‌ب به‌ درێژایی ته‌مه‌نی نازیز کاربه‌ده‌ستی مه‌ککه بوو ، که پینغه‌مبه‌ری خوایش ﷺ کۆچی دوا‌یی کرد نه‌میری گه‌نجی مه‌ککه هه‌لو‌یستیکی ژیرانه‌ی هه‌بوو که نه‌ی هیشته‌ دانیش‌توانی مه‌ککه له‌ نیسه‌لام پاشگه‌ز ببنه‌وه .

عه‌تتا‌ب له‌سه‌ر به‌رگری له‌ نیسه‌لام نه‌وه‌نده سوور بوو بریاری دا‌بوو هه‌رکه‌سینک له‌ نو‌یژی جه‌ماعه‌ت دوا بکه‌وی له‌ گه‌ردنی بدات ، چونکه شه‌و که‌سه مونافیه‌ . نه‌وه‌بوو دانیش‌توانی مه‌ککه به‌لای پینغه‌مبه‌ری خواوه ﷺ شکاتیان لی کرد و وتیان : نه‌ی پینغه‌مبه‌ری خوا! نه‌عرا‌بی‌یه‌کی وشکت کردۆته کاربه‌ده‌ستی دانیش‌توانی مه‌ککه . نه‌ویش بو ستایش کردنی نه‌و گه‌نج به‌غیره‌ته نیمان دامه‌زراوه فه‌رمووی : ((إني رأيت فيما يرى النائم أنه (أي عتاب بن أسيد) أتى باب الجنة فأخذ بملقة الباب فقعقعا حتى فتح له ودخل)) . فه‌رمووی : له‌ خه‌رم دا عه‌تتا‌م بینیی که هاته ده‌رگای به‌هه‌شت و ده‌ستی به‌ نه‌لقه‌ی ده‌رگاکه‌وه گرت و لی دا هه‌تا ده‌رگاکه‌ی بو کرایه‌وه و چووه ژووره‌وه .

ههروهها پیتغه مبهری خوا ﷺ موعاڭی کورپی جه بهل و نه بو موسای کردنه جی تشینی خۆی له سهر دانیشتوانی مه ککه تا خه لکه که فیری قورشان بکهن و له نه حکامی دین شاره زیان بکهن .^{۲۵۶}

دههههه : شه هید بوونی عوروهی کورپی مه سعوهه

له پیتشه وه باسمان کرد که هۆزی شهقیف بالئیکی گزنگی له سوپای ههوازین پیتک هینا بو ، چونکه شهقیف بریتی بو له چه ند عه شیره تیک و هه ره هه موویان له جهنگی حونه یان دا به شداری یان کرد و جهنگیکی سه رومالی یان دژی سوپای نیسلام کرد . نه وه بوو دوای تیک شکانی ههوازین سوپای نیسلام به سه رکر دایه تیی پیتغه مبهری خوا ﷺ خۆی شهقیفی را نا ، هه تا نه وه بوو له ناچاریی دا خۆیان گه یانده قه لاگانی طائف و له وی خۆیان په نا دا . سوپای نیسلام به ماوه یه که مارۆی دان و ، له بهر نه وهی که لئیکی نه بوو دوای ماوه یه که سوپای نیسلام کشایه وه دوا و ، پیتغه مبهری خوا به هیوا بو شهقیف خۆیان به دهسته وه بدهن و موسلمان بن ، هه تا داویان لی کرد که له دژی شهقیف دوعا بکات ، که چیی به پیتچه وانه وه دوعای هیدایه تی بو کردن .

له کاتیک دا که شهقیف دژی نیسلام نه وه ستان مالیکی کورپی عه وفی سه رکرده ی سوپای ههوازین ، دوای نه وهی که خوا هیدایه تی دا ، دهستی دایه هیرش کردنه سه ر هۆزی شهقیف ، به لام شهویش نهی توانیی کار بکاته سه ر وره ی نهو عه شیره ته به هیزانه . له پیتشه وه باسمان کرد که پیتش هه ل گیسانی جهنگی حونه یان به دوو مانگ عوروهی کورپی مه سعوهدی شهقیفی له گه ل کۆمه لیک له پیاوانی هۆزه که ی به ره و ولاتی ئوردون که و تنه ری و ، خۆیان گه یانده شاری جه ره ش تا له وی چه کی قورس بکرن و خۆشیان له سه ر به کاره ینانی را بپین .

بویه له کاتی جهنگی حونه یان دا عوروه ناماده نه بوو ، نه گینا نهو نه بووه سه رکرده ی سوپای ههوازین له جیاتی مالیکی کورپی عه وف .

عوروه پیاویکی ژیری دامه زراوی زۆر به سه لیه بو ، بویه به لای هۆزه که یه وه زۆر به ریز بو . نه وه بوو له گه شته که ی دا سی مانگی پی چوو ، واته دوای تهواویونی

جەنگی حونەین و دۆرانی ھەوازین لە جەنگی ناھەمواری نەخشە منالانەدا ، گەراپەوہ ..

ژیری و سەلیقە ی عوروە بوونە چاوساگی و بە جوانیی سەیریکی دەوروبەری خۆی کرد . سەرنجی دا تازە بت پەرستی لە گەڵ ئیسلام دا توانای جەنگ و ھەرای نیە و ، تەنھا ھۆزە کە ی ئەو لە سەر بت پەرستی ماوہ تەوہ . خۆ ئە گەر ھەوازین بەو ھەموو ھێژوہ دۆرا بی ، تازە ھیچ ھێژیک و ھیچ سوپایەک بەرامبەر بە موسلمانان چەکی بۆ بەرز ناییتەوہ .

لێرەدا خۆی گەرە ئیلھامی خستە دلێ عوروە ی کورپی مەسعوودەوہ و ھەستی کرد کە ئیسلام سەر ئە کەوی و ، دوا ی ماوہ یەکی کەمیش ھەموو دوورگە خۆی بە دەستەوہ ئەدات .

عوروە لە کۆتایی سالی ھەشتەمی کۆچی دا بوو گەیشتەوہ ناو کەس و کاری .. لە لایە کەوہ خۆشەویستی ئیسلام چوو بووہ دلێوہ و ، لە لایەکی تریشەوہ سی مانگ لەوہ بەر بە ئینی بە ھۆزە کە ی دابوو کە بچی چەکی قورسیان بۆ بکریت . بۆیە وای بە چاک زانیی ، وە ک پیاویکی مەرد ، بە ئینە کە ی بۆ خزمە کانی بە سەر بەریت ، ئەوہ بوو ئەمانە تە کە ی گەیان و ، لە گەڵ خزمە کانی دا بی وە عەدی لی دەر نە کەوت . لە و لاشەوہ خۆشەویستی ئیسلام چوو بووہ دلێوہ ، بۆیە بە بی دەنگ و بە بی راویژ طائیفی بە جی ھیشت و ، بەرەو مەدینە کەوتە ری تا لەوی لە سەر دەستی پیغەمبەری نازیزدا ﷺ نیمان بەینی ..

کە گەیشتە مەدینە لە لایەن پیغەمبەری خواہ ﷺ پیشوازی یەکی گەرمی لی کرا ، چونکە لەوہ پیش چاوی پی کەوتبوو ، کاتی کە ناویژی کەری خودەیبیە بوو بۆ ریکخستنی موسلمانەکان و قورەیش .

کاتی کە عوروە نیمانی ھینا و شاھیدی حەقی دا ، بریاری دا بگەریتەوہ طائیف بۆ ناو قەومە کە ی و بانگیان بکات بۆ موسلمان بوون . بۆ ئەمە داوای مؤلەتی لە پیغەمبەری خوا ﷺ کرد ، بە لام پیغەمبەری خوا ﷺ ناگاداری کرد کە ئە ی کوژن . عوروە سەرداریکی خۆشەویستی وتە بیستراو و فەرمان جی بە جی کراو بوو ، ئەویش بە بۆنە ی پایەداری و رەوشت جوانی یەوہ و ، وە ھای بە بیردا ئەھات کە ثقیف ھەر ھەموو بە جاریک نیمان بەینن .

که عوروه داوای مؤلّه‌تی کرد بۆ گه‌رانه‌وه پیغهمبه‌ری خوا ﷺ سیّ جار لیسی دووباره کرده‌وه که خزمه‌کانی نه‌ی کوژن . نه‌ویش وتی : نه‌ی پیغهمبه‌ری خوا ! منیان له گه‌وره کوره‌کانیان خۆشتر نه‌ویت .. نه‌ی پیغهمبه‌ری خوا ! نه‌گه‌ر بم بینن خه‌وتووم هه‌لم ناسینن . نه‌و کاته نه‌ویش مؤلّه‌تی دا ..

دوای پینچ روژ عوروه گه‌یشته‌وه طائف . که گه‌یشته به‌روه خیرا شه‌قیف که‌وته گومان له عوروه .. هه‌موو جارێک که له سه‌فه‌ر نه‌گه‌راپه‌وه کارێکی نه‌نجام نه‌دا ، به‌لام نه‌م جارهبان دیار نه‌بوو ، که نه‌ویش به‌ندایه‌تی ده‌رپین بوو بۆ (لات) ی بته گه‌وره . نه‌مجاره عوروه خۆی له قه‌ره‌ی لات نه‌دا و راسته‌وخۆ به‌روه ماله‌وه رویشته . دوای نه‌وه پیاوماقوولانی قه‌ومه‌که‌ی هاتنه سهردانی تا بزائن چیی رووی داوه .. به سه‌لامی نه‌فامیی هاتنه لای . به‌لام عوروه ناگاداری کردن که نه‌و موسلمان بووه و هیواداره هه‌موویان نیمان به‌ینن . تیی گه‌یاندن که نیسلام کارێک نیه مرۆفی ژیر خۆی لیّ لا بدا .. به‌لام نه‌وان نه‌مه‌یان لیّ نه‌بیست و وتیان : به لات نه‌وه هات به دلّمان دا که له دین وه‌رگه‌راوی ، که نه‌وه‌بوو نزیکي خواکه‌مان نه‌که‌وتیت و له‌لای دا سهرت نه‌تاشی .

قه‌ومه‌که‌ی نازاریکی زۆریان دا و قسه‌یان پیّ وت ، به‌لام نه‌و له‌گه‌لیان نارامی گرت . پاشان هه‌ستان و که‌وتنه ته‌گه‌یری له‌ ناویردنی . که روژ بوویه‌وه و کاتی نوێژی به‌یانی هات چوه سهربانی ژووړێک تا بانگ بدات ، پیاویک به‌ ناوی وه‌هبی کورپی جابیر یان نه‌وسی کورپی عه‌وف له نه‌وه‌ی مالیک تیریکی تیّ گرت و دای له خویڤنه‌به‌ری قوڵی و خوینه‌که‌ی نه‌وه‌سته‌یه‌وه . که‌س و کاری ده‌ستیان دایه چه‌ک و که‌س و کاری بکوژه‌که‌یش ده‌ستیان دایه چه‌ک . که عوروه‌ی خواناس نه‌وه‌ی دیی وتی : له‌سه‌ر من ده‌ست مه‌ده‌نه کوشتار ، من خویڤنی خۆم کردوه به‌ سه‌ده‌قه تا نیصلاحی نیوانتان بکریت . نه‌مه ریزێک بوو خوا لیسی گرت . خوا ی گه‌وره شه‌هیدی خه‌لات کردم .. شه‌هیدی نه‌ده‌م که موحه‌مه‌د پیغهمبه‌ری خوا به‌ هه‌والی نیوه‌ی پیّ دام که نیوه نه‌م کوژن . پاشان به‌ خزمه‌کانی وت : له‌لای نه‌و شه‌هیدانه‌دا بم نیژن که له‌گه‌مّ پیغهمبه‌ری خوادا ﷺ بوون و شه‌هید بوون ، به‌ر له‌وه‌ی بگه‌رپه‌تسه‌وه و وازتان لیّ به‌ینن ؟ نه‌وانیش به‌ گوی‌یان کرد .

که هه‌والی شه‌هیدبوونی عوروه به‌ پیغهمبه‌ری خوا ﷺ گه‌یشت فه‌رمووی : ((مثل عروة مثل صاحب یاسین ، دعا قومه إلى الله عز وجل فقتلوه)) . فه‌رمووی :

۴ - تہوعامیری تہشعہریی مامہی تہبوموسای تہشعہریی .

لہ باسی کوژراوانی ہدوازینیشدا تہنہا ناوی چوار کہس ہاتووہ کہ تہمانہن :

۱ - لہ جلاج .

۲ - پیاوٹیک بہ ناوی وہہب .

۳ - عوٹمانی کوپری عہبدوٹلا کہ سہرداری تہقیف بوہ .

۴ - عہوفی کوپری رہبیع کہ نازناوہکہی (ذي الحمار) بوہ .

بہلام سہرچاوہکان تہوہ تہخہنہ بہرچاو کہ لہ ہدوازین خہٹکیکی زور کوژراوہ .

بؤ نمونہ تہوہی تہصر کہ ہؤزی مالیکی کوپری عہوفی فرماندہ بوون باسیان وہا ہاتووہ کہ خہریکہ ہرپینہوہ ، بہ رادہیک کہ یہکی لہ موسلمانہکان کہ لہو تیرہیہ ، ہہرچہندہ موشریک بوون ، بہزہیی پیایانا دیتہوہ و تہلیت : تہی پیغہمبہری خوا ! تہوہی رہباب تیاچوون . تہویش دوغای خیری بؤ کردن . لہوانہیہ بہ صہدان لہم ہؤزہ کوژرا بن . نیتر با تیرہکانی تر بوہستن ، چونکہ مہگر سوپای نیسلام لہ موٹتہدا تہو جہنگہ سہخت و خویناوی یہی حونہینی تہنجام داپیت .

ہدروہا شہیدانی نیسلام لہ جہنگیکی تاوہا سہختدا جیتی ہرپوا نیہ تہنہا چوار پیایان لی شہید بووبن ، ، بہ تاییہت کہ لہ سہرہتای جہنگہوہ موسلمانہکان لہ تاریکی بہرہبیاندا تہکہونہ ناو کہمینی ہدوازینہوہ ، تہویش لہ شوینیکی تہنگہبہرہی سہختدا و ، لہ کاتیکی ناخٹوفدا . دواییش کہ موسلمانہکان کو تہبنہوہ و جہنگ گہرم تہبی ، ہدوازین کہ ہؤزیکی یہکجار جہنگہران و در تہبن ، جہنگی سہرومالیی تہکہن و بہ بیست ہزار جہنگاوہرہوہ لہو بیابانہدا دہست تہوشینن ، کہی جیتی ہرپوا تہنہا چوار موسلمان شہید بووبن ؟

ہہر چؤن لیکي بدہینہوہ لہو جہنگہ ناہہموارہدا لہ سوپایہکی بیست ہزاریی ہدوازیندا تریکہی ہزار کہس تہکوژرتین و ، صہدانیش لہ سوپا دوانزہ ہدواری یہکہی نیسلام شہید تہبن .

تہمہش ہہندیک لہو ہویانہی کہ میژوونوسان ژمارہی شہید و کوژراویان بہ تہواوی تہنوسیوہ :

۱ - چ لہناو سوپای نیسلام و چ لہناو سوپای ہدوازیندا کہسانیک دانہنرابوون تا سہرژمییری یہکی گشتیی بؤ کوژراو و زامدار و بہدیل گراو بکہن .

٢ - لەو سەردەمەدا تۆماری ژمارەى سەربازان نەئەكرا ، تا لە كاتى پىتويست دا بە پىتى ئەو سەرژمىرى سەربازان بكرى و شەهيدان ديارى بكرين .

٣ - لە جەنگى حونەين دا خەلكىكى زۆرى بىابان نشين سەربازى سوپاى ئىسلام بوون و ئەمانە بە ئاسانى نەئەناسران و دوا بە دواى جەنگىش گەرانەو بە ناوچەى خۆيان بۆ ئەنجام دانى كارى رۆژانەيان . ئىتر هەموو ھۆزىك بۆ خۆى ئەى زانىى چەند پىارى بە پلەى شەهيدى گەيشتون ، بەلام بەو ئاسانى بە ناوى هەموو ئەوانە يان ژمارەيان لە مەدينەى پايتەخت دا كۆ نەئەكرايەو ، بە تايبەت كە ميژووى ئەو لە سەدەى دووھەم دا تۆمار كراو .^{٢٥٨}

دوانزەھەم : دەرسەكانى حونەين

أ - ھۆبەكانى تىك شكانى سوپاى ئىسلام :

(١) لە خۆبايى بوون :

تا ئەو رۆژە موسلمانەكان سوپاى وھا زۆريان بۆ جەم نەكراوو ، بۆيە ھەندى لە ئەندامانى ئەو سوپايە دەستيان دا بە شانازى و لە خۆ رازى بوون و ، سەرنجام پشت گوى خستن و ساردبوونەو .

(٢) كۆك بوونى سوپاى دوژمن :

بە پىچەوانەو ، ھەرچەندە سوپاى دوژمن زياتریش بوو ، بەلام ھىزى بازووى موسلمانەكانيان بىستبوو ، بۆيە زۆر بە چاكى خۆيان نامادەى ئەو جەنگە سەرومالتى بە ئەكرد ، ھەتا ژن و مندال و ناژەليان لە دواى سوپاوە ريز كردبوون و ، تەپ و تۆزىكى وھا بە ھوادا ئەچوو ، وا ئەزانرا سوپايەكى سەد ھەزارى بە . ئەمەش كاريگەرى لەسەر گيانى مەعنەوى موسلمانەكان ھەبوو .

(٣) ھەل بە دەست ھيئان :

فەرماندەى ھەوازين ھەلى بە دەست ھيئا و ، لە پيش موسلمانانەو خۆى گەياندە شيوى حونەين و ، شوينى گونجاوى بۆ سوپاكەى ھەل بژارد و : موسلمانەكانى ناچار كردن كە لە شوينىكى سەختى تەنگەبەرەدا تىپەر بكەن و ، لەبەر ئەوھش كە بەشى پيشەوھى سوپا ئەسپ سوار بوون بە شىكى زۆرى ريك و پىكى يان لە دەست دا و ،

سدره نجام که مینه کانی ههوازین لهو شوینه سهختانه دا دهستی خویمان وهشاند و سوپای نیسلامیش خۆی بۆ کارهساتی ئاوهها ناماده نه کردبوو .

(٤) وربایی فهرماندهی ههوازین :

له بهر ئه وهی که فهرماندهی ههوازین شارهزای ناوچه که بوو ، له تاریکیی شهو و لهو شوینه سهختانه دا که مینی دانا ، تا له تاریکیی به ره بهیان دا دهست له موسلمانه کان بهه شیئن .

(٥) نهییبی پاراستنی ههوازین :

سوپای ههوازین توانیی پارێزگاریی له نهینی به کان بکات ، تا سوپای نیسلام هیچ ههوائیک ده بهاره ی ئه و که مینه نه زانیت . جا مالیکی کورپی عهوف خۆی نهو شوینانه ی دیاریی کردن و له تاریکیی شهودا که مینه کانی دانان .

(٦) زانیاریی وهگرتنی دهوری به کانس دوژمن :

دهوری به کانی ههوازین توانی یان وردترین زانیاریی ده بهاره ی سوپای نیسلام وهگرگن و ، ههوائی ژماره ی سه ربازان و کاتی بهری که وتنیان بزائن . بۆیه ئه یان زانیی له گه له فدیجدا نه گه نه ئه و شوینه که که مینه کانیان تیا دانا بوو .

(٧) به شداریی کردنی قوره بیهی و که نانه بیی :

له گه له سوپای موسلمانه کان دا کۆمه لیک له قوره بیهی و که نانه هاتبوون که به رواله ت موسلمان بووبوون ، به لام نیمان نه چوو بووه ناو کرۆکی دلپانه وه . نه مانه پێیان خۆش بوو موسلمانه کان تیک بشکین و سوپای ههوازین موسلمانه کان له مه که ده ده ره پهرین . نه مانه به کم سات دهستیان دایه هه لاتن و وره ی خه لکه که ی تریشیان رووخاند ..

ب - هۆیه کانی سه ره که وتنی موسلمانه کان :

(١) دامه زراویی پێغه مبه ری خوا ﷺ :

ئه مه هۆی بنه ره تیی بوو بۆ ده ربازبوونی سوپای نیسلام له و داوه ی که تیی که وتبوو .. له و لی قه ومانه ی که له نا کاودا هاته ری . تا له و ساته ناسکه دا پاله وانیتیی پێغه مبه ری رزگار که ر ﷺ ده ره که وت .. وه ک خۆی دامه زراو بوو کاریشی کرده سه ره وره ی تیک شکاوه کان و هاتنه لای و ده وره یان لی دا .. بۆیه تیک شکانه که به که جار کاتیی بوو .. زۆری نه خایاند .. هه ره ئه وه بوو که رۆژ بووبه وه و موسلمانه کان که وتنه چاره سه ری شپه زه بیی خویمان ، نیت له و لی قه ومانه سه خته رزگاریان بوو .. به

په له هاتنه وه مهیدان و چوونه وه پله ی نازیه تیی و فیداکاریی خویمان . نهك ههر نه مجاره ، به لكو ههر همیشه دهركه وتووه كه پایه داریی و چاونه ترسیی نازیز له ناستيك دا نیه كه سیک بتوانی شوین پیی هه ل بگری .

(٢) دامه زراویس صد كهس له دهوری :

به دامه زراویی پیغه مبهری خوا ﷺ صد له موسلمانه پله یه كه كان به چاکیی و پاکیی له دهوری جهم بوون و ، بوونه بهردی بناغه بو جهم بوونه وهی سوپای نیسلام ، تا به غیره تیکی بی نه ندازه وه ههوازین بدهن به زهوی دا ..

پیغه مبهر ﷺ بهو صد نیمان داره وه هیرشیکی توندی کرده سر چند یه كه یه کی دوژمن و تووشی زیانیکی زوریان کرد و ههندیکیان لی به دیل گرتن ، كه نه وه بوو موسلمانه هه لاتووه كان كه گه پانه وه ته بینن وا دیله كانی ههوازین له بهردهم پیغه مبهری خوادان و دهست و په لیان به گوريس به ستراوه .

(٣) وره پوو خانس ههوازین :

به هوی دامه زراویی پیغه مبهره وه و ، هیرش بردنی بهو سوپا صد كه سی یه بچكوله وه بو سر ههوازین ، ههوازین وایان زانیی كه سوپای نیسلام هه مووی تیک نه شكاه ، نه مهش کاری کرده سر وره یان و له هیرش كردن دهست كووتا بوون و ، بهو وره رووخانه شیان دهستیان دایه بهرگریی و بهرگریشیان پی نه كرا .

(٤) بانگ كرده نه وهس عه بیاس :

عه بیاسی كوری عه بدولموطه لیبیش دهوری کاریگری هه بوو بو گپرانه وهی هه لاتوان ، كه نه میش یه كی بوو له صد پیاوه دامه زراوه كه و ، به فره مانی پیغه مبهری خوا ﷺ به دهنگه بهرزه كه یه وه بانگی کرده موسلمانه هه لاتووه كان . خوا لیی رازیی بی نه وهنده دهنگی بهرز بوو بو ماوهی چند میلیک نه رزی . به مه گه پانه وه و به یه كجار بوونه گه رده لوولیکی توند كه هیچ شتی بهرگه ی نه نه گرت ، چ جای سوپای بیست ههزاریی ههوازین . نه وه بوو به وینه ی گه لا وشكه ی دم ره شه با یاری یان پی نه كردن .

(٥) هاویشتنس مشته چهویك :

پیغه مبهری خوا ﷺ به رهو رووی كافران مشته چهویکی هاویشتن و پاشانیش فره مووی : ((إنهزموا ورب الكعبة)) . فره مووی : به پهروه دگاری كه عبه تيك شكان ..

(۶) پارانہوہ و ہانابردن :

پارانہوہ و ہانابردنی پیغہمبہری خوا ﷺ و لالانہوہی لہ دہرگانہی پەرورہردگارد، بۆ سہرختنی سوپای نیسلام .

(۷) ہاتنہ خوارہوہی مہلائیکہت :

ہاتنہ خوارہوہی مہلائیکہت و بہشداری کردنیان لہ جہنگ دا ، وەك قورٹان ناماژہی بۆ ئەكات .

ج - ھۆیہکانی تیک شکانی ھەوازین :

بیگومان مالیکی کوری عہوفی سہرداری ھەوازین سہرکردہیہکی پالہوانی زۆر نازا بوو ، بہ رادہیہک کہ نہو بیست ھزار جہنگاوەرہی ھەوازین ھەموو گویپرایہلیی چاکیان بۆ ئەکرد . بۆ نمونہ ھەر کہ وتارہ ھەماسی یەکەمی بۆ دان ، داواشی لی کردن کہ کیتلانی شمشیرہکانیان بشکینن ، ئەوانیش ھەر ھەموویان شکاندنیان . ھەر وہا مالیک ئەوپہری ھەولتی دا ، ھەتا دواي تیکشکانی ھۆزہکانی تری ھەوازین، ئەوہبوو لہگەل ھۆزہکەمی خۆی دا ، نہوہی نہصر ، ئەوپہری دامہزراویان نواند و خەلکیتی یەکجار زۆریان لی کوژرا ، بہ ہیوای ئەوہی پشت لہ جہنگ نہکەن . بەلام بی ھودہ بوو ، سوپای ھەوازین ھەر ھەمووی بەرگہی شالاری سوپای رق ھەستاوی موسلمانانی نہئەگرت ، چ جای بەشیکمی کەمی .

نەمەش ھەندی لہ ھۆیہکانی تیکشکانی ھەوازین :

(۱) نەبوونسی عەقیدہ :

موسلمانانہکان چونکہ خاوەنی عەقیدہ بوون شەھیدبوونیان بہ لاوہ خۆشەویست تر بوو لہ سہرکوتن ، لہبەر ئەوہ بەوپہری غیرہتەوہ ئەچونہ مەیدان . بەلام ھەوازین بہ پیچەوانہوہ ، جگہ بۆ سہرکوتن و تالان و برۆ دەستیان شمشیری نہئەگرت و جہنگیان بۆ نہئەکرا ، بۆیہ ویستیان بہ ژن و مندال و ئاژەل ورہ و پشتیوان بۆ سوپاکەیان دروست بکەن .

(۲) بیوی تەسکی خیتلایہتیسی :

بیوی تەسکی خیتلایہتیسی و بەرگری لہ خیتل ھەموو نامانجینکی سوپای کوفر بوو ، بۆیہ سہربازہکانی نہیان ئەتوانی وەك موسلمانانہکان فیداکاری بنوینن . چونکہ موسلمان بۆ رەزامەندی خوا و سہرختنی بیروباوەری نیسلام ئەجہنگی .

(۳) برپوا نهبوون به قیامت :

له بهر نهوهی که سوپای ههوازین برپای به قیامت و زیندوو بوونهوه نه بوو نهوا به به ههشت گهیشتن له دلّی سه ریازه کانی دا نه بوو ، تا خوڤان به کوشت بدنه ، به لکو هه موو تاواتیکیان تالان کردن بوو ، نهویش نه گهر به ناسانی دهستی بکهوی ، نه گینا خوڤان نه نه خسته مه ترسی یه وه .

(۴) غروور و نیستیبدادی فه رمانده :

مالیکی کوری عهوف هه ر چنده گه نجیکی تاذا بوو ، به لام دوو سیفه تی خراپی هه بوون که بریتی بوون له غروور تا نهوپه ری پله و نیستیبداد که تهنها به گوئی خوئی نه کرد . هه تا راکهی دورهیدی کوری صومهی دایه دواوه و ، ژن و منال و ناژهل و سامانی ههوازینی خسته بووه گهل سوپا . نه وهندهش له خوئی بایی بوو بوو گالتهی به هیزی بازوری موسلمانه کان ته هات .

(۵) دووبه ره کیی هۆزی ههوازین :

به لّی ههوازین بیست ههزار جهنگاوه ری جهم کردبوو ، به لام نهوه هیزی راسته قینهی نهوه هۆزه درندهیه نه بوو .. نهوه بوو هه ر له یه کهم ساته وه دوو هۆزی زۆر لی هاتووی ههوازین برپاریان دا نه چن به گژی موسلمانه کان دا ، که نه وانیش هۆزی کهعب^{۲۵۹} و کیلاب^{۲۶۰} بوون . هه تا که دورهیدی کوری صومه بیستی وا نه م دوو هۆزه به شداری جهنگ ناکه ن ده ری برپی که نهوهی پیای مهیدان بووه نه هاتووه و ، نه گهر نهو رهۆزهش رهۆزی ههوازین بوایه نهوه دووانه به شداری یان نه کرد .. هۆزیکی تریش به ناوی نهوهی هیلال بهشی زۆریان دواکهوتن . که دورهید له حونهین دا دیی وا نهو سی هۆزه به شداری ناکه ن و ، مالیکیش ژن و مندال و ناژهل و سامانی ههوازینی هیناوه ته مهیدانی جهنگه وه ، هاواری کرده ههوازین تا بگه ری نهوه و جهنگ نه کهن .

^{۲۵۹} کهعب کوری ره بیعهی کوری عامیری کوری صعهعهی کوری موعاویهی کوری به کری کوری ههوازینه . مه نزه کانیان له نیوان توها مه و مه دینه و شام دان .. به نازابه تی و شهرف داری به ناویانگ بوون .
^{۲۶۰} کیلابیش له گه وره ترین بنه ماله ی ههوازین بوون . کیلابیش برای کهعبی کوری ره بیعه بوو . له ناوچهی نهجد و مه دینه و فه دهک و عه والیی دا ژیاون . له شامیش دا بلاوه یان کردبوو . زۆر تاذا و جهنگاوه ر بوون و سه ره نجام دهستیان به سه ر هه لّبه و ده وره بری و زۆریک له شاره کانی شام دا ره یشتوه .

(۶) ترس و لهز :

هۆیه کی تری تیک شکانی ههوازین بریتییه لهو ترس و لهزهی که خوی گهوره خستیه دلی سهریازانی ههوازینهوه ، بهوهی که نهسپ سواریان شهیینی و دژیان نهجهنگان و تنها جهنگاوهرانی ههوازینیش نهیان بینین .

د- هۆیهکانی نهگرتنی طائف :

که سوپای ههوازین تیک شکا و ههلا هات ، سوپای موسلمانان کهوته دوای ههتا قهلاکانی طائف و لهوی شهقیف خۆیان مهحکهم کرد و ، دوای نابلووقه دانیش بو مارهیهک موسلمانهکان دهست بهرداری طائف بوون و گهپانهوه .
 نه مهش ههندی له هۆیهکانی سهرنه کهوتنی موسلمانهکان :

(۱) قهلاکانه محکهم :

قهلاکانی طائف مهحکهم بوون و بهو ناسانییه بو سوپای دهرهکیی نه نهگیران . ههتا موسلمانهکان به چهکی قورسیش وهک مهعجهنیق و دهبابه هیرشیان کرده سهریان ، بهلام بهرگری شهقیف توند و بههیز بوو ، بۆیه نهوهش کاری تی نهکردن .

(۲) نازایه تیئیس :

شهقیف له ههموو بهشهکانی تری ههوازین نازاتر و جهنگهران تر بوون و ، تنها لهوان له رۆژی حونهیندا صهه پیاو کوژران ، که یه کیتکیان عهبدوئلائی کورپی عوثمایی فهرماندهیان بوو . نهوهبوو نهوهنده خۆراک و پیویستی یان بردهبووه ناو قهلاکانیانهوه که بهشی سالتیکیان بکات و ، ناویش له ناوقه لاگاندا زۆر بوو .
 شهقیف زۆر لی هاتوو بوون به تایبهت له تیروه شانندن دا ، نهوهبوو ههندیک له موسلمانهکانیان شههید کردن . کاتیکیش که موسلمانهکان دهبابه یان بهکار هیتنا ، نهوانیش توانی یان به گولله قازیفه ی ناسینی گهرم نهو دهبابانه بسووتینن .

(۳) نارهجه تیئیس زۆر مانهوه :

زۆر مانهوهی موسلمانهکان له دهوری قهلاکاندا کاریکی یه کجار گران بوو ، چونکه ههتا شهقیف خۆراکیان له لابوایه باکیان له گه ماروودان نهبوو ، که نهوهبوو زه خیره ی سالتیکیان جهم کردبوو و ، موسلمانهکانیش ماوهی ناوهها زۆر نهیان نه توانیی بیئنهوه .

(۴) مهترسیی نه بوون له ههوازین :

له بهر نه وهی هۆزه کانی ده وروبه ری طائف هه ره هه موو موسلمان بوو بوون شهقیف ته نیا که وتبوو و ، مهترسی یه کی نه وتۆی له سه ره موسلمانه کان نه بوو و ، هۆزه کانی ده وروبه ریش به ش به حالی خۆیان شهقیفیان بی تاقت نه کرد ، به تایبه تیی دوا ی موسلمان بوونی مالیکی کوری عه و فی پادشای ههوازین . نه وه بوو یه که له دوا ی یه که هیرشی نه کرده سه ره شهقیف .

(۵) فه ره مانس ناسمان :

چه سپاوه که فه ره مان له ناسمانه وه بو پیغه مبه ری خوا ﷺ هاتوه که تابلو و که له سه ره طائف هه له بگری ، چونکه خۆیان دین بو موسلمان بوون . هه ره وایش بوو .

۲۶۱

به شی چل و دووهه م

روداوه کانی نیوان حونهین و تهبوک

پیغمبهری خوا ﷺ که له مه دینهوه به رهو مه ککه کهوته ری تا فهقی مه ککه بکات و دراییش که جهنگی حونهین و طاتیف هاتنه به رهوه ، هه تا گه یشتهوه مه دینه دوو مانگ و شانزه رۆژی پی چوو ، که نهوه بوو له رۆژی جومعه ی بیست و هه وته می مانگی ذولقه عیده ی سالی هه شته م دا گه یشتهوه مه دینه .^{٢٦٢}

نیستاش با هه ندی له رو داوه کانی نیوان حونهین و تهبوک بجهینه بهر دهستی نازیزان :

یه کهم : موسلمان بوونی که عبی کوری زوهه بیرس کوری نه بوسه لما

که عبی کوری زوهه بیرس یه کی بوو له وانهی که زۆریک هه جووی پیغمبهری کردبوو و نهویش خوینی نهوی هه لال کردبوو . جا کاتی که پیغمبهری خوا ﷺ له طاتیف گه راپه وه که عبی کوری زوهه بیر ، که خویشی و باوکیشی شاعیر بوون ، دنیای لی هاتبووه یه ک و نهی نه زانیی خوئی له کوی هه شار بدات . نهوه بوو (بوجهیر) ی برای هه لی نا تا به تهویه کاری و موسلمان بوونه وه بیته خزمهتی پیغمبهر ﷺ ، نه گینا درایی به خوئی گیر نه خوات . نهوه بوو له ستایشی پیغمبهری خوادا قه سیده به ناوبانگه که می (بانت سعادت) ی ریک خست و ، هاته مه دینه و ، که پیغمبهری خوا ﷺ له نوژی به یانیی بووه ، که عب هاته خزمهتی و له بهرده می دا دانیشته و دهستی خسته ناو دهستی و ، پیغمبهری خواش ﷺ نهی نه ناسی . وتی : که عبی کوری زوهه بیر به تهویه و موسلمانیتی هاته خزمهت و داوای نه مانت لی نه کات ، نایا لی وه رته گری ؟ پیاوکیکی نه نصاری هه لمهتی کوتایه سه ری و وتی : نهی پیغمبهری خوا ! لی م گه ری بو دوژمنی خوا تا له ملی بدهم . فه رموی : « دعه عنک فقد جاء تائباً نازعاً » . فه رموی : وازی لی بهینه به تهویه کاری و کۆل

دانهوه هاتووه . پاشان قهسیده‌که‌ی وت . ئەلین که ئەو قهسیده‌یه به پیغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ ئەلی ، عه‌باکه‌ی سه‌رشانی خۆی ته‌دا پیسی ، که نه‌وه‌بوو پاشان که‌وته ده‌ست خه‌لیفه‌کان .^{٢٦٣}

به موسلمان‌بوونی که‌عبی کورپی زوه‌هیر ده‌وری شاعیره نه‌یاره‌کانی نیسلام ته‌واو بو .

نیهن هیشام وتوویه : وتراویشه که کاتیک ئەو شیعه‌ری خوینده‌وه پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فەرموویه : ((لولا ذكرت الأنصار بغير فإنهم لذلك أهل)). ته‌فه‌رموی : خۆزگه ستایشی نه‌نصاریشته بکرده‌یه ، چونکه شایانی نه‌وهن . نه‌ویش ته‌لیت :

مَنْ سَرَّهُ كَرَمُ الْحَيَاةِ فَلَا يَزِلْ فِي مَنْقَبِ مَنْ صَالِحِي الْأَنْصَارِ
وَرَثُوا الْمَكَارِمَ كَابِرًا عَنِ كَابِرٍ إِنْ الْخِيَارَ هُمُ بَنُو الْأَخْيَارِ

هه‌تا نه‌گاته :

والبائعين نفوسهم لنبيهم للموت يوم تعانق و كرار^{٢٦٤}

دووهمه : ریک و پیک کردنی کاروباری زه‌کات

که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له کۆتایی مانگی ذولقه‌عه‌یده‌ی سالی هه‌شته‌م‌دا گه‌یشته‌وه مه‌دینه ، نه‌وه‌نده‌ی پی نه‌چوو موحه‌رپه‌می سالی نۆهم هاته به‌ره‌وه و ، له مانگه‌دا پیاوانی کۆکه‌ره‌وه‌ی زه‌کاتی ناردن بۆ لای هۆزه‌کان که ته‌مانه‌ بوون :

- (١) بوره‌یده‌ی کورپی حه‌صیب بۆ نه‌سه‌لم و غیفار
- (٢) عه‌به‌باده‌ی کورپی بیشر بۆ سوله‌یم و جوهره‌ینه
- (٣) رافیعی کورپی موکه‌یث بۆ جوهره‌ینه
- (٤) عه‌مری کورپی عاص بۆ فه‌زاره
- (٥) ضه‌حاک‌ی کورپی شه‌عبان بۆ نه‌وه‌ی کیلاب

^{٢٦٣} قه‌سه‌هلانی له (المراهب) دا : ٣ / ٧٠ وتوویه : له ریه‌یه‌تی نه‌بو به‌کری کورپی نه‌نباریی دا هاتووه که کاتی نه‌گاته نه‌م دتیره :

إِنَّ الرِّسُولَ لَنُورٌ يُسْتَضَاءُ بِهِ مُهَيِّدٌ مِّنْ سَيُوفِ اللَّهِ مَسْلُورٌ

پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بورده‌یه‌کی له‌به‌ردا بوو هه‌لی دا بۆ و ، موعاویه ده هه‌زاری پی دا ، به‌لام که‌عب وتی : نیشاری هه‌چ که‌سێک ناکه‌م بۆ کراسی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ . کاتیک که که‌عب کۆچی دوایی کرد موعاویه بیست هه‌زار دیره‌می بۆ وه‌سه‌که‌ی نارد و بورده‌که‌ی لی وه‌کرتن . جا نه‌م بورده‌یه نه‌وه‌یه که له‌لای سولتانه‌کانه .

^{٢٦٤} السيرة النبوية للندوي : ٣٦٤ - ٣٦٥ ، السيرة النبوية لأبي شهبة : ٢ / ٤٨٦ - ٤٨٧ ، السيرة النبوية

- (۶) بوسری کورپی سوفیان
 (۷) ئین لوتیبیهی نهزدیی
 (۸) پیاوئیکی نهوهی سعدی کورپی هوذهیم
 (۹) موهاجیری کورپی نهبوئومهییه
 (۱۰) زیادی کورپی لهبیید
 (۱۱) زه بهرقانی کورپی بهدر
 (۱۲) قهیسسی کورپی عاصیم
 (۱۳) عدلائتی کورپی حهضره میی
 (۱۴) عدلیی کورپی نه بوطالیب .
- بۆ نهوهی کهعب
 بۆ نهوهی ذیبیان
 بۆ نهوهی هوذهیم
 بۆ صهنعاء
 بۆ حهضره مهوت
 بۆ نهوهی سععد
 بۆ نهوهی سععد
 بۆ بهحرهین
 بۆ نهجران

پیغه مبهری خوا ﷺ حسابیکی وردی له گهلا نهو پیاهه نیراوانه دا نه کرد تا بزانی چی یان وهرگرتوه و چیشیان هیئاوه تهوه . نهوه بوو ئین لوتیبیهی موحاسه به کرد . نهویش له سهر نهوهی که نهی وت : نه مه بۆ ئیوه و ، نه مهش پیشکهشی خۆم کراوه . بۆ نه مه پیغه مبهری خوا ﷺ سه ره کوه ته سه ر مینبه ر و دوای سوپاس و ستایشی خوا فه رموو ی : ((ما بالُ عاملٍ أبعثهُ فیقولُ : هذا لکم وهذا أهدي لی ؟ أفلا قعد فی بیت أبیه أو بیت أمه حتی ینظر أیهدی إلیه أم لا ؟ والذي نفس محمد بیده لا ینال أحد منکم منها شیئاً إلا جاء به یوم القیامة یحمله علی عنقه ، إن کان بعیراً له رغاء ، أو بقرة لها خوار ، أو شاة تیعر)) . له م فه رمووده یه دا نا په زایی له و کار به دهسته ده رنه بری که له پا ل زه کاته که دا شتی ک بۆ خو ی کۆ نه کاته وه . نه و که سه با له مائی باوکی دا یان مائی دا یکی دا دابنیشی بزانی خه لکه که هیچی پیشکهش نه که ن ؟ سویندیش نه خوا که نه و زکاته لادراوه نه بی له روژی قیامهت دا به کۆل هه لئ بگری و هه ر ناژه لئیک بیت یان نه قورپینی یان نه بارپینی . پاشان هه ردوو دهستی نه وه نده بهرز نه کاته وه که هاوه لان بن دهستی نه بینن و دوو جار نه فه رموی : ((أله م هل بلغت ؟)) . ههروه ها نهی فه رموو : ((أیما عامل استعملناه وفرضنا له رزقاً فما أصاب بعد رزقه فهو غلول)) . نه فه رموی : هه ر که سه مان کرده کار به دهست و مووچه مان بو ی بری یه وه ، ئیتر له وه به ولاره هه رچی دهست بکهوی به غلوول نه ژمیتری . (غلوول بریتی یه له لادانی نه و دهست که وتانه ی جیهاد که هیشتا دابهش نه کراون !) .^{۲۶۵}

^{۲۶۵} السیرة النبویة للصلابی : ۸۰۳ ، الرحیق المختوم : ۴۳۸ - ۴۳۹ . به داخوه له (الرحیق) دا هه ندئ ناوی پیاهه نیراوه کان بۆ کۆ کرد نه وهی زه کات به هه له هاتوه . بۆ نمونه له ل ۴۳۸ دا ناوی عویبه نه یه که م که س هاتوه که

سٔهم : کۆچی دوابی خانوو زه‌ینه‌ب

له کۆتایی سالی هه‌شته‌می کۆچی دا خاتوو زه‌ینه‌بی کچی پیغه‌مبه‌ر و ، هاسه‌ری نه‌بولعاصی کۆری ره‌بیع کۆچی دوابی کرد . . زه‌ینه‌ب گه‌وره‌ترین کچی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بوو که ده سال پیش هاتنی وه‌حی له دایک بوو بوو . دوابی نه‌و روقیه ، پاشان نوم کولشوم ، پاشان فاطیمه له دایک بوون . پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ زۆری خۆش نه‌ویست . زوو موسلمان بوو و ، شه‌ش سال پیش موسلمان بوونی می‌رده‌که‌ی کۆچی کرد بو مه‌دینه . که کۆچی کرد به ده‌ستی موشریکانی مه‌ککه له‌سه‌ر ولاغه‌که‌ی که‌وته خواره‌وه و مندالی له بار چوو و هه‌ر به‌و نه‌خۆشی‌یه‌وه دوابی کۆچی دوابی کرد . . کۆریکی له نه‌بولعاص بوو و ناوی نا‌عه‌لیی و ، گه‌یشه‌ته ته‌مه‌نی بالغ بوون نه‌وسا کۆچی دوابی کرد . هه‌روه‌ها نومامه‌شی بوو که نه‌وه‌بوو پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له نوێژدا نه‌ی‌خسته سه‌رشانی خۆی . که گه‌وره بوو نیمام عه‌لیی دوابی کۆچی دوابی فاطیمه ماره‌ی کرد .

که زه‌ینه‌ب کۆچی دوابی کرد پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی : ((إغسلنها وتراً : ثلاثاً ، أو خمساً ، واجعلن في الآخرة كافوراً)) . فه‌رمووی : چه‌ند جارێکی تاک بی شۆن: سی یان پینج و له‌گه‌ڵ دواجاردا کافوریش به‌کار به‌ینن .^{۲۶۶}

چواره‌م : له دایک به‌وه‌نی نیبراهیم

له مانگی ذولحه‌جه‌دی سالی هه‌شته‌م دا خاتوو ماریه‌ی قیبطیی ، که که‌نیزه‌کیک بوو و ، موقه‌وقه‌سی پادشای میصر به دیاریی بو پیغه‌مبه‌ری نارد ، نیبراهیمی کۆری پیغه‌مبه‌ری خوای لی بوو . که ماریه کۆری بوو نازاد بوو و هاته‌ناستی هاسه‌ره‌کانی پیغه‌مبه‌ره‌وه . جا له‌به‌ر نه‌وه‌ی که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌مردنی کۆره‌کانی و مردنی روقیه له کاتی سه‌رکه‌وتنی به‌دردا و ، مردنی زه‌ینه‌ب له سالی

نیزراوه بو کۆکردنه‌وه‌ی زه‌کات له نه‌وه‌ی ته‌میم ، که‌چی له ل ۴۳۹ دا عوبه‌ینه به‌سوپاوه چۆته سه‌ر نه‌وه‌ی ته‌میم و یانزه‌پیاو و بیست و یه‌ک ئافره‌ت و سببی مندالی لی به‌دیل گرتوون .

هه‌روه‌ها له لاپه‌ره‌ی (۴۳۹) دا عه‌دیی کۆری حاتیم نیزراوه بو هۆزی طی و نه‌وه‌ی نه‌سه‌د ، که‌چی دوابی دوو مانگ عه‌لیی خوا لیتی رازیی بی هیزش نه‌کاته سه‌ر ناوچه‌که و ، عه‌دیی را نه‌کات بو شام و ، دوابی ماوه‌یه‌ک خوشکه‌که‌ی نازاد نه‌کریت و ، خۆی نه‌گه‌یه‌نیتته شام لای عه‌دیی و ، هه‌ولی له‌گه‌ڵدا نه‌دا بگه‌ریتته‌وه مه‌دینه و موسلمان بی . . لاپه‌ره (۴۴۰ - ۴۴۲) .

^{۲۶۶} السيرة النبوة لأبي شهبه : ۲ / ۴۹۰ ، السيرة النبوية للصلابي : ۸۰۷ . کافور : روه‌کیکی بۆن خۆشه و ، لاشه‌ی مردووش توند و تۆل نه‌کات و ، ناهیلی زوو بۆن بکات .

ههشته‌م‌دا جهرگی سووتا بوو ، به له دایک‌بوونی ئیبراهیم زۆر دلّ خوش بوو ، بۆیه هاته ناو‌هاوه‌لانی و مژده‌ی پی‌دان و فەرمووی : ((ولد لي الليلة غلام فسميته باسم أبي إبراهيم)) . ئەو‌ه‌بوو هاوسەری ئەبو‌رافیع مامانی ماریه بوو ، که ئەبو‌رافیع مژده‌ی له دایک‌بوونی ئیبراهیمی به پیغه‌مبەر دا بە‌نده‌یه‌کی پیشکەش کرد . ئەو‌ه‌بوو له رۆژی حەوتە‌م‌دا بە‌رانیکی کردە قوربانیی بۆی و ، ئەبو‌هیند سەری ئیبراهیمی تاشیی و ، سەنگی مووه‌کانیش زیوی کردە صدە‌ده‌قه و دای به هەژاران . پاشان پیغه‌مبەری خوا ﷺ دایه دەست نافرەتیک به ناوی نوم سەیف تا به‌ختوی بکات . بۆ ئەمه هەموو رۆژتیک پیغه‌مبەر ئە‌چوو بۆ مائی ماریه تا ئیبراهیم بگرێته باو‌ه‌ش و ماچی بکات . ژنه ئە‌نصاره‌کانیش که‌وتنه پیش برکیتی شیرپی‌دانی و ، پیغه‌مبەریش ﷺ به‌شه مەر و وشتریکێ تەر‌خان کردبوو تا هەر ئیوارە‌یه‌ک ئیبراهیم له چ مالتیک شیری پی‌ئە‌ده‌ن ئەو نازە‌ل‌انه بچنه ئەو ماله و بۆ خۆیان بیان‌دۆشن .^{۲۶۷}

پینچەم : سەریه‌ی عوبەینه‌ی کورێ حیصن بۆ سەر نه‌وه‌ی ته‌میم

له مانگی مو‌حەر‌ره‌می سالی نۆه‌م‌دا عوبەینه له‌گە‌ڵ پەنج‌ا سواردا . که نه مو‌هاجیر و نه ئە‌نصاریان له‌گە‌ڵ‌دا نه‌بوون ، هیرشی کردە سەر نه‌وه‌ی ته‌میم ، چونکه هۆزه‌کانیان بۆ جزیه‌نه‌دان هە‌ڵ‌نا بوون .

عوبەینه به شه‌ودا ریتی ئە‌ب‌ری و به رۆژدا خۆی حەشار ئە‌دا ، هەتا گە‌یشتە لایان و دای به‌سەریان‌دا . نه‌وه‌ی ته‌میم هە‌ندیکیان هە‌لاتن و ، یانزه پیار و ، بیست و یەک نافرەت و سیی مندالیان لێیان به‌ دیل گرتن و هینانیا‌نه‌وه بۆ مە‌دینه و له مائی ره‌مله‌ی کچی حاریث‌دا دایان‌نان .

ئەو‌ه‌بوو نوینه‌ری ته‌میم هاتن به‌ دوا‌ی دیله‌کانیان‌دا و ، دوا‌ی مو‌سلمان‌بوونیان هەر هە‌موویان گێ‌ر‌پ‌ر‌انه‌وه بۆیان .^{۲۶۸}

شه‌شه‌م : سەریه‌ی نه‌وه‌ی مو‌صطه‌له‌ق

له سەره‌تای سالی نۆه‌می کۆچی‌دا پیغه‌مبەری خوا ﷺ وه‌لیدی کورێ عوبه‌دی کورپی ئە‌بو‌مو‌عیطی نارد بۆ لای نه‌وه‌ی مو‌صطه‌له‌ق بۆ کۆکردنه‌وه‌ی زه‌کات . که

^{۲۶۷} السيرة النبوية لأبي شعبة : ۲ / ۴۹۰ - ۴۹۱ .

^{۲۶۸} الرحيق المختوم : ۴۳۹ - ۴۴۰ ، الرسول القائد لمحمود شيت خطاب : ۳۷۲ - ۳۷۳ .

خه‌تکه‌که هه‌وآئی هاتنی وه‌لیدیان زانیی بۆ به‌خیره‌اتن و ریژلی‌نان بیست پی‌ویان به‌چه‌که‌وه و وشتره‌گانی زه‌کاتیشیان پی‌بوون هاتن به‌پیره‌وه . که وه‌لید پی‌واره چه‌کداره‌گانی بینیی لیتیان ترسا و وای زانیی له‌دژی نه‌وه‌ستن ، چونکه له‌سه‌رده‌می نه‌فامیی دا دوژمنایه‌تی‌یان له‌نیوان دا بوو بوو . بۆیه به‌په‌له‌گه‌راپه‌وه مه‌دینه و هه‌واله‌که‌ی به‌پیغه‌مبه‌ری خوا گه‌یاند . نه‌ویش خالیدی کورپی وه‌لیدی به‌سریه‌یه‌که‌وه نارد تا هه‌وآئی راسته‌قینه بزانی . خالد گه‌یشه ناوچه‌ی نه‌وه‌ی موصطه‌لق و شه‌و خۆی له‌نزیکه‌وه داگرت ، نه‌بینی وا بانگ‌ویژ بۆ نویژه‌کان بانگ نه‌دات . خالد چووه ناویان و جگه له‌گویی‌راپه‌لیی هیچی پی‌وه نه‌بینین . نه‌وه‌بوو زه‌کاتی لی‌وه‌رگرتن و گه‌راپه‌وه بۆ مه‌دینه .

ده‌ریاره‌ی نهم رووداوه‌ خوای گه‌وره‌ نایه‌تی : ﴿ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ ءٰمَنُوْا اِنْ جَآءَكُمُ فَاسِقٌ مِّنْ بَنِيْٓ اٰمِنِيْٓوْا اَنْ تَصِيْبُوْا قَوْمًا بٰجِهْلًاۙ فَتَضٰبِحُوْا عَلٰٓى مَا فَعَلْتُمْ نٰدِمِيْنَ ﴾ (الحجرات : ۶) . هاته‌ خواره‌وه تا بۆ موسلمانان ناموژگاریی بی‌ت و ، بنج و بناوانی هه‌موو هه‌والیک بشیلن نه‌وسا باوه‌ری پی‌بکن . هه‌ر به‌م نایه‌ته موسلمانان مه‌رجی عه‌داله‌تیان بۆ راوی‌یه‌کان دانا و به‌جوانیی له‌حالیان نه‌کۆلانه‌وه ، به‌مه‌زانستی (المجرح والتعدیل) له‌نیسلام‌دا په‌یدا بوو و ، به‌هۆیه‌وه موسلمانان بوونه‌ خاوه‌نی پاک‌ترین و راست‌ترین میژوو و به‌دریژایی میژوو هیچ‌گه‌ل و نه‌ته‌وه‌یه‌ک نه‌ی‌توانیوه میژووی وه‌ها بی‌گه‌رد بۆ خۆی و دوژمنه‌کانیشی تو‌مار بکات .^{۲۶۹}

جه‌وته‌م : سریه‌ی قوطبه‌ی کورس عامیر بۆ سه‌ر نه‌وه‌ی خه‌ثعم

له‌مانگی سه‌فه‌ری سالی نۆه‌م‌دا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ قوطبه‌ی کورپی عامیری به‌ره‌و هۆزیکی خه‌ثعم له‌ناوچه‌ی (تباله) ره‌وانه‌کرد و ، فه‌رمانی دا هی‌رش بکاته‌سه‌ریان . قوطبه‌به‌خۆی و بیست جه‌نگاوه‌ری موسلمانه‌وه به‌سواری ده‌وشت ، که به‌نۆره‌سواریان نه‌بوون ، به‌ره‌و ناوچه‌که‌رۆیشتن و هی‌رشیان کرده‌سه‌ریان و جه‌نگیکی گه‌رم رووی دا و له‌هه‌ردوولا زۆریک کوزران . سه‌ره‌نجام موسلمانه‌کان سه‌رکه‌وتن و قوطبه‌به‌دیل و مه‌رومالاته‌ده‌ست که‌وته‌کانه‌وه‌گه‌راپه‌وه مه‌دینه‌ی مونه‌وه‌ره .^{۲۷۰}

^{۲۶۹} الرسول القائد خطاب : ۳۷۳ ، السيرة النبوية لأبي شهبة : ۲ / ۴۹۱ - ۴۹۲ .

^{۲۷۰} الرحيق المختوم : ۴۴۰ ، الرسول القائد : ۳۷۳ - ۳۷۴ .

هه‌شتم : سربیه‌ی ضه‌حاک‌ی کور‌ی سو‌قیان بو سهر نه‌وه‌ی کیلاب

له مانگی ره‌بیعی یه‌که‌می سالی نۆه‌م‌دا پی‌غهم‌بهری خوا ﷺ به سهر‌کردایه‌تییی ضه‌حاک‌ی کور‌ی سو‌قیان سو‌پایه‌کی به‌ره‌و (قرطاء) بو سهر نه‌وه‌ی کیلاب ره‌وانه کرد تا بانگیان بکات بو سهر نی‌سلام . سو‌پای مو‌سلمانان دا‌وای له نه‌وه‌ی کیلاب کرد که مو‌سلمان بن ، به‌لام نه‌وان نه‌مه‌یان نه‌بیست و که‌وتنه جه‌نگ و که‌شتار . سهره‌نجام بت په‌رسته‌کان دۆ‌زان و پی‌او‌یکیشیان لی کوژرا ..

له ری‌وایه‌تیک‌دا وا ها‌توو‌ه که ئو‌صه‌یدی کور‌ی سه‌له‌مه له‌گه‌ل سو‌پای نی‌سلام‌دا نه‌بی‌ت و که تووشی مو‌شریکه‌کان نه‌بن ئو‌صه‌ید سه‌له‌مه‌ی باوکی نه‌بینی به‌سه‌ر نه‌سپیکه‌وه ، باوکی بانگ نه‌کات بو مو‌سلمان بوون و نه‌مانیشی نه‌داتی ، که‌چی باوکی جنیو به‌کوره‌که‌ی و دینه‌که‌شی نه‌دات . ئو‌صه‌ید نه‌دا له هه‌ردوو ده‌ماری پاژنه‌ی نه‌سپه‌که‌ی باوکی و نه‌سپه‌که‌ نه‌خات به‌سه‌ر هه‌ردوو ده‌ماری پاژنه‌ی دا و ، باوکی به‌سه‌ر ره‌مه‌که‌یه‌وه له‌ناو ناودا خو‌ی نه‌گریته‌وه ، تا له‌ولاوه مو‌سلمانیک‌ دیت و نه‌ی کوژیت .^{۲۷۱}

نۆه‌م : سربیه‌ی عه‌لقه‌مه‌ی کور‌ی مه‌جزه‌ر بو سهر که‌ناره‌کانس جو‌دده

له مانگی ره‌بیعی دو‌وه‌می سالی نۆه‌م‌دا هه‌وا‌ل گه‌یشه پی‌غهم‌بهری خوا ﷺ که کۆمه‌له پی‌او‌یک‌ی خه‌لکی جه‌به‌شه له نزیك که‌ناره‌کانی جو‌دده‌وه کۆبوونه‌ته‌وه تا له دژی دانیش‌توانی مه‌که‌که جه‌رده‌یی بکه‌ن . نه‌وه‌بوو عه‌لقه‌مه‌ی کور‌ی مه‌جزه‌ری له‌گه‌ل سی صد جه‌نگاوه‌ردا نارد بۆیان . عه‌لقه‌مه گه‌یشه ده‌ریای سوور و سواری ده‌ریا بوو هه‌تا گه‌یشه دوور‌گه‌یه‌ک . که بیستیان وا سو‌پای مو‌سلمانه‌کان به‌ره‌و نه‌وان که‌وتوو‌نه‌ته ری هه‌لاتن .^{۲۷۲}

ده‌هه‌م : سربیه‌ی عه‌بدو‌ل‌لای کور‌ی حوزاقه یان سربیه‌ی نه‌نصار

عه‌لیی کور‌ی ته‌بو‌طالیب نه‌فه‌رموی : پی‌غهم‌بهری خوا ﷺ سربیه‌یه‌کی ره‌وانه کرد و پی‌او‌یک‌ی نه‌نصاریشی کرده نه‌میریان و فه‌رمانی به‌سه‌ردا دان که گو‌ی‌پایه‌لیی بو بکه‌ن . نه‌وه‌بوو نه‌میر توور‌ه‌بوو و وتی : نه‌ی پی‌غهم‌بهری خوا ﷺ فه‌رمانی پی نه‌دان

^{۲۷۱} الرحیق المختوم : ۴۴۰ ، الرسول القاند : ۳۷۴ .

^{۲۷۲} الرسول القاند : ۳۷۵ ، الرحیق المختوم : ۴۴۰ .

که گویِ رایه‌لیم بۆ بکه‌ن ؟ وتیان : به‌لی . وتی دارم بۆ کۆ بکه‌نه‌وه . نه‌وانیش کۆیان کرده‌وه . وتی : ناگر بکه‌نه‌وه . نه‌وانیش ناگریان کرده‌وه . وتی : ده‌ی بچنه‌ ناویه‌وه . هه‌ندیکیان ویستیان به‌ گوتی بکه‌ن ، به‌لام هه‌ندیکی تریان نه‌وانیان گرت و وتیان : ئیمه‌ له‌ ترسی ناگر هه‌لاتووین بۆ لای پیغه‌مبه‌ر ﷺ . هه‌روا وه‌ستان هه‌تا ناگره‌ که دامرکایه‌وه و ، نه‌ویش تووره‌یی به‌که‌ی نیشه‌وه . که نه‌مه‌ گه‌یشه‌وه پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی : ((لو دخلوها ما خرجوا منها إلى يوم القيامة ، الطاعة في المعروف)) . فه‌رمووی : گه‌ر بچوونايه‌ته‌ ناو ناگره‌که‌وه تا رۆژی قیامت تیايا نه‌مانه‌وه .. گویِ رایه‌لیی له‌ چاکه‌دایه .^{۲۷۳}

یازنه‌هه‌م : تێک شکانس فولس

فولس یان فه‌لس بتیکی هۆزی طه‌می بووه . بۆ شکاندنێ نه‌م بته‌ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ مانگی ره‌یعی دووه‌می سالی نۆهه‌م‌دا سړیه‌ی عه‌لیی کورپی نه‌بو طالیبی ره‌وانه‌ کرده‌وه ، که سه‌د و په‌نجا پیاری له‌گه‌ل‌دا بووه و ، سه‌دیان سواری وشتر و په‌نجاشیان سواری نه‌سپ بوون و ، نالایه‌کی سپیی و به‌یداخیکی ره‌شیان پسی بوو ، له‌گه‌ل‌ به‌ره‌به‌یان دا هێرش نه‌که‌نه‌ سه‌ر نه‌و ناوچه‌یه‌ی که خاوخیزانی حاتیمی طه‌می ، که نمونه‌ی سه‌خاوه‌ت بووه ، لی‌یه و ، بته‌که‌ تێک نه‌شکینن و به‌ ده‌ستی پر له‌ دیل و وشتر و مه‌ره‌وه‌ نه‌گه‌رینه‌وه ، که یه‌کی له‌ دیله‌کان سه‌فانه‌ی کچی حاتیمی طه‌می بوو، که خوشکی عه‌دی بوو و ، عه‌دی خۆی هه‌لات و خۆی گه‌یانه‌ شام .^{۲۷۴}

دوانزه‌هه‌م : موسلمان بوونس عه‌دیس کورس حاتیم

عه‌دی نه‌لیت :

هیچ پیاوێکی عه‌ره‌ب له‌ من زیاتر رقی له‌ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌بوو کاتی که ناویم بیست . من پیاو‌ماقوولێک بووم و ، نه‌صرانیی بووم و ، چواریه‌کی ده‌ست‌که‌وتی هۆزه‌که‌م بۆ خۆم وه‌رته‌گرت . من بۆ خۆم دین‌دار بووم و ، پادشای قه‌ومه‌که‌شم بووم . کاتێک که هه‌وائی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بیست رقم لیی بوو . خزمه‌ت گوزاریکی عه‌ره‌بییم هه‌بوو ، که وشتری بۆم به‌خێو نه‌کرد ، پیم وت : مالت کاول بی . له‌ ناو

^{۲۷۳} السيرة النبوية للصلابي : ۸۰۴ .

^{۲۷۴} المنهج التربوي للغضبان : ۱۹۸ ، الرسول القائد لخطاب : ۳۷۵ ، السيرة النبوية لأبي شهبة : ۲ / ۴۹۳ ، السيرة

النبوية للصلابي : ۸۰۴ ، الرحيق المختوم : ۴۴۰ .

و شتره کانم دا کۆمه له و شترینکی تیژپه و قه له و جیا بکه ره وه و ، له نزیکم دا بیان به ستره وه . جا نه گهر بیستت سوپای موحه محمد رووی له م ناوه کردوه ، نهوا ناگادارم بکه . نه وه بوو نیوه رۆیه کیان هاته لام و وتی : نهی عه دیی ! ههر کارێک نیازت بوو بی که ی نه گهر سوار چاکانی موحه محمد دایان به سهرت دا ، ئیسته بی که ، چونکه من چند نالایه کم بینین و ده رباره یان پرسیارم کرد و تیان : نه مه سوپای موحه ممه ده . نه ئی : وتم : ده ی و شتره کان بینه پیشه وه . نه ویش هینانیه پیشه وه . نه وه بوو که س و کار و مال و مندالم سوار کردن ، پاشان وتم : خۆم نه گه یه نه نه صارا هاودینه کانم له شام . ریگه ی جه وشه به م گرت بهر و له شوینی خۆمان کچیتکی حاتیم به جی هیشت .

به ئی سوپای نیسلام هیژی کرده سهر طی و خه لکیکی زۆر به دیل گیرا ، به تابهت سه فانه ی خوشکی عه دیی . نه ویش هینرایه وه مه دینه و پیغه مبهری خوایش ﷺ هه والی عه دیی نه زانی که به ره و شام هه لاتوه و ، خوشکه که شی له گه ل نافرته دیله کان دا له ژوو ریکی نزیک ده رگای مزگه وت دا به ند نه کرین . کاتیک که پیغه مبهری خوا ﷺ تی په رپی سه فانه - که نافرته تیکی ژیری سه لیه دار بوو - هه ستا و وتی : نه ی پیغه مبهری خوا ! باو کم کۆچی دوا یی کرد و ، خاوه نه که شم دیار نیه ، چاکه م له گه ل دا بکه و نازاد م بکه ، خوا چاکت بۆ بکات .

فه رمووی : ((ومن وافدک ؟)) . فه رمووی : خاوه نه که ت کی یه ؟

وتی : عه دیی کوپی حاتیم .

فه رمووی : ((الفار من الله ورسوله ؟)) . فه رمووی : نه وه ی که له خوا و

پیغه مبهره که ی هه ل هاتوه ؟!

ئیت به جی نه هیلی .

بۆ سه بینه ی به هه مان شیوه له به رده مه یا نه وه ستی و ، هه مان وت و ویژوو

نه داته وه و ، به جی نه هیلی .

بۆ دووسبه ی سه فانه ده ست له تکار کردن نه شوا ، به لام پیاویک له دوا یی

پیغه مبهره وه ناماژه ی بۆ نه کات هه تا قسه بکات ، ئیت هه ل نه سیته و نه ئیت : نه ی

پیغه مبهری خوا ! باو کم کۆچی دوا یی کرد و خاوه نه که شم دیار نیه ، چاکه م له گه ل

بکه و نازاد م بکه ، خوا چاکت بۆ بکات . فه رمووی : ((قد فعلت ، فلا تعجلی

مخرج حتی تجدی من قومك من یكون لك ثقة ، حتی یبلغك إلى بلادك ، ثم

آذینیني)) . فرمووی : باشه ، بهلام پهله مه که بۆ ده رچوون ههتا خزمیکی متمانه پی کراوت دهست بکهوی و بت گهیه نیتته ولاتی خۆت ، نهوسا ناگادارم بکه . سهفانه پرسپاری نهو کهسه نهکات که ناماژهی بۆ نهکات نه لاین عهلیی کوری نه بو طالیب بووه .

دوای ماوهیه که س و کار و ناسراوانی پهیدا نهبن و پیغه مبهری خوا ﷺ ناگادار نهکات که پیاوی متمانه پی کراوی دهست کهوتوون . پیغه مبهری خوا ﷺ پۆشتهی نهکات و ولاغی بۆ سواربوون نه داتی و پارهی مهسره فی نه داتی و له گه ل پیاوه ناسراوه کان دا دیت ههتا نه گاته شام .

له کاتی که دا که عه دیی له ناوما ل و مندالی دا دانیشتبوو ، سهیر نهکا وا ئافره تیک له ناو که ژاوهیه که دا به رهو نهوان هات . نه لیت : که چه که ی حاتیمه . سهیر نهکات نه بیننی نهوه . که نه گاته به رهوه دهست به گلهیی و لۆمه ی عه دیی نهکات و نه لیت : هه ی رهحم پری سته م کار ! ژن و منداله که ی خۆت ده رباز کرد و ، شه رف و نامووسی باوکتت به جی هیشت !

وتی : خوشکه گیان ! من کردم و تو نهی که ی !

ماوهیه که لای نه بیت ، نهوسا لیی نه پرسی : نه م پیاوه ت چۆن دیتته به رچاو ؟ نه لیت : به خوا من وای به چاک نه زانم به زووترین کات خۆت بگهیه نیتته لای . خۆ نه گه ر پیغه مبه ر بی ، نهوا هه ر که س زووتر شوینی بکهوی فهزل و پایه ی زیاتری دهست نه کهوی ، گه ر پادشایش بی ، پیاوی وه ک تو هه رگیز به لایه وه بی ناز نابی . نه لیت : به خوا نه م بۆچوونه راسته .

عه دیی به رهو مه دینه نه که ویتته ری و خۆی نه گهیه نیتته خزمه تی پیغه مبه ری خوا ﷺ ، له کاتی که دا که له مزگه وت دا نه بی . سه لامی لی نهکات و ، نهویش نه پرسی که نه م پیاوه کی یه ؟ نه لیت : عه دیی کوری حاتیم . بۆ زیاده ری زلی گرتن له عه دیی نه ی با ته وه بۆ ماله وه . له ریگا پیره ژنیکی لاوز ری به پیغه مبه ری خوا ﷺ نه گریت و ماوهیه کی زۆر نه ی وه ستینی و باسی پیوستی خۆی نهکات بۆی . عه دیی له دلای خۆی دا نه لی : به خوا نه مه پادشا نیه . دوای نه وه پیکه وه چوونه وه بۆ ماله وه . پیغه مبه ری خوا ﷺ له ماله وه ته نها پشتی یه کیان بۆ دانیشتن هه بوو که له چه رم دروست کرا بوو و به ریشالیش پر کرابوو یه وه ، دای نا بۆ عه دیی تا له سه ری دابنیشی و فرمووی : ((اجلس علی هه)) . نه لیت : به لکو تو له سه ری دابنیشه .

فرموی : « بل أنت » . نیر عه‌دی له‌سهری دانه‌نیشی و ، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ
خوی له‌سهر زه‌وی‌یه‌که دانه‌نیشی . دیسان عه‌دی به‌خوی نه‌لی : به‌خوا نه‌مه‌کاری
پادشا نیه .

له‌ری‌وابه‌تیک‌دا عه‌دی نه‌لی : شاه‌یدی نه‌دهم‌که تو‌به‌رزبی و ده‌سه‌لات و
خراپ‌کاری سه‌رزه‌وییت‌ناویت .

که‌هاوه‌لان‌دی‌یان‌پشتی‌یه‌که‌ی به‌عه‌دی‌دا و خوی له‌سهر زه‌وی‌یه‌که‌دانیش‌ت
وتیان :

نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ! نه‌مه‌ی به‌توره‌دی‌مان‌تا‌نیسته‌به‌که‌سه‌مانه‌وه‌نه‌دیوه .

فرموی : « هذا کریم قوم ، فإذا أتاکم کریم قوم فاکرموه » .

فرموی : عه‌دی سه‌ردار و پایه‌داری کۆمه‌لیکه ، هه‌ر که‌گه‌وره‌ی کۆمه‌لیکه
هاته‌لاتان‌ریزی‌لی‌بگرن .

نه‌وانه‌ی‌وا‌تی‌ده‌گه‌ن ، یان‌وا‌ی‌نه‌گه‌یه‌ن‌که‌نیسلام‌به‌زۆری‌شمشیر‌بلاو‌بوته‌وه ،
یه‌که‌م : زۆر‌هه‌لن‌و‌به‌هیچ‌شیوه‌یه‌که‌ناگیان‌له‌میژوو‌نیه ، به‌مه‌ش‌نه‌وپه‌ری
نه‌شاره‌زایی‌و‌نه‌خوینده‌واری‌یان‌لی‌ده‌رنه‌که‌وی . دووه‌م : زۆر‌سته‌م‌کار‌و‌ناپه‌وابیژن
که‌دینیکی‌پاک‌و‌بی‌گه‌ردی‌وه‌که‌نیسلام‌له‌که‌دار‌نه‌که‌ن ، به‌و‌نیازه‌ی‌خه‌لکی‌لی
دوو‌ر‌بخه‌نه‌وه .

نه‌وانه‌نه‌له‌میژوو‌و‌نه‌له‌نیسلام‌نه‌گه‌یشتوون‌و‌هه‌ر‌گیزیش‌به‌ئاوات‌ناگه‌ن ،
به‌و‌نیازه‌ی‌که‌نه‌هیلن‌مرۆق‌ایه‌تی‌به‌دل‌و‌به‌گیان‌بگه‌پرتسه‌وه‌بو‌سه‌ر‌نیسلام ،
چونکه‌رۆژ‌به‌رۆژ‌مرۆق‌ایه‌تی‌هانا‌بو‌نیمان‌دینی‌و ، ناو‌ر‌له‌نیسلامی‌بی‌گه‌رد
نه‌داته‌وه .

به‌لگه‌یه‌کی‌زۆر‌گه‌وره‌به‌ده‌سته‌مانه‌وه‌بو‌نه‌مه‌ش‌سه‌رانسه‌ری‌میژووی
مرۆق‌ایه‌تی‌یه‌که‌هه‌زاره‌ها‌سوپای‌دورنده‌و‌به‌هه‌لمه‌ت‌له‌ناوچه‌جو‌را‌و‌جو‌ره‌کانی
دنیا‌دا‌هیرشیان‌بردووه‌و ، ولاتانیان‌دا‌گیر‌کردووه . جا‌چونکه‌مه‌به‌ستیان‌دا‌گیر‌کردن
و‌تالان‌و‌برۆ‌بووه‌و‌هه‌لگری‌بیروباوه‌پێکی‌پیرۆز‌نه‌بوون ، نه‌وانه‌به‌زوت‌ترین‌کات
له‌و‌ولاته‌دا‌گیر‌کراوه‌ده‌ر‌کراون‌و‌دانیشتوانیش‌که‌وتوونه‌ته‌وه‌شوین‌بیروباوه‌ری‌خوین .
نزیکه‌ترین‌نمونه‌ی‌نه‌مه‌ش‌لیمانه‌وه‌رووخانی‌سۆقیته ، که‌هیزێکی‌زۆر‌به‌کاری‌چه‌ک
دار‌پاریژگاری‌له‌بیروباوه‌پێکی‌بی‌سه‌ر‌و‌بن‌و‌دوو‌ر‌له‌فیه‌ته‌ی‌مرۆقی‌نه‌کرد ،
که‌چی‌هه‌ر‌که‌وت‌و‌هه‌ر‌که‌وت .

به‌لام نیسلامی بی‌گهرد ، نه‌مه پانزه صده‌یه به‌شی زۆری گه‌لان شوینی که‌وتوون و، نه‌ک هه‌ر لیتی هه‌ل نه‌گه‌راونه‌ته‌وه و ، به‌هیچ شی‌وه‌یه‌ک ده‌ست‌به‌رداری ره‌وشت و نه‌حکامه‌ به‌رزه‌گانی نه‌بوون ، به‌لکو به‌ ملیۆنه‌ها رۆله‌ی زیره‌ک و بلیمه‌تیان ته‌مه‌نیان ته‌رخان کردووه بۆ لیکۆلینه‌وه و شاره‌زابوون و رافه‌کردن و گه‌یاندن و بلاوکردنه‌وه‌ی . هه‌روه‌ها ملیۆنه‌ها رۆله‌ی پالنه‌وان و به‌جهرگیان خوینی گه‌شیان له‌ پیناوی قورنانی پیرۆزدا به‌خشیوه و بوونه‌ته‌ قه‌لغانی نیسلامی بی‌گهرد ..

میژوویه‌کی پانزه صده‌یه‌ی شاهیده‌ که‌ زۆریه‌ی گه‌له‌ جوۆریه‌جوۆره‌گانی سه‌رزه‌ویه‌ی به‌ شانازی‌یه‌وه نیسلامیان کردۆته‌ دین و بیروباوه‌رپیان و ، بی‌ته‌وه‌ی چاودێریک به‌سه‌ریانه‌وه بیته‌ هه‌موو فه‌رمانیکیان به‌ پینی توانا و تی‌گه‌یشتنی خویمان نه‌نجام داوه .

هه‌روه‌ها نه‌مپۆ و له‌مه‌و دوايش نیسلام به‌رده‌وام مرۆقی چاکویست له‌ نیو گه‌له‌ جوۆریه‌جوۆره‌گانی سه‌ر زه‌ویه‌ی دا هه‌ل نه‌به‌ژیری و هیدایه‌تیان نه‌دات .. نیتر نه‌گه‌ر گه‌نیوه‌گانی ولاتی خویمان لیتی لاده‌ن نیسلامیان نه‌وی ، ته‌وه سوپاسی خوا نه‌که‌ین که‌ ته‌و پیسانه‌ له‌ کۆلی نه‌بنه‌وه !!

پاشان پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رموی : « إيه يا عديّ ابن حاتم ! ألم تكن ركوسياً ؟ » . فه‌رموی : نایا تۆ له‌سه‌ر دینی رکوسیی^{٢٧٥} نه‌بویت ؟ ته‌ویش نه‌لیت : به‌لی . ته‌پرسی : « أوكم تكن تسير في قومك بالمریاع ؟ » ته‌فه‌رموی : نه‌ی تۆ چواریه‌کی ده‌ست که‌وته‌گانی قه‌ومه‌که‌تت نه‌ته‌برد بۆ خوۆ ؟ ته‌ویش نه‌لیت : به‌لی . ته‌فه‌رموی : « فإن ذلك لم يكن محلّ لك في دينك » . ته‌فه‌رموی : ته‌وه له‌ دینه‌که‌ت دا بۆت هه‌لال نه‌بوو . نه‌لیت : نه‌ری به‌خوا . نیتر به‌مه‌ بۆ عه‌دی ساغ نه‌بیته‌وه که‌ پیغه‌مبه‌ره و ته‌وه‌ی که‌ هه‌لك نای زانی ته‌و نه‌ی زانی ..

پاشان پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رموی :

« لعلك يا عدي ! إنما يمنعك من دخول في هذا الدين ما ترى من حاجتهم ، فوالله ليوشكن المال أن يفيض فيهم فلا يوجد من يأخذه . ولعلك إنما يمنعك من دخول فيه ما ترى من كثرة عدوهم وقلة عددهم ، فوالله ليوشكن أن تسمع بالمرأة تخرج من القادسية على بعيرها حتى تزور هذا البيت لا تخاف . ولعلك إنما يمنعك من دخول فيه

^{٢٧٥} ركوسياً : دینتک بووه له‌ نیوان نه‌صارا و صابینه‌دا .

أنك ترى أن الملك والسلطان في غيرهم ، وأيم الله ليوشكن أن تسمع بالقصور البيض من أرض بابل قد فتحت عليهم » .

نه فرموی : نهی عهدیی ! له وانیه نهو دهست کورتی یه ی که به موسلمانان کانهد . نهی بینیی له موسلمان بوون قه ده غت بکات ، ده به خوا ها کا سامان له ناویان دا نه ونده زۆر بوو که کس وهری نه گری .. له وانیه شه نهو زۆری یه ی دوژمنان و که می یه ی موسلمانان که نهی بینیی له موسلمان بوون قه ده غت بکات ، ده به خوا ها کا بهر گویت بکه وی که نافرته تیک له قادیسه وه به تنیا سواری وشتره که ی بییت و ، بییت زیاره تی مائی خوا بکات و له هیچ نه ترسی .. له وانیه شه که نه بینیی وا مولک و ده سلالات له دهستی غهیری موسلمانان کان دایه ، له موسلمان بوون قه ده غت بکات ، ده به خوا ها کا بیستت که کۆشکه سپی یه کانی بابل به دهستی موسلمانان کان فته تچ کراون .

نیتر عهدیی موسلمان نه بییت .

له ریوایه تی نیین جه ریردا وا هاتوه که عهدیی نه لئی :

هاتمه خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ و خاچیکی زۆرین له ملام دا بوو ، فرموی :)) یا عدي ! أطرح هذا الوثن من عنقك)) . فرموی : عهدیی ! نهو بته له ملت دا فری بده . منیش فریم دا .. که گه یشتمه لای له سوورته تی (پراءة) دا قورنانی نه خویند . نه وه بوو نایه تی : ﴿ اتخذوا أجباهم و رهبانهم أرباباً من دون الله ﴾ ی نه خویند ، منیش وتم : نهی پیغه مبهری خوا ! نیمه قه شه کان ناپه رستین . فرموی :)) أليس يجرمون ما أحل الله فتحرمونه ويحلون ما حرم الله فتحلونهم ؟)) فرموی : نهی شتی که خوا حه لالی کردبی ته وان حه رامی ناکه ن و نیوهش حه رامی بکه ن و ، شتی کیش که خوا حه رامی کردبی ته وان حه لالی ناکه ن و نیوهش حه لالی بکه ن ؟ نه لئی : وتم : به لئی . فرموی :)) فتلک عبادتھم)) . فرموی : دهی نه وه په رستنیانه .

له ریوایه تی کی تردا به لینی دهست خستنی گنج و گوههر و زیو و زیوی کیسرای کورپی هورموزی پی دا له لایه ن موسلمانان کان هوه . عه دییش به سه رسوپرمانه وه نه پرسئ : کیسرای کورپی هورموز ؟ نه فرموی : ((کسری بن هرمن)) . سی جار ، ((وليوشكن أن يبتغي من يقبل ماله منه صدقة فلا يجد)) . نه فرموی : ها کا رۆژی هات کابرا بگه ری به دوا ی که سیکا زه کاته که ی لی وهر بگری که چیی دهستی نه که وی .

جا عه‌دیی ده‌ری نه‌بپری که له‌و سی به‌لینه (به‌لینی هاتنی نافره‌ت له‌ حیره‌وه یان قادسیه‌وه به‌ تنیا بۆ حج و ، ده‌ست‌که‌وتی گه‌نج و گه‌وه‌ری کیسرا و ، زۆریوونی پاره‌ که هیج که‌س زه‌کات وه‌رنه‌گری) دوانیان هاتوونه‌ته‌ دیی : نافره‌ت له‌ حیره‌وه به‌ تنیا نه‌چی بۆ حج و ، خۆیشی له‌ گه‌ل نه‌و نه‌سپ سوارانه‌دا بووه‌ که هیزشیان کردۆته‌ سهر مه‌دائینی پایته‌ختی ساسانی . دوا‌ی نه‌وه سویند نه‌خوا که سی‌هم به‌لینیش دیته‌ دیی چونکه‌ فه‌رمایشتی پیغه‌مبه‌ری خوایه ﷺ .

نهم به‌لینانه‌ی پیغه‌مبه‌ری نازیز ﷺ نه‌وه‌ی نه‌گه‌یانده‌ که نیسلام سه‌راپای سه‌رزه‌ویی حوکم نه‌کات .. ده‌سه‌لات له‌ رۆم و له‌ فارسیش وه‌رته‌گریته‌ .. شارستانیه‌تیکی نیمانیی و نه‌خلاقیی یه‌که‌جار پاک و پیشکه‌وتوو به‌ریا نه‌کات .. هه‌موو مرۆف - به‌ موسلمان و ناموسلمانه‌وه - له‌ سایه‌ی‌دا نه‌حه‌سیتنه‌وه ..

نیمام نه‌حمده‌ به‌ سه‌نه‌دی خۆی له‌ گه‌نجیکی هۆزی موخاریبه‌وه‌ نه‌گه‌یترته‌وه‌ که وتوویه : له‌ پیغه‌مبه‌ری خوام ﷺ بیست که‌ نه‌ی فه‌رموو : ((إنه سيفتح لكم مشارق الأرض ومغاربها ، وإن عمالها في النار ، إلا من اتقى الله وأدى الأمانة)) . (المسند : ٥ / ٢٦٦) .

نه‌فه‌رموی : خۆره‌لات و خۆرئاواتان بۆ فه‌تح نه‌کری و ، کاربه‌ده‌سته‌کانی نه‌و ناوچانه‌ هه‌موویان له‌ ناگردان جگه‌ له‌ که‌سێک ته‌قوای خوای له‌ دل‌دا بیته‌ و ، نه‌و نه‌مانه‌ته‌ی خراوه‌ته‌ نه‌ستۆی به‌ جوانیی جی به‌ جیتی بکا .

هه‌روه‌ها نیمام نه‌حمده‌ له‌ ته‌میمی داری‌یه‌وه‌ نه‌گه‌یترته‌وه‌ وتوویه : له‌ پیغه‌مبه‌ری خوام ﷺ بیست که‌ نه‌ی فه‌رموو : ((لیبلقن هذا الأمر ما بلغ الليل والنهار ، ولا يترك الله بيت مدر ولا وبر إلا أدخله هذا الدين ، يعز عزيزاً ويذل ذليلاً ، عزاً يعز الله به‌ الإسلام ، وذلاً يذل الله به‌ الكفر)) . (المسند : ٤ / ١٠٣) .

به‌لین نه‌دا که نهم دینی نیسلامه‌ نه‌گاته‌ هه‌موو شوینیکی گۆی زه‌ویی .. هه‌موو خانه‌واده‌یه‌که‌ نیسلامی نه‌گاتئ ، هه‌ندیک به‌ پاکیی شوینی نه‌که‌ون سه‌ره‌زیی و ریز و شه‌ره‌فیان ده‌ست نه‌که‌وی و ، هه‌ندیکیش ده‌روونی به‌دخوازیان له‌ خشته‌یان نه‌بات و به‌ پاکیی شوینی نیسلام ناکه‌ون نه‌وانه‌ش زه‌لیلیی و سه‌رشۆپیی به‌شیانه‌ .

سه‌عیدی کوری مه‌نصور ته‌خریجی کردوه ، هه‌روه‌ها به‌یه‌قیی له‌ (سنن) ه‌که‌ی‌دا له‌ جابیره‌وه‌ خوا لئی رازیی بی ، ده‌ریاره‌ی فه‌رمایشتی ﴿ لیظهره‌ علی الدین کله‌ ﴾ وتوویه : نه‌وه روو نادات ، واته‌ سه‌رکه‌وتنی نیسلام به‌سه‌ر هه‌موو دینه‌کانی

تردا ، ههتا ههچ جووله که و گاوریك نه میننی جگه له نومهتی نیسلام ، به رادهیه که مهرد له گورگ و ، مانگا له شیر و ، مروژ له مار ناترسن ، ههروهها مشک دهفر ناقرتیننی و ، جزیه نامیننی و ، صهلیب تهشکینننی و ، بهراز نه کوژری ، نه مهش کاتیک که عیسای کورپی مهردیه سهلامی لی بی دانه بهزیتته سهرزه ویی . (الدر المنثور للسیوطی : ٤ / ١٠ / ١٧٦) .

ههروهها له نه بوهورهیرهوه خوا لینی رازی بی ریوایهت کراوه که دهرباره ی فرمایشتی ﴿ لیظهره علی الدین کله ﴾ وتوویه : نهوه دابهزینی عیسای کورپی مهردیه سهلامی لی بی . (الدر المنثور للسیوطی) . ٢٧٦

سیانزه ههم : سهیرهس جهریر بو زیلخولده

جهریری کورپی عهبدو للاً نه لیت : پیغه مبهری خوا ﷺ پیمی فرموو : ((ألا تریحني من ذي الخصلة ؟)) . نه فرمووی : نهوه نهو بهتم له کۆل ناکه یتهوه . وتم : به لئی ، منیش به صد و په نجا سوارچاکی نه جهسهوه ، که خاوهنی نه سپی ره سهن بوون ، که وتمه ری . به لام من به سهر نه سپهوه خۆم پی راگیر نه نه کرا . نه وهم بو پیغه مبهر ﷺ باس کرد ، نهویش به دهستی پیروزی دای به سهر سنگم دا ، به رادهیه که ههستم به کاریگه ری دهستی کرد له سهر سنگم و فرمووی : ((أَللهم ثبته واجعله هادياً مهدياً)) ، تیر دوا ی نهوه له سهر نه سپه کهم نه که وتمه خواره وه . نه لیت : ذولخولصه مالیک بوو له یه من که بتیکی تیدا بوو و ناو نرابوو که عبه . جهریر به ناگر نه ی سوتیننی و تیکی نهشکیننی .

دوا ی سهر که وتمن جهریر پیاو یکی نه جهسیی به نازناوی نه بوئه رطه نه نه نیریتته خزمهتی پیغه مبهر ﷺ تا مژده ی بداتی . که دیتته به ره وه ، پیغه مبهری خوا ﷺ پینج جار داوا ی خیر و بهر کهت بو نه سپ و نه سپ سواری نه جهس نه کات . (البخاری ، المغازی : ٥ / ١٣٢ ، رقم : ٤٣٥٧) . ٢٧٧

٢٧٦ الرحیق المختوم : ٤٤١ - ٤٤٢ ، السیره النبویه لأبی شهبة : ٢ / ٤٩٣ ، السیره النبویه للصلابی : ٨٠٥ - ٨٠٦ ، المنهج التربوی : ٣ / ١٩٨ - ٢٠٧ .
٢٧٧ السیره النبویه للصلابی : ٨٠٤ - ٨٠٥ .

به شی چل و سی هم

غذای تهبوک

یه که م : بییشه کیس

تهبوک شونیتکه له سهر ریگای نیوان مه دینهی مونهووره و دیمه شق و ، کهوتوته نیوان (وادی القری) و شام و ، کهوتوته باشووری خوره لاتی نهیله که بنده ریکه له سهر کهنداوی عهقه به . تهبوک قه لایه که بووه که کانیاو و دارخورمای تیدا بووه . و تراویشه که (أصحاب الأیكة) ، که شوعه یب پیغه مبهریان سهلامی لی بی بوو نیراره لهو ناوجهیهدا بوون . نیستا کهوتوته ولاتی سعوردهوه و (٧٦٠) کیلومتر له مه دینهوه دورره .^{٢٧٨}

غذای تهبوک له مانگی ره جه بی سالی نۆه می کۆچی دا روهی داوه ، دوی گه رانهوه له نابلووقه ی شاری طائف به شمش مانگ .^{٢٧٩}

نهم غهزایه به ناوی غهزای تهبوکوه ناویانگی ده رکردوه و ، له سه حیجی موسلیم دا ناوی هاتوره ، که له موعادهوه ریوایهت کراوه که پیغه مبهری خوا ﷺ فهرموویه : « ستاتون غداً إن شاء الله عین تبوک ، وإنکم لن تأتوها حتی یضحی النهار ، فمن جاءها منکم فلا یس من مائها شیئاً حتی آتی » . فهرمووی : إن شاء الله سبهینی نه گه نه سهر کانیاوی تهبوک و ، له کاتی چیشته نگاودا نه گه نه سهری . جا ههر کهستان گه یشته سهری با دهست له ناوه که ی نه دات ههتا خوم نه گه مه نهوی . (صحیح مسلم : ٤ / ١٧٨٤ ، رقم ٧٠٦) .

نهم غهزایه غهزای (عوسره) شی پی نهوتری و ، نهم ناوهشی له قورناندا ههاتوره : ﴿ لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ

^{٢٧٨} الرسول القائد : ٣٩٥ ، السيرة النبوية للندوي : ٣٦٧ ، السيرة النبوية لأبي شهبة : ٢ / ٤٩٥ .

^{٢٧٩} السيرة النبوية للندوي : ٣٦٧ ، الرحيق المختوم : ٤٤٣ ، السيرة النبوية للصلاحي : ٨٠٨ ، السيرة النبوية

لأبي شهبة : ٢ / ٤٩٥ .

اَلْعُسْرَةَ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَرِيغُ قَلْبُ فَرِيْقٍ مِّنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ اِنَّهُمْ بِهِمْ رُءُوفٌ رَّحِيْمٌ ﴿١١٧﴾
(التوبة : ١١٧) .

له لای بوخارییش هردوو ناوه که هاتون . (البخاری : ٥ / ١٥٠ ، رقم ٤٤١٥) .
ناوی (عوسره) به بۆنه‌ی ئەو هەموو ناپەرحەتی یانەو ناونراوە کە هاتنە رێی سوپای نیسلام . ئەو بوو دنیا زۆر گەرم بوو و ، رینگاش گەلی دوور بوو و ، بە بۆنه‌ی کەمی زەخیرەشەو سەفەر گران بوو و ، ولاغی سوارییش کەم بوون و ، بۆ ئەم سەفەرە درێژە و گەرما زۆرەش ناو کەم بوو و ، مال و سامانیشت بۆ بەرێ کردنی سوپا و خەرج کردنی بۆی کەم بوو .

له تەفسیری (عبدالرزاق) دا ، له مووعەمەری کۆری عەقیلەو هاتوو کە وتووێه :
بە ولاغیکی کەمەو و ، له گەرمایه‌کی زۆر دا کەوتنە رێ ، هەتا وشتریان سەر ئەبڕی و ، ئەو ناوێ کە له ورگیا بوو ئەیان خواردەو . (فتح الباری : ٩ / ١٧٤) .

ئەو هەتا عومەریش خوا لێی رازی بی باسی راده‌ی تینوویه‌تی موسلمانان ئەکات و ئەفەرموی : له گەڵ پیغەمبەری خوادا ﷺ له گەرمایه‌کی زۆر دا بەرەو تەبووک کەوتینە رێ . له مەنزلیک دا دابەزین تووشی تینوویه‌تی یه‌کی یه‌کجار زۆر بووین ، به راده‌یک وامان ئەزانی وا خەریکه ملمان له لاشەمان جوێ ئەبیتتەو . هەتا هی وامان هەبوو ئەچوو بۆ دەست گەیاندن به ناو ، بەر له‌وه‌ی بگەریتتەو و هەهای ئەزانی ملی له لاشە جوی ئەبیتتەو . هەتا پیاوی وه‌هاش هەبوو کە وشتره‌کی سەر ئەبڕی و چیی له‌ناو ورگیا بوو ئەی گوشتی و ناوه‌کی ئەخواردەو و تلبه‌کەشی ئەخستە سەر سکی خۆی . (سیری مجمع الزوائد : ٦ / ١٩٤ بکه) .

ئەم غەزایه ناویکی تریشی هیه که (الفاضحة) یه و زەرقانیی رەحمەتی خوای لێ بی له (شرح الماهب اللدنیة : ٣ / ٦٢) دا باسی کردوو : ئەمەش به بۆنه‌ی ئەو هەو بوو کە ئەم غەزایه حەقیقەتی مونافیقانی دەرخت و ، پەردە‌ی له‌سەر لادان و ، هەموو فرۆفیلێکی دەرختن و ، بۆ هەمووان ناشکرا بوو کە چەندە رقیان له موسلمانانە و ،
٢٨٠ .

چۆن هەردەم خەریکی پیلان و فرت و فیلن .
دوای فەتعی مەککه و سەرکەوتن بەسەر هەوازین دا سەرانیسەری دوورگە‌ی عەرەبیی کەوتە ژێر دەسلاتی موسلمانەکان و ، هەتا سنووری عیراق و شام هەر هەمووی

لەلایەن موسلمانەکانەوه حوکمپێنی ئەکرا و ، هیچ هێزێکی تیا نەما بەرھەڵستی موسلمانەکان بکات .

دیاره خو ئیسلام دینی عەرەب نیه بە تەنیا ، بەلکو دینی ھەموو مرۆڤە و ، پێویستە نامۆژگاری یە بەنرخەکانی بە ھەموو مرۆڤ بگەیهنرێن . وا ئیستا ھەموو دوورگە موسلمان کراوە ، کەواتە پێویستە بە دەرەوہی دوورگەش بگەیهنرێ ، چونکە موسلمانەکان بەو عەقیدە پاکەیانەوہ شایانی ئەوہبوون ئەو کارە مەزنە ئەنجام بدەن و ، مرۆڤایەتیی بە پێی توانا لە نەفامیی و زۆلم رزگار بکەن ..

لەولاوہ موناڤیقەکانی مەدینە ھەر خەریکی چرپ و چاپ و ناژاوہنانەوہ بوون ، بەلام لەبەر لاوازی و کەمی یان دەورێکی ئەوتۆیان نەمابوو ، چونکە لاریی و چەوتی یان بۆ دانیشتوانی مەدینە دەرکەوتبوو و ، ھەر جوولە یەکیان بکردایە دیار بوون . پیتغەمبەری خواش ﷺ بە دلە پەرسۆزە کە ی پێی خوێش بوو لەگەڵ یان ئارام بگری ، تا بەلکو واز بەینن و لەو کارەیان تەوہبە بکەن ، ئەگینا زۆر بە ئاسانی ئەی توانی مەدینەیان لێ پاک بکاتەوہ .

دەربارە ی موشریکانی دوورگەش هیچ دەورێکی سەربازی یان نەمابوو ، چونکە دوا ی فەتھی مەککە ، بە شتوہ یەکی بەر بلاو ئیسلام لە ناو ھۆزەکان دا بلاو بوویەوہ و ، بت پەرسیتی بووہ شتیکی قیزەوون لەبەر چاوی دانیشتوانی دوورگە . بەمە هێزی موشریکان بۆ دژایەتی ئیسلام هیچ دەورێکی نەما .

دەربارە ی دەوڵەتی رۆمیش ، ئەم دەوڵەتە ھەرچەندە بەشیکی زۆری جیھانی ناوہدان کراوەی ئەو رۆژە لەژێر رکێفی دابوو و ، لەوکاتەدا بە یەکەم هێزی جیھانیی لە قەلەم ئەدرا ، چونکە بەسەر فارس دا زال بوو بوو ، لەگەڵ ھەموو ئەمانەدا ناژاوہ و پشتیویی سەری لێ ھەڵ دابوو ، بە تاییبەت لە ولاتی شام دا . خەلکە کە بە دەست کاربەدەستان ئەچەوسایەوہ و ، بە یە کجاریی لێیان بێزار بوون ، بۆیە خەلکیکی زۆر لەو ھۆزانە ی ژێر دەسەلاتی رۆم موسلمان بوون .

ئەوہبوو (فەرۆہی کورپی عەمری جوذامیی) کە فەرماندە ی یەکی لە فیرقە سەربازی یە رۆمی یەکانی جەنگی موئتە بوو ، موسلمان بوو و ، لەسەر ئەم موسلمان بوونەشی ھیرەقل بە تاوانی ناپاکیی کردن لەگەڵ دەوڵەت دا تاوان باری کرد و ، خستیە بەندی خانەوہ . ھیرەقل تامادە بوو فەرۆہ بەر بدات ئەگەر بگەریتتەوہ سەر دینی

مهسیحیهت ، کهچی فەروە کۆلی ئەدا و لەسەر نیسلام دانی بە خۆی دا گرت و ، هیرهقلیش شههیدی کرد .

بلاویبونهوهی نیسلام له نیو عەرەبه گاورەکاندا بوو بوو مایه‌ی نیگه‌رانیی بۆ رۆمه‌کان ، بۆیه رۆمه‌کانیش له بیری ئەوه‌دا بوون بەسەر دینی نوێ‌دا زال ببن و لەناوی بەرن ، بەر له‌وه‌ی دەسه‌لاتی ته‌واو پەیدا بکات . بۆ ئەمه رۆمه‌کان سوپایه‌کی زۆریان لەسەر سنووره‌کانی باشووری شام جەم کرد ، بەو هیوایه‌ی هی‌رش بکەنه‌ سەر موسلمانەکان . بۆ ئەمه نەبەطی‌یه‌کانیان بۆ وه‌رگرتنی دهنگ و باسی موسلمانەکان بە‌کار هێنا ، چونکه ئەوان بۆ کاروباری بازرگانیی هاتوچۆی مه‌دینه‌یان نه‌کرد .. رۆمه‌کان هه‌واییان وه‌رگرت که موسلمانەکان رۆژ به‌ رۆژ به‌هێزتر نه‌بن و ، بەو به‌هێز بوونه‌ش مه‌ترسی‌یان بۆ سەر رۆم زیاد نه‌کات ، به‌ تایبه‌تی بۆ سەر ولاتی شام .^{٢٨١}

دووه‌م : هۆیه‌کانس نه‌م نه‌زایه

١ - به‌بۆ هیچ هۆیه‌ک به‌ ده‌ستی شوهره‌حبیلی کورپی عه‌مری غه‌سسانیی حاریشی کورپی عومه‌یری نه‌زدیی شه‌هید کرا . شوهره‌حبیل کاربه‌ده‌ستی قه‌یصه‌ر بوو به‌سەر ناوچه‌ی (بولقاء) هوه و^{٢٨٢} حاریشیش سه‌فیری پێغه‌مبه‌ری خوا بوو ﷺ بۆ لای سه‌رۆکی بوسرا که بانگی بۆ موسلمان‌بوون نه‌کرد .. بۆ تۆله‌سه‌ندنی ئەو شه‌هیده سوپای موته‌ به‌پێ کرا ، به‌لام ئەو سوپا بچووکه تووشی به‌ تووشی سوپایه‌کی گه‌وره‌ی رۆمه‌وه بوو و ، نه‌ی‌توانیی وه‌ک پێویسته‌ کاری سه‌رشانی نه‌نجام بدا ، هه‌رچه‌نده‌ ده‌وری خۆی هه‌ر هه‌بوو .

٢ - قه‌یصه‌ر نه‌ی‌زانیی جه‌نگی موته‌ کاریگه‌ری‌یه‌کی چاکی بۆ موسلمانان بووه ، به‌وه‌ی که دلی هۆزه عەرەبه‌کانی سنووری شام و دوورگه‌ی به‌ لای موسلمانەکاندا راکێشاوه . دیاره ئەمه‌ش مه‌ترسی‌یه‌که و پێویسته‌ چاره‌سه‌ر بکری ، نه‌گینا کاروباری هۆزه‌کانی سنوور باش ناییت و مه‌ترسیی روو نه‌کاته رۆم . بۆ ئەمه ئەبۆ نه‌خشه‌یه‌کی ورد بکێشری .

^{٢٨١} الرسول القائد ، عمود شيت خطاب : ٣٩٥ - ٣٩٦ .

^{٢٨٢} بولقاء ناوچه‌یه‌که له نێوان شام و وادیلقورادا سەر به‌ دیمشق و ، پایته‌ختیشی عه‌مان بووه .

٣ - ئەو هبوو سالتیک بە سەر موئته دا تێ نە پەڕپی قەیسەر لە رۆمان و لە عەرەبی نال غەسسان سوپایەکی گەورە یێک هینا ، تا جەنگێکی خویناویی دژی موسلمانەکان بەرپا بکات .

٤ - هەواڵ گەشتە پیغەمبەری خوا ﷺ کە رۆم سوپایەکی گەورەیان لە شام جەم کردوو و ، قەیسەریش مووچە ی سالتیکی پێشەکیی بە سەریانا دا بەش کردوو و ، لە عەرەبە هاوکارەکانی رۆمیش ، لە هۆزی لەخم و جوذام و عامیلە و غەسسان خەلکیکی زۆری جەم کردوو و ، پێشەنگی سوپاشیان گەشتۆتە بولقەا . جا پیغەمبەری خوا ﷺ وای بە چاک زانیی هەلمەت بەریتە سەر دوژمن ، نەک ئەوان هێرش بکەنە سەر مەدینە .

٥ - نیین کە شیر وای بۆ ئەچی کە ئەم غەزایە لە گەڵ قۆناغی جیهادا گونجاو ، بۆیە پیغەمبەری خوا ﷺ بریاری دا بچیت بە گژی سوپای رۆم دا ، کە ئەو رۆژە ئەوان نزیکترین کەس بوون تا بۆ موسلمان بوون بانگیان بکات . قورتان ئەفەر موی :

﴿ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا قَاتِلُوْا الَّذِيْنَ يَلُوْنَكُمْ مِنَ الْكٰفِرِيْنَ وَلِيَجِدُوْا فِيْكُمْ غَلٰظَةً

وَأَعْلَمُوْا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِيْنَ ﴾ (التوبة : ١٢٣) . قورتانی پەرۆز فەرمان بۆ نیمان داران دەر نەکات تا بچن بە گژی ئەو کافرانەدا کە لییانەو نزیکن و ، با هەست بە زبیری و توند و تۆیی موسلمانان بکەن . با ئەوەش چاک بزنان کە خوای خاوەنی دەسەلات وا لە گەڵ تەقواداراندا ..

٦ - وەک لەناو دوورگەدا نیسلام بلاو بوویەو ، پتیویست بوو لە دەرەوێ دوورگەش بلاو بکرتتەو . ئەمەش پتیویستی بە هیتیک هەبوو کە دوژمنان سلی لی بکەنەو و ، نەوێرن هەلگرانی نیسلام بکوژن و بپرن .

٧ - بە هیتکردنی وری ئەو هۆزانە ی کە دلایان ئەچوو سەر نیسلام و ، رۆمیش هەپەشە ی لی ئەکردن ، تا نەترسن و ناوڕ بەلای دینی تازەو بەدەنەو .

٨ - ترساندنی ئەو هۆزانە ی کە بووبوونە داردەستی فارس و رۆم ، تا کەمیک بە خویاندا بیتنەو و ، ئەوەش بزنان کە هیتزی دینی تازە ئەبیتتە گەورەترین هیتز و ، نۆکەریی دوژمنان و داگیرکەرانی پەشیمانیی لە دوا یە .

٩ - سەپینەوێ شویئەواری کشانەوێ سوپای موئتە نەوێ کە هەندیک موسلمانەکانیان بە شکاو لە قەلەم دابی .

١٠ - تاقیی کردنه‌وی هیژی رۆم ، تۆ بلئی ترس بردنه ناو دلئی جهنگاوه‌ری رۆمی یه‌وه تا دهستی چکه نه‌گری دژی موسلمانان ، نه‌مه‌ش بۆ ناماده‌کردنی سوپای ئیسلام بۆ فتوحاتی نزیکه‌وه بوو .^{٢٨٣}

له راستیی‌دا ده‌نگ‌وباسی هیژی رۆم بۆ سه‌ر موسلمانه‌کان گه‌یشتبووه مه‌دینه و ، ترسیکی زۆری بردبووه دلئی موسلمانه‌کانه‌وه . ئه‌م هه‌والانه له ریی نه‌و بازرگانه نه‌به‌طی‌یا نه‌وه نه‌گه‌یشتن که زه‌یتیان له شامه‌وه بۆ مه‌دینه نه‌هینا . بلاویان کرده‌وه که هیره‌قل سوپایه‌کی چل هه‌زاری پیکه‌وه ناوه و ، فه‌رماندایه‌تییشی به‌یه‌کی له گه‌وره‌ پیاوانی رۆم سپاردوووه و ، زۆریک له عه‌ربه‌ گه‌وره‌کانی له‌خم و جو‌دام و غه‌یری نه‌وانیشتیان له‌گه‌ل خۆیان‌دا هیناوه . نه‌مه مه‌ترسی‌یه‌کی گه‌وره‌ی له‌لای موسلمانه‌کان دروست کرد .

بۆ نه‌مه هه‌ر ده‌نگیکی ناتاسایی له مه‌دینه‌دا ببه‌یسترایه ، موسلمانه‌کان وایان نه‌زانیی هیژی رۆمانه . جا نه‌مه له‌م رووداوه‌وه که عومه‌ر نه‌ی گه‌یژته‌وه به‌ جوانیی ده‌رته‌که‌وی . نه‌وه‌بوو پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له سالی نۆهه‌م‌دا بۆ ماوه‌ی یه‌ک مانگ له هاوسه‌ره‌کانی دوور که‌وته‌وه . هاوه‌لانیش له سه‌ره‌تاوه له باسه‌که به‌ وردیی تی نه‌گه‌یشتن و وایان زانیی ته‌لاقی داوون . به‌مه تووشی خه‌م و خه‌فت بوون . عومه‌ری کورپی خه‌ططاب خوا لئی رازیی بی رووداوه‌که نه‌گه‌یژته‌وه و نه‌فه‌رموی : هاوه‌لانیکی نه‌نصارییم هه‌بوو نه‌گه‌ر من ناماده نه‌بوومایه هه‌والئی بۆ نه‌هینام و ، گه‌ر نه‌ویش ناماده نه‌بووایه من هه‌والم بۆ نه‌هینا ، - چونکه هه‌ردووکیان نیشته‌جیی (عوالی) مه‌دینه بوون و ، به‌ نۆیه‌ش سه‌ریان له پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ شه‌دا - ئیمه‌ش ترسی پادشایه‌ک له پادشاکانی غه‌سسانمان له دل‌دا بوو و ، بۆیان باس کردبووین نیازی وایه بیته سه‌رمان .. ترسیکی زۆری چوو بووه دل‌مانه‌وه . سه‌یرم کرد هاوه‌له نه‌نصاری‌یه‌که‌م ته‌قه له ده‌رگا ته‌دات و وتی : بی‌که‌روهه ، بی‌که‌روهه . وتم : کابرای غه‌سسانیی هاتوووه ؟ وتی : له‌وه خراپ تر ، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له هاوسه‌ره‌کانی که‌ناری گرتوووه^{٢٨٤}

^{٢٨٣} الرسول القاند : ٣٩٧ ، الرحيق المختوم : ٤٤٣ ، السيرة النبوية للصلاحي : ٨٠٩ - ٨١٠ ، السيرة النبوية اللندوي : ٣٦٨ - ٣٦٩ .

^{٢٨٤} السيرة النبوية للصلاحي : ٨١٠ ، الرحيق المختوم : ٤٤٤ ، السيرة النبوية للندوي : ٣٦٧ - ٣٦٨ .

ئەوێی کە زیاتر تەنگی بە موسڵمانەکان هەڵ چنی بوو ، ئەو هەبوو کە کاتی ئەم غەزایە لە گەرماى هاویندا بوو ، کاتیک کە سیبەر خۆش بوو بوو و باغە خورماکانی مەدینە بەرەوبوومیان پى گەیی بوو . بۆیە موسڵمانەکان دلێان بەو سیبەر و بەرەبوومانە زۆر ئەکرایەو و ، بەجى هیشتیان یە کجار گران بوو .. لە هەمان کات دا خەلکە کە دەست کورت بوون و ولاغیشیان کەم پى بوون .. ماوەی نێوان مەدینە و شامیش بیابانیکى دوور دووری وشک و برینگ بوو ، سەرەرای سەختی رینگا ..^{٢٨٥}

سێهەم : سامان بەخشین

پێغەمبەری خوا ﷺ زۆر بە وردی سەرنجی بارودۆخ و رووداوەکانی ئەدا .. ئەزانی پێویستە رۆم تەمى بکری و نەوێرن لە دوورگە نزیک بکەوێنەو ، یان دەست بۆ هەر ناوچەیک بەرن کە لە ژێر رکیفی نیسلام دایە . چونکە ئەگەر رۆم تەماع بکەنە مەدینە و هیرشی بۆ بکەن و رەوی موسڵمانەکان نەپرووخت و ، مونا فیسقان سەر بەرز ئەکەنەو و ، ئەبنە نۆکەری دوژمنان . ئەو کاتەش رەنج و تەقالای بیست و ئەوێندە سالى موسڵمانان لە کیس ئەچى و رەنج بەخەسار ئەبن ..

بۆ ئەمە پێغەمبەری خوا ﷺ بە پێویستی ئەزانی هەلمەت بڕیتە سەر رۆم ، تا ئەوان هەلمەت نەهێن . ئەو هەبوو لە دەورووبەری مەدینە و مەککە و لەناو هۆزە موسڵمانەکاندا جار درا کە هیرش ئەکریتە سەر رۆم .. خەلکە کە هەڵ نران بۆ جیهاد و داوا لە موسڵمانان کرا سامان لەو پێناویدا ببەخشن و ، بەلێنی پاداشتی خوایی بە موسڵمانە بەخشندەکان درا ..

موسڵمانەکان دەستیان دایە بەخشین ..

عومانی کورپی عەفان بوو سەر قافلەى ئیماندارە بەخشندەکان . ئەو هەتا عەبدوورپەرەمانی کورپی خویاب باسی بەخشینی عومانیان بۆ ئەکات کە ئەللى : لە خزمەتی پێغەمبەردا ﷺ نامادە بووم کە موسڵمانانى بۆ کۆمەکی کردنی سوپای (عوسرە : سەخەلەتیی) هەڵ ئەنا . ئەو هەبوو عومانی کورپی عەفان هەستا و فەرمووی : ئەى پێغەمبەری خوا ! صەد و شتر بە هەموو تفاقیکیانەو ، لەسەر من بن لە پێناوی خوادا .. پاشان موسڵمانانى بۆ کۆمەکی سوپا هەڵ نا و ، عومانی کورپی عەفانیش هەستا و فەرمووی : ئەى پێغەمبەری خوا ! دوو صەد و شتر بە هەموو

تفاقیکیانوه لهسەر من بن له پیناوی خوادا . پاشان موسلمانانی بۆ کۆمهکیی سوپا ههڵ نا و ، عوثمایش ههستا و فرمووی : ئەهی پیغه مبهری خوا ! سێ صد و شتر به هه موو تفاقیکیانوه لهسەر من بن له پیناوی خوادا .. چاوم لێ بوو پیغه مبهری خوا لهسەر مینبهر دابهزیی و ئەهی فرموو : ((ما علی عثمان ما عمل بعد ههه ، ما علی عثمان ما عمل بعد ههه)) . فرمووی : دواي ئەمه عوثمان هه رچی بکات هیچی لهسەر ناییت .

له عه بدورپه همانی کورپی سه موروه نه گێر نه وه وتوویه : عوثمایی کورپی عه فغان ههزار دینار (واته ههزار مسقال زێر) ی کرد بووه ناو کراسه که یه وه و هی نایه خزمه تی پیغه مبهر ﷺ ، نه مهش له کاتی کدا بوو که پیغه مبهر ﷺ تفاقی بۆ سوپای سه خله تی کۆ نه کرده وه . نه لیت : پیغه مبهر ﷺ به دهستی (زێره کهی عوثمایی) نه م دیو و نهو دیوی پی نه کرد و ئەهی فرموو : ((ما ضر ابن عفان ما عمل بعد الیوم)) . چه ن دین جار دووباره ی نه کرده وه . فرمووی : له مپۆ به دوا وه عوثمان هه رچی بکات زیانی پی ناگات .. عوثمان هه روا خه ریکی به خشین بوو هه تا ژماره ی و شتره کانی گه یشتنه نو صد . صد نه سپ و ، ههزار دیناریشی به خشیی .

عو مده ریش نیوه ی سامانه که ی هی نا و کردی یه سه ده قه و ، وای نه زانیی به وه پیشی نه بویه کر نه داته وه . فارووق خۆی لهو باره وه نه فرمو ی : روژیکیان پیغه مبهری خوا ﷺ فرمانی به سه رمان دا دا تا سه ده قه بکه ین ، لهو کاته دا منیش مال و سامانیکم به لاوه هه بوو . وتم : نه گه ر بۆم بکری روژیک پیشی نه بویه کر به ده مه وه ، نه مپۆ پیشی نه ده مه وه . نیوه ی سامانه که مم هی نا و ، پیغه مبهری خوا ﷺ فرمووی : ((ما أبقيت لأهلك ؟)) . فرمووی : چه ندت بۆ مال و منداله که ت هیشته وه ؟ وتم : نه وه نه دی نه مه . نه لئ : نه بویه ک ریش خوا لئی رازیی بی چه نده سامانی هه بوو هه ر هه مووی هی نا . پیغه مبهری خوا ﷺ لئی پرسیی : ((ما أبقيت لأهلك ؟)) . فرمووی : خوا و پیغه مبهرم بۆیان هیشته وه . وتم : نیتر هه رگیز پیش برکیت له گه لدا نا که م .

نه گێر نه وه که عه بدورپه همانی کورپی عه وفیش دوو ههزار دیره مه ی به خشیوه بۆ به ری کردنی سوپای سه خله تی ، که نه وه نیوه ی سامانه که ی بووه .. هه ندیکی تر له ها وه لان به و په ری دل گوشادی یه وه پاره یه کی زۆریان نه کرده سه ده قه ، وه که عه بباسی کورپی عه بدو لمو طه لیب و ، طه له ی کورپی عوبه ی دو للا و ،

موحه ممدی کوری مه سلمه و ، عاصیمی کوری عهدی خوا له هه موویان رازی بی.

به لئی به پیچه وانهی زۆری غه زاکانه وه پیغه مبهری خوا ﷺ هه لمه ته که ی دیاری کرد تا موسلمانان گه وه یی کاره که یان بزنان و ، جوان خویان بو ته و سه فه ره ناربه حه ته ناماده بکه ن و ، بو کۆمه کیش هه موو تانه یه کیان بجه نه کار. موسلمانان کانیس که نه وه یان زانیی ، به په له که وتنه خو ناماده کردن و خو پیچه چانه وه و ، هۆزه کان هه ره هه موو روویان کرده مه دینه ی پایته خت .. نه وه ی موسلمان بوو خوی ناماده کرد و ، تاقه که سیك - جگه له مونا فیقان و سی موسلمانان دامه زراو - دوا نه که وت . هه تا ده ست کورت و موحتاجه کان ته هاتنه خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ به وه هیوا یه ی ولاغ و که ره سه ی جهنگیان بو ده ست بجات .

به م شیویه ها وه له ده وه مه نده کان سه لماندیان که سامانه کیان وا له خزمه تی نیسلام دا و ، به وه پری دل گو شادیی و سنگ فراوانی یه وه نه ی به خشن .. نه مه ش کاری نیمانه وا له نیمان داران نه کات که سه ریش و مالیشیان له پیناوی به رزیی قورئان دا به خت بکه ن.

هه ره وه ده وه مه نده کان هه موو تانه یه کیان نه خسته کار بو به خشین ، هه ژاره کانیس پیان خو ش بوو له شه ره فی به خشین دا به شدار بن ، بو یه به شه رمیکه وه نه وه ی له توانایان دا هه بوو نه یان هینا و نه یان به خشیی .

نه وه بوو ها وه لیک به ناوی نه بو عوقه یل نیو صاع خورمای هینا و یه کیکه تریش زیاتری هینا ، که چیی مونا فیکه کان که وتنه توانج و ته شه ره له هه ردو وکیان . به ده وه مه نده کیان نه وت که بو ریایی نه وه ی به خشیوه و به هه ژاره که شیان نه وت که خوا هیچ موحتاجی به خشین نه ویش نیه . نه وه بوو نایه تی پپوژ هاته خواره وه :

﴿ الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ ﴾ (التوبة : ٧٩) ، هه ره شه ی له وه مونا فیقانه نه کرد که توانج

نه گرنه نیمان داره کان کاتی که سامانیان بو خزمه تی نیسلام نه به خشن ، چ ده وه مه نده و چ هه ژار .. نه یان وت : نه وه ی که عه بدو پره جمانی کوری عه وف به خشیی بو ریایی بوو . گالته شیان به به خشین هه ژاره کان نه کرد .

نهوانهش که ههژار بوون خهفته تیکي زۆریان نه خوارد وا دهستیان کورته و توانای به شداری کردنیان له جهادا نیه .

یهکی لهو ههژارانه که ناوی عوله بهی کوری زهید بوو ، که یه کیتک بوو لهوانه ی که له خزمهتی پیغه مبهردا ﷺ گریان و داوای ولاغ و کهره سهی جهنگیان نه کرد تا به شداری جهاد بکن ، شو ههژار نهستی بۆ شهونویژ و دهست به گریان نه کات و ، نه لیت : خواجه تۆ فرمانت به جهاد کردوو و ، خه لکیشته ههژار ناوه بۆی ، که چسی هیچم بهلاوه نیه تا له گهژ پیغه مبهردا کهت دا خۆمی پی کۆک بکم . جا ههژار سته مینکم له لاشه و له ناموس لی کراوه وا من به خشیم و کردمه صهدهقه بۆ هه موو موسلمانیک . پیغه مبهری خواش ﷺ ههوالی نه داتی که خوا لیتی خۆش بووه . با گوئی له وائیلهی کوری نه سقه عیش بگرین ، نه ویش چیرۆکی خۆی نه گیریتتهوه : کاتیک که پیغه مبهری خوا ﷺ جاری دا بۆ غهزای ته بووک ، هاتمهوه بۆ لای کهس و کارم . منیش هاتم - نهوه بوو سه ره تای هاوه لانی پیغه مبهری خوا ﷺ که وتبوونه ری - و له مه دینه دا نه گه پام و نه موت : نهوه کی پیاویک سواری ولاغ نه کات و به شه که ی ههژار گری بۆ خۆی ؟ پیاویکی ریش سپیی نه نصاری وتی : به شه که ی بۆ نيمه نه بی نه گه ر به نۆبه سواری ولاغی بکهین و خواردنیشی له سهر نيمه بیته ؟ وتم : به لئی ، له سهر به ره که تیی خوا پرۆ . له گهژ چاک ترین هاوه لدا که و قه ری ههتا خوا دهست که وتی بۆ ناردين .^{٢٨٦}

نهوه بوو چهند وشتریکم دهست که وتن . منیش لییان خوړیم ههتا هاتمهوه لای هاوړیکم و هاته دهره وه و ، له سهر کهل و په لی یه کی له وشتره کانی دانیشته و پاشان وتی : به ره و دواوه لییان بخوره . پاشان وتی : به ره و پيشه وه لییان بخوره . جا وتی : وا نه بینم وشتره کانت ره سن بن . وتم : نه مه نهو دهست که وتیه که به لینم دایتی . کاکي نه نصاری وتی : کوری برام ! وشتره کانت به ره وه ، به شیکي ترمان ویست لیت .

به م شیوهیه وائیله به به شه دنیایی یه که ی قازانجی قیامهت دهست خۆی نه خات و ، کاکي نه نصاری دهست له حه سانه وه ی خۆی ههژار نه گریته و به ناوی دهست که وتیه وه

^{٢٨٦} چونکه وائیله یه کی بووه له سه ربازانی نهو سربه یه که به فرماندا یه تیی خالیدی کوری وه لید پیغه مبهری خوا ﷺ له ته بوکه وه ناردی بۆ (دومه الجندل) .

واشیله نه کاته هاربه شی خۆی چ له سواریی ولاغ دا و چ له خۆراك دا ، بهو هیوایه
دهست کهوتی قیامهتی دهست بکهویت .

ههروهها نه شعهری به کانیش به سه رکردایه تی نه بومووسای نه شعهری هاتن و ،
داوایان له پیغه مبهری خوا ﷺ کرد که وشتری سواری یان بۆ پهیدا بکات ، تا بتوانن
دهرچن بۆ جیهاد . نهویش هیچی به لاره نه بوو ، ههتا دواى ماوه یهك شهوه بوو سى
وشتری بۆ پهیدا کردن .

لاوازه کان و دهسهوسانه کان ، نهوانه ی که یان نهخۆش بوون ، یان دهست کورت بوون
و توانای دهرچوونیان نه بوو و له خهفته دا دهستیان به گریان کرد . قورشان هاته
خوارهوه که نهوانه هیچ تاوان و گلهیی به کیان له سه ر نیه ، ههروهها نهوانهش که
داوایان کرد که رهسه ی جیهادیان بۆ ناماده بکری ، به لام پیغه مبهری خوا ﷺ هیچی
به لاره نه بوو ، نهوانیش له داخ و خهفته دا دهستیان به گریان کرد ، قورشان
نه فهرموئ:

﴿ لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَىٰ وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا
يُنْفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ وَاللَّهُ غَفُورٌ
رَّحِيمٌ ﴿٩١﴾ وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا
وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ ﴾ (التوبة: ٩١-٩٢) .

دیهه نیتکی به کجار دل رفینه ..

که سیتک توانای ولاغ کرینی نه بی .. توانای کرینی چهك و که رهسه ی جهنگی
نه بی .. بگره دهسه لاتی نه بی سادهترین خۆراك بۆ مال و منداله که ی دابین بکات ..
که سیتک نا له م ژیا نه پر له مهینه تی په دا بژیت ، هیشتا هۆشی به لای خزمه تی
دینه که یه وه بیته .. بیته و بپارێته وه و داوای کۆمه کیی بکا تا بتوانی بچی بۆ
جیهاد .. بهو گهرما گره گره ی بیابانی دوورگه ی عه ره بیی .. شه وه مووه ریگا
دووره .. بۆ به گۆاچوونی مل هورترین ده ولته تی دنیا .. ته نها نیمانی بی وینه ی شه
هاوه له بهرێزانه شه وه ی لی شه وه شیتته وه .. مه گهر شه وانهش مهردانه شوین پێیان هه ل
نه گرن ، شه خزمه ته ناوازه یه به دین بکهن ..

نه گێر نه وه که شه وانه ی گریان ههوت کهس بوون . شه لێن : یامینی کورپی عه مر
دوانی به ری کردن و ، عوثمایش سیان و ، عه بباسیش شه وانه که ی تری به ری کردن . شه

حدوت که سه ش که له بهر دهست کورتیی گریان نه مانه بوون : سالیمی کورپی عومهیر، سالیمی کورپی هدره میی کورپی عمر ، عوله بهی کورپی زهید ، نه بوله ییلازی مازنی، عصری کورپی غومنه ، سه له مهی کورپی صخر و ، غیر باضی کورپی ساریه . سهیری (طبقات ابن سعد : ۲ / ۱۶۵) بکه .

کۆمه لئیکی تریش هه بوون که له مه دینه دا مابوونه وه و ، له بهر نه خو شیی یان زۆر پیری یان شتی تر دوا که وتبوون و نه یان نه توانیی به شداریی بکه ن ، به لام دل یان له گه ل سوپای نیسلام دا بو ، نه وان ه شوای گه وره له نه جر و پا داشتا کردینه هاویه شی سه ریازه کانی نیسلام .. نه وانه پیغه مبهری خوا ﷺ بهم شیوه ستایشی نه کردن و نهی فرموو : « إِنْ بِالْمَدِينَةِ أَقْوَامًا مَا سَرْتُمْ مَسِيرًا وَلَا قَطَعْتُمْ وَاذِيًا إِلَّا كَانُوا مَعَكُمْ » . له ته بووک به موسلمانه کانی فرموو : له مه دینه دا خه لکانتیک هه ن که هه رچیی ئیوه ریگا نه برن و به شیوه کان دا نه رۆن نه وانه وان له گه لتان دا و ، وه ک ئیوه نه جر و پا داشتیان هیه . پرسی یان : نهی پیغه مبهری خوا ! وان له مه دینه ش دا ؟ فرمووی : « وَهْمٌ بِالْمَدِينَةِ حِسْبَهُمُ الْعَذْرُ » فرمووی : به لئی ، وان له مه دینه ، به لام توانایان نه بووه بکه ونه ری ..
۲۸۷

چوارهم : هه لویستی مونا فیقان له غه زانی ته بووک دا

کاتیک که پیغه مبهری خوا ﷺ فرمانی دا سوپای موسلمانان جه م بی و ، هه ر که سه به پتی توانای خو ی مال و سامان ببه خشی بو ریک خستنی سوپا و بهر پی کردنی ، مونا فیه کان دهستیان دایه سارد کردنه وهی موسلمانان و ، نه یان وت : له گه ری گهرمادا مه چن بو جهنگ ، بو نه مه قورنانی پیروز هاته خواره وه تا هه لویستی نامه ردانهی مونا فیقان تو مار بکات ، که نه فرمووی : ﴿ فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلْفَ رَسُولِ اللَّهِ وَكَرَهُوا أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ ﴿۸۱﴾ فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿۸۲﴾ . (التوبة : ۸۱ - ۸۲) .

۲۸۷ الرحيق المختوم : ۴۴۵ - ۴۴۶ ، السيرة النبوية لأبي شعبة : ۲ / ۴۹۵ - ۴۹۶ ، السيرة النبوية للصابي : ۸۱۰ - ۸۱۳ ، الرسول القائد : ۳۹۹ .

له وه لآمی نهو قسه یاندا که نه یانوت : له گهړی گهرمادا مه چن بو جهنگ ، قورنان نهی دا به گوی یاندا که ناگری دۆزه خ گهرمتره .

له کاتی خو ناماده کردن دا بو غەزای تەبووک ، پیغه مبهری خوا ﷺ به جهددی کورپی قهسی ^{۲۸۸} فهرموو : ((یا جد ! هل لك العام في جلد بني الأصر؟)) . فهرمووی : نهی جهدد ! پیت خو شه نه مسال له گه ل رۆم دا بجهنگیتیت ؟ وتی : نهی پیغه مبهری خوا ! نایا مؤلته تی من نه دهی تا تووشی فیتنه نه بم ؟ ده به خوا خزمه کاتم نه زانن که هیچ پیاویک وه که من شهیدای نافرته تان نه بووه . جا من نه ترسم نه گهر نافرته تانی رۆم ببینم نارام نه گرم . پیغه مبهری خوا ﷺ پشتی لی هه ل کرد و ماوهی دا که فهرمووی : ((قد أذنت لك)) .

نهو بووه ده ربارهی نهو مونافیکه نم نایه ته هاته خواره وه :

﴿ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَقُولُ أَسْذُنْ لِي وَلَا تَفْتِنِّي أَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴾ (التوبة : ۴۹) .

هه ندی له مونافیقانیش نه چونه خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ و بیانوی درۆیان نه دۆزی یه وه تا ماوه یان بدات و به شداری تەبووک نه کهن ، نه ویش ماوهی نه دان . نهو بووه خوی گه وره گلهیی لی کرد که بوچ ماوهی دان تا راستگۆ و درۆزنی له لا ناشکرا بوایه که نه فهرمووی :

﴿ عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذْنَتْ لَهُمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكٰذِبِينَ ﴾

(التوبة : ۴۳) .

هه ره لهو کاته دا هه وای به پیغه مبهری خوا ﷺ گه یشت که کۆمه لیک له مونافیقان له مائی سه هیلیمی یه هوودی کۆ نه بنه وه و هه ول شه ده ن خه لک له که وتنه گه لی سوپای نیسلام په شیمان بکه نه وه . بو نه مه خیرا پیاری نارد تا خانوه که ی سه هیلیم به سه ریان دا بسووتینی .. نه مه ش وریایی موسلمان نه نوینی که پیویسته له هه موو جم و جوولتیکی ناو کۆمه لگا ناگادار بی .. به تاییه ت جم و جوولتی نه وانهی که خه ریکی بلا و کردنه وهی ژه هری خراپکاریین .. پیویسته ناگاداری نه خشه ی نهو دوژمنانه بی که دژی نیسلام کار نه کهن .

^{۲۸۸} دوی کورپی توبه ی دووهم مونافیقی مه دینه بووه که زۆر ترسنۆک و زۆریش ره زیل بووه .

قورئانی پیروز له پیشی غهزاکه و له کاتی دا و له دوایشی دا باسی مونافیقه کانی کردووه . نهوه بوو یه کئی له وانهی که دوا که وتن له غهزاکه عهبدو لئالی کورپی نویسی سه روکی نیفاق بوو ، که قورئان ده بارهی نهو جوړانه نهی فهرموو :

﴿ لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَاتَّبَعُوكَ وَلَكِنْ بَعَدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ وَسَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ يُهْلِكُونَ أَنْفُسَهُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴾
(التوبة : ٤٢) .

دهری نه خا که نهو مونافیقانه زانی یان سه فهره که دوور و نارپه حهته دوا که وتن، خو نه گهر بیان زانیایه سه فهریکی ناسانه و دهست که وتی دنیایی ناسانی تیا دهست نه که ویت نه که وتنه گهل سوپای نیسلام . پاشانیش که سوپای نیسلام به سه لامه تیی و سه ری به رزه وه گه رپاوه مونافیقان هاتن و دهستیان به سویند خواردن کرد که نه گهر بیان توانیایه نه که وتنه ری . به مه خو یان به هیلاک نه برد ، نه ویش به سویند خواردن به درۆ و ، خوی گه ورهش نه زانی درۆ نه کهن . قورئان نه فهرموو :

﴿ وَسَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ يُهْلِكُونَ أَنْفُسَهُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴾ (التوبة : ٤٢) .

شایانی باسه که نه م نایه ته پیش گه رانه وه له ته بووک هاتوته خواره وه و ، مونافیقه کانیش دوا ی گه رانه وه نهو قسانه یان نه کرد . نه مهش موعجیزه یه کی پیغه مبهری خوایه ﷺ .

ده بارهی نایه تی : ﴿ عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذِنَتْ لَهُمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَاذِبِينَ ﴾ (التوبة : ٤٣) ، که گله یی له پیغه مبهری خوا ﷺ نه کرد به بونه ی ماوه دانی مونافیقان تا به شداری ته بووک نه کهن ، موجهید نه لیت : نه م نایه ته ده بارهی که سانی که هاته خواره وه که نه یان وت : له پیغه مبهری خوا ﷺ ماوه بخوازن ، جا نه گهر ماوه ی دان نهوا دانیشن و ، گهر ماوه شی نه دان ههر دانیشن . نه وانه دهسته یه که له مونافیقان بوون ، وه که عهبدو لئالی کورپی نویسی کورپی سه لولول و ، جه ددی کورپی قه یس و ، ریفاعه ی کورپی تابوت ، که سیی و نو کهس بوون و بیانوی درۆ یان نه هینایه وه .

به م شیوه یه غهزای ته بووک بووه هوی جیابوونه وه ی دهسته ی نیمان داران و دهسته ی مونافیقان .. نیتر ماوه ی خوشاردنه وه نه ما .. چونکه به ناشکرا بریاری خو

دزینه‌وه‌یان دا و ، هه‌وێتکی زۆریشیان دا تا موسلمانان سارد بکه‌نه‌وه و به زۆریی دوژمن و ، سه‌فه‌ری دوور و ، گهرمای هه‌وین بیان‌ترسینن ..^{۲۸۹}

پینچهم : سوپای نیسلام نه‌که‌وێته ری

جار درا هه‌موو موسلمانان خۆیان ناماده‌ی غزای تهبوک بکه‌ن و ، نابیی هیچ که‌سێک دوا بکه‌وی . نه‌وه‌بوو له سه‌رانسه‌ری دوورگه‌وه موسلمانان کۆبوونه‌وه و سوپایه‌کی سیی هه‌زاری یان جه‌م کرد .. نه‌وه‌بوو رۆژی پینچ شه‌مه پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له مه‌دینه‌وه ده‌رچوو .. سیی هه‌زار جه‌نگاوه‌ر که ده هه‌زار ولاغیان پئی بوو ، له دیمه‌نیکی کاریگه‌ری دل‌رفین دا به‌ره‌و (ثنیة الوداع) که‌وتنه‌ ری .. له‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ سه‌ریازگه‌ی دروست کرد و ، له خواری نه‌ویشه‌وه کورپی ئویه‌ی سه‌ریازگه‌ی دروست کرد .. که سوپای نیسلام له‌وتیه که‌وته ری موناغیقان و سه‌رۆکه‌که‌یان دوا که‌وتن و گه‌رانه‌وه و ده‌ستیان دایه قسه‌ی ناماقوول و ره‌خنه‌گرتن له کاری موسلمانان . قورنانی پیرۆزیش هاته خواره‌وه و عیتابی نه‌و ته‌فره‌خوازانه‌ی کرد و فه‌رموی :

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ أَنْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَتَأْتَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ فَمَا مَتَّعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ ﴾ ..
(التوبة : ۳۸) .

گله‌یی له‌وانه کرد که ته‌مه‌لێیان کرد و ، ژیانی دنیایان خۆش ویست و قیامه‌تیان پشت گوێ خست ، به مه‌رجی دنیا له چاو قیامه‌ت دا رابواردنیکی که‌می تیدا‌یه . بۆ ته‌م غه‌زایه قورناتن فه‌رمانی به‌سه‌ر گه‌نج و پیر و ، هه‌ژار و ده‌وله‌مه‌نددا دا تا بکه‌ونه ری .. تا به‌رگه‌یی له دینی خوا بکه‌ن ، که نه‌ی فه‌رموو :

﴿ أَنْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴾ (التوبة : ۴۱) .

له زۆریه‌ی غه‌زاکان دا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ شوینی هه‌لمه‌ته‌که‌ی دیاریی نه‌نه‌کرد ، به‌لام له‌م غه‌زایه‌دا ده‌ری بریی که روو له رۆم نه‌نین ، که که‌وتۆته سنووره‌کانی باکووری دوورگه‌وه ، نه‌ویش له‌به‌ر ته‌م هه‌ویانه‌ی خواره‌وه :

۱- دووری ریگا ، پیغمبهری خوا ﷺ ئەی زانیی برینی ئەو ماوه زۆره چەندە نارهحەتە بۆ سوپایەکی وەها گەورە ، لە بیابانیکى وشك و برینگدا ، کە ناو و رووهکی یە کجار کەمن . بۆیە پێویست بوو موسلمانان تفاقى چاک نامادە بکەن .

۲ - سوپای رۆم گەورەترین و بەهیزترین سوپای سەرزەویى بوو ، کە بە راستیى خواهنی چەکی زۆر و ، شارەزایی جەنگی چاک و ، توانای دەست وەشاندى بۆ وینەى هەبوو .

۳ - کاتی گەرماى هاوین بوو ، ئەبوايە هەموو کەسى ناگاداری ئەوه بوايە کە ئەم بیابانە لەم وەرزه سەختەدا بە ئاسانی بۆیان نابریت .

۴ - لەبەر ئەوهی کە لە دوورگەدا دوزمنی چە کدار ئەما بوو ، بۆیە سوپایەکی وەها گەورە تەنها بۆ جەنگی رۆم و عەرەبە گاورەکان ئەبیت ..

کە موسلمانەکان هەستیان بە گەورەیی کارە کە کرد بە هەموو هیژیکیانەوه کەوتنە خۆنامادەکردن .. دەستیان دایە بەخشین ، بە تاییهتیى دواى بیستنی فرمایشتی نازیز ﷺ کە ئەی فەرموو : ((مَنْ جَهَّزَ جَيْشَ الْعُسْرَةِ فَلَهُ الْجَنَّةُ)) . (البخاري: ۴ / ۲۴۳) . ئەى فەرموو : هەر کەسى لە بەرێ کردنی سوپای سەخلەتیى دا بەشداریی بکات ئەچیتە بەهەشتەوه :

کاتیک کە سوپا کەوتە رێ پیغمبهری خوا ﷺ موخەمەدی کورپی مەسلەمەى ئەنصاریی کردە ئەمیری مەدینە و ، نىمام عەلیشى لەلای کەس و کاری خۆی بەجێ هیشت . ئەوه بوو مونا فیهکان کەوتنە چرپ و چاپ و وتیان : لەبەر بارگرانیى و خۆ لى رزگارکردن بەجێی هیشتوو . کە نىمام ئەوهی بیست زۆری پى ناخۆش بوو ، بۆیە چەك و کەرەسەى جەنگی هەل گرت و ، هات هەتا گەیشته خزمەتی پیغمبهری خوا ﷺ کە لە (جورف) دابەزیی بوو . نىمام فەرمووی : ئەى پیغمبهری خوا ! مونا فیهقان وای ئەگەینن کە تۆ لەبەر بارگرانیى و خۆ لى رزگارکردن منت بە جى هیشتوو . فەرمووی : ((كَذَّبُوا ، وَلَكِنِّي خَلَفْتُكَ لِمَا تَرَكْتُ وَرَأَيْتِي ، فَارْجِعْ فَاخْلُفْنِي فِي أَهْلِي وَأَهْلِكَ ، أَفَلَا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى ؟ إِلَّا أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي)) . (البخاري: ۴۴۱۶) . فەرمووی : درۆیان کردوو . من تۆم بۆ پارێزگاریى ئەوانە بەجێ هیشتوو کە بەجیم هیشتوون . بگەرێرەوه لە بریى من چاودیریى خاوخیزانی منیش و خۆیشت بکە . نایا رازیى ناییت بۆ من لە جى هاروون بیت بۆ

مووسا؟ ئەوەندە ھەبە دەوای من پێغەمبەری تر نایەت . بەمە ئیمام گەراپەو ھە بۆ مەدینە .

بەجی ھێشتنی ئیمام خوا لێی رازیی بێ بۆ چاودێریی کەس و کاری بە بۆنە ی خزمایەتی و زاواپەتی یەو ھەو ھەو ، بۆ کاریکی تایبەتی ، کە ھەویش چاودێری کەس و کاریەتی ، بەجی ھێشتو ھە ، بەلام بە جیگردانانی موھەمەدی کوری مەسلەمە ھەر لەو غەزایەدا بە شیوہەکی گشتی بو ھە .

کاتیک کە موسلمانەکان بە فرماندایەتی پێغەمبەری خوا ﷺ لە (ثنیة الوداع) کۆ بوونەو ھە ، ئەمیر و فرماندەکان دیاری کران و ئالای دایە دەست ھەموویان . ئالای گەورە دایە دەست ئەبو ھە کری صدیق خوا لێی رازیی بێ و ، بەیداخی گەورەشی دایە دەست زوبەیری کوری عەووام خوا لێی رازیی بێ و ، بەیداخی ئەوسیشی دایە دەست ئوسەیدی کوری حوضیر و ، بەیداخی خەزەرەجیشی دایە دەست ئەبوودجانە ، یان حوایی کوری موندیر و ، فرمانیشی دا ھەر بنەمالەیکەکی ئەنصار ئالایک ھەل بگرن . پاسەوانی سەربازگەکی تەبووکیش لە یەکەم رۆژی گەیشتنەو ھە تا رۆژی گەرانەو ھە بە عەببادی کوری بێشەر سپێرا . ئەو ھەو عەبباد خوا لێی رازیی بێ بە خۆی و ھاو ھەلانی ھەو بە دەوری سەربازگەکەدا ئەسوورانەو ھە . دەلیلی رێگاش بۆ ئەم غەزایە عەلقەمەدی کوری فەغوانی خوزاعیی بو ، کە چاک شارەزای ریی تەبووک بو ھە .

شەشەم : لە رێگای مەدینە و تەبووکدا

سوپای ئیسلام کەوتە رێ ، بەلام لەو پەری ناپەھەتی دا ، چونکە و شتر و لاغی سوارییان کەم بوون . ھەردوو یان سێ پیاو بە نۆرە سواری و شتریک ئەبوون . خۆراکیشیان ئەوەندە کەم بو ھەر دوو پیاو و سێ پیاویان دەنکە خورمایەکیان لە نێوان خۆیاندا بەش ئەکرد . ئەوەندە برسیتی زۆری بۆ ھینان ناچار بوون گەلای دار و درەخت بچۆن ، بە رادەیکە کە لێویان زامدار بوو بوون . ئەوەندە تەنگیان پێ ھەل چنرا ، ناچار بوون ھانا بەرنە خزمەتی پێغەمبەر و داوای مۆلەتی لێ بکەن بۆ سەربەینی و شترەکانیان تا کەلک لە گۆشتەکیان و ئاوی ناوسکیان ھەربگرن . ھەویش ماو ھە دان . لەم کاتەدا خەزەرەتی عومەری فارووق ھات و ناپەزایی دەربەری و فرمووی : ئەی پێغەمبەری خوا ! ئەگەر ئەو کارە ئەنجام بەدەین لاغی

سواریمان کەم ئەبیتتەو ، بەلام فەرمان بەدەر کەسە خۆراک چیبی لایە بى هینى و تۆش دوغای بەرەكەتیان بۆ بکە . پیغەمبەر ﷺ فەرمووی : ((نعم)) . داواى سفرهیهکی کرد و رای خست و داواى خۆراکی ماوهی لى کردن هەتا شتیکی کەم کۆ بوویهو . .

بەلى بەرپزان ! لەلایەن سبى هەزار سەربازەو شتیکی کەم کۆ ئەبیتتەو و ئەیخەنە سەر سفرهیهك . پاشان دوغای بەرەكەتی کرد و ، فەرمانى دا هەر دەفریکیان لایە بى هینن و پرى بکەن . . ئەو هەموو سوپایە ، چیبی دەفریان پى بوو هینانیا و پریان کرد و بردیان . . لیتیان خوارد هەتا تیر بوون و ، لییشی مایهوه . پیغەمبەرى خوا ﷺ فەرمووی : ((أشهد أن لا إله إلا الله وأني رسول الله ، لا یلقى الله بها عبد غیر شاک فیحجب عن الجنة)) . (رواه مسلم والبيهقي ، عن البداية والنهاية : ۱۰ / ۵) . فەرمووی : شاهیدی ئەدەم کە جگە لە زاتی (الله) هیچ خوایهکی تر نیە و منیش پیغەمبەرى خوا ، هەر بەندەیهکیش بەم شایەتمانەو بەجیتتەو حزووری خوا و گومانی لى نەبى ئەچیتتە بەهەشتەو .

بەلام هیرهقلی پادشای رۆم مووچەى سالتیکی بەسەر سەربازانی سوپاکەى دا دابەش کرد و ، پوول و پارەیهکی زۆریشی بەسەر هۆزە عەرەبە دۆستەکانى دا بەخشى یهوه ، تا لە جەنگى داها تودا کۆمەکی رۆم بکەن .

هەرۆهە لەو رینگا دوورەدا موسلمانان بە پى پىوێست ئاویان دەست نەئەکەوت و ، تینوو بوون ، بە رادەیهك کە ناچار بوون وشترەکانیان ، بە بۆنەى ئاوی ناو سکبانەو ، سەر بپرن . ئەبویهکر خوا لى رازیبى بى فەرمووی : ئەى پیغەمبەرى خوا ! خواى گەرۆه لە دوغاکردن دا بۆ بەجى هینانى چاکە رای هیناوی ، دەى لە خوا بپارپیرهو بۆمان . ئەویش هەردوو دەستی بەرەو ئاسمان بەرز کردنەو و ، دای نەگرتن هەتا باران لە ئاسمانەو باریبى . . سەربازانی سوپای ئیسلام ، بەو زۆری یهوه ، ئاویان خواردەو و ، چیبی دەفریان پى بوو پریان کرد لە ئار . پاشان کە لە سەربازگە کە چوونە دەرۆه ئەبینن ئەو بارانە تەنها لەسەر سەربازگەى موسلمانان باریوه .

ئین ئیسحاق باسى ئەوێ کردووه کە ئەمە لە کاتیک دا بووه موسلمانەکان گەشتبوونە حیجر . لەو کاتەدا بە پیاویکی مونافیقیان وت : مالت کاول بى داواى ئەم موعجیزەیه هیچی تر ماوه ؟ ئەلئیت : هەوریک بوو و تیپەری !!

که سوپا کهوته ری له سهر نهوانه نهوستا که دوا کهوتبون ، نهوهبوو چهند
 موسلماننکی چاک له سوپا بهجی مابوون ، یان له ریگا بهجی نهمان . جا ههر که
 هرزی پیغهمبهری خوا ﷺ نهکرا کهوا فلائه کس دوا کهوت ، نهی فرموو: «
 دعوه، إن يك فيه خير فسيلحه الله تعالى بكم ، وإن يك غير ذلك فقد أراحكم الله
 منه ». نهی فرموو : وازی لی بهینن ، نهگهر خیری تیا بی خوا نهی گهیه نیتهوه
 پیتان و ، گهر وایش نهبی خوا له کولتانی کردوتهوه . هه موو جاری وای نه فرموو ،
 ههتا وتیان : نهی پیغهمبهری خوا ! نهبوذهر دوا کهوت و وشتره کهی بهرپتوه نایهت .
 فرموری : «دعوه، فإن يك فيه خير فسيلحه الله بكم ، وإن يك غير ذلك فقد
 أراحكم الله منه ». نهبوذهر ماوهیه که دانی به خوئی دا گرت .. بهره بهره سوپا رویش
 و نهویش ههر بهجی نهما ههتا سوپا له چار ون بوو . نیتر ناچار بوو له سهر
 وشتره کهی دابهزی و کهل و پهله کهی داگری و ، بی دا به کولیا و ، دهست بهرداری
 وشتره کهی بی و ، به پی بکهوئته دوا پیغهمبهری نازیزی ..

پیغهمبهر و سوپای نیسلام له یه کی له مهزله کان دا بو حسانهوه لایان دا و ،
 یه کی له موسلمانان سهری کرد و وتی : نهی پیغهمبهری خوا ! نهوه پیاویکه و به
 تهنیا ری نهبری . پیغهمبهری خوا ﷺ فرموری : «کن أبا ذر» . فرموری : له
 خوا نهخوازم نهبوذهر بیت . که خه لکه که لی ورد بوونهوه وتیان : نهی پیغهمبهری
 خوا ! به خوا نهبوذهره . پیغهمبهری خوا ﷺ فرموری : «رَحِمَ اللهُ أبا ذرٍ، يَمْشِي
 وَحَدُهُ ، وَيَمُوتُ وَحَدُهُ ، وَيَبْعَثُ وَحَدُهُ» . فرموری : خوا رهحم به نهبوذهر بکات ، به
 تهنیا بهرپتوه نهچی و ، به تهنیاش نهمریت و ، به تهنیاش زیندوو نه بیتهوه .

نهوهبوو روژگار تیپه پیری و ، سهردهمی خلیفه عثمان هاته بهرهوه و ، ههندی
 رووداو رویان دا و ، نهبوذهرپیش رهوانه ی ره بده کرا . که کهوته سهره مرگ وهسیه تی
 بو ژنه کهی و خزمهت گوزاره کهی کرد و وتی : نهگهر مردم بم شون و کهفه نم بکهن ،
 پاشان هه لم بگرن و له سهر ریگا که دام بنین . که یه کهم کاروان به لاتان دا تیپه پیری
 بلین : نهمه نهبوذهرپه .

که مرد بهو شیوه یان کرد ، نهوهبوو کاروانیک دهر کهوت و پیمان نه زانیی تا خهریک
 بوو ولاغه کانیا بنیسنه سهر جهنازه کهی . نه بینن وا عه بدوللای کوری مه سعوده
 له گه ل کومه لیک خه لکی کو فدها . پرسیی : نهمه چی یه ؟ وترا : جهنازه ی نهبوذهرپه .
 عه بدوللای کوری مه سعود دهستی به گریان کرد و ، فرموری : پیغهمبهری خوا

ﷺ راستی فرمووه : ((یرحم الله أباذر، یشی وحده، ویوت وحده ، ویبعث وحده)) .

نیر عبدوللاّ دابهزیی و خۆی سهروکاریی کرد ههتا ناشتی .

ئه مهش یه کێکه له موعجیزه کانی پیغه مبهری خوا ﷺ .

ههروه ها هاوه لێکی تریش به ناوی نه بوخه شمه ، دواي نه وهی چهند رۆژێک بوو

پیغه مبهر و سوپای نیسلام به رهو ته بووک که وتبوونه ری ، له رۆژێکی گهرم دا

گهراپه وه بۆ ناو مال و مندالی . سهیری کرد وا ههردوو هاوسه ره که ی له ناو باخه که دا

هه ر یه که وا له که پری خۆی دا . هه ر یه که یان که پری خۆی ناو رشین کردبوو و ، ناوی

تیا سارد کردبوو و ، خواردنی ناماده کردبوو بۆی . که چوه ژووره وه ، له ده رگای

که پره که دا وه ستا و ، سهیریکی ههردوو هاوسه ره که ی کرد چی یان بۆ کردوو و وتی :

پیغه مبهری خوا ﷺ له بهر خۆردا ، له بهر ره شبا و گه رمادا بیته و ، نه بوخه شمه ش

له سیبه ری فینک و ، خواردنی بۆ ناماده کرابی و ، ژنی جوان له لای دا و ، له لای مال

و سامانی دا نیشته جی بیته ، به راستیی ئه مه ویژدان نیه ! پاشان وتی : به خوا

ناپه مه ژووره وه ناو که پری هیچ کامتان ههتا خۆم به پیغه مبهری خوا ﷺ نه گه یه نم .

تویشووم بۆ ناماده بکه ن . ئه وانیش بۆیان ناماده کرد و ، پاشان وشتره که ی هیتیا به

پیشه وه و باری کرد . که وته دواي پیغه مبهری خوا ﷺ ههتا نه وه بوو له ته بووک که باری

خستبوو گه یشته لای . نه وه بوو له ریگا تووشی عومهیری کورپی وه هب بوو و ،

ئه ویش نه ی ویست فریای پیغه مبهری خوا ﷺ بکه ویت . له ری بوونه هاوپی تا

نه وه بوو له ته بووک نزیک بوونه وه ، نه بوخه شمه به عومهیری وت : من تاوانیکم

هه یه ، خۆزگه توّ دوا نه که وتی ههتا من له پیشه وه بچوو مایه ته خزمه تی پیغه مبهری

خوا ﷺ . ئه ویش وه های کرد .. که نه بوخه شمه نزیک پیغه مبهری خوا ﷺ

که وته وه ئه ویش له ته بووک باری خستبوو ، خه لکه که وتیان : وا سواریک به ریگا وه به

و هات . پیغه مبهری خوا ﷺ فرمووی : ((کُنْ أَبَاحِشْمَةَ)) . فرمووی : له خوا

ئه خوازم نه بوخه شمه بیته . وتیان : نه ی پیغه مبهری خوا ! به خوا نه بوخه شمه یه .

که گه یشت و ولاغه که ی چۆک پی دا دا ، هاته پیشه وه و سه لامی له پیغه مبهری خوا

کرد و ، ئه ویش پیی فرموو : ((أُولَى لَكَ يَا أَبَاحِشْمَةَ)) . فرمووی : نه بوخه شمه !

ئه مهت چاکتره . پاشان هه واله که ی بۆ پیغه مبهری خوا ﷺ گیراپه وه و ، ئه ویش

چاکی پی فرموو و ، دوعای خیریشی بۆ کرد ..

لەم چیرۆکەدا غێرەت و ویژدانی موسلماننیکمان بۆ دەرنەکەوی ، که نه گەر سەرنجی بەدین ئەلئین غێرەت و ئیمانی وا لە خوار غێرەت و ئیمانی ئەو سیدی هەزارەوه که سوپای ئیسلامیان لێ پێک هاتووە .. ئەمە موسلماننیککی تەمەڵە وا چەند رۆژنیک لە سوپای ئیسلام دوا نەکەوی . بەلێ ئەمە تەمەلێ ناو موسلمانانە که ئەم هەموو غێرەتە هی هەیه .. وەک موسلماننیک که خاوەنی ویژدان بیت هینایە بەرچاوی ئەو گەرما و ناپەختی یە چەندە تەنگی بە سوپای ئیسلام هەل چنی بێ ، بۆیە غێرەتی جوولا و بە تاقی تەنیا کەوتە ری ، تا ئەو بوو لە رینگا تووشی عومەیر بوو .

هەر وەها ئەم چیرۆکە بە یەکی لە موعجیزەکان ئەژمێری .

لە رینگای تەبووکدا سوپای ئیسلام بە لای حیجردا تێپەری که شوینەواری قەومی ئەموود بوو . موسلمانەکان بە پەلە بەرەو حیجر رووشتن . که ئەمە بە پێغەمبەری خوا ﷺ گەشت فرمانی دا جار بەدەن : ((الصلاة جامعة)) .

راوی ئەلئیت : منیش هاتمە خزمەتی پێغەمبەری خوا ﷺ که دەستی بە جلەوی و شترەکە یەو گرتبوو و ئەی فرموو : ((ما تدخلون علی قوم غضب الله علیهم ؟)) .

فرمووی : بۆچ ئەچنە لای کۆمەلنیک که خوا غەزەبی لێ گرتوون ؟ پیاویکیان بانگی لێ کرد : بە لامانەو سەیرن ، ئەی پێغەمبەری خوا ! فرمووی : ((أفلا أنذركم بأعجب من ذلك ؟ رجل من أنفسكم یبننکم بما کان قبلكم وما هو کائن بعدکم فاستقیموا و سدوا ، فإن الله عزوجل لا یعبأ بعذابکم شیئاً ، و سیأتي قوم لا یدفعون عن أنفسهم شیئاً)) . (الفتح الربانی : ۲۱ / ۱۹۵) . فرمووی : ئەی لەو سەیرتر ناگادارتان نەکەم ؟ پیاویک لە خۆتان هاتوو لە هەوایی لەو و پیش و ، لەو هەش دوای خۆتان روو ئەدات ناگادارتان ئەکات ، دەی ریی راست بگرنە بەر و هەنگاوی چاک بنین . خوای گەرەش بە سزادانی ئیو هێچ باکیکی نیە . کۆمەلنیکیش دین هێچ بەرگری یەک لە خۆیان ناکەن .

ئین عومەیریش خوا لێیان رازی بێ ئەلئیت : خەلکە که لە گەل پێغەمبەری خوادا ﷺ گەشتنە خاکی قەومی ئەموود ، حیجر و ، چوون لە بیرەکە ناویان بۆ خواردنەو دەرهینا و ، هەویریان پێ شێلا . پێغەمبەری خوا ﷺ فرمانی بەسەریان دا دا هەر ناویکیان لە بیرە که دەرهیناوە بی پێژن و ، هەویرەکەش دەرخواردی و شترەکان بەدەن و ، فرمانی بەسەریان دا تا لەو بیرە ناو هەل گۆزن که و شترەکە ی صالح پێغەمبەر سەلامی لێ بێ هاتوچۆی بۆ نەکرد . .

پیغمبهری خوا ﷺ فہرموی : ((لا تدخلوا مساکن الذين ظلموا أنفسهم ، إلا أن تكونوا باکین حذراً أن یصیبکم مثل ما أصابهم)) . فہرموی : سہردانی شوینہواری نہوانہ مہکن کہ ستمیان لہ خویمان کردوہ ، مہگہر بہ گریانہوہ ، لہ ترسی نہوہی نہوہکو نہو موصیبہتہی کہ تووشی نہوان بوو تووشی نیوہش بیی . پاشان بہ پہلہ خوپی یہ وشترہکھی تا لہو ناوہدا خیرا تی بہرپی و زوو نہو ناوہ چۆل بکات . ہہتا پیغمبهری خوا ﷺ ، لہ کاتی تیپہرپوونی دا بہ لای نہو شوینہ نہفرین لی کراوہدا ، بہ کراسہکھی خزی داپوشیی .^{۲۹۱}

جہوتہم : لہ تہبووک دا

کہ پیغمبهری خوا ﷺ گہیشتہ تہبووک ہییچ شوینہواریکی سوپای رۆم و جہنگاوہرانی ہۆزہ عہرہبہکان دیار نہبوو و ، ہەرچہندہ سوپای موسلمانہکان بیست شو لہ تہبووک مایہوہ فہرماندایہتیی رۆمان بیرئ لہوہ نہ کردوہ لہ گہل موسلمانہکان بچہنگی ، ہہتا ہۆزہ عہرہبہ بہ گاور بووہکان نہوانیش لہ تاستی خویمانہوہ بی دہنگ بوون و ، کاریہ دہستانی شارہکانی دہوروبہری شامییش وایان بہ چاک زانیی لہ گہل موسلمانہکان دا سولح بکەن و جزیہ بدەن .

نہوہبوو یوحہننای کوری روئبہی پادشای ئەیلہ^{۲۹۲} ہاتہ خزمہتی پیغمبهری خوا ﷺ و صلحی لہ گہل دا بہست و جزیہشی دا و ، نیستریکی سپیی و چہند بوردہیہ کیشی بہ دیاریی بو پیغمبهری خوا ﷺ نارد . ہەرہوہا دانیشتوانی جہریا و نذرور نہوانیش صلحیان کرد و جزیہشیان دا و پیغمبهری خوا ﷺ نامہی صلحی بہم شیوہیہ بو نووسین : ((بسم الله الرحمن الرحيم . من محمد النبي رسول الله لأهل جریاء وأذرح : إنهم آمنون بأمان الله وأمان محمد ، وإن عليهم مائة دينار في كل رجب ، ومائة أوقية طيبة . وإن الله عليهم كفيل بالنصح والإحسان إلى المسلمين ، ومن لجأ إليهم من المسلمين)) . ہەرہوہا نامہی صلحی بہم شیوہیہ بو دانیشتوانی ئەیلہ نووسی : ((بسم الله الرحمن الرحيم ، هذه أمانة من الله ومحمد النبي رسول الله ليوحنا بن روبة ، وأهل أيلة ، سفنهم وسياراتهم في البر والبحر ، هم

^{۲۹۱} السيرة النبوية لأبي شعبة : ۲ / ۴۹۹ - ۵۰۲ ، السيرة النبوية للصابي : ۸۱۸ - ۸۲۳ ، الرحيق المختوم :

۴۴۷ - ۴۴۸ ، الرسول القائد : ۳۹۹ ، ۴۰۱ .

^{۲۹۲} ئەیلہ : شاریک بووہ لہ شوینی نیستای شاری عہقہبہدا کہ بہندہری نوردونہ لہسەر دہریای سوور لہ کہندواری عہقہبہ کہ لہ کۆتایی ناوچہی حیجاز و سہرہتای ناوچہی شام دایہ .

ذمة الله ، وذمة محمد النبي ، ومن كان معه من أهل الشام ، وأهل البحر ، فمن أحدث منهم حدثاً ، فإنه لا يحول ماله دون نفسه ، وإنه طيب لمن أخذه من الناس ، وأنه لا يحل أن يمنعوا ماءً يردونه ، ولا طريقاً يردونه من بر أو بحر .

بەم ریکەوتنانە ئەو ناوچانە لە خۆیان بێ خەم بوون چونکە چوونە ژێر سایەیی دەسلاتی موسلمانانە و ، موسلمانانە کانیشت لە سنوورەکانی شام بێ خەم بوون . بەمەش باڵی رۆمەکان لە بنا پرپان و لە دەست دەرێژی دەست کۆتا بوون . نیتەر رۆمەکان دەسلاتیان بەسەر ناوچەیی هۆزە عەرەبەکاندا ئەما و ، لەو جزیەییەش کە جاران بەو پەڕی زەلیلی یەو ئەیان دا بە رۆم رزگار بوون .

هەر وەها لە تەبووکەو ، پێغەمبەری خوا ﷺ ، خالیدی کۆری وەلیدی ، بە سەرکردایەتی سەریەیک لە سوارچاکان کە ژمارەیان چوار سەد و بیست کەس ئەبوو ، ناردە سەر ناوچەیی (دوما الجندل) . پێغەمبەری خوا ﷺ هەوایی بە خالید دا کە پادشای ئەو ناوچەییە لە راوی گا کێویی دا ئەبینی کە فەرموی : ((إنك ستجده یصید البقر)) .

خالید هەلەمتی دایە سەر ناوچەیکە و توانیی پادشای (دوما الجندل) تۆکەیدەری کۆری عەبدولمەلیکی کیندی بە دیل بگریت ، ئەمەش لە کاتی کە پادشا لە راودا بوو . کە هینایانە خزمەتی پێغەمبەری خوا ﷺ لەسەر جزیە سولحیان کرد . ئەمانەش دەست کەوتە کانی خالید بوون لەو هەلەمتەدا : هەشت سەد کەس دیل و ، هەزار و شتر و ، چوار سەد قەلغان و ، چوار سەد رم .

تۆکەیدەر بەرگێکی لەبەردا بوو کە لە ناویشم چنرا بوو و بە زێریش رازینرا بوویەو . خالید لیتی سەند و پێش گەرانەو هی ناردیە خزمەتی پێغەمبەری خوا ﷺ . هاو لەن دەستیان لە قوماشە کە ئەدا و سەریان سوپ ئەما . ئەویش پێی فەرموون : ((أتعجبون من هذا ؟ فالذي نفسي بيده لمناديل سعد بن معاذ في الجنة أحسن من هذا)) . فەرموی : سەرتان لەمە سوپ ئەمینی ؟ بەو خواهی کە گیانی بە دەستە دەستە سەرەکانی سەعدی کۆری موعاذ لە بەهەشت دا لەمە چاکترە ..

بەمە هۆزە عەرەبەکان دەستیان لە پشتیوانیی رۆمەکان شۆرد و ، بۆیان سەلما تازە نیتەر تۆکەریی بۆ رۆمان سوودی ئەماو ، بەلکو وا چاکە لە گەڵ هێزی موسلمانان دا ریک بەکەون .

عبداللہ کوری مہسعود خوا لئی رازی بی نہ لیت : له نیوہ شہودا له خہو ہستام و ، له تہ بووک دا له خزمہ تی پیغہ مہبری خوادا ﷺ بووم . له لایہ کی سہ ربا زگہ کہوہ چاوم بہ شۆلہ یہک ناگر کہوت . شوینی کہوتم تا سہیری بکہم ، نہ بینم وا پیغہ مہبری خوا ﷺ و نہ بوہ کر و عومہر خوا لییان رازی بی لہوین و ، عبداللہ ذولبیجاہدہینی موزہینی مردوہ و ، نہ وانیش قہ بریان بو ہل کہندوہ و ، پیغہ مہبری خوا ﷺ خوی دابہ زیوہ تہ ناو قہ برہ کہیہوہ و ، نہ بوہ کر و عومہریش بوئی دانہ ہیٹن و ، نہ ویش نہ فہرموی : « أدنیا إلیّ أخاکما » . نہی فہرموو : براکہ تانم بو دابہ ہیٹن . نہ وانیش بویان داہیلا . کاتیک کہ خستہ ناو قہ برہ کہیہوہ فہرموی : « أَللّٰهُمَّ ! إِنِّي أُمْسِيتُ رَاضِيًا عَنْهُ ، فَارَضَ عَنْهُ » . فہرموی : خوایہ ! من لئی رازیم و ، نہ خوازم توش لئی رازی بی . عبداللہ کوری مہسعود نہ لیت : خۆزگہ من خواہنی نہو قہ برہ بوومایہ .

نین ہیشام نہ لیت : بوہ ناو نراوہ بہ (ذوالبجادیں) ، نہو دلئی نہ چووہ سہر نیسلام و خزمہ کانیشی قہدہ غہیان نہ کرد و ، تہنگیان پی ہل نہ چینی ، تا نہوہ بوو تہنہا قوماشیکی نہستوری خہت داریان لہ بہریا ہیشتہوہ و ہیچی تری لہ بہردا نہ بوو . نہ ویش لہ دەستیان ہل تہ خزمہ تی پیغہ مہبری خوا ﷺ و ، کاتی کہ لئی نزیک کہوتہوہ ، قوماشہ کہی کردہ دوو کہرتہوہ و ، یہ کیکیانی کردہ نیزار و نہوی تریشیانی و ہک شہملہ پیچا بہ خویہوہ . پاشان ہاتہ خزمہ تی پیغہ مہبری خوا ﷺ و پیی و ترا (ذوالبجادیں) .

بہ راستی لہم چیرۆکہدا نہوہری تہوازوع و رۆح سووکی پیغہ مہبری خوامان ﷺ بو دہرئہ کہوی ، کہ نہو لہ تہمہنی شہصت سالی تیپہری کردوہ و ، لہ سہ فہریکی و ہا دووردا و ، بی تفاق و خۆراک و ، بہ فرماندایہ تیسی سیی ہزار سوپا و ، لہ نیوہ شہودا خوی نامادہی ناشتنی ہاوہ لئیکی ہہژاری نہ بیت ، بگرہ خوی دانہ بہزیتہ ناو قہ برہ کہیہوہ و تہ سلیمی تہکات و دوعای خیریشی بو تہکات و بوئی نہ پاریتہوہ تا خوا لئی رازی بی .
۲۹۳

هەشتەم : هەندەن موعجیزەن نەم غەزایە

له غەزای تەبووک دا کۆمەڵە موعجیزەیهك به پێغه مبهری خواوە ﷺ بینران که نەمانە هەندیکیانن :

(۱) باران بارین :

وهك له پیشهوه باس کراوه ، که پێغه مبهری خوا ﷺ له حیجری شەموود تیپه پرسی ، خەلکە که دادی بی ئاوی یان کرد . چونه خزمەتی پێغه مبهری خوا و ﷺ ، نویش له پەرورەدگاری پارایه وه تا باران بۆ سوپای ئیسلام بیارینی . نەوه بوو خوای گهوره پەلە هه ورێکی نارد و باران به پیتی پێوستی سوپاکه باری و هه موو دهره کانیان پر کردن .

(۲) دۆزینهوهی وشتره کهی پێغه مبهری خوا ﷺ :

له رینگای تەبووک دا وشتره کهی پێغه مبهری خوا ﷺ گوم بوو و ، هاوه لان که وتنه گه ران به دوا ی دا . یه کێ له هاوه لانیش له خزمەتی پێغه مبهری خوادا ﷺ بوو پێیان نوت : عوماره ی کورپی حەزم که عه قه بیی و به دریی بوو و ، مامه ی نه وه ی عه مری کورپی حەزم بوو . یه کێ له مونا فیقانیش که ناوی زهیدی کورپی له صیتی قهینوقاعیی بوو له گه ل عوماره دا بوو .

زهید که مونا فیق بوو و له گه ل کهل و په له که ی عوماره دا بوو له نزیک پێغه مبه ره وه ، نه ی وت : نه ی رای ناگه یه نی که پێغه مبه ره و ، هه وائی ئاسمانتان نه داتی . که چیی نازانی وشتره که ی له کوی یه ؟

پێغه مبهری خوا ﷺ عوماره به لایه وه بوو فه رموی : « إن رجلاً قال : هذا محمد یزعم أنه یخبرکم بأمر السماء ولا یدری این ناقته ؟ وإنی والله ما أعلم إلا ما علمنی الله ، وقد دلنی الله علیها ، وهی فی هذا الوادی ، فی شعب کذا وکذا ، قد حبستها شجرة بزماتها ، فانطلقوا حتی أتونی بها » . فه رموی : پیاوێک وتویه : موحه ممد وای رانه گه یه نی که هه وائی ئاسمانتان بۆ دینی ، که چیی نازانی وشتره که ی له کوی یه ؟ به خوا هه ر شتی خوا فی رم نه کا من نایانم . وا خوای گه وره ش پیشانی دام له کوی یه . وا له م دۆلەدا له فلا نه شیودا ، دره ختی که به بۆ نه ی ره شه که یه وه به ندی کردوه . پرۆن بی هیننه وه بۆم .

هاوه لان چون و وشتره که یان هینایه وه و ، عوماره ی کورپی حەزمیش گه راپه وه بۆ لای کهل و په له که ی و وتی : به خوا شتیکی سه یر بوو که می له مه و به ر پێغه مبهری

خوَا ﷺ باسی قسه‌ی پیاویکی بو کردین ، که خوا هه‌والی فلان شت و فلان شتی پی دابوو، بهو قسه‌یه‌ی که زهیدی کوپی له‌صیت کردبووی . پیاویک که له‌لای کهل وپه‌له‌که‌ی عومارهدا دانیشتبوو و ، ناماده‌ی کوپی پیغهمبه‌ری خوَا ﷺ نه‌بوو وتی : زهید ، به‌خوَا ، پیش نه‌وه‌ی تو بییت ، نه‌و قسه‌یه‌ی کرد . عوماره هه‌لمه‌تی دایه زهید و ، نه‌ی کوتایه گه‌ردنی و نه‌ی وت : به‌ندان‌ی خوَا لیم گه‌رین ، له‌ ناو بار و کهل وپه‌له‌که‌م‌دا فیل‌بازیک خۆی حه‌شار داوه و ، من پیم نه‌زانیه . ده‌رچۆ نه‌ی دوژمنی خوَا له‌نار کهل‌وپه‌له‌که‌م‌دا و هاوه‌لیم نه‌که‌ی . هه‌ندی ئه‌لین : زهید دوا‌ی نه‌وه تهبه‌ی کردوو و ، هه‌ندی‌کیش وه‌های باس نه‌که‌ن که به‌و حاله‌وه تیاچوو بی .

(۳) هه‌ل کردنی ره‌شه‌با :

له‌ تهبوک پیغهمبه‌ری خوَا ﷺ هه‌والی هه‌ل‌کردنی ره‌شه‌بایه‌کی توندی به‌ هاوه‌لانی دا و ، فه‌رمانیشی به‌سه‌ردا دان هه‌تا وریای خۆیان و ولاغه‌کانیان بن ، له‌و کاته‌دا نه‌یه‌نه‌ ده‌روه ، تا تووشی نار‌ه‌ه‌تی نه‌بن و ، ولاغه‌کانیشیان جوان به‌سته‌نوه . .

موسلیم له‌ سه‌حیحه‌که‌ی دا ریوایه‌تی کردوو که نه‌بو حومه‌ید گپ‌راویه‌ته‌وه و وتوویه : که‌وتینه ری هه‌تا گه‌یشتینه تهبوک ، له‌وی پیغهمبه‌ری خوَا ﷺ فه‌رموی : «سته‌ب علیکم الیله ریح شدیدة ، فلا یقم فیها أحد منکم ، فمن کان له‌ بعیر فلیشد عقاله» . فه‌رموی : نه‌مشو ره‌شه‌بایه‌کی سه‌ختان لی هه‌ل نه‌کات ، له‌و کاته‌دا هه‌یچ که‌ستان هه‌ل نه‌سیتته‌وه و ، هه‌رکه‌سه‌یش وشتی هه‌یه به‌ توند بی‌به‌سیتته‌وه . هه‌رواش بوو ره‌شه‌باکه هه‌لی کرد و ، پیاویک هه‌سته‌تابوو یه‌وه و باکه هه‌لی دابوو سه‌ر چیا‌ی ته‌ی .

(۴) زۆربوونی ئاوی کانی‌یه‌که‌ی تهبوک :

موعاذی کوپی جبه‌ل خوَا لئی رازی بی وتوویه : پیغهمبه‌ری خوَا ﷺ فه‌رموی : «إنکم ستأتون غداً إن شاء الله عین تبوک ، وإنکم لن تأتوها حتی یضحی النهار ، فمن جاءها منکم فلا یس من مائها شیئاً حتی آتی» . فه‌رموی : إن شاء الله سه‌بینی له‌کاتی چیشه‌نگاودا نه‌گه‌نه سه‌رکانی‌یه‌که‌ی تهبوک . هه‌رکه‌ستان گه‌یشه سه‌ری با ده‌ست له‌ ئاوه‌که‌ی نه‌دات هه‌تا خۆم دیم .

که‌ ئیمه گه‌یشتینه لای دوو پیاو پینشان که‌وتبوون و ، کانی‌یه‌که‌ش ئاویکی به‌کجار که‌می لی نه‌رۆی . پیغهمبه‌ری خوَا ﷺ له‌ جووته پیاوه‌که‌ی پرسیی : «هه‌ل

مستتما من مائها شيئا ؟)) فەرمووی : دەستان لە ئاوەکەى دا ؟ وتیان : بەلى .
پىغەمبەرى خوا ﷺ قەسەى پى وتن . پاشان بە لامشتیان كەم كەم ئاویان كۆ
كردەوه ، تا ئەو بوو پىغەمبەرى خوا دەست و دەم و چاوى خۆى لەو ئاوە شۆرد و
پاشان كرديهوه ئاوى كانى يەكە و ، ئيتىر كانى يەكە ئاوى ئەوئەندە زۆر بوو هەموو
خەلكەكە ئاویان بۆ خۆيان برد .

پىغەمبەرى خوا ﷺ بە موعاذى كورپى جەبەلى فەرموو : ((يوشك يا معاذ ! إن
آلت بك حياة أن ترى ما هاهنا قد مليء جنانا)) . فەرمووی : ئەى موعاذ ! ئەگەر
خوا تەمەنت پى بدات ئەم ئاوە پر لە باخ و باخات ببینی .

بەلى ئاوجەى تەببوك لەو دەپەر ئەو شىوہى كە ئەو كاتىهەى تىدا بوو بە بۆنەى كەم
ئاوى يەوہ وشك و رووتەلە بوو ، تا ئەو بوو خواى گەورە بە دەستى پىغەمبەرى خوا
ﷺ بەرەكەتى خستە ئاوەكە يەوہ و ، زۆرى لەبەر ئەرۆيشت ، ئەك تەنھا ئەوئەندە كە
سوپا كە تىر ئاوى بى ، بەلكو بە بەردەوامى ئاوەكەى زۆر بوو و باخ و باخاتىكى زۆر
لەبەر دەميا پى گەيشت ، كە هەتا ئەمڕۆش تەببوك خاوەنى باخ و باخاتىكى
رەنگىنە و بەروبووم ئەدەن .

(۵) زۆربوونى خواردن :

لە پيشەوہ باسى ئەم موعجزە يەشمان كرد كە چۆن سوپا خواردنى كەم بوو بوويەوہ ،
بە رادە يەك كاتى كە پىغەمبەرى خوا ﷺ فەرمانى دا چىيى خۆراكىيان لايە لەسەر
سفرە يەك كۆى بکەنەوہ ، پياوى وا ئەبوو مشتى گەمە شامىيى و ، يەكيتكى تر مشتى
خورما و ، يەكيتكى تريش پارچە نانتيكيان ئەهينا ، هەتا شتتيكى كەم لەسەر سفرە كە
كۆ بوويەوہ و ، پاشان دوعاى بەرەكەتى بۆ كرد و فەرمانى دا دەفرە كانيان بەينن و
پريان بکەن ..^{٢٩٤}

نۆهەم : داوای سونا فېقان

عەبدوللاى كورپى عومەر خوا ليسان رازىسى بى تەلئيت : لە غەزای تەببوك دا
رۆژتيكيان پياويك لە كۆرپيك دا وتى : كەسمان نەديوہ وەك ئەم قورئان خويئانەمان ، لە
هەموو كەس چلئس تر و ، زمان درۆزن تر و ، لە نەبەرددا ترسنۆك تر . پياويك لە

^{٢٩٤} السيرة النبوية للصلابي : ٨٢٥ - ٨٢٧ ، الرجيق المختوم : ٤٤٨ ، محمد رسول الله ، لعرجون : ٤ / ٤١٧ .

کۆره کهدا وتی : درۆت کرد ، تو مونا فیقی و ، هه وائیش به پیغه مبهری خوا ﷺ نهدم . نهو قسه یه گه یشته وه لای پیغه مبهری خوا ﷺ و قورنان هاته خواره وه .

عبداللّا نه لای : چاوم لهو پیاوه بوو به گوریسی ژیر سکی وشتره که ی پیغه مبهری خواوه ﷺ خۆی هه لواسیی بوو و به ردیش نازاریان نه دا ، نه یوت : نه ی پیغه مبهری خوا ! گالته وگه پمان نه کرد . پیغه مبهریش ﷺ نه ی فرموو : ((أبالله وآياته ورسوله كنتم تستهزئون ؟)) . نه ی فرموو : نایا گالته تان به خوا و به نایه ته کانی و پیغه مبهره که ی نه کرد ؟

له ریوایه ته که ی قه تاده دا نه لایت : له کاتیک دا که پیغه مبهری خوا ﷺ بو غه زای ته بووک نه پرۆیشت و چهند که سینکی مونا فیقیشی له پینشه وه نه پرۆیشت و تیان : نه م پیاوه به هیوایه کۆشک و قه لاگانی شامی بو فتح بکرین ؟ نه ی هوو ، نه ی هوو !! نه وه بوو خوای گه وره پیغه مبهره که ی له وه ناگادار کرد و ، نه ویش فرمووی : ((احبسوا علي هؤلاء الركب)) . فرمانی دا نه وانه بوه ستینن . گه یشته لایان و فرمانی : ((قلتم كذا قلتم كذا)) . فرمانی : وه ها و وه هاتان وت . وتیان : نه ی پیغه مبهری خوا ! گالته وگه پمان نه کرد . نه وه ی که نه ی بیستن ده رباره یان هاته خواره وه .

خوای بالاده ست نایه تی : ﴿ تَحَذِرُ الْمُنْفِقُونَ . أَنْ تَنْزَلَ عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِي قُلُوبِهِمْ . قُلِ اسْتَخِرُوا إِنْ أَلَّ اللَّهُ مَخْرَجَ مَا تَحَذِرُونَ ﴾ (التوبة : ۶۴ : ۶۵) . نه فرمانی : نه ی موحه مه مد ! به گله یی و نارزهایی یه وه به وانه بلای : نایا جگه له فرمز و نه حکام و نایه ته کانی خوای گه وره و پیغه مبهره که ی که بو هیدا یه تی نیوه هاتووه ، تا له تاریکایی ده رتان بهینسی بو ناو رووناکیی ، هیچ شتیکی ترتان نه دۆزی یه وه ، تا له گالته و یاری یه کانتان دا - وه که نه لین - گالته ی پی بکه ن ؟

پاشان خوای پاک و بی گهرد بۆی روون کرد نه وه که نه و گالته کرد نه یان به ره و کوفر بردوونی : ﴿ لَا تَعْتَدِرُوا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ . إِنْ نَعَفُ عَنْ طَآئِفَةٍ مِّنْكُمْ نُعَذِّبْ طَآئِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴾ (التوبة : ۶۶) . نه فرمانی : نه م پۆزشته مه هیننه وه بو لا بردنی نه و تاوانه . جا پۆزشت هینانه وه تان دان نانه به تاوانه که تان دا . وه که نه لین : پۆزشت له تاوان خراب تره .

ہمروہا دہربارہی نہو مونافیقانہ نم نایہتہ ہاتہ خوارہوہ : ﴿ تَحْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ وَهَمُّوا بِمَا لَمْ يَنَالُوا وَمَا نَعْمُوا إِلَّا أَنْ أَعْنَبَهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ فَإِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَهُمْ وَإِنْ يَتَوَلَّوْا يَعَذِّبَهُمُ اللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴾ (التوبة : ۷۴) .

تین کہثیر وتوویہ : ضححاک وتوویہ : کۆمہ لئیک لہ مونافیقان نہیانہوی دہست لہ پیغہمبہری خوا ﷺ بوہشینن ، نہمہش لہ شہودا و لہ کاتی رویشتندا . نہوانہ دہ و نہوہندہ کہس بوون و نہم نایہتہی سہرہوہ دہرباریان ہاتہ خوارہوہ .

واحیدیش لہ ضححاکہوہ نہگیریتہوہ : مونافیقان لہ گہل پیغہمبہری خوا دا ﷺ بہرہو تہبوک کہوتنہ ری .. کہ ہندیکیان تاک نہ کہوتنہوہ جنیویان بہ پیغہمبہر و ہاوہ لاتی نہدا و تانہیان لہ دین نہدا . نہوہبوو حوذہیفہ نہو قسانہیانی گہیانندہ پیغہمبہری خوا ﷺ . نہویش پیی فرمویں : ((یا اهل النفاق ! ما هذا الذي بلغني عنكم ؟)) فرموی : نہی نہہلی نیفاق ! نہمہ چیہ کہ لیتانہوہ پیم گہیشتوہ ؟ دہستیان بہ سویند خواردن کرد کہ ہیچی لہوہیان نہوتوہ . کہچی قورنان بو بہ درؤخستنہوہیان ہاتہ خوارہوہ .^{۲۹۵}

دہہم : گہرانہوہ بہرہو مہدینہ

سوای نیسلام ، سوپاس بو خوا ، بہ سہلامہتی و بہ سہرکہوتنہوہ بہرہو مہدینہی پایتہخت گہرایہوہ .

لہ کاتی گہرانہوہدا کۆمہ لئیک مونافیق ویستیان پیغہمبہری خوا ﷺ لہ شوینیکی بہرزا ہہلی بدیرن :

بہیہقیی لہ حوذیفہی کوری یہمانہوہ ریوایہتی کردوہ کہ وتوویہ : من دہستم بہ لغاوی وشترہ کہی پیغہمبہری خواہ گرتبوو و ، عہماریش لہ وشترہ کہی نہخوریی ، ہتا کہ گہیشتینہ کۆسپہ کہ ، نہبینین وا لہوی دوانزہ پیو رییان پی گرتوہ . نہلی : منیش پیغہمبہری خوا ﷺ ناگادار کرد و قیراندی بہسہریان دا ، نہوانیش ہدلائن . فرموی : ((هل عرفتم القوم ؟)) . فرموی : نہو خہلکہتان ناسین ؟ وتمان : نہخیر ، نہی پیغہمبہری خوا ! دہم و لووتیان ہل بہستبوو . فرموی : ((هؤلاء

المنافقون يوم القيامة ، وهل تدرون ما أرادوا ؟) فرموی : نهوانه مونافیقانی روژی قیامت تن . نهی نهزانن چی یان نهویست ؟ وتمان : نهخیتر . فرموی : ((أرادوا أن یزحموا رسول الله فی العقبه فیلقوه منها !!)) . فرموی : ویستیان تننگ به پیغهمبهری خوا ههلا بجنن و له کوسپه کهوه بی خنه خواره وه . وتمان : نهی نانیری بو لای کهس و کاریان تا هه ریه کهیان سه ری خزمه کهیان بنیرن بو ت ؟ فرموی : ((لا ، أکره أن یتحدث العرب أن محمداً قاتل بقومه حتی إذا أظهره الله بهم أقبل علیهم یقتلهم)) .

فرموی : نهخیتر ، پیتم ناخوشه عه ره ب باسی نه وه بکهن که موحه مه د به قومه که ی جهنگی کرد هه تا که خوا سه ری خست ، دهستی داوه ته کوشتنی پیوانی قومه که ی . دوا ی نه وه دوعای له مونافیق ه کان کرد ..

نیمام نه حمه دیش ریوایه تیکی وه های گپراوه ته وه و ، نه مه شی بو زیاد کرد وه که عه مار نه ی دا به ناو چاوانی وشتره کانیان دا و له پیغهمبهری خوا ﷺ دووری نه خستنه وه ، هه تا وتی : به سه ، به سه . نه مانه نهوانه بوون که نه م نایه ته یان له سه ر هاته خواره وه : ﴿ وَهُمْ أُو۟مًا۟ لِّمَّا لَمْ یَنَالُوا۟ ﴾ (التوبة : ۷۴) ، واته کوشتنی پیغهمبهری خوا ﷺ . ۲۹۶

یانزه هه م : دوا که و تو وه کان

له راستیی دا غه زای ته بوک ، به بو نه ی بارودوخه تابه ته تی به که یه وه ، تا قیی کردنه وه یه کی گه وه بوو له لایمن خوا وه ، که به راستیی نیمان داران مهردانه تیایا سه رکه وتن و ، چه په له ترسنو که خو هه لواسه کانیش به چاکی ده رکه وتن .. نه مه یاسای خوا یه و هه موو کو مه لیکی نیمان داری تا قیی کردو ته وه ، وه ک قورشان نه فرموی :

﴿ مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَىٰ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّىٰ يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ ﴾ (آل عمران : ۱۷۹) .

نه وه ی به پاکی دهستی به قورثانه وه گرتبوو قولی لی هه لا مالیی و ، دوا که وتنیش بووه نیشانه ی نیفاق .

بەلئى له مانگى ره جهبدا سوپای نیسلام بهرهو تەبووک رویشت و ، له مانگى ره مه زاندا گەيشتهوه مهدينه ، که په نجا روژى پى چوو و ، بیست روژى له تەبووک مایه وه . که پیتغه مبهرى خوا ﷺ و سوپای نیسلام گەيشته مهدينه ژن و مندالاتى مهدينه هاتنه (ثنية الوداع) بو پیشوازی و سرود وتن ، بو به خیرهاتنه وهى پالەوانه کانى نیسلام .

که پیتغه مبهرى خوا ﷺ گەيشتهوه ناو شار ، یه کهم جار سهرى له مزگهوت دا و دوو رکعت نوژی به جى هینا و ، پاشان دانیشت بو جى به جى کردنى پیوستى خه لک ..

نه وه بو دوا که وتوه کان هاتنه خزمهتى بو هینانه وهى پوزشت . شایانى باسه که نهو دوا که وتوانه چوار جوړ بوون :

۱ - نهوانهى عوزرى شهرى یان هه بوو و خواى گه ورهش نهو عوزرهى لى وه رگرتبوون :

قورئان نه فهرموى : ﴿ لَيْسَ عَلَى الضُّعْفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَحْدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾ وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ ﴿ (التوبة : ۹۱ - ۹۲) .

نهوانهى که چاوپوشى یان لى نه کرا به شدارى نه کهن نه مانه ن :

أ - لاوازه کان : نهوانه که نه خووشى هه مېشه یین ، یان یه کجار پیر بوون ، یان مندالن ، یان شیتن .

ب - نه خوشه کان : نهوانهى ناتوانن جهنگ بکهن .

ج - دهست کورته کان : که مه سرهف و چهک و تفاقیان نه بوو .

۲ - نهوانهى که عوزرى شهرى یان نه بوو و چاوپوشى یان لى کرا :

أ - فهرمایشتى خواى گه وره : ﴿ وَءَاخِرُونَ أَعْرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَءَاخَرَ سَيِّئًا عَسَى اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنْ اللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾ (التوبة : ۱۰۲) .

نه مانه که دوا که وتن هېچ بیانویه کى شهرى یان نه بوو ، که دوايش که وتن په شیمان بوون و ، له خزمهتى پیتغه مبهرى دا ﷺ درو یان نه کرد بو خو قوتارکردن ، به لکو تەویه یان کرد و دانیان به تاوان بارى خو یان دا نا و ، به هیوا بوون خوا

چاپویشی یان لی بکات . مہ بہست لہ (العمل الصالح) موسلمان بوونی لہ وہ بہرینانہ لہ عبادت و جیہاد و ، مہ بہستیش لہ (العمل السیء) دواکہ و تنیایہ لہم غہزایہ .
 تہ مانہ دانیان بہ تاوان باری خویان دا نا و ، لہ دلشہوہ پہ شیمانی تہو
 دواکہ و تنہیان بوون ، خوی گہورہش چاپویشی لی کردن .

ب - فرمایستی خوی گہورہ : ﴿ وَءَاخِرُونَ مُرْجُونَ لِأَمْرِ اللَّهِ إِمَّا يُعَذِّبُهُمْ وَإِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴾ (التوبہ : ۱۰۶) . وہک لہ صہحیحی بوخاریی و
 موسلیم دا ہاتوہ مہ بہست لہو سیانہیہ کہ دوا کہوتن : ہیلالی کوری نومہییہ و ،
 کہعبی کوری مالیک و ، مہ پارہی کوری رہبیع .. تہ مانہ دواکہ و تنہیان ہہبوو
 بہ دوی سوپادا برؤن ، بہ لام بویان ریک نہ کہوت . نیتر دواکہ و تنہکیان لہ بدر نیفاق
 نہبوو، چونکہ پاک و دلسوز بوون . تہوہبوو کہ پیغہ مہبری خوا ﷺ گہراییہوہ و ،
 تہوانیش چونہ خزمہتی وتیان : ہیچ پوزشتیکمان نیہ جگہ لہ تاوان باریی . نیتر
 وہکو تہبولوباہ و کؤمہ لہ کہی خویان نہ بہست بہ کؤلہ کہکانی مزگہ و تہوہ . تہوہبوو
 پیغہ مہبری خوا ﷺ فرمانی دا موسلمانان لییان دورور بکہ و نہوہ و قسہیان لہ گہل
 نہکن ، ہتا خوا دہربارہیان نایت بنیریتہ خوارہوہ .

ج - فرمایستی خوی گہورہ : ﴿ وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا حَتَّىٰ إِذَا صَافَتْ
 عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَصَافَتْ عَلَيْهِمْ أَنفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَن لَّا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ
 تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا ۗ إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴾ (التوبہ : ۱۱۸) .

تہوہبوو دوی پہنجا شو خوی گہورہ تہوہی لہو سیانہ پاکہ و ہرگرت و تہم نایتہ
 پیروزہی ناردہ خوارہوہ . بہ کؤمہ کیی خوا دواتر چیرؤکہ کیان تہخینہ پیش چوان .
 ۳ - تہعربی مونافیقی دہوروبہری مہدینہ :

تہ مانہ لہ بدر نیفاق دوا کہوتبوون و دہربارہشیان تہم نایتہ پیروزہ ہاتہ خوارہوہ :
 ﴿ وَجَاءَ الْمَعْذِرُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ الَّذِينَ كَذَبُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۗ سَيُصِيبُ
 الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾ (التوبہ : ۹۰) .

۴ - مونافیقانی مہدینہ :

قورنان دہربارہیان تہفرموی :

﴿ فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلْفَ رَسُولِ اللَّهِ وَكَرِهُوا أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ ﴿٨١﴾ فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾ فَإِنْ رَجَعَكَ اللَّهُ إِلَى طَائِفَةٍ مِنْهُمْ فَاسْتَعِذْ نُوكَ لِلْخُرُوجِ فَقُلْ لَنْ تُخْرَجُوا مَعِيَ أَبَدًا وَلَنْ تُقَاتِلُوا مَعِيَ عَدُوًّا إِنَّكُمْ رَضِيتُمْ بِالْقُعُودِ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَاقْعُدُوا مَعَ الْخُلَفَاءِ ﴾ (التوبة : ٨١ - ٨٣) .

ئەو موناڤیقانە وەك خۆیان ترسنۆك و تەمەل بوون و غیرەتیان نەبوو ئەو رینگا دوور و درێژە بۆ ئەو غەزا گەورەییە بێرێ و خەمیان بوو سوپای رۆم هەلیان لووشی ، خەلكی تریشیان سارد نەكردەوه ، چونكە ئەو بیابانە چۆلە یەكجار گەرم و بێ سێبەر و بێ تاوہ . خۆی گەورە فەرمانی بەسەر پێغەمبەرەكەدا دا كە بۆ جارێكی تر نەهێلی ئەو موناڤیقانە بەشداریی غەزای موسلمانان بكەن .

ئەبولویابە و هاوہ لانیشی كۆمەلێك موسلمان بوون كە لەبەر تەمەلیی ، نەك شك و نیفاق ، دواكەوتن . ئەمانە حەوت یان دە كەس بوون . ئەمانە بەر لەوہی سوپای نیسلام بگاتەوه مەدینە خۆیان بە كۆلەكەكانی مزگەوتی پێغەمبەرەوه بەستەوه ، بۆ دەربرینی پەشیمانییان .

كە پێغەمبەری خوا ﷺ بە لایاندا تێپەری فەرمووی : ((من هؤلاء ؟)) . وتیان : ئەبولویابە و هاوہ لانیین ، لە غەزا دواكەوتوون و ، پەیمانیان بە خوا داوہ كە خۆیان نەكەنەوه هەتا تۆ بیان كەیتەوه و لێشیان رازی بی .

فەرمووی : ((وأنا أقسم بالله لا أطلقهم ولا أعذرهم حتى يكون الله عز وجل هو الذي يطلقهم ، رغبوا عني ، وتحلفوا عن الغزو مع المسلمين)) . فەرمووی : منیش سویند بە خوا تەخۆم كە نە بەریان نەدەم و نە پۆزشتیشیان بۆ دینمەوه ، هەتا خۆی بە دەسلات خۆی بەریان بدات . ئەوانە دەست بەرداری من بوون و لە غەزا كەردنیش لەگەڵ موسلماناندا دوا كەوتوون .

كە ئەوانیش ئەم فەرمايشتەیان بیست وتیان : ئێمەش خۆمان بەر نادەین هەتا خوا خۆی بەرمان بدات . ئەوہبوو خۆی پاك بێ گەرد ئەم نایەتە ناردە خواریهوه :

﴿ وَآخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا عَسَى اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾ (التوبة : ١٠٢) . ئیتر پێغەمبەری خوا ﷺ نازادی كردن و ،

تهوانیش چیی سامانیان هه‌بوو هینایان و ، وتیان : نهی پیغه‌مبه‌ری خوا ! نه‌مه سامانه‌که‌مانه له بریی نیمه بی‌که به صده‌قه و ، داوای لیّ خو‌ش‌بوونان بو بکه . هاوه‌لان هه‌ر وایان نه‌کرد ، خوا لییان رازیی بیّ ، نه‌گه‌ر خوا بو گونا‌هیکیان ته‌وبه‌ی لیّ وه‌ریگرتبانا‌یه ، بو ده‌رپرینی سوپاس مالّ و سامانیان نه‌به‌خشیی . فەر‌مووی : « ما أمرتُ أن آخذ من أموالکم شیئاً » . فەر‌مووی : فەر‌مانم پیّ نه‌دراوه هیچی له سامانتان وه‌ریگرم . نه‌وه‌بوو نایه‌تی : ﴿ خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿۱۰۴﴾ أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿۱۰۵﴾ وَقُلِ أَعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ وَسَتُرَدُّونَ إِلَىٰ عِلْمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۱۰۶﴾ (التوبة : ۱۰۳ - ۱۰۵) هاته خواره‌وه و ، پیغه‌مبه‌ی خواش ﷺ سی‌یه‌کی مالّ و سامانه‌که‌یانی وه‌رگرت و نه‌وی تری بو گیترا‌نه‌وه .

نیستاش دینه‌سه‌ر باسی نه‌و سیّ هاوه‌له‌ی که له ناسمانه‌وه خوا چا‌وپوشیی لیّ کردن ، که که‌عبی کورپی مالیک و ، هیلالی کورپی ئومه‌ییه و ، مه‌پاره‌ی کورپی ره‌بیع بوون :

که‌عب خوا لیی رازیی بیّ خو‌ی رووداوه‌که نه‌گیت‌پته‌وه و نه‌لیّ : جگه له غه‌زای ته‌بووک له هیچ غه‌زایه‌که له پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ دوا نه‌که‌وتم ، هه‌رچه‌نده له غه‌زای به‌دریش دوا که‌وتم ، به‌لام بو دوا‌که‌وتن له‌و هیچ که‌س گله‌یی لیّ نه‌کرا ، چونکه پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ وه‌ها ده‌رچوو کاروانه‌که‌ی قوره‌یشی نه‌ویست ، تا نه‌وه‌بوو خوا به‌بیّ ماوه‌دانان بو یه‌کتر له‌گه‌ل دوژمن‌دا یه‌کی پیّ گرتن . من به‌شداریی شه‌وی عه‌قه‌به‌شم کردووه له خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ، کاتی‌که که بو موسلمان‌بوون په‌یمانان دا .. من شه‌وی عه‌قه‌به نا‌گورمه‌وه به‌به‌در ، هه‌رچه‌نده خه‌لک به‌دری زیاتر ناو نه‌برد . کاتی‌که که له‌و غه‌زایه دوا که‌وتم هیچ کاتی‌که نه‌وه‌نده به‌هیز و ده‌ست رویشتوو نه‌بووم . به‌خوا پیّش نه‌و غه‌زایه هه‌رگیز دوو وشترم نه‌بوون ، تا نه‌وه‌بوو له کاتی نه‌و غه‌زایه‌دا هه‌م بوون . پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ نیازی هه‌ر غه‌زایه‌کی بکردایه ده‌نگ و باسه‌که‌ی نه‌گورپی بو شوینیکی تر ، تا نه‌م غه‌زایه هاته‌به‌ره‌وه . پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له کاتی گه‌رمایه‌کی زوردا نه‌م غه‌زایه‌ی کرد و ، سه‌فه‌ریکی دوور و درئی ، له بیابانیکی چۆل و ، له‌گه‌ل دوژمنیکی زوردا ، دایه به‌ر . بویه

کارەکی بۆ موسلمانان روژن کردەوہ تا بۆ غەزاکەیان خۆیان نامادە بکەن . ھەوالبی دانئنیازی کوپیی ھەبە و ، موسلمانەکانیش لەگەڵ پیئغەمبەری خوادا ﷺ ئەوھندە زۆر بوون لە دیوانتیکدا جیئان نەئەبوویەوہ .

کەعب ئەئیت : ھەر پیاویتیک بیویستایە دوا بکەوی ، وای ئەزانایی بۆی ئەشارریتەوہ ئەگەر وەحی خوا دەربارەئە نەبەتە خوارەوہ .

پیئغەمبەری خوا ﷺ ئەو غەزایەئە لە کاتیکدا ئەنجام دا کە بەرەبووم و سببەرەکان خۆش بووبوون .. پیئغەمبەری خوا ﷺ و موسلمانەکانیش لەگەڵیا کەل و پەلیان نامادە کرد . منیش ئەرۆیشتم لەگەڵیان کەل و پەل نامادە بکەم ، کەچی ئەگەرنامەوہ و ھیچم ئەنجام نەئەدا .. بە خۆم ئەوت : من توانام بەسەریا ئەشکی . ھەروا ئەپەشۆکام ھەتا خەلکەکە خۆیان پیئچایەوہ ، تا ئەوہبوو پیئغەمبەری خوا ﷺ موسلمانانی لەگەڵدا نامادەبوون و منیش ھیچ کەل و پەلێکم نەپیئچاوەتەوہ . وتم : روژی یان دوو روژ دوا دەرچوونی ئەو خۆم ئەپیئجمەوہ و ، پاشان پیئیان ئەگەمەوہ . دوا دەرچوونی ئەوان ھاتم کەل و پەل نامادە بکەم ، کەچی گەرنامەوہ و ھیچم نەکرد . پاشان بۆ سبەئینی رویشتم ، دیسان گەرنامەوہ و ھیچم نەکرد . ھەروا پەشۆکام ھەتا رویشتم و سوپا دوور کەوتەوہ . ویستم بار بکەم و فریایان بکەوم ، خۆزگە و ھام بکردایە ، ئەوہشم بۆ ریک نەکەوت . ھەرچی ئەچومە ناو خەلک - دوا دەرچوونی پیئغەمبەری خوا ﷺ - و بە ناویانا ئەسوورنامەوہ ، خەفەت بار ئەبووم ، چونکە یا پیاویکی نوقمی ناو نیفام ئەبیینی ، یان پیاویک لەو لاوازانەئە کە خوا پۆزشتی لی وەرگرتبوون . پیئغەمبەری خواش ﷺ ناوی ئەھینابووم ھەتا گەیشتبووە تەبووک . ئە تەبووک لەناو خەلکەکەدا دانەئیشی و ئەفەرموی : ((ما فعل کعب ؟)) . فەرموی : کەعب چی کرد ؟ پیاویکی نەوہی سەلیمە ئەئیت : ئەئ پیئغەمبەری خوا ! ھەردوو بوردەکەئە و سەیرکردنی ئەم دیو و ئەو دیوی خۆئ دوا خستوہ . موعاذی کوپری جەبەل ئەئیت : خراپەت و ت . بەخوا ئەئ پیئغەمبەری خوا ! چاکە نەبئ ھیچمان پیئەوہ نەدیوہ . پیئغەمبەری خواش ﷺ بی دەنگ ئەبیت

کەعبی کوپری مالیک ئەئیت : کە پیئم گەیشتم وا پیئغەمبەری خوا ﷺ گەرپاوەتەوہ ، خەفەت سەری تئ کردم و ، کەوتەم بێرکردنەوہ بۆ دۆزینەوہی درۆ و ، ئەم و ت : سبەئینی بە چی لە رەنجانی خۆم دەرپاز بکەم ؟ بۆ ئەمە پەنام بردە بەر ھەموو خزمیکی خاوەن رام . کە پیئیان وتم : گەرنامەوہی پیئغەمبەری خوا ﷺ نزیک بۆتەوہ ،

هەرچی نارهوا بوو له دلم دا نهما و ، زانییم هەرگیز به هیچ شتیک له دهستی دهرباز
 نام ، بۆیه خۆم یه کلایی راست پی وتنی کرده وه .

پیغه مبهری خوا ﷺ گه یشته به ره وه .. هەرچی له سه فەر بگه یشتایه ، یه کهم
 جار سه ری له مزگهوت نه دا و دوو ره کعت نویژی تیا به جی نه هینا و ، پاشان بو
 کاروباری خه لک دانه نیشته . که نه وه ی نه بجام دا ، دواکه وتوه کان هاتن و ، دهستیان
 کرد به پوزشت هینانه وه بۆی و ، سویندیان بو نه خوارد ، که ههشتا و نه وه نده پیاو
 بوون . پیغه مبهری خوایش ﷺ دیوی دهره وه ی لی وهرگرتن و ، به یعته ی لی وهرگرتن
 و ، داوای چاوپوشیی بو کردن و ، دیوی ناوه وه شیانی به خوا سپارد . منیش هاتم ، که
 سه لامم کرد ، زهرده خه نه یه کی تیکه له به توورپه یی کرد ، پاشان فرمووی : ((تعال)) .
 منیش هاتم ههتا له بهر دهستی دا دانیشتم . پیمی فرموو : ((ما خَلَفَكَ ؟ اَمْ تَكُن
 قَدْ ابْتَعْتَ ظَهْرَكَ ؟)) . فرمووی : چیی دوا ی خستی ؟ نه ی وشتری سواریت
 نه کپی ؟ وتم : به لی . به خوا نه گه ر لای که سیکی تری نه هلی دنیا له غهیری تو
 دابنیشم ، نه م توانیی به پوزشتیک له ره بجان ی خۆم دهرباز بکه م ، چونکه به شی خۆم
 زمان پاراویم پی به خشراوه . به لام به خوا نه زانم نه گه ر نه مرۆ قسه یه کی درۆت بو
 بکه م ههتا لیم رازی بی ، نهوا به زووترین کات خوای گه وره دلته له من
 نه ره نه یی . خو نه گه ر راستیشت پی بلیم نهوا لیم زویر نه بیت . من هیوادارم خوا به
 چاک کۆتایی پی بینیی بۆم .. نا به خوا هیچ پوزشتیکم نه بوو . به خوا هیچ کاتیك وه ک
 نهو کاته ی که لیت دوا که وتم به هیژ و دهست پوزشتوو نه بووم .

پیغه مبهری خوا ﷺ فرمووی : ((أما هذا فقد صدق ، فقم حتى يقضي الله فيك)) .
 فرمووی : به لام نه مه راستی کرد .. ههسته ههتا خوا دهرباره ی تو بریاری خو ی دهر
 بکات . منیش ههستام . کۆمه لی پیاوی نه وه ی سه لیمه ههله چون و کهوتنه شوینم ،
 پیمیان وت : به خوا نه مان دیوه بهر له مه تو هیچ گوناهیك نه بجام بده ی .. نهشت
 توانیی بهو شتانه ی که دواکه وتوان پوزشتیان هینایه وه بو پیغه مبهری خوا ﷺ تۆیش
 پوزشتی بو به ییتته وه . خو داواکردنی لی خو ش بوون له لایه ن پیغه مبهری خواوه ﷺ
 بو گونا هه کهت بهس بوو . که عب نه لی : به خوا ، هه روا خه ریک بوون به توندیی
 لۆمه یان نه کردم ههتا ویستم بگه ریمه وه خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ و خۆم بجه مه
 درۆوه ..

پاشان پېيانم وت : ئايا ھېچ كەسنىڭ لەگەل مەن دا توشى نەمە بوو ؟ وتيان : بەلى ، دوو پياو ، ۋەك ئەۋەى تۆيان وت و ، ئەۋەش بە تۆ وترا بەۋانىش وترا . ئەلئيت : وتم : ئەۋ دوانە كېن ؟ وتيان : مەپارەى كورى رەببى عەمىرى و ، ھىلالى كورى نۆمەببى ۋاقىببى . دوو پياۋى صالحيان بۆ ھەل دام كە بەشداربى بەدریان كوردبوو و ، پېشەنگ بوون .

كە ئەۋ دوانەيان بۆ ھەل دام رۆيشتەم بە پىي خۆمەۋە .

پېغەمبەرى خواش ﷺ مۇسلمانەكانى قەدەغە كەرد كە - لە ناۋ ھەموو دواكەۋتوۋانا - ھېچ كەس لەگەل ئەۋ سىيانەمان دا قسە نەكات .. خەلگىي لىمان دوور كەۋتەنەۋە و ، لەگەلمان گۆران بە رادەبەك كە زەۋببىم لەلا نامۆ بوو و ، ئەۋ زەۋببە نەما كە جاران نەم ناسىبى . بەم شىۋەبە پەنجاشەۋ مابنەۋە . ھەردوۋ ھاۋرپى كەم لە مائەۋە لىي دانىشتە و ، ھەر نەگرىان . بەلام مەن لە ھەموۋيان گەنج تر و لى ھاۋتوۋتر بووم ، لە مائ دەرتەچووم و ، لەگەل مۇسلمانەكان دا بەشداربى نۆيژم ئەكەرد و ، لە بازارەكان دا نەسورامەۋە و ، تاقە كەسكىش قسەى لەگەل نەئەكەرد و ، نەھاتە خزمەتى پېغەمبەرى خواش ﷺ و ، كە دۋاى نۆيژ لەگەل مۇسلمانان دا كۆرى نەبەست سەلامم لى ئەكەرد و ، لە دلى خۆم دا نەم وت : ئايا بۆ ۋەلام دانەۋەى سەلامەكەم لىۋى جوۋلاند يان نەء ؟ پاشان لە نزىكەبەۋە نۆيژم بەجى نەھىنا و ، چاۋم بۆ نەخست . جا كە بە نۆيژەكەمەۋە خەرىك نەبووم سەبىرى ئەكەردم و ، كاتى ئاۋرپم نەدايەۋە بۆ لای روى لىم ۋەرتەگىپرا ، ھەتا ئەۋ دابراۋەى خەلك درىژەى لىم كىشا ، رۆيشتەم ھەتا لە دىۋارى باخچەكەى نەبوقەتادە ، كە نامۆزام بوو و ، خۆشەۋىست ترين كەس بوو لە لام چوومە ئەۋ دىۋو . سەلامم لى كەرد ، دە بەخا سەلامەكەمى ۋەلام نەدايەۋە . وتم : نەبوقەتادە ! بۆ خوا لىت نەپرسم : ئايا تۆ بزانى مەن خوا و پېغەمبەركەم خۆش نەۋىن ؟ بى دەنگ بوو . جارىكى تر لىي پارامەۋە ھەر بى دەنگ بوو . دىسان لىي پارامەۋە ، لە ۋەلام دا وتى : خوا و پېغەمبەركەى چاك نەزانن . ھەردوۋ چاۋم لە فرمىسك پىر بوون و ، پىشتم ھەل كەرد و لە باخچەكە چوومە دەرەۋە لە كاتىك دا كە لە بازارى مەدینەدا بەرپۆۋە نەچووم ، نەبىنم پىۋاۋىكى نەبەطىبى خەلكى شام ، لەۋانەى كە خۆراكى بۆ فرۆشتەن ھىنابوۋە مەدینەۋە ، ئەلئيت : كى كەببى كورى مالىكم پىشان نەدات ؟ خەلكەكە ناماژەيان بۆم ئەكەرد و ، نەۋىش لىم ھاتە پېشەۋە و ، نامەبەكى پادشاى غەسسانى دا پىم ، نەبىنم تىايا نۆسراۋە : أما

بعد، پیم گه‌یشتووه که گه‌وره‌کەت له‌گه‌لت‌دا سارده ، خوايش توّی له شوینیک‌دا دانه‌ناوه که تیایا سووک بیت یان مافت بفتوتی. وهره بو لامان ئیمه دلّت نه‌ده‌ینه‌وه. کاتیک که خویندمه‌وه وتم : نه‌مه‌ش به‌لایه‌کی تره . نامه‌که‌م خسته ناو ته‌نوروه‌وه و تیایا سووتاندم ، تا نه‌وه‌بوو له په‌نجا شه‌وه‌که چلیان به‌سه‌ر چوون ، نه‌بینم وا نی‌رراوی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هاته لام و وتی : پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فرمانت به‌سه‌ردا نه‌دات که له هاوسه‌ره‌کەت دوور بکه‌ویتته‌وه . وتم : ته‌لاقی بده‌م ، یان چیی بکه‌م ؟ وتی : نه‌خیر ، به‌لکو لپی که‌نار بگره و نزیکي نه‌که‌ویتته‌وه . هه‌مان فرمانی بو لای دوو هاوړی‌که‌ی تریشم ناردبوو .

ئه‌لئیت : به‌ هاوسه‌ره‌که‌م وت : بچۆره‌وه لای که‌س و کارت و لای نه‌وان به‌هه‌تا خوای گه‌وره‌ بریار له‌سه‌ر نه‌م کاره‌ بدات .

ئه‌لئیت : هاوسه‌ره‌که‌ی هیلالی کورپی ئومه‌یه‌یه دیتته خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و ئه‌لئیت : نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ! هیلالی کورپی ئومه‌یه‌یه پیریکی به‌سال‌دا چووه و خزمه‌ت کاریشی نیه ، نایا پیت ناخۆشه‌ خزمه‌تی بکه‌م ؟ فرمووی : ((لا ، ولکن لا یقرینک)) . فرمووی : پیم ناخۆش نیه ، به‌لام لی‌ت نزیك نه‌که‌ویتته‌وه . ئه‌لئیت : نه‌و به‌خوا ! بو هیچ شتی جوولهی لی نایه‌ت . به‌خوا له‌و رۆژه‌وه نه‌م کارهی به‌سه‌ردا هاتوه هه‌تا نه‌م‌رۆش هه‌ر نه‌گریی .

یه‌کی له‌ که‌س و کاره‌کانم وتی : خۆزگه‌ توّش داوای مؤلّه‌ت له پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بکرده‌یه بو مانه‌وه‌ی هاوسه‌رت ، هه‌روه‌ک هیلالی کورپی ئومه‌یه‌یه داوای کرد تا خزمه‌تی بکات .

ئه‌لئیت : وتم : داوای مؤلّه‌تی له‌ لای پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بو ناکه‌م ، چونکه‌ نه‌گه‌ر داوای مؤلّه‌ت بکه‌م نازانم پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ چیم پی ئه‌لئیت و ، منیش پیاویکی گه‌نجم .

ئه‌لئیت : داوای نه‌وه ده‌ شه‌و مامه‌وه ، هه‌تا نه‌وه‌بوو ، له‌و کاته‌وه که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ قسه‌کردن له‌گه‌لمانی قه‌ده‌غه‌ کردبوو ، په‌نجا شه‌ومان پر کرده‌وه . کاتیک که‌ نوێوی فه‌جرم به‌جی هینا ، فه‌جری شه‌وی په‌نجاهه‌مین و ، منیش له‌سه‌ر بانی یه‌کی له‌ ماله‌کاغان بووم ، کاتیک که‌ به‌و شیوه‌ که‌ خوای گه‌وره‌ حالمانی باس کردبوو دانیشتبووم ، که‌ دلّم یه‌که‌جار له‌ ته‌نگانه‌دا بوو و ، نه‌و زه‌وی یه‌ش به‌و پان و پۆری به‌ لیم هاتبووه یه‌ک ، ده‌نگی که‌سی‌کم بیست که‌ سه‌ر که‌وتبووه سه‌ر چیا‌ی (سه‌لع) و

به هموو دهنگیتکی هاواری نه کرد : نهی که عبی کوری مالیک مژده بیت . نه لیت : خیرا چووم به سه جده دا و ، زانییم سهر فزایی هات . نه وه بوو پیغهمبهری خوا ﷺ درای به جی هینانی نویژی فاجر له تهوبه وهر گرتنی خوا لیمان موسلمانانی ناگادار کرد بوو . خه لکه که بو مژده پی دانان هاتبوون و ، چند مژده دهریکیش چوو بوون بو لای جووته هاوه له کم . پیاویتکیش به نه سپ به غاردان هات مژده مبداتی . پیاویتکیش له نه سلم به پهله سهر که وته سهر چیاکه و ، دهنگی نهو له نه سپه که خیرا تر بوو . جا کاتی نهو پیاوهری دهنگه که یم بیست و مژده ی پیم دا ، گه شته لام ، هردوو کراسه که ی بهرمم بو داکند و له بری مژده دانه که ی پیشکه شم کرد . ده به خوا ! نهو رژه لهو دوو کراسه به ولاره هیچی ترم نه بوو ، بو یه دوو کراسم خواستن و له بهرم کردن و ، به رهو پیغهمبهری خوا ﷺ که وقه ری و ، خه لکیش پؤل پؤل تووشم نه بوون و ، پیروزبایی تهوبه یان لیم نه کرد و نه یان وت : یا خوا تهوبه ی خوات لی پیروز بیت .

که عب نه لیت : رویشتم هتا گه شتمه مزگه وت ، نه بینم وا پیغهمبهری خوا دانیشتووه و خه لکیش له دهوری دان . طله ی کوری عوبه ی دللا هستا و به رهو رووم به ههروه له هات و تهوقه ی له گه ل کردم و پیروزبایی لی کردم . ده به خوا جگه لهو هیچ پیاویتکی موهاجیری هه لئه سایه وه لام و ، نهو کاره ی طله ی ششم له یاد ناچیت .

که عب نه لیت : که سه لامم له پیغهمبهری خوا ﷺ کرد ، پیغهمبهری خوا ﷺ که له خویشی دا دم و چاری نه بریسکایه وه فرمووی : ((أبشر بخیر یوم مرّ علیک منذ ولدتک أمک)) . فرمووی : مژده بیت لیت به چاک ترین روژیک که لهو رژه وه له دایک بوویت به سهرتا هاتووه . وتم : نایا له لایه ن خوته وه یه ، نهی پیغهمبهری خوا ، یان له لایه ن خوا وه یه ؟ فرمووی : ((لا بل من عند الله)) . فرمووی : نه خیر ، له لایه ن خوا وه یه . جا گهر پیغهمبهری خوا ﷺ شادمان بویه دم و چاری به وینه ی پارچه یه که له مانگ نه دره وشایه وه . نیمه ش نه وه یمان نه زانیی .

نه لیت : کاتیک له بهر ده ستیا دانیشتم وتم : نهی پیغهمبهری خوا ! بو گیرابوونی تهوبه که م وا چاکه هدرچی سامانم هه یه بی که مه صدهقه بو خوا و بو پیغهمبهری خوا ﷺ . پیغهمبهری خوا ﷺ فرمووی : ((أمسک علیک بعض مالک ، فهو خیر لک)) . فرمووی : ده ست به هندی له سامانه که ته وه بگره ، چونکه نه وه ت بو

چاکه . وتم : نهو به شعی خه بیهرم بو خۆم نه هیلمه وه . وتم : نهی پیغه مبهری خوا !
 خوی گه وه به راستگویی رزگاری کردم . وه ها ته وه بشم کردوه که هه تا ماوم به
 راستیی نه بی قسه نه کم . ده به خوا ! پی نازانم تاکه که سیک له موسلمانان ، لهو
 کاته وه که نه وه م بو پیغه مبهری خوا ﷺ باس کردوه هه تا نهم روژهم ، به هوئی
 راست وتنه وه ، نیعمه تی به سهردا رژانده بی چاکتر لهو نیعمه ته ی که به سهر من دا
 رژانده ی . لهو روژه وه که به پیغه مبهری خواوم ﷺ وتوه هه تا نهم روژهم به نه نقه ست
 درو یه کم نه کردوه و ، هیواداریشم لهو ته مه نه ی که ماوه خوا بمپاریزی . نه لیت : خوی
 گه وه نهم نایه تانه ی ناردنه خواره وه : ﴿ لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ
 وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبَ فَرِيقٍ مِّنْهُمْ ثُمَّ
 تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١١٧﴾ وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا حَتَّىٰ إِذَا ضَاقَتْ
 عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَن لَّا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ
 تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١١٨﴾ يَتَابُهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَتَقُوا اللَّهَ
 وَكُنُوا مَعَ الصَّادِقِينَ ﴿١١٩﴾ (التوبة : ۱۱۷ - ۱۱۹) .

که عب نه لیت : به خوا ، خوی گه وه درای نه وه ی که هیدایه تی داوم بو سه ر
 نیسلام نیعمه تیکی تری پی نه به خشیم ، که به لامه وه گه وه تر بی له راست کردم
 له گه ل پیغه مبهری خوادا ﷺ ، که درۆم له گه لیا نه کرد و منیش وه که نه وانه تیا بچم
 که درۆیان له گه لیا کرد . خوی گه وه کاتیک که وه حی نارد ه خواره وه خراب ترین
 شتیکی به وانه وت که خویان به درۆ نه خسته وه . خوا فه رموی : ﴿ سَيَخْلِفُونَ بِاللَّهِ
 لَكُمْ إِذَا أَنْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لِنُعْرِضُوا عَنْهُمْ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ إِنَّهُمْ رَجِسٌ وَمَآوَلُهُمْ جَهَنَّمُ
 جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١١٦﴾ سَخْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ
 فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَىٰ عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿١١٧﴾ (التوبة : ۹۵ - ۹۶) .

جا خۆشه ویستان نه توانین چهنه پهنه و نامۆژگاری یه که له م چیرۆکه وه ریگرین :

۱- مونا فیه که کان باکیان له درۆ کردن نه بو ، بو یه هه ر یه که درۆ یه کی بو خۆ
 په راندنه وه ریک خست ، که چیی که عب و هیلال و مه راره به بو نه ی نیمان داری یانه وه
 نه یان توانیی درۆ بکه ن ، نه گه رچی تووشی ناره حه تی بوون . هه تا له کاتی نه و په نجا
 شه وه دا ، وه که له قسه کانی که عب دا ده رنه که وی ، لهو راست وتنه یان په شیمان نه بوون ،

به لکو ههردهم هیوادار بوون نهو راست وتنه یان بیته مایه ی سه ره رزیی دنیا و قیامه تیان . نهو بوو قورئانی پیروزیی بو نهو کاره مهردانه یه هه لئى نان که نه ی فرموو:

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّٰلِحِينَ ﴾ (التوبة : ۱۱۹) .

۲ - داپران و تیکه لئى نه کردن لهو کۆمه له راسته دا دهو ریکى کار یگه ریی هه بوو ، تا هیچ کهس نه ویرئى فهردانه کانی خوا و پیغه مبه ر ﷺ پشت گوئى بجات . خو نه گه ر نهم کۆمه له ی نيمه ش وه ها مو حاسه به یه کى له سه ر بوایه هه ر که سه بو خوئى ئالائى نوکهری شه ی تانی به رز نه نه کرده وه . که واته تا راده ی دین داری له کۆمه لگادا به هیز بیته نهو داپران و مو حاسه به یه ش به هیز تر نه بیته و ، نه ندانه کان که متر نه توانن بئى شه رمیى بکن .

به لأم نهم دهنگ لئى وه رگرتنه جیا وازه له دهنگ وه رگرتن له سه ر کارى دنیایی .. نهمه دهنگ لئى وه رگرتنى دینی یه و کار یكى شه رعى یه . که واته هه ر کهس زیانى بو دین هه بوو ، یان کار یكى نه نجام نه دا خز مته ی دینی نه نه کرد ، نه گوئى دهنگى لئى وه ریگه رئى . نهمه جیا یه لهو دهنگ لئى وه رگرتنه ی که له سه ر دنیا بیته که نهو تا سئى روژ مه کرووه و له وه ولایش حه رامه .

۳ - که پیغه مبه رى خوا ﷺ فهردانى دا هیچ مو سلمانیک له گه ل نهو سیانه دا قسه نه کات ، به یه کجار هه موو مو سلمانان فهردانه که یان به جئى هینا .. هه تا نامۆزایه کى که عب له ناو باخه که ی خوئى دا ناویرئى وه لأمى سه لامی شى بداته وه ! هه تا که فهردانى شى دا هه ر سیکیان له ژنه کان یان دوور بکه ونه وه نه وانیش گوئى رایه لئى ته وایان کرد .. له مه وه بو مان ده رنه که وئى که ته نها دینیکی پاکى وه کو ئیسلام نه توانئى کۆمه لگای وه ها دروست بکات !!

۴ - له ولاره دوژمنى ده ره وه نهم بارودۆخه ی ناو کۆمه لگای ئیسلامی به هه ل ته زانئى ، تا به هه ر شیوه یه ک بووه پیاویکی وه ک که عب بکر پیت و ، کۆمه لئى مو سلمانى پئى په رته وازه بکات ، بو یه نامه ی بو نه نیرئى تا بچیتته لای و دلئى شکاوی به یته ته وه . به لأم که عب مهردانه له م تاقیى کردنه وه یه ش دا سه رته که وئى ، چونکه به راستیى نه یه وئى بزئى و ، هه ر که سیش راستگو بئى دلله که ی وا له نیوان په نجه کانی ره حمان دا و ، بو لای راستیى و پاکى وه رته چه رخنئى ..

کهعب ناکا کاغیزی پادشای غهسانیی صهلیبیی بدرینیی و پارچه پارچهی بکات، بهلکو ئهیی خاته ناو تهنورههه تا هرچی تیا به بیی به دووکهل و نه میتیی . بهمه نهوهندهی تر نیمانی بههیز بوو و ، بووه خاوهنی نهخلاق و متمانهیهکی بهرز .

۵ - نیمان داران و پیغه مبهره کهیان به چارپوشیی خوی گهوره لهو سی نیمان دامه زراوه زور دل خوش بوون ، به رادهیهک که به کومهل پیروزبایی یان له کهعب و هاوه لائی نه کرد .

هیلالی کوپی نومیههش که سعیدی کوپی زهید مژده کهی بو نه بات ، له گه ره کی نهوهی واقیف ، خیرا هیلال سهجدهی شوکر نه بات . سعید نه لیت : وام نه زانیی سه ره بهرز ناکاته وه هتا گیانی ده رنه چی . دیاره سهجده کهی زور دریز کرد و ته وه .

۶ - کهعب نهو چارپوشی یه یه پهره ردگاری نهوهنده به لاوه به نرخ بوو له خوشیان دا چند پرستشینیکی نه نجام دا :

أ - که کهعب مژده کهی له دوورهه بیست خیرا سهجدهی شوکری بو خوا برد . نهک هر نهو ، بهلکو هاوه لان هر هه موو بو هر نیعمه تینیکی خوی ، یان لبردنی هر به لایهک سهجده یان نه برد ، نه مهشیان له نازیزه وه وه رگرتبوو .

ب - کهعب خیرا ههردوو کراسه کهی بهری دا کهندن و به خشینی بهو موسلمانهی که مژده کهی پی دا .. نه مهش سوپاسی خوی تیا به .

ج - له سوپاسی نهو چارپوشی یه دا کهعب سی یه کی سامانه کهی به خشیی و کردیه سهدهقه ، نهویش به فرمانی پیغه مبهری خوا ﷺ ، نه گینا نهی ویست هه موو سامانه کهی بکاته سهدهقه .^{۲۹۷}

دوانزه هه م : مزگه ونن ضیرار

له کاتی گه رانه وهی پیغه مبهری خوادا له ته بووک نه م نایه تانه هاتنه خواره وه بوئی :

﴿ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضُرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ وَلَيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَىٰ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿۱۰۷﴾

لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا لِمَسْجِدٍ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ مُجُوبُونَ أَنْ يَتَّطَهَرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ ﴿۱۰۸﴾ (التوبة : ۱۰۷ - ۱۰۸) .

^{۲۹۷} الرحيق المختوم : ۴۵۰ - ۴۵۱ ، السيرة النبوية لأبي شهبة : ۲ / ۵۱۰ - ۵۱۸ ، السيرة النبوية للصلابي : ۸۳۸ - ۸۴۶ ، السيرة النبوية للندوي : ۳۷۴ - ۳۷۷ .

هۆی هاتنه خواره هوی ئەم ئایه ته پیرۆزانه ئەمهیه : پێش ئەوهی که پێغه مبهری خوا ﷺ کۆچ بکات بۆ مه دینه ، له مه دینه دا و له هۆزی خه زره ج پیاویک هه بووه که پێیان وتوه ئەبوعامیری راهیب . ئەمه له سه رده می نه فامیی دا ئەبیته گاور و ، زانستی ئەهلی کیتاب ئەخوینی و ، له نه فامیی دا خه ریکی خوا په رستی نه بیته . به مه له ناو خه زره ج دا پایه یه کی گه وری ئەبیته . کاتی که پێغه مبهری خوا ﷺ کۆچی بۆ مه دینه کرد و ، موسلمانان له ده وری کۆبوونه وه و ، ئیسلام بووه خاوه نی فرمایشت و ، خوای گه وره ش له به دردا موسلمانانی سه رخست ، ئەبوعامیری له عه نه تی خۆی ناشکرا کرد که چه نده رقی له ئیسلام و موسلمانان ه . بۆیه خۆی پێ نه گرا و به ره و کافره کانی مه که هه ل هات ، تا له وێ نه وان بۆ جه نگی ئیسلام هه ل بنی . ئەوه بوو قورپه ش و ئەو هۆزه عه ره بانهی که له گه لیان جۆر بوون سوپایان جه م کرد و هاتنه سه ر مه دینه و ، له نزیک ئو خوددا ئەو جه نکه خویناوی به رووی دا و ، خوای گه وره به شکستی کی کاتی موسلمانانی تاقیی کرده وه و ، سه ره نجام سه رکه وتنی ش هه ر بۆ ته قواداران بوو . ئەبوعامیری فاسیق له نیوان هه ردوو سوپا که دا چه ند چالکی هه ل که ندبوون و ، له و رۆژهدا پێغه مبهری خوا ﷺ که وته ناو یه کینکیان و زامدار بوو و ، دانی ته ختی لای راستی خواره وهی شکا و ، سه ریشی زامدار بوو . له یه که م زۆران بازیی دا ئەبوعامیری فاسیق هاته به ره وه و ، که وته دواندنی ئەنصاره خزمه کانی و ، ویستی به لای خۆی دا رایان بکیشی و دلایان نه رم بکات . کاتی که زانیان مه به ستی چی به وتیان : خوا نه ت کاته چاوساغ ، ئەی فاسیق ، ئەی دوژمنی خوا . ده ستیان کرد به قسه پێ وتن و جینو پێ دانی . ئەویش گه راپه وه دوا و وتی : به خوا دوا ی خۆم خزمه کاتم تووشی خراپه هاتوون . پێش ئەوهی را بکات بۆ مه که پێغه مبهری خوا ﷺ بانگی کرد بۆ موسلمان بوون و قورئانی بۆ خویند ، به لام ئەو ملی به موسلمان بوون نه دا و یاخیی بوو . پێغه مبهری خواش ﷺ دوعای لێ کرد که به دووری و ده رکراویی به ری . ئەوه بوو ئەو دوعایه ی لێ گرا بوو . ئەبوعامر دوا ی ئو خود که هه ستی کرد وا کاری ئیسلام له به رز بوونه وه دایه ، خۆی گه یانده لای هیره قلی پادشای رۆم و ، داوا ی کۆمه کیی لێ کرد دژی پێغه مبهری خوا ﷺ . ئەویش به لینی پێ دا و دلێ خۆش کرد و له وێ مایه وه . ئەبوعامیر نامه ی بۆ هه ندی له خزمه مونا فیه کانی مه دینه نه نووسی و ، به یسی پێ نه دان و ، به وه دلێ خۆش نه کردن که سوپایه ک دینیته سه ر مه دینه ره چه یته به گژی پێغه مبهری

خودا ﷺ و له مه‌دینه ده‌ری نه‌په‌رینى . جا داواى لهو خزمانه‌ی کرد که له مه‌دینه‌دا بنکه‌یه‌ک دروست بکه‌ن تا که هاته‌وه بی‌کاته بنکه‌ی کارى . نه‌وانیش به‌مه دل‌خۆش بوون و ، ده‌ستیان دایه بینا‌کردنى مزگه‌وتیک له نزیك مزگه‌وتى (قوباء) هوه و ، به‌ر له‌وه‌ی که سوپای نی‌سلام بۆ ته‌بوک ده‌رېچى ، نه‌و مزگه‌وته‌یان ته‌واو کرد . نه‌وه‌بوو هاتنه خزمه‌تى پیغه‌مبه‌رى خوا و داوايان لى کرد بی‌ت بۆ لایان و ، له مزگه‌وته‌کیان‌دا نویژ به‌جى به‌ینى تا ببیته به‌لگه‌ی ره‌زامه‌ندى و دان بیانانى . باسیان بۆ کرد که نه‌م مزگه‌وته‌یان بۆ لاوازان و نه‌خۆشان دروست کردووه تا له شه‌وى ته‌ر و تووشی‌ی دا نویژى تیدا بکه‌ن . به‌لام خواى گه‌وره له‌وه پاراستى که نویژى تیا بکات و ، فه‌رموى : ((إنا على سفر ولكن إذا رجعنا إن شاء الله)) . فه‌رموى : نیسته نیمه له سه‌ره‌رین ، نه‌گه‌ر ان شاء الله گه‌راینه‌وه .

کاتیک که پیغه‌مبه‌رى خوا ﷺ له ته‌بوکه‌وه گه‌رايه‌وه و ، ته‌نها رۆژیک یان هه‌ندى له رۆژیکى ما‌بوو بگاته‌وه مه‌دینه ، جیبریل هه‌والى مزگه‌وتى ضیاری بۆ هی‌نا که نه‌وانه‌ی بنیاتیان ناوه چ مه‌به‌ستیکى گلاویان هه‌یه ، که نه‌یانه‌وى کوفر بلاو بکه‌نه‌وه و ، دووبه‌ره‌کیى بجه‌نه نیوان موسلمانانه‌وه به‌وه‌ی که هه‌ندیکیان له مزگه‌وتى قوباء دا‌بر بکه‌ن . نه‌و مزگه‌وته‌ی که یه‌که‌م رۆژ له‌سه‌ر ته‌قوا و خواناسیى بنیات نراوه . بۆ نه‌مه پیغه‌مبه‌رى خوا ﷺ به‌ر له‌وه‌ی بگاته‌وه مه‌دینه پی‌ساوى پی‌ش خۆى خستن تا بی‌رووخینن و بی‌سووتینن .

نه‌مه هۆى هاتنه خواره‌وه‌ی نایه‌ته‌کانى پی‌شه‌وه بوو وه‌ک نیین که‌ثیر باسى کردووه . به‌لام مانای نایه‌ته پی‌رۆزه‌کان نه‌مه‌یه که خواى گه‌وره هه‌والى داوه که هۆیه‌کانى بینا‌کردنى نه‌و مزگه‌وته چوار شتن :

۱- زیان‌گه‌یاندن به‌غه‌یری خۆیان .

۲- کوفرکردن به‌خوا و ، خۆ هه‌ل‌کیشان به‌سه‌ر موسلمانان‌دا ، چونکه ویستیان مونا‌فیکان به‌هیز بکه‌ن .

۳ - به‌ش به‌ش کردنى تیمان‌داران ، چونکه ویستیان هه‌ندى له موسلمانان ناماده‌ی مزگه‌وتى (قوباء) نه‌بن .

۴ - خۆ ناماده‌کردن و بوونه چاوساغ بۆ دوژمنانى خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی . جا خواى گه‌وره فه‌رمانى به‌سه‌ر پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی‌دا تا نویژى تیا نه‌کات ، به‌لکو

بی‌رووخینى .

ئەو ناپاکانە سویندیشیان ئەخوارد کە مەبەستمان چاکە بوو ، بەلام قورئان بە درۆزیان لە قەلەم ئەدات .

خوای گەوره بە فرمانی قورئان پیغەمبەری ئاگادار کرد تا نەچیته ئەو مزگوتەو و نوێژی تیا نەکات . ئەو بوو پیغەمبەری خوا ﷺ فرمانی بەسەر عەماری کوپی یاسیر و مالیکی کوپی دوخسوم دا دا لەگەڵ چەند هاوێڵکی تردا بچن مزگوتی ضیرار برووخیئن و بی سووتیئن . پاشان خوای گەوره فرمانی کرد تا نازیزەکە ی نوێژ لە یەکی لەو دوو مزگوتەدا بەجی بهینی : مزگوتی قوباء یان مزگوتەکە ی خۆی ، چونکە لەسەر تەقوا بنیات نراون .

دوای ئەو وەسفی ئەو پیاوانە ئەکات کە وان لە مزگوتی تەقوادا ، ئەوانە کۆمەڵە پیاویکی پاک و خاوتیئن .

ئێین ماجە ریبوایەتی کردوو کە کاتی نایەتی : ﴿ فِيهِ رِجَالٌ مُّحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا ﴾ (التوبة : ۱۰۸) هاتە خوارەو ، پیغەمبەری خوا ﷺ فرموی : ((يا معشر الأنصار! إن الله قد أثنى عليكم في الطهور ، فما طهوركم ؟)) . فرموی : ئەی کۆمەڵی ئەنصار خوا ستایشی ئێوی لەسەر پاک و خاوتیئیی کردوو ، پاک و خاوتیئیتان کامەیه ؟
وتیان : بۆ نوێژ دەست نوێژ نەگرین و ، بۆ لەش گرانیی خۆمان نەشوین و ، تارەتیش بە ئاو نەگرین . فرموی : ((فهو ذاك فعليكموه)) . فرموی : ئەو یه ، دەست بەرداری مەبن .

لەو کاتەو هەتا ئیستا و لەمەودوایش دوژمنانی ئیسلام خەریکی نەخشە و پیلان و بە چەندین شیواز مزگوتی ضیرار لە دژی موسلمانان دروست نەکەن .. ئەمەش تا موسلمانە سادەکانی پێ بەخەڵتینن و شک و گومان تیکەڵ بە عەقیدە ی موسلمانان بکەن .

ئەو دوژمنانە خۆیان ماندوو نەکەن .. سەریان دا لە بەرد گەر بیانەوی دینی خوا لەکەدار بکەن ، یان زیانی پێ بگەیهنن ، ئەوانە هیچیان پێ ناکرێ ، بەلکو تەنها سەرشوژی دنیا و قیامەتیان بۆ ئەمینیتهو .^{۲۹۸}

سیانزەهەم : کاریگەریی غزای تهبوک

لەبەر ئەوەی کە غزای تهبوک لە کاتی گەرمای هاویندا ئەنجام درا ، کە ئەو بوو سیبەر خۆش بوو بوو و ، باخ و باخات وەختی پێ گەیشتنی بەر و بەرەمیان بوو ،

وهك راهینانیکی سهختی لیّ هات ، که به راستیی بووه هۆی زیادبوونی غیرهتی شهو موسلمانان به پیزانه که به برسیتی و تینویتی ، شهو هه مووه ریگه یانه بریی ، به رهو دوژمنیکی مل هوپی به دهسه لات و خاوهن سوپایه کی تاقانه له جیهان دا ، بی شهوی تاقه موسلمانیک نارهبازی ، یان ماندویتی ده ربیری . .

شهو راهینانه سهخته سه مانندی که قورنان چۆن پیایکی پی گه یاندون .
له شهجام دا که موسلمانان کان به سهری به رزه وه گه پانه وه چهنده سهت که وتیکی مه عنهویی پیشکش به سوپای نیسلام کران :

(۱) سام و هه بیه تی رۆم له بهر چاوی عه ره به کان دا ، چ موسلمان و چ کافر ، شکا . شهو نه ما ناوی رۆم بری و خه لک له شوینی خۆی دا بله رزی . . به لکو سوپای عه قیده گه وره ترین سوپا تیک نه شکینی .

(۲) ده رکوت که سوپای نیسلام بۆته تاقه سوپای به دهسه لات له دوررگه دا و ، هۆزه کانی سنووری شامیش بوونه ته دۆستی موسلمانان و ، هه ندیکیشیان به راستیی جزیه به موسلمانان نه دن . که واته ئیتر ده ولته تی رۆم شهو سام و هه بیه ته ی نه ما و ، هۆزه عه ره به کان پییان خۆشه سوپای نیسلام رازی بکه ن . هه تا شهو بوو پیغه مبه ری خوا ﷺ که میک پیش کۆچی دواپی خۆی نوسامه ی کوری زهیدی کرده فرمانده ی سوپایه ک تا رۆم ته می بکا و ، له هه مان کات دا تا ناماژه بی بۆ فه تخی شام و لات ه کانی تریش .

(۳) دواپی کۆمه له سه رکوتنه که ی خه بیهر و مه ککه و حونه ی و ، ته بووک سه رانسه ری دوررگه بۆ موسلمان بوون نه رم بوو . بۆ شهو هۆزه عه ره به کان هه ر هه موویان نوینه ریان نارده مه دینه تا موسلمان بوونی هۆزه کانیان بگه یه نن . شهو بوو سالی نۆیه م بهو بۆنه وه ناوئرا سالی نوینه ران ، وه ک له دواوه باسی نه که یین .^{۲۹۹}

چواردههم : سه رنجیک بۆ غه زاکان

ژماره ی شهو غه زایانه ی که پیغه مبه ری خوا ﷺ به فرماندایه تی خۆی شهجام دران بیست و جهوت یان بیست و هه شت غه زا بوون و^{۳۰۰} سه ریه کانی ش شه صت سه ریه بوون که له هه موویان دا جهنگ و کوشتار رووی نه داوه . .^{۳۰۱}

^{۲۹۹} السیره النبویه للصلابی : ۸۴۸ - ۸۵۰ .

^{۳۰۰} به پیی لیکۆلینه وه ی ئیبنولقه ییم له زاده له عا ددا ژماره ی غه زاکانی پیغه مبه ری خوا ﷺ بیست و جهوت غه زا بوون ، به لام به رای لیوا روکن مه محوود شیت خه ططاب و به لیکۆلینه وه ی شهو بیست و هه شت غه زا شه بن . سهیری

نه گهر به وردی سهرنجی نهو ههموو غهزایانه بدهین که چهنده به ریک و پیکی نه نجام دراون بزمان دهرنه کهوی که سهر زهویی تاقه فرمانده و سهرکرده به کی به خوزه نه دیوه که له پیغه مبهری خوا ﷺ له پیشتر بی ، له نه خشی جهنگ و نارام گرتن و نازایه تی و غیرهت و کؤل نه دان دا .. ههر وه ک سهرداری ههموو پیغه مبهرانه، نهوا سهرداری ههموو سهرکرده و فرمانده کانی سهرانسهری میژووی مرؤفیشه ..

بۆ ههموو غهزایه ک نه خشی چاک و ریکی نه کیشا ، نیت له ههموو غهزاکان دا سهرکهوتن به شی بوو ، جگه له تیک شکانیکی کاتی بی چهند سعاتیکی ، به هوی ههلهی سهربازه کانیوه ، له نوحود و حونهین دا . نهوه بوو سهره نجام ههر نهو سهرکهوتوو بوو .. له جهنگی نوحود دا ههر نهو روزه سهلماندی که مهیدانی جهنگ وا به دهستی موسلمانانه و ، نهوان له سهر خۆ شهیده کانیان لهوی ناشت و ، بۆ سبهینیش ، دواي شههیدبوونی دهیه کی سوپا و زامداربوونی صد و پهنجای تر تا (حمراء الأسد) قورهیشی راو نا .. له جهنگی حونهینیش دا دواي که میتک هاوه لانی بانگ کردهوه و به صد جهنگاوهری دامهزراوهوه جهنگی سهرکهوتنیان دهست پی کرد و ، بیست هزار جهنگاوهری ههوازین شوین نه بوو خویان تیا بشارنهوه . چهنده پالنهوانیتی پیغه مبهری خوا ﷺ له غهزاکان دا نه سهما ، له غزای نوحود و حونهین دا چاکتر نه سهما ، بۆ نهو نارام و دان به خۆداگرتن و وره بهرنه دانهی دواي تیک شان له ههر دوو غهزا که دا هتا سوپای نیسلامی جهم نه کردهوه و ، وه ک شاخی دامهزراو له بهردهم دوژمن دا دای نه مهزراندهوه ..

کهواته سهرکهوتنی نهو دوو غهزایه گرنگ تر بووه له سهرکهوتنی غهزاکانی تر .. کهواته پیغه مبهری خوا ﷺ شکستی به خوی و نه خشه کانیوه نه دیوه .. بگره پالنهوانانه شکست و ههلهی هاوه له کانیشی چاره سهر نه کرد .. بهم غهزایانه پیغه مبهری خوا ﷺ توانی شارستانیه تیک دا به مزینتی .. نومه تیک به ههموو رهوشتیکی به رزهوه بهریا بکات .. ولاتیکی پر بکا له ناسایش و هیمنیسی

(السيرة النبوية) دانانی ماموستا نه دهوی ل ۴۹۲- ، (الرسول القائد) دانانی لیوا روکن مهجمود شیت خهططاب بکه .

^{۳۰۱} نه مهش به پی لیکۆلینهوه ورده کهی دانهری ژبان نامه ی پیغه مبهری خوا ﷺ به ناوی (رحمة للعالمین) ، قاضی موحه محمد سوله یمان مهنصورفوروی .

که هرگیز شتی وه‌های به خۆیه‌وه نه‌دیی بی . . دوژمنایه‌تیی و تۆله‌سه‌ندن و رقه‌برایه‌تیی بن‌بر بکات . . نه‌مه‌ش دوا‌ی پایه‌دان به دل‌سۆزان و ره‌وشت به‌رزان تا خزمه‌ت بکه‌ن و ، ناسینی مونا‌فیع و ده‌ست‌بران و دوور‌خسته‌وه‌یان .

به‌م غه‌زایانه ، که له قوتا‌بخانه‌ی قورنانه‌وه فه‌رمانیان بۆ ده‌رنه‌چوو ، پیغه‌مبه‌ری نازیزمان ﷺ کۆمه‌لێک فه‌رمانده‌ی بلیمه‌ت و خواناس و ده‌ست‌وده‌م پاکیی پی گه‌یاند، تا دوا‌ی خۆی نیس‌لام پیش‌که‌ش به ولاتان و گه‌لانی ده‌ره‌وه‌ی دوور‌گه‌ی عه‌ره‌یی بکه‌ن و ، رۆم و فارس به جارێکا به‌گیر بیسن و ، سوپای هه‌ردوو گه‌وره ده‌وله‌تی جیهان به چۆک‌دا به‌ینن و ، له سته‌م و جه‌ور و خوین مژینی هه‌ژاران ده‌ست کۆتایان بکه‌ن .

به‌م غه‌زایانه ، پیغه‌مبه‌ری نازیزمان ﷺ مه‌به‌ستی جه‌نگ و کوشتاری گۆری . . جارن جه‌نگ له نیوان هۆزه‌کان و ده‌وله‌ته‌کان‌دا بۆ سته‌م و داگیرکاری و خوین رشتن و تالان و برۆ و دیل‌گرتن و به کۆیله‌کردن بوو . به‌لام غه‌زا‌کان مرۆفیان فیر کرد تا له پیناوی رزگاری مرۆف‌دا بجه‌نگی . . جه‌نگ بۆ تیک شکاندن زالمان و ، رووخاندنی قه‌لای سته‌م بیت ، تا مرۆفه‌کان په‌روه‌ردگاری خۆیان بدۆزنه‌وه و ، بی‌ترس و بیم بی‌په‌رستن و ، به‌مه‌ش له مه‌ینه‌تی‌یه‌کانی دنیا و قیامه‌ت سه‌رفراز بن . لیره‌دا مل هورن ده‌ست‌کۆتا کران . . لاوازه‌کان بوونه خاوه‌نی ریز و خاوه‌نی ژیان . . با هه‌موان به‌نده‌ی خوا بن . . هاوه‌لێک بۆ مه‌به‌ستیکی پاک و به‌رز ، بۆ ماچ‌کردنی شانی موباره‌کی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌لێت : نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ! قامچیی لی داوم . پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ ناماده‌یی خۆی بۆ تۆله‌سه‌ندن ده‌رنه‌برئ . . فه‌رمان نه‌دا با نه‌و هاوه‌له به‌ریزه قامچی‌یه‌ک له نازیزی بداته‌وه . . نه‌ویش بیانوو نه‌گری که گوايه نه‌و به شانی رووته‌وه قامچی‌یه‌که‌ی به‌رکه‌وتوو ، نازیزیش شانی بۆ رووت نه‌کات و ، نه‌ویش هه‌لمه‌ت نه‌دات ماچی نه‌کات . .

میژووی مرۆفایه‌تیی میژوویه‌کی ره‌شی تاریکی چلکنه ، جگه له میژووی پیغه‌مبه‌ران و شوین‌که‌وتوانیان . . ته‌نها نه‌وان رووناکیی و گه‌شاهه‌یی یان بۆ میژوو تۆمار کردوو . . به تاییه‌ت پیغه‌مبه‌ری نازدارمان ﷺ و هاوړی مه‌رد و قاره‌مانه‌کانی . . چونکه ده‌ست‌رۆیشته‌وانی میژوو نه‌گه‌ر به پاکیی هه‌لگری دینی خوا نه‌بووبن ، نه‌وا هه‌موو ره‌نج و ته‌قالایه‌کیان بۆ نه‌م چوار رۆژه ته‌مه‌نه‌ی دنیا بووه ، بۆ سه‌رۆکایه‌تیی و پا‌ره کۆکردنه‌وه و رابواردن . نیت‌ر سۆز و به‌زه‌یی و دل‌سۆزی

و خەم خۆریی بۆ مرۆڤەکان و بۆ گەلەکان بە هیچ شتوێهەك نەبوون ، ھەرچەندە لەم چەرخانەى دواوەدا لاف و گەزافى زۆر لى درا بۆ مافى مرۆڤ و ، مافى گەلان و ، مافى چەوساوان .. چونکە ھەركەس بە پاکىی دەست بە دىنى خواوە نەگرى هیچ پەرەو ەردەيەكى لا نىه و ، تەنھا بىرى وا بەلای خۆيەو ە و ، تەنھا خەرىكى خۆپەرستىي نەبىت .

ئىسلام ياساى جوانى نەخشە كىشا تا فەرماندە و سەربازەكانى ئىسلام ، لە كاتى جەنگدا پەيرەوىيان بکەن . ئەو ياسايانە نەو ەندە جوانن تىكراى مرۆڤايەتىي شانازىيان پىتو ە نەكات .

سولەيمانى كورپى بورەيدە لە باوكيەو ە نەگىرپىتتەو ە كە وتويە : نەگەر پىغەمبەرى خوا ﷺ كەسىكى بگردايە بە نەمىرى سوپايەك ، يان سەريەك نامۆزگارىيى تەكرد كە لە دلى خۆيىدا تەقواى خواى بەدەسەلاتى لە ياد نەچىت و ، نامۆزگارىيى نەكرد تا لەگەل مۆسلمانەكاندا چاك بىت ، پاشان ئەى فەرموو : ((أُغزوا باسم الله ، في سبيل الله ، قاتلوا من كفر بالله ، أُغزوا ، فلا تغلوا ولا تغدروا ، ولا تمثلوا ، ولا تقتلوا وليداً)) . ئەى فەرموو : بە ناوى خواوە و ، لە پىتاوى خوادا ، غەزا بکەن .. ھەر كەسى ئيمانى بە خوا نىه كوشتارى بکەن .. غەزا بکەن .. لە دەست كەوتى جەنگ پىش بەش كردنى ھىچ لا نەدەن .. غەدر نەكەن .. كوژراوى دوژمن لووت و گوى نەكەن .. مندال نەكوژن ..

ئەم نامۆزگارىيە نايابانە بەوپەرى پىرۆزىيەو ە سەير نەكران .. بۆيە چ فەرماندە و چ سەرباز بە جوانىي گوترايەلىيان بۆ نەكردن .. ھەروەھا پىغەمبەرى خوا ﷺ فەرمانى ئەدا بەسەر مۆسلماناندا تا ئىسلام بچەنە بەر چاوان و خەلكىي بۆ لای رابكىشن نەك دوورى بچەنەو ە كە ئەى فەرموو : ((يَسْرُوا وَلَا تَعْسُرُوا ، وَسَكُنُوا وَلَا تُنْفَرُوا)) . (رواه مسلم) . نەگەر تەشرىفى بۆ ناو كۆمەلەك بەردايە ، شەو لە ناخلفىيىدا نەئەچوو ە سەريان ھەتا رۆژ نەبوويەو ە .. زۆر بە توندىي دوورەپەريزىي لە سووتاندن بە ناگرى نەكرد .. كوشتنى كچۆلەي قەدەغە كەردبوو .. لىدان و كوشتنى ئافرەتى قەدەغە كەردبوو .. ھەموو زەرەر و زيانىكى قەدەغە كەردبوو ، وەك درەخت بىرىن و لەناو بردنى دەغل و دان و كشت و كال .

لە كاتى فەتى مەككەدا ھەلمەت بەردنە سەر زامدار و ، شوين كەوتنى ھەلاتوو و ، كوشتنى دىلى قەدەغە كەرد .. كە فەرموى : ((لا تجهزن على جريح ،

ولا تتبعن مدبراً ، ولا تقتلن أسيراً)) . ههتا کوشتنی نیسراو و نوینه‌ری قه‌ده‌غه کرد.. کوشتنی هاوپه‌یانی وه‌ها له قه‌لهم دا که نهو که‌سه بۆنی به‌هه‌شت نه‌کات، هه‌ر چه‌نده بۆنی به‌هه‌شت له دووری چل سال رینگاوه نه‌بیستری که فهرمووی : ((من قتل معاهداً لم یرح رائحة الجنة ، وإن یرجها لتوجد من مسیرة أربعین عاماً ...)) .

نه‌وه‌شمان له یاد نه‌چی که غه‌زا و سهریه‌کانی سه‌رده‌می پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ که‌مترین کوشتاریان تیا کراوه که له هه‌ردوولا له (۱۰۱۸) که‌س زیاتر نه‌کوژراوه ، که دیاره به‌قوربانیی دانیکی ناوه‌ها که‌م ده‌وله‌تی عه‌داله‌ت له سه‌رزه‌ویی دا به‌ریا بکری که نه‌بیته مایه‌ی پاراستنی ملیۆنه‌ها خوین و ، پاراستنی شه‌رف و سه‌روه‌ت و سامانی ملیۆنه‌ها مرۆڤ و ، بلاؤکردنه‌وه‌ی نه‌من و ناسایش له ناوچه‌یه‌کی یه‌کجار زۆردا ، به‌راده‌یه‌ک که نافرته‌تیک له حیره‌وه سواری وشتر بیی و به‌تاقی ته‌نیا بگاته که‌عبه و ته‌وافی مائی خوا بکات و جگه له خوا له که‌س نه‌ترسی ، یان نافرته‌تیک له قادسیه‌وه سواری وشتره‌که‌ی بیته هه‌تا زیاره‌تی مائی خوا بکات ، به‌بی ترس . به‌مه‌رجی له‌وه و پیش کاروانی حکومه‌ته گه‌وره‌کانیش ، نه‌گه‌ر که‌سانیکی تاییه‌تی پاسه‌وانی یان نه‌کردایه ، جه‌رده رییان پی نه‌گرت و تالانیان نه‌کرد ..

نه‌وه‌شمان له یاد نه‌چی که بلاؤبوونه‌وه‌ی نیسلام ماوه‌یه‌کی یه‌کجار که‌می پی چوه . نه‌وه‌بو له ماوه‌ی ده‌ سا‌دا ته‌نیا ۲۷۴ میل دووجا ناوچه‌ی گرتوه ، که له‌م ماوه‌یه‌دا موسلمانان بۆ هه‌ر یه‌ک مانگ تاکه پیاویکیان له ده‌ست داوه و ، زیانی دوژمنیش نه‌وپه‌ره‌که‌ی صد و په‌نجا که‌سی له ده‌ست داوه . که ده‌ سا‌له‌که‌ش ته‌واو بوو زیاتر له یه‌ک ملیۆن میل دووجا مل‌که‌چی حوکمی نیسلام بوو . خو نه‌گه‌ر قوربانیانی غه‌زاکانی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌راورد بکه‌ین له‌گه‌ل قوربانیانی دوو جه‌نگه نه‌گریسه بی‌ته‌نجام و بی‌که‌لکه جیهانی یه‌که‌دا ، واته جه‌نگی جیهانی یه‌که‌م له ۱۹۱۴ - ۱۹۱۸ ز و ، جه‌نگی دووه‌م له ۱۹۳۹ - ۱۹۴۵ ز ، نه‌وا هه‌ست به‌جیاوازی یه‌کی زۆر نه‌که‌ین . له (دائرة المعارف البريطانيّة) ل ۱۰۱۳ ی چاپی ۱۹۷۴ دا وه‌ها نووسراوه که ژماره‌ی کوژراوانی جه‌نگی جه‌نگی جیهانی دووه‌م له نیوان سیی و پینج ملیۆن و شه‌صت ملیۆن بووه . به‌مه‌رجی نه‌وه‌نده‌ی خوینی تاقه که‌سیک مرۆفایه‌تی که‌لکی له‌و دوو جه‌نگه ناهه‌مواره وه‌رنه‌گرتوهه .

هەر وەھا ژمارەى قوربانىيانى (محاکم التفتيش) لە ئەوروپا لە سەدەکانى ناوەراستدا ، کە کەنيسە دژى زانىيارىي و زانايان ئەنجامى ئەدا ، گەيشتە دوانزە ملیۆن کەس .^{۳۰۲}

پانزەهەم : کۆچى دوايى نەجاشىي

لە مانگى رەجەبى سالى نۆهەمدا ئەصحەمەى كورپى ئەبجەرى نەجاشىي ، پادشای حەبەشە كۆچى دوايى كرد .. ئەم پادشايە لە سەردەمى پيئەمبەرى خوادا ﷺ موسلمان بوو ، بەلام كۆچى نەكرد بۆ لای ، لەو ماوەیەدا كە موسلمانان كۆچيان كەردبوو بۆ حەبەشە نەجاشىي ریزی چاكي لی گرتن . كاتیک كە نەجاشىي كۆچى دوايى كرد هەر لەو رۆژەدا پيئەمبەرى خوا ﷺ هەوالی بە موسلمانەكان دا و ، لەگەڵيانا رۆيشت بۆ موصەللا لە دەرهوہى مەدينە و لەوى بە كۆمەل نۆيژيان لەسەر كرد و چوار (الله أكبر) يان لەسەر وت . ئەمەش بەلگەى بەشەرعیي بوونی بەجى هينانى نۆيژى جەنازەيە بۆ كەسيك كە لە دورووە مردبى .^{۳۰۳}

شانزەهەم : كۆچى دوايى نوم كولشووم

كچى پيئەمبەرى خوا بوو و لە مانگى شەعبانى سالى نۆهەمدا بوو . ئەوەبوو عثمان لە سالى سىھەمى كۆچيى دا مارەى كرد . ئەويش دواى كۆچى دوايى روقیەى كچى پيئەمبەرى خوا . نوم كولشووم منالى بۆ عثمان نەدیوہ . لە شۆردنيا نوم عەطیە و صەفیەى كچى عەبدولموطەللیب و ئەسمائى كچى عومەيس بەشدار بوون و ، پيئەمبەر و موسلمانان نۆيژيان لەسەر كرد .. كاتى كە برديان بۆ ناشتن ، پيئەمبەرى خوا ﷺ لەسەر قەبرەكەى وەستا و هەردوو چاويشى فرميسكيان لی ئەباريى . فرمانى دا طەلحە و عدلیي و فەضل و ئوسامە چوونە ناو قەبرەكەيەوہ . بە مردنى ئەم كچەى ، پيئەمبەرى خوا ﷺ تەنها فاطیمەى كچى ماوو .

پيئەمبەرى خوا ﷺ ئەوئەندە لە عثمان رازيى بوو فرمووی : ((لو كانت عندي ثالثة لزوجتكها)) . فرمووی : كچى سىھەمیشم ببوايە ليتم مارە ئەكرد ..^{۳۰۴}

^{۳۰۲} السيرة النبوية للنسوي : ۳۷۷ - ۳۷۹ ، الرحيق المختوم : ۴۵۵ - ۴۵۷ .

^{۳۰۳} السيرة النبوية لأبي شهبة : ۲ / ۵۳۲ ، الرحيق المختوم : ۴۵۳ .

^{۳۰۴} السيرة النبوية لأبي شهبة : ۲ / ۵۳۲ ، الرحيق المختوم : ۴۵۳ .

به‌شی چل و چواره‌م

رووداوهدکانی نیوان ته‌بووک و هه‌جی مال‌ئاوایی

یه‌که‌م : موسلمان بوونی شه‌قیف

هۆزی شه‌قیف هه‌له‌یه‌کی یه‌که‌جار گه‌وره‌یان کرد کاتیك که سهرداری ژیر و به سه‌لیقه‌ی خۆیان عوروه‌ی کورپی مه‌سه‌عوودیان کوشته .. هه‌روه‌ها هه‌له‌یه‌کی گه‌وره‌شیان کرد به‌و شتویه‌یه دژی نیسلام وه‌ستان .. نه‌وه‌بوو له هه‌موو دوورگه‌دا نه‌وان دوور خرابوونه‌وه و ، ته‌نیایی و بی‌که‌سی‌یان پتیه‌ دیار بوو .. سه‌ره‌نجام پیاویکی ژیریان ، که ناوی عه‌مری کورپی ئومه‌یه‌یه بوو ، هه‌ستی کرد که نه‌گه‌ر شه‌قیف‌یش موسلمان‌بوونی خۆی نه‌گه‌یه‌نی توشی مه‌ترسیی نه‌بیته و له‌وانه‌شه تیا بچێ . چونکه هۆزه‌کان هه‌موویان موسلمان بوویون و ، نه‌گوڤجا بچن به‌ گژی هه‌وازیندا ، به‌ تاییه‌ته سهرداری موسلمان‌بوویان مالیکی کورپی عه‌وف که په‌یتا په‌یتا هیتشی نه‌کرده سه‌ریان .

عه‌مری کورپی ئومه‌یه‌یه له‌گه‌ل عه‌بدیاله‌یلی^{۲۰۰} سهرداری دووه‌می شه‌قیف شتیك له‌ نیوانیان‌دا رووی دا بوو و ، ده‌نگیان له‌ یه‌که‌ وه‌رگرتبوو . به‌لام عه‌مر نه‌وه‌ی خسته پشت گوی و هه‌وتی دا له‌گه‌ل عه‌بدیاله‌یل ریك بکه‌ون . عه‌مر یه‌که‌جار ژیر و خه‌م خۆر بوو .. نه‌شی‌زانایی هۆزه‌که‌ی له‌ تیاچوون‌دایه .. بۆیه به‌ره‌و مائی عه‌بدیاله‌یل که‌وته ری . که گه‌یشته ماله‌که‌ی پیاوی نارد له‌ لای عه‌بدیاله‌یل که با بیته ده‌روه .

^{۲۰۰} عه‌بدیاله‌یل کورپی عه‌مری کورپی عومه‌یری شه‌قه‌فی‌یه . سهرداری نه‌وه‌ی مالیك بووه و ، سه‌رۆکی نه‌و نوینه‌رانه‌ش بوو که رویشته بۆ مه‌دینه بۆ نه‌وه‌ی موسلمان‌بوونی شه‌قیف رابگه‌یه‌نن . له‌ پشه‌وه شه‌قیف نه‌یانه‌وی عه‌بدیاله‌یل بنیترن بۆ مه‌دینه . به‌لام عه‌بدیاله‌یل ناره‌زایی ده‌ربرپی و ترسا نه‌ویش وه‌ عوروه بکوژن . نه‌وه‌بوو پینج که‌سیان له‌گه‌لیا نارد که نه‌مانه‌ بوون : عه‌ثماني کورپی نه‌بولعاص و ، نه‌وسی کورپی عه‌وف و ، ئومه‌یری کورپی خه‌رشه و ، هه‌که‌می کورپی عه‌مر و ، شوره‌حییلی کورپی غه‌یلانی کورپی سه‌له‌مه . هه‌ر هه‌موویان به‌ چاکیی موسلمان بوون و ، گه‌رانه‌وه ناردنه‌وه . و ، نه‌وانیش هه‌ر هه‌موویان موسلمان بوون .

که نیراوه که ههوالی هاتنی عهمری به عبیدیهیل گه یاند سهری سوورپا نه ما بویه پرسیی : مالت ناوا بی ! عهمر ناردووتی بۆ لام ؟ وتی : بهالی نه وه تا له ماله که تا وه ستاوه .

عبیدیهیل پیتی خۆش بوو له گه له عهمر دا ناشت ببهوه ، به لام پیتی ناخۆش بوو دهست پیتش خهری بکات و بچیت بۆ لای عهمر . عبیدیهیل به بیر دا نه نه هات که عهمر شتی و هها بکات و بیت بۆ مالتی نهو .. دیاره شتیکی گرنگ رووی داوه .
عبیدیهیل چووه دهروه بۆ لای عهمر و به خیرهاتنیکی گهرمی لی کرد .
عهمریش ههلویتستی ناسکی شهقیفی بۆ باس کرد ، کهوا نیسلام دهورهی داون و ، کاتی نهوه نیه ناکوکی نیوان خۆیان بخویننهوه . هه موو هۆزه کان موسلمان بوون و ، نه مانیش توانایان نیه بچن به گژی هه موویان دا . عهمر نه وه شی باس کرد که ههوازین له ناوچهیه کی زۆردا بلاوه یان لی کردوه ، به لام شهقیف له قه لای طانیف دا خزی قایم کردوه . جا چۆن نه بی واز له هه مووه خه لکه بهیتری موسلمانان کان دهستیان لی بووه شیپن ؟ یان نهوه که یانه نه مانیش ناتوانن بستیک له قه لاکه یان دوور بکه ونه وه ؟

عبیدیهیل پیتش رای گه یاند که هه مان رای بووه ، به لام نه وه ههنگاوهی عهمر ناویه تی نه م نه ی توانیوه بینی .

بۆ نه مه گهوره پیاوان و ناوداران شهقیفیان بۆ کۆنگرهیه کی گشتیی بانگ کردن و ، هه ره هه موو هاتنه سه ره نهوه که خۆیان له و ته نیایی به رزگار بکه ن . به مه برپاری موسلمان بوونیا ن دا ..

دوای نه وه ش برپاریان دا که نیراویکی تایبه تی بنیره خزمه تی پیغه مبه ری خوا ﷺ له مه دینه تا ده رباره ی موسلمان بوونی شهقیف وت وویتژی له گه له دا بکات . نه وه بوو عبیدیهیل یان هه له بژارد ، که نهو رۆژه له پله و پایه و ته مه نی عوروهی کوپی مه سهوود دا بوو ..

شایانی باسه که پیتش کۆچ کردن بۆ مه دینه پیغه مبه ری خوا ﷺ له تاو سزا و نازاری قورپه ییش سهردانیکی طانیفی کرد ، بهو هیوایهی که خه لکه که ی باوه ش بۆ نیسلام بکه نه وه . نه مه ش دوای کۆچی دوایی نه بو طالیب و خه دیجه بوو . که چیی عبیدیهیل و براکه ی وه ک ریزیان لی نه گرت ، منالی مه ردومیان لی هان دا تا به ردبارانی بکه ن و ، سزا و نازاریکی زۆری پی بچیتن .

عبدالیهیل داوای له شعیف کرد که چارپوښیسی لهو بکهن و نهو نرکه‌ی پیّ نه‌سپیرن ، نهمه‌ش وه‌نهبیّ له ترسی نه‌وی پیغهمبهری خوا ﷺ تۆله‌ی لی بکاته‌وه ، چونکه نه‌ویش و هموو عه‌رب و عه‌جه‌میش نه‌یان‌زانیی که نه‌و زاته‌ مویاره‌که تۆله‌ی خۆی له هیچ که‌سیک ناسه‌نیتته‌وه و ، به‌رامبهر به هر خراپه‌یه‌ک چاکه نه‌نجام نهدات . به‌لام له ترسی شعیف نه‌ی‌ته‌وی‌را نه‌و نرکه به‌جیّ بیننی . نه‌ترسا نه‌ویش وه‌ک عوروه شه‌هید بکهن .

به‌لام شعیف کۆلیان نهدا و ، له‌سهر داوای خۆیان سوور بوون که نه‌بیّ نه‌و نرکه بگریته نه‌ستۆ . نه‌ویش ناچار بوو به گوی‌یان بکات به‌و مەرجه‌ی که له هر بنه‌ماله‌یه‌ک پیاویکی له‌گه‌ل‌دا بنیږن .

هموو بنه‌ماله‌کانی شعیف ره‌زامه‌ندی‌یان بۆ نه‌م داوایه‌ی عبدالیهیل نواند . نه‌وه‌بوو بریاریان دا که ههر‌دوو هۆزه سه‌ره‌کی‌یه‌که‌ی شعیف ، که نه‌حلاف و نه‌وی مالیک بوون ، هر یه‌که سیّ پیاو بۆ نه‌م کاره هه‌ل‌ببۆږن .. سیّ پیاو له نه‌حلاف و سیان له نه‌وی مالیک ، به مەرجه‌ی عبدالیهیل ، که له نه‌وی مالیک بوو ، سه‌رۆکی نوینه‌ره‌کان بیّت .

مه‌به‌ستی عبدالیهیل له به‌شدارکردنی عه‌شیره‌ته‌کان له پرۆژه‌ی وت و ویژکردنیان له‌گه‌ل‌ موسلمانان‌دا بۆ نه‌وه بوو که هر یه‌که لهو پیاوانه قه‌ده‌غی هر به‌ره‌لستی‌یه‌ک بکات که بنه‌ماله‌که‌ی دژی عبدالیهیل نه‌نجامی بدا ، داوی نه‌وی که له مه‌دینه نه‌گه‌رینه‌وه و ، له‌سهر موسلمان بوون به ناوی نه‌وانه‌وه به‌یعت به پیغهمبهری خوا ﷺ نهدات .

شعیف بریاریان دا عبدالیهیل بکهنه سه‌رۆکی نوینه‌ره‌کانیان . نه‌وه‌بوو له‌گه‌ل عبدالیهیل‌دا حه‌که‌می کورپی عه‌مر و شوره‌حبیلی کورپی غه‌یلانیان ^{۳۰۶} ناردن ، که نه‌مانه له نه‌حلاف بوون و ده‌سته‌ی عوروه بوون . هه‌روه‌ها له نه‌وی مالیکیش عوثماني کورپی نه‌بولعاص و ، ^{۳۰۷} نه‌وسی کورپی عه‌وف و ، ^{۳۰۸} نومه‌یری کورپی

^{۳۰۶} شوره‌حبیلی کورپی غه‌یلان ، به چاکیی موسلمان بووه و ، له طائف نیشه‌جی بووه . فهرمووده‌شی ربوات کردوه . باوکیشی به خزمه‌تی پیغهمبهری خوا ﷺ گه‌یشته‌وه و پله‌ی هاوه‌لئیتی هه‌یه . سالی شه‌صت کۆچی داویی کردوه .

^{۳۰۷} عوثماني کورپی نه‌بولعاص له‌لایه‌ن پیغهمبهری خواوه ﷺ کراوه به کاربه‌ده‌ستی طائف و هه‌روا له‌وی ماوه‌ته‌وه تا دوو ساژ له خه‌لافه‌تی عومره . پاشان عومره نه‌ی‌کاته کاربه‌ده‌ستی عومان و به‌هره‌ین . له‌ویزه له سالی بیست و یه‌ک‌دا نه‌چی بۆ توج و فه‌قی نه‌کات و شه‌هره‌کی پادشای نه‌کوژیت . عوتمان به‌شداریی جیهادی زۆر کردوه . نه‌وه‌بوو

خهر شهيان ههڻ بڙاردن . ته ٿين تهو نوڀنه رانه له ده كهس زياتر بوون ، كه يه كيٽيان سوفيانى كوري عهدو ٿلايه .^{٣٠٩}

عهد بدياليل به سهرو ڪا يه تپي نوڀنه رهه ڪان به رهو با ڪوري خوڙاوا ، به رهو مهدينه كهوتنه ري ، تا برياري گهوره پياواني شقيف به پيڻه مبهري خوا ﷺ بگه يهنن ، كه برتتي يه له پشت ههڻ ڪردن له بت په رستي و روونان له نيسلامى بي گهرد .

نهمهش يه ڪيٽ ٻوه له نيشانه ڪاني پيڻه مبهرايه تپي تازيز ، چونكه ڪا تيٽ ڪه پيڻه مبهري نيسلام ﷺ نابلو قه له سر طائيف ههڻ گرت و گهرايه وه ، دعوى هيدا يه تي بڙ ڪردن و له خوا پارا يه وه به رهو نيسلام بيان هيتي .

نهم رڙه له ڪوي ڪه عهد بدياليل هاتوه بڙ موسلمان بوون و ، تهو رڙهش له ڪوي ڪه به گالته و سوو ڪا يه تي يه وه نه يوت : به رگي ڪه عبه ي داماليي و فريي دابي نه گهر خوا تهوي به پيڻه مبهرايه ناردبي . ههروه ها مه سهوودي ڪوري عه مري برايشي نه يوت : نيتر خوا ڪه سيٽي تري نه دڙي يه وه بي ڪا ته پيڻه مبهرايه جگه له تو ؟ حه بيبي ڪوري عه مري برايشي نه يوت : به خوا هه رگيز قسه ت له گهڻ ناهم ، چونكه نه گهر وه ڪه خوٽ ته ٿي له لايهن خوا وه رهوانه ڪرابي ، تهوا له وه زياتري ڪه من وه لامى قسه ت بده مه وه و ، نه گهر درڙش بڙ خوا ههڻ ببهستي تهوا پيويست ناکا ت قسه ت له گهڻ دا بگه م .

به هاوین دا جيهادي نه ڪرد و به زستانيش دا ته هاتوه توج . دواي ڪڙچي دوايي پيڻه مبهري خوا ﷺ عوڻان له طائيف دا دهوري ڪي پياوانه ي بينوه . تهو بهو سهرا نسهري دورگه جگه له مه ڪه و مهدينه و طائيف له نيسلام ههڻ گهرايه وه ، به لام به هڙي ڙيري و سهليقه عوڻانه وه ، ڪه به جواني گوي ڙا يه ٿي بڙ نه ڪرا ، له طائيف دا ههڻ گهرايه وه رووي نه دا . يه ڪي ٻوه لهو هاوه له ناو دارانه ي ڪه زانايان فهرمووده فهرمووده يان ليٽانه وه گيڙا وه ته وه ، نيما م جهه سني به صري يه ڪي ٻوه له وانه ي ڪه فهرمووده يان ليٽيه وه ريو ايه ت ڪردوه . عوڻان نيشته جي به صره بو .^{٣٠٨} له (أسد الغابة) دا وا هاتوه ڪه ناوي تهوسي ڪوري حوڙه يه بيت . نه ميس فهرمووده ي له پيڻه مبهروه ﷺ ريو ايه ت ڪردوه .

^{٣٠٩} سوفيانى ڪوري عهدو ٿلا يه ڪي ٻوه لهو هاوه لانه ي ڪه خهليفه عومهر خوا لي تي رازي بي پستي پي به ستون . دواي تهوي ڪه عوڻان ڪوري ته بولعاص ي له طائيفه وه نه قلي عومان و به حرهين ڪرد ، سوفيان ڪرده ڪاريه دهستي طائيف . خه ڪيٽي زور فهرمووده يان له دم وه رگرتوه ، به تايهت تهو فهرمووده پهروه ده ي به مهزنه به ناويانگه ي ڪه عوره ي ڪوري زويه ير لي ريو ايه ت نه ڪا ت ، ڪه يه ڪيٽه له (الأربعين النواوية) ڪه تيا ي سوفيان ته ٿي ت : تم : نه ي پيڻه مبهري خوا ! ده رباري نيسلام فهرمايشتي ڪم بي بلتي ڪه دواي خوٽ په رسيار له ڪه سيٽي تر نه ڪم . فهرمووي : ((قل آمنٽ بالله عزوجل ثم استقم)) . فهرمووي : بلتي : نيما م به خواي بالادهست هينا و ، پاشان راست ريگا بگره بهر .

عبدالیهیل و هاوہ لانی له مانگی رہمہزانی سالی نۆه می کۆچی دا و ، دواي گهړانه و هی سوپای نیسلام له غهزای تهبوک ، گهیشتنه (وادي القنآة) له قهراغی مه دینه ، تهوسا یه کی له هاوہ لان پتی زانین و ناسینی که نه مانه بۆ موسلمان بوون هاتوون ، نهویش موغیره هی کوری شوعبه بوو . موغیره ویستی به په له خوئی بگهیه نیتته خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ و مژده ی پیّ بدا ، چونکه چ پیغه مبهر و چ هاوہ لان به هاتنی پیاوانی ثقیف زور دلّ خویش نه بن .

بهر له وهی موغیره بگاته لای پیغه مبهری خوا ﷺ ، تووشی نه بویه کر بوو و ، نه بویه کر داوای له موغیره کرد پیش نه که وی تا خوئی نه و هواله پر خویشی یه بگهیه نی . موغیره نه بویه کری پیش خست و خوئی له ده رگا وهستا ، پاشان چوه ژووره وه .

موغیره به په له گهړایه وه بۆ لای نوینه ره کان ، تا یارمه تی یان بدات و ، ههندی ناداب و خووپه و شتی جوانیان پیشان بدا و ، فیریان بکات چۆن سه لام له پیغه مبهری خوا ﷺ بکن ، چونکه کۆمه له نه عربی یه کی وشکی هیچ نه زان بوون و ، له دورنده وه نزیك بوون .

پیاوه ثقه فی یه کان یه کجار دواکه وتوو و نه زان کار بوون .. له لایه که وه هه موو هۆزه کانی دوورگه ساله های ساله له نیسلام گهیشتون و شوینی که وتوون ، که چیی هیشتا نه مان له سر بت په رستی ماونه ته وه . له لایه کی تره وه که هاتوون موسلمان بین ، نه یانه وی به مه رجی تایبه تی خوئیان موسلمان بین .. ههروه که نه وان سه رکه وتین و سوپای نیسلام ناچار بکن به گوی یان بکات .. له لایه کی تره وه مه رجه کانیان دژی بناغی نیسلام بوون و هه رگیز شتی وه ها نه نه گونجا . به لام پیغه مبهری خوا ﷺ به ژیرانه له گه لیان رۆی هه تا له نه زان کاری یه کانیان کۆلیان دا و ، نیمانیان هینا ..

هه رچهنده موغیره ههندی شتی فیر کردن که یه کی له وانه سه لام کردنی موسلمانانه بوو ، که چیی که گهیشتنه به ره وه به سه لامی سه رده می نه فامیی (عم صباحاً) سه لامیان کرد .

به لام له هه مووی سه ریرتر نه وه بوو که له قوناغی یه که م دا پیاوه ثقه فی یه کان نه هاتنه مه دینه وه و به خزمه تی پیغه مبهری خوا بگن و ، وه که نوینه رانی هۆزه کانی تر موسلمان بوونی خوئیان و عه شیره ته کانیان رابگه یهن ، به لکو هه ر له (وادي القنآة) له ده ره وهی مه دینه مانه وه و ، یه کی له هاوہ لان ، که نهویش خالی دی کوری

سه‌عیدی کورپی عاص بوو ^{۳۱۰} ، له نیوانیان‌دا هات و چۆی نه‌کرد و ، ههر مهرج و وته‌یه‌کیان هه‌بوو نه‌ی‌گه‌یاندە پیغه‌مبه‌ری خوا و ، وه‌لامی نه‌میشی نه‌برده‌وه بویان .
 پیاو هه‌شقه‌فی‌یه‌کان میوانی پیغه‌مبه‌ری خوا بوون و ، به‌فرمانی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌مه‌دینه‌وه‌ خواردنیان بۆ ته‌برا بۆ نه‌وی ، که‌چی ته‌و نه‌گه‌تانه ته‌وه‌نده وشک و زبر بوون دل‌یان له پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌گومان بوو و ، هه‌تا خالیدی کورپی سه‌عید له‌نانه‌که‌ی نه‌خواردایه ته‌وان نه‌یان‌ته‌وی‌را لیتی بۆن .

شعیف بۆ موسلمان‌بوونیان پینج مهرجیان دانا بوو ، که‌ته‌وپه‌ری دواکه‌وتوویی نه‌گه‌یاند ، که‌ته‌مانه بوون :

۱ - ماوه‌ی زیناکردنیان بدریت .

۲ - ماوه‌ی سوو‌خواردنیان بدریت .

۳ - ماوه‌ی عه‌ره‌ق‌خواردنه‌وه‌یان بدریت .

۴ - نوێ‌یان له‌سه‌ر لا‌بهریت .

۵ - شکاندنی (لات) که‌به‌ته‌گه‌وره‌یان بوو سی‌سال دوا‌بخریت .

به‌لام پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ههر هه‌موو مهرجه‌کانی دانه‌دواوه‌چونکه‌ههر هه‌موویان دژی بنچینه‌کانی ئیسلام بوون .

دوا‌ی‌ماوه‌یه‌که‌هاتنه‌به‌قیع و بوونه‌میوانی موغیره‌ی کورپی شو‌عبه‌ی شقه‌فی و ، پاشان هاتنه‌مزگه‌وت و چادریان بۆ هه‌ل‌درا و گوئی‌یان له‌قورئان خویندنی شه‌ونوێ‌زی هاره‌لان ته‌بوو .

پیاو‌ه‌کانی شعیف هه‌موو رۆژێک که‌ته‌هاتنه‌خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ عوثماني کورپی ته‌بول‌عاصیان له‌لای که‌ل و په‌له‌که‌یان به‌جی ته‌هیشته ، چونکه‌له

^{۳۱۰} خالیدی کورپی سه‌عیدی کورپی عاصی کورپی ئومه‌یه‌ی کورپی عه‌بدشه‌مسی کورپی عه‌بده‌ناف بووه . دایکی له‌هه‌زی شعیفه . خالید یه‌کی بووه له‌وانه‌ی که‌له‌سه‌ره‌تای هاتنی وه‌حی‌یه‌وه موسلمان بووه . دوا‌ی ته‌بو‌یه‌کری صدیق موسلمان بووه . ئوم خالیدی کچی خالیدی کورپی سه‌عید نه‌ئیت : باوکم پینجهم که‌س بووه له‌موسلمانیتیی‌دا . لینی نه‌پرسن : کی پینشی که‌وتوه ؟ نه‌ئیت : عه‌لیی کورپی ته‌بو‌طالیب و ته‌بو‌یه‌کر و زه‌یدی کورپی حاریشه و سه‌عدی کورپی ته‌بو‌وه‌ق‌قاص خوا لییان رازی بی . خالید هه‌ردوو کۆچه‌که‌ی کردوون . یه‌کی بووه له‌کاربه‌ده‌ستانی پیغه‌مبه‌ر و کاتی که‌پیغه‌مبه‌ر ﷺ کۆچی دوا‌یی کرد خالید کاربه‌ده‌ستی یه‌مه‌ن بوو . خالیدی کورپی سه‌عید یه‌که‌م فه‌رمانده‌یه‌که‌بوو له‌سه‌رده‌می ته‌بو‌یه‌کردا سویا بگه‌یه‌نیته‌شام بۆ جیهادکردن . نه‌وه‌بوو رۆمه‌کان له‌نزیک دیه‌شق‌دا ته‌نگیان به‌خۆی و سوپا‌که‌ی هه‌ل‌چینی و گه‌راپه‌ره‌دوا .. هه‌ندێ ته‌لین : له‌جه‌نگی ته‌جنادین‌دا و له‌سه‌رده‌می خه‌لافه‌تی عومه‌ردا شه‌هید بووه و ، هی وایش هه‌یه ته‌لێ له‌جه‌نگی (مرج‌ال‌صفر) له‌نزیک دیه‌شق‌دا شه‌هید بووه ، له‌کاتی‌که‌دا که‌فه‌رمانده‌ی جه‌نگی یه‌که‌م ته‌بیت له‌دژی رۆمه‌کان .

هه موویان بچو وکتر بوو . جا که نهوان نه گه پانهوه و نیوه پوږ خهویان نه کرد عثمان که گه نجیکی ژیر و وریا بوو نه چوره خزمه تی پیغه مبهری خوا و ده رباره ی دین پرسیری لی نه کرد و ، داواشی نه کرد قورنانی بو بخوینی . عثمان به نهینیی ، بی نهوهی هاوه لانی بزائن موسلمان بوو . چند جاریک به خزمه تی نازیز گه یشت و شاره زای دین بوو و ، چند سووره تیکیش قورنانی لای پیغه مبهری خوا ﷺ خویند و ، نه گه ر روژ تیکیش پیغه مبهری خوا ﷺ بجه وتایه نه چوو بو لای نه بوبه کر یان بو لای نویسی کوری که عب . پیش نهوهی هاوه لانی موسلمان بین نهو به یعه تی به پیغه مبهری خوا دا و ، پیغه مبهریش ﷺ دلئی پیی خوش بوو و به کجار خوشی نهویست .

دوای وت و ویژیککی زور که چندین روژی خایاند ثقه فی یه کان هیچ مدهر جیکیان لی وهر نه گیرا و ، سدره نجام هاتنه سدر رای سوفیانی کوری عه بدوللای هاوه لیان . نهوه بوو زینا و ریبا و عهره ق خوارده نهوه یان داوا کرد و ، ماوه یان پی نه درا ، نیتر عه بدیالهیل نار هزایی ده رپری ، چونکه رای وابوو که ثقیف ناتوانن عهره ق و زینا و ریبا له سدر خو یان حرام بکه ن . به لام سوفیانی کوری عه بدوللا نهوهی دایه دست خوا تا هیدایه تی خه لکه که بدات ، نهو هه مووه عهره به ی دورگه ش که موسلمان بوون ، وه کو نهوان وابوون و نهو شتانه یان واز لی هیناوه .. بهم شیویه ثقیف به بی هیچ مدهر جیک موسلمان بوون و ، به موسلمان بوونی نهوان له دورگه دا هیچ هیژیک نه ما رووبه پرووی موسلمان ه کان بووهستی . دوای نهوه له هه موو لایه کی دورگه وه خه لکیی رووی کرده مه دینه بو موسلمان بوون .

دوای نهوهی که پیاهه ثقه فی یه کان موسلمان بوون وتیان : نهی پیغه مبهری خوا ! پیاوئیک بکه به نه میرمان هه تا بیته پیشه و امان . جا له بهر نهوهی که شاره زا بوون له دین و لی هاتنی کار له نیسلام دا پیوانه ن بو کار به دهستی ، نهوه بوو پیغه مبهری خوا ﷺ هدر لهو کومه له پیاهه نه میری بو هه ل بژاردن ، که نهویش عثمانی کوری نه بولعاص بوو ، هدر چنده ته مه ن که مترینی نوینره کان بوو . نهوه نده هه بوو که عثمان پیش هه موویان موسلمان بور بوو و ، له هه مووشیان زیاتر ناماده یی تیدا بوو بو فیربوونی و قورنات و شاره زا بوون له دین . کردیه نه میری هه موو طائیف و ، دوای نهوه کومه لیئیک ناموژگاریی گرنگی نه کات . عثمان نه لیئیت : دوا ناموژگاریی پیغه مبهری خوا ﷺ که ناموژگاریی می کرد نهوه بوو که بانگ ویژیک دیاریی بکه که

له‌سه‌ر بانگ‌دانه‌که‌ی کرێ وهرنه‌گری و ، نه‌گه‌ر نیمامه‌تیشته‌ بۆ کۆمه‌لیتیک کرد نه‌ندازه‌ی لاوازترینیان وهریگره و ، گه‌ر بۆ خۆت نوێژت کرد با به‌ ویستی خۆت بیت . نه‌بویه‌کریش خوا لیتی رازیی بی ستایشی عوثمایی کورپی نه‌بولعاصی کرد و فه‌رمووی : نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ! من نه‌م گه‌نجه‌م له‌ناویانا به‌رچاو که‌وتوو که له‌ هه‌موویان سوورتره‌ بۆ شاره‌زابوون له‌ نیسلام و فیژیوونی قورنان .

له‌ ریوایه‌تیکی ترده‌ عوثمایی کورپی نه‌بولعاص نه‌لیت : کاتیک که‌ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ کردمیه‌ کاربه‌ده‌ستی شه‌قیف ، دوا نامۆژگاریی که‌ کردمی نه‌مه‌ بوو که‌ فه‌رمووی : «یا عثمان ! تجاوز فی الصلاة ، واقدار الناس بأضعفهم ، فإن فیهم الکبیر والصغیر والضعیف وذا الحاجة» . فه‌رمووی : عوثمان ! درێژه به‌ نوێژ مه‌ده . به‌ پیی لاوازترینی نه‌و خه‌لکه‌ بچوولێره‌وه ، چونکه‌ هه‌یانه‌ پیر و مندال و لاواز و خاوه‌ن کاروباره .

دوای نه‌وه‌ نووسراویک له‌ نیوان هه‌ردوو‌لادا نووسرا و ، نیتر شه‌قه‌فی‌یه‌کان گه‌رانه‌وه‌ ناو هۆزه‌کانیان . نه‌وانیش به‌ ناسانیی نیسلامیان وهرنه‌گرت . به‌لام نوێنه‌ره‌کان به‌ نه‌رمیی و به‌ ژیری له‌ گه‌لیان هاتن هه‌تا هه‌ر هه‌موویان نیسلامیان وهرگرت .^{٣١١}

دووهم : شکاندنی (لات)

دوای نه‌وه‌ی که‌ شه‌قیف موسلمان بوون ، کاتی شکاندنی بته‌ گه‌وره‌که‌ی طائف هات که‌ ناوی (لات) بوو . له‌ قورناتی پیروژدا ناوی نه‌م بته‌ هاتوو . خوای گه‌وره‌ نه‌فه‌رمووی :

﴿ أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّىٰ ﴿١﴾ وَمَنْوَةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرَىٰ ﴿٢﴾ أَلَكُمُ الذَّكْرُ وَلَهُ الْأُنثَىٰ ﴿٣﴾ تَلْكَ إِذَا قَسَمَةٌ ضَيْرَىٰ ﴿٤﴾ إِنْ هِيَ إِلَّا أَسْمَاءٌ سَمِيَّتُوهَا أَنْتُمْ وَاَبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطٰنٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الْأَنْفُسُ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنْ رَبِّهِمْ الْهُدَىٰ ﴿٥﴾ (النجم : ١٩ - ٢٣) .

(لات) ناوی پیاویکی صالح بووه ، که له‌ دیرین زه‌ماندا له‌سه‌ر ریبی حاجی‌یان نه‌وه‌ستا و خۆراکی به‌ موحتاجان نه‌دا و ، سه‌ویقی بۆ نه‌شیلان . جا به‌ عه‌ره‌بیی نه‌لیت : (یلت لهم السویق) ، به‌مه‌ بکه‌ری نه‌و کاره‌ پێیان نه‌وت (لات) . له‌و کاته‌دا که‌ لات خیر و چاکه‌ی نه‌کرد خه‌لکه‌که‌ش له‌سه‌ر دینی پاکی نیبراهیم بوون ،

^{٣١١} غزوة حنین لباشمیل : ٣١٠ - ٣٣٢ ، الریحیق المختوم : ٤٦٢ - ٤٦٣ ، السیره النبویه للصلابی : ٨٥٠ - ٨٥٣ ، السیره النبویه لأبی شه‌به : ٢ / ٥٢٨ - ٥٣٠ ، السیره النبویه للندوی : ٣٨٧ - ٣٨٩ .

کاتیک که کوچی دوايي کرد قه‌ومه‌کي له‌سەر قه‌بره‌کي نيشانه‌يه‌کيان دانا و هم‌موو جارتيك بۆ ريز و پيرۆزي سهریان لیّ نهدا . به‌ره به‌ره جه‌هاله‌ت په‌ره‌ی سه‌ند و (لات) ی پياوچاک کرايه بت و نه‌په‌رسترا و ، نه‌هاتنه سه‌ری دوعايمان شه‌کرد و ته‌وافيان نه‌کرد و ناژه‌لیان سه‌ر ته‌په‌ری و نه‌زریان بۆ شه‌کرد ، به‌لام به‌و شيوه‌ی که نه‌مه پياوچاکه و لای خوا نزيکیان نه‌خاته‌وه .

نهم بته له هم‌موو بته‌کانی تری دوورگه‌ی عه‌ره‌به‌یی له دلّی عه‌ره‌به‌کان‌دا پایه‌دارتر بو . بۆيه که پياوه شه‌قه‌فی‌يه‌کان له مه‌دینه موسلمان بوون ، هه‌ستیان شه‌کرد که کارتيکی يه‌کجار گرانه قه‌ناعه‌ت به هۆزی شه‌قیف بکریّ پشت له لات بکه‌ن ، یان ريگه بدن که سيك به خراپه ده‌ستی بۆ به‌ريّت . خو دياره بۆ سه‌لماندنێ نه‌وه‌ی که موسلمان بوونه‌کيان راسته پتيوسته لات بشکينن .

له‌به‌ر نهم ترسه عه‌بدیاله‌یل و هاوه‌لانی داوايان له پيغه‌مبه‌ر ﷺ کرد تا ماوه‌ی سیّ ساڵ له لات بگه‌پین و نه‌ی شکينن ، تا خه‌لکه‌که ده‌ست به‌رداری بین و ، دلّیان وابه‌سته‌ی نيسلام بييت . به‌لام پيغه‌مبه‌ری خوا ﷺ کۆلی نهدا و ، له‌سه‌ر شکاندنێ سوور بوو ، چونکه هه‌تا بمایه ريز و ته‌قدیسی له دلّی عه‌ره‌به‌بت په‌رسته‌کان‌دا ريشه‌که‌ن نه‌ته‌بوو . به‌لکو به‌رياری دا نه‌بی شکاندنێ لات يه‌که‌م کارتيك بييت شه‌و پياوانه نه‌نجامي بدن ، دواي موسلمان بوون و گه‌رانه‌وه‌يان .

شه‌قه‌فی‌يه‌کان ناچار بوون ده‌ست له لات بشۆن و به‌شکاندنێ رازیی بن ، به‌لام له پيغه‌مبه‌ری خوا ﷺ پارانه‌وه که چاوپۆشی له‌وه بکات که نه‌مان خۆيان بی‌شکينن ، چونکه نه‌ترسن جه‌ماوه‌ری شه‌قیف لیيان رابه‌په‌ری . جا له‌به‌ر نه‌وه‌ی که نه‌مه زياتيکی نه‌بوو ره‌زامه‌ندی له‌سه‌ر نواند .

شه‌قه‌فی‌يه‌کان گه‌رانه‌وه و ، پيغه‌مبه‌ری خوايش ﷺ شکاندنێ لات ی خسته نه‌ستۆی نه‌بوسوفیانی کورپ حه‌رب و موغیره‌ی کورپ شوعه‌به . نه‌وه‌بوو بۆ نه‌نجام‌دانی شه‌و کاره هه‌ردووکیان روویان له طائف نا .

به‌ر له‌وه‌ی نه‌بوسوفیان و موغیره‌ بگه‌نه طائف ، عه‌بدیاله‌یل و هاوه‌لانی گه‌يشتن . که نزيکی شار که‌وتنه‌وه ، عه‌بدیاله‌یل وتی : من له هه‌موو که‌س زیاتر شه‌قیف نه‌ناسم ، باسه‌کيان به‌لاوه مه‌درکينن ، به‌لکو به‌جه‌نگ و کوشتار بیان ترسيین و ، هه‌والی نه‌وه‌يان به‌نه‌ی که موحه‌مه‌د چه‌ند شتيکی لیمان داوا کرد که به‌لای نيتمه‌وه

ئه‌و شتانه گران‌بوون و ئیمه ملمان پیتی نه‌دا .. داواشان لیّ ته‌کات که زینا و عه‌ره‌ق حه‌رام بکه‌ین و ، واز له سوو‌خواردن بیئین و ، لاتیش تیک بشکینین .

که نوینه‌ره‌کان نزیك که‌وتنه‌وه شه‌قیف هاتن به پیریانه‌وه . که نوینه‌ره‌کان ئه‌وه‌یان دیی له‌سه‌ر خۆ ئه‌رۆیشتن و ، خۆیان وا ده‌رخست که خه‌مبارن و ، به هه‌وائی چاکه‌وه نه‌گه‌راونه‌ته‌وه . که شه‌قیف ئه‌وه‌یان دیی ئه‌وانیش خه‌مبار بوون و هه‌ستیان کرد که هه‌وائی خۆشیان لایه .

نوینه‌ران گه‌یشتنه لای لات ، دیاره که ئه‌وان موسلمان بوون نابیّ ته‌قدیسی بکه‌ن، ناو‌رپکیان به‌لایه‌وه نه‌دا و ، شه‌قیفیش که‌وتنه گومانه‌وه و وتیان : ئه‌ئیی هیچ په‌یوه‌ندی‌یه‌کیان پییه‌وه نه‌بووه و نه‌شیان دیوه . پاشان هه‌ر یه‌که گه‌راپه‌وه ناو که‌س و کاری خۆی .

پاشان کۆمه‌لێکیان هاتنه لای نوینه‌ره‌کان بزائن چی‌یان پی‌یه . ئه‌وانیش مۆله‌تیان له پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ وه‌رگرتبوو که نه‌گه‌ر شتیك بلین .

وتیان : له‌لایه‌ن پیاویکی ره‌ق و تووره‌وه هاتووینه‌ته‌وه لاتان .. چۆنی بویّ وه‌ها کاری خۆی نه‌نجام نه‌دا .. به شمشیر زالّ بووه و ، عه‌ره‌بی زه‌لیل کردووه و ، خه‌لکی ملی بۆ که‌ج کردووه ، هه‌تا رۆمه‌کانیش له قه‌لاکانیان دا سامی ئه‌ویان لیّ نیشته‌وه . خه‌لکه‌که‌ش یا ئه‌وه‌تا حه‌زی له دینه‌که‌یه‌تی ، یان له شمشیر نه‌ترسی . چهند کارێکی گرانی خسته به‌ر ده‌مان که ئیمه به لامانه‌وه قورس بوون و بۆمان به‌جی هیشته . زینا و عه‌ره‌ق و ریبای لیّ حه‌رام کردین و لاتیش بشکینین . شه‌قیف وتیان : هه‌رگیز ئه‌وه ناکه‌ین .

نوینه‌ره‌کان شه‌قیفیان هه‌لّ نا تا خۆیان کۆک بکه‌ن و خۆیان ئاماده‌ی جه‌نگ بکه‌ن .. ده‌بابه و مه‌عجه‌نیق ئاماده بکه‌ن و خواردنی سالیك یان دوو سالّ به‌رنه ناو قه‌لاکانتانه‌وه و ، خه‌نده‌قیش به ده‌وری قه‌لاکه‌تان دا هه‌لّ بکه‌ن .

رۆژێک یان دوو رۆژ له‌سه‌ر ئه‌وه‌بوون که جه‌نگ بکه‌ن ، پاشان خوای گه‌وره ترسی خسته دلێانه‌وه که چاری سوپای ئیسلام ناکه‌ن ، بۆیه داوايان له نوینه‌ره‌کان کرد بگه‌رپینه‌وه و له‌گه‌لێ ریک بکه‌ون .

که نوینه‌ره‌کان دی‌یان وا شه‌قیف رازیی بوون و ، ترسی پیغه‌مبه‌ر چۆته دلێانه‌وه و ، دلێان چۆته سه‌ر ئیسلام ، وتیان : ئیمه له‌گه‌لێا ریک که‌وتین و ، چیمان پیّ خۆش بووه پیتی داوین و ، چیمان ویستوه به مه‌رج بۆی داوانین و ، سه‌رنجمان دا له هه‌موو

کەسی بە تەقواتر و ، چاکتر و ، خزم دۆست تر و ، بەوہ فاتر و ، راستگۆتر و ، بەرہەم ترە . بۆ شکاندنی لاتیش وازی لیمان هینا و ، نێمە ملمان بە شکاندنی ئەدا . . خۆی پیاو نەنیری بۆ شکاندنی .

پیرە پیاویک کە خۆشەویستی لات لە دایا مابوو وتی : بەخوا ئەوہ مایە راستیی نێوان نێمە و ئەوہ . ئەگەر توانیی تێکی بشکێنێ ئەوہ ئەو لەسەر حەقە و نێمە لەسەر بەتالین . خۆ ئەگەر لات خۆی بە دەستەوہ ئەدا ئەوا دەروونم شتی لەمە تیدا ماوہ .

عوثمانی کورپی ئەبولعاص وتی : دەروونت ناپەرەوای بە لاوہ جوان کردوویت و لە خۆت بایی بوویت ، لات چی یە ؟ لات نازانی کێ ئەی پەرستی و کێش نای پەرستی ، ھەرۆک عوززا ئەی ئەزانی کێ ئەی پەرستی و کێش نای پەرستی . خالیدی کورپی وەلید ھاتە سەری و تێکی شکاند . ھەرۆھا ئیساف و نائیلە ^{۳۱۲} و ھوبەل ^{۳۱۳} و مەنات تاقە پیاویک ھەمووی شکاندن . سواعیش تاقە پیاویک چوو بۆی و شکاندی . نایا ھیچ کامیان توانیی خۆی بە دەستەوہ ئەدا ؟ پیاوہ پیرەکە وتی : لات لە ھیچێ لەوانەیی کە باست کردن ناچیت . عثمان وتی : ئەی بینیی .

لە پێشەوہ باسمان کرد کە ئەبوسوفیان و موغیرە کورپی شوعبە شکاندنی لاتیان پێ سپیڕا . ئەوہ بوو گەشتنە ئەوی . موغیرە داوای لە ئەبوسوفیان کرد تا بجیتتە پێشەوہ و بی شکێنێ ، بەلام ئەبوسوفیان وای بە چاک زانیی موغیرە پێش بکەوی چونکە خەلکی طانیفە و ، خزمەکانی بە چەکەوہ ئەی پارێزن .

موغیرە لە گەڵ دە دوانزە پیاوی خزمی دا لە (لات) چوونە پێشەوہ تا بتەکە و ئەو خانووبەرەیی بە دەوری دا کرابوون بیان پووختن . خەلکیکی زۆر دەورەیان لە بتەکە دا بوو ، بەلام کە موغیرە دەستی دایە شکاندنی بتەکە لە دژی ئەوہستان . خزمەکانی

^{۳۱۲} لە کتیبی (الأَصْنَام) دا کەلبیی ئەوہی باس کردووہ کە لەناو عەرەبەکان دا دووکەس بوون بە ناری ئیساف و نائیلە و ، بە بۆندی خرابکاری یەوہ بوو بوون بە دوو بەرد ، بۆ ئەوہی ببنە پەند و نامۆژگاریی بۆ خەلک . بەلام کە رۆژگار تێپەری و بتەکان پەرسترا ئەوانیش لە دلی خەلک دا پیروز بوون و پەرسترا و لیک نزیك خانەوہ و ھەیانیان لەبەردەمدا سەر نەبیری .

^{۳۱۳} ھەرۆھا ھوبەل گەرەترین بتی قورەیش بوو ، کە لە عەقیقی سوور لە شیبوہی مەزفدا دروست کرابوو و ، دەستی راستی شکابوو و ، لە ئالتوون دەستیان بۆ دروست کردبوو . لە رۆژی ئوھوددا ئەبوسوفیانی کورپی حەرب کە فەرماندەیی سوپای قورەیش بوو بە دەنگی بەرز ئەوی : اَعْلُ هبل . پیغەمبەری خواش ﷺ فەرمووی : (اللہ اعلی و اَجَل) .

موغیره نه‌ترسان لات ده‌ستی لی بووه‌شینی ، بویه لی پارانه‌وه له شکاندنی بگه‌پری ، به‌لام موغیره گالته‌ی به‌و شتانه نه‌هات .

له‌به‌رده‌م نه‌و هه‌مووه خه‌لکه‌دا ده‌ستی دایه پیکیک و سه‌رکه‌وته سه‌ر به‌ته گه‌وره‌که هه‌تا گه‌یشته ته‌وقه سه‌ری . خه‌لکه‌که چاوه‌پروان بوون لات ده‌ست بوه‌شینی و موغیره هه‌ل دا .. که‌چی هه‌چ رووی نه‌دا .. سه‌ریان له موغیره سه‌ر نه‌ما که نه‌ی‌دا به ته‌وقه سه‌ری به‌ته‌که‌دا ..

میژوونوسان نه‌گه‌پنه‌وه که موغیره ویستی به دانیش‌توانی طانیف پی بکه‌نی . موغیره خۆی خست و وه‌ک له هۆشی خۆی به‌چی خۆی بی‌ناگا کرد .. که خه‌لکه‌که نه‌وه‌یان بینیی ، به‌وه‌پری خۆش‌حالی یه‌وه هاواریان نه‌کرد : نه‌خیر ، واتان نه‌گه‌یاند که لات به‌رگری ناکات ، به‌لی ، به‌خوا به‌رگری نه‌کات . موغیره ماوه‌یه‌ک وه‌ستا ، پاشان خۆی ریک کرد و به جوانیی دانیش‌ت و وتی : نه‌ی کۆمه‌لی شه‌قیف ! سه‌ره‌ب نه‌یان‌وت : له ناو هۆزه‌کانی سه‌ره‌ب‌دا هه‌چ هۆزیک له شه‌قیف ژیرتر نیه ، به‌لام له‌ناو هۆزه‌کانی سه‌ره‌ب‌دا هه‌چ هۆزیک له نیوه نه‌حه‌ق‌تر نیه . مالتان کاول . لات و عوززا چین ؟ به‌ردیکن وه‌ک نه‌و به‌رده نازانی کی نه‌ی په‌رستی و کیش‌نا‌ی په‌رستی . مالتان کاول . نایا لات نه‌بیستی یان نه‌بینی یا سه‌ودی هه‌یه یان زیانی هه‌یه ؟ پاشان تیکی شکاند و چیی خشل و نالتوون و زیوو بۆن‌خۆشی له بناغه‌که‌ی‌دا بوو ده‌ریان هیتنا .^{۳۱۴}

س‌هه‌م : سه‌ردنی سه‌ره‌وکس نیفاق

چهند شه‌ویک له مانگی شه‌ووالی سالی نۆه‌می کۆچی مابوون سه‌بدوللای کورپی توبه‌ی کورپی سه‌لوولی سه‌ره‌وکی مونا‌فیکانی مه‌دینه نه‌خۆش‌که‌وت و له مانگی ذولقه‌عیده‌ی هه‌مان سال‌دا مرد ..

توسامه‌ی کورپی زه‌ید نه‌لیت : له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ چووین بۆ سه‌ردانی سه‌بدوللای کورپی توبه‌ی به‌ بۆنه‌ی نه‌خۆشی یه‌که‌یه‌وه . پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ پیی فەرموو : ((قد كنت أنهاك عن حب يهود)) . فەرمووی : له خۆش‌ویستنی جووله‌که

^{۳۱۴} غزوة حنين لباشمیل : ۳۳۲ - ۳۴۷ ، السيرة النبوية للصلاحي : ۸۵۳ - ۸۵۴ ، السيرة النبوية لأبي شهبه : ۲

دووره په ریښیم نه کردیت . عبدالله لاش وتی : خو نه سعه دی کورپی زوراره ش خوښی نه نه ویستن ، مردیش .

که عبدالله لاشی کورپی ثوبه ی مرد ، کوره که ی که ناوی عبدالله بوو و ، هاوه لیکي زور نیمان دامه زراو بوو ، هاته خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ و داوای کراسه که ی نه وی کرد تا بی داتی و بی کاته که فنه ی باوکی .. نه ویش پی پی دا . پاشان داوای لی کرد که نویژی له سهر بکات . پیغه مبهری خوا ﷺ هه ستا هه تا نویژی له سهر بکات ، که چپی عومهر هه ستا و ، دهستی دایه کراسه که ی پیغه مبهری خوا ﷺ و فهرمووی : نه ی پیغه مبهری خوا ! نویژی له سهر نه که هیت و ، په روه ردگاریشت له نویژی له سهر کردنی قده غه ی کردوویت ؟ پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی : « إِنَّمَا خَيْرِنِي فَقَالَ : ﴿ اَسْتَغْفِرُ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرُ لَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴾ (التوبة : ۸۰) ، وسأزیده علی السبعین » . فهرمووی : من سه ریشک کراوم ، چونکه خوا فهرموویه : داوای چاوپوشی یان بو بکه یان بویان مه که ، نه گهر هفتا جار داوای لی خوش بوونیان بو بکه هیت خوا لییان خوش نابیت چونکه نه وان نیمان یان به خوا و به پیغه مبهره که ی نه هیناوه و ، خوی گوره ش هیدایه تی فاسقان نادات . جا من له هفتا جار زیاتریش داوای بو نه که م . عومهر فهرمووی : نه و مونا فیه . نه لیت : پیغه مبهری خوا ﷺ نویژی له سهر کرد ، نه وه بوو خوا عزوجل نایه تی : ﴿ وَلَا تَصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِّنْهُمْ مَّتَّ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ ﴾ (التوبة : ۸۴) ی ناره خواره وه .

پیغه مبهری خوا ﷺ له بهر نه وه پی پی خوش بوو نویژی له سهر بکات ، چونکه به رواهت موسلمان بوو و ، له لایه کی تریشه وه بو ریترگرتن له عبدالله لاشی کورپی ، که نمونه ی نیمان داری راسته قینه بوو و ، نه وه بوو له داوای غه زای نه وه ی موصطه له ق ناماده یی خوی دهر پری بو کوشتنی باوکی نه گهر پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمان بدا .. هدره ها بو دل دانه وه ی خزمه کانی ، چونکه خه لکیکی زور له مونا فیه یان پشت گیری کورپی ثوبه ی یان نه کرد . به و شیوازه هیوا نه کرا واز له نیفاق به یتن و ، به دل سوژی به نایه تی بو خوا بکه ن .

بو کراسه که ش که پیغه مبهری خوا ﷺ دای به کوره که ی عبدالله لاشی ، که نه و داوای کرد بو سه خاوه تی پیغه مبهری خوا ﷺ نه نه شیا نه ی داتی ، چونکه هدر شتیکی داوا

لی کرابی ، هدرگیز دهستی نهناوه به رووی هیچ کهسهوه . ههروهه عهبدوئلای کوری
 عهبدوئلای پیاوهتی یه کی شه خسییشی له گهل پیغه مبهری خوادا ﷺ کردبوو ، که
 نهوه بوو کاتی عه بیاسی مامه ی پیغه مبهر له به دردا به دیل گیرا بوو و هینرا بوویه وه
 مه دینه نهو کراسه که ی خوی پیشکه ش کردبوو ، له بهر خاتری نهوه که مامه ی
 پیغه مبهری خوایه ، چونکه رهوشتی پیغه مبهری خوا ﷺ و نال و بهیتی وه ها بووه
 که چاکه یان به چاکه ی زیاتر پاداشت بده نهوه .

به مردنی عهبدوئلای کوری نوبه ی کوری سه لوول مونافیقان لاواز بوون و ،
 دهستیان له وه شۆرد که دژایه تیی نیسلام بکن ، به راده یه که له سالی دههم دا
 هیچ ناویکیان نه ما و تنها نه وانه مابوونه وه که پیغه مبهر ﷺ به نهیسی ناویانی
 لای حوذه یفه ی کوری یه مان درکاند بوو . نهوه بوو له وه دو عومهری کوری خه ططاب
 خوا لئی رازی بی که که سیک له مه دینه دا نه مرد ، نه گهر نه ی ناسیبا یه سهیری
 نه کرد بزانی حوذه یفه له گهل جهنازه ی مردووه که دا هاتووه یان نا ، نه گهر نه هاتایه
 نهویش نوژی له سهر نه ته کرد .

نهوه بوو سووره تی (التوبة) ش له نیوه ی زیاتری باسی چهوتیی و فیل و ته له که ی
 مونافیقانی نه کرد ، که چون له پیش تهبووک دا و ، له کاتی غهزاکه و ، له دواشی دا
 مونافیقان ناپاکی یان لی نهوه شایه وه ، تا موسلمانان ناگیان له پیلانه کانیان
 بیته .^{۳۱۵}

چوارهم : سه ریشک کردنس دایکانس نیمان داران

پیغه مبهری خوا ﷺ هه لگری دینیک بوو که له سالی نهه می کۆچی دا سیی
 ههزار جهنگاوهری به غیرهت له دهوری جهم بوون و ، بریاریان دا لهو کاته گهرمه دا و ،
 بهو بیابانه دوور و دریز و وشک و برینگه دا هه لمهت بهرنه سهر ناوجه کانی ژیر
 دهسه لاتی رۆم و سوپای رۆمیش ته می بکن .

تا نه م سوپایه ههر سه ریاژیکی به ته نیا سوپایه که ..
 له هه مان کات دا نه م کۆمه لگا که نه م سه ریازه نی هه ل خستوون نه وه نده
 گو ی پرایه تی فرمانی خوا و پیغه مبهره بۆ ماوه ی په نجا رۆژ تاقه که سیکیان وشه یه کی
 له گهل نهو سی که سه دا نهوت که فرمان درابوو کهس قسه یان له گهل نه کات ..

^{۳۱۵} السيرة النبوية لأبي شعبة : ۲ / ۵۳۲ - ۵۳۴ ، السيرة النبوية للصلابي : ۸۵۴ - ۸۵۵ ، الرحيق المختوم : ۴۵۳ .

له هه‌مان کات دا سالی پار ، بگره چهند مانگیك له‌وه و بهر ، له جه‌نگی هه‌وازین و طائف‌دا ده‌ست‌که‌وتیکی زۆر ده‌ست موسلمانه‌کان که‌وت ، که‌چی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هیشتا هه‌ر هه‌ژاره و ، هاوسه‌ره‌کانی ژبان و گوزه‌رانیان ته‌لخه ، چونکه پیغه‌مبه‌ری خوایه و ، نابی ده‌ست بداته کۆکردنه‌وه‌ی سه‌روه‌ت و سامان .

ژبان و گوزه‌رانیان نه‌وه‌نده ته‌لخ بوو ، که نه‌و هاوسه‌ره نیمان‌داره به‌رپێزانه‌ی به‌رگه‌یان نه‌نه‌گرت .. خۆ نه‌وانیش به‌ شیوه‌ی نیمایی و قیامه‌تی بی‌ریان له‌ ژبان نه‌کرده‌وه ، به‌لام به‌رگه‌یان نه‌نه‌گرت ، چونکه جاری وا نه‌بوو به‌ مانگ و دوو مانگ ناگر له‌ مالی پیغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ نه‌نه‌کرایه‌وه بۆ چێشت لی‌ نان ..

بوخاریی و موسلیم له‌ عوروه‌وه ، له‌ عاثیشه‌وه خوا لیتی رازیی بی‌ ریوایه‌تیان کردوه که نه‌یوت : به‌خوا نه‌ی کورپی خوشکم (چونکه عوروه کورپی زوبه‌یر و ته‌سماء بووه و ، ته‌سمائیش خوشکی عاثیشه‌ بووه) چاومان به‌ مانگی یه‌ک شه‌وه ، پاشان مانگیکی تر ، پاشان مانگیکی تر نه‌که‌وت ، سی‌ جار مانگ نوی‌ نه‌بوویه‌وه له‌ دوو مانگ‌دا ، له‌ ماله‌کانی پیغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ ناگر نه‌نه‌کرایه‌وه . وتم : پوری! نه‌ی به‌ چیی نه‌ژبان ؟ وتی : هه‌ردوو ره‌شه‌که : خورما و ناو ، به‌لام پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ چهند دراوسی‌یه‌کی ته‌نصاری هه‌بوون ، که ناژه‌ل‌دار بوون . نه‌وه‌بوو له‌ شیریی نه‌و ناژه‌ل‌انه‌یان بۆ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌نارد ، نه‌ویش ده‌رخواردی نیمه‌ی نه‌دا ..

(کذا فی الترغیب : ۱۵۵ / ۵) . وأخرجه أيضاً ابن جریر نحوه . وأخرجه أحمد (فی المسند : ۲ / ۴۰۵) ببسناد حسن ، والبخاری عن أبي هريرة رضي الله عنه بمعناه كما في الجمع : ۱۰ / ۳۱۵) .

له‌ ریوایه‌ته‌که‌ی (ابن جریر) دا عاثیشه‌ وتوویه : له‌و رۆژه‌وه که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ته‌شریفی هیناوه‌ته‌ مه‌دینه هه‌تا کۆچی دوایی کردوه ، سی‌ رۆژ له‌سه‌ر یه‌ک له‌ نانی گه‌م تیر نه‌بووه .

هه‌تا له‌ ریوایه‌تیکی تردا وه‌ها هاتوه پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌تا کۆچی دوایی کردوه له‌ خورما و ناویش تیر نه‌بووه .

له‌ ریوایه‌ته‌که‌ی به‌یه‌ه‌قییش دا عاثیشه‌ وتوویه : سی‌ رۆژ له‌سه‌ر یه‌ک پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ تیر نه‌بووه ، خۆ نه‌گه‌ر بمان‌ویستایه تیر نه‌بووین ، به‌لام نه‌و فه‌زلی که‌سانی تری به‌سه‌ر خۆی دا نه‌دا ..

به‌لێ ، له‌ناو کۆمه‌لگای مه‌دینه‌دا ده‌وله‌مه‌ندی زۆر هه‌بوون که‌ خاوه‌نی مه‌رومالات و باخ‌ویاخات بوون ، به‌لام پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌ی نه‌ویست له‌سه‌ر هه‌چ

كهس نەرك بیټ . خو ئه گەر جارێكیش قاپێك شیریان بۆ نارد بێ ، یان دەرخواردی
خاوخیزانی ، یان دەرخواردی هاوه لانی نه دا .

ئیمام ئەحمەد له (المسند : ۱۵ / ۲) دا له موجهی هیدهوه تهخریجی کردووه كه
تهبوهورهیره خوا لیتی رازیی بێ نهیوت : به خوا ! له برسان دا خەریك بووم جگهرم
تهنووساند به زهوی یهوه ، هەرچهنده له برسان دا بهردێكم به توندیی بهستبوو به
سكمهوه . رۆژێکیان له سه ر ئه و رێگایه كه موسلمانان هات و چۆی لیتوه نه كهن
دانیشتم . نهوه بوو نه بویه كر خوا لیتی رازیی بێ تپه ریی و ، منیش دهرباره ی
نایه تێكی قورئان پرسیارم لێ كرد . هەر بۆ ئه وه پرسیارم لێ كرد تا داوام لێ بكات
دوای كهوم و بمباته ماله وه ، كه چیی وای نه كرد . عومهریش خوا لیتی رازیی بێ
تپه ریی و ، دهرباره ی نایه تێكی قورئان پرسیارم له ویش كرد . هەر بۆ نه وهش
پرسیارم لێ كرد تا داوام لێ بكات دوای كهوم و بمباته ماله وه ، كه چیی وای نه كرد .
تهبولقاسم رضی اللہ عنہ تپه رپی كرد و زانیی رهنگی ده م و چاوم گۆراوه و ، له دلیشه وه
برسییمه و داوای خواردن نه كه م ، بۆیه فهرمووی : «أبا هريرة !» وتم : لَبِيك يا
رسول الله ! فهرمووی : «إِلْحَقْ» . منیش داوای مۆلته تم كرد و مۆلته تیان دام .
تهبینم هه ندی شیر وا له قاپێك دا . فهرمووی : «مِنْ أَيْنَ لَكُمْ هَذَا اللَّبَنُ ؟» .
فهرمووی : نه م شیره تان له كوئی بوو ؟ وتیان : فلانه كهس ، یان خانه واده ی فلان به
دیاریی بۆمانی ناردووه . فهرمووی : «أبا هريرة !» . وتم : لَبِيك يا رسول الله !
فهرمووی : «إِنطلق إلى أهل الصُّفَّةِ ٣١٦ فادعهم لي» . فهرمووی : برۆ بۆ لای
نه هلی صوففه و بانگیان بکه بۆم .

تهلّیت : نه هلی صوففه میوانی ئیسلام بوون نه كهس وکار و نه سامانیان نه بوو .
ئه گەر دیاری یهك بۆ پیغه مبه ری خوا رضی اللہ عنہ بهاتبایه شتیکی لێ ته خوارد و
هه ندیكیشی بۆ ته وان نه نارد . خو ئه گەر سه ده قه ی بۆ بهاتبایه نه ی نارد بۆ ته وان
خۆی هیچی لێ نه ته خوارد .

^{۳۱۶} صرفه : شوتینیک بوو له دواوه ی مزگه وتی پیغه مبه ردا بۆ ئه و غه ربیانه ناماده کرابوو كه نه مه نزل و نه كهس
وکاریان نه بوو . ئیبن حه جهر ته لّیت : صرفه له دواوه ی مزگه وت دا بوو بۆ ئه و هاوه له هه ژارانه ناماده کرا بوو كه بێ
كهس وکار بوون ، كه جاری وه ها نه بوو زۆر نه بوون هه تا نه گه یشتنه دوو سه د ، بگره چوار سه د كهس و جاری وه هاش
نه بوو كه میان نه كرد به بۆنه ی نه وه وه كه ته نیرران بۆ جیهاد و بۆ قورئان فیتزکردن ، خوا له هه مویان رازیی بێ .
نه مه وته ی نه بوونوعه ییم بوو .

نه لیت: نهوه خه مباری کردم ، چونکه من نهم ویست لهو شیره قومیکی وهام
 بهرکوی که بیته هیژ بو نهو روزه و شهوه کم . وتم : من نیراوم ، جا نه گهر
 خه لکه که هات نه بی من ده ر خوار دیان بدهم . ههروه ها وتم : که واته لهو شیره هیچی
 بهشی من نامینی ، خو بو گوی پرایه لیلی فهرمانی خوا و فهرمانی پیغه مبهره که شی
 چاریکم نه بوو . رویشتم بانگم کردن . نهوانیش هاتن و داوای هاتنه ژوره وه بیان
 کرد و ، ماوه بیان درا و له ماله که دا دانیشتن ، پاشان فهرمووی : ((أبا هر! خذ
 فأعطهم)) . فهرمووی : قاپه شیره که هه ل گره و بیان ده ری . منیش قاپه کم هه ل
 گرت و خهریک بووم نهم دانی . نهوه بوو پیاو تکیان قاپه که ی له دهستم نه گرت و
 نهوه ندهی شیر نه خوارده وه هه تا تیر نه بوو ، پاشان قاپه که ی نه دایه داوه ، هه تا
 هاتمه سهر دوا که سیان و ، دامه خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ ، نهویش قاپه که ی به
 دهستی گرت و نه بینی وا هه ندیکی ماوه . پاشان سهری بهرز کرده وه و سهیریکی
 کردم و زه رده خه نه یه کی کرد ^{۳۱۷} و فهرمووی : ((أبا هر!)) . وتم : لبیک یا رسول الله!
 فهرمووی : ((بقيت وأنت)) . فهرمووی : من و تو ماوین . وتم : راستت فهرموو، نه ی
 پیغه مبهری خوا ! فهرمووی : ((فاقعدُ فاشربُ)) . فهرمووی : دانیشه بخوره وه .
 نه لیت : منیش دانیشتم و خواردمه وه . پاشان پیمی فهرموو : ((إشربُ)) ، منیش
 خواردمه وه . هه روا به رده وام نه ی فهرموو : ((إشربُ)) . منیش نهم خوارده وه ، هه تا
 وتم : نه ، بهو خوا به ی که به حهق ره وانه ی کردووی ! نیتر جیتی بو شک نابهم .
 فهرمووی : ((ناولني القَدَحَ)) . فهرمووی : قاپه کم بده ری . قاپه کم دایه وه خزمه تی
 و پاشماوه که ی خوارده وه . وأخرجه البخاري : ۲ / ۹۵۵ ، والترمذي : ۲ / ۷۱ ، وقال : صحيح ، كذا في
 البداية : ۶ / ۱۰۱ ، وأخرجه الحاكم وقال : صحيح على شرطهما .
 هاوسه ره کانی پیغه مبهری خوا ﷺ خوا لییان رازی بی لهو حال و گوزه رانه دا
 بوون .

خوای گه وره نه فهرمووی : ﴿يَتَأَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكِ إِن كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ
 الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ وَأُسْرِحْكِنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿۲۸﴾ وَإِن كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللَّهَ
 وَرَسُولَهُ وَالذَّارَ الآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿۲۹﴾ . (الأحزاب : ۲۸ - ۲۹) .

^{۳۱۷} ههروه که به سه رنج دانی نه بوه ره بیره نه وه ی له دلایه لیتی ناگادار بی ، که خه میه تی بهشی نه مینی . بزیه نهو
 زه رده خه نه یه ی بو کرد که نه وه ش نامازه یه خه مت نه بی ، کهس بهشی تو ناخوا !!

فهرمووده سه‌حیحه‌کان نهو به‌لگه‌یه به ده‌سته‌وه نه‌دهن که تم دوو نایه‌ته پیروژه دوا‌ی که‌نارگرتنی پیغه‌مبه‌ری خوا بووه له هاوسه‌ره‌کانی ، دوا‌ی نه‌وه‌ی که سو‌یندی خوارد بۆ ماوه‌ی مانگیک تیکه‌لی‌یان ناکات .. تم دوو نایه‌ته له سالی نه‌وه‌می کوچی‌ی دا هاتوونه‌ته خواره‌وه و ، هۆ‌ی هاتنه خواره‌وه‌شیان نه‌وه‌بوو که هاوسه‌ره‌کانی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ داوا‌ی ژیان و گوزه‌رانی چاک‌تریان نه‌کرد ، که مه‌سه‌ره‌فیان بۆ زیاد بکریت.

موسلیم له جابیره‌وه خوا لئی رازی بی ته‌خریجی کردووه که وتوییە : نه‌بو‌یه‌کر هات بچیته خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌بینی خه‌لکه‌که له ده‌رگای ماله‌که‌ی دا وه‌ستاون و هیچ که‌سیان ماوه نه‌دراون بچنه ژورره‌وه . نه‌لیت : ماوه‌ی نه‌بو‌یه‌کر درا و چووّه ژورره‌وه . پاشان عومهر هات و ماوه‌ی خواست و ماوه‌ی درا و ، نه‌بینی وا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ دانیش‌تووّه و هاوسه‌ره‌کانیشی وان به ده‌وری دا و ، نه‌ویش خه‌مبار و بی‌ده‌نگه . نه‌لی : عومهر فهرمووی : شتیک نه‌لیم هه‌تا پیغه‌مبه‌ر ﷺ پی بکنی . فهرمووی : نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ! نه‌گر کچی خاریجه (مه‌به‌ستی له جه‌میله‌ی کچی شاییتی هاوسه‌ره‌یه‌تی که خاریجه یه‌کی له با‌پیرانه‌تی) داوا‌ی نه‌فه‌قه‌م لی بکات هه‌ل ته‌ستم بۆ‌ی و ملی با نه‌ده‌م . پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ پیکه‌نی و فهرمووی : ((هن حولي كما ترى يسألنني النفقة)) . فهرمووی : نه‌مانه‌ی به ده‌ورم دا نه‌یان بینیی داوا‌ی نه‌فه‌قه‌م لی نه‌که‌ن . نه‌بو‌یه‌کر هه‌ستا بۆ عایشه (ی کچی) تا ملی با بدا و ، عومهریش هه‌ستا بۆ حه‌فصه (ی کچی) تا ملی با بدات . هه‌ردوو‌کیان نه‌یان فهرموو : نایا شتی له پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ داوا نه‌که‌ن که له ده‌ستی دا نیه ؟ نه‌وانیش نه‌یانوت : به‌خوا ! هه‌رگیز شتی له پیغه‌مبه‌ری خوا داوا ناکه‌ین که له ده‌ستی دا نه‌بی .. پاشان نه‌وه‌بوو مانگیک یان بیست و نو‌رۆژ که‌ناری گرت لییان . پاشان نه‌و نایه‌ته دا‌به‌زی‌یه سه‌ری .

نه‌و دوو نایه‌ته‌ش فهرمانیان به‌سه‌ر پیغه‌مبه‌ردا نه‌دا هه‌تا ته‌بلیغی هاوسه‌رانی بکات که نه‌گر نه‌وان ژیان و رابواردنی دنیا‌یان نه‌وی ، واته له‌گه‌ل ده‌ست کورتیی و ژیانی که‌فافی پیغه‌مبه‌ری زاهید و دنیا نه‌ویست دا گوزه‌ران ناکه‌ن .. واته وه‌ک نه‌و نازداره له خه‌فت و مه‌راقی قیامه‌ت دا ناژین .. واته ناتانه‌وی هاوبه‌شی نه‌و کاره پیروژه‌ی سه‌رشانی تازیز بن بۆ رزگارکردنی مرۆ‌قاییه‌تی له جه‌وری دنیا و سزای سه‌ختی قیامه‌ت .. وه‌رن با به شیوه‌یه‌کی جوان که شایانی مرۆ‌قی به‌ریز بیت

دهستان لی هه ل بگرم و ته لاقتان بدهم . خو نه گهر خوا و پیغه مبهه ره که ی و روژی قیامه تیشتان مبهسته ، نهوا خوی گه وره پاداشتیکی گه وره ی بو نهوانه تان ناماده کردوه که گه یشتونه ته پله ی نیحسان ..

تهوپه ری سه ره رزی یه بو مروژ شهو ژیان و گوزه رانی پیغه مبهه ره که ی بیت و ، تهوپه ری سه ره رزی شهو ژیان و گوزه رانی هاوسه ره کانی بیت .. تا هیچ هه ژاریک دلّی له خو ی دانه مینی ، نهو هتا پیغه مبهه ری خوا ﷺ لهو هه ژارتر ژیان به سه ره نه بات .. ههروه ها با هیچ خیزانیکی دهست کورت ، که خه ریکی خزمه تی دینی خواهه ، دلّی له خو ی دانه مینی ، نهو هتا خیزان و خانه واده ی خوشه ویستی خوا له وان هه ژارترن . نهو هتا له مانگ زیاتر جگه له ناو و خورما هیچ خو راکیک شک نابهن .

نک هدر خواردن به لکو له هه موو شتیکی دا هه ره ژار بوون :

ژوره کانیان بچکوله و نزم .. بی چرا و رووناکیی .. ژیره خه ری پیغه مبهه ری خوا ﷺ بریتی بوو له هه سیری نه ستور که کاتی به سه ریوه نه خهوت هه سیره که چالی نه کرده لاته نیستی و ، پشتی له چه رم دروست کراو و له ریشال پرکراویشی بو پال دانه وه و شان دادان به کار نه هیئا ..

که دایکانی نیمان دارانیس داوای ژیان و گوزه رانیان نه کرد ، هه ره له قورئانه وه نهو هیان وه نه گرت ، چونکه قورئان خو ی ماوه ی نیمان داری داوه تا ژیان و گوزه رانی خاوین و دوور له نیسراف به سه ره به ریت :

﴿بَيْنِيْٓ ءِآدَمَ خُذُوْا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوْا وَاشْرَبُوْا وَلَا تُسْرِفُوْاۗ اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِيْنَ﴾
(الاعراف : ۳۱) .

﴿قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللّٰهِ الَّتِيْ اُخْرَجَ لِعِبَادِهٖۚ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِۗ قُلْ هِيَ لِلَّذِيْنَ ءَامَنُوْا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيٰمَةِۗ كَذٰلِكَ نَفْصَلُ الْآٰيٰتِ لِقَوْمٍ يَعْمُوْنَ﴾ (الاعراف : ۳۲) .

ههروه ها قورئان داوای ژبانی مام ناوه ندیی نه کات :

﴿وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُوْلَةً اِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُوْمًا مَّحْسُوْرًا﴾

(الاسراء : ۲۹) .

به لām نهو هنده هه یه که له بهر نهوه ی کاری ته بلیغی پیغه مبهه ره و هاوسه رانی مه زن تر بوو ، نه بووا خو یان به ویستی خو یان زیاتر له مو سلمانان دهست له دنیا بکیشنه وه .. نه بی نه وان له بهر دهه م کۆمه لی مو سلمان و ، له بهر دهه م مروژایه تی دا

نمونه‌ی زوهد و وهره ع بن . بۆیه قورنانی پیروز دایکانی کردنه سدرپشك بۆ هه‌ل
 بۆاردن .. یان هه‌ل بۆاردنی دنیا .. یان هه‌ل بۆاردنی خوا و پیغه‌مبهر و قیامت .
 كه نایه‌ته‌کانی سدرپشك‌کردن هاتن به‌بی دوودلیی و لیك‌دانه‌وه دایکانی نیمان
 داران، ههر هه‌موویان ، خوا و پیغه‌مبهر و قیامت‌یان هه‌لبۆارد .. نه‌وان خوا لییان
 رازی بی نمونه‌ی راسته‌قینه‌ی نیمان‌دار بوون .. بۆیه هه‌موویان به یه‌ك ده‌نگ وتیان:
 خوا و پیغه‌مبهره‌كه‌ی و قیامت‌مان نه‌ویت ..

له عایشه‌وه خوا لیی رازی بی نه‌گیزنه‌وه وتویه : کاتیک كه خوا فرمانی
 به‌سهر پیغه‌مبهری خوادا ﷺ دا بۆ سدرپشك‌کردنی هاوسه‌ره‌کانی ، به من دهستی پی
 کرد كه فرمووی: ((إني ذاكرك أمراً فلا عليك أن تعجلي حتى تستأمري أبويك)).
 فرمووی : کاریك‌ت بۆ باس نه‌كه‌م په‌له مه‌كه هه‌تا پرس به دایك و باوكت بكه‌یت.
 نه‌لیت: چونكه نه‌ی زانیی دایك و باوكم فرمانی نه‌وهم به‌سهردا ناده‌ن كه لیی جیا
 بیه‌وه. نه‌لیت : پاشان فرمووی : ((إن الله جل ثناؤه قال : ﴿ يَتَأَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ
 لِأَزْوَاجِكَ إِن كُنْتُن تَرْضْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ وَأُسَرِّحْكُنَّ .
 سَرَاحًا جَمِيلًا ﴾)) وَإِنْ كُنْتُن تَرْضْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ
 لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿)) (الاحزاب : ۲۸ - ۲۹) . نه‌لیت : وتم : جا له چیی دا
 داوای بریار له دایك و باوكم بكه‌م ؟ من خوا و پیغه‌مبهره‌كه‌ی و قیامت‌تم نه‌وین .
 نه‌لیت : پاشان هاوسه‌ره‌کانی تری پیغه‌مبهری خواش ﷺ وه‌ك منیان کرد .

نهم سدرپشك‌کردنه نیمان‌داریی و دامه‌زراویی دایکانی نیمان‌دارانی سه‌ماند و ، به
 راستیی تاقی‌کردنه‌وه‌یه‌کی بی‌گه‌رد بوو بۆ ده‌رکه‌وتنی نیخلاص و راستگویی‌یان
 له‌گه‌ل خوادا .. به مه‌رجی كه سهرپشکیان نه‌کات : نه‌گه‌ر ژیان و خو‌ش‌گوزه‌رانیی
 دنیا‌تان نه‌ویت ، نایه‌ته‌که به‌لینی نه‌وه‌ی تیا‌یه كه نه‌گه‌ر ده‌ست له پیغه‌مبهری خوا
 هه‌ل بگرن، هه‌موو ناز و نیعمه‌تیکی دنیا‌یان پیشک‌ه‌ش نه‌کرئ : به‌لام نه‌وان خوا
 لییان رازی بی له به‌رامبهر ره‌زامه‌ندیی خوا و پیغه‌مبهره‌كه‌ی دا هه‌موو ناز و
 نیعمه‌تیکی دنیا‌یان پشت گوی خست . جا ماده‌م نه‌وان خوا و پیغه‌مبهر و قیامت‌یان
 هه‌ل بۆارد ، که‌واته نه‌وان ههر نه‌وه‌نده نیه كه هاوسه‌ری پیغه‌مبهری خوا بن ، به‌لکو
 به‌وه‌ل بۆاردنه گه‌یشتنه په‌له‌ی نیحسان . نه‌وه‌بوو به‌لینی پادا‌شتیکی زۆر گه‌وره‌یان
 پی‌درا ، كه هه‌موو خیر و چا‌که‌ی دنیا و قیامت بگرێته‌ره .

جا له دواي پيغه مبهري پيشهوا ﷺ خليفه راشيده كانش خوا لييان رازي بي نهم سهرپشك كرده نيشانه يه كي نيسلام و پروگراميكي پيغه مبهرايه تبي تا فرمان به دهستاني موسلمانان و دهوروبهريان به سهر خويان دا جي به جتي بكن . فرمانده و سهرؤكي موسلمان و دهست و پيونهند و كهس و كاربان پادشا و ميرزاده نين تا دهست بدهنه خواردن و رابواردن و ، پوشيني جل و بهرگي گران بهها ، بهلكو خزمهت كار و شواني كؤمه لگاي موسلمانن و ، پيويسته ناستي ژيانيان له ناستي ههژار و دهست كورته كان دا بيت .. پيويسته نمونه ي زوهد بن له بهر چاري دوست و دوژمن دا .. نهوش ماوه بلين : ههتا موسلماني كاريه دهست خؤي بو قيامت يهك لايي نه كاته وه ، ناتواني عدالته به كار بهيني .. ههر حوكميكيش عدالته تي نهبوو ، نهوه هيچ پهيوهندي يه كي به نيسلامه وه نيه .. چونكه كاريه دهستي دنياويست هه ميشه كه سانيكي دنياويستي وهك خؤي ناوات بو شوينه كه ي نه خوازن و ، ههول نه دهن لتي بسهنن ، نهو كه سهش به هه موو هيژيكيه وه نه دات له وانه ، نيتر حق به لاي ههر كاميانه وه هه بيت ، هيچ كام له پاشقول دان دريغي ناكهن .. به مه بهرزه وهندي بازي و ستهم و بوختان و كوشت و بر پيدا نه بي ، وهك نه مپؤي سهرزه وي .. تو بلي وهك هه موو حوكمرانيك و نه ياراني جگه لهو حوكمه ي كه خوا و پيغه مبهري لتي رازي بن ..

نهمهش پتي نه لين سياست ، كه خرابترين ده رده توشي مرؤف بووه به دريؤاي ميژوو . نا بهم شيويه ده رنه كه وي كاريه دهسته خواناسه كان به هيچ شيويه كه دنيايان نهويستوه . ههر كه سيش هه لپه ي دنيا بكات نهوه كاريه ستيكه له دادگاي خوايي دا تاوان باره و پيويسته دادگايي بكرى . كه واته سهرؤكايه تبي و فرماندايه تبي نومه تي نيسلام نهركيكي نه وهنده گرانه پيويسته خواناس هه موو خوشيي و بهرزه وهندي به كي نهم ژيانه ي بجاته نهو لاه .. نه بي به سنگيني فراوانه وه دهست لهم دنيايه بشون ، تا بتوانن به سه خاوه تي ته واوه وه خزمهت به مرؤف بكن . چونكه ههر كهس لهم دنيايه تير نه بووي خزمه تي هه ژاراني بي ناكري ..^{۳۱۸}

پينجه م : جهس نه بو به كو خوا لئس رازيس بي

موسلمانه كان له هه موو بواريك دا خهريكي په روه رده ي خويان بوون .. به كؤمه كيي و پشتيواني خوي گه وره خهريكي بنيات ناني ده ولته تي نيمان بوون ..

هه‌موو لایه‌نه‌کان ریک و پیک کرابوون ، به‌لام لهو ته‌مه‌نه زۆره‌ی بانگه‌وازدا هیشتا
 فەرزى حج زۆر جی به‌جی نه‌کرابوو ، چونکه پيش حوده‌یبیه به هیج شیوه‌یه‌ک ریک
 به موسلمانان نه‌ئه‌درا حه‌جی مائی خوا بکه‌ن . له‌به‌ر ئه‌وه‌ی که قورهبش دژایه‌تی
 موسلمانه‌کانی نه‌کرد . سالی حوده‌یبیه واته سالی شه‌شمی کۆجیی موسلمانه‌کان
 گه‌رانه‌وه و عه‌مه‌ریان بۆ نه‌نجام نه‌درا .. سالی حوته‌میش عه‌مه‌ریان نه‌نجام دا . له
 سالی هه‌شته‌م‌دا موسلمانه‌کان دواى فەقعی مه‌ککه بۆ یه‌که‌م جار حه‌جیان به‌جی هینا
 که نه‌وه‌بوو عه‌تتایی کوری نوسه‌یدی کاربه‌ده‌ستی مه‌ککه نه‌میری حه‌ج بوو و ،
 هیشتا حه‌جی موسلمانان تیکه‌ل به حه‌جی موشریکان نه‌نجام نه‌درا .

بۆ سالی نۆه‌م و دواى گه‌رانه‌وه له غه‌زای تهبووک پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ویستی
 خۆی نه‌میری حه‌ج بیته ، به‌لام نه‌وه‌بوو فەرمووی : « إنا يحضر البيت عراة مشرکون
 يطوفون بالبيت ، فلا أحب أن أحج حتى لا يكون ذلك » . فەرمووی : موشریکی
 رووت به‌بی جل و به‌رگ دینه ته‌وافی که‌عه‌ و ، هه‌تا حه‌ج وایته پیم خۆش نیه
 حه‌ج بکه‌م . به‌م بۆنه‌وه له سالی نۆه‌م‌دا خۆی حه‌جی نه‌کرد ، به‌لکو ته‌بووه‌کری
 صددیقی خوا لیلی رازی بی هه‌ل بژارد و کردیه نه‌میری حه‌جی نه‌و ساله .

ته‌بووه‌کری له‌گه‌ل ژماره‌یه‌کی زۆر له هاوه‌لان به‌ره‌و مه‌ککه که‌وتنه‌ ری و ، له‌گه‌ل
 خۆیان‌دا ئاژه‌له‌کانی (هدی) یان دایه‌ به‌ر . کاتیک که ته‌بووه‌کری و کاروانی حاجی‌یان
 له مه‌دینه‌ده‌رچوون سووره‌تی (براءة) واته (التوبة) هاته‌ خواره‌وه . بۆ نه‌مه
 پیغه‌مبه‌ر ﷺ عه‌لیی خوا لیلی رازی بی بانگ کرد و ، فەرمانی به‌سه‌ردا دا تا به
 ته‌بووه‌کری بگاته‌وه . عه‌لیی سواری نه‌و وشته‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بوو که
 ناوی (العضاء) بوو و ، له (ذوالحلیفه) ی نزیکی مه‌دینه‌ به ته‌بووه‌کری
 گه‌یشته‌وه . که ته‌بووه‌کری چاوی پی که‌وت فەرمووی : به نه‌میری هاتووی یان به
 مه‌تمووری ؟ ئه‌ویش فەرمووی : به مه‌تمووری . هه‌ردووکیان پیکه‌وه رویشتن هه‌تا
 گه‌یشتنه مه‌ککه ، له‌وئ ته‌بووه‌کری فەرمانی دا خه‌لکه‌که به شیوه‌ی سه‌رده‌می
 نه‌فامیی هه‌ر که‌سه له شوین و مه‌نزلی خۆی دا بجات .. حه‌جی سالی نۆه‌م له
 مانگی ذیلحه‌جهدا بوو . نه‌وه‌بوو ته‌بووه‌کری خوا لیلی رازی بی پيش (ترویه) و ،
 له رۆژی عه‌ره‌فه‌دا و ، له رۆژی (نحر) دا و ، له رۆژی (نفر) ی یه‌که‌م‌دا وتاری بۆ
 موسلمانان دا . هه‌موو جارێ کاروباره‌کانی حه‌جی ، له وه‌ستانی عه‌ره‌فه‌ و ،
 (إفاضة) و ، قوربانیی کردن و ، (نفر) و ، ره‌جی شه‌یتان و هتد پيشان نه‌دان

و ، عهلیش خوا لئی رازی بی له هه موو هه لئو یتیک دا به دوایه وه نه بوو و ، سه ره تای سووره تی (براءة) ی بو خه لکه که نه خوینده وه ، پاشان نه م چوار خاله ی به گوئی موسلمانان دا نه دا :

• تهنه ایمان دار نه چیتته به هه شته وه .

• نابی هیچ کهس به رووتیی ته وافی مالی خوا بکات .

• هه رکهس په یمانی له گه ل پیغه مبهری خوادا ﷺ به سستی ، نه وا نه و په یمانه هه تا کو تایی ماوه که یان هه ر به رده وام نه بی .

• دوای نه م ساله نیتر هیچ موشریکینک نابیت حج بکات .

نه بو به کریش بو ناسان کاری فرمانی به سه ر نه بو هو رهیره و کو مه لیک له ها وه لان دا تا یارمه تیی عه لیبی بدن نه و جارهی له گه ل دا به موسلمانان بگه یهنن ..

له راستیی دا هاتنه خواره وه ی سه ره تای سووره تی (براءة) جیابوونه وه ی په کجاری بوو له نیوان تیسلام و بت په رستی دا .. به مه موشریکان له نه نجام دانی حج قه ده غه کران و ، بانگی جهنگ و کوشتاریان به رزبوویه وه . نه وه نده هه یه نه وانهی په یمانیان بو ماوه ی دیاری کران له گه ل دا به ستراوه تا ته واو بوونی ماوه که یان مؤله تیان پی نه درئ و ، نه وانه ش که په یمانی بی ماوه یان هه یه تا به سه رچوونی مانگه کانی حه رام مؤله تیان پی نه درئ . واته چوار مانگ دوای نه م راگه یاندنه . واته هه تا ده ی مانگی ره بیعی دووه م ، نیتر دوای نه وه نه که ونه حاله تی جهنگه وه .
قورنان نه فه رموی :

﴿ إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مُدَّتِهِمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿١﴾ فَإِذَا أَنْسَلَخَ الْأَشْهُرَ الْحُرْمَ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَأَحْضُرُوهُمْ وَأَقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصِدٍ ۚ فَإِن تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢﴾ (التوبة : ٤ - ٥) .

نه و کارهی عه لیبی خوا لئی رازی بی بریتی بوو له هه لوه شاننده وه ی نه و په یمانانهی که له نیوان موسلمانان و موشریکه کان دا به سترا بوون . دیاره ناشکرا کردنی هه لوه شاننده وه ی په یمانیش پیوسته سه ردار ی هوز یان خزمیکی نزیک ی نه نجامی بدا بو یه پیغه مبهری خوا ﷺ عه لیبی به دوای نه بو به کردا ره وانه کرد ، تا وه کو خزمیکی نزیک ی له بریی خو ی نه و هه ل وه شاننده وه یه ناشکرا بکات . که چیبی

(رافیضة) بە نەزانیی کارەکیان لێک دایهوه و ، رایان نەگیاندا که عەلیی شایانی خەلافەتە بۆیە بە دواى ئەبویە کردا رهوانەى کرد . بەلام گیلانە ئەوەیان لە یاد چووہ که لە (ذوالحلیفە) ئەبویە کر پرسیاری لە عەلیی کرد : بە ئەمیری هاتوی یان بە مەنمووری ؟ ئەویش فرمووی : بە مەنمووری ..

ئەم حەجی ئەبویە کر پێشەکی یەك بوو بۆ حەجی گەورە ، که حەجی مالتاواپی بوو و پێغەمبەری خوا ﷺ خۆی ئەنجامی دا . لە حەجەکی ئەبویە کردا ئەوہ ناشکرا کرا که سەر دەمی بت و بت پەرستیی بەسەر چوو و ، قۆناغیکی نوێ لە میژووی مرۆڤ دەست پێ ئەکات . ئەو کەسەش پێی خۆشە خوا رازیی بکات ، با بچیتە سایە شەریعەتی خواوہ .. بەمە هۆزەکان کەوتنە خۆ و ، بۆیان دەرکەوت تازە جاریکی تر ئەو بیروباوەرەى ئەوان خەلکی شوینی ناکەون و ، وا چاکە هۆزەکان فریای خۆیان بکەون و موسلمان بن .^{٣١٩}

شەشەم : سالی نوینەران

غەزای فەتح فەتخیکی وەها گەورە بوو که ریشەى بت پەرستیی هەل کیشا و فرپی دا .. فەتخیکی وەها گەورە بوو پەردەى لەسەر چاوی دانیشتوانی دوورگەى عەرەبیی هەل مایی و ، گومان و دوودلی بەلاوہ نەهیشتن ، بۆیە هەر هۆزیک بۆ خۆی نوینەری بەرەو مەدینەى پایتەختیی دەولەتى ئیمان و عەدالەت ئەخستە ری ، تا لە خزمەتى پێغەمبەری رزگار کردا ﷺ موسلمان بوونی هۆزەکی رابگەینى ..

عەمری کورپی سەلەمە ئەلێت : ئیمە لەسەر ئاوێک بووین که ریی خەلکیی لەسەر بوو . ئەوہ بوو ریبواران بە لامانا تى ئەپەرپین و ئیمەش پرسیارمان لى ئەکردن : دەنگ و یاسی خەلک چی یە ؟ ئەو پیاوہ چی یە ؟ ئەوانیش ئەیان وت : وا رانەگەینى که خوا رهوانەى کردووہ و ، وەحی بۆ ناردووہ . خوا ئەوہى بە وەحی ناردۆتە خواوہوہ . منیش ئەم قسانەم لەبەر ئەکردن .. عەرەبەکانیش چاوەروانی فەتخى مەککە بوون بۆ موسلمان بوونیان و ، ئەیان وت : وازی لى بەینن بۆ خزمەکانی . ئەگەر بەسەریاندا زال بوو ئەوہ پێغەمبەریکی راستگۆیە . جا که فەتخى مەککە کرا هەر قەومێک بۆ خۆی بۆ موسلمان بوون دەست پێش خەری ئەکرد و ، باوکیشم بۆ موسلمان بوونی

^{٣١٩} السيرة النبوية للندوي : ٣٧٩ - ٣٨٠ ، السيرة النبوية لأبي شهبه : ٢ / ٥٣٦ - ٥٤٠ ، السيرة النبوية للصلابي :

قهومه که ی دهست پئش خه ریی کرد .. کاتیک که گه پرایه وه وتی : به خوا له لایهن پئغه مبه ری راسته قینه وه گه پراومه ته وه لاتان ...

به لئی ، به فته قی مه ککه و غه زای حونه یین و ته بووک و موسلمان بوونی ثعقیف بو غه ره به کان روون بوویه وه که نیسلام بوته هیتریکی جیهانی وه ها گه وره که له لایهن فارس و رۆمه وه حیسابی بو نه کری ، بۆیه له سالی نۆهم و دههم دا هر هه موو هۆزه کان خۆیان به دهسته وه دا و موسلمان بوون . نه وه بوو سوپای نیسلام له فته قی مه ککه دا ده هه زار جهنگاوه ر بوو و ، دوو سال له وه به ریش بو به ستنی په یمانی حوده ییبه و فته قی خه یبه ر موسلمانان سوپایه کی هه زار و چوار سه د که سی یان هه بوو . به لام له غه زای ته بووک دا که هیشتا سالتیک به سه ر فته قی مه ککه دا تی پهری نه کرد بوو ، سوپای نیسلام گه هیشته سیی هه زار و ، له سالی دهه میله دا که حه جی مان ناوایی تیدا نه فجام درا شوین که وتوانی نیسلام ، بگره حاجی یان سه د هه زار یان سه د و چل و چوار هه زار که س نه بوون ، که هر هه موویان له ده وری پئغه مبه ری خوا دا ﷺ خه ریکی ته لبیه و ته کبیر و ته سبیح و ته حمید بوون .

میژوو نووسان له سه ر نه وه یه که ده نگن که هاتنی نوینه رانی هۆزه کان بو مه دینه له سالی نۆهم دا بووه و نه و ساله شیان ناو ناوه سالی نوینه ران . به لام هه ندی له نوینه ران زووتر و هه ندیکیشیان دره نگ تر هاتوون و موسلمان بوون .

له راستیی دا چیرۆکی هاتنی نه و نوینه رانه و چۆنیه تی هه لئس و که وتی پئغه مبه ر ﷺ له گه لیان دا نه و په ری گرنگیی هه یه ، چونکه نه و هه والانه پرۆگرامینکی پئغه مبه رانه ی پرپرتیزان ، ده راره ی هه لئس و که وتی پئغه مبه ر ﷺ له گه ل نه و نوینه رانه دا ، بۆمان به جی هیشتوه ، که نه توانین په ند و نامۆژگاری یه کی زۆری لی وه ربگرین بو ناسینی دل و ده روونی مرۆقه کان .

به م شیویه هاتنی نوینه ران بو مه دینه تایبه ت مه ندی یه کی سالی نۆهم بوو ، که ده ولته تی نه ونه مامی نیسلامیش به چاکیی باوه شی بو گرتنه وه و ، شوینی حه وانه وه شی بو ناماده کردن و ، یانه یه کیش هه بوو بو میوانان ته رخان کرابوو ، سه ره پای مزگه وتی پئغه مبه ر ﷺ که شوینیکی فراوان بوو ، له گه ل نه وه ش دا که هه ندی له هاوه لان به ویستی خۆیان یان به داواکاری پئغه مبه ری خوا ﷺ هه ندی میوانیان نه برده ماله وه .

شایانی باسه که پیغه مبهری خوا ﷺ بایه خی چاکی به فیژکردن و پهروه رده کردنیان نه دا و ، نوینه ره کانش ناماده بوون به جوانیی له نیسلام و شه ریهت و نه حکامه کانی بگهن و شاره زای داب و یاسا کانی بن و ، هه ندیکیشیان دهر باره ی نهو شتانه ی که له ژیانی رۆژانه یان دا هه بوون پرسیاریان نه کرد ، تا بزنان و بتوانن حه لال و حه رامیان جیا بکه نه وه .. پیغه مبهری خوایش ﷺ له سه ر فیژکردنیان سوور بوو و ، نه وه ش که زیاتر له سه ر شاره زا بوونی قورنان سوور بوو له خو ی نزیک نه خسته وه و ، به ها وه له کانشی نه فه رموو : « فقهوا إخوانکم » . نه ی فه رموو : براکانتان له دین شاره زا بکه ن .

ههروه ها پیغه مبهری خوا ﷺ دهر باره ی پیاه نواداره کانیان پرسیاریی نه کرد و ، که نه شیان ویست بگه رپنه وه بۆ ناوچه که ی خو یان نامۆژگاریی نه کردن تا ده ست به ریبازی حه قه وه بگرن و ، به نارام و له سه رخۆ بن . له هه مان کات دا دیاریی و خه لاتیی پیشکه ش نه کردن . که نه وانیش نه گه رانه وه نار خزمه کانیان ، به دلئیکی کراوه ی شادمانه وه نه گه رانه وه و نه بوونه هیدایهت دهر و ، بانگ که ری دلئسوژی خزمه کانیان ، چونکه به چاری خو یان نیشانه ی پیغه مبهرایه تیی شاهی مه دینه یان دیی بوو و ، به وردیی ده نگ ویاسی پایته ختی نیمانیان نه گپراهه وه .. باسی نهو مرۆقه وشک و زیرانه یان نه گپراهه وه که چۆن به نووری قورنان بوونه ته مه لاتیکهت و نوور له ده م و چاویان به رز نه بیته وه و ، برایه تی به کی بی وینه ی میژوویان ده ست گیر بووه .

نه مه ش ناوی هه ندی لهو هۆژانه ی که نوینه ریان نارده مه دینه بۆ موسلمان بوون :

(۱) نوینه ری عه بدولقه یس : نه م هۆزه دوو جار نوینه ریان ها توته مه دینه :

یه که میان له سالی پینجه می کوچی دا یان له پیشتر بووه . پیاوئیکیان به ناوی مونقیدی کوری حه بیان بۆ بازگانیی دپته مه دینه ، نه مه ش دوا ی کوچ کردن ، لهوی هه والی نیسلام نه بیستی و موسلمان نه بی و ، نامه یه که له لایه ن پیغه مبهروه ته بات بۆ قه ومه که ی و ، نه وانیش موسلمان نه بن و ، له مانگیکی حه رام دا له شیوه ی نوینه ردا سیانزه یان چوارده پیایان دپنه مه دینه و ، دهر باره ی نیمان و ، دهر باره ی شته خوراوه کان پرسیار نه که ن . نه وه بوو گه وره و ماقوولیان ته شه جی عه صریی بوو که پیغه مبهری خوا ﷺ فه رموی : « إِنْ فِیْكَ خَصْلَتَيْنِ يُحِبُّهُمَا اللَّهُ : الْحِلْمُ وَالْأَنَاةُ » .

نه فه رموی : دوو ره وشتی جوانت هه به که خوا خو شی نهوین : ژیری و له سه رخویی .

که نوینہری ثم ھۆزه هاتنه مەدینە ، پیغەمبەری خوا ﷺ پرسیی : « من الوافد، أو من القوم ؟ » . وتیان : رەبیعە . فەرموی : « مرحباً بالقوم ، أو بالوفد غیر خزایا ولا ندامی » . فەرموی : بە خێر بین قەومیک که نه سه رشۆر نه بن و نه په شیمان نه بن ، به بۆنه‌ی ئەوه‌وه که زوو موسلمان بوون .

ئەلئیت : وتیان : ئە‌ی پیغەمبەری خوا ! ئیمە له ناوچە‌یه‌کی دووره‌وه هاتوینە خزمەت و ، کافرانی مۆضەر ئە‌که‌ونه نیوانی ئیمە و ئیوه‌وه ، بۆیه له یه‌کیک له مانگه‌ حەرەمه‌کان دا نه‌بی‌ت ناتوانین بیینه خزمەت . جا نامۆژگاری یه‌کی رێک و پێکمان بکه که پێی بچینه به‌هەشت ، تا ئیمەش هه‌واڵ به‌وانه بده‌ین که چاره‌پروانمان نه‌کن . پیغەمبەری خواش ﷺ نامۆژگاری کردن ، به‌ تاییه‌ت تیمان هی‌نان . ئە‌وه‌بوو فەرموی : « هل تدرن ما الايمان بالله ؟ » فەرموی : ئە‌زانن تیمان به‌ خوا هی‌نان کامه‌یه ؟ وتیان : خوا و پیغەمبەره‌که‌ی چاک ئە‌زانن . فەرموی : « شهادة أن لا إله إلا الله ، وأن محمداً رسول الله ، وإقام الصلاة ، وإيتاء الزكاة وصوم رمضان ، وأن تؤدوا خُمساً من المغنم » . فەرموی : تیمان هی‌نان به‌ خوا بریتی یه‌ له شه‌اده‌تی (لا إله إلا الله و محمد رسول الله) و ، به‌جی‌ هی‌نانی نوێژ و ، زه‌کات دان و ، به‌ رۆژووبوونی ره‌مه‌زان و ، پینج‌یه‌کی ده‌ست‌که‌وتیش بده‌ن ..

له‌ ریوایه‌تیکی تردا هاتوه‌ که ئە‌شه‌جی کورپی عە‌بدولقە‌یس له‌ لای کاروانه‌که‌ دوا ئە‌که‌وی هه‌تا چۆک به‌ وشتره‌کان دانهدا و ، کەل و پە‌لی هاوه‌له‌کانی کۆ ئە‌کاته‌وه ، پاشان دئیت هه‌تا ده‌ستی پیغەمبەری خوا ﷺ ئە‌گرێ و ماچی ئە‌کات . پیغەمبەریش ﷺ پێی ئە‌فەرموی : « إن فيك خصلتين يحبهما الله ورسوله » . ئە‌وه‌یش ئە‌لئیت : ئایا ئە‌مه‌ پێ‌زیکه‌ به‌و شیوه‌ دارپێژراوم یان ره‌وشتیکه‌ له‌ خۆم دا ؟ فەرموی : « بل جَبَل » . فەرموی : به‌و شیوه‌ دارپێژراوی . وتی : سوپاس بۆ ئە‌وه‌ خوایه‌ی که وه‌های دارشتووم خوا و پیغەمبەره‌که‌ی پێ‌یان خۆشه‌ ..

به‌ بۆنه‌ی زوو موسلمان‌بوونی ئە‌م ھۆزه‌وه‌ بوخاریی له‌ ئه‌ین عە‌باس‌وه‌ ریوایه‌تی کردوه‌ که : یه‌که‌م مزگه‌وتیک دوا‌ی مزگه‌وتی پیغەمبەری خوا ﷺ نوێژی جومعه‌ی تیا به‌دی هی‌نرا بۆ مزگه‌وتی عە‌بدولقە‌یس بووه‌ له‌ گوندی (جواشی) له‌ به‌حره‌ین . بۆ دووه‌م جار له‌ سالی نوینە‌ران دا نوینە‌رانی عە‌بدولقە‌یس که چە‌ل پیاو ئە‌بوون هاتنه‌ مەدینە که جاروودی کورپی عە‌مریان له‌گه‌ڵ دا بوو . جاروود پیاویکی نه‌صرانیی بوو ، که گه‌یشته‌ خزمه‌تی پیغەمبەری خوا ﷺ ئیسلامی بۆ باس کرد و

هه‌وئیشی دا به لایه‌وه خۆشه‌ویستی بکات . وتی : من به‌سه‌ر دینی‌که‌وه بووم و ، دینه‌که‌ی خۆم بۆ دینه‌که‌ی تۆ واز لێ دینم ، نایا نه‌بیته زامنی دینه‌که‌م؟ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فرمووی : ((نعم أنا ضامن أن قد هداك الله إلى ما هو خير منه)) . فرمووی : به‌لێ نه‌بم به زامنی نه‌وه‌ت که خوا بۆ سه‌ر دینی‌کی له‌وه چاکتر هیدایه‌تی داوی . به‌مه به خۆی و هاوه‌لانیه‌وه موسلمان بوون .

جاروود گه‌رپایه‌وه بۆ ناو قه‌ومه‌که‌ی .. نه‌وه‌بوو به شیوه‌یه‌کی جوان و به‌وپه‌ری دامه‌زراوی‌یه‌وه موسلمان بوو بوو ، که خه‌لکی دوورگه له نیسلام پاشگه‌ز بوونه‌وه ، هه‌ندی له قه‌ومه‌که‌ی جاروودیش پاشگه‌ز بوونه‌وه ، نا له‌و کاته‌دا ده‌ستی دایه وتاردان . سه‌ره‌تا شایه‌تمانی هینا و ده‌ستی دایه بانگ‌کردن بۆ سه‌ر نیسلام که وتی : خه‌لکینه ! من شاهیدی نه‌ده‌م که جگه له زاتی (الله) هیچ خویه‌کی تر نیه و موحه‌مه‌دیش به‌نده و پیغه‌مبه‌ری خویه و ، هه‌ر که‌شیش نه‌م شاهیدی‌یه نه‌دا من به کافری له قه‌لم نه‌ده‌م . به راستی نه‌مه شانازی‌یه بۆ دامه‌زراوی جاروود .

به‌لگه‌ی نه‌وه‌ش که له جارێک زیاتر نوینه‌ری عه‌بدولقه‌یس هاتۆته مه‌دینه نه‌وه‌یه که بوخاریی ریوایه‌تی کردوه (فتح الباري : ۸ / ۶۱) که پیغه‌مبه‌ر ﷺ پیتی فرموون : ((مالي أرى ألوانكم تغيرت ؟)) فرمووی : نه‌وه اچی‌یه وا ره‌نگتان گۆراوه ؟ دیاره جاری تریش چاوی پێ‌که‌وتون .

(۲) نوینه‌ری نه‌وه‌ی حه‌نیغه : له سالی نۆه‌می کۆچی دا هاتنه مه‌دینه ، که هه‌فته پیاو بوون و یه‌کیکیان موسه‌یله‌مه‌ی درۆزن بوو . نه‌م کۆمه‌له پیاوه چوونه مایکی نه‌نصاریی و پاشان هاتنه خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و موسلمان بوون . به سه‌رنج‌دانی ریوایه‌ته‌کان ده‌رته‌که‌وی که موسه‌یله‌مه لوت‌به‌رزیی نواندوه و ، طه‌ماعی ده‌سه‌لات و گه‌وره‌یی له دل‌دا بووه .

به‌ر له هاتنی نه‌و نوینه‌رانه‌ی نه‌وه‌ی حه‌نیغه پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ خه‌و نه‌بینی که هه‌موو گه‌نجینه‌کانی دنیای بۆ نه‌هینن و ، دوو بازو به‌ندی زێڕینیش نه‌که‌نه هه‌ردوو ده‌سته‌یه‌وه . نه‌ویش به‌لایه‌وه گران نه‌بیته و ، خه‌م و خه‌فته‌ی به دل‌دا نه‌به‌ن . خیرا وه‌حی بۆ دیت که فوویان پیا بکه . نه‌ویش فوویان پیا نه‌کات و نه‌رۆن . جا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ وه‌ها ته‌ئویلی نه‌و خه‌وه‌ی نه‌کات که دوا‌ی خۆی دوو درۆزن هه‌ل نه‌که‌ون .

نهوه بوو موسه یله مهش له ناو قهومه که ی دا ههندي قسه ی نه کرد و ، نه یوت :
 نه گهر موحه ممد دوا ی خو ی کاره که ی به من بسپیړی نهوا دوا ی نه که وم .
 که نه م وتانه له موسه یله مه ده رچون ، پیغه مبهری خوا ﷺ ته شریفی هینا و
 پارچه داریکې به دهسته وه بو و ، ثابیتی کورې قه یسی کورې شه ماسی وتاریزیشی
 له گه لدا بو ، هه تا گه یشته لای موسه یله مه و هاوه لانی . دهستی به فرمایشت کرد
 له گه لیا نا . موسه یله مه وتی : نه گهر بته وی کاره که واز لی دینین بو ت و ، پاشان
 تویش دوا ی خو ت بیده به نیمه .

پیغه مبهری خوا ﷺ فرموی : ((لو سألتني هذه القطعة ما أعطيتكها ، ولن
 تعدو أمر الله فيك ، ولن أدبرت ليعقرنك الله ، والله إنني لأراك الذي أريت فيه ما
 رأيت ، وهذا ثابت يبيحك عني)) . فرموی : نه گهر نه م پارچه یه شم داوا لی بکه ی
 نات ده می . کاری خوایش نادریتته ده ست و ، گهر پشتیش هه ل بکه ی خوا چوار
 په لت نه بریتته وه . به خوا وای ته بینم تو نهو که سه بیت که له خه وم دا ده رباره ی شتم
 پیشان درا . نه وه ش ثابیته له بری من وه لامت نه دا ته وه . نیتر ته شریفی رویشت ..
 نیب عه بیاس نه لیت : ده رباره ی فرمایشته که ی پیغه مبهری خوا ﷺ : (والله إنني
 لأراك الذي أريت فيه ما رأيت) پرسیارم کرد ، نه بوهوره یه هه والی پی دام که
 پیغه مبهری خوا ﷺ فرموی : ((بینا أنا نائم رأيت في يدي سوارين من ذهب ،
 فأهمني شأنهما ، فأوحى إليّ في المنام أن انفخهما ، فنفختهما فذهبا ، فأولتتهما
 كذابين يخرجان)) . (رواه البخاري) . فرموی : له کاتیک دا که خه وتبووم له خه وم دا
 بینیم دوو بازو به ندی زیړ وان له ده ستم دا . به هو یانه وه تووشی خه فت بووم . هه
 له خه وه که دا وه حیم بو هات که فویان لی بکه . منیش که فووم پیا کردن رویشتن .
 به وه ته نویلم کرد که دوو دروژن پیدا نه بن .

دوو دروژنه که ش : به کیکیان نه سوه دی عه نه سی یه که له ناوچه ی صه نعاء دا بانگی
 پیغه مبهرایه تیبی به رز نه کرده وه . نه وه بوو شه و روژیک پیش کوچی دوا ی
 پیغه مبهری خوا ﷺ کوژرا و ، له به یانی ناشتنی پیغه مبهردا هه والی کوشتنی
 گه یشته مه دینه ، هه رچهنده پیغه مبهری خوا ﷺ له کاتی کوشتنی دا هه والی دا ..
 دووه میشیان : موسه یله مه ی دروژن بوو که له ناو هوژی نه وه ی حه نیفه دا خو ی به
 پیغه مبهر له قه لم نه دا ، تا نه وه بوو له سه رده می خه لافه تی صدیق دا کوژرا .

کاری موسه‌یلمه‌هه‌روا ده‌رچوو که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بۆی چوو بوو . موسه‌یلمه‌هه‌ که گه‌رایه‌وه بۆ یه‌مامه ده‌ستی به‌ بیرکردنه‌وه کرد ، سهره‌نجام هاته‌ سهر نه‌وه که له‌ کاری پیغه‌مبه‌رایه‌تیی دا کراوه به‌ هاویه‌شی پیغه‌مبه‌ری خوا . بۆ نه‌مه‌هه‌ بانگی پیغه‌مبه‌رایه‌تیی هه‌ل دا و ، بۆ نه‌وه‌ش که به‌ خه‌لک بگه‌یه‌نی که وه‌حی بۆ هاتوو هه‌ندی سه‌جعی هه‌ل به‌ست . بۆ دل‌خۆشیی خه‌لکیش عه‌ره‌ق و زینای بۆ قه‌ومه‌که‌ی حه‌لال کرد . به‌مه‌ قه‌ومه‌که‌ی سهرگه‌ردان بوون و که‌وتنه‌هه‌ دوا‌ی و ، سهره‌نجام نامه‌ی بۆ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نووسی که نه‌میش کراوه‌ته‌ هاویه‌شی کار و ، نیوه‌ی زه‌ویی بۆ نه‌مه‌هه‌ و نیوه‌ش بۆ قه‌ره‌یش . پیغه‌مبه‌ر ﷺ وه‌لامی نامه‌که‌ی بۆ نووسی یه‌وه که نه‌م ئایه‌ته‌ی تیدا بوو : ﴿ إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ - وَالْعِزَّةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴾ (الاعراف : ۱۲۸) . (زاد المعاد) .

عه‌بدوللای کوری مه‌سه‌وود خوا لیلی رازی بی ئه‌لئیت : ئین نه‌وواحه و ئین اشال هاتن ، که هه‌ردووکیان نیرراوی موسه‌یلمه‌هه‌ بوون بۆ لای پیغه‌مبه‌ر . پیتی فه‌رموون : « أتشهدان أني رسول الله ؟ » فه‌رموی : هه‌ردووکتان شاهیدی نه‌ده‌ن که من پیغه‌مبه‌ری خوام ؟

وتیان : شاهیدی نه‌ده‌ین که موسه‌یلمه‌هه‌ پیغه‌مبه‌ری خوایه .

پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رموی : « آمنت بالله ورسوله ، لو كنت قاتلاً رسولاً لقتلتكما » . (رواه الإمام أحمد) . فه‌رموی : ئیمانم به‌ خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی هینا . نه‌گه‌ر نیرراوم بکوشتبا هه‌ردووکتانم نه‌کوشتن .

شایانی باسه‌ که له‌ سالی ده‌هه‌م دا موسه‌یلمه‌هه‌ نه‌م کاره‌ی نه‌نجام دا و له‌ جه‌نگی یه‌مامه‌دا و له‌ سالی دوازه‌هه‌م دا به‌ ده‌ستی وه‌حشیی کوری حه‌رب کوژا .

(۳) هه‌مامی کوری ئه‌عه‌به‌هه‌ ، نوینه‌ری نه‌وه‌ی سه‌عه‌دی کوری به‌کر :

نه‌نه‌سی کوری مالیک خوا لیلی رازی بی ئه‌لئیت : له‌ کاتی‌ک دا که له‌ مزگه‌وت دا له‌ خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ردا ﷺ دانیشتبووین ، پیاویک به‌ سواری و شتریک هات و له‌ مزگه‌وت چۆکی پی دا دا و پاشان به‌سته‌یه‌وه ، پاشان پیمانی وت : کامتان موحه‌مه‌ده‌هه‌؟ - پیغه‌مبه‌ریش له‌ نیوانمان دا شانی دا دا بوو - وتمان : نه‌و پیاوه‌ سپی یه‌یه‌ که شانی دا داوه . پیاوه‌که‌ لێسی چوو هه‌ پێشه‌وه‌ و ، پیتی وت : کوری عه‌بدولموطه‌له‌لیب ؟ پیغه‌مبه‌ر ﷺ پیتی فه‌رموو : « قد أجبتك » .

کابرا وتی : من پرسپاری زۆرت لیّ نه کم ، لیّم زویر نه بیت . فەرمووی : ((سَلْ ما بدا لك)) . فەرمووی : چیت پیّ خۆشه بپرسه .

وتی : به پەرورەدگاری خۆت و پەرورەدگاری ئەوانەدی پیشی تۆیش لیت نه پرسم : نایا خوا تۆی بۆ لای خەلکیی هەر هەمووی رهوانه کردوو ؟ فەرمووی : ((أَللّٰهُمَّ نعم)) .

وتی : سویندت ئەدەم به خوا ، نایا خوا فەرمانی بەسەردا داوی تا ئیمه له شهو و رۆژتک دا پینج نوێژه که به جیّ بهین ؟ فەرمووی : ((أَللّٰهُمَّ نعم)) .

وتی : سویندت ئەدەم به خوا ، نایا خوا فەرمانی بەسەردا داوی تا ئەم مانگە ی سالّ بەرۆزوو بین ؟ فەرمووی : ((أَللّٰهُمَّ نعم)) .

وتی : سویندت ئەدەم به خوا ، نایا خوا فەرمانی بەسەردا داوی تا ئەم زەکاتە له دەوله مەندە کائمان وەر بگری و بەسەر هەژارە کائمان دا دابەشی بکهیت ؟ پینغەمبەر ﷺ فەرمووی : ((أَللّٰهُمَّ نعم)) .

کابرا وتی : وا نیمانم هینا بهوی هیناوتە و ، منیش نیراوی قەومە که مم و ، ضەمامی کوری ئەعلەبەم و ، له نهوی سەعدی کوری به کرم .

بەلام له ریوایەتە که ی نین عەبباس دا بەم شیوه هاتووە : که لیّ بوویهوه وتی : من شاهیدی ئەدەم که جگه له زاتی (الله) هیچ خوایه کی تر نیه و ، موحه مەدیش ﷺ پینغەمبەری خوایه . جا من ئەم فەرزانه به جیّ ئەهینم و ، لهو شتانهش به دوور نه گرم که دوور پەرزیت لیّ کردووم ، نیر نه زیادیان بۆ نه کم و نه کم .

ئەلیت : پاشان گەراپهوه دوا بۆ لای وشترە که ی . که پشتی هەلّ کرد پینغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی : ((إن یردق ذو العقیصتین یدخل الجنة)) . فەرمووی : نه گەر خاوهنی جووتە پەلکه که راست بکات ئەچیتە بههشتهوه . (چونکه ضەمام قزی سەری کردبووه دوو به شهوه) .

ئەلیت : هاته لای وشترە که ی و ، رهشوه که ی کردهوه و ، بهرهو هۆزه که ی کهوته ری . که گەشت لیّ کۆبوونهوه . یه کم قسهی ئەمه بوو : لات و عوززا چاره رەش بن . وتیان : بیّ دەنگ به ضەمام ، له گولی و گەریی بترسه . له شیتی بترسه . وتی : بیّ بە لا بن به خوا نهو دووانه نه زیانیان ههیه و نه که لک . خوای گهوره (عز وجل) پینغەمبەریکی رهوانه کردهوه و ، کتیبکی بۆ ناردوو تا به هۆیهوه له م حالتهی وان تیا یا رزگارتان بکات . من شاهیدی ئەدەم جگه له زاتی (الله) هیچ

خواههکی تر نیه ، تاک و تهنیا و بی شهریکه و ، موحه مهدهیش بهنده و پیغه مبهری نهوه . من لای نهوهوه ههرچی نهو فهرمانی بهسهرتان دا داوه و دووره پهریزی لیتان کردووه بۆم هینان . تهلیت : بهخوا نهو رۆژه نیواره بهسهردا نههاتبو ههرچی پیاو و نافرتهی نهو هۆزه بوون ههر ههموویان موسلمان بوون . تهلیت : نین عهباس خوا لییان رازی بی نهیوت : نهمان بیستووه نوینهری هیچ قومیک له ضهمامی کوپی شعله به چاکتر بووی .

(٤) نوینهرانی نهجران :

نهجران ولاتیکی فراوان بووه که حهوت قوناغ له مهککهوه روو به یهمن دوور بووه و ، بریتی بووه له حهفتا و سی گوند و سواری خیرا به رۆژه ریسهک بریوهتی و ، صد ههزار جهنگاوهریان بووه و لهسهر دینی مهسیحیهت بوون .
 نهوهبوو پیغه مبهری خوا ﷺ نامه ی بۆ نهجران نووسی که تیایا نهی فهرموو :
 ((أما بعد ، فإني أدعوكم إلى عبادة الله من عبادة العباد ، وأدعوكم إلى ولاية الله من ولاية العباد ، فإن أبيتم فالجزية ، فإن أبيتم آذنتكم بحرب ، والسلام)) . بانگی تهکردن بۆ خوا بهرستی ، تهگه نا نهبی جزیه بدهن ، تهگه رنا سوپای نیسلام له گه لیان نهجهنگی ..

لهوه نهچی تهم نامه ناردنه له سالی نۆهم دا بوو بیت ، دوا ی هاتنه خوارهوهی نایهتی : ﴿ قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَن يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴾ (التوبة : ٢٩) .

کاتیک نامه که ی پیغه مبهری خوا گه شته دهستی (أسقف) خه لکه که ی کو کردهوه و نامه که ی بۆ خویندنهوه و ، داواشی لی کردن رای خو یان ده ربهین . ههر ههموویان هاتنه سهر نهوه که نوینهر بنیره مه دینه . نهوه بوو چوارده پیاوماقو لیان نیران ، ته شلین شهصت پیاویان ناردووه ، که کاروباریان له دهستی سی پیاوی گه وره یان دا بوو : یه کهم : عاقیب : که ته میری و هه لسهو پاندنی کاروباری ده ولت له دهستی نهودا بوو و ، ناویشی عه بدوله سیح بوو . دووه هم : سه یید : کاروباری رۆشنیری و سیاسی له دهستی نهودا بوو و ، ناویشی نه یه هم یان شوره حبیل بوو .

سڀ هم : ئوسقوف : سه رڙڪا په ٽيبي دين و فرماندا په ٽيبي رڙحيي له دهستي نه ودا
 بوون و ناويشي نه بو حاريشي كوري عه لقمه مه بوو .

نه مانه گه يشتنه مه دينه و چوونه خزمه تي پيغه مبهري خوا ﷺ له مزگه ودا كه
 جل و بهرگي حيره كانيان له بهردا بوو كه ناو ريشميان پتوه چنرا بوو و ، نه موسٽيله ي
 زپريش له دهستيان دا بوو . هه ر له ناو مزگه ودا روو به خوره لات دهستيان به نوپو
 كرد . پيغه مبهري خوا ﷺ فرماني دا لپيان بگه رپين . پاشان هاتنه خزمه تي و ،
 نه وپش رووي لي وه رگي پراڻ و فرمانيشتي له گه ودا نه كردن .

عوثمان پيئي فرمويون : له بهر نه م جل و بهرگه تان بوو . نه و رڙه رويشتن و ، بو
 سبه يني به جل و بهرگي راهيبه كانه وه هاتنه خزمه تي و سه لاميان لي كرد ، نه وپش
 وه لامي دانه وه و بانگي كردن بو موسلمان بوون . كه چي مليان نه دا و و تيان : نيمه
 له پيش نپوه وه موسلمان بووين .

پيغه مبهري ﷺ فرموي : ((ينعكم من الإسلام ثلاث : عبادتكم الصليب ،
 وأكلكم لحم الخنزير ، وزعمكم أن لله ولدا)) . فرموي : سي شتتان هه يه كه يان
 نه بي وازيان لي بهينن يان ناتوانن موسلمان بن : په رستني خاچ و ، خواردي گوشي
 بهراز و ، برپاردان له سه ر نه وه كه خوا كوري هه يه .

گفت وگو دريڙه ي كيشا و ، پيغه مبهري خوايش ﷺ قورثاني بو نه خوښندن و نه ي
 كرده به لگه بو سه لاماندي فرمانيشته كاني . به كي له و ته نه شي اوه كانيان نه وه بوو كه
 به پيغه مبهري خويان نه ووت : چپته جنيو به پيغه مبهريه كه مان نه ده يت و نه لپيت
 به نده ي خويه ؟ نه وپش نه ي فرموي : ((أجل إنه عبد الله ورسوله ، وكلمته ألقاها
 إلى مريم العذراء البتول)) . نه و انيش تووره بوون و نه يان و ت : هه رگيز ديوته
 مرؤفيتك به بي باوك له دا يك بيبي ؟ نه گه ر راست نه كه ي ده ي نمونه يه كمان پيشان بده .
 خيرا خوي گه وره له وه لامي نه و نه زانانه دا قورثاني نارده خواره وه :

﴿ إِبْرَاهِيمَ مَثَلٌ لِّمَنْ كَفَرَ، يَدْعُو أَنَّهُ آلَ اللَّهِ، فَكَرِهْنَاهُ آلَ اللَّهِ فَتَقَرَّبْ إِلَيْهِ بِالْحَقِّ، فَمَا كَانَ يَدْعُو إِلَّاهُ حَتَّىٰ يُخْرِجَهُ مِنَ الْبَيْتِ، وَهُوَ مِنَ الْمَكْرُوفِينَ ﴿٥٩﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّهُ حَمَلٌ زَانٍ سَدِّقَاتٍ فَكَرِهْنَاهُ وَإِنَّهُ لَكَرِيمٌ ﴿٦٠﴾ ﴾

(آل عمران : ٥٩ - ٦٠) .

نايه ته كه بو سه لاماندي له دا يك بووني عيسا پيغه مبهري سه لامي لي بي به بي باوك ،
 تاده م پيغه مبهري سه لامي لي بي به نمونه هينا وه ته وه ، كه خوا له گل دروستي

ته‌کات و پاشان به فه‌رمایشتی (کُن) دیتته بوون . به‌م شیویه به نمونده‌کی سه‌یرتر نه‌و کاره سه‌یره سه‌لیتیرا .

که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ سه‌رنجی دا وا وت‌وویتۆ له‌گه‌لّ نه‌و نوینه‌رانده‌دا که‌لکی نیه ، بانگی کردن بۆ موباهله ، نه‌ویش به پیی نایه‌تی پیروزی : ﴿ فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكٰذِبِينَ ﴾ (آل عمران : ۶۱) .

موباهله بریتی‌یه له‌ دو‌عاکردن له‌و لایه‌نه‌ی که راست نا‌کا و له‌سه‌ر ریتی چه‌وته تا بکه‌ویتته به‌ر غه‌زه‌بی خوا .. نه‌م کاره کاریکی شه‌ری‌یه و ، هسه‌ر کاتی له‌ ریتی وت‌وویتۆ و گه‌فت‌وگۆوه موسلمانان له‌گه‌لّ به‌رامبه‌ره‌که‌یان‌دا نه‌گه‌شینه‌ نه‌نجام ، نه‌تران پنه‌ا به‌رنه نه‌م کاره تا خوا غه‌زه‌ب له‌لایه‌نی چه‌وت بگری و ، دو‌ای ده‌رکردن له‌ ره‌حه‌ت له‌ ناویان به‌ریت .

پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ مالّ ده‌رچوو و ، عه‌لیی و حه‌سه‌ن و حوسه‌دین و فاطیمه‌شی له‌گه‌لّ‌دا بوون فه‌رموی : « (إذا أنا دعوت فأمّنوا) » . فه‌رموی : نه‌گه‌ر من دو‌عام کرد ئیوه‌ش نامین بلین . نه‌جرانی‌یه‌کانیش له‌ نیوان خۆیان‌دا ته‌گه‌بیران کرد و ، چونکه نه‌یان‌زانیی به‌ راستیی پیغه‌مبه‌ری خوایه ، ترسیان لی نیشته که تیا بچن ، له‌به‌ر نه‌وه‌ی هه‌ر قه‌ومی‌ک له‌گه‌لّ هه‌ر پیغه‌مبه‌ری‌ک موباهله‌یان کردبی خوا له‌ ناوی بردوون . نه‌وه‌بوو دانیان به‌وه‌دا نا که پیغه‌مبه‌ر هه‌ر حوکمیکیان بۆ ده‌ر بکات . نه‌ویش له‌سه‌ر دوو هه‌زار ده‌سته جل له‌گه‌لیان ری‌ک که‌وت که هه‌زاری له‌ مانگی ره‌جه‌ب‌دا و هه‌زاریشیان له‌ مانگی سه‌فه‌ردا ته‌سلیم بکه‌ن و له‌گه‌لّ هه‌ر ده‌سته جلیکیش‌دا ئۆقیه‌یه‌ک زی‌ر و ، خسته‌یه‌ پنه‌ای خوا و پنه‌ای پیغه‌مبه‌ره‌که‌یه‌وه و بۆ دین‌داریشیان سه‌ریه‌ستی ته‌واوی پی دان .

کاتی‌ک که ویستیان بگه‌رپه‌نه‌وه بۆ ولاته‌که‌یان پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌ریاره‌ی نه‌و ری‌ک‌که‌وته‌نیان نامه‌ی بۆ نووسین و ، نه‌وانیش داویان کرد پی‌اوئیکی نه‌مینیان له‌گه‌لّ‌دا بنی‌ری تا نه‌و سامانه‌ی له‌سه‌ری ری‌که‌وتوون ته‌سلیمی بکه‌ن . نه‌ویش پیی فه‌رموون : « (لأبعثن معکم رجلاً أمیناً حقّ أمین) » . فه‌رموی : پی‌اوئیکی نه‌مینتان له‌گه‌لّ‌دا نه‌نیرم که به‌ راستیی نه‌مین بیت .. هاوه‌لان سه‌ریان به‌رز کرده‌وه به‌لکو نه‌و صیفه‌ته جوانه‌یان به‌رکه‌وی ، نه‌ویش فه‌رموی : « (قُمْ يَا أَبَا عُبَيْدَةَ بْنِ الْجِرَاحِ) » . فه‌رموی :

هسته تهی نه بو عوبه یده . که هستا فرموی : ((هذا أمين هذه الأمة)) .
فرموی : ته مه نه مینی تم نومته یه . (البخاری) .

ته هلی نه جران له سر دینی خو یان زور نه مانه وه ، به لکو به ره به ره نیسلامیان
له ناودا بلاؤ بوویه وه . هر که گیشته وه نه جران سه بیید و عاقیب موسلمان بوون ..
تیر ته وه بوو پیغه مبهری خوا ﷺ علیه نارد بو نه جران بو وه رگرتنی زه کاتیان ،
له بهر ته وه ی که موسلمان بوو بوون .

(۵) نوینه ری طهی :

له پیشه وه باسی فهقی ناوچه ی طهی کرا ، که ته وه بوو عه دیی کوری حاتیمی طهی
به خو ی و که سوکاریه وه هه لات و خو ی گه یانده شام و سه فانه ی خوشکی به جی
هیشت و که وته ده ست سو پای نیسلام و دوا ی ماویه ک که سو کاری متمانه پی کراوی
هه ل که وتن و ، دوا ی ری زلی گرتن و پی به خشینی که ل و په لی پیویست پیغه مبهری خوا
ﷺ سه فانه ی ره وانه ی شام کرد بو لای عه دیی .

سه فانه که گیشته شام ناماژه ی بو عه دیی برای کرد که خو ی بگه یه نیته خزمه تی
پیغه مبهری خوا ﷺ و موسلمان بی . ته ویش مهردانه خو ی گه یانده مه دینه و ،
هاته مزگه وتی پیغه مبهری خوا ﷺ و موسلمان بوو .

ههروه ها نوینه ریکی تری هوزی طهی به سه رکردایه تی (زید الخیل) هاته
خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ . که گیشتن قسه یان له گه لدا کرد و ، ته ویش
نیسلامی بو باس کردن و ، ته وانیش به چاکی موسلمان بوون . ته و پیاوانه ی له گه ل
زهیدا هاتبوون له لایه ن پیغه مبهری خواوه ﷺ هر یه که پینج ثوقیه زیویان خه لات
کرا و ، زهیدیش دوانزه ثوقیه و یه ک نه ش .

له ستایشی زهیدا پیغه مبهری ﷺ فرموی : ((ما ذکر لي رجل من العرب
بفضل ثم جاءني إلا رأيتہ دون ما يقال فيه إلا زيد الخيل ، فإنه لم يبلغ الذي فيه)) .
فرموی : باسی چاکی هر پیاویکی عه ره بم بو کرابی که پاشان هاتوته لام نه بینم
له خوار ته وه وه یه که پیوه ی و تراوه ، جگه له (زید الخیل) ، ته وه ی ده رباره ی ته و
و تراوه ناگاته ته وه ی که له سه ریته ی . پاشان ناوی نا (زید الخیر) و ، گوندی (قهید)
و ، چهند پارچه زهوی یه کی بو بری یه وه و ، له و باره وه نامه یه کی بو نووسی و ،
پاشان له گه ل قهومه کی دا گه راپه وه و ، له ریگادا کۆچی دوا یی کرد ..

(۶) نوینەری نەوہی عامیر :

هەرۆهە نوینەری نەوہی عامیریش ، کە عامیری کۆری طوفەیل و نەربەدی کۆری قەسیان لەگەڵدا بوو ، هاتنە خزمەتی پێغەمبەری خوا ﷺ . کە گەشتن عامر وتی : ئەی موحەمەد چێم بۆ بڕیار ئەدەی ئەگەر موسلمان بێم ؟ فەرمووی : ((لَكَ مَا لِّلْمُسْلِمِينَ وَعَلَيْكَ مَا عَلَيْهِمْ)) . فەرمووی : موسلمانەکان چ مافیکیان هەیە تۆیش هەتە و ، چ ئەرکیکیشیان لەسەر شان بێ لەسەر شانی تۆیشە . عامیر وتی : ئەگەر موسلمان بێم دواى خۆت کارە کە بە من ئەسپێری ؟ فەرمووی : ((لَيْسَ ذَلِكَ لَكَ وَلَا لِقَوْمِكَ ، وَلَكِنْ لَكَ أَعِنَّةُ الْخَيْلِ)) . فەرمووی : ئەو کارە نە بۆ تۆ و نە بۆ قەومە کەت ناییت . بەلکۆ بەشی تۆ رەشەمی ئەسپەکانە . وتی : ئیستا رەشەمی ئەسپەکانی نەجەم لە دەست دایە . ناوچەى دەوارنشینان دابنێ بۆ من و ، شارەکانیش بۆ تۆ . فەرمووی : ((لَا)) . وتی : دەى بەخوا ئەم ناوہ لە ئەسپ و لە پیاو لە دژت پەر ئەکەم . پێغەمبەری خوا ﷺ لە خوا پارایەوہ تا لە دەستی رزگاری بکات ، کە فەرمووی : ((اَللّٰهُمَّ اَكْفِنِي عَامِرَ بْنِ الطَّفِيلِ)) .^{۳۲۰}

ئەوہبوو عامیر و نەربەد لەسەر کوشتنی پێغەمبەری خوا ﷺ رێک کەوتبوون ، بەلام خوا پاراستی لییان .^{۳۲۱} کاتیەک کە بەرەو ولاتی خۆیان گەرانەوہ عامیر بووہ میوانی نافەرەتێک لە نەوہی سەلوول و ، لەوێ توشی نەخۆشی یەک بوو کە بریتیى بوو لە گری یەک لە ملی دا . عامیر داخى لێ ئەهات بە وینەى وشتر ئەو نەخۆشی یەى توش ببی و لە مالى نافەرەتێکی سەلوولیش دا بڕی ، بۆیە پەری یە سەر پشتی ئەسپەکەى و ، رمەکەى هەل گرت و ، هەر وا بە ئەسپەکەى غاری ئەکرد هەتا بە مردووی لەسەری کەوتە خوارەوہ .

بەلام نەربەد گەشتەوہ ناوچەى خۆیان و ، لەوێ لییان پرسییى : دەنگ و باسى چییت پێیە ، ئەى نەربەد ؟ وتی : هیچ شتیىک ، بەخوا بۆ پەرسەنى شتیىک بانگى

^{۳۲۰} شایانى باسە کە عامیری کۆری طوفەیل ئەو دۆژمنە ناپاکە بوو کە حەفتا لە قورئان خۆینە موسلمانەکانی لە (بئر معونە) شەھید کردن ، کە ئەوہبوو ئەوان بۆ فێرکردنى دانیشتوانی نەجەد چووون و ، هیچ نیازێکی جەنگیان نەبوو و ، عامیری کۆری مالیک بوو بە زامنى پاراستیان .

^{۳۲۱} کە ئەم نوینەرانە گەشتنە مەدینە عامیر و نەربەد تەگبیری کوشتنی پێغەمبەری خویان ﷺ کرد . ئەوہبوو عامیر بۆ پەشۆکاندن کەوتە قسە لەگەڵ پێغەمبەردا و ، نەربەدیش بە دەوری دا سوورایەوہ ، تا لە دواوہ بە شمشیر لیتی بدا . بستیىک شمشیرەکەى راکیشا و ، لەوہ زیاتر نەى توانییى ، چونکە خۆای گەرۆه دەستی وشک کرد و ، پێغەمبەرەکەى پاراست و ، پێغەمبەرش دوغای لێ کردن .

کردین ، تاواته خوازم نیسته له لام دا بوايه تا نه وهنده تیری تی بگرم هه تا بی کوژم .
دوای یهك دوو روژ به وشتریکیه وه له مال دهرچوو هه تا بی فرۆشی ، خوای گه وه
هه وه بریسکه یه کی بو نارد و به خوئی و وشتره که یه وه سووتاندنی ..

خوای گه وه هه ده رباره ی عامیر و نه ربه د نهم نایه تانه ی ناردنه خواره وه : ﴿ اللَّهُ
يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنْثَىٰ وَمَا تَغِيضُ الْأَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ ﴿١٠٠﴾
عَلِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْكَبِيرِ الْمُتَعَالِ ﴿١٠١﴾ سَوَاءٌ مِنْكُمْ مَنْ أَسَرَ الْقَوْلَ وَمَنْ جَهَرَ
بِهِ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِاللَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ ﴿١٠٢﴾ لَهُدُ مُعَقِّبَتٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمَنْ خَلْفَهُ
حَافِظُونَ هُوَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ
بِقَوْمٍ سُوءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَالٍ ﴿١٠٣﴾ هُوَ الَّذِي يُرِيكُمُ الْبَرْقَ
خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ ﴿١٠٤﴾ وَتَسْبُحُ لِرَعْدِ بِحَمْدِهِ وَالْمَلَكُوتُ مِنْ
خَيْفَتِهِ وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا مَنْ يَشَاءُ وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِي اللَّهِ وَهُوَ شَدِيدُ
الْحِجَالِ ﴿١٠٥﴾ (الرعد : ٨-١٣) .

(٧) نوینهری پادشاکانی حیمهیر :

له مانگی ره مه زانی سالی نۆهه م دا و دوای گه پانه وهی سوپای نیسلام له غه زای
ته بووک ، مالیکی کوپی مه راره ی ره هاوی ، که نوینهری پادشاکانی حیمهیر بوو به
نامه یانه وه گه یشته خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ و هه والی موسلمان بوونی نه وانی
پی دا .. نه ویش فه رمانی دا بیلال بیباته ماله وه و ریزی لی بگری . پاشان
پیغه مبهری خوا ﷺ نهم نامه یه ی بو حاریشی کوپی عه بدکه لال و ، نوعه یمی کوپی
عه بدکه لال و ، نوعمانی قهیل ذو روعه یین و ، هه مدان و ، مه عافی نووسی : « بسم
الله الرحمن الرحيم . من محمد رسول الله النبي إلى الحارث بن عبد كلال ... أما بعد
ذلك : فإني أحمد إليكم الله الذي لا إله إلا الله ، فإنه قد وقع بنا رسولكم منقلبنا
من أرض الروم ، فلقينا بالمدينة ، فبلغ ما أرسلتم به ، و خبرنا ما قبلكم ، وأنبأنا
بإسلامكم وقتلكم المشركين ، وأن الله قد هداكم بهداه إن أصلحتم وأطعتم الله ورسوله
وأقمتم الصلاة ، وآتيتم الزكاة ، وأعطيتم من المغنم خمس الله وسهم النبي ﷺ
وصفيه » .

دوای سوپاسی خوی گهوره ناگاداری کردن که نوینره کهیان به نامه که یانه وه هاتۆته مه دینه و ههوائی تهوانی پی داوه که موسلمان بوون . جا نه گهر خۆیان چاک بکهن و ، گوئی پرایه لئی خوا و پیغه مبه ره که ی بکهن و ، نوێژ به جی بهینن و ، زه کات بدهن و ، پینج یه کی دهست کهوت بدهن تهوا هیدایه تیان له لایهن خواوه وه رگرتوهه ..
تهوه بوو چهند هاره لئیکی به نه میریی موعاذهی کوری جه بهل نارده لایان تا له دین شاره زایان بکهن .

(۸) نوینهری ولاتی یه مهن :

ههروه ها له سالی نۆهه م دا نوینهری ولاتی یه مهن هاتنه مه دینه نه بینن وا نوینهری ته میمیش وان لهوی . هه ره لهوی ده رکهوت که دانیش توانی یه مهن چنده ریک و پیک و دل نهر من . تهوه تا ده رباره ی نه م نوینهره ریک و پیکه بوخاری له پیغه مبه ره وه ﷺ ریوا یه تی کردوه که فرمو یه : « أتاکم أهل الیمن ، هم أرق أفئدة ، وألین قلوباً ، الإیمان یان ، والحکمة یانیة والفخر والخیلاء فی أصحاب الإبل ، والسکينة والوقار فی أهل الغنم » . فرمووی : وا دانیش توانی یه مهن هاتنه لاتان که دل ناسک و دل نهر من .. نیمان و حکمه تیش یه مانین . فخر و شانازی لای خواهن وشتره کان و ، هیمنیی و یقاریش لای خواهن مه ره کانه .

(۹) نوینهری نه شعهری یه کان :

تهوه ی که به سه حیجیی چه سپاوه تهوه یه که نوینهری نه شعهری یه کان له سالی هه وته م دا ، و دوای غه زای خدیبه هاتونه ته مه دینه . کاتی که به ریوه بوون بو مه دینه به شیوه ی سرود ته یان وت : « غداً نلقى الأحبة : محمداً وحزبه » . ته یان وت : سه بینئ به خۆشه ویستافان ، موحه مه د و کۆمه له که ی ، شاد ته بین .

(۱۰) نوینهری هه مدان :

دوای گه رانه وه ی پیغه مبه ری خوا ﷺ له تهبووک هاتن و نامه ی بو نووسین و تهوه ی داوایان کردبوو بو جی به جی کردن و ، مالیکی کوری نه مه طی کرده نه میریان و کردیه سه رۆکی موسلمانه کانیان و ، خالیدی کوری وه لیدی شی خوا لئی رازی بی نارد بو ولاتی یه مهن ، هه تا خه لکه که ی تر بو سه ر نیسلام بانگ بکات . خالید له گه ل چهند موسلمانیک دا نه رۆن و شه ش مانگ لهوی ته میننه وه و ، بانگیان ته که ن بو موسلمان بوون ، که چیی نایهن به ده میانه وه . پاشان پیغه مبه ری خوا ﷺ عه لیی کوری نه بو طالیب خوا لئی رازی بی به داوانا نه تیری و ، نامه ی پیغه مبه ری خوا

ﷺ بۆ دانیشتوانی یه مهن ته خوینیتتهوه و ، همدان هر هه موویان موسلمان نهین .
 بۆ نه مه نیمام عدلیش خوا لئی رازی بئی نامه نه نیری بۆ پیغه مبهری خوا ﷺ و
 هه والی موسلمان بوونی همدانی نه داتی . که پیغه مبهری خوا ﷺ نامه که
 ته خوینیتتهوه سه جدهی شوکر نه بات و ، پاشان سر بهرز نه کاتهوه و نه فهرموئی :
 ((السلام علی همدان ، السلام علی همدان)) .

(۱۱) وائیلی کوری حیجر :

وائیلی کوری حیجر کوری ره بیعه که یه کئی له پادشاکانی یه مهن بوو ، هاته
 مه دینه . پیشتر پیغه مبهری خوا ﷺ مژدهی به هاوه لانی دابوو و فهرمو بووی :
 ((یأتیکم بقية أبناء الملوك)) . فهرمو یه : نهو شازادانهی که ماون نه وانیش دین .
 کاتی هاته خزمهتی به خیرهاتنی گهرمی لی کرد و ، له خوئی نزیك کردهوه و ،
 عه باکهی خوئی بوئی راخست تا له سهری دابنیشی و فهرمووشی : ((اللهم بارک فی
 وائل وولده ، وولد ولده)) . له خوا بوئی پارایهوه که بهر هکته به سهر خوئی و رۆله و
 رۆلهی رۆلهی دا برژینئی . پاشان کار به دهستی نه قیالی له هه زره مهوت به وائیل
 سپارد .

(۱۲) نوینهری تهزد :

هر له ولاتی یه مهنهوه نوینهرانی تهزدیش هاتنه مه دینهی پایتهختی نیسلام و ،
 که پیغه مبهری خوا ﷺ چاوی به جل و بهرگ و ریک و پیکی یان کهوت دلئی خووش
 بوو و ، پرسیری لی کردن : ((ما أنتم ؟)) . ئیوه چین ؟ وتیان : نیمان دارین . جا
 ده بارهی حه قیقهتی نیمانه که یان پرسیری لی کردن ، نه وانیش پانزه سیفه تیان بۆ
 هه ل دا : پینج سیفه تیان نیراوه کانت فهرمانیان به سهرمان دا داوه تا نیمانیان پی
 بهینن و ، پینجیشیان خۆت فهرمانت داوه نه نجامیان بهین و ، پینجیشیان هر له
 سهردهمی نه فامییی دا رهوشتی خۆمانان پینان رازاندۆتهوه و ، هر واین له سهریان
 مه گهر توو شتیکت به دل نه بی .

پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی :

((ما الخمس التي أمرتكم بها رسلي أن تؤمنوا بها ؟)) فهرمووی : نهو پینج شته

چین که نیراوه کانت فهرمانیان به سهرمان دا داوه تا نیمانیان پی بهینن ؟

وتیان : فهرمانیان به سهرمان دا دا که نیمان به خوا و ، به مه لاتیکه ته کانی و

کتیبه کانی و ، پیغه مبهره کانی و ، زیندو بوونهوه داوی مردن بهینن .

فهرمووی : ((وما الخمس التي أمرتكم أن تعملوا بها ؟)) . فهرمووی : نهی نهو پینج شته چین که من فرمانم بهسرتان دا داوه ؟ وتیان : فرمانت بهسهرمان دا داوه که بلین : لاإله إلا الله و ، نویژ بهجی بهینین و ، زهکات بدهین و ، ره مهزان به رۆژوو ببین و ، هدر کهسمان توانای هه بوو حه جی مائی خوا بکهین .

فهرمووی : ((وما الخمس التي تملقتم بها في الجاهلية ؟)) . فهرمووی : نهی نهو پینج رهوشتهی سهردهمی نهفامییتان کامانهن ؟ وتیان : شوکرانهکردن له کاتی خوڅ گوزه رانیی دا و ، نارامگرتن له کاتی بهلا و موصیبهت دا و ، رازیی بوون به تالیی قهزای خوا و ، راستگویی و دامه زراویی له بهرامبهر دوژمن دا و ، شایی و کامیی نهکردن به دوژمنان .

پیغه مبهری خوا ﷺ پییانی فهرموو : ((حکماء علماء ، کادوا من فقههم أن يكونوا أنبياء)) . فهرمووی : نهمانه حکیم و زانان .. خهریکه بهم شاره زایی یهیان ببنه پیغه مبهر ! (البداية والنهاية : ۵ / ۹۴) .

(۱۳) نهشعهنی کوری قهیس :

نه میس یه کی بووه له پادشایانی کینده و ، له گهله ههشتا سوارچاکی پیواماقوولی کینده دا دینه مه دینه و ، قژیان ههتا سهرشانیان بهردابوویهوه و ، چاویان به کل رهشتبوو و ، جبهی نه جباریان له بهر کردبوو و ، به ناوریشم کهناریان داپوشیی بوو . که چوونه خزمهتی پیغه مبهری خوا ﷺ له مزگهوت دا پیی فهرموون : ((ألم تسلموا ؟)) فهرمووی : نهی ئیوه موسلمان نه بوون ؟ وتیان : بهئی . فهرمووی : ((فما بال هذا الحرير في أعناقكم)) . فهرمووی : نهی نه ناوریشمه چیه به گهردتتانهوه ؟ نهوانیش خیرا ناوریشمه کهیان لی کردهوه و ، فری یان دا و موسلمان بوون .

پاشان نهشعهشیش ، وهک پیاوانی تری کینده ، له کاتی کۆچی دواپی پیغه مبهردا له نیسلام ههله گهراپهوه و ، دواپی به دیل گیرا و هینرایه خزمهتی نه بویه کر خوا لیسی رازیی بی . نهوه بوو له کاری خوئی په شیمان بوویهوه و ، گهراپهوه سهر نیسلام و ، نه بویه کریش نوم فهروهی خوشکی لی ماره کرد . نیتر نهشعهت له سهر نیسلام دامه زرا و ، له فتوحاتی نیسلامیی دا به شداریی کرد و ، موسلمانانیش به یهک دهنگیی به هاوه لیان له قهلهم داوه .

(۱۴) نوینهری دهوس :

نهم هۆزه له سهرهتای سالی حهوتهم دا نوینهریان ناردۆته مه دینه ، کاتیک که سوپای نیسلام بۆ غهزای خهیبهر ده رچوو بوو . له پیشهوه له باسی سهردهمی

مه ککه دا باسی موسلمان بوونی طوفه یلی کوری عه مری دهوسی کرد ، که هیشتا پیغه مبهری خوا ﷺ له مه ککه دا بو . هه ر نه و کاته طوفه یل نه گه رپتسه وه ناو هۆزه که ی و ، بانگیان نه کات بۆ موسلمان بوون ، که چیی نه وان ته ی خاویتن ، هه تا ده ستیان لیّ نه شوات . بۆ نه مه نه گه رپتسه وه خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ و ، داوای لیّ نه کات تا دوعا له دهوس بکات ، نه ویش نه فره رموی : ((اَللّٰهُمَّ اِهْدِ دَوْسًا)) . دوعا ی هیدایه تیان بۆ نه کات و نه وانیش موسلمان نه بن . دوای نه وه طوفه یل له گه لّ حه فتا تا هه شتا مائی هۆزی دهوس دا ، له سالی حه وته م دا هاتنه مه دینه و ، له و کاته ش دا پیغه مبهری خوا ﷺ له خه بیه ر بوو و ، طوفه یل خۆی گه یانده لای .

(۱۵) نیرراوی فره وه ی کوری عه مری جو دامیی :

وه ک له به شه کانی پیشه وه ناماژهی بۆ کراوه ، فره مانده یه کی عه ره بیی بووه له ناو سوپای رۆمان دا و کاربه دهستی رۆمه کان بووه به سه ر عه ره به کانی ناوچه که یه وه ، که له ناوچه ی مه ععان و زه وی یه کانی شام دا بووه . دوای نه وه ی له غه زای موئته دا پاله وانیی و راستگۆیی موسلمان ه کانی بۆ ده رنه که ویّ ، موسلمان ته بیّت . که موسلمان بوو نیرراویکی خۆی نارده نه خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ تا هه وائی موسلمان بوونی پیّ بدات و ، نیستریکی سپییشی پیشکه ش کرد و بۆی نارد . که رۆمه کان هه وائی موسلمان بوونی فره وه یان بیست ، گرتیان و به ندیان کرد ، پاشان کردیانه سه ره شک یان له نیسلام هه لّ بگه رپتسه وه ، یان نه ی کوژن . نه ویش خوا لیّی خۆش بیّ مردنی هه لّ بژارد و له نیسلام پاشگه ز نه بوویه وه . نه وه بوو شه هیدیان کرد .

(۱۶) نوینه ری سه داء :

نه م نوینه رانه ، دوای گه رانه وه ی پیغه مبهری خوا ﷺ له جیعرانه له سالی هه شته م دا هاتن . نه وه بوو پیغه مبهری خوا ﷺ سوپایه کی چوار سه د سه ریازی تاماده کرد و ، فره مانی دا به ره و نه و ناوچه یه یه مه ن برۆن که هۆزی سه داتی لیّیه . نه و سه ریازانه له مه دینه ده ره چوون و ، (صدر قنّاء) یان کرده سه ریازگه . له و کاته دا زیادی کوری حاریشی سه دانیی نه م هه وائهی بیست ، به په له خۆی گه یانده خزمه تی نازیز و وتی : من به نوینه رایه تی هۆزه که م هاتومه ته لات .. نه و سوپا بگیره ره وه و ، هۆزه که م له سه ر من . پیغه مبهری خواش ﷺ سوپاکه ی گتپرایه وه و ، زیادیش گه راپه وه ناو خزمه کانی و هیئانیه سه ر نه وه که تاماده بن بچنه مه دینه . نه وه بوو پانزه پیای له گه لّ خۆی دا هیئا و ، به یعه تیان بۆ موسلمان بوون دا و ، پاشان

گه‌پرانه‌وه بۆ ناو خزمه‌کانیان و ، بانگیان کردن بۆ موسلمان‌بوون . به‌مه ئیسلامیان له ناودا بلاؤ بوویه‌وه و ، بۆ حه‌جی مالّ ناوایی صد پیاویان ناماده‌ی حه‌ج بوون له خزمه‌تی نازیزدا ﷺ .

(۱۷) نوینه‌ری عوذره :

نهم نوینه‌رانه له مانگی صد‌ه‌ری سالی نۆه‌م‌دا هاتونه‌ته مه‌دینه ، که دوانزه پیاو بوون و حه‌مه‌ی کورپی نوعمانیان له‌گه‌ژدا بوو . که پرسیاریان لیّ کرا ، نه‌و که‌سه‌ی که به ناوی نوینه‌ره‌کانه‌وه وه‌لامی ته‌دایه‌وه وتی : ئیمه نه‌وه‌ی عوذره‌ین و ، برای دایکی قوصه‌ین .. ئیمه بووین پشت‌گیری قوصه‌یمان کرد و ، له مه‌که‌دا خوزاعه و نه‌وه‌ی به‌کرمان ده‌په‌راند .. ئیمه خزمایه‌تی و ره‌حمان له‌گه‌ژتانا هه‌یه . پیغه‌مبه‌ریش ﷺ به‌خیره‌هانتی لیّ کردن و ، مژده‌ی فته‌ح کردنی شامی پیّ دان و ، فه‌رمانی به‌سه‌ردا دان که پرسیار له نافرته‌ه کاهینه‌که نه‌که‌ن و ، نه‌و ناژه‌لانه‌ش سه‌ر نه‌برن که له‌وه‌پیش بۆ بته‌کانیان سه‌ر ته‌برین . نه‌وه‌ی عوذره موسلمان بوون و چه‌ند رۆژیک له‌وه‌ی مانه‌وه و ، پاشان گه‌رانه‌وه بۆ ولاتی خۆیان .

(۱۸) نوینه‌ری بوله‌ی :

نه‌مانیش له مانگی ره‌ببعی یه‌که‌می سالی نۆه‌م‌دا هاتنه مه‌دینه و موسلمان بوون و سیّ رۆژ له مه‌دینه مانه‌وه . نه‌وه‌بوو نه‌بوضعیبی سه‌رۆکیان ده‌رباره‌ی میوان داریی پرسیار کرد : که نایا پاداشتی هه‌یه ؟ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی : « نعم ، وکل معروف صنعته إلى غني أو فقير فهو صدقة » . فه‌رمووی : به‌لیّ ، هه‌موو چاکه‌یه‌ک که له‌گه‌ژ ده‌وله‌مه‌نددا یا هه‌ژاردا بیکه‌یت نه‌وه به‌ سه‌ده‌قه نه‌ژمیتری . ده‌رباره‌ی ماوه‌ی میوان‌دارییش پرسیار کرد ، فه‌رمووی : « ثلاثة أيام » . ده‌رباره‌ی مه‌پی گوم بوویش پرسیار کرد ، له وه‌لام فه‌رمووی : « هي لك أو لأخيك أو للذئب » . فه‌رمووی : مه‌پی گوم بوو یان بۆ تۆیه ، یان بۆ براهه‌ته ، یان بۆ گورگه . واته ته‌گه‌ر دۆزیته‌وه گلی بده‌روه نه‌گینا ته‌فه‌وتی . ده‌رباره‌ی وشتری گوم بوویش پرسیی ، وه‌لامی دایه‌وه : « مالك وله ؟ دعه حتى يجده صاحبه » . فه‌رمووی : چیت داوه لیّی ؟ لیّی گه‌رپی تا خاوه‌نه‌که‌ی نه‌ی دۆزیته‌وه ، واته نه‌و نافه‌وتی .

(۱۹) نوینه‌ری نه‌وه‌ی فه‌زاره :

نه‌مانیش دوا‌ی گه‌رانه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له ته‌بووک و له سالی نۆه‌م‌دا ، ده‌ و نه‌وه‌نده پیاویان هاتن و ، دانیان به راستیی ئیسلام‌دا نا و ، دادی وشک و

برنگی ولاته که یان و بی خیر و بییری یان کرد . نه وه بوو پیغه مبهری خوا ﷺ
 سهر که و ته سهر مینبهر و ، هه ردوو دهستی بهرز کردنه وه و ، داوای باران بارینی کر
 که فهرمووی : ((اَللّٰهُمَّ اسْقِ بِلَادَكَ وَبِهَاتِمَكَ ، وَاَنْشُرْ رَحْمَتَكَ ، اَحْيِيْ بِلَدَكَ الْمَيِّتَ ،
 اَللّٰهُمَّ اسْقِنَا غَيْثًا ، مَغِيْثًا ، مَرِيْحًا ، مَرِيْحًا ، طَبَقًا ، وَاَسْعًا ، عَاجِلًا ، غَيْرَ اَسْفَالٍ ،
 نَافِعًا غَيْرَ ضَارٍّ ، اَللّٰهُمَّ سَقِيَا رَحْمَةً ، لَا سَقِيَا عَذَابَ ، وَلَا هَدْمَ ، وَلَا غَرَقَ ، وَلَا حَقَّ ،
 اَللّٰهُمَّ اسْقِنَا الْغَيْثَ ، وَاَنْصُرْنَا عَلٰى الْاَعْدَاءِ)) . (زاد المعاد : ۳ / ۴۸) .
 (۲۰) نوینهری توجیب :

نه مانیش که بریتی بوون له سیانزه پیاو هاتنه مه دینه و ، پیغه مبهری خوا ﷺ
 به هاتنیان زور دلخوش بوو و ریژی لی گرتن .. زور حزیان له شاره زایی قورشان و
 سوننه ته کانی پیغه مبهری خوا بوو ، بویه له و باره وه پرساریان کرد و ، پیغه مبهری
 خوا ﷺ بوی نووسین و ، فهرمانیشی دا بیلال به چاکی میوان داری یان بکات . ثم
 نوینهرانه پیش هاتنیان له ناوچهی خویان دا زه کاتیان کو کردبوویه وه و ، نه وهی که له
 هه ژاره کانی خویان زیاد بوو هینابوویان بو مه دینه .. ثم نوینهرانه چه ند روژیکی
 که مانه وه ، لیان پرسین : په له تان چی په ؟ وتیان : نه گهرینه وه بو لای
 نه و که سوکاره مان که به جیمان هیشتوون و ، هه والیان نه دهینی که پیغه مبهری
 خوامان ﷺ دیوه و ، قسه مان له گه لیا کردوه و ، وه لای داوینه ته وه . پیغه مبهری
 خواش خه لاتی پی دان و ، که ویستیان بگهرینه وه مندالیکیان ناره خزمه تی ، که
 به لای که ل و په له که یانه وه به جیمان هیشتبوو . منداله که هات و وتی : به خوا له
 ولاتی خومه وه بو نه وه هاتووم که له خوی گه وره داوا بکهی لیم خوش ببی و ره حم
 پی بکات و ، ده وله مندیش بخاته دلمه وه . نه ویش دعای بو کرد و ، له هه مو
 که س قه ناعه تی زیاتر بوو و ، له کاتی پاشگه زیوونه وهی عه ره به کان دا نه و له سهر
 نیسلام دامه زراو بوو و ، ناموژگاری قه ومه کهی کرد و نه وانیش به دامه زراوی
 مانه وه . ثم نوینهرانه جارتیکی تر له سالی ده هم دا و ، له حجهی مال تاوایی دا ،
 له مینا به خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ گه یشتنه وه .

(۲۱) نوینهری دار :

هه روه ها دواى غه زای ته بوبوک نوینهری داری په کانیش هات ، که بریتی بوو له ده
 پیاو که ته میمی داری و نوعیمی برای له گه لیا نا بوون . نه مانه نه صارا بوون و
 موسلمان بوون . له مه دینه مانه وه هه تا کوچی دواپی پیغه مبهری خوا ﷺ ، که

ته‌وه بوو پارچه زه‌وی‌یه‌کی له شام پینشک‌ه‌ش به ته‌میم کردبوو . که نه‌بو‌یه‌کری صد‌دیق خوا لیتی رازی بی بووه خه‌لیفه پیی دا ..

(۲۲) نوینه‌ری ته‌غلیب :

بریتی بوون له شانزه پیاو هه‌ندیکیان موسلمان بوون و هه‌ندیکیشیان گاور بوون و سه‌لیبی زی‌پیان له مل‌دا بوو . پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌گه‌ل گاوره‌کانیان‌دا ریک کهوت بهو مه‌رجه‌ی منداله‌کانیان له ناوی (مه‌عمودیه) هه‌ل نه‌کیشن و ، خه‌لاتی موسلمانه‌کانیشی کرد ..

(۲۳) نوینه‌ری نه‌وه‌ی زوبه‌ید :

ته‌وانیش هاتن و ، سوارچاکی به‌ناو بانگی عه‌ره‌بیشیان له‌گه‌ل دابوو که ناوی عه‌مری کوری مه‌عدی که‌ریبه بوو .

هه‌روه‌ها نوینه‌ری هۆزی موزه‌ینه که چوارسه‌د پیاو نه‌بوون هاتنه مه‌دینه و ، نوینه‌رانی ته‌سه‌د و به‌هرا و (ذي مره) و (خولان) و (غسان) و (محارب) و (غامد) و (نفع) یش هاتن و موسلمان‌بوونیان ده‌ریبی .

ته‌و نوینه‌رانه ته‌هاتن و فی‌ری نیسلام نه‌بوون و ، شاره‌زای دین نه‌بوون و ، به‌چاوی خۆیان ره‌وشتی پاک و خاوتینی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و هه‌لس‌وکه‌وتی هاوه‌له‌ به‌پیزه‌کانیان ته‌دی . له هه‌وشه‌ی مزگه‌وت‌دا چادریان بۆ هه‌ل ته‌درا ، نیت‌قورنانیان نه‌بیست و ، چاویان له موسلمانان بوو نو‌ی‌زیان به‌جی ته‌هینا و ، به‌وپه‌ری ناسایی یه‌وه هه‌ر په‌رسیاریک به‌ دل‌یان‌دا به‌هاتیه له پیغه‌مبه‌ری خاویان ﷺ ته‌پرسی و ، ته‌ویش به‌وپه‌ری به‌لاغه‌ت و حیکمه‌ته‌وه وه‌لامی ته‌دانه‌وه و ، به‌ نایه‌ته‌کانی قورنایش نمونه‌ی بۆ ته‌هینانه‌وه و ، ته‌وانیش نیمانیان ته‌هینا و ، دل‌یان له متمانه‌ پر ته‌بوو ..

۳۲۲

جه‌وته‌م : نی‌په‌راوه‌ی شاره‌زا کردن و ریک‌خستن‌س سامان

(۱) ناردنی سه‌ریه‌ی خالیدی کوری وه‌لید :

هۆزه ناوداره‌کانی ولاتی یه‌مه‌ن هه‌ر هه‌موویان هاتنه مه‌دینه و موسلمان‌بوونیان راگه‌یاند ، جگه له هۆزی حاریشی کوری که‌عب که خۆیان گرته که‌نار و نه‌هاتن به

۳۲۲ الرحیق المختوم : ۴۵۸ - ۴۶۷ ، السیره النبویه لأبی شهبة : ۲ / ۵۴۱ - ۵۵۴ ، السیره النبویه للندوی : ۳۸۳ - ۳۸۷ ، السیره النبویه للصلاهی : ۸۶۱ - ۸۶۶ .

دهم نيسلامهوه . بۆ نه مه پيغه مبهري خوا ﷺ له مانگي ره بيهي دووهه ميان جوماديبى يه كه م دا خاليدى كورپى وه ليدى نارد بۆ ناوچه كه يان له نهجران و ، فهرماني به سهردا دا بانگيان بكات بۆ موسلمان بوون . جا نه گهر موسلمان بوون نهوا باشه و گهر به ده ميهوه نه هاتن له گه ليان بجهنگى ..

خاليد گه يشته ناوچه كه يان و بانگي كردن و نه وانيش موسلمان بوون .. نه وه بوو خاليد ماوه به كه له ناويان دا مائه وه نه حكامى نيسلام و زانستى قورئان و سوننه تى پيغه مبهري خواى ﷺ فير نه كردن . پاشان نامه يه كى بۆ پيغه مبهري خوا ﷺ نارد و هه والى موسلمان بوونى نهو هۆزه ي پى راگه ياند . نه و يش نامه ي بۆ نووسين و تيايا نامۆژگارىي نهو نهو موسلمانانه ي كرد و ، فهرمانيش ي دا خاليد بگه رپيته وه و هه نديكي شيان به نوينه رى له گه ل خۆي دا به ينى ..

خاليديش فهرمانه كه ي به جى هينا و له گه ل نوينه ره كانيان دا هاته وه مه دينه ، كه يه كى له پياوه ناوداره كانيان قه يسى كورپى حوصه ين بوو . كه گه يشته پيغه مبهري خوا ﷺ فهرمانيشتى له گه ليانا كرد و لى پرسين : « بَم كُنْتُمْ تَغْلِبُونَ مِنْ قَاتِلِكُمْ فِي الْجَاهِلِيَةِ ؟ » . پرسى : له سه رده مى نه قامى دا به چى به سه ر نهو دوژمنه دا سه رته كه وتن كه له گه لتان نه جهنگى ؟ وتيان : تيمه يه كمان نه گرت و په رته وازه نه نه بووين و ، بۆ سته م كردن له هيج كه سيش ده ست پيش خه ريمان نه نه كرد . فهرموى : « صدقتم » . پاشان قه يسى كورپى حوصه ينى كرده نه ميريان و ، له شه ووال يان له سه رتاي ذولقه عيده دا گه رانه وه بۆ ناوچه كه ي خۆيان .

كه نوينه ره كان مه دينه يان به جى هيشته پيغه مبهري خوا ﷺ عه مرى كورپى هه زمى به دوايانا نارد هه تا له دين شاره زايان بكات و سوننه ته كانيان فير بكات و ، زه كاتيشيان لى وه ريگرى و ، نامه يه كيشى بۆ نووسى تا بزائى چۆن هه لس و كه وتيان له گه ل بكات و ، چۆن خه ريكي په روه رده و فير كردن و نامۆژگارى يان بيت . هه روه ها وه رگرتنى پينج يه كى ده ست كه وه ته كان و ، وه رگرتنى زه كاتى كشت و كال و زه كاتى ناژه لى بۆ نووسى .

(۲) ناردنى سه ريه ي عملى كورپى نه بو طاليب :

هه روه ها له مانگي ره مه زانى سالى ده هه م دا پيغه مبهري خوا ﷺ عه لى كورپى نه بو طاليبى به كۆمه لىك موسلمان وه نارد بۆ سه ر نه وه ي مه ذحه ج ، كه نه و يش هۆزى كى يه مه نى يه و ، به ده ستى موباره كى ميژه رى له سه رى به ست و پى فهرموو :

((سر حتی تنزل بساحتهم ، فادعهم إلى قول : لا إله إلا الله ، فإن قالوا : نعم ، فمرهم بالصلاة ، ولا تبغ غير ذلك ، ولئن يهدي الله بك رجلاً واحداً خير لك مما طلعت عليه الشمس ، ولا تقاتلهم حتى يقاتلوك)) . فهرمووی : برۆ ههتا نه گه يته ناوچه که بیان ، نهوسا بانگیان بکه بۆ وتنسی (لا إله إلا الله) . نه گهر شهوه بیان وت فهرمانیان به سهردا بکه به نوپۆ کردن و ، لهوه زیاتریان داوا لئی مه که . نه گهر خوا له سهردهستی تۆیش دا تاقه پیاویک هیدایهت بدا له ههموو نهوه چاکتره که خۆری لئی ههلاتوووه . ههتا نهوان له گهلت دا نه جهنگین تۆ جهنگ نه که ی .

له ههمووی گرنگتر نهوهیه جهنگ روو نه دات و دلّه کان فهتج بکرتین . که گه یشته ناوچه که بیان تووشی خه لکیکی جهم بوویان بوو و ، بانگی کردن بۆ سهرد نیسلام . نهوان ملیان بهوه نه دا و کهوتنه تیره اویشتن بۆ موسلمانه کان . عه لیبش خوا لیتی رازیی بئی سوپاکه ی ریز کرد و ، فهرمانی جهنگی بۆ ده رکردن . دهستیان دایه جهنگ و دوژمنیان تیک شکاند و ، که میک لیبیان گهرا و دویان نه کهوت ، پاشان دویان کهوت و بانگی کردن بۆ سهرد نیسلام ، نهوانیش به ده میه وه هاتن و سهردۆ که کانیان به یهعتیان پئی دا و وتیان : ئیمه سهرداری قهومه که مانین ، مافی خوامان لئی وه ریگه . نهویش بهو جوړه ی کرد ..

ههروه ها له ره مه زانی سالی دهه می کوچی دا جهریری کورپی عه بدوللای به جهلیی له گه لّ صد و په نجا پیاوی هۆزه که ی دا هاتنه خزمهتی پیغه مبهری خوا ﷺ . نهوه بوو پیغه مبهری خوا ﷺ پیش نهوه ی ده ربکه ون فهرمووی : ((یطلع علیکم من هذا الفج من خیر ذی ین ، علی وجهه مسحة مَلک)) . فهرمووی : ئیسته له م ریگایه وه پیاویکی چاکی یه مه نیی لیتان ده رنه کهوی ، که شوینی دهست لئی دانسی مه لاتی کهت به سهرد ده م و چاویه وهیه . دوا ی نهوه جهریر به سواریی وشتره که ی و قهومه که شی له گه لّ دا بوو سهریان ده رهینا و موسلمان بوون و به یهعتیشیان دا ..

ریوایه تیش کراوه که پیغه مبهری خوا ﷺ قوماشیک نه دا به سهرد جهریردا و ، پاشان ناوړ بۆ لای هاوه لانی نه داته وه و نه فهرمووی : ((إذا أتاکم کریم قوم فاکرموه)) . نه گهر پیاوی بهرپیزی ههرد کۆمه لیک هاته ناوتان ریزی لئی بگرن .

له ههردوو سه حیجی بوخاریی و موسلیم پش دا له جهریره وه هاتوو که وتوو یه : له سهرد به جی هینانی نوپۆ و ، زه کات دان و ، نامۆژگاریی کردنی ههموو موسلمانیک به یهعتم به پیغه مبهری خوا ﷺ داوه .

وأتبع السيئة الحسنة تمحها ، وخالف الناس بخلق حسن)) . (رواه أحمد والترمذي) .
 نه‌فه‌رموی : له هه‌موو بارودۆخێك‌دا شه‌رمی خوا بکه و ، به دواى هه‌ر خرابه‌یه‌ك‌دا
 چاكه‌یه‌ك نه‌فجام بده ، نه‌ی‌سپێته‌وه . . به ره‌وشتی جوانیش له‌گه‌ڵ خه‌لكی هه‌لس
 و كه‌وت بکه .

كاتێكیش پێی خسته ناوزه‌نگی و لا‌عه‌كه‌یه‌وه پێی فه‌رموو : ((حَسَنُ خُلُقِكَ
 لِلنَّاسِ)) . (رواه مالك في الموطأ) .

هه‌روه‌ها پێی فه‌رموو : ((إِنَّكَ سَتَأْتِي قَوْمًا أَهْلُ كِتَابٍ ، فَأَذَا جَنَّتْهُمْ فَادْعُهُمْ إِلَى
 أَنْ يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ، وَأَنْ مُحَمَّدًا رَسُولَ اللَّهِ ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ فَأَخْبِرْهُمْ
 أَنَّ اللَّهَ فَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةَ تَأْخُذُ مِنْ أَغْنِيائِهِمْ فَتَرُدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا
 لَكَ بِذَلِكَ فَايَاكَ وَكِرَامَتِهِمْ أَمْوَالَهُمْ ، وَاتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ فَإِنَّهُ لَيْسَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ اللَّهِ
 حِجَابٌ)) . (رواه البخاري ومسلم وغيرهما) .

پێی فه‌رموو : نه‌چيته ناو كۆمه‌لێكه‌وه كه نه‌هلی كیتابن . كه چوویته ناویان
 بانگیان بکه تا شاهیدی له‌سه‌ر تاك و ته‌نیاپی خوا و پێغه‌مبهرایه‌تی موحه‌مه‌د
 بدهن . جا نه‌گه‌ر بۆ نه‌وه گوی‌زایه‌لت بوون ، نه‌وا ناگاداریان بکه كه له هه‌موو شه‌و و
 رۆژێك‌دا خوا پێنج نوێژی له‌سه‌ر فه‌رز كردوون . نه‌گه‌ر بۆ نه‌وه‌ش گوی‌زایه‌لت بوون ،
 نه‌وا ناگاداریان بکه كه خوا زه‌كاتی له‌سه‌ر فه‌رز كردوون كه له ده‌وله‌مه‌نده‌كانیان
 وه‌رنه‌گیریت و نه‌دریته‌وه به هه‌ژاره‌كانیان . نه‌گه‌ر بۆ نه‌وه‌ش گوی‌زایه‌لت بوون ، نه‌وا
 نه‌كه‌ی ده‌ست بۆ پاره و سامانیان به‌ریت و ، له دوعای سته‌م لێ‌كراویش بترسه .
 چونكه له نیوان نه‌و دوعایه و خوی گه‌وره‌دا په‌رده‌یه‌ك نیه .

به كورته نه‌خشه‌ی داد و یه‌كسانی و مافی مرۆڤ و حوكمپرانپی به ده‌ست پاکیی
 بۆ موعاذ كێشا ، تا ببیته حوكمپرانێکی ره‌ببانیی و كاروباری كۆمه‌لگای خواناس
 هه‌ڵ‌بسوورپێتی .

یه‌كه‌م جار ئیمان‌هێنان ، پاشان خواپه‌رستی ، دواى نه‌وه خۆپاراستن له حه‌رام به
 تاییه‌ت پاره كۆكرده‌وه و پێكه‌وه‌نانی سامانی حه‌رام به‌گزیی و به‌رتیل و لادان ، تا
 ده‌ست و ده‌م و پاکیی هه‌ڵ‌گرانی نیسلام ده‌ریكه‌وی و به‌و بۆنه‌وه مه‌ردومه‌كان دڵیان
 نه‌رم ببی و روو له نیسلام بکه‌ن .

دواى نامۆژگاریی پێویست پێغه‌مبهری خوا ﷺ ویستی زانستی موعاذ تاقیی
 بكاته‌وه ، كه چۆن حوكم ده‌رنه‌كات بۆ نه‌و كێشانه‌ی كه دینه به‌رده‌می . بۆ نه‌مه

لیتی پرسیی : ((كيف تصنع إن عرض لك قضاء ؟)) . فرمووی : نه گهر داوهری یه هاته بهرده مت چیی نه کهیت ؟ وتی : به پیی قورنانی پیوژ حوکم دهر نه کهم . فرمووی : ((فإن لم یکن فی کتاب الله ؟)) . فرمووی : نهی نه گهر له قورنانا نه بوو ؟ وتی : به سوننه تی پیغه مبهری خوا ﷺ . فرمووی : ((فإن لم یکن فی سنة رسول الله ؟)) . فرمووی : نهی نه گهر له سوننه تی پیغه مبهری خوا دا نه بوو ؟ وتی : نیجتههاد نه کهم و دریغیی ناکهم . پیغه مبهری خوا ﷺ دهستی له سهر سنگی دا و پاشان فرمووی : ((الحمد لله الذي وفق رسول رسول الله لما يرضي رسول الله)) . (رواه أحمد وأبو داود والترمذي وابن ماجه) . فرمووی : سوپاس بۆ نهو خوا بهی که ته و فیقی نیرووی پیغه مبهری خوا داو بۆ ته نجام دانی نهو کارهی که پیغه مبهری خوا رازیی نه کات .

دوای هه موو نه مانه پیغه مبهری خوا ﷺ فرمووی : ((يا معاذ ! إنك عسى أن لا تلقاني بعد عامي هذا ، ولعلك أن تمر بمسجدي هذا وقبري)) . فرمووی : نهی معاذ ! له وانیه له م سال به دواو پیم نه گه یته وه ، له وانیه به لای نه م مزگه وتهم و قه بره کهم دا تیپهر بکهی . موعاذ له خه فه تی جیابونه وهی له پیغه مبهری دهستی به گریان کرد . هه رواش دهر چوو . موعاذ له یه مهن مایه وه و نه هاته وه مه دینه هه تا پیغه مبهری خوا ﷺ کۆچی دوایی کرد .

۴ - ناردنی نه بوموسای نه شعهریی بۆ یه مهن :

ههروه ها پیغه مبهری خوا ﷺ نه بوموسای نه شعهریی یه مهنیی نارد بۆ یه مهن و ، کردی یه کار به دهستی به شی خوارووی یه مهن ، به شیوهی قازیی و فقیه و نه میر و زه کات کۆکه ره وه ، له گه ل موعاذ دا نامۆژگاریی کردن و فرمووی : ((يَسْرًا وَلَا تُعْسِرًا ، وبشرا ولا تنفرا ، وتطارعا ولا تختلفا)) . (رواه البخاري) . فرمووی : کارناسانیی بکهن نه ک قورس کردن ، مژده بدن نه ک خه لک بتاریتن ، له نیوان خۆتان دا گوئی رایه لئی یه کتر بن و ناکۆک مهن .

هه ردووکیان به ره یه مهن که وتنه ری و ، هه ریبه که یان خۆی گه یانده ناوچهی حوکمرانی یه کهی و ، هه ردووکیان سهردانیان له یه که نه کرد و ، له بهر خوا یه کیان خۆش نه ویست . نه بوموسا نه وهنده دهست پاک و خواناس و ریک و پیک بوو ، هه رسی خه لیفه عومه ر و عثمان و عدلیی خوا لییان رازیی بی پروایان به پاکیی نهو هه بوو و ، کاریان پی سپارد .

۵ - ناردنی عملی کوری ته‌بووطالب :

هه‌روه‌ها پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ عملی نارد بۆ یه‌مه‌ن تا پینج‌یه‌کی ته‌و ده‌ست که‌وتانه وه‌ریگری که خالیدی کوری وه‌لید ده‌ستی که‌وتبوون ، له نه‌نجامی ته‌وه‌دا که خه‌ریکی غه‌زا بوو له یه‌مه‌ندا و ، تا بجیته شوینه‌کی .

له سه‌حیحی بوخاریی دا هاتوو که عملی له پینج‌یه‌ک پارچه زیړیک ، که هیشتا پالفته نه‌کرابوو ، نه‌نیړیته‌وه بۆ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ، ته‌ویش به شیوه‌ی دیاریی به‌شی نه‌کات به‌سه‌ر چوار که‌س دا : عویه‌ینه‌ی کوری حیصن و ، نه‌قره‌عی کوری حابیس و ، (زید الخیل) و ، عه‌لقه‌مه‌ی کوری عولاثی عامیری . هه‌روه‌ها به کۆکه‌روه‌ی زه‌کاتیش ته‌ی نیړی وه‌ک به‌یهه‌قیی ریوایه‌تی کردوو (البداية والنهاية : ۱۰۵ / ۵) .

هه‌روه‌ها کاری (قضاء) یشی پی سپی‌راوه :

ته‌حمد و نه‌بوداود و ته‌رمیذی له عملی یه‌وه خوا لیتی رازیی بی ریوایه‌تیان کردوو که فه‌رمویه : پیغه‌مبه‌ر ﷺ ره‌وانه‌ی کردم بۆ یه‌مه‌ن . منیش وتم : ته‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ! ته‌م نیړیته ناو قومیکه‌وه که له من به ته‌مه‌ن ترن و ، منیش که‌م ته‌مه‌نم و (قضاء) نازام ؟ ده‌ستی خسته سه‌ر سنگم و فه‌رموی : ((اَللّٰهُمَّ ! ثَبِّتْ لِسَانَهُ ، وَاَهْدِ قَلْبَهُ)) . فه‌رموی : خویه ! زمانی دامه‌زراو بکه و ، دلشی هیدایه‌ت به . هه‌روه‌ها فه‌رموی : ((يا علي ! إذا جلس إليك الخصمان فلا تقض بينهما حتى تسمع من الآخر، فإنك إن فعلت ذلك تبين لك)) . فه‌رموی : که دوو ناکۆکه‌که له‌به‌ر ده‌ست دا دانیشتن هیچ برپاریکیان بۆ ده‌رنه‌که‌یت هه‌تا چاک گوی له هه‌ردووکیان بگریت . جا نه‌گه‌ر وه‌هات کرد مه‌سه‌له‌که‌ت بۆ روون ته‌بیته‌وه . عملی ته‌ی فه‌رموو : نیتر له‌وه‌و دوا هیچ (قضاء) یکم لی تیک نه‌چوو . (نتح الباري : ۵۳ / ۸) .

کاتی که تیمام نه‌گه‌رپه‌ته‌وه خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ، له مه‌که‌که و له کاتی حه‌جی مالّ ناوایی دا پیته‌گاته‌وه .^{۳۲۳}

به شی چل و پینجه م

حجی مال ناوایی

یه که م : ناوه کانی نهم حجه

حج پایه یه که له پینج پایه که ی نیسلام و ، له سائی دهه می کۆچی دا فهرز کراوه ، نهمه ش به پیی بۆچوونی (ابن القیم) و لهو باره وه به لگه ی به هیتری هیناونه ته وه و ، نه وه ش بۆ ره و شتی پیغه مبه ری خوا شیاوتره ، چونکه نه گهر زووتر فهرز بوايه ، دواي نه نه خست . قورئانی پیروژ نه فهرموی : ﴿ وَ لِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيْلًا ﴾ (آل عمران : ۹۷) . نهم نایه ته له کۆتایی سائی نۆهم ، واته سائی نویننه ران دا هاتۆته خواره وه ..

نه وه بوو له هه موو لایه کی دوورگه وه نویننه ران روویان کرده مه دینه و ، سه راپای دوورگه نیمانی هینا و ، که وته شوین دینی ته وحید . ههروه ها پایه و نه حکامه کانی شه ریعه تی نیسلام له لایه ن پیغه مبه ری خواوه ﷺ به جوانیی روون کرابوونه وه و ، ته نها پایه ی حج ما بوو به شیوه ی وتن و کرده وه روون بکریته وه . دیاره له سه رده می نیراهیم خه لیله وه سه لامی لی بی عه ره به کان حجی مائی خویان نه کرد ، جا لهو ماوه دوور و دریژه دا چه ندین کاری نه شیاو تی که له به حج بوو بوون و ، پیویست بسو پیغه مبه ری نازدار له ژیانی خۆی دا حه جیان لی پاک بکاته وه . نه وه تا ده ری نه بری که نهم حجه میراتی نیراهیمی باو که گه وره یانه که نه فهرموی : ((کونوا علی مشاعرکم ، فإنکم علی ارث من ارث ابراهیم)) . (رواه النسائي وأبو داود والترمذي وابن ماجه) .

ههروه ها له فهرمووده یه کی تر دا نامۆژگاریی موسلمانان نه کات که کارویاری حج به جوانیی وه ریگرن ، چونکه له وانیه نهمه دوا حجی خۆی بیته ، که نه فهرموی : ((لتأخذوا مناسککم ، فإنی لا أدري لعلی لا أحج بعد حجتی هذه)) . رواه مسلم .

هه ره به م فهرمووده موسلمانانی ناگادار کردن که کاتی لی که جوئی بوونه وه نزیکه و

هاکا سه فهری قیامه تی هاته به ره وه .

بہم بۆنہوہ نەم حجەہی ناو نراوہ حجی ماں تاوایی (حجة الوداع) ، چونکہ پیغەمبەری خوا ﷺ بہم فەرمايشتەہی ماں تاوایی لییان کرد .
 ھەر وہا ناویش نراوہ (حجة الإسلام) چونکہ نەمە یە کەم حج بوو کہ لە دواى کۆچ کردن بۆ مەدینە پیغەمبەری نىسلام ﷺ نەنجامى بدات .. بەلام پيش کۆچ کردن چەندین جار ، پيش هاتنى وه حى و دواى هاتنىشى ، حجى کردووه .
 ھەر وہا ناویش نراوہ (حجة البلاغ) چونکہ پیغەمبەری خوا ﷺ بە جوانی ھەموو کارەکانی حجى شەرعى پيشان موسلمانەکان دا و ، حوکمە شەرعى یە گرنگەکان و ، مافى مرۆفەکان و ، بە تايبەتیی مافى ئافرەتانی ھینانەوہ یادی موسلمانان ، وەك لە دواوہ باسى دیت و ، موسلمانانى کردنە شاھید ..

دووھەم : جار دان و بەرپەن کەوتن

کہ مانگی ذولقەعیدەہی سالی دەھەم ہاتە بەرہوہ پیغەمبەری نازیزمان ﷺ دەستی بە خۆپێچانەوہ کرد بۆ حج و ، خەلکیشی لەو نیازەہی ناگادار کرد و ، فەرمانی دا نەوانیش خۆیان نامادە بکەن . نەوہبوو موسلمانان زۆر بە چاکیی بە دەم نەم بانگەیەوہ ہاتن و ، خۆیان نامادە کرد .. نەوہبوو لە ھەموو لایەکەوہ ، لە گوند و شارەکانەوہ .. لە دەشت و شاخوہ .. لە چەم و دۆل و بیابانەکانەوہ .. موسلمانان بە پیادە و بە سواریی ، ہاتن بە دەم فەرمانەوہ ..
 موسلمانان بەو پەڕی تاسەوہ حەزیان لە حجى مالى خوا بوو ، کہ دەمىک بوو لییان قەدەغە کرا بوو .. زۆریان پى خۆش بوو لە خزمەتى نازیزدا نەو خواپەرستى یە گرنگە نەنجام بدن ، تا بە ھاوہلیتیی نازیز شەرف مەند بین و ، جوان جوان سەیری ناوچاوانی بکەن و ، گوئى لە فەرمايشتەکانی بگرن . بۆ نەمە بە دەوری مەدینەدا نەو نەدە چادریان ھەل دا کہ جیتی صد ہزار کەس زیاتریان تیا بییتەوہ ..
 کہ خەلکی مەدینە و دەوروبەری لە مەدینە کۆ بوونەوہ ، لە رۆژى شەممەى بیست و پینجەم رۆژى مانگی ذولقەعیدەہ ، پیغەمبەری خوا ﷺ ، دواى نەوہی کہ نوێژى نیوہرۆی بە چوار رەکەت لە مەدینەدا بە جى ھینا ، لە گەل نەر دەیان ہزار خەلکەدا کەوتە رى و ، نەبودجانە ، یان سیباعى کورپى عەرفەطى لە مەدینە لە جیتی خۆی دانا .

رۆیشتن هتا گه‌یشته (ذوالخليفة) ی^{۳۲۴} نزیکى مه‌دینه و ، له‌وى به دوو ره‌کعت نوژیى عه‌صرى به‌جی هینا و ، نهو شه‌وه له‌وى مایه‌وه . که رۆژ بوویه‌وه بۆ به‌ستنى ئیحرام خۆى شۆرد و ، خۆى بۆن خۆش کرد و رۆنى سه‌رى له سه‌رى دا تا نه‌دژرى و پاك و خاوین بى و ، دوو ره‌کعت نوژیى به‌جی هینا .

پینغه‌مبه‌رى خوا ﷺ صد و شترى بۆ (هدى) له‌گه‌ل خۆى دا هینا تا له حه‌ج دا سه‌ریان به‌رپیت . پاشان سواری وشتره‌که‌ى (القصواء) بوو و ، به نیازی حه‌جه‌وه ده‌ستى به (إهلال) کرد و نه‌ى فهرموو : « لبيك اللهم لبيك ، لبيك لا شريك لك لبيك ، إن الحمد والنعمة لك والملك ، لا شريك لك » . له رینگادا عومره‌شى خسته حه‌جه‌که‌ى و فهرمووى : « لبيك بعمره وحجة » . به‌لام موسلمانه‌كان هى وایان هه‌بوو ئیحرامى بۆ حه‌ج به‌ستبوو و ، هى واشیان هه‌بوو بۆ عومره و ، هى واشیان هه‌بوو بۆ هه‌ردووکیان پینکه‌وه ، وه‌ک لای بوخاریى و موسلیم هاتوو .

نیتر نه‌وه‌بوو پینغه‌مبه‌رى خوا ﷺ به خۆى و زیاتر له صد هه‌زار هاوه‌له‌وه به (تلبیه) و (تکبیر) و (تهلیل) وه‌که‌وتنه رى . هه‌رچیی سه‌ر نه‌که‌وتنه سه‌ر به‌رزاییه‌ک و دانه‌به‌زینه نشیوى یه‌ک ده‌نگیان به‌ ذیکرى خوا به‌رز نه‌کرده‌وه و ، ده‌نگى ته‌وحید و ته‌لیل نه‌و ناوه‌ى پر کردبوو . ته‌مه یه‌که‌م جار بوو نه‌و بیابانه سوپای خواناسى یه‌که‌گرتوى وه‌ها مه‌زن به خۆیه‌وه ببینی .

مه‌لائیکه‌ته‌کانى ناسانیش سه‌یری دیمه‌نى دل‌پرفینیان نه‌کرد .. سه‌یری کۆمه‌لى خواناسیان نه‌کرد که به‌ره‌و جزوورى په‌روه‌ردگار نه‌رۆیشتن .. نه‌م کۆمه‌له‌ نایابه‌ یه‌که‌م کۆمه‌لى ته‌وحیدکار بوو که به پاك‌ترین شیوه به‌ ده‌م بانگه‌وازه‌که‌ى ئیبراهیم خه‌لیل‌وه سه‌لامى لى بى هاتبوو ..

که گه‌یشتنه (سرف) ، که شوینیکی نزیکه له مه‌که‌وه ، پینغه‌مبه‌رى خوا ﷺ فه‌رمانى به‌سه‌ر نه‌وانه‌دا دا که بۆ حه‌ج ئیحرامیان پۆشى بوو و ، (هدى) یان له‌گه‌ل خۆیان دا نه‌هینا بوو ، با نه‌وانه حه‌جه‌که‌یان بکه‌ن به عومره .

که گه‌یشتنه (ذى طوى) ی نزیکى مه‌که‌که شه‌و له‌وى پینغه‌مبه‌رى خوا ﷺ له‌گه‌ل هاوه‌لان مانه‌وه و ، نوژیى به‌یانى له‌گه‌لیان کرد ، پاشان غوسلى چوونه نار مه‌که‌که‌ى نه‌نجام دا ...

^{۳۲۴} ذولخولیفه : شەش میل له مه‌دینه‌وه دووره و شۆنی ئیحرام به‌ستنى دانیش‌توانى مه‌دینه‌یه . نیسته پیتی نه‌وترى : بیره‌کانى عه‌لیی .

سٔهم : چوونه ناو مه ککه وه

دوای ههشت شهو کۆمه لئی خواناس به پیشه وایه تیی پیغه مبهری نازیز ﷺ گه بیشتنه مه ککه و ، نهو هه مووه خه لکه به هیرشیککی ئیمانی بی وینه وه ، به رۆژی روناک ، له رۆژی یه ک شه ممی چواره م رۆژی مانگی ذولحه ججهی سالی دهه ممی کۆچی چوونه ناو شاری مه ککه وه .

که که عبهی پیروز له پیغه مبهری خۆشه ویسته وه ﷺ ده رکهوت فه رموی : ((اَللّٰهُمَّ اَنْتَ السَّلَامُ ، وَمِنْكَ السَّلَامُ ، فَحَيِّنَا - رِنَا - بِالسَّلَامِ . اَللّٰهُمَّ زِدْ هَذَا الْبَيْتَ تَشْرِيفًا وَتَعْظِيمًا ، وَتَكْرِيْمًا وَمُهَابَةً وَّيْرًا ، وَزِدْ مِنْ حَجَّهٖ اَوْ اعْتَمَرَهٗ تَكْرِيْمًا وَتَشْرِيفًا ، وَتَعْظِيْمًا وَّيْرًا)) .

دوای ناو بردنی خوای گه وه به (السلام) داوا له خوا نه کات ، که سه لام و ناشتی و بی وایی هه ره له لایه ن خۆیه وه یه ، ئیمان داران له سه لامه تیی و بی وایی دا بزیه نیت . پاشان له خوا نه پارێتیه وه تا ریز و گه وه یی و شهرافهت و هه بیهت و چاکه ی زیاتر به ماله که ی خۆی بیه خشی و ، هه رکه سیش بو حج یان عومره سه ره له ماله که ی نه دات ریز و شهرافهت و گه وه یی و چاکه ی زیاتری به سه ردا برێژی .

که پیغه مبهری خوا ﷺ گه یشته لای که عبهی پیروز ، هه ره به سواری و شتیه که ی طوافی کرد و ، به گوچانیکیش که به ده ستیه وه بوو نیسته یلامی به رده ره شه که ی نه کرد ، نه مهش بو نه وه ی خه لکه که چاویان لئی بیت و ، چاوی لئی بکه ن و پرسیا ری لئی بکه ن و ، بو نه وه ش که خه لکه که له ده وری بلا وه نه که ن . نه وه بو له هه موو لایه که وه ده وریان لئی دا بوو و ، له گه ل نه ودا طوافیان نه کرد .

که موسلمانان خه ریکی طواف بوون پیغه مبهری خوا ﷺ فه رمانی به سه ریان دا دا که (اضطباع) بکه ن و له سٔ خولانه وه ی یه که م دا (رمل) بکه ن و له چوار خولانه وه که ی تردا به ره وتی ناسایی به رپتیه بچن .^{۳۲۵}

که له طواف بوویه وه ته شریفی هینایه مه قامی ئیبراهیم و ،^{۳۲۶} نه م نایه ته پیروزه ی نه خویند : ﴿ وَاذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَاَمْنًا وَاَتَّخِذُوا مِنْ مَّقَامِ رَبِّهِمْ

^{۳۲۵} (اضطباع) واته : موسلمان نیوه ی نیزاره که ی بچاته زبیر ده ستی راستی و سه ره که ی تری بداته وه به سه ر شانی

چه یی دا .

(رمل) یش واته (هرولة) که له به رپتیه چوونی ناسایی گورج تهره و له را کردنیش هیتاش تهره ، به ههنگاوی ورد و نزیک و به شوکانده وه ی شان .. که نه م به رپتیه چوونه هیز و گه نجبی موسلمان ده رنه خات ، تا هه موو که سٔ بزانی نیسلام مایه ی سه ره برزی و هیز و وه ی به رزه و ، شوین که وتروانی هه رگیز زه لیل نابن ..

مُصَلِّيٍّ وَعَهْدَنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنْ طَهَّرَا بَيْتِي لِلطَّائِفِينَ وَاللَّاتِكِفِينَ وَالرُّكَّعِ
السُّجُودِ ﴿ (البقرة: ۱۲۵) .

له دوايشيهوه دوو ره كعدت نوژی به جی هینا و ، جاریکی تر نیستیلامی بهرده
ره شه کی کرده وه .

پاشان له درگای نهوی مه خزوموه بهرو صفا ده رچوو و ، خه ریکی خویندنی
نم نایه ته پیروزهش بوو :

﴿ إِنَّ الصَّافَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ
يَطُوفَ بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ﴾ (البقرة: ۱۵۸) .

جا فرمووی : ((أبدأ بما بدأ الله به)) . فرمووی : بهو شیوه دهستی پی نه کم
که خوا دهستی پی کردوه ، واته له پیشهوه سهر نه کمومه سهر صفا ، پاشان
مه پوه . نهوه بوو سهر که وته سهر صفا هتا که عبه ی لیوه ده رکوت و رو به پروی
که عبه وهستا و فرمووی :

((لا إله إلا الله وحده لا شريك له ، له الملك وله الحمد ، وهو على كل شيء قدير ،
لا إله إلا الله وحده ، أنجز وعده ، ونصر عبده ، وهزم الأحزاب وحده)) .

پاشان له سهر صفا دابهزی و سهر که وته سهر مه پوه . پاشان گه پرایه وه بو سهر
صفا ، بهم شیوه یه هتا حدوت نه مسهر و نهوسه ری کرد .

که له سعی نیوان صفا و مه پوه بووه فرمانی به سهر تهو هاوه لانه دا
که (هدی) یان پی نیه حجه که یان بکن به عومره و ، ئی حرام بشکینن . هندی
له هاوه لان خواه خویان نه کرد چونکه پییان ناخوش بوو ئیقتیدا بهو نه کهن . نهویش
دلی دانهوه و ، هوی تهو هشی بوو روون کردنهوه که خوی ئی حرامی نهشکاندوه و
فرمووی : ((لو استقبلتُ من أمری ما استدبرتُ لما سقتُ الهدیَ ولجعلتها عمرة)) .
واته تازه من (هدی) م له گهل خوم هیناوه . ئیتر خه لکه که هه موویان ئی حرامیان
شکاند و سدریان کورت کرده وه و ، به ئی حرامه وه ته نها پیغه مبه ر و نهوانه مانه وه
که (هدی) یان له گهل خویان دا هینا بوو .

۳۲۱ مه قامی ئیبراهیم : بریتی به لهو بهرده ی که سهر دارمان ئیبراهیمی خلیل سهلامی لی بی ، له کاتی بینا کردنی
که عبه دا ، له سه ری وهستا . نهو بهرده ئیسته ش ماوه و ، وا له بهرام بهر درگای که عبه دا ..

پاشان پیغهمبهری خوا ﷺ و خه لکه که پیکه وه رویشتن تا گه یشتنه (الأبطح) ، که شوینیکی فراوانه له خۆره لاتی مه ککه . له وی مایه وه هتا رۆژی چوار شه مه و ، پیش نویژی بۆ هاوه لان نه کرد و ، نه و چند رۆژه نه گه رایه وه که عبه .

پیشتر باسمان کرد که پیغهمبهری خوا ﷺ عه لیلی کوری نه بو طالیبی نارد بۆ یه مهن و له کاتی حجی مال ناوایی دا له مه ککه به پیغهمبهری خوا گه یشته وه . نه وه بو له رۆژانه دا و له شوینه دا به خزمه تی نازیز گه یشته وه .

که عه لیلی گه یشت نه بینئ و فاطیمه ی هاوسه ری له گه ل هاوسه ره کانی پیغهمبهری خوا ﷺ ئیحرامیان شکاندوه و ، فاطیمه جل و بهرگی رهنگ کراوی له بهر دایه . پرسیی : کئ نه م فرمانه ی به سهردا داوی ؟ وتی : باوکم . عه لیلی پرسیا ری له پیغهمبهری خوا کرد و نه ویش فرموی : « صدقت ، صدقت » . فرموی : راستی کردوه .

عه لیش (هدی) له گه ل خۆی هینا بوو بۆیه پیغهمبهری خوا ﷺ فرمانی به سهردا دا که ئیحرام نه شکینئ . به لام که نه بو موسای نه شعهری گه یشت ، له بهر نه وه ی که (هدی) له گه ل خۆی نه هینا بوو ، پیغهمبهری خوا ﷺ فرمانی به سهردا دا که حه ج که ی بگۆرئ بۆ عومره و ئیحرام بشکینئ . (البخاری و مسلم) .

ههروه ها له رۆژی پینج شه مه دا که هه شتم رۆژی مانگی حه ج بوو و ، پیی نه وترئ رۆژی (ترویه) ، پیغهمبهری خوا ﷺ له گه ل هاوه لانی دا به ره و مینا که وته ری ، نه مه ش داوی نه وه ی که نه و هاوه لانه ی له نه بطه ح ئیحرامیان شکاندبوو به نیه تی حه ج ئیحرامیان به ست و ، رویشتن هتا گه یشتنه مینا . له وی پیغهمبهر ﷺ نویژی نیوه رۆ و عه صر و مه غریب و عیشا و فه جری بۆ به جئ هینان .

چوارهم : بۆ عه ره فات

داوی خۆره لاتی پیغهمبهری خوا ﷺ به ره و عه ره فات که رت ری و ، فرمانی دا له (نمره) ^{۳۲۷} چادریکی گه وه ی بۆ هه ل بدن . که پیغهمبهری خوا ﷺ به ره و عه ره فات رویشتن ، قوره یش به ته ما بوون له (المشعر الحرام) ^{۳۲۸} بوهستی ، وه ک

^{۳۲۷} نه میره : شوینیکه له ته نیشت عه ره فات دا ، به لام له سه ر نه و نیه .

^{۳۲۸} چیا به که له موزده لیفه که قوره یش به سه ره وه نه وه ستان و ، له گه ل عه ره

به لام پیغهمبهری خوا ﷺ له سه ر عه ره فات وه ستا .

قورہیش لہ سہرہ می نہ فامیی دا نہوہستان ، بہ لآم وای نہ کرد ، بہ لکو تیپہری کرد و ہتا عہرہ فات رژیشت ، نہویش بہ پیتی فرمانی خوی گورہ : ﴿ ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ ﴾ (البقرة : ۱۹۹) ، نہ بینی وا چادرہ کہی بو ہدل دراوہ . لہوی دابہ زبی ہتا خور لار بوویوہ ، نہوسا سواری وشترہ کہی (القصواء) بو ہتا گہیشتہ ناو شیوی (عہرہ نہ) و ، لہوی وتارہ بہ ناویانگہ کہی پیشکش بہ موسلمانان کرد ..

دوی نہوی کہ سوپاس و ستایشی خوی گورہی کرد ، فرموی :
 ﴿ أَيُّهَا النَّاسُ ! اسْمَعُوا قَوْلِي ، فَإِنِّي لَا أُدْرِي لَعَلِّي لَا أَلْقَاكُمْ بَعْدَ عَامِي هَذَا بِهَذَا الْمَوْقِفِ أَبَدًا . أَيُّهَا النَّاسُ ! إِنَّ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ عَلَيْكُمْ حَرَامٌ إِلَيَّ أَنْ تَلْقُوا رَبِّكُمْ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا ، فِي شَهْرِكُمْ هَذَا ، فِي بَلَدِكُمْ هَذَا ، أَلَا هَلْ بَلَغْتُ ؟ أَلَلَّهُمْ فَاشْهَدُ . فَمَنْ كَانَتْ عِنْدَهُ أَمَانَةٌ ، فَلْيُؤَدِّهَا إِلَىٰ مَنِ اسْتَمَنَّه عَلَيْهَا .
 أَلَا إِنَّ كُلَّ شَيْءٍ مِنْ أَمْرِ الْجَاهِلِيَّةِ تَحْتَ قَدَمِي مَوْضُوعٌ ، وَرَبِّ الْجَاهِلِيَّةِ مَوْضُوعٌ ، وَإِنَّ أَوَّلَ رَبِّمَا أَبَدًا بِهِ رَبِّمَا عَمِّي الْعَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ .
 وَإِنَّ دِمَاءَ الْجَاهِلِيَّةِ مَوْضُوعَةٌ ، وَأَوَّلَ دَمٍ أَبَدًا بِهِ دَمُ ابْنِ رَبِيعَةَ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ .

وَإِنَّ مَآثِرَ الْجَاهِلِيَّةِ مَوْضُوعَةٌ غَيْرَ السَّدَانَةِ وَالسَّقَايَةِ .

وَالْعَمْدُ قَوْدٌ ، وَشِبْهُ الْعَمْدِ مَا قَتَلَ بِالْعَصَا وَالْحَجَرِ ، وَفِيهِ مِائَةٌ بَعِيرٍ ، فَمَنْ زَادَ فَهُوَ مِنْ أَهْلِ الْجَاهِلِيَّةِ .

أَيُّهَا النَّاسُ ! إِنَّ الشَّيْطَانَ قَدْ يَتَسَّ أَنْ يُعْبَدَ فِي أَرْضِكُمْ هَذِهِ ، وَلَكِنَّهُ قَدْ رَضِيَ أَنْ يُطَاعَ فِيمَا سِوَى ذَلِكَ مِمَّا تَحْقِرُونَ مِنْ أَعْمَالِكُمْ .

أَيُّهَا النَّاسُ ! إِنَّ النَّسِيءَ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ ، يُضِلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا ، يُحِلُّونَهُ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا ، لِيُؤَاطِنُوا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ . وَإِنَّ الزَّمَانَ قَدْ اسْتَدَارَ كَهَيْئَتِهِ يَوْمَ خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ ، وَإِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرْمٌ ، ثَلَاثَةٌ مُتَوَالِيَاتٌ وَأَوَّاحِدٌ فَرْدٌ : ذُو الْقَعْدَةِ وَذُو الْحِجَّةِ وَالْمُحَرَّمُ ، وَرَجَبُ الَّذِي بَيْنَ جُمَادِي وَشَعْبَانَ ، أَلَا هَلْ بَلَغْتُ ؟ أَلَلَّهُمْ فَاشْهَدُ .

أَيُّهَا النَّاسُ ! إِنَّ لَكُمْ عَلَيَّ نَسَانِكُمْ حَقًّا ، وَلَهَنَّ عَلَيْكُمْ حَقًّا ، لَكُمْ عَلَيْهِنَّ أَنْ لَا يُؤَاطِنَنَّ فَرُشَكُمْ غَيْرَكُمْ ، وَلَا يُدْخِلَنَّ أَحَدًا تَكْرَهُونَهُ بُيُوتَكُمْ إِلَّا بِإِذْنِكُمْ ، فَإِنْ فَعَلْنَ فَإِنَّ

اللَّهِ أَذِنَ لَكُمْ أَنْ تَعْطَوْهُنَّ ، وَتَهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ ، وَتَضْرِبُوهُنَّ ضَرْبًا غَيْرَ مُبْرَحٍ ، فَإِنْ انْتَهَيْتِنَّ وَأَطَعْنَكُمْ فَعَلَيْكُمْ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ .

وَاسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ خَيْرًا ، فَإِنَّهُنَّ عَوَانٌ عِنْدَكُمْ لَا يَمْلِكْنَ لِأَنْفُسِهِنَّ شَيْئًا ، وَإِنَّكُمْ إِنَّمَا أَخَذْتُمُوهُنَّ بِأَمَانَةِ اللَّهِ ، وَاسْتَحْلَلْتُمْ فُرُوجَهُنَّ بِكَلِمَةِ اللَّهِ ، فَاتَّقُوا اللَّهَ فِي النِّسَاءِ ، وَاسْتَوْصُوا بِهِنَّ خَيْرًا . أَلَا هَلْ بَلَّغْتُ ؟ أَلَلَّهُمَّ اشْهَدُ .

أَيُّهَا النَّاسُ ! إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ ، وَلَا يَحِلُّ لِمَرِيءٍ مَالُ أَخِيهِ إِلَّا عَن طِيبِ نَفْسٍ مِنْهُ . أَلَا هَلْ بَلَّغْتُ ؟ أَلَلَّهُمَّ اشْهَدُ ، فَلَا تَرْجِعْنِ بَعْدِي كَفَارًا يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ ، فَإِنِّي قَدْ تَرَكْتُ فِيكُمْ مَا إِنْ اعْتَصَمْتُمْ بِهِ فَلَا تَضِلُّوا أَبَدًا : كِتَابُ اللَّهِ وَسُنَّةُ نَبِيِّهِ .

أَيُّهَا النَّاسُ ! إِنَّ رَبِّكُمْ وَاحِدٌ ، وَإِنَّ آبَاءَكُمْ وَاحِدٌ . كُلُّكُمْ لِأَدَمَ ، وَأَدَمٌ مِنْ تُرَابٍ . إِنْ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ اتِّقَاكُمْ . لَيْسَ لِعَرَبِيٍّ فَضْلٌ عَلَى عَجَمِيٍّ إِلَّا بِالتَّقْوَى . أَلَا هَلْ بَلَّغْتُ ؟ أَلَلَّهُمَّ اشْهَدُ .

أَيُّهَا النَّاسُ ! إِنَّ اللَّهَ قَدْ قَسَمَ لِكُلِّ وَارِثٍ نَصِيبَهُ مِنَ الْمِيرَاثِ ، وَإِنَّهُ لَا وَصِيَّةَ لَوَارِثٍ ، وَلَا تَجُوزُ وَصِيَّةٌ فِي أَكْثَرِ مِنَ الثَّلَاثِ .

وَالْوَلَدُ لِلْفَرَّاشِ ، وَلِلْعَاهِرِ الْحَجَرُ ، وَمَنْ أَدْعَى إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ ، أَوْ تَوَلَّى غَيْرَ مَوَالِيهِ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ، لَا يَقْبَلُ اللَّهُ مِنْهُ صَرْفًا وَلَا عَدْلًا . وَأَنْتُمْ تَسْأَلُونَ عَنِّي فَمَا أَنْتُمْ قَائِلُونَ ؟ قَالُوا : نَشْهَدُ أَنَّكَ قَدْ بَلَّغْتَ وَأَدْبَيْتَ وَنَصَحْتَ . فَقَالَ بِأَصْبَعِهِ السَّبَابَةَ يَرْفَعُهَا إِلَى السَّمَاءِ وَيُقَلِّبُهَا عَلَى النَّاسِ : أَلَلَّهُمَّ اشْهَدُ ، أَلَلَّهُمَّ اشْهَدُ ، أَلَلَّهُمَّ اشْهَدُ ، وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ .^{٣٢٩}

پێغه مبهەری خۆشهویستمان ﷺ لهو شوینیە پیروۆز و کاته پیروۆزه‌دا و له‌به‌رده‌م کۆمه‌لیکی وه‌ها زۆردا ، که هه‌شتا له‌وه‌یه‌ر نه‌وه‌نده خه‌لك بو‌ئیس‌لام جه‌م نه‌بوو بوو، و تاری مالى ناوايى پيشکەش به موسلمانان کرد .. ئەم وتاره خاله گرنگه‌کانى نيسلامى تيا بوو و ، پیتی خو‌ش بوو به کورته هه‌موویان وه بیری کۆمه‌لى نيمان‌دار به‌هینیتته‌وه ، به‌ر له‌وه‌ی لییان جو‌ی ببیتته‌وه ، وه‌ك نه‌وه هه‌والی وه‌رگرتبى که جارێکی تر له‌به‌رده‌م کۆمه‌لى وه‌ها گه‌وره‌دا و تارى بو‌ نادری .

ته‌توانین به کورته ئەم چه‌ند خاله له وتاره‌که‌ی نازیزدا ﷺ ده‌ره‌یه‌نین :

^{٣٢٩} السيرة النبوية لابن هشام : ٢ / ٣٠٦ ، صحيح مسلم بشرح النووي : ٨ / ١٨٢ - ١٤٨ ، البداية والنهاية

- ۱ - پیش هموو شتیك ههوالی دانئ - بهلام ناراستهوخۆ - كه جاریکی تر لهم شوینهدا لهگه‌لیان کۆ نابیتتهوه . كهواته کۆچی دوایی نازیز نزیك بۆتهوه .
- ۲ - ده‌ری بریی كه مرۆقه‌كان خاوه‌نی مافن تا كهس ده‌ست بۆ ماڵ و سامانیان نه‌بات و ، كه‌سیش خوینیان نه‌پژئی . نه‌مه دیاریی کردنی مافی مرۆف بوو ، بهلام به راسته‌قینه ..
- ۳ - فه‌رمانی دا هه‌ر كه‌سیك سپارده‌یه‌کی لایه با به چاکیی بیداته‌وه ده‌ست خاوه‌نه‌كه‌ی .
- ۴ - بریاری دا هموو کاریکی سه‌رده‌می نه‌فامیی نه‌خاته ژیر پییه‌وه و به‌تاله .. ریبا‌ی سه‌رده‌می نه‌فامییش به‌تاله و ، یه‌كه‌م ریبا‌یه‌كیش كه به‌تالی نه‌كاتوه ریبا‌ی عه‌ببایی مامه‌یه‌تی .
- ۵ - خوینی سه‌رده‌می نه‌فامییش به‌تاله و ، یه‌كه‌م خوینیكیش به‌تالی بكاته‌وه خوینی كوپه‌كه‌ی ره‌بیه‌ی كوری حاریشی عه‌بدولموطه‌للیبه .^{۳۳۰}
- ۶ - هموو شوینه‌وار و كار و كرده‌وه‌ی سه‌رده‌می نه‌فامیی به‌تاله جگه له سه‌دانه و سیقایه .^{۳۳۱}
- ۷ - كوشتنی (عمد) قیصاصی هه‌یه . (شبه عمد) یش نه‌وه‌یه كه به دار و به‌رد كوژرا بی‌ت و ، سه‌د و شتری له بریی نه‌دری . هه‌ر كه‌س له‌وه زیاتر وه‌ربگری نه‌وا نه‌و كه‌سه له نه‌فامیی دا نه‌ژیی .
- ۸ - شه‌یتان ده‌ستی له‌وه شو‌ردوه جاریکی تر له دوورگه‌دا به‌درستی بهلام به‌وه‌ش رازی‌یه كه به‌و كرده‌وانه‌ی كه ئیوه به هه‌یچیان نازانن گوی‌زایه‌لیی بۆ نه‌و بكری .
- ۹ - له سه‌رده‌می نه‌فامیی دا عه‌ره‌به‌كان چوار مانگیان به مانگه حه‌رامه‌كان له قه‌لم نه‌دا و تیایا شه‌ر و شو‌رپان نه‌ئه‌كرد . بهلام جاری وا نه‌بوو نه‌و سی مانگه‌یان به‌لاوه زۆر بوو كه یه‌ك له دوا‌ی یه‌ك نه‌هاتن و ، په‌له‌ی جه‌نگیان بوو ، بۆیه حه‌رامیی موحه‌رپه‌میان دوا نه‌خست بۆ مانگی سه‌فه‌ر و ، له موحه‌رپه‌م‌دا جه‌نگیان به‌رپا نه‌كرد . به‌مه له سالیك‌دا كه چوار مانگی حه‌رامیان هه‌بوون نه‌یان گۆزین . جا

^{۳۳۰} ره‌بیه‌ی كوری حاریث نامۆزای پیغه‌مه‌ری خوایه ﷺ و كوریک‌ی دراوه به دایه‌ن به نه‌وه‌ی سه‌عد و هۆزی هه‌ژه‌یل كوشتوویانه . نه‌لێن نه‌و منداله‌ی ره‌بیه‌ ناوی نیاس بووه .
^{۳۳۱} سه‌دانه : بریتی‌یه له خزمه‌تی كه‌عه‌به و ، سیقایه‌ش : بریتی‌یه له ناوه‌دانی حاجی‌یان .

قورئان ره خنه لهم کاره بیان نه گری چونکه له حلال و حرام دا شوین ههوا و ناره زووی خۆیان نه که و تن ..

۱۰ - به لای خواوه ، هه ره لهو رۆژه وه که ئاسانه کان و زهوی به دیی هیناون ، ژماره ی مانگه کان دوانزه مانگن ، که چواریان حرامن : سیانیان به سه ره که وه که ذولقه عیده و ذولحه ججه و موحرره من و ، به کیکیشان به جیا که ره جبهه ، که وا له نیوان جومادیی و شهعبان دا ..

۱۱ - پیوان و ئافره تان هه ره که بیان مافی به سه ره تهوی تریانه وه هیهه . مافی پیوان ته وه یه ئافره تان شه ره ف و حه یای خۆیان و میردیان بپاریژن و ، به بی ره زامه ندیی میرده کانیان هیچ که سی نه یه ته مالیانه وه . خۆ نه گه ره وا بکه ن تهوا خوا مۆله تی پیوانی داوه له هه نگاهی به که م دا نامۆژگاری یان بکه ن ، پاشان جیی خوتنیان له گه ل دا جو ی بکه نه وه ، پاشان به لیدانیکی وه ها که توشی ناره حه تی یان نه کات لییان بدهن . جا نه گه کۆلیان دا و گو ی رایه لی میرده کانیان بوون ، نه وانیش رزق و پۆشاکیان به چاکیی بۆ نه نجام بدهن .

۱۲ - پیویسته پیوان چاودیری ئافره تان بن ، چونکه له بهر لاوازی یان وه ک دیل وه هان و ، نه مانه تی خوان به لای پیوانه وه و ، به نیکاحی شه رعیی بۆیان حلال بوون . جا با پیوان ده رباره ی ئافره تان له خوا بترسن و ، نامۆژگاریی چاکه یان بکه ن .

۱۳ - تیمان داران هه ره هه موو برای یه کن و ، به ره زامه ندیی نه بی مال و سامانی هیچ موسلمان ی بۆ برا که ی حلال نیه .

۱۴ - نامۆژگاریی موسلمانان نه کات تا دوا ی خۆی له ئیسلام هه ل نه گه رینه وه و ، یه کتری بکوژن ، چونکه شتیکی چاک ی بۆ به جی هیشتوون که نه گه ره پشتی پی بیه ستن هه رگیز گو مپرا نابن : قورئانی پیوژ و سوننه تی پاک و بی گه رد .

۱۵ - موسلمانانی تی گه یاند که پهروه ردگاریان یه که و ، باپیره گهوره شیان یه که . هه مووان له ناده من و ناده میش له گل دروست کراوه . نه وه ی له هه مووان ته قوا ی زیاتر بی ، لای خوا به ریزترینیش ده رته چی . نه عه ره ب و نه عه جه م هیچیان له یه کتر زیاتر نین ، مه گه ره به ته قوا .

۱۶ - خه لکه که ی تی گه یاند که شه ریعه ت یاسایه کی جوانی بۆ میرات داناوه . نابی واریش وه سیه ت بکات . وه سیه تی به خشینی سامان پیش مردن نابی له سی یه ک تیپه ر بکات .

۱۷ - منداڻ هي سهر جيڳايه و ، زيناڪر پڻويسته ره جم بڪري . ههرڪه سيش خڙي به ڪوري ڪه سيڪي تر له قهلم دا له غهيري باوڪي ، يان ڪوري خه لڪي به ڪوري خڙي له قهلم دا ، نهوا له عنه تي خوا و مهلانيڪت و ههر هه موو خه لڪي لي بي و ، خوا نه تهويه و نه فيديه لي وهرناگري . .

دواي نهوه پيغه مبهري خوا ﷺ پرسياڙي له موسلمانان ڪرد که نهوان چيي نه لئين؟
وتيان : شاهيدي نه دهين که فهرمانی خوات به چاڪيي گهيانند و ، ناموزگاريي نومته تي نيسلامت ڪرد .

نهويش په نجهي شايه تماني بهرز ڪرده وه و سي جار فهرمووي : خوايه ! به شاهيد به . پاشان فهرمووي : ((والسلام عليكم و رحمة الله وبركاته)) .

له کاتي وتاردانه که دا جهري ڪوري عبداللای به جهليي خه لکه که ي بي دهنگ نه ڪرد و ، ره بيعهي ڪوري نوميهي ڪوري خه له فيش فهرمايشته کاني پيغه مبهري خواي ﷺ به دهنگي بهرز دووباره نه ڪرده وه ^{۳۲۲} .

که پيغه مبهري خوا ﷺ له وتاره گشت گره گرنه که ي بويه وه ، بيلال بانگي دا و ، پاشان قامه تي ڪرد و ، پيغه مبهري ﷺ نوڙي عهصري پي به جي هيٺان واته به جمعي تهقديم هردو و کياني پيکه وه به جي هيٺان و ، له نيوانيان دا هيچ نوڙي تي به جي نه هيٺا .

^{۳۲۲} با هه صومان سهيري دهه لائي خوا بکين ! نهو ره بيعهي که نسته وا له خزمه تي پيغه مبهري خوا ﷺ و فهرمايشته گه وهري يه کاني به دهنگي بهرزي خڙي به موسلمانان نه گهيئي ، ڪوري نوميهي ڪوري خه له فه ، که له کاتي باس ڪردني ميڙوي بانگهوازي سهرده صي مه ڪکه دا شتيک له هه لويستي لار و چهوتي نوميهيه مان خسته بهرچاو ، که چوڻ مل هوريک بوو بو ڏڙايه تيي بانگي پيروز و ، سزاداني پيغه مبهري نازيز و ، هاوه له که مه کاني سهرده تي بانگهوازي ، به تاييهت نهو هاوه لانهي که لاواز و بي کس و دهس بوون .

به لي ، زوريڪ هه ڏڙايه تيي نيسلام نه ڪن . . ڏڙي خزمه تي مزگوتن . . رڙهه خه لڪي له عهقيدهي نيسلام لا نه دن . . به هه ره شه و گوره شه نه يانه وي خه لک بترستن و له ريبازي خوا دوريان به نه وه . . به مهرجي موسلمانان به ڊريڙايي ميڙوو حزيان له ڏڙايه تيي کس نه ڪردوه و ، ويستويانه به چاڪه ڪردن - نه گهرچي له گهڙ ڊوڙمنانيش دا بي - خوا له خڙيان رازيي بکن . . ويستويانه گروي مرڙفاهه تيي به رهو حسانه وه بهرن . . نهوانه با چاڪ بزائن که نه ميبهله ته مان ميبهله تيڪي موسلمانان و ، نه م خاڪه ش خاڪي نيسلامه و ، هيچ نه مامنيڪي بي ريشڪي وه که زهفته نبوتي تيا سهوز ناييت و ، خزمهت ڪردن و ، دهست پاڪيي و چاڪه خوازيي ته نها له بهرنامهي نيسلام دا هه . . جا با نهوانه چاڪ بزائن ره نغيان به ويتهي ره نجهه که ي نوميهي ڪوري خه له ف به زايه نه چي و ، رڙهه کانشيان - به ڪور و ڪجهه - نه بنه شاگرد ي پيغه مبهري خوا ﷺ و پهيامي رزگاري مرڙ په خشاني سه رزهوي نه ڪن و ، مرڙه کان له ريبازي ڏزهه لا پي نه دن و ، نه يان خه نه سهر ريبازي به ههشت . . به لي ره نغيان به فيڙ نه روا نه گهر له ڏڙايه تيي خوا و پيغه مبهري دهست هه ل نه گرن .

پاشان سواری و شتره کەمی بوو هەتا گەیشتە لای ئەو کۆمەڵە بەردەوی کە وان لە پایینی کیتی (الرحمة) وە ، لەلاینا وەستا و رووی لە قیبلە کرد ، هەتا خۆرتاوا بوو ، فەرمووی : «وقفت ههنا و عرفات کلها موقف» . فەرمووی : لێره دا وەستاوم ، بەلام هەموو عەرەفات شوینی وەستانە ..

لەو رۆژە پیرۆزەیی عەرەفەدا ، کە جومعەش بوو ، پیغەمبەری خوا ﷺ دوعایەکی زۆری بۆ نومهتە کەمی کرد .. ئەو رۆژە رۆژێکی وەها مەزنە کە فرمیسکی تێدا هەل نەپێژیت و ، پارێنەوی تیا گیرا نەبیت .. لەو رۆژەدا خوای گەورە شانازی بەسەر مەلانیکیەتەکاندا ئەکات بە بۆنەیی ئەو خواپەرستی بە مەزنەو کە بەندەکانی نەبجای نەدەن .. خوای گەورە نەفەرمووی :

« يا ملانکتی ! هؤلاء عبادي جاؤوني شعثاً غبراً ، يرجون رحمتي ويخافون عذابي ولم يروني ، فكيف لو رأوني . فلو كانت ذنوبهم كعدد الرمل لغفرتها لهم . أفيضوا عبادي مغفوراً لكم ولمن شفعتم فيه »^{۳۳۳}

نەفەرمووی: مەلانیکیەتەکانم ! ئەوانە بەندەکانی منن کە بە دژراویی و تۆزاوی یەو هاتوون بۆ لام و هیوادارن بەر سۆزی من بکەون و ، لە سزاشم نەترسن ، بێ ئەو هی منیان دیبێ . داخۆ نەگەر بیان دیما یە چۆن ئەبوو ؟ نەگەر گوناھەکانیان نەو نەندەیی ژمارەیی دەنکە لەکان بن لێیان خۆش نەبم .. بەندەکانم (إفاضة) بکەن ، وا لە خۆتانیش و لەو کەسەش کە تکای بۆ ئەکەن خۆش بووم .

هەر وەها رێوایەت کراوە کە : پیغەمبەری خوا ﷺ کە دوعای لێ خۆش بوونی زۆری بۆ نومهتە کەمی کرد ، خوای گەورە وەحی بۆ نارد کە لە هەموو شتیکیان خۆش نەبم ، جگە لە ستم کردنی هەندیکیان لە هەندیکی تریان ..^{۳۳۴}

لەم رۆژە گەڕنگەدا نایەتی پیرۆزی : ﴿ اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَاَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيْتُ لَكُمْ الْاِسْلَامَ دِينًا ﴾ (المائدة : ۳) هاتە خوارەو . کە ئەم نایەتە هاتە خوارەو هەندی ئە هاتە لای دەستیان بە گریان کرد ، کە یەکیکیان عومەری کۆری خەططاب بوو خوا لێی رازیی بێ ، هەر وەك وەها تێ بگەن کە هاتنی ئەم نایەتە ،

^{۳۳۳} رواه عبدالرزاق في مصنفه ، وأصله في صحيح مسلم كتاب الحج من باب فضل يوم عرفة ، وروى نحوه الإمام أحمد

في مسنده .

^{۳۳۴} رواه البيهقي .

نزیکی کۆچ کردنی پیغه مبهری خوا ﷺ را نه گه یه نی . ههتا که له عومهریان پرسی: بۆچی نه گرییت ؟ فهرمووی : دواي ته واکردن ناته وایی دیت .

هندی وه های نه گه یه نن که نه مه دوا نایه تی قورنانه که هاتبیته خواره وه . نه مه هه له یه که هیچ زانایه ک دانی پیا نه ناوه . به لکو دوا نایه تی قورنانه که هاتبیته خواره وه نه مه نایه ته یه له سووره تی (البقرة : ۲۸۱) که نه فهرمووی : ﴿ وَأَتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴾ .

پینجه م : بۆ موزده لیفه و مینا

پاشان دواي خۆرنا و ابوون پیغه مبهری خوا ﷺ سواری وشتره که ی بوو و ، نه وه نده لغاوه که ی توند کرده وه که خه ریک بوو سه ری وشتره که بهر پیشه وه ی کورتانه که بکه وی و ، نوسامه ی کوری زهیدیشی له پاشکۆی دا سوار کرد تا خه لکه که ناگادار بکا په له نه که ن و له سه رخۆ بن ، ههتا گه یشتنه موزده لیفه . له وی به جه معی ته خیر و به یه ک بانگ و دوو قامهت نویژی مه غریب و عیشای به جی هینا و له نیتوانیان دا نویژی سوننه تی به جی نه هینا .. دواي نه وه راکشا ههتا رۆژ بوویه وه و ، نویژی فه جری به جی هینا . پاشان سواری وشتره که ی بوو ههتا گه یشته (المشعر الحرام) . له وی رووی له قیبله کرد و زۆرێک دوعای کرد و له خوا پارایه وه و خه ریکی ته هلیل و ته که یر بوو و ، هه روا به پێوه وه ستا تا به ته وایی دنیا رۆشن بوویه وه .

ریوایهت کراوه که پیغه مبهر له موزده لیفه دهستی به پارانه وه کرده وه بۆ نوممه ته که ی و ، دوعایه کی زۆری کرده وه ، خوای گه ورهش وه حی بۆ نارده وه : من لییان خۆش بووم جگه له و زولمه ی که له یه کتری یان کرده وه . فهرمووی : « یا رب ! إنک قادر علی أن تثیب المظلوم خیراً من مظلمته ، وتغفر لهذا الظالم » . فهرمووی : په روه ردگارم ! تۆ توانای نه وهت هه یه که به چاکه پاداشتی نه م مه زلومه له سه ر سته م لی کرده که ی بده یته وه و ، له م سته م کارهش خۆش ببی . نه و نیتواره یه خوای گه وره وه لامی نه دایه وه .

بۆ سبه ی نی له موزده لیفه دوعاکه ی دووباره کرده وه و ، خوای گه ورهش وه حی بۆ نارد که چاوپۆشی هه موو شتیکی لی کرده ون . له ولاره شه ی تانیش دوعای تیاچوونی بۆ خۆی نه کرد و ، خۆلیشی به سه ر خۆی دا نه کرد ..^{۳۳۵}

پاشان پیغه مبهری خوا ﷺ به رهو مینا که و ته ری که هیشتا خۆر نه که و تبوو و ،
 فضلی کوری عه بباسی نامۆزایشی له پاشکۆی خۆی دا هه ل گرتبوو . که گه یشته
 شیوی موحه سسیر په له ی به ولاغه که ی کرد تا خیرا تی بپه ری . دوا ی نه وه رووی له
 (جمره العقبه) کرد و هه وت چه وی بچکۆله ی تی گرت و ، له گه ل هه ر یه که یشیان
 دا (الله أكبر) ی نه فه رموو . که له ره جمی شه ی تان بوویه وه رووی له شوینی ناژه ل
 سه رپین کرد و ، به دهستی پیروزی شه صت و سی و شتری سه ر برپی و نه شی فه رموو :
 ((نحرْتُ هه نا و منی کلها منحرا)) . فه رموی : لی ره دا من ناژه لم سه ر برپی و مینا
 هه ر هه مووی شوینی ناژه ل سه ر برپینه . نه وه بوو سه ر دارمان عه لپی سیی و هه وت
 و شتره که ی تری سه ر برپی و سه دی پی ته واو کردن . دوا ی نه وه پیغه مبه ر ﷺ
 فه رمانی دا له هه ر و شتریک پارچه گوشتیک کۆ بکه نه وه و هه موو پارچه کان له
 مه نجه لیک دا بکوئینن ، نیتر خۆی له گوشته که ی خوارد و له ناوه که شی خوارد وه ..
 پاشان سه ری تاشیی و هاوه لانیش ده وره یان دا بوو ، نه یان هیشت تاله موویه کی
 بکه ویته زه ویی . به مه پیغه مبه ر ﷺ به ره له وه ی طه وافی که عبه بکات ئی حرامی
 شکاند و جل و به رگی خۆی له به ر کرد و ، بۆن خۆشییشی له خۆی دا و ،
 موسلمانه کانیش هه ر هه موو بۆ نه نجام دانی هه موو به شیکی هه ج چاویان له و نه کرد .
 پاشان فه رمانی دا سه ر دارمان عه لپی گوشت و پیسته ی و شتره سه ر برپاوه کان به شیوه ی
 سه ده قه دا به ش بکات . ته ویش فه رمانه که ی نه نجام دا .

شه شه م : بو که عبه ی پیروژ

پاشان پیغه مبهری خوا ﷺ سواری و شتره که ی بوو و به ره و که عبه که و ته ری تا
 طه وافی (إفاضة) به جی به نیی ، که به یه که ده نگی یه کی که له پایه (روکن) کانی
 هه ج .. طه وافی کرد و نوژی نیوه رووی له مه که که به جی هینا ، به لام سه عی نیوان
 سه فا و مه رووی نه نجام نه دا .. پاشان ته شریفی هینایه لای نه وه ی عه بدو لمو طه للیب
 که خه ریکی ناودانی خه لک بوون له ناوی بیری زه مزه م و ، فه رموی : ((إنزعوا بني
 عبدالمطلب ، فلولا أن يغلبكم الناس على سقائتكم لنزعتم معكم)) . فه رموی :
 نه ی نه وه ی عه بدو لمو طه للیب ! خه ریکی ناوده ره ی تان بن . نه گه ره له به ر نه وه نه بوایه
 خه لک ده ست به سه ر ناودانه که تان دا بگریت منیش له گه لتان دا ناوم ده ر نه هینا ..
 ته وانیش دۆلکه یه کیان دایه ده ستی و نه وه نده ناوی لی خوارد وه هه تا چوارشانه

وهستا . پاشان ته شریفی برده لای نهو (سقایه)^{۳۳۶} یه که عه‌بباس سه‌په‌رشتیی نه‌کرد و ، فەرمووی : « إسقونی » . عه‌بباس وتی : نهی فه‌ضل ! بچۆ بۆ لای دایکت و لای نهو شه‌ربه‌تیک بۆ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بهینه ، چونکه نه‌مه خه‌لکیی ده‌ستی تی نه‌خن .

پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فەرمووی : « لا حاجة لي فيه ، إسقوني مما يشرب الناس » . فەرمووی : پیوستیم به‌وه نیه ، له‌وه‌دا که خه‌لکیی تیا نه‌خۆنه‌وه به‌ده‌نی . هه‌تا له شتیکی ناوه‌ها بچکۆله‌ش‌دا نه‌ی‌ویست خۆی له ئوممه‌ته‌که‌ی جیا بکاته‌وه . نه‌مه نه‌وپه‌ری داد و یه‌کسانی‌یه .. خۆزگه پادشا و شازاده‌کان و ، فه‌رمانده و سه‌رۆکه‌کانیش وه‌ها بو‌نایه .

حه‌وته‌م : گه‌رانه‌وه بۆ مینا

پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ دوا‌ی نی‌وه‌رۆ گه‌راییه‌وه بۆ مینا و له‌وی له شوینی مرگه‌وته‌که‌ی نه‌م‌رۆدا دابه‌زیی و ، موهاجیره‌کانی له لای راستیه‌وه و ، نه‌نصاری لای چه‌پیه‌وه دابه‌زاند و ، خه‌لکه‌که‌شی له دوا‌ی نه‌وانه‌وه به‌ ده‌وریان‌دا دابه‌زاند . هه‌ر له رۆژی ناژه‌ل سه‌ر‌په‌رین‌دا ، واته له یه‌که‌م رۆژی جه‌ژنی قوریان‌دا ، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌سه‌ر وشتره‌که‌یه‌وه وتاریکی تری دا ، که تیا‌یا هه‌ندی له‌و مافانه‌ی مرۆفی دوو پات کردنه‌وه که له وتاری رۆژی عه‌ره‌فه‌دا باسی کردبوون و ، نامۆزگاریی نه‌وه‌شی کردن که چاودیریی براهی‌تی و یه‌کی‌تی نیوانیان بکه‌ن . بوخاریی له سه‌حیحه‌که‌ی‌دا ، له (نه‌بویه‌که‌ره) وه‌ریوایه‌تی کردوه که وتویه‌: له رۆژی جه‌ژنی قوریان‌دا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ وتاری بۆ داین که فەرمووی :

« أتدرون أي يوم هذا ؟ » فەرمووی : نایا نه‌زانن نه‌مه چ رۆژیکه ؟ وتمان : خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی چاک نه‌زانن . نه‌وه‌بوو بی‌ده‌نگ بوو هه‌تا وامان زانیی ناویکی تری لی نه‌نی . فەرمووی : « أليس ذوالحجة ؟ » . فەرمووی : مانگی حاجی یان نیه ؟ وتمان : به‌لی . فەرمووی : « أي بلدٍ هذا ؟ » فەرمووی : نه‌ی نه‌مه چ ولاتیکه ؟ وتمان : خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی چاک نه‌زانن . نه‌وه‌بوو بی‌ده‌نگ بوو هه‌تا وامان زانیی ناویکی

^{۳۳۶} له سه‌رده‌می نه‌فامیی دا کاری (سقایه) که بریتی یوو له ناودانی حاجی یان به‌ ده‌ستی نه‌وی عه‌بدولموطه‌للیبه‌وه بوو ، له‌و کاته‌دا له ده‌ستی عه‌بباس‌دا بوو ، که ناوی زه‌مه‌میان تیکه‌ل به‌ میوژ و خورما نه‌کرد و به‌ شیوه‌ی شه‌ر‌ب‌ت پیشکه‌شی حاجی یانیا‌ن نه‌کرد . عه‌بباسیش ره‌ژیکی گه‌وره‌ی له طانیف هه‌بوو ، سالانه نه‌و میوژه‌ی بۆ ناودانی حاجی‌یان ته‌رخان نه‌کرد .

ترى لى ئەنى . فەرمووى : ((أليست بالبلدة الحرام ؟)) . فەرمووى : (بلد الحرام) نيه ؟ وقمان : به لى . فەرمووى : ((فإن دماءكم ، وأموالكم - وفي رواية أعراضكم - عليكم حرام كحرمة يومكم هذا ، في شهركم هذا ، في بلدكم هذا إلى يوم تلقون ربكم ، ألا هل بلغت ؟)) . فەرمووى : خوینتان و ، سامانتان - له رىوايه تىكى تردا شەرفىستان - وهك حەرامىي ئەمىرۆتان ، لەم مانگەتان دا ، لەم ولاتەتان دا ، بۆتان حەرامن هەتا بە پەروەردگارتان ئەگەنەوه . نایا تەبلىغىم کرد ؟ وقمان : به لى . فەرمووى :

((اللهم اشهد ، فليبلغ الشاهد الغائب ، قُرباً مُبْلِغٍ أوعى من سامع ، فلا ترجعوا بعدي كفاراً يضرب بعضكم رقاب بعض)) .^{۳۳۷} فەرمووى : خوايه ! بە شاھىد بە .. با ئەوئى نامادەيه تەبلىغى ئەوه بگات كە نامادە نيه . لەوانەيه تەبلىغى كراوتىك لەو كەسە چاكتى تى بگات كە گوتى لى بۆوه . دواى من هەل مەگەرئەنەوه بۆ سەر كافرىتىيى ، بەوئى هەندىكتان لە گەردنى هەندىكتان بەدن . ئەم وتارە عەلىي سەردارمان خوا لىي رازىي بى بە دەنگى بەرز بە خەلكەكەي ئەگەياند .

پاشان هەندى لە ھاوہلان پەرسىارى هەندى كاروبارى حەجيان کرد بۆ پيش و پاش خست ، ئەوئى ئەي فەرموو : ((لا حرج ، لا حرج)) .^{۳۳۸} پيغەمبەرى خوا ﷺ رۆژى جەژن و ، ھەر سى رۆژەكەي (أيام التشرىق)^{۳۳۸} لە مينا مايهوه ، ھەموو رۆژىك كە خۆر خوار ئەبوويهوه رەجى شەيتانى ئەکرد ،^{۳۳۹} كە ھەر رەجىكى بە حەوت دەنكە چەو ئەنجام ئەدا و ، لەگەل ھەر دەنكىكىشدا (الله أكبر) ي ئەفەرموو و ، دواى رەجى يەكەم و دووھەم روو بە قىبلە ماوہيهكى زۆر ئەوہستا و ، ھەردوو دەستى بەرز ئەکردنەوه و ، دوعاى ئەکرد . بەلام كە رەجى سى ھەمى ئەنجام دا ئەوہستا و رۆيشت .

لەو ماوہيهدا كە پيغەمبەرى خوا ﷺ لە مينا مايهوه نوێژى بۆ ھاوہلانى ئەکرد و ، نوێژە چوارى يەكانى كورت ئەکردنەوه و ، تەنھا رۆخەتەي عەبباسى مامەي و يارمەتیی دەرانى دا ، تا بە بۆنەي ئاودانى حاجىيانەوه لە مەككە شەو بيمننەوه .

^{۳۳۷} صحيح البخاري - كتاب الحج - باب خطبة أيام منى .

^{۳۳۸} أيام التشرىق : سى رۆژن كە لە دواى جەژنى قوربان دین ، واتە بریتیین لە دووھەم و سى ھەم و چوارەم رۆژى جەژنى قوربان

^{۳۳۹} رەجى شەيتان لە سى رۆژەي (أيام التشرىق) دا ئەكرين ، كە سى رەجىن : يەكەميان لە نزىك مزگەوتى خەيف و ، دووھەميان رەجى ناوہراست و سى ھەميشيان رەجى عەقەبە .

ههروهه پێغه مبه‌ری خوا ﷺ هه‌ر له مینا و له رۆژی سی‌هه‌می جه‌ژنی قوربان‌دا،
 واته له دووه‌م رۆژی (آیام التشریق) دا ، که پیتی نه‌وتری رۆژی (النفر الأول) ،
 وتاریکی تری بۆ موسلمانان دا ..

هه‌ردوو حافظ به‌زار و به‌یه‌قیی به سه‌نه‌دی خۆیان له ئیبن عومه‌روه ریوایه‌تیان
 کردوو که وتویه : نه‌م سووره‌ته : ﴿ إذا جاء نصر الله والفتح ﴾ له رۆژی
 ناوه‌راستی، واته دووه‌م رۆژی (آیام التشریق) هاته خواره‌وه ، ئیتر پێغه مبه‌ری خوا
 زانیی نه‌وه ماڵ‌تاوایی یه ، بۆیه فه‌رمانی دا وشتره‌که‌ی (القصواء) گورج بکریته‌وه .
 پاشان وتاره‌که‌ی نه‌و رۆژه‌ی پێشکه‌ش کرد که جه‌خت کردنه‌وه بوو بۆ هه‌ندی له‌و
 بابه‌تانه‌ی که له دوو وتاره‌که‌ی عه‌ره‌فه و رۆژی جه‌ژن‌دا هاتبوون .^{۳۴۰}

له راستیی دا دووباره‌بوونه‌وی وتاره‌کان له حه‌جی ماڵ‌تاوایی دا کاریکی پێویست
 بوو ، چونکه نه‌مه یه‌که‌م حه‌ج بوو که پێغه مبه‌ری خوا دوا ی کۆچ کردن نه‌نجامی
 بدات، له کاتی‌دا که خوا ده‌سه‌لاتی به موسلمانان به‌خشیی بوو و ، بت‌په‌رستی
 تێک شکابوو ، ده‌بوا وریا و ناگادار بکرانیه تا ناگیان له خۆیان بێت ، پارێزگاری
 له راستی‌یه‌کانی ئیسلام بکه‌ن و ، نه‌و ده‌وله‌ته نه‌ونه‌مامه‌شیان ، که به خوینی
 گه‌شیان پێکیان هینا بوو ، پاریزن .

ریوایه‌تیکی هه‌یه که پێغه مبه‌ری خوا ﷺ له رۆژی حه‌وته‌می مانگی حه‌ج‌دا
 وتاری دابی ، به‌لام وا دیاره ده‌رباره‌ی هه‌نگاوه‌کانی حه‌ج کردن بوویت .

رۆژی حه‌وته‌می مانگ ناوی رۆژی (الزینة) بوو ، چونکه نه‌و وشترانه‌ی که
 بۆ (هدی) نه‌هینران نه‌پارێزانه‌وه و، رۆژی هه‌شته‌میش پیتی نه‌وتری رۆژی (ترویه)
 چونکه له‌و رۆژه‌دا وشتره‌کانیان ناو نه‌دان و ، چه‌ندی ناویان بۆ کاتی وه‌ستانی عه‌ره‌فه
 و له‌وه و دواش پێویست بوایه هه‌لیان نه‌گرت ، چونکه نه‌و کاته له‌و شوینانه‌دا ناو
 ده‌ست نه‌نه‌که‌وت . رۆژی نۆه‌میش پیتی نه‌وتری رۆژی (عرفة) به‌بۆنه‌ی نه‌وه‌وه که
 له‌و رۆژه‌دا حاجی یان له عه‌ره‌فات نه‌وه‌ستن . رۆژی ده‌هه‌میش رۆژی (النحر) واته
 سه‌رپین و ، رۆژی جه‌ژنی قوربان و ، رۆژی حه‌جی گه‌وره . رۆژی یانزه‌هه‌میش
 رۆژی (القر) چونکه میوان‌داری یان تیدا نه‌کرد و ، پێشی نه‌وتری رۆژی (الرؤوس)
 چونکه سه‌ری نازه‌له‌کانی قوربانی یان تیا نه‌خوارد و ، یه‌که‌م رۆژی (آیام التشریق)
 یشه ، دووه‌م رۆژی (آیام التشریق) یش پیتی نه‌وتری رۆژی (النَّفْر الأول) چونکه

که سی په لہی بیت جائیزه له م روژه دا به رهو مه که بگه ریته وه . سی هم روژیش پیی نهوتری روژی (النفر الثاني) . نهو هتا قورنان نه فرمووی : ﴿ وَادْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَّعْدُودَاتٍ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ ﴾ (البقرة : ۲۰۳) .

هه شته م : بونه بطه ح له مه که

له سی هم روژی (أيام التشریق) دا ، واته له چواره م روژی جه زنی قوربان دا ، که روژی سی شه مه بوو پیغه مبهری خوا ﷺ له گه ل موسلمانان کان دا که وتنه ری و هاتن له نه بطه ح دابه زین . له وی نویژی نیوه پو و عه صرو ، مه غریب و عیشای به موسلمانان کرد ، پاشان له سه حر دا طموافی (زیاره) ی شه نجام دا ، نویژی به یانی له که عبه به موسلمانان کان کرد ، دوا ی نه وه فرمانی دا موسلمانان به رهو مه دینه بکه ونه ری . که که وتنه ری موسلمانان ده ستیان به ته کبیر و ته هلیل کرد ، و نه یان وت : « آییون ، تائبون ، عابدون ، ساجدون ، لرینا حامدون ، صدق الله وعده ، ونصر عبده ، وهزم الأحزاب وحده » .

له ری گه پرانه وه دا و ، له روژی هه ژده هم دا پیغه مبهری خوا ﷺ گه یشته (غدیر خم) له نزیك جوحفه دا و تاریکی بو موسلمانان دا ، که تیایا هاتبوو :
 ((أَمَا بَعْدُ ، أَلَا أَيُّهَا النَّاسُ ! فَإِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ يُوْشِكُ أَنْ يَأْتِي رَسُولُ رَبِّي فَأُجِيبُ وَأَنَا تَارِكٌ فِيكُمْ ثَقَلَيْنِ ، أَوَّلُهُمَا كِتَابُ اللَّهِ فِيهِ الْهُدَى وَالنُّورُ ، فَخُذُوا بِكِتَابِ اللَّهِ ، وَاسْتَمْسِكُوا بِهِ)) . فرمووی : خه لکینه ! منیش مروثم و ها کا نیروای په روره دگارم هات واته مه رگ په خه ی پی گرتم . جا من دوو شتتان له ناودا به جی شه یلم :
 په که میان قورثانی پیروزه که هیدایه ت و نووری تی دایه .. ده ست به قورثانی پیروزه وه بگرن ... به م شیوه موسلمانان کانی هه ل نا تا له خزمه تی قورثان دا بن . پاشان فرمووی : « وَأَهْلُ بَيْتِي ، أَذْكُرْكُمْ اللَّهُ فِي أَهْلِ بَيْتِي ، أَذْكُرْكُمْ اللَّهُ فِي أَهْلِ بَيْتِي ، أَذْكُرْكُمْ اللَّهُ فِي أَهْلِ بَيْتِي ، أَذْكُرْكُمْ اللَّهُ فِي أَهْلِ بَيْتِي » . دووه م : نه هل و به یتی خو ی . سی جار داوا له موسلمانان نه کات که چاودیری نه هل و به یتی بکه ن .

له ریوایه تیکی تر دا پیغه مبهری خوا ﷺ ناموژگاریی موسلمانان نه کات و له بهر چاویان دا به رگری له سه دارمان عه لیی نه کات ، وه ک بلئی له سه رده می نه ودا فیتنه و پشیوی به رپا نه بی ، با موسلمانان کان ناگادار بن که عه لیی سه ردارمان له سه ر حقه و نه یارانی سته می لی نه که ن ، بو یه ده ستی گرت و فرمووی : « من كنت

ولیه ، فهذا ولیه . أَللّهم وال من والاه ، وعاد من عاداه)) . له ریوایه تیکی تردا نه فرموی : ((من كنت مولاه فعلي مولاه)) .

شایانی باسه که عهلیی سردارمان له یه من گه پرابوویه و فریای حج که وتبوو . جا هندی له سردارمان گلهیی یان لئی هه بوو له سر نه وهی که جیگره که هی هندی شتی به سردارمان دا دابهش کردبوو و عهلییش لئی وه رگرتبوونه وه . له راستیی دا کاره که هی عهلیی سردارمان راست بوو چونکه نه وه له سامانی زه کات و پینج یه ک بوو . بۆ نه مه پیغه مبهری خوا ﷺ به رگریی لی کرد که نه وه له سر حقه .

که پیغه مبهری خوا ﷺ گه یشته وه (ذو الخلیفه) که چند میلکی ته مینئ بۆ مه دینه ، شهو تیایا مایه وه . که چاویشی به مه دینه کهوت سی جار (الله اکبر) ی فرموی و ، پاشان فرموی : ((لا إله إلا الله وحده ، لا شریک له ، له الملك وله الحمد ، وهو علی کل شیء قدير . آیبون ، تائبون ، عابدون ، ساجدون ، لرینا حامدون ، صدق الله وعده ، نصر عبده ، وهزم الأحزاب وحده)) . نیتر نه وه بوو به رۆژی رووناک گه یشته وه ناو شار .^{۳۴۱}

به شی چل و شه شه م

هه ندی رووداوی سالی دهه م

له سالی دهه می کۆچی دا چند رووداویکی تر روویان دا که نهمه هه ندیکیانن :

یه که م : کۆچی دوا یس نیبراهیمس کورس پیغه مبه ر

له مانگی ره بیعی یه که م ، یان له ره مه زان ، یان له ذولحه جده ی سالی دهه م دا ، نیبراهیمی کوری پیغه مبه ر ﷺ ، که له ماریه ی قیبطی بوو بوو ، له ته مه نی شانزه مانگی دا ، یان زیاتردا کۆچی دوا یی کرد ..^{۳۴۲}

دیاره پیغه مبه ریش به هه ست و سۆزی مرۆفه وه به له دایک بسوونی نیبراهیم زۆر شادمان بوو ، که واته سه ریش نیه نه گه ر به مردنیشی یه کجار خه مبار ببی .

که ته شریفی برده ژوره وه لای نیبراهیم و گیان که نشتی نه کرد ، هه ردوو چاوی پر بوون له فرمیسک . عه بدورپه رحمانی کوری عه وف که چاوی له فرمیسک ریژانی نازیز بوو سه ری سوړ ما و پرسیی : تۆیش نه ی پیغه مبه ری خوا ؟

فه رمووی : ((یا ابن عوف ! انھا رحمة)) . فه رمووی : کوری عه وف نه وه ره حم و سۆزه . هه روه ها فه رمووی : ((إن العین تدمع ، والقلب یحزن ، ولا نقول إلا ما یرضی ربنا ،

وانا لفراقک یا ابراهیم محزونون)) . (رواه البخاری) .

فه رمووی : چا فرمیسک هه ل نه ریژی و ، دلش خه مبار ته بی ، به لام نیمه ته نها نه وه نه لئین که په روه ردگارمان رازی بکات .. به راستیی نیبراهیم نیمه بو جیا بوونه وه ت خه مبارین .

^{۳۴۲} خوا لی خوش بوو (عمود صالح الفلکی) له ل ۱۸ - ۱۹ ی کتیبه که ی دا (التقویم العربی قبل الإسلام) نه لیت : به وردیی حیسام کرد بۆم ده رکه وت که به راستیی له مه دینه دا و ، له سه عات هه شت و نبوی دوا ی نیوه رۆدا ، به ته وقیتی غروویی ، واته سی سه عات و نیو رۆزی ما بوو ، له رۆزی ۲۷ / ۱ / ۶۳۲ ز ، به رامبه ر به ۲۹ / شه ووالی / ۱۰ ک ، خۆر به ته وایی گیراوه . (السیره النبویه للندوی) ۴۲۱ .

که واته به م پییه بی کۆچی دوا یی نیبراهیمی کوری پیغه مبه ری خوا ﷺ له رۆزی بیست و نه مه می مانگی شه ووالی سالی دهه می کۆچی دا بووه ..

هروه‌ها فەرمووی : ((لولا أنه أمر حق ، ووعد صدق ، وإن آخرنا سيلحق أولنا
لحزنا عليك حزناً أشد من هذا)) .

فەرمووی : ئەگەر لەبەر ئەوە نەبواوە کە مردن کارێکی حەق و ، بە ئینتیکی راستە
و ، پاشینەمان بە پیشینەمان ئەگاتەووە لەمەش زیاتر بۆت خەمبار نەبووین . پاشان
شۆردیان و کەفەنیان کرد و ، پێغەمبەر و هاوێڵانی نوێژیان لەسەر کرد و ، لە
بەقیعی قەبرستانی مەدینە و ، لە تەنیشت هاوێڵی موسلمانێ پێشینەدا عوثمایی
کۆری مەظعووندا ناشتیان ..

خوای گەورە وەهای رێک خست لەو رۆژەدا کە ئیبراھیم کۆچی دوایی کرد خۆریش
گیرا . خەڵکە کە وتیان : بە بۆنەی مەرگی ئیبراھیمەووە خۆر گیرا ..

بەلام پێغەمبەری نازدار ﷺ خێرا بۆچوونی موسلمانەکانی راست کردەووە کە
فەرمووی : ((إن الشمس والقمر لا ينكسفان لموت أحد ولا لحياته ، ولكنهما آيتان من
آيات الله . فإذا رأيتموها فقوموا وصلوا وادعوا الله)) . (رواه البخاري) .

فەرمووی : خۆر و مانگ نە بۆ مردن و نە بۆ ژبانی هیچ کەس ناگیرین ، بەڵکو
دوو نیشانەی خوان . جا ئەگەر دیتان گیران هەستت نوێژ بکەن و بپارێنەووە ..

دیارە پێغەمبەری خواوە و نایەوی دڵپاکیی و نیازپاکیی جەماوەر رام بکات و ،
خەڵکە کە بە چاویکی تاییبەتی یەووە سەیری خۆی و کۆرە کەمی بکەن .. چونکە ئەو پێی
خۆش بوو موسلمانان بە چاوی ساغەووە ئیمان وەرگیرن .

ئەوێ ناگاداری ئەم هەلۆیستە بێ بەوپەری ئیعبابەووە سەیری نازیز ئەکات ..
هەتا خۆرەهلات ناسەکان ، ئەوانەیان کە لەسەر ژبانی نازیزمانیان نووسیووە ئەوپەری
ستایشی ئەم هەلۆیستەیان کردووە و ، بە چاوی ریزەووە سەیری پێغەمبەری ئیسلامیان
کردووە .

دووھەم : سەرھەل دانس موسەیلەمەس درۆزن

لە پێشەووە باسی ئەوێمان کرد کە موسەیلەمەس درۆزن لەگەڵ نوێنەری ئەوێ
حەنیفەدا هاتنە مەدینە و ، لەوێ دلی چوووە سەر دەسەلاتی پێغەمبەری خوا ﷺ و ،
حەزی لەوێبوو ئەویش وەها گوێراییبێ بۆ بکرایە . بۆ ئەمە پێشنیاری ئەوێ کرد
کە پێغەمبەری خوا ﷺ ئەم کارەدا بیکاتە هاوێش یان دوای خۆی بەوی بسپیژی .
بەلام ئەو بە گوێی نەکرد . ئەوێبوو لە کۆتایی سالی دەھەمی کۆچی دا ئەم نامەیی

بۆ پیغه‌مبەر نارد : ((مِنْ مَسِيْمَةِ رَسُوْلِ اِلٰهٍ اِلَى مُحَمَّدٍ رَسُوْلِ اِلٰهٍ . سَلَامٌ عَلَیْكَ .
 أما بعد : فإني قد أشركت في الأمر معك ، فإن لنا نصف الأرض ، ولقریش نصفها ،
 ولكن قریشاً قوم يعتدون)) . له نامه‌که‌ی دا نه‌وه‌ی ده‌رخست که شه‌ویش بۆته
 پیغه‌مبەر و سه‌رزه‌ویی نیوه‌ی بۆ نه‌و و نیوه‌که‌ی تریشی بۆ قوره‌یش .

به دوو پیاودا نامه‌که‌ی نارد . پیغه‌مبهری خوا ﷺ له دوو نیرراوه‌که‌ی پرسییی :
 ((وَأنتما تقولون بمثل ما يقول ؟)) فه‌رمووی : ئیوه‌ش وه‌ک شه‌و ئه‌لین ؟ وتیان :
 به‌لئى . فه‌رمووی : ((أما والله لولا أن الرسل لا تقتل لضربت أعناقكما)) . فه‌رمووی :
 به‌خوا له‌بهر شه‌و نه‌بئى که نیرراوان نابئى بکوژرین ، له‌گه‌ردنی هه‌ردووکتانم نه‌دا .

پاشان بۆی نووسیی : ((بسم الله الرحمن الرحيم . من محمد رسول الله إلى مسيئمة
 الكذاب . سلام على من اتبع الهدى . أما بعد : فإن الأرض لله يورثها من يشاء من
 عباده والعاقبة للمتقين)) .

به ناوی خواوه وه‌لامی دایه‌وه و ، بۆ هه‌تا هه‌تایی ناوی درۆزنیی به‌سه‌ردا بریی و ،
 تییشی گه‌یانده که زه‌ویی مولکی خوایه و ، به‌ویستی خۆیه‌تی ته‌سلیمی هه‌ر که‌سی
 بکات . شه‌وه‌نده هه‌یه سه‌ره‌نجام هه‌ر خواناسان شه‌ی به‌نه‌وه ..

موسه‌یله‌مه‌ی درۆزن به‌وه عاری نه‌نا ، به‌لکو ده‌ستی دایه‌ قسه‌ی هه‌له‌ق و مه‌له‌ق
 و ناویشی نا قورتان که گوايا بۆی هاتوو . به‌مه‌ نه‌وه‌ی حه‌نیفه‌ی له‌خشته‌برد و
 که‌وتنه‌ شوینی ، تا شه‌وه‌بوو له‌هه‌لمه‌تی پاک‌سازی دوورگه‌دا هه‌وه‌لان توانی‌یان له‌
 سه‌رده‌می خه‌لیفه‌ی یه‌که‌م دا خوا لئی رازی بی موسه‌یله‌مه‌ بکوژن و له‌شکری هه‌زار
 به‌هه‌زاریشی ته‌فروتونا بکه‌ن .

سێهه‌م : سه‌ره‌هل‌دانس نه‌سه‌وه‌دس عه‌نسیی

ئهم پیاوه ده‌ست‌بهره‌ش له‌سه‌نعاء سه‌ری هه‌ل‌دا و ، شه‌ویش داواي
 پیغه‌مبهرایه‌تی نه‌کرد . بۆ شه‌وه‌ی خه‌لك بجه‌له‌تینئى په‌ناي بۆ سیحر و ده‌ست‌بهرین
 برد . له‌و کاته‌دا شه‌میری یه‌مه‌ن باذان بوو ، که شه‌وه‌بوو داواي موسلمان‌بوونی به
 فه‌رمانی پیغه‌مبهری خوا ﷺ له‌ شوینی خۆی به‌ شه‌میری ما‌بوویه‌وه .

که باذان کۆچی داوی کرد شه‌وه‌د هه‌وسه‌ره‌که‌ی باذانی ماره‌کرد و ، مه‌هاجیری
 کوری نه‌بوومه‌ییه‌ی مه‌خزوومییشی له‌سه‌نعاء ده‌رکرد ، که له‌لایه‌ن پیغه‌مبهری
 خواوه ﷺ بۆ کۆکردنه‌وه‌ی زه‌کات دانرابوو . شه‌وه‌بوو پیغه‌مبهری خوا ﷺ نامه‌ی بۆ

میرزه بانهدی هاوسهدری باذان و کاربه دهسته کانی نووسی تا به هه موویانه وه دهوره ی لیّ
 بدهن و بی کوژن . میرزه بانه دهوری گرنگی بینیی له کوشتنی ته سوه ددا ، به وه ی که
 عه ره قیّکی زۆری دایه هه تا سه رخۆش بوو و ، به نه خشه ی خۆیان فه یرووزی ده یله مییی
 هات و سه ری له لاشه ی جیا کرده وه . هه وائی کوشتنی ته سوه د له به ره به یانی
 ناشتنی پیغه مبهردا ﷺ گه یشت که یه که م روژی خه لافه تی نه بوبه کری صددیق بوو
 خوا لیّی رازی بی .
 ۳۴۳

بهشی چل و جهوتهم

سه رهوتنی ئیسلام و رۆلی گرنگی

لهو رۆژهوه که وه حی بۆ پیغه مبهری خوا ﷺ هات و ، نهویش کهوته ههول و کۆشش و ، رهنج و تهقالای سه ره مې بۆ بانگ کردنی مهردومه کان بۆ سه ر ریبازی خواناسیی و ، رزگار کردنیان له شیرک و بت په رستی . . کهوته ههول و تیکۆشان و ، مل هوره کانی ده ور به ریشی کهوتنه دژایه تیی کردنی و ، ترساندن و چهوساندنه وه و په شیمان کردنه وه ی نه و مرۆقه فیطره پاکانه ی که ئه یان ویست ریبازی ته وحید بگرته بهر . .

زۆران بازی دروست بو . . دینی تازه راستی به کانی بلاؤ نه کاته وه و شیرک و گومپراییش به رگری له به ندویاوی نه فامیی نه کهن و ، مرۆقه کان به گاله و هاش و لوش چه واشه نه کهن . .

مرۆقه به غیره ته کان له بانگی نوی هاتنه پیشه وه . . نه گهرجیی ژیان و گوزه رانیان نه که ویتته مه ترسی ، بی بک هاتنه مه دیدان و به په نجهی شایه تمان ته وحیدیان گه یاند . . به خویندنی نایه ته پیروژه کان قوره یشیان له حق ناگادار کرد . .

لیدانیان خوارد . . سزایان چه شت . . نازاری سه ره مپریان نه دان . . به لام کۆل دان به لای شیره کانه وه نه بوو . . حق بۆ ئه وه هاتوه شوینی بکهوی . . بی بک له هه موو نه نجامیک . .

به لئی ، دینی ناخرزه مان بۆ پیغه مبهری ناخرزه مان هات ، تا ئومه تی ناخرزه مانی پی په روه رده بکات . . نه و ئومه ته ی که نه له وه و پیش و نه له وه و پاشیش هه ل نه که و تووه و هه ئیش ناکه وی . نه و ئومه ته ی که خوی گه وه ی لی رازی بی و ، پیغه مبه ریش ﷺ بیته سه رداری هه موو پیغه مبه ران سه لامیان لی بی .

که یه کم جار جیبریل هاته خواره وه و قورنانی بۆ هیئا ، گه رایه وه لای کهس و کاری و فرمانی دا دای پیوشن .. نه وه بوو له ناسمانه وه فرمانی بۆ هات : ﴿ يَتَأْتِيَنَّكَ الْمَزْمَلُ ﴾ ﴿ قَمِ أَلِيلَ إِلَّا قَلِيلًا ﴾ و ﴿ يَتَأْتِيَنَّكَ الْمُدْتَرُّ ﴾ ﴿ قَمِ فَأَنْذِرْ ﴾ .

فرمانی بۆ هات ههستیته سه ری و دانه نیشی .. نه ویش له ماوه ی زیاتر له بیست سال دا مهردانه ههستایه سه ری و ، به بی و چان ، به و په ری غیره ته وه هه ولی دا تا نه و سپارده به نرخ و به هایه به دهستی خاوه نی شیایوی بگه یه نی .. به لی مرۆقایه تی له ناو لیتهی نه فامیی دا نو قم بوویوو و ، عه قیده ی شیرک می شکی به نج کردبوو و ، ره وشته ناهه مواره کانیش له گو یان خستبوو و ، زالم و ستم کارانیش هه ژار و بی ده سه لاتیان چه وساند بووه ، له گه له نه وه ش دا نازیز کو لی نه دا هه تا کو مه لئکی پاله وانی خو نه ویستی فیدا کاری پی گه یاند و ، بوونه به ردی بناغه تا دیواری بهرز و بلندی نیسلامیان له سه ر بوه ستینری و ، مرۆقایه تی له سایه ی دا بجهستیته وه .

نه وه بوو سه ره تا قوره یش هاته مهیدانی زۆران بازی یه وه تا دینی خوا له ناو به ریت . پاشان هه موو عه ره بی دوورگه و ، جووله که ی مه دینه و خه یبه ر و ، مونا فیکانی مه دینه که و تنه دژایه تی . که نه وانیش کو لیان پی درا ، دوو ده ولته تی گه وه ی جیهانی ، رۆم و فارس ، که و تنه دژایه تی و به گۆدا هاتنی دینی ته وحید . نیتر با فروفیلی شهیتان و نه فسیی نه ماره له ولاره بوهستی ، سه ره رای ژیان و گوزه رانی تال به هۆی ده ست کورتی موسلمانانه وه ، به بۆنه ی نه وه وه که سه ره ست نه بوون تا بتوانن بازرگانیی نه عجام بدهن و ، زیاد له وه ش که به سه ره مپی و به بی ماندوو بوون خه ریکی خوا په رستی و شه ونویژ و قورنان خویندن بوون ..

به م شیوه یه نازیز و هاوه لانی زیاتر له بیست سال به بی نارام گرتن خه ریکی بانگه واز بوون تا سه رکه وتیان به ده ست هیئا و ، بته کان شکی نران و ، ناسمانی نه و بیابانه فراوانه به دهنگی (الله أكبر) نه زرنگایه وه .. به دهنگی قورنان خوینان نه پازایه وه .

له سایه ی نیسلام دا هۆزه کان یه کیان گرت .. مرۆقه کان له به ندایه تی به ندان رزگاریان بوو و ، بوونه به نده ی راسته قینه ی خوی په ره ردگار .. گه وه ره و بچووک نه ما .. تاغا و نوکهر نه ما .. ستم کار و ستم لی کراو نه ما .. هه موو بوونه

بهندهی خوا و ، برای دینی .. هه هه موو بوونه قوتایی قورئان و ، پهیرهویی کهری سوننهتی بیگهرد .. هه هه موو له ئادهم و ئادهمیش له گل . نیت مرۆفایهتیی له وهه و خهرافیات رزگاری بوو و ، رهوشته نزمهکان باویان نهما .. دهست برین و چاوبهست کردن پیچرایهوه .. سیفته بهرزهکان سهریان هه له دا و کۆمه لگایان پی رازایهوه .. سههه نجام مرۆفایهتی له سایه نیسلام دا هه سایهوه .. به هیا و حورمهت ، به دئی پاک و سنگی خاوینهوه موسلمانان دهستیان دایه رزگارکردنی گهلانی سهرزهویی ناوه دان کراوه ، به هیوای پادستی خوا و ، سهرفرازی قیامهت .. پیغه مبهری نازیزیش ﷺ به دئی خۆش و سهری بهرزهوه ئه رکی خۆی کۆتایی پی هینا و ، به چاو و دئی رۆشنهوه گه رایهوه باره گای خوا .. موسلمانه کانیش هه تا نه مرۆ و ، هه تا ناخرزه مان خه ریکی گه یاندنی فه رمانی قورئان و سوننهتی نازیزن به نیهتی رزگارکردنی مرۆ له ناگری دۆزهخ ، هیوای رازی کردنی خوی پهروهردگار .

به‌شی چل و هه‌شته‌م

خانه‌وادهی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ

سه‌ره‌تا با هاوسه‌ره‌کانی باس بکه‌ین ، پاشان منداڵه‌کانی :
 أ - هاوسه‌ره‌کانی :

(۱) خه‌دیجی کچی خوه‌یلید ، خوا لیتی رازی بی : له سه‌ره‌تای بانگه‌وازا
 خیزانی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ بریتی بوو له خۆی و خه‌دیجی که خۆی ته‌مه‌نی بیست و پینج
 سال بوو و ، خه‌دیجی‌ش چل سالان .. ته‌مه‌یه‌که‌م هاوسه‌ریه‌تی و ، تا نه‌میش له ژبان
 دا بوو ژنی تری نه‌هینا . چند کوریک و کچیکی لی بوو . خه‌دیجی سی سال پیش
 کۆچ کردن کۆچی دوابی کرد . هه‌میشه‌ ناوی خه‌دیجی‌ی ته‌برد و ، جاری و ته‌بوو
 مه‌ریکی سه‌ره‌ته‌بری و پارچه پارچه‌ی نه‌کرد و ، پاشان نه‌ی‌نارد بو ده‌سته‌خوشکانی
 خه‌دیجی .

(۲) سه‌وده‌ی کچی زه‌مه‌ه ، خوا لیتی رازی بی : له مانگی شه‌ووالی سالی
 ده‌هه‌می هاتنی وه‌حی‌دا ، چند روژیک دوا کۆچی دوابی خه‌دیجی ، ماره‌ی کردووه .
 سه‌وده له‌وه‌وپیش هاوسه‌ری نامۆزایه‌کی خۆی بوو بوو و کۆچی دوابی کردبوو .

(۳) عائیشه‌ی کچی ته‌بویه‌کری صدیق ، خوا لیتیان رازی بی : سالیکی دوا
 ماره‌کردنی سه‌وده ، له مانگی شه‌ووالی سالی یانزه‌هه‌می هاتنی وه‌حی‌دا ماره‌ی
 کردووه ، که دوو سال و پینج مانگ پیش کۆچ کردن بو مه‌دینه‌ بووه . جهوت مانگ
 دوا کۆچ کردن له شه‌ووالی یه‌که‌م سال‌دا گواستویه‌تیه‌وه . له هاوسه‌رانی نازیزدا
 ته‌نها عائیشه‌ی کچی بووه و ماره‌ی کردووه . به‌لای پی‌غه‌مبه‌ری خواوه‌ زۆر خوشه‌ویست
 بووه . یه‌که‌م ئافه‌رتی ئومه‌تی نیسلامه‌ له شاره‌زای دین‌دا . بۆیه‌ گه‌وره‌ هاوه‌لان له
 زۆر مه‌سه‌له‌دا پرسیان به‌و نه‌کرد و داوای فه‌توایان لی نه‌کرد .

(۴) حه‌فصه‌ی کچی عومه‌ری کوری خه‌ططاب ، خوا له هه‌ردوکیان رازی بی :
 له نیوان جه‌نگی به‌در و ئوحووددا خونه‌یسی کوری حوذافه‌ی سه‌هیمی کۆچی دوابی

کرد و ، حهفصهش بیوه‌ژن کهوت و ، پیغهمبهری خوا ﷺ له سالی سی‌هم‌دا ، بۆ دل‌دانه‌وهی عومهر ماره‌ی کرد ..

(۵) زهینه‌بی کچی خوزه‌یمه ، خوا لیتی رازی بی : خاوه‌نی دلیکی به‌سۆز بوو به‌رامبهر به‌هه‌ژار و ده‌ست‌کورتان ، بۆیه‌ نازناوی (أم المساکین) ی وهر‌گرتبوو . سهره‌تا هاوسهری عه‌بدوللای کورپی جه‌حش بوو ، نه‌وه‌بوو له توحوددا شه‌هید بوو و ، بۆ دل‌دانه‌وه‌ی ، پیغهمبهری خوا ﷺ له سالی چواره‌می کۆچی‌دا ، ماره‌ی کرده‌وه ، که‌چی به‌فرمانی خوا دوای دوو یان سی مانگ کۆچی دوا‌یی کرد ..

(۶) نوم سه‌له‌مه ، هیندی کچی نه‌بوئومه‌یه حوذه‌یفه‌ی کورپی موغیره‌ی مه‌خزوومی ، خوا لیتی رازی بی : نامۆزای خالی‌دی کورپی وه‌لید بووه . سهره‌تا هاوسهری نه‌بوسه‌له‌مه‌ نه‌بیئت . نه‌وه‌بوو له مانگی جومادی دووه‌می سالی چواره‌م‌دا نه‌بوسه‌له‌مه‌ کۆچی دوا‌یی کرد و ، پیغهمبهری خوا ﷺ له مانگی شه‌ووالی هه‌مان سال‌دا ماره‌ی کرده‌وه . نوم سه‌له‌مه‌ دوا‌هاوسهری پیغهمبهر بووه که کۆچی دوا‌یی بکات .

(۷) زهینه‌بی کچی جه‌حش ، خوا لیتی رازی بی : دایکی زهینه‌ب تومه‌یمه‌ی کچی عه‌بدولموظه‌للیبه و پورزای پیغهمبهری خوا بووه . سهره‌تا هاوسهری زه‌یدی کورپی حاریشه‌ی خزمه‌ت‌گوزاری پیغهمبهری خوا بوو ، که به‌ کورپی پیغهمبهر ناو نه‌برا . نه‌وه‌بوو زه‌ید ته‌لاقی دا و خوای گه‌وره‌ش پیغهمبهری خوای ﷺ ناگادار کرد که‌وا زهینه‌بی له ئاسمان بۆ ماره‌ برراوه ، نه‌مه‌ش تا نه‌و یاسایه‌ به‌تال بیته‌وه که له‌ناو عه‌ره‌به‌کان‌دا باو بوو که هاوسهری که‌سیکی به‌ کورپ‌کراو بۆ باوکه‌که‌ی ناشیئت . قورتان نه‌فرموئ : ﴿ فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِّنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا ﴾ (الأحزاب : ۳۷) . له مانگی ذولقه‌عه‌یده‌ی سالی پینجه‌می کۆچی‌دا ماره‌ی کرده‌وه .

(۸) جوه‌یریه‌ی کچی حاریث ، خوا لیتی رازی بی : باوکی سهرداری نه‌وه‌ی موصله‌له‌ق بوو و ، جوه‌یریه له‌ جه‌نگی نه‌وه‌ی موصله‌له‌ق‌دا به‌ دیلی‌ی له‌گه‌ل خه‌لکیکی زۆری هۆزه‌که‌ی‌دا که‌وته ده‌ست موسلمانه‌کان و ، که‌وته به‌شی شاییتی کورپی قه‌یسی کورپی شه‌ماس . به‌ موکاته‌به‌ خۆی نازاد کرد و پیغهمبهری خوا‌یش ﷺ پاره‌ی موکاته‌به‌که‌ی‌دا و ، له مانگی شه‌عبانی سالی شه‌شه‌می کۆچی‌دا ماره‌ی کرد .

(۹) نوم حه‌یبه ، ره‌مله‌ی کچی نه‌بوسوفیان ، خوا لییان رازی بی : هاوسهری عوبه‌یدوللای کورپی جه‌حش بوو و ، پینکه‌وه له ده‌ست نازاری قوره‌یش کۆچیان کرد بۆ حه‌به‌شه و ، له‌وی می‌رده‌که‌ی له نیسلام هه‌ل گه‌رایه‌وه و ، بووه گاور و ، پاشان

مرد.. به لآم رهمله لهسهر دینهکهی به دامهزراوی میایوه . کاتیک که پیغهمبهری خوا ﷺ عهمری کورپی نومیهی ضهمریی ، له مانگی موحهپرهمی سالی حوتهم دا، به نامهوه ناردده لای نهجاشیی پادشای حهبهشه ، خوازیینی رهملهی لی کرد و داوای لی کرد مارهی بپری بوی . نهوهبوو لهگهل شورهحبیلی کورپی حوسندها ناردیهوه .

(۱۰) صفیهی کچی حویهی کورپی نهخطب ، خوا له صفیه رازی بی :
باوکی سهررداری نهوهی نهضیر بوو . صفیه به رهچهلهک نهگاتهوه به هاروون پیغهمبهری برای مووسا پیغهمبهری کورپی عیمران سهلامی خویان لی بی . صفیه یهکی بوو له دیلهکانی خهبهر و ، پیغهمبهری خوا ﷺ لهبهر دلدانهوهی صفیه که کچی پادشای جووله که بووه ههلی بژارد بۆ خزی و نازادی کرد و دوی فتهی خهبهر له سالی حوتهمدا مارهی کرد ..

(۱۱) مهیمونهی کچی حاریث ، خوا لیتی رازی بی : خوشکی نوم فهضل لویابهی کچی حاریث بووه . له مانگی ذولقهعهیدهی سالی حوتهمدا له (عمرة القضاء) دا ، دوی نیحرام شکانندن ، مارهی کردوهه .

نهم یانزه هاوسهره دوانیان له ژیانی نازیزدا کۆچیان کردوهه که خهدیجه و زهینهبی دایکی ههژاران بوون و ، نهو نۆ هاوسهرهکهی مابوون که نازیز کۆچی دوی کرد . ههروهها دوو کهنیزهکیشی له دوا بهجی مان :

یه که میان: ماریهی کچی شهمعورنی قیبطیی میصریی که موقهوقهسی پادشای میصر به دیاریی بۆ پیغهمبهری خوی نارد .

دوههمیان : رهیمانهی کچی زهید له نهوهی نهضیریان قورهیظه موسلمان بووو نازادی کرد و پاشان مارهی کرد ..

شایانی باسه نهم هاوسهرانهی پیغهمبهری خوا ﷺ خوا لیتیان رازی بی به حوکمی قورنان دایکی ههموو نیمان دارینکن که له ژیر نالای پیغهمبهردا وهستای ، بویه به ههموو موسلمانیک مهحرهمن و ناگوخی دوی پیغهمبهر هیچ کهسیک مارهیان بکات. قورنان نهفهرموی : ﴿ وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ تُنْكِرُوا أَرْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا إِنَّ ذَٰلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا ﴾ (الاحزاب : ۵۳) .

شایانی باسه که پیغهمبهری خوا ﷺ لهبهر بهرژدههندیی بانگهواز و نومتهکهی نهم ژنانهی ماره کردوون و ، به نامانج و مهبهستیکی قیامهتی یهوه ههر یه که یانی

ماره کردووه . چونکه نه‌مانه نافرته‌تی جوان و شه‌نگ و شوخ و هه‌لبژارده‌ی ناو
موسلمانان نه‌بوون .. هه‌ر هه‌موویان بیوه‌ژن بوون جگه له عانیشه .

سده‌تای ته‌مه‌نی هه‌تا گه‌یشته بیست و پینج سالیی له‌وپه‌ری پاکیی و ره‌وشت
جوانیی دا ژیاوه . پاشان نافرته‌تیکی بیوه‌ژنی چل سالدی ماره کردووه که له‌وه‌و پیش
دوو شوی کردوون و مندالیشی هه‌بووه و ، ته‌مه‌نیشیان پانزه سالی جیاواز بووه .

هه‌تا خه‌دیچه له ژیان‌دا نه‌بیته ژنی تر ناهینیی . که ته‌مه‌نی له په‌نج سالیی تی
نه‌په‌ری سه‌وده ماره نه‌کات ، که بیوه‌ژن نه‌بیته و میرده‌که‌ی به موسلمانیی و کوچ
کردویی له حه‌به‌شه کوچی دوایی نه‌کات .

له‌ناو عه‌ره‌به‌کان‌دا ژن و ژن‌خوایی روئیکی گرنگی هه‌بوو تا هۆزه‌کان بینه دوستی
یه‌ک . جا پیغهمبه‌ری خواش ﷺ نه‌و به‌رژه‌وه‌ندی‌یه‌ی به‌رچاو نه‌گرت و هه‌ولیی نه‌دا
به هۆی ژن و ژن‌خوایی‌یه‌وه هۆزه‌کان بکاته دوستی نیسلام .

نه‌وه‌بوو پیی خویش بوو به ماره‌کردنی عانیشه و حه‌فصه خزمایه‌تی له‌گه‌ل
ته‌بویه‌کر و عومه‌ردا پته‌وتر بکات و ، به ماره‌پرینی فاطیمه له عه‌لیی و ، روقیه و
نوم که‌لشوومیش ، یه‌ک له دوا‌ی یه‌ک ، له عثمان په‌یوه‌ندی نیوانیان زیاتر پته‌و
بکات .

کاتی‌ک که نوم سه‌له‌مه‌ی ماره کرد که نامۆزای خالی‌دی کوری وه‌لید بوو ، نیت
خالید له‌و دژایه‌تی‌یه کۆلی دا که له ئو‌حوددا به‌رامبه‌ر به موسلمان‌ه‌کان کردی ،
بگره‌ دلئ نه‌رم بوو و موسلمان بوو .

هه‌روه‌ها که ره‌مله‌ی کچی نه‌بوسوفیانی ماره کرد ، نیت نه‌بوسوفیان وازی له‌و
دژایه‌تی‌یه هینا و له‌گه‌ل موسلمانان‌دا جه‌نگی خویناویی به‌ریا نه‌کرد ..
که سه‌فیه‌ی کچی حویه‌بیشی ماره کرد له‌لایه‌ن جووله‌که‌ی نه‌ضیره‌وه نه‌و
دژایه‌تی‌یه نه‌کرا .

که جوهریه‌شی ماره کرد نه‌وه‌ی موصله‌له‌ق هیچ دژایه‌تی‌یه‌کیان نه‌کرد ، به‌لکو
جوهریه‌ بووه به‌ره‌که‌ت بو خزمه‌کانی ، که نه‌وه‌بوو موسلمان‌ه‌کان به‌ بۆنه‌ی نه‌وه‌وه
هه‌موو دیله‌کانی نه‌وه‌ی موصله‌له‌قیان نازاد کردن و وتیان : خه‌زوورانی پیغهمبه‌ری
خوان ﷺ و ، نه‌وانیش موسلمان بوون .

نه‌وه‌شمان له یاد نه‌چی که ژیان و گوزه‌رانی له‌گه‌ل ته‌م هاوسه‌رانه‌ی دا له‌وپه‌ری
ناره‌حه‌تی‌یه‌ی دا بووه ، له‌به‌ر ده‌ست‌کورتیی پیغهمبه‌ر و ناتاجیی هاوسه‌رانی .

گوزهرانیان نه وهنده سخت بوو هیچ کله پیاو و گوره زاهیدیک له میژووی کون و نوی دا بدرگمی نه نه گرت ، به راده یه که نهو دایکه بهریزانه ناچار بوون مان بگرن و داوای نه فقه له پیغه مبهری خوا ﷺ بکن ، تا نهو بوو قورنای پیروز هاته خواره وه و دایکانی نه کرده سهر پشک که نه گمر دنیایان نهوی با ته لاقیان بدات و ، گمر خوا و پیغه مبهریشیان نهوی و چاره پرانی پاداشتی قیامت تن با نه م چند روژهی دنیا دان به خویان دا بگرن ، چونکه خوی پاک و بی گهرد پاداشتی گهره یی بو نهو نافرته تانه داناوه که به گوی راپه لیلی و مل که چیی فرمانی قورنایان نه گنه پله یی نیحسان :

﴿ يَتَأْتِيهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ إِن كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزَيَّنْتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُمْ وَأَسْرَحْكُمْ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٢٨﴾ وَإِن كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالذَّارَ الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا ﴾ (الأحزاب: ٢٨: ٢٩) .

نهوانیش خوا لییان رازی بی خویان به ته وایی بو قیامت یه که لایی کرد بوویه وه .. زرق و برقی دنیایان داوا نه نه کرد .. بگره نان و نه فقه یه کی یه کجار که میان نه ویست .. که فرمانی قورنایان بیست ، به وپه ری غیره ته وه وازیان لهو داوایه شیان هیئا و ، ناماده یی هموو ناره حه تی یه که بوون له پیناوی رازی کردنی خوا و پیغه مبهردا ..

بو نمونه : نهو وه لامه یی که عانیسه خوا لیلی رازی بی دایه وه . کاتیک که پیغه مبهری خوا ﷺ نایه ته که یی بو خوینده وه حه زی نه نه کرد عانیسه زوو وه لام بداته وه ، نه وه کو تووشی هه له بیی ، بویه پیی فه رموو : « لا عليك ألا تستعجلي حتى تستأمري أبويك » . فه رموی : وا چاکه په له نه که دیت هه تا پرس به دایک و باوکت بکه دیت ..

عانیسه وتی : بو نه مه پرس به دایک و باوکت بکه م ؟ من خوا و پیغه مبهره که یی و قیامت نهوی . (رواه البخاري وابن أبي حاتم وأحمد) .

له لایه کی تره وه نه م فره ژنی یه کاری نه کرده سهر وره و وزه یی پیغه مبهری خوا ﷺ و له کاری بانگه واز و خزمه ت کردن ده ست کو تایی نه کرد .. به لکو وه که خوی دامه زراو بوو ، نهوانیش بوونه کو مه که و یارمه تیی ده ری بو گه یاندنی په یامه که یی و ، شاره زا کردنی موسلمانان له دینه که یان . هه روه ها له جه نگه کان دا له گه لیا نه بوون بوو ده رمان کردنی زامداران و نه خو شان و ، راویژ کردن و ، وره به رز کردنه وه یی له کاتی

ته‌نگانه‌دا .. دایکانی نیمان‌داران نزیکه‌ی سی‌یه‌کی دینیان بۆ موسلمانان گپ‌راوه‌ته‌وه تا نه‌وانیش له‌به‌ری بکه‌ن و به‌جیهانی نیسلامیی‌دا بلاوی بکه‌نه‌وه ، به‌تایبته‌وه‌ی که‌ پهبه‌ندیی به‌ژیانی خپزانه‌وه‌ه‌بیته . بۆیه‌هه‌موو هاوسه‌ره‌کانی له‌یه‌که‌ته‌مه‌ن‌دا نه‌بوون ، به‌لگو‌نه‌و خۆی نه‌وانی په‌روه‌رده‌نه‌کرد ، تا نه‌وانیش وه‌لامی گهنج و پیر و شاری و ده‌شته‌کیی و بیابان‌نشین بده‌نه‌وه و ، نافرته‌تان به‌جوانیی له‌نه‌حکامی دینه‌که‌یان شاره‌زا بکه‌ن . به‌مه‌هاوسه‌ره‌کانی - به‌تایبته‌ عایشه - نه‌و کاره‌گرنگه‌یان نه‌نجام نه‌دا ..

نه‌وه‌تا نیمام (الذهبي) ، که‌له‌سالی (۷۴۸) ک‌کۆچی دواویی کردووه ، له‌کتیبه‌به‌ناویانگه‌که‌ی‌دا (تذکره‌الحفاظ) ده‌رباره‌ی فیقه و زانستی عایشه‌ی دایکی نیمان‌داران نه‌لیته :

((نه‌و گه‌وره‌ترینی فه‌قیهانی هاوه‌لان بوو ، که‌فه‌قیهه‌کانی هاوه‌لانی پیغمبره‌ری خوا ﷺ نه‌گه‌رانه‌وه‌لای نه‌و .

له‌قه‌بیصه‌ی کوری ذونه‌بیبه‌وه‌نه‌گپ‌رنه‌وه‌که‌وتوویه : عایشه‌زاناترین‌کس‌بوو ، که‌گه‌وره‌هاوه‌لان‌پرسیاریان‌لی‌نه‌کرد .

نه‌بوموساش‌وتوویه : نیمه‌ی هاوه‌لانی موحه‌مه‌د ﷺ هه‌رکه‌ی فه‌رمووده‌یه‌که‌مان‌لی‌بگیریه‌و‌پرسیارمان‌له‌عایشه‌بکرده‌یه ، وه‌لامان‌لای‌نه‌و‌ده‌ست‌نه‌که‌وت .

حه‌سسانیش‌وتوویه : نه‌م‌دیوه‌هیچ‌که‌سێک‌له‌عایشه‌خوا‌لیتی‌رازیی‌بی‌به‌قورنان‌و ، به‌فه‌ریضه‌و ، به‌حه‌لال‌و‌حه‌رام‌و ، به‌شیعر و ، به‌ده‌نگ‌وباسی‌عه‌ره‌ب‌و ، به‌ره‌چه‌له‌که‌زاناتر‌بی)) .^{۳۴۴}

نیتر‌با‌ره‌وشته‌به‌رزیی‌و ، هیممه‌ت‌و ، سه‌خاوه‌ت‌و ، دل‌دانه‌وه‌و ، لی‌بووردن‌و ، نه‌جابه‌ته‌هر‌هه‌مووی‌له‌ولاوه‌بوه‌ستی .

هیشام‌له‌باوکیه‌وه‌گپ‌راوه‌ته‌وه‌که : موعاویه‌سه‌ده‌هزار‌بۆ‌عایشه‌نه‌نیتری . ده‌به‌خوا‌مانگ‌به‌سه‌ره‌نه‌چوو‌هه‌تا‌هر‌هه‌مووی‌به‌خشی‌یه‌وه . که‌نیزه‌کیکی‌نازاد‌کراوی‌پیتی‌وت : خۆزگه‌له‌و‌پاره‌یه‌بایی‌دیره‌مه‌میکیش‌گۆشته‌بۆ‌خۆمان

^{۳۴۴} أخرجه البخاري برقم : ۶۲۸۵ ، ۶۲۸۶ ، ومسلم برقم : ۲۴۵۰ من حديث عائشة رضي الله عنها .

بکریایه ، عائیشه وتی : خۆزگه بیرمت بختایه ته وه .^{۳۴۵} لهو کاته دا عائیشه بهرۆژوو نه بیته .^{۳۴۶}

یه کیتک له هاوسهره کانی ، که زهینه بی کچی جهش بوو ، حیکمه تیکي تایبه تیی له ماره کردنی دا هه بوو . . نهویش بۆ له ناوردنی یاسایه کی نه فامیی که ریشکی دا کوتا بوو . . یاسای به کورکردن ، چونکه عه ره به کان که سیکی به کورکراویان وه ک کوری راسته قینه سهیر نه کرد و ، هه موو مافیکی کوری راسته قینه یان بۆ دانه نا . . له ولاره نهو یاسایه له گه ل بنچینه و بناغه کانی نیسلام دا ده رباره ی نیکاح و ته لاق و میراث نه نه گوغجا و ، مایه ی ناره حه ت کردنی خه لکیی بوو . .

بۆیه خوای گه وره فه رمانی دا به پیغه مبه ری خوا ﷺ که زهینه بی پوو رزای ماره بکات . له سه ری پتویست کرد ، هه رچه نده پیغه مبه ری خوا ﷺ له پاگانده ی مونا فیک و موشریک و جووله کان نه ترسا که شتی پر و پوچ بجه نه دوای . هه تا پیتی خو ش نه بوو زهید ته لاقی بدا . به لام خوای گه وره عیتابی له نازیز گرت که نه م فه رمانه ی به عه زیه وه رنه گرت و ، ترسی چرپ و چاپی له دل دا هه بوو . کاریک خوا نه یه وی بکری ، چۆن نه بی پیغه مبه ره که ی ته فه ری بدا !؟

نه مه ش هه موو تا یاسای به کورکردن به تال بیته وه و ، ژنی نهو به کورکراوه ش به بووک و به مه حره م له قه له م نه درئ و ، یاسای نه فامیی ریشه کهن بکری .

پیغه مبه ری خوا ﷺ به و په ری ره وشت به رزیی و ، نه رم و نیانیی و ، مه ردا یه تی یه وه له گه ل هاوسهره کانی دا نه ژیا . . دلئ هه موویانی راگیر نه کرد . . نه وانیش نه یان زانیی که میترده که یان ته نه ا مافی میتردا یه تیی به سه ریانه وه نیه ، به لکو مافی پیغه مبه ریا یه تیشی هه یه ، که پتویسته له قولایی دلئان دا له هه موو که سیکن زیاتر ، هه تا له خو شیان ، خو شتریان بویت .

ته مه هه مووی له لایه که وه ، له لایه کی تریشه وه با ناوړیک له ژیان و گوزه رانی خیزانه کانی نه وروپا بده ین تا بزانی چۆن هه موو ریز و نیحتیرامیکیان له کیس داوه !! چۆن تافه رت ناچار بووه سه گ و تاغییی به هاوسهر بگری !! چۆن تافه رت ناچار بووه هه موو کاریکي سووک نه فجام بدات تا نانه سکیی له ناو نهو کۆمه له بی ویژدانه دا بریته !! چۆن که سووکاری له ته نانیکی پی رهوا نابینن !!

^{۳۴۵} أخرجه البخاري برقم : ۵۲۳۰ ، ومسلم : ۲۴۴۹ من حديث المسور بن محرمه .

^{۳۴۶} أخرجه البخاري برقم : ۱۳۰۳ ، ومسلم برقم : ۲۳۱۵ ، وأبو داود برقم : ۳۱۲۶ من حديث أنس بن مالك .

هەر کەسێ دڵی بە یاسای نیسلامی پڕ ریز و شەرف نەکریتەوه ئەبێ دڵی بە چیی بکریتەوه ؟

نەگەر ئافرەت خاوەنی حەیا و حورمەت نەبێ کەمی خاوەنی مافە ؟

ئەوروپا گەورەترین تەلەمی بۆ ئافرەتی چارەپەش ناوەتەوه ، تا بە سووک و ئاسان خۆی دابنێ ، بۆ نانیك خۆی بدۆزینێ ..

بەلام نیسلام یاسای ریز و حورمەتی بۆ ئافرەت دانائە و ، غیرەتی و هەشاشی بە پیاوان داوە کە لەسەر پاراستنی ریز و شەرفی کەس و کاریان خۆنیان ببەخشن .. کە ماوەشی داوە کۆمەلگا بە یاسای فرەژنیی گرتی کۆمەلگا چارەسەر بکات ، ئەوه ئەوپەڕی خەم خۆری یە . کاتیك کە ئافرەتیکیش لە ئەوروپا لە گەڵ تانجی یەك دا ژیان ئەداتە سەر ، ئەوه ئەوپەڕی سەرگەردانیی خۆی و کۆمەلکەیی دەرنەخات .. ولاتیكە یاسای رەوشتی تیا نیە .. ئەوپەڕی سەرگەردانی یە .. کەس خەمی هیچ کەسێکی نیە ..

ب - مندال و وەچە و بەرەکانی :

قاسم یە کەم مندالی پیغمبهری خوا بوو کە دایکی خەدیجە بوو و ، هەر بە مندالیی مرد . دواي ئەوه چوار کچیان بوو : زەینەب و ، روقیە و ، ئوم کەلشوم و ، فاطیمە . هەر وەها (عبدالله) شیان بوو کە (طیب) و (طاهر) ییش نازناوی بوون ، وەك ئیبن قەسیم دەری بریوه . ئەم مندالانە هەر هەموویان لە خەدیجە بوون و ، هەر بە مندالیی (عبدالله) ش کۆچی دوايي کرد ..

فاطمە خۆشەویستترینی کچەکان بوو بەلای پیغمبهری خواوە و ، هەوائی ئەوەشی پێ دا کە سەرداری ئافرەتانی ئەهلی بەهەشتە و ، ^{۳۴۷} فەرمووشیە : « فاطمة بضعة مني ، یُرَبُّني ما أربها ، ویؤذيني ما آذاها » . ئەفەرموی : فاطیمە بەشیکە لە من ، هەر شتی ئەو بخاتە گومانەوه منیش ئەخاتە گومانەوه و ، هەر شتیکیش نازاری ئەو بدات نازاری منیش ئەدات . بەئینیشی پێ داوە کە لە کەس و کاری دا یە کەم کەس ئەو پیتی ئەگاتەوه . هەر وایش بوو دواي شەش مانگ لە کۆچی دوايي نازیز فاطیمەش کۆچی دوايي کرد .

لە ماریەیی قیبتیش ئیبراھیمی بوو ، کە دواي ئەوهی بوو بوو پەری جۆلانە کەمی ئەویش کۆچی دوايي کرد ..

زهینه‌بی کچیشی ، که شووی به (أبو العاص) ی کوری ره‌بیع کردبوو ، که خوشکه‌زای خه‌دیجه بوو ، کورپتکی بوو به ناوی عه‌لیی و کچیکیش به ناوی نومامه . روقیه‌ش شووی به عوثماني کوری عه‌فان کرد و کورپتکی لیّ بسووبه ناوی (عبدالله) . له کاتی جه‌نگی به‌دردا کۆچی دوا‌یی کرد و ، دوا‌ی نه‌و عوثمان (أم کلثوم)یشی ماره کرد و نه‌ویش پیش پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ کۆچی دوا‌یی کرد..

فاطیمه‌ش شووی به تیمام عه‌لیی کرد و (حسن) و حسین) ی لیّ بوو . نه‌وه بوو پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌باره‌یان فهرمووی : (هما ریحاتای من الدنيا) . فهرمووی : هه‌ردووکیان جووته ره‌یجانه‌ی دنیا‌ی منن .

هه‌روه‌ها ده‌باره‌یان فهرموویه : (الحسن والحسين سیدا شباب أهل الجنة) . (البخاري) فهرموویه : حه‌سن و حوسه‌ین سه‌رداری لاوانی به‌هه‌شتن .

هه‌روه‌ها فاطیمه له عه‌لیی دوو کچیشی هه‌بوون به ناوی زهینه‌ب و نوم‌کولشوم . زهینه‌ب شووی به عه‌بدوئلا کوری جه‌عفه‌ری کوری نه‌بو‌طالیبی نامۆزای کرد ، که یه‌کی له پیاوه سه‌خی‌یه به‌ناویانگه‌کانی عه‌ره‌ب بووه و ، دوو کوری لیّی بوون به ناوی (علي) و (عون) .

نوم‌کولشومی کچی عه‌لییش شووی به عومه‌ری کوری خه‌ططاب کرد ، که کورپتکی لیّ بوو به ناوی زهید و مرد .. (سیره ابن کثیر) .

هه‌موو مناله‌کانی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ جگه له فاطیمه پیش خوی کۆچی دوا‌یی‌یان کردووه .^{۲۴۸}

به شی چل و نۆهه م

رهوشته بهرزه کانی نازیزمان

شتیکی به لگه نه ویسته که له میژووی دوور و درژی مرۆقایه تیی دا - به تایبه تیی له ریزی نهوانه دا که خوا هلی بژاردوون ، له پیغه مبهران و نهولیا یان - هزاره ها ، بگره ملیۆنه ها مرۆقی بهرپیز هه ل که وتوون ، که خاوه نی رهوشت و دین بوون و ، بوونه ته مایه ی هیدایه ت دان و چاک کردنی کهسانی تر و ، ژیا نیان بۆ خزمه ت کردنی مرۆقایه تیی تهواو کردوو ه . نه مانه کهسانیکی به وه فا و نه مین دار و ده ست پاک بوون و ، به هیچ شیوه یه ک سته م و ناپاکی یان لی نه نه وه شایه وه ، به لکو پیشه نگی مرۆقه کان نه بوون بۆ نه فجام دانی هه موو چاکه یه ک و ، به هه موو توانایه کیانه وه بهرگری یان له بی نهوا و هه ژار و بی ده سه لاتان کردوو ه و ، به وپه ری غیره ته وه بهرگری یان له مافی چه وساوان کردوو ه و ، مان و مردنیان له پیناوی حه ق دا به لاره یه کسان بووه .

به لی میژووی مرۆقایه تیی هه میسه به م بهرپیزانه رازاوه ته وه و ، سه ری مرۆقیان بهرز کردۆته وه ، به راده یه ک که مه لاتیکه ته کانی ناسمان بهرپیز و ستایشه وه سهیریان بکه ن .

به لام که سه رنج نه ده یین نه بینین جگه له پیغه مبهری نازیزمان ﷺ هیچ پیاویتیکی تر نه م هه موو سیفه تانه ی تیدا کۆ نه بوونه ته وه .. ته نها سه ردارمان خاوه نی هه موو رهوشته بهرزه کانه و ، له هه موو رهفتاریکی نه گونجاویش پاک پاک بۆته وه .. واته نه م بۆته گه زه ره ترین خۆزی ناسمانی مرۆقایه تیی و ، هیچ خۆز و نه ستیره یه کی تر وه ک نه م نابریسکیته وه .

رهوشته بهرزه کانی نازیزمان ﷺ مامۆستا (محمد بن محمد أبوشهبة) به وردیی باسی کردوون که نه لیت :

((وإنما هي صفات وزنت بميزان عادل لا يعول ، وأخلاق حسبت بحسبان دقيق لا يضل .. هداية في حكمة ، وعلم في فقه ، ورحمة في غير ضعف ، وعدل في غير عنف ،

وحزم في حلم ، وصرامة في رحمة ، وغضب لله في غير جور ولا بطش ، وكرم في غير إسراف ، ودقة في غير فسولة ، ورأفة في غير تفريط ، وعقل كبير في سعة قلب ، وجد في غير هزل ، ومزح في غير باطل ، وفصاحة في بلاغة ، وكلم جوامع في حكم نوابغ ، ورجولة في مروءة ، وفحولة في عفة)) .

نہم رهوشته جوانانه تنہا بہ زمانی عمرہ بیسی بہو تام و چیژوہ ہہلّ نہدرین .. چونکہ ہہر رهوشتیکی مہترسیی نہوہی لیّ نہکریّ ڈژہکھی بہسہریا زالّ بیسیّ ، بویہ لہم پیناسیہدا نہوہ بہرچاو گیراوہ و ، نازیزیش بہ تاقی تنہا خاوہنی نہم سیفہت و رهوشته کاملانہیہ . بہمہ دہر نہکہویّ گہورہترین پیغہمبہری مروّقایہتی بہ .

کہ شان بہ شانی جوانیی و کاملیی ، پیغہمبہری خوّشہویستمان ﷺ خاوہنی نہم ہہمووہ سیفہتہ جوانانہ بوو ، دلّہکان شہیدای بوو بسوون و ، پیاوہ مہرد و قارہمانہکان خوّیان کردہ قہلغانی سہری و ، تا رادہیہکی بیّ سنوور خوّشیان نہویست ، بہوہی کہ حزریان نہکرد لہ گہردنی خوّیان بدریّت ، بہلام درکینک نہچہقیّت بہ لاشہی نہودا .. نامادہ بسوون لہ ہہردوو دیوہوہ نہو داپیوشن ، نہویش بہ چہمینہوہ بہسہری دا ، تا لہ تیری ہہردوو لا سہلامت بیّ .. کوری جگہرگوشہ و برای نازیز و میردی خوّشہویست قہی ناکا بہ شہیدی سہر بنینہوہ ، بہو مہرجہی نہو سہلامت بیّ ..

جا ہاوہلان زوریکّ و ہسفی نہو زاتہ موبارہکیان کردووہ ، بہلام چوّن و ہسفیّک . نیمہش پیمان خوّشہ ہہندیّک لہو و ہسفانہ بہ دارشتنہ شیرینہکھی خوّیان بخدینہ بہردہستی نازیزان :

ہیندی کوری نہبوہالہ ، کہ کوری خدیجہ و خالّوی حسہن و حوسہین بوو و ، پیاویتیکی و ہصف کہر بوو ، و ہسفی پیغہمبہری خوا ﷺ نہکات و نہلیّت :

((کان رسول اللہ ﷺ متواصلَ الأحزان ، دائمَ الفکر ، لیست لہ راحتہ ، طویل السکت ، لا یتکلم فی غیر حاجۃ ، یفتتح الکلام و یختتمہ بأشداقہ ، و یتکلم بجوامع الکلم ، کلامہ فصلّ ، لا فضول ولا تقصیر .

لیسَ بالجافی ، ولا المہین ، یُعظّمُ النعمۃَ وإن دقت ، لا یذمُّ مِنها شیئاً ، غیر أنہ لم یکن یذمُّ ذواقاً ولا یدحہ .

ولا تُغضبہ الدنیا ، ولا ما کان لہا ، فإذا تُعدّی الحقُّ ، لم یقم لغضبہ شیءٌ ، حتی ینتصر لہ ، لا یغضب لنفسہ ولا ینتصر لہا .

إِذَا أَشَارَ أَشَارَ بِكَفِّهِ كُلِّهَا ، وَإِذَا تَعَجَّبَ قَلْبُهَا ، وَإِذَا تَحَدَّثَ ضَرْبَ بَرَا حَتَّى الْيَمْنَى
بَطْنَ إِبْهَامِهِ الْيَسْرَى ، وَإِذَا غَضِبَ أَعْرَضَ وَأَشَاحَ ، وَإِذَا فَرِحَ غَضَّ طَرْفَهُ .

جُلُّ ضَحِكِهِ التَّبَسُّمُ ، يَفْتَرُّ عَنْ مِثْلِ حَبِّ الْعَمَامِ))^{۳۴۹}

عەلیی کوری ئەبو طالیبیش ، کە لە ھەموو کەسێک زیاتر لە گەلیا ژیاوە و ،
چاکتریش توانای وەصف کردنی ھەیە ، ئەفەرموی :

((لم يكن بالطويل الممَّط ، ولا القصير المتردد ، وكان ربعة من القوم ، ولم يكن
بالجعد القَطَط ، ولا بالسَّبَط ، وكان جعداً رجلاً ، ولم يكن بالمَطَّهْم ولا بالملكثم ، وكان
في الوجه تدوير ، وكان أبيض مشرباً ، أدعج العينين ، أهدب الأشفار ، جليل المشاش
والكند ، دقيق المسربة ، أجرد ، شثن الكفين والقدمين ، إذا مشى تقلع كأنما يمشي في
صعب ، وإذا التفت التفت معاً ، بين كتفيه خاتم النبوة ، وهو خاتم النبيين ، أجود
الناس كفاً ، وأجراً الناس صدراً ، وأصدق الناس لهجة ، أوفى الناس ذمة ، وألينهم
عريكة ، وأكرمهم عشرة ، من رآه بديهة هابه ، ومن خالطه معرفة أحبه ، يقول
ناعقه: لم أر قبله ولا بعده مثله ﷺ))^{۳۵۰}

^{۳۴۹} ئەلێت : پێغەمبەری خوا ﷺ یەک لە دواى یەک خەمى بۆ ئەهاتن ، ھەمیشە بیری ئەکردووە ، ھەسانەوێ بۆ
نەبوو ، زۆر بێ دەنگ بوو ، بە پێی پێویست قەسە ئەکرد ، ھەموو دەم و لێوی بۆ قەسەکردن بە کار ئەھێنا .. قەسە
نەستەقی بە کار ئەھێنا .. فەرماشتی دیار و روون بوو ، نە زیاد و نە کەمى نەبوو .

وشك و رەق نەبوو ، كەسى بە سووك سەیر نەئەكرد ، نەعمەتى خوا چەندە بجووك بوايە بە گەورەى سەیر ئەكرد ،
زەمى ھىچ نەعمەتێكى نەئەكرد ، زەم و ستایشى ھىچ خواردن و خواردەنەوێیەكى نەئەكرد ..
نە دنیا و نە ئەوەش لە گەڵ دنیادا پەيوەندیى دار بوو نەیان ئەتوانیى توورەى بکەن . بەلام ئەگەر دەست درێژى
بکرایتە سەر ھەق ، ھىچ شتێك لە بەردەم توورەى یەكەى دا خۆى نەئەگرت ھەتا تۆلەى بەسەندايە .. بۆ خۆى توورە
نەئەبوو و تۆلەشى نەئەسەند .

بە لەپى دەستى ھەموو ناماژەى ئەكرد و ، بۆ سەرسۆرمانیش ھەلئى نەئەگێرپایەو ، كاتى فەرماشتى بکرایە بە
ناو لەپى دەستى راستى ئەى دا لە ناوہەوێ پەنجە گەورەى دەستى چەپى ، گەر توورە ببوايە بە توندیى رووی وەرئەگێرپا ،
گەر دلێشى خۆش بوايە چاوی دانەخست ..

بەشى زۆرى پێكەنینى زەرەخەنە بوو ، كە بە پێكەنینى جوانیش پێ ئەكەنىی ھەك دەنكە تەرزە دانى
دەرئەكەوتن ..

^{۳۵۰} ئەفەرموی : نە درێژى ناقۆلا بوو ، نە كورته بالاىەكى گرگن بوو ، بەلكو گەردە پیاویكى چوارشانەى ناو
خەلك بوو .. قوێ نە لول و ئالۆسكاو بوو و ، نە خاویش بوو ، بەلكو كرژ بوو .. پیاویك بوو نە بارىكەلە و نە
گبیى .. دەم و چاوی خێ بوو . سببەكەلە و چاوپەش بوو .. برژانگى پیتلورى چاوەكانى درێژ بوون .. ئىسقاھەكانى لەشى
وھەكو پارچەى جومگە و شان و ئەژۆ دەرچوو بوون .. مووی سەر سنگى ورد بوو .. تووكن نەبوو .. پەنجەكانى دەست و
قاچى قەلەو و خەرىن بوون .. كە ئەرژىشت وات ئەزانى ناوی ناو رێژگەىەكى لێژە .. كە ناوړى ئەدايەو ھەموو جەستەى
وەرئەگەرانند .. مۆزى پێغەمبەراپەتیبى لەناو ھەردوو شانى دا ھەبوو .. ئەو كۆتا پێغەمبەرە .. لە ھەموو كەسى دەست
بەخشدەتر و ، لە ھەموو كەسى دل نازتر و ، لە ھەموو كەسى زماستگۆتر و ، لە ھەموو كەسى بۆ پەیمان دان
بەوہفاتر و ، لە ھەموویان نەرم و نیاوتر و ، لە ھەموویان بۆ ھاوړى پەتیبى بەرێزتر بوو .. ھەر كەسى بۆ یەكەم جار

کاتیکیش که پیغمبهری خوا ﷺ له مه ککوهه بۆ مه دینه کۆچی شه کرد ، به لای چادره کهی نوم مه عبه ددا تپه پری و لای دایه لایان . دوی رویشتنی ، نوم مه عبه د بهم شیویه بۆ میترده کهی وه صفی نه کرد :

((ظاهر الوضاء ، أبلج الوجه ، حسن الخلق ، لم تعبه ثجلة ، ولم تزر به صعلة ، وسيم قسيم ، في عينه دَعَج ، وفي أشفاره وَطَف ، وفي صوته صَحَل ، وفي عنقه سَطَع ، أحور ، أكحل ، أزج ، أقرن ، شديد سواد الشعر ، إذا صمت علاه الوقار ، وإذا تكلم علاه البهاء ، أجمل الناس وأبهاهم من بعيد ، وأحسنه وأحلاه من قريب ، حلو المنطق ، فضل ، لا نذر ، ولا هذر ، كأن منطقه خرزات نظمن يتحدرن ، ربعة ، لا تقحمه عين من قصر ، ولا تشنؤه من طول ، غصن بين غصنين ، فهو أنضر الثلاثة منظرًا ، وأحسنهم قدرًا ، له رفقاء يحفون به ، إذا قال استمعوا لقوله ، وإذا أمر تبادروا إلى أمره ، محفود ، محشود ، لا عابس ولا مفند)) .^{۳۵۱}

که تافره تیکی بیابان نشین نه وه مووه سیفته بهرزانه بۆ نازیزمان شهوئیتته وه ، ده ری نه خات ریک و پیکترین پیاری سه رزه وی به .

(أبو الطفیل) یش نه لیت : رهنگی سپیی و ، دم و چاری مه کین و ، لاشی مام ناوه ندیی بو ، نه که ته و ، نه لاواز و ، نه دریز و ، نه کورته بالا بو .

ههروه ها هیندی کوری نه بو هاله ده رباره شه بهرگی جوانی یه که پیغمبهره کهی پی رازاندۆته وه و ، خۆشه ویستی بردۆته دلانه وه تا سام و هه یه تیکی بی وینه ی هه بی و ، وه صفی نه کات و نه لیت :

بی دیایه سامی لی نه نیش و ، هه که سی تیکه لپی بکر دایه خۆشی نه ویست . وه صف که ره کهی نه لیت : نه له پیشیه وه و نه له دوا یه وه که سم وه که نه پیغمبهره ﷺ نه دیوه .

^{۳۵۱} نه لیت : پیاو تکی دم و چاو کراوه و ، روخۆش و ، به ره وشت بو .. ورگن نه بو و ، مل باریکیش نه بو . به لکو جوان خاس و ، چاوهش و ، صوی برۆ دریز و ، دهنگ گر و ، گهردن بهرز بو .. سپینه ی چاری زۆر و ، برژانگی چاری دریز و ، برۆی باریک و دریز و ، به یه که گه یشتوو و ، قوی سه ری یه کجار رهش بوون . که بی دهنگ نه بو سام و هه یه ته لی نه باری و ، که فرمایشتیشی نه کرد نه بریسکایه وه .. له دووره جوانترین و گه شاهه ترین کهس بو و ، له نزیکه شه جوان خاس ترین و شیرینترین کهس بو .. فرمایشتی شیرین و ، ریزدار بو .. نه کهم گۆ و ، نه زۆر بلۆ .. فرمایشته کانیشی وه که دهنکه ته سبیحی هۆنراوه له ده می نه بارین .. چوارشانه یه کی بالا مام ناوه ندیی بو .. شه ونده کورته بالا نه بو که به بچوک بهرچاو بکه وی و ، شه ونده شه بهرز به بالا نه بو که به دریز بهرچاو بکه وی .. لقه داریک بو له نیوان دوو لقه داردا ، که گه شاهه ترین و ، شکۆدارترین هه رسیکیان بو .. چهند هاوه لیکه له گه لدا بوون که چوار ده وران گرتبو .. گه فرمایشتی بکر دایه گوئیان بۆ نه گرت و ، گه فرمایشتی به سه ردا بدانایه خیرا چی به چی یان نه کرد .. له لاین هاوه لانییه وه گه وره و به گوئی کراو و ده ور قه ره بالغ بو .. نه گرژ و مۆن و ، نه به رامبه ر شکین بو ..

((كان فحماً ، مفخماً ، يتلألاً وجهه تلالؤ القمر ليلة البدر)) .^{۳۵۲}

خوی له خوی دا گه‌وره بوو و ، له‌به‌ر چاوی خه‌لکیش دا هه‌ر گه‌وره بوو .. ده‌م و چاوی وه‌ک مانگی چوارده نه‌دره‌وشایه‌وه ..

به‌رائی کورپی عازیب‌بیش خوا لیتی رازی بی وه‌صفی نه‌کات و نه‌لیت : پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ چوارشانه بوو . جارێکیان به‌ ده‌سته جلیکی سووره‌وه چاوم پیی که‌وت ، هه‌رگیز هیج شتیکم نه‌دیوو له‌و جوان‌تر بی .^{۳۵۳}

نه‌بوهوره‌یره‌ش خوا لیتی رازی بی وه‌سفی نه‌کات و نه‌لیت : پیاویکی چوارشانه بوو ، که‌ له‌ درێژی‌یه‌وه نزیک‌تر بوو . زۆر سپیی بوو ، مووی ریشی ره‌ش بوو .. ده‌م و لیتی جوان بوو .. برژانگی چاوی درێژ بوون .. ناوشانی پان بوو نه‌ له‌وه‌و پیش و نه‌ له‌وه‌و دوایش له‌ وینه‌ی نه‌وم نه‌دیوه ..^{۳۵۴}

نه‌نه‌سیش خوا لیتی رازی بی نه‌لیت : ده‌ستم له‌ هیج جوړه ناوریسمیک نه‌داوه له‌ ناو له‌پی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌رم‌تر بی و ، هه‌رگیز هیج بۆنیکیشم بۆن نه‌کردوه که‌ له‌ بۆنی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ خۆش‌تر بی .^{۳۵۵}

هه‌روه‌ها نه‌لیت : له‌پی ده‌ستی گه‌وره بوو . هه‌روه‌ها نه‌لیت : ره‌نگی سپیی و مه‌یله و سوور بوو ، نه‌ سپیی ته‌واو بوو نه‌ نه‌سهر . که‌ وه‌فاتی کرد له‌ سه‌ر و ریشی‌دا بیست تاله‌ مووی سپیی نه‌بوو بوون ..^{۳۵۶}

هه‌روه‌ها جابیری کورپی سه‌موره‌ش خوا لیتی رازی بی وتوویه : شه‌وی جه‌ژنی قوربان چاوم پیی که‌وت . جارێ سه‌یری پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌کرد و ، جارێکیش سه‌یری مانگ .. ده‌سته جلیکی سووری له‌به‌ردا بوو ، هه‌رچی سه‌یرم نه‌کرد نه‌وم به‌لاوه‌ جوانتر بوو له‌ مانگ .^{۳۵۷}

که‌عبی کورپی مالیکیش خوا لیتی رازی بی وتوویه : گه‌ر شادمان بوایه‌ ده‌م و چاوی نووری لی نه‌باریی ، به‌ راده‌یه‌ک که‌ وه‌ک پارچه‌یه‌کی مانگ وه‌ها بوو ..^{۳۵۸}

^{۳۵۲} أخرجه الترمذي في الشمائل برقم : ۷ ، وابن سعد : ۱ / ۳۱۶ ، والبيهقي في الدلائل : ۱ / ۲۸۶ ، والحديث إنساده ضعيف .
^{۳۵۳} أخرجه البخاري برقم : ۳۵۵۱ ، ومسلم : ۲۳۳۷ ، وأبو داود : ۴۰۷۲ ، والترمذي في الشمائل : ۳ .
^{۳۵۴} الأدب المفرد للبخاري ، باب إذا التفت التفت جميعاً .
^{۳۵۵} أخرجه البخاري في كتاب المناقب ، باب (صفة النبي ﷺ) برقم : ۳۵۶۱ ، ومسلم في كتاب الفضائل برقم : ۲۳۳۰ .
^{۳۵۶} صحيح البخاري : ۱ / ۵۰۲ .
^{۳۵۷} رواه الترمذي في الشمائل : ۲ ، والدارمي ... مشكاة المصابيح : ۲ / ۵۱۸ .
^{۳۵۸} صحيح البخاري : ۱ / ۵۰۲ .

روبه ییعی کچی موعه وویذیش خوا لیبی رازی بی و توویه : گهر چاوت پیی
بکه و تابه دت وت خۆره و هه لاتووه .^{۳۵۹}

جاریکیان پیغه مبهری خوا ﷺ لای عایشه بوو و ، عه ره قی کرد ، بهو عه ره قه ی
دهم و چاری نه بریسکایه وه ، نهویش دیره شیعرئکی نه بوکه بیری هوذه لیبی بو هینایه وه :

وَإِذَا نَظَرْتَ إِلَىٰ أُسْرَةٍ وَجْهٍ

بَرَقَتْ كَبْرَقِ الْعَارِضِ الْمُتَهَلِّلِ^{۳۶۰}

نه بوه کریش خوا لیبی رازی بی هه رچی چاری پی بکه و تابه نه ی فه رموو :
أَمِينٌ مُصْطَفَىٰ بِالْخَيْرِ يَدْعُو

كُضُوءِ الْبَدْرِ زَائِلَهُ الظَّلَامُ^{۳۶۱}

نه بو جوجه یفه ش و توویه : دهستی پیغه مبهرم ﷺ گرت و ، نامه سهر دهم و چاوم ،
نه بینم دهستی له به فر ساردتره و ، بۆنیشی له بۆنی میسک خۆش تر بوو .^{۳۶۲}

جابیری کوری سه موره ش - که مندال بووه - نه لیت : دهستی هینا به دهم و
چاوم دا نه بینم دهستی ساردی یه ک یان بۆن خۆشی یه کی هه بوو هه ره وه ک ئیسته له
جه و نه ی عه تر فرۆش دا ده ری هینابی .^{۳۶۳}

نه نه سیش و توویه : عه ره قی وه ک ده نکه مرواری وه هابوو . نوم سوله یمیش و توویه :
عه ره قی پیغه مبهری خوا ﷺ له بۆن خۆش ترینی بۆن خۆشی یه کان بوو .^{۳۶۴}

پیغه مبهری خوا ﷺ له گه ل نه وه دا که خوای گه وره له گوناھی به رودای خۆش بوو
بوو و ، خۆشه ویست ترین به نده ی بوو ، له هه موو که سیک زیاتر خوا په رستی نه کرد .

موغیره ی کوری شوعبه نه لیت : پیغه مبهرم ﷺ نه وه نده به پیوه وه ستابوو بو
شه ونوژیی هه تا هه ردوو پیی تلۆقه یان کردبوو .. پیی و ترا : خۆ خوای گه وره له
گوناھی به رو دوات خۆش بووه . نهویش فه رموی : ((أَفَلَا أَكُونُ عَبْدًا شَكُورًا ؟)) .
فه رموی : نه ی نابی من به نده یه کی سو یاس گوزار بم ؟^{۳۶۵}

^{۳۵۹} رواه الدارمي ... مشكاة المصابيح : ۵۱۷ / ۲ .

^{۳۶۰} رحمة للعالمين : ۱۷۲ / ۲ .

^{۳۶۱} خلاصة السير : ۲۰ .

^{۳۶۲} صحيح البخاري : ۵۰۲ / ۲ .

^{۳۶۳} صحيح مسلم : ۲۵۶ / ۲ .

^{۳۶۴} صحيح مسلم : ۲۵۶ / ۲ .

^{۳۶۵} أخرجه البخاري برقم (۱۱۳۰) ، ومسلم برقم (۲۸۱۹) ، والنسائي برقم (۲۲۱۹ / ۳) ، والترمذي برقم

(۲۵۰) ، وابن ماجه برقم (۱۴۱۹) ، والبيهقي برقم (۱۶ / ۳) .

عائیشه‌ش خوا لیتی رازی بیّ وتویه : پیغه‌مبهر ﷺ به نایه‌تیکی قورنان شه‌ویکی به شه‌ونویژی به‌سهر برد ..^{۳۶۶}

نه‌بوذهریش خوا لیتی رازی بیّ وتویه : پیغه‌مبهری خوا ﷺ شه‌ویکی به شه‌ونویژی به نایه‌تی ﴿ إِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِن تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴾ .
(المائدة : ۱۱۸) هه‌تا به‌یانی به‌سهر برد .^{۳۶۷}

هه‌روه‌ها عائیشه ده‌رباره‌ی رۆژووی وتویه : نه‌وه‌نده به رۆژوو نه‌بوو هه‌تا نه‌مان وت : وازی لی ناهینتی و ، نه‌وه‌نده‌ش وازی لی نه‌هینا نه‌مان وت : به‌رۆژوو ناییت .^{۳۶۸}

نه‌نه‌سیش خوا لیتی رازی بیّ وتویه : له هه‌ر کاتیکی شه‌ودا بت‌ویستایه بیبینی نویژ نه‌کات نه‌ت‌دی و ، بت‌ویستایه بیبینی خه‌وتبایه نه‌ت‌دی .^{۳۶۹}

عه‌بدو‌ل‌لای کوری (شخیر) یش خوا لیتی رازی بیّ وتویه : هاتمه‌ خزمه‌تی پیغه‌مبهری خوا ﷺ خه‌ریکی نویژ بوو و ، نواسکیشی له‌به‌ر گریان به وینه‌ی مه‌نجه‌ل گیزه‌ی لینه‌ نه‌هات .^{۳۷۰}

ده‌رباره‌ی خۆش‌ویستنی پوول و پاره و سامانی دنیا‌ش نه‌وه‌نده پاک بوو ، نه‌ک خۆی ، به‌لکو هاوه‌له‌ پاکه‌گانی و ، قوتاییانی هاوه‌لاگانی و شوین‌که‌وتوه دل‌سۆزه‌گانی له‌عه‌ره‌ب و عه‌جه‌م نه‌وه‌نده ده‌ست و ده‌م پاک بوون هه‌موو مرۆفایه‌تی ، به‌دۆست و دوژمنه‌وه ، ستایشیان نه‌که‌ن .. لاپه‌ره‌گانی میژوویه‌کی هه‌زار ساله‌یی پرپ له‌هه‌والی پاکیی و دنیا‌نه‌ویستی هه‌ل‌گرانی دینه‌که‌ی پیغه‌مبهری خوا ﷺ ، نه‌مه‌ش هه‌مووی به‌چاوکردن له‌گه‌وره‌پیشه‌وا و ، شوین‌که‌وتنی سوننه‌ته‌په‌رۆزه‌که‌ی ، تا به‌راستی و پاکیی خزمه‌تی مرۆفه‌کان بکریت .. ده‌ی داخۆ پیغه‌مبهری پیشه‌وا ﷺ خۆی چۆن بووی؟!

بۆ نه‌مه‌ نه‌ی فه‌رموو : ((ما لي وللدنيا ، ما مثلي ومثل الدنيا إلا كراكب سار في يوم صائف فاستصل تحت شجرة ساعة ثم راح وتركها))^{۳۷۱} . نه‌ی فه‌رموو : من چیم داوه له دنیا .. وینه‌ی من و دنیا وه‌ک ریباریک وایه که له رۆژتیکی هاوین‌دا

^{۳۶۶} أخرجه الترمذي (۴۴۸) ، والنسائي : ۵ / ۱۷۷ ، والحديث إسناده صحيح .

^{۳۶۷} أخرجه ابن ماجه برقم (۱۳۵۰) ، والحاكم : ۱ / ۲۴۱ ، والحديث صحيح .

^{۳۶۸} أخرجه مسلم برقم (۱۱۵۶) ، والنسائي : ۴ / ۱۹۹ ، والترمذي في الشمائل (۲۸۳) .

^{۳۶۹} أخرجه البخاري في صحيحه (۱۱۴۱) ، والترمذي (۷۶۹) ، وأحمد : ۳ / ۱۰۴ ، ۱۱۴ .

^{۳۷۰} أخرجه الترمذي في الشمائل ، وأبوداود ، والنسائي في الكبرى ، وأحمد بإسناد صحيح .

^{۳۷۱} رواه أبوداود الطيالسي ، وأخرجه الترمذي ، وابن ماجه ، والحديث صحيح لغيره .

بکهوټته ری و ، بؤ ماوهی سه عاتیک لا بداته ژیر سیبهری دره ختیک ، پاشان پروا و به جیی بهیللی ..

نهك هەر خۆی پشت له دنیا بکات ، به لکو نهی ویست مال و مندالیشی وهها پشت له دنیا بکهن . نه بوهورهیره خوا لیی رازی بی ته لیت : بهو خویه ی که گیانی نه بوهورهیره ی به دهسته پیغه مبهری خوا و مال و مندالی ههتا دنیای به جی هیشته سی رۆژ له سه ریه که له نانی گه نم تیر نه بوون .^{۳۷۲}

که ویستی حه جی مال ناوایی نه نجام بدات ، لهو کاته دا که ههتا چاو کار بکات هاوه لان له خزمهتیا بوون و ، سه رانسه ری دوورگه ی عه ره بییش له ژیر دهستی دا بوو ، به سواری کۆپانیکی شری و شتریک که قه دیغه یه کی به سه ره وه بوو چوار دیره م نه نه ژیا حه جی کرد و ، فرمویشی : ((اللهم اجعله حجا لا رياء فيه ولا سمعة)) .^{۳۷۳} فرمووی : خویه به حه جیکی بگپری که نه ریایی و نه سومعه ی تیدا نه بی ..

خۆش نه ویستنی پاره به م فرمووده یه ش دهر ته خات که به نه بوذر خوا لیی رازی بی ته فرمووی : ((ما یسرني أن عندي مثل أحدٍ هذا ذهباً ، تمضي علي ثلاثة أيام ، وعندي منه دينار ، إلا شيء أرصده لدين ، إلا أن أقول به في عباد الله هكذا وهكذا)) ، عن یینه وعن شماله وعن خلفه .^{۳۷۴} به م فرمووده یه ده ری نه پری که نه گهر نه ونده ی کیوی نوحود زیپی هه بی پیی خۆش نیه دوای سی رۆژ دیناریکی له لا مابی ، مه گهر نه ونده که چیی قه رزاره بیداته وه . ته نها نه وه ی پی خۆشه به نده کانی خوا کۆ بکاته وه و خه ریکی به خشینه وه ی نهو نالتوون و زیپه بی هه تا ته واو نه بی .

نه مه ناواتی ته وانیه که پروایان به قیامهت هه یه ، به لام ته وانیه که پروایان پیی نیه ، ناواته خوازن نه ونده ی کیوی نوحود زیپه لا بدن ، بهو هیوایه ی له مردن رزگاریان بیته ، به لام خۆیان ماندوو ته کهن ..

دیاره پیغه مبهری خوا ﷺ ده ست کورت نه بووه ، به لکو سامانیکی زۆری ته هاته ده ست و ، به بۆنه ی سه خاوه تیه وه له دهستی دا نه نه ما و نه ی به خشیی . چونکه ده ست که وتی جهنگ له ناو هه موو پیغه مبهران دا ته نها بۆ نه م حه لال بووه و ، له ژبانی خۆی دا هه موو دوورگه و سنوره کانی عیراق و شام که وتۆته ژیر ده سه لاتی

^{۳۷۲} أخرجه مسلم والترمذي وأحمد وابن ماجه .

^{۳۷۳} أخرجه ابن ماجه ، وابن أبي شيبة في المصنف من حديث أنس ، والحديث صحيح لغيره .

^{۳۷۴} متفق عليه واللفظ للبخاري (۶۴۴۵) ومسلم (۹۹۱) ، وابن ماجه (۴۱۳۲) .

نیسلامه‌وه و ، پینج یهك و جزیه و زه‌کاتی ئەم ناوچانه‌ی ئەهاته ده‌ست و ،
 كۆمه‌لێك مه‌لیك و شازاده‌ش دیاری و خه‌لاتێكی زۆریان بۆ ئەنارد ، كه‌چی هه‌یچی
 له‌مه‌ی بۆ خۆی گل ئەه‌دایه‌وه و ، هه‌ر له‌سه‌ر شێوازی جارانی ئەژیا له‌ كه‌م خواردن و
 كه‌م خواردنه‌وه ، هه‌تا ته‌مه‌نی به‌ ساده‌یی به‌سه‌ر برد و ، نه‌خشه‌یه‌کی جوانی بۆ
 شوێن كه‌وتوانی كێشا تا سه‌رزه‌ویی به‌ سونه‌تی بی‌گه‌رد ئاوه‌دان بکه‌نه‌وه ..

ئهو هه‌مووه خواپه‌رستی‌یه و ، کاروباری زۆری دینی خوا كه‌ پێغه‌مبه‌ری خویان
 ﷺ سه‌رقال ک‌ردبوو ، نه‌ه‌بوونه هۆی ئەوه كه‌ نازیز ئاو‌ر به‌لای مرۆقه‌كانه‌وه
 نه‌داته‌وه ..

هه‌موو كه‌سیك مافی خۆی پێ ئەدا .. خۆشه‌ویستی و نهرم و نیانی به‌رامبه‌ر به
 هه‌موو كه‌سیك ده‌رنه‌برێ .. دلێ دڵ‌شكستانی ئەدایه‌وه ..

عه‌بدو‌ل‌لای کورپی حاریش خوا لیتی رازی بی‌ و توویه : كه‌سم نه‌دیوه وه‌ك پێغه‌مبه‌ر
 ﷺ زه‌رده‌خه‌نه‌ی زۆر بکات .^{۳۷۵}

عائیشه‌ش خوا لیتی رازی بی‌ ئەلێت : زه‌یدی کورپی حاریشه (كه‌ به‌نده‌ی نازاد
 کراوی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بوو) گه‌یشه مه‌دینه و ، پێغه‌مبه‌ری خوایش ﷺ له
 ماله‌وه بوو .. هات بۆ لای و ته‌قه‌ی له‌ ده‌رگا دا . پێغه‌مبه‌ریش ﷺ هه‌ستا به
 رووتیی چوو به‌ ده‌میه‌وه و ، کراسه‌که‌ی به‌ دوا‌ی خۆی‌دا را نه‌كێشا .. (واته‌ به
 شێوه‌ی له‌ مال‌ ده‌رچوون جل و به‌رگی له‌به‌ردا نه‌بوو ..) ، باوه‌شی پیا کرد و ماچی
 کرد ..^{۳۷۶}

هه‌روه‌ها به‌رامبه‌ر به‌ مندالان شه‌فه‌قه‌تێكی زۆری هه‌بوو :

له‌ ئەنه‌سه‌وه خوا لیتی رازی بی‌ نه‌گێرنه‌وه كه‌ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌ لای
 كۆمه‌لێك مندالان تێ ئەپه‌ریت یاری نه‌كەن ، ئەویش سه‌لامیان لێ ئەكات .^{۳۷۷}
 نوێژی به‌ رووناکیی چاوه‌گانی له‌ قه‌لم ئەدا ، كه‌چی كه‌ له‌ نوێژدا بوايه و ده‌نگی
 گریانی مندالێكی ببیستایه ، نوێژه‌که‌ی به‌ خێرای ته‌واو نه‌کرد ، نه‌وه‌كو دایکی
 منداله‌که ، كه‌ له‌ نوێژی جه‌ماعه‌ت‌دایه ، به‌ گریانی منداله‌که دلێ نا‌ره‌حه‌ت بی‌ ..

^{۳۷۵} من كلام أنس بن مالك رضي الله عنه ، رواه أبو‌نعميم في الحلية .

^{۳۷۶} أخرجه الترمذي في أبواب الإستئذان برقم (۲۷۳۲) والحديث ضعيف .

^{۳۷۷} أخرجه البخاري برقم : (۲۶۴۷) ، ومسلم : (۲۱۶۸) ، والترمذي : (۲۶۹۶) .

ریوایهت کراوه که فہرمویہ : «إني لأقوم في الصلاة أريد أن أطوّل فيها ، فأسمع بكاء الصبي فأتجوّز في صلاتي كراهية أن أشقّ على أمّه» .^{۳۷۸}
 خاوهنی دلیکی به کجار پاک بووه و به هیچ شیوههک رقی له هیچ که سیک نه بووه . .

لییهوه ریوایهت کراوه که فہرمویہ : « لا يُبَلِّغُنِي أَحَدٌ مِنْكُمْ عَنْ أَصْحَابِي شَيْئًا ، فَإِنِّي أَحِبُّ أَنْ أُخْرَجَ إِلَيْكُمْ ، وَأَنَا سَلِيمُ الصَّدْرِ » .^{۳۷۹} پیئی خوښ بووه هیچ که س دهر باره ی هاوه لان هیچی بۆ باس نه کات ، تا به سینهی سافهوه بیته دهر وه ناویان .
 بۆ هه موو موسلمانان باوکیکی به سوژ و به شه فقهت بوو . . خوئی به به ختوکه ری هه موو موسلمانان نه زانی و ، خوئی به خه م خوژ و لی پرسراویان له قه لّم نه دا . . هه ر موسلمانیک بر دایه نه گه ر قه رزار بوایه بۆی نه بژارده وه ، به لام گه ر میراتی له دوا به جی بمایه بۆ وه ره سه ی مردووه که نه بوو . نه وه بوو نه ی فہرموو : « مَنْ تَرَكَ مَالًا فَلوِثته و من ترك كَلًّا فإلینا » .^{۳۸۰}

له ریوایهتیک تر دا فہرمویہ : « ما من مؤمن إلا وأنا أولى به في الدنيا والآخرة ، إقرؤوا إن شئتم : ﴿ أَلَيْسَ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ ﴾ (الاحزاب : ۶) ، فأیما مؤمن مات وترك مالا فلیرثه عصبته من كانوا ، ومن ترك ديناً أو ضیاعاً ، فلیأتی فأنا مولاه » .^{۳۸۱}

دهری نه بری که به پیئی نه و نایه ته نه و له خو مانیش بۆ خو مان دلسوژ تره .
 پیغه مبه ری خوا ﷺ له سه ر فیه ته تیکی پاک و خاوین به دیی هینرا بوو ، بویه هه ر کاریک ناسان بوایه نه وه ی نه نجام نه دا به مه رجی گونا ه و تاوان نه بوایه . عانی شه ی دایکمان خوا لئی رازی بی نه لیت : « ما خیر رسول الله ﷺ فی أمرین قط إلا اختار أیسرهما ، ما لم یکن إثماً ، فإن کان إثماً ، کان أبعد الناس » .^{۳۸۲}
 فه رمانیشی داوه که دین به قورس پیشان نه درئ و ، هه ر که سی دین به توندیی بگری به رگه ناگری و ، پیویسته موسلمانان ناسان کار و مؤده ده ر بن و به یانیان و

^{۳۷۸} أخرجه البخاري برقم : (۷۰۷) ، وأبو داود برقم : (۷۸۹) ، وابن ماجه برقم : (۹۸۹ - ۹۹۱) .

^{۳۷۹} أخرجه أبو داود برقم : (۴۸۶۰) ، والترمذي برقم : (۳۸۹۶) ، وهو ضعيف .

^{۳۸۰} أخرجه البخاري في صحيحه برقم : (۲۲۹۷) ، وأبو داود برقم : (۲۸۹۹) ، وابن ماجه برقم : (۲۴۱۶) .

^{۳۸۱} سبق تخريجه في الحديث السابق .

^{۳۸۲} أخرجه البخاري برقم : (۳۵۶۰) ، ومسلم برقم : (۲۳۲۷) و أبو داود برقم : (۴۷۸۵) .

تیواران خواپهرستی بکن له گهڙ به شیک له دوا سهعاتی شهو : ((إن الدین یسر ، ولن یشاد الدین أحد إلا غلبه ، فسددوا ، وقاربوا ، وأبشروا ، واستعینوا بالغدوة والروحة وشيء من الدلجة)) .^{۳۸۳}

له پاڻ زوهدا پئی خوش بووه شوینه‌واری ناز و نیعمت به بندهی خواوه دیاری، بۆ نه‌مه فەرموویه : ((إن الله یحب أن یری أثر نعمته علی عبده)) .^{۳۸۴}

له گهڙ ماڻ و مندالیشی‌دا نه‌یه‌ری نهرم و نیانیی نه‌واند : جلی خۆی نه‌شۆرد و مه‌ری نه‌دۆشیی و ، خزمه‌تی خۆی نه‌کرد .. له ماله‌وه هه‌موو نیش و کاریکی نه‌نجام نه‌دا و ، هه‌رده‌م رووخۆش و ده‌م به پیکه‌نین بوو .

عانیشه خوا لیتی رازی بی نه‌گپرتیه‌وه و نه‌ئیت : پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فەرموویه : ((خیرکم خیرکم لأهلہ ، وأنا خیرکم لأهلی)) .^{۳۸۵} نه‌فه‌رموی : چاک ترینتان شه‌وه که‌سه‌یه که بۆ که‌س و کاری چاک تر بیت و ریزی ماڻ و مندالی بگری . منیش له هه‌مووتان بۆ ماڻ و مندالم چاک ترم .

ره‌وشت جوانییشی له هه‌موو باریکه‌وه بوو .. هه‌تا ده‌ریاره‌ی خواردن :

نه‌به‌هوره‌یه خوا لیتی رازی بی نه‌گپرتیه‌وه که هه‌رگیز پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ عه‌یبی له هه‌یج خواردنیک نه‌گرتوه ، نه‌گه‌ر دلئی پیوه‌ی بوایه نه‌ی خوارد و ، گه‌ر نه‌شی‌ویستایه نه‌ی‌دایه دواوه .^{۳۸۶}

ره‌وشتیکی تری یه‌کجار به‌رزی نازیزمان ﷺ بریتی بوو له‌وه‌ی که له ترس و له‌رز و زه‌ره‌ر و زیان‌دا خزمه‌کانی خۆی پیش نه‌خستن و ، له خۆشیی و ده‌ست‌که‌وت‌دا دوا‌ی نه‌خستن .

نه‌وه‌بوو له سه‌ره‌تای جه‌نگی به‌دردا عوتبه و شه‌یبه‌ی کورانی ره‌بیعه و وه‌لیدی کورپی عوتبه له ریزی سوپای قوره‌هیش هاتنه‌ ده‌ره‌وه و ، هاتنه‌ به‌رده‌م سوپای موسلمانان داوای زۆران‌بازی‌یان کرد .. ویستیان قوره‌هیشی بینه‌ مه‌یدانیان . پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ سی خزمی نزیک‌ی خۆی نارده‌ به‌رده‌میان که حمزه و عه‌لیی و عوبه‌یده بوون .

^{۳۸۳} أخرجه البخاري برقم : (۳۹) ، والنسائي برقم : (۵۰۳۴) .

^{۳۸۴} أخرجه الترمذي برقم : (۲۸۱۹) ، والحديث حسن .

^{۳۸۵} أخرجه الترمذي برقم : (۳۸۹۵) ، وأبو داود برقم : (۴۸۹۹) والحديث صحيح .

^{۳۸۶} متفق عليه : رواه البخاري برقم : (۳۵۶۳) ، ومسلم برقم : (۲۰۶۴) ، والترمذي برقم : (۲۰۳۱) ،

وأبو داود برقم : (۳۷۶۲) .

کاتیکیش که ویستی حەرام بوونی ریبای و بە هەدەرچوونی خوینی نەفامیی بە موسلمانان بگەینێ ، بە ریبای عەبباسی مامەدی و ، خوینی رەبیعی کۆری حاریشی کۆری عەبدولموطەللیبی نامۆزای دەستی پێ کرد و ، لە وتارەکەیی حەجی مائاواویی دا رای گەیاندن ..

لە کاتی خۆشیی و دەست کەوتیش دا دواي نەخستن ، بە پێچەوانەیی هەموو دەسەلات دارێکی دنیایی یەوہ .

لە باسەکانی پێشەوہ دا باسی ئەوہ مان کردووہ که چۆن خزمەت کاری نەداوہ بە عەلیی و فاطیمە و بریاری داوہ بیان فرۆشت و پارە کەیان بکاتە خەرچ و مەسرف بۆ ئەهلی صوفە که لە برسان دا ئەتلانەوہ .

لە گەن ئەو هەمووہ کاروبارانە دا هەست ناسکیی دەربارەیی هەموو شتیکی لە یاد نەتەچوو .. هەتا کۆتایی تەمەنی یادی شەهیدانی ئوحدی ئە کرد و ، دوای خیری بۆ ئە کردن .. هەتا ناوچە کە و کیوی ئوحدی زۆر خۆش ئەویستن و ئەیی فەرموو :
 ((أحد جبلّٰ یحبنا ونحبہ)) .^{۳۸۷}

دەربارەیی حیلە و هیمنییشی ریبایەتی زۆر هەن : بۆ نمونە ئەوہ بوو سەرۆکی نیفاق عەبدوللای کۆری ئوبەیی تا ما بوو دژایەتییی زۆری پێغەمبەری خوی ﷺ ئە کرد .. کەچی کە مرد و هیئایان بۆ قەبرستان و خستیانە ناو قەبرە کە یەوہ ، فەرمانی دا دەری بەیننەوہ . ئەوہ بوو خستیە سەر هەردوو ئەژنۆی و ، فووی پیا کرد و کراسە کەیی خۆی کردە بەری .^{۳۸۸}

ئەمە کورتە یەکی سیفەتە جوانەکانی بوو و زۆرێکیش لە دوو توپی ژیانە پیروژە کەیی دا باس کراون .^{۳۸۹}

^{۳۸۷} أخرجه البخاري برقم : (۳۳۶۷) ، ومسلم برقم : (۱۳۴۵) ، والترمذي برقم : (۱۰۹۵) ، والنسائي

برقم : (۵۴۷) .

^{۳۸۸} أخرجه البخاري في الصحيح برقم : (۱۳۵۰) ، ومسلم برقم : (۲۷۷۳) ، والنسائي برقم : (۱۹۰) .

^{۳۸۹} السيرة النبوية للنسائي : ۴۲۳ - ۴۵۶ ، الرحيق المختوم : ۴۹۴ - ۵۰۳ .

به شی په نجاهم

نه خوښ کهوتن و کوچی دوايي

یه کهم : نزیکیس کوچس دوايی

له دوا مانگی سالی دههمی کوچی دا پیغمبهری خوا ﷺ حه جی ما لساوایی له گه ل گه وره ترین ژماره ی موسلمانانی نهو روزه دا نه نجام دا و ، سه ره تای سالی یانزه همینی له مه دینه ، بهوپه ری ریزه وه ، به دلئیکی کراوه وه ، به سنگیکی فراوانه وه ، دهست پی کرد ، چونکه په یامه که ی خوی ته بلیغ کردبو و ، نهو سپارده گرانه ی سرشانی گه یانده بو و ، خوی گه وره ش دوژمنانی بو تیک شکانده بو ، تا مرؤفه کان به سه ربه سستی خوی خویان په رستن ..

به لئی سه رکه وتنی نیسلام و ، پی گه یانده ی کومه لگای موسلمان به فرمان و نه حکامی قورثان نهوپه ری ناوات بو بو پیشه وای نازیزمان ..

پیغمبهری خو شه ویستمان ﷺ ، که یه کهم مرؤفه له بهرچا و رؤشینی دا ، ههستی نه کرد که کاتی کوچ کردنی نزیک بوته وه .. ههستی نه کرد وا نه رکی سرشانی له ته و او بوون دایه و ، هه ندی نایه تیش ناماژه بو کوچی دوايي نهو نه کن .

قورثان ده ری نه برپی که نه ویش مرؤفه وه ک برا پیغمبهره کانی تری و ، نه ویش هه مان مهرگ نه چیژی که نه وان چه شتیان . له هه ندی نایه تیش دا له وه نه گه یشت که ته مده نی له کوتایی نزیک بوته وه :

أ - نهو نایه تانه ی که کوچی دوايي نازیزمان ده ر نه خن :

۱- خوی گه وره نه فهرموی : ﴿ وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَلَا يَنْتَظِرُونَ أَوْ قَتَلَ أَنْقَلَبْتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَىٰ عَقْبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ ﴾ (آل عمران : ۱۴۴) . خوی گه وره نه وه مان پیشان نه دات که هه تا پیغمبهرانی خوا سه لامیان لی بی له م دنیا به دا نامینه وه . که پیغمبهریش کوچی

دوایی بکات یان شهید ببی پیوسته شوین که وتوانی به جوانی دهست به دینه که یه وه بگرن ..

۲- ههروه ها نه فهرمووی : ﴿ إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ ﴾ (الزمر : ۳۰) .

خه لکه که هه ندیکیان بر وایان نه نه کرد پیغه مبهری خوا ﷺ مرد بیست ، که چپی نه بویه کری صددیق خوا لئی رازی بی نه م نایه تی به به لگه له سه ر مردنی نه هینا یه وه ..

۳ - ههروه ها نه فهرمووی : ﴿ وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ أَفَإِنْ مِتَّ فَهُمْ الْخَالِدُونَ ﴾ (الانبیاء : ۳۴) . ده ری نه بری که نه میش وه ک پیغه مبهره پیشو وه کان نه مریت و ، دوژمنه کانیشی هه ر نه مرن . پاشان ده ری نه بری که مردن کاریکی حه می به که نه فهرمووی : ﴿ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ﴾ (الانبیاء : ۳۵) .

۴ - ده رباره ی سووره تی (النصر) عومه ر پرسیاری له ئین عبباس کرد که چونی لی تی نه گات ؟ نه ویش وه لای دایه وه که : نه وه نه جه لی پیغه مبهری خوا به ﷺ و قورنان پیشانی دا .. عومه ریش فهرمووی : منیش هه ر نه وه ی لی تی نه گم .
ب - فهرمایشته کان :

۱ - عانیسه خوا لئی رازی بی نه لیت : هاوسه ره کانی پیغه مبهری خوا ﷺ له لای کۆ بوونه وه و ، هه ر هه موویان له وی ناماده بوون . فاطیمه ش هات و ره وتیشی له ره وتی باوکی نه چوو ، فهرمووی : « مرحباً یا بنیتی » . له لای راستی یان چه پی دای نیشاند . پاشان شتیکی به نه نیی دا به گوئی دا و نه ویش دهستی به گریان کرد ، پاشان هه ر به نه نیی شتیکی تری دا به گوئی دا و نه ویش دهستی به پیکه نین کرد .. منیش پیتم وت : پیغه مبهری خوا نه نیی یه کانی لای تو درکاند و تویش نه گریت ؟ که هه ستا پیتم وت : هه وائم بده ری چ نه نیی یه کی له لات درکاند ؟ وتی : نه نیی پیغه مبهری خوا ﷺ نادرکینم . که کۆچی دوایی کرد پیتم وت : داوات لی نه کم له بهر نه و مافه ی که به سه رته وه هه مه هه وائم بده ری . فاطیمه وتی : ئیستا به سه ر چاو . وتی : یه کم جار به نه نیی دای به گویم دا و فهرمووی : « إن جبریل کان یعارضنی فی القرآن کل سنه مره ، وقد عارضنی فی هذا العام مرتین ، ولا أری ذلک إلا قد اقترب ، فاتقی الله واصبري ، فإنی نعم السلف أنا لك » . فهرمووی : جارن جبریل هه موو سالتیک جاریک پیچاچونه وه ی قورناتی پی نه کردم ، به لام نه مسان

دوو جار و ، وهه‌هاى نه‌بينم كه نه‌جهلم نزيك بوتهوه ، جا تووش شهرمى خوات له‌لابي و ناراميش بگره، چونكه من چاك‌ترين كه‌سيتم بۆت كه بۆ قيامهت پيشته نه‌كهوم . نيتر بهو شيه‌وى كه ديت دهستم به گريان كرد . جا كه خه‌مباريى منى ديبى چپانى به گويم دا و فهرمووى : « يا فاطمة ! اما ترضين ان تكونى سيده نساء المؤمنين ، او سيده نساء هذه الأمة ؟ » .^{۳۹۰} فهرمووى : فاطيمه ! تايا رازيى نايى واته خه‌فتهى دلت لا ناچي تو خانمى نافره‌ته نيمان داره‌كان ، يان خانمى نافره‌تاني نهم نوممه‌ته بيت؟

۲- جابير خوا ليى رازيى بي نه‌ليت : روژى جهزنى قوربان چاوم له پيغه‌مبهر بوو ﷺ كه به‌سه‌ر وشتره‌كه‌يه‌وه ره‌جمى شه‌يتانى نه‌كرد و نه‌ي فهرموو : « لتأخذوا مناسككم فإني لا أدري لعلني لا أحج بعد حجتي هذه » .^{۳۹۱} فهرمووى : كاروباره‌كاني حه‌جم لي وه‌ريگرن ، چونكه من نازانم له‌وانديه دواى نهم حه‌جهم حه‌جى تر نه‌نجام نه‌دهم .

۳ - نه‌بوسه‌عيدي خودريى خوا ليى رازيى بي نه‌ليت : پيغه‌مبهرى خوا ﷺ وتارى بو خه‌لكه‌كه دا و فهرمووى : « إن الله خير عبدا بين الدنيا وبين ما عنده فاختار ذلك العبد ما عند الله » . فهرمووى : خواى گه‌وره به‌نده‌يه‌كى له نيوان دنيا و نه‌وه‌ي له‌لاى خوئى له قيامهت‌دا ناماده‌ي كردوه سه‌رپشك كرد ، نه‌ويش نه‌وه‌ي لاي خواى هه‌ل بزارد .

نه‌بويه‌كر دهست به گريان نه‌كات و نه‌وانيش سه‌ريان سوڤ نه‌ميني كه بو هه‌واڤ داني پيغه‌مبهرى خوا ﷺ بو سه‌رپشك كردنى به‌نده‌يه‌كه نه‌گريا . نه‌وه‌بوو نه‌بويه‌كر له باسه‌كه تي گه‌يشت كه به‌نده سه‌رپشك كراوه‌كه پيغه‌مبهرى خوا بوو .^{۳۹۲}

۴ - عه‌بباسى كورپى عه‌بدولموطه‌لليب خوا ليى رازيى بي نه‌ليت : له خه‌وم‌دا بينيم زه‌ويى به گوريى نه‌ستورر به‌ره‌و ناسمان را نه‌كيشرا ، كه گيڤرامه‌وه بو پيغه‌مبهر ﷺ فهرمووى : « ذاك وفاة ابن أخيك » .^{۳۹۳} فهرمووى : نه‌وه كوچى دوايى برازاكه‌ته، واته خوئى .

^{۳۹۰} البخاري ، كتاب الإستئذان رقم : (۶۲۸۵ ، ۶۲۸۶) .

^{۳۹۱} مسلم ، كتاب الحج رقم : (۱۲۹۷) .

^{۳۹۲} البخاري ، كتاب فضائل الصحابة رقم : (۳۶۵۴) .

^{۳۹۳} البزار : ۱ / ۳۹۷ ، كشف الأستار (۸۴۴) ، جمع الزوائد : ۹ / ۲۴ ، رجاله ثقات .

۵ - له به شه کانی پیښه وهش دا نه وه مان باس کرد که له بهرې کردنی موعاذا دا بو
 یه من پیښه مبهري خوا ﷺ هه والی پی دا که له وانیه تا نه و نه گه پرتتوره نه م کوچی
 دواپی کردبی . که موعاذا دهستی به گریان کرد ، فرموی : « لا تبك يا معاذ! فان
 البكاء من الشيطان » . فرموی : موعاذا ! مه گری ، چونکه گریان له
 شهیتانه وهیه .

دووهم : ناردين سوپای نوساهه

دهولتهی رۆم یه کجار له خۆی بایی بوو بوو ، چونکه له و چند ساله دا بوو پشتی
 دهولتهی فارسی به زهویی دا دابوو ، بویه خۆی به پالوانی میدان ته زانیی و ، خیرا
 خیرا له سنووری خۆی نه چوره ده ری . هه ر که سی بیری له موسلمان بوون بگردایه ته وه
 خیرا له ملی نه دا ، وه ک فه پوره . هه ولشی نه دا هۆزه عه ره به کان بترسینی و
 دهسه لاتی خۆی فه رز بکات به سه ریانا نه وه کو بیر له موسلمان بوون بکه نه وه .

به رامبه ر به م هه لویسته ی رۆم پیښه مبهري نازیزیش ﷺ هه لویسته ی وه رگرت و ،
 سوپایه کی پیکه وه نا و ، فه رماندایه تی نه و سوپایه ی به نوسامه ی کورپی زهید
 سپارد . تا رۆم سنووری خۆیان بزائن و له وه زیاتر ده ست دریتی نه که نه سه ر ه یچ
 که س و هۆزیک و ، با خۆشیان ناماده ی نه به ردی له مه ولا بکه ن ، چونکه گه لان
 سه ره سه تی یان نه ویت و چاوه پروانی رزگار که رن . له هه مان کات دا تا هۆزه
 عه ره به کانی سه ر سنووریش نه ترسن و هیزی رزگاریی خوازی نیسلام به رپوهیه تا
 به رگری یان لی بکات و ، نه و زولم و سه ته مه ی رۆم له نه مان دایه .

پیښه مبهري خوا ﷺ سی هه زار پیای له هاوه له چاکه کانی هه ل بژاردن که گه وره
 موهاجیر و نه نصاری وه ک ته بویه کر و عومه ر و نه بو عوبه ییده و سه عد و سه عید و
 سه له مه ی کورپی ته سه له میان له گه ل دا بوون و ، فه رمانی به سه ردا دان به ره و بولقا و
 فه له ستین بکه نه ری ، نه مه ش له مانگی سه فه ری سالی یانزه هه مینی کوچی دا بوو .
 پیښه مبهري خوا ﷺ بانگی کرده نوسامه ی کورپی زهید و پیی فرموو : « سر اإلی
 موضع مقتل أبیک ، فأوطنهم الخیل ، فقد ولیتک هذا الجیش ، وأغر صباحاً علیهم ،
 وأسرع السیر تسبق الخیر ، فإن ظفرك الله بهم فأقلّ اللبث فیهم » . فرموی : بچو
 بو شوتنی شهید کرانی باوکت و ، به ته سپ بنیشه ره سه ریان . من تو م کردۆته

ئەمیری ئەم سوپایە .. سەرلەبەیانیی هەلمەت بدەرە سەریان . بە پەلە بپرۆ تا خێر بێتە ریت . گەر خوا سەرکهوتنی پێشکەش کردی لەو ناوهدا کەم بێنەرەو .
سەرەتا موسلمانەکان خاوەنخاویان ئەکرد و خۆیان نەئەپێچایەو ، بە بیانوری ئەوێ کە ئوسامە - کە تەمەنی هەژدە سالان بوو - منداڵە و ، ئەو هەموو هارەلە پایەدار و بە تەمەنی لە ژێر دەستایە .

کە پێغەمبەری خوا ﷺ بیستی و تانە لە ئەمیری ئوسامە دراو ، قبوولی نەکرد ، بەلکو فرمووی : « إِنْ تَطَعْنَا فِي إِمْرَةٍ فَقَدْ كُنْتُمْ تَطَعُونَ فِي إِمْرَةِ أَبِيهِ مِنْ قَبْلُ ، وَأَيْمُ اللَّهِ إِنْ كَانَ خَلِيقًا لِلْإِمْرَةِ ، وَإِنَّه كَانَ لِمَنْ أَحَبَّ النَّاسَ إِلَيَّ وَإِنْ ابْنَهُ هَذَا لِمَنْ أَحَبَّ النَّاسَ إِلَيَّ مِنْ بَعْدِهِ » .^{٣٩٤} فرمووی : ئەگەر تانە لە ئەمیری ئوسامە بدەن ، ئەو لە پێشەو تانەتان لە ئەمیری زەیدی باوکی داو . سۆتند بە خوا زەید هەر بۆ ئەمیری بە دبی هینراو و ، یەکیکە لە خۆشەویستترین کەسم و ، کورەکەشی دواي ئەو یەکیکە لە خۆشەویستترین کەسم .

موسلمانەکان کە لەم بریارە گەشتن خێرا خۆیان نامادە کرد و ، سوپا لە شار دەرچوو و ، جورف ، کە فرسەخێک لە شارەو دوو بوو ، کرایە سەربازگە .
تا لەو کاتەدا دوا نەخۆشی پێغەمبەری خوا ﷺ سەری هەل دا .. بۆیە کە سوپا هەوایی نەخۆشی نازیزیان زانی پێیان خۆش نەبوو مەدینە بەجی بھێلن تا دەنگ و باسی چاک بوونەو بزانن . نیت و ژیستی خوا وەها بوو نازیز کۆچی دوايي بکات و ، سوپای ئوسامە لە خەلافەتی صدیقدا بکەوتتە رێ .^{٣٩٥}

سەھەم : سەردانی بەقیع و شەھیدانی نوحود

لە بەندەي نازادکراوی پێغەمبەری خوا ﷺ ، ئەبوموھەبەو ئەگێرنەو کە وتووێ : لە نیو شەردا پێغەمبەری خوا ﷺ بەخەبەری هینام و فرمووی : « يَا أَبَامُوَيْبَةَ ! إِنِّي قَدْ أَمَرْتُ أَنْ أَسْتَغْفِرَ لِأَهْلِ الْبَقِيعِ فَاَنْطَلِقْ مَعِي » . بە بەندەکەي فرموو کە فرمانی بەسەردا کراو بەجیتە بەقیع و داوای لێ خۆش بوون بۆ مردووکانی بکات و پێی خۆشە ئەویشی لەگەڵدا بپرو ..

^{٣٩٤} البخاري ، كتاب فضائل الصحابة : ٤ / ٢١٣ .

^{٣٩٥} صحيح البخاري : ٢ / ٦١٢ ، وابن هشام : ٢ / ٦٠٦ ، ٦٥٠ .

نہایت : له گه لیا رویشتم ، کاتی گه یشته ناویان فرمووی : ((السلام علیکم ، یا اهل المقابر ، لیهنأ لکم ما أصبحتم فيه مما أصبح الناس فيه ، أقبلت الفتق کقطع الليل المظلم ، يتبع آخرها أولها ، الآخرة شر من الأولى)) . سهلامی له نهلی قه برستانه که کرد و ، پیروزیایی نهوی لی کردن که نهوان پیش کهوتن ، چونکه فیتنه و نازاوه کان وهک پارچهی شهوی تاریک وا هاتن به دواي يهک دا و ، نهوی دواوه له پیشووه که خراب تره .

نہایت : پاشان رومی له من کرد و فرمووی : ((یا ابا مویهبة ! اني قد أوتيت مفاتيح خزائن الدنيا والخلد فيها ، ثم الجنة ، فخيرتُ بين ذلك وبين لقاء ربي والجنة)) . فرمووی : نهی نه بوموهیبه به ! سه ریشک کراوم له نیوان نه ودها که کللی گه نجینه کانی دنیام به نه مری پی بدری ، پاشان بچمه به هشت و ، له نیوان نه ودها که به خزمهت پهروه ردگارم بگه مهوه و بچمه به هشت .

نہایت : وتم : دایک و باوکم به قوریانت بن دهی کللی گه نجینه کانی دنیا به نه مری وه برگره و پاشان به هشت . فرمووی : ((لا والله یا ابا مویهبة ! لقد اخترت لقاء ربي والجنة)) . فرمووی : نا به خوا نه بوموهیبه به ! به خزمهت گه یشتنی پهروه ردگارم و چونه به هشتم هل بژاردوه . پاشان داوای لی خوش بوونی بژ مردوانی به قیغ کرد و گه رایه وه . نیت نه وه بوو نه و نه خوشی به له پیغه مبهری خوا ﷺ سهری هل دا که پیی گه رایه وه خزمهتی خوا .^{۳۹۶}

هروه ها عوقبهی کوری عامیری جوه نیی خوا لیتی رازی بی نه گیریتته وه و نه لی : رژیکیان پیغه مبهر ﷺ له شار ده رجوو و ، به وینهی نویژی مردوو نویژی له سهه شهیدانی توحود کرد ، پاشان گه رایه وه سه مینبر و فرمووی : ((اني فرط لکم وأنا شهيد علیکم ، و اني والله لأنظر إلى حوضي الآن ، و اني أعطيت مفاتيح خزائن الأرض ، أو مفاتيح الأرض ، و اني والله ما أخاف علیکم أن تشرکوا بعدي ولكن أخاف علیکم أن تنافسوا فيها)) .^{۳۹۷} فرمووی : من پیشتان نه کهوم و له سهرتان شاهید نه بم . به خوا من نیسته سهیری ههوزه کهم نه کهم و ، کللی گه نجینه کانی زهویی یان کللیه کانی زهویشم پی به خسراون . به خوا من له وه ناترسم دواي من شهريک بژ خوا بریار بده نه وه ، به لام له وه نه ترسم له سهه دنیا به رابه رکی بکن .

^{۳۹۶} الحاکم في المستدرک : ۳ / ۵۵ ، ۵۶ ، صحیح علی شرط مسلم وأقره الذهبي .

^{۳۹۷} البخاری ، کتاب الجنائز ، باب الصلاة علی الشهيد رقم : (۱۳۴۴) .

چوارهم : سهختيى نهخوشى به كهى و مانه وهى له مالى عانيشه

له كاتى نهخوشى به كهشى دا پيغه مبهري خوا نه گهرا به سهر خيزانه كانى دا و ههر رۆژتيك له مالى به كيكيان نه مايه وه ، نه مهش تا به بهك چار ته ماشايان بكات . به لام كه نهخوشى به كهى سهخت بوو و ، نهو رۆژه له مالى خاتوو مهيمونه بوو ، داواى مۆلتهى له هاوسه ره كانى كرد كه له مالى عانيشه بينيتسه وه و لهوى ههولئى چاره سهريى بۆ بدرئى ، نهوانيش ره زامه ندى يان نواند . نهوه بوو له مالى خاتوو مهيمونه وه هاته دهره وه و عه بباسى مامهى و عه لئى نامۆزاي چوو بوونه ژير بآلى و ههردوو پيى له زهويى نهخشان و گه ياندنه مالى خاتوو عانيشه . كه گه يشته نهوى نازارى زياتر بوو و فهرمووى : ((أهريقوا علي من سبع قِربٍ لم تحلّ أوكيتهنّ ، لعلّي أعهد للناس)) . فهرمووى : ناوى كهوت كوندهم به سهردا بكهن كه دهم به سته كانيان نه كرانبه وه ، به لكو كه سئى دابنييم بۆ نهو خه لكه . له ته شتيكى حه فسه دا دانه نيشينريت و له ناوى كونده كانى به سهردا نه كهن ، ههتا به ده ستي ناماژهى بۆ هاوسه رانى كرد كه باشه و كارى خۆتان نه نجام دا . لهش سووكى به كى به خۆيه وه ههست كرد و هاته دهره وه بۆ ناو خه لكه كه .^{۳۹۸}

خاتوو عانيشه خوا لئى رازيى بئى وتوييه : هيچ پياويكم نه ديوه نه وه ندهى پيغه مبهري خوا ﷺ نهخوشى توند گرتبئى .

عه بدوللايى كورپى مه سهووديش خوا لئى رازيى بئى وتوييه : له كاتى نهخوشى به كهى دا هاتمه خزمه تى پيغه مبهري ﷺ كه تا به كى زۆر توندى تووش بوو بوو ، وتم : تا به كى زۆر توندت ههيه . وتم : يانى به وه دوو پادا شتت بۆ نه نووسرى؟ فهرمووى : ((أجل ما من مسلم يصيبه أذى إلا حات الله عنه خطاياها كما تحات ورق الشجر)) .^{۳۹۹} فهرمووى : به لئى ههر موسلمانتيك تووشى نازاريك بوو نهوا وهك چۆن گه لاي دار نه وه رى و هها گونا هه كانى نه وه رن .

پينجهم : چهند وه سيه تيى كس رۆژانس كو تايى

له رۆژه كانى دوايى ته مه نى نازيزمان دا چهند وه سيه تيى بۆ موسلمانان كرد كه نه مانه هه نديكيانن :

^{۳۹۸} البخاري ، كتاب الرضوء رقم (۱۹۸) .

^{۳۹۹} البخاري ، كتاب المرض رقم : (۵۶۴۷) .

(۱) چاودڙی نه نصار :

عەبباس خوا لیتی رازی بی به لای کۆمه لێک نه نصاردا تپه پری سه پری کرد خه ریکن نه گرین ، نه مهش له کاتیک دا که نه خۆشی به که ی پیغه مبهری خوا ﷺ لیتی توند کرد بوو . لیتی پرسین : بۆچ نه گرین ؟ وتیان : کۆر و دانیشتنه کائمان له خزمهتی پیغه مبهری خوادا ﷺ هاته وه یاد . عەبباس چوه ژوره وه خزمهتی پیغه مبهری خوا ﷺ و هه واله که ی پی دا . نه وه بوو به قوماشیکه رهش ، یان به پهراویزی بورده سه ری به ستره بوو . هه سته و هاته دهره وه و سه رکه وته سه ر مینه بر و ، نیت ره دوا ی نه ورژه سه ر نه که وته سه ری . سوپاس و ستایشی خوا ی کرد و پاشان فه رمووی :

((أوصيكم بالأنصار فإنهم كرهى وعيبنى ، وقد قضا الذى عليهم وبقى الذى لهم ، فأقبلوا من محسنهم ، وتجاوزوا عن مسيئتهم)) .^۱ فه رمووی : نامۆژگاریتتان نه که م چاوتان له نه نصار بیت ، چونکه نه وان جیی نه پیتی و نه مانه تی منن . نه وه ی له سه ر شانیان بوو نه نجامیان دا وه و ، نه وه ی که مافیان بیت ما وه . بۆیه کرده وه ی چاکه کاریان وه رگرن و چا وه خراب کاریشان بپۆشن .

به راستی نه نصار به دل پیغه مبهری نازیزیان خۆش نه ویست و مه ردانهش سه رومالیان کرده قوریانی دینه که ی ..

(۲) ده رکردنی موشریکان له دوورگه و ، ماوه دانى نوینه ران :

نه خۆشی به که ی پیغه مبهری خوا ﷺ نه وه نده توند بوو له سه ری له رۆژیک دا چه ند جاریک بی هۆش نه که وت له گه ل نه وه ش دا وه های پی خۆش بوو به بی خه می له دوا رۆژی نومه ته که ی دنیا به جی به یلی ، چونکه له گومرا بوونیان نه ترسا له دوا ی خۆی . بۆ نه مه پیتی خۆش بوو نو سراویک بنووسی بۆیان هه تا به درێژه نامۆژگاریان بکات و ناکۆکیان تی نه که ویت . نه وانه ی له وی ناماده بوون ، بوونه دوو به شه وه : هه ندیکیان - که عومه ر به کتیکیان بوو - وتیان : نه خۆشی به که ی زۆری بۆ هینا وه و ، ئیوه قورنانتان به ده سته وه یه و به ستانه . نه وانى تر چه زیان نه کرد شتیکیان بۆ بنووسیت . که ناکۆکی به که یان درێژه ی کیشا ، فه رمووی : ((قوموا عني)) . فه رمووی : له لام هه ستن .

به مه وازی له نووسینی نو سراوه که هینا ، به لام سی نامۆژگاری کردن . نامۆژگاری کردن که هه رچی موشریکه له دوورگه ی عه ره بیی بی که نه دهره وه و ،

^۱ البخاري ، كتاب مناقب الأنصار رقم : (۳۷۹۹) .

بدو شيوهش كه خوئى ماوهى نوينه رانى نه دا ، نه وانيش ماوهيان بدهن و ، سئ هم ناموژگاريى راويى له يادى كردووه .^{۴۰۱}

(۳) دووره په ريزيى له په رستنى قه بره كهى :

يه كئى له فرمايشتانهى كه له كوژتايى ته مهنى دا فرمووى : نهو ناموژگاريى به بوو كه نه كهن موسلمانان كان دواى خوئى قه بره كهى په رستن و وه كه يه هوود و نه صارا سه رگه ردان بين كه فرمووى : ((قاتل الله اليهود والنصارى اتخذوا قبور انبيائهم مساجد)) .^{۴۰۲} فرمووى : خوا يه هوود و نه صارا بكوژئى قه برى پيغه مبه ره كانيان نه كرده مزگهوت و نه يان په رستن .

(۴) ظه ننى چاك بردن به خوا :

جابر خوا ليى رازيى بي نه لئيت : گويم له پيغه مبه رى خوا بوو ﷺ سئ روژ پيش نه وهى كوچى دوايى بكا نهى فرموو : ((أحسنوا الظن بالله عز وجل)) .^{۴۰۳} فرمان به سه ر موسلمانان دا نه دا كه هه ميشه ظه ننى چاك به خواى به ده سه لات ببهن .

(۵) وه سيه تى نوئز و كويله كان :

نه نه س خوا ليى رازيى بي نه لئيت : وه سيه تى پيغه مبه رى خوا ﷺ له كاتى سه ره مه رگ دا به م شيويه بوو : ((الصلاة ، وما ملكت أيانكم)) . نهى فرموو : پاريزگاريى له نوئزه كاتان بكن و ، چاوى به زه ييشتان له كويله كاتان بيت . هه تا سنگى پيغه مبه رى خوا ﷺ نه مهى به غه ر غه ره ده رنه بريى و ، زمانيشى به حاله حاله بيتى نه جوولا .^{۴۰۴}

(۶) مژده كانى پيغه مبه رايه تى :

عبدوللايى كورپى عه بباس خوا لييان رازيى بي وتوويه : پيغه مبه رى خوا ﷺ په ردهى لا دا و ، لهو نه خوئى يهى دا بوو كه بيتى كوچى دوايى كرد و سه ريشى به ستبوو ، سئ جار فرمووى : ((أَللّهُم بَلِّغْت)) ، پاشان فرمووى : ((إنه لم يبق من مبشرات النبوة إلا الرؤيا ، يراها العبد الصالح أو ترى له ، ألا وإنى قد نُهِيتُ عن

^{۴۰۱} البخاري ، كتاب الجهاد والسير رقم : (۳۰۳۵) .

^{۴۰۲} البخاري ، كتاب الصلاة رقم : (۴۳۵) .

^{۴۰۳} مسلم ، كتاب الوصية رقم : (۱۶۳۷) .

^{۴۰۴} رواه الإمام أحمد في المسند .

القراءة في الركوع والسجود ، فإذا ركعتم فعظمو الله ، وإذا سجدتم فاجتهدوا في الدعاء ، فإنه قَمِنُ أن يستجاب لكم .^{٤٠٥}

فهرمووی : له مژده کانی پیغهمبهرایه تیبی تنها خوی بهنده صالحه کان ماوه که نهی بینئ ، یان پیشانی نه دریت . من قورنان خویندنی رکوع و سجوودم لی قدهغه کراوه ، تیوهش که رکوعتان برد گورهیی خوا دهرسپن و ، که سهجدهشتان برد دعای زور بکن ، چونکه شایانی نهویه لیلتان گیرا بکری .

شه شهم : پیش نویژیی نه بویه کر

نه خویشی به که پیغهمبهر ﷺ توندتر بوو و ، نویژیش هاته بهر هوه و ، بیلالیش بانگی دا . پیغهمبهر ﷺ فهرمووی : ((مروا أبابکر فلیصل)) . فهرمووی : فرمان به نه بویه کر بدن تا پیش نویژیی بو موسلمانان بکات .

وتیان : نه بویه کر پیاوئیکی دل نهرمه ، گهر بچیته نه شویننه تو دست به گریان نهکات و توانای قورنان خویندنی ناییت . نهو فرمایشتهی دووباره کردهوه و ، نهوانیش دووباره یان کردهوه ، له سی هم جاردا فهرمووی : تیوه هر له و ژنانه که پیلانیاں دژی یوسف گیرا . واته : تیوهش شتیک نه لین و مبهستیشتان شتیک تیره .. فرمان بدن تا نه بویه کر پیش نویژیی بو موسلمانان بکات .

نه بویه کر هات و ، پیغهمبهریش ﷺ سووک و سؤلییه کی به خویره دیی ، بویه خوئی دا بوو به سهر دوو پیاودا و هاته مزگه و تهوه .

راویی نه لی : ههروهک نیسته له بهرچاوم دا بیت ههردوو پیی به زهوی به که دا نه خشان .. که نه بویه کر نهوی بینیی ویستی بکشیتته دواوه ، نهویش ناماژهی بو کرد که نویژی خوئی بکه . نهوه بوو نه بویه کر خوا لئی رازی بی که می هاته دواوه و ، پیغهمبهر ﷺ له تنیشتی دا دانیشت و نه بویه کریش ته کبری به گوئی خه لکه که دا نه دا ..^{٤٠٦}

جهوتهم : دواساته کانی ژیا نی نازیزمان

نه بویه کر خوا لئی رازی بی ههروا پیش نویژیی بو موسلمانان نه کرد ، ههتا روژی دووشه مه هاته بهر هوه . واته نهو روژهی که نازیزمان کوچی دواپی کرد . هاوه لان بو

^{٤٠٥} مسلم : ۱ / ۳۴۸ ، کتاب الصلاة رقم (۲۰۷) .

^{٤٠٦} البخاری ، کتاب الأذان ، رقم (۷۱۲) .

نوټيزي فاجر ريزيان بهستبوو .. نه يان ويست نوټيز به جي بهينن . له و کاته دا پيغه مېبه ر ﷺ په رده ي حوځره که ي خزي لادا و ، سدير يکي موسلمانان کاني کرد که به و ديمنه جوانه يانه وه له به رده م په روه رد گاردا وه ستاون و ، په يمانی خوټان نه به نه سر . سر فجي دا و اسپاس بو خوا به ره مې بانگه واز و جيهاده که ي به شويتني خزي گه شتوره و ، وا نومه تيک به په روه رده ي قورثان پي گه ييوه و ، به جواني و ريك و پيکي نوټيز بو په روه ردگار به جي نه هيني . تازه برياره و داويانه تا خواي گه وره رازي بکهن و ، دينه پاکه که ي به گرزي تاده مي بگه يهن ..

چاوه کاني تازيز به م ديمنه گهش گهش بوونه وه .. نه مانه کو ماله پياويکن بانگه وازه که ي به هم مو قوژينيکي جيهان نه گه يهن ..

چاوه کاني به و سر که وتنه خوايي به گهش بوونه وه که سر که وتني وه ها به هيچ پيغه مېبه ريك نه دراوه .. دلتي له وه بي ختم بوو که تم کو ماله موسلمانان به ژن و پياوه وه پاريزگاري له هم مو شه عيره يه کي تم تيسلامه نه کهن و ، نه گهر پيغه مېبه ره تازيزه که شيان کوچي دوايي بکات له سر خزمه تي خوټان به رده و ام نه بن و تا ناخر زه مان ده ستا و ده ست به هم مو که سيکي نه گه يهن .

نه وه نده خو شبي و شادمانيي به دلتي گه شت دهم و چاوي وه ک مانگي چوارده نه گه شايه وه ..

هاوه لانيس چاويان له تازيز بوو ، که سه يري نه کردن و ، دهم و چاوي وه که په رهي قورثان گه شابوويه وه و زه رده خه نه ي نه کرد .. هاوه لان خه ريك بوو له خو شيانا بال بگر نه وه ، وايان نه زانيي به شداريي نوټيز نه کات . که چيبي ناماژه ي نه وه ي بو کردن که نوټيزي خوټان به جي بهينن و خزي چوه ژوره وه و ، په رده که ي دادايه وه . دواي نوټيز هه ندي له هاوه لان چوون به لاي کاروباريانه وه و ، نه بويه کريش چوه ژوره وه لاي عايشه ي کچي و فرموي : وا نه بينم که پيغه مېبه ري خوا ﷺ نه خوشي يه که ي به ري دابي . نه مپوش روژي کچي خاريجيه . - مبه ستي له يه کي له ژنه کانيه تي ، که له سونح ^{۴۰۷} دانه نيشت - نيتر سواري نه سپه که ي بوو و رو شتته وه بو ماله وه .

شاياني باسه که له روژي يه که شه مه دا پيغه مېبه ري خوا ﷺ به نده کاني خزي تازاد کردن و ، حوت ديناريشي به لاره بوو ، واته حوت مسقال زيرو ، کردي يه صده ده وه و ، چه ک و تفاقه که ي جهنگيشي پيشکهش به موسلمانان کرد .

نیتر کاتی نویژیکی تر نه هات پیغه مبهری خوا ﷺ له زیاندا بیت .
 نه خویشی یه که یه کجار نارپه حهت بوو .. نازیزمان که وته سهره مهرگ .. نوسامه ی
 کورپی زهید چووو ژووره وه لای نه بینیی توانای گفت و گوی نه ماوه ، ههر نه وه نده
 دهستی بهرز نه کردنه وه بۆ ناسمان و پاشان نهی خستنه سهر نوسامه . نه ویش تی
 گه یشت که دعای بۆ نه کات .

خاتوعائیشه پیغه مبهری پال دا به خویره وه و سهری نایه سهر سنگی خوئی . ههتا
 نهی وت : یه کئی له نیعمه ته کانی خوا له سهرم نه وه بوو که پیغه مبهری خوا ﷺ له
 مائی مندا و له رۆژی خووم دا و له سهر سنگم گیانی ده رچوو و ، له کاتی
 سهره مهرگیا تفی ههردوو کمان تیکه ل بوون .

لهو کاته دا عهبدو رپه همانی کورپی نه بویه کر هاته ژووره وه و سیواکیکی به دهسته وه
 بوو ، پیغه مبهری خواش سهیری نه کرد . عائیشه وتی : وهری بگرم بۆت ؟ به سهری
 ناماژه ی کرد به لئی . عائیشه له براکه ی وه رگرت و نه رمی کرد و دایه دهستی
 پیغه مبهری خوا ﷺ و نه ویش به جوان ترین شیوه سیواکی پی کرد . له گه ل نه وه ش دا
 ههر خه ریک بوو و ، نهی فه رموو : « (في الرفيق الأعلى) . ده ستیشی نه خسته ناو
 ده فریکه وه که ناوی تیدا بوو و ، ده م و چاری پی ته پ نه کرد و ، نهی فه رموو : « لا
 إله إلا الله ... إن للموت سكرات » . نهی فه رموو : به راستی مهرگ ئیش و
 نازاری زۆره .. پاشان دهستی به به رزیی وه ستاند و نهی فه رموو : « (في الرفيق الأعلى) ،
 ههتا گیانی ده رچوو و ده ستیشی شل بوو و خوار بوویه وه . له له فزیکی تر دا
 نهی فه رموو : « (اللهم أعني على سكرات الموت) » .^{۴۰۸} نهی فه رموو : خوایه ! له
 کاتی گیان کیشان دا یارمه تیمم بدهی ..

له ریوایه تیکی تر دا هاتوه که عائیشه له پیغه مبهری ﷺ بیستوه و گوئی بۆ
 گرتوه ، بهر له وه ی گیانی ده رچیی فه رمویه : « (اللهم اغفر لي ، وارحمني وألحمني
 بالرفيق الأعلى) » .^{۴۰۹} داوای لئی خووش بوون و رحم و به زهیی نه کات و داواش نه کات
 به (الرفيق الأعلى) ی بگه یه نی .

کاتی که پیغه مبهری نازیزمان ﷺ له گیانه لا دا بوو و ، به ده ست گیان کیشانی
 سه خته وه گیری خوارد بوو ، فاطیمه ناگای لئی بوو ، بۆیه وتی : « (واكرب أباه) » .

^{۴۰۸} الترمذي ، كتاب الجنائز ، رقم (۹۷۸) .

^{۴۰۹} البخاري ، كتاب المغازي ، رقم (۴۴۴۰) .

فهرمووی : ((ليس على أيبك كرب بعد اليوم)) . فهرمووی : له‌م‌پ‌ۆ به دواوه باوکت هه‌چ نار‌ه‌ه‌ت‌ی‌یه‌کی له‌سه‌ر نام‌ی‌ن‌ی ..

کاتیکیش که گیانی پ‌ر‌ۆ‌زی له لاشه‌ی جیا بوویه‌وه فاطیمه وتی : ((يا أبتاه .. آجاب ریا دعاه .. يا أبتاه .. من جنة الفردوس مأواه .. يا أبتاه .. إلی جبریل ننعاه)) . نه‌ی‌وت : باوکه گیان .. به دهم فهرمانی خواوه چووه که بانگی کرد بۆ لای خۆی .. باوکه گیان .. ماوا و مه‌نزلی له به‌ه‌ه‌شتی ف‌ی‌رده‌وسه .. باوکه گیان .. پرسه و سه‌ره‌خۆشی له جیبریل نه‌که‌ین ..

کاتیکیش که هاوه‌لان له ناشتنی نازیزمان گه‌رانه‌وه فاطیمه وتی : نه‌ی نه‌سه‌س ! نایا چۆن توانییتان خۆل بکه‌ن به‌سه‌ر پ‌ی‌غه‌مبه‌ری خوادا ﷺ ؟

گه‌رانه‌وه‌ی نازیزمان ﷺ بۆ ح‌ز‌و‌وری په‌روه‌ردگار له کاتی چ‌ی‌شته‌نگاودا بوو ، له رۆژی دووشه‌مه‌ی دوانزه‌هه‌می (ربيع الأول) ی سالی یانزه‌ی کۆچی دا .. که نه‌وه‌بوو ته‌مه‌نی پ‌ر‌ۆ‌زی شه‌صت و س‌ی‌ سال و چوار رۆژ بوو .^{٤١٠}

هه‌شته‌م : گه‌وره‌ترین موصبیه‌ت

به‌ل‌ی ، پ‌ی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ که حوکمی سه‌رانه‌ری دوورگه‌ی نه‌کرد و ، پادشا و ده‌سه‌لات‌دارانی دنیا ل‌ی‌ی نه‌ترسان و ، هاوه‌لانی که هه‌زاران نه‌بوون خۆیان و ما‌ و مندالیان نه‌کرده قوربانی ، نه‌م دنیا‌یه‌ی به‌ج‌ی ه‌ی‌شت ، به‌لام دوا‌ی خۆی نه‌ دیناریک و نه‌ دیره‌میکی به‌ج‌ی نه‌ه‌ی‌شت .. نه‌ به‌نده‌یه‌ک و نه‌ که‌نیزه‌کیک ، نه‌ هه‌چ شتیکی نه‌م دنیا‌یه‌ی له دوا به‌ج‌ی نه‌ما جگه له ئ‌ی‌سته‌ر س‌ی‌ی‌یه‌که‌ی و چه‌که‌که‌ی و پارچه زه‌وی‌یه‌ک که کردنیه سه‌ده‌قه . کاتیک که کۆچی دوا‌یی کرد قه‌لغانه‌که‌ی له‌لای پ‌یاویکی جووله‌که به‌ ره‌ن (بارمه) دانا بوو له بری س‌ی‌ مه‌ن جۆ .

به راستی ل‌ی‌ قه‌ومان‌ی‌کی گه‌وره بوو .. موسلمانه‌کان کۆستیکی گه‌وره‌یان کهوت .. یه‌که‌م رۆژی ره‌ش بوو که به‌سه‌ر موسلمانان دا بی‌ت و ، مه‌ینه‌تیکی ناهه‌مواریش بوو بۆ مرۆفایه‌تی ..

نه‌سه‌س خوا ل‌ی‌ی رازی بی نه‌ئ‌یت : نه‌و رۆژه‌ی که پ‌ی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ ته‌شریفی ه‌ی‌نایه مه‌دینه هه‌موو شتیکی رووناک بوویه‌وه . به‌لام نه‌و رۆژه‌ی که کۆچی دوا‌یی کرد هه‌موو شتیکی تاریک بوو .

^{٤١٠} نه‌مه له (الرحیق المختوم) دا هاتووه ، به‌لام لای (علي محمد محمد الصلابي) دوا‌ی زه‌وال بووه .. له‌لای (أبوشهبه) ش راست‌تر نه‌ویه له رۆژی یه‌که‌می (ربيع الأول) دا کۆچی دوا‌یی کردووه ..

ئوم ئەیمەنیش که شیرى پى دا بوو ئەگریا و شیوهنى ئەکرد ، که پى یان ئەوت :
بۆچ ئەگریت بۆ پیغەمبەر ؟ ئەىوت : خۆ من زانیومه پیغەمبەرى خوا ﷺ رۆژیک
دیت بمرى ، بەلام من بۆ ئەو وەحى یە ئەگرم که لیمان سەندراپەوه .

ئسین رەجەب و توویه : کاتیک که پیغەمبەرى خوا ﷺ کۆچى دواىى کرد
موسلمانەکان شەژان . هی وایان هەبوو سەرسام بووبوو و قسەى تیکەل و پیکەلئى
ئەکرد و ، هی وایان هەبوو دانیشتبوو و ئەى ئەتوانیى هەستیتە سەر پى و ، هی
وایان هەبوو زمانى لال بوو بوو و ئەى ئەتوانیى قسە بکات و ، هی واشیان هەبوو بە
یە کجاریى ئینکاریى مردنى ئەوى ئەکرد .^{۴۱۱}

بە کۆچى دواىى نازیزمان ﷺ موسلمانەکان تووشى گەورەترین موصیبهت بوون .
بۆیه هەموو بە جارى سەرسام بوو بوون . هەتا عومەرى سەردارمان خوا لى رازىى
بى وەها شپرزە بوو بوو ، هۆشى بە خۆیهوه نەمابوو . ئەوەندەى بە لاوه گران بوو
هەپەشەى لەو کەسانە ئەکرد که ئەیانوت کۆچى دواىى کردوو و ، ئەى فەرموو :
نەمردوو ، بەلکو بە وینەى موسای کورپى عیمران ، که چل شو لەلای قەومەکەى
دیار نەما و دواىیش گەپراپەوه ، ئەمیش چوو بە لای پەرورەدگارى . بەخوا وەك
موسا گەپراپەوه پیغەمبەرى خواش ئەگەریتەوه ، ئەو کاتەش دەست و پى کۆمەلە
پیاویک ئەبریت که وایان ئەگەیانند ئەو مردوو .

که ئەبویەکر هەوالەکەى بیست لە سونجەوه بە سواری ئەسپیک هات ، خۆى
گەیانندە مزگەوت ، بى ئەوهى هیچ کەسێک بدوینى ، راستەوخۆ چوو بۆ ژورەکەى
عائیشە و ، رووى لە پیغەمبەرى خوا ﷺ نا که بە پارچە قوماشیک داپۆشرا بوو .
دەم و چارى لاوا و ، خۆى بەسەرى دا چەماندەوه و ، ماچى کرد و ، دەستى بە گریان
کرد . پاشان فەرموى : دایک و باوکم بە قوربانت بن ، بەخوا هەرگیز خوا دوو جار
نات مرینى . ئەو مەرگەى که لەسەرت پیویست بوو ئەوا چەشتت .^{۴۱۲}

ئەبویەکر چوو دەرەوه ئەبینى وا عومەر وتار ئەدات . هەستى کرد عومەر هۆشى
بە خۆیهوه نەماوه و ، بریارەکانى لە جى خویان دا نین . بۆیه فەرمانى بەسەردا دا که
دابنیشى ، که چى عومەر وەها گەرم بوو بوو و ، وەهاش هەل چوو بوو فەرمانەکەى

^{۴۱۱} لطائف المعارف : ۱۱۴ .^{۴۱۲} البخاری ، کتاب المغازی ، رقم (۴۴۵۲) .

نه بويه كرى نه نه بيست . نه بويه كر ناچار بوو دهست به وتاردان بكات . دواى سوپاس و ستايشى خواى گه وره فهرمووى :

أما بعد ، ههركهس موحه ممدى نه په رست ، نه وا موحه ممد مرد و ، ههركه سيش خواى نه په رست ، نه وا خوا زيندووه و نامرئ . پاشان نه م نايه ته پيروزهى خوئنده وه :

﴿ وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَلَا يَنْتَلِهُنَّ أَمْهَاتٌ أَوْ قَتَلَتْ أَنْقَلَبْتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَىٰ عَقْبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ ﴾ (آل عمران : ۱۴۴).

نايه ته كه باسى دامه زراويى نيمان داران نه كات له سهر دين ، به لام نامازه شى تيدايه كه پيغه مبهري خوا ﷺ مرۆفه و نه ويش نه مرئ ..

عومهر نه فهرموئ : ده به خوا كه گويم لئ بوو نه بويه كر نايه ته كهى خوئنده وه نه ژنۆم وشك بوون و ، خوّم به پتوه بو نه نه گيرا .. كه گويم له خوئنده وهى بوو كه وتمه سهر زه ويى ، نيتر زانيم پيغه مبهري ﷺ كوچى دوايى كردووه .^{۴۱۳}

نيمام (قرطبي) له ته فسيره كهى دا نامازه بو نازايه تيبى و چاونه ترسيى صدديق نه كات ، چونكه نه م دوانه نه بنه مايهى دامه زراويى دل تا بهرگهى به لا و موصيبه ت بگرئ . دياره موصيبه تيش نيه له كوچى دوايى نازيزمان گه وره تر بيت . نا ليهره دا نازايه تيبى و زانستى يه كه م قوتايى نيسلام ده رنه كه وئ . چونكه خه لكه كه و ايان ده رنه بربى كه پيغه مبهري خوا ﷺ نه مردووه ، عوئمانيش زمانى له گو كه وت و ، عه ليش خوئ شارده وه . به لام هه زره تى صدديق به م نايه ته ترازووه كهى راست كردوه .

به لئ صدديقى نه كه بهر هه ميشه له هه موان تينگه يشتووتر بووه .. له بهر هينزى نيمانى هيج نيمانداريک نهى توانيوه پيشى بداته وه !!

نين عه بباسيش نه لئيت : ده به خوا هه روكه نه و خه لكه ناگادار نه بووبن كه خواى گه وره نه م نايه تهى نارووته خواره وه هه تا نه بويه كر خوئنديه وه .. خه لكه كه هه ر هه موو لييان وه رگرت و ، هه ر كه سم نه ديبى گويم لئ بوو نايه ته كهى نه خوئند ..

نۆهه م : هه ل بژاردن نه بويه كر

له ناو نه م هه موو خه فه ته دا ، خه فه تى كوچى نازيزمان ، له سهر كارى خه لافه ت خهريك بوو موسلمانان تيك بچن .. هه ر يه كه به بوچوونيك كه به حه قى نه زانيبى

نه جو ولايه وه .. له كه پري نه وهی ساعیده نه نصار كۆبوننه وه و ، عه لیبی و طه لجه و زوبه بیریش له مائی فاطیمه كۆ بوونه وه . موهاجیره كان له ده وری نه بویه كر كۆ بوونه وه و ، نوسه یدی كورپی حوضه بیریش گه وره پیاری نه وس ، له نه وهی عه بدولنه شهه ل دوا ی سه عدی كورپی موعاذ ، هاته پال نه بویه كر ..

عومهر به نه بویه كری فهرموو : ههسته با بچین بو لای برا نه نصاره كانان .. نه وانیش هاتن بو كه پری نه وهی ساعیده .. دیتیان وا سه عدی كورپی عوباده ی سه رۆكی خه زره ج له وی كه وتوه و نه خو شه .

سه ره تا وتارده ریكی نه نصار وتاری دا كه نه وهی ته گه یاند نایانه وی كاروباری ده ولته له دهستی خو یان ده ریچیت . خه ريك بوو عومهر وتار بدات و وه لامیان بداته وه ، به لام نه بویه كر نه ی هیشت ، چونكه هه لویسته كه نه رم تری نه ویست . پاشان نه بویه كر خزی وتاری دا . عومهر نه وهی ده رپری كه هه ر بابه تيك نه و پی پی خو ش بووه باسی بكات نه بویه كر به جوانتر باسی كردوه .

نه مهش فهرماشته كه ی نه بویه كر خوا لیی رازی بی :

« يا أيها الناس ! نحن المهاجرين أول الناس إسلاماً ، وأكرمهم أحساباً ، وأوسطهم داراً ، وأحسنهم وجوهاً ، وأكثرهم ولادة في العرب ، وأمسهم رحماً برسول الله . أسلمنا قبلكم ، وقُدّمنا في القرآن عليكم ، فقال تبارك و تعالی : ﴿ وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ ﴾ فنحن المهاجرون وأنتم الأنصار إخواننا في الدين ، وشركاؤنا في الفیء ، وأنصارنا على العدو ، أما ما ذكر فيكم من خير فأنتم له أهل ، فأما العرب فلن تعرف هذا الأمر إلا لهذا الحی من قریش ، فمننا الأمراء ومنكم الوزراء » .

دای به گو ییان دا كه موهاجیره كان له پی شی نه نصاره وهن : به زوو موسلمان بوون .. به هه سه ب و نه سه ب .. به نزیکیی له پیغه مبه ری خوا وه و ، له قورنانش دا ناوی موهاجیره كان له پی شه وه هاتوه . به لئ نه وان پشتیوانی دینی خوا بوون و دژی دوژمنان وه ستان و ، خیر و چا كه ی زۆریان تیدایه ، به لام عه ره ب نه م كار ه به كاری هۆزی قوره یشی نه زانن و بو نه وانیش مل كه چیی نه كهن . كه واته با نه میر له قوره یش بیته و وه زیریش له نه نصار ..

هه ندى ويستيان كاره كه تيك بدن ، به لام عومر كه ده نكيكي به رزي هه بوو ، هه ستا و داواي له نه بويه كر كرد كه ده ستي بهيئي تا به يعه تي پي بدا . نه و يش ده ستي كرده وه و عومر به يعه تي پي دا .. پاشان عومر داي به گويي ته نصاردا كه هه مويان نه زانن پيغه مبهري خوا ﷺ فه رماني داوه به نه بويه كر نويزو بو موسلمان ه كان بكات ، جا كي دلي به وه ناو نه خواته وه كه پيشي نه بويه كر بكه وي ؟ به م فه رمايشته ريكانه دلي خه لكه كه خوښ بوو .. سه ره تا موها جيره كان هه ستان و به يعه تيان به نه بويه كر دا و ، دواي نه وانيش نه نصار هه ستان و به يعه تيان دا . به مه خواي گه وه نه و كو مده له پاكه ي له په رته وازه يي پاراست و ، له بهر نه وه ش كه شياو بوون ، رايان هاته سه ر هه ل بزار دني چاك ترينيان كه نه بويه كرى صديق بوو خوا لييان رازيي بي .

نه مه له روژي دوو شه مه دا رووي دا ..

له روژي دوو هه م دا نه بويه كر و عومر و هاوه لان هاتنه مزگه وت تا به شيويه كي گشتيي موسلمانان به يعه ت به نه بويه كر بدن . نه وه بوو سه ر كه وته سه ر مين بهر و ، عومر يش له بهر ده ستيا وتاري نه دا .. دواي سوپاس و ستايشي خواي گه وه فه رموي : « ايها الناس ! كنت قلت لكم بالأمس مقالة ما كانت ولا وجدتها في كتاب الله ، ولا كانت عهداً عهداً إلي رسول الله ، ولكني كنت أرجو أن يعيشت رسول الله ﷺ حتى يدبرنا - يكون آخرنا - فإن يك محمدٌ قد مات فإن الله جعل بين أظهركم نوراً تهتدون به ، فاعتصموا به تهتدوا ، وإن أبابكر صاحب رسول الله ﷺ ثاني اثنين إذ هما في الغار ، فإنه أولى المسلمين بأمرهم ، فقوموا إليه فبايعوه » .

بيي راگه يان دن كه دويني باسيكي كرده وه له قورثان دا نه ي ديوه و فه رماني پيغه مبهري خوايش نه بووه و ، پيشي خوښ بووه پيغه مبهري خوا ﷺ تا دواي هه موان بيايه . به لام كه نيسته نه و كوچي دوايي كر دبي ، وا قورثاني پيروز له لايه ن خواوه خه لاتيان كراوه و ، نه گه ر شويني بكه ون ري راست نه دوزنه وه . نه بويه كرش هاوه لي پيغه مبهري خوايه كه له نه شكه وته كه دا به جووته پيكه وه بوون ، له بهر نه وه بو هه لسو ورا ندني كاروباري موسلمانان له هه موو كه سيك له پيش تره . داواشي لي كردن هه ر هه موو هه ستن و به يعه تي پي بدن .

موسلمان ه كان هه ر هه موو هه ستان و به يعه تي گشتي يان پي دا .. ٤١٤

دوای بهیعتی گشتیی نه بویه کر خوا لئی رازی بی سهرنجی دا زویهیری بهرچاو نه کهوت . ناردی به دوای دا و هات ، پیئی فرموو : ((ابن عمه رسول الله و حواره أردت أن تشق عصا المسلمین؟!)) . وتی : هیچ سهرزه نشتیکی ناوی ، نهی خلیفه ی پیغه مبهری خوا . ههستا و بهیعتی پی دا ..

پاشان سهیری کرد عهلیشی بهرچاو نه کهوت . ناردی به دوای نهویش دا و هات . پیئی فرموو : ((ابن عم رسول الله و ختنه علی ابنته أردت أن تشق عصا المسلمین؟!)) . نهویش فرمووی : هیچ سهرزه نشتیکی ناوی ، نهی خلیفه ی پیغه مبهری خوا . ههستا و بهیعتی پی دا ..

نه مه راستیی بهیعتی نیمام عهلیی یه بو نه بویه کری صددیق خوا لییان رازی بی ، له دووهم رۆژدا بهیعتی داوه . نهو هس که نهوتری دوای شهس مانگ بهیعتی پی داوه ، نهوه بو نوی کردنه وهی بهیعته که بووه .^{۴۱۵}

دوای تهواویونی بهیعت خلیفه و تاریکی بو موسلمانان دا ، تیایا دهری خست که چهنده ناگاداری دینی خوییه و چه ندیش توانای ههلسوورانندی کاروباری موسلمانانی ههیه . نهوه بوو دوای ده رپرینی سوپاس و ستایش بو خوی گهوره فرمووی :

((أيها الناس ! فإني قد وُلِّيتُ عليكم ولست بخيركم ، فإن أحسنت فأعينوني ، وإن أسأت فقوموني . الصدق أمانة ، والكذب خيانة ، والضعيف فيكم قوي عندي حتى أريح عليه حقه إن شاء الله ، والقوي فيكم ضعيف عندي حتى آخذ الحق منه إن شاء الله . لا يدع قوم الجهاد في سبيل الله إلا ضربهم الله بالذل . ولا تشيع الفاحشة في قوم إلا عمهم البلاء . أطيعوني ما أطعت الله ورسوله ، فإن عصيت الله ورسوله فلا طاعة لي عليكم ، قوموا إلى صلاتكم يرحكم الله)) .

ناگاداری کردن که ههتا چاکه نه کات کۆمه کیی بکهن و ، گهر خراپه شی کرد و له شرع لای دا راستی بکه نهوه . راستگۆیی نه مانه ته و ، درۆزنییش ناپاکی یه . خلیفه به توندیی دای به گوئی هه موان دا که ههر که سی لاواز و کهم ده سه لات بی به لای خلیفه وه به هیزه ههتا هه موو مافیکی بو وهر بگریته وه و ، ههر که سیش به هیزه بوو به لایه وه لاوازه ههتا هه موو مافیکی خه لکی لی بسه نیته وه ، نه مهش به پشتیوانیی خوا .. هه ره شه ی کرد که ههر کۆمه لیک واز له جیهادی پیناری خوا

بهینن خوا زه‌لیلان نه‌کات و ، هر کۆمه‌لیکیش داوین پیسی و به‌دره‌وشتی یان تیدا بلاؤ بیته‌وه خوا به‌لایان به‌سردا نه‌بارینى . دیسان دووباره‌ی کرده‌وه که نه‌هنده گوی‌پایه‌لیی فرمانه‌کانی بکه‌ن که نه‌ویش گوی‌پایه‌لیی خوا و پیغه‌مبه‌ر بیته .

نه‌مانه خالی گرنگن بۆ دامه‌زراندنی حکومه‌تیکی که‌لک به‌خش ، بۆیه نه‌بویه‌کری داد و یه‌کسانیی جه‌ختی له‌سهر نه‌کردنه‌وه ..

ده‌هه‌م : شوهرن و که‌فن و نوپۆ

دوای نه‌وه‌ی که به‌دیعه‌ت به نه‌بویه‌کر درا ، موسلمانه‌کان گرفتیار نه‌ما ، به‌وه‌ی که بوونه خاوه‌نی نه‌میر ، تا بزنانن چۆن کار بکه‌ن و به گویى کى بکه‌ن و ، به ته‌مای کى بن . نیت نه‌وه‌بوو له رۆژى سى‌شه‌مه‌دا ناوریان به لای پیغه‌مبه‌ره‌وه دا هه‌تا بی‌نیژن ، دیاره به فرمان‌وه‌رگرتن له خلیفه نه‌بویه‌کر .

نه‌وه‌بوو له که‌سوکاری نازیزه‌بباس و عدلیی و فضلى و قوشتم بۆ شوهرنی ناماده بوو بوون . هه‌روه‌ها نوسامه‌ی کورپی زه‌ید و صالحی به‌نده‌ی تازادکراوی پیغه‌مبه‌ر ناماده بوون و ، دوای مۆلّه‌ت‌وه‌رگرتنیش نه‌وسى کورپی خه‌ولیی نه‌نصاریی ناماده بوو .

عایشه نه‌لیت : که ویستیان پیغه‌مبه‌ر ﷺ بشۆن ، وتیان : نازانین نایا به وینه‌ی مردوانان جله‌کانی دابکه‌نین ، یان جله‌کانی له‌به‌ردا بن و بی‌شوین . که رایان یه‌کی نه‌گرت خوا خه‌وی پیاخستن به راده‌یه‌ک که هر هه‌موویان زنجی نووسا به سنگیه‌وه و ، له لایه‌کی ماله‌که‌وه یه‌کى قسه‌ی له‌گه‌ل نه‌کردن و ، نه‌شیان نه‌زانیی کى یه و نه‌یوت : پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هر به جله‌کانیه‌وه بشۆن . به‌مه‌ پریاریان دا کراسه‌که‌ی له‌به‌ردا بیته و ناوی به‌سهردا بکه‌ن و ده‌ست به‌سهر کراسه‌که‌دا بهینن .

عایشه خوا لیبی رازیی بى ، دوایی که باسه‌که نه‌گپرتته‌وه په‌شیمانیی خۆی ده‌ر ته‌پری که نه‌گه‌ر نه‌وه‌ی ئیسته‌ نه‌ی‌زانى ، نه‌و کاته بیزانیایه نه‌ی‌ته‌هیشته پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هیچ که‌سیک بیشوا جگه له هاوسه‌رانی .^{۴۱۶}

^{۴۱۶} المستدرک للحاکم : ۳ / ۵۹ ، ۶۰ ، وقال صحیح الإسناد على شرط مسلم ولم یخرجاه ، وواقفه الذهبی ، وصححه ابن حبان .

بۆ شۆردنیشی عهلیی پیغه مبهری پال دابوو به سنگی خۆیهوه و کراسه کهشی له بهردا بوو و خهریک بوو نهی شۆرد و عه بباس و ههردوو کوره کهشی یارمهتی یان نه دا ، نوسامه و صالحیش ناویان به دهستیان دا نه کرد . شۆردنه کهشی به تاو و سیدر بوو، که رووه کیکی بۆن خۆش بووه و له جیاتی صابوون به کاریان هیناوه . نه مهش له رۆژی سی شه مه دا بووه .

ئه وه نده لاشه ی پرۆزی ریک و پیک بوو عه لیبی نه ی فه رموو : دایک و باو کم به قوربان ت بن به مردووی و به زیندووی چهند پاک و خاوینی !

دوای نه وه ی که له شۆردنی بوونه وه به سی کراسی سپیی سه حوولی یه مه نیی له لۆکه چنراو که فه نیان بۆ کرد .

دوای نه وه خستیانه سه ر چارپا که ی له ژووره که ی دا ، تا موسلمانان نوژی له سه ر بکه ن .

ئین عه بباس خوا لییان رازی بی نه لیت : کاتیک که پیغه مبهری خوا ﷺ کۆچی دوایی کرد ، پیاوان کرانه ژووره وه و ، دهسته دهسته به بی تیمام نوژیان له سه ر کرد . که نه وان لی بوونه وه ، ژنانیش کرانه ژووره وه و نوژیان له سه ر کرد و پاشان مندالایش کرانه ژووره وه و نوژیان له سه ر کرد و ، پاشان به نده کانیش کرانه ژووره وه و نوژیان له سه ر کرد ، بی نه وه ی هیچ کهس تیمامه تیان بۆ بکات .^{۴۱۷}

ئین که ئیریش ده ری بریوه که نوژکردن له سه ری به ته نیا و به بی تیمام کاریکه موسلمانان له سه ری یه ک دهنگن و جیاوازی یان نیه ..^{۴۱۸}

له (الرحیق المختوم) دا هاتوه که ده کهس ده کهس چوونه ته ژووره وه و ، سه ره تا کهس و کاری و ، پاشان موهاجیران و ، پاشان نه نصار و ، دوای پیاوان ژنانیش نوژیان له سه ر کردوه و ، پاشانیش مندالان .

یانه هه م : ناشتنس

که نوژی له سه ر کرا ویستیان بی نیژن . بۆ ناشتنی هه ر یه که شوینیکی پی باش بوو . هه ندی پی یان باش بوو له ناو مزگه وت دا و ، هه ندیکیش به قیعیان پی باش بوو و ، هه ندیکیش له ماله که ی دا . به لام ته بویه کر خوا لی رازی بی نه و ناکوکی یه شی نه هیشت .

^{۴۱۷} دلائل النبوة : ۷ / ۲۵۰ ، وسنن ابن ماجه ، رقم : ۱۶۲۸ ، والحديث فيه ضعف .

^{۴۱۸} البداية والنهاية : ۵ / ۲۳۲ .

عائیشه و ئیبن عبباس خوا لییان رازیى بى و توویانه : کاتى كه پىغه مبهرى خوا ﷺ وه فاتى کرد و شوژدرا ، ده‌بارهى شوینى ناشتنى ناکۆكىی كه‌وته نىو موسلمانان. نه‌بویه کر فرموى : نه‌وهى كه له پىغه مبهرى خوا ﷺ بیستوه هیشتا له بیرم نه‌چۆته‌وه كه نه‌ى فرموى : « ما قبض الله نبیاً إلا فی الموضع الذی یجب أن یدفن فیه » . فرموییه : خواى گه‌وره گیانى هه‌موو پىغه مبهرى لىو شوینه‌دا کیشاوه كه پىویسته تیايا بنیژرى . كه‌واته پىغه مبهرى خوا له شوینى نوینه‌کانى‌دا بنیژن . ٤١٩ .

جا هه‌رچه‌نده له‌سه‌ر سه‌حیحى نه‌م فرمووده‌یه جیاوازیى هه‌یه ، به‌لام موسلمانانه‌کان ده‌بارهى ناشتنى پىغه مبه‌ر ﷺ له‌و شوینه‌دا كه تیايا وه‌فاتى کردوه یه‌كه‌ده‌نگن . ٤٢٠ .

ئىبن كه‌ثیریش ده‌رى بریوه كه به ته‌واتور رىوايه‌ت كراوه پىغه مبه‌ر ﷺ له‌ هوجره‌كه‌ى عائیشه‌دا نىژراوه و ، پاشان نه‌بویه‌كر و عومه‌ریش خوا لییان رازیى بى له‌وى نىژراون . .

شایانى باسه كه نه‌بوعوبه‌یده‌ى جه‌رپراح قه‌برى بۆ دانىشتوانى مه‌ككه هه‌ل نه‌كه‌ند ، به‌لام له شیوه‌ى (شق) دا واته چال‌کردنى ناوه‌راستى قه‌بره‌كه و ، نه‌بوطه‌له‌ى نه‌نصارىیش قه‌برى به شیوه‌ى (لحد) بۆ دانىشتوانى مه‌دینه هه‌ل نه‌كه‌ند ، كه بریتى‌یه له چال‌کردنى لاتهنىشتى قه‌بره‌كه . جا عبباس دوو پیاوى نارد به دوايان دا . یه‌كى له پیاوه‌کان نه‌بوعوبه‌یده‌ى نه‌دیته‌وه ، به‌لام نه‌وى تر نه‌بوطه‌له‌ى دۆزى‌یه‌وه و هینای به شیوه‌ى (لحد) قه‌برى وه‌ك دانىشتوانى مه‌دینه بۆ پىغه مبه‌رى خوا ﷺ هه‌ل كه‌ند . نه‌وه‌بوو عبباس و عه‌لى و قوثم و فه‌ضل و شه‌قران و نه‌وس دابه‌زینه ناو قه‌بره‌كه‌وه . شه‌قران كه به‌نده‌ى نازادكراوى پىغه مبه‌رى خوا بوو قه‌دیفه‌یه‌كى له‌به‌ردا بوو داى كه‌ند و له‌ناو قه‌بره‌كه‌دا راي خست بۆ پىغه مبه‌ر ﷺ و وتى : به‌خوا دواى تۆ كه‌س له‌به‌رى ناكات .

هاوه‌لان به‌ خه‌م و خه‌فه‌تیکى زۆره‌وه گلیان دا به‌سه‌ر نازىزان دا .. پاشان ناو‌ریشینیان کرد ، نه‌مه‌ش له شه‌وى چوارشه‌مه‌دا بوو .. كه نه‌بویه‌كریش كۆچى دوایى کرد له ته‌نیشتىا ناشتیا و ، جى قه‌برى تىكى تریش ما‌بوویه‌وه و عائیشه هه‌لى

٤١٩ صحیح السیره النبویه : ٧٢٧ .

٤٢٠ مرض النبى ووفاته : ١٦٠ .

گرتبوو بۆ خۆی . که عومەر زامدار کرا وه سیهتی کرد نه گهر مرد بچنه لای خاتو عایشه و مؤلّهتی لیّ وه رېگرن تا له لای هردوو هاوه له کهي دا بی نیژن . نه وه بوو نه ویش مؤلّهتی دا و فه زلی عومهری دا به سهر خۆی دا . به مه خه وه کهي خاتو عایشه ش هاته دیی که له خه وی دا دیی بوی سیّ مانگ که وتونه ته ژوره که یه وه . به لیّ ، نه و سیّ مانگه نه و سیّ مرۆقه به پیره بوون که نالای نازادی مرۆقیان هه لّ کرد . سه رزه وی یان پر له داد و یه کسانیی کرد .. سه رزه وی یان به نووری نیمان و نیسلام رووناک کرده وه .. بناغهی شارستانیته تی راسته قینه ی مرۆقیان دانا ..

سه رتا نه م سیّ قه بره له ده ره وه ی مزگه وت دا بوون ، هه تا سه رده می وه لیدی کورپی عه بدوله لیک هاته به ره وه و ، عومهری کورپی عه بدوله یزیش والیی مه دینه بو . وه لید فه رمانی دا به عومهر تا مزگه وتی پیغه مبه ری خوا ﷺ له هه موو لایه که وه گه وره بکات . بۆ نه مه ناچار بوون حوجه کانی هاوسه رانی پیغه مبه ر بجه نه سه ر مزگه وت ، که یه کئی له و حوجه رانه ش حوجه کهی عایشه بو . به مه هه ر سیّ قه بره که که وتنه ناو مزگه وته وه . به لām بۆ نه وه ی عه وام به ره و رووی قه بره کان نویتژ نه که ن ، کاربه ده ستان دیواریکی به رزیان له رووی قه بره کان دا بنیات نا هه تا له خه لکه که وه ده رنه که ون ، پاشان له هه ردوو گۆشه ی باکووری حوجه که وه دوو دیواریان بنیات نا و ، خواریشیان کردنه وه هه تا نه وه بوو له شیوه ی سه ری سیّ گۆشه دا له باکووره وه به یه ک گه یشتن ، نه مه شیان به پیی نه و ناگادار کردنه وه یه ی پیغه مبه ری خوا نه بجام دا که له دوا نه خۆشیی دا فه رمووی و ، چه ند جاریش دووباره ی کرده وه : ((لعن الله اليهود والنصارى ، اتخذوا قبور أنبيائهم مساجد)) .

دوانزه هه م : به ری کردنی سوپای نوسامه

یه که م کارتیک که خه لیفه نه بویه کر خوا لیی رازی بیّ دوا ی ناشتنی پیغه مبه ری خوا ﷺ نه بجامی دا بریتی بوو له به ری کردنی سوپای نوسامه ، که نه وه بوو پیغه مبه ری خوا ﷺ جه ختی له سه ر ناردنی نه کرده وه . جا هه ر چه نده هه ندی له هاوه لان وایان به چاک نه زانیی که له م کاته ناسکه دا نه م سوپایه به ری نه کری ، به لکو بۆ پاسه وانی مه دینه به یلریته وه و ، هه ندیکیش نامازه یان بۆ نه وه نه کرد که فه رمانده یه کی تری به ته مه ن له جیی نوسامه بکریته نه میری سوپا و ، نوسامه ش خۆی پیی خۆش بوو له لای خه لیفه به خۆی و سوپا که یه وه بمیئیته وه ، خه لیفه گوئی

به هيچ نه دا و ، بريارى ده رچوونى سوپاي دا .. نه وه بوو سوپا له جورف بهرې كرا و
 نوسامهش نه ميرى بوو . خهليفه خۆى كهوته گهل سوپا تا رهوانهيان بكات .. خهليفه
 به پى ئه رۆيشت و نوسامهش له تهنيشتيا سوار بوو بوو .. نوسامه شهرمى نه
 هه لۆيستهى ته كرد ، بۆيه وتى : نهى خهليفه پيغه مبهرى خوا ! يا تۆش سواري
 ولاغ ته بيت ، يا منيش داته به زم . فرمووى : نه تۆ داته به زيبى و نه منيش سوار
 نه م . با منيش سه عاتيك له پيناوى خوادا قاچم تۆزاويى بن !!

خهليفه خوا حافيزيى له نوسامه و سوپاكهى كرد و ، كه ويستى بگه رپته وه پيى
 فرموو : ته گه به چاكى نه زانى به هيشته وهى عومهر له لام يارمه تيمم بده .
 نوسامهش مۆله تى عومهرى دا ..

نهوانهش كه به نه ميرى نوسامه نار ههت بوون ، كه نه و كرده وانهى خهليفه يان
 دى ، بى دهنگ بوون و دلشيان رازيى بوو .

نه وه بوو نوسامه رۆيشت هه تا گه يشته بولقا و سنوورى شام .. هه لمه تى برده سه ر
 دوژمنان و تۆلهى باوكى و شه هيدانى نيسلامى لى كردنه وه .. پاشان به
 سه ركه وتويى و به سه رى به رزه وه ، دواى رازيى كردنى خوا و ، پيغه مبه ره كهى و
 خهليفه كهى ، گه رايه وه مه دينه .^{۴۲۱}

سوپاس بۆ خواى مەزن له ۱۷ / شهعبانى سالى ۱۴۲۶ كۆچيى بهرامبه ر به ۲۱ / ۹ / ۲۰۰۵
 زاينىيى له نووسينى نه م ژيانه پيرۆزهى نازيزمان ﷺ بوومه وه ..

حبيب محمد سعيد

سلیمانىيى - مامه ياره

ناوه روک

لاپهړه	بابهت
۵	پیشککش
۶	پیشه کیی
۷	بهشی بیست و شه شه م رووداوه کانی نیوان نوحود و نه حزاب
۸	یه کم : ته می کردنی نه وهی نه سه د
۱۰	دووه م : کوشتنی فرماندهی هوذهیل ، خالیدی کوری سوفیان
۱۲	سی هم : رووداوی ره جیع
۲۰	چوارهم : رووداوی (بئر معونه)
۲۵	پینجهم : غزای نه وهی نه ضیر
۳۸	شه شه م : غزای نه جد
۴۰	حه وته م : غزای به دری بچووک
۴۵	هده شته م : رووداوی تری سالی چوارهم
۵۰	نۆهم : غزای (دومة الجندل)
۵۲	ده هم : غزای نه وهی موصله ق
۵۹	رووداوی یه کم : بهریابوونی ناژاوه
۶۵	رووداوی دووه هم : بوختان بز خاتوعايشه
۸۰	بهشی بیست و حه وته م غزای نه حزاب
۸۰	یه کم : پیلانی جووله که
۸۱	دووه هم : جووله که سوپای نه حزاب ریک نه خن
۸۳	سی هم : نویننه رانی جووله که
۸۶	چوارهم : جهم کردنی سوپا

پیننجەم : پرۆژەكەى سەلمان	۸۸
شەشەم : موسلمانەكان لەویەپرى مەترسیدابوون	۹۰
حەوتەم : فەپر و بەرەكەت	۹۱
هەشتەم : مژدەى سەرفرازى	۹۴
نۆهەم : سوپای ئەحزاب ئەكەوتتە رى	۹۹
دەهەم : ژمارەى سوپای موسلمانان	۱۰۰
یانزەهەم : ئەخشی كافران	۱۰۱
دوانزەهەم : ناپاكیى قورەیظە و مونافیقان	۱۰۴
سیانزەهەم : ساغ كردنەوهى هەوالەكە	۱۰۸
چواردەهەم : هەلئویستی یەكجار سەخت	۱۱۱
پانزەهەم : ورە رووخانى ئەحزاب	۱۱۹
شانزەهەم : غیڕەتى نازیز صلى الله علیه وسلم	۱۲۴
حەفدەهەم : هانابردن بۆ خوا	۱۲۷
هەژدەهەم : نامەردیى جوولەكە	۱۲۹
نۆزدەهەم : سەرکەوتن بە تاقە پیاویك	۱۳۳
بیستەم : كشانەوهى ئەحزاب	۱۴۲
بیست و یەكەم : كوژراوى هەردوولا	۱۴۸
بیست و دووهەم : قورنان و باسى ئەم غەزایە	۱۵۰
بەشى بیست و هەشتەم	۱۵۵
غەزای ئەوهى قورەیظە	
یەكەم : جوولەكە پەیمانى نیە	۱۵۵
دووهەم : فەرمانى ناسمان	۱۵۷
سێهەم : موسلمانان ئابلوقەى جوولەكە ئەدەن	۱۶۱
چوارەم : ئەخشی دەریازبوون	۱۶۲

پینجهم : سی ریگا	۱۶۵
شەشم : تەوہی نەبولویابە	۱۶۸
حەوتەم : ھیرشی موسلمانان	۱۷۲
ھەشتەم : بیریاری سەعد	۱۷۴
نۆھەم : جی بە جی کردنی بیریاری	۱۷۹
دەھەم : وەفای موسلمان	۱۸۳
یانزەھەم : دەست کەوتەکان	۱۸۵
بەشی بیست و نۆھەم	۱۹۲
ھەندی رووداوی سالی پینجهم	
یەكەم : مارە کردنی زەینەبی کچی جەحش	۱۹۲
دووھەم : ھاتنە خوارەوہی نایەتی حیجاب	۱۹۷
سیھەم : مارە کردنی نوم حەبیبە	۲۰۱
چوارەم : فەرز کردنی حەج	۲۰۲
بەشی سیی ھەم	۲۰۵
رووداوەکانی نیوان قورەبظە و حودەبیبە	
یەكەم : ھەلمەتی (القرطاء)	۲۰۵
دووھەم : ھەلمەتی (الغمر)	۲۰۸
سیھەم : غەزای نەوہی لیحیان	۲۰۹
چوارەم : ھەلمەتی (ذوالقصة)	۲۱۱
پینجهم : ھەلمەتیکی تری ذولقەصصە	۲۱۲
شەشم : ھەلمەتی جەموم	۲۱۳
حەوتەم : ھەلمەتی عیص	۲۱۴
ھەشتەم : ھەلمەتی طورەف	۲۱۶

نۆهه‌م : هه‌لمه‌تی حیسه‌ما	٢١٧
ده‌هه‌م : هه‌لمه‌تی (وادي القری)	٢٢٠
یانه‌هه‌م : هه‌لمه‌تی (دومه‌ الجندل)	٢٢٠
دوانزه‌هه‌م : هه‌لمه‌تی ترساندنێ نه‌وه‌ی سه‌عه‌د له‌ فه‌ده‌ك	٢٢١
سیانه‌هه‌م : هه‌لمه‌تی ته‌مه‌ی كرده‌ی نه‌وه‌ی فه‌زاره	٢٢٢
چوارده‌هه‌م : سه‌یه‌ی كه‌رزی فه‌هریی	٢٢٥
پانه‌هه‌م : نارده‌ی عه‌مه‌ری كورێ نومه‌یه‌یه‌ بۆ كوشتنێ نه‌بو سوڤیان	٢٢٦
شانزه‌هه‌م : كوشتنێ نه‌بو پافیع سه‌لامی كورێ نه‌بو له‌هوقه‌یق	٢٢٩
حه‌قه‌هه‌م : كوشتنێ دووه‌م پادشای خه‌یه‌ه‌ر	٢٣٦
به‌شی سیی و یه‌كه‌م	٢٤٠
ریكه‌وتن نامه‌ی حوده‌یه‌یه	
یه‌كه‌م : سه‌مه‌یكی تری قورپه‌یش	٢٤٠
دووه‌م : به‌ره‌و مه‌كه‌ی پیرۆز	٢٤١
سه‌هه‌م : هه‌والی كافرانێ مه‌كه‌	٢٤٤
چواره‌م : پاوژی موسلمانان	٢٤٨
پینجه‌م : گۆرینی ریگا	٢٥٠
شه‌شم : چۆك دادانی قه‌صوا	٢٥٣
حه‌وته‌م : موعجیزه‌ی ناو	٢٥٥
هه‌شته‌م : هه‌والی نوینه‌ران	٢٥٨
نۆهه‌م : نارده‌ی عثمان بۆ مه‌كه‌	٢٧١
ده‌هه‌م : به‌یه‌ته‌ی مردن	٢٧٥
یانه‌هه‌م : قورپه‌یش نوینه‌ر نه‌نیرن	٢٧٧
دوانزه‌هه‌م : موسلمانه‌كان ناره‌زایی ده‌رنه‌برن	٢٨١
سیانه‌هه‌م : قه‌یرانی نه‌بو جهنده‌ل	٢٨٣

چواردههم : نویسنی بنده کانی په یانه که	۲۸۸
پانزههم : وشتره که ی نه بوجه هل	۲۹۳
شانزههم : کهم بوونه وهی خۆراک	۲۹۴
حه فدههم : قورئان باسی حوده یبیه نه کات	۲۹۵
هه ژدههم : په نده کانی حوده یبیه	۲۹۹
نۆزدههم : دهست که وته کانی حوده یبیه	۳۰۱
بهشی سیی و دووههم	
بانگ کردنی پادشایان	
۱- نامه ی بۆ نه جاشیی پادشای حه به شه	۳۰۶
۲- نامه ی بۆ مقه و قهس پادشای میصر	۳۰۸
۳- نامه ی بۆ کیسرا پادشای فارس	۳۰۹
۴- نامه ی بۆ قه یصه ری رۆم (هیره قل)	۳۱۱
۵- نامه ی بۆ مونذیری کوری ساوا حاکمی به حره یین	۳۱۷
۶- نامه ی بۆ هه و ذه ی کوری عه لیلی گه و ره ی یه مامه	۳۱۸
۷- نامه ی بۆ حاریشی کوری نه بوشیمری غه سسانیی حاکمی دیمه شق	۳۱۹
۸- نامه ی بۆ جه یفه ر و عه بد کورانی جولهنه د پادشای عومان	۳۱۹
۹- نامه ی بۆ نه میری بو صرا	۳۲۰
غزه زای ذوقه رده	۳۲۰
بهشی سیی و سیّهم	
فه تجی خه یبیه ر	
یه کهم : پیشه کیی	۳۲۴
دووههم : کورته یه ک له میژووی یه هرودی خه یبیه ر	۳۲۵
سیّهم : خۆتاماده کردن بۆ غزه زای خه یبیه ر	۳۳۰

چوارهم : خهیبەر خۆی ناماده ئەکات	۳۳۴
پینجهم : سوپای نیسلام بەرهو خهیبەر	۳۳۷
شهشم : پیلانیکی نیتوان خهیبەر و غهطفان	۳۴۰
حهوتهم : سوپای نیسلام له خهیبەردا	۳۴۵
ههشتم : سەرەتای دەست پێکردنی جەنگ	۳۴۸
نۆههم : سهختیی قهلائی ناعم	۳۵۴
دههم : فهتھی قهلائی صدعب	۳۶۰
یانزەههم : فهتھی قهلائی زوبهیر	۳۶۵
دوانزەههم : فهتھی قهلائی نوبهی	۳۶۷
سیانزەههم : فهتھی قهلائی نزار	۳۶۹
چواردهههم : مارەکردنی صدفیهی دایکی نیمانداران	۳۷۰
پانزەههم : هیژش بۆ سەر بەشی دووههمی خهیبەر	۳۷۷
شانزەههم : دەست کەوتەکانی خهیبەر	۳۸۵
حهقدهههم : مانهوهی جووله که له خهیبەردا	۳۸۷
ههژدهههم : ههولتی کوشتنی پینغه مبهیری خوا صلی الله علیه وسلم	۳۹۰
نۆزدهههم : کوژراوانی جەنگی خهیبەر	۳۹۳
بیستم : فهتھی فەدەك و ، تەپا و ، وادیلقورا	۳۹۶
بیست و یهكهم : گرهوی قورەیشی یهکان	۴۰۰
بیست و دووههم : حەججای کورپی عیلاط	۴۰۲
بهشی سیی و چوارههم	۴۰۶
ههندی رووداوی تری سائی ههوتهم	
یهكهم : گهپانهوهی کۆچ کهرانی حەبەشه	۴۰۶
دووههم : غەزای (ذات الرقاع)	۴۰۸
سیههم : سڕیهی تورههه	۴۱۲

چوارهم : سريه‌ی به‌شیری کوری ساعد بۆ سر فده‌ك	۴۱۲
پینجهم : هه‌لمه‌تی نه‌بویه کر بۆ سر نه‌وه‌ی کیلاب	۴۱۴
شه‌شهم : سريه‌ی غالیبی کوری عبداللآ	۴۱۴
حه‌وته‌م : هه‌لمه‌تی جیناب	۴۱۷
هه‌شته‌م : (عمرة القضاء)	۴۲۱
نۆه‌م : حه‌رام کردنی گوشتی گوی‌دریژ	۴۳۲
ده‌هه‌م : حه‌رام کردنی (نکاح المتعة)	۴۳۲
یانزه‌هه‌م : سريه‌ی نیین نه‌بولعه‌وجاء	۴۳۳
به‌شی سیی و پینجهم	۴۳۴
رووداووه‌کانی سالی هه‌شته‌م	
یه‌که‌م : موسلمان بوونی خالد و عه‌مر	۴۳۴
دووهمه‌م : سريه‌ی غالیبی کوری عبداللآ بۆ کوده‌ید	۴۳۹
سی‌هه‌م : سريه‌ی شوجاعی کوری وه‌هب بۆ هه‌وازین	۴۴۰
چواره‌م : سريه‌ی که‌عبی کوری عومه‌یر	۴۴۱
پینجهم : موسلمان بوونی خوزاعه	۴۴۱
به‌شی سیی و شه‌شه‌م	۴۴۳
غەزای موئته	
یه‌که‌م : هۆی نه‌م غه‌زایه	۴۴۳
دووهمه‌م : به‌ری‌کردنی سوپا	۴۴۴
سی‌هه‌م : هه‌وال گه‌یشتن به‌ رۆم	۴۴۹
چواره‌م : خۆمه‌حکم کردن له‌ موئته	۴۵۳
پینجهم : ده‌ست پی‌کردنی جه‌نگ	۴۵۵
شه‌شهم : خالد نه‌بیته‌ فەرمانده	۴۶۰
حه‌وته‌م : پایه‌داریی هه‌رسی نه‌میره‌که	۴۷۲

- ۴۷۷ هه‌شته‌م : كوژراوانى هه‌ردوو سويا
- ۴۸۰ نۆهه‌م : سه‌ركه‌وتن يان تىك شكان ؟
- ۴۸۲ به‌شى سىي و جه‌وته‌م
غه‌زاي (ذات السلاسل)
- ۴۸۷ به‌شى سىي و هه‌شته‌م
رووداووه‌كاني نيوان مونتته و فه‌تحي مه‌ككه
- ۴۸۷ يه‌كه‌م : شوپشى موسلمانه بي‌ده‌سه‌لاته‌كان له عيص
- ۴۹۳ دووهه‌م : گرفتى نافرته كوچ كه‌ره‌كان
- ۴۹۷ سى‌هه‌م : سريه‌ي خه‌به‌ط
- ۵۰۰ چواره‌م : سريه‌ي نه‌بو قه‌تاده بو خه‌ضره
- ۵۰۲ به‌شى سىي و نۆهه‌م
فه‌تحي مه‌ككه
- ۵۰۲ يه‌كه‌م : هۆي فه‌تحي مه‌ككه
- ۵۱۳ دووهه‌م : بپياري رزگار كردنى مه‌ككه
- ۵۲۰ سى‌هه‌م : به‌ري‌كه‌وتنى موسلمانان به‌ره‌و مه‌ككه
- ۵۲۶ چواره‌م : دابه‌ش كردنى سويا و ديارىي كردنى فه‌رمانده‌كان
- ۵۳۰ پيئنجه‌م : به‌ري‌كه‌وتنى سويا له قوده‌ييده‌وه
- ۵۳۱ شه‌شه‌م : قورپيش جه‌نگ ناكات
- ۵۴۴ جه‌وته‌م : چوونه ناو مه‌ككه‌وه
- ۵۴۸ هه‌شته‌م : نه‌وانه‌ي كه فه‌رمانى كوشتنيان ده‌چوو بوو
- ۵۴۹ نۆهه‌م : گه‌يشتنى پيغه‌مبه‌رى خوا صلى الله عليه وسلم
- ۵۵۷ ده‌هه‌م : لى‌بووردن و موسلمان بوون

یانزه هم : بهیعتی نافرەتان	۵۶۲
دوانزه هم : ئەوانەى خۆیان شارده وه	۵۶۴
سیانزه هم : کوژرانی پیاویکی ههذه لیبی	۵۷۸
بهشی چله م	
رووداو هه گانی نیوان فه تیح و حونه یین	۵۷۹
یه که م : سربیه ی موشه لله ل	۵۷۹
دوو هم م : تیک شکاندنی عوززا	۵۸۰
سی هم م : هه لمه تی یه له مله م	۵۸۰
چواره م : هه لمه تی عوره نه	۵۸۰
پینجه م : غه زای نه وه ی جوذه یه	۵۸۱
بهشی چل و یه که م	
جهنگی حونه یین	
یه که م : هیرشی سوپای هه وازین	۵۸۵
دوو هم م : بهرێ که وتنی سوپای نیسلام	۵۹۹
سی هم م : ریک ویتیک کردنی سوپای هه ردوولا	۶۰۶
چواره م : سه ره تای جهنگ و تیک شکان	۶۱۱
پینجه م : به ره و سه رکه وتن	۶۲۰
شه شه م : راوانان و په رته وازه کردن	۶۲۷
هه وته م : نابلووقه ی طانیف	۶۳۱
هه شته م : ده ست که وت و دیله کان	۶۴۵
نۆه م : گه رانه وه به ره و مه دینه	۶۶۰
ده هم م : شه هیدبوونی عوروه ی کوپری مه سعود	۶۶۲
یانزه هم م : کوژراوانی هه ردوولا	۶۶۵

دواتزه‌هه‌م : ده‌سه‌كاني حونه‌ين	٦٦٧
به‌شى چل و دووهه‌م	٦٧٤
رووداووه‌كاني نيوان حونه‌ين و ته‌بووك	
يه‌كه‌م : موسلمان بووني كه‌عبى كورپى زوهه‌ير	٦٧٤
دووهه‌م : ريك و پيك كردنى كاروبارى زه‌كات	٦٧٥
سى‌هه‌م : كوچى دوايى خاتو زه‌ينه‌ب	٦٧٧
چواره‌م : له‌دايك بووني ئيپراهيم	٦٧٧
پينجه‌م : سريه‌ى عويه‌ينه‌ى كورپى حيصن	٦٧٨
شه‌شه‌م : سريه‌ى نه‌وه‌ى موصله‌ق	٦٧٨
حه‌وته‌م : سريه‌ى قوطبه‌ى كورپى عامير	٦٧٩
هه‌شته‌م : سريه‌ى كورپى ضه‌ححاكى كورپى سوفيان	٦٨٠
نۆهه‌م : سريه‌ى عدله‌مه‌ى كورپى مه‌جزه‌ر	٦٨٠
ده‌هه‌م : سريه‌ى عه‌بدوئللاى كورپى حوزافه	٦٨٠
يانزه‌هه‌م : تيك شكاندنى فولس	٦٨١
دواتزه‌هه‌م : موسلمان بووني عه‌ديه‌ى كورپى حاتيم	٦٨١
سيانزه‌هه‌م : سريه‌ى جه‌رير	٦٨٨
به‌شى چل و سى‌هه‌م	٦٨٩
غه‌زاي ته‌بووك	
يه‌كه‌م : پيشه‌كيبى	٦٨٩
دووهه‌م : هۆيه‌كاني نه‌م غه‌زايه	٦٩٢
سى‌هه‌م : سامان به‌خشين	٦٩٥
چواره‌م : هه‌لوئىستى مونافيقان له‌ ته‌بووك‌دا	٧٠٠
پينجه‌م : سوپاي ئيسلام نه‌كه‌ويته‌ رى	٧٠٣

شدهشم : له ریتگای مه‌دینه و ته‌بووک دا	۷۰۵
حه‌وتهم : له ته‌بووک دا	۷۱۰
هه‌شتمه : هه‌ندی موعجیزه‌ی نهم غه‌زایه	۷۱۳
نۆهمه : داوی مونافیقان	۷۱۵
ده‌همه : گه‌رانه‌وه به‌ره‌و مه‌دینه	۷۱۷
یانزه‌همه : دواکه‌وتووه‌کان	۷۱۸
دوانزه‌همه : مزگه‌وتی ضیرار	۷۳۰
سیانزه‌همه : کاریگه‌ریی غه‌زای ته‌بووک	۷۳۳
چواردده‌همه : سه‌رنجیک بر غه‌زاکان	۷۳۴
پانزه‌همه : کۆچی دوابی نه‌جاشیی	۷۳۹
شانزه‌همه : کۆچی دوابی نوم کولشوم	۷۳۹
به‌شی چل و چواره‌م	۷۴۰
رووداو‌ه‌کانی نیوان ته‌بووک و حه‌جی مال‌ئاوایی	
یه‌که‌م : مووسلمان بوونی شه‌قیف	۷۴۰
دووهمه : شکاندنی لات	۷۴۷
سی‌همه : مردنی سه‌رۆکی نیفاق	۷۵۱
چواره‌م : سه‌رپشک کردنی دایکانی نیمان‌داران	۷۵۳
پینجه‌م : حه‌جی نه‌بووکر خوا لیبی رازی بی	۷۶۰
شه‌شمه : سالی نوینه‌ران	۷۶۳
حه‌وتهم : نی‌رراوی شاره‌زاکردن و ریک‌خستنی سامان	۷۸۳
به‌شی چل و پینجه‌م	۷۹۰
حه‌جی مال‌ئاوایی	
یه‌که‌م : ناوه‌کانی نهم حه‌جه	۷۹۰

- ۷۹۱ دووهم : جارپدان و بهرې كهوتن
 ۷۹۳ سىهم : چوونه ناو مهككهوه
 ۷۹۵ چوارهم : بۆ عدرهفات
 ۸۰۲ پينجهم : بۆ موزدهليفه و مينا
 ۸۰۳ شهشهم : بۆ كهعبهى پيرۆز
 ۸۰۴ حهوتهم : گهراڤانهوه بۆ مينا
 ۸۰۷ ههشتهم : بۆ نهبطح له مهككه

 ۸۰۹ بهشى چل و شهشهم
 ههڤدې رووداوى سائى دههم
 ۸۰۹ يهكهم : كۆچى دوايى ئيبراهيمى كورپى پينغهمبهر
 ۸۱۰ دووهم : سهرههڤدانى موسهيلههمى درۆزن
 ۸۱۱ سىهم : سهرههڤدانى نهسوهدى عهئسيى

 ۸۱۳ بهشى چل و حهوتهم
 سهركهوتنى ئيسلام و رۆئى گرنكى

 ۸۱۶ بهشى چل و ههشتهم
 خانهوادهى پينغهمبهرى خوا صلى الله عليه وسلم
 ۸۱۶ أ - هاوسهركانى
 ۸۲۳ ب - منداڤ و وهچه و بهرهكانى

 ۸۲۵ بهشى چل و نۆهم
 رهوشته بهرزهكانى نازيزمان

به شی په نجاهم	۸۳۷
نه خوش که وتن و کوچی دوايي	
یه کهم : نزيکی کچی دوايي	۸۳۷
دووهم : ناردنی سوپای نوسامه	۸۴۰
سی هم : سهردانی له به قیغ و شهیدانی نوحود	۸۴۱
چوارهم : سهختی نه خوشی یه کهی	۸۴۳
پینجهم : چهند وه سیه تیکی رژانی کوتایی	۸۴۳
ششم : پیش نویزی نه بویه کر	۸۴۶
هوتهم : دواساته کانی ژيانی نازيزمان	۸۴۶
هشتم : گوره ترین موصیبت	۸۴۹
نۆهم : هه لېژاردنی نه بویه کر	۸۵۱
دههم : شۆردن و که فهن و نویژ	۸۵۵
یانزههم : ناشتنی	۸۵۶
دوانزههم : به پری کردنی سوپای نوسامه	۸۵۸
ناوه رۆک	۸۶۰

بهره مه کانی نووسهر

أ - زنجیره‌ی هاوہ لانی پیغہ مہر :

۱. عومہ پیری کوری سہعد
۲. نوسہ بیہی کچی کہعب
۳. عہ بدورپرہ حمانی کوری عہوف
۴. عہ بدوللای کوری مہ سعوود
۵. نہیو نہیووبی نہ نصاری
۶. خوبہ یب و سہعید
۷. زہیدی کوری سہهل
۸. عہ بدوللای کوری حوذافہ
۹. خہ بابی کوری نہرہت
۱۰. بہرائی کوری مالیک
۱۱. نہبوسہ عیدی خودری
۱۲. عومہ پیری کوری وہہب
۱۳. ۱۷ - دستہ یہک لہ شہہیدان
۱۸. زہیدی کوری حاریثہ
۱۹. رہبیعہی کوری کہعب
۲۰. سہعیدی کوری زہید
۲۱. سوراقتی کوری مالیک
۲۲. رہملہی کچی نہبوسوفیان
۲۳. طہلحہی کوری عوبہیدوللای
۲۴. عہ بدوللای کوری سہلام
۲۵. سہلہمہی کوری قہیس
۲۶. عیکریمہی کوری نہبوجہهل
۲۷. عہدی کوری حاتیمی تہی
۲۸. ثابیتی کوری قہیسی نہ نصاری

۲۹. خه دېجهى كچى خووه يليد
۳۰. موعاويهي كورى نه بوسوفيان
۳۱. عائيشه كچى نه بوبه كر
۳۲. عه بدوللاى كورى عومه ر
۳۳. موضعه بى كورى عومه ير
۳۴. عه بدوللاى كورى عه بباس
- ب - زنجيره ي وت و ويژى قوتابيان
۱. منيش بوومه پشتيوانى
 ۲. تاكه ي دووره په ريز بم ؟!
 ۳. بانگى رزگارى يه !
- ج - زنجيره ي له روانگه ي په يامه كانى نووره وه
۱. نزا و پارانه وه
 ۲. رزق و روژي
 ۳. وازه ينانى (بديع الزمان) له سياست
- د - زنجيره ي له گه ل خواناسان دا :
۱. به ره مې خواناسيى
 ۲. له دادگاي ئيسلام دا
 ۳. سه رمه شقى بانگ خوازان
 ۴. ده روونى موسلمان
 ۵. پادشاي خواناس
 ۶. له نه لقه ي وانه وتنه وه دا
- له گه ل خواناسان دا / به رگى يه كه م
- له گه ل خواناسان دا / به رگى دووه م
- ه - زنجيره ي بۇ كور په كان :
۱. دل فراوانىي
 ۲. فرميسكى شادىي (۱)
 ۳. فرميسكى شادىي (۲)

۴. فرمیسکی شادیی (۳)

۵. چاوپۆشیی

و - زنجیرەى ذیکرى خواناسان :

۱. بەرگی یەگەم

۲. بەرگی دووهم

۳. بەرگی سییەم

۴. بەرگی چوارەم

ز - زنجیرەى تیشکى له قورئانەوه:

۱. رۆژان رۆژیان له دوایە

۲. کۆمەلای پایەدار

ح - چەند چەپکى بیرەوهریى سەبارەت بە مامۆستا سەعیدی نوورسیی :

۱. چەپکى یەگەم / بیرەوهریى پیاوان

۲. چەپکى دووهم / بیرەوهریى ئافرەتان

ط - زنجیرەى ناوازهیى بیرى مامۆستا نوورسیی :

۱. هاوبەشیی له گارى قیامەتیی دا

۲. پەيامەکانی نوور و یەكبوونى موسلمانان

۳. حیکمەتى ژن نەهینانى

۴. کارمەندانى پاگژیی

۵. هۆی روالهتیی و هۆی راستەقینە

۶. هەشت خال

ي - زنجیرەى ژيان نامەى خەلیفە راشیدەگان :

۱. ئەبوبەگرى صدیق

۲. عومەرى كورپى خەططاب

۳. عوثمانى كورپى عەففان

۴. عەلیی كورپى ئەبو طالیب

۵. عومەرى كورپى عەبدولعەزیز

كورتە ژياننامەى هەر چوار خەلیفە راشیدەگە

ك - وەرگيرپرائى په پيامه گانې نوور :

۱. رابهري خزمه ت
۲. موعجيزاتي نه حمه ديبى
۳. په يامى بيماران
۴. په يامى پيران
۵. په يامى ئيخلاص و برايه تيبى
۶. په يامى وته بچووكه كان
۷. مافى دايك و باوك
۸. له گهل پيشه وای نارامگران دا
۹. پليكانه ي سوننه ت و دهرمانى دهردى بيدعت
۱۰. په يامى به ههشت

ل - وەرگيرپرائى به رهه مه گانې ماموستا محمد فتح الله گولهن :

۱. مجموعة الأدعية الماثورة / ذيكري به يانينان و ئيوارانى چاپ كراوه
۲. ئيرشاد و ته بليغ

م - به رهه مه عه ره بيه گانې نووسهر :

۱. كيف وجدت رسائل النور ؟
۲. من مزايا رسائل النور
۳. لماذا ترك بديع الزمان ميدان السياسة ؟
۴. الدعاء والتضرع

ن - له گهل نه م كتيبانه ي خواره وه :

۱. ژياني ئيمام شافيعى (مه زنترين فه قيه ي ئيسلام)
۲. چمكئك له ژياني ماموستا سه عيدى نوورسيى
۳. دهستى په روهردگار / ناميلكه ي يه كه م
۴. دهستى په روهردگار / ناميلكه ي دووهم
۵. دهستى په روهردگار / ناميلكه ي سييه م
۶. دهستى په روهردگار / ناميلكه ي چوارهم
۷. دهستى په روهردگار / كوكراره

۸. رېبازى خواناسان
۹. كورته پېناسەيەكى پەيامەگانى نوور
۱۰. شارهزايى خويندنى قورئانى پېرۆز
۱۱. وانەى شەھىدىيى
۱۲. يادى پەروەردگار
۱۳. ھەئىژادەى چىرۆكى زىرەگان
۱۴. نامەيەك بۆ نازيزان
۱۵. نامەيەك بۆ خوشكىكى حىجاب لەبەر
۱۶. گەشتىك بەرەو پەيامەگانى نوور

العسقلاني	١ - الاصابة
إبن كثير	٢ - البداية والنهاية
الأصفهاني	٣ - حلية الأولياء
الكاندهلوي	٤ - حياة الصحابة
المباركفوري	٥ - الرحيق المختوم
محمود شيت خطاب	٦ - الرسول القائد
إبن هشام	٧ - السيرة النبوية
الصلابي	٨ - السيرة النبوية
محمد أبوشهبة	٩ - السيرة النبوية
الندوي	١٠ - السيرة النبوية
الباره بنكوي	١١ - شرح حياة الصحابة
البخاري	١٢ - صحيح البخاري
مسلم	١٣ - صحيح مسلم
إبن الجوزي	١٤ - صفة الصفوة
باشميل	١٥ - صلح الحديبية
باشميل	١٦ - غزوة أحد
باشميل	١٧ - غزوة الأحزاب
باشميل	١٨ - غزوة بدر الكبرى
باشميل	١٩ - غزوة بني قريظة

- ٢٠ - غزوة الحنين
 باشميل
- ٢١ - غزوة خيبر
 باشميل
- ٢٢ - غزوة مؤتة
 باشميل
- ٢٣ - فتح مكة
 باشميل
- ٣٤ - القلوب الضارعة
 الگموشخانوي
- ٢٥ - مختصر صحيح البخاري
 الزبيدي
- ٢٦ - مكائد يهودية
 الميداني
- ٢٧ - المكتوبات
 سعيد النورسي
- ٢٨ - المنهج التربوي للسيرة النبوية
 الغضبان
- ٢٩ - هذا الحبيب
 أبو بكر الجزائري

ئازىزىمان ! ئەى پېغەمبەرى خوا !

بەوپەرى غىرەت و مەردايەتى يەو دەستت دايە ئەو كارە پىرۆزەى
كە پەروەردگار پىتى سپارد .. بەوپەرى ئىخلاص و جوامىرى يەو پاك
ترىن كۆمەلى ئادەمىيەت پەروەردە كرد .. لە بەرزترىن پلەدا رەوشت و
هەلس و كەوتت پىشانى مرۇقايەتتى دا .. بۇ ئەنجامدانى فەرمانى
پەروەردگار ھەموو نارەحەتتى و چەرمەسەرى يەكت چەشت .. بە خۆت
و ھاوئە قارەمانەكانتەو ھەموو سزا و ئازارىك ھاتە رىتان ، بۇ پاك
كردنەو ەى دل و دەروونى كۆمەلىكى رەببانىي ، تا ئەوانىش بىنە
ھەوین و بە خۆرھەلات و خۆرئاوادا ئىسلامى بىگەرد بگەيەنن و ،
ئادەمى يەكان لە سەرگەردانىي و كۆپلەيى رزگار بگەن و ، سەربەرزىي
دنيا و قىيامەت بە مرۇقەكان پىشكەش بگەن .

مژدەت لى بى ، ئازىزىمان ! تەوژمى ھەلمەتى رزگارىي خوازى خۆت و
ھاوئەلانت ھىشتا نەو ەستاو ەتەو ە و ، ھەتا ئىستاش بەردەوام شار و
دېھاتى سەرزەوىي بە نوورى ئىمان رووناك ئەبنەو ە و ، شوپنكەوتوانت
بە دەست و دەم و دللى خاوينەو ە ھىدايەتى ئادەمى يەكان ئەدەن .

سۆز
كتىبخانەى

لە بلاوكر او ەكانى كتىبخانەى سۆز

سلىمانىي - شەقامى صابوونكەران